DIVI

HILARII PICTAuorum Epiſcopi, quotquot extant OPERA,

Noſtro ferè ſeculo literatorum quorundam non mediocri labore conquiſita, & ad plura exemplaria collata: nunc tandem accuratiſſimè à mendis & cenſuris nonnullorum malè affectorum, ad ſenſum veræ pietatis reſtituta.

Horum Catalogum verſa pagina indicabit.

Acceſſit geminus index locupletiſſimus.

PARISIIS,

Apud Michaëlem Sonnium, via Iacobæa, ſub ſcuto Baſilienſi.

M. D. LXXII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

trum laboribus addictissimis aperuissem, illi continuò rogarunt me, vt non tantū maledicas, futiles & contumeliosas præfationes, quoniam ita patribus inquisitionis visum esset, rescinderem, verùm etiam omnes ipsius Hilarij lucubrationes percurrerem: vt si quid aliud expungendum aut restituendum videretur, id, in studiosorum gratiam, & totius ecclesiæ Christianæ commoditatem, præstarem. Quorum votis cùm annuissem, me quoque non ingratam operam nauaturum, imò rem vtilissimam facturum existimaui, si, ne quid postea desideraretur, omnia scripturæ sacræ testimonia, quæ à D. Hilario citantur, lateri marginum apponerem. quæ quidem mihi magno labore conquirenda fuerunt, quòd communi nondum recepta translatione, ipse sua priuata, quæ nostris, vt appellant vulgò, Concordantijs sæpius non respondet, vteretur. Deinde, vt qui sibi, quàm vlli notior esset, de se loqueretur, nonnullas ex eius scriptis sententias, quas iunctis aliorum testimonijs in quoddam velut commentariolum conijcerem, desumpsi, & in ordinem historiæ digessi. Non quòd ipse meæ infirmitatis non ignarus, mihi tātum oneris arrogare voluerim, vt omnia, quæ ad tanti viri gloriam pertinent, in vnum colligere ac recitare præsumam, cùm ne disertissimus quisquam oratione consequi & extollere pro dignitate posit: sed quia sacrarum literarum candidatis commodum fore putarem nugas, commenta, fraudes & imposturas ab hæreticis in odium Ecclesiæ malitiosè confictas, vtcunque refellere, & interim aliquam Hilarianæ vitæ historiā non tam conscribere, quàm fideliter ex aliorum monumentis referre, adhibitis singulorum nominibus, gratáque significatione, si catholicè vixerint, memoratis. nam illorum, quorum præfationes & scripta damnarunt inquisitionis patres, facere mentionem nefas esse duxi. Neque omisi quorundam locorum, quos illi, cùm perperam interpretentur, in nostrarum assertionum euersionem obijcere non verentur, suspicionem germana fidelíque veterum interpretatione remouere: aut eorum, quos erroneos comminiscuntur, quòd ipsorum perniciosæ doctrinæ aduersentur, sensum catholicum ostendere. quos verò pertrahunt violenter falsóque adducūt in confirmationem sui dogmatis, quia non sit difficile coarguere, non indicauimus modò, ne propterea viam aperire, non occludere: & errorum vestigia, quibus quis insistat ostendere, non delere videremur.

Quod autem laboris & vigiliarum impensum est à me in hoc Hilario, libētius eo suscepi, & ad id me totum propensius addixi, Iudex æquissime, & Domine clarissime, quòd sub inscriptione tui nominis, hoc quicquid est, in lucem emittere cogitarem: partim vt meam in te tuósque beneuolentiam, cuius aliàs in re tibi charissima iam multo tempore periculum fecisti, declararem: partim vt aliquo saltem literarum testimonio, cùm alia ratione non possem, gratum animum, & benefactorum non immemorem significarem. Nam in tanta rerum occasione, quæ se mihi superioribus annis obtulit, cùm non modò aliquid lucubrationum mearum, quantulæcunque fuerunt, ei, cui meipsum, & quicquid studiis sum consecutus debeo, consecrarim, sed ne scripserim quidem literas, quibus saltem testarer gratæ voluntatis affectum non deesse: meritò quibusdam in ingratitudinis labem incurrisse viderer. Sed apud te, cui omnes vitæ meæ rationes iam ab ineunte ætate sunt cognitæ, cui etiam causæ cessationis & intermissionis literarum non ignotæ, facilè me tota huius criminis suspicione exoluero. Neque enim, vt verè fatear, me tui tuorúmque meritorum, quorum animo

animo deuoto memoriam conseruo, capere potest obliuio, sed tanta illa esse recordor apud me, quanta commemorare, nedum persoluere, mihi difficillimũ esset. Nam, vt aliqua numerando recenseam, me parẽtibus destitutum, in tuam familiam, quod ego summæ felicitatis loco esse duxi, suscepisti, rebus diffidentem erexisti, & ad bene sperandum incitasti, si in docendo filio, qui tibi vnicus erat, eam præstarem diligentiam, quam præstare posse videbar. Quem cùm penè infantem, & vixdum prima elementa voce plena formantem instituendum suscepissem, sic tamen puer, & dum adhuc molliter educaretur, & licentius cum æqualibus colluderet, eruditus est in literis, vt non solùm quod legeret, intelligere, sed quod sentiret ornatè posset eloqui. Erat enim ipsi acre ingenium ad discendum, velox ad complectendum, felix ad retinendum. Ac cùm Lutetiam venissemus, ibíque dicendi præcepta audiuisset, proposito themate de re qualibet declamabat, fictísque, controuersijs linguam & calamum sic exercebat, vt breui tuis vestigijs peruenturum esse confideremus, quò semper induxeras. Discebat etiam græcè, & quotidie quod traditum fuerat memoriter referebat. Stato quoque tempore latinè scriptis ad te epistolis de valetudine, rationem pariter studiorum reddebat. Nec verò tantùm ad literas feliciter discendas, quantùm ad bonos mores amplectendos propensus erat. Deo & parentibus quam oportet pietatem lubens & religiosè præstabat, omnibus bonis amicitiam. Nulli superbum in fortuna parentum, aut amicorum potentia se præbebat. Animus sublimis erat, & à sordidis affectibus procul semotus: nihil abiectũ, nihil humile cogitabat. Quid multa? prudentia senilis & eruditio multiplex atque in omni propè genere disciplinarum erat in iuuene. nôndum enim decimumseptimum attigerat annum, cùm mors immatura tam candidum ingenium, tam bonam indolem, tot eximias spes eripuit. O quàm dignissimus erat, qui post te gubernacula patriæ teneret, reíque publicæ Trecensium consuleret! Cum illo perijt vnicum parentum solatium, nisi quòd in ipsorum quotidie desideratur honorem. Illi verò nihil periit, cum quo tam præclarè sit actum, vt conspectu & consuetudine cælestium animorum fruatur. Sed mihi perijt omnino non tantum quod operæ in eo docendo, quoad vixit, detuleram, sed quicquid expectationis, quæ mihi instar omnium auxiliorum erat, in illo posueram. Tantúmque abest vt mihi dolor vetustate minuatur, sicut interdum fieri videmus, vt & vitæ præsentis laboribus, & speratæ recordatione augeatur. nisi quòd conscientia rei benè gestæ, etiam in extremo actu, quodammodo consolatur, lætórque non tam optimum iuuenem rectè instituisse, quàm meipsum tibi & literis politioribus, & vitæ cultioris moribus imbuendum tradidisse. Est enim tua domus tanquam bonarum artium & virtutum gymnasium quoddam. Quid enim melioris doctrinæ, si qua in me est, non inde didicerim? Siquidem ego iuuenis, & vixdũ annos pubertatis egressus, apud te multa vidi, multa ex te audiui, quibus ad pietatem, modestiam, humilitatem, continentiam, cæterásque virtutes inflammatus, nunquam me pœnitebit ad illarum normam, uiuendi rationem, quoad fieri potuit, direxisse. Tam assiduum erat tuum studium, vt ne vix quidem cibi tempus aut quietis remitteres. Etenim horis conuiuij salutarem librum, sub somnum verò facetum, aut aliquid ex poëtis coràm te recitabam. ac subinde vox interrumpebatur, cùm aliquid aut admonendum, aut sciscitandum, si parum assequi viderer, occurrebat. Nec verò tantùm in legalis philosophiæ studio, ad quod ex instituto frequentius animum applicas, tempus insumebas, sed etiam aliquã partem sacris literis tribuebas: nonnihil quoque vigiliarum disciplinis, quæ ab hu-

* j

manitate sibi nomen asciuerunt, impendebas. Quanuis autem hæc exẽpla satis mouerent, plerunque tamen addebas & verba, crebrísque exhortationibus animum accendebas ad ea quæ sunt expetenda, aut ab ijs quæ vitanda deterrebas. Maximè verò desidiam, quæ inertissimum redderet, & ad vitia procliuem, homini sacris addicto fugiendam esse monebas, & semper aliquid operis faciendum, ne mens perniciosis cogitationibus intẽta voluptati malorum matri se dederet. Itaque post priuatam filij tui institutionem, vacuum tẽpus in scholis iam inde transmittendum in erudienda iuuentute consuluisti. Atque ne pluribus commemorem quantum mihi & monendo & consulendo præstiteris, hoc in summa fateor, me, nisi domesticis exemplis, quantum in me fuit, conformassem, tuísque fidelissimis & amantissimis consilijs paruissem, nullas vnquam accessiones neque literarum, quantæcunque sunt, neque amicorũ, neque rerum aliarum facere potuisse. hoc, inquam, profiteor, hoc, quicquid est, tibi acceptum fero, gratáque memoria recolo & prædico, libentérque si minus facultate respondere possum, at certè meis scriptis, si tanti essent, posteritati testatum relinquerem, & immortalitati laudum tuarum satisfacerem. Quod si hæc benefactorum, quibus me cumulasti, grata commemoratio inscriptionis huius causam mihi nõ dedisset, tamen virtutes, quæ omnes in te sunt singulares, ad hoc meum studium tibi dedicandum inuitare debuerunt. Quis enim suas operas non ei dedicet, qui acumine doctrinæ, dicendi facundia, iuris peritia, omnium denique disciplinarum scientia cæteros antecellit? Nihil quippe tam magnum atq; arduum in qualibet arte, quod non intelligas: nihil tam abstrusum & reconditum, quod non tibi promptum expositúmque sit. Id non obscurè testantur excogitatæ Commẽtationes in ius moribus nostris & consuetudinibus constitutum, declarant elaboratæ Quæstiones de rebus iudicatis, significant Orationes aliquot ad Galliarum reges, principes prouinciarum, magistratuum antistites, vrbísq; proceres habitæ. Quæ etsi nondum excusæ typis exierint in lucem, tamen iam multis notæ sunt, & à pluribus, qui illarum desiderio tenentur, efflagitatæ. Quàm porrò singularis in sententijs dicendis auctoritas, quàm constans in reddendo cuique iure integritas, quàm denique perspecta in rebus gerendis prudẽtia, norunt ciues, norunt municipes, norunt prouinciales & peregrini, qui quotidie tuam experiuntur in iudicando ratámque habent æquitatem, qui tuas virtutes mirantur, illarúmque fructum capiunt vberrimum. Ac sanè maximum se percepisse fatentur ex legationibus, quibus functus es apud Christianissimos reges. Primùm, vt mandata quædam ciuitatis nostræ conficeres, apud Henricum ij. qui te meritissimum Consiliarium, & ad eum magistratum, in quo iam multos annos tam castè & integrè versaris, designauit & instituit: nec quidem pecunijs, quæ frequentissima etiam si sordidissima honorum assequendorum ratio, sed ob raras animi tui dotes, vltrò iuri dicendo præfecit. Deinde, apud Franciscũ etiam ij. pro cõseruando iure & libertate conciuium. Tum apud Carolũ ix. cùm comitijs cunctis & omnium voluntate renunciatus & electus Orator, Aureliam profectus es, vbi tunc Galliarum conuentus agebantur, vt propositis populi ordinúmque totius Campaniæ querelis omnium statum tueri ac sustinere posses. Mitto alias difficiles & periculosas legationes & functiones pro bonis in grauissimis rebus cõtra improbos & susceptas & cõfectas: in quibus fideliter administrãdis declarasti nihil apud te religionis Catholicæ, quam semper coluisti, defensione, nihil patriæ, quam ægram sæpe & labentem erexisti, salute, nihil ciuium, quorum

negotia

publica priuatis ante posuisti, amore prius esse vel antiquius. Mitto quoque cæteras virtutes tuas commemorare, quarum ne minimam sanè partem laudando verbis efferre, sed ne animo quidem consequi possem. At verò tantùm istud adijcio, Hilarium hunc nulli patrono tantis nominibus rectius conuenire posse, quàm tibi. Nam præter necessitudines officiorum, quibus tibi deuinctus omne meum studium, omnem operam, omnésque cogitationes debeo: præter eximias virtutes, quæ non solùm tibi deditos alliciunt, sed etiam quoscunque in tui cultum & obseruantiam inducunt: accedit & in hunc Antistitem propensio, quàm satis insinuat grandiloquentia dicendíque sublimitas, quam ita feliciter affectas in tuis scriptis & colloquiis, (quod ingenijs Gallorum quodammodo proprium esse videtur) vt si non didiceris, & ex Hilario, cui maximè fuit peculiaris, hauseris, ad eam certè natus & innutritus esse dici possis. Nec verò tantùm Hilarium sermonis elegantia loquēdíque phrasi, sed multò magis integritate vitæ, veræ Religionis assertione, & errorū propulsione refers. Quæ cùm ita sint, amplectere quem exprimis & imitaris, ac foue tanquam ab exilio redeuntem, vbi non iam ærumnas, non pericula, non vitæ discrimina, sicut olim pro Ecclesiæ defensione aduersus Arianos, pertulit: sed calumnijs, iniuriis atq; imposturis tam malè affectus est, vt nō Hilariū ex ipso vultu, id est operū frontispicio, sanctissimum pōtificem Gallum & acerrimum fidei protectorem, sed anabaptistam Germanum & pertinacissimū dixisses hæreticum. complectere, inquam, atque hilari fronte suscipe, quem aliquatenus vltum iniuriis ego deuinctissimus & omni officiorū genere tuo nomini addictissimus homo, quasi symbolum gratitudinis bonæque voluntatis testimonium religiosa mente offero, tuæque tutellæ committo: vt si qui fortè calumniantes expostulent, quòd illas præfationes doctas quidem (atque vtinam tam pias) & longo iam vsu receptas & toleratas, fretus nimirum patrum decreto, è loco suo mouerim atque deiecerim: tu pro tua auctoritate & prudentia nostræ defensionis causam sustineas calumniámque retundas: quámque soles in sententiis singulorū dicendis æquabilitatem iuris exercere, eandem in nostris præsidiis seruabis. Vale. Deus Opt. Max. te nobis & patriæ multos in annos seruet incolumem. Lutetiæ, Idibus Fe-bruar. anno 1572

DE S. HILARIO PICTAVORVM EPISCOPO, EX EIVS SCRIPTIS ET ALIORVM VIRORVM DOCTISSIMORVM EXCERPTA ET IN VARIAS partes distributa Commentatio, per eundem Ioannem Gillotium.

DIVVS Hilarius in libello quem aduersus Constantium vita iam functum edidit, ipsum arguens quòd nomine fidei Catholicæ, Arianæ doctrinæ fauisset, multis verbis disserit nihil vnquã fuisse, aut esse posse in Rep. Christiana perniciosius, nihil in Ecclesia pestilentius ijs qui se prodesse simulãt, vt noceãt: qui Religionis speciem prætexũt, vt occasionem nacti Religionem funditùs, si fieri queat, euertãt. Nam si hostes absolutos se declararent, & aperto marte persequerentur, tũc profectò non deessent, qui coram repugnarent, & eorum impetum fortiter propellerent. Sed quis contra persecutorem fallentem, contra hostem blandientem gladium stringere, & eum ferire audeat, quem non lapidem iacere, sed panem porrigere cernat. Enimverò inter cæteros hostes simulatos, & qui amicos palàm agunt, vt hostiliter inuadãt, ij maius detrimẽtum adferunt, periculosiúsque nocent, qui se diuina oracula, res in Ecclesia gestas, Sanctorúmque patrum vitas bona fide interpretari ac recitare profitentur: vt ea ratione, qua se Ecclesiam iuuare mẽtiuntur, errores suos spargant & sub antidoti nomine venenum melle dilutum propinent. Id cùm aliàs sæpe, tum verò maximè in præfationibus hîc quondàm Hilarianis operibus præfixis deprehendimus. Nam, vt reliqua prætereamus, mera sunt nugamenta, fraudes & imposturæ, quas ibi viographi, de rebaptizandis hæreticis ex Hilarij sententia, de ipsius regeneratione, de Canonicorum coniugio, & de imaginibus, quibus non esse locum Pictauis referunt, allucinantur. Quosdam præterea næuos ipsi falsò impingunt, errorémque cunfingunt id quod ipsorum doctrinæ aut non fauet aut aduersatur. Obiter quoq; desident in locis communibus de theologicis disputationibus, de potestate summi Pontificis, de hæreticis non compellendis ad fidem, & huiusmodi, quibus hic minimè sit necesse, nisi vt impietatem suam expleant, & odium plusquam Vatinianum, quo Romanam ecclesiam prosequuntur, exerceant. Quæ omnia commenta falsásque opiniones refellere etsi operis immẽsi & hominis esset eloquentioris, præcipuis tamen indicatis & velut detectis potius quàm confutatis, pro virili conabimur post eos qui vitam D. Hilarij iam olim retulerunt, fideliter colligere partim ex ipsius scriptis, partim ex veterum historiis, quæ illi compendij causa prætermiserunt: non tam vt commentationẽ de vita & moribus tanti Pontificis quasi anseres post olores recinamus, quàm vt hæreticorum fabulis & erratis obstrepamus. Addemus interim aliquid de stylo & dicendi genere D. Hilario familiari. Librorum catalogum recensebimus, & notatis aliquot locis suspectis, singulorum non nostram, sed doctorum qui prius explicarunt, interpretationem subijciemus. Sed antequam rem propositam aggrediamur, vt omnis postea nominum tollatur ambiguitas, quę plerúmque errorem inducit, Hilarios fermè coæuos plures olim fuisse tam ex literis Sanctorum, quàm rerum Ecclesiasticarum monumentis, paucis indicandum venit.

Primùm igitur, fuit quidam Hilarius (quod ab hilaritate nomen est deductum, sicut & Hilarus) Romanæ ecclesiæ diaconus, Hilarij nostri Pictauiensis ita contemporaneus & æqualis, vt nonnulli similitudine nominum decepti, vel animi praua voluntate permoti, vnum eundémque faciant & ita confundãt, vt quæ fuerit illius diaconi cum Lucifero post D. Cyprianum sententia, de ijs rebaptizandis qui ab hæreticis essent baptizati, episcopo Pictauiensi affingant. Et vt errori suo fidẽ ex veteribus concilient, hanc D. Hieronymi ex dialogo aduersus Luciferianos, auctoritatẽ prætendunt & allegant. *Est præterea,* inquit Hieronymus, *aliud quod inferemus, aduersus quod ne mutire quidem audeat Hilarius, Deucalion orbis. Si enim hęretici baptisma non habent, & ideo rebaptizandi ab ecclesia sunt, quia in ecclesia non fuerũt, ipse quoq; Hilarius non est Christianus. In ea quippe ecclesia baptizatus est, quæ semper ab hæreticis baptismum recepit. Antequam Ariminensis synodus fieret, antequã Lucifer exularet, Hilarius Romanæ ecclesiæ diaconus, ab hæreticis venientes, in eo quod prius acceperãt baptismate, suscipiebat. &c.* Quæ non sine stomacho profert Hieronymus, non tamẽ aduersus Hilarium, Pictauorũ episcopum, ad quẽ nihil horũ, quæ ingerit, referri posse ostendimus. In primis, eius nusquam aliàs sine præfatione laudis mentionem facere consueuit. Et in hoc maximè dialogo, paulò antè citatum episcopum, non diaconum, de exilio, vt de prælio reuertentem post synodum Ariminensem, ab ecclesia Gallicana complexum laudauit. Cuius autem hominis est, commendatum paucis interiectis vituperare, & cui laudis aliquid tribueris, plura de eiusdem gloria detrahere? Virum tantum fuisse fatetur in epist. ad Marcellam, vt non audeat ob vnius voculæ non satis intellectæ explicationem reprehendere. Quis autem non videt hîc acriter reprehensum? Nam quòd Deucalion orbis appelletur, non quidem pertinet ad commendationem, sicut hactenus plerísque visum est, sed ad contumeliam, dedecus, atque etiam hæreseos Anabaptistarum infamiam, ac si diceret totum mũdum in baptismo hęreticorum, quẽm iterandum prædicabat, periturum esse, velut in diluuio, nisi ab eo per alterum baptismum, tanquam à Deucalione restitueretur. A qua quidem sententia tam procul fuit Pictauiensis episcopus, vt ipse cõtrà in eo libro quem Constantio tradidit, post eam synodũ Ariminensem (quo tempore diaconus ille suum tuebatur errorem) innuat baptismum non esse repetendum, cùm vbi noua fidei formula quæreretur, sic ait: *Non oportet post confessam & iuratam in baptismo fidem in nomine patris et filij & spiritus sancti, quicquam aliud vel ambigere vel innouare.* & *Regenerati per fidem, nunc ad fidem docemur, quasi regeneratio illa sine fide sit.* & paulò pòst etiam de fide non mutanda: *Quod,* inquit, *accepi teneo, nec demuto quod Dei est.* atque iterum: *Tutissimum nobis est primam & solam fidem confessam in baptismate retinere, nec demutare &c.* Quibus in locis si post illam synodum aliqua de causa repetendũ baptisma iudicasset, nonnihil sanè dogmatis, occasione tam commoda, interseruisset, aut aliquam saltẽ præscripsisset exceptionem. sed nihil omnino excludit. Has quoq; rationes nostras sua auctoritate non parum iuuat Iacobus Pamelius, vir ille rerum antiquarũ peritissimus, cùm in vita S. Cypriani, quam ipse nuper contexuit, Ioannem Langum reprehẽdit, quòd, apud Nicephorum, opinionem de rebaptizandis hęreticis, qui ad ecclesiam redirent, tribuat Hilario Pictauiẽsi. Quid quod Hilariũ nostrũ Romæ baptizatũ ex hoc eodem Hieronymi loco inferunt? Cuius rei tamen nec ipse meminit, cùm libro 1. de Trinit. scribit se in nouam natiuitatem per fidem esse vocatum, & ad cælestem regenerationem obtinendam potestati suæ permissum. quod alioqui non celauisset tam opportuno præsertim loco: nec alius quisquam, sed

ne

ne quidẽ si aliquãdo Romanã vrbẽ viserit. nisi quod Sulpitius Seuerus tradit sanctũ Martinũ, cũ cõperisset S. Hilario regis indulgẽtia potestatẽ indultã fuisse redeundi ab exilio, Mediolano Romã concessisse vt ei occurreret, sed Hilariũ iam prçteriisse. Et hoc quidẽ cõtigit post dictã synodũ Ariminẽsem, cùm iam nõ esset diaconꝰ, sed multò antè creatus episcopus. Nõ igitur de Hilario Pictauiẽsi episcopo hoc D. Hieronymi testimoniũ accipiendũ: nec deinceps quasi honoris gratia Deucaliõ orbis nominãdus, vt hactenꝰ à plerisque citatũ legimꝰ: nec assertor erroris Anabaptistarũ existimãdus, cũ ab eo fuerit auersissimꝰ. Sed de illo diacono Romanæ ecclesiç, qui tunc huiusmodi cum Lucifero tuebatur opinionem, intelligi debet, vt hoc altero eiusdem dialogi loco clarissimũ fiet, quem tamẽ proferunt, vt probẽt scilicet Hieronymũ Hilario infensum fuisse. Hæc sunt eius verba: *Hilarius, cùm diaconus de ecclesia recesserit, solúsque, vt putat, turba sit mundi, (Sic enim legẽdũ est) neq; eucharistiã conficere potest episcopos & presbyteros non habẽs, neque baptismasine Eucharistia tradere. Et cùm iam homo mortuus sit, cũ homine pariter interijt et secta, quia post se nullum clericũ diaconus potuit ordinare.* Quæ quidẽ singula si diligẽter excutiãt, in Hilariũ Pictauiẽsem nullomodo cadẽt. quanquã nihil opꝰ sit pluribꝰ immorari, & tãquã in quolibet verbo diutiꝰ insistere, vt rationibus id probemꝰ: sed hoc vnũ ex omnibꝰ inferre sufficiet: Si cùm tantum diaconus esset, necdũ posset presbyteros ordinare, diem obiit extremũ, nunquã factus est episcopus, nec presbyteros ordinauit. At creatum episcopũ, nec illi quidẽ audent inficiari. Nam Hilarius ipse alicubi se episcopũ & per presbyteros suos (nempe quós episcopus ordinauerat) ecclesiæ cõmunionem distribuere fatetur. & sic conuincuntur omniáque labascunt illa testimonia contra Hilariũ prolata, palámque est non eum fuisse diaconũ Romanũ, cuius errores coarguit D. Hieronymus. Quod si necesse videatur rem cõfessam historiarũ etiam veritate confirmare, nullus est scriptorum ecclesiasticorũ, qui non asserat Hilarium Pictauiensem, ante synodum Ariminensem, episcopũ iam creatum, Arianorũ factione in concilio Byterrensi condẽnatum, & ex Mediolanẽsi expulsum in exiliũ fuisse. Imò ipse Hieronymus, cuius auctoritatibus, quas nõ rectè interpretantur, niti contendunt, & Hilarium diaconũ, & Hilarium episcopum diuersos facit, & eodem anno, nẽpe 360. aut circiter, ab Arianis, quod in Athanasij damnationẽ subscribere noluissent, exilio diuerso dãnatos indicat in Chronico. Relinquitur ergo, vt Hieronymi verba, nõ de nostro Hilario, sed de diacono Romano, qui alius fuit, intelligantur. Qui quidem diaconus, non verò Pictauiẽsis episcopus, librũ aduersus nos de hæreticis rebaptizandis edidit, in quo cum Lucifero sentiebat, qui pro fide Nicæna tam infensus fuit Arianis, vt ab eis baptizatos, si redirẽt ad ecclesiam, non reciperet, nisi rursum iterato baptismate. Sed hunc eadem opera disertissimis verbis confutauit Hieronymus, dialogo contra Luciferianos.

Alius fuit Hilarius, Arelatensis episcopus, vt tradit Prosper Aquitanicus lib. 2. de vita contemplat. cap. 9. qui & Narbonensis à prouincia, in qua sita est Arelate, dicebatur. Hic inter cætera, quç scripsisse memoratur, vitã sancti Honorati, vt refert Gennadius, cõposuit: &, vt scribit Sixtus Senensis, historiam Geneseos, quam à principio ad septimũ caput heroico carmine breuissimè complexus est, misit ad Leonem primũ: quem nemo nescit ecclesiæ Romanæ præfuisse longo temporis interuallo post Hilariũ Pictauiensem defunctũ. Hic enim si D. Hieronymo credimus, in fata cõcessit anno Valentis & Valẽtiniani 4. id est, à Christo, 372. Leo verò designatꝰ est põtifex ad annũ Christi 440. Quod fortasse non attenderũt, qui carmẽ illud de Geneseos historia, quod hîc habetur in fine operũ nostri Hilarij Pictauiẽsis, ipsi falsò tribuerũt: quod nos tandẽ suo auctori, hoc est, Hilario Arelatẽsi vindicauimus. Cuius etiã sunt illæ ibidẽ epistolç ad Augustinũ (nam eius doctrinç fuit admirator & sectator in omnibus, vt narrat idẽ Prosper in quadã epistola) non aũt Pictauiẽsis, qui ad hæc Augustini tẽpora nõ potuit peruenire. Prima, quæ est de reliquiis hæreseos Pelagianæ, iam circũfertur inter lucubrationes Augustinianas To. vij. atq; hæc quidẽ Augustino præbuit occasionẽ edendorum librorũ de prædestinatione sanctorum, vt ipse testatur lib. 1. Idémque asserit Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos. Altera verò est lxxxviij. epist. Tom. 2. cui respõdet Augustinus epist. lxxxix. Hanc tamẽ adscribunt nonnulli cuidã Hilario Syracusano, ad quẽ & ad Prosperũ prædictos libros ab Augustino missos ferũt. quãquã apud auctores nihil proditũ reperiamꝰ, nisi quod eorũ opinio, qui istud asserunt, nitiẽ huic epistolæ, quæ Syracusarũ meminit, vnde & scripta esse videtur. Porrò Arelatẽsis iste dicitur interfuisse Chalcedonensi Concilio sub eodem Leone, anno Domini 453. vel 450. si sequamur Onuphriũ, qui in designatione rerũ, ab alijs plerúmque dissentit in Chronico suo, quod ex scriptoribꝰ, monumẽtis & indicibꝰ vetustissimis ad verã tẽporũ rationẽ nuper redegit. Moritur aũt Arelatẽsis iij. Nõ. Maij, quo die festũ eius celebratur, vt notat Ado Treuerẽsis in martyrologio, sed nõ anno Christi 440. vt ait idẽ Sixtus, si constet præscripta temporum notatio.

Post eundẽ Leonẽ primũ, anno Domini 461. factus fuit pontifex Romanus, quidã Hilarius Sardus (iuxta eundem Onuphriũ, Hilarus) quẽ aliquot epistolas scripsisse testatur Platina, quæ habẽtur inter eius decreta. Tom. 1. Conciliorũ. Hic obiit anno Christi. 467. v. Calend. August. & in numerũ diuorum retatus est, cuius diem festum celebrat ecclesia iiij. Septemb. vt habetur in martyrologiis. De Hilario Sedunensi episcopo, qui paulò antè, sub Arcadio & Honorio filiis Theodosij, martyrio vitã finiũt, cuius festum celebratur xvij. Calend. Aprilis: Vel de Hilario, qui, cùm esset Arianus, exulãte Cyrillo, Hierosolymorũ præfuit ecclesiæ, vt tradũt Socrates lib. 1. cap. 35. & Nicephorus lib. 9. cap. 49. quia nihil scriptis mandarunt, vnde scrupulus oriri queat ad id quod instituimus, plura non dicimus, vt ad Hilariũ Pictauiẽsem transeamus, cuius vitæ historiã non tã scribimus, quàm aliorum elogia recensemus.

HIC IGITVR Hilarius, cuius aliud cognomẽ non proditur, Pictauis natus est, si D. Hieronymo fidẽ habeamus, qui in præfatione ad Paulam & Eustochium in librum 2. Cõment. in epist ad Galat. de gente & patria, cuius fuit oriundus, ita scribit: *Hilarius latinæ eloquẽtiæ Rhodanus, Gallus, & Pictauis genitus est*. Cui assentitur Fortunatus, episcopus ipse Pictauiensis, his versibus:

Pictauis residens, qua sanctus Hilarius olim
Natus in vrbe, fuit notus in orbe pater.

Clauit etiã hic episcopus circa annũ 590.

Parentum nomina nusquã licuit inuenire, quanquam non ignobiles testentur auctores. De conuersione ad Christianismum, ipse, cùm deprehendisset commentitias philosophorum de diis opiniones, se in sacrã librorũ Mosis & Prophetarum lectionẽ incidisse, & ex ea veri Dei cognitionem percepisse, meminit in hæc verba, libr. 1. de Trinit. *Sed* inquit, *inter hæc animus solicitus, vtili ac necessaria ad cognitionẽ Dei sui via nitens, cùm neque incuriã Deo rerum à se conditarum dignam arbitraretur, neque naturæ potenti atque incorruptæ competere sexus deorum, & successiones satorum, atque ortorũ intelligeret: porrò autem diuinum & æternum nihil nisi vnum esse & indifferens pro certo habebat: quia id quod sibi ad id quod est auctor esset, nihil necesse est extra se, quod sui esset præstantius reliquisse. Atque ita omnipotẽtiam æternitatémque non nisi penes vnum esse: quia neque in omnipotentia validius infirmiúsque, neque in æternitate posterius anteriúsue congrueret. In deo autem nihil nisi æternum poténsque esse venerãdum. Hæc igitur multáque alia eiusmodi, mecum animo reputãs, incidi in eos libros, quos à Moyse at-*

que à prophetis scriptos esse Hebræorum religio tradebat: in quibus ipso creatore Deo testante de se, hæc ita continebantur: Ego sum qui sum. & rursum: Hæc dices filiis Israel, Misit me ad vos is qui est. Admiratus sum planè tam absolutam de Deo significationē, quæ naturæ diuinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanā sermone loqueretur. Hæc ille. Quibus profectò constat Hilarium nostrum non tam cōuersum, quàm quibusdā velut gradib⁹ ex vera cōtēplatione, ad salutarē sanctissimæ Trinitatis cognitionem peruenisse, & creatorem Deū suum, ex Deo didicisse. At paulò infrà se Christo nomen dedisse, & lauacro regenerationis ablutum esse, idem significare videtur ita scribens: *Hanc itaque diuini sacramenti doctrinam mens læta suscepit, in Deum proficiens per carnem, & in nouam natiuitatem per fidem vocata, & ad cælestem regenerationem obtinendam potestati suæ permissa, curam in se parentis sui creatorísque cognoscens, non in nihilum redigēdam se per eum existimans, per quē in hoc ipsum quod est, ex nihilo substitisset.* Quo autem loco vel tēpore sacramētum id susceperit, non indicat, sed D. Hieronymi sententiā, cui nititur eorū opinio, qui D. Hilariū Pictauiēsem insimilantes, & inter Anabaptistas annumerantes, venerandā ipsius memoriā turpiter infamant, vt hunc Spiritus sancti renouationē Romæ suscepisse allucinētur, iam eodē auctore monstrauimus, perperā ab illis de hoc Hilario citari, quod pro duobus Hilarijs vnū tantum reputarint. De institutione literarū, & vbinā bonis artibus sit imbutus, quibúsue præceptoribus profecerit, nec vsquam ipse, ni fallor, meminit, nec ab aliis traditum reperio. Nisi quòd D. Hieronymus in epistola ad Marcellam, videt annuere, Heliodorū presbyterū in literis Græcis eius fuisse pręceptorē, *Quo* inquit ille, *tam familiariter vteretur, vt ab eo, quæ intelligere non posset, quomodo ab Origine essent dicta, quæreret.* Sed vt cunque sit, Rhodanus eloquentiæ latinæ, suis tēporibus disertissimus, clarus eloquētia vbicunq; Romanū nomē est, & Graciæ floribus ornatus, à D. Hieronymo prædicatur. Vxoratū fuisse Hilariū, & vnius filiæ patrē, non imus inficias, etiā si nullus scriptorū veterū, pręter Fortunatū, qui eius vitā descripsit, prodat historiæ: cuius sententiā postea secutus est Mātuanus, vt apparet his versibus:

Non nocuit tibi progenies, non obstitit vxor
Legitimo coniuncta toro, non horruit illa
Tempestate Deus thalamos. Quibus sanè significare videtur, D. Hilariū vxorem habuisse etiā dum episcopatus officio fungeretur, quod, si ita sit, ab hoc quidē munere non alienū tunc putabatur, imò sæpius eligebātur in episcopatū coniugati, quàm virgines: *quia isti non tam idonei curæ pastorali, quàm illi iudicarentur,* vt scribit Hieronymus lib. 1. aduersus Iouinianū. Nec quidquam adhuc fuerat sancitū de cælibatu sacerdotū: nisi quod narrat Socrates lib. 1. cap. 8. & Sozomenus lib. 1. cap. 22. hāc cōtrouersiā in Nicæno cōcilio agitatā nō tamē fuisse definitā, sed tantùm, vt qui cælibes, vel vni⁹ vxoris viri fierēt sacerdotes, vxores in posterū minimè ducerēt: qui post nuptias ad functioné ecclesiasticā vocarētur, hi etiā ab vxoribus minimè separarent. Postea tamen omnino statutū, est vt nisi cælibes, aut saltē post vnam vxoré viri ecclesiasticos ordines obirēt. Atq; hoc sanè honestati consentaneū est. Si enim sacerdotibus ethnicis pudicitia præ cæteris virtutibus ita fuit cōmēdata, vt, etiam vxorati quemadmodum testatur de Ægyptiis August. Ser. 37. ad fratres in eremo, nunquā nisi semel in anno matrimoniū colerēt, quo etiā die ab omni sacrificio abstinebāt: quid facere par est Christianos sacerdotes, à quibus sacrificia pro populo quotidie sunt offerēda? Nec enim sanctè possent offerre, si operi seruirēt cōiugali. Quare qui eligebātur olim ad sacerdotiū mariti, vxoribus post ordines, ad carnis libidinem non vtebātur: tantúmq; abest vt ex instituto D. Hilarij liceat cannnicis Pictauiēsibus cōiugiū contrahere post ordines sacros, quēadmodū illi cōminiscuntur, vt nunquā id licuerit, nec quidē in principio nascētis ecclesiæ: imò, vt ait D. Hieronymus, *semper aut episcopi virgines erāt, aut post nuptias continentes, aut vidui qui vnam tantum habuissent vxorē, at certè post sacerdotiū in æternum pudici.* Ipse quoq; D. Hilarius, vt habetur in eius vita, quæ per singulos annos, ex decreto concilij Tridētini, in die ipsi festo recitatur, primùm in matrimonio quasi monachi vitā egit, & nisi mortua vxore, Pictauorū episcop⁹ creat⁹ est. Quoto verò anno imperij Cōstātij ad episcopatū sit euectus, non est facilè cōiectura colligere, cùm apud scriptores nihil de hac re memoriæ traditum reperiatur. nisi quòd ipsemet multis in locis indicat se factū fuisse episcopū, antequā pelleretur in exiliū. maximè verò in libello, quem Constātio tradidit, de se sic scribit: *Episcopus ego sum in omniū Gallicarum ecclesiarum atque episcoporum cōmunione, licet in exilio, permanens, & ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens.* quo quidē loco cōstat etiā obiter hunc Hilariū nostrū & episcopū post Ariminēsem synodū, quādo librū eiusmodi Seleucia reuersus Cōstātio porrexit, ab ecclesia nō recessisse, nec solùm clericos, sed & præsbyteros ordinasse, per quos ecclesiæ communicaret. Quod lōgè secus esset, si testimoniū D. Hieronymi iam à principio citatū, ad hūc Hilariū referri posset. Nā post eandē synodū diaconus tātū recessisset, nec per clericos cōmunicasset, quos cùm nō potuisset diaconus ordinare, non habuisset. Id igitur episcopi munus ita gessit, vt à fidelibus summam laudem & gloriā cōsecutus sit. semper enim se tāquam murū firmissimū Arianis opposuit, qui Occidētalem ecclesiā, quæ ritè patrū decretis regebatur, in suam sententiā captiosis verborum argutiis, vt scribit Sozomenus lib. 3 cap. 12. pellicere conabantur. Sed inter cęteros Auxentius, Mediolanēsis episcopus, Valens & Vrsatius ex Pānonia oriundi, impēsius laborabāt, vt huiusmodi Arianorū opinionem, in eam ecclesiæ partē traducerēt. Quorū conatus cùm ex sententia minimè successissent, quod idē Hilarius & aliquot Occidētales, quidā etiā Orientales episcopi studiosè præcauerēt, imperatori Cōstātio, qui & ipse fauebat Arianis, persuāserūt, vt Conciliū mādaret cōuocari, atque omnes cogeret damnationi, quæ aduersus episcopos esset pronunciata, assentiri, & Athanasio eiecto, aliā fidei doctrinā cōponere iuberet. Byterras igitur ex Imperatoris mādato cōuenerūt episcopi. Petebāt aūt, vt priusquā in Athanasiū subscribere cogerētur, de fide disceptarēt. Sed Valens sociíque eius poti⁹ Athanasij damnationé extorquere cupiebant, de fide certare nō ausi. Itaq; propter dissidiū partium dissoluta est hæc ibi Synod⁹, & Mediolanū, vbi aderat Imperator, cōgregata. Quò itidē porrexit Hilari⁹, & qui cum illo sentiebāt episcopi. Sed cùm etiā dolū deprehendissent, & Athanasiū nō ob aliā causam damnari, quàm vt fides destrueretur, ipsius damnationi subscribere nolētes, expulsi sunt in exiliū. Id ita esse testātur Sulpitius Seuer⁹ lib. 2. Rufinus lib. 1. cap. 20. Theodoretus li. 2. cap. 15. & Sozomenus lib. 4. cap. 8. Nicephorus quoq; lib. 9. cap. 33. tradit Hilariū à synodo Mediolanēsi in exiliū esse proiectū. At Hieronymus in Catalogo scriptorū ecclesiasticorū, scribit Hilariū fuisse relegatū à synodo Byterrēsi. Ipse quoq; Hilarius cōtra Cōstantiū vita iam functū, id quodammodo videtur insinuare, cū inquit: *Quibus* (intelligit Paulinum, Eusebiū, Dionysiū, Rhodianū, & Luciferū, exilij comites, vt tradūt Rufinus lib. 1. cap. 20. & Sozomenus lib. 4. cap. 8.) *postea per factionē eorū pseudoapostolorum* (Saturnini quippe, Vrsatij & Valētis) *ad Byterrēsem synodū cōpulsus, cognitionē huius hæreseos obtuli. Sed hi timētes publica cōscientia, audire ingesta à me noluerūt, putātes se innocētiā suā Christo posse mentiri, si volētes nescirent, quod gesturi postmodū essent scientes. Atq; exinde toto ex eo tempore in exilio detentus sum.* Hactenus ille. Veruntamē cōijcere

cere

cere licet, vt vtroſq; cóciliemꝰ, non Byterris, vbi fuit códẽnatus rectà profectu eſſe in exiliũ, ſed inde cũ comitibꝰ ſuis, Mediolanũ, quò ſynodus, quã malignãtiũ ſynagogã appellat in lib. ad Cõſtãtiũ, cõueniebat, etiã adiiſſe, & libellũ Imperatori, quo ſua fides & aduerſariorũ doli continebantur, obtuliſſe: *ſed*, vt ipſe cõtra Auxẽtiũ loquitur, *cùm hoc myſteriũ impietatis diu occultatum iam nõ taceretur, dicerémq;*, inquit, *fingi omnia, fidẽ negari, Deúmque atque homines illudi, iubeor de Mediolano proficiſci, cũ cõſiſtendi mihi in eà inuito rege eſſet nulla libertas: quia* (vt in eadẽ epiſt. paulò antè refert) *dãnatũ quondam me* (nẽpe Byterris) *à Saturnino, audiri vt epiſcopũ nõ oporteret.* Dãnationis aũt tẽpꝰ D. Hieronymꝰ in Chronico notat ſub annũ Chriſti 360. Conſtãtij verò 20. cũ quarto pòſt ſubſequẽte anno ſynodi apud Ariminũ & Seleuciã celebratæ ſint. A quo tamen diſſentit Onuphrius, qui ſynodũ Mediolanẽſem ad annum 354. deſignat, Ariminẽſem autem & Seleucianã ad annũ 359. De exilij cauſa ſic Hilarius ipſe refert in libello quẽ exhibuit Cõſtantio: *Exulo*, inquit, *nõ crimine ſed factione & falſis ſynodi nuntijs apud te Imperatorẽ piũ, nõ ob aliquã criminũ meorũ cõſciẽtiã, per impios homines delatus.* Et in lib. de Synodis, ſe expulſum narrat à Saturnino, Imperatore circũuẽto, ad quẽ videtur ſcripſiſſe tuos illos libros de ſuo iniquo exilio, quòd fidẽ Nicęnã defenderet, ob quã reſciſſam Imperatorẽ ipſum taxat, cõfidẽterque redarguit. Quò verò pulſus ſit, nõ ſatis conuenit inter ipſos auctores. Nõnulli quippe delatũ in Phrygiã ferũt. Theodoretꝰ lib. 3. cap. 4. Relegatũ ſcribit in Thebaida Ægypto finitimã. Ipſe verò in lib. de Synodis videtur innuere ſe exulaſſe in Oriẽtis partibꝰ. Sed vbicũq; locorũ fuerit, toto triẽnio exulauit, vt ipſemet alicubi narrat. Quo tẽpore nõ is tamẽ ſuo defuit officio, ſed conuocatis epiſcopis Ægypti, vt tradit Sulpitius rationẽ inueſtigabat eccleſię cõponẽdę & ad vnitatẽ reuocãdæ. aut ad ſuos in Gallias epiſtolas mittebat, vt eos in fide, quã ſemel iurauerãt cõfirmaret. aut etiã libros cõponebat: nã D. Hiero. in Chronico aſſerit Hilariũ in exilio ſcripſiſſe libros de noſtra religione: (ſic enim appellare certum eſt, duodecim libros de Trinitate) atque idipſum teſtatur Hilariꝰ lib. 10. cũ ait: *Loquimur exules per hos libros.* Librũ etiã de Synodis in exilio compoſitum eſſe apparet ex ipſiꝰ fine, vbi ſic habetur: *Memẽtote exilij mei in orationibus ſanctis, à quo me poſt expoſitionem huius fidei, neſcio an tam iucundum ad vos in dominum Chriſti reuerti, quàm ſecurũ eſt mori.* aut certè paulò antè ſynodum Ariminenſem, ſic enim ſcribit ibidem: *Cùm cõperiſſem ſynodos in Ancyra atque Arimino cõgregandas, exponenda vobis exiſtimaui &c.* Poſtquã verò tres annos integros aut circiter exulaſſet, reuocatꝰ eſt anno Chriſti 364. vel, ex Onuphrij notatione. 359. & quarto exilij, nõ tã ſpeciali, quã generali iuſſione Imperatoris. Ipſe nãque vicario & præſidi in ſynodo Seleuciana dederat in mãdatis, vt oẽs illuc epiſcopi cõuocarẽtur. Quod pluribꝰ ſic refert Sulpitius lib. 2. Hiſtoriæ ſacræ: *Interim in Oriẽte, exemplo Occidentaliũ* (qui prius eodem anno Ariminũ cõuenerãt) *Imperator iubet cunctos ferè epiſcopos apud Seleuciam Iſauriæ oppidum congregari:* (ſic enim quod volebat cõtra fidẽ Nicęnã, ſe cõſequi poſſe cõfidebat ex altera ſynodo). *Quà tẽpeſtate Hilarius quartũ iam exilij annum in Phrygia agens, inter reliquos epiſcopos, per vicariũ ac præſidem, data euectionis copia, adeſſe cõpellitur, cùm tamen nihil de eo ſpecialiter mãdaſſet Imperator. iudices tãtum generalẽ iuſſionẽ ſecuti, qua omnes epiſcopos ad Conciliũ cogere iubebãtur, hunc quoque inter reliquos volentes miſcere, vt ego coniicio, Dei nutu, ita geſtũ, vt vir diuinarum rerũ inſtructiſſimus, cùm de fide diſceptandum erat, intereſſet. Is vbi Seleuciam venit, magno cũ fauore exceptus, omnium in ſe animos & ſtudia cõuerterat, ac primùm quæſitum ab eo, quæ eſſet Gallorum fides: quia tum Arianis praua de nobis vulgantibus, ſuſpecti ab Orientalibus habebamur, trionymam ſolitarii Dei vnionẽ ſecundũ Sabelium credidiſſe. Sed expoſita fide ſua, iuxta ea quæ Nicææ erãt à patribus cõſcripta, Occidẽtalibus perhibuit teſtimonium. Ita abſolutus omnium animis, intra cõſciẽtiã communionis, nec nõ etiã in ſocietatẽ receptus, Cõcilióque aſcitus eſt. Agi deinde captum eſt, repertique praua hæreſis auctores, atque ab eccleſiæ corpore auulſi. Confecta ſynodo, decreta ad Imperatorẽ legatio eſt, quæ geſta indicaret. Damnati quoque ad Imperatorẽ profecti, ſatis freti ſociorũ viribus & principis ſocietate.* Præterea, ne ſingula cõmemorẽ, narrat idẽ Sulpitius, Imperatorẽ legatis Catholicis, qui à ſynodo Ariminenſi primi fuerant miſſi, vt quæ eſſet partiũ fides cognoſceret, circunuentis & per vim coactis, quòd eſſent adoleſcẽtes parũ docti minimèque experti, legatorũ Arianorũ, qui ſenes & vafri ab eadẽ Synodo præcurrerãt, cõmunionẽ probaſſe, illóſq; iuuenes ſubſcribere cõpuliſſe. deinde Præfecto Ariminũ mandaſſe, vt conſcriptæ fidei cogeret omnes cõſentire, & ſubſcriptionibus eandem profiteri, ſicque multos ingenij imbecillitate, aut timore, aut ſimulatè cõſenſum aduerſarijs præbuiſſe. ſed tamen re nondũ cõfecta, ſynodũ, quæ bono cœpta fuerat initio, exitũ fœdum habuiſſe, religioſéq; ſolutã eſſe ab omnibus, vt ait Hilariꝰ epiſt. cõtra Auxẽt. Legatos aũt illos, qui à ſynodo Seleucienſi paulò pòſt venerãt, etiã cõpuliſſe, exẽplo Occidẽtaliũ prauã illã fidẽ recipere. Taudẽ rediens ad Hilariũ (qui huic ſynodo Seleuciẽſi interfuerat, vt ipſe meminit aduerſus Conſtantiũ ſic inquiẽs: *In Chriſto nõ mẽtior, quia diſcipulus veritatis, aſſiſto Orientalium in Seleucia ſynodo, vbi reperi tantum blaſphemorum, quantum Conſtantio placebat.*) *Aderat*, inquit Sulpitius, *ibi tum Hilarius à Seleucia legatos ſecutus, nullis certis de ſe mãdatis, opperiens Imperatoris voluntatẽ, ſi forſitan redire ad exilium iuberetur. Is vbi extremum fidei periculum animaduertit Occidẽtalibus* (qui Ariminũ cõuenerant) *deceptis, Orientalibus* (in Seleucia congregatis) *per ſcelus vinci, tribus libellis publicè datis, audiẽtiã regis popoſcit, vt de fide corã aduerſariis diſceptaret. Id verò Ariani maximopere abnuere. Poſtremò quaſi diſcordiæ ſeminarium & perturbator Orientis, redire ad Gallias iubetur, abſque exilii indulgentia.* Hactenus Sulpitius. Reditũ autẽ hunc in Galliã D. Hieronymus in Chronico, vt & Socrates lib. 3. cap. 8. notãt ſub Iuliano, quẽ & ipſe Hilarius in libro quẽ Conſtãtio tradidit, teſtem exilij appellãt. *Non leuem*, inquit, *habeo querela mea teſtem, dominum meum religioſum Cæſarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit.* Notãt, inquam, ad annũ Chriſti 365. ſed iuxta ſupputationẽ Onuphrij. 362. & exilij 5. vt ipſe ſubindicat in libello aduerſus Conſtantium. quanquã Gregorius Turonenſis lib. de glor. Confeſſ. cap. 2. ſcribat Hilarium quarto exilij annò ad vrbẽ propriã eſſe regreſſum. Idque poſt Ariminenſem & Seleucianam ſynodos, vt idem Hieronymus ſignificat in dialogo aduerſus Luciſerianos, cũ inquit: *Tunc*, nimirũ poſt illas ſynodos, *omnes epiſcopi qui de propriis ſedibus fuerant exterminati, per indulgẽtiã noui principis, id eſt, Iuliani, ad eccleſias redeunt: tunc Hilarium de prælio reuertentẽ Galliarum eccleſia complexa eſt.* Cæterùm, Rufinus lib. 1. cap. 30. & 31. narrat Euſebium Vercellenſem, & Hilarium Pictauienſem, priuſquam ad ſuos appuliſſent, Italiam viſitaſſe, & ſingulas quaſque eccleſias abiurata infidelitate, ad ſanitatem rectè fidei reuocaſſe: & velut magnifica quædam mundi lumina Illyricũ, Italiam, Galliáſque ſuo ſplendore ſic radiaſſe, vt omnes etiam de abditis angulis, hæreticorum tenebræ fugarentur. At verò Socrates lib. 3. cap. 8. ſcribit Hilarium, ante Euſebij aduentum, epiſcopos tum in Italia, tum in Gallia catholicæ fidei dogmatis diligẽter erudiuiſſe. *Etenim*, inquit, *prius ab exilio reuerſus, ante illum ad ea aduentauit loca.* Cui aſſentitur Sozomenus lib. 5. cap. 12. Quos poſtea ſecutus eſt Nicephorus lib. 10. cap. 17. vtrũq; tamen & fidẽ ſtrenuè propugnaſſe, & quæ vel eſſent fugiẽda vel expetenda, docuiſſe narrant. ſed Hilarium, tãquam diſertũ, Euſebio cæteriſque

in huiusmodi visitatione ecclesiarum & fide patrum reformanda, præserunt, maximè verò Rufinus, qui lib. 2. cap. 31. ait: *Nisi quòd Hilarius rem diligentius & aptius procurabat.* Ad Gallias ergo reuersus in eam curam & studiũ totus incubuit, vt ab Arianis miserè deceptos, in viam reduceret, infirmos in fide stabiliret, & quid de Deo sentiẽdũ doceret. Quod idem Sulpitius lib. 2. pluribus explicat ita scribẽs: *Verùm vbi Hilarius permensus est orbem penè terrarum, malo perfidiæ infectum, dubius animi & magna curarum mole æstuans, cum plerisque videretur non ineundam cum his cõmunionem, qui synodum Ariminensem recepissent, optimum factu arbitratus, reuocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam frequentibus intra Gallias concilijs, atque omnibus ferè episcopis de errore profitẽtibus, apud Ariminum gesta condemnant, & in statum pristinum ecclesiarum fidem reformãt. Resistebat sanis cõsilijs Saturninus Arelatensium episcopus, vir sanè pessimus, & ingenio malo prauóque: verum etiam præter hæresis infamiam, multis atque infandis criminibus conuictus, ecclesia eiectus est. Ita partium vires amisso duce fractæ.* Atque hæc quidem, vt Sulpitius tradit, Hilarius ecclesiæ Gallicanæ, quam piaculo hæresis liberauit, præstabat. Cui tandem munere diuino concessum est, obire diem suum in patria, anno sexto postquam ab exilio redierat, vt refert idẽ Sulpitius: idq; indicat D. Hierony. in Chronico, Christi videlicet 372. secundũ Onuphrij notationem. 368. Valẽtiniani & Valentis Impp. quinto, Idibus Ianuarij, quo die festũ eius celebratur, vt habetur apud Bedam, Tomo 1.

Idibus Hilario Pictaua militat vrbis
Plebs deuota, suo pastor quam fulsit honore.

Id enim præcipuè facere par est Pictauorum incolas. Nec sunt audiendi, nedum certè credendi, qui vt ecclesijs Christianorum, imò & religioni diuísque detrahant, nõ verentur cõmentum fingere, scriptísque mãdare, in templo, quod Pictauis Hilario sacrum est, imaginibus Sanctorũ, ex ipsius instituto, locũ nõ esse. Nam & sunt quàm multæ & pulcherrimæ positæ, quib⁹ & honos debitus impẽditur, cultúsq; ex ecclesiæ statuto & perpetua traditionis cõsuetudine exhibetur. Translationis verò festũ, cuius meminit Petrus Damianus in Sermone quẽ infrà locauimus, agitur 26. Iunij. Quot aũt vixerit annos Hilarius, incertũ est. Sed aliquãdo mortẽ appetijt, vt lib. de Synodis, cũ ait: *Nescio an tã iucũdũ ad vos ab exilio in domũ Christi reuerti, quàm securum est mori.* Atq; martyriũ desiderasse in libello aduersus Constantiũ, sic inquiens: *Atq; vtinã illud potius, omnipotẽs & vniuersorũ creator, sed vnius domini nostri Iesu Christi pater, ætati meæ & tẽpori præstitisses, vt hoc confessionis meæ in te atq; vnigenitũ tuũ, ministerium Neronianis Decianísque tẽporibus explessem. &c.* Hic igitur episcopus multis donorum virtutibus enituit. Nam fuit moribus lenis, & placidus, fide & religione constans, in docendo & persuadendo commodissimus, in scribendo eruditus, in dignoscendis hæreticorũ imposturis & versutiis acutus. Quas ingenij dotes illi tribuunt Rufinus lib. 1. cap. 31. Socrates lib. 3. cap. 13. virum enim appellat vita & doctrina diuinũ. Nicephor⁹ lib. 9. cap. 16. *Eodem*, inquit, *tempore & loco Hilarius viguit, vir diuinus, qui cùm Martinus fugeret, eandem sustinuit fortunam, quippe qui eodem cum illo ardore in fidem ferretur.* Hæc ille. Tã verò procul fuit D. Hieronymus, vt, quod à nonnullis proditũ est, charta dentata tractauerit Hilariũ, odiosèque perstrinxerit, vt nusquã citet, citat autem sæpissime, sine præfatione honoris. Nam, veiã monuimus, in epist. ad Marcellam, ait: *Tantum virum, temporibus suis disertissimum reprehendere non audeo, qui & confessionis suæ merito, & vitæ industria, & eloquentiæ claritate vbicunque Romanum nomen est, prædicatur.* sic & vbique ferè laudatum citat. Augustinus quoq; frequenter Hilarij quasi veteris scriptoris cũ veneratione recordatur. Modò namque beatum, modò sanctum, modò venerabilem catholicum disputatorem appellat. Lib. 6. de Trinit. sic cõmendatum testem nominat: *Non mediocris*, inquit, *authoritatis in tractatione scripturarum & assertione fidei vir extitit Hilarius.* & lib. 1. contra Iulianum Pelagium: *Ecclesiæ catholicæ aduersus hæreticos acerrimum defensorem, venerandum quis ignorat Hilarium episcopum Gallum?* item paulò post: *Hunc virũ tantæ in episcopis catholicis laude præclarum, tanta notitia famáque conspicuum, de peccato originali aude* (Iulianum alloquitur) *si quid tibi frontis est, criminari.* præterea, lib. 2. *Catholicus loquitur, insignis ecclesiarum doctor loquitur, Hilarius loquitur.* Quid commendatius, quid honorificentius dici potest? Verumenimuerò, non integritas viri, nec sanctitas vitæ prædicatur tantùm, sed etiam eloquentia & grauitas in tractandis scripturis summis in cœlũ laudibus extollitur ab antiquis scriptoribus. D. Hieronymus huiusce rei fidelissimus æstimator de eius dictione tale profert iudiciũ in epistola ad Paulinum de institutione monachi: *Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur, & cùm Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis inuoluitur, & à lectione simpliciorum fratrum procul est.* & in præfatione super epist. ad Galat. Latinæ eloquẽtus Rhodanus ab eodem appellatur. Sozomenus lib. 2. cap. 14. ita commendat: *Hilarius propter singularem patrij sermonis & eloquentiæ præstantiã, magna in laude fuit.* idem lib. 5. cap. 12. *Vir erat Hilarius latinæ linguæ disertus.* Nicephorus lib. 10. cap. 17. addit, & græcæ. Quod attinet ad sermonem latinum, peculiari quodam genere loquendi videtur vsus, cuiusmodi ferè semper habuerunt Galli. Licet enim videre, quàm, præter hunc, fuerit eodem seculo elaboratus Sulpitius, cuius sæpius hîc mentionem fecimus: quàm grandis & operosus nuper Budeus, quàm sublimes & affectati aliquot etiam huius æui scriptores Galli, quos ægrè intelligas, nisi frequenter legeris, & assuetudine legendi tibi familiares efficias. Interim tamen notantur in Hilario voces nõnullæ, quibus præter loquendi consuetudinẽ videtur vsus, vt disproficit, pro degenerat, siue in peius proficit: Rheumam dixit pro rheumate, pascham & mamnam: rursus diapsalma diapsalmæ, & diapsalma diapsalmatis. Zabulus pro diabolo non apud ipsum modò reperitur. Notantur etiam aliquot solœcismi: sed cùm soleant nonnunquam & eruditissimis obrepere, non mihi videntur hîc repetendi. Porrò quod attinet ad literas græcas, eas tenuiter attigit, sicut scribit D. Hieronymus in epistola ad Marcellã, cuius verba hîc quoque subijciam: *Græcarum*, inquit, *literarum quandam auram ceperat, sed Heliodori presbyteri, quo ille familiariter vsus est, ex quo ea quæ intelligere non poterat, quomodo essent ab Origene dicta quærebat. Qui quoniam in hoc psalmo 126. commentarium Origenis inuenire non potuit, opinionem magis insinuare suam, quàm inscitiam voluit confiteri: quam ille sumptam claro sermone disseruit, & alienum errorem disertius secutus est.* Quibus quidem verbis vt odiosè tractat Heliodorum, ita quoque patrocinans Hilario, videretur quodammodo perstringere, nisi vel ipso Hieronymo teste probaremus, tantũ virum vsqueadeo non fuisse rudem in interpretandis scripturis, vt ex alieno iudicio pependerit: & linguæ græcæ tam ignarum, vt non potuerit ipse deprehendere sensum ex Origine, cùm multa aliàs ex eodem Origene a græco in latinum ita traduxerit, (ea sunt Hieronymi verba in epistol. ad Pammachium) *vt captiuos sensus in suam linguam victoris iure transposuerit.* Præterea, quoties Hieronymus ipse arguebatur, quod quædam verteret ex Origene, semper prætendebat auctoritatem Hilarij, vt sibi licere, quod ille fecisset, ostenderet. Idipsum videre est in epist. aduersus Vigilantium, cùm inquit: *Si hoc crimen est, arguatur & confessor Hilari⁹, qui psalmorũ interpretationẽ, & homilias in Iob ex Origenis libris, id est, ex græco in Latinũ, transtulit.* & in præfatione super Michęã: *Sed & Hilari⁹ noster furti reus sit, qui in psalmos*

quadraginta

quadraginta fermè millia versuum Origenis, ad sensum verterit. sic & aliàs sæpe. Hæc aũt non ideo dicta sint, vt cõtra Hieronymum patrocinemur Hilario, illiúsque auctoritati pro huius cõmendatione detrahamus: sed vt hunc ipsum eodẽ auctore linguæ græcæ tam inscium non fuisse, quin per se posset Origenis sensum elicere, demonstremus. At literarũ Hebraicarum omnino rudem fuisse, non solùm probari potest eiusdem Hieronymi testimonio ad Marcellam, vbi sermonis Hebraici meritò reprehendit ignorantiam, (etiam si nihil ad Hilarium, qui semper secutus est versionẽ septuaginta, pertinere videatur) verumetiam ex ipsius Hieronymi scriptis in Genesim de traditionibus Hebræorum, annotationibus, & ex epist. quadam ad Damasum. quibus in locis ostendit Hilariũ nõnullas dictiones Hebręas perperã intellexisse & vertisse. Hacten᷒ igitur de Hilariana dictione, loquẽdi phrasi, & linguarũ peritia dictũ sit. Nũc paucis quid in genere libris à se compositis effecerit, postea de singulis plura notabimus. Socrates igitur lib. 3. cap. 8. sic eius libros omnes commendat: *Hilarius, vtpote disertus, libris latino sermone conscriptis consubstãtialis dogma explanauit, ijsdémque tum illud ipsum confirmat abundè satis, tum opiniones Arianorum penitus labefactauit.* Id etiam testatur Sozomenus cùm lib. 5. cap. 12. sic ait: *Hilarius libros sanè valẽtes ad dogmata Arij oppugnanda scripsit.* Et Nicephorus lib. 9. cap. 16. *Hîc de fide & aduersus eos qui alienas à sana doctrina afferrent opiniones, libros ad persuadendum valde vtiles condidit.* & lib. 10. cap. 17. *Libros plerósque Romanis conscripsit, qui cùm Arij opinionem refellant, tum consubstantialis sententiã grauiter confirmant.* Id verò pręstabit ex singulorũ catalogo & velut indice demonstrare.

PRIMVM igitur (vt vnumquẽque librum ordine referam quo scriptus esse videtur) de Trinitate libros duodecim composuit dum exularet, vt iam notauimus, in quibus, ait D. Hieronymus epistol. ad Romanum oratorem, *duodecim Quintiliani libros & stylo imitatus est & numero.* Non quòd in omnibus ita conatus sit Quintilianũ æmulari & referre, vt omnino similis ordine, phrasi, ceterísq; loquẽdi modis fieret: sed quòd præter librorum numerũ eam curam in dicendo adhibuerit, vt redderet aut exprimeret illam nescio quã subtilitatis affectationem, quæ ipsi Quintiliano quodãmodo peculiaris est. Nam hoc vno opere voluit Hilarius absolutum artis suæ specimen edere, & quantum ingenio, doctrina, rerúmq; omnium scientia valeret, ostẽdere studuit: lucem quoque plerisque locis apud Ioannem & Paulum, quę multum habebant obscuritatis, attulit, & accuratè exposuit. Quemadmodum autem elaborata est oratio, græciæ floribus adornata, longísq; interdũ periodis inuoluta, (ad istos quippe libros hęc ad Paulinum D. Hieronymi verba sunt referenda, sicut & quæ scripsit Rufinus lib. 1. cap. 31. cùm narrat Hilarium libros de fide nobiliter conscripsisse:) sic argumentũ est amplum & sublime, túmq; nouum nec vulgare: primus enim latinorum scripsit & eloquentiæ suę gladium strinxit in Arianos. Quare verò scripserit & aggressus sit vesanam hanc hæresim, ipse rationem reddit lib. 6. his verbis: *Ac mihi quidem præter studij mei atq; officij necessitatem, quæ hoc ecclesiæ episcopus prædicationis euãgelicæ debeo ministerium: tamen eo propensior cura ad scribendũ fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligẽtiæ detinebantur, vberius gaudium consectans ex salute multorum, si cognitis sacramentis perfectæ in Deum fidei impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se Deo redderent, hæretici repudiatis.* Hæc Hilarius.

Secundo loco numerandus venit, eiusdem fermè argumenti liber de synodis, quem in latinum è græco vertit ad sensum, *quoniam*, vt eodem ipse testatur, *ad verbum expressa trãslatio afferat plerumque obscuritatem, dum custodita verborum collatio eãdem absolutionem non potest ad intelligentiæ simplicitatem conseruare.* Misit autẽ ad episcopos Galliarum, vt tradit Hieronymus in catalogo: *omnésque fides* (sic habet Hilarius) *quæ post sanctam Nicænam synodum diuersis temporibus & locis editæ sunt, cum sentẽtiarum omnium atque etiam verborũ additis expositionibus destinauit.* Idque dum adhuc esset in exilio, vt ex fine libri iam indicauimus: & ante synodum Ariminensem, quam nondum congregatam meminit. Quanquam non amplius exularet in Oriẽtis partibus, *vbi*, inquit, *continebar:* necdum esset in exilio, *ad quod*, ait, *Saturninus me detruserat:* loquitur enim de re præterita. Sed fortasse iam reuersus, Seleuciæ vel Constantinopoli degebat, aut per Italiam, quę ab Arianis essent deprauata restituebat. Huius autem operis mentionem insert idem Hieronymus in epist. ad Florentium, cùm inquit: *Et prolixũ valde de Synodis librum sancti Hilarij, quem apud Treueros manu mea ipse descripseram, vt transferas peto.*

Deinde, scripsisse videtur librum ad Constantium, etiam dum exularet, necdũ redijsset in Gallias. rogat enim ipsum Imperatorẽ, vt episcopos, qui tenerentur in exilio, iuberet ad sedes suas remeare, edictóq; caueret, ne postea iudices, quibus prouinciarũ administrationes erãt creditæ, vi cõpellerent inuitos, vt se subiicerent iis qui non cessabant adulterinæ doctrinæ semina spargere.

Postea sequitur libellus, quem ipse Cõstantio tradidit, de quo Hieronymus in catalogo: *Est*, inquit, *eius ad Cõstantium libellus, quem viuenti Constantinopoli porrexerat:* audientiam quippe postulans, vt de fide (quam toto hoc libello docet non esse mutãdam, & de nouo quasi annuã aut menstruam scribendam,) præsente synodo cum aduersariis, quorũ ministerio exulabat, ita dissereret, vt ad cõfessionẽ falsorũ quę gesserant, adduceret. Sed non fuit admissus, nec de hac re auditus, imò quòd diceretur schismata facere inter Orientales, in Gallias remissus est. Quod insinuat D. Hieronymus in Chronico: *Hilarius*, inquit, *cùm apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redijt.*

Præterea librum tertium aduersus eundem Constantium iam vita functum edidit, quod etiam indicat Hieronymus in catalogo, cùm ait: *Est & alius in Constantiũ liber, quem post mortem eius scripsit.* Idque post reditum ab exilio, cùm Hilarius ipse dicat eodem, se quinto abhinc anno à communione quorũdam separasse, nec iniuriam queri, qui ad tempus dissimulauerit recentem. & post Seleucianam synodũ, in qua scribit se tantum blasphemorum reperisse, quantum Constãtio placebat. Durius autem inuehit in ipsum Imperatorem, qui se fautorem hæresis Arianæ præbuisset, ita vt antichristum, scelestũ, lupum sub ouina pelle, magna constantia vocet & redarguat: quòd clàm & ementitæ veræ religionis nomine, fidem & religionẽ oppugnaret, non verò palàm, vt Nero vel Decius, quod mitius ferendum esset. *Pugnamus*, inquit, *contra persecutorem fallentem, contra hostem blandientem, contra Constantium antichristum, qui non dorsa cædit, sed ventrem palpat: nõ proscribit ad vitam, sed ditat ad mortem: non trudit carcere ad libertatem, sed intra palatium honorat ad seruitutem.* &c. quo ferè modo loquitur Gregorius Nazianz. in 1. Orat. contra Iulianum.

Adhæc iungitur epistola (librum elegantem appellat Hieronymus in Catalogo,) contra Arianos, vel Auxentiũ Mediolanensem episcopum, quem hæreticum conuincit, eiúsque detestatur errores, & episcopos Galliarũ, ad quos mittitur, ne se misceant aut cõmunicent huic, qui fidem negaret, hortatur. Scripta verò fuit post synodum Ariminensem, cuius in eadem meminit, quámque religiosè solutam esse ab omnibus asserit. Huic subijcitur eiusdem Auxentij epistola ad Valentinianum & Valentem Impp. apud quos se purgare, fidémque verbis fallacibus profiteri, & Hilariũ accusatoris personam non habere, quod semel esset depositus & damnatus, refellere conatur.

Edidit præterea cõmentarios in Matth. hoc enim titulo notauit Hieronymus in catalogo. Alij Canonẽ maluerunt inscribere, ob id fortasse, quod carptim titulos aliquot exponat, censéntque ex Origine vertisse Hilarium; sed cùm nullum afferant auctorem, aut rationem probabilem, dijudicent alij doctiores.

Extant porrò eiusdem in psalmos quidam commentarij, iuxta lxx. editionem: nempe in primum & secundum, à quinquagesimo primo vsq; ad septuagesimũ, (Hieronymus in catalogo notat tãtũ vsq; ad sexagesimũ secũdũ) & à centesimo decimooctauo, vsq; ad finẽ, nisi quòd vitio tẽporum finis operis vel detritus vel auulsus nõ reperitur in exemplaribus scriptis. Sũt qui asserãt D. Hilariũ edidisse tractat⁹ in totũ psalteriũ. Atq; in expositione tituli in Psal. 59. liquidò cõstat eũ scripsisse in Psal. 44. ait enim ipse: *Sicut in eo psalmo, qui primus in his qui immutabũtur est scriptus ostẽdimus, cùm dicitur: Audi filia & vide &c.* Sed vtcũque sit, multis in locis affirmat D. Hieronymus hanc psalmorũ explanationẽ esse translatã ab Hilario ex Origenis cõmẽtarijs in psalteriũ, *ex quibus*, ait in epist. ad Pammachiũ, & in præfatione in Michæam, *quadraginta fermè millia versuum transtulit.* & alibi: *Sufficit in præsenti nominasse Hilariũ confessorem, qui in psalmos tractatus plurimos in latinum vertit è græco: nec assedit literæ dormitanti, & putida xystesũ interpretatione se torsit, sed captiuos sensus in suã linguam victoris iure transposuit.* Deinde, cũ Ioãnes Hierosolymitanus argueret, quòd Originẽ in latinum verteret, hanc causam prætexuit in epist. ad Theophilum: *Hoc*, inquit Hieronymus, *non solus ego feci, sed & confessor Hilarius fecit: & tamen vterque nostrum noxia quæque detruncans, vtilia transtulit.* sic & aliàs sæpe, vt iam paulò antè notauimus. Antea reperiebatur inter eiusdem opera, quędã epistola ad Abram filiam (in scripto codice Germanensium, vbi habetur post vitã D. Hilarij, legitur Apram) Quæ quoniã nihil Hilarij prorsus habere, sed potius à Fortunato qui vitã descripsit, cõficta videretur, hanc ideo post finem eius cõmentationis quã de vita & miraculis Hilarij, cui subscriptã lib. 2. indicauerat, subiecimus: & huic hymnum: qui fortassis eiusdem est auctoris, non verò Hilarij: licet Hieronymus in præfatione epist. ad Galat. testetur Hilariũ carmen hymnorum edidisse. Ipsi quoque nõnulli tribuunt de ligno crucis hymnum, cuius initium, *Pange lingua gloriosi prælium certaminis.* & alterũ de S. Ioanne Baptista, qui incipit: *Vt queant laxis.* Legebatur prius & Hilarij nomine quidã liber, de vnitate patris & filij. & alter nuper additus, de essentia patris & filij. Quos cùm ita diligenter euoluissemus, vt tandem perspicuum fieret non esse noua opera Hilarij, sed rapsoüias ex libris ipsius excerptas, satis habuimus locos librorũ, ex quib⁹ huiusmodi centones cõfarcinati sunt, ad finẽ operũ breuiter indicare: vt siquis velit in vnũ recolligere, aut eo modo quo paginas, columnas & lineas notauimus legere, nõ stet per nos, quin suo potiatur desiderio, nec opus sit interim repetitione volumẽ & lectorẽ onerare. Atq; hæc sunt Hilarij, quæ nũc extãt, opera.

Pleraq; eaque autographa, anno domini 1563. *ab impijs cõbusta fuerũt. Pictauis.*

SED adhæc memorãtur alia eius scripta, vetustate vel hominũ iniuria deperdita, quæ tamen paucis indicabimus: vt si fortè quis in inuestigandis veterũ libris tantos reperiat thesauros, eruere & in apertam lucẽ producere ad ecclesiæ commoditatem non pigeat. Homilias igitur siue tractationes in Iob ex Origene vertisse refert D. Hieronymus aduersus Vigilantium, & ad Pammachium: meminit etiam in catalogo scriptorum. D. Augustinus lib. 2. contra Iulianum ex ijsdem Homilijs testimonium profert aduersus Pelagianam hæresim. quod & hic inseremus, vt quasi de opere toto gustum aliquem demus. *Tanta*, inquit, *& tam admirabilis in nos misericordia Dei bonitas est, vt per quem in Ada offensa generositatẽ prima & beatæ illius creationis amisimus, per eum rursum id, quod amisimus, obtinere mereamur. tũc enim diabolus inuidens nocuit, nunc autẽ cùm nocere nititur, vincitur. Mouet enim per infirmitatem carnis nostræ omnia potest. suis sua tela, cùm ad lasciuiam accẽdit, cùm ad ebrietatem illicit, cùm ad odia stimulat, cùm ad auaritiã prouocat, cùm ad cædes instruit, cùm ad maledicta exacerbat. Sed cùm per infirmitatẽ animi horũ omniũ surrepẽtia incentiua reperiuntur, emundamur à peccato per huius victoriæ gloriã. dictum enim ita est; Aut quomodo se emundabit natus ex muliere? Quia nõ extante hoste, non erit bellum, cessante deinde bello, victoria deerit. Collidẽtium autem aduersus nos vitiorũ victoria nõ adepta, non erit emendatio vlla vitiorũ: quia his insidijs corporis nostri parata victo, colluctantium aduersus nos passionum concertatione purgamur. Memores igitur & conscij illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiem, pro qua polluti & sordidi, nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus, gaudeamus nobis esse hostem in cuius concertatione quodam concertationis nostræ bello dimicemus.* Hactenus Hilarij fragmentum ex commentarijs in Iob.

Scripserat commentarios in Canticum canticorum, vt indicat Hieronymus in Catalogo, sed ex aliorum relatione: negat enim se vidisse.

Desideratur liber quẽ ediderat aduersus præfectũ Salustium, sic enim ab ipso Hieronymo nuncupatur in catalogo: sed in epist. ad Romanum oratorem, notat hoc titulo, Aduersus Dioscorum medicum, narrátque Hilarium eo in libello quid in literis posset, ostendisse.

Nec reperitur liber scriptus aduersus Valentem & Vrsatiuũ, in quo synodi Ariminensis & Seleuciensis historia continebatur, vt tradit idem Hieronymus in catalogo: nisi fortè libro de Synodis sit admixtus.

Vbi D. Hieronymus in apologia aduersus Iouinianum enuemerauit aliquot auctores, qui de impari numero scripserunt, subiungit: *Quorum Hilarius de septenario, id est, de impari numero disserens, quæ & quanta dixerit ad Fortunatum, liber illius testimonio est.* Ex quo sanè loco Marianus Victorius in annotationibus, quas edidit in epistolas Hieronymi, Hilarium huiusmodi librum scripsisse, his rationibus probat: *Extat*, inquit, *Cypriani nomine hic liber ad Fortunatum inscriptus. Verum non Cypriani, sed Hilarij esse, cùm ex stilo, tum etiam ex hac D. Hieronymi constat auctoritate. Præter quod Hilarij amicum Fortunatũ fuisse, Hilariique ex præmortua ante sacros ordines vxore, filiæ vitam illum scripsisse, libro adhuc extante, omnes norunt. Quidam huius imperitus historiæ, Cyprianus, pro Hilario substituerat.* Quæ quidem Mariani coniectura Iacobo Pamelio in Cypriani librum de exhortatione martyrij, nõ satisfaciũt: sed ipse contrà, & Pontij auctoritate, qui D. Cypriani, cuius fuerat diaconus, vitã describẽs genuinum esse librũ Cypriani confirmat, & his argumentis probat: *Quid*, ait Pamelius, *obstat, quo minus & Hilarius librum ad quendam Fortunatũ scripserit? Certè stylus totius libri prorsus alienus à stylo Hilarij, & tam refert Cyprianum, quàm cuiusquam alterius libri. Deinde scriptura prorsus eodem modo hoc libro citantur, quo alibi.* Tandem (vt paucis finiã) ex sententia Martini Iypsij concludit Pamelius in eo Hieronymi loco, non Quorum Hilarius, sed Cyprianus esse reponendum: præsertim etiam cùm aliquot exemplaria manuscripta, quibus se vsum testatur, vno consensu librum hũc Cypriano ascribant. Et hoc est diuersum vtriusque iudicium: Viderint alij, quid post tam doctos viros senserint, cuíque illorum calculum adiecerint. Sed si constet Hilariũ huiusmodi librum scripsisse, nihil tamen eius tunc aliud de numeris extat, quàm quod habetur in prologo psalmorum, & in psalmum [illegible] ad hunc versum: Septies in diem laudem.

Quidam a[illegible]unt librũ edidisse contra synodũ Mediolanensem: quanquam nec ipse nec quisquã veterum prodat.

Eum verò scripsisse multas epistolas ad aduersos,

yel

ex eo perſpicuum eſt, quod Sulpitius Seuerus lib.2. Hiſtoriæ ſacræ, refert Hilarium ſuis epiſtolis errores condemnaſſe, iiſdémq; in priſtinũ ſtatum eccleſiarũ fidem reformaſſe. Ipſe quoq; in libro de Synodis, ſignificat ſe frequenter ex plurimis Romanarum prouinciarum vrbibus literas ad Galliarum epiſcopos miſiſſe, quibus innueret Occidentalibus, quid cum Orientis epiſcopis ſentiendum eſſet. Atque hæc de ſingulis operibus dicta ſufficiant.

CÆTERVM, quãuis Hieronym' ad Lætã de inſtitutione filiæ, teſtetur ſine vlla erroris ſuſpicione Hilarij libros legi poſſe, cùm ait: *Hos inoffenſo decurrat pede*, tamen quoniam ipſe ferè primus inter latinos aggreſſus eſt hæreticos, &, vt dicitur, glaciẽ ſcidit viam- B que aperuit per quã ad ſcripturarũ interpretationẽ eſſet deueniendum, alicubi videtur non tam errore obſtinato, quã incuria fortaſſe, fidei æſtu, aut alia neſcio qua occaſione lapſus eſſe, aut aliquid incõmodè ſenſiſſe, quod poſtea nõ probauit eccleſia: imò quod hæretici nõ intelligentes, aut aliter interpretantes quàm dictorum virtus poſtularet, aut ſaltẽ nõ diſcernentes, qua de cauſa, quibus perſonis, quóue tẽpore ſcriptum ſit, in ſui praui dogmatis aſſertionẽ cõuertunt, catholicíſq; obiiciunt: Ideo cõmodum fore viſum eſt, ſtudioſiſque nõ ingratũ, ſi notatis paginis, columnis & lineis huius editionis, locos ſuſpectos & cũ cautione legẽdos hîc indicarem', & ſingulorũ vel benignã Scho- C laſticorũ excuſationẽ, vel genuinã piámq; veterum interpretationẽ ſubiiceremus: nõ quòd velimus ſanctiſſimi viri ſincerã pietatem aliqua ex parte obſcurare, aut ſuſpectã reddere, verùm ne poſtea lector in huiuſmodi ſcopulos impingens, diutius hęreat, aut in diuerſum deduct' de vero ſenſu periclitetur: ſed habeat quò tut' euadat, & citra periculũ in trãquillũ portũ ſe recipiat.

Igitur lib. 10. de Trinitate, videtur oſtendere nullũ in Chriſto fuiſſe mortis metum. Cuius verba ſic incipiunt pag. 84. col. 1. lin. 49. *Si fortè erunt qui exiſtimabunt, conſtituant cui rei exiſtiment mortẽ fuiſſe terribilẽ, ſpiritui an corpori.* & quę ſequuntur, pluribus enim de hac re diſputat: ex quibus tandem hoc confici poteſt argu- D mentũ: Si Chriſtus mortẽ formidaſſet, aut ſpiritus aut corporis cauſa timuiſſet. At neutrũ illorũ euenit. Nam ſecundũ ſpiritum mortem appetebat, tantũ abeſt vt timeret: ſecundũ corpus etiã nõ poterat metuere, cũ ſciret ſe habere carnem impatibilem (quoad diuinitatem videlicet). Quam ſententiã Petrus Lombardus lib. 3. Sentent. diſtinct. 15. ita benignè interpretatur, vt dicat Hilarium Chriſto nõ ademiſſe ſenſum timoris aut doloris, ſed eam cauſam timendi aut dolẽdi, quæ in nobis eſt ex peccato: nõ aũt in Chriſto niſi vltrò & ex libera voluntate. Quæ quidẽ ſolutio valebit etiam in Pſal. 53. ad verſum: Quoniam alieni inſurrexerunt aduerſum me. vbi ſcribit Hilarius pag. 210. col. 2. lin. 1. *Hinc illud* E *eſt quod eſuriuit, ſitiuit, dormiuit, laſſatus eſt.* Et in Pſal. 68. pag. 246. col. 2. lin. 13. *Vniuerſarũ itaque humanarum paſſionum ſorte perfunctus, ſecundum ſuſceptas infirmitates loquitur & dolet &c.* Alij verò ſic in his locis excuſant Hilariũ, nõ quòd non errauerit, ſed, inquiunt, quoniã illius opinionis vitium virtute confeſſionis aboleuit, ſic ſuſtinet reprehenſionis ſtylum, vt non patiatur detrimenta meritorum.

Canone 1. in Matth. dũ putat vnũ errorẽ oppugnare, in aliũ ſe deuolui nõ ſentit, docens Ioſeph virũ Mariæ ex priore cõiugio liberos ſuſcepiſſe. ſic enim ſcribit pag. 140. col. 1. lin. 36. *Verùm homines prauiſſimi hinc præſumunt opinionis ſuæ auctoritatẽ, quòd plures Dominum noſtrum fratres habuiſſe ſit traditum. Qui ſi Mariæ fuiſſent, & nõ potius Ioſeph ex priore coniugio ſuſcepti.* In qua quidem ſentẽtia fuerũt etiã pleriq; veterũ. Quibus in primis aduerſatur D. Hierony. li. 2. cõmen. in Matth. verũmque huius loci ſenſum ſic explicat. *Quidam, fratres Domini de alia vxore Ioſeph filios ſuſpicãtur, ſequẽtes delyramenta apocryphorũ, & à quadã Eſcha muliercula confingentes. Nos aũt, ſicut in libro, quẽ contra Heluidum ſcripſimus, continetur, fratres Domini non filios Ioſeph, ſed conſobrinos Saluatoris, Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ eſſe dicitur mater Iacobi minoris. Hunc poſtea ſecutus eſt D. Auguſtinus, vt habetur Ser. 14. in Nati. Chriſti.* Et is profectò ſenſus eſt Eccleſiæ.

Canone 4. in Matth. videtur eorũ opinionem ſequi qui docẽt, licere vxorẽ adulterij ream abiicere, & aliã ducere. ſic enim ſcribit pag. 144. col. 2. lin. 53. *Cùm lex libertatem dandi repudij ex libelli auctoritate tribuiſſet, nunc meritò fides Euangelica nõ ſolum voluntatem pacis indixit, verùm etiam reatum coactæ in adulteriũ vxoris impoſuit, ſi alij ex diſceſſionis neceſſitate nubenda ſit: nullam aliã cauſam deſinendi à coniugio præſcribens, quàm quæ virum proſtitutæ vxoris ſocietate pollueret.* Huic opinioni primùm repugnat Eccleſiæ auctoritas, quę ſtatuit matrimonium, vbi ſemel coiit, nullo pacto dirimi poſſe, quoad vinculum, niſi morte alterius. Quod decretum nuper etiam comprobatum eſt in Tridẽtina ſynodo, ſeſſ. 24. can. 7. Hilarius aũt & pleriq; veterũ, qui pariter in eũ delapſi ſunt errorẽ, docẽt quidẽ vxores adulteras eſſe repudiandas, præſertim verò quæ corrigi nõ poſſunt: ſed alteram accipere coniugem nec ſuadent nec permittunt.

Eodem Can. 4. in Matth. innuit omne iuramentum Chriſtianis interdictũ eſſe, cùm ait, pag. 144. col. 2. lin. 62. *Lex pœnam poſuerat periurio, vt fraudulentiam mentiũ ſacramẽti religio contineret, ſimúlque plebs rudis atque inſolens frequentẽ de Deo ſuo mentionẽ haberet familiaritate iurandi: fides verò ſacramenti conſuetudinem remouet &c.* In quibus, ſi rectè expendantur, nõ tam videtur Chriſtianis iorandi religionẽ adimere, qoàm frequentiã & veterũ ſuperſtitionẽ condemnare, qui per cœlũ & terram iurabant, in quibus exiſtimabant aliquid ineſſe diuinitatis: & admonere, Deum homini Chriſtiano non eſſe iurandum vlla de cauſa vel etiam iuſta in proprijs controuerſijs, nedum friuola & leui.

Canone 5. in Matth. videtur docere nihil incorporeũ eſſe creatũ, & proinde creatam animam. ſic enim habetur pag. 146. col. 2. lin. 11. *Nihil eſt quod non in ſubſtãtia ſua & creatione corporeũ ſit, & omniũ ſiue in cælo, ſiue in terra, ſiue viſibiliũ ſiue inuiſibiliũ elemẽta formata ſũt. Nam & animarũ ſpecies obtinentiũ corpora, ſiue corporibus exulantiũ &c.* Quã profectò opinionẽ reijciunt omnes Scholaſtici. Verutamẽ defẽndi poteſt Hilarius & veteres qui huic ſententiæ adhæſerunt, ſi dicantur non exiſtimaſſe animã corpoream eſſe ſuapte natura, ſed ratione habita ad Deum, cuius comparatione nihil eſt quod omnino corporeum dici queat.

Canone 27. in Matth. diſputat, an alienis meritis iuuari poſſimus. ſic nẽpe loquitur pag. 180. col. 1. lin. 41. *Reſponderunt virgines ſe non poſſe dare oleum, quia non ſit fortè quod omnibus ſatis ſit, alienis ſcilicet operibus ac meritis neminẽ adiuuandũ, quia vnicuique lãpadi ſuæ emere oleũ ſit neceſſe.* Quam quidem ſententiam libenter ſequuntur hęretici noſtrorũ tẽporũ, cũ merita, interceſſiones & ſuffragia Sanctorũ irridẽt, eámq; catholicis obiiciũt. Nec animaduertũt Hilariũ loqui nõ de his qui opportuno tẽpore, & ex ſincero charitatis affectu, opẽ diuorũ implorãt: ſed de his qui in hac vita ſalutẽ negligunt,

Post mortem verò ad Sanctos libenter confugerent, cú iam nulla est promerendi facultas. Nam & euangelij verba sensum hunc præ se ferunt.

Canone 31. Subindicat, vt apater, Christû nec sibi verè timuisse, nec verè doluisse, nec verè orasse, sed suis. Cuius hæc sunt verba pag. 182. col. 1. lin. 56. *Assumptísque Petro, Iacobo & Ioanne capit tristis esse. ergo antè tristis est, quàm assumit, & omnis metus illis esse capit assumptis.* & infrà. Quorum verborum solutionem iam supra dedimus ex Magistro Sentent. lib. 3. distinct. 15. de quibus etiam differit eodem lib. 3. distinct. 17. Vbi vna eadémque opera profert interpretationẽ alterius loci, qui habetur apud eundem Hilarium lib. 10. de Trinit. pag. 87. col. 1. lin. 30. *Si passio*, inquit, *honorificatura eum erat, quomodo tristem eum metus passionis effecerat? &c.*

Eodem Canone 31. nititur excusare D. Petrum, quasi non negauerit Christum. Nam pag. 182. col. 2. lin. 7. sic scribit: *Sciebat Christus discipulos exterrendos, fugandos, negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec hîc nec in æternum remittitur, metuit ne se Deum abnegent &c.* Item infrà Can. 32. pag. 183. col. 2. lin. 13. *Diligenter contuendum est qua conditione Petrus negauerit &c.* Eandem quoque repetit excusationẽ in Psal. 52. pag. 207. col. 1. lin. 42. Sed D. Hieronymus lib. 4. cõment. in Matth. dum pium affectum erga Apostolum cõmendat, reijcit tamen huiusmodi excusationes, cùm sic ait: *Scio quosdam* (plures enim habuit auctores hæc excusatio) *pij affectus erga Apostolum Petrum locum hunc ita interpretatos, vt dicerent Petrum nõ Deum negasse, sed hominem, & esse sensum: Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quàm friuolum sit, prudens lector intelliget, si defendunt Apostolum, vt Deum mendacij reum faciant. Si enim iste non negauit, ergo mentitus est Dominus, qui dixerat: Amen dico tibi, quia hac nocte antequam Gallus cantet, ter me negabis. Cerne quid dicat, me negabis, non hominem.* Hæc Hieronymus.

Canone 33. Videtur intelligere diuinitatẽ ab humanitate Christi morientis recessisse, cùm pag. 184. col. 2. lin. 18. *Clamor*, inquit, *ad Deum, corporis vox est, recedentis à se verbi Dei contestatis dissidium &c.* Cuius sententiæ dubium soluit Magister Sentent. lib. 3. destinct. 21. Vbi eandem Ambrosij opinionem explicat, docẽs illam separationem accipiendam non secundum solutionem & diuisionem vnionis Dei & hominis, sed secundum secessionem protectionis: quia se diuinitas separauit ad tempus deferẽs humanitatem in tormentis, non tamen diuisam ab vnione.

Psal. 64. Docet operum merita causam esse diuinæ electionis. sic nempe disputat pag. 230. col. 1. lin. 38. *Beatus est quisquis fuerit electus: multi enim secundũ Euangelium vocati sunt, sed pauci electi.* & in sequent. Quam opinionem impugnat D. Augustinus lib. 1. Retractat. cap. 15. cui tamen aliquando adhæserat, vt ididem testatur: quod non fecisset, si sciuisset electionem sine vllis præcedentibus meritis esse ex sola gratia, & fidem ipsam inter Dei munera, quæ dantur per spiritum sanctum, reperiri. Nam Deus & credere & velle & perficere subministrat. Vide quid præterea de hac re notet D. Thomas in primo volumine summæ theologiæ quæst. 23.

Psal. 118. ad versum: Concupiuit anima mea desiderare iudicia tua: sentit omnes vel etiam Sanctos & D. Mariam igne fore purgandos in iudicio, cùm pag. 259. col. 1. lin. 26. sic arguit: *Meminit Propheta arduum esse & naturæ humanæ periculosum, desiderare iudiciũ. Cùm enim nemo viuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile potest esse iudicium, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus?* & paucis interiectis: *Si in iudicij seueritatem capax illa Dei virgo ventura est, desiderare quis audebit à Deo iudicari? &c.* Cui sententiæ diuersa proferunt Scholastici. Nam licet fateantur cunctos homines, quos tum viuẽtes inueniet iudicij dies, hũc ignem intraturos, negant tamen sanctos ante iudicium defunctos, hoc igne fore purgandos: quia mortui non resurgent, nisi post illam purgationem factam: resuscitati autem non erunt passioni & purgationi obnoxij: tantum abest vt D. Virgo, quæ fuit in vtero sanctificata, & cum corpore in cœlum assumpta, illo purgationis igne indigeat.

Psal. eodem, ad eum locum: Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam; nonnulla profert, ex quibus colligi potest, sacerdotibus non conuenire secularium rerum possessiones, cùm ait pag. 266. col. 2. lin. 39. *Renunciandum est seculo, omnibúsque rebus eius, vt nobis Deus portio sit. Cæterùm, si ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet &c.* Quæ quomodo sint intelligenda, D. Thomas in posteriori parte secũdi voluminis summæ theologiæ, quæst. 85. docet: nempe huiusmodi possessionem rectè quidem redargui in his qui abuterentur, nõ autem in bonis viris, qui rebus possessis bene vtuntur. Nec opus esse vt maior sit paupertas, vbi maior requiritur vitæ perfectio: cũ in summa opulentia possit esse summa perfectio. Vide Alphonsum à Castro, de hæresibus. cap. Ecclesia.

Psal. 129. ad eum versum: fiant aures tuæ intendentes, existimat animam primi parentis prius fuisse formatam, quàm corpus: sic enim scribit pag. 314. col. 2. lin. 28. *Cùm Deus pulcherrimum opus, perfecto iam mundo inchoaret, hominem scilicet ad imaginem suã faciens, eum ex humili natura cœlestíque composuit, anima videlicet & corpore, & prius quidem animam &c.* Quam opinionem D. Thomas in primo summæ theologiæ volumine, quæst. 90. ita explicat, vt defendi posse citra hæreseos periculum existimet, dum modò dicamus animas præcessisse corpora non secundum actum, sed secundum quandam similitudinem generis, qua animæ cum angelis conueniunt in intellectuali natura. Videre etiam poteris, quid de hac re sentiant Gregorius Nyssenus lib. de hominis opificio, cap. 29. & Magister sentent. lib. 2. distinct. 17.

Occurrent & alia fortasse quæ lectorem cautum & prudentem requirent: vt quod Can. 14. in Matth. scribit *de arte ferraria Ioseph*, cùm lignariam potius exercuisse dicatur. nisi quod fabri nomen omnibus qui artem fabrilem tractant conuenit. Quod Can. 17. *de mundi duratione sex tantum annorũ millibus*. quæ quidem opinio licet aliorum etiam fuerit patrum, refellitur tamen à D. Augustino in Psal. 89. & ab alijs. Quod Can. 20. *Moysen non esse mortuum*: cui reclamat scripturæ & historiæ veritas. Quod lib. 12. de Trinit. & in epist. ad Auxentium, *de angelorum creatione*: quæ sententia cùm multos habuerit assertores, damnata est in concilio Lateranensi, cap. 1. cuius capitis sanctionẽ D. Thomas Caietanus non ad sensum verborum, sed ad intentionem Concilij explicat. Sed hæc quidem loca sunt præcipua, quæ cùm erroris speciem quandam habere viderentur, hîc non sine catholicæ pietatis offensa dissimulari debuerunt. Ex quibus tamen Hilarianæ sanctitati atque eruditioni nihil derogatum est, aut (quod ipse scribit de Tertuliano) de scriptis probabilibus detractum: cùm id quod erratum sit, non, vt di-

ximus,

ximus, per malitiam, sed per quasdam tēporum ac personarum occasiones acciderit, quemadmodum & ijs omnibus ferè, qui primi & sine ductore prævio scripturarum interpretandarum iter sunt agressi, quisque errorem vnum destruere volentes, in alterum contrarium propè sunt delapsi. Sic enim Tertulianus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius & quidam alij, si sine discrimine legantur illorum scripta, reperientur alicubi à vero sensu, & quem nunc sequitur Ecclesia, deflexisse, aut aliquid sensisse, quod postea damnauit. sed cùm de his nōdum quicquam in dubium ipsa vocasset, statuisset aut vetuisset, cum venia & pietate excusandi certè sunt, legendi cū delectu & iudicio, moderatéque & ciuiliter interpretandi. Nullus enim est tam oculatus qui non aliquando cęcutiat, allucinetur, & contradictioni sit obnoxius in suis scriptis.

PRÆTER hæc autem, quæ recensuimus, alia nostrorum tēporum hæretici fingunt, falsò interpretantur, & huic auctori sanctissimo impōnūt. Nō quòd errata quidem sint, aut contraria catholicæ sententiæ testimonia, sed quòd ipsorum prauo dogmati repugnent. Quorum figmenta falsásque opiniones singulas refellere, quamuis non sit huius loci vel instituti, obiter tamen vt fraudes & imposturas detegamus, ex multis quædam proponemus, vt de cæteris Christianus lector diiudicet, & quārum apud impios homines sibi vendicet impudentia, cognoscat.

Volunt igitur id quod sensit Hilarius Canone 18 in Matth. de Angelis, qui (sunt hæc Hilarij verba) *præsunt fidelium orationibus, salutariúmque per Christum orationes quotidie Deo offerunt*, Næuum esse & incommodam sententiam, etiamsi hæc auctoritate scripturæ confirmetur. Nam Thobiæ 12. sic Angelus Raphaël ipsi Thobiæ loquitur: Ego obtuli orationem tuam Domino. Sed ideo reiiciunt, quia nobis de Beatorum inuocationibus & intercessionibus astipuletur, & hæresibus ipsorum aduersetur.

Fingūt auctorem vetustissimum desciuisse de Apostolorum doctrina, à quibus tamen anni vix trecenti intercesserāt, quòd verè, sed plus quàm velint, tribuat bonis operibus Christianorum, cùm sic ait Can. 7. in Matth. *De nostro est beata illa æternitas promerenda, præstandúmque est aliquid ex proprio.* & in prolegom. explanationis in psalmos: *Prius in bonis operibus viuendum est &c.* & in psal. 133. *eleuandi opera nostra sunt in Dei sancta, &c.* Quæ quidem testimonia cùm tam auctoritati scripturæ sacræ subnixa sint, quàm veterum patrum & Conciliorum decretis confirmata, non alia de causa remouent & improbant, quàm quòd ipsorum hæresim de operibus euertant. dicunt enim opera non saluare, atque id probare nituntur aliis ipsius testimoniis. vt in psal. 66. *Peccatorum remissio non probitatis est meritū, sed spontanea indulgētia voluntas ex bonitatis diuitus.* & in psal. 130. *Mercedem non operis sed misericordiæ, vndecima hora operarij consequuntur.* Quibus in locis non meriti virtutem, sicut perperam intelligūt, voluit auferre, cùm aliud suprà senserit: sed immensam Dei munificentiam attollere. Nam sine dubio compensat Deus opera, non vt naturę nostræ propria, sed vt præcedente & comitāte diuinæ gratiæ auxilio ac fauore, à nobis consentientibus & cooperantibus fiunt.

Reprehendunt virum integerrimum, quòd cum scriptura locum aliquem, quasi carcerem quendam, animabus defunctorum designauerit in psal. 2. cùm inquit: *Excipit nos statim infernus, & decedentes de corpore, si ita vixerimus, confestim de via recta perimus.* & quæ sequuntur, pluribus enim eandem sententiam explicat, exemplóque de diuite & lazaro probat tempore mortis Abrahamum aut pœnam vnumquemque recipere, aut ad iudicium seruare. Sed ideo erroneam esse comminiscuntur, quòd velint non preces modò, sed etiam sacrificia pro mortuis, qui perfectam hîc peccatorum pœnitentiam non præstiterunt, è nostra religione tollere.

Quod tradit in eundē psal. 2. *Deum vnicuique nostrum libertatem vitæ sensuúmque permisisse:* obscurius dictum esse volunt, cùm tamen nihil clarius afferri queat ad liberæ voluntatis in homine probationem.

Opinionē singularem esse dicunt atque periculosam, quod, rectè quidem sentiens, de satisfactione scribit in psal. 118. ad versum: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, cùm ait: *Hæc pœnitentiæ vox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere, & per hanc confidentiam dicere, lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Hæc venia peccati est, fontem fletuum flere, & largo lachrymarum imbre madefieri.* Sed idcirco reiiciunt, quia ex ipsorum dogmate nihil quicquam pœnarum aut castigationum pro peccatis subeundū sit, ne sic, inquiūt, Christi satisfactionem aut obscuremus aut imminuamus. Vide autem quid contrà sanxerit Tridentinum concilium, sess. 14. cap. 8.

Firmissimam de primatu ecclesiæ Romanæ auctoritatem, quæ habetur lib. de Trinit. 6 *Quod Petrus ædificationi Ecclesiæ subiaceat*, conuellere & tanquam minus cōmodam ad suæ perfidiæ confirmationem deiicere nitentes, ponunt Christum & fidem, Ecclesiæ primarium fundamentum. Quod & nos quidem astruimus, & certa fide tenemus. Sed præter id, aliud huic quoque innixum asserimus, nempe Petrum, super quem reliquas ecclesiasticæ structuræ partes à Christo ædificatas esse fatemur & credimus, ex hoc Euangelij testimonio: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quod & Hilarius ipse, atque omnes Ecclesiæ proceres, de Petro intelligunt. Sed si obscurius quàm percipi possit locutus ibi dicatur, quid ad alterum ex eodem locum, qui habetur Can. 16. in Matth. & huic non dissimilem in Psal. 131. referri queat? Vbi apertissimis verbis & ipsa luce clarioribus scribit, *super Petrum tanquam fundamentum, Ecclesiam à Christo esse fundatam.* Sed, inquiunt, Ecclesiæ Romanæ nusquam meminit, quod ad eam tanquam ad caput, omnes in toto orbe terrarum sint alligatæ. Et hoc sanè donabimus. Verū, quod & nobis vicissim concedent, nusquam meminit, quod non ad illam, tanquam ad primam omnes ecclesiæ sint referendæ. (nam vtraq; collectio fieri potest ex eo loco. quāquā si semper ita colligere liceret, multa sequerēt absurda.) Itaque si fidē nō habeāt Hilario, quòd non satis apertè (sic eñi existimāt) senserit locis memoratis

Romanam ecclesiam esse summam: nos contrà videmus Hilarium disertissimis verbis ibidem docuisse *Petrum Ecclesiæ* (cuius, nisi Romanæ?) *fundamentũ esse*. atque ideo cæteris Apostolis prælatum & superiorem prædicamus, quòd ei demandatum sit non tantum onus fratres confirmandi, sed etiam, atque omnibus successoribus, collata potestas quæcunque soluẽdi atque ligandi, leges & præcepta condẽdi, & eos qui morem statutis non gesserint, quique præter scripturas nouos in ecclesiam ritus, nouásque & impias opiniones inuexerint, reprimendi atque puniendi. Nec verò illud solum docuit, sed, quod impudenter & peruersè negant, Romanan ecclesiam esse primam significauit his verbis in prologo super Psalmos: *Quamuis*, inquit, *multæ barbaræ gentes Dei cognitionem, secundum Apostolorum prædicationem, & manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint, tamen specialiter euangelica doctrina, in Romani imperij (sub quo Hebræi & Græci continentur) sede consistit*. Hãc autem primariam potestatem & successoris Petri dignitatem oppugnant, vt liberius postea quos voluerint errores spargãt, nec sit qui contra decretis pœnis, illorum effrenatam coerceat & cõpescat falsam docendi libidinem. Atque illud quidem mirum est: Cùm enim nolint Ecclesiis omnibus aliquem præesse, qui postquam cum modestia corripuerit delinquentes, acriter animaduertat in pertinaces, & eos qui perseuerãter resistẽt veritati, puniat: cũ nolint etiam homines tortoribus adigi vt credãt quod non credunt: ipsi tamen suo quodam iure publica decernunt incendia, plectẽdósque tradunt eos, qui præter impium & falsum ipsorum dogma, alias hæreses comminiscuntur atque defendunt. Sed hæc fortasse diffusius & vltra breuitatis metas dicta sunt. Si quis tamen plura & commodiora ad refellendos errores de potestate Romani põtificis, desiderauerit, legat Ioãnem Echium, de primatu Petri: Alphõsium à Castro, de hæresibus, titul. Ecclesia, & Papa: & eiusdem libros de iusta hæreticorum punitione.

Iam vero quemadmodum ipsorũ insano gustui non placent apud Hilarium testimonia, quæ, quia nostram doctrinam sapiunt, contra putidem hæresim quam fœtant, reiiciunt: ita quædam ad impietatis suæ confirmarionem, assertionum verò nostrarum euersionem ex eodem captãt, violentérq; detorquẽt: vt de confessione soli Deo faciẽda, de libero arbitrio, & similibus. Sed cùm se, suáque tam falsò defendant, quàm maliciosè retorquere conentur ea quibus fidei nostræ tuemur integritatem, neque difficile sit quæ pro suis hæresibus prima specie facere videntur, in assertionem catholicæ religionis conuertere: non placuit indicare, ne tantisper sanctissimi doctissimique viri pietatem, & eruditionem admirabilem quodammodo suspectam redderemus, Christianúmque lectorem cuius commodis studemus inseruire nõ officere, lederemus.

VITA DIVI HILARII
PER BEATVM HIERONYMVM.

Floruit hic circa annũ 390.

HILARIVS vrbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus, factione Saturnini Arelatẽsis episcopi, de synodo Byterẽsi, Phrygiam relegatus, duodecim aduersus Arianos confecit libros. Et alium librũ de synodis, quem ad Galliarum episcopos scripsit. Et in Psalmos, cõmentarios, primũ videlicet & secundũ, & à quinquagesimo primo vsq; ad sexagesimũ secundũ, & à cẽtesimo decimo octauo vsque ad extremũ, in quo opere imitatus Origenem nonnulla etiam de suo addidit. Est eius & ad Constãtium libellus, quem viuenti Constantinopoli porrexerat. Et alius in Constantiũ, quem post mortem eius scripsit. Et liber aduersus Valentẽ & Vrsatiũ, historiã Ariminensis & Seleuciensis synodi continens. Et aduersus præfectũ Salustium, siue contra Dioscorum: & liber hymnorũ & mysteriorũ alius. Et commẽtarij in Matthæum: & Tractatus in Iob, quos de Græco Origenis ad sensum transtulit: & alius elegãs libellus contra Auxentiũ: & nõnullæ ad diuersos epistolæ. Aiunt quidam scripsisse eum & in Cantica canticorum, sed à nobis hoc opus ignoratur. Mortuus est Pictauis, Valentiniano & Valente regnantibus.

IN VITAM S. HILARII PER
Fortunatum tunc adhuc presbyterum, Præfatio.

DE VITA SANCTI HILARII
Domino sancto, & meritis beatissimo patri, Pascentio papa, Fortunatus.

Florebat hic anno 570.

Hic papam appellat, patrem patrum siue magnũ patrem: sic etenim Flandri solent nominare pastores, parochiales papas.

RELIGIOSI pectoris studio solicitãte cõmonitus, Papa beatissime, diuinis in actibus cùm sacri conuersatione propositi iugiter exercitaris intentus, & intendis exercitandus: vt facilè sit perspicuum ad culturam Ecclesiasticæ disciplinæ & fuisse te genitũ, & esse prouectũ, cùm irrefragabiliter veteris dispositionis catholici dogmatis fundamenta custos obseruas, & ad ædificationem plebis amantissimæ, veluti bonus instructor, adiiciendo aliquid, culmen fabricæ continuare festinas, non sine timore diuino. Cuius operis amore præuentus, me dignatus es perurgere, quò de actibus sacratissimi viri Hilarij confessoris, qui te ab ipsis cunabulis ante sua vestigia, quasi peculiarẽ vernulam, familiariter enutriuit, vt impensi muneris vel verba rependerem, & si non plenè, vel quadam ex parte cõplexa perstringerem: quatenus dũ gregis auribus vox quodammodo & vita pastoris antiquissimi resonaret, & ille probaret ministerium, & ipse tuũ non celares affectũ. Sed cùm mei ingenij breuitatẽ mensuro, adeò beati Hilarij immensitatem fortẽ cognosco, vt penè mihi videatur æquale, tam istud posse dicere, quàm digito cælũ tangere: præsertim quòd etiã beati (vt audio) Hieronymi torrens illud eloquiũ recusauerit attẽtare, qui huic materiei se imparem eatenus iudicauerit, vt taceret. Ego verò, cui nullius scientiæ irrigua fluenta succurrunt, quem vix stillicidij pauperis attenuata gutta perfundit, nihil proprio de fonte respirãs: qua temeritate inter ingentia flumina, Euphratẽ beati Hilarij, & Nilum Hieronymi, siccos velim cursus extẽdere, cùm de illo etiã doctissimi viri quicquid dicere potuerunt, minus est quàm meretur? Et cùm virum sanctissimũ consultius mihi sit mirari quàm loqui, æquabilius fuerat hæc beato Ambrosio de fratre scribẽda mandare, cui verba virtutibus coniuncta florebãt. Tamen etsi cum mea verecundia vobis quidẽ obedientiã, & illi impendo, de quo non dignè loquor, fortasse iniuriã: sed concedi per veniam credimus, quod deuotione peccatur. Et ne protracta pagina fastidiũ potius generet, quàm prouocet auditorem, nunc de eius vita proponamus.

BEATI HILARII
Episcopi Vita.

IGITVR beatus Hilarius Pictauorũ vrbis episcopus, regionis Aquitaniæ partibus oriundus fuit: quæ ab Oceano Britãnico ferè milibus nonaginta seiungitur: apud Gallicanas verò familias nobilitatis lampade non obscurus, imo magis præ cæteris gratia generositatis, nitore pectoris addito ornatus, quasi refulgens Lucifer inter astra processit. Cuius à cunabulis tãtæ sapientiæ primitiua lactabatur infantia, vt iam tunc potuisset intelligi Christũ in suis causis pro obtinẽda victoria, necessarium sibi iussisse militem propagari. Denique cõiugem habẽs & filiã, ita plenitudine Domini venerabiles animos Ecclesiasticæ regulæ tradidit informandos, vt adhuc in laicali proposito constitutus, diuino nutu pontificis gratiam possideret, ita seipsum propria disciplina coërcebat intẽtus, quasi futurã speciem indicans, vt irreprehẽsibilis in tẽplo Christi præpararetur sacerdos. Nam quod inter mortales adhuc valde videtur difficile, tam cautũ esse quenquam, qui se à Iudæis vel hæreticis cibo suspẽdat: adeò vir sanctissimus hostes catholicæ religionis abhorruit, vt non dicam conuiuiũ, sed neque salutatio fuerit cũ his prætereunti cõmunis. Vitabat hæc Dauidico suffultus exẽplo, ne cum hæreticis mẽsam participando, fieret illi in scandalum. O quàm perfectissimũ laicum, cuius imitatores ipsi etiam esse desiderant sacerdotes: cui non fuit aliud viuere, nisi Christũ cũ dilectione timere, & cũ timore diligere. Cuius sequaces currunt ad gloriam: diuertentes, ad pœnam credenti succedunt præmia, recusanti tormẽta. Qui omnes de piæ religionis opere commonens, nunc alios de confessione inæstimabilis sanctæ Trinitatis informans, nunc reliquos promissione regni cælestis inuitãs, nõ cessabat in plebem verba veritatis fructu fidei redũdãtia, seminare. Quo cognito de S. Hilario, quoniã tantũ lumẽ, etsi voluisset, latere nõ potuit: quippe necessariũ, vt alienas tenebras in lucem trãsferret: cõcordãte fauore populi, aut potius Dei spiritu proclamãte, vir olim mysteriis deputatus, aliquando sacris altaribus sacerdos electus est. Crescebat in eo quotidie opinio, famulatrix virtutũ: nec erat fama eius contenta, circuniectas tantum Gallias illustrare, sed exteras nationes & regiones implebat, meritorum gratia percurrente: idque actum est, vt in toto orbe velociter beati pontificis gloria militaret.

Igitur Constantij imperatoris tempore, cùm Ariana hæresis, venenata de radice, *flore toxico pullularet, tunc sanctissimus timore nudus, fidei feruore vestit', quasi signifer belligerator per medias acies inter hostiles fremit', inter hæreticos gladios se ingerebat, Christi charitate securus, nihil de sua morte formidãs, illud solũ metuebat, ne præiudiciũ religioni, quod absit, illatũ præualeret. Hinc à Valẽte & Vrsatio episcopis, qui praua credulitate Ecclesiã Dei turbare pertinaciter insistebãt, Imperatori persuasum est, vt virum eruditissimũ, de quo loquimur, & Dionysiũ Medio-

** al. floris toxici.*

lanensem, & Eusebinm Vercellensem exilio códemnaret. Nihil enim poterat ante insuperabilẽ sancti Hilarij facundiam hæreticus obtinere sperabat enim hostis fidei, aliquas se nebulas splendori catholico posse prætendere, si retrusus exilio vir talis à certamine defuisset: quoniam si quis peruersus voluit cum illo cõfligere, ac si mutus & claudus, nec verba poterat proferre, nec responsionibus currere: sed quasi natans in pelago, ante fructũ eius eloquẽtiæ mergebatur. Itaq; in phrygiam Asiæ regionem missus exilio, ad augmẽtum virtutis gratias egit: quia quãtũ pro nomine Christi longius discedebat de solo proprio, tantũ merebatur fieri vicinior cælo. Qui dum ad locnm peruenisset optabilẽ, nobis tacendum non est, quod illi diuinitùs concessum est. Nam eo tẽpore, sancto sibi spiritu reuelante, cognouit quod beatissimã Abram filiã suam, quam cum matre Pictauis reliquerat, quidam iuuenis nobissimus, prædiues, pulcherrimus, cõiugij vinculo sibi quæreret adnectendã. Sed ipse interuentu orationis assiduæ, cælestem illi sponsum sine cõtaminatione prouiderat. Mox opportunitate reperta, manu propria subscriptam, infra post librum secundum filiæ direxit epistolam, sufficienti sale conditam, & velut aromaticis vnguentis infusam, quæ tenetur Pictauis pro munere conseruata: indicans ei, quod talem sponsum pater anxius prouidisset, cuius nobilitas cælos ascenderet, pulchritudo rosarum & Lilij comparationem præcederet, oculi gemmarum lumine luminarent, vestis caudorem niuis opprimeret, ornamenta inæstimabili fulgore vernarent, diuitiæ intra se regna concluderent: eius sapientia incomprehensibilis emanaret, dulcedo faui mella postponeret, pudicitia incontaminata persisteret, odor suauitate fragraret, thesauri sine defectione constarẽt. Addit ergo monitis, vt filia nulli se prius à matre diuisa coniugeret, quàm vt patrem expectaret sibi pollicitũ & sponsum pariter cum promissione venturum. Quod Abra dulciter excipiens, & quasi sponsum futurũ in epistola patris amplectens, admonitionem secuta est, nulli se in coniugio resoluẽs Sed qualiter ad illum sponsum peruenerit, locus in sequenti seruatur.

Interea cùm toto orbe Arrianæ hæresis peruersitas pullularet, dato generaliter Imperatoris edicto iussum est, vt omnes Orientales episcopi apud Seleuciã Isauriæ oppidum conuenirent, disceptaturi quid sentirent de fidei veritate. Tunc inter reliquos, quarto iam exilij anno, de Phrygia sanctus Hilarius in prædicto loco data sibi pergẽdi euectione, ad synodum venire compellitur. Qui quoddam castellũ dum adisset, die Domino ingressus est templum móxque florentia puella gẽtilis, irrumpẽs multitudinẽ populi, voce magnà seruum Dei illuc aduenisse testata est: & ad pedes eius accurrẽs, non cessauit petere, nisi signũ crucis ab ipso sibi fieri, fideliter impetrasset. Quam florentius pater secutus est & cuncta familia, in nomine Dñi meruerũt pariter baptizari. Quæ florẽtia, relictis parentibus, vestigiis eius inhærens, vsque Pictauos perducta est. Patrem verò se habere, non à quo generata est, sed per quem regeneràta est, prædicabat. Cúmq; Seleuciam peruenisset, magno fauore à cũctis exceptus est, eo quod diuina misericordia tam prudẽtissimũ virũ, & singulari eruditione compertũ, in spectaculũ mundi produxerit, vbi erat de fide censendum. Hinc post examinationẽ agnitis hostibus & oppressis, decretis in scripto conditis, prospere gerẽs synodi ad Imperatorem dirigitur legatio: cum qua perrexit sanctus Hilarius, quãuis ei non fuisset iniunctum, metuens ne adhuc contra religionis dogmata respiraret damnata perfidia.

Sed differere longũ est, qualiter in Ariminẽsi synodo, cũposita mẽtione, aliud ex alio referẽs, fraus hæretica serpẽtino lapsu subrepserit, & quomodo postea legatis Solencensibus per Imperatoris impietatẽ ipsa est illata calumnia. Quod tamẽ athleta Christi beatus Hilarius agnoscẽs, grauiter dolet apud Ariminũ diaboli præualuisse mẽdaciũ: intantũ vt oriẽtales partes simili cõposito prauitatis fuco inficeret. Imperatori aũt trib· libellis oblatis, præces effudit. vt in ei· cóspectu collectis aduersariis esset ei cõtra hæreticos disceptandi de religione licẽtia, ne veritatẽ falsitas obnubilaret, ne iniquitas æquitati præualeret, ne Imperator Deo resisteret, ne Trinitatis fidei iniquitatis perfidia rebellaret, Vde Valẽs & Vrsatius, cõsciẽtiæ reatu perterriti: quoniam si daretur facultas certãdi, mox se recognoscebãt Hilarij cõtẽtione prosterni: solicitãt Imperatoris animũ, iam magna ex parte captiuũ, vt ipsum Dei virũ ad Gallias redire perurgeret, dicẽtes, illo præsente hæretica nõ posse machinamẽta proficere. Quo obtẽtu, ad Gallias cõpulsus reuertitur, putãs ampli· se pati exiliũ, quod illud perturbationẽ Ecclesię relinquebat, termino disceptionis nõ cõsecuto. O beatũ põtificẽ, qui in summo discrimine, inimico etiã sibi iudice, adiit tribunal Imperij, sine timore tormẽti. Verè totis visceribus diligebat Christi regnũ, qui nõ formidabat in principatu Cõstantiũ. Nam quod se pro Dño sic ingerebat aperto periculo, optabat martyriũ, si non deesset percussor: & tamẽ animus sumpsit gloriã, & si tẽpus nõ intulit pœnã. Sed hũc ipsum diuino nutu seruatũ testificor pro correctione multorũ. Nam penè totũ mudum graui errore cõfusum, factis sæpius in Gallia synodis, per Hilariũ fuisse ad viã veritatis adductũ, confitetẽ lingua multorũ. Quid aũt interest, vel si pro æterna vita factũ martyrẽ fuisse, vel amplius vixisse, reliqui ne perirẽt? Igitur sanctissimã animã etsi gladius persecutoris nõ abstulit, ipse tamẽ palmã martyrij nõ amisit. Itaq; dum regrederetur Hilarius ad propria tũc beat· Martinus, æque meritorũ lumine nõ abscõsus, qui ab eodẽ S. Hilario exorcista est postea cõstitutus, cognito aduentu eius, Romã festinãter occurrit. Quem cùm iam præterisse cognosceret, est vsq; ad Gallias prosecutus. Neq; enim Martinus, qui adhuc catechumenus Christũ chlamyde sua tectũ videre meruit, illi deuotus occurreret, nisi per omnia mysteriis plenũ in eo spiritum præuidisset. Nec mirũ, si ille, qui Deũ pri· vidit in paupere, postea illum habitare cognosceret in doctore. Illud etiã nobis non cõuenit tam nobile præterire miraculum. Nã cùm circa Gallinariã insulã propinquaret, relatione agnouit vicinorũ, ibidẽ ingẽtia serpentium volumina sine numero peruagari: & ob hoc quãuis illis hæc insula videretur vicina, propter innaccessibilẽ tamen locũ lõgius illis videbatur esse, quàm Aphrica. Quo audito, vir dei sentiẽs sibi de bestiali pugna venire victoriã, in nomine Dñi, præcedẽte crucis auxilio, descẽdit in insulã, eóque viso serpẽtes in fugã cõuersi sunt, non tolerãtes eius aspectũ. Tunc baculũ figẽs in terram, quasi metam, quousq; deberẽt excurrere, virtutis potẽtia designauit. nec ampli· libertas est illis occupare, quod vetuit: & tanquã hæc insula nõ sit terra, sed pelagus, qui dum semper illam partem verentur attingere, facilius est illis mare transire, quam vocem. O immutabilem terminum, de sermone plantatum. Apparet, quantũ est melior Adam secundus antiquo. Ille serpenti paruit: iste seruos habet, qui possunt serpentibus imperare. Ille per bestiã de sede paradisi proiectus est: iste de suis cubilibus serpentes exclusit.

Deposuit

Depoſuit anguis antiquum mendaciũ, qui didicit implere mandatum. O Hilari dulce medicamentum & meritum, ante quẽ ſine mora venena fugata ſunt: addidit terram hominibus, quia in loco belluæ incolæ tranſmigrant. Sed reuertamur ad ordinem.

Cùm de exilio regreſſus, introiuit Pictauis, ſummo fauore plaudebãt omoes pariter, eo quòd eccleſia recepiſſet Pootificem, grex paſtorẽ: & ac ſi omnes cum ipſo tunc rediſſent ad patriã, ita ſine illo ſe exules fuiſſe deflebant. Itaque beatum Martinum in vico Tegiaco nomine dum præcepiſſet conſiſtere, virtute diuina meruit ibi beatus Martinus mortuũ ſuſcitare. Deinde poſt aliquot dies infans ſine baptiſmi regeneratione defunctus eſt, duplici morte damnatus: præſentem amiſerat lucẽ, & pœna futuri ſeculi non carebat. Tũc mater extincti, quæ iam mater non erat, dum filiũ non habebat, prouoluta ad pedes ſancti Hilarij, præcedentibus lachrymis, nati ſui corpus effudit, exclamans: Martinus adhuc incipiẽs, catechumenũ mortuum reuocauit: tu pontifex redde, rogo, filiũ aut mihi aut baptiſmo. Qui populi pater agnoſceris, vt ego mater vocer, quæſo obtineas. Sic illa plus lachrymis petente, quàm verbis, commotus pietate vir Dei & ſpectante populo, ad conſueta arma recurrens, in terram proſternitur. Mox paulatim defuncti pallor in ruborem conuertitur, frigida mẽbra reuocato ſpiritu intepeſcunt, oculorum apertis ianuis palpebræ, peregrinũ lumen agnoſcunt: vox adducto aëre de pectoris domicilio cõflata profertur, greſſus ſuis veſtigiis rediuiuus extenditur, in anterioris fundamenti ſtatũ tota ſabrica renouatur. Quid plura? Tandiu iacuit ſacerdos in puluere, donec pariter ſurgerent, ſenex de oratione, infans de morte. Ecce vita laudabilis, quæ de alterius corpore, necem precib⁹ fugauit, ſpoliauit tartarũ ſpem habẽs in Chriſto. Mors ibi iura noo tenuit, vbi Hilarius vim orationis ingeſſit. Sed tanta res nõ poteſt noſtris verbis plus ornari, quàm ipſius meritis. Nunc verò memorandum eſt, quod ſuprà prætermiſimus, qualiter miracula reliqua hoc ſubiecto miracolo cumulauit.

Deniq; cùm beatiſſimã Abram filiã ſuam, ad quã de exilio deſtinauit epiſtolã, incolumẽ inueniſſet, alloquitur eam, quomodo dulcedo poterat patris & ſacũdia oratoris. Quid dicã? alloquitur illã Hilarius, cuius eloquentiæ poſt ipſum, cõparare aliquẽ vix audemus, niſi qui fuerit ſpiritu diuino, vt ille, repletus: tẽtat eius animũ, ſi vellet attingere ſponſum, quem patris gratia prouiderat. Tunc libẽter ac deſiderãter, vt celeriter ei iungeretur, optabat. Quam voluntatẽ pius pater agnoſcens, intẽtus orationibus, non ceſſauit, donec ſine dolore, ſine cõtagio, ſe præſẽte, filia de mũdi ludibrio migraret ad Chriſtũ: quã propriis manibus, vt decuit, venerãdæ tradidit ſepulturæ. O funeris gloria, quæ melior habetur quã vita: quia quod terrę ſubripuit, in cælum trãſmiſit. Verè, vt ego conſidero, plus fuit, quàm reſuſcitari, ſic mori. Certa enim ſalus eſt, non cõtaminari peccatis. Quanti cuperẽt, rebus cum vita traditis, talem tranſitũ comparare, ſi mercatorẽ forſitan inuenirẽt? Quid diſtat inter viuificati infantis, & filiæ mortificatæ myſteriũ, niſi quòd illũ reſuſcitauit ad baptiſmum, hanc prędeſtinauit ad regnũ? & quòd in illo adhuc ſpes petandi reſtabat, hæc immaculata finierat? Quod cùm vidiſſet mater beatæ Abræ, à põtifice poſtulat, vt & ipſa, ſi mereretur, erepta de mũdi crimine, cum filia præſentaretur ad regnũ. Cuius vota conſiderans, aſſidua oratione & ipſam ante ſe trãſmiſit ad gloriam. Quis æſtimatur⁹ eſt, talẽ virũ ita dilexiſſe Dñm, coniugis & filiæ affectu contẽpto? Tamen in hoc magis illas amaſſe cognoſcitur, cũ per ipſum lumini perpetuo traosferuntur.

Quis verò abundantiam rigantis ingenij contendat euoluere, aut eius verba verbis valeat exæquare? Qualiter ille indiuiſæ Trinitatis libros ſtylo tumente contexuit, aot ſcripta Dauidici carminis ſermone cothurnato per ſingula reſerauit? Quando fuit in diſcretione prouidus, in tractatu profundus, per literaturam eloquens, per virtutem mirabilis, in cõplexionibus multiplex, in reſolutione ſubtilis, aſtutus, iuxta prophetã, imò prudens, iuxta Domini vocem, vt ſerpẽs, columbæ ſimplicis gratiam non amittens. Ipſe conditi ſal ingenij, fons loquendi, theſaurus ſcientiæ, lux doctrinæ defenſor Eccleſiæ, oſtium oppugnator. Cuius dicta qui legit, noo credit dicere, ſed tonare. Hoc fuit vltra homines ſapere, tam cautè de religione cenſere. Sed qui vult ipſum agnoſcere, eius exilia memoret, merita reſpiciat, volumina relegat, dicta perpẽdat, ſigna quotidiana percenſeat. Qui dum ſuperſtes fuit in hoc ſeculo, aut ſcripſit eccleſiaſticæ fidei documẽta, aut pugnando calcauit hæretica crimina, aut petenti tribuit miraculorum ſuffragia; quę volente Domino, vſque in hodiernũ diem eius orationibus perſeuerant. Sed mea lingua non ſufficit ſingula de ſpiritu ſancto, qui per eũ operatus & locutus eſt, ſicut illi dignum eſt, proferre. Det mihi pius veniã, qnia multa pręteriui, qui vix pauca conſcripſi. Ita beatiſſimi Hilarij de præſenti ſeculo vita, Valente & Valẽtiniano regnantibus, cum gloria migrauit ad Chriſtum, terra plorante, cælo gaudente, præſtante eodem Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum patre & ſpiritu ſancto &c.

IN LIBRVM SECVNDVM DE miraculis S. Hilarij, Fortunati præfatio.

Domino ſancto, & meritis beatiſſimo patri, Paſẽtio Papæ, in Chriſto florigeras perenniter Charitate vernantibus Eccleſiæ Pictauienſis habitatoribus Fortunatus.

CVm veteres & infideliũ conditores voluminum, eloquẽtiæ ſuæ pompam cunctis oſtendere, cauſa prouocauerit opinionis inflatæ: dũ inter regũ vota ſeu funera, id eſt, proſpera vel aduerſa, confuſo vocis ordine, quodãmodo niſi ſunt cãtare pariter & plorare: vt hi qui dixerũt, vel de quib⁹ loquuti ſunt, ſaltẽ in libris viuerẽt, etſi vacuis actib⁹ inaniter defeciſſent: cur ego melioris ſpei ſolicitat⁹ inſtinctu, patiar reticere ſummi cõfeſſoris viuẽtia merita & victorias, nõ ſine, quod abſit, vindictæ cęleſtis incurſu, cùm vix debita ſoluerẽ, ſi de beati Hilarij indeficiẽtis lãpadis ſplẽdore, infatigabili voce, die cõtinuata cũ nocte pariter decãtarẽ? Qua verò vel irretit⁹ inſcitia, vel impulſus offenſa, in ea voluntate ſub graui torpore perſiſterẽ, vt cũ illi plurimo decepti tractatu, de reſoluta vmbrarũ imagine nõnulla conficerẽt, & in puluerẽ redacta cadauera, ſalſis quaſi laudibus animarent: ego de ſanctis permanentibns, & quod eſt felicius, in regno Chriſti quotidie florẽtibus, nihil referrem: præſertim vbi diuerſa diuerſarũ partim videtur eſſe cauſa mercedẽ: quod gẽtiles fructũ laboris ſui, inani tãtum fauore voluerũt conſiſtere: nos aũt oporteat in beatorum virorum interceſſione plantare? Quibus hîc ſi verba ſoluimus, illic gaudia comparamus. Idcirco reddat illi mobilis lingua præconium, à quo prius pectora hunc conceperunt affectum. Nam bonis eius apertè creditur inuidere, ſi quæ de illo cognouimus, ſilẽtio videãtur abſcõdi. Meritò itaq; cum

cæteris & me de ſe loqui cōpellit, qui etiam mutos, vt loquantur abſoluit. Sed quàm plura ſoperſtes in corpore fecerit, vel quanta operatus ſit, poſtquam æterna in requie, plaudentibus Angelis, ad Chriſtum victor de mundi certamine tráſmigrauit, & ſi non potui, annorum vetuſtate ſubripiēte, contingere: attamen vel quæ præſenti tempore miracula miſericors præbuit, cupio indigenti memoriæ nō fraudare: vt quiſquis hęc fideli, ſicut condecet, auditu perceperit, & præterita ſe cognoſcere gaudeat, & ſimilia fieri virtute confeſſoris in futuro confidat.

LIBER SECVNDVS, QVI EST de miraculis S. Hilarij.

IGITVR Probianus cùm dubio iam vitæ penderet in fine, & ſpem conualeſcēdę infantiæ mors inuida parētibus, ſubripere feſtinaret, nec paruuli funus acerbum conſiderans, nec deſideria ingemiſcentis ſenectutis ſpectans, auida quicquid inuenit extra ſortem cuncta cōcludens, ſola tamen interceſſione beati Hilarij reſtiterat moribundo ſalutis occaſio. Quem Franco ſuus genitor, & Periculoſa mater, quę magis conuerſo nomine, filij periclitabatur in nece, iam quaſi defuncti præmeditantes exequias, cum ingenti fletu in confeſſoris tabernaculum detulerunt. Tunc ſanctus Hilarius ab authore ſuo ſecretæ artis exhibēs medicinam, conſuetus de diſpendio funeris reddere compendia ſanitatis, ſubitò membrorum fluentem fabricam, verbo operante erexit, & in ſtatum priſtinum, tanquam ſi nihil in ea fuiſſet ſolutum, reformauit: móxque parentum lachrymas, lætitiæ mole ſuperueniente, ſiccauit, gemitus voto ſuccedente præcluſit: vbi iam per dolorem non erat, ſed per gaudia, quod plorarent. Quas pœnas quæ tormenta mors ipſa tunc pertulit, quando illud, quod credebat inuadere, ſic amiſit? Profectò quando alterum victrix ferire non potuit, ſeſe ipſam victa percuſſit. Qui tamen Probianus poſtea apicem promeruit obtinere pontificis, & vſque in hodiernum diem ad luminaria ſui medici, ſinguls iannis vitæ debitor tributa perſoluit.

Illud quoq; nobis eſt tam ſingulare miraculum, pro gloria collatoris, ad memoriam populi reuocandum. Nam cùm à Cadurcis veniſſent duo homines, lepræ maculis immutati, ſpem ſuæ ſalutis in ſancti interceſſione fundantes, perſiſtebant de puluere, qui ab eius ſepulchro abſtergebatur, ſua lauantes capita, & membra reliqua perungentes, tam diu ſibi talem curam fideliter impenderunt, donec infirmitatis ipſius vlceroſa varietas de corpore, quod captiuauerat, captiua migraret: vt decepta ſuis ſolatiis, colorem quem inuaſerat, inuiolatum relinqueret, & quam ſecum attulerat, turpitudinis ſpeciem non teneret. Poſt innumerabilia itaque vulnera, membris omnibus inſtaurata eſt cutis vna. Vultus ille diuturna deletus ſorde, ſua cœpit in ambubus repingi imagine, nec agnoſci potuit, qualis fuerat per infirmitatem. Per fideliſſimum nanque pulueris lauacrum, Pictauis illis purificus Iordanis inuentus eſt: & non ipſi ad fluuium, ſed ipſis fluuius hic occurrit: ex quo tam prædicabilis patuit miſeratio confeſſoris, quòd & laborem eis longinqui itineris abſtulit, & ſalutis vota porrexit. O quàm inæſtimabilium claruerunt documenta virtutū, vbi ſepulchri immunditiæ, mundauerunt maculas lepræ. Cuius hoc facere cura potuiſſet artificis, qui de tali puluere, ferret beneficia medicinæ? Ex quibus Caſtorius, diaconus: & Criſpus, ſubdiaconus inſtitutus ad eius obſequiū vſq; in finem ſuum, per quem ſanati ſunt, adhæſerunt. Et meritò illius elegerunt ſuſtinere iuga Domini, à quo à pœna liberi ſunt effecti.

Quædam puella in hanc vitā veniens, dextram mortuam traxerat, natura formante, & debilem manum in ſpeciem globi collegerant neruorū fila contracta, fluxa ſuo ſtamine digitorum tela marcebant. Tunc occurrēs ad beatiſſimi ſepulturam, interceſſione eius viuacibus eſt officiis ordinata: paulatim mobilis vigor articulos ſtupētes & vngues irrepſit. Poſt longa tempora manus illic tunc nata eſt, cùm ſenſit munera confeſſoris: exuncta manus venit ab vtero, viua redijt de ſepulchro. Ecce quàm larga remuneratoris eſt pietas, vt quæ natura non genuit, hic membra ſuppleret.

Nec illud quidem præterire conuenit, quod cæco poſt vota felici ſucceſſit. Nam cùm ad beati Martini limina pro recipiendo lumine intentus properaret, in ſancti Hilarij præteriens templum ingreſſus eſt. Quo dum vigilias officio ſolito Cleri celebrarent, mane facto, apertis oculis, ipſe diem cœpit aliis nuntiare, qui ſemper egebat audire. Apud quem vna ſemper nox erat, tenebras illa nocte purgauit. Qui nunquā viderat ornamenta diei, cœpit illi nouus ſol naſci. Tunc illi fabricata ſunt omnia, quando eorum meruit videre facturam, & vt ita dicam, quodammodo illi poſt ſe mūdus eſt natus, cùm factus eſt agnitus. Cæcus ad beati Martini eccleſiam feſtinabat accedere, iſte hūc in ſuo templo dignatus eſt illuminare. Quanta micat gratia donatoris, qui præuenit deſideria ſupplicantis?

Quid dignū etiam referam de tam regali myſterio, quod ab ipſo eſt in regēm collatum? Deníque Clodoueus rex dum contra hæreticam gentem pugnaturus, armatas haberet acies, media nocte meruit de baſilica beati viri lumen ſuper ſe veniens aſpicere, admonitus vt feſtinātet, ſed non ſine venerabilis loci oratione, aduerſus hoſtes conflictaturus deſcenderet. Quod ille diligenter obſeruans, & orationi accurrens, tanta proſperitate, altero pro ſe pugnaturo, proceſſit ad bellum, vt intra horam diei tertiam vltra humana vota ſortiretur à Domino victoriam. Vbi multitudo occiſorum cadauerum tanta iacuit in loco, vt collis ipſe ob hoc viſus ſit ſe erexiſſe in altum. Ecce terribiliter formidāda prodigia, & delectabiliter amplectenda miracula. Parum illi fuit pro ſolatio regis, ſignum oſtendere luminis, niſi apertè monitus addidiſſet & voce. Simile quoddam contigit Iſraëliticæ gentis tempore huius cauſa virtutis. Nam ibi columna ignis populum præceſſerat, hic figura lampadis admouebat. Vellem noſſe, cur fuerit tāti ardoris ſecretum myſterium, & tam manifeſtè prolatum. Sed quantum ipſo inſpirante videor agnoſcere, non tacebo. Contra hæreticas acies, ſicut olim in corpore, non ceſſauit ſpiritu dimicare. Quanta fuit illi ſemper pro cultu catholicæ religionis auiditas, cùm in requie poſito, adhuc ſolicitudinis non deſit vbertas? Nam qui tunc in ſynodo ad confundendum hoſtem verba fidelia protulit, hic in campo nunc arma tractauit.

Mulier in vico Tonaciaco, dum aquam ad opus ſuum deportaret die Dominico, (non eſt meum noſſe, quo præuenta peccato) manu attracta eſt, venarum arefacto diſcurſu. Tunc reuelatione commonita eſt, vt ad ſancti limina, ſi vellet ſalua fieri, properaret. Quo illa fidēs nuncio, tanquā cum ipſo ſanitatis ſuę pręuiatore, læta præcucurrit. Et dū in eccleſia

pſallere-

psalleretur, similiter in absolutione, die Dominico, quo præcesserat pœna, secuta sunt gaudia. Ecce consuetudinē patroni singularis amabilem, qui vt inueniat cui præstet, & causas exquirit. O beate Hilari, omnium corde, ore, voce canende: cuius tam larga benignitas, non solum se alicui non abscondit, sed vltrò ingerit. Veniamus ad alios venerandi fructus miraculi.

Quædam paralytica, annis adulta puella, non merito, sine vitæ viuebat officijs. Cui in funus extincti corporis tantum superstes anima palpitabat, & in toto cadauere lumina quasi sola vigebant: velut mortua in se membra vigilantes oculi custodiebant. Non lingua torpens intra palati cameram, volubilis excurrebat, nec imo ducta de pectore, vox collata poterat per verba disponi: non manus, cùm soluta languesceret, naturæ debita seruitia dissoluebat: neq; pes instabilis membrorum ruinas sustinebat: adhuc totius corporis infabricata massa torpebat. Quæ in eius solennitatis die, intra ecclesiam posita, cum ingenti fauore spectantibus omnibus est erecta: sicque in vnius debilis corpore miracula plura compleuit: Attenuata genuum vestigia roborauit, linguam rigentem flexibilitate & facilitate vocis aptauit, ad vsum lanificij debiles quondam palmas armauit, lineamenta viscerum, gratia pij muneris animauit. Aliquando igitur vetus infans in verba prorupit, & quod est conspicuum, voce prima, lactis alimenta quæsiuit. Ergo vt talis cibus inter omnes posceretur, quid aliud datur intelligi, nisi quando sanata est, tunc prius credidisse se nasci?

Nec illud tam fidele mysteriū obliuione noxia subtrahatur. Itaque cùm duo negotiatores ad beati basilicam occurrissent, habētes formam ceræ quasi socialiter in cōmune, quidam ex his alloquitur alterum, vt eam etsi tam paruam rem, tamen tanto confessori vel libenter offerrent. Sed incassum sua verba in animo socij nolentis expendit. Ipse tamē cum collega suo in oratione prosternitur, ceram illā occultè ante tremendi sepulchri cancellos exponit. Mox ad omnē æqualitatem ceræ ipsius forma se diuisit, & parte illius fidelis oblatoris accepta, pars altera, videntibus plurimis, voluendo vsque ad alios cancellos, nutu diuino cum omni contumelia est repulsa: quasi nollet sanctus inuadere, quod alter illi deuotus nō obtulit: & quoniam semper abhorruit, quod ex fide non venit, tam certus in iudicio, quàm misericors est in voto. O quàm incorruptibilis arbiter claret, cautior est iste in examinatione iudicij, quàm in electione florū illa, quæ ceram casta producit. Tunc itaque ille, qui offerre noluit, admissi criminis se teste confusus, & immensi pudoris reatu perculsus, postquam vidit sibi à radice suæ conscientiæ tantæ turpitudinis opprobria pullulasse, & in faciem suam occultæ cogitationis facinora reuelata aspexit: cōsiderauit, ingemuit & defleuit: vt saltem lachrymarum fonte rigante dilueret, quod corde delinquente fœdauit. Qui postea maiora obtulit dona exactus, ceræ iudicio castigante.

Item cùm iuxta consuetudinem quadam nocte cereus illuminatus fuisset, casu super sepulchrū eius, qui intercessione sua mortuos viuificat, ardens corruit: ita vt super maforte, quo cecidit, sine læsione aliqua perarderet. Nam inquantum fuit cerei longitudo, cera iacens inuenta est, papyro consumpta: tanquam si confinium cera ipsa fecisset inter ignem & pallium, vt ab ipsa inueniretur defendi, per quam potuisset exuri. Attendit beneficium, vt obediret præcepto. Quam semper scit subinde consumere, hic ceram ignis expauit, quam ad ardendi auxilium sumpserat, ipsa ei visa est repugnare. Sed inter hæc illud potius admonet, vt dicatur, In virtute cōfessoris, quas deducit cera flammas extinxit, & cōuerso ordine illud, à quo vorari potuit, præfocauit. Diuersæ species suam visæ sunt naturam mutasse. Ne quid enim hîc incendia læderēt, pallium pro marmore, cera fuit pro flumine. Sed quātum est apud illum cerei lumen extinguere, qui cæcorum lumen accendit? aut cùm ad alterius cadaueris sepulturam oculorum ignem redintegrat, quàm facile credimus de sepulchro proprio vt flammas expellat? Vellem adhuc insatiatus sacratissimi viri miracula quasi peculiariter decantare: sed vereor, ne vnde meam cupio deuotionem ostendere, auditoris animum fastidio nascente videar obturare. Da mihi pie veniam de textus huius paruitate: da casui culpam, de quo exiguum dicerem, si libros implerem: ne dum hominis cupio vitare fastidia, videar incurrere confessoris offensam. Sed præsumo plurima de te minus dicere, vt de te legere populum breuitas plus inuiter.

S. HILARII AD ABRAM FILIAM SVAM. EPISTOLA, CVIVS MEminit Fortunatus suprà, libro. I.

Dilectissimæ filiæ Abræ Hilarius in Domino salutem.

ACCEPI literas tuas, intelligo desiderantem te mei esse, & certum ita habeo. Sentio enim quantú præsentiaború qui amantur optabilis sit. Et quia grauem tibi esse absentiam meam scio, ne me fortè impium esse erga te existimares, qui tam diu à te abessem: excusare tibi & profectioné meam & moras volui, vt intelligeres me non impiè tibi, sed vtiliter deesse. Namque cùm te filiam vt vnicam, ita, quantum à me est, vnanimen habeam: vellem te pulcherrimam omnium & sanctissimam viuere. Nnnciatum mihi est, esse quendam iuuenem habentem margaritam, & vestem inæstimabilis precij: quam si quis ab eo possit mereri, super humanas diuitias & salutem & diues & saluus futurus esset. Ad hunc ergo his auditis profectus sum: ad quem cùm per multas & lógas & difficiles vias venissem, videns eum prócidi statim. Adest enim tam pulcher iuuenis, vt ante conspectum eius nemo audeat cósistere. Qui vbi me procidisse vidit, interrogari me iussit quid vellem, & quid rogarem: & ego respondi, audisse me de veste sua & margarita, & ideo venisse, & si eam dignaretur præstare, esse mihi filiam quam vehementer diligerem, cui hanc vestem ac margaritam quærerem. Et in terram prostratus facie fleo plurimum, & noctibus ac diebus gemiscens rogo vti audire dignaretur precem meam. Post quæ, quia bonus iuuenis & melius illo nihil est, ait mihi: Nosti hanc vestem atque hanc margaritam, quam à me lachrymis rogas vti eam filiæ tuæ concedam? Et ego respondi illi, Domine auditu cognoui de ipsis, & fide credidi: & scio quia optima sunt: & salus vera est hac veste vti, & hac margarita ornari. Et statim ministris suis præcepit, vt mihi & vestem hanc & margaritam ostenderent. Et confestim ita fit. Ac vestem primo vidi, vidi filia, vidi quod eloqni non possum. Nunquid ei sericùm secundum subtilitatem eius par erat? Nunquid candori eius niues comparatæ nó nigrescebant? Nunquid aurum iuxta fulgoré eius liuebat? Ipsa enim multicolor, & nihil prorsus comparatum ei poterat æquari. Post quam video margaritam, qua visa statim concidi. Non enim poterant oculi mei sustinere tantú eius colorem. Nam nec cœli, nec lucis, nec maris, nec terræ species pulchritudini eius poterat comparari. Et cum prostratus iacerem, ait mihi quidam de assistentibus: Video te solicitum, & bonú patrem esse, & hane vestem atque hanc margaritam ad filiam tuam mittere desiderare: sed vt magis desideres, ostédo tibi quid adhuc bæc vestis atque margarita boni habeat. Vestis hæc nunquam tineis comeditur, nó vsu atteritur, non sorde inficitur, non vi scinditur, non damno amittitur: sed semper talis qualis est permanet. Margarita verò hæc virtutis eius est: vt si quis eam induitur, nó ægrotet, non senescat, non moriatur. Nihil omnino in se habet quod sit obnoxium corpori: sed vtenti ea nihil accidit, quod aut mortem afferat, aut ætatem demutet, aut impediat sanitati. Quod vt audiui filia, exanimari magis desiderio margaritæ & vestis istius cœpi: & sicut prostratus iacebam, indeficienti fletu & intenta oratione iuuenem precari cœpi, dicens: Domine sancte, miserere preci meæ, & miserere solicitudini & vitæ meę. Si enim banc vesté mihi & margaritam nó cócedis, miser futurus sum, filiam meam viuentem perditurus sum: ego propter hanc vestem & margaritam peregrinari volo. Scis Domine, quia tibi nó mentior. Postquam vocem meam audiuit, iubet me leuare, & ait mihi: Mouerunt me preces & lachrymæ tuæ, & bene est quod credidisti. Et quia dixisti, te pro hac margarita ipsam vitam tuam velle impendere, nó possum eam tibi negare: sed scire debes propositú & voluntatem meam. Vestis quam ego dedero, talis est: vt si quis voluerit veste alia colorata & serica & aurata, vti, vestem meam capere nó possit. Sed illi dabo eam, quæ contenta sit, non serico habitu, sed natiuis coloribus, & insumptuoso textu vestiri: ita vt propter consuetudiné, purpuream per augustas vestes habeat: non etiá purpura ipsa defundatur in veste. Margarita verò quam à me petis naturæ eius est, vt habere eam non possit, qui margaritam aliam habuerit. Quia aliæ margaritæ, aut de terra, aut de mari sunt: mea auté, vt ipse tu vides, speciosa & preciosa est incóparabilis & cœlestis, nec dignatur ibi esse vbi aliæ sunt. Non enim rebus meis conuenit cum rebus hominis, quia qui veste mea & margarita vtitur, in æternum sanus est: non febre exardescit, non vulneri patet, non annis demutatur, nó morte dissoluitur, æqualis æternis. Ego tamen hanc vestem & hane margaritam meam petenti tibi dabo, vt eam filiæ tuæ perferas. Sed prius scire debes quid velit filia tua, si se huius vestis & margaritæ meæ facit dignam, id est, si vestes sericas & auratas & infectas habere noluerit: si alteram margaritam oderit, túc hæc quæ me rogas tibi præstabo. Post vocem filia lætus exurgo, & secretum habens, hanc ad te epistolam feci: rogans te per multas lachrymas meas, vt te huic vesti & margaritæ referues, neque miserum sené tali damno tuo facias, si hanc vestem & hanc margaritam non habueris. Testor autem tibi filia Deum cœli & terræ, quia nihil hac veste atque hac margarita preciosius est: & tui iuris est vt hane habeas. Tu modo quando tibi vestis alia affertur, vel serica, vel infecta, vel deaurata, dicito ei qui tibi offert: Ego vestem alteram expecto, propter quam pater meus à me tam diu peregrinatur, quá mihi quærit, quam non possum habere si bác babuero. Sufficit mihi lana ouis meæ: sufficit mihi color quem natura attulit: sufficit mihi textus insumptuosus. Cæterùm vesté illam desidero quæ dicitur non absumi, non atteri, non scindi. At verò si tibi margarita offeratur aut suspendenda collo, aut digito coaptanda: dices ita, Non mihi impedimento sint istæ inutiles & sordidæ margaritæ, sed expecto illam preciosissimam, pulcberrimam & vtilissimam. Credo patri meo, quia & ille qui spopódit ei se credidit, propter quam mihi significauit se etiam mori velle. Hanc expecto: hanc desidero, quæ mihi præstabit salutem & æternitatem. Ergo filia subueni solicitudini meæ, & hanc epistolam meá semper lege, & huic vesti & margaritæ te reserua. Et ipsa tu mihi, nullum interrogans, quomodo-

al. sanissimam.

quomodolibet potes literis rescribe, vtrum vesti huic & margaritæ te reserues, vt sciam quid iuueni illi respondeam: & vt si illam desideras, si expectas, lætus possim ad te reditum cogitare. Cum autem tu mihi rescripseris: tunc tibi & ego quis sit hic iuuenis, & qualis sit, & quid velit, & quid promittat, & quid possit, indicabo. Interim tibi hymnum matutinum & serotinum misi, vt memor mei semper sis. Tu verò si quid minus per ætatem in hymno & epistola intelligis, interroga matrem tuam, quæ optat vt te moribus suis genuerit Deo: & Deus qui te genuit, hic & in æternum custodiat, quod & opto filia desideratissima.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI hymnus filiæ suæ Abræ missus.

Lucis largitor optime,
Cuius sermonis lumine,
Post ipsa noctis tempora,
Dies refulsus panditur.
Tu verus mundi lucifer,
Non is qui parui sideris
Venturæ lucis nuntius,
Angusto fulget lumine.
Sed toto sole clarior,
Lux ipse totus & dies,
Materna nostri pectoris
Illuminans præcordia.
Adesto rerum conditor,
Paternæ lucis gloria,
Cuius amata gratia,
Nostra pauescunt corpora.
Tu quoque pleno spiritu
Secum Deum gestantia,
Ne rapientis perfidi
Diris patescat fraudibus.
Vt inter actus seculi,
Vitæ quos vsus exigit,
Omni carentes crimine
Tuis nutamus legibus.
Probrosas matris castitas,
Carnis vincat libidines,
Sanctúmque puri corporis
Delubrum seruet specie.
Hæc spes precantis animæ,
Hæc sunt votiua munera,
Vt matutinæ nobis sit
Lux in noctis custodiam.
Gloria tibi Domine,
Gloria vnigenito,
Cum spiritu paracleto,
Nunc & per omne seculum.

DE SANCTO HILARIO PICTAVIENSI episcopo, ex Gregorij Turonensis libro in gloriam Confessorum, Cap. 2.

HILARIVS beatissimus quarto exilij anno ad vrbem propriam est regressus, impletóque operis boni cursu migrauit ad Dominum. Ad cuius beatum sepulchrum multæ quidem virtutes ostensæ narrãtur, quas liber vitæ eius continet, sed præcipuè duo leprosi in eodem loco mũdati sunt. Mons autem erat in Gabalitano territorio, cognomento Helarium, lacum habens magnum, ad quem certo tempore multitudo rusticorum, quasi libamina lacui illi exhibens, linteamina proiiciebat, ac pannos, qui ad vsum vestimẽti virilis præbẽtur. Nonnulli lanæ vellera, plurimi etiam formas casei, ac ceræ vel panis, diuersásque species vnusquisque iuxta vires suas, quas dinumerare longum puto. Veniebãt autem cum plaustris potum, cibúmque deferentes, mactantes animalia, & per triduum epulantes. Quarta autem die cùm discedere deberent, anticipabat eos tempestas cum tonitruo, & coruscatione valida, & in tantum imber ingens cum lapidum violentia descendebat, vt vix se quisquam eorum putaret euadere posse. Sic fiebat per singulos annos, & inuoluebatur insipiẽs populus in errore. Post multa verò tempora quidam sacerdos ex vrbe ipsa, episcopatu assumpto, accessit ad locum, prædicausq; turbis, vt desisterent ab his, ne cælesti ira consumerentur: sed nequaquam eius prędicatio à cruda rusticitate recipiebatur. Tunc inspirãte diuinitate, sacerdos Dei basilicam in honorẽ beati Hilarij Pictauiensis eminus ab ora stagni ædificauit, in qua reliquias eius locauit, dicens populo: Nolite, filioli, nolite peccare ante Dominum, nulla est enim religio in stagno: Nolite maculare animas vestras in his ritibus vanis: sed potius cognoscite Deum, & amicis eius venerationem impendite: adurate autem sanctum Hilarium, Dei antistitem, cuius hîc reliquiæ sunt conditæ, ipse enim potest pro vobis apud Dei misericordiam intercessor assistere. Tunc homines compuncti corde, conuersi sunt, & relinquentes lacum, omnia quæ ibidem proiicere erant soliti, ad sanctam basilicam conferebant, & sic ab errore, quo vincti fuerant, relaxati sunt. Sed & tempestas deinceps à loco illo prohibita est, nec vltrà in hac solennitate, quæ Dei erat, nocuit, postquã beati cõfessoris ibidẽ sunt reliquię collocatę.

DE TRANSLATIONE SANcti Hilarij, Petri Damiani Sermo 1050.

GAVDEAMVS & exultemus, & dilectissimi, dum ad recolenda beati Hilarij sublimia merita solenniter conuenimus. Ipsa quippe nos insignis vocabuli dignitas prouocat, vt mens nostra spirituali lætitia affecta, plausibiliter hilarescat. Nihilominus & hoc dignũ est, vt dum beati viri translationem colimus, ipsi quoque mentes nostras à terrenis desideriis ad cœlestia transferamus, vt dum glebam corporis eius, tenuémque puluisculum tanto præferri apud homines honore conspicimus, quantum gloriæ pondus in cælestibus possideat, vbi verus & incomparabilis honor est, mẽs nostra perpendat. Sed libet iam trãslationis huius historiam succinctè transcurrere, vt nulli deinceps de pręclara solennitatis huius origine prorsus expediat dubitare.

Porrò autẽ dum confessor Christi Tredelinus beati Hilarij monasteriũ, quod in Pictauiensi suburbio situm est, laudabiliter regeret, ibique sanctæ conuersationis insignibus disciplinis, & præclara morum honestate polleret, beatus Hilarius illi per visionem ma-

nifestus apparuit, & inter alia nonnulla hoc illi quadam viuacis imperij auctoritate mandauit, vt videlicet ipse, simul & Pictauiensis episcopus ad regẽ francorum, qui tunc rerum moderabatur habenis, incunctanter accederent, & sumptus impendia, quibus ampliari & augustius fieri monasterium posset, fiducialiter postularent. Quibus verbis insuper addidit, vt instaurato nouiter monasterio, locum sibi sanctus Abbas congruum prouideret, in quo corpus eius, facta translatione, reconderent. Quos nimirum felicis oraculi legatione perfunctos rex clementer ac benignè suscepit, eísque magnifica regiæ liberalitatis munera contulit. A fundamentis ergo monasterium per latomos ac cementarios denuò construentes, & pollucibiliter instaurantes, ministri Domini tãdiu cœptis indefessi laboribus institerunt, donec non modo surgentis structuræ machinam ad consummationem vsque perducerent, sed etiam vtrinque parietes, hoc est, intus & extrinsecus radiantis Musiui decore vestirent. In quo videlicet opere, vbi regij muneris summa defecit, Episcopus ex ecclesiasticis facultatibus supplere quod deerat non cessauit. Tandem itaque monasterio non modo consummatæ fabricæ structura perfecto, verum etiam sacerdotalis officij benedictionibus dedicato, mox demoliti sunt tumulum, in quo sanctum fuerat corpus humatum. Constituto igitur die, in quo sancta membra transferrent, præcedente nocte dum Episcopus, simul & Abbas in vigiliis & orationibus pernoctarent, repentè conspiciunt, quod beati Angeli de tumulo qui iam terebratus fuerat, sanctum corpu educunt, & in locum qui sibi præparatus fuerat, p priis manibus inserunt. His itaque peractis beatus Hilarius sanctum Tredelinum per visionem admonuit, vt Scotigenam quendam sibi cognatione propinquũ, in cœnobij regimine substitueret, ipse verò ad Gallinariam insulam in honorẽ eiusdem beati Hilarij ædificaturus Ecclesiam properaret. Qui beati sacerdotis imperio mox humiliter paruit, & non solũ illud, quod iussum fuerat, sed & alia quatuor monasteria in eius honorem constrinxit. Quanquam beati Tredelini vita, in qua hæc referri perhibetur historia, in manus nostras nequaquam deuenerit. Sed quod hic scriptũ est, iudicio fraternæ relationis innotuit. Hæc igitur huius sacræ solennitatis est causa. Hæc veneranda celebritatis hodiernæ materia, vt in translatione sacri corporis meritò gaudeat plebs deuota fidelium, cui dependit exequias exercitus Angelorum. Porrò autem ex occasione venerandæ translationis huius, & cætera beati viri gesta nobis in memoriam redeunt, vt quæ longis antè temporibus sunt peracta, vestris nũc reducta cõspectibus quodammodo recentia videantur & noua. Mox enim vt disputare de venerabilis viri gestis incipimus, protinus occurrit memoriæ, quàm impenetrabilis Ecclesiæ murus hæreticorũ telis obstiterit, quàm insuperabilis præliator peruersum Arianorum dogma gratia catholicæ veritatis obtriuerit. Nec illud vacat, quod cum aduersus hæreticorum perfidiam pugnaturus, Seleuciam Isauriæ oppidum peteret, puella gentilis diuinitus edocta, tanti sacerdotis denunciauit aduentum, atque ideo cum patre florentio, totáque familia diuini baptismatis meruit suscipere sacramentũ. Nec illud excidit insigne miraculum, quod in Gallinaria insula immaniũ serpẽtiũ venenata rabies virtutẽ tam præclari Pontificis ferre nõ potuit, sed tanquã fulmineo fragore perterrita, vilis etiã baculi metã, quam ipse præfixerat, trãscẽdere nõ præsumpsit. Sed & illud memoriæ cõsequenter occurrit, quod idem egregius pontifex puerum sine gratia regenerationis extinctũ, non modo matri resuscitatum & incolumem reddidit, sed & veræ fidei rudimentis instructum sanctæ Ecclesiæ filiis aggregauit. Hæc igitur, & alia multa virtutum eius insignia nobis ex occasione venerandæ huius translationis occurrunt, quæ nos ad amorẽ Dei, & deuotionem præclari huius sacerdotis accẽdunt. Planè cùm multorum translationes iustorum sancta veneretur Ecclesia, quæ diligẽtia procuratæ sunt hominum, quanto deuotionis studio hæc est solenniter recolenda, quæ facta est manibus Angelorum? Sed quid est quod Moysi corpus ipse per se Dominus sepeliuit, & tamen sepulchrum eius hominibus innotescere noluit, beati verò Hilarij corpus nõ modo coram hominibus per Angelos trãstulit, sed & tanti honoris gloriam ad totius Ecclesiæ reuerẽtiam sublimauit? De Moyse quippe scriptum est: Mortuus est ibi Moyses seruus Domini in terra Moab, iubente Domino, & sepeliuit eũ in valle terræ Moab contra Phogor, & non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentẽ diem. Quid est ergo, quòd ille nescitur, iste verò quotidie cum tanta gloria Christianæ deuotionis inuisitur? Quid est, inquam, quod Moyses ab hominum notitia remouetur, nisi vt tollatur occasio, ne qui tam Deo charus est familiaris extitisse cognoscitur, diuinus honor illi ab Israëlitæ plebis perfidia præbeatur? Reliquorum verò sanctorum corpora non celantur, vt dum Christianæ deuotionis frequentantur accessu, & per illos fiant rutilãtia signa virtutũ, & istis accrescat fœlicium cumulus meritorũ. Præterea nonnulli fideles idcirco post mortem tumulis editioribus includuntur, vt sui memoriam viuentibus suggerant, quatenus eis impendere pietatis officia non omittant. Hinc est quod sepultura vocatur ex more, memoria, scilicet vt per eam memorentur viui, & percipiant refrigerium mortui. Sed quid est, quod nonnulli sanctorum tantopere studuerunt suis prouidere sepulchra corporibus? Abraham nempe quadringentis argenti siclis á filiis Heth speluncam duplicem comparat. Iacob & Ioseph ad eandem speluncam totum iam animi desiderium tendunt, & corpora sua post obitum illò perferenda deposcunt. Quid ergo est, quod sancti Patriarchæ qui se puluerem & cinerem esse perspicuè perhibent, qui certè corpora & corporalia quæque cælestium contemplatione despiciũt, in Chananæorum terra corpora sua quiescere tanto desiderio concupiscunt? Cur illum præ cæteris mundi partibus quieti suæ præuidẽt locum, nisi quod humanæ salutis authorem illic nouerant de suo semine nasciturũ? Hinc est quòd Iacob filiũ suum Ioseph obsecrat, dicẽs: Si inueni gratiã in cõspectu tuo, pone manum sub fœmore meo, & facies mihi misericordiã & veritatẽ, vt non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de hac terra, cõdásque in sepulchro maiorum. Cùm aũt ad confirmandæ sponsionis iudicium, Iacob manum filij supponi suis fœmoribus petiit, nisi quia illum, qui summa veritas est, de proprio semine propagandum esse cognouit? Illis igitur terræ finibus beati viri iam medullitus agglíscebant, quam per spiritum iam cernebant Saluatoris vestigiis alteri, quam in interioribus oculis iam videbant pretioso Dominici corporis sanguine purpurari, vt illic eorum corpora suam expectarent resurrectio-

resurrectionem, vbi resurrecturum esse cognoscebant ipsum beatæ resurrectionis authorē. Ad hunc & nos, dilectissimi, perspicuam nostræ mentis aciem dirigamus. Ad hunc dum pedum progressione non possumus, æstuātis desiderij festinatione tendamus, & dum sanctorū quorumlibet reliquiis dignæ deuotionis reuerentiam exhibemus, ad illud vnū & singulare corpus nostræ mentis dirigamus obtutum, quod in paternæ maiestatis gloria credimus ineffabiliter sublimatum. Illa nimirum est terra, cui tunc beati Partriarchæ atque Prophetæ suspirabant, lacte scilicet & melle mananti. Lac siquidem de carnis vberibus profluit, mel verò de superioribus venit. Et quia substantia Dominici corporis ex Virginis visceribus prodiit, diuinitas autem ex paterna maiestate descendit, rectè corpus Saluatoris terra dicitur repromissionis. Quæ nimirum terra lacte simul & melle fluere dicitur, quia in Redemptoris nostri corpore & substantia verè & dulcedo est ineffabilis deitatis. In ipso enim, sicut Apostol⁹ ait, habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. & alibi: Deus erat in Christo reconcilans mundum sibi. Ad hanc viuentium terram ille nos dignetur inducere, qui terræ nostræ mortalia non dedignatus est tollerare, quatenus sic ibi lacte & melle vescamur, vt Saluatoris nostri presentia, & mellíflua diuinitatis eius dulcedine satiemur. Qui cum Deo & Patre & Spiritu sancto viuit, & regnat. Per omnia secula seculorum. Amen.

CArolus ix. Francorum Rex, suo diplomate sanxit, ne quis opera D. Hilarij Episcopi, ex collatione complurium exemplariũ scriptorum, in celeberrimis bibliothecis conquisitorum recognita, & quibusdam libris aucta, ante sexennium à die primæ editionis numerandum, præter Michaëlem Sonnium bibliopolam, ad eius castigationis exemplum imprimat, néue alibi impressa diuẽdat in Gallijs. Secus qui faxit, mulcta fisco applicãda, aliisque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet in literis Priuilegij indultis Lutetiæ quinto Nouembris.

1570.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI DE TRINITATE LIBER I.

ARGVMENTVM IN LIBRVM sequentem.

Primus hic liber, quanquam postremò scriptus autori, veluti prologus est in totum opus: primùm ostendens, quibus gradibus mens humana perueniat ad cognitionem rerum diuinarum: mox explicat argumenta singulorum librorum.

CIRCVNSPICIENTI mihi proprium humanæ vitæ, ac religiosum officium, quòd vel à natura manans, vel à prudentium studiis profectum, dignum aliquid hoc concesso sibi ad intelligentiàm diuino munere obtineret: multa quidem aderant, quæ opinione cõmuni efficere vtilem atque optatidam vitam videbantur: maximéque ea, quæ & nunc, & semper antea potissima inter mortales habentur, ocium simul atque opulentia, quòd alterum sine altero mali potius materies, quàm boni esset occasio: quia & quies inops propè quoddam vitę ipsius intelligatur esse exilium, & opulens inquietudo tanto plus calamitatis afferat, quanto maiore indignitate ũs careat, quæ maximè & optata & quæsita sunt ad vtendum. Atque hæc quidẽ quanquam in se summa atq; optima vitæ blandiméta contineant, tamen non multum videntur à consuetudine esse beluinæ oblectationis aliena: quibus in saltuosa loca, ac maximè pabulis læta euagantibus, adsit & securitas à labore, & satietas ex pascuis. Nam si hic optimus & absolitissimus vitæ humanæ vsus existimabitur, quiescere & abundare: necesse est hunc eundem secundum sui cuiusque generis sensum, nobis atque vniuersis rationis expertibus beluis esse communem: quibus omnibus natura ipsa in summa rerum copia & securitate famulante, sine cura habendi, copia redundat vtẽdi. Ac mihi plerique mortalium non ob aliam quidem causam hanc ineptæ ac beluinæ vitæ consuetudinem & respuisse à se, & coarguisse in aliis videntur, quàm quòd natura ipsa autore impulsi, indignum homine esse existimauerunt, in officiũ tantum se ventris & inertiæ natos arbitrari: & in hanc vitam non ob aliqua præclari facinoris aut bonæ artis studia esse deductos, aut hanc ipsam vitam non ad aliquem profectum esse æternitatis indultam, ob quam profectò nõ ambigeretur munus Dei non esse refutandum, cum tantis afflicta angoribus, & tot molestiis impedita, sese ipsam, atque ipsa intra se ætatem à pueritiæ ignoratione vsque ad senectutis deliramenta consumeret: & idcirco ad aliquas se patientiæ & continentiæ ac placabilitatis virtutes & doctrina & opere transtulisse, quòd bene agere atque intelligere, id demum bene viuere esse opinabantur. Vitam autem ipsam non ad mortem tantùm ab immortali Deo tribui existiman-

A dam: cum boni largitoris non esse intelligeretur, viuẽdi iucundissimum sensum, ad tristissimum metum tribuisse moriendi. Et quanquam non ineptam hanc eorum esse sententiam atque inutilem existimarem, conscientiam ab omni culpa liberam cõseruare, & omnes humanæ vitæ molestias vel præuidere prudenter, vel vitare consultè, vel ferre patienter: tamen hi ipsi non satis mihi idonei ad bene beatéque viuẽdum autores videbantur: communia tantum & conuenientia humano sensui doctrinarum præcepta statuentes: quæ cum non intelligere beluinum esset, intellecta tamen non agere, vltra beluinæ immanitatis esse rabiem videretur. Festinabat autem animus, non hæc tantummodo agere, quę non egisse, & criminũ esset plenum, & dolorũ: sed hunc tanti muneris Deum parentémq; cognoscere, cui se totum ipse deberet, cui famulans nobilitandum se existimabat, ad quem omnem spei suæ opinionem referret: in cuius bonitate inter tantas præsentium negotiorum calamitates, tanquam tutissimo sibi portu familiaríque requiesceret. Ad hunc igitur vel intelligendum, vel cognoscendum, studio flagrantissimo accendebatur. Namque plures eorum numerosas incertorum deorum familias introducebant: & virilem ac muliebrem sexum in diuinis naturis agere existimãtes, ortus ac successiones ex diis deo-

C rum asserebant. Alij minores ac maiores, & differentes pro potestate deos prædicabant: nonnulli nullum omnino Deum esse affirmantes, eam tantum quæ fortuitis motibus atque concursibus in aliquid existeret, naturam verebantur: plerique verò Deum quidem esse opinione publica loquebantur, sed hunc eundem incuriosum rerum humanarum ac negligentem pronunciabant: aliqui autem ipsas illas creaturarum corporeas, conspicabilésque formas in elementis terrenis & cœlestibus adorabant. Postremò quidam in simulacris hominum, pecudum, volucrum, ferarum, serpentum, deos suos collocabant: & vniuersitatis dominum atque infinitatis parẽtem intra angustias metallorum & lapidum & stipitũ coarctabant. Dignúmque

D iam non erat, autores eos veritatis existimare: qui ridicula, & fœda, & irreligiosa sectantes, ipsis illis inanissimarum sentẽtiarum suarum opinionibus dissiderent. Sed inter hæc animus solicitus, vtili ac necessaria ad cognitionẽ Dei sui via nitens: cùm neq; incuriã Deo rerum à se cõditarum dignam arbitraretur, neque naturæ potenti atque incorruptæ competere sexus deo-

rum, & successiones satorum atq; ortorum intelligeret: porrò autem diuinum & æternum nihil nisi vnum esse & indifferēs pro certo habebat, quia id quod sibi ad id quod est autor esset, nihil necesse est extra se quod sui esset præstantius reliquisse. Atque ita omnipotentiam æternitatémq; nō nisi penes vnū esse, quia neque in omnipotētia validius infirmiusque, neque in æternitate posterius anteriusue cōgrueret. In Deo autem nihil nisi æternum poténsq; esse venerandū. Hæc igitur multáque alia eiusmodi mecum animo reputās, incidi in eos libros, quos à Moyse atque à prophetis scriptos esse Hebræorum religio tradebat: in quibus ipso creatore Deo testante de se, hæc ita continebantur: *Exod. 3.* Ego sum qui sum. Et rursum: *Ibid.* Hæc dices filiis Israël, misit me ad vos is qui est. Admiratus sum planè tam absolutam de Deo significationem, quæ naturæ diuinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligētiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud proprium magis Deo quàm esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque cœpti: & id quod incorruptæ beatitudinis potestate perpetuum est, non potuit, aut poterit aliquando non esse: quia diuinum omne neq; abolitioni, neque exordio obnoxium est. Et cùm in nullo à se Dei desit æternitas, dignè hoc solum quod esset ad protestationem incorruptæ suæ æternitatis ostendit. Et ad hanc quidem infinitatis significationem satis fecisse sermo dictis videbatur: Ego sum qui sum: sed magnificentiæ & virtutis suæ erat à nobis opus intelligendum. Nam cum esse ei proprium esset, qui manens semper non etiam aliquando cœpisset, æterni & incorrupti Dei dignus de se hic rursum auditus est sermo: Qui tenet cœlum palmo, & terram pugillo. Et rursum: Cœlum mihi tronus est, terra autem scabellum pedum meorum. *Esai. 66.* Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ? nónne manus mea fecit hæc? Vniuersitas cœli palmo Dei tenetur, & vniuersitas terræ pugillo concluditur. Sermo autem Dei etiamsi ad opinionem religiosæ intelligentiæ proficit, tamen plus significationis introspectus sensu continet quàm exceptus auditu. Nam conclusum palmo cœlum rursum Deo thronus est, & terra quæ pugillo continetur, eadem & scabellum pedū eius est, ne in throno & scabello secundum habitum considentis protensio speciei corporeæ possit intelligi: cum id quod sibi thronus & scabellum est, rursum ipsa illa infinitas potens palmo ac pugillo apprehendente concluderet. Sed vt in his cunctis originibus creaturarum Deus, intrà & extrà, & superemineus & internus, id est, circunfusus & infusus in omnia nosceretur, cùm & palmo pugillóque continens potestatem naturæ exterioris ostenderet: ac thronus & scabellum substrata esse, vt interno exteriora monstraret, cum exteriora sua interior insidens, ipse rursum exterior interna concluderet. Atque ita totus ipse intra extráque se continens, neque infinitus abesset à cunctis, neque cuncta ei qui infinitus est non inessent. His igitur religiosissimis de Deo opinionibus veri studio detentus animus delectabatur. Neque enim aliud quid dignū esse Deo arbitrabatur, quàm ita eum vltra intelligentias rerum esse: vt in quantum se ad aliquem præsumptæ licet opinionis modū mens infinita protenderet, in tantum omnem prosequentis se naturæ infinitatem infinitas immoderatæ æternitatis excederet. Quòd cum à nobis piè intelligeretur, tamen à propheta hæc ita dicente manifestè confir-

A mabatur: Quò abibo à spiritu tuo, aut à facie tua quò *Psal. 138.* fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, & ibi ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris: & enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Nullus sine Deo, neque vllus non in Deo locus est. In cœlis est, in inferno est, vltra maria est. Inest interior, excedit exterior. Ita cùm habet atque habetur, neque in aliquo ipse, neque non in omnibus est. Quanquam igitur optimæ huius atque inexplicabilis intelligētiæ sensu animus gauderet, quòd hanc in parente suo & creatore immensæ æternitatis infinitatem veneraretur: tamen studio adhuc intentiore ipsam illā B infiniti & æterni Domini sui speciem quærebat, vt illam incircunscriptam immensitatē in aliquo pulchræ intelligentiæ esse opinaretur ornatu. In quibus cùm religiosa mens intra imbecillitatis suæ concluderetur errorē, hunc de Deo pulcherrimæ sententiæ modum propheticis vocibus apprehendit. De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum, consequenter generationum conditor inspicitur. Magnorum creator in maximis est, & pulcherrimorum conditor in pulcherrimis est. Et cùm sensum ipsum supergrediatur operatio, omnem tamen sensum longè necesse est excedat operator. Pulchrum itaque cœlum, æther, terra, maria, & vniuersitas omnis est, quæ ex C ornatu suo, vt etiam Græcis placet, dignè κόσμον id est mundus nuncupari videtur. Sed si hanc ipsam rerum pulchritudinem ita sensus naturali metitur instinctu, vt etiam in quarūdam volucrum ac pecudum accidit specie: vt dum infra sententiam sermo est, sensus tamen id ipsum intelligens non eloquatur: quod tamen rursum dum sermo omnis ex sensu est, sensus sibi ipse loquatur intelligens: Nónne huius ipsius pulchritudinis Dominum necesse est totius pulchritudinis esse pulcherrimum intelligi: vt cum æterni ornatus sui species sensum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ sensus non relinquat ornatus? Atque ita pulcherrimus Deus est confiten- D dus: vt neque intra sententiam sit intelligendi, neque extra intelligentiam sentiendi. His itaque piæ opinionis atque doctrinæ studiis animus imbutus, in secessu quodam ac specula pulcherrimæ huius sententiæ requiescebat, non sibi relictum quicquam aliud à natura sua intelligens, in quo maius officiū præstare cōditori suo munusue posset, quàm vt tantum eum esse intelligeret, quantus & intelligi non potest, & potest credi: dum intelligentiam & fides sibi necessariæ religionis assumit, & infinitas æternæ potestatis excedit. Suberat omnibus his naturalis adhuc sensus, vt pietatis professionē spes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret: quam sancta de Deo opinio & boni mores, E quodam victricis militiæ stipendio emererentur. Neque enim fructus aliquis esset bene de Deo opinari: cùm omnem sensum mors perimeret, & occasus quidam naturæ deficientis aboleret. Porrò autem non esse hoc dignum Deo, ratio ipsa suadebat: deduxisse eum in hanc participem consilij prudentiæque vitā, hominem sub defectione viuendi & æternitate moriendi, vt in id tantum non existens substitueretur, ne substitutus existeret: cùm constitutionis nostræ hæc sola esse ratio intelligeretur, vt quod non esset, esse cœpisset, non vt quod cœpisset, esse non esset.

Fatigabatur autem animus, partim suo, partim corporis metu: qui cùm & constantem sententiam suam pia de Deo professione retineret, & solicitam de se

atque hoc occasuro secum, vt putabat, habitaculo suo curam recepisset, post cognitionem legis ac prophetarum, istiusmodi quoque doctrinæ Euangelicæ atque Apostolicæ instituta cognoscit. In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia *Ioan. 1.* per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil, quod factum est. In eo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Erat homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc B mundum. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. In sua venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.

Proficit mens vltra naturalis sensus intelligentiam, & plus de Deo quàm opinabatur edocetur. Creatorem enim suum Deum ex Deo discit: verbum Deum, & apud Deum in principio esse audit: mundi lu- C men in mundo manens, & à mundo non recognitum intelligit. Venientem quoque in sua, à suis non receptum. Recipientes autem sub fidei suæ merito in Dei filios profecisse cognoscit: non ex complexu carnis, neque ex conceptu sanguinis, neque ex corporum voluntate, sed ex Deo natos. Deinde verbum carnem factum, & habitasse in nobis, & gloriam cõspectam eius, quæ tanquam vnici à patre sit perfecta cum gratia & veritate. Hic iam mens trepida & anxia, plus spei inuenit quàm expectabat. Ac primum ad cognitionem Dei patris imbuitur. Et quod antea de creatoris sui æternitate & infinitate & specie, naturali sensu opinabatur, hoc nunc proprium esse etiam vnige- D nito Deo accipit: non in deos fidem laxans, quia ex Deo Deum audit: non ad naturæ diuersitatẽ Deum ex Deo decidens, quia plenum gratia & veritate Deũ ex Deo discit: neque præposterum ex Deo deum sentiens, quia in principio apud Deum esse deum comperit. Rarissimam deinde huius salutaris cognitionis fidem esse, sed maximam præmium nõscit: quia & sui non receperũt, & recipientes, in filios Dei aucti sunt, non ortu carnis, sed fidei. Esse autem filios Dei, non necessitatem esse, sed potestatem: quia proposito vniuersis Dei munere, non natura gignentium afferatur, sed voluntas præmium consequatur. Ac ne id ipsum, quod vnicuique esse Dei filium, à Deo filio sit pote- E stas, in aliquo infirmitatem fidei trepidæ impediret: quia per sui difficultatem ægerrimè speretur, quod & magis optatur, & minus creditur, verbum Deus caro factum est, vt per Deum verbum carnem factum caro proficeret in Deum verbum. Ac ne verbum caro factum aut aliquid aliud esset quàm Deus verbum: aut non nostri corporis caro esset, habitauit in nobis, vt dum habitat, non aliud quàm Deus maneret: dum autem habitat in nobis, non aliud quàm nostræ carnis Deus caro factus esset, per dignationem assumptę carnis non inops suorum, quia tanquam vnigenitus à patre plenus gratiæ & veritatis, & in suis perfectus sit, &

verus in nostris. Hanc itaque diuini sacramenti doctrinam mens læta suscepit, in Deum proficiens per *Diuina per fidem intelliguntur.* carnem, & in nouam natiuitatem per fidem vocata, & ad cœlestem regenerationem obtinendam potestati suæ permissa, curam in se parentis sui creatorisque cognoscens, non in nihilum redigendam se per eum existimans, per quem in hoc ipsum quod est, ex nihilo substitisset: & hæc omnia vltra intelligentiæ humanæ metiens sensum, quia ratio communium opinionum consilij cœlestis incapax, hoc solum putet in natura rerum esse, quod aut intra se intelligat, aut pręstare possit ex sese. Dei autem virtutes secundum magnificentiam æternę potestatis, non sensu, sed fidei infinitate pendebat: vt Deum in principio apud Deũ esse, & verbum carnem factum habitasse in nobis, non idcirco non crederet, quia non intelligeret, sed idcirco se meminisset intelligere posse, si crederet. Ac ne in aliquo secularis prudentię tardaretur errore, ad pię confessionis huius absolutissimam fidem, ita insuper per Apostolum diuinis dictis edocetur: Videte ne quis vos despoliet per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominũ, secundum elementa mundi, & non secundum Chri- *Ceremonia abolita.* stum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuini- *Colos. 2.* tatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: in quo & circumcisi estis, circumcisione non manufacta in expoliatione carnis corporis, sed circumcisione Christi. Consepulti ei in baptismate, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui excitauit eum à mortuis. Et vos cùm essetis mortui in delictis & in pręputio carnis vestrę, viuificauit vos cum illo, donatis vobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum, in sententiis quod erat contrarium nobis: & ipsum tulit è medio, affigens illud cruci: exutus carne & potestates ostentui fecit, triumphatis ijs *Captiosæ quæstiones.* cum fiducia in semetipso. Respuit captiosas & inutiles philosophię quęstiones fides constans, neque humanarum ineptiarum fallaciis succumbens, spolium se prębet veritas falsitati: non secundum sensum communis intelligentię Deum retinens, neque de Christo secundum mundi elementa decernens, in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, vt dum infinitas ęternę in eo est potestatis, omnem terrenę mentis amplexum potestas ęternę infinitatis excedat: qui nos ad diuinitatis suæ naturam trahens, non etiamnum corporali præceptorum obseruatione destrinxerit, neque per legis vmbram ad solennia defecandæ carnis imbuerit, sed vt omnem natura- *Pietas in animus.* lem corporis necessitatem circumcisus à viciis spiritus criminum emundatione purgaret, cuius morti consepeliremur in baptismo: vt in æternitatis vitam rediremus, dum regeneratio ad vitam mors esset ex vita, & morientes viciis immortalitati renasceremur, ipso pro nobis ex immortalitate moriente, vt ad immortalitatem vnà cum eo excitaremur ex morte. Carnem enim peccati recepit, vt in assumptione nostræ carnis delicta donaret, dum eius fit particeps assumptione, non crimine: delens per mortem sententiam mortis, vt noua in se generis nostri creatione constitutionem decreti anterioris aboleret: crucifigi se permittens, vt maledicto crucis obliterata terrenæ damnationis maledicta configeret omnia. Ad vltimum in homine passus, vt potestates dehonestaret, dum Deus secundum scripturas moriturus, & in his vin-

centis in se fiducia triumpharet: dum immortalis ipse, neque morte vincendus pro morientium æternitate moreretur. Hæc itaque vltra naturę humanæ intelligentiam à Deo gesta nõ succumbunt rursum naturalibus mentium sensibus, quia infinitæ æternitatis operatio infinitam metiendi exigat opinionem; vt cùm Deus homo, cùm immortalis mortuus, cùm æternus sepultus est, non sit intelligentiæ ratio, sed potestatis exceptio. Ita rursum econtrario non sensus, sed virtutis modus sit, vt Deus ex homine, vt immortalis ex mortuo, vt ętern' sit ex sepulto. Coexcitamur ergo à Deo in Christo per mortem eius: sed dum in Christo plenitudo est diuinitatis, habemus & significationem Dei patris nos coexcitantis in mortuo, & Christum Iesum non aliud quàm Deum in diuinitatis plenitudine confitendum. In hoc ergo conscia securitatis suæ ocio mens spebus suis læta requieuerat: intercessionem mortis huius vsque eò non metuens, vt etiam reputaret in vitam æternitatis.

Vitam autem huius corporis sui non modò nõ molestam sibi aut ægram arbitrabatur, vt eam quod pueritiæ literas, quod ægris medicinam, quod naufragis natatum, quod adolescentibus disciplinam, militiam esse crederet imperaturis: rerum scilicet præsentium tolerantiam, ad præmium beatæ immortalitatis proficientem. Quinetiam id quod sibi credebat, tamen per ministerium impositi sacerdotij etiam cæteris prædicabat: munus suum ad officium publicæ salutis extendens. Sed inter hæc emerserunt desperata in se & sæua in omnes impiæ temeritatis ingenia, potentem Dei naturam ex naturæ suæ infirmitatē moderantiũ. Neque vt ipsi vsque ad infinitatem opinandi de infinitis rebus emergerent, sed intra finem sensus sui indefinita concluderent, essentque sibi arbitri religionis, cùm religionis opus in solo obedientiæ esset officio: sui immemores, diuinorum negligentes, præceptorũ emendatores. Nam vt de cæteris hæreticorum stultissimis studiis sileam, de quibus tamen sicubi occasionem sermonis ratio præbebit, non tacebimus: quidam ita Euangelicæ fidei corrumpunt sacramentum, vt sub vnius Dei pia tantum professionem natiuitatem vnigeniti Dei abnegent: vt protensio sit potius in hominem quàm descensio.

Pater natura. Lege Tertullianum contra Praxeam.

Neque vt qui filius hominis secundum tempora assumptæ carnis fuit, idem semper fuerit atque sit filius Dei: ne in eo natiuitas Dei sit, sed ex eodem idem sit. Vt vnius Dei, vt putant, inuiolabilem fidem series deducta ex solido in carnem conseruet: dum vsque ad virginem pater protensus, ipse sibi natus sit in filiũ. Alij verò quia salus nulla sit sine Christo, qui in principio apud Deum erat Deus verbum, natiuitatem negantes, creationem solam professi sunt: ne natiuitas veritatem Dei admitteret, sed creatio falsitatem doceret: quæ dum ementirentur in genere creationis, Dei vnius fidem non excluderent in sacramento; sed natiuitatem veram nomini ac fidei creationis subiicientes, à veritate vnius Dei separabilem eum facerent, vt creatio substitutionis perfectionem sibi diuinitatis non vsurparet, quam veritatis natiuitas non dedisset.

Horum igitur furori respondere animus exarsit: recolens hoc vel præcipuè sibi salutare esse, non solum in Deum credidisse, sed etiam in Deum patrem: neque in Christo tantum sperasse, sed in Christo Dei filio: neque in creatura, sed in Deo creatore ex Deo

A nato. Maximè ergo properamus ex propheticis atque Euangelicis præconiis væsaniam eorum ignorantiámque confundere: qui sub vnius Dei sola sanè vtili ac religiosa prædicatiooe aut Deum natum Christum negant, aut verum Deum non esse contendunt, vt creatio potentis creaturæ intra vnum Deum fidei sacramentum relinquat: quia natiuitas Dei extra vnius Dei fidem, religionem protrahat coofitentium. Sed nos edocti diuinitus, neque duos deos prædicare, neque solum: hanc Euangelici ac prophetici præconij rationem in confessione Dei patris & Dei filij afferemus, vt vnum in fide nostra sint vterque, non vnus: neque eundem vtrunque, neque inter verum ac fal-B sum aliud confitentes: quia Deo ex Deo nato, neque eundem natiuitas permittit esse, neque aliud. Sed vos quidem, quos fidei calor & ignoratum mundo ac sapientibus mundi veritatis studium ad legendum vocauit: meminisse oportet terrenarum mentium infirmas ac imbecillas opiniooes esse abiiciendas, omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Nouis enim regenerati ingenij sensibus opus est, vt vnumquenque conscientia sua secũdum cœlestis originis munus illuminet. Standum itaque per fidem antè est, vt sanctus Hieremias admonet, in substantia Dei: vt de substantia Dei auditurus, sensum ad ea quæ Dei substantiæ sint digna, C moderetur. Moderetur autem non aliquo modo intelligendi, sed infinitate. Quin etiam conscius sibi diuinæ se naturæ participem (vt beatus apostolus Petrus in Epistola altera ait) effectum fuisse, Dei naturam non naturæ suæ legibus metiatur, sed diuinas professiones secundum magnificentiam diuinæ de se protestationis expẽdat. Optimus enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit: neq; cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Cum itaque de rebus Dei erit sermo: concedamus cognitionem sui Deo, dictísque eius pia veneratione famulemur. Idoneus e-D nim sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Si qua verò nos de natura Dei & natiuitate tractantes, comparationum exempla afferemus, nemo ea existimet absolutè in se rationis perfectionem continere. Comparatio enim terrenorum ad Deum nulla est, sed infirmitas nostræ intelligentiæ cœgit species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorum indices quærere: vt rerum familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem educeremur. Omnis igitur comparatio, homini vtilis potius habeatur quàm Deo apta: quia intelligentiam magis significet quàm expleat, neque naturis carnis & spiritus, aut inuisibilium ac tractabilium E coæquandis præsumpta reputetur, protestans & infirmitati se humanæ intelligentiæ necessariam, & ab inuidia esse liberam non satisfacientis exempli. Pergimus itaque de Deo locuturi Dei verbis, sensum tamẽ nostrum rerum nostrarum specie imbuentes.

2. Petr. 1.

Comparatio ad diuina perfecta.

Ordo totius operis.

Ac primùm ita totius operis modum temperauimus, vt aptissimus legentium profectibus connexorũ sibi libellorum ordo succederet. Nihil enim incompositum indigestúmque placuit afferre: ne operis inordinata congeries, rusticum quendam tumultum perturbata vociferatione præberet. Sed quia nullus ad prærupta cõscensus est, nisi substratis paulatim gradibus feratur gressus ad summa: nos quoque quædam gradiendi

diendi initia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter cliuo quasi molliore leniuimus, non iam gradibus incisum, sed planitie subrepente deuexum, vt propè sine scandentium sensu, euntium proficeret ascensus.

Arg. secundi libri. Post hunc enim primi huius sermonis libellum, sequens ita sacramentum edocet diuinæ generationis, vt baptizandi in patre & filio & spiritu sancto non ignorent nominum veritatem, neque vocabulis intelligentiam confundant, sed vnumquodque ita sensu concipiant, vt est ac nuncupatur: agnituri absolutissimè in iis quæ dicta sunt, quod neque non ipsa veritas sit nominis, neque non nomen sit veritatis.

Arg. tertij libri. Post hunc itaque lenem ac breuem demonstratæ trinitatis sermonem, tertius liber etsi sensim, tamen **B** iam proficiènter incedit. Nam id quòd vltra humani sensus intelligentiam Dominus de se professus est, quantis potest potentiæ exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat dicens: Ego in patre, & pater in me: vt (*Ioan. 10.*) quod ab homine per naturam hebetem non capitur, id fides tamen rationabili scientia consequatur: quia neque non credendum de se Deo est, neque opinandum est, extra rationem fidei esse intelligentiæ potestatem.

Arg. quarti libri. Quartus deinde liber initium sui ex hæreticorum doctrinis auspicatur, se ipsum viciis, quibus fides ecclesię infirmatur, expugnans: ipsam illam perfidiæ expositionem à multis iam olim æditam proferens, & **C** subdolè eos ac per id impiissimè vnum Deum ex lege defendisse conuincens, omnibus legis ac prophetarum testimoniis ita demonstratis, vt sine Deo Christo vnum Deum confiteri irreligiositas sit, & confesso Deo vnigenito Christo, non vnum Deum prædicare perfidia sit.

Arg. quinti libri. Quintus verò tenet eum responsionis ordinē, quem hæretici instituerant professionis. Namque cùm vnū Deum prædicare se secundum legem ementiti essent, vnum quoque Deum verum ex eadem proferre se fefellerunt, vt per exceptionem Dei & vnius & veri, natiuitatem Deo Christo adimerent: quia vbi natiuitas **D** est, ibi & intelligentia sit veritatis. Nos autem iisdem gradibus quibus idipsum negabant, docētes: nec duos deos, nec solitarium verum Deum, sed patrem verum Deum ita ex lege ac prophetis prædicauimus, ne aut vnius Dei fidem corrumperemus, aut nati veritatem denegaremus. Sed quia secundum illos creato potius quàm nato, nomen Dei Domino Iesu Christo deputaretur potius quàm inesset: diuinitatis veritas ita ex autoritatibus propheticis demonstrata est, vt Domino Iesu Christo Deo vero prædicato, intra intelligentiam vnius Dei veri natiui in eo diuinitatis veritas contineret.

Arg. sexti libri. Sextus verò iam liber omnem hæreticæ assertionis **E** fraudulentiam pandit. Namque vt dictis suis fidem facerent, damnantes dicta & vicia hæreticorum, Valentini scilicet & Sabellij & Manichæi & Hierachæ, pias ecclesiæ prædicationes velamento professionis impiæ furati sunt: vt corruptis in melius verbis irreligiosorum, & ambigua significatione moderatis, sub impietatis damnatione doctrinam pietatis extinguerēt. Sed nos singulorum dictis & professionibus demonstratis, sanctas ecclesiæ prædicationes absoluimus, neque quicquam cum damnatis hæreticis commune eis esse permisimus, vt damnanda damnantes, sola venerabiliter sectanda sequeremur, filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, quod maximè ab iis negaba-**A**tur, per hæc docentes: dum de eo testatur pater, dum de se ipse profitetur, dum Apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones clamant, dum Iudæi negantes fatentur, dum ignorantes intelligunt gētes, ne iam ambigendum permitteretur, quod ignorandū non relinquebatur.

Arg. septimi libri. Septimus deinceps liber, secundum perfectæ fidei gradum susceptæ disputationis sermonem temperauit: namque primum per inuiolabilis fidei sanam & incorruptam demonstrationem inter Sabellium & Hebionem, & hos non veri Dei prædicatores lite certauit, cur Sabellius subsistētem ante secula negaret, quē creatum alij confiterentur. Ignorabat enim Sabellius **B** subsistentem filium, dum Deum verum operatum in corpore esse non ambigit. Hi autem negabant natiuitatem, & affirmabant creaturam, dum opera eius Dei veri esse opera non intelligunt. Lis eorum, nostra fides est. Nam dum filium negat, in eo vincit Sabellius, quòd Deus verus operatus est: Et ecclesia eos, qui verum in Christo Deum negauerint, vincit. At verò cū subsistentem Christum ante secula hi aduersus eum demonstrant esse semper operatum, de condemnato secum Sabellio nobis triumphant, Deum quidem verum scientes, sed Dei filium nescientes. Hebion autē ab vtroque ita vincitur, vt hic ante secula subsistentem, hic verum Deum conuincat operatū. Omnésque **C** se inuicem vincendo vincuntur: quia ecclesia & contra Sabellium, & contra creaturæ prædicatores, & contra Hebionem, Deum verū ex Deo vero Dominum nostrum Iesum Christum, & ante secula natum, & postea hominem genitū esse testatur. Nemini autem dubium est, congruum id maximè piæ doctrinæ fuisse, vt quia ex lege & prophetis primùm Dei filium, pòst etiam Deum verum cum sacramento vnitatis prædicassemus, rursum legem ac prophetas per Euangelia firmantes, primum ex his Dei filium, post etiam Deum verum doceremus. Competentissimum itaq; fuit post nomen filij, veritatem eius ostendere, quanquam secundum communem sensum ve-**D**ritatis absolutionem nuncupatio filij obtineret. Sed ne quid aduersantibus vnigeniti Dei veritati occasionis ad fallendū & illudendū relinqueretur, ipsam illā proprietatem per diuinitatis veritatē astruximus: Deū esse eū qui Dei filius non negaretur, his modis docentes, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione, ne aliud esset quàm nuncuparetur, neque nuncupatio non natiuitatis esset, neq; natiuitas naturam amisisset, neque natura non retinuisset potestatem, neque potestas non etiam conscia sibi veritatis professione notesceret. Causas ergo omnes singulorum generum ita ex Euangeliis excerptas subiecimus, vt nec professio tacuerit potestatem, nec potestas non exeruerit naturā, **E** nec natura non suæ natiuitatis sit, nec natiuitas non sui nominis: vt per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum Dei veri ex Deo vero diuinitatē secundum & nomen & natiuitatem & naturam & potestatem ipse quoque Dominus noster Iesus Christus natiuæ veritatis suæ protestatione docuisset.

Arg. octaui libri. Octauus iam liber, duobus superioribus libris de Dei filio & de Deo vero multum ad credentiū fidem proficientibus, totus in vnius Dei demonstratione detentus est: non auferens filio Dei natiuitatem, sed neque per eam duorum deorum diuinitatem introducens: Ac primum quibus modis hæretici veritatem Dei patris & Dei filij, quia negare non possent, tamen

cludere niterentur, edocuit: dissoluens ineptas eorum
& ridiculas occasiones, quibus per id quod dictũ est:
Act. 4. Multitudinis autem credentium erat cor vnum & ani
1. Cor. 3. ma vna. & rursum: Qui plantat autem & qui rigat,
Ioan. 17. vnum sunt. & rursum: Non pro his autem tantum ro-
go, sed & pro ijs, qui credituri sunt per verbum eorũ
in me: vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego
in te: vt & ipsi sint in nobis: voluntatis potius & vna-
nimitatis quàm diuinitatis asserũt veritatem. Sed nos
hæc ipsa suis virtutibus pertractantes fidem in se diui-
næ natiuitatis continere ostendimus: & omnes dicto-
rum dominicorum professiones reuoluentes, totum
ac perfectum ex apostolicis præconiis ac sancti Spiri-
tus proprietatibus, & paternæ & vnigenitæ maiesta-
tis sacramentum docuimus: cùm & in patre filius in-
tellectus, & pater in filio cognitus, vnigeniti Dei na-
tiuitatem & perfecti in eo Dei ostenderent veritatẽ.
Parum est autem in rebus ad salutem maximè neces-
sariis, sola ea ad satisfactionem fidei afferre, quæ pro-
pria sunt: quia plerunque blandientes sensum fallant
dictorum nostrorũ inexploratæ assertiones, nisi etiam
propositionum aduersarum demonstratæ inanitates,
fidem nostram in eo ipso quòd ipsæ ridiculæ esse ar-
guantur affirment.

Arg. noni libri. Nonus itaque liber totus in repellendis ijs, quæ ad
infirmandam vnigeniti Dei natiuitatẽ ab impiis vsur-
pantur intentus est: qui dispensationis occulti à secu- C
lis mysterij immemores, Euangelica fide Deum atq;
hominem prædicari non recordentur. Namque cùm
Deum esse Dominum nostrum Iesum Christum, &
similem Deo esse & coæqualem vt Deum filiũ Deo
patri, natum ex Deo, & secundum natiuitatis pro-
prietatem in veritate spiritus subsistere negant, his ni-
ti dictorum dominicorũ professionibus solent: Quid
me dicis bonum? nemo bonus nisi vnus Deus.
Marc. 10. Vt cùm dici se coarguat bonum, & non nisi vnum
Deum bonum esse testetur, & extra bonitatem Dei
sit, qui bonus est: & in Dei non sit veritate, qui vnus
est. Quibus dictis etiam hæc ad impietatis suæ argu-
Ioan. 17. menta connectunt: Hæc est autem vita æterna, vt co- D
gnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Ie-
sum Christum. Vt solum verum Deum confessus pa-
trem, nec verus ipse, nec Deus sit: quia solius Dei veri
exceptio significatæ proprietatis non excedat auto-
Ioan. 5. rem. Non ambiguè autem hoc ab eo dictum esse in-
telligendum, quia idem dixit: Non potest filius face-
re à se quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.
Vt cùm nihil nisi de exemplo operis possit operari, na-
turæ in eo intelligatur infirmitas: quia nequaquam sit
omnipotentiæ comparandum quod alienæ operatio-
nis subiectum est necessitati, & ratio intelligẽtiæ hoc
suadeat, in omnibus à se posse & non posse differre,
differre autem eousque, vt de patre Deo hæc ita pro- E
Ioan. 14. fessus sit: Pater maior me est: & cesset in professione
absoluta aduersandi calumnia: quia impiæ væsaniæ
sit, honorem ac naturam Dei tribuere abnuenti.
Matth. 24. Omni autem modo in tãtum eum à proprietate ve-
ri Dei abesse, vt etiam testatus hæc fuerit: De die au-
tem illa & hora nemo scit, neque angeli in cœlis, ne-
que filius, nisi solus pater: vt cùm filius nesciat quod
pater solus sciat, longè alienus sit nesciens ab sciente,
quia natura ignorationi obnoxia, non sit eius virtutis
& potestatis, quæ à dominatu ignorationis excepta
sit. Hæc itaque corrupto deprauatóque sensu impijs-
simè ita intellecta esse monstrantes, omnes dictorum

A causas ex ipsis, vel interrogationum, vel temporum,
vel dispensationum generibus attulimus, causis po-
tius verba subdentes, non causas verbis deputantes:
vt cùm à se dissideat: Pater maior me est. &: Ego & *Ioan. 14.*
pater vnum sumus: neque idem sit: Nemo bonus, nisi *Ioan. 10.*
vnus Deus. &: Qui me videt, videt & patrẽ: vel certe *Marc. 10.*
tanta à se diuersitate contraria sint: Pater, omnia tua, *Ioan. 14.*
mea sunt, & mea tua. & iterum: Vt cognoscant te so- *Ioan. 17.*
lum verum Deum. vel illud: Ego in patre, & pater *Ibid.*
in me. & iterum: De die autem illa & hora nemo scit, *Matth. 24.*
neq; angeli in cœlis, neque filius, nisi pater solus: intel-
ligantur in singulis & dispensationum prædicationes,
& consciæ potestatis naturalis professiones. Et cùm
B idem sit dicti autor vtriusque, demonstratis tamen
virtutibus generum singulorum non pertineat ad cõ-
tumeliam veræ diuinitatis, quod ad sacramentũ fidei
euangelicæ sub dispensatione & causæ & temporis &
natiuitatis & nominis prædicatur.

Decimi verò libri eadem est ratio quæ fidei. Nam *Arg. decimi libri.*
quia ex passionis genere & professione quædam per
stultæ intelligentiæ sensum ad contumeliam diui-
næ in Domino nostro Iesu Christo naturæ virtutisq;
rapuerunt: ea ipsa demonstranda fuerant, & ab his im-
piissimè intellecta esse, & ab eo ad protestationem ve-
ræ & perfectæ in se maiestatis esse memorata. Namq; *Matth. 26.*
his sibi dictis, vt religiosè impij sint, blandiuntur: Tri-
C stis est anima mea vsque ad mortem. Vt longè à beati-
tudine atque incorruptione Dei sit, in cuius animam
dominans metus tristitiæ imminentis inciderit. Qui
etiam vsque ad hanc precem consternatus fuerit pas-
sionis necessitate: Pater si possibile est, transeat à me *Ibid.*
calix iste. Et sine dubio timere videtur perpeti, quod
ne pateretur orauit: quia patiendi trepidatio causam
attulit deprecandi. In tantum verò infirmitatem eius
obtinuerit vis doloris, vt in ipso crucis tempore dice- *Marc. 15.*
ret: Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Qui e-
tiam vsque ad querelam desolationis, suæ passionis
acerbitate commotus, auxilij inops paterni, spiritum
in hac voce emiserit, cum dixit: Pater, in manus tuas *Luc. 23.*
D commendo spiritum meum: & exhalandi spiritus tre-
pidatione turbatus, tuendum hunc Deo patri com-
mendauerit, quia commendationis necessitatem de-
speratio securitatis exegerit. Sed stultissimi atq; im-
piissimi homines, non intelligentes nihil contrarium
in rebus ijsdem ab eodem dictum fuisse: verbis tantũ
inhærentes, causas ipsas dictorum reliquerunt. *Matth. 26.*
Nam cùm longè multumque diuersum sit: Tristis *Ibid.*
est anima mea vsque ad mortem. &: Amodo vide- *Ibid.*
bitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, *Ioan. 18.*
neque idipsum sit: Pater si possibile est, transeat à *Marc. 15.*
me calix iste. & illud: Calicem quem dedit mihi pa- *Luc. 23.*
ter meus, non bibam illum? Longéque diuersum
E sit: Deus Deus meus, quare me dereliquisti? ab eo:
Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: mul-
tum quoque dissentiat: Pater, in manus tuas com- *Ibidem.*
mendo spiritum meum. & illud. Pater remitte il- *Ibidem.*
lis, quia quid faciunt nesciunt: ad impietatem recide-
runt diuinorum dictorum incapaces. Et cùm non cõ-
ueniat trepidationi & libertati, festinationi & excu-
sationi, querelę & adhortationi, diffidentiæ & inter-
cessioni: diuinæ professionis naturęque immemores,
ad argumentum impietatis suę, dispensationis gesta &
dicta renuerunt. Itaque nos demõstratis omnibus quę
in sacramento & animę & corporis domini nostri Iesu
Christi sunt, ad sacramenti religionem nihil inexplo-
ratum

ratum, nihil tacitum dereliquimus: sed dictorum omnium pacificam intelligentiam singulis quibusque causarum generibus coaptantes, nec trepidare fiduciam nec euitare voluntatem, nec conquiri securitatem, nec cōmendationē sui orantē, aliis veniam desiderasse monstrauimus: fidē dictorū vniuersorū absoluta Euangelistici mysterij prædicatione firmantes.

Arg. vndecimi libri

Igitur quia desperatissimos homines ne ipsa quidem resurrectionis gloria intra religionis intelligentiā edoctos cohibuit, sed aut per dignationis professionem, impietatis suæ arma sumpserunt, aut sacramenti reuelationes ad Dei cōtumeliam transtulerunt:

Ioan. 20.

vt per id quod dictum est: Ascendo ad patrem meum & ad patrē vestrum, Deum meum & Deum vestrum: dum communis nobis atque ipsi & pater est, & Deus Deus est, extra exceptionem veri Dei sit in professione communi, cúmque sicut nos & creationis necessitas creatori Deo subdat, & adoptio assumat in filium: iam verò nulla in eo diuinæ naturæ proprietas existimanda sit, secundum Apostoli dictum, qui dixerit:

1. Cor. 15.

Omnia ei subiecta sunt, præter eum qui subiecit ei omnia: cùm enim fuerint subiecta ei omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus: quia subiectio & infirmitatem subiecti protestetur, & dominantis significet potestatem. In his quoque cum summa religionis demonstratione tractandis liber vndecimus occupatur: etiam ex his ipsis dictis apostolicis demonstrans, non modò non ad diuinitatis infirmitatem subiectionem proficere, sed per eam ipsam veritatem Dei, quia ex Deo sit natus, ostendi: & per id quod sibi ac nobis & pater pater est, & Deus Deus est, nobis multū acquiri, & ei nihil detrahi, cùm scilicet homo natus, & vniuersis carnis nostræ passionibus functus, ad Deum & patrē nostrum, vt homo noster in Deum glorificandus ascenderet. Quod autem in omni genere doctrinarum obseruari semper meminimus: vt si qui diu tenui primùm exercitatione longóque vsu humilioris studij fuerint eruditi, tum iam ad rerum ipsarum, quibus imbuti sunt, experimenta mittantur: vt cùm iam bene luserint bella militaturi, in militiam protrahantur: aut cùm forenses lites scholares materiæ tentauerint, tunc mittantur ad tribunalium pugnas: aut cùm in stagnis domesticis nauim nauta intrepidus instruxerit, tunc magni & peregrini maris committatur procellis: id ipsum nos in hac maxima ac grauissima totius fidei intelligentia facere curauimus. Nanque cùm antè à leuibus initiis de natiuitate, de nomine, de diuinitate, de veritate fidem tenerā imbuissemus, ac leni profectu etiam vsque ad euellendas omneis hæreticorum occasiones, legentium studia extulissemus, cùm eos ad ipsam palæstram gloriosi certaminis magníque produximus: vt in quātum ad æternæ natiuitatis complectendam intelligentiam humana mens communis sensus opinione deficitur, in tantum studiis diuinis ad sentienda ea, quæ vltra naturæ nostræ opinionem sunt, niteretur: quæstionem hanc maximè dissoluentes, quæ secularis sapientiæ hebetudine inualescens, de domino nostro Iesu Christo

Quomodo dicitur creata sapiētia, qui est filius Dei.

ratione se putat dicere: Erat quando non erat, & non fuit antequam nasceretur: & de non extantibus factus est: vt quia natiuitas eam videatur afferre causam, vt esset qui non erat, & cùm non existeret nasceretur, per id quoque vnigenitum Deum sensui temporum subdant. Quasi verò non fuisse eum aliquando, fides ipsa & ratio natiuitatis ostēdat: atque ideo ex eo quod non fuit, natum esse dicāt, quia natiuitas præstet

A esse quod non fuit. Sed nos Apostolicis atque Euangelicis testimoniis semper patrem & filium prædicantes, non post aliqua Deum omnium, sed ante omnia esse docebimus: neque incidere in eam irreligiosæ huius intelligentiæ temeritatem, vt de non extātibus nasceretur, & non fuerit antequā natus sit: sed ita semper fuisse, vt & natum prædicemus: ita verò natum esse, vt semper fuisse manifestemus: sitque in eo non innascibilitatis exceptio, sed natiuitatis æternitas, quia & natiuitas autorem habeat, neque careat æternitate diuinitas. Et quia dicti prophetici inscij, & cœlestis doctrinæ imperiti sunt, corrupto sensu, ac proprietate sententiæ, creatum esse per id Deum potius quàm natum

Prou. 8.

B affirmare nituntur, quia dictū est: Dominus creauit in initium viarum suarum in opera sua, vt sit ex cōmuni creationum natura, licet sit præstantior in genere creationis: neque in eo sit gloria diuinæ natiuitatis, sed virtus potētis creaturæ. Verùm nos nihil nouum, nihil extrinsecus præsumptū afferentes, in ipso illo sapientiæ testimonio veritatem dicti rationémque præstabimus: neque ad natiuitatis diuinæ & æternæ intelligentiam trahi posse, quòd initium viarum Dei & in opera sit creatus, quia non idem sit in hæc creatum esse, & ante omnia natum esse: cùm vbi natiuitatis significatio est, sola natiuitatis professio sit: vbi verò creationis est nomen, ibi causa eiusdem creationis anterior

C est: & cùm ante omnia sit nata sapientia, tamen quia etiam in res aliquas sit creata, non id ipsum sit quod ante omnia est, & quod cœpit esse post aliqua.

Arg. 12. libri.

Deinde consequens visum est, creationis nomine à fide, quæ nobis de vnigenito Deo est, repudiato, ea quoque quæ in confessione sancti Spiritus congrua ac religiosa essent, docere: vt iam confirmato longo anteriorum libellorum diligētique tractatu, nihil de totius fidei absolutione deesset, cum amotis vitiosarum prædicationum, etiam de opinione sancti Spiritus irreligiositatibus, illæsum atque incontaminatum regenerantis trinitatis sacramentum, intra diffinitionem salutarem apostolica atque euangelica autoritas contine-

D ret: neque iam per sensus humani sententiam spiritum Dei inter creaturas quisquam auderet referre, quem ad immortalitatis pignus & ad diuinæ incorruptæque naturæ consortium sumeremus.

Inuocatio.

Ego quidem hoc vel præcipuum vitæ meæ officium debere me tibi pater omnipotens Deus conscius sum, vt te omnis sermo meus & sensus loquatur: neque enim vllum aliud maius præmium hic ipse vsus mihi à te concessus loquendi potest referre, quàm vt prædicando te tibi seruiat, téque quod es patrem scilicet vnigeniti Dei aut ignoranti seculo, aut neganti hæretico demonstret. Et in hoc quidem tantum voluntatis meæ professio est: cæterum auxilij & misericordiæ tuæ munus orandum

E est, vt extenta tibi fidei nostræ, confessionísque vela flatu spiritus tui impleas, nósque in cursum prædicationis initæ propellas. Non enim nobis infidelis sponsionis istius autor est, dicens: Petite & dabitur vobis,

Luc. 11.

quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Nos quidem inopes, ea quibus egemus precabimur, & in scrutandis prophetarum tuorum apostolorúmque dictis studium peruicax afferemus, & omnes obseratæ intelligentiæ aditus pulsabimus: sed tuum est, & oratum tribuere, & quæsitum adesse, & patēre pulsatum. Torpemus enim quodam naturæ nostræ pigro stupore, & ad res tuas intelligendas intra ignorantiæ necessitatem ingenij nostri imbecillitate cohibemur: sed doctrinæ tuæ studia ad sensum nos di-

uinæ cognitionis instituunt, & vltra naturalem opinionem fidei obedientia prouehit. Expectamus ergo vt trepidi huius cœpti exordia incites, & profectu accrescente confirmes, & ad consortium vel prophetalis vel apostolici spiritus voces: vt dicta eorum non alio quàm ipsi loquuti sunt sensu apprehendamus, verborúmque proprietates iisdem rerũ significationibus exequamur. Locuturi enim sumus, quæ ab iis in sacramento prædicata sunt, te æternum Deum, æterni Dei vnigeniti patrem, & vnum te sine natiuitate, & vnum Dominum nostrum Iesum Christum ex te natiuitatis æternæ, non in deorum numerum veritatis diuersitate referendum: neque non ex te genitum, qui Deus vnus es, prædicandum: neque aliud quàm Deum verum, qui ex te Deo vero patre natus est, confitendum. Tribue ergo nobis verborum significationem, intelligentiæ lumen, dictorum honorem, veritatis fidem: & præsta vt quod credimus, & loquamur, scilicet, vt cõtingat nobis vnum te Deum patrem, & vnum dominum nostrum Iesum Christum de Prophetis atque Apostolis cognoscentibus, nunc aduersum negantes hæreticos, ita Deum & te celebrare, ne solum: & cum prædicare, ne falsum.

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate.

LIBER II.

Matth.28. SVFFICIEBAT quidẽ credentibus Dei sermo, qui in aures nostras Euangelistæ testimonio cum ipsa veritatis suæ virtute transfusus est, cùm dicit Dominus: Euntes nunc docete omnes gentes, batizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque in consummationem seculi. Quid enim in eodem sacramento salutis humanæ non continetur? aut quid est quod reliquum sit, aut obscurum? Plena sunt omnia & perfecta, vt à pleno & perfecto: Nam & verborum significationem, & efficientiam rerum, & negociorum ordinem, & naturæ intelligentiam comprehendunt. Baptizare iussit in nomine patris & filij & spiritus sancti: id est, in confessione & autoris, & vnigeniti, & doni. Autor vnus est omnium: vnus est enim ingenitus Deus pater, ex quo omnia: & vnus vnigenitus Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia: & vnus spiritus, donum in omnibus. Omnia ergo sunt suis virtutibus ac meritis ordinata: vna potestas innascibilis, ex qua omnia: vna progenies, per quam omnia: perfectæ spei munus vnum. Nec deesse quicquam consummationi tantæ reperietur, intra quam sit in patre, & filio, & spiritu sancto, infinitas in æterno, species in imagine, vsus in munere. Sed compellimur hæreticorum & blasphemantium vitiis, illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, incõcessa præsumere. Et cum sola fide expleri quæ præcepta sunt oporteret, adorare scilicet patrem, & venerari cum eo filium, sancto spiritu abundare: cogimur sermonis nostri humilitatem ad ea quæ inenarrabilia sunt extendere, & in vitium vitio coarctamur alieno: vt quæ contineri religione mentium oportuisset, nunc in periculum humani elo-
A quij proferantur. Extiterunt enim plures, qui cœlestium verborum simplicitatem pro voluntatis suæ sensu, non pro veritatis ipsius absolutione susciperent, aliter interpretantes quàm dictorum virtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est: & sensus non sermo fit crimen. Nunquid corrumpi veritas potest, cùm patris nomen auditur? Nunquid natura filij continetur in nomine? Nunquid spiritus sanctus non erit qui nuncupatur? Neque enim in patre potest non esse quod pater est, neque in filio deesse quod filius est, neque in spiritu sancto non extare quod sumitur. Sed homines mente peruersi omnia confundunt & implicãt: & vsque ad naturæ demuta-

E Scriptura perperã intellecta nascitur hæresis.

B tionem sensus sui peruersitate contendunt, vt quod pater est patri adimãt, dum volunt filio auferre quod filius est. Adimunt autem, cum his non de natura fit filius. Non ex natura autem est, quando non eadem in se habent ortus & generans. Neque enim filius est, cui alia ac dissimilis erit à patre substantia. Pater autem quomodo erit, si non quod in se substantiæ atque naturæ est, genuerit in filio? Hæc igitur licet mutare de eo quod sunt nullo modo possint, afferunt tamen doctrinas nouas & humana commenta: vt Sabellius patrem extendat in filium, idque nominibus potius confitendum putet esse quàm rebus, cùm ipsum sibi filium, ipsum proponat & patrem: vt Hebion o-

Sabellius.

Hebion.

C mne initium filij Dei ex Maria concedens, non ex Deo hominem, sed ex homine Deum proferat, neque subsistens antea, quod in principio apud Deum erat Deus verbum, virgo in carne susceperit, sed carnem genuerit per verbum, quia in verbo non antea existentis vnigeniti Dei naturam dicat, sed sonum vocis elatum. Vt aliqui huius nunc temporis prædicatores, qui ex nihilo, atque à tempore formam & sapientiam & virtutem Dei prouehunt: ne si ex patre sit filius, Deus sit imminutus in filium, soliciti nimium, ne patrem filius ab eo natus euacuet: atque idcirco Deo in filij procreatione subueniant, eum de non extantibus comparando, vt intra naturæ suæ perfectio-

Ariani.

D nem pater, quia nihil ex eo sit genitum, perseueret. Iam verò quid mirum, si de spiritu sancto diuersa nũc sentiant, qui in largitore eius, & autore creando, & demutando, & abolendo tam temerarij sint autores? atque ita dissoluant perfecti huius sacramenti veritatem, dum substantias diuersitatum in rebus tam communibus moliuntur: patrem negando, dum filio quod est filius adimunt: spiritum sanctum nesciendo, dum & vsum & autorem eius ignorant. Ita & imperitos perdunt, dum rationem prædicationis huius affirmant: & audientes fallunt, dum naturas nominibus adimunt, quia nomina non possunt auferre naturis. Prætermitto reliqua humani periculi nomina, Va-
E lentinos, Marcionitas, Manichæos, pestésque cæteras, quæ interdum imperitorum mentes occupant, & ipso contagio cõuersationis inficiunt: fitque omnium lues vna, dum in audientium sensus prædicantium morbus infunditur. Horum igitur infidelitas in anceps nos periculum pertrahit, vt necesse sit de tantis ac tam reconditis rebus aliquid vltra præscriptum cœleste proferre. Dixerat Dominus baptizandas gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Forma fidei certa est: sed quantum ad hæreticos, omnis sensus incertus est. Ergo non præceptis aliquid addendum est, sed modus est constituẽdus audaciæ: vt quia malignitas instinctu diabolicæ fraudulentiæ excita-

ta veri-

ta, veritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturas nominum proferamus: & ædilitis provt in verbis habebimus, dignitate atque officio patris, & filij, & spiritus sancti, non frustrentur naturæ proprietatibus nominum, sed intra naturæ significationem nominibus coarctentur. Et nescio quid his de rebus aliter sentientibus animi sit, veritatem corrumpentibus, tenebras lumini inserentibus, indissecabilia dissecantibus, incorrupta scindentibus, indiuisa partientibus: quibus facilè est perfecta côcerpere, ius ponere potestati, modum circumscribere infinito. Mihi certè his respondenti in curis æstus est, in sensu labes est, in intelligentia stupor est, in sermone autem non iam infirmitatem, sed silentium confitebor. Et B certè mihi extorquetur hoc velle: dum & audaciæ resistitur, & errori consulitur, & ignorantiæ prouidetur. Immensum est autem quod exigitur, incomprehensibile est quod audetur, vt vltra præfinitionem Dei sermo de Deo sit. Posuit naturæ nomina, patrem, filium, spiritum sanctum. Extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltrà quæritur, non enunciatur, non attingitur, non tenetur. Verborum significantiam rei ipsius natura consumit, sensus contemplationem imperspicabile lumen obcæcat, intelligentiæ capacitatem quicquid fine nullo continetur excedit. Sed nos necessitatis huius ab eo qui hæc o- C mnia est, veniam deprecantes, audebimus, quæremus, loquemur: & quod solum in tanta rerum quæstione promittimus, ea quæ sunt significata credemus. Pater est, ex quo omne quod est consistit: ipse in Christo & per Christum, origo omnium. Cæterùm esse in sese est, non aliunde, quod est sumens, sed id quod est, ex se atque in se continens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia: semper extra locum, quia non continetur in loco: semper ante æuum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas vltimum esse, eum semper inuenies: quia cum semper intendas, semper est quò intendas. Semper autem locum eius intendere ita tibi est, vt ei esse semper sine D fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, esse semper inuenies: & cùm calculi numerus in sermone defecerit, Deo tamē semper esse non deficit. Intelligentiam commoue, & totum mente complectere, nihil tenes, quia totum hoc habet reliquum, reliquum autem hoc semper in toto est. Ergo neque totum ei est, cui reliquum est: neque reliquum est, cui omne quod est, totum est. Reliquum enim, portio est: omne verò, quod totum est. Deus autem & vbique est, & totus vbique est. Ita regionem intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cui est semper vt semper sit. Hæc veritas est sacramenti Dei, hoc imperspicabilis naturæ nomen E in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coarctetur. Habet tamen, vt diximus, naturæ suæ nomen in patre, sed pater tantum est. Non enim humano modo habet aliunde quod pater est, sed potens in semetipso habere quod pater est. Ipse ingenitus, æternus, habens in se semper, vt pater semper sit: soli filio notus, quia patrem nemo nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: neque filium nisi pater: illis scientia mutua est, illis vicissim cognito perfecta. Et quia patrem nemo nouit nisi filius, de patre vnà

Audi desinitor temerarie.

Patris natura.

A cum reuelante filio, qui solus testis fidelis est, sentiamus. Atque hæc senserim potius de patre quàm dixerim: nam me non fugit, quòd ad ea quæ eius sunt eloquenda, sermo omnis infirmius sit. Sentiendus est inuisibilis, incomprehensibilis, æternus. Cæterùm ipsum quòd in semetipso, & à semetipso sit, & ipse per se sit, quòd inuisibilis & incomprehensibilis, & immortalis: in his quidem honoris confessio est, & sensus significatio, & quædam circunscriptio opinandi: sed naturæ sermo succumbit: & rem vt est, verba non explicant. Nanque quod in semetipso sit cùm audias, ratio humanæ absolutionis occurrit: habere enim haberíque discernitur, & erit alterum quod est, alterum in B quo est. Si rursum quod semetipso sit accipias, nemo sibi & ipse & munerator & munus est. Si quod immortalis est, ergo est aliquid non ab eo, cui alter non fiat obnoxius: nec solum, id est, quod per enunciationem verbi huius vendicatur ab altero. Si quòd incomprehensibilis est: nusquam ergo erit, quod negatur attingi. Si quòd inuisibilis est, caret seipso quicquid non extat ad visum: deficit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illuc sermonum aptabitur, Deum vt est, quantúsque est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic Deum scire, vt licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorandus est: & his officiis eloquen- C dus est. Euecti ergo de importuosis locis, in alto turbatóque mari sumus, nec regredi, nec progredi sine periculo licet: plus tamen difficultatis in emetiendis est, quàm in emensis. Est pater vt est, & vt est esse credendus est. Filium mens consternatur attingere, & trepidat omnis sermo se prodere. Est enim progenies ingeniti, vnus ex vno, verus à vero, viuus à viuo, perfectus à perfecto, virtutis virtus, sapientia sapientiæ, gloria gloriæ, imago inuisibilis Dei, forma patris ingeniti. Quam autem progeniem opinabimur vnigeniti ab ingenito? Clamat enim sæpenumero pater de cœlis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non est abscis- D sio, aut diuisio: impassibilis est enim ille qui genuit, & imago inuisibilis Dei est ille qui natus est, & testatur: Quia pater in me, & ego in patre. Non est assumptio: verus enim filius Dei est, qui clamat: Qui me videt, videt & patrem. Sed neque esse vt cætera visus est: nanque vnigenitus ex vno est, & in se habet vitam, vt habet in se vitam ille qui genuit. Ait enim: Sicut habet pater vitam in semetipso, ita dedit filio habere vitam in semetipso. Sed neque pars patris in filio est. testatur enim filius: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et rursum: Et mea tua sunt, & tua mea. Et: Quæcunque habet pater, dedit filio. Testatur & Apostolus: Quia in ipso inhabitat omnis plenitu- E do diuinitatis corporaliter. Neque natura habet omnia esse quod proportio est. Perfectus autem à perfecto est, quia qui habet omnia dedit omnia: neque idcirco existimandus est non dedisse, quia habeat, vel non habere, quia dederit. Habet igitur natiuitatis huius vterque secretum. Et si quis fortè intelligentiæ suæ imputabit generationis huius sacramentum non posse se consequi, cùm tamen & pater sit absolutè intelligendus & filius: maiore istud dolore à me audiet ignorari. Ego nescio, non requiro, & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, angeli non audierunt; secula non tenent, propheta non sensit, Apostolus non interrogauit, filius ipse non ædidit.

Filij ratio qualis.

Matth. 17.

Ioan. 10.

Ibid. 14.

Ioan. 5.

Ibid. 15.

Colos. 2.

Cesset dolor querelarum. Nam te, quisquis es qui A hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum: nónne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem, ignorans originem creaturæ? Hoc saltem requiro, sentisne te genitum, & quæ ex te generantur intelligis? Non quæro, sensum vnde hauseris, vitam vnde sortitus sis, intelligentiam vnde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, visus, sensus, auditus. Certè nemo quod facit nescit. Quæro vnde ista iis quos generes indulgeas, qualiter sensum inseras, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in Dei rebus ignarus. Audi igitur patrem B ingenitum, audi vnigenitum filium. Audi: Pater maior me est. Audi: Ego & pater vnum sumus.

Ioan. 14. Audi: Qui me videt, videt & patrem. Audi: Pater in *Ibid. 10.* me est, & ego in patre. Audi: Ego de patre exiui. Et: Qui est in sinu patris. Et: Omnia quæ habet pater dedit filio. Et: vitam filius in semetipso habet, sicut & pater habet in semetipso. Audi filium imagi- *Ioan. 14. 10. 16. 1. 5.* nem, sapientiam, virtutem, gloriam Dei, & intellige per Prophetam clamantem Spiritum sanctum: Generationem eius quis enarrabit? Et obiurga Dominum testantem: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrē quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et insere te in hoc secretum: & inter vnum ingenitum C *Esai. 53.* Deum, & vnum vnigenitum Deum, arcano te inopi- *Matth. 11.* nabilis natiuitatis immerge. Incipe, procurre, persiste: etsi non peructurum sciam, gratulor tamen profecturum. Qui enim piè infinita persequitur, etsi non contingat aliquando, tamen proficiet prodeundo. Stat in hoc intelligentia fine verborum. Est filius ab eo qui pater est: vnigenitus ab ingenito: progenies à parente: viuus à viuo. Vt pater habet vitam in semetipso, ita & filio data est vita in semetipso. Perfectus à perfecto, quia totus à toto, non diuiso aut scisso, quia alter in altero, & plenitudo diuinitatis in filio est. Incomprehensibilis ab incomprehensibili, nouit enim nemo nisi inuicem. Inuisibilis ab inuisibili, quia imago Dei in- D uisibilis est: & quia qui videt filium, videt & patrem. Alius ab alio, quia pater & filius. Non natura diuinitatis alia & alia, quia ambo vnum. Deus à Deo. Ab vno ingenito Deo, vnus vnigenitus Deus. Non dij duo, sed vnus ab vno. Non ingeniti duo, quia natus est ab innato. Alter ab altero nisi differens, quia vita viuentis in viuo est. Hæc de natura diuinitatis attigimus: non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligentes esse incomprehensibilia quæ loquamur. Nullum ergo dicis officium est fidei, si nihil poterit comprehendi. Imò hoc officium fides profiteatur, id vnde quæritur incomprehesibile sibi esse se scire. Superest de innenarrabili generatione filij adhuc E aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Æstuo, differor, hebesco, & vnde incipiā nescio: nescio enim quando natus sit filius, & nefas est mihi nescire quòd natus sit. Quem imprecer? quē implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum enarrationem verba præsumam? Euoluam omnē Græciæ scholam? Sed legi: Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius secu- *Stulta mūdi sapiētia.* li? In hoc ergo sophistæ mūdi & sapientes seculi muti *1. Cor. 1.* sunt, sapientiam enim Dei reprobauerunt. Scribā ergo legis consulā? sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Hortabor fortè vos conniuere & tacere, quia ad venerationem satis sit eius qui prædicatur, le-

A prosos emundatos fuisse, surdos audisse, claudos cucurrisse, paralyticos constitisse, cæcos lumen recepisse, cæcum ab vtero oculos consequutum, dæmones fugatos, ęgrotos reualuisse, mortuos reuixisse. Sed hęc hæretici confitentur & pereunt. Expectate itaque nihil minus claudorum cursu, cæcorum visu, fuga dæmonum, vita mortuorum. Consistit enim mecum in patrocinium æditarum superius difficultatum, piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, veste vuida, pedibus limo oblitis, totus è naui. Quærite & intelligite, circunspicite vtrum mirabilius fuerit mortuum excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intimasse. Ait enim: In principio erat ver- B bum. Quid est istud, In principio erat? transeuntur *Ioan. 1.* tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates. Po- *Sapiens apostolorum imperitia.* ne aliquid quod voles tua principium opinione, non tenes tempore: erat enim vnde tractatur. Respice ergo ad mundum, & intellige quid de eo scriptum sit: In principio fecit Deus cœlum & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætatem continet quod in *Gene. 1.* principio continetur vt fieret. Meus autem piscator illiteratus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur, vt cœperit, quod erat potius in principio quàm fiebat. Sed excidisse fortasse ab ordine propositæ distributionis piscatorem no- C strum deprehendemus. Verbum enim tempore liberauit, & sumit sibi quod liberum & solitarium, & obtemperans nemini est. Aures arrigamus ad cætera. ait enim: Et verbum erat apud Deum. Iam sine princi- *Ioan. 1.* pio est apud Deum, quod erat ante principium. Ergo erat qui esset apud Deum: & qui abest à tempore, non abest ab autore. Piscator noster euasit, sed fortasse hærebit in cæteris. Dices enim, verbum sonus vocis est, & enunciatio negotiorū, & eloquutio cogitationum: hoc apud Deum erat, & in principio erat. In principio erat, quia sermo cogitationis æternus est, cùm qui cogitat sit æternus. Respōdebo tibi interim pro piscatore meo paucis, dum videmus quomodo rusticitatē suā D ipse defendat. Sermo in natura habet vt esse possit, se- *Sermo ab æterno æternus.* quens autem ei est vt fuerit: est verò tantum cùm auditur. Et quomodo in principio erat, quod neque ante tēpus, neque post tempus est? & nescio an vel ipso esse possit in tempore. Loquentiū enim sermo neque est antequam loquantur, & cùm loquuti erunt, non erit: in eo autem ipso quod loquūtur dum finiunt, iam non erit id vnde cœperūt. Hæc à me, vt ab vno ex cæteris. Sed piscator meus aliter pro se, & obiurgabit te prius, cur negligenter audieris: nam etsi sententiā primam rudis auditor amiseras. In principio erat verbū: de sequēti quid quereris, Et verbū erat apud Deum? Nunquid audieras, in Deo, vt sermonem reconditæ E cogitationis acciperes? Aut fefellerat rusticum, quid esset inter esse, & inter inesse, & inter adesse, momenti? id enim quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Sed de superioribus nihil sumo, consequētia sibi adsint, statum verbi & nomen expecta. Adiicit namque: Et Deus erat verbum. Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc res est, non sonus: natura, non sermo: Deus, non inanitas est. Sed trepido in dicto, & me insolens sermo commouet. Audio: Et Deus erat verbum, cum vnum Deum Prophetę nunciauerint. Sed ne quò vltrà trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti piscator meus dispensationem: & refert ad vnum

omnia

omnia sine contumelia, sine abolitione, sine tempore. ait enim: Hoc erat in principio apud Deum. Cùm hoc erat in principio, non tenetur in tempore: cùm Deus est, non refertur ad vocẽ: cùm est apud Deum, nihil nec confunditur, nec confertur: nam nec aboletur in alterum, & apud vnum ingenitum Deum, ex quo ipse vnus vnigenitus est, Deus prædicatur. Expectamus à te adhuc piscator plenitudinem verbi. Erat quidem in principio, sed potuit non esse ante principium. Etiam hic tibi aliquid pro piscatore meo profero: Quod erat, non potuit non fuisse: erat enim, non habet in tempore non fuisse. Sed quid pro se ille? Omnia per ipsum facta sunt. Ergo nihil sine illo est, per quẽ vniuersa cœperũt: & in infinito est, per quem quod est, omne sit factum. Tẽpus enim est spacij non in loco, sed in ætate manentis significata moderatio. Et cùm ab eo sint omnia, res nulla non ab eo: idcirco & tempus ab eo est. Sed dicitur tibi ab aliquo piscator meus, nimium facilis & promiscuus hic fuisti. Omnia per ipsum facta sunt. Non habet modum. Est ingenitus, qui à nemine factus est: est & ipse genitus ab innato. Sine exceptione sunt omnia: & nihil quod extra sit derelinquunt. Sed dum nihil vltrà dicere audemus, aut fortè dum dicere molimur: occurrit, occurrit planè: Et sine eo factum est nihil. Piscator, reddidisti autorem, cùm socium professus es. Cùm enim nihil sine eo, intelligo non solum, quia alius est per quem, & alius sine quo: vtrumque discernitur, significatio & interuenientis & agentis. Sed sollicitor de autore, qui vnus ingenitus est, ne in eo quod omnia diceres, nihil esset exceptum: soluisti metum dicendo, Et sine eo factum est nihil. Verùm confundor & turbor in eo, quod sine eo factum est nihil. Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non sit sine eo factum: & si aliquid per alterum licet non sine eo, iam non per eum omnia: quia aliud est fecisse, aliud interuenisse facienti. Non habeo hic piscator meus, vt in cæteris quod ex meo proferam, è tuo statim respondendum est: Omnia per ipsum facta sunt. Sentio. Apostolus enim Paulus docuit: *Coloss. 1.* Visiblia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso. Cùm ergo omnia per ipsum, subueni & enarra, quid non sine eo factum sit quod factum sit. Quod factum est in eo vita erat. Hoc igitur non sine eo, quod in eo factum est: nam & id quod in eo factum est, etiam per eum factũ est. Omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator Deus: sed etiam ex hoc sine eo nihil factum est, quod in eo factum est: quia nascens Deus vita erat: & quia vita erat, non posteà quàm est natus effectus est vita: non enim in eo aliud est quod natus est, & aliud est quod natus accepit. Non habent inter se tempus, & natiuitas, & profectus. Sed nihil sine eo fiebat ex iis, quæ in eo fiebant, quia vita est in eo quo fiebãt: & Deus qui à Deo natus est, non postea quàm natus est, sed nascendo Deus extitit. Nascens enim à viuẽte viuus, à vero verus, à perfecto perfectus: non sine potestate natiuitatis suæ natus est, natiuitatem scilicet suam non postea sentiens, sed se Deum in eo ipso quod Deus ex Deo nascebatur intelligens: *Ioan. 14.* *Ioan. 15.* *Ibid. 5.* hoc vnigenitus ab ingenito: hoc ego & pater vnum sumus: hoc in confessione patris & filij Deus vnus: hoc pater in filio, & filius in patre: hinc, Qui me videt, videt & patrem: hinc, Omnia quæ habet pater, dedit filio: hinc, Sicut habet pater vitam in semetipso, ita

A dedit filio vitam habere in semetipso: hinc, Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem nisi filius: *Matth. 11.* hinc, In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *Coloss. 2.* Hæc vita est: hæc lux tenebras illuminãs: & vt im- *Ioan. 1.* possibilitatem generationis eius enarrandę secundum prophetam piscator consolatur, adiecit: Et tenebræ eam non comprehenderunt. Cessit sermo naturæ, & non habet quo excurrat, & tamen hoc piscator iste recubans in dominicum pectus accepit. Non est iste seculi sermo, quia de quo agitur, non seculi res est. Addatur aliquid, si in significatione verborum reperiri potest vltra quàm dictum sit: & si qua sunt alia expositæ à nobis naturæ nomina, proferantur. Quæ si non B sunt, imò quia non sunt, miremur hãc in piscatore doctrinã, & in eo eloquia Dei sentiamus: confessionémque patris & filij, ingeniti & vnigeniti, inenarrabilem & excedentem cõplexum omnem & sermonis & sensus, teneamus atque adoremus: & in domino Iesu exẽplo Ioannis, vt hæc possimus sentire & colloqui, accubemus. Commendat autem fidei huius integritatem, & Euãgelica autoritas, & Apostolica doctrina, & circumstrepentium vndique hæreticorũ odiosa fraudulentia. Stat enim hoc fundamentum validũ & immotum aduersus omnes ventos, pluuias, torrẽtes, non flatibus pellendũ, non stillicidiis penetrandũ, non inundationibus subluẽdum: & optimũ est quicquid à plu- C rimis incursatũ, à nullo tamen poterit impelli. Vt autem quædam medicamentorum genera sunt ita comparata, vt non in singulis tantum ægritudinibus vtilia sint, sed omnibus in cõmune medeantur, habeántque in se virtutem generalis auxilij: ita & fides catholica non aduersum singulas tantum pestes, sed contra omnes morbos opem medelæ communis impertit, non infirmanda genere, non vincenda numero, non diuersitate fallenda, sed vna atque eadem aduersum singula omniáque cõsistit. Magnum est enim, tót in vna ea remedia esse quot morbos, & totidẽ veritatis esse doctrinas, quotidem erunt studia falsitatis. Cõtrahantur in vnum nomina hæreticorum, & omnes scholæ pro- D deant, audiant vnum ingenitum Deum patrem, & vnum vnigenitum Deum filium perfecti patris progeniem perfectam: non per diminutionem genitum, non ex solido parte aliqua decisum, sed omnia habentem genuisse omnia consecutũ, non ex deriuatione fluxũve deductum, sed ex omnibus atque in omnibus natũ ab eo, qui in omnibus, in quibus est, esse non desinat, liberum à tempore, solutum à seculis, per quem omnia facta sunt: neque enim esse in his potuit, quæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Euãgeliis catholica & Apostolica confessio est.

Patrem & filium, si audet, Sabellius eundem prædicet, & ipsum illum esse qui vtrunque sit nuncupa- *Testimonia contra Sabellium.* E tus: vt cum eo vnus sit ambo, non vnum. Audiet statim de Euangeliis non semel, neque iterũ, sed frequenter: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. *Matth. 17.* Audiet: Pater maior me est. *Ioan. 14.* Audiet: Ego vado ad patrem. *Ioan. 11. & 17.* Et: Pater gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater. Et: Tu es filius Dei viui. *Matth. 16.*

Subrepat Hebion, omne initum filio Dei ex Maria concedens, & verbum à diebus carnis intelligens, relegat: *Contra Hebionem.* Pater clarifica me apud temetipsum ea claritate, qua fui apud te priusquam mundus esset. *Ioan. 17. & 1.* Et: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per eum facta sunt. Et iterum in mundo erat, & mũdus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Existant nouelli apo-

stolatus, sed sub Antichristo prædicatores, omni contumelia Dei filium illudentes, & audient: Ego de Patre exiui. Et: Filius qui est in patris sinu. Et: Ego & Pater vnum sumus. Ego in patre & pater in me. Et postremò vnà cũ Iudæis irascantur, quòd Christus proprium sibi patrem Deum confitens, æqualem se Deo fecerit, & vnà cum ijs audiant: Vel operibus meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnũ igitur hoc est immobile fundamẽtũ, vna hęc est felix fidei petra Petri ore cõfessa: Tu es filius Dei viui, tanta in se sustinẽs argumẽta veritatis, quãtæ peruersitatũ quęstiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur. Iam in cæteris dispensatio voluntatis paternæ est. Virgo, partus, & corpus, pósque crux, mors inferi, salus nostra est. Humani enim generis causa Dei filius natus ex virgine est & Spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulante, & sua videlicet Dei inumbrante virtute, corporis sibi initia consevit: & exordia carnis instituit, vt homo factus ex virgine naturam in se carnis acciperet, pérque huius admixtionis societatẽ sanctificatum in eo vniuersi generis humani corpus existeret: vt quemadmodum omnes in se per id quod corporeum se esse voluit conderẽtur, ita rursum in omnes ipse per id quod eius est inuisibile, referretur.

Ioan. 16. 1. *Petrã interpretatur ipsam fidei professionẽ.* *Christi incarnatio.*

Dei igitur imago inuisibilis pudorẽ humani exordij non recusauit, & per conceptionem, partum, vagitum & cunas, omnes naturæ nostræ cõtumelias transcucurrit. Quid tandem dignum à nobis tantæ dignationis affectui repẽdetur? Inenarrabilis à Deo originis vnus vnigenitus Deus, in corpusculi humani formam sanctæ virginis vtero insertus accrescit. Qui omnia cõtinet, & intra quem, & per quẽ cuncta sunt, humani partus lege profertur: ad cuius vocem archãgeli & angeli tremunt, cœlum & terra & omnia mundi huius resoluuntur elementa, vagitu infantiæ auditur. Qui inuisibilis & incomprehensibilis est, non visu, sensu, tactúque moderandus, cunis est obuolutus. Hæc si quis indigna Deo recolet, tanto se maioris beneficij obnoxium confitebitur, quanto minus hæc Dei conuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est: sed nos eguimus vt Deus caro fieret, & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis vnius membra vniuersa carnis incoleret. Humilitas eius nostra nobilitas est, contumelia eius honor noster est: quod ille est Deus in carne consistens, hoc nos vicissim in Deum ex carne renouati. Sed ne fortè detineat scrupulosas mẽtium cogitationes cunæ, vagitus, partus atque conceptio, reddenda est singulis Dei dignitas: vt voluntatis humilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignationem dignitas derelinquat. Videamus igitur quæ sunt ministeria conceptus.

Natiuitas.

Angelus Zachariæ loquitur, sterili partus affertur, de incensi loco, sacerdos mutus egreditur, Ioannes in vocem adhuc vtero matris detentus erumpit, Mariam angelus benedicit, matrem filij Dei virginem pollicetur. Illa virginitatis suæ, conscia difficultate facti commouetur, angelus ei diuinæ operationis efficientiam exponit, ait enim: Spiritus sanctus desuper veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus sanctus desuper veniens virginis interiora sanctificauit, & in his spirans (quia vbi vult spiritus, spirat) naturæ se humanæ carnis immiscuit, & id quod alienũ à se erat, vi sua ac potestate præsumpsit: atque vt ne quid per imbecillitatem humani corporis dissideret, virtus altissimi virginem obumbrat, infirmitatem eius veluti per vmbram circunfusam confirmans, vt ad sementiuam incuntis spiritus efficaciam corporalem diuinæ virtutis inumbratio temperaret. Hæc conceptionis est dignitas. Videamus partum, vagitum & cunas quæ dignitas sequatur. Loquitur ad Ioseph angelus pariturum virginem, & eum qui natus fuerit vocandum Emanuel, id est, nobiscum Deus. Proclamat spiritus per Prophetam, Angelus testis est, Deus nobiscum est ille qui nascitur. Nouum Magis de cœlo stellæ lumen effertur, & cœli dominum signum cœleste prosequitur. Angelus pastoribus nunciat natum Christum dominum salutem vniuersorum. Multitudo exercitus cœlestis in laudem puerperij concurrit, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cœlis Deo, & pax in terra bonæ voluntatis hominibus nunciatur. Adsunt deinde Magi, inuolutum pannis adorant: & post illam inanis scientiæ suæ operationẽ arcanam, posito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic vagitus per angelorum diuina gaudia honorantur: sic partui proclamás per Prophetam spiritus, & id ipsum angelus nuncians, & nouæ lucis stella famulatur. Sic initia nascendi spiritus sanctus desuper veniens & inumbrans virtus altissimi moliuntur. Aliud intelligitur, aliud videtur: aliud oculis, aliud animo conspicitur. Parit virgo, partus à Deo est: infans vagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordent, Deus adoratur. Ita potestatis dignitas non admittitur, dum carnis humilitas adoptatur.

Cõceptionis dignitas. *Luc. 1.* *Ioan. 3.* *Partus dignitas.*

Par etiam est reliquæ cursus ætatis. Nam omne tẽpus quod in homine egit, Dei operibus expleuit. De singulis autem non est tempus edicere: tantum illud in vniuersis virtutum & curationum generibus contuendum est, in carnis assumptione hominem, Deum verò in gestis rebus existere. De spiritu autem sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est: sed sileri à nobis eorum causa qui nesciunt, nõ potest. Loqui autem de eo non necesse est, quia de patre & filio autoribus confitendus est. Et quidem puto an sit non esse tractandum. Est enim, quandoquidem donatur, accipitur, obtinetur: & qui confessioni patris & filij connexus est, non potest à confessione patris & filij separari. Imperfectũ enim est nobis totum, si aliquid desit à toto: de quo si quis intelligentiæ nostræ sensum requirit, in Apostolo legimus ambo: Quoniam estis, inquit, filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba pater. Et rursum, Nolite cõtristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis. Et iterum: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Et iterum: Vos autẽ non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei in vobis est: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et rursum: Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum suum qui habitat in vobis. Vnde quia est & donatur & habetur & Dei: cesset hinc sermo calumniantium cum dicunt per quẽ sit, & ob quid sit, vel qualis sit. Si responsio nostra displicebit dicentium per quem omnia & in quo omnia sunt, & quia spiritus est Dei, donum fidelium: displiceant & Apostoli & Prophetæ, hoc tantũ de eo quod esset loquentes, & post hæc pater & filius displicebit. Manere autem hinc quosdam in ignorantia atque ambiguitate existimo, quòd hoc tertium, id est, quòd nominatur

Spiritus sancti ratio. *Galat. 4.* *Ephes. 4.* *1. Cor. 2.* *Rom. 8.* *Ibid.*

Et patrem & filiũ nõ nunquã appelleri spiritum. minatur spiritus sanctus, videant pro patre & filio frequenter intelligi. In quo nihil scrupuli est. siue enim pater, siue filius, & spiritus sanctus est. Sed id quod in Euangeliis legimus. Quia Deus spiritus est: diligenter est contuendum, quomodo & qua ratione sit dictum. *Ioan. 14.* Omne enim dictum vt dicatur ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis, ne quia responsum à Domino est: Spiritus Deus est: idcirco cum sancti spiritus nomine & vsus negetur & donum. Cum Samaritana enim Domino erat sermo: venerat enim redemptio vniuersorum. Cui post multum sermonem aquæ viuæ, & quinque viuorum, & nũc eius qui esset alienus, mulier respoodit: Domine animad- B uerto quòd Propheta es tu. Patres nostri in mõte hoc adorauerunt, & vos dicitis quoniam Hierosolimis est locus vbi adorare oporteat. Dominus respõdit: Crede mihi mulier, quoniam venit hora, quando neque in isto monte, neque Hierosolimis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoram' quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora & nunc est, cum veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate: Et enim pater tales quærit qui adorent eum. *Deus spiritus.* Spiritus enim Deus est, & adorantes eum, in spiritu & veritate oportet adorare, quia Deus spiritus est. Mulier igitur traditionum memor paternarum, vel tanquam Samaria in monte, vel tanquam Hierusalem C in templo adorandum existimabat: quòd Samaria ad adorandum Deum per transgresionem legis locum montis elegerat, Iudæi verò tẽplum à Salomone conditum religionis sedem existimabant: quorum vtrorumque præsumptio aut collis ædito, aut extructæ domus concauo Deum, intra quem omnia & extra quem nihil eius capax est, cõtinebat. Ergo quia Deus inuisibilis, incomprehensibilis, immensus est, ait Dominus venisse tempus, vt non in monte vel templo Deus sit adorandus: quia Deus spiritus est. Et spiritus nec circunscribitur nec tenetur: quia per naturæ suæ virtutẽ vbique est, neque vsquam abest, in omnibus omnis exuberans. Hos igitur veros esse adoratores, D qui in spiritu & veritate sint adoraturi: adoratoris autem in spiritu Deum spiritum, alter in officio, alter in honore est, quia discretum est in quo quisque sit adorandus. Noo enim tollit sancti spiritus & nomen, & donum, quia dictum est: Deus spiritus est. Responsum autem est mulieri Deum templo & monte claudenti, esse omnia in Deo, Deum in semetipso, & inuisibilem atque incomprehensibilem in iis quæ inuisibilia atque incomprehensibilia sunt adorandum, atque ita natura & muneris & honoris expressa est, cum in spiritu Deum spiritum docuit adorandum: & libertatem ac scientiam adorantium, & adorandi infinitatem, dum in spiritu Deus spiritus adoratur, ostendit. E *2. Cor. 3.* Simile huic etiam illud Apostoli est: Quia Dominus spiritus est, & vbi spiritus Domini, ibi libertas. Discreuit ad intelligentiæ significationem, cum qui est, ab eo cuius est. Non enim habere haberiqoe vnum est, neque eadem significatio cõtinet eum atque eius. Ita cum ait: Dominus spiritus est, naturam infinitatis eius ostendit. Cum verò adiecit: Vbi spiritus Domini, ibi libertas: & eum cuius est significat: quia & spiritus Dominus est, & vbi spiritus est Domini, ibi libertas est. Hæc non quod causa postulet dicta sint, sed ne quid in his obscuritatis hæreret. Est enim spiritus sanctus vnus vbique, omnes Patriarchas, Prophetas, & omnem chorum legis illuminans, Ioannem etiam in vtero matris inspirans: datus deinde Apostolis cæto- A risque credentibus, ad cognitionem eius, quæ indulta est, veritatis.

Effectus spiritus ex Euangelijs. Quod autem sit officium eius in nobis, verbis ipsius Domini audiamus. Ait enim: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: expedit enim vobis vt ego eam, si iero mittam vobis aduocatum. *Ioan. 16.* Et rursum: Ego, inquit, rogabo patrem meum, *Ibid. 14.* & alium aduocatum mittet vobis spiritum paracletũ, ipse me clarificabit. Et rursum: Rogabo, inquit, patrem meum, & alium aduocatum mittet vobis, vt vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis: ille vos diriget in omnem veritatem. non enim loquetur à se, B sed quæcunque audierit, loquetur, & ventura nunciabit vobis. ille me honorificabit, quia de meo sumet. Hæc de pluribus ad intelligẽtiæ viam dicta sint, quibus & voluntas munerantis, & ratio & conditio muneris continetur: vt quia infirmitas nostra neque patris, neque filij capax esset, fidem nostram de Dei incarnatione difficilem, sancti spiritus donum quodam intercessionis suę fœdere illuminaret. Est autem nunc consequens, vt & Apostolum explicantem doni huius virtutem atque officium audiamus. Ait enim: Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei: non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in *Rom. 8.* C quo clamamus, Abba pater. *1. Cor. 2.* Et rursum: Nos autem non spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritum qui *Ibid. 12.* ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. *Ibid.* Et rursum: Quia nemo in spiritu Dei dicit anathema Iesum, & nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursum: Diuisiones autẽ donationum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, sed idem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij autem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanita- D tum in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij separatio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum: omnia autem hæc operatur vnus atqoe idem spiritus. Habemus igitur doni istius causam, habemus effectus: & nescio quid de eo ambiguitatis sit, cuius in absoluto sit & causa, & ratio, & potestas. Vtamur ergo tam liberalibus donis, & vsum maximè necessarij muneris expetam'. Ait enim, vt etiam superius ostendimus, Apostolus: Nos autem *1. Cor. 2.* non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritũ qui ex Deo est, vt sciamus quę à Deo donata sunt nobis. Accipitur ergo ob scientiam. Vt enim natura humani corporis cessantibus officij sui causis erit ociosa: nã E & oculis nisi lumẽ accedat, oullus ministerij erit vsus, & aures nisi vox sonusúe reddatur, munus suum non recognoscent, & nares nisi odor fragrauerit, in quo officio erunt nescient: non quòd his deficiat natura per causam, sed vsus habeatur ex causa: Ita & animus humanus nisi per fidem donum spiritus hauserit, habebit quidem naturam Deum intelligendi, sed lumen scientiæ non habebit. Munus autem quod in Christo est, omne omnibus patet vnum: & quod vbique non deest, in tantum datur in quantum quis volet sumere, in tantum residet in quantum quis volet promereri. Hoc vsque in consommationem seculi nobiscum, hoc expectationis nostræ solatium. Hoc in donorum operationibus futuræ spei pignus est: hoc mentium lumen, hic splendor animarum est. Hic ergo spiritus

ſanctus expotendus eſt, promerendus eſt & deinceps præceptorum fide atque obſeruatione retinendus.

DIVI HILARII PICTAVORUM Epiſcopi, de Trinitate.

LIBER III.

Ioan. 10. AFFERT pleriſque obſcuritatem ſermo Domini, cùm dicit: Ego in patre & pater in me: & non immeritò. Natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti iſtius non capit: videtur namque non poſſe effici, vt quod in altero ſit, æquè id ipſum extra alterum ſit. Et cùm neceſſe ſit ea de quibus agitur non ſolitaria ſibi eſſe, numerum tamen ſuum in quo ſint conſeruantia, nó poſſe ſe inuicem continere, vt qui aliquid aliud intra ſe habeat atque ita maneat, manénſque ſemper exterior, ei viciſſim quem intra ſe habeat, maneat æque ſemper interior. Hæc quidem ſenſus hominum non conſequitur, nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio humana præſtabit: ſed quod inintelligibile eſt homini, Deo eſſe poſſibile eſt. Hoc non ita à me dictũ ſit, vt ad rationem dicti ea tantum ſufficiat autoritas, quòd à Deo dictum ſit. Cognoſcendum itaque atque intelligendum eſt quid ſit illud: Ego in patre & pater in me, ſi tamen comprehendere hoc ita vt eſt valebimus: vt quod natura rerum pati non poſſe exiſtimatur, id diuinæ veritatis ratio conſequatur. Atque vt facilius intelligentiam difficillimæ iſtius quæſtionis conſequi poſſimus, prius patrem & filium ſecundum diuinarum ſcripturarum doctrinam cognoſci à nobis oportet, vt de cognitis ac familiaribus abſolutior ſermo ſit. Aeternitas patris, vt in libro anteriore tractauimus, locũ, tempora, ſpeciem, & quicquid illud humano ſenſu concipi poteſt, excedit. Ipſe extra omnia, in omnibúſque, capiens vniuerſa, & capiendus à nemine, non acceſſu deceſſúue mutabilis, ſed inuiſibilis, incomprehenſibilis, plenus, perfectus, æternus, nõ aliunde quod eſt ſumens, ſed ad id quod ita manet ſibi ipſe ſufficiens.

Hic ergo ingenitus ante omne tempus ex ſe filium genuit, non ex aliqua ſubiacente materia, quia per filium omnia: non ex nihilo, quia ex ſe filium: non vt partũ, quia nihil in Deo demutabile aut vacuum eſt: non partem ſui vel diuiſam, vel diſciſſam, vel extenſam, quia & impaſſibilis & incorporeus Deus eſt: hæc autem paſſionis & carnis ſunt, & ſecundum Apoſtolum in Chriſto inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *Coloſ. 2.* Sed incomprehenſibiliter, inenarrabiliter ante omne tempus & ſecula vnigenitũ ex his quæ ingenita in ſe erant, procreauit: omne quod Deus eſt per charitatem atque virtutem natiuitati eius impartiens, ac ſic ab ingenito, perfecto æternóque patre, vnigenitus & perfectus & æternus eſt filius. Ea autem quæ eius ſunt ſecundum corpus quod aſſumpſit, bonitatis eius ad ſalutem noſtram voluntas eſt. Inuiſibilis enim & incorporeus & incomprehenſibilis, vtpote ab eo genitus, tantum in ſe & materiæ & humilitatis recepit, quantum in nobis erat virtutis ad intelligendum ſe & ſentiendum & contuendum: imbecillitati noſtræ potius obtemperans, quàm de his in quibus erat ipſe deficiens.

Quomodo filius à patre & in patre. Igitur perfecti patris perfectus filius, & ingeniti Dei vnigenita progenies, qui ab eo qui habet omnia, accepit omnia, Deus à Deo, ſpiritus à ſpiritu, lumen à lumine, confidenter ait: Pater in me & ego in patre. Quia vt ſpiritus pater, ita & filius ſpiritus: vt Deus pater, ita & filius Deus: vt lumen pater, ita & filius lumen. Ex iis ergo quæ in patre ſunt, ea in quibus eſt filius, id eſt, ex toto patre totus filius natus eſt, non aliunde, quia nihil antè quàm filius: nó ex nihilo, quia ex Deo filius: non in parte, quia plenitudo Deitatis in filio: neque in aliquibus, quia in omnibus: ſed vt voluit qui potuit, vt ſit qui genuit: quod in patre eſt, hoc & in filio eſt: quod in ingenito, hoc & in vnigenito eſt: alter ab altero, & vterq; vnũ: non duo vnus, ſed alius in alio, quia non aliud in vtroque, pater in filio, quia ex eo filius: filius in patre, quia non aliunde quod filius, vnigenitus in ingenito, quia ab ingenito vnigenitus. Ita in ſe inuicem, quia vt omnia in ingenito patre perfecta ſunt, ita omnia in filio vnigenito perfecta ſunt. Hæc in patre & filio vnitas, hæc virtus, hæc charitas, hæc fides, hæc ſpes, hæc veritas, via, vita. Non calumniari de virtutibus ſuis Deo, nec per ſecretum ac poteſtatẽ natiuitatis obtrectare filio. Patri ingenito nihil comparare, vnigenitum ab eo, nec tempore, nec virtute diſcernere, Deum filium, quia ex Deo eſt, confiteri. Sunt iſtiuſmodi in Deo poteſtates, quarum cum ratio intelligentiæ noſtræ incomprehenſibilis ſit, fides tamen per veritatem efficientiæ in abſoluto eſt.

Diuina virtus ex miraculis ad ſimilitudinẽ diuinæ generationis. Nec hoc in ſpiritualibus tantum, ſed etiam in corporalibus deprehendimus, non ad natiuitatis exemplum, ſed admirationem facti intelligibilis oſtenſum. Nuptiarum die vinum in Chana Galilææ ex aqua factum eſt, nunquid conſequitur aut ſermo noſter, aut ſenſus, quibus modis natura demutata ſit, vt aquæ ſimplicitas defecerit, & vini ſapor natus ſit? *Ioan. 2.* Nõ permixtio fuit, ſed creatio, & creatio non à ſe cœpta, ſed ex alio in aliud exiſtens, non per transfuſionem potioris obtinetur quod infirmius eſt, ſed abolerur quod erat, & quod non erat cœpit. Sponſus triſtis eſt, familia turbatur, ſolennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Ieſus rogatus non exurgit aut inſtat, ſed quieſcentis eius hoc opus eſt. Aqua hydriis infunditur, vinũ calicibus hauritur, infundentis ſcientiæ ſenſus non conuenit haurientis. Qui infuderunt, hauriri aquam exiſtimant, qui hauriunt, vinum infuſum arbitrantur, tempus quod in medio eſt non ſufficit, vt in liquoris natura & naſcatur & pereat. Ratio facti & viſum fruſtratur & ſenſum, virtus tamen Dei in his quæ ſunt geſta ſentitur. *Matth. 14.* Sed & de quinque panibus non diſſimilis facti admiratio eſt, incrementis eorum quinque milliũ virorum & innumerabilium mulierum ac puerorum fames vincitur, fugit oculos ſenſus noſtri, operis intelligentia. Quinque panes offeruntur & frangũtur, ſubrepunt præfringentium manibus quædam fragmentorum procreationes, non imminuitur vnde præfringitur, & tamen ſemper præfringẽtis manum fragmenta occupant, fallunt momenta viſum, dum plenam fragmentis manum ſequeris, alteram ſine damno portionis ſuæ contueris, inter hæc fragmentorum cumulus augetur. Præfringentes in miniſterio ſunt, edentes in negocio ſunt, eſurientes ſaturi ſunt, duodecim cophinos replent reliquiæ.

Non ſenſus, non viſus profectum tam inconſpicabilis operationis aſſequitur, eſt quod non erat, videtur quod non intelligitur, ſolum ſupereſt vt Deus omnia poſſe credatur. Non habent itaque diuina adulationem, nec ſubeſt Deo ad placendum fallendúmque ſimulatio. Hæc filij Dei opera non de iactantiæ ſtudio

ſunt

sunt profecta: neque enim ille cui innumerabilia milia milium angelorũ seruiunt, adulatus est homini. quid enim eorum quæ nostra sunt indigebat, per quẽ sunt vniuersa quæ nostra sunt? An honorem à nobis expostulabat, nunc à somno stupidis, nunc de luxu noctium vigilatarum fessis, nunc post rixas & cædes dierum malè consciis, nunc post conuiuia ebriis, quem archangeli & dominatus, principatus & potestates sine somno, sine occupatione, sine crimine æternis & indefessis in cælo vocibus laudant: & laudant, quia ipse inuisibilis Dei imago omnes per se creauerit, secula fecerit, cœlum firmauerit, astra distinxerit, terram fundauerit, abyssos demerserit, ipse deinceps homo natus sit, mortem vicerit, portas inferni fregerit, cohæredem sibi plebem acquisiuerit, carnem in æternitatis gloriam ex corruptione transtulerit.

Nihil ergo iste eguit à nobis, vt hæc eum apud nos inenarrabilia, & inintelligibilia opera tanquam egentem laudis ornarent: sed prouidens Deus nequitiæ & stultitiæ humanæ errorem, & sciens eousque infidelitatem prorupturam esse, vt sibi de Dei rebus iudicium præsumeret, audaciam nostram earum, de quibus ambigeretur, rerum vicit exemplis.

Confutat rationes humanas.

Sunt enim plures seculi prudentes, quorũ prudentia Deo stulticia est: qui cùm audiunt Deum ex Deo, verum à vero, perfectum à perfecto, vnum ab vno natum esse, tanquam impossibilia nobis prædicantibus C contradicunt, quibusdam sententiarum collectionibus inhærẽtes, cùm dicunt: Nasci nihil potuit ab vno, quia omnis natiuitas est ex duobus: iam si ab vno natus hic filius est, partem eiusdem qui genuit accepit: & si pars, neuter ergo perfectus est, deest enim ei vnde decessit: nec plenitudo in eo erit, qui ex portione constiterit: neuter ergo perfectus est, cùm plenitudinem suam & qui genuit amittat, nec qui natus est consequatur. Hanc mundi sapientiam etiam per prophetam prouidens Deus ita damnat dicens: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum prudentium reprobabo. Item in Apostolo: Vbi sapiens, vbi conquisitor huius seculi? nónne stultam fecit Deus pru- D dentiam huius mundi? Nam quia in sapientia Dei nõ cognouit mundus per prudẽtiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes: quoniam Græci sapientiam quærunt, & Iudæi signa petunt, nos autem prædicamus Christum crucifixũ, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiã: iis autem qui sunt vocati Iudæis atque Græcis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Curam ergo humani generis habens Dei filius, primùm vt sibi crederetur, homo factus est, vt testis diuinarum rerum nobis esset ex nostris: pérque infirmitatem carnis Deũ E patrem nobis infirmis & carnalibus prædicaret, voluntatem in eo Dei patris efficiens, vt dicit: Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem eius qui me misit.

1. Cor. 1.

Ioan. 5.

Non quòd nolit & ille quòd faciat: sed obedientiam suam sub effectu paternæ volũtatis ostendit, volens ipse voluntatem patris explore. Erat autem hæc efficiendæ voluntatis voluntas, cuius ipse testis est dicens: Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti illi, det ei vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christũ.

Ibid. 17.

A Ego te clarificaui super terram opere consummato, quod dedisti mihi vt faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuũ hominibus quos dedisti mihi.

Verbis breuibus & paucis omne opus officij sui & dispensationis exposuit, nihilominus fidei veritatem aduersum omnem inspirationem diabolicæ fraudulẽtiæ communiens. Curramus ergo per singulas sermonis sui virtutes.

Ait: Pater, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Non diem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora diei portio est. Et quæ hæc B erit hora? nempe illa de qua in tempore passionis discipulos confirmans, locutus est: Ecce venit hora, vt filius hominis clarificetur. Hæc ergo hora est in qua se à patre clarificari orat, vt patrem ipse clarificet. Sed quid est quòd clarificari se clarificaturus expectat; & honorem redditurus expostulat, & hoc eget quod rursum impartiat? Et hic occurrant sophistæ mundi & sapientes Græciæ, & syllogismis suis veritatem irretiant. Quo modo & vnde & quid causæ sit quærant: & cùm hæserint, audiant: Quia stulta mũdi elegit Deus. Ergo per stultitiam nostram intelligamus hæc inintelligibilia sapientibus mundi. Dixerat Dominus: Pater, venit hora: horam passionis osten- C derat, nam hæc sub momento eo loquebatur. Deinde adiecit: Clarifica filium tuum. Sed quo modo clarificandus erat filius? namque natus ex virgine, à cunis atque infantia vsque ad consummatum venerat virum: per somnum, famem, sitim, lassitudinem, lachrymas hominem egerat, etiamnum conspuendus, flagellandus, crucifigendus. Quid ergo? nobis solum hominem in Christo hęc erant contestatura? Sed non confundimur cruce, non flagellis prædamnamur, nõ sputis sordidamur. Clarificat pater filium. Quo modo tandem? suffigitur cruci.

Ioan. 12.

1. Cor. 1.

Deinde quid sequitur? sol non occidit, sed refugit. Sed quid refugisse dico? non receptus in nube D est, sed de cursu operis defecit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt: & ne huic facinori illæ cœlestes operationes interessent, intercessionis huius necessitate quadam sui abolitione caruerunt. Sed terra quid fecit? ad onus Domini in ligno pendentis intremuit, eum qui moriturus erat intra se contestata non capere. Nunquid & portionem suam rupes & saxa concedunt? sed rupta dissiliunt, & naturam suam perdant, cæsamque ex se arcam incontinentem condendi corporis confitentur. Quid ad hæc proclamat quoque centurio cohortis, & crucis custos? Verè Dei filius erat iste.

Elementa passionem Christi senserunt.

Matth. 27.

Creatura intercessione huius piaculi liberatur, fir- E mitatem & virtutem saxa non retinent. Qui cruci affixerant, verè Dei filium confitentur. Prædicationi consentit effectus. Dominus dixerat: Clarifica filium tuum. Non solum nomine contestatus est esse se filiũ, sed & proprietate qua dicitur tuum. Multi enim nos filij Dei, sed non talis hic filius est. Hic enim & verus & proprius est filius, origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuitate, non creatione. Ergo post clarificationem eius, veritatis confessio cõsecuta est: nam verum Dei filium centurio confitetur, ne quis credentium ambigeret, quod vnus persequentium non negasset. Sed fortè ea clarificatione creditur eguisse filius quam orabat, & infirmus reperitur, dum clarificationem potioris expectat. Et quis

Christus peculiari modo filius Dei dicitur.

Quomodo filius clarificat patrẽ, & vicissim ab eo clarificatur. Ioan. 14.

patrem non potiorem confitebitur, vt ingenitum à genito, vt patrem à filio, vt eum qui miserit ab eo qui missus sit, vt volentem ab ipso qui obediat? & ipse nobis erit testis: Pater maior me est.

Hæc ita vt sunt, intelligenda sunt: sed cauendum est, ne apud imperitos gloriam filij honor patris infirmet: nec infirmari se patitur hæc ipsa clarificatio postulata. ad id enim quod dictum est: Pater clarifica filium tuum, sequitur & illud: Vt filius tuus clarificet te. Non ergo infirmus est filius, vicem clarificationis ipse cùm clarificandus sit, redditurus. Sed si non infirmus, quid postulabat? Nemo enim nisi hoc quo eget postulat. Aut nunquid infirmus est & pater? Aut eorum quæ habet ita profusus est, vt ei clarificatio sit B reddenda per filium? Sed neque hic eguit, neque ille desiderat, & tamen alteri alter impertit. Ergo expostulatio clarificationis dandæ, vicissimque reddendæ, nec patri quicquam adimit, nec infirmat filium, sed eandem diuinitatis ostendit in vtroque virtutem, cũ & clarificari se filius à patre oret, & clarificationem pater non dedignetur à filio: sed hæc in patre & filio virtutis vnitatem, per vicissitudinem dandæ & referendæ clarificationis ostendunt. Sed clarificatio hæc quæ sit, & ex quibus sit, noscendum est. Non opinor demutabilis Deus est, neque in æternitatem cadit aut vicium, aut emendatio, aut profectus, aut damnum: sed quod est, semper est. Hoc enim Deo est peculia- C re, quod semper est: habere aliquando in natura non poterit vt nõ sit. Quo modo ergo clarificabitur quod suo non eget, neque à se deficit, neque quicquam sit quod in se recipiat, neque amiserit vt resumat? Hæremus, moramur. Sed intelligentiæ nostræ infirmitatem Euangelista non deserit, qui quam clarificationem patri filius esset redditurus ostendit dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti illi, det ei vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deũ, & quem misisti Iesum Christum. Clarificatur ergo per filium pater, in eo quod sit à nobis per filium intelligendus. Claritas autem hæc erat, quòd ab eo filius potestatem D omnis carnis acceperat. Caro enim factus ipse, vitæ æternitatem erat caducis & corporeis & mortalibus redditurus.

Vitæ autem nostræ æternitas non operationis erat, sed virtutis effectus: cum æternitatis gloriam nõ iam molitio noua, sed sola Dei esset cognitio sumptura. Ergo non claritas Deo additur: neque enim decesserat vt adderetur, sed per filium clarificatur apud nos imperitos, refugas, sordidos, sine spe mortuos, sine lege tenebrosos: & clarificatur per id quòd ab eo filius potestatem omnis carnis acceperit, vitam ei æternam daturus. Per hæc igitur filij opera clarificatur pater. Itaque cùm omnia filius accepit, clarifica- E tus à patre est: & contrà clarificatur pater, cum fiunt vniuersa per filium. Et claritas accepta sic redditur, vt quod claritatis in filio est, id totum claritas patris sit: quia à patre accepit omnia, quia honor famulantis in honore mittentis est, vt honor gignentis in honore nascentis est. Sed in quo tandem æternitas vitæ est, ait ipse: Vt cognoscant te solum verũ Deũ, & quem misisti Iesum Christum. Quæ hic difficultatum quæstiones sunt, & quæ pugnæ verborum? Vita est, verum Deum nosse. Sed nudum hoc non facit vitam. Quid ergo connectitur? Et quem misisti Iesum Christum. Debitus patri à filio honor redditur, cùm dicit: Te solum verum Deum. Non tamen se filius à

A Dei veritate secernit cùm adiungit: Et quem misisti Iesum Christum. Non habet interuallum confessio credentium, quia in vtroque spes vitæ est. Nec Deus verus ab eo defecit, qui in coniunctione succedit. Cùm ergo dicitur, vt cognoscant te solum verũ Deũ, & quem misisti Iesum Christum, sub hac significatione, id est, mittentis & missi, non patris & filij veritas & diuinitas sub aliqua aut significationis aut dilationis diuersitate discernitur, sed ad gignentis & geniti confessionem fides religionis instruitur. Ergo absolutè patrẽ filius clarificat in eo quod sequitur: Ego te clarificaui super terram opere consummato, quod dedisti mihi vt faciam. Laus patris omnis à filio est: B quia in quibus laudabitur filius, laus erit patris. Consummat enim omnia quę pater voluit. Dei filius homo nascitur, sed Dei in partu virginis virtus est. Dei filius homo cernitur, sed Deus in operibus hominis existit. Dei filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem Deus vincit. Christus Dei filius moritur, sed omnis caro viuificatur in Christo. Dei filius in inferis est, sed homo refertur ad cœlum. In quãtum hæc laudabuntur in Christo, tanto plus laudis ex quo Christus Deus est consequetur. His igitur modis pater filium clarificat super terram. Rursumque filius ignorationi gentium & stulticiæ seculi, per virtutum suarum opera eum ex quo est ipse clarificat. Et hæc qui- C dem clarificationis vicissitudo non pertinet ad diuinitatis profectum, sed ad honorem eum qui ex cognitione ignorantium suscipiebatur. Quo enim pater nõ abundabat, ex quo sunt omnia? Vel quid filio deerat, in quo complacuerat omnem plenitudinem diuinitatis habitare? Ergo clarificatur pater in terra, quia opus eius quod mandauit efficitur.

Videamus quid filius à patre clarificationis expectet, & absolutum est. Nam in continentibus est: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam. & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum ea claritate quã habui, prius quàm mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum ho- D minibus. Operibus ergo filij clarificat[9] est pater: dum Deus esse intelligitur, dum Dei vnigeniti pater manifestatur, dum ad salutem nostram filium suum etiam ex virgine natum esse hominẽ voluit. In quo explentur ea omnia in passione, quæ de partu virginis cœpta sunt. Itaque quia Dei filius ex omni qua est parte perfectus, & ante omne tempus in diuinitatis plenitudine natus, nunc à carnis suæ origine homo consummabatur ad mortem: clarificari se apud Deum postulat, sicut patrem ipse clarificabat in terris, quia tum Dei virtutes ignoranti seculo clarificabantur in carne. Nunc autem quid est quod apud patrem clarificationis profectum expetat? Nempe hoc quod ha- E buit apud eum, prius quàm mundus esset. Habuit plenitudinem diuinitatis, atque habet. Nanque Dei filius est: sed qui erat Dei filius, & hominis cœperat esse filius. Erat enim verbum caro factum: non amiserat quod erat, sed cœperat esse quod nõ erat.

Non de suo destiterat, sed quod nostrum est acceperat: profectum ei quod accepit, eius claritatis expostulat, vnde non destitit. Ergo quia filius est verbum, & verbum caro factum, & Deus verbum, & hoc in principio apud Deum, & verbum ante constitutionem mundi filius: filius nunc caro factus orabat, vt hoc patri caro inciperet esse quod verbum, vt id quod de tempore erat, gloriam eius, quæ sine tempore est, claritatis acciperet, vt in Dei virtutem &

spiritus

spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur. Hæc itaque oratio ad Deum est, ad patrem confessio filij est, hæc carnis deprecatio est: in qua eum iudicij die compunctum, & de cruce recognitũ vniuersi videbũt, in qua præfiguratus in monte est, in qua eleuatus ad cœlos est, in qua Deo assedit à dextris, in qua visus à Paulo est, in qua honorificatus ab Stephano est.

Manifestato itaque nomine patris hominibus, hoc postulat. Sed quo nomine? Nunquid nomẽ Dei ignorabatur? Hoc Moyses de rubo audiuit, hoc Genesis in exordio creati orbis nunciauit, hoc lex exposuit, hoc prophetæ pretulerunt, hoc homines in his mũdi operibus senserunt, hoc gentes etiam mentiendo veneratę sunt. Non ergo ignorabatur Dei nomen, sed Deus planè ignorabatur: Nam Deum nemo nouit, nisi confiteatur & patrem, patrem vnigeniti filij, & filium non de portione, aut dilatione, aut remissione: sed ex eo natum inenarrabiliter, incomprehensibiliter, vt filium à patre plenitudinem diuinitatis, ex qua, & in qua natus est obtinentem, verum & infinitum & perfectum Deum: hæc enim Dei est plenitudo. Nam si horũ aliquid deerit, iam non erit plenitudo, quam in eo habitare complacuit. Hoc à filio Dei prædicatur, hoc ignorãtibus manifestatur: sic clarificatur per filium pater, cum pater filij per filium talis agnoscitur.

Volens itaque filius huius natiuitatis suæ fidem factorum suorum nobis posuit exemplum, vt per inenarrabilem gestorum suorum efficientiam de virtute natiuitatis inenarrabilis doceremur: cùm aqua fit vinum, cùm quinque panes saturatis quinque milibus virorum, excepto sexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim. Res cernitur, & nescitur: fit, & non intelligitur: ratio non apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum est autem, calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo comprehendi id vnde quæritur, per naturam suam nõ potest. Vt enim inenarrabilis est pater in eo quod ingenitus est, ita enarrari filius in eo quod vnigenitus est, non potest, quia ingeniti est imago, qui genitus est. Tum enim sensu atque verbis imaginem apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est, consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligẽtia ad conspicabiles res & corporeas coartatur. Non erubescimus stulticiæ? nõ nosmetipsos irreligiositatis arguimus, Dei arcanis, Dei virtutibus calumniantes? Quomodo filius, & vnde filius, & quo damno, patris, vel ex qua sit portione natus, inquirimus. Hærebas in exemplo operationum, vt crederes Deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis. Quæris quomodo secundum spiritum natus sit filius: ego te de corporeis rebus interrogo.

Quæro quomodo natus ex virgine sit. An detrimẽtum sui caro perfectam ex se carnem generans perpessa sit. Et certè non suscepit quod ædidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generauit. Et quidem fas esset, non impossibile in Deo opinari, quod per virtutem eius possibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis es, ininuestigabilia sectantem, & diuinorum secretorum atque virtutum grauem arbitrum consulo, vt mihi imperito, & tantum de omnibus Deo vt sunt ab eo dicta credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio, &
A quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectionem frequenter videndum se in corpore præbuisse multis non credentibus: certè & Thomæ, non nisi contrectatis eius vulneribus credituro, sicut ait: Nisi videro in manibus eius figuram clauorum, & misero digitum meum in locum clauorum, & mittam manum eam in latus eius, non credam. *Ioan. 20.* Dominus ad omnem se intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodans, & dubitationi infidelium satisfacturus, arcanum inuisibilis virtutis operatur: facti rationẽ quisquis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secretò post passionem Domini
B congregati considerant. Dominus Thomæ fidẽ propositis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contrectandi vulneris obtulit facultatem: & vtique qui compunctus recognoscendus sit, necesse est vt corpus in quo est compunctus attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Euangelista expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum suorum. *Ibidem.* An constructa parietum penetrans, & solidam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit? Stetit nanque corporeus, nõ simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domũ
C intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra sunt omnia & obserata: sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam vniuersa sunt peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te visibilium exposco rationem. Nihil cedit ex solido, neque per naturam suam aliquid tanquam lapsu insensibili ligna & lapides admittũt. Corpus Domini à sese non deficit, vt sese resumat ex nihilo, & vnde qui assistit in medio est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est veritas facti. Idcirco ergo vt de natiuitate Domini fallimur, ita & de ingressu Domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehẽdimus: & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides
D vincit. Assistit Dominus clausa domo in medio discipulorũ: & filius est natus ex patre. Noli negare quòd steterit, quia per intelligentiæ infirmitatem, consistẽtis non consequaris introitum. Noli nescire, quòd ab ingenito & perfecto Deo patre vnigenitus perfectus filius Dei natus sit: quia sensum & sermonem humanæ naturæ, virtus generationis excedat. Et omnia quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de Dei rebus atque virtutibus fas crederemus. Sed in ipsam veritatem infidelitas nostra procurrit, & violenti in excidium Dei potestatis irrumpimus. Si liceret & corpora & manus in
E cœlum leuaremus, solem astráque cætera annui cursus suis limitibus perturbaremus, permisceremus discessus oceani & accessus: fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus: conteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera Dei parricidio desæuiremus. Sed bene, quòd nos intrà hanc modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certè non fallimus, quid si liceret essemus acturi. Nanque quia non possumus, prophana voluntatis audacia naturam veritatis conuellimus, & bellum dictis Dei comparamus. Filius dixit: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. *Ioan. 17.* Quid ad hęc calumniamur? quid æstuamus? patrem tu negas? Atqui hoc maxi-

mum opus filij fuit, vt patrem cognoſceremus.

Negas planè quando ſecundum te filius nõ ex eo natus eſt. Et cùm filius dicitur factus pro voluntate, quia ſic cætera, admirari Deum poſſum conditorem mundi, Chriſtum creantem: & digna Deo virtus eſt, vt effectorem archangelorum & angelorum, viſibilium & inuiſibiliũ, cœli atq; terræ, & vniuerſæ huius creationis effecerit. Sed non hic labor Domini eſt, vt omnia in creandis rebus Deum poſſe tu ſentias: ſed vt ſcias Deum patrem eſſe eius filij qui loquatur. Virtutes in cœlo plures ſunt, & efficientes, & æternæ: ſed vnus vnigenitus eſt filius, non à cæteris ſola differens poteſtate, quia per eum creata ſunt, ſed quia verus vnus eſt filius, non quia degener, aut natus ex nihilo ſit. B Audis filium, quia filius eſt crede. Audis patrẽ, memento quia pater eſt.

Quid iſtis nominibus ſuſpicionem, maliciam, audaciam interſeris? Secundum naturæ intelligentiam nomina diuinis rebus aptata ſunt. Quid adfers vim verborum veritati? Audis patrem & filium, ne ambigas eſſe quod nuncupantur. Summa diſpenſationis eſt filio, vt noueris patrem. Quid irritum facit opus prophetarum, verbi incarnationem, virginis partum, virtutem operationum, crucem Chriſti? Tibi hæc omnia impenſa, tibi præſtita ſunt, vt per hæc manifeſtus & pater tibi eſſet, & filius. Supponis nunc voluntatem, creationem, adoptionem: C inſpice & militiam & ſtipendium Chriſti. Nempe proclamat: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus. Non audis, creatorem cœleſtium creaſti. Non audis, effectorem terreſtrium effeciſti: ſed audis: Pater manifeſtaui nomen tuũ hominibus. Vtere Saluatoris tui munere: ſcito patrem eſſe qui genuit, filium eſſe qui natus eſt. Natum ex eo patre, qui eſt ex veritate naturæ. Memento non tibi patrem manifeſtatum eſſe quòd Deus eſt, ſed Deum *Ioan. 10.* manifeſtatum eſſe quòd pater eſt. Audis: Ego & pater vnum ſumus. Quid diſcindis & diſtrahis filium à patre? Vnum ſunt, ſcilicet is qui eſt, nihil habens quod non ſit etiam in eo à quo eſt. Cum audis filium dicentem: Ego & pater vnum ſumus: D perſonis rem accommoda, gignenti & genito profeſſionis ſuæ permitte ſententiam. Sint vnum, vt ſunt, qui genuit & qui genitus eſt. Quur naturam excludis? quur veritatem *Ibidem.* interimis? Audis: Pater in me eſt, & ego in patre. Et hoc de patre & filio filij opera teſtantur: non vt corpus per intelligentiam noſtram corpori immittimus, neq; vt aquam vino infundimus: ſed eandem in vtroque virtutis ſimilitudinem & deitatis plenitudinem confitemur. Omnia enim filius accepit à patre: & eſt Dei forma, & imago ſubſtantiæ eius. Eum enim qui eſt, ab eo qui eſt imago ſubſtantiæ, tantum ad ſubſiſtendi fidem, non etiam ad aliquam naturæ diſſimilitudinem intelligentia diſcernit: patrem autem in filio, E & filium in patre eſſe, plenitudo in vtroque diuinitatis perfecta eſt.

Non enim diminutio patris eſt filius, nec filius imperfectus à patre eſt. Imago ſola non eſt, & ſimilitudo non ſibi eſt. Deo autem ſimile aliquid eſſe, niſi quod ex ſe erit, non poteſt. Neque enim aliundè eſt, quod in omnibus ſimile eſt: neque diuerſitatem duobus admiſceri alterius ad alterum ſimilitudo permittit. Ne ſimilia permutes, neque ſibi ex veritate indi- *Geneſ. 1.* ſcreta disiungas. Quia qui dixit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: inuicem eſſe ſui ſimiles, in eo quod ſimilitudinem noſtram dicit, A oſtendit. Ne contigeris, ne contrectaueris, ne corrumperis. Tene naturæ nomina, tene filij profeſſionem. Nolo aduleris, vt filium de tuo laudes: bene habet, vt ijs quæ ſunt ſcripta contentus ſis. Non eſt autem in tantum confidendum in prudentia humana, vt perfectum ſe quis putet ſapere quod ſapiat: & in eo arbitretur abſolutæ rationis ſummam contineri, quòd ipſa mente pertractans, æquabili vndique apud ſe exiſtimet veritatis opinione conſtare. Non enim concipiunt imperfecta perfectum, neque quod ex alio ſubſiſtit, abſolutè vel autoris ſui poteſt intelligentiã obtinere, vel propriam: ſe quidem in eo tãtum quod eſt, ſentiens, cæterùm vlterius ſenſum ſuum quàm ſibi cõ- B ſtituta ſit natura nõ tendens. Motũ enim ſuum nõ ſibi debet, ſed autori, & idcirco id quod aliud ex autore ſubſiſtit, imperfectũ ſibi eſt, dum cõſtat aliũde: & neceſſe eſt, vt in quo ſe perfectum putet ſapere, deſipiat, quia naturæ ſuæ non moderans neceſſitatẽ, & omnia infirmitatum ſuarum exiſtimans terminis contineri, falſò iam ſapientiæ nomine gloriatur: quia ſapere ſibi vltra ſenſus ſui non liceat poteſtatem, & quàm infirmum ſubſiſtendi eſt virtute, tam ſenſu ſit. Atque ad id imperfectæ naturæ ſubſtitutio, perfecti ſenſus ſapientiam obtinere ſe glorians, ſtultæ ſapientiæ irridetur opprobrio, Apoſtolo dicente: Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euãgelizare, nõ in ſermone ſa- *1. Cor. 1.* C pientiæ, ne inanis fiat crux Chriſti: verbum enim crucis pereuntibus ſtultitia eſt, ijs autem qui ſaluantur, virtus Dei eſt. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & intellectum intelligentium reprobabo. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi conquiſitor huius ſeculi? Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Quoniam quidem in ſapientia Dei non cognouit mũdus per ſapientiam Deum, decreuit Deus per ſtultitiam prædicationis ſaluare credẽtes. Quoniam Iudæi ſigna petunt, Græci ſapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Chriſtũ Ieſum crucifixũ, Iudæis quidẽ ſcandalũ, gentibus autem ſtultitiam: ipſis autẽ vocatis Iudæis, & Græcis Chriſtũ Dei virtutem & Dei ſapiẽ- D tiam. Quia quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus: & quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus. Omnis itaq; infidelitas ſtultitia eſt: quia imperfecti ſenſus ſui vſa ſapiẽtia, dum omnia infirmitatis ſuæ opinione moderatur, putat effici non poſſe quod non ſapit. Cauſa enim infidelitatis de ſententia eſt infirmitatis, dum geſtum eſſe quis non putat, quod geri non poſſe definiat: & idcirco Apoſtolus ſciens naturæ humanæ imperfectam cognitionem, hoc ſolum putare in veri ratione eſſe quod ſaperet, ait non in ſermone ſe ſapientiæ prædicare, ne prædicationis ſuæ inanis eſſet aſſertio: ac ne ſtultitiæ eſſe prædicator exiſtimaretur, adiecit: verbum crucis ſtultitiam eſſe pereuntibus, E quia eam ſolam infideles prudentiam crederent eſſe quam ſaperent: & cum nihil niſi intra infirmitatis ſuæ ſaperent naturam, eam quæ ſola Dei perfecta ſapientia eſt, putarent eſſe ſtultitiam, per quod ea ipſa infirmi ſapientiæ ſuæ opinione deſiperent. Ergo quicquid pereũtibus ſtultitia eſt, hoc ijs qui ſaluantur, Dei virtus eſt: quia nihil naturalis ſenſus infirmitate moderatur, ſed diuinę poteſtatis efficientiã ſecundũ infinitatẽ cœleſtis virtutis expendũt. Et idcirco ſapientiã ſapiẽtiũ, & intelligentiam intelligentium Deus improbat, quia per opinionem ſtultitię humanę credentibus ſalus tribuitur: dum & infideles quę extra ſenſum ſuũ ſunt, ſtulta eſſe decernunt, & fideles poteſtati ac virtuti Dei

tuti Dei omnia làrgiendo sibi salutis suę sacramenta permittunt: Non ergo sunt stulta quę Dei sunt, sed humanæ naturæ insipiēs prudentia est, quæ à Deo suo aut signa aut sapientiam ad fidem postulet: & Iudæorum quidem est postulare signa, quia in Dei nomine per legis familiaritatem nō admodum rudes, crucis scandalo commouentur. Græcorum autem est, sapientiam poscere, quia gētilē ineptia humanáque prudentia rationem sublati in crucem Dei quærunt. Quę quia secundum sensum naturæ infirmis occulta in sacramento sit, fit stultitia infidelibus, cum quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudētiæ causam esse decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi sapientiam, quæ per Dei sapientiam Deum antè nesciuit, id est, per hanc magnificentiam mundi ac tam sapienter instituti opificij ornatum, creatoris sui non est venerata sapientiam: placuit Deo prædicatione stultitiæ saluos facere credentes, id est, crucis fide æternitatem mortalibus prouenire, vt confusa humanæ sapientiæ opinione, ibi salus reperiretur, vbi creditur esse stultitia. Christus enim, qui stultitia gentibus, & Iudæis scandalum est, Dei virtus Deique sapientia est: quia quæ sensu humano infirma in Dei rebus & stulta existimātur, hæc prudentiæ virtutique terrenæ, & sapientiæ & potestatis veritate præcellunt. Nihil igitur in diuinis effectibus humanæ mentis opinione tractandum est, neque de creatore suo opificij ipsius materia dicernat. Assumenda autem nobis est stultitia vt sapientiam sumamus, non imprudentiæ sensu, sed naturæ nostræ conscientia: vt quod cogitationis terrenæ ratio non concipit, id nobis rursum ratio diuinæ virtutis insinuet. Cùm enim recognita stultitiæ nostræ intelligentia, imperitiam naturalis in nobis imprudentiæ senserimus, tum per diuinæ sapientiæ prudentiam ad Dei sapientiam imbuimur: cùm sine modo virtutes Dei ac potestatem metiamur, cùm naturæ dominum nō intra naturales leges cohibeamus, cùm hoc solum de Deo bene credi intelligamus, ad quod de se credēdum ipse sibi nobiscum & testis & autor existit.

DIVI HILARII PICTAVORUM *Episcopi, de Trinitate.*

LIBER IIII.

QVANQVAM anterioribus libellis, quos pridem conscripsimus, absolutè cognitum existimamus, fidem nos & confessionem patris & filij & spiritus sancti, ex euangelicis atque apostolicis institutis obtinere, neque quicquam nobis cum hæreticis posse esse commune, quippe illis diuinitatem Domini nostri Iesu Christi sine modo & ratione & metu abnegantibus: tamen etiam his libellis quædem necessariò fuerunt comprehendenda, vt omnibus falaciis eorum & impietatibus æditis, absolutior fieret cognitio veritatis. Et primùm cognoscendum est, quæ doctrinæ eorum temeritas sit, quod ve irreligiositatis periculum. Deinde quid aduersum Apostolicam fidem, cui nos congruimus, habeant sententiæ, quídve soleant dicere è contrario, quáque verborum A ambiguitate simplicitatem audientium illudant. Postremò qua interpretationum suarum arte veritatem diuinorum dictorum virtutémque corrumpant. Non ignoramus autem, ad res diuinas explicandas, neque hominum eloquutionem, neque naturæ humanæ comparationem posse sufficere. Quod enim inenarrabile est, id significātiæ alicuius finem & modum non habet: & quod spirituale est, id à specie corporalium exemplóque diuersum est. Tamen cùm de naturis cælestibus sermo est, illa ipsa quæ sensu mentium continentur, vsu communi & naturæ & sermonis sunt eloquenda: non vtique dignitati Dei congrua, sed ingenij nostri imbecillitati necessaria, rebus scilicet verB bísque nostri ea quæ & sentimus & intelligimus loquuturi. Atque hæc sicut primo libello testati sumus, nunc quoque idcirco à nobis commemorata sunt, vt cùm aliquid ex humanis comparationibus proferimus non secūdum naturas corporales de Deo sentire credamur, nec passionibus nostris spiritualia comparare, sed potius rerum visibilium speciem ad intelligentiam inuisibilium protulisse.

Hæreticorū opiniores de homousio.

Aiunt nanque hæretici, non ex Deo esse Christum, id est, filium non ex patre natum, neque Deum ex natura, sed ex cōstitutione esse: adoptionem scilicet eius esse in nomine, quia sicut plures Deo filij, ita & hic filius sit. dehinc liberalitatē in dignitate, quia sicut dij C plures sunt, ita & hic Deus sit: indulgentiore tamen in eo adòptionis & nuncupationis affectu, vt & præ cæteris sit adòptatus, & adoptiuis aliis maior ipse sit filius: & excellentius cunctis naturis creatus, creaturis ipse cæteris præstet. Aiunt etiam quidam eorum Dei omnipotentiam confitentes, in similitudinē eum Dei creatum, & ex nihilo, vt cætera, in æterni illius creatoris sui imaginem constitisse: Verbo videlicet de non extantibus iussum esse subsistere, Deo potente similitudinem sui ex nihilo cooptare.

Quin etiam id adiiciunt, cùm vnius substantiæ patrem & filium esse audiunt, ab anterioribus esse episcopis prædicatum, vt id subtiliter per speciem hæD reticæ opinionis infirment: dicentes eos verbi huius significationem, id est, vnius substantiæ, quod Grecè dicitur homousion, hoc sensu vsurpare atque eloqui, tanquam ipse sit pater qui & filius, ex infinitate videlicet sua protensus in virginem, ex qua corpus assumens sibi in eo corpore quod assumpsit, filij nomen addiderit. Et hæc quidem de homousio eorum falsitas prima est.

Sequens illa est, quòd affirment id enunciationem homousij significare, quod rei anterioris atque alterius communio sit duobus, & tanquam prior substantia vel vsia materiæ alicuius extiterit, quæ participata duobus, & in vtroque consumpta, vtrunque illum & E naturæ anterioris, & rei esse testetur vnius. Atque idcirco improbare se homousij aiunt confessionē, quòd enunciatio eius neque filium à patre distinguat, & posteriorem patrem materia, quæ sibi cum filio sit communis, ostendat.

Tertio quoque hanc improbandi homousij causam communiscuntur, quòd secundum verbi huius significationem, ex diuisione paternæ substantiæ esse filius existimetur, tanquam defectus ex eo fuerit, ita vt in duos sit res vna diuisa, & ideo substantiæ dicantur vnius, quia portio defecta de toto, in natura ea sit vnde defecta est: nec posse in DEVM cadere diuisionis passionem,

quia & demutabilis erit, si imminutioni per diuisionē fiat obnoxius, & imperfectus efficietur, perfectionis suæ in portionē alteram decedente substantia. Nec non in eo se eleganter doctrinæ propheticæ, sed & euangelicæ atque apostolicæ posse existimant contraire, vt filij natiuitatem intra tempora prædicent. Cum enim vitiose à nobis asserant dici filium semper fuisse, necesse est vt excludendo quòd semper fuerit, natiuitatem eius confiteantur ex tempore. Si enim non semper fuit, erit tempus quo non fuit. Et si est tempus quo non fuit, erit ante eum tempus: quia qui non semper est, esse cœpit ex tempore. Qui autem caret tempore, non potest eo carere quod semper est. Respuere B se autem id quod semper filius fuerit, ob eam causam affirmant, ne per id quod semper fuit, sine natiuitate esse credatur: tanquam per id quod semper fuisse dicitur, innascibilis prædicetur.

O stultos atque impios metus, & irreligiosam de Deo solitudinem. Hæc quæ in homousij significatione, & in eo quod semper filius esse dicitur arguuntur, ecclesia abominatur, respuit, damnat. Nouit enim vnum Deum, ex quo omnia. Nouit & vnum Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia. Vnum ex quo, & vnum per quem. Ab vno vniuersorum originem, Per vnum cunctorum creationem, In vno, ex quo, autoritatem innascibilitatis intelligit, In vno, per quem, potestatem nihil differentem ab au- C tore veneratur. Cum ex quo & per quem, ad id quod creatur, in his quæ creata sunt communis autoritas sit nouit in spiritu Deum spiritum impassibilem & indesecabilem. Didicit enim à Domino, spiritui carnem & ossa non esse, ne fortè cadere in eum corporalium passionum detrimenta credantur. Nouit vnum innascibilem Deum: nouit & vnum vnigenitum Dei filium.

Confitetur patrem æternum, & ab origine liberum confitetur & filij originem ab æterno. Non ipsum ab initio, sed ab initiabili. Non per seipsum, sed ab eo qui à nemine semper est, natum ab æterno, natiuitatem D videlicet ex paterna æternitate sumentem. Caret ergo fides nostra hæreticæ prauitatis opinione. Aedita nanque est sensus nostri professio, licet nondum sit ratio professionis exposita. Tamen ne quid in homousij à patribus nuncupati enunciatione, & in ea quod semper fuerit confessione suspicionis relinqueretur, ista memorata sunt: quibus & subsistere filium in substantia qua genitus ex patre est cognosceretur: & patri de substautia qua manebat, per filij natiuitatem nihil esse decerptum. Et homousion patri filium non de commemoratis superius vitiis causisque à sanctis & doctrinam Dei callentibus viris esse memoratum, ne quis fortè existimaret adimi per vsiam natiuitatem E vnigeniti filij, quod patri homousios diceretur: sed vt suscepti huius vtriusque verbi necessitatem, & cōtra debacchātes tunc hæreticos ad maximam fidei securitatem, vsurpati rationem intelligamus: respondendum esse existimo hæreticorum peruersitati, & omnes eorum stultas ac mortiferas institutiones Euāgelicis atque apostolicis testimoniis coarguendas. Videntur enim sibi de singulis quæ asserunt præstare rationem, quia singulis assertionibus suis quædem ex diuinis voluminibus testimonia subdiderunt: quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantum ignorantibus blandiantur, speciem veritatis secundum prauitatem interpretantium præstatura. Conantur enim sola Dei

A patris diuinitate celebrata filio auferre quod De° est, quia scriptum est: Audi Israel: Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Et id ipsum ad legis doctorem interrogātem, quod præceptum maximum esset in lege, Domino dicente: Audi Israel: Dominus Deus tuus, De° vnus est. Et rursum Paulo ita prædicante: Vnus enim Deus, & vnus mediator Dei & hominum.

Testimonium quod deprauatè pro se torquent hæretici.

Tum quòd solus innascibilis, & quòd solus verus sit, quia Esaias dixerit: Benedicent te solum Deum verum. *Deute. 6.* Quódque id ipsum contestatus sit Dominus in Euangeliis dicens: Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. *1. Time. 2.* Tum quòd solus sapiens sit, ne quid B sapientiæ filio relinquatur, secundum Apostoli dictū: *Ioan. 17.* Ei autem qui potens est confirmare vos secundum Euangelium meum, & prędicationem Iesu Christi, secundum reuelationem sacramenti temporibus secularibus taciti: manifestati autem nunc per scripturas propheticas secundum præceptum æterni Dei, in obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti sol sapienti Deo per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum, amen. *Rom. 16.* Tum quòd solus bonus, ne quid sit bonitatis in filio, quia per eum dictum sit. Nemo bonus nisi vnus Deus. Tum quòd solus & potens sit, quia Paulus dixerit: Quem temporibus suis ostendet nobis beatus & solus potens, rex regum, & Dominus C dominantinm. *1. Time. 6.* Tnm quòd hunc nouerint inconuertibilem & indemutabilem, quia per prophetam dixerit: Ego sum Domin' Deus vester, & nō demutor. *Math. 3.* Et Iacobus Apostolus dixerit: Apud quem non est demutatio. *Iac. 1.* Hunc iustum iudicem, quia scriptum est: Deus iustus iudex: fortis & patiens. *Psal. 7.* Hunc cuncta procurantem, quia Dominus dixerit cùm ei de auibus sermo esset: Et pater vester cœlestis pascit illas. Et rursum: Nónne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadit super terram sine patris vestri voluntate? *Math. 6.* Sed & capilli capitis vestri numerati sunt. *Ibid. 10.* Hunc omnia prouidētem, sicut beata Susanna dicit: Deus æternus, absconditorum cognitor, sciens omnia ante ge- *Dan. 13.* D nerationem eorum. Hunc etiam inconceptibilem secundum quod dictum est: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. quā domum ædificabitis mihi, aut quis loc° requietionis meæ? Hæc enim fecit manus mea, & sunt omnia hæc mea. *Esai. 66.* Hunc quoque capientem omnia Paulo testante: Quoniam in ipso viuimus & mouemur & sumus. *Act. 17.* Et Psalmographo dicente: Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua, quò fugiam? Si ascēdero in cœlum, tu illic es: si descēdero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris: etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. *Psal. 138.* Hunc quoque incorporeum, quia dictum est: Spiri- E ritus enim Deus est, & adorantes eum, in spiritu & veritate adorare oportet. *Ioan. 4.* Hunc immortalem & inuisibilem, Pauln dicente: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest. *1. Time. 6.* Et secundum Euangelium: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris. *Ioan. 1.* Hunc quoque solum manentem, quia dictum est: Ego sum qui sum. Et rursum: Sic dices filiis Israel: Misit me ad vos is qui est. *Exod. 3.* Et per Hieremiam: Qui es domine. Atque hæc quis non intelligat plena fraudis esse & plena fallaciæ? Quæ quanquam sint subtiliter confusa atque permixta, tamen absolutè artificiosam

tificiosam maliciæ atque stultitiæ calliditatem & ineptiam testantur. Inter cætera enim adiiderũt, solum se patrem innascibilem cognouisse: tanquam hinc quisquam possit ambigere, cum ex quo ille genitus sit, per quem omnia sunt, id quod ipse est à nemine consecutum. Ipso enim quod pater dicitur, eius quem genuit autor ostenditur: id habens nomen, quod neque profectum ex alio intelligatur, & ex quo is qui genitus est substitisse doceatur. Igitur id quod Deo patri proprium est, proprium ei ac secretum relinquamus: cõfitentes in eo æternæ virtutis innascibilem potestatem.

Nemini autẽ dubium esse existimo, ob eam causam in confessione Dei patris quædam eius tanquam peculiaria & priuata memorari: ne præter ipsum eorũ quisquam particeps relinquatur. Dum enim dicunt, solum verum Deum, solum iustum, solum sapientem, solum inuisibilem, solum bonum, solum potentem, solum immortalitatem habentem: in eo quòd solus hæc sit, à communione eorum secundum hos filius separatur. Soli enim, vt aiunt, propria non participantur ab altero: quæ si in patre solo, non etiam in filio esse existimabuntur, necesse est vt filius Deus & falsus & insipiens, & secundum conspicabiles materias corporeus & maleuolus & infirmus, & extra immortalitatẽ credatur esse, qui ab his omnibus, cum in his pater solus sit, excipitur.

Dicturi autem de absolutissima maiestate & de plenissima diuinitate vnigeniti Dei filij, nõ existimamus quenquam arbitraturum, omnem hunc sermonem, quo vsuri erimus, ad Dei patris contumeliam pertinere, quasi ex eius dignitate decedat, si quid eorum referatur ad filium: cùm potius honor filij dignitas sit paterna, & gloriosus autor sit, ex quo is qui tali gloria sit dignus extiterit. Nihil enim nisi natum habet filius, & geniti honoris admiratio in honore generantis est. Cessat ergo opinio contumeliæ: cùm quicquid inesse filio maiestatis docebitur, id ad amplificandam potestatem eius, qui istiusmodi genuerit, redundabit. Cõsequens autem est, vt cognitis iam iis, quæ ad deformationem filij de patre confessi sunt, id ipsum illud quod de filio professi sunt audiatur. Responsuri enim singulis eorum propositionibus, & diuinorum dictorum testimoniis irreligiosam eorum doctrinam prodituri, debemus ad illa quæ de patre dicta sunt, ea quæ deinceps de filio Dei sint commemorata subiungere: vt cõfessione ea quæ de patre & filio est, inter se comparata, vnus atque idem à nobis in absoluendis singulis propositionibus ordo teneatur.

Memorant nãque filium Dei neque ex aliqua subiacente materia genitum esse, quia per eum creata omnia sunt: neque ex Deo esse, quia decedere ex Deo nihil possit: sed esse ex iis, quæ non erant, id est, creaturam, Dei perfectam, verùntamen non similem cæteris creaturis. Esse autem creaturã, quia scriptum sit: Dñs
Prou. 8. creauit me initiũ viarum suarũ. Esse autẽ facturam per
Hebr. 1. fectã, sed nõ similẽ cæteris facturis. Facturã autẽ per id
Ibid. 3. quod Paulus ad Hebræos dixerit: Tanto melior factus angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen. Et rursum: Vnde fratres sancti vocationis cœle-
Ioan. 4. stis participes cognoscite Apostolum & principem
Ibid. 1 sacerdotum confessionis nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei qui fecit eum. Ad infirmandam verò filij & virtutem & potestatem & diuinitatem, eo maximè vtuntur, quod dixerit: Pater maior me est. Idcirco autem non esse eum vnum ex omnibus creaturis con-

A cedunt, quia scriptum est: Omnia per eum facta sunt.

Concludunt ergo omnem irreligiositatis suæ doctrinam istiusmodi verbis, dicentes: Nouimus vnum Deum, solũ infectũ, solũ sapientem, solum sempiternũ, solũ sine initio, solum verum, solum immensum, solũ immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem, inconuertibilem, incommutabilem, iustum & optimum legis & prophetarum & noui testamenti: hunc Deum genuisse filium vnigenitum ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit: natum autem non putatiuè, sed verè obsecutum volun-

Exemplum blasphemiæ eorum qui creaturam esse Dei filium dicũt.

B tati suæ: immutabilem & inconuertibilem, creaturam Dei perfectam, sed non sicuti vnam de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteræ facturæ. Nec vt Valentinus prolatione patris natum commentatus est. Nec sicut Manichæus partem vnius substantiæ patris natum exposuit. Nec sicut Sabellius, qui vnionem inducit, ipsum dixit filium quem & patrem. Nec sicut Hierachas lucernam inducit de lucerna, vel lampadem in duas partes: Nec eum qui fuit antè, postmodum natum, vel supercreatum in filium: sicuti & tu ipse beatissime papa, media in ecclesia & in consessu fratrum frequenter eos qui talia introducunt, renuisti. Sed sicut diximus voluntate Dei ante tempora & se-

Valentinus Manichæus Sabellius. Hierachas.

C cula creatum, & viuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neque enim pater dans ei omnium hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta habentur ab ipso: fons est autem omnium.

Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidem Deus pater causa est omnium, omnino sine initio solitarius: filius autem sine tempore æditus est à patre, & ante secula creatus & fundatus. Non erat antesquam nasceretur: sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus, aut coæternus, aut simul non factus cum patre, nec simul cum patre habet esse, sicuti qui-

Tres substãtiæ, impiorum.

D dam dicunt, aut aliqui duo non nata principia introducentes, sed sicut vnio est principium omnium, sic & Deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod itaque à Deo esse habet, & gloriari & viuere, & omnia ei sunt tradita: secundum hoc principium eius est Deus. Principatur autem ei vtpote Deus eius, cùm sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso & quod ex vtero exiuit & venit, & quod ex patre, velut partem eius vnius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur: compositus erit pater & diuisibilis & mutabilis & conuertibilis, etiam corpus secundum illos, & quantum in ipsis est, consequẽ-

E tia corpori sustinens sine corpore Deus.

Hic eorum error est, hæc mortifera institutio: ad cuius confirmationem corrupto intelligentiæ sensu, diuinorum dictorum testimonia vsurpant, & de his sub occasione humanæ ignorantiæ mentiuntur.

Nemini autem dubium esse oportet, ad diuinarum rerum cognitionem diuinis vtendum esse doctrinis. Neque enim scientiam cœlestium per semet humana imbecillitas consequetur, neque inuisibilium intelligentiam ipse sibi corporalium sensus assumet. Non enim vel id quod creatum in nobis atque carnale est, vel id quod in vsum vitæ nostræ ex Deo datum est, suomet iudicio naturam creatoris sui opúsque discernet. Non subeunt ingenia nostra in cœlestem

ſcientiam, neque incomprehenſibilem virtutem ſenſu aliquo infirmitas noſtra concipiet. Ipſi de ſe Deo credendum eſt, & iis quæ cognitioni noſtræ de ſe tribuit obſequendum. Aut enim more gentilium denegandus eſt, ſi teſtimonia eius improbantur: aut ſi, vt eſt, Deus creditur; non poteſt aliter de Deo quàm vt ipſe eſt de ſe teſtatus, intelligi. Ceſſent itaque propriæ hominum opiniones, neque ſe vltra Diuinam conſtitutionem humana iudicia extendant. Sequamur ergo aduerſus irreligioſas & impias de Deo inſtitutiones, ipſas illas diuinorum dictorum autoritates, & vnumquodque eorum ipſo, de quo quæritur, autore tractabimus, non ad fallendam & malè imbuendam audientium imperitiam, quaſdam verborum enunciationes ſubtractis eorum cauſis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi: quia non ſermoni res; ſed rei eſt ſermo ſubiectus.

Verùm omnia æditis ſimul & dicendi cauſis & dictorum virtutibus proſequemur. Igitur ſingula ſecundum propoſitionis ordinem retractâtur. Nam hoc eorum principale eſt: Nouimus, inquiunt, vnum ſolum Deum, Moyſe dicente: Audi Iſrael, Dominus
Deute. 6. Deus tuus Deꝰ vnus eſt: Sed nunquid hinc quiſquam fuit auſus ambigere, aut vnquam aliter à quoquam eorum prædicatum eſſe qui Deum crederent cognitum eſt, niſi vnum Deum eſſe, ex quo omnia, vnam virtutem innaſcibilem, & vnam hanc eſſe ſine initio poteſtatem? Sed non per id quod Deus vnus eſt, Dei filio accidit negari poſſe, quod Deus eſt. Moyſes nanque, vel potius Deus per Moyſen, populo & in Aegypto & in deſerto idolis & deorum (vt putabât) religionibus occupato, hoc conſtituit principale mâdatû, vt vnû Deû crederet, & verè meritò côſtituit. Vnꝰ eſt enî Deus, ex quo oîa. Sed videamus an idem Moyſes eû quoque per quê omnia ſunt, Deû eſſe côfeſſus ſit. Non enim patri adimitur quòd Deus vnus eſt, quia & filius Deus ſit. Eſt enim Deus ex Deo, vnus ex vno: ob id vnus Deus, quia ex ſe Deus. Contrà verò, non minus per id filius Deus, quia pater deus vnus ſit. Eſt enim vnigenitus filius Dei, non innaſcibilis, vt patri adimat quòd Deus vnus ſit, neque aliud ipſe quàm Deus, quia ex Deo natus eſt: de quo quamuis ambigi non oporteat, quin naſcendo ex Deo deus ſit, per quod fidei noſtræ Deus vnus eſt, tamen videamus an Moyſes qui ad Iſrael dixerat: Dominus Deus tuus vnus eſt, Dei filium Deum prædicarit: Vti enim nos ad confitendam Domini noſtri Ieſu Chriſti diuinitatem teſtimonio illius oportebit: cuius autoritate hæretici vnum tantum Deum confitentes, filio putant negandum eſſe quòd Deus eſt. Igitur cùm abſo-
1. Cor. 8. luta hæc de Deo & perfecta confeſſio ſit, ſecundum Apoſtolum ita loqui: Vnus Deus pater ex quo omnia: & vnus Dominus noſter Ieſu Chriſtus, per quem
Gene. 1. omnia: videamus originem mundi, quid de ea Moyſes loquatur. Ait nanque: Et dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam & aquam, & factum eſt ſic, & fecit Deus firmamentum, & diuiſit Deus per medium aquæ. Habes ergo Deum ex quo, habes Deum per quem: aut ſi id negabis, neceſſe eſt id quod factum eſt, per quem factum ſit doceas: aut certè naturam ipſam creandorum Deo obedientem eſſe demôſtres, quæ ad id quod dictum eſt, Fiat firmamentum, ſe ipſam Dei verbo iuſſa firmauerit. Sed hæc diuinæ ſcripturæ ratio non recipit. Omnia enim, ſecundum Prophetam, facta ex ni-
A hilo ſunt: nec natura aliqua manens demutata in aliud eſt, ſed id quod non erat creatum eſt, & abſolutum eſt. Per quem? Audi Euangeliſtam: Omnia per ipſum facta ſunt.

Si quæris per quem, audias eundem Euangeliſtam dicentem: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in prin- *Ioan. 1.*
cipio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt. Quòd ſi negare voles à patre dictum videri, Fiat firmamentum, audias rurſum prophetam dicentem: Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. *Pſal. 148.*

Quòd ergo dictum eſt, Fiat firmamentum, in eo quod pater ſit locutus oſtenditur. Quod autem adii- *Gene. 1.*
B citur: Et factum eſt ſic: & quod feciſſe Deus dicitur: in eo perſona efficientis eſt intelligêda qui faciat. Dixit enim & facta ſunt. nô vtique ſolum voluit & fecit, mâdauit & creata ſunt. non vtique quia côplacitû ei eſt extiterût, vt mediatoris officium inter ſe & ea quæ eſſent creâda ceſſaret. Dicit ergo fieri Deꝰ ex quo omnia ſunt, & fecit Deus per quê oîa ſunt. Eodê pariq; nomine, & in dicentis ſignificatione & in efficientis operatione confeſſio eſt. Si autem loqui audebis, non de filio dici, Et fecit Deus, vbi erit quod dictum eſt, Omnia per ipſum facta ſunt? Et illud Apoſtolicum: Vnus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia? Et illud: Ipſe dixit & facta ſunt? Quòd ſi impu-
C dentiam tuam hæc diuinitus dicta conuincent, non adimitur Dei filio quòd Deus ſit, per id quod dictum eſt: Audi Iſrael: Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt: cùm ab eo ipſo qui hæc eſt locutus, in ipſa conſtitutione mundi Deus fuerit prædicatus & filius. Sed videamus in quem profectum hæc diſtinctio iubentis Dei, & facientis Dei agatur. Nam tametſi ſenſus cômunis intelligentiæ non recipiat, vt in eo quod dictus eſt, iuſſit & facta ſunt, ſolitarius atque idem ſignificatus eſſe credatur, tamen ne quid ambigi poſſit, oportet ea quæ mundi creationem conſecuta ſunt, explicari. Cùm igitur perfecto mundo eius incola for- *Gene. 1.*
mandus eſſet, talis de eo ſermo eſt: Et dixit Deus, Fa-
D ciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et rurſum: Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Quæro nunc, ſolûmne ſibi Deum locutum exiſtimes, an verò ſermonem hunc eius intelligas non ſibi, ſed ad alterum extitiſſe? Si ſolum fuiſſe dicis, eius ipſius voce argueris dicentis: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Deus enim per legiſlatorem ſecundum intelligentiam noſtram locutus eſt: verbis videlicet quibus vti ipſe nos voluit, cognitionem eorum nobis quæ geſſit impertiens. Significato namque Dei filio *Ibid.*
per quem facta ſunt omnia, in eo quod dictum eſt: Et dixit Deus, Fiat firmamentum: rurſum ita dictum eſt:
E fecit Deus firmamentum. Ne tamen hic quidam inanis ac ſuperfluus ſermo exiſtimaretur, ſi ſibi ipſi dixiſſet vt fieret, & rurſum ipſe feciſſet (Quid enim tam alienum ab eo qui ſolus eſſet, vt ſibi faciendum diceret, cùm voluntate tantum opus eſſet vt fieret?) abſolutius voluit intelligi ſignificationem hanc non ad ſe tantum eſſe referendam, dicendo: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſuſtulit ſingularis intelligentiam profeſſione conſortij. Conſortium autem eſſe aliquod ſolitario ipſi ſibi non poteſt.

Neque rurſum recipit ſolitarij ſolitudo, faciamus: neque quiſquam alieno à ſe, noſtram, loquitur. Vterque ſermo, & faciamus & noſtram, vt ſolitarium eundemque

que non patitur, ita neque diuerſum à ſe alienúmque ſignificat. Aut quæro, ſi cùm audias ſolitarium, vtrum non ipſum eundémque eſſe exiſtimes: aut cùm audias non ipſum, neque eundem, an ne quòd ſolitarius tantum ſit intelligas? In ſolitario ergo ſolitarius, in non eodem verò neque ipſo, non ſolitarius reperitur. *Gene. 1.* Solitario ergo conuenit, faciam & meam: non ſolitario verò, faciamus & noſtram. Cum itaque legimus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quia ſermo vterque, vt non ſolitarium tantum, ita neque differentem eſſe ſignificat, nobis quoque nec ſolitarius tantum, nec diuerſus eſt confitendus: cognita per id quod noſtram imaginem dicit, non etiam imagines noſtras, vnius in vtroque proprietate naturę. B Non ſufficit autem ſolam verborum attuliſſe rationẽ, niſi dictorũ intelligẽtiã etiã rerũ operatio cõſequatur, ſcriptũ enĩ ita eſt: Et fecit de' hominẽ ad imaginẽ dei fecit eũ. Quæro ſi ſolitario atque ipſi ad eũdẽ fuit ſermo, quid hic ſentiẽdum exiſtimes? Video enim nunc tripertitam ſignificationem: & facientis, & facti, & exempli. Qui factus eſt, homo eſt: Deus autem fecit, *Gene. 1.* & quem fecit ad imaginem Dei fecit. Si de ſolitario Geneſis eſſet locuta, dixiſſet vtique: Et fecit ad imaginem ſuam. Sed ſacramentum Euangelicum annuncians, non duos deos, ſed Deum & Deum eloquuta eſt: cùm hominem per Deum effectum ad imaginem Dei dicit. C Atque ita Deus, ad communem ſibi cum Deo imaginem atque eandem ſimilitudinem hominem reperitur operari: vt nec ſolitudinis intelligentiam ſignificatio efficientis admittat, nec diuinitatis diuerſitatẽ, ad eandam imaginem ac ſimilitudinem conſtituta patiatur operatio. Et quanquam ſuperfluum poſt hæc exiſtimetur vltrà aliquid afferre, quia in diuinis rebus non frequentius dicta, ſed tantum dicta ſufficiunt: tamen quid de hoc eodem dictum ſit cognoſci oportet. Non enim diuinorum dictorum, ſed intelligentiæ noſtræ à nobis ratio præſtanda eſt. *Aliud teſtimonium quòd filius Deus. Gene 9.* Deus ad Noe inter multa mandata ita loquitur: Qui effuderit ſanguinem hominis, pro ſanguine ei' effundetur anima eius, quia ad imaginem dei fecit hominem. D Etiam hic diſtinguitur exemplum, opus & operans. Deus teſtatur ſe ad imaginem Dei hominem feciſſe. Cùm faciendus homo eſt, quia neque de ſe, neque ad ſe loquebatur, dixit ad imaginem noſtrã. Cum autem factus homo eſt, fecit Deus hominem ad imaginem Dei. Non ignorauit vtique verbi proprietatem, ſi ſibi ipſe loqueretur, vt diceret: Feci ad imaginem meam. Dixerat enim iam ad demonſtrandam naturæ vnitatem, Faciamus ad noſtram. Neque rurſum cõfundit de ſolitario ac non ſolitario intelligentiam, cùm hominem Deus faciens, ad imaginem Dei fecerit. Quòd ſi Deum patrem ſolitarium ſibi hæc locutum fuiſſe affirmare voles, ſanquam concedi tibi poſſit, E vt vnus ſecum velut cum altero ſit locutus, credaturque in eo, quod ad imaginem Dei fecit hominem, ita voluiſſe intelligi, tanquam ad imaginem meam feci hominem: primum ipſe teſtimonio tuo redargueris. Dixiſti enim, Ex patre omnia, ſed per filium omnia. Nanque per id quod dictum eſt: Faciamus hominem, ex eo origo eſt, ex quo capit & ſermo. In eo verò quod Deus ad imaginem dei fecit hominem, ſignificatur etiam is per quem conſummatur operatio. Tum deinde nequid tibi hinc liceat mẽtiri, ſapientia quam tu ipſe Chriſtum confeſſus es, contraibit dicens, Cum certos ponebat fontes ſub cœlo, cum fortia faciebat fundamẽta terræ, eram apud illum cuncta componens. Ego eram ad quam gaudebat, quoti-

A die autem lætabar in conſpectu eius in omni tempore, cum lætaretur orbe perfecto, & lætabatur in filiis hominum. Concluſa eſt omnis occaſio, & coarctatur ad veri confeſſionem vniuerſus error. Adeſt Deo genita ante ſecula ſapientia. Neque ſolum adeſt, ſed etiam componit. Eſt ergo componens apud ipſum. Intellige compoſitionis vel diſpoſitionis officium. Pater enim in eo quod loquitur efficit, filius in eo quod operatur, quæ fieri ſunt dicta, componit. Perſonarum autem ita facta diſcretio eſt, vt opus referatur ad vtrumque. Nam in eo quod dicitur, Faciamus, & iuſſio exequatur & factum. In eo verò quod ſcribitur, Eram apud illam componens, non ſolitarium ſe ſibi eſſe in *Prouer. 8.* B operatione ſignificat. Lætatur autem ante eum quem ſibi ſignificat aggaudere lætanti. Quotidie autem lætabar in conſpectu eius in omni tempore, quando lętabatur orbe perfecto, & lætabatur in filiis hominum. Cauſam lætitiæ ſuæ ſapientia docuit, lætabatur autem ob lætitiam patris in perfectione mundi, & in filiis hominum lætantis. *Gene. 1.* Scriptum eſt enim: Et vidit Deus quia bona ſunt. Placere patri opera ſua gaudet, per ſe ex præcepto eius effecta. Gaudium enim ſuum hic eſſe profitetur, quòd in conſummato orbe & in filiis hominum pater lætus exiſteret. Et in filiis hominum ob id, quia iam in vno Adam omne humanũ generis exordium conſtiſſet. Non ergo in fabricatio- C ne mundi ſolitarius pater ſibi loquitur, ſapientia ſua ſecum & cooperante & conſummata cooperatione gaudente. Non ignoramus autem multa & maxima ad abſolutionem horum dictorum eſſe reliqua, ſed dilata nobis potius quàm diſſimulata habeantur. Plenior namque eorum tractatus propoſitionibus cæteris reſeruatur. Nunc enim tantum ad id reſpondetur, quod in expoſitione fidei ſuæ, vel potius perfidiæ ab impiis dictum eſt, vnum tantum Deum à Moyſe prædicatum: & verè ita prædicatum meminimus, quià vnus Deus eſt ex quo omnia. Sed non propterea ignorandum eſſe, quia filius Deus: cùm idem Moyſes Deum & Deum toto operis ſui corpore ſit pro- D feſſus. Igitur videndum eſt, quomodo & lectio & legiſlatio Deum & Deum pari confeſſionis ordine prædicet. Poſt multa namque Dei ad Abraham allocutiones, cum aduerſum Agar Sara commoueretur, conceptui ancillæ domina ſterilis inuidens, cumque diſceſſiſſet à conſpectu eius, ita de ea Scriptura *Gene. 21.* loquitur: Et dixit angelus Domini ad Agar: Redi ad dominam tuam, & humilia te ſub manibus eius. Et dixit ei angelus Domini: Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Et rurſum: Et vocauit nomen Domini, qui loquebatur ſecum, Tu Deus qui aſpexiſti me. Angelus Deus loquitur. Duplex autem in Angelo Dei ſigni- E ficatio eſt: ipſe qui eſt, & ille cuius eſt. Et loquitur non res ſecundum nomen officij ſui, ait enim: Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Miniſterium Angeli poteſtas multiplicandarum gentium excedit. Sed quid tandem de eo qui Dei Angelus, quæ ſoli Deo propria ſunt loquebatur, ſcriptura teſtata eſt: Et vocauit nomen Domini qui loquebatur ſecum, Tu Deus qui aſpexiſti me. Primùm Angelus Dei, ſecundò domin'. Vocauit enim nomen domini qui loquebatur ſecum. dehinc tertiò Deus: Tu enim Deus qui aſpexiſti me. Qui Angelus Dei dictus eſt, idem Dominus deus eſt. Eſt autem ſecundũ Prophetam filius Dei magni cõſilij angelus: vt perſonarũ diſtinctio abſoluta eſſet. An-

Filius est angelus Dei & Deus.

gelus Dei est nũcupatus. Qui enim est Deus ex Deo, ipse est & Angelus Dei. Vt verò honor debitus redderetur, & Dominus & Deus est prędicatus: & hic quidem primum angelus Dei, deinde idem postea & Dominus & Deus. Ad Abraham verò tantum Deus. Tota enim iam personarum discretione præmissa, ne solitarij error subesset, absolutum & verum eius nomen edicitur. Scriptum nanque est: Et dixit Deus ad Abraham: Ecce Sara vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Isaac. & statuãm testamẽtũ meũ ad illum in testamentum æternum & semini eius post illum. De Ismael autem hæc: Ecce exaudiui te, & benedixi eum, & amplificabo eum valde. Duodecim gentes generabit, & dabo eum in gentem magnam. B Nunquid ambigitur, quin qui angelus Dei dictus est, idem rursum dicatur & Deus? Pariterque de Ismael sermo est, & nunc & dudum multiplicandus ab eodẽ est. Et ne fortè non idem qui esset locutus ad Agar, nunc loqui crederetur, eiusdem personę significationem diuinus sermo testatur, dicens: Et benedixi eum, & amplificabo eum. Benedictio ex præterito est, iam enim ad Agar sermo fuerat: amplificatio verò in futurum. Nunc enim primum ad Abrahã de Ismael Deus loquitur: ad Agar verò angelus Dei locutus est. Deus igitur est, qui & angelus Dei est: quia & qui angelus Dei est, Deus est ex Deo natus. Dei autem angelus ob id dictus, quia magni cõsilij est angelus. Deus verò C idem postea demonstratus est: ne qui Deus est, esse angelus crederetur. Sequatur sermo ordinem rerum. Angelus Dei ad Agar locutus est, idem ad Abraham Deus loquitur. Ex eodem ad vtrunque fit sermo. Benedicitur Ismael, & in gentem magnam amplificand⁹ esse promittitur. Scriptura & per Abraham, Deum esse qui loqueretur, ostendit. Abrahę quoque Isaac filius promittitur. Dehinc postea assistunt viri tres. Abraham conspectis tribus vnum adorat, & Dominũ confitetur. Scriptura astitisse viros tres edidit: sed Patriarcha nõ ignorat qui & adorandus sit & confitendus. Indiscreta assistentium species est, sed ille Dominum suum fidei oculis & visu mentis agnouit. D Dehinc sequitur. Et dixit ei: Reuertens veniam ad te, ad hoc tempus in futurum, & habebit filium Sara vxor tua. Et post hæc dixit ei Dominus: Num celabo ego Abraham puero meo quæ facturus sum? Et rursum: Dixit autem Dominus: Clamor Sodomorum & Gomorræ impletus est, & peccata eorum magna valde. Et rursum post alium multum sermonem, quem breuitatis studio prætermittimus, cum de iustis vnà cum iniustis perdẽdis Abraham esset solicitus, ait: Nequaquam qui iudicas terram, facies hoc iudicium, vt perdas iustum cum impiis. Et dixit Dominus: Si inuenero Sodomis quinquaginta iustos in ciuitate, remittam omni loco propter illos iustos. Et rursum cõsummato E sermone ad Loth fratrem Abrahæ, scriptura dicit: Et Domin⁹ pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignẽ à Domino de cœlo. Et rursum: Et Dominus visitauit Saram, sicut dixit, & fecit Deus Saræ sicut locutus est, & concepit & peperit Sara Abrahæ filium in senectute sua & in tempore, sicut locutus est illi Dominus. Et dehinc expulsâ de Abrahæ domo cum filio suo ancilla, & in deserto ob aquæ inopiam interitum pueri timente, eadem scriptura ait: Et ecce exaudiuit Dominus Deus vocem pueri vbi erat, & vocauit angelus Dei Agar de cœlo, & dixit ei: Quid est Agar? Noli timere, exaudiuit enim Deus vocem pueri de loco in quo est. Surge & accipe

Genes. 17.

Magni consilij angelus.

Erant tres viri specie similes, sed Abraham visu mentis & oculis fidei deum inter alios agnouit.

Gene. 18.
Ibid.

Gene. 19.
Ibid. 21.

Ibid.

A puerum, & tene manum eius, in gentem enim magnã faciam eum. Quæ perfidiæ cæcitas est, quę incredu li cordis obtusio est, quæ irreligiositatis temeritas, aut ignorare hæc, aut nõ ignorata negligere? Certè ita cõmemorata dicta sunt, ne intelligẽtiã veritatis error & aliquis aut obscuritas impediret. Quę si nõ posse ignorari docem⁹, impietatis esse crimẽ necesse est quod negatur. Angelus Dei loqui ad Agar cœpit, Ismaelẽ in gentem magnam adaucturus, eique innumerabilem gentis progeniem præstaturus. Confessio audientis & Dominum eum esse & Deum edocet. Sermonis enim exordium ab angelo Dei cœpit, sed in confessione dei constitit. Ita qui sub mysterio magni cõsilij nunciandi dei angel⁹ est, & ipse natura & nomine de⁹ est. Nomen enim naturæ, non nomini natura componitur. Iisdem etiam de rebus ad Abraham deus loquitur, benedictum iam Ismaelem docet, & multiplicandũ esse eundem in gentem: Benedixit, inquit, ei. Non itaque demutauit personæ suæ significationem. Se enim iam benedixisse demonstrat. Scriptura certè sacramenti ordinem & verę prædicationis modum ab angelo dei incipiens, & postea iisdem de rebus eundem loquentẽm Deum confessa seruauit. Procedit autem pleniore doctrinæ profectu sermo diuinus. Deus istic ad Abraham loquitur, pariturum Saram pollicetur. Post hæc viri tres sedenti assistunt, vnum adorat, & dominum confitetur: idémque & adoratus & confessus ab illo, tẽpore eodem in futurum rediturum se promittit, & Saræ filium futurum. Deus ad Abraham locutus est. Idem postea de rebus ipsis eundem vir ab eo visus alloquitur: Demutatio tantum fit nominum, nihil tamen de confessione decessit. Virum enim licet conspectum, Abraham tamen deum adorauit: sacramentum scilicet futuræ corporationis agnoscẽs. Nec tamen tantæ fidei testimonio caruit, Domino in Euãgelio dicente: Abraham pater vester lætabatur, vt videret diem meũ, & vidit & gauisus est. Vir ergo cõspectus rediturum se tempore eodem pollicetur. Contuere spõsionis effectum, memento tamen virum esse D qui spondeat. Quid ergo Scriptura dicit? Et Dominus visitauit Saram. Vir ergo iste dominus est, efficiẽs quod spopondit. Quid autem sequitur? Et fecit deus Saræ sicut locutus est. Vir in loquendo nuncupatus, dominus in visitatione significatus, deus prædicatur in facto. Locutũ certè virum non ignoras, qui Abrahæ & visus est & locutus. Deum quomodo ignorabis, scriptura eadem quæ virum dixerat, deum confitente? Ipsa enim dixit: Et concepit & peperit Sara Abrahæ filium in senectute sua in tempore, sicut locutus est illi dominus. Sed vir venturum se locutus est. Virum crede tantum, nisi qui venit & deus & dominus est. Causam cõpara. Vir certè ob id venit, vt Sara E & concipiat & pariat. Fidem disce. Dominus & deus ob hoc venit, vt Sara & conciperet & pareret. In potestate dei vir locutus est, in effectu dei deus præstitit. Ita se deum & loquendo & faciendo significat. Viris deinde conspectis tribus, duo abeunt: sed qui residet, & dominus & deus est. Neque solum domin⁹ & deus est, sed & iudex est. Stans enim ante dominum Abraham dixit: Nullo modo tu facies hoc verbum, occidere iustum cum impio, & erit iustus sicut impius. Nequaquam, qui iudicas omnem terram, facies hoc iudicium. Toto igitur sermone suo Abraham fidem, ob quam iustificatus est, docet: Dominum suum ex tribus agnitum, & solum adoratum, & deum confessus est & iudicem. Ac ne fortè existimes in vnius confessione,

Qui sub misterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse natura & nomine Deus est.

Abraham conspiciens virum futurum corporationis sacramentum nouit.

Ioan. 8.

Genes. 21.

Gene. 18.

Ex tribus conspectis duo angeli & vnus Deus & dominus.

Gene. 19. sione, trium omnium virorum, qui simul videbantur, honorem contineri, contuere quid cõspectis duobus, qui discesserant, Loth dixerit: Et vidit Loth, & surrexit obuiam illis, & adorauit in faciem in terra, & dixit: Ecce Domini, diuertite in domum pueri vestri. Hic pluralem retinuit significationem simplex viso angelorum, illic singularem honorem patriarchæ fides cõfitetur. Hic diuinæ Scripturæ historia duos de tribus angelos fuisse significat, illic Dominum & Deum prędicat. *Ibid. 18.* Ait enim: Et dixit Dominus ad Abrahã: Quare risit Sara, dicens: Ego verè paritura sum? ego autem quæ iam senui. Nunquid impossibile est à Domino verbum? in tempore hoc reuertar ad te in futurum, & erit Saræ filius. Tenet ergo Scriptura ordinem veritatis: nec pluralem significationem in eo qui & Deus & Dominus agnoscebatur admiscẽs, neque angelis duobus honorem, qui Deo tantum fuerat delatus, impertiens. Loth quidem Dominos dicit, sed scriptura angelos nuncupat. Illic hominis officium est, istic confessio veritatis. Dehinc adest in Sodomam & Gomorram iusta pœna iudicij. Et quid tandem momenti in eo est? Dominus sulphur & ignem pluit à Domino: *Ioan. 5.* vt Dominus à Domino, ita non discreuit naturæ nomine, quos significatione distinxerat. Legimus nanque in Euangelio: Pater non iudicat quanquam, sed omne iudicium dedit filio. Dedit ergo Dominus, quod Dominus accepit à Domino: sed qui accepisti in Domino & Domino iudicis cognitionem, cognominis eiusdem in Deo & Deo cognosce consortium. Iacob discedens ob metum fratris sui somnians viderat scalam fundatam in terra & contingẽtem cœlum, & per eam, ascendentes & descendentes angelos Dei: & Dominum incumbẽtem super eam sibíque omnes benedictiones quas Abrahæ & Isaac dederat impertientem. *Gene. 35.* Ad hunc postea talis Dei sermo est: Dixit autem Deus ad Iacob: Surgẽs ascende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare Deo qui apparuit tibi cùm fugeres à facie fratris tui. Deus honorem Deo postula, & postulat cum alterius significatione personæ: Qui, inquit, apparuit tibi cùm fugeres, ne qua personæ eiusdem confusio nasceretur. Deus ergo est qui loquitur, Deus & de quo loquitur: honoris confessio naturæ nomine non discernit, quos significatio subsistentes esse distinguit. Et huic quidem loco quædam meminimus, ad pleniorem absolutionem necessaria. Sed secundum propositionis ordinem, responsionis quoque ordo retinendus est. Itaque quæ ei reliqua sunt, in libro altero suo loco exequemur. Tãtum hoc nunc in Deo qui honorem Deo postulat, demõstrandum fuit, angelũ Dei qui cum Agar locutus, & Deum esse & Dominum, cùm iisdem de rebus ad iisdem de rebus ad Abraham locutus ipse sit: & virum qui Abrahæ visus est, & Deum esse & Dominum. *Angelus ad Agar loquẽs deus fuit.* Angelos autem duos & cum Domino visos, & ab eo ad Loth missos, nihil aliud à propheta nisi angelos prędicatos. Non solum autem ad Abraham in viro Deus affuit, sed etiam ad Iacob in homine Deus venit. Neque solum venit, sed luctatus ostenditur. Neque tantummodo luctatus, sed etiam aduersus eum cum quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ sacramento neque est in tẽpore, neque in materia aliquid tractare. Deus certè est, quia Iacob aduersus Deũ inualuit, & Israel Deum vidit. Videamus autem an etiam alibi præter quam ad Agar hic Angelus Dei Deus esse sit cognitus. Cognitus planè est. Neque solum Deus, sed etiam Deus Abrahã, & Deus Isaac & Deus Iacob repertus.

A Angelus enim Domini Moysi de rubo apparuit, Dominus de rubo loquitur, vocem cuius intelligendam existimas, vtrum eius qui visus est, an alicuius alterius? Hic mẽdacio locus nullus est. Ait enim Scriptura: Apparuit autem illi angelus Domini in flãma ignis de rubo. Et rursum: Vocauit eum Dominus de rubo: Moyses Moyses. Et respõdit: Quid est? Et dixit Dominus: Ne accesseris huc, solue calcimẽtum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. *Idem angelus Domini & Deus. Exod. 3.* Et dixit: Ego sum Deus Abrahã & Deus Isaac & Deus Iacob. Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur, & visionis locus vnus & vocis est, neque alius quàm qui est visus, auditur. Qui angelus Dei est cùm videtur, idem rursum B cum auditur est Dominus, ipse verò qui auditur, Dominus Deus est. Deinde Abrahæ, Isaac & Iacob Deus esse cognoscitur. Cùm angelus Dei dicitur, non proprius sibi ac solitarius esse monstratur. Etenim Dei angelus cùm Dominus & Deus nuncupatur, in honore naturæ suæ & nomine prædicatur. Habes ergo angelũ qui de rubo apparuit, & Dominũ & Deum. Percurre adhuc Moysi testimonia, & intellige an occasionẽ aliquam prædicãdi Deum & Dominum negligat. Tenes nẽpe ex dictis eius: Audi Israel, Dominus Deus tuus est. *Deut. 6.* Tene nunc diuinæ illius cantionis dicta. *Ibid. 32.* Ait namque: Videte videte, quoniam ego sum Dominus, & non est Deus præter me. Et cùm omnis C sermo ei ex persona Dei vsque ad finem cãtionis fuisset, ait: Lætamini cœli simul cum eo, & adorent eũ omnes filij Dei. Lætamini gẽtes cum plebe eius, & honorificent eum omnes angeli Dei. Honorificãdus est à Dei angelis Deus, dicens: Quoniam ego sum Dominus, & non est Deus præter me. *Alius loc. ex cantico Moysi: Quoniã ego sum Dominus, & non est alius præter me.* Est enim vnigenitus Deus: neque consortem vnigeniti nomen admittit, sicut non recipit innascibilis, in eo tantum quòd est innascibilis, participem. Est ergo vnus ab vno. Neque pręter innascibilem Deum Deus innascibilis alius est. Neque præter vnum vnigenitum Deum vnigenitus Deus quisquam est. Vterque itaque vnus & solus est, proprietate videlicet in vno quoque & innascibilita D tis & originis. Ac sic vterque Deus vnus est: cum inter vnum & vnũ, id est, ex vno vnum, diuinitatis æternæ non sit secunda natura. Adorãdus est ergo à filiis Dei, & honorificandus ab angelis Dei. Ita & honor & veneratio Deo à Dei filiis & angelis postulatur. Significationem honorandi & eorum per quos est honorandus intellige, scilicet per angelos & filios Dei, Deus. Ac ne fortè honorem Dei non naturalis existimes postulari, & arbitreris hoc in loco Moysen de honorãdo Deo patre sensisse, cùm tamen pater sit honorãdus in filio, tamẽ benedictionem quam sub eodem sermone ad Ioseph disponit, aduerte. Ait enim: Et quę accepta sunt ei qui apparuit in rubo, veniãt super caput Ioseph *Deut. 33.* E & verticem. Adorandus ergo à Dei filiis Deus est, sed Deus qui & filius Dei est. Honorificandus autem à Dei angelis Deus est, sed Deus qui Dei angelus est. *Angelus Dei filius Dei Deus.* Qui de rubo apparuit Dei angelus Deus, & quæ ei complacita sunt, Ioseph cum benediceretur, optantur. Non ideo non Deũ, quia angelus Dei est, neque rursum angelus Dei non idcirco, quia Deus est: sed significata personarum intelligentia, & distinctio innascibilitatis natiuitatísque sensu ac manifestata sacramentorum cœlestium dispensatione, non solitarium Deum docuit opinandum, cum angelum & filium Dei Deum, & Dei angeli & filij adorabunt. Et hæc quidem de Moysi libris responsa à nobis sint, vel potius Moyses ipse responderit: quia eo hæretici auto-

re vſi, per vnius Dei confeſſionem putant perſuaderi poſſe, ne Deus eſſe Dei filius prædicetur, contra autoris ſui teſtimonium impij, quando ille vnum Deum confitens, non deſtiterit de Dei filio docere quod Deus eſt. Sed conſequens eſt multiplices de eodem Prophetarum ſententias proferre. Tenes dictum: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus vnus eſt. Atque vtinam rectè teneres. Sed ſecundum ſenſum tuum dicti prophetici quęro rationem. Ait enim in Pſalmis: Vnxit te Deus Deus tuus. *Pſal. 44.* Diſcernat legentis intelligentia vnctum & vngentem. Diſtingue te & tuus: ad quem & de quo ſit ſermo, demonſtra. Superioribus enim dictis confeſſionis ordo ſubiectus eſt. Dixerat nanque: Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga directionis tuæ **B** virga regni tui, dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem. nũc quoque his adiecit: Propterea vnxit te Deus Deus tuus. Deus ergo regni æterni ob meritum dilectæ iuſtitiæ & peroſæ iniquitatis, à Deo ſuo, vnctus eſt. Nunquid intelligentiam noſtram aliquam ſaltem nominum interualla confundunt? Nam diſcretio tantum perſonæ in te & tuus poſita eſt, in nullo tamen naturæ diſtincta confeſſione. Tuus enim relatum eſt ad autorem: te verò ad eius qui ex autore eſt, ſignificationem. Eſt enim Deus ex Deo, Propheta eodem ordine cõfitente: Vnxit te Deus Deus tuus. Non eſt autem ante innaſcibilem Deum Deus vllus, ipſo dicente: *Eſa. 43.* **C** Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit Dominus Deus, & puer meus quem elegi, vt ſciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego ſum, & ante me non eſt alius Deus, & poſt me non erit. Eius igitur qui ſine natiuitate eſt, demonſtrata eſt dignitas, & eius qui ex innaſcibili eſt, honor conſeruatus eſt: Vnxit te Deus Deus tuus. Id enim quod ait tuus, ad natiuitatem refertur, cæterũ non perimit naturam. Et idcirco Deus eius eſt, quia ex Deo natus in Deum eſt. Non tamen per id quod pater Deus eſt, non & filius Deus eſt. Vnxit enim te Deus Deus tuus, deſignata videlicet & autoris ſui & ex eo geniti ſignificatione, vno eodémque dicto vtrumque illum in naturæ eiuſdem & dignitatis nuncupatione conſtituit.

Idcirco Deꝰ eius eſt, quia ex Deo natus in Deũ eſt.

D Verùm ne fortè ex eo arripi impiæ aſſertionis poſſit occaſio, quod dictũ eſt. Quoniam ego ſum, & ante me non eſt Deus alius, & poſt me non erit: tãquam per id non & filius Deus ſit, quia poſt Dominũ, ante quem Deus nullus ſit, nullus quoque poſtea Deus futurus ſit, totius ob id dicti ratio tractanda eſt. Deus ipſe ſermonis ſui teſtis eſt, ſed & puer eius electus vnà cum eo teſtis eſt, Deum ante ſe non eſſe, neque poſt ſe futurum. Sufficiens quidem ſibi ipſe teſtis eſt: ſed teſtimonio de ſe ſuo teſtimoniũ pueri, quẽ elegit, admiſcuit. Vnum ergo duorũ teſtimonium eſt nullũ ante ſe Deũ eſſe, ex eo enim omnia ſunt: neque poſt ſe Deũ futurũ, non vtique ex ſe non **E** fuiſſe. Erat enim iam puer in teſtimonio patris hæc loquens. Puer in tribu ex qua gigni habebat electus. *Matth. 12.* Idipſum ita in Euangeliis demonſtrat: Ecce puer meus quem elegi: dilectus meus: in quo complacuit anima mea. Non eſt ergo ante me alius Deus, & poſt me non erit. Æternæ videlicet & indemutabilis virtutis infinitatem in eo, quod antea & poſtea Deus præter ſe ſit nullus oſtendens: puero tamen ſuo vt in teſtimonio ſuo, ita & in nomine collocato. Et hoc ipſum præmptum eſt ex perſona ipſius diſcere. Ait enim ad Oſeæ Prophetam: *Oſeæ 1.* Non apponam adhuc vt miſerear domui Iſrael, ſed enim aduerſans aduerſabor illis: filiorũ autem Iuda miſerebor, & ſaluos faciã illos in Domino Deo ipſorum.

Saluos faciam illos in Domino Deo ipſorũ.

Ergo abſolutè pater Deum ſi- **A** lium nuncupat, in quo & elegit nos ante tempora ſecularia. Ipſorum idcirco ait, quia Deus innaſcibilis à nullo eſt, nóſque filio in hæreditatem à Deo patre donamur. Legimus namque: Poſce à me, & dabo tibi gentes in hereditatem tuam. *Pſal. 2.* Deo enim ex quo omnia ſunt, Deus nullus eſt, qui ſine initio æternus eſt. Filio autem Deus pater eſt, ex eo enim Deus natus eſt. Nobis autem & Deus pater eſt, & filius Deus eſt: patre de filio confitente, quòd Deus noſter ſit: filio de patre docente, quòd Deus nobis ſit. Deo tamen filio à patre, id eſt, ipſo innaſcibilis virtutis ſuæ nomine nuncupato. Et hæc quidem ad Oſeæ. Per Eſaiam autem quàm abſoluta Dei patris de Domino noſtro **B** Ieſu Chriſto profeſſio eſt? Ait namque: Quoniam ſic dicit Dominus Deus ſanctus Iſrael, qui fecit quæ ventura ſunt. *Eſa. 45.* Interrogate me de filiis veſtris & de filiabus, & de operibus mannum mearum mandate mihi. Ego feci terram & hominem ſuper eam, ego omnibus ſideribus præcepi: ego ſuſcitaui regem cum iuſticia, & omnes viæ eius rectæ. Hic ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatẽ plebis meæ cõuertet. Non cum præmio, neq; cũ muneribus, dicit Dominus Sabaoth. Laborauit Ægyptus & mercatus Æthiopum & Sabain, viri excelſi ad te tranſibunt, & tui erunt ſerui, & poſt te ſequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te eſt Deus, & non **C** eſt Deus præter te. Tu enim es Deus, & neſciebamus. Deus Iſrael ſaluator, erubeſcent & pudebunt omnes qui aduerſantur ei, & ibunt cum confuſione.

Quoniã in te eſt Deus, & nõ Deꝰ præter te.

Eſt ne adhuc aliquis temeritati locus? aut vlla relicta eſt ignorationis occaſio: niſi id tantum reliquum ſit, vt impietas profeſſa ſe prodat? Deus ex quo omnia ſunt, qui omnia mandato fecit, facti opera ſibi aſſumens, non vtique efficienda, niſi dixiſſet vt fierent, teſtatur regem per ſe excitatum iuſtum, & ædificantem ſibi Domino ciuitatem, & plebis captiuitatem auertentem, non cum præmio, neque cum muneribus, gratia enim omnes ſaluamur. Deinde ita loquitur, cum poſt laborem Ægypti, id eſt, ſeculi captiuitatem, & mercatus **D** Æthiopum & Sabain, viri excelſi ad eum tranſibunt. Et qui tandem exiſtimandus labor Ægypti, & mercatus Æthiopum & Sabain? Recordemur Orientis Magos adorantes Dominum, & munerantes, & laborem veniendi vſque in Bethleem Iudæ, tanti itineris metiamur. In principum enim totius Ægypti labore, ſeculi labor demonſtratus eſt. Magis namque diuinæ virtutis operationes falſa rerum ſpecie mentientibus, potiſſimus impiæ religionis honor à ſeculo omni deferebatur. Iiſdem Magis ex mercatu Æthiopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrhæ munera deferentibus: quod quidem idipſum & alius Propheta pręmonuit, dicẽs: In cõſpectu eius procident Æthio- *Pſal. 71.* **E** pes, & inimici eius limũ lingẽt. Reges Tharſis munera offerent, reges Arabum & Sabain munera adducẽt, & dabitur ei de auro Arabiæ. In Magis itaque & muneribus labor Ægypti, & mercatus Æthiopum & Sabain oſtenditur, ſcilicet mundi error Magis adorantibus, & electa gentium munera adorato ab his Domino oblata. Excelſi autem viri, qui ad eum tranſituri ſunt, atque eum vincti ſequentur: qui tandem iſti ſint, non in obſcuro eſt. Reſpice ad Euangelia. Petrus Dominum ſuum ſequutarus, præcingitur. Intuere Apoſtolos. Seruus Chriſti Paulus in vinculis gloriatur. & videamus an vinctus Chriſti Ieſu, ea quæ Deus de filio ſuo Deo ſuerat loquutus, impleuerit. Precabũtur, inquit, quoniam in te eſt Deus. Dictum itaque ab Apoſtolo,

postolo, recognosce & recognitum intellige: Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi. Dehinc sequitur: Et non est Deus præter te. Quibus continuò idem Apostolus ait: Vnus est enim Dominus noster Iesus Christus, per quẽ omnia. Et nullus præter eum videtur alius esse, qui vnus est. Tertiò quoq; ait: Tu es Deus, & nesciebamus. Sed ex persecutore factus doctor ecclesiæ, dixit: Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super omnia Deus. Hi igitur vincti hæc prędicarunt: excelsi videlicet, & in duodecim thronis iudicaturi duodecim tribus Israel, & dominum suum doctrinæ & passionis suæ martyrio secuturi. Deus ergo in Deo est, & in quo est Deus, Deus est. Et quomodo non est Deus præter te, cùm in eodem Deus sit? V- B surpas, ô hæretice, ad confessionem solitarij Dei patris, Non est Deus præter me. Quomodo ex prædicatione Dei patris dicentis, Non est Deus præter te, dictũ interpretaberis, si per id quod dictum est, Non est Deus præter me, affirmare cõtẽdis, ne Dei filius Deus sit? Et cui ergo Deus dixerit, non est Deus præter te? Subiicere enim hic tibi personã solitarij non licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitauit ex persona virorum excelsorum adorantium & deprecantium, quoniã in te est Deus. Solitarium res ista non recipit. In te enim præsentem, veluti ad quem fit sermo, significat. Quod autem sequitur, In te est Deus, non solum eum qui præsens est, sed etiam eum qui maneat in præ- C senti demonstrat: habitantem ab eo in quo habitat discernens, personæ tantum distinctione, non generis. Deus enim in eo est: & in quo est Deus, Deus est. Nõ enim Deus in diuersæ atque alienę à se naturæ habitaculo est, sed in suo atque ex se genito manet Deus in Deo, quia Deus ex Deo est. Tu es enim Deus, & nesciebamus, Deus Israel saluator. Negantem te Deum in Deo, sequens sermo confutat. Ait enim: Erubescẽt & pudebit omnes qui aduersantur ei, & ibunt cum cõfusione. Decretum hoc in impietatẽ tuam, Dei est. Aduersaris enim Christo, de quo te professio paternæ vocis obiurgat. Deus est enim, quem esse tu Deũ negas. Denegas verò sub specie honoris Dei, dicentis: D Non est alius Deus præter me. Sed cõfundere & erubesce, non eget delato à te honore innascibilis Deus, gloriam hanc à te solitudinis suæ non postulat: non desiderat hanc opinionis tuæ intelligẽtiam, vt ob hoc quod dixerit, Non est Deus præter me, eum quẽ ex se genuit Deum abneges. Ac ne sibi hoc ad diuinitatẽ filij destruendam peculiare deferres, vnigeniti sui gloriam honore perfectæ diuinitatis impleuit, dicens: Et non est Deus præter te. Quid exæquata discriminas? quid comparata discernis? Proprium Dei filio est, ne præter eum Deus sit. Proprium Deo patri est, ne absque eo Deus quisquam sit. Verbis Dei de Deo vtere. Confitere ita, & precare regem, quoniam in te est E Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israel saluator. Caret contumelia honoris officium, neque offensionem habet confessionis exemplum, maximè cum aduersario eius plena confusionis sit & pudoris. Immorare Dei verbis, confitere De vocibus, & fuge confusionis denunciationem. Deum enim Dei filium abnegando, non tam Deum solitario gloriæ honore veneraris, quàm patrẽ filij in honoratione contemnis. Honoris fidem innascibili Deo confitere, quòd præter eum Deus nullus sit. Vnigenito Deo predica, quod absque eo Deus non sit. Audi enim præter Moysen & Esaiam, tum tertiò id ipsum quoque, & Hieremiam docentem,

1. Cor. 8.
Rom. 9.
Proprium Dei filio.
Proprium Deo patri.
Baruch. 3.

A cum dicit: Hic Deus noster est, & non deputabitur alter ad eum. Qui inuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eum Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc super terram visus est, & inter homines conuersatus est. Dixerat enim iam superius: Et homo est, & quis cognoscet eum? Habes ergo Deum in terra visum, & inter homines conuersatum: & requiro quomodo intelligendum existimes, Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris: cùm Hieremias Deum prædicet, qui & visus in terris est, & inter homines cõuersatus est? Pater certè non nisi filio visibilis est. Quis ergo iste est, qui & visus est, & conuersatus inter homines? Deus certè no- B ster est, & inuisibilis in homine, & cõtrectabilis Deus. Et Prophetam loquentem intellige. Non deputabitur alter ad eum. Si quæris quomodo, audi quæ sequũtur: ne per id non & patri propriũ esse existimes, quod dictum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Hæc enim sibi cohærent: Non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam scientię, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc super terram visus est, & inter homines cõuersatus est. Vnus est enim mediator Dei & hominum, Deus & homo: & in legisdegatione, & in coporis assumptione mediator. Alius igitur ad eum non deputatur. Vnus est enim hic in Deũ ex Deo natus, per quem creata sunt omnia C in cœlo & in terra, per quem tempora & secula facta sunt. Totũ enim quicquid est, ex eius operatione subsistit. Hic ergo vnus est disponens ad Abrahã, loquens ad Moysen, testans ad Israel, manens in prophetis, per virginẽ natus ex Spiritu sancto, aduersantes nobis inimicisque virtutes ligno passionis affigens, mortem in inferno perimens, spei nostræ fidem resurrectione cõfirmans, corruptionem carnis humanæ gloria corporis sui perimẽs. Ad hunc ergo non deputabitur alius. Soli enim hæc vnigenito Deo propria sunt, & vnus hic in hanc peculiarem virtutum suarum beatitudinẽ natus ex Deo est: non alter ad eum Deus deputatur. Non enim ex alia substantia, sed ex Deo Deus est. Nihil in D eo itaque nouũ, nihil extraneum, nihil recẽs est. Cùm enim audit Israel, quòd sibi Deus vnus sit, & filio Dei Deo non alter Deus deputetur, vt Deus sit: absolutè pater Deus, & filius Deus vnum sunt, non vnione personæ, sed substantiæ vnitate: quia filio Dei Deo deputari ad alterum Deum non sinit Propheta dicẽs, quòd Deus vnus est.

Quomodo Deus super terram visus.
Ioan. 1.
Quomodo intelligendum illud: Non deputabitur alter ad eum.
Per virginem natus ex Spiritu sancto.

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate.

LIBER V.

E RESPONDENTES impiis & vesanis hereticorũ institutionibus superioribus libris, non ignoramus in eam nos contradicendi necessitatem deductos fuisse, vt non minus periculi audientibus responsio nostra quàm silentium commoueret. Cùm enim vnum Deum prophanæ assertio infidelitatis ingereret, & rursum vnum Deum religiosæ negare fides sana non posset: tractari de eo non sine ancipitis periculi conscientia potuit, quod non minus impiè confirmaretur quàm negaretur. Equidem humani sensus opinione ineptum, & rationis alienum esse hoc fortè existimabitur, vt quod irreligiosum est negare, id ipsum irreligiosum sit con-

fiteri: cum pietas confitendi, impietatem condemnet negandi: nec rationi conueniat, vt vtiliter affirmetur, quod vtiliter destituatur. Sed ad diuinæ ſapientiæ intelligentiam humanus ſenſus imprudens, & ſecundum cœleſtem prudentiam ſtultus, iuxta infirmitates ſuas ſentit, & iuxta imbecillitatem naturæ ſuæ ſapit, ſtultus ſibi futurus vt Deo ſapiat: ſcilicet vt ſenſus ſui inopiam intelligens, & Dei ſapientiam conſectans, non ſecundum humanam ſapientiam prudens ſit, ſed ſecundum quod ad Deum proficit, ſapiat, in Dei ſapientiam ex recognita mundi ſtultitia tranſiturus. Cuius ſtultæ ſapientiæ ſenſum hæretica ſubtilitas ad fallendi occaſionem coaptans, vnum Deum profeſſa eſt, autoritate legis Euangeliorúmque vſa, qua dictum eſt: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus vnus eſt. Non ignorans quantum in eo ſit, vel reſponſionis periculum, vel ſilentij, & ex vtroque opportunitatem impietatis expectans, vt ſi ſanctitatem dicti infideliter vſurpati, conuenientis taciturnitas confirmaret, per id quod Deus vnus eſt, filius tamen Dei Deus non eſſet, Deo tantum ſicut eſt, vno manente. At verò ſi contradictio præſumptæ impiæ huius profeſſionis exiſteret, veritatem fidei Euangelicæ non conſeruaret Deum vnum confeſſa reſponſio, cum fidei noſtræ profeſſio ſecundum Deum vnum ſit, recideretque in alterius hæreſeos impietatem, Deum vtrum patrem & filium profeſſa confeſſio. Atque ita ſapientia mundi, quæ ſtultitia apud Deum eſt, ſpecie blãdæ & peſtiferæ ſimplicitatis illuderet, cum hoc fidei ſuæ conſtitueret exordium, in quo ſibi impiè aut aſſentiremur aut aduerſaremur. Et per hoc vtriuſque rei periculum, Dei filium Deum non eſſe obtineret, quia Deus vnus eſt, aut extorqueret alterius hæreſeos neceſſitatem, ſi & patrẽ Deum, & filium Deum confitentes, vnum Deum prædicare ſecundum Sabellij opinionem impiam exiſtimaremur. Et ita hoc prædicationis ſuæ modo, vnus Deus aut alium excluderet, aut per alium non eſſet, aut tantum in nominibus vnus eſſet: quia & vnitas alium neſciret, & alius non permitteret vnionem, & duo vnus eſſe non poſſent. Sed nos ſapientiam Dei, quæ mundo ſtultitia eſt conſequuti, & per fidei Dominicæ ſalutarem & ſynceram confeſſionem, viperea doctrinæ fraudulentiam prodituri, hunc reſponſionis noſtræ ordinem inchoauimus, qui & aditum ſibi demonſtrandæ veritatis acquireret, nec ſe periculo impiæ profeſſionis inſereret: temperato inter vtrunque moderamine, non negantes Deum vnum, ſed eo ipſo autore Deum & Deum, per quem Deus vnus prædicatus eſt, prædicantes: & Deum vnum, non per vnionem docentes, neque rurſum ad diuerſitatis numerum deſecantes: neque contrà tantum in nominibus confitentes, ſed Deum & Deum repoſita & dilata adhuc plenius vnitatis quæſtione, monſtrantes. Rectè enim vnum à Moyſe prædicatum Euangelia teſtantur: & rurſum fideliter in Euangeliis Deum & Deum doceri, Moyſes Deum vnũ prædicans autor eſt. Atque ita non autoritati contrarium eſt, ſed ex autoritate reſponſum eſt, ne per id filium liceret Deum negare, quia ad Iſrael Deus vnus eſt: cum confitendi Dei filium Deum idem autor eſſet, qui autor eſt Dei vnius prædicandi. Sequitur itaque ordinem quæſtionis etiam ordo connexi ſibi libelli. Nam quia hæc ſequens impij blandimenti poſita ſententia eſt, nouimus Deum vnum verum: hinc quoque ſecundi huius libri omnis ſermo conſiſtit, an filius Dei Deus verus ſit. Nam ſine du-

A bio in hunc ſe ordinem hæretici ingenij ſubtilitas coaptauit, primum vnum deum dicens, deinde vnum verum Deum confitens: vt per id filium Dei à natura & Dei veritate auerteret, cùm veritas in natura vnius manens, naturalem vnius non excederet veritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus eſt, quin Moyſes vnum Deum prædicans, intelligatur de Dei filio ſignificaſſe, quòd Deus ſit: per ipſas illas ſignificationis ſuæ autoritates recurramus, & requiramus, an quem Deum ſignificauerit, Deum quoque verum intelligendum docuerit. Nulli autem dubium eſt, veritatem ex natura & ex virtute eſſe. vt exempli cauſa dictum ſit. Verum triticum eſt quod ſpica ſtructum,

Moyſes vnũ Deũ prædicãs, de filio ſignificauit ꝙ Deus ſit, nũc inquiritur an verꝰ Deus ſit.

B & ariſtis vallatũ, & folliculis excuſſum, & in farinam comminutum, & in panem coactum, & in cibum ſumptum, reddiderit ex ſe & naturã panis & munus. Itaque quia naturæ virtus præſtat veritatem, videamus an verus Deus ſit, quem Moyſes Deum eſſe ſignificat: de vno Deo, & eodem vero Deo poſtea loquuturi, ne non interpoſita ſponſione, de vnius veri Dei in patre & filio ſubſiſtentis confirmatione, periculoſa ſuſpicio pendulæ expectationis ſolicitudinem defatiget. Creatio igitur mundi, poſtquam & Dei cognitio ſuſcepta eſt, filium Dei Deum eſſe ſignificãs, rogo in quo tandem verum eſſe Deũ deneget? Non enim ambigitur, quin per filium omnia ſint. Omnia nanque

C ſecundum Apoſtolum, per ipſum, & in ipſo. Si omnia per eum, & omnia ex nihilo, & nihil non per eum: quæro in quò ei veritas Dei deſit, cui non deſit Dei nec natura nec virtus? Naturæ enim ſuæ virtute vſus eſt, vt & eſſent quæ non erant, & fierent quæ placerent. Vidit enim Deus quod bona ſunt. Neque enim aliam quàm perſonæ intulit lex ſignificationem cùm ait: Et dixit Deus: Fiat firmamentum, Et ſubiecit rurſum: Et fecit Deus firmamentum. Cæterùm nec virtutem diſtinxit, nec naturam ſeparauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantum dicentis intelligentiam præſtitit, vt ſignificationem efficientis afferret. Veritatem autem naturę atque virtutis, ſignificatio ſermo-

Gen. 1.

D cinantis non adimit, quin potius veritatem ipſam quãta poteſt proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiam, naturæ eius eſt, quæ efficiens id poſſit præſtare, quod dicens. In quo ergo tandem non erit verus ille qui efficit, cùm verus ſit ille qui dicit? quandoquidem dicti veritatem, facti veritas conſequatur. Deus eſt qui dixit, Deus eſt qui fecit. Si in dicto veritas eſt, quæro cur negetur in facto? niſi fortè hic dicendo verus ſit, & non ſit verus iſte faciendo. Habemus itaque in filio Dei Deo naturæ veritatem. Deus eſt, creator eſt, Dei filius eſt, poteſt omnia: parum eſt vt quod vult poſſit, quia ſemper voluntas virtutis eſt, quinetiam id quod ſibi dicitur poteſt. Perfectæ enim

E poteſtatis eſt, hoc naturam poſſe facientis, quod poſſit ſignificare ſermo dicentis. Atque ita cùm quicquid dici poteſt, id ipſum & effici poſſit: tenet veritatis naturam ea quæ dictis exæquatur operatio. Non eſt itaque Dei filius Deus falſus, nec Deus adoptiuus, nec Deus nuncupatiuus, ſed Deus verus. Et non neceſſe eſt aliquid è diuerſo demonſtrare, per quod non ſit verus Deus. Mihi enim ſufficit in eo Dei nomen atque natura. Deus enim eſt, per quem facta ſunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mundi loquuta eſt. Exæquatur Deus Deo nomine, exæquatur veritati veritas opere. Vt ſignificatio eſt Dei potẽtis in dicto, ita intelligentia eſt Dei potentis in facto. Et poſt hæc quæro, in patris & filij cõfeſſione, qua autoritate

Filius Dei nõ eſt Deus falſus, non Deus adoptiuus, nec nuncupatiuus, ſed Deus verus.

naturæ

naturæ veritas vel diuinitatis denegetur, quàm & virtus nominis, & nomen virtutis impleuit? Meminisse autem legentem oportet, non me immemorem aut diffidentem earum quæ obiici soleant quæstionum, de his nunc tacere. Neque enim hoc quod dici solet: Pater maior me est, & cætera huiuscemodi similia, aut ignorantur, aut non intelliguntur, vt non per hæc ipsa veri Dei in filio natura doceatur: sed ordinem responsionis nostræ eum esse conuenit, qui erat propositionis aduersæ, vt vestigia impiæ institutionis gressus hic piæ prædicationis inculcans, ipsa illa prima euadentis in hoc prophanum irreligiosumque iter fallacis doctrinæ signa deleret. Dilatis igitur atque in postremum reseruatis euangelicis atque apostolicis præconiis, omnis interim nobis de lege & Prophetis aduersus impios pugna sit; ementitam eorum atque fallacem peruersitatem his ipsis interim quibus fallere tentant, dictis coarguentibus. Neque enim aliter veritas intelligi potest, quàm si falsa ea esse quæ veritati obiecta sunt, detegantur, & hoc quidem mentientium absolutiore dedecore, si mendacia ipsa proficiant veritati. Et quidem sensu humanæ opinionis commune iudicium est, nequaquam veris falsa sociari, neque hæc rerum genera mutuo sibi assensu contineri: quia per generis differentiam aduersante natura nunquam dissidentia coeant, nec diuersa consentiant, nec sibi inuicem aliena communia sint. Quæ cùm ita sint, interrogo inter verum & falsum Deum, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Verba sensum enunciant, sensus rationis motus, rationis motum veritas incitat. Ex verbis igitur sensum sequamur, & ex sensu rationem intelligamus, & ea ratione veritatem apprehendamus. Cui enim dicitur, Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram: quæro in quo non secundum eum verus sit qui sibi dicat. Nam sine dubio dictum hoc ex affectu sensúque dicentis est. Ergo qui dicit, Faciamus, significat secum ad faciendum non dissentiente, non alienum, non infirmum, sed qui potens sit ad id vnde est sermo faciendum. Hoc ergo sine dubio sensisse qui loquitur, quia id loquutus est, intelligendus est. Vt plenior autẽ naturæ atque operationis veritas doceretur, qui sensit suum per verba eloquebatur: sensus quoque rationem ex natura cum veritate subiecit dicens: Ad imaginem & similitudinem nostram. Vbi est hic falsus Deus, cui verus Deus dicit: Ad imaginem & similitudinem nostram? Nostram no habet vnionem, non habet diuersitatem, non habet discretionem. Homo enim ad communem fit, secundum veritatem sermonis, imaginem. Communio autem falso veróque non competit. Deus qui loquitur, ad Deum loquitur: Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomen non discrepat, natura non differt. Vna enim est imaginis, ad quam homo creatus est, species: & inter hæc veritas vbi deperit, manente inter vtrunque & facti communione, & cõmunis imaginis veritate. Nondum absoluendæ huius quæstionis mihi tempus est: posterius enim demonstrabimus, in quam imaginem Dei patris & Dei filij homo conditus sit. Nunc interim hoc tenemus, an iste verus Deus non sit, cui verus Deus dixerit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Discerne si quid potes, in hac imaginis communione, verum atque falsum: & hæretico furore hæc indesecabilia decide. Vnũ enim sunt, ad quorum imaginis & similitudinis vnum est homo factus

Gen. 1.

Gen. 1.

Ad patris et filij imaginem homo cõditur.

A exemplum. Sed sequamur ordinem lectionis, vt veritas semper sibi cohærens non demutetur offendiculo falsitatis. Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Imago communis est, Deus ad imaginem Dei hominem fecit. Qui verũ Deum filium Dei denegat, quæro ad cuius Dei imaginẽ à Deo factum hominem intelligat? Meminerit tamẽ semper per filium omnia, ne fortè hæretica intelligentia operationem sibi Dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem Dei patris per filiũ Deũ homo conditur, conditur quoque ad imaginẽ filij: quia nemo filio dictũ denegat, ad imaginem & similitudinem nostram. Tenuit ergo sermo diuinus rationem veritatis in dictis, quam opus explebat B in factis: vt hominem ad imaginem Dei Deus figurãs, & Deum significaret, nec veritatem Deo adimeret: cùm & in communione imaginis esset Deus verus, qui in opere efficiendo intelligebatur Dei filius. O desperatæ mentis furor perdite, ô stulta cæcæ impietatis temeritas. Audis Deum & Deum, audis imaginem nostram, quid tu subiicis verum & non verum? Quid inseris naturalem atque falsum? Quid sub religionis nomine religionem euertis? Quid per vnum Deum, & vnum verũ Deum tentas, ne Deus verus vnus sit? Nondum væsanos spiritus tuos dictis Euangelicis atque Apostolicis suffoco, in quibus Pater & filius non persona, sed natura vnus & verus Deus vterque est: interim C te lex sola enecat. Nunquid ait Deum verum, & non Deum verum? Nunquid altero in vtroque præterquã naturæ nomine vsa est? Deum & Deũ dixit, quæ dixit Deum vnum. Sed qui tantũ dixisse dico? Deum verũ, & Deũ verum, per veritatẽ imaginis prædicauit. Vsa est in nũcupatione primũ naturæ nomine, vtitur deinceps in genere veritate naturæ. Cùm enim qui fit, secundũ imaginẽ creatur vtriusque, non potest nõ in vtroque consistere, quòd vterque Deus verus sit. Sed pergamus etiam nunc eo prædicationis nostrę itinere, quo lex sancta de Deo docuit. Angelus Dei ad Agar loquitur, & idem Angelus Deus est. Sed fortè idcirco non Deus verus est, quia Angelus Dei est. Inferioris D enim naturæ videtur hoc nomen: & vbi nũcupatio est generis alieni, ibi existimatur veritas eiusdem generis non inesse. Et quidẽ iam superior liber inanitatẽ huius quęstionis ostẽdit. In angelo enim officij potius quàm naturæ intelligentia est. Et Psalmista mihi testis est, dicens: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignẽ vrentem. Vrens igitur ignis, illi ministri eius sunt: sui autẽ spiritus, angeli eius sunt. Per hæc enim nũciorũ, qui angeli nuncupãtur, ac ministrorũ ostẽditur vel natura, vel virtus. Fit ergo hic spiritus angelus, vel hic ignis vrẽs, minister Dei: & hęc natura eorũ accipit nũcij & ministri officiũ. Volẽs igitur lex, imò per legem Deus personã paterni nominis intimare, Dei filiũ ange E lum Dei loquuta est, id est, nunciũ Dei. Significationẽ enim officij testatur in nuncio: naturæ autẽ veritatem cõfirmauit in nomine, cum Deũ dixit. Hic autẽ nunc dispensationis est ordo, non generis. Non enim aliud quàm patrẽ & filium prædicamus: & ita naturã nominum coæquamus, vt veritatẽ Dei teneat ex innascibili Deo Dei vnigeniti natiuitas. Missi autem & mittentis significatio hic non aliud quàm patrem & filiũ docet: cæterùm veritatem non adimit naturæ, neque in filio perimit natiuæ diuinitatis proprietatẽ, quia nemo ambigat naturam autoris in filij natiuitate cõnasci: vt ex vno consistat in vnum, quod per vnum non discernatur ex vno, atque ita vnum sint per quod vnus ex vno est. O impatiens fidei calor, & desiderati sermonis in-

Gen. 1.

Alius locus, ex quo probat filiũ verũ Deũ.

Angelus est nomẽ officij, non naturæ.

Psal. 103.

fiteri: cum pietas confitendi, impietatem condemnet negandi: nec rationi conueniat, vt vtiliter affirmetur, quod vtiliter destruatur. Sed ad diuinæ sapientiæ intelligentiam humanus sensus imprudens, & secundum cœlestem prudentiam stultus, iuxta infirmitates suas sentit, & iuxta imbecillitatem naturæ suæ sapit, stultus sibi futurus vt Deo sapiat: scilicet vt sensus sui inopiam intelligens, & Dei sapientiam consectans, non secundum humanam sapientiam prudens sit, sed secundum quod ad Deum proficit, sapiat, in Dei sapientiam ex recognita mundi stultitia transiturus. Cuius stultæ sapientiæ sensum hæretica subtilitas ad fallendi occasionem coaptans, vnum Deum professa est, autoritate legis Euangeliorumque vsa, B qua dictum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Non ignorans quantum in eo sit, vel responsionis periculum, vel silentij, & ex vtroque opportunitatem impietatis expectans, vt si sanctitatem dicti infideliter vsurpati, conuenientis taciturnitas confirmaret, per id quod Deus vnus est, filius tamen Dei Deus non esset, Deo tantum sicut est, vno manente. At verò si contradictio præsumptæ impiæ huius professionis existeret, veritatem fidei Euangelicæ non conseruaret Deum vnum confessa responsio, cum fidei nostræ professio secundum Deum vnum sit, recideretque in alterius hæreseos impietatem, Deum vnum patrem & filium professa confessio. Atque ita C sapientia mundi, quæ stultitia apud Deum est, specie blādæ & pestiferæ simplicitatis illuderet, cum hoc fidei suæ constitueret exordium, in quo sibi impiè aut assentiremur aut aduersaremur: Et per hoc vtriusque rei periculum, Dei filium Deum non esse obtineret, quia Deus vnus est, aut extorqueret alterius hæreseos necessitatem, si & patrē Deum, & filium Deum confitentes, vnum Deum prædicare secundum Sabellij opinionem impiam existimaremur. Et ita hoc prædicationis suæ modo, vnus Deus aut alium excluderet, aut per alium non esset, aut tantum in nominibus vnus esset: quia & vnitas alium nesciret, & alius non permitteret vnionem, & duo vnus esse non pos- D sent. Sed nos sapientiam Dei, quæ mundo stultitia est consequuti, & per fidei Dominicæ salutarem & synceram confessionem, vipereæ doctrinæ fraudulentiam proditurí, hunc responsionis nostræ ordinem inchoauimus, qui & aditum sibi demonstrandæ veritatis acquireret, nec se periculo impiæ professionis insereret: temperato inter vtrunque moderamine, non negantes Deum vnum, sed eo ipso autore Deum & Deum, per quem Deus vnus prædicatus est, prædicantes: & Deum vnum, non per vnionem docentes, neque rursum ad diuersitatis numerum desecantes: neque contrà tantum in nominibus confitentes, sed Deum & Deum reposita & dilata adhuc plenius vni- E tatis quæstione, monstrantes. Rectè enim vnum à Moyse prædicatum Euangelia testantur: & rursum fideliter in Euangeliis Deum & Deum doceri, Moyses Deum vnū prædicans autor est. Atque ita non autoritati contrarium est, sed ex autoritate responsum est, ne per id filium liceret Deum negare. quia ad Israel Deus vnus est: cum confitendi Dei filium Deum idem autor esset, qui autor est Dei vnius prædicandi. Sequitur itaque ordinem quæstionis etiam ordo connexi sibi libelli. Nam quia hæc sequens impij blandimenti posita sententia est, nouimus Deum vnum verum: hinc quoque secundi huius libri omnis sermo consistit, an filius Dei Deus verus sit. Nam sine du- A bio in hunc se ordinem hæretici ingenij subtilitas coaptauit, primum vnum deum dicens, deinde vnum verum Deum confitens: vt per id filium Dei à natura & Dei veritate auerteret, cùm veritas in natura vnius manens, naturalem vnius non excederet veritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus est, quin Moyses vnum Deum prædicans, intelligatur de Dei filio significasse, quòd Deus sit: per ipsas illas significationis suæ autoritates recurramus, & requiramus, an quem Deum significauerit, Deum quoque verum intelligendum docuerit. Nulli autem dubium est, veritatem ex natura & ex virtute esse. vt exempli causa dictum sit. Verum triticum est quod spica structum, B & aristis vallatū, & folliculis excussum, & in farinam comminutum, & in panem coactum, & in cibum sumptum, reddiderit ex se & naturā panis & munus. Itaque quia naturæ virtus præstat veritatem, videamus an verus Deus sit, quem Moyses Deum esse significat: de vno Deo, & eodem vero Deo postea loquuturi, ne non interposita sponsione, de vnius veri Dei in patre & filio subsistentis confirmatione, periculosa suspicio pendulæ expectationis solicitudinem defatiget. Creatio igitur mundi, postquam & Dei cognitio suscepta est, filium Dei Deum esse significās, rogo in quo tandem verum esse Deū deneget? Non enim ambigitur, quin per filium omnia sint. Omnia namque C secundum Apostolum, per ipsum, & in ipso. Si omnia per eum, & omnia ex nihilo, & nihil non per eum: quæro in quo ei veritas Dei desit, cui non desit Dei nec natura nec virtus? Naturæ enim suæ virtute vsus est, vt & essent quæ non erant, & fierent quæ placerent. Vidit enim Deus quod bona sunt. Neque enim aliam quàm personæ intulit lex significationem cùm ait: Et dixit Deus: Fiat firmamentum, Et subiecit rursum: Et fecit Deus firmamentum. Cæterùm nec virtutem distinxit, nec naturam separauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantum dicentis intelligentiam præstitit, vt significationem efficientis afferret. Veritatem autem naturę atque virtutis, significatio sermo- D cinantis non adimit, quin potius veritatem ipsam quāta potest proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiam, naturæ eius est, quæ efficiens id possit præstare, quod dicens. In quo ergo tandem non erit verus ille qui efficit, cùm verus sit ille qui dicit? quandoquidem dicti veritatem, facti veritas consequatur. Deus est qui dixit, Deus est qui fecit. Si in dicto veritás est, quæro cur negetur in facto? nisi fortè hic dicendo verus sit, & non sit verus iste faciendo. Habemus itaque in filio Dei Deo naturæ veritatem. Deus est, creator est, Dei filius est, potest omnia: parum est vt quod vult possit, quia semper voluntas virtutis est, quinetiam id quod sibi dicitur potest. Perfectæ enim E potestatis est, hoc naturam posse facientis, quod possit significare sermo dicentis. Atque ita cùm quicquid dici potest, id ipsum & effici possit: tenet veritatis naturam ea quæ dictis exæquatur operatio. Non est itaque Dei filius Deus falsus, nec Deus adoptiuus, nec Deus nuncupatiuus, sed Deus verus. Et non necesse est aliquid è diuerso demonstrare, per quod non sit verus Deus. Mihi enim sufficit in eo Dei nomen atque natura. Deus enim est, per quem facta sunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mundi loquuta est. Exæquatur Deus Deo nomine, exæquatur veritati veritas opere. Vt significatio est Dei potentis in dicto, ita intelligentia est Dei potentis in facto. Et post hæc quæro, in patris & filij cōfessione, qua autoritate naturæ

Moyses vnū Deū prædicās, de filio significauit ꝙ Deus sit, nūc inquiritur an verus Deus sit.

Gen. 1.

Filius Dei nō est Deus falsus, non Deus adoptiuus, nec nuncupatiuus, sed Deus verus.

naturæ veritas vel diuinitatis denegetur, quàm & virtus nominis, & nomen virtutis impleuit? Meminisse autem legentem oportet, non me immemorem aut diffidentem earum quæ obiici soleant quæstionum, de his nunc tacere. Neque enim hoc quod dici solet: Pater maior me est, & cætera huiuscemodi similia, aut ignorantur, aut non intelliguntur, vt non per hæc ipsa veri Dei in filio natura doceatur: sed ordinem responsionis nostræ eum esse conuenit, qui erat propositionis aduersæ, vt vestigia impiæ institutionis gressus hic piæ prædicationis inculcans, ipsa illa prima euadentis in hoc propbanum irreligiosumque iter fallacis doctrinæ signa deleret. Dilatis igitur atque in postremum reseruatis euangelicis atque apostolicis præconiis, omnis interim nobis de lege & Prophetis aduersus impios pugna sit; ementitam eorum atque fallacem peruersitatem his ipsis interim quibus fallere tentant, dictis coarguentibus. Neque enim aliter veritas intelligi potest, quàm si falsa ea esse quæ veritati obiecta sunt, detegantur, & hoc quidem mentientium absolutiore dedecore, si mendacia ipsa proficiant veritati. Et quidem sensu humanæ opininnis commune iudicium est, nequaquam veris falsa sociari, neqbue hæc rerum genera mutuo sibi assensu contineri: quia per generis differentiam aduersante natura nunquam dissidentia coeant, nec diuersa consentiant, nec sibi inuicem aliena communia sint. Quæ cùm ita sint, interrogo inter verum & falsum Deum, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus bominem ad imaginem & similitudinem nostram. Verba sensum enunciant, sensus rationis motus, rationis motum veritas incitat. Ex verbis igitur sensum sequamur, & ex sensu rationem intelligamus, & ea ratione veritatem apprehendamus. Cui enim dicitur, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram: quæro in quo nnn secundum eum verus sit qui sibi dicat. Nam sine dubio dictum hoc ex affectu sensúque dicentis est. Ergo qui dicit, Faciamus, significat secum ad faciendum non dissentiente, nnn alienum, non infirmum, sed qui potens sit ad id vnde est sermo faciendum. Hoc ergo sine dubio sensisse qui loquitur, quia id loquutus est, intelligendus est. Vt plenior autē naturæ atque operationis veritas doceretur, qui sensū suum per verba eloquebatur: sensus quoque rationem ex natura cum veritate subiecit dicens: Ad imaginem & similitudinem nostram. Vbi est bic falsus Deus, cui verus Deus dicit: Ad imaginem & similitudinem nostram? Nostram no habet vnionem, non habet diuersitatem, non habet discretionem. Homo enim ad communem fit, secundum veritatem sermonis, imaginem. Communio autem falso veróque non competit. Deus qui loquitur, ad Deum loquitur: Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomen non discrepat, natura non differt. Vna enim est imaginis, ad quam homo creatus est, species: & inter hæc veritas vbi deperit, manente inter vtrunque & facti communione, & cōmunis imaginis veritate. Nondum absoluendæ huius quæstionis mihi tempus est: posterius enim demonstrabimus, in quam imaginem Dei patris & Dei filij homo conditus sit. Nunc interim hoc tenemus, an iste verus Deus non sit, cui verus Deus dixerit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Discerne si quid potes, in hac imaginis communione, verum atque falsum: & hæretico furore hæc indesecabilia decide. Vnū enim sunt, ad quorum imaginis & similitudinis vnum est homo factus

Veritas in-[...]itur, [...] [...]a esse cō-[...]ntur.

[A]lius locus.

Gen. 1.

[...] verbis [...] sensum sequamur, ex [...] ratio-[nem] intelli-gamus, ex [...]ione ve-ri[tat]em ap-prehenda-mus.

Gen. 1.

Ad patris et filij imaginem homo cōditur.

A exemplum. Sed sequamur ordinem lectionis, vt veritas semper sibi cohærens non demutetur offendiculo falsitatis. Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Imago communis est, Deus ad imaginem Dei hominem fecit. Qui verū Deum filium Dei denegat, quæro ad cuius Dei imaginē à Deo factum hominem intelligat? Meminerit tamē semper per filium omnia, ne fortè hæretica intelligentia operationem sibi Dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem Dei patris per filiū Deū homo conditur, conditur quoque ad imaginē filij: quia nemo filio dictū denegat, ad imaginem & similitudinem nostram. Tenuit ergo sermo diuinus rationem veritatis in dictis, quam opus explebat B in factis: vt hominem ad imaginem Dei Deus figurās, & Deum significaret, nec veritatem Deo adimeret: cùm & in communione imaginis esset Deus verus, qui in opere efficiendo intelligebatur Dei filius. O desperatæ mentis furor perdite, ô stulta cæcæ impietatis temeritas. Audis Deum & Deum, audis imaginem nostram, quid tu subiicis verum & non verum? Quid inseris naturalem atque falsum? Quid sub religionis nomine religionem euertis? Quid per vnum Deum, & vnum verū Deum tentas, ne Deus verus vnus sit? Nondum væsanos spiritus tuos dictis Euangelicis atque Apostolicis suffoco, in quibus Pater & filius non persona, sed natura vnus & verus Deus vterque est: interim C te lex sola enecat. Nunquid ait Deum verum, & non Deum yerum? Nunquid altero in vtroque præterquā naturæ nomine vsa est? Deum & Deū dixit, quæ dixit Deum vnum. Sed qui tantū dixisse dico? Deum verū, & Deū verum, per veritatē imaginis prædicauit. Vsa est in nūcupatione primū naturæ nomine, vtitur deinceps in genere veritate naturæ. Cùm enim qui fit, secundū imaginē creatur vtriusque, non potest nō in vtroque consistere, quòd vterque Deus verus sit. Sed pergamus etiam nunc eo prædicationis nostræ itinere, quo lex sancta de Deo docuit. Angelus Dei ad Agar loguitur, & idem Angelus Deus est. Sed fortè idcirco non Deus verus est, quia Angelus Dei est. Inferioris D enim naturæ videtur hoc nomen: & vbi nūcupatio est generis alieni, ibi existimatur veritas eiusdem generis non inesse. Et quidē iam superior liber inanitatē huius quęstionis ostēdit. In angelo enim officij potius quàm naturæ intelligentia est. Et Psalmista mihi testis est, dicens: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignē vrentem. Vrens igitur ignis, illi ministri eius sunt: sui autē spiritus, angeli eius sunt. Per hæc enim nūciorū, qui angeli nuncupātur, ac ministrorū ostēditur vel natura, vel virtus. Fit ergo hic spiritus angelus, vel hic ignis vrēs, minister Dei: & hęc natura eorū accipit nūcij & ministri officiū. Volēs igitur lex, imò per legem Deus personā paterni nominis intimare, Dei filiū ange E lum Dei loquuta est, id est, nunciū Dei. Significationē enim officij testatur in nuncio: naturæ autē veritatem cōfirmauit in nomine, cum Deū dixit. Hic autē nunc dispensationis est ordo, non generis. Non enim aliud quàm patrē & filium prædicamus: & ita naturā nominum coæquamus, vt veritatē Dei teneat ex innascibili Deo Dei vnigeniti natiuitas. Missi autem & mittentis significatio hic non aliud quàm patrem & filiū docet: cæterùm veritatem non adimit naturæ, neque in filio perimit natiuæ diuinitatis proprietatē, quia nemo ambigat naturam autoris in filij natiuitate cōnasci: vt ex vno consistat in vnum, quod per vnum non discernatur ex vno, atque ita vnum sint per quod vnus ex vno est. O impatiens fidei calor, & desiderati sermonis in-

Gen. 1.

Alius locus, ex quo probat filiū verū Deū.

Angelus est nomē officij, non natura.

Psal. 103.

continens silentium. Iam enim & in superiori libro modum constitutæ prædicationis excessimus, quando impiè dictum vnum Deum ab hæreticis arguentes, & Deum atque Deum à Moyse prædicatum docentes, ad vnius Dei veram & religiosam confessionem pia, quamuis inconsiderata, festinatione descendimus: nunc quoque alterius quæstionis negocio immorantes, non tenuimus ordinem constitutum, & dũ de Deo vero Dei filio loquimur, vsque ad cõfessionẽ Dei veri in patre & filio feruẽtis spirit' ardore proru-pimus. Sed tractatui suo fidei nostræ veritas reseruetur: quæ cum inchoata sit ad securitatem legentis, tractanda tamen atque absoluenda plenius est ad desperationem contradicentis. Non affert itaque demutationem naturæ nomen officij: qui enim angelus Dei est, Deus est. Non sit planè Deus verus, si non res Dei & loquutus fuerit, & gesserit. In gentem enim magnã Ismahel adauget, & nomini eius multiplicationẽ gentium pollicetur, & quæro si hoc angeli opus est? Sin verò potestas Dei est, quid naturæ aufers veritatem, cui veritatis non adimis potestatem? Tenet itaque virtus naturæ veritatis fidem: & idem dispensationis suæ salutaria mundo sacramenta, qui Deus verus est, nescit aliquando non esse Deus verus. Et primùm quæro, quid significationis habeat Deus, & non Deus verus? Non enim verbi huius apprehendo rationem si dicatur mihi, ignis est, sed non est verus ignis: aut aqua est, sed non est vera aqua: & quæro, in quo eiusdẽ generis veritas à generis eiusdẽ veritate dissẽtiat? Quod enim ignis est, non potest esse ne verus sit: nec natura manens eo potest carere quod vera est. Perime aquæ, quod aqua est, & per id poteris abolere ne vera sit: cæterùm si aqua maneat, etiam in eo necesse est persistat vt vera sit: potest ita demum natura perire, si nõ sit: verùm non potest non vera esse, si maneat. Aut Deus verus est filius Dei, vt Deus sit: aut si non est verus Deus, nõ potest id etiam esse quod Deus est: quia si natura non sit, non naturæ competit nomen: si autem naturæ in eo nomen est, non potest ab eo veritas abesse naturæ. Sed fortè in eo cum angelus Dei Deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & sit in eo nuncupatio Dei potius quàm veritas. Si patum naturam in se Dei, tum cum angelus Dei dictus est edocuit, in inferiotis adhuc ab angelo naturæ nomine intellige, an ex se Dei præstiterit veritatem: namque ad Abraham homo loquutus est, sed Abraham Deũ adorauit. Et ô pestifer hæretice, Deum Abraham confessus est, quem tu deum denegas. Quas promissas Abrahæ benedictiones impie expectas? Non est tibi ille, vt est, gentium pater: neque in familiam seminis sui per benedictiones fidei suæ renatus euadis. Non de lapidibus Abrahæ filius excitaris, sed natio viperarum confessionis tuæ hostis existis. Non es Israel Dei, non es Abrahæ successio, non iustificatus ex fide es: non enim Deo credidisti. Per eam namque fidem iustificatus est, & constitutus est Abraham pater gentium: per quam Deum cui crediderat adorauit. Adorauit etenim beatus ille & fidelis patriarcha Deum: & accipe quàm Deum verum, cui, vt ipse de se ait, non impossibile est omne verbum. Aut nunquid nõ soli Deo possibile est omne verbum? Aut cui possibile est omne verbum, quæro quid desit de Deo vero: & rogo, quis est Deus hic Sodomę & Gomorrę euersor? Pluit enim Dominus à Domino. Nunquid non verus Dominus à vero Domino? aut nunquid aliud quàm Dominus à Domino? Vel quid præter significationẽ per-

Verum esse non separatur ab esse.

obiectio.

Luc. 1.
Gen. 19.

A sonæ in Domino ac Domino coaptabis? Et memento quod quem solum verum Deum nosti, hunc eundem solum iustum iudicem sis professus. Et intellige, quod Dominus qui pluit à Domino, non occidens iustum cum impio, omnem iudicans terram, & Deus & iudex est iustus, & pluit à Domino. Et inter hæc, quem solum iustum iudicem dixeris quæro. A Domino enim Dominus pluit, & hunc iustum iudicem non negabis, qui pluit à Domino. Abraham enim dixit, pater gentium, non vtique infidelium: Nullo modo facies hoc verbum vt occidas iustum cum impio, & erit iustus tanquam impius. Nullo modo qui iudicas terram, facies hoc iudicium. Hunc ergo Deum iustum B iudicem, necesse est & verum Deum esse. Tuo te impie teneo mendacio. Nondum ex Euangeliis Deum iudicem profero, lex mihi iudicem Deũ loquuta est. Adime filio quod iudex est, vt auferas quod Deus verus est. Eum enim solum verum Deum, quem solũ iudicem iustum professus es: & quẽ iustum iudicem doces, hunc non potes secundum te verum Deum negare. Qui iudex est, Dominus est, potens ad omne verbum est, benedictionum æternarum sponsor est, piorũ impiorumque iudex est, Abrahæ Deus est, ab eo adoratus est. Ementire saltem aliquid per hanc impiam & stultam verbi tui impudentiã, vnde non verus est. Nõ perimunt naturæ veritatem cœlestis misericordiæ sa- C cramenta, sed nec sanctorum fidem species quæ ad fidei visionẽ coaptantur, eludunt. Sacramẽta enim legis mysterium dispensationis Euangelicæ prçfigurant: vt patriarcha videat & credat, quod Apostolus cõtẽpletur & prędicet. Namque cum lex vmbra sit futurorũ, veritatẽ corporis vmbræ species expressit. Et Deus in homine & videtur, & creditur, & adoratur, qui secundum plenitudinẽ temporis esset in homine gignẽdus. Nãque ad visum species præfiguratæ veritatis assumitur. Visus est autem tum tantum Deus in homine, nõ natus est: mox etiam hoc quod est visus, & natus est. Ad veritatem verò nascendi familiaritas proficit assumptæ ad contemplandum formæ. Illic homo per D Deum secundum naturæ nostræ infirmitatem videndum assumitur, hic pro naturæ nostræ infirmitate nascitur quod erat visum. Accipit vmbra corpus, & species veritatẽ, & visio naturam. Non tamen Deus à se demutatur, cùm in homine nobis aut conspicitur, aut nascitur, familiari inter se proprietate & natiuitatis & visus: vt quod natum est, visum sit, & quod visum est nasceretur. Et quia nondum nobis collationis Euangelicæ ac propheticæ locus est institutus, interim ex lege ordinem prosequamur, probaturi postea ex Euãgeliis, verum Dei filium natum in hominem fuisse: nunc visum interim patriarchis in specie hominis, Dei filium, Deum verum doceamus ex lege. Nanque cum E Abrahæ homo visus est, & Deus adoratur, & iudex prædicatur. Et cum pluit Dominus à Domino: non ambigitur quin quod pluit Dominus à Domino, ad significationem patris & filij loquatur. Neque rursum existimandum est, quòd patriarcha nescierit, quin Deum verum adoraret, quem Deum intelligens adorabat. Habet autem non exiguam [illegible]liæ impietas ad intelligentiam verę fidei difficultatem. Angustum enim irreligiositatis sensum religiosæ doctrinæ institutio non adit: ex quo fit, vt quæ ad sacramentum salutis humanæ Deus in hominem nascendo gessit, mẽs irreligiosa non capiat, dum opus salutis non suæ non intelligit esse veritatẽ: & contẽplando partũ natiuitati, infantiæ infirmitatẽ, pueritiæ profectũ, iuuentutis ætatem,

Ibid. 18.

Filius iudex ostenditur ex lege.

Abraham vidit, credidit, & adorauit Deũ in homine.

ætatē, corporis passiones, & passionū crucē, & crucis mortē, per hæc nō sentiunt Deū verū, cū hæc in se ad naturā genuerit, quæ sibi non erāt in veritate naturæ, ita vt naturæ nō amitteret veritatē, neq; homo factus Deus esse desineret, cum qui Deus est, homo esse cœpisset: non intelligētes nō nisi ex veri Dei virtute esse, vt quod nō esset, esset: nec tamē quod esset, esse desineret: cum naturæ infirmæ assumptio non esset, nisi ex potētis virtute naturæ: quæ cum in eo quod esset maneret, posset tamē esse quod non erat. O hæretica imprudentia, & stulta mundi sapiētia: opprobriū Christi non intelligēs Dei esse virtutē, & stultitiā fidei nō sentiens Dei esse sapiētiam. Deus ergo idcirco tibi Chri- B stus non est, quia qui erat nascitur: quia qui indemutabilis est, crescit ætate: quia impassibilis patitur, quia viuens moritur, quia mortuus viuit, quia omnia in eo contra naturam sunt? Rogo hoc quid aliud est, quàm omnipotentem esse, quod Deus est? Nondum vos ô sacra & veneranda Euangelia cōtingo, vt vobis Christus Iesus in his passionibus Deus sit. Ex lege enim estis, & oportet eam docere, quòd per assumptam infirmitatem non amittat Deus esse, qui Deus est. Sacramentum enim fidei vestræ, mysteriorum suorum virtute testata est. Adesto nunc mecum fidei tuæ spiritu aduersus venenata infidelitatis sibila, sancte & beate patriarcha Iacob: & in lucta hominis inuale- C scens, benedici te ab eo fortior deprecare. Quid istud est, quod imbecillum oras, quod ab infirmo expectas? Hunc cuius benedictionem rogas, complexu tuo validor elidis. A gestis corporis tui, mentis tuæ opus dissidet: aliud enim quàm agis sentis. Tenes in gestis luctæ tuæ hominem infirmum: sed hic tibi homo Deus verus est, non ex nuncupatione, sed ex natura. Non enim adoptiuis benedictionibus benedici te postulas patriarcha, sed veris. Cum homine luctaris, sed Deum facie ad faciem vides: non hoc oculis tui corporis cernis, quod visu fidei tuæ sentis. Infirmus secundum te homo est, sed anima tua secundum visum Deum saluata est. Iacob in lucta es, post fidem postulatæ be- D nedictionis Israël es. Subditur tibi secundum carnem homo, ad mysterium passionis in carne: Deum in carnis infirmitate non nescis, ad sacramentum benedictionis in spiritu. Nec aspectus impedit, quin fides maneat: nec infirmitas auocat, quin benedictio postuletur. Nec homo efficit, quin qui homo est, Deus sit, nec qui Deus est, non Deus verus est: quia potest non Deus verus esse, qui Deus est, & benedicit transferens nuncupando. Tenet adhuc sacramenti Euangelici ordinem legis vmbra, & apostolicæ doctrinæ veritatem mysteriis suis veri æmula præfigurat. In visu somni beatus Iacob Deum viderat: in somnio sacramenti reuelatio est, non corporalis contemplatio. Nam E & per scalam descensus & ascensus angelorum ad cœlum demonstratur, & super scalam incumbens Deus ostenditur, & interpretatio visionis, reuelationem somnij prophetauit: nam patriarchæ dictis, & domus Dei, & porta cœli, locus esse hic visionis ostenditur. Et post multam gestorum eius enarrationem sequitur: Dixit autem Deus ad Iacob: Surge & descende in locum Bethel, & habita ibi, & offer sacrificium Deo, qui visus est tibi cum recederes à facie Esau. Si Euangelica fides per Deum filium, ad Deum patrem habet aditum, & non potest Deus nisi per Deum intelligi, nunc Deus qui honorem Deo incumbenti in scalam cœli postulat, docete vnde non verus sit, aut quæ in vtroque naturæ diuersitas est, vbi eiusdem na-

Gen. 32.

Deus videri voluit homo infirmus, antequam esset homo nat⁹.

Gen. 35.

A turæ vnum atque idem nomen est? Deus visus est, Deus de viso Deo loquitur. Non potest Deus nisi per Deum intelligi, sicut nec honorem à nobis Deus nisi per Deum accipit. Namque honorandus esse non intelligetur, nisi iste docuerit honorandum: nec Deus scietur, nisi hic Deus scitus sit. Habet ergo dispensatio sacramentorum suorum ordinem. Dei honorem per Deū docemur. Tenet natura suum nomen. Non aliud vterque quàm Deus est: & inter patris & filij naturæ vnius nomen vnum. Quæro quomodo Deus filius à se possit degenerare, ne verus sit? Nō est de Deo humanis iudiciis sentiendum: Neque enim nobis ea natura est, vt se in cœlestem cognitionem suis viribus efferat. A Deo discendum est, quid de Deo intelligendum sit: quia non nisi se autore cognoscitur. Adsit licet secularis doctrinæ elaborata institutio, adsit vitæ innocentia: hæc quidem proficient ad cōscientię gratulationē, non tamē cognitionem Dei consequentur. Moyses in reginæ filiū adoptatus & omnibus Ægyptiorū doctrinis eruditus, cū vtique ex naturæ affectu Hebræi iniuriā morte Ægyptij vltus esset, Deū tamē paternarū benedictionum nesciebat. Namq; ob metū cædis proditę Ægyptum derelinquens, cum in terra Madian pastor ouiū esset, ignē in rubo sine cōcrematione rubi contuēs, Deum audiuit, & nomen interrogauit, & naturam cognouit. Neque enim hæc de Deo nisi per Deum cognita esse potuissent. Loquendū ergo non aliter de Deo est, quàm vt ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est. Angelus Dei est, qui in igne de rubo apparuit: & de rubo in igne De⁹ loquit. Habes dispensationem in angelo, quia in angelo officium est, non natura: habes in naturæ nomine Deum, quia angelus Dei Deus est. Sed fortè non verus est. Nunquid non verus est Deus Abrahæ & Deus Isaac & Deus Iacob? Horum enim angelus de rubo loquens Deus in æternū est. Et ne adoptiui nominis furtiuā subintroduceres occasionē, loquitur ad Moysen Deus ille qui est. Ita enim scriptum est: Dixit autem D Dominus ad Moysen: Ego sum qui sum. Et dixit: Sic dices filiis Israël: Qui est misit me ad vos. Cœptus ab angelo Dei sermo est, vt sacramētum intelligatur humanæ salutis in filio. Idem Deus Abrahæ & Deus Isaac & Deus Iacob est, vt ei naturæ suæ nomen sit. Mittit deinde ad Isaac Deus qui est, vt verè intelligeretur esse quod Deus est. Quid ad hæc inefficax hęreticæ impietatis stultitia væsano spiritu mentiris, & contra tantorum patriarcharum scientiam, generosi seminis tritico vrendam zizaniam sator nocturnus interseris? Sed si Moysi crederes, crederes & Deo, Dei filio: nisi fortè negabis quòd de eo Moyses locutus sit. Quod cum negare volueris, audies verbis Dei: Si e- E nim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Arguit te planè, arguit ille toto legis volumine, quā manu mediatoris per angelos dispositam suscepit. Et quære an qui legē dederit, Deus verus sit, cum vtique mediator sit ille qui dederit. Aut nunquid non obuiā Deo Moyses populū eduxit ad montē? Aut nunquid non Deus descēdit in montem? Aut fortè falsum hoc, & adoptiuum potius naturæ suæ nomen est? Intellige personantes tubas, & lāpadum flammas, & è monte æstuante fornacum fumum, & ad aduentum Dei consciam humanæ infirmitatis trepidationē, & à populo orato ad loquēdū Moysi confessam sub voce Dei mortem. Tibi hęretice non est Deus verus, quo Israël tantum loquente mori timuit, & vocē eius humana infirmitas non tulit. Tibi

Deus nō intelligitur nisi per deū.

Ex rubo loquebatur Deus filius, qui est angelus dictus Dei patris, ratione officij.

Exod. 3.

Ioan. 5.

Exod. 19.

rem sensum etiam nunc futuri & præsentis temporis A demonstratio est, vt qui seruiunt exultaturi sint in lætitia: qui verò non seruiunt, in clamore atque vlulatu per dolorem cordis & contritionem spiritus mansuri sint. Deinde subiecit: Relinquetis enim vos nomen vestrum in lætitia electis meis; vos autem interficiet Dominus. Sermo ad carnalem Israel est cum futuri temporis significatione: cui exprobratur quòd nomen suum electis Dei relicturus sit. Quæro quod hoc nomen sit. Nempe Israel, ad quem tum erat sermo. Dehinc interrogo qui sit hodie Israel. Equidem testatur Apostolus: Qui spiritu, non litera: qui in regula Christi procedentes, Israel Dei sunt. Tum præterea cùm superius dictum sit: Propterea sic dicit Do- B minus, intelligendum est cur ita hoc consequatur: Vos autem interficiet Dominus. Deinde post hæc quid sibi velit hic sermo: Seruientibus verò mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram. Nunquid ambigitur in eo quod dictum est, Propterea sic dicit Dominus: Et in eo quod sequitur: Vos autem interficiet Dominus, id demonstratum fuisse, vt qui loqueretur, & qui interfecturus esset, non alius intelligeretur esse quàm Dominus, qui & post sibi seruientes nouo esset nomine muneraturus, & non ignoraretur & in prophetis locutus esse, & piorum atque impiorum iudex futurus? Mysterium itaque sermo reliquus euangelici sacramenti, ne quid in Domino C dicente, & in Domino interficiente ambigi possit, explicuit: Seruientibus autem mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terrã. Omnis hic futuri temporis sermo est. Et quod est hoc nouum nomen religionis, quod benedicitur super terram? Si à seculis Christiani vocabuli antea beatitudo vnquam fuit, nunc nomen nouum non est. Si verò hoc sanctificatur pietas nostra in Deum, nouum nomen est. Hæc profectò professionis nouitas cœlestiũ benedictionũ merces super terram est. Iam verò totius fidei nostræ conscientiam sequens sermo confirmat dicens: Et benedicent Deum verum, & qui iurant super terram iurabunt in Deũ verum. Certè si cùm benedicẽt Deum D verum, quorum in Dei seruitute nouum nomen est, tum deinde qui iurandus erit Deus, Deus verus est: an ne ambigetur quis iuretur, quis benedicatur, per quẽ nouum ipsius seruientibus benedictúmque nomen sit? Consistit mecũ aduersus impiam tuam hæretice prædicationem, absoluta sermonis ecclesiastici fides, noui per te Christe nominis, & per seruitutis possessionem benedictæ ex te super terram nũcupationis, te verum Deum iurans. Omne enim os credentium te Christe Deum loquitur. Omnis credẽtium fides te Deum iurat, Deum verum esse te confidens, Deum verũ esse te prædicans, Deum verum esse te confessa. Quanquam igitur omnis hic propheticus sermo nullam reliquerit E difficultatem, quin Deum significasse intelligatur, & cui per nouum nomen seruiatur, & per quẽ eiusdem nominis in terris benedicta sit nouitas, & qui benedicatur Deus verus, & qui iuretur Deus verus, quæ omnia secundũ temporũ plenitudinẽ ecclesiæ fides pia in Deum Christum religione profitetur: & ita se in eo propheticus sermo coaptauit, vt significationẽ personæ alterius adiectione pronominis non nouaret. Si enim addidisset, te Deum verum, referri ad alterum dicentis sermo potuisset: sed cùm ait, Deum verũ, significationis intelligentiam penes loquẽtem reliquit. Et quanquam quem præsens sermo significet, non ambigitur, tamen cõnexa superius dicta cuius professio ista

Qui sub nomine Israel intelligantur.

Nomẽ Christianum est nomen nouum.

sit intelligenda, demõstrant. Ait enim: Palàm apparui non interrogantibus me, & inuentus sum non quærentibus me: Dixi ecce adsum gentibus, quæ non inuocauerunt nomen meum. Extendi manus meas tota die ad populum diffidentẽ & contradicentem. Anne impia furtiuæ prædicationis falsitas in obscuro est, & Deus verus ignorabitur, qui hæc loquitur? Rogo quis apparuit non interrogãtibus, & quis inuẽtus non quærentibus? Et quis gentium est, quæ non inuocauerunt antea nomen eius? Et quis die tota manus ad diffidentem & cõtradicentem populũ extendit? Confer cum his sacrum illud & diuinum Deuteronomij cãticum, in quo super non deos Deus exacerbatus, super non gentem & gentem stultam, in zelum incitat infideles: & intellige quis manifestus sit ignorantibus, & quis proprius vsurpatur alienis, & quis manus suas ante diffidentem contradicentémque populum cõfigens cruci chirographum edicti anterioris expandit. Hic namque Prophetæ spiritu dixit per continẽtem sibi in ordine connexúmque sermonem: Seruiẽtibus verò mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram, & benedicent Deum verum: & qui iurant super terram, iurabunt in Deum verum. Hæc si stultitia atque impietas hæretica ad fallendum ignorãtes simplicioresq; , dicta esse ex persona Dei patris mẽtietur, ne in Deum filiũ dicti huius intelligẽtia suscipi possit: audiat mendacij sui reatum, ab Apostolo & doctore gentium, omnia hæc ad sacramentum passionis dominicæ & euangelicæ fidei tempora prædicante, tunc cum infidelitatem Israelis aduentum Domini in carne non intelligentis exprobrat. Ait enim ita: Omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi sunt pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Sed non omnes obediunt Euangelio. Esaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Itaque fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Sed dico, nunquid non audierunt? Imò in omnem terram exiuit sonus eorũ, & in terminos orbis terræ verba eorum. Sed dico, Nunquid Israel non sciuit? Primus Moyses dixit: Ego incitabo vos in non gentem, in gentem insensatam exacerbabo vos. Esaias autem audet & dicit: Apparui iis qui me non quærebãt, inuentus sum iis qui me non interrogabant. Ad Israel autẽ quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populũ non audientem, & cætera. Quis cœli circulos, incertum in corporeus an corporeus ingressus, fidelior Paulo dictorũ prophe ticorum interpres extitisti? Quis inenarranda cœlestium mysteriorũ audiens sacramenta & tacens, maiore hæc fiducia reuelatæ tibi à Deo scientiæ prædicasti? Quis ad plenitudinem Dominicæ passionis cruci reseruandus, antea in paradisum raptus euadés, melius de diuinis scripturis electionis vase docuisti hæc nesciens dicta gestáque esse à Deo vero, & ad intelligentiam Dei veri à vero eius & electo Apostolo prædicata? Nisi fortè Apostolus dictis propheticis non ex prophetiæ spiritus vsurpatis, temerarius alieni sermonis interpres est. Omnia quidem per reuelationem Iesu Christi Apostolus didicit, sed Esaiæ dicta ex dictis Esaiæ ipsius nouit: in exordio enim sermonis eius in quo Deus verus à seruientibus sibi benedicendus atque iurandus est, hæc prophetæ oratio legitur:

Alterius loci testimonium. Isa. 65.

Deut. 32.

Apostolus interpres prophetæ.

Rom. 10.

Isa. 53.

A feculo non audiuimus, nec oculi noftri viderunt Deum præter te,& opera tua quæ facis expectantibus mifericordiam tuam. Loquitur Efaias,præter hunc fe neminem Deum vidiffe. Vidit enim gloriam Dei,cuius prænficiauerat myfterium incorporationis ex virgine.Hoc fi tu hæretice ignoras quod in ea gloria vnigenitum Deum viderit, audi Ioannem Euangeliftam dicentem : Hæc autem dixit Efaias quando vidit honoré eius,& locutus eft de eo. Hinc Apoftolicis,hinc Euangelicis, hinc Propheticis dictis impiè hæretice cócluderis. Efaias enim Deum vidit,& cum fcriptum fit, Deum nemo vidit vnquam, nifi vnigenitus filius, qui eft in finu patris,ipfe enarrauit:Deum tamen propheta vidit,& gloriam eius vfque ad inuidiam prophetícæ dignitatis afpexit. Nam in iudicium mortis ob hanc caufam à Iudæis actus eft. Deum itaque nemini vifum,vnigenitus filius qui in finu patris eft enarrauit. Aut diffolue vnigeniti enarrationem, aut Deum crede qui vifus eft,qui apparuit non intelligentibus fe,& palàm factus eft genti non inuocáti fe,& expandit manus ante populum contradicentem. Ita tamen vt feruientibus fibi nomen nouum vocetur, & in terris verus Deus benedicatur atque iuretur. Propheta loquitur,Euangelium teftatur,Apoftolus interpretatur,ecclefia confitetur verum Deum effe, qui vifus fit, cùm tamen Deum patrẽ vifum nemo fateatur. & eò hæretici furoris prorupit infania, vt dũ confiteri fe fimulat, denegaret. Negat enim nouo confeffionis impióque confilio, & arte fubdola fidem dum mentitur eludit. Cùm enim confeffo vno Deo eodémque vero & folo iufto,folo fapiente,folo indemutabili, folo immortali,folo potente fubiicitur & filius in diuerfitate fubftantiæ, non ex Deo natus in Deum, fed per creationem fufceptus in filium, non naturæ habens nomen, fed adoptionis fortitus appellationem, neceffe eft vt his omnibus fimul careat filius,quæ ad priuilegium folitariæ in patre maieftatis funt prædicata. Nefcit hæretica peruerfitas vnum Deum verum noffe & confiteri, & extra impietatis fenfum confeffionis huius eft & fides & intelligentia. Prius confitendus eft pater & filius,vt vnus verus Deus poffit intelligi. Et cognitis facramentis falutis humanæ,quæ in nobis per regenerationis virtutem in patre & filio confumantur ad vitam,legis & prophetarum funt myfteria confequenda. Vnum Deum verum non apprehendit, ignara euangelicæ & apoftolicæ prædicationis impietas. Cuius quamuis intelligentiam vfque ad abfolutiffimam veræ pietatis profeffionem, ex ipfis eorum doctrinis præftabimus, vt indiuifus atque infeparabilis non ex perfona fed ex natura fubfiftens, ex patre vnigenitus intelligatur, & per id vnus fit Deus quia ex natura Dei Deus fit: tamen ex propheticis dictis perfectæ huius vnitatis fides eft aftruenda, & hinc euangelicæ domus funt ponenda fundamina, vt per eandem naturam diuinitatis vnius vnus Deus per id intelligatur, quo in Deum alterum Deus vnigenitus non refertur. Tenuimus enim omni hoc fermonis noftri libello eum ordinem, vt in quibus fuperiori libro Deum filium docueramus, in ipfis nunc Deum verum oftenderemus. Et vt fpero ea dictorum omnium abfolutio fuit, vt Deus verus intelligeretur qui Deus effe non negabatur. Reliquus autem nunc omnis fermo ad id proficiet,vt qui Deus verus effe intelligitur, non in Deum alterum deputetur: & quod in alterum non proficit,id vnum intelligatur. Vnum autem illud, non fubfiftentem naturam perimat in fi-

Ifa.64.

Ioan.1.

Cùm oftenfum fit q̃ filius fit verus Deus,relinquitur probãdum, q̃ non fit alius Deus à patre.

A lio,fed in Deo, & Deo naturam Dei conferuet vnius. Veritatis ratio poftulat ab eo initium intelligentiæ iftius fumi, per quem manifeftari feculo Deus cœptus eft.Moyfes nãq;, cuius ore hæc de fe vnigenitus Deus profeffus eft, ait: Videte, videte, quoniam ego fum Deus, & non eft Deus præter me. Ac ne fortè dicti huius veritatem hæretica impietas ad patrem innafcibilem Deum referat, & ipfa dicti ratio & Apoftolus autor occurrit: qui ex perfona vnigeniti Dei ficut fuperius docuimus, intelligendi totius huius fermonis interpres eft. Et hoc quod dictum eft: Lætamini gentes cum plebe eius,proprium eius effe demonftrauit fubiiciens ad fidem dicti: Et erit radix Ieffe,& qui B furget regere gentes, in eum gentes fperabunt. Demonftrato igitur per Moyfen eo qui dixerat: Non eft Deus præter me, in eo quod ait: Lætamini gentes fimul cum eo: & Apoftolo id ipfum in Dominum noftrum IESVM CHRISTVM vnigenitum Deum intelligente, in quo fecundum carnem ex radice Ieffe furgente rege gentiũ fpes eft,ipfa nunc dicti ratio tractanda eft:vt quia dictum non ambigitur, quatenus dictum fit poffit intelligi. Verum & abfolutum & perfectum fidei noftræ facramentum eft,Deum ex Deo,& Deum in Deo confiteri: non corporalibus modis.fed diuinis virtutibus, nec naturæ in naturam transfufione, fed myfterio & poteftate naturæ: Non enim per C defectionem aut protenfionem aut per deriuationem ex Deo Deus eft, fed ex virtute naturæ in naturã eandem natiuitate fubfiftit. Res ipfas planius confequens liber euangelicorum atque apoftolicorum dictorum interpres loquetur. Sed interim ex lege & prophetis hoc quod & loquimur & credimus eft docendũ. Natiuitas igitur Dei non poteft non eam ex qua profecta eft,tenere naturã. Neque enim aliud quàm Deus fubfiftit, quod non aliunde quàm ex Deo Deus fubfiftit. Eandem autem naturam inde ita,non vt natus fit ipfe qui genuit,(nam quomodo erit ipfe,cùm genitus fit?) fed vt in his ipfis fubfiftat ille qui genitus eft, in quibus totus eft ipfe qui genuit. Quia nõ ex alia genitus, D neque aliud quàm Deus eft,quia non eft aliũde quod genitus eft. Et per hoc non refertur ad aliud,quod in vnũ fubfiftit ex vno. Neq; nouũ in fe eft, quod viuit ex viuo:neque abeft ex fe, quòd viuus genuit viuum. Ac fic in generatione filij & naturam fuam, vt ita dixerim, fequitur incorporalis atque indemutabilis Deus, incorporalem atque indemutabilem Deum gignens: nec naturam fuam deferit ex incoporali atque indemutabili Deo, incorporalis & indemutabilis Dei perfecta natiuitas, per hoc vtique fubfiftentis ex Deo Dei facramentum. Hæc ita vnigenitus Deus per fanctum Moyfen teftatur: Videte videte, quoniam ego fum Dominus, & non eft Deus E præter me. Non eft enim natura diuinitatis alia, vt præter eam alius Deus fit. Nam cùm ipfe Deus fit, tamen etiam per naturæ virtutem in eo Deus eft: & per id quod ipfa Deus, & in eo Deus eft, non eft Deus præter eum: cùm non extet aliunde quod Deus eft, & in eo Deus fit, habens in fe & quod ipfe eft, & ex quo ipfe fubfiftit. Confirmat autem fidei noftræ veram & falutarem profeffionem, idem atque vnus in plurimis fpiritus prophetiæ, per fucceffiones & interualla temporum non demutans religiofæ doctrinæ prædicationem. Vt enim per Moyfen ex perfona vnigeniti Dei dicta pleniore ad intelligentiam confirmarentur profectu, rurfum fermone Dei patris ex perfona virorum excelforum

idem

Deut.32.

Rom.15.

Ibid. & Ifa.11.

Quomodo Deus de Deo ex lege & prophetis.

idem prophetiæ spiritus per Esaiam loquitur: Quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israel saluator. Inferat se in hanc & naturæ & nominis inseparabilem professionem hereticæ impietatis desperatus furor: & hæc si potest, dictis ac rebus vnita, rabido væsaniæ suæ ore cócerpat. In Deo Deus est, & præter eum Deus non est. Dissoluat eum qui inest, ab eo in quo est: & sacraméti huius intelligentiam diuidat generum varietate. Nam in eo quod ait: In te est Deus, naturæ Dei patris, in Deo filio docuit veritatem: cum in eo Deus intelligeretur esse qui Deus est. In eo verò quod subiecit: Et præter te non est Deus: ostendit præter eum Deum non esse, quia in se Deo Deus inesset. Hoc verò quod tertium est, Tu es Deus, & nesciebamus, humanæ intelligentiæ piam & fidelem testatur professionem: quæ cognitis natiuitatis mysteriis, & nomine ad Ioseph per angelum nunciato confiteretur. Tu enim es Deus & nesciebamus, Deus Israel saluator: subsistentem in eo Dei naturam intelligens, cum Deo Deus insit, nec præter eum qui est Deus quisquam Deus alius sit, quia ipse Deus, & in eo Deus, alterius nobis cuiusquam Dei non relinquat errorem. Et hæc quidem Esaias, indiuiduam atque inseparabilem patris & filij diuinitatem testatus, ita prophetauit. Hieremias verò non dispari prophetiæ virtute, indiscretæ à Deo patre naturæ vnigenitum esse Deum ita docuit dicens: Hic Deus noster est, & non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc super terram visus est, & inter homines conuersatus est. *Baru. 3.* Quid alium Deum in filio Dei Deo hæretice supponis? Disce vnum Deum verum intelligere & confiteri. Non alius Deus ad Christum deputatur vt Deus sit. Deus est ex natura, ex natiuitate, ex Deo. Quod enim Deus est, ex Deo est: non etiam Deus alius est. Alius enim ad eum non deputatur, quia nó est in eo alia præterquam quæ Dei est veritas. Quid verum & nó verum, quid degenerem & nobilem, quid diuersum & indiuersum sub vnius Dei ementita religione componis? Deus est pater, Deus est & filius: in Deo Deus est, & præter eum Deus non est, non alter ad eum deputatur vt Deus sit. In his ergo si vnú magis quàm solitarium Deum intelligis, ecclesiæ religionem profiteberis: quæ patrem in filio confitetur. Sin verò vnum Deum ad solitarij significationem, sacramenti cœlestis ignarus obtendis: extra cognitionem Dei es, Deum in Deo esse non confitens.

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate.

LIBER VI.

NON sum nescius difficillimo me asperrimóq; tempore scribere hæc aduersum væsanam impiorum hæresim, Dei filiú creaturam esse affirmantem, aggressum fuisse: multis iam per omnes fermè Romani imperij prouincias ecclesiis morbo pestiferæ huius prædicationis infectis. & velut ad piæ fidei huius malè vsurpatú persuasionem longo doctrinè vsu, & ementito nomine veræ religionis imbutis: non ignorans difficilem esse ad emendationis profectum voluntatem, quam in erroris sui studio per plurimorú assensum autoritas publicæ iam sententiæ contineret. Grauis enim & periculosus est error in plurimis, & multorú lapsus, etiam si se intelligat, tamen exurgendi pudore autoritatem sibi præsumit, ex numero habens hoc impudentiæ, vt quod errat, prudentiam velit existimari: & quod cum multis errat, intelligentiam esse afferat veritatis, dum minus erroris esse existimatur in multis. *Quare error multorum est periculosius.*

Ac mihi quidem præter studij mei atque officij necessitatem, qua hoc ecclesiæ episcopus prædicationis Euangelicę debeo ministerium: tamen eo propensior cura ad scribendum fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebantur, vberius gaudium consectans ex salute multorum, si cognitis sacramentis perfectæ in Deum fidei impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se Deo redderent, hæreticis repudiatis: atque à cibo mortis, quo in laqueum aues sólent illici, in volatum se liberæ securitatis erigerent: sequerentúrque Christum ducem, Prophetas nuncios, Apostolos præuios, fidem consummatam, & salutem in patris & filij confessione perfectam. Et cùm dictum meminissent ore Domini: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum: ad honorificandum patrem per honorem filij se referrent. *Ioan. 5.* Emersit enim pestifera & lætalis populis proxima lues, quæ ingenti grassata contagio ruinam miserandæ mortis inuexit. Non enim tantum aut confidétium in chaos cum populis suis repés vrbium vastitas, aut frequentes bellorum & funeris mortes, aut immodicatæ ægritudinis populosa contagia desæuierunt: in quantum ad exitium generis humani hæresis hæc funesta grassata est. Deo enim cui omnia in mortuis viuunt, hoc solum perit quod sibi deperit. Nam iudicaturus ipse de omnibus, & pro maiestatis suæ misericordia pœnæ meritum ignoranti moderaturus errori: negantes se non iam iudicabit vtique, sed negabit. Negat enim, negat furens hæresis sacramentum veræ fidei, ad impietatis suæ doctrinam religionis vsa principiis: cum infidelitatis suæ expositionem, vt in superioribus libris continetur, ita cœpit: Nouimus enim vnum Deum solum infectum, solum sempiternum, solum sine initio, solum verum, solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem. Ad id enim vsurpatum proficit piæ cófessionis exordium quo ait, vnum Deum, & solum infectum, & solum sine initio: vt per hæc quæ religiose verbis ostentarentur, cætera impiè subderentur. *Commemoratio sententiæ Arianorum, seu fides Arianorum circa Trinitatem.* Nam post multa alia quæ de filio pari quoque simulatæ religionis professione protulerat, subiecit: Creaturam Dei perfectam, sed non sicuti vnum de creaturis: facturam, sed sed non sicuti cæteras facturas. Et post multa alia quibus veritatis interiectis confessionibus, huius hæreticæ impietatis obumbraretur intentio, vt subsistere eum de non extentibus argutæ interpretationis subtilitate defenderet, ait: Et ante secula creatus & fundatus, non erat antequam nasceretur. Postremo quasi rebus iam omnibus validissimè ad impietatis professionem communitis, ne vel filius vel Deus intelligeretur, adiecit: Si enim quod ex ipso, & quod ex vtero, & quod ex patre exiui & veni, velut partem eius vnius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur: compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinens, sine corpore De⁹. Et quia nobis ex integro aduersum hàc im-

piissimæ doctrinæ expositionem Euangelicus nunc erit sermo, consequens existimauimus in quarto iam libro licet omnem ædirionem huius hæreseos conscriptam, nunc quoque huic sexto inserere: vt recens lectio & responsionis ad singula collatio subiecta, per Euangelicas atque Apostolicas institutiones inuitis licet & contradicentibus sensum veritatis eliciat. Dicunt ergo: Nouimus vnum Deum, solum infectum, solum sempiternum, solum sine initio, solum verum, solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum poteotem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem, inconuertibilem, immutabilem, iustum & optimum, legis & prophetarum & noui testamenti: hunc Deum genuisse filium vnigenitum ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit. Natum autem uon putatiuè, sed verè obsecutum voluntati suæ, immutabilem & inconuertibilem, creaturam Dei perfectam, sed non sicuti vnum de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteras facturas. Nec vt Valentinus prolatione natum patris commentatus est. Nec sicut Manichæus partem vnius substantiæ patris natū exposuit. Nec sicut Sabellius qui vnionem diuidens, ipsum dixit filium quem & patrem. Sed nec sicut Hierachas lucernam dixit de lucerna, vel lampadem in duas partes. Nec eum qui fuit antè, postmodum natum vel supercreatum in filium, sicuti & tu ipse beatissime Papa media in ecclesia & in consessu frequenter eos, qui talia introducunt, renuisti. Sed sicuti diximus, volūtate Dei ante tempora & secula creatum, & viuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neque enim pater dans ei omniū hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta ab ipso habentur: fons est autem omniū. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidem causa est omnium deus pater, omnino sine initio solitarius. Filius autem sine tempore æditus à patre, & ante secula creatus & fundatus non erat antequam nasceretur: nec sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus aut coæternus, aut simul non factus cū patre fuit semper, sed simul cum patre habet esse, sicut quidam dicunt. Aut aliqui, duo noo nata principia introducentes, sed sicut vnio est principium omnium, sic & deus ante omnia est: Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod itaque à Deo esse habet, & gloriari & viuere, & omnia ei sunt tradita: secundū hoc, principium eius est Deus. Principatur autē ei vt pote deus ei⁹, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso, & quod ex vtero, & quod ex patre exiui & veni, velut partem eius vnius substaotiæ, & quasi prolationem extendus intelligitur: compositus erit pater & diuisibilis & cōuertibilis & mutabilis, & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinens sine corpore Deus. Quis non in his seutiat lubricos serpentinæ viæ flexus, vel tortuosi spiritus nodos vipereos non intelligat: quibus venenati oris principalis potestas collecto inflixi corporis orbe concluditur? Sed extensis omnibus atque absolutis totum occultati capitis virus patebit. Ingerunt enim nobis primum nomina veritatis, vt virus falsitatis introeat. Bonum in ore est, vt de corde malū subeat. Et inter hæc nusquam audio ab his Deum Dei filium dici: nusquā inuenio filium ita prædicatū esse, quòd filius sit. Nomen filij ingeritur, vt natura taceatur. Natura adimitur, vt nomen sit alienum. Hæreses cæteræ præten-

Valentinus. Manichæus. Sabellius. Hieracbas.

A duntur, vt de se hæresis mentiatur. Vnus solus Deus, & solus verus ingeritur: ne verum ac proprium Dei filio relinquatur esse quod Deus est. Quanquam igitur superioribus libellis de Deo & Deo, & Deo vero ac deo vero, & in deo vero patre, & in deo vero filio, vno vero deo intelligēdo secundum naturę vnitatem, non secundum personæ vnionem ex legis & Prophetarum prædicationibus docuerimus: tamē perfecta fidei huius absolutio ex Euāgelicis atque Apostolicis est præstanda doctrinis, vt verus Dei filius deus non alienæ à patre diuersæque naturæ, sed eiusdem esse diuinitatis per veritatem natiuitatis existens possit intelligi. Nec B sanè quanquam tam amentem posse esse existimo, qui Dei qui de se professiones aut cognitas non intelligat, aut intellectas à se nolit intelligi, aut emendandas putet humanę opinionis prudentia. Sed antequam res ipsas salutarium sacramentorum loqui incipiamus, ne in aliquo sibi æditis hæreticorum nominibus, hæresis professio blandiatur, demonstrandum est omne huius argutæ maliciæ velamen: vt per quod se virus latens contegit, per id ipsum proditum sit & reuelatum, & ad blandientis veneni iotelligentiam publicæ conscientiæ sensus introeat. Volcotes igitur hæritici Dei filium non ex deo esse, neque de natura & in natura dei ex Deo Deum natum, cùm iam superius commemo- C rassent vuum deum solum verum, neque adiecissent, & patrem, vt vnius veritatis esse patrem & filium exclusa proprietate natiuitatis negarent, dixerunt: Nec vt Valentinus prolatione natum patris commentatus est: vt sub specie hæreseos Valentinianæ, nomine prolationis improbato, natiuitatem dei ex Deo improbarent. Valentinus enim ridicula quædam & fœda cōmentans, cùm præter principem Deum familiam deorum & numerosas æternitatum potestates introduxisset, tunc prolatum dominū nostrum Iesum Christum mysterio occultæ voluntatis asseruit. Hanc ergo inanem prolationē temerarij ac stulti autoris furore quæsitam, Euāgelica atque Apostolica ecclesiæ fides nes- D cit. Ignorat enim Valentini bythonas & silentium & ter denos æonas. Nescit enim aliud quàm vnum deum patrem, ex quo omnia sunt, & vnum dominum nostrū Iesum per quem omnia, natū ex deo Deum. Sed quia ex deo deus, neque per natiuitatem suam deo ademit esse quod deus est, neque ipse in natiuitate non deus est: & quod deus est, non cœpit esse, sed natus ex deo deus est: & quod nascitur, id ipsum secundum humanæ naturæ sensum videtur esse prolatum, ita vt prolatio ipsa natiuitas esse existimetur: idcirco tentatum est per Valentini hæresim prolationis nomen excludi, ne natiuitatis veritas permaneret, quia prolationis intelligentia, opinione terrena noo multū esset à natura ter- E renæ natiuitatis aliena. Naturæ humanę tarda ac difficilis ad res diuinas intelligentia exigit, de his que semel dicta à nobis sunt, frequentius admoneri, ne satisfacere sacramentis diuinæ virtutis, humanæ comparationis exempla credentur: sed tantum ad inbuendum spiritualiter de celestibus sensum, speciem terreni generis afferri, vt per hunc naturæ nostræ gradum ad intelligentiam diuinæ magnificētiæ prouehamur. Non est autem secundum humanarum natiuitatum prolationes, Dei natiuitas existimanda. Vbi enim vnus ex vno est, & deus natus ex deo est, affert tantum significationis intelligentiam terrena natiuitas: cæterùm non satisfacit comparationis exemplo origo nascentium, quæ habet in se & coitum & conceptum & tēpus & partum, cùm Deus ex deo natus nihil aliud intelligendus

sit esse

Valentini commenta circa diuinitatem trinitatis.

Bythones. Aeones. Lege Tertul. de hæres. & disces Valentini fabulas.

Semel dicta sunt sæpe repetenda propter nostram infirmitatem

esse quàm natus. Et quidem de diuinæ natiuitatis, secundum fidem Euangelicam atque Apostolicam, veritate suo loco tractabimus: interim tamen hæreticæ artis ingenium ostendi debuit, quæ ad veritatem natiuitatis abolendam, prolationis nomen extingueret. Tenet verò etiam in cæteris eiusdem artis suæ malignam fraudulentiam dicens: Nec sicut Manichæus partem vnius substantiæ patris natum exposuit. Negata superius prolatio est, vt natiuitas negaretur: nunc quoque sub Manichæi nomine negando vnius substantiã infertur & portio, ne Deus ex Deo esse credatur. Manichæus autem abrupti in improbanda lege ac prophetis furoris, & diaboli, quantum in se est, professus assertor, & solius sui nescius cultor, id quòd in virgine fuit, portionem vnius substantiæ prædicauit: & id filium voluit intelligi, quòd ex Dei substantia parte aliqua deductum apparuerit in carne. Vt igitur vnigeniti filij natiuitas, & vnius substantiæ nomen tolleretur, portio vnius substantiæ in natiuitate filij prætenditur: vt quia prophanè ea, quæ ex portione vnius substantiæ natiuitas asserta est, prædicatur, primum natiuitas ipsa non esset, quæ in Manichæo esset ex portionis professionne damnata: tum deinde nomen ac fides vnius substantiæ tolleretur, quia apud hæreticos ex portione competeret, & per id non ex Deo Deus esset, quod in eo diuinæ naturæ proprietas non inesset. Quid væsanas solicitudines ementita religionis specie impius furor simulat? Manichæum secundum hæreticæ insaniæ prædicatores, piæ ecclesiæ fides damnat. Nescit enim in filio portionem, sed scit Deum totum ex Deo toto, scit ex vno vnum, non desectum, sed natum: scit natiuitatem Dei nec diminutionem esse gignentis, nec infirmitatem esse nascentis. Si ex se scit, infer calumniam temeritati vsurpatæ scientiæ: si verò de domino suo didicit, natiuitatis suæ scientiam permitte nascenti. Hæc enim ita ei à Deo vnigenito comperta sunt, quòd & pater & filius vnũ sunt, quòd plenitudo Deitatis in filio est: per quod & portionem vnius substantiæ addit ad filium, & per natiuitatis veritatem, veræ diuinitatis proprietatem veneratur in filio. Sed seposita pleniore singularum respõsionum absolutione per reliqua curramus, namque id sequitur: Nec sicut Sabellius, qui vnionem diuidens, ipsum dixit filium quem & patrem. Ignorat Euangelica atque Apostolica sacramenta, sic credens Sabellius: sed non hoc ab hæreticis in hæretico simpliciter damnatur. Volentes enim nihil inter patrem & filium esse vnum, diuisæ à Sabellio vnionis crimen exprobrant: cuius vnionis diuisio non natiuitatem intulit, sed eundem diuisit in virgine. Nobis autem in confesso natiuitas est, & vnionem detestantes, vnitatem diuinitatis tenemus scilicet, vt Deus ex Deo vnũ sit in genere naturæ, dum quod per natiuitatis veritatem ex Deo in Deum extitit, non aliunde quàm ex Deo esse substiterit, Quod autem non aliunde quàm ex Deo manet, maneat necesse est in ea veritate qua Deus est: ac per hoc vnum sunt, cùm qui ex Deo deus est, neque aliud ipse est, neque aliunde quod Deus est. Idcirco autem vnionis in Sabellio impietas prætenditur, vt ecclesiæ fidei vnitatis religio auferatur. Persequar deinde & cætera hæretici ingenij artificia, ne fortè suspiciosis magis quàm veris solicitudinibus, maleuolus interpres alienæ simplicitatis existimer: ostensurus totius professionis conclusionem, in quem se exitum præmisso tam subdoli sermonis instruxerit. Id enim sequitur: Sed nec sicut Hierachas lucernam de

Manichæi error cum filij natiuitate.

Sabellij sententia.

Hierachæ opinio seu fides.

A lucerna, vel lampadem in duas partes: nec qui fuit antè, postmodum natum, vel supercreatum in filio. Hierachas nesciens vnigeniti natiuitatem, nec Euangelicorum sacramentorum virtutem adeptus, vnius lucernæ duo lumina prædicauit, vt lychnorum bipertita diuisio substantiam patris & filij æmularetur, quæ ex vnius vasculi vnguine accenderetur in lumen, tanquam esset substantia exterior, vt oleum in lucerna cõtinens luminis vtriusque naturam, vel certè vt lampas papyro eodem intexta, vtroque capite luceret, essetque media materies, lumen ex se vtrumque protendens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiunt, ex se potius quàm Deo sapiunt. Sed quia verę B fidei professio est, ita Deum ex Deo natum vt lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, vt det quod habet, & quod dederit habeat, nascaturque quod sit, cùm nõ aliud quàm quod est natum sit, & natiuitas acceperit quod erat, nec ademerit quod accipit, sitque vtrumque vnum, dum ex eo quod est nascitur, & quod nascitur, neque aliũde, neque aliud est. Est enim lumen ex lumine. Vt ergo fidei huius intelligentia auerteretur, Hierachæ lampas vel lucerna ad crimen cõfitendi ex lumine luminis obiecta est: ne dici religiosè existimetur, quod impiè dictum, & nunc & antè damnatum est. Absiste absiste inanissime timor hæreticorum, nec patroci- C nium ecclesiasticæ fidei falsa solicitæ assertionis opinione mentire. Nihil corporale secundum nos, nihil inane in Dei rebus est: Quod Deus est, Deus totum est: Nihil in eo, nisi virtus, nisi vita, nisi lux, nisi beatitudo, nisi spiritus est. Materiãs hebetes natura illa non recipit, neque ex diuersis cõstat vt maneat. Deus vt est Deus, quod est permanet, & permanens Deus Deum genuit. Non continentur vt lampas & lampas, aut lychnus & lychnus exteriore natura. Vnigeniti ex Deo Dei natiuitas, non series est, sed progenies: nõ tractus est, sed ex lumine luminis natura: Vnitas est, non ex connexione porrectio. Iam verò in eo quanta hæreticæ astutię & quàm callida professio fuit: nec qui D fuit antè, postmodum natum vel supercreatum in filio. Deus qui ex Deo natus est, non vtique natus ex nihilo est, neque de non extantibus natus est, sed natiuitatis suæ viuentem habuit naturam. Nec idem Deus qui erat, sed Deus ex Deo qui erat natus est. Et natiuitas habuit originis suæ in ipsa sua natiuitate naturam. Si ex nostro loquimur, insolentes sumus: sin verò ad loquendum edoctos nos per dominum docebimus, natiuitas Dei secundum doctrinam Dei est confitenda. Hanc igitur in patre & filio naturæ vnitatem, & hoc viuentis natiuitatis inenarrabile sacramentum excludere hæreticus furor tentans ait: Nec eum qui fuit antè, postmodum natum, nec supercreatum E in filio. Quis enim tam væsanus erit, vt defecisse à se patrem putet, vt idem qui fuerat, postea nasceretur vel supercrearetur in filium, & esset abolitio Dei, vt succederet de abolitione natiuitas, cùm natiuitas manentem testetur autorem? Vel quis tam demens est, vt substitisse filium nisi ex natiuitate fateatur? Quis porrò tam vęcors, qui non extitisse Deum ex eo quòd D us nascitur, audeat prædicare? Non enim qui manebat Deus, sed ex manente Deo Deus natus est, tenens in se naturam gignentis in natiuitate naturæ. Natiuitas autem Dei, quæ ex Deo in deum extitit, non quæ non erant tenet, sed quæ in Deo manebant & manent, obtinuit veritate nascendi. Non ergo qui non erat natus est, sed ex his atque in his quæ Dei

erant, Deus natus extitit. Omnis igitur hic ſuperior hæreticæ fraudulentiæ ſermo, hanc viam impiiſſimæ doctrinæ ſuæ præparauit: vt vnigenitum Deum negatura tanquam ratione veritatis antè præmiſſa, ex nihilo potius quàm ex Deo natum prædicaret, natiuitatē eius ad creationis referens de non extantibus voluntatem. Denique poſt multa ad id tanquam præparato ſibi aditu prorupit dicens: Filius autem ſine tempore editus & ante ſecula creatus & fundatus, non fuit antequam naſceretur. Temperauit ſe, quantum putat hæreticus ſermo, & ad impietatis confirmationem, & ad calumniæ, ſi quæſtio intenderetur, excuſationem dicens: Non erat antequam naſceretur: vt in B eo quod non fuit antequam naſceretur, naturam ei ſubſiſtentis originis denegaret: & cœpiſſet eſſe de nihilo, cui ante natiuitatem ſuam exiſtens non daretur autoritas. cùm porrò ſi irreligioſè hoc dictum exiſtimaretur, adeſſet ei prompta defenſio, quia naſci qui erat non potuit, neque qui antea eſſet, naſcendi cauſam per quem eſſet, habuiſſet: cùm natiuitas ad id proficiat, vt ſubſiſtat eſſe qui naſcitur. O ſtulte atque impie hæretice, quis natiuitatem expectet in eo, qui ſine natiuitate ſubſiſtat? Aut quomodo qui eſt, naſci exiſtimandus eſt, cùm natiuitas naſcendi natura ſit? Sed ſubdolè ad denegandam ex Deo patre vnigeniti Dei natiuitatem contendens, per id quod non fuit ante- C quam naſceretur, euadere voluiſti, quòd Deus ex quo Dei filius natus eſt, erat, maneretque Dei natura, ex qua Deus filius natiuitate ſubſiſtit. Si igitur ex Deo natus eſt, manentis naturæ confitenda natiuitas eſt: non vt Deus qui erat naſceretur, ſed vt ex Deo qui erat, Dei natiuitas intelligeretur. Sed irreligioſos æſtus ſuos calor hæreticus non contioet, & per id quod ait: Non erat antequam naſceretur, id laborans, vt de non extantibus naſceretur, id eſt, non à Deo patre in Deum filium vera & perfecta natiuitate natus eſſet, in ipſa totius expoſitionis concluſione ad vltimum & prophaniſſimum irreligioſi furoris ſui prorupit ardorem dicens: Si enim quòd ex ipſo, & quòd ex vtero, & D quòd ex patre exiui & veni, velut partem vnius eius ſubſtātiæ, & quaſi prolationem extendens intelligitur: compoſitus erit pater, & diuiſibilis & corporeus ſecundum illos, & quantum in ipſis eſt, conſequentia corporis ſuſtinens, ſine corpore Deus. Grauis & multæ difficultatis labor eſſet, veritatem religionis aduerſus falſitatis impietatem tueri: ſi quantum audet impietas, in tantum conſuleret prudentia. Sed bene quòd irreligioſitatis voluntas ex inopia prudentiæ eſt. Et idcirco cùm facilis ſit aduerſum ſtultitiam reſponſio, emendatio tamen difficilis ſtultorum eſt: per quam primum & ratio intelligentiæ non quæritur, & deinceps ab intelligente intimata non capitur. Sed ſi quos E timor Dei & intelligentiæ ignoratio, non impietatis voluntas, per ſtultitiæ ſenſum detinuerit in errore ſpero quòd ad emendationem procliues ſint, cùm impietatis ſtultitiam abſolute veritatis ſit demonſtratio proditura. Dixiſtis ô ſtulti, quin & hodie idem dicitis, neſcientes in Deum ſapere. Si enim quod ex ipſo, & quod ex vtero, & quòd ex patre exiui & veni: quæro à te, hoc totum dictum à Deo, an ne non dictum ſit? Dictum vtique eſt: & neceſſe eſt, cum à Deo de ſe dictum ſit, non aliter intelligendum eſſe quàm dictum eſt. De dictis ſuo loco demonſtratis ſingulorum quorumque virtutibus tractabimus. Interim tamen vniuſcuiuſque intelligentiam conſulo, quid exiſtimet in eo quod dictum ſit, ex ipſo. Vtrúmne ex A altero intelligendum ſit, an ne ex nullo, an verò ipſe ille credendus ſit? Ex altero non eſt, quia ex ipſo eſt, id eſt, ne aliunde præter quàm ex Deo Deus ſit. Ex nihilo non eſt, quia ex ipſo eſt. Demonſtratur enim natura, vnde natiuitas eſt. Ipſe non eſt: quia vbi ex ipſo eſt, natiuitas filij refertur ex patre. Deinde cùm ſignificatur ex vtero, interrogo an credi poſſit eſſe natus ex nihilo, cùm natiuitatis veritas per corporalium efficientiarum nomina reueletur. Non enim membris corporalibus conſiſtens Deus, cùm generationem filij commemoraret ait: Ex vtero ante luciferum genui te. *Pſal. 109.* Sed inenarrabilem illam vnigeniti B ex ſe filij natiuitatem ex diuinitatis ſuæ veritate confirmans, ad intelligentiæ fidem loquutus eſt: vt de diuinis ſuis rebus ſecundum humanam naturam humanæ naturæ ſenſum ad fidei ſcientiam erudiret: vt cùm ait: ex vtero, non ex nihilo creatio ſubſtitiſſe, ſed ex ſe vnigeniti ſui naturalis doceretur natiuitas. *Ioan. 16.*

Poſtremò quod dixit: Ex patre exiui, & veni, vtrum ambiguitatem reliquerit, quin intelligeretur non aliunde quàm ex patre eſſe quod Deus eſt? Ex patre enim exiens, neque aliam natiuitatis habuit naturam, neque nullam: ſed eum ſibi teſtatur autorem, ex quo ſe profitetur exiſſe. De his autem demonſtrandis atque intelligendis poſterior mihi ſermo eſt. In- C terim tamen hæc videamus. qua hominis fiducia intelligenda de Deo inhibentur: quæ quòd à Deo de ſe dicta ſint, non regantur. O grauiſſimum humanæ ſtultitiæ atque inſolentiæ dedecus, profeſſionis ſuæ de ſe Deum non modò arguere non credendo, ſed emendādo damnare: & illud ineffabile in eo naturæ ſuę virtutiſque ſecretum, humanis contaminare & impugnare doctrinis, & hæc audere loqui: Si, inquit, ex Deo eſt filius, demutabilis & corporeus Deus eſt: qui ex ſe protulerit vel extēderit, quod ſibi eſſet in filium. Quid ſolicitus es, ne demutabilis Deus ſit? Nos natiuitatem confitemur, non vnigenitum prædicamus ex Deo docti: tu, ne natiuitas maneat, ne vnigenitus D Deus in Eccleſiæ fide ſit, naturam indemutabilis Dei, quæ nec extendi nec protendi poſſit, opponis. Afferrem tibi infelix error, etiam ex rebus mundi quarundam naturarum, quæ gignuntur, exemplum: ne natiuitatem protenſionem exiſtimares, ne naſcentium naturas detrimenta crederes eſſe gignentium, vt etiam multa ſine corporali admixtione ex viuentibus in viuentes animas gignerentur, niſi nefas eſſet Deo de ſe teſtanti non credidiſſe: & vltimi furoris væſania iudicaretur, adimere autoritatem ad fidem, cui venerationem profitearis ad vitam. Si enim non niſi per eum vita eſt, quomodo non per eū fides vitæ eſt? Fides autem vitæ quomódo in eo eſt, qui ſibi de ſe teſtis infide- E lis habeatur? Vſurpas enim impiiſſime hæretice natiuitatem filij ad creationis voluntatem, vt non ex Deo natus ſit, ſed volente eo qui creauit, ex creatione ſubſtiterit. Et tecum idcirco non Deus eſt, quia manente Deo vno non teneat filius originis ſuę in natiuitate naturam, ſed in ſubſtantiam alteram conditus ipſe tanquā vnigenitus, conditionibus & facturis cæteris præſtantior ſit: ſubſtitutus tamē, vt creationis indultæ ſibi habeat ſubſtitutionē, non Dei attulerit ex generatione naturam & natū dicas, quod ſubſtitit ex nihilo. Filium autē idcirco nuncupes, non quia ex Deo natus eſt, ſed quia per Deum creatus eſt: quia & homines religioſos, appellatione hui' nominis dignos à Deo habitos memineris. Tū porrò ei nō alia cōditione dei nomē indulgeas, quàm ea qua dictū ſit: Ego dixi dij eſtis, & filij altiſſimi

tissimi omnes, vt vtatur dignatione in vocabulo nuncupantis, non naturæ in nomine veritate. Sitque tecum filius ex adoptione, Deus ex nuncupatione, vnigenitus ex priuilegio, primogenitus ex ordine, totus creatio, ex nullo Deus: quia generatio eius non naturalis ex Deo natiuitas sit, sed substantiæ creatura. Ac primum orata à te impatientissimi doloris mei venia, loqui me apud te omnipotens Deus pátere & me terram ac cinerem charitatis tamen tuæ religione deuinctum, liberũ in hæc verba permitte. Ego infelix nihil antea fui, & vitæ sensus expers, sine mei intelligentia eo quod sum carebam: sed misericordia tua ad viuendum mihi causa est, & non ambigo, quin tu bonus bonum mihi statueris esse quod natus sum. Neque enim qui mei non eges, ad mali me originem incoasses. Sed cùm me in vitam animatum rationis quoque intelligentem præstitisses, ad cognitionem me tui sacris, vt arbitror, per seruos tuos Moysen & Prophetas voluminibus erudisti, ex quibus te non in solitudine tua venerãda prodidisti. Cognoui tecum illic Deum non alterum in natura, sed in sacramento substantiæ tuæ vnum. Cognoui in te in Deo Deum, non ex permixtione confusum, sed ex virtute naturæ: dum quod tu Deus es, in eo qui ex te est, inesses. Non vt idẽ tu esses & inesses: sed inesse te in eo qui ex te esset, perfectæ natiuitatis veritas edoceret. Hoc mihi rursum Euangelicæ atque Apostolicæ voces loquũtur, & ex ipso sacro vnigeniti tui ore condita in libris verba testãtur. Filium tuum ex te ingenito Deo vnigenitum Deum & hominem ex virgine ad mysterium salutis meæ natum, in quo te generationis ex te veritas contineret, & quem in te manentis ex te natiuitatis natura retineret. In quod me oro profundum desperati reditus demersisti? Hæc enim ego ita didici, ita credidi, & ita confirmatæ mentis fide teneo: ne aut possim credere aliter, aut velim. Quid me miserum de te fefellisti, & in felicem carnem atque animam alienæ à te cognitionis doctrina perdidisti? Decepit me post rubri maris diuisionem gloria descendentis de monte Moysi, & omnia tecum arcanorum cœlestium secreta cernentis. Huic ego de te verbis tuis credidi. Predidit me repertus secundum cor tuum Dauid, & dignus Salomon diuinæ sapiẽtiæ munere, & viso Domino Sabaoth Esaias prædicans, & ante conformationem sanctificatus in vtero Hieremias, eradicandarum & plantandarum gentium prophetes, & mysterij resurrectionis Ezechiel testis, & vir desideriorum Daniel temporum conscius, & Prophetarum consecratus chorus, & omne prædicationis Euangelicæ sacramentum electus ex publicano Matthæus in Apostolum, & ex familiaritate Domini, reuelatione cœlestium mysteriorum dignus Ioannes, & post sacramenti confessionem beatus Simon ædificationi ecclesiæ subiacens, & claues regni cœlestis accipiens, & reliqui omnes spiritu sancto prædicantes, & ex persequutore Apostolus vas electionis tuæ Paulus, in profundo maris viuens, in cœlo tertio homo, in paradiso ante martyrium, in martyrio perfectæ fidei cõsummata libatio. Ab his ergo quæ teneo edoctus sum, his immedicabiliter imbutus sum. Et ignosce omnipotens Deus, quia in his nec emendari possum, & cómori possum. Tardè mihi hos impiissimos, quantum ego arbitror, doctores ætas nunc huius seculi protulit. Serò hos habuit fides mea quam tu erudisti magistros. Inauditis ego omnibus his in te ita credidi, per te ita renatus sum, & exinde tuus ita sum. Omnipotentem te scio, nec consciæ tibi tantum atque ipsi vnigenito

Petrus ædificationi ecclesiæ subiacet.

A tuo natiuitatis inenarrandæ expecto rationem. Impossibile enim tibi nihil est, & genitum à te filium omnipotentiæ tuæ virtute non ambigo. Ambigens enim, iam omnipotentem te negabo. Bonum te etiam ex natiuitate mea didici, atque ob id non inuidum te bonorum tuorum in vnigeniti tui natiuitate esse confido. Credo enim, quòd quæ tua sunt eius sint: & quæ eius sunt, tua sint. Sapientem te mihi etiam ipsa mundi creatio prodidit. Sapientiam te tuam non dissimilem genuisse ex te, mihi conscius sum. Verus & vnus mihi Deus es, sed non aliud in eo qui ex te Deus est credam inesse quàm tu es. Et in eo me iudica, si crimen mihi est: nimium me per filium
B tuum, & Legi Prophetis & Apostolis credidisse. Sed cesset sermo temerarius, & ex his in quæ demonstrandæ stultitiæ hæreticæ necessitate proruperat, in reddendę potius rationis mysterium decedat: vt si qui adhuc salui esse possunt, ad fidem teneant Euangelicæ doctrinæ atque Apostolicæ iter, ac verum Dei filium non ex adoptione, sed ex natura intelligant. Hunc enim responsionis nostræ esse ordinem conuenit, vt primum Dei filium esse doceamus, vt natura in eo diuinitatis per quod filius est, absoluta sit: Id enim maximè hæresis, de qua nunc agitur, elaborat, ne Dominus noster Iesus Christus verè Dei filius, Deus verus sit. Verè Dei filium vnigenitum Deum
C Dominum nostrum Iesum Christum esse ac doceri, multis modis cognitum est: dum de eo testatur pater, dum de se ipse profitetur, dum Apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones confitentur, dum Iudæi negant, dum gentes in passione cognoscunt. Neque enim ex communione nuncupationis est, quod de proprietatis fide dicitur. Et cum omnia quæ Christus Dominus aut egit, aut docuit, vltra omnia eorum sint, qui filij nuncupantur: & in his omnibus quæ præcipua Christi sunt, hoc vel potissimum doceatur esse, quod Dei filius est: non est in eo filij ex generali familiaritate cognomen. Non contamino veritatis fidem, vt hoc verbis meis astruam.
D Loquatur, vt sæpe solitus est, de vnigenito suo pater, ne sub consummandi baptismi sacraméto Iesus Christus ignorabilis possit esse per corpus: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Rogo in quo veritas deperit, & in quo infirma fides professionis est? Non annunciatus per angelum de spiritu sancto, partus ex virgine. Non index Magis stella, nec adorari in cunis honor, nec baptizandi sub Baptistæ professione virtus, satis esse ad demonstrationem maiestatis existimantur? Pater de cælo loquitur, & ita loquitur: Hic est filius meus. Quid sibi vult non cognominum, sed pronominum fides? Cognomina enim nominibus adduntur: pronomina verò obtinent in
E se nominum virtutem. Proprietatis autem significatio est, vbi & hic est, dictum esse audiatur, & meus est. Et intellige quæ sit veritas & ratio dictorum. Legeras: Filios genui & exaltaui: sed non legeras, filios meos. Genuerat enim eos sibi per diuisionem gentium, & plebem hæreditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptiuæ hæreditatis cognomentum filij vnigenito Deo adderetur, naturæ veritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sanè hoc communionis in Christo nomen, vt filius sit, si de quoquam dictum reperietur: Hic est filius meus. Sin verò proprium ac singulare ei est, Hic est filius meus, quid calumniam Deó patri professæ de filio proprietatis afferimus? An ne

Al. quàm quod tuum est.

Matth. 3.

Pronomina proprietatẽ dicunt.

Isai. 1.

tibi in eo quod dicitur, hic est, non hoc significare videtur: alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic filius meus est? Donaui adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius est. Ne quæras alium, ne non hunc esse credas. Hunc ego tanquam indice digito, ac verbi significatione contingo: quia dico, & meus est, & hic est, & filius est. Quid post hæc intelligẽtiæ poterit esse, ne non esse credatur? Et hæc quidem paternæ vocis significatio eò fuit, ne qui ad implendam omnem iustitiam baptizandus esset, quid esset, ignoraretur: sed vt qui ad sacramentum salutis nostræ homo cernebaur, Dei voce nosceretur Dei filius. Et quia in fidei huius confessione credentium vita esset, non enim lia æternitatis vita est, nisi vt Iesum Christum vnigenitum Deum sciamus esse Dei filium, vox è cœlis rursum ab Apostolis iteratę huius significationis auditur: vt id firmius crederetur ad vitam, quod non credidisse mors esset. Namque cùm Dominus in montemaiestatis suæ habitu constitisset, Moyse atque Helia assistentibus, & ad visionis ac vocis fidem tribus columnis ecclesiarum testibus assumptis, hæc vox de cœlo
Matth. 17. paterna est: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Non ad confirmationem honoris claritas conspecta satis fuerat, voce designatur: Hic filius meus est. Apostoli gloriam Dei non ferunt, & mortales oculi hebetantur ad visum: & consternata ad metum Petri & Iacobi & Ioannis fides concidit. Adest autem autoritatis paternæ professio, & filius hic per proprietatem significationis ostenditur, Neque solum veritas filij per hoc quod & hic, & meus est, intimatur, sed additur: Hunc audite. Testimonium quidem patris è cœlo est, sed testimonium filij confirmatur in terra: nam audiendus ostenditur. Et quanquam ambiguitas per professionem paternam non relinquatur, tamen & filij de se professio credenda decernitur, & eo vsque veritas in eo filij docetur, vt paternæ vocis confirmatio audiendi à nobis filij postulet obsequelam. Igitur quia paternæ voluntatis hęc vox est, vt filius audiatur: audiamus filium de se quid sit ipse, profitentem. Neminem autem tam alienum à communi sensu existimo esse, vt cùm in omnibus E-
Ioan. 17. uangeliorum libris ex professione filij assumptionem corporeæ humilitatis intelligat, cùm ait: Pater clari-
Matth. 26. fica me. Et rursum frequentissimè: Videbitis filium hominis. Et illud: Pater maior me est. Sed & hoc:
Ioan. 14. Nunc anima mea turbata est valde. Vel etiam hoc: Deus Deus meus, quare dereliquisti me? & multa alia
Matth. 27. istiusmodi, de quibus suo ordine erit sermo: tamen in hac tam assidua humilitatis contestatione insolentiæ
Matth. 13. eum arguat, quòd sibi patrem Deum dicat, cùm ait: Omnis autem plantatio quam non plãtauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Vel illud: Domum patris mei
Ibid. 21. domum fecistis negotiationis. Et vbicunque semper patrem sibi Deum nominat, temerariæ præsumptionis potius sit, quàm confidentis naturæ, quæ conscia natiuitatis suæ teneat veritatis nomen in patre. Humilitatis igitur professio frequẽs non habet hoc insolentiæ vitium, vt sibi aliena vendicet, & non sua defendat & propriè Deo coæquanda præsumat. Nec pari temeritate qua patrem nuncupat, se quoque filium profi-
Ioan. 3. teatur dicens: Nec enim misit Deus filiũ suum in hunc mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluus fiat mun-
Ibid. 9. dus per eum. Vel iterũ: Tu credis in filium Dei? Quid nunc agimus, concedentes tantum Iesu Christo nomen adoptionis, per quod & in patre sibi Deo nuncu-

A pando temerariæ eum arguimus præsumptionis? Pa- *Matth. 17.* terna de cœlo vox est: Hunc audite. Audio: Pater gratias ago tibi. Audio: Dicitis quia blasphemaui, quo- *Ioan. 11.* niam dixi, filius Dei sum. Si non credo nominibus, si naturam vocabuli non intelligo, quid credendum & *Ibid. 10.* intelligendum sit quæro. Non mihi relinquitur alia suspicio. Autoritas de cœlo paterna est: Hic est filius meus. Professio filij de se est: Domus patris mei, & pater meus. Professio nominis salus est, cum interrogatio fidem postulat dicens: Tu credis in filium Dei? Proprietatis nomina sequuntur, vbi meus est. Tibi quæro hæretic, vnde alia præsumptio sit. Adimis patri fidem, filio professionem, nominibus naturam: vim B verbis Dei affers, ne sint quòd enunciant. Impietatis tuæ sola impudentia est, vt mentitum de se Deum arguas. Quanquam igitur sola simplex confessio naturæ nomine ostendat, vt de quo dictum est, Hic est filius meus, & ad quẽ dictum est, pater meus, hoc sint quòd nuncupantur: tamen ne aut adoptionis nomen in filio sit aut honoris in patre, videamus quæ proprietates *Proprietates ad filij nomen adiecta.* per filium ad filij nomẽ adiectæ sint. Ait: Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quisquam nouit nisi filius, & cui vol- *Luc. 10.* uerit filius reuelare. Ad id quod dictum est. Hic est filius meus, & pater meus, vtrúm ne sibi cõuenit. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quisquam C nouit nisi filius? Non enim nisi per mutuam testificationem cognosci, vel per patrem filius, vel per filium pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiam filij est. Tã ignorabilis est filius, quam & pater. Omnia ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si potestas exæquata est, si secretum cognitionis æquale est, si natura in nominibus est: quæro quomodo quòd vocantur non sunt, quorum & vis in potestate, & difficultas in cognitione non differt? Non fallit itaque in vocabulis Deus, nec se aut pater mentitur, aut filius: & accipe quæ in bis fides nominum sit. Ait enim: O- *Ioan 5.* pera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam, ea ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quo- D niam pater misit me: & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Vnigenitus Deus, non nominis tantum testimonio, sed etiam virtutis docet se esse filium. Opera enim eius quæ facit, testãtur à patre se missum. Quæro quam rem opera testantur. Missum namque esse, & filij obedientia, & paterna autoritas, docetur in misso: dum alterius opera esse non possunt quæ facit, nisi eius qui missus à patre sit. Sed opera non sufficiunt incredulis ad testimonium, quòd se pater miserit. Sequitur nanque. Et qui misit me pater, ipse testificatus est de me: neque vocem eius audistis, neque figuram eius vidistis. Quæro quod testimonium patris de eo fuerit. Reuolue Euangelica volumina, & E totum eorum opus recense. Da testimonium patris, *Matth. 3. & 17.* præterquam quod auditum est: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. &: Tu es filius meus. Hoc Ioannes, licet non ignarus, audiuit, tamen ad doctrinam nostram paternæ vocis testimoniũ mittitur: nec hoc sufficit. Ioannes quidẽ dignus in deserto hac voce sed & apostoli nõ fuerũt hui⁹ testimonij autoritate priuãdi. Eadẽ de cœlo ad eos vox adest, sed accipiũt plus Ioãne. Ioãnes enĩ iã ab vtero prophetãs, nõ eguit hac voce: Hunc audite. Audiã planè: nec quenquã præter hunc audiã, nisi eum qui audierit vt doceret. Si nullũ aliud patris de filio testimoniũ extat in libris, quam quod hic filius suus sit: testimonij hui⁹ veritas est, vt opera ipsa patris quę gerit, veritatẽ testimonij hui⁹ affirmẽt.

Quid

A Quid infertur hodie calumnia, vt adoptio nominis sit, vt mendax Deus sit, vt nomina inania sint? Testatus est pater de filio: operibus suis filius testimonio se patris exæquat: Cur non videatur esse in eo quod est filij veritas, quę & dicitur & probatur? Non est per Deum patrem filij nomen in Christo, ex adoptione bonitatis: neque sanctitate meruit hoc nomen, sicut plures post confessionem fidei Dei filij sunt. Proprietatis enim in his significatio nulla est: nominis namque tantum quod Deo dignum est, indulta dignatio est. Aliud est, hic est, & hic meus est, & hunc audite: in hoc veritas est, natura est, fides est. Nec sanè quicquã de se minus filius hac paternæ vocis proprietate testatur.

In Christo est significatio proprietatis filij, sed non in alius filiis Dei dictis.

B Vt enim in eo quod ait pater: Hic est filius meus, naturę demonstratio est, & in eo quod subiecit: Hunc audite, sacramenti & fidei, ob quam de cœlis venit, auditio est, cùm eum ad salutarem cõfessionis doctrinam admonemur audire: ita in eo filius & natiuitatis veritatem docuit & aduentus, dicens: Neque me scitis, neque vnde sim nostis. Nec enim à me veni, sed verax est qui me misit, quem vos nescitis, sed ego noui eum, quoniam ab eo sum, & ipse me misit. Patrem nõ nouit, & frequens hinc professio filij est. Idcirco autem soli sibi esse cognitum dicit, quia ab eo sit. Quæro autem vtrum id quod ab eo est, opus in eo creationis an naturam generationis ostendat.

Ioan. 7.

C Si opus in eo creationis est: vniuersa quoque quæ creantur, à Deo sunt. Et quomodo patrẽ non vniuersa nouerunt, cum filius cum idcirco quia ab eo est, non nesciat? Quòd si creatus potius quàm natus videbitur in eo quod à Deo est, cùm à Deo cuncta sint, quomodo non cum cæteris patrem, quæ ab eo sunt ignorat? Sin verò idcirco ei quia ab eo sit, eum nosse sit proprium: quomodo non hoc ei quod ab eo est, erit proprium? Scilicet vt verus filius ex natura Dei sit, cùm idcirco Deum solus nouerit, quia solus ab eo sit. Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis: & quod ab eo est, non creaturæ in eo virtutem: nam omnia à Deo per virtutem creationis existunt: sed natiuitatis veritatem,

Proprietas cognitionis arguit proprietatem generationis.

D per quam solus patrem nouit, cùm cætera eum quæ ab eo sunt ignorent. Tamen ne fortè id quod ab eo est, aduentus sui tempus hæresis inuaderet, continuò subiecit: Quoniam ab eo sum, & ipse me misit. Tenuit ordinem Euangelici sacramenti, natum se professus & missum: vt & quis esset, & vnde esset, secundum superiorem sententiam nosceretur. Neque enim id ipsum est, Ab eo sum, & ipse me misit: sicuti non idem est, Neque me scitis, neque vnde sim nostis. Nunquid non omnis homo in carne licet natus secundum sensum communis opinionis ex Deo est? Et quomodo negat ab his vel seipsum, vel vnde ipse sit sciri: nisi id vnde est, ad naturæ suæ referret autorem, qui idcirco ignorabilis esset, quia ipse esse Dei filius i-

Ioan. 1.

E gnoraretur. Discute infelix stultitia quid illud sit: Neque me scitis, neque vnde sim nostis. Omnia vtique ex nihilo, & vsque adeò ex nihilo, vt etiam vnigenitum Deum ex nihilo substitisse sis ausa mentiri. Quid ergo est quòd impij & Christum nesciunt, & vnde sit nesciunt? Nam id quod vnde sit ignoratur: naturam ex qua est, dum vnde sit nescitur, ostendit. Ignorari enim vnde sit non potest, quicquid subsistit ex nihilo, quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius vnde sit non habet. Non ex se est autem ille qui venit, sed qui misit illum verax est, quem impij nesciunt. Iam ergo ille qui misit, ipse est qui misisse ignorabatur. Ab eo ergo qui misit est, ille qui mis-

A sus est. Ab eo est, vnde esse nescitur: & ob hoc qui sit ipse nescitur, dum ignoratur à quo sit. Nõ nouit Christum, qui vnde Christus sit nescit: nec filium confitetur, qui negat natum: nec natum intelligit, qui putabit ex nihilo. Ex nihilo autem vsque adeò non est, vt impij vnde sit nesciant. Nesciunt planè, nesciunt qui naturam nomini adimunt, quia nescientes non amant scire: & audiunt filium scientiæ huius ignorationem impiis exprobrantem, tum cum sibi patrem Deum Iudæi dicerent. Ait enim: Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me, ego enim à Deo exiui & veni: nec enim à me veni, sed ille me misit. Religiosi nominis assumptionem Dei filius in his, qui se Dei filios confi-

Ioan. 8.

B tentes patrem sibi Deum dicerent, non improbauit: sed temerariam Iudæorum vsurpationem patrem sibi Deum præsumentium, per id quod se non diligerent, obiurgat. Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me, ego enim ex Deo exiui. Omnibus quibus per fidẽ Deus pater est: per eam fidem pater est, qua Iesum Christum Dei filium confitemur: Confiteri autem filium secundum generale sanctorum nomen, quid habet fidei, vt dicamus, vnus ex filiis est? Sed nunquid & cęteri in hac creaturæ suę infirmitate non filij sunt? In quo ergo filium Dei Iesum Christum fides confessa præcellit, cùm ei secundum illos, filij non natura, sed nomen sit? Sed Christum perfidia ista non diligit,

C nec hæc impia professio piè sibi assumit Deum patrẽ: quia si sibi pater Deus esset, Christum ob id diligerẽt, quia exisset à Deo. Exisse ex Deo, quid sit requiro. Non vtique dici potest, id ipsum ex Deo exire, quod & venisse, nam vtrumque significat: Quoniam à Deo exiui & veni. Et ostendens quid esset à Deo exiui, & quid esset, & veni continuò subiecit: Nec enim à me veni, sed ille me misit. Non à se sibi esse originem docuit, cùm ait: Nec enim à me veni. Et rursum se ex Deo exisse, & ab eo missum esse testatur. Sed cùm ab iis qui sibi Deum patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex Deo exisset, causam dilectionis ex caussa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorpo-

Quid exire ex Deo.

D ralis natiuitatis retulit nomen: quia religio profitendi sibi patrem Deum, ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, sit merenda. Nam cùm ait: Qui me odit, & patrem meum odit: meum cùm ait, cõmunionem nominis per significationem proprietatis excludit. Cæterùm profitentem sibi patrem Deum, & se non diligentem, in paterni nominis vsurpatione condamnat, quia qui se odit, oderit & patrem: nec in Deum patrẽ sit religiosus, qui non diligat filium: cùm diligendi filij non alia causa sit, quàm quòd ex Deo sit. Ex Deo igitur filius est, non aduentu, sed natiuitate: & dilectio in patrem hinc erit omnis, si filius ex eo esse credatur. Testatur hoc Dominus dicens: Non dicam vobis,

Ioan. 15.

Ioan. 16.

E quoniam ego rogabo patrem pro vobis. Ipse enim pater amat vos, quoniã vos me amatis, & creditis quoniam ego à Deo exiui, & à patre veni in hunc mundũ. Caret apud patrẽ intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quæ quod à Deo exierit credat atque amet, & per se ipsa iam & audiri meretur & amari, natũ ex Deo filium missúmque confessa. Natiuitas itaque eius & aduentus ostenditur, cum absolutissima significatæ proprietatis veritate. A Deo, ait, exiui, ne in eo alia quàm natiuitatis natura esse existimaretur: cùm exire à Deo, id est, ex natiuitate subsistere, quid aliud quàm Deus possit? Et à patre, inquit, veni in hunc mundum. Vt exitio illa à Deo natiuitas significata esse intelligeretur ex patre à patre se in hũc mun-

dum professus est venisse: Alterum itaque in dispensatione, alterum in natura est. Nec patitur exitionem aduentum existimari, cùm post exitionem à Deo, aduentum commemoret à patre. A patre enim venisse & ex Deo exisse, non est significationis eiusdem: & quantum interest inter nasci & adesse, tãtum à se vterque sermo discernitur: cùm aliud sit à Deo in substantia natiuitatis exisse, aliud sit à patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostræ sacramenta venisse.

A patre venire & ex Deo exire, non sunt idem.

Et quidẽ secundũ propositæ à nobis responsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est: vt tertiò nũc doceamus filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum ab Apostolis traditum, non ex nuncupatione, sed ex natura, neque ex adoptione, sed ex natiuitate. Quanquam enim plures & maximè adhuc vnigeniti de se Dei extent professiones, quibus generationis suæ veritatem sine leui saltem ementiendæ licet calumniæ occasione testetur: tamen quia neque legẽtium onerandus est sensus coaceruatis ad copiam dictis, & cùm iam nonnulla de proprietate natiuitatis ostensa sint, cætera omnia aliis erunt quæstionibus reseruanda. Nunc verò quia hic sermonis nostri ordo institutus est, vt post patris contestationem, post filij professionem, fidem quoquæ Apostolorum de verò & secundum natiuitatem confitendo Dei filio doceremus: videndum est, an in eo quod ait Dominus, Ex Deo exiui, aliud in eo aliquid potius quàm naturam intellexit natiuitatis. Post multas namque verborum obscuritates, quibus in parabolis locutus esset, quoniam iam antea Christum sciebant annũciatũ à Moyse & Prophetis, confessumque quoque à Nathanaële & Dei filium & regem Israel, obiurgato etiam Philippo cùm de patre requireret, cur per operum virtutem patrem in se, & se in patre esse nesciret, cúmque se à patre missum frequentibus dictis antè docuisset: tamen cùm profitentem eum audissent se à Deo exisse, hæc eorum responsio fuit. Connexus enim hic sibi sermo est. Dicunt ei discipuli eius: Nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necesse vt aliquis te interroget. In hoc credimus quia à Deo existi.

Ioan. 16.

Quæ rogo hæc verbi huius admiratio est, quòd se exisse à Deo professus sit? Tanta & tam Deo propria, vos ó sancti & beati viri ob fidei vestrę meritum claues regni cœlorum sortiti, & ligandi atque soluendi in cœlo & in terra ius adepti, gesta esse per Dominum nostrum Iesum Christum, Dei filium videratis: & ad id quod à Deo exisse se dixit, nunc primùm vos veri intelligentiam assecutos protestamini? Videratis vtique nuptiales aquas, & easdem nuptiale vinum, & naturæ in naturam vel demutationem, vel profectum, vel creationem. Quinque etiam panes ad cibum tantæ multitudinis fregeratis, & satiatis omnibus in plenitudinem duodecim cophinorum fragmenta panum creuerant, & naturæ paruitas famem pelleas profecerat in eiusdem copiam naturæ. Reuiruisse manus aridas conspexeratis, & in vocem mutorum linguas solitas, & in cursum claudorum pedes alacres, & cœcorum oculos cernentes, & mortuorum vitas reuertentes, fœtens Lazarus constiterat ad vocem, & è sepulcro vocatus nullo interuallo vocis & vitæ, citò fuerat egressus: & adhuc odorem mortis in sensum narium spiritu agente ipse iam viuus adstiterat. Taceo de cæteris magnarum virtutum & diuinarum operationibus. Nunc ergo primum intelligitis quis sit hic missus è cœlis, post quam audistis: De patre exiui? Et hoc vobis primum

Apostoli sortiti sunt claues regni cœlorum ob confessionẽ diuinitatis Christi.

A iam sine prouerbio dictum est, & per naturæ virtutem intelligitis verum esse quòd à Deo exiuit: cùm voluntatum vestrarum cogitationes tacitas intuetur, cùm de nonnullis tanquam ignarus interrogat, cùm omnium cognitor est? Per hæc enim omnia quæ virtute ac natura Dei agit, à Deo exisse credendus est. Non hic sancti Apostoli à Deo exisse, id est, à Deo missum esse intellixerunt. Nam omni superiori sermone confitentem missum se esse frequenter audierant: sed audientes à Deo exisse, naturam in eo Dei ex operibus cernentes, naturæ veritatem per id quod à Deo exiit, recognoscunt, cùm dicunt: Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, vt aliquis te interroget. B In hoc credimus quòd à Deo existi. Per id enim credunt quòd à Deo exiit, per quod ea quæ Dei sunt potest, atque agit. Non enim naturam Dei à patre venisse, sed à Deo exisse consummat. Denique hoc quod nunc primum audiunt, confirmantur ad fidem. Nam cum Dominus vtrumque dixisset: Ego à Deo exiui, & à patre veni in hunc mundum: nihil admirationis in eo habuerunt, quòd frequenter audierant, & à patre veni in hunc mundum. Responsio autem eorum, fidem & intelligentiam huius dicti cõtestata est: Ego à Deo exiui. Nam ad id tantum responsum est cùm dicunt: In hoc credimus quia à Deo existi. Neque addunt, & à patre venisti in hunc mundum: & C cùm alterum in professione, alterum in silentio est, professionis causam dicti nouitas exegit: profitendi autem contestationem intelligentia veritatis elicuit. Sciebant quidem eum omnia vt Deum posse, sed nõdum rationem natiuitatis acceperant: & qui sciebant à Deo missum, exisse tamen à Deo nesciebant. Inenarrabilem illam & perfectam filij natiuitatem per virtutem dicti istius intelligentes: nunc secum sine prouerbiis profitentur locutum.

Prius Deũ nouerant, sed rationẽ natiuitatis non acceperant.

Non enim per consuetudinem humani partus Deus ex Deo nascitur, neque per elemẽta originis nostræ vt homo ex homine propellitur. Integra illa & perfecta & incontaminata natiuitas est, cuius à Deo exitio potius quàm partus est. Est e- D nim vnus ex vno: non est portio, non est defectio, nõ est diminutio, non deriuatio, non protensio, non passio, sed viuentis naturæ ex viuẽte natiuitas est, & Deus ex Deo exiens est, non creatura in Dei nomen electa: non vt esset cœpit ex nihilo, sed exiit à manente: & exiisse significationem habet natiuitatis, non habet inchoationis. Non enim idem est substantiam cœpisse, & Deum exiisse de Deo. Et natiuitatis huius scientia licet non subiecta verbis sit, cùm inenarrabilis sit: habet tamen in doctrina filij fidei securitatem, à Deo se manifestantis exisse. Non est Euangelica & apostolica fides, filium Dei nomine potius quàm natura credidisse. Si enim adoptionis hæc nuncupatio est, E & non idcirco filius est, quia exierit à Deo: quæro vnde beatus Simon bariona est confessus: Tu es Christus filius Dei viui. An ne cum omnibus potestas sit per sacramẽtum regenerationis in filios Dei nasci? si secundum hanc nuncupationem filius Dei Christus est: interrogo quid illud sit quod Petro non caro neque sanguis reuelauit, sed pater qui in cœlis est.

Matth. 17.

Generalis professio quid habet meriti? aut quæ reuelationis est gloria in publica conscientia? Si ex adoptione filius est, vnde hæc in Petro beata confessio est, hoc filio deferente quod est commune sanctorum? Vltra humanam autem intelligentiam se fides Apostolica protendit. Audierat vtique frequenter: Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me mi-

Luc. 9.

Math. 11. Luc. 10.

sit. Missum ergo iam non ignorabat: & quem missum iam nõ ignorabat, audierat profitentem. Omnia mihi tradita sunt à patre. Et nemo nouit filiũ nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius. Quid istud est quod nunc Petro pater reuelat, quod beatæ cõfessionis gloriam sumit? Nunquid patris & filij nomen nesciebat? Atqui frequẽter audierat. Sed loquitur quod vox humana nondum protulerat: Tu es Christus filius Dei viui. Nam tametsi in corpore manens Dei filiũ se esset

Math. 17.

professus, tamen Apostolica fides nunc primum in naturam diuinitatis agnouit. Neque enim Petro tantum ex confesso honore laus reddita est, sed ex agnitione mysterij: quia non Christum solum, sed Christũ Dei filium esse confessus est. Nam vtique ad confessionem honoris suffecerat dixisse: Tu es Christus. Sed inane fuerat, Christum ab eo confessum fuisse: nisi Dei filiũ confiteretur. In eo enim quod ait: Tu es, virtutem & proprietatem naturalis veritatis explicauit. Et pater dicendo. Hic est filius meus, Petro reuelauit vt diceret: Tu es filius Dei. Quia in eo quòd dicitur: Hic est, reuelantis indicium est. In eo verò quod respõdetur: Tu es, confitentis agnitio est. Super hanc igitur confessionis petrã ecclesiæ ædificatio est. Sed sensus carnis & sanguinis, confessionis huius intelligentiam non reuelat. Hoc est diuinæ reuelationis sacramẽtũ, Christum Dei filium non solum nuncupare, sed etiam credere. Aut nunquid nuncupatio potius quàm natura Petro reuelata est? si nuncupatio: iam hanc à Domino frequenter audierat, se esse Dei filium confitente. In quo ergo reuelationis est gloria? naturæ scilicet non nominis, cùm frequentata nominis professio iam fuisset. Hæc fides, ecclesiæ fundamentum est: per hanc fidem infirmæ aduersus eam sunt portæ inferorũ. Hæc fides regni cœlestis habet claues. Hæc fides quæ in terris soluerit aut ligauerit, & ligata sunt in cœlis & soluta. Hæc fides paternæ reuelationis est munus: Christum non creaturam nouit ex nihilo mentiri, sed secũdum proprietatis naturam Dei filium confiteri. O miseræ stultitiæ furor impius, non intelligens beatæ senectutis fideíque martyrem, & martyrem Petrũ, pro quo pater rogatus est, ne fides eius in tentatione deficeret: qui iterata à se dilectionis in Deũ postulata professione, tentari se adhuc tãquam ambiguum & incertum tertia interrogatione congemuit. Per id quoque à Domino post tertiam tentationis infirmitatẽ, Pasce oues meas, ter meruit audire: qui in cunctorum Apostolorum silentio, Dei filium reuelatione patris intelligens, vltra humanæ infirmitatis modum, supereminentem beatæ fidei suæ confessione gloriam promeruit. In quam nunc interpretandæ vocis suæ deducimur necessitatem? Ille confessus est Christum filium Dei: At mihi tu hodie noui apostolatus mendax sacerdotium ingeris Christũ ex nihilo creaturã. Quam vim affers dictis gloriosis? filium Dei confessus, ob hoc beatus est. Hæc reuelatio patris est, hoc ecclesiæ fundamentum est, hæc securitas æternitatis est, hinc regni cœlorum habet clauem, hinc terrena eius iudicia cœlestia sunt. Sacramentum occultatum à seculis per reuelationem didicit: fidem locutus est, naturam enunciauit, Dei filium confessus est. Hoc qui creaturam Dei potius confitens negat, prius est vt neget Petri apostolatum, fidem, beatitudinem, sacerdotium, martyrium: & post hæc se alienũ à Christo esse intelligat, quia Petrus eum filium Dei confessus hæc meruit. Anne ô miser quisquis hodie es hæretice, beatiorem Petrum futurum fuisse existimas, si dixisset: Tu

Super confessionis petram est ecclesiæ ædificatio.

Fides ecclesiæ fundamentum habet claues regni cœlorum, & solus & ligat.

Martyr senis.

Ioan. 21.

A es Christus perfecta Dei creatura, & supereminens facturis omnibus factura, & qui ex nihilo cœpisti esse, & per bonitatem Dei qui bonus solus est, nomen filij adoptione meruisti, & qui non est Deo natus est? Et quæro à te quid auditurus fuerit hæc dicens, qui audita passione respondens: Propicius tibi Dominus, non erit istud, audierit sibi dici: Vade retrò post me satanas, scandalum mihi es? Nec Petro tamen humana ignorantia proficit ad crimen. Non enim ei pater adhuc omne passionis mysterium reuelauerat. Sed fides parua sententiam dãnationis excepit. Cur igitur non hanc confessionis fidem pater Petro reuelauit, creaturam scilicet & adoptionem? Inuidit credo hic Petro

Math 4.

B Deus, vt in tempora posteriora dissimulans, hæc nũc vobis nouis prædicatoribus reseruaret. Sit sanè fides alia, si aliæ claues regni cœlorum sunt. Sit fides alia, si ecclesia alia est futura, aduersum quam portæ inferi non præualebunt. Sit fides alia, si erit alius apostolatus, ligata & soluta per se in terra, ligans in cœlo atque soluens. Sit fides alia, si Christus filius Dei alius præter quàm qui est, prædicabitur. Sin verò hæc sola fides confessa Christum Dei filium, omnium beatitudinum gloriam meruit in Petro: necesse est vt ea quæ creaturam potius ex nihilo confitebitur, claues regni cœlorum non adepta, & extra fidem ac virtutem apostolicam constituta, nec ecclesia sit vlla, nec Christus.

C Proferamus itaque omnes Apostolicæ fidei professiones, in quibus Dei filium confitentes non adoptionis in eo nomen, sed naturæ proprietatem confitentur: neque creationis in eo ignobilitatẽ, sed natiuitatis gloriã protestantur. Loquatur Ioannes sic vsque ad aduentũ Domini manens, & sub sacramento diuinę voluntatis relictus deputatus, dum nõ mori dicitur & manere. Loquatur ergo sua, vt solet, voce. Deũ nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris. Naturæ fides non satis explicata videbatur ex nomine filij, nisi proprietatis extrinsecus virtus per exceptionis significantiam adderetur. Præter filium enim vnigenitum cognominans, suspicionem penitus adoptionis execuit: cùm veritatem nominis, vnigeniti

Ioan. 1.

D natura præstaret. Nondum quæro quid sit, qui est in sinu patris, habet interrogatio ista suum ordinẽ: quæro quid significatio ista vnigeniti sibi postulet, & videamus an hoc sit, quod tu esse profiteris, id est, creaturam Dei perfectam, vt perfecta pertineat ad vnigenitum, creatura verò referatur ad filiũ. Sed Deũ vnigenitum filium Ioannes dixit, nõ creaturam perfectã. Non enim ignorauit hęc blasphemię nomina, dicens: Qui est in sinu patris. Et à Domino suo audiens: Sic enim dilexit mundum Deus, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam ęternam. Deus mundum diligens, hoc

Ibid. 3.

E dilectionis suę in eum testimonium protulit, vt vnigenitum filium suum daret. Si dilectionis hinc fides est, creaturam creaturis præstitisse, & pro mundo id quod mundi est dedisse, & ad ea quæ ex nihilo sunt substituta redimẽda, eum qui ex nihilo substitit præbuisse: nõ facit magni meriti fidem vilis & spernenda iactura. Preciosa autem sunt quæ commendant charitatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundum filium non adoptiuum, sed suum, sed vnigenitum dedit. Hic proprietas est, natiuitas est, veritas est: non creatio est, non adoptio est, non falsitas est. Hinc dilectionis & charitatis fides est, mundi salui & filium & suũ & vnigenitum præstitisse. Prætermitto omnes de filio nuncupationes. Nõ est damnosa dissimulatio,

vbi de copia est electio. Rei profectus semper ex causa est, & omne opus manifestam habet suscepti negocij necessitatem. Scribens vtique Euangelista, scribendi afferre debuit rationem, vt videamus quam ostenderit dicens: Hæc autem scripta sunt, vt credatis quoniam Iesus est Christus filius Dei. Scribendi igitur euangelij non aliam pertulit causam, quàm vt omnes crederent Iesum esse Christum filium Dei. Si sufficit ad salutem Christum credere, cur adiecit filium Dei? Si verò Christum credere ea demum fides est, non Christum tantummodo, sed Christũ filium Dei credidisse: non est nomen filij in Christo vnigenito Deo ex adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si ergo salus in confessione nominis est, quæro cur in nomine veritas nõ sit? quòd si in nomine veritas est; qua autoritate creatio esse dicitur, cùm non creationis confessio salutem sit præstatura, sed filij? Hæc igitur salus vera est, hoc perfectæ fidei meritũ, Iesum Christum filium Dei credidisse.

Ioan. 20.

Necesse est credere christum esse filium Dei.

Non enim est in nobis dilectio ad Deum patrem, nisi per filij fidem. Et audiamus eum per epistolam loquentem: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui ex eo natus est. Quid est rogo ex eo nasci? Nunquid id ipsum est, quod per eum creari? Aut cur Euangelista mentitur, vt ex eo natum dicat, quem per eum creatũ potius hæreticus doceat? Et audiamus omnes quis sit hic doctor. Dictum namque est: hic est antichristus, qui negat patrem & filium. Quid ais tu assertor creaturæ, & de non extantibus Christi nouus conditor? Si professionem tenes, profitentis nomen recognosce. An cùm creatorem & creaturam patrem & filium prædicabis: per assimulatas nominum voces excludere te posse credis, ne esse antichristus intelligaris? Si in fide tua per naturam pater est, & per naturam filius est: maledicus ego sum, opprobrium in te alieni referens nominis. Sin verò simulata omnia sunt, & potius nuncupata quàm propria, fidei tuæ ab Apostolo disce cognomen: & audi quæ sit crediti filij fides, sequitur enim: Qui negat filium, nec habet patrẽ: qui confitetur filium, & filium habet & patrem. Negans filium, caret patre. Confitens filium atque habẽs, habet & patrem. Quæro hic, quid adoptiua nomina loci habeant. Nunquid non naturæ res ista omnis est? & quàm naturæ res sit accipe. Ait enim idem: Quia scimus quòd filius Dei venit, & concarnatus est propter nos, & passus est, & resurgens à mortuis assumpsit nos, & dedit nobis intellectum optimum, vt intelligamus verum, & simus in vero filio Iesu Christo, hic est verus Deus, & vita æterna & resurrectio nostra. O infelix intelligentia, & spiritu Dei carens, & in antichristi spiritum ac nomen proficiens, & nesciens ad sacramentum salutis nostræ Dei filium venisse: ac per hoc indignam optimæ huius intelligentiæ sensu, creaturæ potius adoptiuum nomen quàm verum filium Dei Iesum Christum esse confessa. Quibúsnam hoc arcanorum mysteriorum secretis edocta es? vel quis hodie nouus huius scientiæ tuæ autor est? An'ne secretò tibi hoc per familiaritatem amoris recumbenti in pectus suum Dominus ostendit? aut solus ad crucem sequens inter cætera suscipiendæ tibi in matrem Mariæ præcepta hæc quoq; in illa specialis in te amoris contestatione didicisti? vel ad sepulchrum prior quoque Petro currens adeptus es? vel intra consessus angelorum & signatorum librorũ insolubiles nexus, & signorum cœlestium multiformes potestates, & nouarum atque incomprehensibiliũ cantionũ hymnos

1. Ioan. 2.

Ibidem.

A sempiternos, tam pia tibi hæc per agnum ducẽ reuelata doctrina est, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne natura sit, ne veritas veritas sit? Hæc enim apud te omnia demutantur in falsa. Apostolus concessa sibi optima intelligentia verum Dei filium dicit: tu affirmas creationem, tu prædicas adoptionem, tu negas natiuitatem. Et cùm hic verus Dei filius nobis sit, & vita æterna & resurrectio, nec vita æterna est ei, nec resurrectio, cui ille non verus est. Et hæc quidem Ioannes discipulus à Domino dilect⁹. Sed nihil ab his dissimile ex persecutore Apostolus & vas electionis prædicauit. Quis enim sermo eius non sub filij cõfessione est? Quæ epistola non de sacramento veritatis B istius cœpta est? in quo nomine nõ proprietatis significatio est? Cùm enim dicit: Reconciliati sumus Deo per mortem filij sui. Et rursum: Deus filium suũ misit in similitudinẽ carnis peccati. Et rursum: Fidelis Deus per quem vocati estis in communionẽ filij eius: quid hic hæreticorum furto loci relictum est? Filius suus est, filius eius sit: non adeptio eius est, non creatura eius est. Nomen naturam loquitur, veritatem proprietas enunciat, fidem confessio testatur. Non intelligo quid addi possit ad naturam filij, quàm quòd filius eius est, qui esse pater creditur. Non incerta & infirma ille, qui electionis est vas, locutus est: Nec magister gentium, & Apostolus Christi ambiguæ doctri-C nę suę errorem reliquit. Scit qui sint adoptionis filij, & qui hoc esse ac nuncupari per fidem meriti sunt. Ait nanque: Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filij Dei. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Fidei nostræ per sacramentum regenerationis hoc nomen est, & professio nostra nobis pręstat adoptionem: filios enim Dei, opera secundũ spiritum Dei gesta connuncupant, & clamatur à nobis potius abba pater, quàm ex naturę manet proprietate, quia extra naturę proprietatem est vocis officium, & dici atque esse non idem est. At verò quę de filio Dei Apostoli fides sit, intelligamus. Nam cum omni D quem habuit ad ecclesię doctrinam sermone, nunquã patrem sine filij confessione loqueretur: tamen vt veritatem nominis huius quanta posset humani sermonis significatione monstraret, ait: Quid ad hęc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio filio non pepercit, sed tradidit eum pro nobis. Nunquídnam etiã nũc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen? Apostolus enim volens charitatẽ erga nos Dei ostendere, vt magnificentia Dei dilectionis ex comparationis genere nosceretur, non pepercisse Deum proprio filio suo docuit. Neque vtique pro adoptandis adoptiuo, neque pro creatis creaturę, sed pro alienis suo, pro connuncupandis proprio. Quęre E virtutem dicti, vt magnitudinem charitatis intelligas. Quid sit proprium expende, ne ignores veritatẽ. Nũc enim Apostolus proprium ait filiũ, cùm in multis vel suum, vel eius sępe dixisset. Et quãuis multi codices per translatorum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro proprio filio, suo filio, conscriptum habeant: tamen Gręcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis quàm suum nuncupat. Et licet communis intelligentię sensu nõ satis inter proprium & suum differat, verùm Apostolus cùm in cęteris dictis suum commemorasset filium, quod est Gręcè: τοῦ ἑαυτοῦ υἱὸν tamen in hoc loco secũdum quod ait, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, Qui proprio filio non pepercit, naturę veritatem significanter expressit

Rom. 5.

Ibid. 8.

1. Cor. 1.

Rom. 8.

Ibidem.

vt qui

vt qui superius filios plures per spiritū adoptionis demonstrasset, nunc vnigenitum Deum filium proprietatis ostenderet. Non est humanus hic error: neque in negando Dei filio virium est ignorantiæ, vbi ignorari non licet quod negatur. Creatura ex nihilo subsistēs, Dei filius dicitur. Hoc si nec pater locutus est, nec filius testatus est, nec Apostolus prædicauit: tamen audere eloqui, hoc est Christum non ignorare tantummodo, sed odisse. Cùm enim pater de filio suo dicat: Hic est, & filius de se dicat: Qui tecum loquitur, ipse est & Petrus confiteatur: Tu es, & Ioannes testetur: Hic verus est, & Paulus nō desistat prædicare de proprio: non intelligo aliud quàm negandi esse odiū, vbi imperitiæ error non excusatur in crimine. Loquitur hæc interim, loquitur planè per aduentus sui prophetas ac præuios, ipse ille, qui postea erit in antichristo locuturus, salutarem fidei confessionem his tentamētis nouis inquietans, vt primum conscientiæ nostræ, quia ita credimus, intelligētiam filij naturalis euellat, deinde ipsum illud quod adoptiuum erit, reliquum nomen excludat. Nam cum quibus creatura est Christus, necesse est vt cum his antichristus ipse sit Christus, quia & filij proprietatem creatura non habeat, & Dei se ille filium mentiatur: & per hoc à quibus hic Dei filius iam negatur, ab his tunc Christus ille credatur. Quas oro spes inanis furor expetis? & qua salutis tuæ fiducia creaturam esse Christū potius quam filiū blasphemo ore cōtendis? Oportuerat te ex euangeliis nosse ac tenere fidei huius sacramentū. Nam cùm Dominus posset omnia, tamē in vno quoq; eorū qui orabant operationis suę effectum, meritū voluit esse confessionis. Neque enim ei virtutē, qui Dei virtus est, cōfessio orantis addebat: sed fidei erat præmiū, boc mereri. Nāq; cùm Martham rogantem pro Lazaro interrogaret, an eos qui in se credidissent, mori non crederet in æternum, at illa conscientiæ suæ fidem elocuta est dicens: Vtique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundū venisti. Confessio hæc æternitas est, & fides ista nō moritur. Martha deprecans fratris sui vitam, interrogata an ita crederet, credidit ita. Quam rogo vel à quo vitam expectat hoc denegans, cum sola sit vita sic credere? Magnum est enim huius fidei sacramentū, & perfecta cōfessionis istius beatitudo est, & cæco à natiuitate Dominus visum indulserat, & naturæ damnum naturæ Dominus exemerat: & quia cæcus hic ad gloriā Dei natus fuerat, vt in Christi opere Dei opus posset intelligi, non expectata ab eo fuit fides cōfessionis. Sed qui in receptis oculis autorem sibi tanti muneris nesciebat: meruit hoc postea, vt fidem disceret. Non enim cæcitatis depulsio vitæ æternitatē afferebat. O ò quod Dominus iam sanum, & de synagoga eiectum interrogat dicens: Tu credis in filium Dei? Ne damnum sibi putaret esse, se carere synagoga, cui immortalitatem fides hæc cōfessa redhiberet. Et cum ille incertus etiam nūc respondisset: Quis est Domine, vt credam in eum? Ignorationem eius, quę post oculorū recuperationem tantæ fidei intelligētia munerabatur, nolens manere, ita ait: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. Nunquid ab hoc sicut à cæteris Dominus, qui orabant sanitates, confessionem fidei ad salutē merendam poposcit? Non vtique. Nam hæc iam ad cæcum vidente locutus est, sed ob id tantum, vt responderet ille: Credo Domine. Quia responsionis fides non cæcitatis sanitatem esset a natura, sed vitam. Et virtutem dicti huius diligenter retractemus. Interrogat Dominus: Tu credis in filium Dei? Si vtiq; sola Christi qualiscunque confessio, fidei esset consummatio, dictum fuisset: Tu credis in Christum? Sed quia hæreticis penè omnibus hoc nomen in ore esset futurū, vt Christum confiterentur, & filium tamen negarēt: id quod Christo proprium est ad fidem poscitur, id est, vt credatur in Dei filiū. Credidisse autē in Dei filium quid proficit, si credatur in creaturam: cùm à nobis fides in Christo, nō creaturę Dei, sed filij Dei postuletur? Anne huius nominis proprietatem dæmones nesciērunt? Dignum enim est hæreticos non iam Apostolicis doctrinis, sed dæmonum clamore cōuinci. Clamāt enim & sæpè clamant: Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi? Inuitis veritas elicuit confessionem, & naturæ potestatem testatur dolor obediendi. Virtute vincuntur, cùm possessa diu corpora deserunt: bonorem reddunt, dum naturam cōfitentur. Dei se inter hæc filiū Christus, & opere testatur & nomine. Vnde tibi inter istas confitentium dæmonū voces ò hæreticæ, præsumit nomen creaturæ & indulgentiā adoptionis? Quid sit Christus ab his saltē qui nesciunt disce, vt impietatem tuam ipsa illa ignorantium necessaria professio arguat. Nāque cum Iudæi Christū corporeū nescirent, scirēt tamē eum qui Christus esset, esse filiū Dei: cùm falsis aduersus eum testibus sine vlla veritatis assertione vterentur, sacerdos eū ita interrogat: Tu es Christus filius Dei benedicti? Sacramentū nescientes, naturam tamen nō ignorant. Neq; interrogant an Christus filius Dei sit, sed an hic sit Christus filius Dei. Error in homine est, non in Dei filio. Nam non quòd Christus Dei filius sit ambigitur: atque ita dum interrogatur an hic sit, tamen quod Christus sit Dei filius non negatur. Et qua tandem rogo tu istud fide denegas, quod ne ipsi quidem negant qui nesciunt? Cùm enim perfecta sciētia sit, Christum Dei filium ante secula manentē, etiam ex virgine natū nosse: ipsi quoq; qui de Maria natum nesciunt, Dei tamen filium esse non nesciunt. Et vide in quod te negando filiū Dei, Iudaicæ impietatis consortium miscuisti. Quam enim illi damnationis in eum causam detulerint testantur, dicentes: Et secundum legem debet mori, quoniam filium Dei se fecit. Anne non hoc etiam impiæ tuæ vocis opprobrium est, cum se filium Dei dicat, quem tu asseris creaturam? Ille Dei confitendo se filiū, reus mortis ab his iudicatur: tu eum Dei filium negando, quæro quid iudices? Professio enim eius ita Iudæis vt tibi displicet. Interrogo an diuersæ ab eis sententiæ maneas, à quibus non diuersus sis voluntate. Eadem enim filium Dei eum esse impietate tu negas. Illi tamen eo crimine minore quod nesciunt. Nesciūt enim de Maria Christum, sed Christum Dei filium esse nō ambigunt. Tu qui Christum nō potes nescire de Maria, Christum tamen Dei filium esse nō prædicas. Illis in eo quod nesciunt, potest adhuc in tuto salus esse si credant: tibi iam omnia clausa sunt ad salutem, qui negas quod ignorare iam non potes. Non enim ignoras esse filium Dei: vsq; adeò vt adoptionis nomen indulgeas, vt creaturam connuncupandam filium mentiaris. Naturam autem, quantum in te est, auferens, auferres quoque si tibi liceret & nomen: sed quia id nō licet, naturam nominis non relinquis: ne quod filius dicitur, verus Dei filius sit. Habueras in confessione eorum, qui desæuiente vento & turbato mari, in verbi iussu erat restituta tranquillitas: vt & tu verum Dei filium confitereris, & eorum voce vtereris: Verè filius Dei est. Sed te sæuiens spiritus in naufragium vi-

Ecclesiæ proprium. gna enim vis est veritatis, quæ cùm per se intelligi non possit, per ea tamẽ ipsa quæ ei aduersantur elucet: vt in natura sua immobilis manens, firmitatem naturæ suæ quotidie dum attentatur acquirat. Hoc enim ecclesiæ proprium est, vt tum vincat, cùm læditur, tum intelligatur cùm arguitur, tum obtineat cum deseritur: omnes quidem illa secum atq; intra se vellet manere, nec ex tranquillissimis sinibus suis aliquos abijcere aut perdere, dum indigni fiunt tantæ matris habitaculo. Sed discedentibus ex ea hæreticis vel abiectis, quantum amittit occasionis largiendæ ex se salutis, tantum assequitur ad fidem expetendæ de se beatitudinis. Cognosci enim hoc ex ipsis hæreticorũ studiis promptissimũ est. Namque cùm à Domino ecclesia instituta, & ab apostolis confirmata, vna omnium sit, ex qua se diuersarum impietatum furens error absciderit: nec negari possit ex vitio malæ intelligentiæ, fidei extitisse dissidium, dum quod legitur sensui potius coaptatur, quã lectioni sensus obtemperat: tamen dum sibi partes singulæ aduersantur, non solum suis, sed etiam aduersantium est intelligẽda doctrinis, vt dum aduersus vnam eam omnes sunt, impijssimum tamen errorem omniũ per id quod sola est atque vna confutet. *Hæreticorũ dissensio fidem confirmat.* Hæretici igitur omnes contra ecclesiam veniunt: sed dum hæretici omnes se inuicem vincunt, nihil tamen sibi vincũt. Victoria enim eorum, ecclesię triumphus ex omnibus est: dum in eo hæresis contra alteram pugnat, quod in hæresi altera ecclesię fides dãnat. Nihil enim est quod hæreticis commune est: & inter hęc fidem nostrã dum sibi aduersantur, affirmant. *Confutatio Sabellij.* Vnum Deũ Sabellius prædicat filij natiuitate sublata: dum naturæ virtutẽ, quæ operata in homine est, Dei esse non ambigit. Sacramẽto etenim filij ignorato, per gestorum admirationem fidem veræ generationis amisit. *Ioan. 14.* Et dũ audit: Qui me videt, videt & patrem, indiscretæ & indissimilis in patre & filio naturæ impiè arripuit vnionẽ, non intelligens, naturalẽ vnitatem sub natiuitatis significatione monstrari: cũ per id quod in filio pater videtur, cõfirmatio diuinitatis fit, nõ natiuitatis abolitio. Cognitio itaque alterius in altero est, quia nõ differt alter ab altero natura: Et in quo nihil differtur, in eo differens cõtemplatio est de proprietate naturæ. Nec sane ambigi potest, quin ex se speciem Dei formæ, qui in forma Dei manebat, ostẽderet. Succedit quoq; ad huius prauæ opinionis stultum furorem hoc dictum Domini: *Ibid. 10.* Ego & pater vnum sumus. Naturæ enim indissimilis vnitas, irreligiose ad vnionis profecit errorẽ: & rationem dicti, virtus sola intellecta nõ tenuit. Nõ enim solitarium significat, Ego & pater vnum sumus. Nam coniunctio ea quæ significat & patrẽ, intelligentiam non admittit vnius: & illud sumus, nõ patitur singularẽ. Hoc verò quod vnũ sumus, non natiuitatẽ adimit, sed naturã nõ discernit in genere: dũ neq; vnũ diuersitatis est, nec summus, vnius est. Cõpinge huius furori præsentium hæreticorum furorẽ, vt aduersus Sabelliũ sibi adsint. *Ioan. 14.* Legisse se asserunt: Pater maior me est. Et nihil vel ex natiuitatis sacramẽto, vel ex mysterio euacuati à se Dei, & assumptæ carnis intelligentes, naturæ faciũt diminutionem professione maioris. Cõtendũt enim aduersum Sabelliũ, filiũ esse eo vsque, vt & minor patre sit, & honorem præteritum reposcat, & mori timeat, & mortuus sit: contrà verò ille, naturam Dei defendit in gestis. *Quomodo Sabelli' & Arriani dissentiunt.* Et cùm vnũ Deũ nouella hæc nunc hæresis nõ negabit, ne filiũ Deum credan Sabellius tamen Deum vnũ, ne filius omnino extet, in professione retinebit. Hic filiũ operantẽ ingeret, hic Deũ

A in operibus esse contendet. Hic vnum dicet, hic vnum Deum negabit. Sabellius se ita tuebitur dicẽs: *Ioan. 10.* Opera quæ gesta sunt, præter quàm Dei natura non efficit. Peccatorũ remissio, curatio infirmitatũ, claudorũ cursus, cæcorũ visus, mortuorũ vita à Deo solo est. Non alia natura quã quę sui cõscia est, diceret: Ego & pater vnũ sumus. Quid me in substantiã alterã rapis? quid in Deũ aliũ solicitas? Gesta quæ propriè Dei sunt, Deus vnus hæc gessit. Clamabunt verò cõtra hæc, dissimilẽ Deo patri filiũ prædicãtes nõ minus ore vipereo. Sacramẽtum salutis tuæ nescis. Credendus est filius, per quẽ secula facta sunt, per quẽ formatus est homo, qui per angelos legem dedit, qui de Maria natus est, qui B missus à patre est, qui crucifixus, mortuus & sepultus est, qui de mortuis resurgens in dextris Dei est, qui viuorum iudex est & mortuorũ. In hũc renascendũ est, hic cõfitendus est, huius regnum est promerendum. Vterque hostis ecclesiæ, res ecclesiæ agit: dum Sabellius Deum ex natura in operibus prædicat, hi verò ex sacramẽto fidei filiũ Dei cõfitentur. *Photinus ab vtroque dissentit.* Iam verò qua fidei nostræ victoria, Hebion, qui Photinus est, aut vincit aut vincitur: dũ Sabellium arguit, cur hominẽ neget filiũ Dei, dũ ab Arriomanitis cõfutatur, cur in homine nesciat Dei filiũ. Aduersũm Sabelliũ Euangelia sibi ex filio Marię defendit: Arrius ei Euãgelia per solũ filiũ Mariæ non relinquit. Aduersum hũc qui filiũ C negat, homo ab eo vsurpatur in filium. Ad hoc ei qui ante secula filiũ nesciat, filius Dei solũ negatur ex homine. Vincãt vt volũt, quia se inuicẽ vincẽdo vincuntur: dum & hi qui nũc sunt, de natura Dei cõfutantur, & Sabellius de sacramento filij refellitur, & Photinus *Quæ vera sit fides.* natũ ante secula Dei filium, vel ignorare arguitur, vel negare. Sed inter hęc ecclesię fides euãgelicis atq; apostolicis fundata doctrinis, & aduersum Sabelliũ tenet filij professionẽ, & aduersus Arriũ Dei naturã, & aduersus Photinũ seculi creatorẽ. Et hoc verius, quod hæc ab his inuicẽ nõ denegantur. Naturã enim Dei in operibus Sabellius prædicat, sed operantem filium nescit. *Opiniones prædictorũ hæreticorũ de Christo.* Hi verò filium nuncupant, sed veritatem in eo naturæ D Dei nõ confitentur. Hominẽ autẽ Photinus vsurpat, sed in vsurpato sibi homine natiuitatẽ Dei ante secula ignorat. Itaque dũ vnusquisque defendit aut damnati veritatẽ fidei nostræ hæc ipsa prout sunt, religiosè & defendẽtes & damnãtes ostẽdunt. Hæc igitur à me demonstranda paucis fuerunt, nõ copiæ studio, sed rationne cautelæ: primum vt hæreticorum incerta esse omnia & erratica noscerentur, tum quoniam sibi pro nobis in uicem dissiderent: tum deinde, ne me horũ qui nunc sunt blasphemis professionibus obnitentem, & Deum patrẽ ac filium Dei Deũ prædicantem: deinde vt vnius nominis atque naturæ indissimili genere diuinitatis, patrem & filium esse profitentẽ quisquã aut E in duũm deorum, aut contrà in vnici ac solitarij Dei teneret errore: quando neq; vnio prædicato Deo patre & Deo filio reperiretur, neque sub indiscretæ naturæ demonstratione deorum diuersitas conueniret. Nunc quia negantibus Dei filium à Deo ex natiuitatis veritate subsistentem, libro superiore secundum euangelia responsum est: demonstrãdum est eum, qui verè ex natura filius Dei est, verè quoque per naturã Deum esse, ita tamen, vt neque ad singularẽ neque ad alterum Deũ fides nostra depereat: cũ neq; vnũ Deũ sit sic prædicatura quasi solũ, neque quasi non vnũ sit cõfessura, ne solũ. Deum igitur Dominum nostrũ Iesum Christũ his modis nouimus, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione: sed de nomine nihil puto

Christus est Deus nomine, natiuitate, natura, potestate, & professione. ambiguitatis remansisse. Legimus enim: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Quid calumniæ est, cur non sit quod nuncupatur? Aut nunquid nomen non naturę significatio est? Et quia contradictio omnis ex causa est, nunc hic negandi Dei quæro causam. Simplex nanque nuncupatio est, & caret offendiculo adiectionis alienæ. Ver-

Ioan. 1. bum enim quod caro factū est, nihil aliud quàm Deus est. Non est hic deputatæ aut assumptæ nuncupationis relicta suspicio: vt ei quod Deus est, non ex natura sit nomen. Respice ad cæteras aut deputatiuas, aut assumptiuas appellationes. Ad Moysen dictum est: De-

Exod. 9. di te Deum Pharaoni. Sed nunquid nō adiecta nominis causa est cum dicitur, Deum Pharaoni? Aut nun- B quid Dei naturam ei intulit, & non potius in eum qui metueret terrorem, cū dracones magicos draco Moysi mox virga manēs, deuorat? cum cynomyiam quam immiserat abigit? cū grandinem potestate qua euocauerat auertit? cum locustas ea virtute qua inuexerat repulit? cùm in operationibus eius Magi confitentur digitum Dei esse? Sic Moyses Pharaoni Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est Deum dari, aliud est Deum esse. In Pharaonem enim Deus datus est: cæterum non ei est & natura, & nomen, vt Deus sit. Memini quoque & alterius nuncupationis, vbi dicitur: Ego dixi, dij estis.

Psal. 8. Sed in eo indulti nominis significatio est. Et vbi re- C fertur, ego dixi, loquentis est potius sermo, quàm rei nomen intelligentiam rei affert: cæterū volūtas appellationis ex alio est. Et vbi se nuncupationis autor ostēdit, ibi per sermonem autoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere. At verò hic verbū Deus est: res exsistit in verbo, verbi res enunciatur in nomine. Verbi enim appellatio in Dei filio de sacramento natiuitatis est, sicuti sapientiæ & virtutis est nomen: quæ cùm in Dei filium cum substantia veræ natiuitatis extiterint, Deo tamē vt sua propria, quamuis ex Deo in Deum sint nata, non desunt. Non enim, sicut frequenter dictum à nobis est, diuisionis in filio, sed natiuitatis sacramentum prædicamus. Non separa- D tio fuit imperfecta, sed progenies perfecta: quia natiuitas non habet detrimentum generandi, cùm profectū teneat nascēdi. Et idcirco earū rerum vnigenito Deo aptata cognomina sunt, quæ cùm eum substistentē ex natiuitate consumment, tamen patri non desint ex indemutabilis virtute naturę. Vnigenitus enim Deus & verbum est, sed innascibilis pater ounquam omnino sine verbo est. Non quòd prolatio vocis natura sit filij, sed ex Deo Deus, cum veritate natiuitatis subsistens: vt à patre proprius, & per naturæ indifferētiam inseparabilis doceretur, significatus in verbo est. Sicut Christus sapientia & virtus est Dei, non ille vt intelligi solet internæ potestatis, aut sensus efficax motus: E sed natura tenens per natiuitatem substantiæ veritatē, his internarum rerum significata nominibus est. Non enim id quod nascendo subsistit, potest id ipsum videri esse quod vnicuique semper internum est. Sed ex æterno Deo patre vnigenitus filius in subsistentē Deū natus, vt non alienus esse à natura paternæ diuinitatis posset intelligi: per hæc proprietatum nomina subsistens ostensus est, quibus ex quo substiterat, non carebat. Deus igitur qui est, non est aliud quàm Deus. Nā cùm audio: Et Deus erat verbum, non dictum solum audio verbum, sed demonstratum intelligo esse quod est: quia non sicuti superius in Moyse Deo, & in cognominatis dijs per appellationem nomen adiectum

A sit. Hic autem res significata substantiæ est, cùm dicitur: Deus erat. Esse enim nō est accidens nomen, sed subsistens veritas: & manens causa, & naturalis generis proprietas. Et videamus an hanc Euangelistæ prædicationem, Apostoli Thomę confessio consequatur, *Thomas.* cùm ait: Dominus meus, & Deus meus. Deus igitur *Ioan. 20.* suus est, quem Deum confitetur: & certè dictum non ignorabat à Domino: Audi Israel, Dominꝰ Deus tuus Deus vnus est. Et quomodo apostolica fides princi- *Deut. 6.* palis immemor est facta mandati, vt Deum Christum confiteretur, cùm in vnius Dei esset confessione viuēdum? Sed apostolus totius sacramenti fidem per vir- *Ioan. 10.* tutem resurrectionis intelligens, cùm frequenter audisset: Ego & pater vnum sumus. &: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. &: Ego in patre, & pater in me: iam sine fidei periculo naturæ nomen confessus est. Quia ab vnius Dei patris professione religio non excideret Deum confessa Dei filium, cum in filio Dei oon nisi paternæ naturæ veritas crederetur: neque sub alterius Dei impia confessione fides naturæ periclitaretur vnius, quia non alterius Dei naturam perfecta Dei natiuitas attulisset. Veritatem igitur Euangelici sacramenti Thomas intelligens, Dominum suum, & Deū *Deus aliquando honoris nomē* suum esse confessus est. Non hic honoris est nomen, sed naturæ confessio est: rebus enim ipsis atque virtutibus Deum credidit. Et Dominus professionis huius *est.* C religionem, non honoris esse docuit, sed fidei, dicens: *Ioan. 20.* Quia vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt. Videns enim Thomas credidit, sed quid credidit quæris? Et quid aliud credidit quàm professus est: Dominus meꝰ & Deus meꝰ? Resurrexisse enim per se ex mortuis in vitam, nisi natura Dei nō potuit: & creditę religionis fides hoc est professa, quod Deus est. Anne ergo nomen Dei non naturæ res existimabitur, cùm professio nominis fidem naturæ creditæ sit sequuta? Nam vtique religiosus filius, & qui non voluntatem suam, sed eius qui se miserat, faceret: & qui non honorem suum, sed eius à quo venerat, quæreret, honorem huius in se nominis recusasset, ne quod ipse vnum prædicauerat, solueretur: sed veræ & apostolicæ fidei mysterium confirmans, & naturæ in se paternæ nomen agnoscens, beatos esse docuit, qui cum se resurgentem à mortuis non vidissent, Deum tamen per resurrectionis intelligentiam credidissent. Nomen igitur naturæ, fidei nostræ non deserit professionem. Nomen enim quod rem vnam quamque significat, rem quoque eiusdem generis ostendit. Et iam non res duæ sunt, sed res generis eiusdem est. Filius namque Dei Deus est, hoc enim significatur ex nomine. Non duos deos connumerat nomen vnum, quia vnius atq; indifferentis naturæ vnum Deus nomen est. Cū enim & pater Deus est, & filius Deus est, & proprium naturæ diuinæ nomen in vtroque sit: vterque vnū sunt. Quia cùm subsistat filius ex natiuitate, naturæ vnitatem conseruat in nomine, nec ad professionem duūm deorum natiuitas filij credētium fidem cogit, quæ patrem & filium vt vnius naturæ, ita vnius profitetur & nominis. Est itaque Deo filio nomē ex natiuitate. Hic enim nobis secundus ad demonstrationem gradus est, vt Deus sit ex natiuitate. Quanquam mihi adhuc de proprietate oominis superfit apostolica autoritas, sed interim Euangelicum placet tractare sermonem. Et *Secundus gradus, ostēdere filium esse Deum natiuitate.* primum quæro, quam natiuitas filij naturæ nouitatem potuerit inferre, ne Deus sit? Intelligentia istud humanæ sensus excludit, vt aliquid à natura originis suæ nascendo diuersum sit: nisi fortè quid ex naturarum diuersitate

diuersitate conceptū nouum aliquid in se, & quod ita sit genetis vtriusque, quod neutrum sit veniat ad vitam, quod in pecoribus ac bestiis vsitatum est: sed ea ipsa nouitas non inest, nisi ex cognatis proprietatibus sub diuersitate naturæ & diuersitatem eorum natiuitas non intulit, sed accepit, dum id tenet, quod ex vtroque sibi vnum est. Et cùm hæc in his corporalibus causis & passionibus ita fiut, quis rogo furor est, natiuitatem vnigeniti Dei ad degenerem ex Deo referre naturam, cum natiuitas non nisi ex proprietate naturæ sit? & iam natiuitas non erit, si proprietas naturæ in natiuitate non inerit. Hinc ille omnis æstus & furor est, vt in filio Dei non natiuitas sit, sed creatio: vt non naturæ suæ originem subsistens teneat, sed a- B lienam à Deo de non extantibus sumat. Quia secundum quod ait: *Ioan. 3.* Quod de carne nascitur, caro est, & quod de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est: non ambiguum sit nascenti diuersum atque alienum aliquid ab eo, ex quo natum sit, non inesse. Natiuitas igitur Dei Deum perficit, vt Deus nou cœptus intelligatur esse, sed natus: quia & cœptum esse potest non idipsum esse quod nasci, dum omne cœptum aut ex nihilo in aliquid existit, aut ex alio in aliud proficit, & desinit: vt ex terra aurum, vt ex aquis, animantia, vt ex inanimis viuentia, vt ex solidis liquida, vt ex frigidis feruentia, vt ex albis punicea. Dei autem filius neque ex nihilo Deus cœpit esse, sed natus est: C neque aliud aliquid fuit ante quam Deus esset. Atque ita qui in Deum natus est, nec cœpit quod Deus est, nec quod Deus est proficit. Tenet itaque natiuitas eam ex qua subsistit naturam, & filius Dei non aliud quàm quod Deus est subsistit. Aut quisquis hinc ambigit, discat à Iudæis intelligentiam naturæ, vel potius agnoscat ab Euangelio veritatem natiuitatis, in quo scriptum est: *ibid. 5.* Propter hoc magis quærebant eum Iudęi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & quod proprium sibi patrem dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Non nunc, vt in cæteris solet, Iudæorum sermo ab his dictus refertur, expositio potius bæc Euangelistæ est, causam demonstrantis D cur Dominum interficere Iudæi vellent. Cesset ergo per impietatem blasphemantium vitiosæ intelligentię excusatio: cùm per apostoli autoritatem sub significatione natiuitatis, proprietas naturalis ostensa sit. Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. An ne naturalis natiuitas non est, vbi per nomen patris proprij, naturæ æqualitas demonstratur? Non enim ambigitur quin æqualitas nihil differat.

Quis porrò dubitabit, quin indifferentem naturam natiuitas consequatur? Hinc enim est sola illa, quæ verè possit esse æqualitas, quia naturæ æqualitatem sola possit præstare natiuitas. Aequalitas verò nunquam ibi esse creditur, vbi vnio est: nec tamen E illic reperietur, vt differat. Ita similitudinis æqualitas nec solitudinem habet, nec diuersitatem: quia omnis æqualitas nec diuersa, nec sola sit: Quanquam igitur huius intelligentiæ nostræ iudicia, cum humani sensus opinione communia sint, vt & natiuitas naturæ habeat æqualitatem, & vbi æqualitas est, neque alienum à se aliquid possit esse, nec solum: tamen ex ipsis dictis Dominicis huius quoque sermonis nostri fides affirmanda est, ne temeritas contradicendi, sub libertate diuersæ in nominibus intelligentiæ, audeat professionibus diuini de se testimonij contraire: *Ibid.* Respondebit enim Dominus: Non potest filius à se facere quicquā, nisi quod viderit patrē facien- A tem: quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, vt vos admiremini. Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Non enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificēt filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificant filium, non honorificant patrem, qui misit illum. Propositionis quidem ordo id exigebat, vt singula quæquæ geuera singularum quarumquæ causarum pertractarentur: vt quia Deum esse Dominū nostrum Iesum christum Dei filium, nomine, natiuitate, natura, potestate, B professione docuimus, demonstratio nostra gradus singulos dispositionis propositæ percurreret: sed natiuitatis id natura non patitur, quæ in se & nomen, & naturam, & potestatem, & professionem sola complectitur. Sine his enim natiuitas non erit, quia in se hæc omnia nascendo contineat. Hanc igitur tractantes incidimus in eam necessitatem, vt superius commemorara ad ordinem tractatus proprij differre non liceat. Respondens enim Dominus ad Iudæos, quòd eum interficere ob hoc magis vellent, quia patrem suum dicens Deum, æqualem se Deo fecisset: omne sacramentum fidei nostræ dum impiis eorum motibus contradicit, exposuit. Dixerat enim supe- C rius, cùm paralytico curato violati sabbati reus, etiam *Ioan. 5.* mortis iudicio cōstitueretur: Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor. Et hinc omnis accendebatur inuidia, quòd se Deo exæquasset, paterni nominis vsurpatione. Volens itaque & natiuitatem suam confirmare, & naturæ virtutem profiteri, ait: Non potest quicquā à se facere filius, nisi quod viderit patrem facientem. Exordium responsionis, aduersus Iudæorum impium motum, per quem vsque ad voluntatem inferendæ mortis exagitabantur, aptatum est. Nam ad violati sabbati obiectum sibi reatum dixerat: Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor: vt vsurpasse hoc ex autoritate intelligeretur exēpli: signi- D ficans tamen hoc quod ipse ageret, patris esse opus intelligendum, quia ipse in se operaretur operante. Et rursum aduersum eam inuidiam qua se per paternum nomen Deo exæquasset, bæc subdidit: Amen, amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrē faciētē. Ne igitur exęquatio illa per nomen naturāque filij fidē natiuitatis auferret, ait filium à se facere nihil posse, nisi quod patrem facientem vidisset. Et vt maneret salutaris in patre & in filio confessionis nostræ ordo, naturam natiuitatis ostendit, quæ potestatem efficiendi non per incrementa indultarum ad vnum quodque opus virium sumeret, sed de cognitione præsumeret: pręsumeret autē nō de aliquo E operis corporalis exēplo, vt aliquid prius pater faceret, ad quod postea filius facturus esset: sed cùm natura Dei in natura Dei substi-tisset, id est, ex patre filius natus esset, per virtutis ac naturæ in se paternæ conscienuam, nihil ab se, nisi quod patrem facientem vidisset, filium facere posse testatus est. Et cùm vnigenitus Deus paternæ virtutis operationibus operaretur, tantum sibi ad faciendū præsumeret, quantū in conscientia sua esset, inseparabilē à se Dei patris, quam per legitimā natiuitatem obtinebat, posse naturā. Non enim corporalib' modis videt, sed visus ei omnis in virtute naturæ est. Deniq; subiecit: oīa enim quęcūq; pater facit, eadē & fili' facit similiter. Similiter illud, ad significationē natiuitatis adiecit: oīa verò & eadem, ad

oſtendendam naturæ veritatem loquutus eſt. In his enim, quæ, & quæcunque & eadẽ ſunt, nec diuerſitas poteſt eſſe, nec reliquum. Atque ita in natura eadem eſt, cui eadem omnia poſſe naturæ ſit. Vbi verò ſimiliter per filium eadem omnia fiunt, ſimilitudo operum ſolitudinẽ operantis excluſit: vt omnia quæ pater fecit, eadem omnia ſimiliter faciat & filius.

Quæ ſit veræ natiuitatis filij intelligentia.

Hęc eſt verę natiuitatis intelligentia, & fidei noſtræ, quæ ex naturæ diuinæ vnitate, vnius indifferentiſque diuinitatis veritatem in patre & filio confitetur abſolutiſſimum ſacramẽtum, vt eadem faciendo, filius ſimiliter faciat, & ſimiliter faciendo, eadem ſint ipſa quæ faciat: quia ſub vna hac ſignificatione teſtentur, & ſimiliter facta natiuitatem & eadem facta naturam. Tenet itaque reſponſionis Dominicæ ordo eccleſiaſticæ fidei integrũ ordinem, vt nec diſcernat naturam, & ſignificet natiuitatem. Hoc nanque ſequitur: Pater enim diligit filium, & omnia demonſtrat ei, quæ ipſe facit, & maiora horum opera demonſtrabit ei, vt vos admiremini. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat.

Demonſtratio operum ingerit fidem natiuitatis.

An ne demonſtratio operum aliud hic nobis præter quàm natiuitatis fidem ingerit, vt ſubſiſtentem filium ex ſubſiſtente Deo patre credamus? Niſi fortè per ignorationem credendus eſt vnigenitus Deus doctrina demonſtrationis eguiſſe, ſed temeritas impiæ huius exiſtimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui quid docendus ſit ſciat.

Remotio obiectionis.

Nam poſtea quàm ait: Pater enim diligit filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit: vt oſtenderet omnem hãc patris demonſtrationem fidei noſtræ eſſe doctrinam, vt ſcilicet pater nobis in confeſſione eſſet & filius: & ne qua hic ignoratio in filio poſſit intelligi, cui pater opera omnia quæ ipſe faceret, demonſtraret, continuò ait: Et maiora orum opera demonſtratabit ei, vt vos admiremini. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Demonſtratio ergo futuri operis non ignoratur à filio, cui hoc demonſtrandum eſt, vt exemplo paternæ naturæ mortuos viuificet. Ea enim patrem demonſtraturum filio dicit, quæ mirẽtur, & quæ eadem eſſent illa, mox docuit: Sicut pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Exęquata virtus eſt, per naturæ indiſſimilis vnitatem. Et demonſtratio operum non ignorationis inſtructio eſt, ſed noſtræ fidei, quæ non filio ſcientiam ignoratorum, ſed nobis confeſſionem natiuitatis inuexit, confirmans eam per id quod ſibi omnia eſſent demonſtrata quæ poſſet. Neque enim non circunſpectum ſe cœleſtis ſermo egit, ne fortè diuerſæ naturę ſignificatio ſub occaſione dicti ambigui ſubreperet. Demonſtrata enim ei potius opera patris eſſe ait, quàm ad operationem eorum naturam virtutis adiectam: vt demonſtratio ipſa natiuitatis eſſe ſubſtantia doceretur, cui per dilectionem patris operum paternorum, quæ per eũ effici vellet, eſſet cognata cognitio. Porrò autem ne per demonſtrationis profeſſionem, ignorantis in eo naturæ diuerſitas crederetur, ea ipſa quæ profitetur demõſtranda, non neſcit. Vſque adeò non de exempli autoritate geſturus eſt, vt viuificet quos velit.

Velle naturæ libertas eſt, quæ ad perfectę virtutis beatitudinem cũ arbitrij voluntate ſubſiſtat.

Velle enim naturæ libertas eſt, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrij volũtate ſubſiſtat. Ac ne deinceps, quòd quos vult viuificat, non natiuitatis in ſe naturam habere videretur, ſed non natæ potius iure poteſtatis ſubſiſtere, continuò ſubiecit: Nec enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudiciũ dedit filio. Et in eo quod omne iudiciũ datum eſt,

A & natura & natiuitas demonſtratur: quia & omnia habere ſola natura poſſit indifferens, neque natiuitas aliquid poſſit habere, niſi datum ſit. Datum autem omne iudicium eſt, quia viuificat quos vult. Neque ademptum patri iudicium poteſt videri, cùm ipſe non iudicet, quia filij iudicium ex iudicio ſit paterno. Ab eo enim datum omne iudicium eſt, ſed dati iudicij cauſa non tacita eſt. Sequitur enim: Sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrẽ, qui eum miſit. Quid igitur, oro, derelictum eſt ſuſpicionis, aut quid relictum eſt ad impietatem occaſionis? Pater non iudicat quenquam,

B ſed omne iudiciũ dedit filio. Iudicij autẽ dati ea cauſa eſt, vt filius exæquati honoris ad patrẽ ſit, & inhonorificus filio inhonorificus & patri ſit. Et quomodo poſt hæc intelligitur natiuitatis differre naturam: quam non ſolum operatio, virtus, honor, ſed etiam contumelia negati honoris exæquat? Nihil ergo aliud quàm ſacramentum natiuitatis, ſermo nunc diuinæ reſponſionis oſtendit. Neque aliter potuit aut debuit filius à patre diſtingui, quàm vt & natus eſſet, nec tamen differẽs doceretur. Pater igitur vſq; modò operatur, & filius operatur. Habes naturæ nomina, cùm & pater operatur & filius: intellige & naturam Dei, per quam Deus operatur, operantem. Ac ne fortè duas ope-

C rationes naturarum diſſimilium exiſtimes intelligendas, memento de cæco dictum fuiſſe: Sed vt manifeſtarentur opera Dei in eo, me oportet operari opera eius, qui miſit me. In eo ergo quod operatur fili⁹, opus patris eſt: & opus filij, opus Dei eſt. Et de operibus ſermo adhuc ſequens eſt. Interim nunc nil aliud ſtuduit reſpõſio, quàm vt omne opus referret ad vtrumque. vtriuſque enim natura non differt operãdo, cùm in eo quod vſq; adhuc pater operatꝰ, operatur & filius: ne qui Dominus ſabbati eſt, Dominus eſt enim ſabbati filius hominis, impiè operari ſabbato crederetur, cuius opus per natiuitatis naturam paterni in ſe operis eſſet autoritas.

Opus patris, & opus filij, vnum opus Dei eſt.
Ioan. 5. & 9.
Luc. 6.

Non confunditur itaque aut abo-

D letur natura, ne ſit filius: nec tamen rurſum adimitur natura, ne De⁹ ſit. Nec diſcernũtur diuerſitate ne vnũ ſint: neque quòd vnũ ſunt, id poteſt præſtare, ne vterque ſit. Et primũ filium cognoſce, cùm dicitur: Non poteſt filius à ſe facere quicquã, niſi quod viderit patrem facientẽ. Habes natiuitatem filij, quæ ab ſe nihil poteſt facere, niſi videat. In eo autem quod à ſe nihil poteſt, innaſcibilitatis adimit errorem. Ab ſe enim non poteſt poſſe natiuitas. Quod autem videt conſcia in ſe naturæ ſignificatur agnitio: & in eo nũc verã Dei cognoſce naturam. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. Per naturæ autem virtutem, naturæ per id indiſſimilis intellige vnitatem: vt

E omnes honorificẽt filium, ſicut honorificant patrem, qui miſit illũ. Ac ne te naturæ vnitas in ſolitarij vnione contineat, ſacramentum in eo fidei diſce: Qui non honorificat filiũ, non honorificat patrem, qui miſit illum. Concluſa ſunt omnia aduerſum hæretici furoris ingenia. Filius eſt, quia à ſe nihil poteſt: Deus eſt, quia quæcunque pater fecit, & ipſe eadem facit: vnum ſunt, quia exæquatur in honore, & eadẽ facit, non alia. Nõ eſt pater ipſe, quia miſſus eſt. Habet igitur hoc ſacramẽti ſola natiuitas, vt complectatur in ſe & nomen, & naturam, & poteſtatem, & profeſſionem: quia vniuerſa natiuitas non poteſt, non in ea eſſe natura, vnde naſcitur. Non affert externi generis ſubſtantiam, quia ex vno non ſubſiſtit alienum. Quod autem alienum à ſe non eſt,

non est, id vnum est genere naturæ, & quicquid vnum est per natiuitatem, non habet solitudinem: quia & solitudo singularis est, & natiuitatis est vnitas ad vtrúque. Et super hoc asciscit sibi diuinæ de se sentẽtię testimonium. *Ioan. 10.* Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, vocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in sempiternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus, & nemo poterit rapere de manu patris mei. Et ego & pater vnũ sumus. Quis, rogo, intelligentiam nostram stupor hebetis mentis obtundit, vt hæc in sensum nostrum tam absolutè dicta non subeant? Aut quis infirmitatẽ humanã B tumor animi insolentis illudit, vt Dei cognitionẽ ex his adepti, Deum putent non in his intelligẽdum esse quibus cognitus est? Aut enim alia sunt Euãgelia proferenda quæ doceant: aut si de Deo sola ista docuerunt, quur non ita credimur vt docemur? Quòd si ex his tantum sumpta cognitio est, cur non exinde fides sit vnde cognitio? Sed cum fides cognitioni esse aduersa detegitur, iam non cognitionis fides illa, sed criminis est: irreligiosam sibi fidem aduersum religionẽ confessæ cognitionis assumẽs. Vnigenitus igitur Deus naturæ in se suæ conscius, natiuitatis propriæ inenarrabile sacramentũ, ad fidei nostræ confessionẽ, quanta potest verborum absolutione significat: vt & natus C intelligatur, & in Dei natura esse credatur, & cum patre vnum sit, & vnum sit profitendo cum patre, non tamen vt vnus solus tantum, atque ipse pater intellectus, amittat, esse quod filius est. Testatur enim primum naturæ virtutem, cùm de ouibus suis ait: *Ibid.* Nec quisquam rapiet eas de manu mea. Consciæ potestatis hæc vox est: imperturbatæ virtutis libertatem, per id quod nemo oues de manu sua abripiat, confiteri. At verò vt in natura licet Dei, naturæ tamen ex Deo sit intelligenda natiuitas, subiecit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Non occultat ex patre esse se natum: quod enim à patre accepit, maius est omnibus. Et quia accepit, est in eo quod accepit nascendo, non D postea tamen ex alio est, dum accepit. Sed qui ex alio accipit, ne aliud quid potius & non in eius intelligeretur natura, à quo accipit existere, ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit: quia à patre, quod est omnibus maius, accepit. Quid sibi vult tam diuersa professio, vt rursum de manu patris sui nemo rapiat? Filij manus est, quæ accepit à patre. Patris manus est, quæ dedit filio. Et quomodo quod non rapitur de manu filij, non rapitur de *Ioan. 10.* manu patris? Quomodo si quæris, intellige: Ego & pater vnum sumus. *Manus patris est manus filij, & contrà.* Manus filij, manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neque rursum quia eadem est, intelligentiam natiuita- E tis offendit, quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Vt verò per corporalem significationem virtutẽ possis eiusdem nosse naturæ, commemorata est filij manus manus patris, quia natura & virtus patris est etiam in filio. Postremò vt per sacramentum natiuitatis veritatem naturæ indifferentis agnosceres, dictum est: Ego & pater vnum sumus: vt quod vnum sunt, nec diuersum, nec solitarium crederetur, non alia in vtroque per natiuitatis & generationis proprietatem existente natura. Manet, quantum intelligi licet, mentium væsanarum voluntas, cessante licet voluntatis effectu: & malignum animum maleuolentiæ studium absistente mali operis occasione non deserit. Nunc enim hæreticorum furor iam Dominum in cœlis se-

A dẽtem quia exemplo Iudæorum in crucem agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est, denegant: & cùm non possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis non obedientes, odium impietatis exercent verborum lapides iniiciũt, & si possent, de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius nouitatem commotis, ita scribitur: Tulerunt igitur lapides Iudæi, vt eum lapidarẽt. *Ioan. 10.* Respondit eis: Multa bona opera ostendi vobis à patre, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt autem ei Iudæi: Pro bono opere non lapidamus te, sed pro blasphemia, & quia tu cùm sis homo, facis te Deum. B At tu verò heretice, quid agas ac profitearis agnosce, & eorum te intellige esse consortem, quorum in te refers præsidiæ exemplum. Ad id enim quod dictum est: Ego & pater vnum sumus, Iudæi lapides eleuauerunt, & eorum impius dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, vsque ad impetum inferendæ mortis erupit. Quid tu non habendo quem lapides, negando minus efficis? Non differt voluntas, sed voluntatem tuam inefficacem esse cœlestis thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Iudæo? Lapides ille in corpus eleuat, tu in spiritum: ille in hominem vt putabat, tu in Deum: ille in diuersantem in terris, tu in throno virtutis sedentem: ille in ignoratum, C tu in confessum: Ille in moriturum, tu in iudicem seculorũ. Ille dicit, cùm sis homo: tu dicis, cùm sis creatura: vterque autem dicitis: Facis te Deum, hoc commune in eum impij vestri oris opprobrium est. Negas enim Deum ex generatione Dei, negas filium ex natiuitatis veritate. Negas hoc quòd ego & pater vnũ sumus, confessionem vnius in vtroque atque consimilis esse naturæ. Subiicis substantiæ nouæ, & externæ, & alienæ Deum: vt aut alterius generis Deus sit, aut omnino nec Deus sit, quia non ex Dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacramentum dicti huius commotus es: Ego & pater vnum sumus, vt Iudæo dicente: Cùm sis homo, facis te Deum: tu pari impietate, di- D cas, cùm sis creatura facis te Deum. Dicis enim, non es filius ex natiuitate, non es Deus ex veritate. Creatura es præstantior cunctis, sed non es in Deum natus *Ibid.* quia ex incorporali Deo non natiuitatem admitto naturæ. Non modò tu & pater non vnum estis: sed nec filius es, nec Deus es. Iudæis quidem Dominus respondit, sed magis ad impietatem tuam omnis hæc apta responsio est. Nónne scriptum est in lege: Quoniã ego dixi, dii estis? Si ergo illos dixit deos, ad quos verbum factum est Dei, & non potest solui scriptura, Quem pater sanctificauit & misit in hunc mundum, vos dicitis, quia blasphemaui, quoniam dixi: Filius Dei sum? Si nõ facio opera patris, nolite credere mihi: E si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite, vt sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Causam responsionis causa obiectæ ei blasphemiæ intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod se cùm homo esset Deum faceret. Deũ autem se facere per id arguebatur quod dixisset: Ego & pater vnum sumus. Demonstraturus itaque hoc, quod ipse & pater vnum essent, ex natiuitatis vsurpatum esse natura: in eo primum ineptiam ridiculi opprobrij confutat, cur in reatum vocaretur, quòd se cùm homo esset, Deum faceret. Cùm enim lex huius nominis appellationem sanctis hominibus decerneret, & sermo Dei indissolubilis confirmaret hanc imperiti nominis professionem: quomodo hic quem pater santificasset, & quem in hunc mundum misisset,

Quomodo homo genitus manet in patre gignente.

conſcientiam conſulo, vtrum non intra patres maneat
origo naſcentium. Nam tametſi elementa illa inanima
ac turpia, quibus naſcendi cauſæ incoantur, in homi-
nem alterum effluant, per naturæ tamen virtutem in-
tra ſe inuicem manent: dum & per datam à ſe naturæ
eiuſdem originem naſcentem ſequitur ille qui gignit,
& per acceptam natiuitatem cuius virtus & ſi deriue-
tur, non tamen aufertur, in gignente ſe manet ille qui
naſcitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ natiui-
tatis intelligentiam commemoratum à nobis ſit, non
etiam ad perfectum in vnigenito Deo natiuitatis exẽ-
plum: quia naturæ humanæ infirmitas ex diſparibus
comparatur, & exinanimis continetur ad vitam: nec
ſtatim in ea quod gignitur viuit, neque totum viuit ex
vita, cùm in ea multa ſint, quæ ſine naturæ ſuæ ſen-
ſu cùm exereuerint deſecentur. In Deo verò totum
quod eſt, viuit. Deus enim vita eſt, & ex vita non po-
teſt quicquam eſſe niſi viuum. Neque ex deriuatione,
ſed ex virtute natiuitas eſt. Ac ſic dum totum quod
eſt viuit, & dum totum quod ex eo naſcitur, virtus eſt.
habet natiuitatem, non habet demutationem, & im-
pertit profectum, nec amittit naturam: dum & nati-
uitatem quam dedit, per indiſcretæ naturæ ſimilitu-
dinem ſequitur, & natiuitas eam quæ viuens ex viuen-
te eſt, naturam naſcendo non deſerit. Affert autẽ pro
parte fidei huius ſignificationem, ignis in ſe ignem ha-
bens, & in igni ignis manens. Nam cùm ſit in eo ſplen-
dor luminis, naturæ calor, virtus vrendi, mobilitas æ-
ſtuandi, totum tamen ignis eſt. Et hæc vniuerſa, vna
natura eſt. Habet quidem ex infirmitate quod per ma-
teriam ſubſiſtit ac viuit, & cum ea per quem vixerat
deficit. Sed hoc quod incomparabile Dei eſt, ex com-
parationum parte cognoſcimus: vt non incredibile in
Deo ſit, quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur
elementis. Quæro itaque nunc vtrum diuiſio ac ſepa-
ratio ſit, cùm ignis ex igne eſt. Aut nunquid abſcindi-
tur natura ne maneat, aut non ſequitur natura ne inſit,
cum accenſo lumine ex lumine per quenquam quaſi
natiuitatis profectum naturę nulla defectio ſit, & tamẽ
ſit lumẽ ex lumine? Aut nunquid hoc nõ manet in eo,
quod ex ſeſe ſine defectione ſubſtitit? Aut non hoc
ineſt in eo vnde non reciſum eſt, ſed cũ vnitate ſubſtã-
tiæ naturalis exiuit? Et quæro an non vnũ ſint, cùm lu-
mẽ ex lumine nec diuiſione ſeparabile ſit, nec genere
naturæ? Et hæc, vt dixi, ad intelligentiam fidei tantũ
cõparata ſint, non etiam ad Dei dignitatẽ: vt nos po-
tius intelligentiã inuiſibiliũ ex cõparabilibus ſumere-
mus, non vtique non aliquod naturæ Dei ſatisfaceret
cõparationis exẽplum, cum dignum & iuſtum eſſet te-
ſtanti de ſe Deo credere. Sed quia ſimpliciorum fidem
furor hæreticus turbaret, vt id de Deo credi nõ opor-
teret quod difficile, niſi per corpoream cõparationem
poſſit intelligi: idcirco ſecundum illud iam etiam ſu-
perius memoratum à nobis Domini dictum: Quod de
carne naſcitur, caro eſt: quod autem de ſpiritu, ſpiritus
eſt, quia Deus ſpiritus eſt: vtile exiſtimauimus hęc pro
patre inſerere comparationis exempla, ne mentiri de
profeſſione ſua exiſtimaretur, cùm diuinæ nobis pro-
feſſionis intelligentiam ex aliquo naturaña creatura-
rum exempla præſtarent. Igitur ex viuente Deo patre
viuens Dei filius, & ex Deo Deus, & naturæ inſepa-
rabilis atque indiſſimilis vnitatem & ſacramentum na-
tiuitatis oſtendens, ait: Ego & pater vnum ſumus. Et
quia calumnia dicti tanquã inſolentis exiſteret, vt cõ-
ſcientiã potius naturæ demonſtraret in dicto, ſubiecit:
Dicitis quia blaſphemaui, quoniã dixi: Filius Dei ſum,

Vtitur his ad fidei intelligentiã, non Dei dignitatem.

Ioan. 3.

A vnitatẽ naturæ ex natiuitate eſſe conteſtans. At verò
vt natiuitatis fidẽ profeſſio abſoluta firmaret, nec na-
turæ tamẽ afferret natiuitas profeſſa diſſidiũ, hanc to-
tius reſpõſionis ſuæ tenuit abſolutionẽ: Operibus cre-
dite, quoniam pater in me, & ego in patre. Quid hic
non naturale ac proprium ſub ſacramento natiuitatis
oſtenſum eſt? Inſunt ſibi inuicem, nondum eſt niſi ex
patre natiuitas, dũ in Deum alterum natura, vel exte-
rior, vel diſſimilis non ſubſiſtit, dũ Deus ex Deo ma-
nens, non eſt aliunde quod Deus eſt. Inſer duos, ſi oc-
caſio patet, fidei eccleſiæ deos. Aut ſolitarium Deum,
vel ſalſa ſaltem ementire ratione: filium ſi potes, à pa-
tre abſque natiuitatis tantum confeſſa veritate diſcer-
B ne. Filius in patre eſt & in filio pater, non per transfu-
ſionem refuſionemque mutuam, ſed per viuentis na-
turæ perfectam natiuitatẽ. Ita in Deo patre & in filio
neque duos connumerabis deos, quia vnum vterque
ſunt neque ſingularem prædicabis, quia vterque non
vnus eſt. Nõ habet igitur fides Apoſtolica duos deos,
quia nec duos patres habet, nec duos filios. Confiten-
do patrem confeſſa filium eſt: credens in filium credi-
dit & in patrem, quia & nomen patris habet in ſe filij
nomen. Non enim niſi per filium pater eſt: & ſignifi-
catio filij, demonſtratio patris eſt, quia non niſi ex pa-
tre ſit filius. In vnius itaque confeſſione non vnus eſt:
dum & patrem conſummat filius, & filij ex patre nati-
C uitas eſt. Non demutamur autem per natiuitatem na-
tura, ne ſecundum ſimilitudinem generis ſui eadẽ ſit.
Eadem autem ita eſt, vt per natiuitatem & generatio-
nem vterque potius vnum confitendus ſit eſſe, non
vnus. Duos itaque prædicet deos, qui poteſt vnũ prę-
dicare ſine vno: aut ſingularem Deum deum doceat,
qui poſſit negate vnum vni per naturæ virtutem, &.
per ſacramẽtum generationis & natiuitatis nõ in eſſe.
Naturam quoque diſparem diuerſamque deputet ad
vtrumque, qui neſciat patrem & filium quod vnum
ſint, prædicatos. Deleant hæretici Euangelicam filij
de ſe profeſſionem: Ego in patre, & pater in me: &
Ego & pater vnum ſumus: vt poſſint vel duos deos
D prædicare vel ſolum. Non ſunt naturarum ſignifica-
tiones in naturæ vnius proprietate, nec duos deos
Dei ex Deo veritas perficit, nec ſingularẽ Deum Dei
patitur natiuitas, nec non vnum ſunt, qui in inuicem
ſunt. In inuicem autem ſunt, cum vnus ex vno eſt:
quia neque vnus vni aliud per generationem quàm
quòd ſuum eſt dedit, neque vnus ab vno aliud per na-
tiuitatem obtinet quàm vnius. Apoſtolica igitur fi-
des, ſiue patrem prædicabit, prædicabit Deum vnum,
ſiue filium confitebitur, confitebitur Deum vnum:
quia eadem atque indiſſimilis Dei natura ſit in vtro-
que, quod dñi & pater Deus & filius Deus eſt, & vnũ
ſit naturę nomen vtriſque, vnum vtrunque ſignificat.
E Nam ex Deo Deus, vel in Deo Deus, nec duos deos
perficit, cũ vnus ex vno in naturæ nomine vnius ma-
neat. Nec in ſolitarium Deum deficit, cùm vnus et
vnus in ſignificatione non ſolus ſit. Non incertam aut
dubiam Dominus tanti ſacramenti doctrinã reliquit,
nec nos in ambiguæ intelligentiæ deſeruit errore. Et
audiamus eum omnem fidei huius cognitionem apo-
ſtolis reuelantem, ait enim: Ego ſum via & veritas &
vita. nemo venit ad patrem niſi per me. Si ſcitis me, &
patrem meum ſcitis: & amodò ſcietis eum & vidiſtis
eum. Ait illi Philippus: Domine oſtende nobis patrẽ,
& ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus: Tanto tempore vobiſ-
cum ſum, & non cognouiſtis me Philippe? qui videt
me, videt & patrem. quo modo tu dicis, oſtende no-

Filius in patre & pater in filio per viuentis naturæ perfectam natiuitatẽ.

Pater & filius vnum ſunt, non vnus.

Ioan. 14.

trem, nec singularis potest esse, nec disparis: quia per A hunc ille visus, neque non vnū sunt in sacramenti professione, neque vnus. Et quæro quid significasse in eo Dominus creditur, cùm dicit: Qui me videt, videt & patrem? Non tenes vnionem, vbi per coniunctionem ipsam paterni nominis significatur adiectio. Etenim cùm dicitur, & patrem, exclusa est singularis atq; vnici intelligentia. Et quid reliquum est, nisi vt per naturæ vnitam similitudinem, pater per filium visus sit? Et ne hoc incertum nobis ad fidem relinqueretur, Dominus subiecit: Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Quæ enim ignorandi patrem aut ostendendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cùm pater in filio visus esset? Visus autē adeò est ex proprie- B tate naturæ, dum ex indifferentia atque in genere veritatis vnum sunt natus & generans, vt hic Domini sermo sequeretur: Non credis, quia ego in patre, & pater in me est? Inseparabiles esse per naturalem similitudinem patrem & filium, non possumus alijs verbis docere, nisi filij. Non enim hic per demutationem nominum atque specierum filius, qui via & veritas & vita est, mimis theatralibus ludit: vt in assumpto homine se filium Dei nuncupet, in natura verò Deū patrem, & vnus ac solus personali demutatione se nunc in alio mentiatur. Non itaque ipse solitarius, nunc sibi filius est, nunc se sibi profitetur in patrem, & naturæ nomina infert cessante natura. Alia hic verborū sim- C plicitas est: nam & pater pater est, & filius filius est. Sed in his nominibus ac rebus nihil nouum, nihil diuersum, nihilque peregrinum est. Tenet enim naturæ veritas proprietatem, vt quod ex Deo est, Deus sit, & nec demutatio sit natiuitas, nec diuersitas: dum & filius non in naturā externam ac dissimilem patri Deo subsistit, nec pater alienum quid à se natiuitati vnigeniti acquirens, sed vniuersa potius quæ sua sunt sine damno impertientis indulsit. Atq; ita nec natura Dei caret, dum non aliunde quàm ex Deo Deus est: nec à Deo differt, dum non aliud ipse quàm Deus est: quia & natiuitas Dei consistit in filio, nec per natiuitatem Dei amisit ex se Dei natura quòd Deus est. Pater igi- D tur in filio est, & filius in patre, Deus in Deo. Nō per duplicem conuenientium generum coniunctionem, neque per insitiuam capacioris substantiæ naturam: quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus continentur, interiora non possunt, sed per natiuitatem viuentis ex viuente natura: dum res non differt, dum naturam Dei non degenerat natiuitas, dū non aliud aliquid quàm in Deum ex Deo Deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alienū, nihil separabile: dum in patre & filio credere duos Deos impium est: dum patrem & filium singularem Deū prædicare sacrilegum est: dum Deum ex Deo quod in similitudine generis vnum sint negare, blasphemū est. E Ac ne dubium hoc atque ambiguum sacramentū fides Euāgelica susciperet, hūc doctrinæ suæ Dominus ordinem tenuit: Non creditis mihi quoniam ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera sua. Quibus rogo alijs in patre & filio naturæ proprietas demonstrari quàm his ipsis verbis potuit & potest, natiuitatis tamen in omnibus significatione prælata? Cùm enim ait: Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor: non exemit personam, neque se filium denegauit, nec naturam in se paternæ virtutis abscōdit. Nam dum loquitur, ipse, in substātia ma-

Quomodo pater in filio non tanquam aliud in alio.

Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor.

A nens loquitur: dum autē nō ab se loquitur, natiuitatē in se Dei ex Deo patre testatur, ipse, inseparabilis ab eo atque indissimilis vnitate naturæ: quia quamuis ab eo loquatur, ipse tamē loquitur. Nam qui non à se loquitur, & tamen loquitur, non potest nō esse dum loquitur: & dum non à se loquitur, ostendit non suum tantum esse quod loquitur. Subiecit enim: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Manere in filio patrem, non est singularis atque vnici: Operari verò per filium patrem, non est differentis aut exteri. Sicuti non vnius est, non ab se loqui quæ loquitur, neq; rursum alieni ac separabilis sit, loqui per loquentem: sed hoc eorum sacramentum est, qui vnum sunt, qui vter- B que non aliud sunt, qui per naturæ proprietatem in se sunt: quorum hæc vnitas est, vt loquens non à se loquatur, neque qui non à se loquitur, non loquatur. Et quia in se patrem & loqui & operari docuerat, perfectæ huius vnitatis fidem statuit, dicens: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quia ego in patre, & pater in me. Sin autē, vel propter opera ipsa credite. Pater operatur in filio, sed & filius opus patris operatur. Ne ergo per virtutis efficientiam, & non per naturæ, quæ secundum natiuitatem est, proprietatē, pater in filio & operari crederetur & loqui, ait: Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est. Quid est istud rogo: Credite mihi? certè ad C id refertur quod dictum est: Ostende nobis patrem. Fides confirmatur ex credendi præcepto, & ea fides qua patrem sibi ostendi poposcerat. Non enim suffecerat dixisse: Qui me videt, videt & patrem: nisi intelligentiam nostram eousque protenderet, vt cùm patrem nosceremus in filio, filium tamen esse meminissemus in patre: ne transfusio potius alterius in alterum existimaretur, quàm per generationem natiuitatémque vnitas eiusdem in vtroque naturæ. Credidi itaque sibi Dominus vult, ne fortè per assumpti hominis dispensationem fidei conscientia periclitaretur. Certè si quid afferat ambiguitatis caro & corpus & passio, vel operibus credatur, Deum in Deo esse, & ex D Deo Deum esse, vnum eos esse, dum naturæ virtute vterque in se est, & neuter sine altero est: dum & pater nihil ex suis amittit in filio, filius totū sumit ex patre quod filius est. Non est corporalium naturarū ista conditio, vt insint sibi inuicem: vt subsistentis naturæ habeant perfectam vnitatem, vt manens vnigeniti natiuitas, à paternæ diuinitatis sit inseparabilis veritate. Vnigenito tantum istud Deo proprium est, & in sacramento veræ natiuitatis fides ista est, & spiritualis virtutis hoc opus est, nihil differre & esse & inesse. Inesse autem non aliud in alio, vt corpus in corpore: sed ita esse ac subsistere, vt in subsistente insit: ita verò inesse, vt & ipse subsistat. Nam vterque subsi- E stens, per id non sine alio est, secundum generationē & natiuitatem subsistentis, natura non alia est. Hinc enim illud est: Ego & pater vnum sumus. &: Qui me videt, videt & patrem. &: Ego in patre, & pater in me. Quia non differt nec degenerat natiuitas, quia vnius in patre & filio diuinitatis sacramentum natiuitatis natura consummat, dum Dei filius non aliud quàm Deus est. Et idcirco non in deos duos vnigeniti generatio deputatur: quia in Deum filius Dei nascens, naturam in se Dei se gignentis exhibuit.

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate.

LIBER VIII.

Summa con summatarũ virtutũ in episcopo secundum Apostolũ.

Tit. 1.

BEATVS apostolus Paulus formam constituendi episcopi fingens, & planè nouum ecclesiæ hominem præceptis suis condens, hanc veluti summam consummatarũ in eo virtutum esse docuit dicens: Obtinentem secundum doctrinam fidei verbum, vt potẽs sit exhortari ad doctrinam sanam, & contradicentes reuincere. Sũt enim multi non subditi, vaniloqui & seductores. Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotij B meritum vtilia esse significat, si etiam hæc quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt. Quia non statim boni atque vtilis sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, tantummodo scienter prædicare: cùm & innocẽs sibi tantum proficiat, nisi doctus sit: & doctus sine doctrinæ sit autoritate, nisi innocens sit. Non enim Apostolicus sermo probitatis honestatísque præceptis hominem tantum seculo conformat ad vitã, neque rursum per doctrinæ scientiam scribam synagogæ instituit ad legem: sed perfectũ ecclesiæ principem perfectis maximarum virtutum bonis instruit, vt & vita eius ornetur docendo, & doctrina viuendo. Denique ipsum il- C lum ad quem ei sermo erat, Titum istiusmodi decreto cõsummãdę religionis instruxit: In omnibus teipsum bonorum factorum prębens exemplum, docentem cũ veneratione verbum sanum, irreprehensibile, vt aduersarius reuereatur, nihil habens turpe aut malum de nobis dicere. Nõ ignorauit doctor hic genium, & ex conscientia loquentis atque habitantis in se Christi ecclesiæ electus magister, morbidi eloquij grassatura esse contagia, & aduersum sanitatem verborum fidelium desæuituram doctrinæ pestiferæ corruptionem, quæ impiæ intelligentiæ suæ lucem vsque ad ipsam sedem animæ demergens, profundo serperet malo: Ex his enim ait, quorum sermo vt cancer serpit, latenti D semper subrepentíque contagio sanitatem peruasæ mẽtis inficiens: ob quod sani sermonis in episcopo voluit esse doctrinam, fidei conscientiam, & exhortationum scientiam, aduersum impias & mendaces & væsanas contradictiones obnitentem. Multi enim sunt qui simulantes fidem non subditi sunt fidei, sibíque fidem ipsi potius cõstituunt, quàm accipiunt, sensu humanæ inanitatis inflati, dum quæ volunt sapiunt, & nolunt sapere quæ vera sunt: cùm sapientiæ hæc veritas sit, ea interdum sapere quæ nolis. Sequitur verò hanc voluntatis sapientiam sermo stultitiæ: qua necesse est quod stultè sapitur, stultè & prædicetur. Iam verò stulta prædicatio quantum malum est audientium, E cum seducuntur in sententiam stultitiæ sub opinione sapientiæ? Et idcirco Apostolus hunc de his ordinem tenuit dicens: Sunt enim multi non subditi, vaniloqui, & seductores. Contradicendum itaque est, & impietati insolenti, & insolentiæ vaniloquæ, & vaniloquio seducenti: & contradicendum per doctrinę sanitatem, per fidei veritatem, per verborum synceritatem, vt & sanitas veritatis sit, & veritas sanitatis. Ac mihi quidem ea nunc commemorandæ huius sententiæ Apostolicæ fuit causa, quia homines mẽte peruersi, & professione fallaces, & spe inanes, & sermone viperei, cõtradicendi nobis necessitatem imponunt: dum letales doctrinas, & morbidas intelligentias, & corruptas vo-

Bonus pastor debet esse bonus & simul doctus.

Tit. 2.

2. Tim. 2.

Sapientia veritas est interdũ sapere quæ nolis.

A luntates, simplicitati audientium per speciem religionis insinuãt: Id apud eos prætermissa Apostolicæ prædicationis synceritate agentes, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne Deus Deus sit, ne fides fides sit. Quorum væsanis mendaciis renitentes vsque eò iam sermonem responsionis nostræ extendimus, vt cùm Deũ & Deum & verum Deum in vero Deo demonstrassemus ex lege, tum deinde perfectam ac veram vnigeniti Dei natiuitatem ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis ostẽderemus: postremò vt verum Deum Dei filium & indifferentis naturæ à patre, eodem prędicationis nostræ cursu doceremus: ita vt nec singularem Deum fides ecclesiæ, nec duos deos profiteretur, B cùm nec natiuitas Dei solitarium Deum sineret, nec natiuitas perfecta diuersarum naturarum nomina in diis duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum vaniloquiis cura est, vt primũ quæ sunt sancta & perfecta & sana doceamus, neque sermo noster per deflexus quosdam atque anfractus oberrans, ex deuiis atque erraticis cuniculis emergens, veritatem potius quærat quàm ostendat: tum deinde vt quæ ab illis inanium ac fallacium sententiarum argutiis ad speciem veri blandientis aptantur, ea ipsa conscientiæ omnium ridicula esse & inepta pandamus. Non enim sufficit nobis docuisse quę pia sunt: nisi piissima ea esse per id intelligantur, dum quæ impia sunt refelluntur. C Vt verò bonis & prudẽtibus viris naturę ac studij est, totos se ad beatæ spei alicuius obtinendam, vel rem, vel tempus præparare, ne in aliquo minor sit expectatione procinctus: ita istis hæretico furore amentibus solicitudinis maximæ est, toto aduersus piæ fidei veritatem impietatis suæ ingenio laborare, vt aduersus eos qui religiosi sunt, vincãt esse irreligiosi, & vltra spem vitæ nostræ, vitæ suæ desperatione potiores sint, & plus impendat cogitationis ad falsa, quàm nos doctrinæ aptamus ad vera. Piis enim fidei nostræ professionibus has impiæ perfidiæ suæ contradictiones elaborauerunt, vt primùm requirant, verùm ne nobis in fide Deus vnus sit: deinde subiiciant, an etiam Christus Deus: sit postremò, an pater maior sit filio: vt cũ D audierint in professione Deum vnum, vtantur ea ad id, ne Christus Deus sit. Non enim de filio quærunt an Deus sit, sed id tantum volunt de Christo interrogando ne filius sit, vt simplicis fidei hominem captantes, per vnius eum Dei fidem à Christi Dei confessione depellant, dum iam nõ vnus Deus sit, si sit Deus confitendus & Christus. Iam verò hic quanta secularis ingenij subtilitate cõtendunt, cùm dicunt: Si vnus est, quisquis ille alius videbitur esse, iam non erit. Quòd si alius est, iam vnus hic non erit: cùm natura non sinat, vt vbi alius est, ibi vnus sit: aut vbi sit vnus, ibi alius sit. Dehinc cùm facilitatem credentis atque E audictis, arte subdolæ huius assertionis eluserint, tum id tanquã iam faciliore via obtineant, vt Deus Christus ex nomine potius quàm ex natura sit, quia hoc generale in eo nomen in nullo eam quæ vera sola est, vnius Dei fidem destruat, & per hoc pater filio maior sit, quia differente natura, cùm non nisi Deus vnus est, maior pater sit proprietate naturæ: sitque hic nuncupatus filius, & creatio ex Dei voluntate subsistens, quia & minor patre sit, & Deus non sit, quia Deus vnus Deum alium esse non patitur. Et qui minor est, necesse est vt naturæ ab eo, qui se est maior, alienæ sit. Et hic quidem quàm ridiculi in eo sunt præscribentes Deo, cùm asserunt, ex vno nasci nihil posse, quia vniuersarum rerum ex duorum coniunctione natiuitas est.

Interrogationes hæreticorum cũ suis obiectionibus, quòd filius nõ est Deus.

tas est. Deum autem indemutabilem nullam ex se natiuitatem tribuere posse nascenti: quia nec accessioni id quod non demutatur obnoxium sit, nec solitarij atque vnius natura id in se habeat conditionis, vt generet. Nos autem Euangelicam atque Apostolicam fidem doctrinis spiritualibus assecuti, & beatę æternitatis spē in patris & filij cōfessione sectantes, demonstrato Dei & Dei ex lege sacramento, neque vnius Dei fidem excedentes, neque non & Deum Christum prædicantes, hunc ex Euangeliis responsionis ordinem sumpsimus, vt veram ex Deo patre natiuitatem vnigeniti Dei doceremus, quia per eam & Deus verus esset, neque à natura vnius Dei veri esset alienus: ac sic neque Deus negari posset, neque ipse alius Deus dici: quia & B Deum natiuitas præstaret, & natura in eo vnius Dei ex Deo, eum in Deum alterum non separaret. Et quanquam ad id nos communis intelligentiæ sensus impelleret, ne in natura eadem naturarum nomina continerent, & non vnum essent, quibus id quod sunt nō differret in genere: tamen ipsis hoc Domini nunc professionibus placuit ostendi, qui cùm frequenter fidei ac spei nostræ Deum vnum intimasset, vt sacramentū vnius Dei se quoque Deo professo probatóq; firmaret, dixit: Ego & pater vnum sumus. Si scitis me, scitis & patrem meum. Et qui me videt, videt & patrem. Et pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quia pater in me, & ego in patre. Sin autē, C vel propter opera credite. Natiuitatem suam in nomine patris expressit, cognosci patrem in se cognito docet. Vnitatem naturæ fatetur, cùm pater in se viso videtur. Inseparabilem se à patre testatur, cùm in manente in se manet pater. Fiduciam conscientiæ tenet, cùm his dictis suis credi postulat ex operatione virtutis. Atque ita in hac perfectæ natiuitatis beatissima fide, vicium omne & duûm deorum, & Dei singularis extinguitur: cùm qui vnum sunt, non sit vnus, & qui non vnus est, non tamen ab eo qui est, ita ex aliquo differat, vt vterque non vnum sint. Hæc igitur quia hæretici negare nō possunt, quippe cùm sint tam absolutè dicta atque intellecta: tamen stultissimo impie- D tatis suæ mendacio negando corrumpunt. Id enim quod ait, Ego & pater vnum sumus, tentant ad vnanimitatis referre consensum, vt voluntatis in his vnitas sit, non naturæ: id est, vt non per id quod idē sunt, sed per id quod idem volūt, vnum sint. Et illud quod est in Actibus apostolorum, huic diffinitioni suæ aptant: Multitudinis autem credentium erat anima vna & cor vnum, vt animarū & cordium diuersitas in cor vnum atque animam vnam per conuenientiam eiusdē voluntatis vnitas sit. Vel illud quod ad Corinthios scribitur: Qui plantat autem & qui rigat, vnum sunt: vt non differente ministerio ad salutem, & in eiusdem sacramenti profectum, voluntatis sit vnitas in duo- E bus. Vel id quod Dominus salutem crediturarum in se gentium à patre postulans, ait: Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi sint in nobis: vt quia homines refundi in Deum non possunt, vel ipsi inuicem in vnum atque in discretum aceruum coire, id quod vnum sunt, ex vnitate sit volūtatis, cùm & omnes Deo placita agant, & ipsi non dissidentibus inter se animorum motibus coeant: atque ita vnum eos esse non natura efficiat, sed voluntas. Nescit sanè sapere, qui Deum nescit: & cùm sapientia Christus sit, necesse est vt extra sapientiam sit, qui Christum aut ignorat,

Communis sensus dicit quòd vnū sunt in natura, quæ eadē nomina habent naturarū.

Ioan.10.

Act.4.

1.Cor.3.

Ioan.17.

A aut odit: vt isti qui maiestatis Dominum, & regem seculorum, & vnigenitum Deum creaturam dei volunt potius esse quàm filiū: & cùm stultè mentiantur, stultius tamen in defensione mendacij sui sapiunt. Dilata enim paululum etiam nunc ea, quæ in Deo patre, & in Deo filio est vnitatis proprietate, ex his ipsis quibus vtuntur refellendi sunt. Namque quorum anima & cor vnum omnium erat, quæro vtrum per fidē Dei vnum erat. Vtique per fidem: per eam enim anima vna & cor vnum omnium erat. Et interrogo, vtrum fides vna, anne altera sit? Vna certè, etiam ipso Apostolo autore: vnam fidem sicuti vnum Dominum, & vnum baptisma, & vnam spem, & vnum Deum præ- B dicante. Si ergo per fidem, id est per vnius fidei naturam vnum omnes erant: quomodo non naturalem in his intelligis vnitatem, qui per naturam vnius fidei vnum sunt? Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatem, ad cognitionem Dei, ad spem fidei. Et non possunt hæc sibi esse diuersa, quia & spes vna est, & Deus vnus est, sicuti & Dominus vnus est, & baptisma regenerationis vnum est. Si hæc assensu potius vnum sunt quàm natura: his quoque qui in hęc renati sunt, vnitatem voluntatis asscribe. Sin verò regenerati in vnius vitæ atque æternitatis naturā sunt, per quod anima eorum & cor vnum est: cessat in his assensus vnitas, qui vnum sunt in eiusdem regenera- C tione naturæ. Non nostra loquimur, neque ad illudendas audientium aures corrupto dictorum sensu aliqua ex his ementita compingimus: sed sanæ doctrinæ formam tenentes, quæ synceri sunt sapimus & prædicamus. Docet enim Apostolus, ex natura sacramētorum esse hanc fidelium Dei vnitatem ad Galatas scribens: Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. nō inest Iudæus neque Græcus, non inest seruus neque liber, non inest masculus neq; fœmina, omnes enim vnum vos estis in Christo Iesu. Quod vnum sunt in tanta gentium, conditionū, sexuum diuersitate: nunquid ex assensu voluntatis est, aut ex sacramenti vnitate, quia his & baptisma sit v- D num, & vnum Christum induti omnes sunt? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cùm per id vnū sint, quòd vno Christo per naturam vnius baptismi induantur? Aut cùm qui plantat & qui rigat, vnum sint, nunquid non per hoc vnum sunt, quia ipsis in vno baptismo renatis vna vnius regenerantis baptismi dispensatio sit? Nunquid nō & idem agunt? nunquid non in vno vnum sunt? Itaque qui per rem eandem vnum sunt, natura etiam vnum sunt, non tantum voluntate: quia & ipsi res eadem effecti sunt, & eiusdem rei atque efficientiæ sunt ministri.

Proficit autem semper contradictio stultorum ad stultitiæ demonstrationem: quia quæ ingenio insi- E pientis aut peruersæ intelligentiæ aduersus veritatem coaptantur, dum & inconcussa & immobilis est, necesse est, vt quæ è diuerso sunt, & falsa intelligantur & stulta. Laborantes enim hæretici fallere per id quod dictum est: Ego & pater vnum sumus, ne naturę in his vnitas & indifferens diuinitatis substantia crederetur, sed ex dilectione mutua, & ex voluntatum concordia vnum essent: exemplum vnitatis istius, vt superius demonstrauimus, etiā ex dictis Dominicis protulerunt, Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi sint in nobis. Extra Euangelica promissa est, quisquis extra fidem eorum est, & impiæ intelligētiæ crimine spem simplicem perdidit. Habet enim non tam veniam quàm præmiū ignorare quod credas

Quomodo intelligitur Multitudinis credentiū erat anima vna, &c.

Gal.3.

Qui plātat & qui rigat vnum sunt.

Ioan.10.

Vt omnes vnū sint, sicut & tu pater in me & ego in te.

Ioan. 17. quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ nescias: at verò vltimæ impietatis furor est, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corrupisse credendi. Sed licet ipsum intelligentiæ suæ sensum impietas demutet, non tamen potest intelligentia nõ extare dictorum. Dominus patrem orat, vt qui in se credituri sint, vnum sint, sicut ipse in patre est, & pater in eo est, ita omnes in his vnum sint. Quid hic æquanimitatem, quid per voluntatis assensum animæ & cordis vnitatem introducis? Fuerat namque in verborum copia & proprietate, vt si voluntas vnum esse eos faceret, Dominus ita precaretur: Pater sicut nos vnum volumus, ita & illi vnum velint, & vnum per concordiam simus omnes. Aut fortè qui verbum est, significationem verbi ignorauit? & qui veritas est, loqui vera nesciuit? & qui sapientia est, in stultiloquio errauit? & qui virtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui quæ vellet intelligi? Loquutus planè ille est vera & syncera fidei Euangelicæ sacramenta. Neque solum loquutus est ad significationem: sed etiam ad fidem docuit, ita dicens: Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi vnũ sint in nobis. Pro his primùm precatio est, de quibus dicitur: Vt omnes vnum sint: tum deinde vnitatis profectus exemplo vnitatis ostenditur, cum ait: Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi vnum sint in nobis: vt sicut pater in filio & filius in patre est, ita per huius vnitatis formam, in patre & filio vnum omnes essent. Sed quia soli patri & filio ex natura proprium est vt vnum sint, quia Deus ex Deo, & vnigenitus ex innascibili, non potest nisi in originis suæ esse natura: ita vt & in substantia natiuitatis suæ qui vnigenitus est, existat, neq; aliam ac diuersam diuinitatis natiuitas habeat, quã ex qua profecta est, veritatem: nihil nobis ambiguum Dominus ad fidem relinquens, absolutæ vnitatis huius toto consequenti *Ioan. 17.* sermone docuit naturam. Id enim sequitur: Vt & mũ- *Ibidem.* dus credat, quia tu me misisti. Per id ergo mũdus crediturus est filiũ à patre missum esse, quòd omnes qui credituri in eum sunt, vnum in patre & filio erunt: & quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorẽ quẽ dedisti mihi, dedi eis. Et nunc interrogo, vtrũ idipsum sit honor quòd voluntas, cum voluntas motus mentis sit: at verò honor naturæ, aut species, aut dignitas. Honorem ergo acceptum à patre, filius omnibus qui in se credituri sunt dedit, non vtique voluntatẽ: quæ si data esset, non haberet fides præmium, cum fidem *Ibidem.* nobis necessitas affixæ volũtatis inferret. Accepti autem honoris datio, quò proficeret ostendit: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ob eam ergo causam acceptus honor datus est, vt omnes vnũ sint. Iam igitur vnum sunt omnes in honore, quia non alius quàm qui acceptus est honor datus est: neque ob aliud datus est, quàm vt omnes vnum essent. Et cùm per honorẽ datum filio, & à filio præstitum credentibus, omnes vnum sint: quæro quomodo filius diuersi honoris à patre sit, cùm credẽtes omnes honor filij ad vnitatem paterni honoris assumat? Et insolens quidem hic fortè humanæ spei erit sermo, sed non erit infidelis: quia quamuis hoc sperare temerarium sit, tamen non credidisse irreligiosum est, vt idem atque vnus nobis & spei autor sit & fidei. Et de hoc quidẽ plenius & copiosius suo, vt congruit, loco tractabimus. Interim tamen etiam ex præsenti sermone neque inanis, neque temeraria esse hæc spes nostra intelligitur. Per acceptum igitur & datum honorem vnum omnes sunt. Fidem teneo, atque causam vnitatis accipio: sed non-

A dum apprehendo rationem, quomodo datus honor vnum omnes esse perficiat. Sed Dominus nihil fideliũ conscientiæ incertum relinquens, ipsum illum naturalis efficientiæ docuit effectum dicens: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: ego in his & tu in me, vt sint perfecti in vnum. Eos nunc qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo vtrúmne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Si enim verè verbum caro factum est, & nos verè verbum carnem cibo Dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam
B carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter patrem in Christo negabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo, vel Christum sibi inesse, quia in Christo pater, & Christus in nobis, vnum in his esse nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille, quia ex Maria natus fuit, Christus est, nósque verè sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo volũtatis vnitas asseritur, cùm naturalis per sacramentum proprie-
C tas, perfectæ sacramentum sit vnitatis? Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem prædicationẽ cœlestium dictorum sanitati alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquẽda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus. Ipse enim ait: Caro mea *Caro mea verè est esca sanguis meus verè est potus.* verè est esca, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus: nunc enim & ipsius Do-
D mini professione & fide nostra verè caro est, & verè *Ioan. 6.* sanguis est. Et hæc accepta atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat planè his verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnẽ, & sumus in eo: dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est. Quod autem in eo per sacramẽtum communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur dicens: Et hic mundus iam me *Ioan. 14.* non videt, vos autem me videbitis, quoniam ego viuo, & vos viuetis, quoniam ego in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum vnitatem intelligi vellet, cur gradum quendam atque ordinem
E consummandæ vnitatis exposuit: nisi vt cùm ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos contra in eo per corporalẽ eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur? ac sic perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cùm nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens maneret in nobis, & ita ad vnitatem patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoq; in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. Quòd autem in nobis naturalis hæc vnitas sit, ipse ita testatus est: Qui *Ibid. 6.* edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: eius tantum in se assumptam habens

carnem

carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autẽ huius vnitatis sacramentum superius iam docuerat dicens: Sicut me misit viuens pater, & ego viuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipse viuet per me. Viuit ergo per patrem: & quomodo per patrẽ viuit, eodem modo nos per carnẽ eius viuemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Hæc verò vitæ nostræ causa est, quòd in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: victuris nobis per eum, ea conditione qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secũdum carnem per eum viuimus, id est, naturam carnis suæ adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cùm viuat ipse per patrem? Per patrem autem viuit, dum natiuitas non alienam ei intulit diuersámque naturam, dum quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ dissimilitudinem separatur, dum in se habet patrem per natiuitatem in virtute naturæ. Hæc autem idcirco à nobis commemorata sunt, quia volnntatis tantum inter patrem & filium vnitatem hæretici mentientes, vnitatis nostræ ad Deum vtebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrem obsequio tantum ac voluntate religionis vnitis, nulla per sacramẽtum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietas indulgeretur: cùm & per honorem nobis datum Dei filij, & per manentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter vnitis, mysterium veræ ac naturalis vnitatis sit prædicandum. Responsum igitur à nobis est stultitiæ furentium, ad demonstrationem tantum inanis mendacij: ne imperitos fallerent vanæ ac ridiculæ assertionis errore. Cæterùm fides Euangelica responsionis nostrę necessitate non eguit. Vnitatem nostram ad Deum Dominus pro nobis precatus est, suam verò obtinet ille, & in ea manet. Nec per sacramentum dispensationis vnum sunt, sed per naturæ natiuitatem, dum nihil in eo ex se Deus eum gignendo degenerat. Vnum sunt, dum quæ de manu eius non rapiuntur, nõ rapiuntur de manu patris: dum eo cognito pater cognitus est, dum eo viso pater visus est, dum quæ loquitur, pater in se manens loquitur, dum in operante se operatur pater, dum ipse in patre est, & pater in eo est. Hoc non præstat creatura, sed natiuitas: non efficit voluntas, sed potestas: non loquitur vnanimitas, sed natura. Quia non est vnum creari & nasci, neque velle id ipsum est quod & posse, neq; concordare idem est quod manere. Non negamus igitur vnanimitatem inter patrem & filium, nam hoc solent hæretici mentiri: vt cùm solum concordiam ad vnanimitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmari loquantur. Sed audiant quàm à nobis vnanimitas non negetur. Vnum sunt pater & filius natura, honore, virtute: nec natura eadem potest velle diuersa. Et audiant ad hoc naturæ sibi cum patre vnitatem filium testantem, ait enim: Cùm venerit aduocatus ille quem ego mittam vobis à patre, spiritũ veritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Aduocatus veniet, & hunc mittet filius à patre: & spiritus veritatis est, qui à patre procedit. Excutiat ingenij sui aculeos omnis hæreticorum schola: & quærat nunc, quod vel mentiri ab ignorantibus possit, & doceat quid sit hoc quod filius mittit à patre. Qui mittit, potestatem suam in eo quod mittit, ostẽdit: sed

Quomodo viuat Christus per patrem, & nos viuimus per eius carnem.

Intellectus huius, Vt & ipsi vnũ sint in nobis.

Ioan. 15.

A quod à patre mittit, quid intelligimus, vtrum acceptũ ac dimissum aut genitum? Nam horum necesse est vnum aliquid significet, quod à patre missurus est, & missurus à patre est eum spiritum veritatis, qui à patre procedit. Iam ergo non est acceptio, vbi demonstrata processio est: superest vt cõfirmemus in eo sententiam nostram, vtrum in hoc consistentis egressionem, an geniti processionem existimemus. Neque in hoc nũc calumnior libertatẽ intelligentiæ, vtrum ex patre an ex filio spiritum paracletum putent esse. Non enim in incerto Dominus reliquit. nam sub ijsdem dictis ita loquutus est: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed

B non potestis portare illa modò. Cùm venerit ille spiritus veritatis, diriget vos in omni veritate. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcũque audierit loquetur, & futura annunciabit vobis. Ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis. A filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & à patre procedit: & interrogo vtrum idipsum sit à filio accipere, quod à patre procedere. Quòd si nihil differre creditur inter accipere à filio, & à patre procedere: certè idipsum atque vnum esse existimabitur, à filio accipere, quod sit accipere à patre. Ipse enim Dominus ait: Quoniam

C de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis. Hoc quod accepit, siue potestas est, siue virtus, siue doctrina est, filius à se accipiendum esse dixit: & rursùm hoc ipsum significat accipiendum esse à patre. Cùm enim ait: Omnia quæcunque habet pater, sua esse, & idcirco dixisse se de suo accipiendum esse, docet etiam à patre accipiẽda, à se tamen accipi: quia omnia quę patris sunt, sua sint. Non babet hæc vnitas diuersitatem: nec differt à quo acceptum sit, quod datum à patre, datum referatur à filio. Nunquid & hic voluntatis vnitas afferetur? Omnia quæ habet pater, filij sunt: & omnia quæ filij sunt,

D patris sunt. Ipse enim ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Nondum loci est, vt demonstrem, cur ita dixerit, Quoniam de meo accipiet: futuri enim temporis significatio est vbi accepturus ostenditur: nũc certè ideo à se accepturum ait, quia omnia patris sua essent. Disseca naturæ huius, si potes, vnitatem: & aliquã dissimilitudinis infer necessitatem, per quam filius non sit in vnitate naturæ. A patre enim procedit spiritus veritatis: sed à filio mittitur, & à patre. Omnia quæ patris sunt, filij sunt: & idcirco quicquid accipiet, à filio accipiet ille mittendus, quia filij sunt vniuersa quæ patris sunt. Natura itaque in omnibus tenet suam legem, & quod vnum ambo sunt, eiusdem in vtroq; per

E generationem natiuitatémque diuinitatis significatio est: cùm id quod accipiet à patre spiritus veritatis, id filius dandum à se fateatur. Non permittenda itaque ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica peruersitas est: vt dictum hoc Domini quòd quia omnia patris sunt, sua sunt, idcirco à se accipiet spirit⁹ veritatis, non ad vnitatem confiteatur referendum esse naturæ. Loquatur enim ille, qui electionis est vas, & gentium prædicator, secũdum veritatis intelligentiam fide Romanæ plebis antè laudata. Volens enim naturæ vnitatem in patre & filio docere, ita ait: Vos autẽ non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus Dei in vobis est. Si quis autẽ spiritum Christi non habet, hic nõ est eius. Si autẽ Christus in vobis est, corpus quidẽ mor-

Ioan. 16.

Quomodo Spiritus sanctus à patre procedit, & à filio mittitur, & similia.

Rom. 8.

mortuum est per peccatum, spiritus autem vita est per iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum suũ, qui habitat in vobis. Spirituales omnes sumus, si in nobis est spiritus Dei: sed hic spiritus Dei & spiritus Christi est. Et cùm Christi spirit⁹ in nobis est, eius tum spiritus in nobis est, qui Christũ suscitauit à mortuis: & qui suscitauit Christũ à mortuis, corpora quoque nostra mortalia viuificabit propter habitantem spiritum eius in nobis. Viuificamur ergo propter habitãtem in nobis spiritum Christi, per eũ qui Christum suscitauit à mortuis. Et cùm eius qui suscitauit Christũ à mortuis, in nobis est spiritus, & spiritus tum B in nobis est Christi: nec tamē non Dei est spiritus, qui in nobis est. Discerne igitur ô hæretice, spiritũ Christi à spiritu Dei, & excitati à mortuis spiritũ Christi, ab spiritu Dei Christũ à mortuis excitantis, cùm qui inhabitat in nobis spiritus Christi, spiritus Dei sit: & cùm spiritus Christi à mortuis excitati, spiritus tamen Dei sit, Christum à mortuis excitantis. Et quæro nũc in spiritu Dei vtrúmne naturam, an rem naturæ significatam existimes. Nõ idem est enim natura, quod naturæ res: sicuti non idem est homo, & quod hominis est, nec idem est ignis, & quod ignis ipsius est: & secúdum hoc non idem est Deus, & quod Dei est. Memini enim in spiritu Dei ita filium Dei significari, vt in C eo Deus pater demõstratus esse intelligatur, & ad cuiusuis demonstrationem posse significatum Dei spiritum pertinere: neque tantũ hoc ex prophetica, sed ex Euãgelica autoritate monstrari, cùm dicitur: Spiritus Domini super me, propterea vnxit me. Et rursum: Ecce puer meus quē elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ, ponam super eum spiritum meum. Et ipso de se Domino testante: Si autē in spiritu Dei ego eijcio dæmonia, vtique appropiauit in vobis regnum Dei: hæc enim videntur non ambiguè vel patrē significare, vel filium, virtutem tamen naturæ manifestantia. Namque idcirco dictum existimo, in vtroque spiritum Dei, ne secundum corporales modos ita in- D esse filium in patre, vel patrem in filio crederemus, scilicet ne loco Deus manens, nusquam alibi extare videretur à sese. Homo enim, aut aliquid aliud ei simile, cùm alicubi erit, tum alibi nõ erit, quia id quod est illic, continetur vbi fuerit: infirma ad id natura eius, vt vbique sit, qui insistens alicubi sit. Deus autē immensæ virtutis viuēs potestas, quæ nusquam non adsit, nec desit vsquam, se omnē per sua edocet, & sua non aliud quàm se esse significat, vt vbi sua insint, ipse esse intelligatur: non autem corporali modo, cùm alicubi sit, non & vbique esse credatur, cùm per sua in omnibus esse non desinat, non aliud autem sint quàm quod est ipse, quæ sua sunt. Et hæc quidem ad naturæ intelli- E gentiam dicta sunt. In spiritu autem Dei patrem Deũ significari, ita existimo intelligi oportere, quòd spiritum Domini super se esse Dominus Iesus Christus professus sit, propter quod eũ vngat, & mittat ad euãgelizandum. Paternæ enim naturæ virtus in eo manifestatur. Naturæ suæ communionem in filio etiam incarnato per sacramentum spiritualis huius vnctionis ostendens, cùm post consummati baptismi natiuitatem hæc proprietatis significatio est audita, voce testante de cœlo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Nõ enim vel ipse super se esse, vel sibi de cœlis adesse vel ipsum se cognominasse sibi filium intelligendus est. Sed omnis hæc fidei nostræ fuit demonstratio: vt

De spiritu Christi, qui idem est etiam spiritus Dei.

Luc. 4.
Matth. 12.
Ibidem.

In spiritu autem Dei pater Deus significatur.

A sub perfectæ ac veræ natiuitatis sacramento, vnitatem naturæ paternæ manentis in filio, qui etiam homo esse cœperat, nosceremus. Et patrem quidem in Dei spiritu ita significari repertum est, filium verò hoc modo demonstratum intelligimus cùm dicit: Quòd si in spiritu Dei ego eijcio dæmonia, vtique appropiauit in vobis regnum Dei: se scilicet, id est, naturæ suæ potestate dæmones eijcere demonstrans, qui non nisi Dei spiritu eijci possint. Est autē & in spiritu Dei spiritus paracleti significatio, nõ solum Prophetica, sed Apostolica veritate, cùm dicitur: Sed hoc est quod dictum est per Prophetã: Erit in nouissimis diebus dicit Dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & B prophetabunt filij eorum & filij eorum. Consummatum hoc tunc in Apostolis totum fuisse doceretur, cùm misso spiritu sancto omnes linguas gentium sunt loquuti. Hæc autē idcirco sunt demõstrata necessariò, vt in quamcunque se licet partem hæretica falsitas cõtulisset, finibus tamen atq; præscripto veritatis euangelicæ concluderetur. Habitat enim in nobis Christus: & habitante Christo, habitat Deus. Et cùm habitat in nobis spiritus sanctus, habitat tum in nobis spiritus Christi: non alius tamē spiritus habitat, quàm spiritus Dei. Quòd si per spiritum sanctũ Christus in nobis esse intelligitur, hunc tamen ita spiritum Dei, vt spiritum Christi esse noscendum est. Et cùm C per naturam Dei natura ipsa habitet in nobis, Indifferens natura filij esse credetur à patre, cùm spiritus sanctus, qui & spiritus Christi & spiritus Dei est, res naturæ demonstretur vnius. Quæro nũc igitur, quomodo non ex natura vnum sunt. A patre procedit spiritus veritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij sunt: & idcirco qui ab eo accipit, Dei spiritus est, sed idem & spiritus Christi est. Res naturæ filij est, sed eadem res & naturæ patris est. Dei excitantis Christũ à mortuis spiritus est, sed idem spiritus Christi est à mortuis excitati. In aliquo differat Christi & Dei natura ne eadem sit: si præstari potest, vt spiritus qui Dei est, non sit & Christi. Sed te D hæretice furentem, & spiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet & coartat Apostolus, Christum nobis fundamentum ponens fidei, dicti huius quoque Dominici non nescius: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Per id enim spiritu in nobis Christi manente, Dei spiritum in nobis manere testatus est: nec diuersum à se esse spiritum à mortuis excitati Iesu, & spiritum à mortuis excitantis Iesum. Veniunt enim atque habitant in nobis: & rogo vtrum comitatu diuersitatum venient, mansionémque facient, ac vnitate naturæ? Sed obnititur doctor gentium, non duos spiritus, Dei scilicet E & Christi, sed spiritũ Christi, qui & spiritus Dei est, inesse credentibus. Non est cohabitatio, sed habitatio est. Sub sacramento tamen cohabitationis habitaneque duo habitant, neque abtio: dum alio diuersus habitator est. Est enim in nobis spiritus Dei, & est in nobis spiritus Christi: & cùm spiritus Christi inest, inest spiritus Dei. Ita cùm quod Dei est, & Christi est, & cùm quod Christi est, & Dei est: nõ potest aliud quid diuersum Christus esse quàm Deus est. Deus igitur Christus est vnus cum Deo spiritus. Et illud Euangelicum: Ego & pater vnum sumus, docet Apostolus vnitatē esse naturæ, non solitudinem vnionis, scribēs Corinthiis: Propter quod notum vobis facio, quòd nemo in spiritu Dei loquēs, dicit anathema

In spiritu Dei est etiã significatio spiritus paracleti.
Act. 2.

Ioan. 14.

Deus est Christus vnus cum Deo spiritus Probat Christum Deum, quia

thema Iesum. Sensisne nunc hæretice, in quo spiritu dicas Christum creaturam? Cùm enim in anathemate sint, qui seruierunt creaturæ potius quàm creatori, Christum creaturam confitens, quid sis intellige, qui non ignoras, quin in maledicto sit religio creaturæ, & quid sequatur, aduerte: Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Sentísne quid tibi desit, Christo negando quod suum est? Si per naturam Dei Christus tibi Dominus est, habes spiritum sanctum: si verò per adoptiuum nomen hic Dominus est, spiritu sancto carens, spiritu erroris animaris: quia nemo nisi in spiritu sancto Dominum Iesum potest dicere. Et tu creaturam eum potius quàm Deum dicis? Dominum licet nuncupes, Dominum tamen esse non dicis, quia tibi ex communi genere potius, & familiari nomine, quàm ex natura sit Dominus. Sed à Paulo, & Dei, & spiritus in eo disce naturam, sequitur enim: Diuisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus est: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad id quod vtile est. In præsenti sermone quadrimoda significatio intelligitur, cùm in diuisione donorum idem spiritus est, & in diuisione ministeriorum idem ipse Dominus est, & in diuisione operationum idem Deus est, & in vtilitatis datione manifestatio spiritus est. Atque vt datio vtilitatis in manifestatione spiritus nosceretur, continuò subiectum est: Huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij autem fides in eodem spiritu, alij donum curationum in eodem spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Et quidem id quod quartum esse diximus, id est, in datione vtilitatis spiritus manifestationum, absolutam habet intelligentiam. Commemoratum est enim, per quas dationum vtilitates hæc esset spiritus manifestatio. In his nanque diuisionum virtutibus non incerta doni huius ostensio est, de quo Dominus ad Apostolos dixerat, præcipiens his, ne ab Hierosolymis discederent, sed expectarent promissionem patris, quam audistis inquit de ore meo. Quoniam Ioannes baptizauit aqua, vos autem spiritu sancto tingemini, quem & accipietis non post multos hos dies. Et rursum: Sed accipietis virtutem superueniente spiritu sancto in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Promissionem patris quæ de ore eius audita est, expectari iubet. Certè etiam nunc paternæ eius promissionis eloquium est. Per has igitur virtutum efficientias manifestatio spiritus est. Neque enim in occulto est spiritus donum, vbi sermo sapientiæ est, & verba vitæ audiuntur: vel vbi diuinæ cognitionis scientia est, ne pecudum modo per ignorationem Dei, vitæ nostræ ignoremus autorem: vel per fidem Dei, ne non credentes Euangelio Dei, extra Euangelium Dei simus: vel per donum curationum, vt gratiam eius qui hæc tribuit, infirmitatum curatione testemur: vel per operationem virtutum, vt quod agimus, Dei esse virtutis intelligatur: vel per prophetiam, vt per doctrinæ intelligentiam intelligatur ex Deo eruditi: vel per discretionem spirituum, ne ignari simus, sancto an peruerso spiritu quis loquatur: vel per genera linguarum, vt in signum dati spiritus linguarum sermo donetur: vel in interpretatione linguarum, ne ignoratione fides audientium periclitetur, cùm linguam ignorantibus linguæ interpretator absoluat. In his igitur omnibus modis ad vtilitatem vnicuique diuisis manifestatio spiritus est: per has scilicet datæ vnicuique vtilitatis administrationes, dono spiritus non latente. Tenuit autem beatus Apostolus Paulus in hoc difficilimo ad humanam intelligentiam cœlestium sacramentorum mysterio, & absoluta demonstrationem, & solicitam cautelam, vt per spiritum in spiritu dari hæc diuisionum dona monstraret, ne fortè non per Christum, & in Christo omnia crederentur. Non enim id ipsum est per spiritum, & in spiritu dari: quia datio doni quæ obtinebitur in spiritu, hæc tamen indulta per spiritum sit. Consummat autem has dationom diuisiones hoc modo: Hæc autem omnia operatur vnus & idem spiritus, diuidens vnicuique prout vult. Nunc igitur quæro, quis hæc spiritus operetur, diuidens vnicuique prout velit: Vtrum Iesus Christus Deus, an spiritus, per quem & in quo donorum diuisio est. Quòd si non id ipsum significatum esse loqui aliquis aodebit, cõtradicet Apostolus, cur se vitiosè lector intelligat, ait enim superius: Et diuisiones operationum sunt, idẽ autem Deus qui operatur omnia in omnibus. Alius est ergo qui diuidit, & alius est in quo indulta diuisio est. Et intellige operantem hæc omnia semper Deum, ita tamen, vt Christus operetur, vt paterno opere operans filius fungatur. Et si io spiritu sancto Dominum confiteris intellige tripartitæ significationis in Apostolo virtutem, cùm io diuisionibus donorum idem spiritus est, & in diuisionibus ministeriorum idem Dominus est, & in diuisionibus operarionum idem Deus est. Et rursum, omnia operatur vnus spiritus, vnicuique sicut vult diuidens. Et apprehende, si potes, Dominum in diuisione ministeriorum, & Deum in diuisione operationum, hunc eundem vnum esse spiritum, & hæc inoperantem, & prout vult diuidentem: quia in diuisionibus donorum vnus est spiritus, & idem operatur ac diuidit. Aut si displicet in Deo & in Domino vnus hic eiusdem per natiuitatis sacramentum, & diuinitatis spiritus: ostende quis spiritus, & in quo spiritu has nobis diuisiones & operetur & diuidat. Sed nihil aljud quàm quod fidei nostræ est ostendes, quia Apostolus qui esset intelligendus ostendit dicens: Sicut enim vnum est corpus, membra autem habet multa, omnia autem membra ex vno corpore cùm sint multa, vnum est corpus, sic & Christus. Diuisiones ergo charismatum ex vno Domino Iesu Christo qui corpus est omnium, esse significat: quia cùm ostendisset Dominum in ministerio, ostendisset etiam Deum in operationibus, vnum tamen hęc omnia spiritum & operari & diuidere dẽmonstrat, membra hæc gratiarum in perfectionem vnius corporis diuidentem: nisi fortè non tenuisse rationem vnitatis in eo Apostolum existimas qod dixit: Et diuisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem autem Deus. Vt quia ministeria ad Dominum retulit, & operationes ad Deum, non vnum atque idipsum in ministeriis atque operarionibus videatur intelligi. Accipe quàm hæc membra ministeriorũ membra operationũ sunt, cùm ait: Vos estis corpus Christi & membra. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, in quibus est verbum sapientiæ: secundò Prophetas, in quibus est domum scientiæ: tertiò magistros, in

Christi & Dei idem est spiritus. *1.Cor.12.* *Ibid.* *Act.1.* *1.Cor.12.* *Nota hic multa de spiritu sancto.* *1.Cor.12.* *Ibid.*

quibus est doctrina fidei: deinde virtutes, in quibus sunt curationes infirmitatum, auxiliorum potestates, gubernationes prophetales, & dona generum linguarum, vel loquēdi vel interpretandi. Certè hæc ecclesiæ & ministeria sunt & operationes in quibus est corpus Christi: & hæc Deus statuit. Aut profitere non per Christum statuta, quia ea Deus statuit: sed audies ipsum dicētem: Vnicuique autē nostrū data est gratia
Ephes. 4. secundū mensurā donationis Christi. Et iterum: Qui
Ibidem. descendit ipse est, qui & ascendit super omnes cœlos, vt adimpleat omnia. & ipse dedit quosdā Apostolos, quosdā autē Prophetas, quosdā autē Euangelizantes, quosdā autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorū in opus ministerij. Nunquid ministeriorum dona non Christi sunt, cùm tamen & inoperantis Dei dona sint? Sed si id vsurpauit impietas, vt quia ait: Idem Dominus & idē Deus, non sint in vnitate natu-
1. Cor. 8. ræ: adiungam verò huic intelligētiæ tuæ, vt putas, fir-
Ibidem. miora præsidia. ipse enim Apostolus ait: Sed nobis vnus Deus pater est, ex quo omnia, & nos in ipso. Et vnus Dominus Iesus, per quē omnia, & nos per ipsum.
Ephes. 4. Et rursum: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnes & in omnibus nobis. Per id enim quod dicitur, vnus Deus & vnus Dominus, Deo tātū quasi vni Deo propriū deputari videtur vt Deus sit: cùm proprietas vnitatis consortiū non patiatur alterius. O planè rara ac difficilia charismatū dona, & verè hæc vtilitatū datione manifestatio spiritus cōstituta: & meritò hic diuidendarū gratiarū ordo seruatus est, vt principalis esset sermo sapientiæ. Verè enim illud est, Et nemo po-
1. Cor. 12. test dicere Dominū Iesum, nisi in spiritu sancto: quia per hoc sapientiæ verbū Christus Dominus non potest intelligi. Tum deinde sequens esset sermo sciētiæ, vt quod sapimus, sciēter loquamur, ita vt sapiamus sapientiæ verbum. Tertiū verò donū in fide esset, quia illa principalia & superiora vtilitatē doni nisi Deus crederetur, amitterent: vt nunc in huius maximi & pulcherrimi dicti Apostolici sacramēto, hæreticis omnibus nec verbū sapientiæ est, nec sermo sciētiæ, nec religionis fides, quia impietas quæ non capit intelligentiam, extra sermonis sciētiā & extra simplicitatē fidei est. Nec enim quisquam quod non sapit, loquitur: nec quod loqui non potest, potest credere. Vnum itaque Deum Apostolus prædicans, & ex lege veniens, atque in Euangeliū Christi vocatus, perfectę fidei tenuit cōfessionem. Et ne aliquā hæreticis occasionē tanquam incauti sermonis simplicitas præstaret, vt natiuitatem filij per vnius Dei prædicationē negarēt vnum Deum sub proprietatis significatione confessus est, dicēs ita: Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: vt qui Deus est, & pater crederetur. De hinc quia nudū hoc in vnū Deum patrem credere, non proficeret ad salutem, subiecit: Et vnus Dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum syncerita tem fidei salutaris in vnius Dei & in vnius Domini prædicatione demonstrans: vt nobis & vnus Deus pater, & vnus Dominus Iesus Christus in fide essent. Non
Ioan. 6. enim dictum ignorabat à Domino: Hæc est enim voluntas patris mei, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitam æternam. Sed fidei ecclesiasticæ ordinem ponens, & fidem nostram in patre & filio statuens, inseparabilis illius atque indissolubilis vnitatis & fidei sacramentum locutus est dicens: Vnus Deus & vnus Dominus. Ac primum extra Apostolicum spiritum viuens, stulticiam tuam hæretice in-

A tellige. Si enim professionem vnius Dei ad id vsurpas, ne Deus Christus sit, quia vbi vnus est, solitarius sit intelligendus, & id quod vnus est, proprium ei sit & singulare, qui vnus est: quid de eo profiteberis, quod Iesus Christus vnus est Dominus? Si enim secundum te quod vnus pater Deus est, Christo non reliquit vt Deus sit: necesse est, vt etiam secundum te vnus Dominus Christus Deo nō relinquat vt Dominus sit: quia quod vnus est, proprium ei velis esse qui vnus est. Si itaque vnum Dominum Christum esse etiam Deum negabis, vnum quoque Deum patrem esse negabis & Dominum: & quid erit in Dei virtute, nisi Dominus est, & In Domini proprietate,
B nisi Deus est, cùm Deum perficiat id esse quod Dominus est, Dominum id constituat esse quod Deus est? Sed sacramentum dicti Dominici Apostolus tenens, quòd est, Ego & pater vnum sumus: dum vtrunque vnum profitetur, vnum vtrunque significat, non ad solutionem singularis, sed ad spiritus vnitatem: quia vnus Deus pater, & vnus Christus Dominus, cùm vterque & Dominus & Deus sit, duos tamen in fide nostra nec deos patitur esse nec dominos. Vnus igitur vterque est, & vnus cùm sit, vterque non solus est. Nec loqui sacramentum fidei, nisi apostolica voce poterimus: Vnus est Deus, & vnus est Dominus. Et per id quod vnus est Deus, & vnus est
C Dominus, in Deo demōstratur Dominus, sicut Deus demonstratur in Domino, vt in vno Deo patre vnum significaret & Dominum. Non tenes vnionem, vt Deus singularis sit: nec tamen diuidis spiritum, vt vterque non vnum sint. Neque in vno Deo, & in vno Domino discernere poteris potestatem: ne qui Dominus est, non sit & Deus, vel qui Deus est, non sit & Dominus. Cauet enim Apostolus per eloquia nomioum duos vel deos prædicare vel dominos: & idcirco vsus est eo genere doctrinæ, vt in vno Domino Christo vnum significaret & Deum, & in vno Deo patre vnum significaret & Dominum. Ne tamen impiam nobis ad perimendam vnigeniti Dei na-
D tiuitatem inueheret vnionem, & patrem professus est & Christum. Nisi fortè eousque vltimæ desperationis furor audebit erumpere, vt quia Christum Dominum Apostolus dixerit, nemo aliud eum præter quàm Dominum debeat confiteri: & habens Domini proprietatem, non habeat Dei veritatem. Sed non ignorat Paulus Christum Deum, dicens: Quorum Rom. 9.
patres & ex quibus Christus, qui est super omnia Deus. Non hic creatura in Deum deputatur: sed creaturarum Deus est, qui super omnia Deus est. Quòd verò super omnia Deus & inseparabilis sit à patris spiritu, disce etiam de hoc ipso de quo nunc agitur Apostoli dicto. Confessus enim vnum Deum patrem, ex
E quo omnia sunt, & vnum Dominū Iesum Christum, per quem omnia: quæro quid diuersitatis attulerit dicens: Ex Deo omnia, per Christum omnia? Anne possit separabilis à se natura & spiritus intelligi, ex quo, & per quem omnia? Omnia enim per filium ex nihilo substiterunt: & ad Deum, ex quo omnia: ad filium verò, per quem omnia Apostolus retulerit. Et non inuenio quid differat, cùm per vtrunque opus sit virtutis eiusdem. Si enim ad vniuersitatis substantiam proprium ac sufficiens creaturis est quòd ex Deo sunt: quid habuit necessitatis memorare, quòd quę ex Deo sunt, per Christum sint, nisi quòd vnū idémque est per Christum esse, & ex Deo esse? Sed quemadmodum Dominum & Deum vtrique eorum, vt mutuum

mutuum esset, ascriptum est: ita ex quo & per quem, relatum ad vtrunque est, & ad demonstrationem vnitatis vtriusque, nec ad intelligentiam singularis. Non patet ad occasionem impietatis pius sermo, & apostolica fides non est extra prædicationis diligentiam. His enim se verborum proprietatibus temperauit, quibus nec duos deos intelligeretur significare, neque vnicum: dum & vnionem detestatur, nec separat vnitatem. Hoc enim ex quo omnia, & per quem omnia, licet non singularem cōstitueret in potestate virtutis, non tamen diuersum demonstraret in efficentiæ potestate, cùm ex quo omnia, & per quem omnia, eiusdem naturæ ad id demonstraret autorem: vtrunque autem eiusdem naturæ proprium esse declarat. Nanque post illud diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei protestatum profundum, & inscrutabilium iudiciorum confessam intelligentiam, & ininuestigabilium viarum demonstratam ignorationem: humanæ tamen fidei vsus officio, hunc honorem inuestigabilium & imperscrutabilium cœlestium sacramentorū profundo reddidit dicens: Quoniam per ipsum, & ex ipso, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Id nunc ad vnius naturæ significationem referens, quod non nisi opus vnius possit esse naturæ. Cùm enim specialiter Deo id adscripserit, vt ex eo omnia, & proprium Christo detulerit, vt per eum omnia, & nunc honor Dei sit quòd ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia: & cùm spiritus Dei idem sit & spiritus Christi, vel cùm in ministerio Domini & in operatione Dei, spiritus vnus operetur & diuidat, non possunt non vnum esse, quorum propria vnius sunt, cùm in eodem Domino filio, & in eodem patre vnus atque idem spiritus in eodem spiritu diuidens, vniuersa perficiat. O dignus ille magnorum & cœlestium arcanorum conscientia, & assumptus secretorum diuinorum electúsque particeps, & ea ipsa illiciti eloquij silentio necessario tacens, & verè Apostolus Christi, quali humanæ peruersitatis ingenia absoluti sermonis sui prædicatione conclusit, vnum patrem Deum, & vnum Dominum Iesum Christum confitendo, vt inter hæc nec duos quisquam possit prædicare, neque vnicum: cùm tamen qui non vnicus est, non in duos proficeret, nec qui duo non sunt, solitarius posset intelligi, & inter hæc profectam Christi natiuitatem pater demonstratus ostenderit. Extendite nunc vibratas sibilis linguas hæretici serpentes, siue Sabelli, siue Photine, siue qui nunc creaturam esse vnigenitum Deum prædicatis. Audiat vnum Deum patrem, quisquis negat filium: quia cùm pater non nisi per filium pater sit, filius per id significatur in patre. Qui verò vnitatem naturæ indifferentis filio adimit, cognoscat vnum Dominum Iesum Christum: nisi enim per vnitatem spiritus vnus est Dominus, Deo patri non relinquitur vt Dominus sit. At qui de tempore atque ex carne filium deputat, cognoscat quia per eum omnia, & nos per ipsum: & extra tempora sit, condens omnia intemporalis immensitas. Et interea relegat, quia vna spes vocationis est, & vnum baptisma, & fides vna. Et post hæc aduersans prædicationi Apostoli ipse anathema constitutus, cùm aliter ex sensu suo sapiat, nec vocatus, nec baptizatus est, nec fidelis: quia in vno Deo patre, & in vno domino Iesu Christo vnius spei atque baptismi fides vna sit. Nec doctrinarum diuersitas, in his se esse, poterit gloriari: quæ vnius & Dei & Domini & spei & baptismi sint & fidei. Vna igitur fi-

Quid sit, ex quo omnia & per quē omnia.

Rom. 11.

A des est, patrem in filio & filium in patre per inseparabilis naturæ vnitatem confiteri: non confusam, sed indiscretam: neque permixtam, sed indifferentem: neque cohęrentem, sed existentem: neque inconsummatam, sed perfectam. Natiuitas est enim, non diuisio: & filius est, non adoptio: & Deus est, non creatio. Neque alterius generis Deus est, sed pater & filius vnum sunt: non enim innouata est natura nascendo, vt ab originis suæ proprietate esset aliena. Tenens hanc itaque manentis in patre filij, & patris in filio fidem, vnum Deum patrem & vnum Dominum Christum sibi esse Apostolus prædicat: cùm in Domino Christo & Deus esset, & in Deo patre
B esset & Dominus, & vnum esset vterque quod Deus est, & vnum esset vterque quod Dominus est, quia imperfectum esset Deo, nisi Dominus sit, & Domino intelligatur deesse, nisi Deus sit. Atque ita cùm vterque vnus est, & vnus significatur in vtroque, & non est vterque sine vno, non excedit euangelicam prædicationem Apostolus docens: nec loquens in Paulo Christus diuersus ab his est, quæ corporeus in mundo manens locutus est. Dixerat enim in euangelicam prædicationem Apostolus docens: nec loquens in Paulo Christus diuersus ab his est, quæ corporeus in mundo manens locutus est. Dixerat enim in euangelio Dominus: Operamini escam non quæ
C interit, sed escam quæ permanet in vitam æternam, quam filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus vt operemur opera Dei? Et dixit illis: Hoc est opus Dei, vt credatis ei quem misit ille. Sacramentum & corporationis & diuinitatis suæ Dominus exponens, fidei quoque nostræ & spei doctrinam locutus est: vt escam non intereuntem, sed permanentem in æternum operemur, vt hanc æternitatis escam dari nobis à filio hominis meminissemus, vt filium hominis signatum à Deo patre sciremus, vt hoc esse opus Dei nosceremus, credere in eū, quem misisset. Et quis est quem pater misit? nēpe quem signauit Deus. Et
D quis est quem significauit Deus? filius vtique hominis, escam scilicet præbēs vitæ æternæ. Qui tandem sunt, quibus præbet eam? Illis nempe, qui operabuntur non intereuntem. Atque ita quæ operatio escæ est, eadem operatio Dei est: in eum scilicet credidisse quem misit. Sed hæc loquitur filius hominis. Et quo modo escā vitæ æternæ filius hominis dabit? Sed sacramentū salutis suæ nescit, qui nescit filiū hominis dantē escam in vitam æternā, à Deo patre esse signatum. Hic nunc quæro qui tandē intelligentiæ sensus sit, filiū hominis à patre signatum Deo. Ac primùm cognosci oportet. Deum non sibi, sed nobis locutū, & in tātum ad intelligentiam nostram eloquij sui temperasse sermonem,
E quantum cōprehendere ad sentiēdum naturæ nostræ possit infirmitas. Nāque cùm superius à Iudæis increpatus fuisset, cur se æqualē Deo filium se Dei profitēdo fecisset, responderet: Omnia se quæ faceret pater, facere, & omne se à patre adeptū esse iudicium, etiam se vt patrē honorandum. Et in bis omnibus professus antè, se filium patris, exæquauerat honore, potestate, natura. Dehinc dixerat, vt patrem vitam in se habere, ita eum filio vitam in se habendā dedisse, in quo significauerat naturę eius per sacramentum natiuitatis vnitatem. Per id enim quod babet pater, ipsum illud significat habendo, quia non bumano modo ex compositis Deus est, vt in eo aliud sit quod ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat: sed totum quod est, vita

Ioan. 6.

Ibid.

est. Natura scilicet perfecta & absoluta & infinita, & non ex disparibus cōstituta, sed viuens ipsa per tonim: quæ cùm qualis habetur, talis & data est, & si natiuitas eius intelligatur significari cui data est, non tamē diuersitatem generis affert, cùm talis data est, qualis & habetur. Post hāc ergo tam mulóplicem ac propriam demonstrandæ in se paternæ naturæ significaoonem, ad Apostolos vsus hoc dicto est: Hunc enim significauit pater Deus. Signaculorum ea natura est, vt omnem impressæ in se speciei explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant vnde signentur: & dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex se præferunt quicquid impressum est. Verum hoc ad diuinæ natiuitatis non proiixit exemplū: quia in signaculis & materies sit, & diuersitas & impressio, per quam mollioribus naturis validiorum generum species imprimūtur. Vnigenitus verò Deus, & per sacramentum salutis nostræ hominis filius, volens proprietaris nobis paternæ in se significare speciem, signatum se à Deo ait, & hoc ideo, quia vitæ æternæ escam filius hominis esset daturus, vt per hoc potestas in eo dandæ ad æternitatem escæ intelligi possit, quia omnem in sé paternæ formæ plenitudinem significantis se Dei contineret, vt quod signasset Deus, non aliud ex se quàm formam Dei signantis afferret. Hæc quidem Dominus ad Iudæos ob infidelitatem suam dicti istius incapaces locutus est. Sed nobis euangelij prædicator proprietatis huius intelligentiam spiritu Christi per se loquentis insinuat dicens: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens. Quem enim significauerat Deus, aliud præterquam Dei forma esse non potuit. Et ideo quod signatum in Dei forma est, hoc necesse est totum in se coimaginatum habere quod Dei est. Et idcirco Apostolus eum quem signauit Deus, in Dei forma manentem Deum prædicauit. Nam assumpti & connati in eo corporis sacramentum locutus ait: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiēs. Quod enim in forma Dei erat, per signantem se Deum Deus manebat. Sed quia suscipiēda erat forma serui, & obediens esset futurus ad mortem, non sibi rapiens esse se æqualem Deo, ad susceptionem formæ seruilis, per obedientiam exinaniuit. Non exinaniuit antē se ex Dei forma, id est, ex eo quod æqualis Deo erat. Non tamē æqualem se Deo per rapinā existimans, quanuis in forma Dei, & æqualis Deo, per Deū Deus signatus extaret. Hic nunc non quæro vtrum alterius generis Deus est qui in forma Dei Deus maneat, vt secundum cōsignatas cōsignantésque species in signaculis cernimus, cùm impressum plumbo ferrum, & gemma ceræ, speciem vel concauæ in se imaginis fingat, vel extāus de se exprimat formæ. Sed si quis extiterit tam stultus & væcors, vt putet quod aliud ex se Deus in Deū quàm Deum formet, & qui in forma Dei sit, alius aliquid totus ipse quàm Deus sit post sacramēta hominis assumpti, & per obedientiam consummatæ vsque ad crucis mortē humilitatis: audiet cœlestium & terrestrium & infernorum, & omnis linguæ cōfessione, Iesum in gloria Dei patris. In hac igitur gloria, si cùm iam forma seruilis fuerit manebit, tunc cùm in forma Dei esset quæro quis māserit. vtrúmne in natura Dei, qui significatur in gloria, Christi spiritus fuerit, cùm in gloria Dei patris Christus Iesus, id est homo natus extaret. Tenet in omnibus beatus Apostolus fidei euangelicæ indemutabilē prædicationem: in Dominum nostrum

Hunc enim signauit pater Deus. Ioan.6.

Qui cum forma Deesset, &c. Philip.2.

Obiectionis exclusio.

Iesum Christū Deum prædicās, vt neque per alterius
A generis Deum, in duos deos fides apostolica deperear, neque inseparabilis à patre filius Deus vnici ac singularis Dei prædicādi occasionem impiam præbeat. Dicens enim, in forma Dei, & in gloria Dei patris: neque differre docuit, neque non existentē existimari permisit. Nam qui in forma Dei est, neque in alterū Deum proficit, neque etiam ipse non Deus est: quia nec separari potest à Dei forma, cùm in ea sit: nec qui in Dei est forma, non Deus est. Sicut qui in Dei gloria est, nō potest aliud esse quàm Deus est: & dum in gloria Dei Deus est, alterius Dei atq; adeò diuersi non habet prædicationē: quia per id quod in gloria Dei est, ex eo in
B cui⁹ gloria est habet in se naturale quod Deus est. Nō periclitatur per plures prædicariones fides vna, ne vna sit. Euāgelista enim dictum à Domino docuerat, Qui me videt, videt & patrem. Sed nunquid doctor gentium Paulus virtutem dicti dominici aut ignorauit aut tacuit dicēs: Qui est imago Dei inuisibilis? Interrogo vtrum visibilis imago est inuisibilis Dei Deus: & vtrū infinitus Deus per formam circunscriptam & imaginem coimaginari possit ad speciem. Imago enim formam necesse est eius reddat, cuius imago est. Qui volunt autem alterius generis filio esse naturam, constituant cuius modi filium imaginem esse inuisibilis Dei velint. Anne corpoream & contēplabilē, & ex locis in
C loca motu incessúque circumuagam. Meminerint tamen secundum euangelia & prophetas, & Christum spiritum & Deum spiritum. Qui si circumscribent hunc spiritum formali & corporali modo, non erit inuisibilis Dei imago corporea, nec indefinitæ speciei definita moderatio. Sed neque Dominus incertum reliquit: Qui me videt, videt & patrem. Neque Apostolus tacuit qualis esset, Qui est imago Dei inuisibilis. Dominus enim dixerat: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Hinc videri in se patrem docens, quòd opera eius efficeret, vt intellecta naturæ virtus naturam intellectæ virtutis ostenderet, per quod Apostolus hanc imaginem Dei esse significans, ait: Qui est
D imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue potestates, siue dominationes, omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initiū primogenitus ex mortuis, vt fieret in omnibus ipse primatum tenēs, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur operum virtutem imago Dei est. Nam vtique inuisibilium cōditor non est in ea naturæ necessitate, vt inuisibilis Dei imago visibilis sit. Ac ne formæ potius quàm naturæ ima-
E go esse intelligeretur, idcirco inuisibilis Dei imago est: natura in eo Dei per naturæ suæ virtutem intelligenda, non inuisibili qualitate. Primogenitus itaque omnis creaturæ est, quia in ipso omnia creata sunt. Et ne quod in ipso omnia creata sunt, non ad ipsum quisquam auderet referre, ait: Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant. Omnia itaque ipsi constant, qui ante omnia est, & in quo omnia sunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent creaturarum. Cæterùm ob dispēsationem corporis nostri ait: Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium, primogenitus ex mortuis, vt fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum omnia

Ioan.14. Coloss.1.

Ioan.10. Coloss.1.

Quomodo filius imago Dei.

Ibid.

omnia reconciliari in eum. Reddidit Apostolus spiri-
tualibus sacramentum corporationis. Nam qui imago
Dei inuisibilis est, ipse est caput corporis ecclesiæ. Et
qui primogenitus omnis creaturæ est, idem initium,
primogenitus ex mortuis est, vt in omnibus teneat
primatum, dum nobis concorporalis est, qui Dei ima-
go est, dum qui primogenitus creaturæ est, idem pri-
mogenitus ad æternitatem est: vt cui spiritualia debēt,
in primogenito creata quòd maneant, ei & humana
debeant, quòd in primogenito ex mortuis renascātur
æterna. Ipse est enim initium, qui cùm filius sit, imago
Dei est. Primogenitus quoque omnis creaturæ est,
continens in se vniuersitatis exordium. Et rursum ipse
caput corporis ecclesiæ est, & primogenitus ex mor-
tuis, vt in omnibus teneat ipse primatum. Et quia o-
mnia ei constant, in ipso complacita plenitudo consi-
stit, dum in eo per ipsum, & in eum reconciliantur o-
mnia, in quo per ipsum & in ipso omnia sunt creata.
Sentísne iam quid sit esse imaginem Dei? Creari vti-
que omnia in eo & per eum. Cùm in eo creantur o-
mnia, intellige etiam eum cuius imago est creātem in
eo omnia. Cùm autem quæ in eo creantur per ipsum
creantur, in hoc quoque qui imago est naturā eius cu-
ius imago est, cognosce. Per se enim creat, quæ in ipso
creantur, sicuti per ipsum reconciliantur in eo omnia.
Cùm in eo reconciliantur, paternæ virtutis in eo ap-
prehende naturā reconciliantē sibi in se omnia. Cùm
per eum reconciliantur omnia, ipsum patri recōcilian-
tē in se omnia quæ per se recōciliat intellige. ait enim

2.Cor.5.

idem Apostolus: Omnia autem à Deo qui recōcilia-
uit nos sibi per Christum & dedit nobis ministerium
recōciliationis, quoniam quidem Deus erat in Chri-
sto mundum reconcilians sibi. Confer cum his omne
euangelicæ fidei sacramentum. Qui enim videtur in
viso, qui operatur in operāte, qui loquitur in loquen-
te, idem in reconciliante reconciliat: & idcirco in eo
& per eum reconciliatio est, quia per indifferentem
naturam pater in eo manens, mundum sibi ipse per
eum & in eo reconciliatum reddebat. Consulens
itaque humanæ infirmitati Deus, non incerta verbo-
rum nuditate fidem docuit. Nanque cùm credendi
necessitatem dicti Dominici autoritas sola præstaret,
tamen sensum nostrum per intelligentiam editæ ra-
tionis instituit: vt id quod dixerat: Ego & pater vnum

Ioan.10.

sumus, per causam ipsam vnitatis exposité noscere-
mus. Dicens enim se per loquentem loqui, & per ope-
rantem operari, & per iudicantem iudicare, & per vi-
sum videri, & per reconciliantem reconciliari, & ma-
nere se in eo qui maneret: quæro quo alio ad intelli-
gentiæ nostræ sensum expositionis suæ vti potuerit
apertiori sermone, vt vnum esse intelligerentur, quàm
isto, quo per natiuitatis veritatem, & naturæ vnita-
tem, quicquid filius ageret & diceret, id in filio pa-
ter & loqueretur & ageret? Non est hoc itaque na-

Ioan.14.
Ibid.16.
Quomodo intelligendũ, Omnia quæ patris sunt, mea sunt.

turæ à se alienæ per creationem in Deum comparatæ,
neque ex portione Dei in Deū natæ: sed perfecta na-
tiuitate in Deum perfectum genitæ diuinitatis, cuius
hæc naturalis conscientiæ fiducia est, vt dicat: Ego in
patre, & pater in me. Et rursum: Omnia quæ patris
sunt, mea sunt. Nihil enim ei ex Deo deest: quo operā-
te & loquente & viso, Deus & operatus & locutus &
visus sit. Non sunt duo in vnius vel operatione, vel ser
mone, vel visione. Nec solitarius Deus est, qui in o-
perante & loquente & viso Deo Deus & operatus &
locutus & visus sit. Hoc ecclesia intelligit, hoc syna-
goga non credit, hoc philosophia non sapit: vnum ex
A vno, & totum à toto, Deum & filium, neque per nati-
uitaté patri ademisse quod totus est, neque hoc ipsum
totū non secum nascendo tenuisse. Et quisquis in hac
infidelitatis stultitia detinebitur: aut Iudæorum secta-
tor, aut gentilium est. Vt autem dictum Domini in-
telligas quod ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, A-

Coloss.2.

postoli & doctrinam & fidem disce dicentis: Videte
ne quis vos seducat per philosophiam & inanem dece-
ptionem secundum traditionem hominum, secūdum
elementa mundi, & non secundum Christum, quia in
ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporali-
ter. De mundo est, & de doctrina hominum sapit, &
philosophiæ præda est, quisquis Christū verū Deum
B nescit, quisquis in eo plenitudinem dignitatis ignorat.

De humana sapientia.

Humana mens hoc solum sapit quod intelligit, &
mundus hoc tantum quod potest credit: secundum
elementorum naturas, id tantum possibile existimans,
quod aut videret, aut ageret. Elementa enim mun-
di ex nihilo substiterunt: sed Christus non de extanti-
bus manat, nec cœpit ab origine, sed originem ab ori-
gine sumpsit æternam. Elementa enim mundi aut in-
anima sunt, aut in animam profecerunt: sed Chri-
stus vita est, ex Deo viuente in viuentem Deum na-
tus. Elementa mundi ex Deo sunt instituta, non Deus
sunt. Christus ex Deo Deus, hoc totum est ipse quod
Deus est. Elementa mundi cùm intra sint, non pos-
C sunt à se extare, ne intrà sint. Deum sub sacramento
in se habens Christus in Deo est. Elementa mundi
cùm ex se sui generis generant ad vitam, per corpora-
les quidem passiones præbent ex se initia nascendi:
cæterùm non insunt viua ipsa nascentibus. Omnis ve-
rò corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo est.
Et interrogo cuius in eo diuinitatis plenitudo est?
Quæ si non patris est, quem mihi Deum alium vnius
Dei fallax prædicator imponis, cuius diuinitatis pleni-
tudo habitet in Christo? Si verò patris est, edoce quo
modo corporaliter hæc in eo habitet plenitudo. Si e-
nim corporali modo patrē in filio claudis, pater in fi-
lio habitans non extabit in sese. Si verò quod est po-
D tius, corporaliter in eo manens diuinitas, naturæ in eo
Dei ex Deo significat vnitatem, dum in eo Deus est,
non aut per dignationem, aut per voluntatem, sed
per generationem verus & totus corporalis secūdum
sui plenitudinem manens: dum quod ipse est, id etiam
per natiuitatem Dei in Deum natus est, neque diuer-
sum, aut differens aliquid in Deo est, cùm id quod est,
corporaliter habitet in Christo, & quicquid inhabi-
tat corporaliter, id ipsum secūdum diuinitatis est ple-
nitudinem. Quid humana sectaris? quid inanium de-
ceptionum doctrinis inhæres? quid mihi affers vnani-
mitatem, concordiam, creaturam? Plenitudo diuini-
tatis in Christo est corporaliter. Tenuit autem etiam
E in hoc Apostolus fidei suæ legem, vt corporaliter in
Christo inhabitare plenitudinem diuinitatis doceret:
ne ad vnionem impiam fidei sermo decideret, nec in
alterius naturæ intelligētiam furor irreligiosus erum-
peret. Habitans enim in Christo plenitudo diuinitatis,
corporaliter nec singularis, nec separabilis est: dū nec
se patitur à corporali plenitudine corporalis plenitu-
do discerni, nec habitans diuinitas, ea ipsa intelligi po-
test esse diuinitatis habitatio. Atque ita Christus est,
vt corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo sit: sic
verò in Christo sit diuinitatis corporaliter plenitu-
do, vt in eo inhabitans nihil aliud intelligatur esse
quàm Christus. Furare quas voles verborum occasio-
nes, & irreligiosi ingenij aculeos exagita. Emētire fal-

Quæ sit habitatio corporalis. tem cuius plenitudo diuinitatis in Christo inhabitet
corporaliter. Est enim Christus, est & inhabitans in
eo diuinitatis corporaliter plenitudo. Et quæ sit si
quæras habitatio corporalis: intellige qnid sit loqui in
loquente, & in viso videri, & in operante operari, & in
Deo Deum, & ex toto totum, & ex vno vnum, & ita
corporalis diuinitatis plenitudinem recognosce, &
& cuius hęc diuinitatis corporaliter inhabitás plenitu-
Rom. 1. do sit, memento Apostolum non tacere dicentem: Ea
enim quæ inuisibilia sunt eius à constitutione mundi,
per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, æterna
quoque eius virtus & diuinitas. Huius itaque diuini-
tas corporalis in Christo est, non ex parte, sed tota: ne-
que portio est, sed plenitudo: ita corporaliter manens,
vt vnum sint: ita vnum sunt, vt à Deo non differat
Deus: ita indifferens à Deo Deus, vt perfectū Deum
substituerit perfecta natiuitas: ita autem perfecta nati-
uitas subsistat, quia in Deo ex Deo nato corporaliter
diuinitatis inhabitet plenitudo.

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate.

LIBER IX.

TRACTANTES superiori libro de indif- C
ferenti natura Dei patris & Dei filij, & id
Ioan. 10. quod dictum est: Ego & pater vnum su-
mus, demōstrantes non ad solitariū Deum
proficere, sed ad vnitaté indiscretæ naturæ, secundum
generationem diuinitatis, dum neque aliunde quàm
ex Deo Deus natus est, & ex Deo Deus non potest
non id esse quod Deus est: percursísque & si non o-
mnibus, tamen ad intelligentiam sufficientibus dicto-
rum diuinorum atque apostolicorū testimoniis, qui-
bus inseparabilis natura ac potestas patris ac filij do-
cebatur, vsque ad hunc Apostolicæ fidei locum veni-
Coloss. 2. mus, quo ait: Videte ne quis vos seducat per philoso-
phiam & inanem deceptionem secundum traditio- D
nem hominum, secundum elementa mundi, & non
secundum Christum, quia in ipso babitat omnis ple-
nitudo diuinitatis corporaliter. In quo per corporali-
ter babitantem in eo diuinitatis plenitudinem, verum
& perfectum & paternæ naturæ Deum demonstrari
docuimus, ita vt inhabitans plenitudo nec diuersum
intelligeretur significare, neque vnicum: cùm & in-
corporalis Dei, corporalis habitatio proprietatem na-
turalis vnitatis in Deo qui ex Deo substitisset doce-
ret, & habitans in Christo Deus subsistentis Christi
natiuitatem, dum eius est habitator ostenderet: per
quod impietati eorum satis supérque arbitror fuisse
responsum, qui id quod à Domino dictum est: Qui E
me videt, videt & patrem: &, Pater in me & ego in pa-
tre: &, Ego & pater vnum sumus: &, Omnia quæ pa-
tris sunt, mea sunt, ad vnanimitatem & concordiam
voluntatis referrent, vt quia dicti fides maneret, dicti
tamen intelligentiam fallacis doctrinæ religio emen-
tita corrumperet: & cùm negari non possit volunta-
tum assensus in his in quibus naturæ vnitas prædica-
tur: ad abolendam tamen eam quæ secundum natiui-
tatem est vnitatem, societas tantum concordiæ crede-
retur. Sed beato Apostolo post multa naturalis verita-
tis non ambigua præconia, corporaliter habitantis di-
uinitatis plenitudinem in Christo docēte, abscissa est
omnis impiæ temerttatis assertio, cùm naturalem vni-

A tatem incorporalis diuinitatis habitatio corporalis ef-
ficeret: vt id quod non solus filius est, sed quod in eo
manet pater, neque solum manet, sed & operatur &
loquitur, sed & videtur. Non sunt nuncupatiua, sed
vera, dum babet in se per sacramentum natiuitatis &
virtus virtutem, & potestas potestatem, & natura na-
turam, tenens per natiuitatem ipsa quod suum est, &
ex se per imaginem referens quod in se est, dum & i-
mago est autoris & veritas, quia perfecta natiuitas per-
fectam imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis
corporaliter inhabitans naturalem obtinet veritatem.
Et hæc quidem quamuis ita vt in se habeant, quia na-
turalis ex Deo Deus non potest nisi in ea natiuitatis
B suæ natura esse qua Deus est, & viuentis naturæ indif-
ferens vnitas, inseparabilis à se est sub viuentis na-
tiuitate naturæ: tamen per fidei euangelicæ saluta-
rem confessionem subrepunt hæretici ad veritatis
excidium, vt naturalem filio detrahant vnitatem,
dum aliter atque in aliud dicta, aliter in aliud intel-
ligenda componunt. Negantes itaque Dei filium, *Luc. 18.*
vtuntur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bo-
num? Nemo bonus nisi vnus Deus. Vt quia vnum
Deum professio eius locuta sit, quicquid illud in Dei
nomine erit, non in natura Dei maneat quia Deus v-
nus est: atque vt id quòd ipse Deus dicitur, nuncupa- *Ioan. 17.*
tione potius quàm veritate sit, hinc confirmare nitun-
C tur, quia diverit: Hæc est autem vita æterna, vt cogno- *Ibid. 5.*
scant te solum & verum Deum. Et vt extra proprieta-
tem veri Dei sit, id adiiciunt: Non potest filius ab se *Ibid. 10.*
facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.
Tentant quoque & illud: Pater maior me est. Postre-
mò iam tanquam indissoubili abnegatæ diuinitatis
professione subuertisse se fidem ecclesiæ gloriantur, *Marc. 13.*
cùm relegunt: De die autem illa & hora nemo scit, ne-
que angeli in cœlis, neque filius, nisi pater solus. Non
enim videtur exæquabilis per natiuitatem esse natura,
quæ ignorationis sit necessitate diuersa, & pater scien-
do ac filius nesciendo manifestent dissimilitudinē di-
uinitatis, quia & ignorare Deus nihil debeat, & igno-
D rans non cōparandus sit ad scientem. Sed hæc omnia,
nec ratione intelligentes, nec temporibus discernen-
tes, nec sacramentis euangelicis apprehendentes, nec
dictorum virtutibus sentientes, stulto atque imperito
furore aduersus diuinitatis naturam loquuntur, ad im-
plendas aures ignorantium sola hæc & nuda memo-
rātes, aut absolutionibus eorum tacitis, aut causis: cùm
dictorum intelligentia, aut ex præpositis, aut ex conse- *Dictorū in-*
quētibus expectetur. Atque horum quidem superius *telligentia*
memoratorum rationem ex ipsis vel euangelicis, vel *aut ex præ-*
apostolicis professionibus præstaturi, admouendos es- *positis aut*
se omnes communis fidei existimamus: vt in qua con- *sequentibus*
fessione æternitas vitæ est, in eadem sit intelligentia *expectāda.*
E æternitatis. Nescit planè vitam suam, nescit, qui Iesum *Matth. 10.*
Christum vt verum Deum, ita & verum hominem
iguorat. Et eiusdem periculi res est, Christum Iesum
vel spiritum Deum, vel carnem nostri corporis dene-
gare: Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram
hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo
qui est in cœlis. Qui autem negauerit me coram ho-
minibus, negabo & egò eum coram patre meo, qui est
in cœlis. Hæc verbum caro factum loquebatur, & ho-
mo Iesus Christus Dominus maiestatis docebat. Me-
diator ipse in se ad salutem ecclesiæ constitutus, & il-
lo ipso inter Deum & hominem mediatoris sacra-
mento vtrunque vnus existens, dum ipse ex vnitis in
idipsum naturis, naturæ vtriusque res eadem est, ita
tamen

tamen vt neutro careret in vtroque, ne fortè Deus esse homo nascendo desineret, & homo rursum Deus manendo non esset. Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera est, Deum & hominem prædicare, verbum & carnem confiteri: neque Deum nescire quòd homo sit, neque carnem ignorare quòd verbum sit. Cùm autem contra naturam sensus nostri, Deus manens homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, vt natus homo Deus maneat: cùm potior natura in inferiorem nata, fidem præstet, inferiorem in naturam nasci posse potiorem, & quidem secundum legem & consuetudinem mundi, promptior magis spei nostræ quàm diuini sacramẽti effectus est. B Nanque mundus in his quæ nascuntur habet incrementi virtutem, non habet diminutionis potestatem. Gramen, arbores, sata, pecudes, ipsum quoque participem rationis hominem contuere: semper proficit augmento, nunquam verò diminutione contrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tametsi aut ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut demutationem in tempore, aut finem in constitutione viuendi: cæterùm hoc quòd fit non habet in virtute non esse, vt nouum se per imminutionem condat ex eodem, id est, vt ex sene decedat in paruulum. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentũ semper mundi lege prouecta, non imprudenter profectum naturæ potioris expectat: cui & incrementum secundum naC turam est, & imminutio contra naturam est. Deo itaque proprium fuit esse aliud quàm manebat, nec tamẽ non esse quod manserat: nasci in hominem Deum, nec tamen Deum esse desinere: cõtrahere se vsque ad conceptum & cunas & infantiam, nec tamen Dei potestate decedere: hoc non sibi, sed nobis est sacramentum: neque assumptio nostra Deo profectus est, sed contumeliæ suæ voluntas, nostra prouectio est: dum nec amittit ille quod Deus est, & homini acquirit vt Deus sit. Natus igitur vnigenitus Deus ex virgine homo, & secundum plenitudinem temporum in semetipso prouecturus in Deum hominem, hunc per omnia euangelici sermonis modum tenuit, vt se filium Dei credi doD ceret, & hominis filium prædicari admoneret: locutus & gerens homo vniuersa quæ Dei sunt, loquens deinde & gerens Deus vniuersa quæ hominis sunt, ita tamen, vt in ipso illo vtriusque generis sermone nunquã nisi cum significatione & hominis locutus & Dei sit, vno tamen Deo patre semper ostenso, & se in natura vnius Dei per natiuitatis veritatem professo, & tamen se Deo patri & filij honore & hominis conditione subdẽte, cùm & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se vniuersa secũdum Deum profiteatur infirmam. Hinc itaque fallendi simplices atque ignorantes hæreticis occasio est, vt quæ ab eo secundum hoE minem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ diuinæ infirmitatem mentiantur: & quia vnus atque idem est loquẽs omnia quæ loquitur, de semetipso omnia cùm locutum esse contendant. Nec sanè negamus, totum illum qui eius manet, naturæ suæ esse sermonem. Sed si Iesus Christus & homo & Deus est, & neque cum homo, tum primum Deus, neque cum homo, tum non etiam & Deus, neque post hominem in Deo non totus homo, totus Deus, vnum atque idem necesse est dictorum eius sacramẽtum esse quod generis. Et cùm in eo secundum tempus discernis hominẽ à Deo, Dei tum atque hominis discerne sermonẽ: & cum Deum atque hominem in tempore confiteberis, Dei atque hominis in tempore dicta diiudica. Cùm verò ex ho-

Vnde occasio hæreseos.

A mine & Deo rursum totius hominis, totius etiam Dei tempus intelligis, si quid aliud ad demonstrationem eius temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt: vt cùm aliud sit ante hominem Deus, aliud sit homo & Deus, aliud sit post hominem & Deum totus homo, totus Deus, non confundas temporibus & generibus dispensationis sacramentum, cùm pro qualitate generum ac naturarum alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Iesus Christus manens, & corporis nostri homo natus, secundum cõsuetudinem naturæ nostræ locutus est: non tamen omittens naturæ suæ esse quod B Deus est. Nam tametsi in partu ac passione ac morte naturæ nostræ rem peregerit, res tamen ipsas omnes virtute naturæ suæ gessit: dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati vult quod eum pati non licet, dum moritur qui viuit. Et tamen cùm hæc Deus per hominem agit, ex se natus & passus & mortuus est. Hæc autem iam ante conditionem mundi sacramenta sunt cœlestium mysteriorum cõstituta, vt vnigenitus Deus homo nasci vellet, mansuro in æternum in Deo homine: vt Deus pati vellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus desæuiẽs, legem in nobis peccati Deo infirmitatem nostram assumente retineret: vt Deus mori vellet, ne qua insolens potestas aduersus Deum esC set, neque creatæ in se virtutis posset vsurpare naturam, cùm se immortalis Deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaque Deus assumptioni nostræ, patitur verò innocẽtiæ, postremò moritur vltioni: dum & homo noster in Deo permanet, & infirmitatum nostrarum passiones Deo sociæ sunt, & spiritualis nequitiæ ac malitiæ potestates triumpho carnis Deo per carnem moriente subduntur. Huius igitur sacramenti Apostolus cõscius, & per Dominum ipsum fidei scientiam adeptus, cùm non ignoraret incapacem esse eius & mundum, & homines, & philosophiam, ait: Videte *Coloss. 2.* ne quis vos seducat per philosophiam, & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secunD dum elementa mundi, & non secundum Iesum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaque habitantis corporaliter diuinitatis in eo plenitudine, sacramentum assumptionis nostræ continuò subiecit, dicens: Et estis in eo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita in eo & nos sumus repleti. Neque sanè ait, estis repleti, sed, in eo estis repleti: quia per fidei spem in vitam æternam regenerati ac regenerandi omnes, nũc in Christi corpore manẽt, replendis postea ipsis, non iam in eo, sed in ipsis secũdum tempus illud, de quo Apostolus ait: Qui transfigurabit corpus hu- *Philip. 2.* E militatis nostræ, cõforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionẽ carnis eius, in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Et eius spei nostræ non exigua in eo potestas est. Nanque quod repleti in eo sumus, hoc est caput ac principium omnis potestatis, secundum illud: Vt in *Ibid.* nomine suo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua cõfitetur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Confessio itaque hæc erit, Iesus in gloria Dei patris, & natum in homine Deum iam non in infirmitate corporis nostri manere, sed in Dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebitur. Et cum cœlestia & terrestria genu flectent: hoc caput omnis principatus & potestatis

est, vt ei vniuersa genu flectendo subiecta sint, in quo sumus repleti, & qui per habitantem in se corporaliter diuinitatis plenitudinem, in Dei patris gloria sit confitendus. Demonstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramento, cùm in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quòd homo natus est replcamur: reliquam dispensationem humanæ salutis exequitur dicẽs:

Coloss. 2.

In quo & circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismate, in quo & conresurrexistis per fidem operationis Dei, qui excitauit eum à mortuis. Circuncidimur, itaque nos non circuncisione carnali, sed circuncisione Christi: id est, in nouum hominem renati.

Duplex circuncisio, carnalis & spiritualis.

Cùm enim consepelimur baptismate eius, mori nos necesse est ex vetere homine, quia regeneratio baptismi resurrectionis est virtus: & hæc circuncisio Christi est, nõ expoliari carne præputij, sed totos commori ei, & per id totos postea ei viuere. In eo enim resurgimus, per eius Dei fidem, qui eum suscitauit à mortuis.

Ibid.

Credẽdus ergo Deus est, cuius operatione Christus excitatus à mortuis est, quia fides ista corresurgit in Christo. Consummatur deinde ita omne hominis assumpti sacramentum: Et vos cùm mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, viuificauit cum illo, donatis vobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in sententiis, quòd erat contrarium nobis, & ipsum tulit è medio affigens illud cruci, exutus carnem, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis his in semetipso. Apostolicã fidem seculi homo non cãpit, & sensus sui dicta alius præter quam ipsius sermo non explicat. Deus Christum à mortuis excitat, & Christum in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat. Sed conuiuificauit nos cùm illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quòd per sententias anteriores contrarium nobis erat, hoc tollens de medio, & cruci affigens, mortis lege carne sese spolians, potestates ostentui reddens, triumphatis his in semetipso. Et de triumphatis potestatibus in semetipso, atque ostentui redditis, deletóque chirographo, viuificatísque nobis, iam superius tractauimus. Hoc verò sacramẽtum, quis vel apprehendet, vel eloquetur? Suscitat Dei operatio Christum à mortuis, & hæc eadem Dei operatio nos viuificat cùm Christo, & hæc eadem Dei operatio donat peccata, chirographum delet & affigit cruci. Carnem se exuit, potestates ostentui reddit, ac de his in semetipso triumphat. Habes operationẽ Dei, Christum à mortuis excitãtis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ Deus operatur operantem. Christus enim mortuus est, carne se spolians. Tene ergo Christum hominem à Deo ex mortuis excitatum, tene Deum Christum salutis nostræ operationes cum esset moriturus operantem: vt cùm hæc Deus operatur in Christo, operetur licet Deus, spolians se tamen Christus carne, moriturus sit: & cùm mortuus est Christus, operãs ante mortem Deus, mortuum tamen Christũ operatio Dei excitet, cùm ipse sit Christus à mortuis excitatus, qui est ante mortẽ Christus operatus, & idem sit spoliãs se carne moriturus. Iámne apostolicæ fidei sacramentum intelligis? Iámne Christum habes cognitum? Quæro enim à te, quis sit carne se spolians, & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim intelligentiæ ab Apostolo teneo significationem, spoliatæ carnis, séque carne spoliantis: & inter hæc Christum audio per operationẽ Dei à mortuis excitatum.

Et cùm sit Christum à mortuis excitans Deus, sítque & Christus excitatus à mortuis: interrogo quis est carne se spolians, & quis est Christum à mortuis excitãs, nósque viuificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis spoliatæ nomen ostende, & rursus naturam eius qui se carne spoliauit, expone. Eundem enim esse inuenio Deum Christum à mortuis excitatum, qui se carne spoliauit, & rursum spoliatam carnem Christum à mortuis esse excitatum: deinde principatus & potestates ostentui reddentem & triumphantem reperio in semetipso. Intelligísne hunc triumphantem potestates in semetipso? Sentísne quòd à se non differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliauit. Vidésne ita Deum & hominem prædicari: vt mors homini, Deo verò carnis excitatio deputetur? Non tamen vt alius sit qui mortuus est, & alius sit per quem mortuus resurgit. Spoliata enim caro Christus est mortuus: & rursus Christum à mortuis excitãs, idem Christus est carne se spolians. Naturam Dei in virtute resurrectionis intellige, dispẽsationem hominis in morte cognosce. Et cùm sint vtraque suis gesta naturis, vnum tamen Christum Iesum eum memẽto esse, qui vtrunque est. Quanquam enim meminerim frequẽter ad Deum patrem per Apostolum referri, Christum à mortuis esse suscitatum, sed non est Apostolus extra Euangelicam fidem dictis suis ipse contrarius, maximè Domino dicẽte: Propter hoc me pater diligit, quòd ego pono animã meã, *Ioan. 10.* & iterum recipiam eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc mãdatum accepi à patre. Vel cùm postulatum ab eo esset, vt signum ad fidem de se ostẽderet, ait de templo corporis sui: Soluite templum hoc, & ego in triduo suscitabo illud. *Ibid. 2.* Cum enim & per accipiendæ animæ potestatẽm, & per suscitandi templi virtutem ipsum se sibi resurrectionis suæ Deum doceat: totum hoc tamẽ ad mandati paterni refert autoritatem. Non contrariè intelligitur Apostolus. Christum Dei virtutem & Dei sapientiam prædicasse, omnémque operis sui magnificentiam per id ad patris gloriam retulisse: quia quicquid Christus gerit, virtus Dei & sapientia gerit: & quicquid virtus Dei & sapiẽtia gerit, sine dubio Deus gerit, cuius & sapiẽtia est Christus & virtus. Denique nunc per orationem Dei excitatus Christus à mortuis est, quia opera Dei patris ipse naturæ à Deo non differentis operatus est. Et in eo resurrectionis fides est, qui Christum suscitauit à mortuis. Hanc igitur beatus Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationem, vt & infirmitatem in eo hominis, & virtutem Dei ac naturam doceret: secundũ illud Corinthiis dictum: Nam & si crucifixus est ex infirmitate *1. Cor. 13.* nostra, sed viuit ex virtute Dei, mortem infirmitatis humanæ, vitam verò Dei virtutis ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuum est peccato, mortuum est semel: *Rom. 6.* quod autẽ viuit, viuit Deo. Sic & vos deputate vosmetipsos mortuos quidem esse peccato, viuere autem Deo in Christo Iesu: mortem peccato, id est, corpori nostro adscribẽs, vitam autem Deo, cui est naturale quod viuit. Et per id nos corpori nostro mori oportere, vt Deo viuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus iam Deo viuit, naturæ nostræ societate in communionem diuinæ immortalitatis vnita. Hæc igitur demonstrãda à me paucis fuerunt, vt vtriusque naturæ personam tractari in

Domino Iesu Christo meminissemus: quia qui in forma Dei manebat, formam serui accepit, per quam obediens vsque ad mortem fuit. obedientia enim mortis non est in Dei forma, sicuti nec Dei forma inest in forma serui. Per sacramentum autem Euangelicæ dispensationis non alius est in forma serui, quàm in forma Dei est, cùm tamen serui formam accipere, & in forma Dei manere non idem sit: cúmque accipere formam serui nisi per euacuationem suam non potuerit qui manebat in Dei forma, non conueniente sibi formæ vtriusque concursu. Sed non alius atque diuersus est, qui se exinaniuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim non potest eius esse qui non sit, quia eius sit qui subsistat accipere.

Obedientia mortis non est in Dei forma.

B Ergo euacuatio formæ non est abolitio naturæ, quia qui se euacuat, non caret sese, & qui accepit manet. Et cùm ipse sit euacuans & accipiens, habet quidem in eo sacramentum quod se euacuat & accipit: non habet tamen interitum, ne non extet euacuans, & ne non sit accipiens. Itaque euacuatio eò proficit: vt proficiat forma serui, non vt Christus qui in forma Dei erat, Christus ex se non maneat, cùm formam serui non nisi Christus acceperit. Qui cùm se euacuauerit, vt manens spiritus Christus, idem Christus homo esset in corpore, deminutio habitus & assumptio naturæ, naturam manentis diuinitatis non perimit: quia vnus atque idem Christus sit, & demutans habitum, & assumens.

C Ostensa itaque sacramentorum dispensatione, per quam hæretici ignorantes quosque fallerent, vt ea quæ per assumpti hominis naturam dicta gestáque sunt omnia, infirmitati diuinitatis adscriberent: & formæ Dei deputarent, quicquid formæ serui propriæ aptatum est: nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. Tutò enim iam dictorum singulorum genera diiudicabuntur, cùm verbũ & carnem, id est Deum & hominem Iesum Christum sola fides sit confiteri. Deum igitur Dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per naturam hæretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus est nisi vnus Deus.

Quomodo nemo bonus nisi Deus.
Marc. 10.

D Omnis respõsionum ratio necesse est, vt ex interrogationũ causis proficiscatur. Ad id enim respondebitur, vnde quæritur. Et primùm requiro à dicti huius calumniatore, vtrúmne id arguere Dominum existimet, cur bonus dictus sit, séque maluerit malũ dici. Id enim significari videtur hoc dicto, Quid me bonũ dicis. Non opinor quisquam tam væcors erit, vt malitiæ professionem ei velit adscribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est.

Matth. 11.

Mitem se profitetur & humilem: & irasci creditur, cur bonus dictus sit?

E Professionum diuersitas dissidet, vt bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonum dici: & quærendum est, quam aliam de se professionem arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaque, quid præter bonum interrogans dixerit, ait enim: Magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res connuncupauit, & bonum, & magistrum. Et quia non arguit bonum se dici: hoc necesse est arguat, quòd magister bonus dictus sit. Ita autem arguit se magistrum bonum dici, vt fidem interrogãtis potius, quàm vel magistri in se, vel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolens, per obseruantiam legis, & finem legis, qui

Marc. 10.
Iuuenis Euãgelicus arrogans ex obseruatione mãdatorum legis.

A Christus est, nesciens, & iustificatum se in operibus existimans, & nõ intelligens venisse eum ad oues perditas domus Israel, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes: tãquam communium præceptorum, & in lege scriptorum magistrum interrogat dominum legis, & vnigenitum Deum. Detestatus itaque Dominus hanc de se irreligiosæ fidei professionem, quòd tanquàm magister legis interrogaretur: respondit: Quid me dicis bonum? Atque vt significaret quatenus intelligendus & profitendus bonus esset, subiecit: Nemo bonus nisi vnus Deus. Non respuit bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam Deo deputaretur. Denique ostendens se magistri in se boni,

B per fidem eius, qui tanquam hominem interrogabat, nomen arguere: post iactantiam iuuenis & gloriam legis impletæ, ita respondit: Vnum tibi deest. vade, vende quæcunque habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. *Marc. 10.* Non refugit bonitatis de se nomen, qui cœlestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non vult videri, qui ducem se perfectæ huius beatitudinis præstat. Terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo Deo docens esse. Et vt se & Deum & bonum significaret, bonitatis est vsus officiis, cœlestes thesauros pandens, & se ad eos præuium tribuens. Ita & quæ sibi tãquam homini tantum deferebantur, detestatur, neque se ab

C his quæ Deo deputabat, professus alienum est: cùm vnum Deum bonum confitens, ea ipse loqueretur atque ageret, quæ vnius Dei virtutis, bonitatis atque naturæ sunt. Quòd igitur non bonitatis nomen refugerit, sed neque magistri honorem recusauerit, sed fidem eius qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quòd aliter ad Apostolos magistrum se confitentes loquutus est, dicens: Vos me vocatis magistrum & Dominum, & bene dicitis. sum etenim. *Ioan. 10.* Et cum alibi dixisset: Ne vocemini magistri, quia magister vester Christus est. *Matth. 25.* Vbi cum fide magister est, ibi adeò laudat, vt & profiteatur hoc nomen: hic verò boni magistri nomen non recognoscit,

D vbi nec Dominus intellectus est esse, nec Christus: solum vnum Deum bonum prædicans, non se vtique à Deo secernens, qui & Dominum se professus, & Christũ, ducem cœlestis thesauri ostendat. Tenuit autem hunc semper Dominus fidei ecclesiasticæ modum, vt patrem Deum vnum prædicans à sacramento se Dei non separaret vnius, dum per naturam natiuitatis neque alium se Deum profiteretur esse, neque ipsum: quia eum nec diuersi generis Deum esse natura in eo vnius Dei patitur, neque natiuitas admittit non perfectum ei esse quod filius est. Ita nec separabilis à Deo potest esse, neque ipse est. Per quod ita omnem sermonis sui significationem temperat, vt quicquid

E Deo patri honoris protestaretur, id modestissima cõfessione etiam sibi proprium esse demonstraret. Cùm enim ait: Credite in Deum, & in me credite: quæro in quo se in natura discreuerit, qui non discreuit in honore? *Ioan. 14.* Dicens enim, Et in me credite, cum dixisset, Et in Deum credite: ánne per id quod ait: Et in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam planè separa, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in Deo vita sit, Christum à Dei & nomine & proprietate diuelle. Quòd si vitam perficit credere in Christo eos, qui in Deum credunt: verbi virtutem diligens lector expendat: Credite in Deum, & in me credite. Cum enim ait: Credite in Deum, & in me credite, vniens se fidei Dei, & naturæ eius vniuit, cum

A memorato Deo in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum: Deum se per id docens, cum credendum in eum sit ab his, qui in Deum credant. Occasionem tamen irreligiosæ vnionis exclusit: quia cùm & in Deum, & in se credendum professus sit, fidem de se solitarij non reliquit. Quanquam igitur in plurimis, ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionem, ne quando confessus Deum patrem, ab eius de vnitate discerneret, neque se in vnitate ipsius collocans, eundem tamen vnum & solitarium profiteretur: tamen etiam ex hoc vel maximè intelligitur sacramentum & vnitatis & natiuitatis doceri, cùm ait: *Ioan. 5.* Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. B Opera enim quæ dedit pater mihi vt perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam pater me misit, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Neque vocem eius vnquam audistis, neque figuram eius vidistis, & verbum eius non babetis in vobis manens: quoniam quem misit ille, huic vos non creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo verè intelligitur, cùm nec ipse visus sit, nec vox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditam vocem fuisse, dicentis: *Matth. 17.* Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Et quomodo vox Dei audita non est, cùm paternæ vocis significationem in se vox audita contineat? C Sed fortè in Hierosolymis manentes non audierant, quia in desertis Ioannes solus audierit. Quærendum est ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater. Non enim testimonio iam Ioannis vtitur vocem è cœlo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne, & quod hoc esset, continuò subiecit: Opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam pater me misit. Agnosco testimonij autoritatem: neque enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret. Opus ergo suum testimonium est. Sed quid tandem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me. Neque vocem eius vnquam audistis, D neque figuram eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens. Extra crimen ergo sunt ignorantes testimonium patris, qui in his nunquam auditus ac visus sit, & in his non maneat verbum eius: sed non sunt sub venia incogniti sibi testimonij: quia testimonium de se patris, operum suorum testimonium esse profitetur. Opera igitur de eo testantur quòd à patre sit missus, sed hoc operũ testimonium patris est. Et cùm operatio filij, patris testimonium sit: eam necesse est operari in Christo naturam intelligendã esse, per quam testis & pater est. Atque ita Christus operans, & in opere pater testans, ostenduntur inseparabilis secundum natiuitatẽ esse naturæ, cùm Dei de Christo testimonium, ea ipsa Christi esse significetur operatio. E Non sunt itaque extra reatum non cogniti sibi testimonij, cùm opus Christi testimonium de eo patris sit. Neque in eo quòd testantis vocem non audierint, & figuram non viderint, & verbum eius manens in se non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia. Ad id enim refertur quod dictum est: *Ioan. 5.* Neque vocem eius audistis, neque figurã eius vidistis, & verbum eius manens non est in vobis. Et cùm testatus de eo pater fuisset, vt causa tamen neq; vocis auditæ, neque visæ figuræ, & verbi in his non manẽtis possit intelligi, continuò subiecit: *Ibid.* Quoniam quem misit ille, huic vos non creditis. Se credito, & vocem Dei audiendam, & figuram videndam, & verbum eius in his

A qui crederent inesse demonstrans, cùm per naturæ vnitatem in se pater & loqueretur, & videretur, & haberetur: nunquid non & patrem significat, cùm missus ab eo est? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à patre discreuit, cùm hinc pater testans de eo, neque auditus neque visus sit, nec intellectus, quia misso à patre sibi non creditum sit? Non se ergo vnigenitus Deus à Deo separat, patrem Deum confitens: sed per significationem patris Deo patre demonstrato, se quoque in Dei honore constituit. Namque in hoc ipso eodémque sermone, in quo operibus suis testari se missum esse à patre docet, & patrem testantem, quod ab eo missus sit, significat, cùm dixisset: B Et bonorem eius qui est solus Deus, non quæritis: non tamen hoc dictum nudum, & non antea ad vnitatis fidem præparatum reliquit. Superius enim ita ait: *Ibid.* Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis: honorem ab bominibus non accipio, sed cognoui vos, quoniam dilectionem Dei non habetis in vobis: Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis vos credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius qui est solus Deus, non quæritis? *Honorẽ eius qui est solus Deus, non quæritis.* Honorem improbat hominum, quia honor potius quærendus à Deo est: & infidelium est honorem ab alterutro accipere. Quid enim homo homini honoris imparC tiet? Cognitum itaque sibi ait, dilectionem Dei in his non esse: & non manentis in his dilectionis Dei hanc docet causam, quia se venientem in nomine patris sui non accipiunt. Quid rogo est, in nomine patris eum venire? Nunquid aliud quàm in nomine Dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio Dei non est, quia non susceptus sit in nomine Dei veniens? Aut nunquid in se non & naturam Dei significauerat, dicens: Non vultis venire ad me vt vitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: *Ioan. 5.* Amen amen dico vobis, quoniam venit hora, & nunc est, in qua audient mortui vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. D Cùm in nomine patris venit, neque ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura qua pater est, quia & filio & Deo proprium est in nomine Dei patris venire. Deinde accipiendus est alius in nomine eodem veniens. Sed hic homo est, à quo sibi honorem hominis sperabunt, & cui honorem reddent vicissim, cùm tamen se idem in nomine patris venisse fallet. Et hic quidem antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriantem. Et cùm hunc honorabũt, atque ab eo honorabuntur (tum enim spiritum erroris accipient) bonorem eius qui est solus Deus non quærent. Anne cùm ob hoc dilectionem Dei non habeãt, quia venientem se in nomine patris non acceperint, & E rursum venientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro recipientes, honorem eius qui solus Deus est non requirant, separare se Christus ab honore vnius Dei poterit intelligi, cùm idcirco non quæratur honor solius Dei, quia antichristum suscipiendo non sit ille susceptus? Nam cuius repudiatio honoris solius Dei prætermissio est, in huius honore necesse est honorem solius Dei esse: in cuius si susceptione mansissent, honorem solius Dei quæsissent. Et hic idem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. *Ibid.* Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Nunquam enim natura alia exæquantur in honore,

nec

nec exæquatus honor sépárat honorandos: dum sa-
cramento tamen natiuitatis poscitur honoris æquali-
tas, cùm filius ita honorandus vt pater sit. Et cùm
eius qui solus est Deus, bonor non quæritur, non est
extra solius Dei honorem, cuius honor idem atque
vnus & Dei est: quia vt non honorificans filium, non
honorificat & patrem, ita & solius Dei honorem non
Honor Christi est inseparabilis ab honore Dei. quærens, non quærit & Christi. Inseparabilis itaque
est à Dei honore honor Christi. Et quàm vnus atque
idem vtriusque sit, etiam ex eo docet, cùm sit nun-
ciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas hæc non est
Ioan.11. vsque ad mortem, sed pro gloria Dei est, vt honorifi-
cetur filius Dei per eum. Pro gloria Dei Lazarus
moritur, vt filius Dei glorificetur per Lazarum. Nun-
quid ambigitur, in gloria filij Dei esse gloriam Dei,
cùm mors Lazari quæ Deo sit gloriosa, gloriam sit
Dei filio paritura? Atque ita & naturalis per natiuita-
tem vnitas Dei patris in Christo docetur, cùm infir-
mitas Lazari pro Dei gloria est: & sacramentum fidei
retinetur, cùm per Lazarum glorificandus est Dei fi-
lius, Deo perinde Dei filio intelligendo, neque ita
Deo intelligendo, vt non etiam Dei filio confitendo,
cùm glorificãdo per Lazarum Deo, Dei sit filius glo-
riosus. Inseparabilis sacramento diuinæ naturæ est vi-
uentis à viuente natiuitas, nec demutationem generis
accipit filius Dei, ne non in eo paternæ naturæ veritas
maneat. Nam & his ipsis significationibus, quibus
confesso vno tantum Deo abnegasse in se Dei natu-
ram videtur, sub solius demonstratione: in vnitate se
tamen paternæ naturæ vnius Dei fidem non conuel-
lens, locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege
esset principale mandatum, respondit: Audi Israel,
Deut.6. Dominus Deus tuus Deus vnus est. &: Diliges Do-
minum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota a-
nima tua, & ex totis visceribus tuis, & ex tota virtute
tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem
Luc.10. simile est huic: Diliges proximum tuum tanquam te
ipsum. Maius autem horum mandatum non est. Alie-
nasse se à natura & religione vnius Dei existimatur,
cùm principalis mãdati hæc sit professio: Audi Israel,
Dominus Deus tuus Deus vnus est. Deinde ne in cõ-
sequentis se quidẽ mandati religione constituat, cùm
ad proximi nos dilectionem lex sicut ad vnius Dei fi-
dem vocaret. Et quidem responsio scribæ non est ne-
Marc.12. gligenda, dicentis: Bene dixisti magister in veritate:
quòd vnus sit Deus, nec est alius præter illum. Ita di-
ligendus ex toto corde, & ex totis virtutibus, & ex to-
ta anima, & diligere proximum tanquam seipsum, hoc
maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis.
Responsio scribæ videtur cum dictis Domini conue-
nire, vnius Dei charitatem intimã internámque pro-
fitentis, & dilectionem proximi secundum propriæ
dilectionis veritatem pollicentis, & supra sacrificio-
rum holocaustomata charitatem in Deum atque in
hominem esse intelligentis. Sed quid sequatur viden-
dum est: Videns autem Iesus quòd sapienter respon-
disset, dixit illi: Non es longè à regno Dei. Quid sibi
vult tam moderatæ respõsionis professio? cùm homi-
nem ad cœlorum regnum fides ista cõsummet, vnum
Deum credere, & eum tota anima, & totis viribus, &
toto corde diligere, proximum quoque ita vt sei-
psum amare, scriba hic non iam in regno Dei sit, sed
non longè à regno Dei sit? Alia istud significatione
nudum vestientibus, & esurientem alẽtibus, & sitien-
Matth.25. tem potantibus, & ægrotum visitantibus, & clausum
carcere frequentantibus datur: Venite benedicti pa-
A tris mei, possidete præparatum vobis regnum à con-
stitutione mundi. Vel illis quibus hæc pauperis spiri-
tus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipso- *Ibid.5.*
rum est regnum cœlorum. Perfectus hic fructus est,
& absoluta possessio est, & præparati regni non incer-
ta traditio. Aut nunquid adolescẽs minus aliquid ho-
rum confitebatur? Nam exæquata ad amorem suum
dilectione proximi, quid de boni operis consumma-
tione non egerat? Interdum enim indulgentem offi-
ciosúmque esse, non perfectæ est charitatis: perfecta
autem charitas omne huiuscemodi indulgentiæ im-
plebit officium, cùm non reliquerit quod alteri de-
beat, qui tantum alteri quantum sibi reddat. Sed i-
B gnoratione consummati sacramenti detentum scri-
bam, per professionem fidei Dominus collaudans, &
non longè eum à Dei regno esse respondens, non ta-
men eum in ipsa iam beatæ spei possessione consti-
tuit. Tendebat enim felici cursu, etsi ignoranti & præ-
lata omnibus dilectione Dei, & charitate proximi sua
ipsius dilectioni exæquata, cùm tamen ei ipsi proxi-
mi charitati amorem Dei prætulisset, iam non ho-
locaustomatum & sacrificiorum præscriptis conti-
nebatur. Non erat longè istud ab Euangelico sa-
cramento. Et cur non longè à Dei regno sit, qui fu-
turus magis in Dei regno sit, ex ipsis dictis Domini
intelligendum est. Sequitur enim: Et nemo audebat *Marc.12.*
C iam eum interrogare. Et respondens Iesus dixit do- *Matth.22.*
cens in templo: Quomodo dicunt scribæ Christum
filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu
sancto: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris
meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum
tuorum. Ipse Dauid dicit eum Dominum, & vnde est
filius eius? Non longè igitur à Dei regno est scriba v-
num Deum confitens, qui vltra omnia esset diligen-
dus: sed admonetur sua ipsius professione, cur sacra-
mentum legis ignoret, & Christum Dominum filium
Dei nesciat per natiuitatis naturã in fide vnius Domi-
ni confitendum. Et quia per vnius Domini secun-
dum legem professionem, Dei filio vt in vnius Domi-
D ni sacramento maneret, non relinqui videbatur: scri-
bam admonet, quomodo Christum Dauid filium esse
diceret, cùm Dauid eum Dominũ suum esset profes-
sus: nec natura sineret, vt qui tanto patriarchæ esset fi-
lius, esset & Dominus. Hoc ideo, vt scriba secundum
carnem & partum Mariæ quæ ex Dauid esset, solum
eum intelligens, Dominum potius secundum spiri-
tum Dauid meminisset esse, quàm filium. Et id quod
dictum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus v- *Deut.6.*
nus est, à Domini vnius sacramento Christum non
separaret, cùm tantus Patriarcha & Prophetes eum,
qui ex vtero Domini ante luciferum genitus fuisset,
Dominum sibi profiteretur: non vtique immemor le-
E gis, neque ignorans dominum alienum non confiten-
dum, sed eum qui sacramento naturalis natiuitatis ex
incorporali Dei vtero substitisset, absque violatæ le-
gis fide Dominum esse intelligendum, cùm vnus ex
vno per vnius Domini naturam haberet in se natura-
le quod Dominus est. Quis ergo etiam nunc relictus
est ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum man-
datum legis in vnius Domini confessione ac dilectio-
ne docens esse, non suo ad scribam, sed Prophetæ te-
stimonio est vsus, esse se Dominum: Dominum se ta-
men semper per id quod filius Dei est esse significans.
Per id enim in sacramento Dei vnius per natiuitatem
manet: quia Dei in se naturam Dei natiuitas tenens, in
Deum alterum non excedat diuersitate naturæ, & vo-

ritas generationis nec patri adimat ne non Deus sit, nec filio non perficiat ne non sit & Dominus. Atque ita neque autoritatem pater amittit, nec naturam filius non tenet, per quod nec Deus pater non Dominus vnus est, neq; vnigenitus Deus Dominus separatur ab vno, cùm ex vno Domino vnus ipse subsistat in Dominum, Dominum vnum esse ita ex lege docens, vt se quoque Dominũ, Propheta testante confirmet. Tendat per cęteras impij furoris propositiones fidei Euãgelicæ responsio, & his ipsis quibus impugnetur repugnet: & armis excidij sui vincens, vnius spiritus dicta, vnius quoque fidei demõstret esse doctrinam. Neque enim alius est Christus, quàm qui est prędicatus, Deus scilicet verus, & in Dei vnius veri gloria manens: & sicut se Dominum ex lege dum negare videtur, professus, ita & in Euangeliis verum se Deum dum non confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto eius, ne eum verum Deum esse hæretici confiteantur,

Ioan.17. excusant: Hæc est autem vita æterna, vt sciant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. In eo namque quod ait, te solum verum Deum, separare se à veritate Dei per exceptionem solitarij existimatur, cùm solus verus Deus nisi se tãtum solitarium Deum non patiatur intelligi. Et verè istud fides Apostolica non patitur duos veros deos credi, quia naturæ vnius Dei nihil alienum naturæ eiusdem exæquandum sit veritati. Non erit enim in Dei vnius veritate Deus vnus, si extra naturam vnius Dei veri, alterius generis, & non secundum natiuitatem naturalis sibi Deus verus existat. Sed vt in hoc ipso eodem dicto non ambiguè ipse se in vnius Dei veri natura Deum verum professus esse intelligatur, à superioribus huic tamen dicto continuatis atque iunctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat: vt per gradus demonstratæ fidei iam in ipso apice veri Dei Christi, libertatis nostræ fiducia conquiescat. Post sacramen-

Ioan.14. tum itaque sermonis eius quo dixerat: Qui me videt, videt & patrem: &, Non creditis mihi quòd ego in patre, & pater in me est: &, Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est: sin autem, vel propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentium my-

Ioan.16. steriorum sermonem sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necessitatem vt aliquis te interroget, in hoc credimus quoniam à Deo existi. Virtutibus in eo Dei, naturam quoque Dei intellexerunt: neque enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi potius à Deo posset esse, quàm nati. In hoc ergo credere se profitentur, quòd à Deo exierit, quia naturæ in eo Dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans Dominus respondit, non vtique quòd missus esset, sed quòd à Deo exisset: profectum natiuitatis ex incorporali Deo sub exitionis significatione testantium. Nam & ipse natiuitatem suam sub

Ibid. exitionis demonstratione fuerat elocutus, dicens: Vos me amatis, & creditis quoniam à Deo exiui, & à patre veni in hunc mundum. A patre enim in hunc mundum venerat, quia à Deo exierat. Nam vt natiuitatem suam in exitione significasse intelligeretur: subiecit, se à patre venisse. Et cùm per id à patre venerit, quia à Deo exierit, exitio eius à Deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est professio consecuta. Intelligentibus itaque Apostolis hoc exitionis sacramentum, hæc locutus est: Modò creditis: Ecce

Exitio Christi à Deo, est eius absoluta natiuitas.

A veniet hora, & venit, vt dispergatur vnusquisque in sua, & me solum relinquatis, sed non sum solus, quoniam pater mecum est. Vt exitionem illam, non alienationem à Deo patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se Dei patris nascendo retinentem, subiecit, non se solum esse, sed patrem secum esse, virtute vtique atque vnitate naturæ: cùm secum pater in se manens, esset in loquente se atque operante & operans & loquẽs. Deinde vt causam totius huius sui sermonis ostenderet, adiecit: Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In hoc autem seculo tribulationem habebitis, sed animæqui estote, quia vici ego mundum. Locutus ergò ista est, vt pacifici in eo manerent, neque dissensionum studio super fidei discep-

B tationibus dissiderent: cùm qui solus relinqueretur, non solus esset, & qui à Deo exisset, eum à quo exisset Deum in se haberet. Deinde in seculo vexati, patiẽtes promissionum eius essent, qui mundum à Deo exeundo, & Deum secum habendo vicisset. Postremò totius mysterij fidem elocuturus, eleuatis in cœlum oculis, ait: Pater venit hora, honorifica filium tuum, *Ioan 17.* vt & filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti illi, det ei vitam æternam. Anne tibi infirmus videtur, cùm honorificari se rogat? Sit planè infirmus, nisi honorificari se idcirco postulat, vt ipse honorificet honorifi-

C cantem. De honore autem accipiendo & reddendo, libro alio tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certè non ambigitur gloriam idcirco posci, vt glorificetur impartiens: sed fortè in eo imbecillis est, quòd potestatem omnis carnis accepit. Sit quoque acceptio potestatis imbecilla, nisi potens est illis quos accepit, vitæ tribuere æternitatem: sed in eo ipso quoque quod accipit, natura aliqua infirmitas arguitur. Sit planè acceptio infirmitas, nisi Christus ex natiuitate potius quàm ex innascibilitate Deus verus est. Quòd si acceptio potestatis, sola est significatio natiuitatis, in qua accipit id quod est: non est infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc nascentem con-

D summat esse quod Deus. Cùm enim innascibilis Deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem vnigenito Deo autor sit, autorem natiuitatis esse, sacramentum paternum est. Cæterum non habet contumeliam, quæ autoris sui exprimit imaginem: quod enim pater dedit potestatem in hoc filium genuit, quod filius accepit, natiuitatem consummat. Dedisse enim potestatem omnis carnis, & ad id dedisse, vt det ei vitam æternam: habet in dãte quod pater est, & in accipiente quod Deus est: cùm & in eo significetur pater esse quòd dederit, & in eo filius Deus maneat, quòd vitæ æternæ dãdæ sumpserit potestatem. Naturali igitur filio Dei & cognita omnis potestas est, quæ cùm

E data sit, non alienata est per id ab autore, quia data est, cùm quòd est autoris, hoc datum sit: dare scilicet vitam æternam, & corruptionẽ in incorruptionem mutare. Dedit itaq; pater omnia, & accepit filius omnia: Neque ambiguum est, cùm dixerit: Omnia quę patris *Ioan.17.* sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum species, neque elementorum diuersas substitutiones præsens sermo significat: sed beatæ atque absolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, Deum in his ostendit intelligẽdum esse quæ sua sunt in virtute, in æternitate, in prouidentia, in potestate. Non quod hæc Deus ita habeat, tanquam aliud quid extra ista esse credendus sit: sed quòd in his ad aliquantulam sensus nostri opinionem significatus sit ipse qui habeat. Vnigenitus igitur

igitur in his se docens substitisse, quæ patris sunt, cum ex se sumpturum esse sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt, tradita vtique & accepta. Sed data non infirmant diuinitatem, quę in his eum constituũt esse quibus pater est. His igitur nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ vsus est, vt cum se à Deo exisse docuisset, secunque esse patrem professus esset, seque mundum vicisse testatus esset, & honorandus à patre, patrem esset honoraturus, & accepta potestate id danda vniuersę carni vitę æternitate esset vsurus: tum postremò omnia hęc tali absolutione cõcluderet: Hæc est autem vita æterna, vt sciant te solum Deus verum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem vel loqui ô hæretice disce vel credere, & separa à Deo Christũ si potes, à patre filium, à Deo vero super omnia Deum, à solo vnum. Vnus enim Dominus est Iesus Christus. Si vita æterna est in Deum solum verum credidisse, sed nõ sine Christo: separato Christo à solo Deo vero, in confessione solius Dei veri, vita æterna non capitur. Non intelligo quomodo nobis à Deo vero separandus ad fidem sit, qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam igitur sciam morosas difficilium quæstionum absolutiones legentium desideriis graues esse tamen dilata ad modicum totius veritatis demonstratione, indulgeri mihi existimo non sine aliquo fidei profectu, his ipsis dictit Euangelicis tecum hæretice luctanti. Audis professionem Domini dicentis: Hæc est autem vita æterna, vt scientiè solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Q͡uæro quid sit quod sensum moueat, ne verus Deus Christus sit. Non eñ tibi nunc quid de Christo credere debeas significaoo aliqua alia subiecta demõstrat. Non habes quicquam præter quàm Iesum Christũ: non filiũ hominis, vt de se solet dicere: non filium Dei, vt profiteri ei de se visitatum est: non descendentem panem viuum de cœlis, quod cum multorum scandalo de se frequentat: sed dicens, te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, omnẽ prænominum & cognominum suorum, vel naturalium, vel assumptorum consuetudinem prætermisit: vt cùm confitendus solus verus Deus & Christus Iesus æternitatem præstarent, sine dubio in ea Iesus Christus esset significatione, qua Deus est. Sed fortè quod ait, te solum, cõmunionem atque vnitatem suam à Deo separat. Separet sanè: si nõ ad id quod ait, te solum verum Deum continuò subiecit: & quem misisti Iesum Christum. Et sensum audientis interrogo, quid credendus sit Iesus Christus, cum ad id quod pater solos Deus verus credendus sit, credendus & Christus est? Sed solus fortè pater Deus verus, Christo non relinquit vt Deus sit. Non relinquat sanè: si vnus Deus pater Christo vt vnus sit Dominus, non relinquit. Q͡uòd si vnus Deus pater Christo non adimit vt vnus sit Dominus, ita solus Deus pater verus Christo Iesu non aufert vt verus Deus sit: cum ad vitæ æternæ meritum hoc proficiat, vt cum credatur solus verus Deus, credatur & Christus.

ibid.

Q͡uid nunc rogo stultitiæ tuæ sensu Christo deputas hæretice, cum esse credatur & Christus, qui vitam æternam qui tribuit, qui honorificãdus à patre patrem honorificauit, qui mundum vicit, qui solus relinquendus non solus est, sed secum habet patrem, qui à Deo exiuit, atque à patre venit? Q͡uid igitur in tantis Dei virtutibus nato naturæ ac veritatis imparties? Solum enim verum Deum patrem inutiliter credimus, nisi

A credamus & quem misisti Iesum Christum. Q͡uid hęres? quid moraris? quid Christus confitendus sit doce. Nam qui quæ scripta sunt negas, quid restat, nisi vt quæ non scripta sunt credas? O infelix voluntas, veritati obnitens falsitas, cum in fide & confessione veri Dei patris Christus vnitus sit, rogo qua fide ver⁹ Deus negatus creatura esse dicitur, cum fides nulla sit in solum verum Deum credidisse sine Christo? Sed angustum te hæretice, & diuini spiritus incapacem, cœlestium dictorum oon adit sensus: & vipereo inspiratus errore, Christum verum Deum nescis in fide solius veri Dei ad vitæ æternitatem confitẽdum. Sed ecclesiæ fides solum verum Deum patrem confessa, con-
B fitetur & Christum. Neque verum Christum Deum confitendo, non & solum verum Deum patrem confitetur: neque rursum solum verum Deum patrem confessa, noo confitetur & Christum. Per id enim Christum confessa Deum verum est, quód solum verum Deum confessa sit patrem. Ita quod solus pater Deus verus est, Deum verum esse confirmat & Christum. Non enim vnigenito Deo naturæ demutaoonem naturalis natiuitas intulit: & qui ex subsistente Deo secundum diuinæ generationis naturam Deus subsistit, ab eo qui solus verus Deus est inseparabilis est veritate naturæ. Tenuit enim natura veritatis suæ ordinem, vt natiuitatis veritatem veritas naturalis in-
C ueheret, nec alterius ex se generis Deum Deus vnus efferret. Atque ita sacramẽtum Dei nec in solitudine, nec in diuersitate consistit: cùm neque alter Deus deputetur qui ex Deo cum naturæ suæ proprietate substiterit, neque in vaiooe maneat, quem patrem naoiuitatis veritas doceat confitendum. Noo deseruit igitur oatus Deus naturæ suæ proprietatem: & naturali in eo virtute est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Nõ enim in eo Deus aut demutatus aut degener est, cum si quod vioum natiuitas intulisset, ei potius naturæ contumeliam per quam natiuitas subsistebat, inferret, dum quod ex se est desineret esse quod suum est. Atque ita non eum demutaoio corrumpebat, qui
D in substaotiam nouam natiuitate subsisteret: sed eum qui natiuitate filij, impotens naturæ suæ tenere constãtiam, externum aliquid à se alieoumque genuisset. Noo est autem, vt sæpe iam commemorauimus, in vnitate Dei patris & Dei filij humanarum vitium opinionem: vt sit vel extensio, vel series, vel flexus, vt aut riuum fons effundat ab origine, aut ramum arbor teneat io caudice, aut calorem ignis emittat in spacium. Hæc enim à se inseparabili protensiooe manét potius detẽta quàm sibi insunt: dum & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est. Et hęc ipsa res sola sibi est potius quàm res ex re substituta est: quia nõ aliud arbor quàm ram⁹, neq; ignis quàm calor, ne-
E que fons possit esse quàm riuus. At verò vnigenitus Deus, ex perfecta atq; inenarrabili naoiuitate subsistẽs De⁹ est, & vera progeoies innascibili Dei est, & incorporalis naturę generatio iocorporalis, De⁹ viu⁹ & ver⁹ à viuẽte vero Deo, & inseparabilis à Deo naturę De⁹, dũ subsistẽs natiuitas nõ alterius naturæ Deũ perfecit, neq; generaoo quæ substantiã prouehebat, substantię naturã demutauit in genere: sed dispensatione assumptæ carnis, & per exinaniendi se ex Dei forma obediẽtiã, naturæ sibi nouitatẽ Christus homo natus intulerat, nõ virtutis naturæq; dãno, sed habitus demutatione. Exinaniẽs se igitur ex Dei forma serui formã natus acceperat: sed hanc carnis assumptionẽ, ea cũ qua sibi naturalis vnitas erat, patris natura noo senserat: &

nouitas temporalis, licet maneret in virtute naturæ, amiserat tamen cum forma Dei, naturæ Dei secundũ assumptum hominem natiuitatem. Sed summa dispẽsationis hæc erat, vt totus nunc filius, homo scilicet & Deus, per indulgentiam paternæ voluntatis, vnitati paternæ naturæ inesset: & qui manebat in virtute naturæ, maneret quoque in genere naturæ. Idem enim homini acquirebatur vt Deus esset. Sed manere in Dei vnitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per vnitatem Dei in vnitatem Dei naturalem euaderet: vt per hoc quod in natura Dei erat Deus verbum, verbum quoque caro factum rursum in natura Dei inesset: atque ita homo Iesus Christus maneret in gloria Dei patris, si in verbi gloriam caro esset vnita: rediretque tunc in naturæ paternæ etiam secundũ hominem vnitatem verbum caro factum, cum gloriam verbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud seipsum patri erat vnitas sua, vt naturæ suæ natiuitas in se rursum glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem vnitatis intulerat: & vnitas vt perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tanto antea præparato ad fidei huius intelligẽtiam

Ioan. 17. sensu, cum dixisset: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundum dispensationis suæ obedientiam: Ego te glorificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi vt facerem. Postque vt meritum obedientię & sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adiecit: Et nunc glorifica me tu pater apud temetipum, gloria quam habebam antequam seculum esset apud te.

Qui manere Christum in natura Dei denegat, & inseparabilem esse atque indifferentem à solo Deo vero non credit: respondeat quæ huius petitionis sit ratio: Et nũc glorifica me tu pater apud temetipsum. Quid enim causæ est, vt pater eum glorificet apud semetipsum? aut quæ verbi huius significatio est? quiue significationis effectus est? Pater namque non eget gloriæ, nec se exinaniuerat de forma gloriæ suæ. Quo modo ergo apud semetipsum glorificaturus est filium & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi cõstitutionem? Sed apud eum habere quis sensus est? Non enim ait, gloriam quam habebam antequam seculum esset, cum essem apud te: sed, gloriam quam habebam apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentum docet. Glorifica verò apud te, non idem est quòd glorifica me. Non enim semetipsum glorificari, tantum ita vt sibi aliquid sit proprium gloriæ rogat: sed apud semetipsum patrẽ glorificari se ab eo precatur. Vt enim in vnitate sua maneret, vt manserat, glorificaturus eum apud se pater erat, quia gloriæ suę vnitatem per obedientiam dispẽsationis excesserat: scilicet vt in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua sacramento erat diuinæ natiuitatis vnitus. essetque patri apud semetipsum glorificatus, vt quod apud eum antè habebat maneret, neque abalienaret ab eo formæ Dei naturam formæ seruilis assumptio: sed apud semetipsum glorificaret formam serui, vt maneret Dei forma, quia qui in forma Dei manserat, idem erat in forma serui. Et cùm serui forma glorificanda esset in Dei forma, apud eum ipsum glorificãda erat in cuius forma formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua verò hęc, neque nũc primum Euangelicis doctrinis consignata, vox Domini est: & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum Dei patris sacramentum pulcherrima illa spei suæ gratulatione testatus est, tunc cum Iuda ad proditionem exeunte, gaudio consummandæ suæ dispensationis elatus hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & Deus honorificatus est in eo. Si Deus honorificatus est in eo, & Deus honorificauit eum in se, & Deus protinus honorificauit eum. Quid limosi corporis graues animæ, & sordente peccatis conscientia fœtidæ cœnosæque vsque ad iudicium diuinæ de se professionis inflamur? & arbitros nos naturæ cœlestis deputantes, impiis ad Deum calumniæ nostræ disputationibus rebellamus? Quanta potuit enim Dominus verborum simplicitate Euangelicam fidem locutus est: & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas, non tamen vt quicquam minus dignum naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti sui significationem nõ ambiguam existimo, cum ait: Nunc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non verbo, sed carni acquirebatur: id est, non natiuitati Dei, sed nati hominis dispẽsationi. Hoc verò quod sequitur quid significet interrogo: Et Deus honorificatus est in eo. Honorificatum enim in eo Deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiã tuam hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio vtique hominis: & quæro an filius hominis idẽ sit & filius Dei. Et cùm non alius sit filius hominis, neque alius filius Dei, verbum enim caro factum est: & cum qui filius Dei est, ipse & hominis sit filius: requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius Dei est, glorificatus sit Deus, quia in filio hominis, qui & filius Dei est, glorificatus Deus est? Videamus quid sit hoc quod tertiò subditur: Si Deus glorificatus est in eo, Deus glorificauit eum in se. Quod istud rogo sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatum Deum glorificat in sese. In filio hominis Dei gloria est, & gloria Dei in gloria filij hominis. Deus glorificat eum in sese, homo vtique non per se glorificatur. Neque rursum qui in homine glorificatur Deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quàm Deus est. At verò cùm glorificato filio hominis, glorificans Deum Deus glorificat in sese, inuenio naturę gloriam in gloriam naturæ naturam glorificantis assumi. Non enim se Deus glorificat: sed glorificatum in homine Deum, glorificat in sese.

Gloria non verbo, sed carni quærebatur.

Quòd autem glorificat in sese, licet non se glorificet tamen in naturæ suę gloriam naturam glorificantis assumit. Et cùm glorificans Deum Deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese, eum quem glorificauit in sese inesse demonstrat cum eum glorificat in sese. Affer nunc quisquis es heretice, flexuosæ doctrinæ tuæ ineuolubiles quæstiones: quæ cùm se nodis suis illigent, in nullo tamen agmine hęrendi molestiã continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo Deus: & Deus glorificatum eum in homine, glorificauit in sese. Non enim idipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis Deum, vel glorificari in sese, glorificatum in homine Deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum verbis tuis, quid velis esse glorificari in filio hominis Deum. Vtique aut Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrẽ qui glorificatur in Christo. Si Christus est: Deus certè Christus est, qui glorificatur in carne. Si pater est, sacramẽtum vnitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christum confitendo, Deum etiam inuitus loqueris: aut patrem &

Deum

Deum intelligendo, naturam Dei patris non negabis in Christo: Atque hæc de glorificato filio hominis, & glorificato in eodem Deo, dicta sint. De eo verò quòd glorificatum in filio hominis Deum Deus glorificat in sese: in quo tandem tibi relictam facultatem exerendæ impietatis existimas, ne secundũ naturę veritatem verus Deus Christus sit? Christũ enim Deus natum hominem clarificat in sese: nunquid extra se est, quod clarificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriam quam apud se habuit: & cùm in forma Dei assumptio formæ seruilis assumitur, in se glorificatur glorificatus in homine Deus, quì ante natiuitatis dispensationem in sese erat, & per formam sui, & per naturam natiuitatis vnitus. Natiuitas enim non nouæ neque alienæ naturæ Deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat. Et cùm post natiuitatem hominem glorificatus in homine, in naturæ suæ rursum gloriam clarescit, in se eum De⁹ clarificat: cùm in naturæ paternæ gloriam, ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autem audacissimum impietatis tuæ furorem Apostolica fides ne quò licentia liberæ intelligentiæ euageris, cùm ait: *Philipp. 2.* Omnis lingua confitebitur quia Dominus Iesus in gloria Dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in eius gloria confitendus est. Et qui in patris gloria confitendus, quem in se pater glorificauit, in his sine dubio intelligendus est esse, quibus pater est, cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit cõfitendus. Non enim hic nunc tantummodo in gloria Dei est, sed in gloria Dei patris est. Neque glorificauit gloria exteriore, sed glorificauit gloria in sese, in eam eum quæ sua est gloriam resumendo: & in eam gloriam quam apud eum habuit, eum & apud se glorificat & in sese. Atque ita inseparabilis à fidei huius coniunctione intelligitur etiam sub hominis humi- *Ioan. 17.* litate, sic dicens: Hæc est autẽ vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum? cùm & sine Christo, solo Deo patre cognito, vita æterna non sit, vt Christ⁹ glorificatus in patre sit. Si autem ea demum vita æterna est, solum verum Deum patrem nosse, & quem misit Iesum Christum: non existimetur planè verus Deus Christus, si vita sit in Deum credidisse sine Christo. Et quod solus Deus pater Deus verus est, non pertineat ad Deum Christum, nisi gloria Christi hominis in solo vero Deo patre est. Si enim in se eum glorificat pater, & solus pater Deus verus est, non extra solum verum Deum Christus est: quia glorificatum in Deum Christum, glorificet pater verus Deus sol⁹ in sese. Et quòd à solo vero glorificatur in sese, non alienat à solo vero quia in se solo glorificatur in vero. Sed fortè piæ huic fidei nostræ, impiæ perfidiæ tuæ occurrat assertio, vt aliena ab intelligentia Dei veri sit hæc necessitatis confessio: *Ioan. 5.* Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Nisi duplicem responsionem duplex Iudæorum indignatio exigit: sit hæc planè infirmitatis professio, nihil ab se facere filium posse, nisi quod viderit patrẽ facientem. Quod si Iudæis & violati sabbati reatum obiicientibus, & æqualitatem in Christo Dei per professum sibi Deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad vtrunque responsum est: putás ne per confessionem responsionis posse dictorum occuli veritatem? Et quanquam in alio libello tractatus hic à nobis locus fuerit, tamen quia non modo non obest, sed etiam ad religionem proficit fidem retractari,

A eundem ipsum, quia causa postulat, reuoluamus.

Hinc autẽ primùm responsionis necessitas orta est: *Ibid.* Et propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaque eorum vsque ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur, propter opera sabbato gesta. Sed videamus quid Dominus responderit: Pater meus *Ibid.* vsque modò operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, hæretice, demonstra. Per filium enim & in filio omnia sunt, visibilia & inuisibilia. Et tu qui vltra Euangelia sapis, necesse est vt aliquibus arcanorũ doctrinis cognitionem paterni operis adeptus, operantẽ nobis patrem ostendas. Quòd si pater B operatur in filio secundum quod ipse ait: Verba quæ ego loquor vobis, non ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua, vidés ne quid hoc sit: Pater meus vsque modò operatur? Hoc enim ideo ait: *Ioan. 14.* vt paternæ in se naturæ intelligeretur maiestas in sabbati opere potestatis suæ vsa natura. Cum enim in se *Ibid. 5.* operante operetur, pater, ipse necesse est patre operante operetur, atque ideo ait: Pater meus vsque modò operatur, vt ipsum illud præsens dictorum atque gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod vsque modò operatur, vnum atque idem dicti temporisque momentum est, vt non aliud aliquod opus esse patris quam C suum hoc quod agit crederetur: cum per id quod vsq; modò pater operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta à vitæ æternæ spe abesset, continuò subiecit: Et ego operor, vt hoc ipsum quod modò operatur pater, operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modò est, eiusdem temporis opus sit, & id quod operatur pater & filius, extra singularis sit vnionem. Sed geminatus est audientium dolor, id enim sequitur: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quòd non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum pro-prium dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Et D hic rursum admonebo & Euangelistæ iudicio, & communi humani generis sensu filium in paternæ naturæ æqualitate esse. Aequalitatem autem non nisi ex eadem esse natura, quia natiuitas non habet aliunde quod maneat. Et omnis generatio à generante se non sit aliena, dum ad id quod maneat, subsistit ex eodem. Huic igitur duplicatæ indignationi videamus quid Dominus responderit: Amen amen dico vobis, *Ioan. 5.* non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Nisi dicta propositionis propria sunt, vim dictis præsumptione propriæ & infidelis intelligentiæ afferimus.

E Si autem irarum causis subiecta responsio est: fides potius nostra loquitur quod docetur, quàm irreligiosa peruersitas impietatis suæ defendit errorem. Quæramus ergo an de sabbati opere hæc propria respõsio sit: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Ait enim superius: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Si paternæ in se naturæ autoritate quod gerit, gerente patre agit, qui vsque modò operatur in sabbato: extra crimen operis est filius, in quo paternæ operationis præfertur autoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, nõ potest, sed ad autoritatem. Nam ab se non potest nisi videat: neque enim præstat vidisse virtutem. & cum non præstet visus virtutem naturam non infirmat non

posse sine visu: sed autoritatem ostendit ex visu. Id enim quod ait: Nisi videat, conscientiam significat in visu, sicut ad Apostolos ait: Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones quoniam albæ sunt ad messem. *Luc. 10.* Conscientia igitur in se naturæ paternæ quæ in se operatur operante, ne violasse sabbatum Dominus sabbati crederetur, ait: Non potest filius ab se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, vt id quod operatur, ex conscientia naturæ in se operantis ostenderet, cum & se sabbato operante, vsque modo pater operetur in sabbato. Ad alterius verò indignationis dolorem, consequentis dicti retulit causam: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius similiter facit. Exprobra infirmitatem Dei filio, adime quoque naturæ æqualitatē: si non quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter: si discrimē aliquod paternæ virtutis atque operationis admittitur, si quod ad æqualitatem virtutis naturæque proprium est, honoris æqualitas non postulatur. Ipse enim in continuis ait: Vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Discerne æqualitatem in honore non dispari, infirma naturam in eadem operatione virtutis. Quid responsionis causam ad contumeliam diuinitatis inuadis? Ad operationem sabbati respondit, non se quicquam facere posse, nisi quod patrem facientem vidisset. Ad demonstrationem verò æqualitatis, quæcunque pater faceret, facere se professus est. Tene quod ad sabbatū pertinet, ad opprobrium infirmitatis: si non quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter. Si autem sine exceptione quæcunque sunt: in quo tandem infirmitas reperietur, cum nulla quæ pater possit non possit & filius? Aut in quo tandem per intercessionem infirmitatis negatur æqualitas, cum vnus atque idem honor postuletur ad vtrumque? Quod si eadem est virtus operandi, & eadem est religio honorandi: non intelligo in quo tandem naturæ infirmæ contumelia relinquatur, cum eadem sit in patre & in filio & virtutis potestas & honoris æqualitas. Et hæc quidem quāuis cùm ipsa rerum absolutione tractata sint, tamen ne quid in eo quod ait Dominus: *Ioan. 5.* Non potest filius facere à se quicquam nisi quod viderit patrem facientem, ad infirmādæ naturæ eius impietatem proficiat, potius quàm ad demonstrandæ paternæ in se naturæ conscientiam, per quam ex autoritate operatus in sabbato est: Dicti quoque Dominici ad id pertinentis demonstrāda cognitio est, quo ait: Et à me facio nihil, sed vt docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quoniam ego quæ sunt ei placita facio semper. Sentis ne quid sit, non quicquam posse facere filium, nisi videat patrem facientē? *Ibid. 8.* & quo sacramento dictum sit: Et à me facio nihil? Et rursum: Nō reliquit me solum, quoniam ego quæ sunt ei placita, facio semper? Si enim ideo nihil ab se facit, quia in se manet pater: quomodo rursum ideo se solū pater non reliquit, quia quæ sunt ei placita facit. Non concordat secundum sensum tuum hæretice, dictorū diuersitas, vt nihil faciat à se nisi doctus à manente in se patre: & rursum idcirco in se pater maneat, quia quæ ei sunt placita gerit. Si enim nihil ab se facit propter manentem in se patrem: quomodo hinc vt in se pater maneat meritus est, quòd ea quæ ei placeāt agit? Non enim meritum aliquod est, non ab se gerere quę quis agat. Et contrà, quomodo patri quæ filius agat placita sunt, cum ea ipsa agat manens in filio pater. In

A angusto es impietas, & te munitissima fidei nostrę pietas concludit. Agit aliquid filius, aut non agit? Si non agit, quomodo in his quæ agit placet? Si autem agit, quomodo agit in his quæ ab se non agit? cum & proprium sit egisse quæ placeant, & sine merito sit non ab se egisse quę gesserit? Sed naturæ cui contradicis, hæc vnitas est, vt ita per se agat, ne à se agat: & ita à se non agat, vt per se agat. Intellige agentem filium, & per eum agentem patrem. Non ab se agit, cùm pater in eo manere monstratur. Per se agit, cùm secundum filij natiuitatem agit ipse quæ placita sunt. Infirmus sit nō à se agendo: nisi adeò ipse agit, vt quæ agit placeant. B Non verò sit in vnitate naturæ: si non quæ ipse agit, & in quibus placet, non ab se agit, sed manens in eo ad agendum pater edocet. Ita & manēdo docet pater, & filius agēdo non ab se agit: & non ab se agēs filius, cùm quæ placita sunt facit, ipse agit. Ac sic vnitas naturæ retinetur in agendo: dum & ipse operans non operatur ab se, & ipse ab se non operās operatur. Adiunge quoque huic illud quod ad opprobrium infirmitatis vsurpas: Omne quod dat mihi pater, ad me venit, & venientem ad me non repello, quia descendi de cœlo, *Ioan. 6.* non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem patris qui me misit. Sed fortè sine voluntatis libertate sit filius, vt ei naturæ infirmitas imperet necessitatem. *An necessitas filij sit* C Ideo autem necessitati sit subditus, non voluntati, vt datos sibi venientes à patre non repellat. Sed sacramēti vnitatem in his Dominus significans, dum non repellit sibi datos, dum non suam, sed mittentis se agit voluntatem: post repetitam hanc eandem Iudęis murmurantibus vocem, intelligentiæ nostræ sensum confirmat, dicens: Omnis qui audit à patre & discit, venit *Ibid.* ad me, non quòd viderit patrem quisquam, nisi qui est à Deo, hic vidit patrem. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Et quæro primùm, vbi auditus sit pater, vbi docuerit audientes. Sed patrem nemo vidit, nisi qui à Deo est. Et quomodo eum quisquam audierit, quem nemo vidit? Audiēs D ergo à patre, ad filium venit. Et cum filius auditur & docet, naturæ in eo paternæ proprietas & auditæ & docentis ostenditur: vt hoc quod docet filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur auditio. Nam cùm nemo viderit patrem, & ad filium veniens à patre audiat atque discat vt veniat: admonemur intelligere quid sit & in loquente filio patrem docere, & in conspecto filio patrem qui à nemine sit visus, audiri, quia naturæ paternæ proprietatem natiuitas filij in se perfecta cōtineat. Volēs igitur vnigenitus Deus autoritatem paternā, salua in se naturæ vnitate testari: & datos sibi à patre non repellit, & voluntatem non suam, sed eius qui se misit efficit. Non quòd non velit quæ agit, E aut quòd non ipse auditur qui docet: sed vt eum qui se mittat, & se qui missus est, sub proprietate naturæ indifferentis ostenderet: cum quæ vult, & agit, & loquitur, ea & voluntatem & opera & dicta patris esse significet. Quòd autem sit liberæ voluntatis, non ambiguè ostendit cùm ait: Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. *Ioan. 5.* Cùm æqualis in patre & filio & virtutis potestas & honoris dignitas manifestatur, ibi & libertas voluntatis ostenditur: cum autem vnitas demonstratur, ibi paternæ voluntatis significatur affectio. Quæ enim vult pater ea facit filius: facere autem plus est, quàm voluntati obedire. Quia obedire voluntati, habet exterioris necessitatem, facere voluntatem, proprium est vnitati, cum factum sit voluntatis. Et cum filius vo-

luntatem

luntatem patris facit, docet per naturę indifferentiam, naturalem sibi voluntatem esse cum patre: cum voluntas eius sit, omne quod faciat. Vult planè filius oĩa quę pater vult, nec naturalis dissentit voluntas. Namque

Ibid. 6. cum hæc voluntas patris sit quam ostendit dicẽs: Hęc est enim volũtas patris mei, vt omnis qui videt filiũ & credit in eũ, habeat vitam æternam, & suscitem eum

Ibid. 17. in nouissimo die: audi nũc an filij à patre dissentiẽs sit voluntas, cũ ait: Pater quos mihi dedisti, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Non ergo ambigitur filiũ velle. Nã cùm pater velit credentes in filio vitam æternam habere, filius vult illic vbi ipse sit esse credentes: nisi fortè cohabitare Christo non sit æternitas, aut nõ B perfecta & beata in se credentibus tribuat. Christus,

Matth. 11. hæc dicens: Nemo nouit filiũ, nisi pater, neque patrẽ quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. An ne non in libertate est voluntatis volens nobis secreti illius paterni tribuere conscientiam, & adeò voluntatis ei libera est, vt cognitionem sui atque patris quibus voluerit impertiat? Atque ita inter patrem & filium & natiuitatis & vnitatis demonstrata natura est: cum sic liber in voluntate sit filius, vt quod volens agit, factũ paternæ sit voluntatis. Nesciens planè dispensationẽ fidei, extra intelligentiam sacramentorum est: & doctrinam Euangelij non adeptus, ab spe Euangelij peregrinatur. Credendus est pater in filio, & filius in C patre: per naturæ vnitatem, per virtutis potestatem, per honoris æqualitatem, per natiuitatis generationẽ. Sed contraria fortè huic nostrę professioni est Domini contestatio cùm ait: Pater maior me est. Hoc ne hæretice, impietatis tuæ telum est? hæc furoris tui arma sunt? Excidit ne tibi ecclesiam duos innascibiles nescire, & duos patres non confiteri? Oblitus es mediatoris dispensationem, & in ea partum, cunas, ætatem, passionem, crucem, mortem? Et renascens non

Ioan. 14 confessus es ex Maria filium Dei natum? Si in his omnibus filius manens ait: Pater maior me est, ignorandum existimas hanc dispensationem salutis tuæ, exinanitionem formæ Dei esse? & patrem extra hanc huma- D narum passionum assumptionem, in illa incontaminatæ naturæ suæ beata æternitate sine carnis nostræ susceptione mansisse? Nos enim vnigenitum Deum in forma Dei manentem in natura Dei mansisse profitemur, neque vnitatem formæ seruilis in naturæ diuinæ vnitatis statũ refundimus, neq; rursum corporali insinuatione patrẽ in filio prædicamus: sed ex eo eiusdem generis genitũ in se naturam naturaliter in se gignentem se habuisse naturam, quæ in forma naturæ se gignentis manens formam naturæ atque infirmitatis corporalis acceperit. Erat enim humanæ naturæ proprietas: sed non Dei forma iam non erat, quia per eius exinanitionem serui erat forma suscepta. Neque enim E defecerat natura ne esset, sed in se humilitatem terrenæ natiuitatis, manens sibi Dei natura susceperat, generis sui potestatem in habitu assumptæ humilitatis exercens, & ex Deo Deus natus, in forma serui homo repertus, Deum se virtutibus agẽs: Neque enim Deus non erat, quem gestis suis docebat: neque homo, in cuius habitu repertus est, non manebat. Et idcirco in hoc eodẽ superiore sermone, naturæ sibi cũ patre vnitatem contestatus dixerat: Qui me videt, videt & pa-

Ioan. 14. trem: & ego in patre, & pater in me. Quæ vtique differentiã non habent ex qualitate naturæ, cum contemplatio filij visum compenset & patrem, & vnus in vno manens, vnum non discernat ab vno. ac ne per contemplationem corporalem referre ex se paternæ con- A templationis visum existimaretur, subiecerat: Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me. Sin autem, vel propter opera credite. Vt cùm virtus naturæ rei esset, & operatio ipsa virtutis sit potestas, per virtutis potestatem, naturæ in se paternæ vnitas nosceretur: cùm in quantum quisque Deum cognouisset in virtute naturæ, in tantum Deum patrem cognosceret in potestate naturæ. Et cum tantus quãtus est pater, filius videndum in se patrem præstaret in gestis: indifferens per id pater in filio nosceretur, per intelligentiã indifferentis pro potestate naturæ. Impleturus itaque vnigenitus Deus carnis dispensationem, & ac- B ceptæ formæ seruilis sacramentum consummaturus, visus est demonstrandæ fidei nostræ professione, dicens: Audistis quoniam dixi vobis, vado & venio ad *Ibid.* vos. Si diligeretis me, gauderetis quoniam vado ad patrem, quia pater maior me est. His itaque quæ ad naturam diuinitatis spectant, explicitis hoc eodem superiore sermone: nunquid professio hæc aufert filio naturæ æqualitatem, quam natiuitas genuina cõsummat? Aut nunquid vnigenito Deo contumelia est patrem sibi innascibilem Deum esse, cum ex innascibili Deo natiuitas vnigeniti in naturam vnigenitam subsistat? Non enim suæ originis est filius, neque natiuitatem sibi non extans ipse conquisiuit ex nullo, sed ex C viuente natura viuens natura extans tenet in se naturæ potestatem, professa autoritate naturæ, vt & honorem testetur, & gratiam sumptæ natiuitatis in honorem. Et hoc quidem patri debitum reddens, vt obedientiam suam mittentis deputet voluntati, non tamen vt naturæ vnitatem obedientia humilitatis infirmet: factus obediens vsque ad mortem, non tamẽ post mortẽ nõ super omne nomẽ est. Sed si fortè hinc inæqualis videtur, quia ei post euacuationem formæ Dei donatur hoc nomen: calumnia hæc sacramentum assumptæ humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis naturam nouam intulit, & humilitas formam demutauit sub assumptione seruili, nunc donatio nominis, D formæ reddidit æqualitatem. Quid enim donatum sit quære. Si enim hoc donatum quod Dei est, naturæ huius donum ignobilitatem diuinæ illi nõ inuehit naturæ. Denique hoc nunc quod donatur ei nomẽ, & si habeat doni sacramentũ, non tamẽ habet in dono nominis nomẽ alienũ. Donatur enim Iesu, vt ei cœlestia & *Philip. 2.* terrestria & inferna genu flectant: & omnis lingua cõfiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Confessionis ergo huius honor donatur, vt in gloria Dei patris sit confitendus. Cum audis itaque Pater maior me est, scito eum de quo ob meritum obedientiæ dictum est. Et donauit ei nomen quod est super omne nomen, Audi rursum: Ego & pater vnum E sumus. Et qui me videt, videt & patrẽ. Et ego in patre & pater in me. Honorẽ donatę confessionis intellige, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Quando igitur illud est, Pater maior me est? nempe tum, cum donatur ei nomẽ super omne nomẽ. At contrà quãdo est, Ego & pater vnum sumus? nempe cùm omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Si igitur donantis autoritate pater maior est, nunquid per doni confessionem minor filius est? Maior itaque donans est, sed minor iam non est cui vnum esse donatur. Si non hoc donatur Iesu, vt confitendus sit in gloria Dei patris, minor patre est: si autem in ea gloria donatur ei esse qua pater est, habes & in donantis autoritate, quia pater maior est, & in donati confessione, quia vnum sunt. Maior itaque

eius detineri intelligendus est? Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, quãtum in se est, præsciunt, & sequitur gerendorum cognitio volũtatem agẽdi: Deus verò natus, quod in se, & per se est, nescit? Per eum enim tempora, & in eo dies est, quia & per ipsum futurorũ constitutio est, & in ipso aduentus sui dispensatio est: Et erit in ea hebetudine, vt quod sibi cõstat, sensu naturæ torpentis ignoret, ferarum beluarúmque modo, quæ extra rationem consilij prouidentis animatæ, ipsum quod agunt nesciunt, cùm quodam motu stupidæ voluntatis agitatæ, fortuito ad aliquid & incerto feruntur ingressu? Quomodo etiam Dominus gloriæ aduentus sui ignobili die naturæ esse incompositę & imperfectæ creditur, quæ & necessitatem habeat adueniendi, & scientiam aduentus sui nõ adepta sit, per quod potior sit ignoratio Deo, quæ ei auferat cognitionis habere virtutem? Iam verò quanta impietatis geminatur occasio: præter infirmitatem Christi etiam Deo patri vitium deputabitur, vt vnigenitum Deum, & dilectionis suæ filium, diei huius cognitione fraudauerit, malignitatísque affectu scientiam futuræ consummationis inuiderit. Et cùm nõ ignorabilem ei esse passionis & diem & horã voluerit, diem virtutis eius, & clarificandi in sanctis suis horam negauerit, & ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis indulserit præscientiam? Humanæ istud conscientiæ non potest ferre trepidatio, vt hoc sibi de Deo præsumat arbitrium, & ei vitia humanæ demutationis adscribat, vt aut aliquid filio pater deneget, aut aliquid Deus natus ignoret.

Nescit autem Deus aliud aliquãdo quàm dilectio esse, neque aliud quàm pater esse. Et qui diligit, non inuidet: & qui pater est, non etiam non pater totus est. Non enim admittit hoc nomẽ portionem, vt ex aliquo pater sit, & ex aliquo pater non sit. Pater enim vniuersitatis eius quæ in se est, pater est: omnem se in eo habens, cui nõ sit ex portione quòd pater est: non quòd sibi eorum quæ sua sunt, pater ipse sit, sed quòd in his quibus ipse est, ei qui ex se est, pater totus sit. Et cùm secundum humanorum corporũ naturas, quæ ex disparibus conueniunt, & ex compositis consistunt, non possit nisi omnium suorũ quis pater esse: dum quod in vnoquoque est generũ ac partium, id in filio natiuitas perfecta conseruet: omnium ergo suorũ quis pater est, dum ex omnibus natiuitas, & in omnibus manet. Et cum in Deo non sint corporalia, sed absoluta: neque particulata, sed tota & vniuersa: non viuificata, sed viua: totus viuens, & vnum totum Deus, dum non ex portione compositus est, sed ex simplicitate profectus est: necesse est, vt secundum quod est pater, ipse sit omnium suorum ei quem ex se genuit pater totus, dum eum patrem ex suis omnibus natiuitas filij perfecta consummat. Si igitur proprius filio pater est, in ea necesse est filium manere proprietate qua pater est. Manere autem quomodo existimabitur: si extra præscientiæ naturam sit, & aliquid natiuitati eius ex autore defuerit? Deerit enim propè totum: si quòd proprium Deo est, non habeat. Propriũ autem Deo quid aliud, quàm cognitio futurorum est? vt res nondum manentes, mansurásque, posterius inuisibilium ac nondum extantium generum capax natura contineat. Non patitur autem in nobis doctor gentium Paulus hanc impij erroris professionem, vt ignorasse aliquid vnigenitus Deus existimetur. ait enim: Instituti dilectione in omnes diuitias adimpletionis intellectus, in agnitionem sacramenti Dei patris &

A Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Deus Christus sacramentum est, & omnes sapientiæ & scientiæ in eo thesauri latent. Portioni verò & vniuersitati non potest conuenire: quia neque pars omnia intelligitur, & omnia partem non patiuntur intelligi. Filius enim si diem nescit, iam non omnes in eo scientiæ thesauri sunt.

Coloss. 2.

Quòd si in eo omnes scientiæ thesauri sunt: diem non ignorat, omnem in se scientiæ thesaurum continens. Sed meminisse nos conuenit, occultos in eo istos scientiæ thesauros esse, neque idcirco quia occulti sint, non inesse: cùm per id quòd Deus est, in eo insint: per id verò quod sacramentum est, occultantur. B Non occultum autem, neque ignoratum nobis sacramentum Dei Christi, in quo absconditi omnes scientiæ thesauri sunt. Et quia sacramentum ipse est, videamus an in his quæ nescit ignorans sit. Si enim in cæteris professio ignorandi non habet nesciendi intelligentiam, ne nunc quidem quod nescit ignorat. Nam cùm ignoratio eius secundum quod omnes thesauri in eo scientiæ latent, dispensatio potius quàm ignoratio sit: habes causam ignorandi sine intelligentia nesciendi. In omnibus enim quæ ignorare se Deus loquitur, ignorantiam quidem profitetur, sed ignoratione tamen non detinetur: dum id quod nescit, non nesciendi infirmitas est, sed aut tempus est non loquendi, C aut dispensatio est non agendi. Loquitur ad Abraham Deus dicens: Clamor Sodomæ & Gomorrhæ impletus est, & peccata eorum magna valde. Descendã ergo & videbo, si secundum clamorem eorum consummantur: quòd si non, vt sciam. Habemus ergo nescientem Deum, quod tamen non nesciat. Nam cùm peccata magna valde sciat esse, & rursum descendit vt videat an consummata sint, & si nondum consummata sunt vt sciat: intelligimus eum non ea tunc scire, quia prius nesciat, sed tunc scire, quia tempus ad agendum sit. Nescire ergo Deum, non est ignorantiæ demutatio, sed temporis plenitudo. Expectatur enim adhuc vt sciat. Et cùm non possimus id de eo intelli- D gere quod nesciat, cùm tamẽ adhuc expectet vt sciat: necesse est, vt id quod sciens nescit, & nesciens scit, nihil aliud quàm vel loquendi dispensatio sit, vel agẽdi. Non ergo ambigi licet, Dei scientiam ex tempore potius esse quàm ex demutatione, cum ad id quod Deus scit, profitendæ potius scientiæ tempus sit, quã adeptæ: vt etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum est: Ne iniicias manum tuam in puerum, & ne facias illi quicquam: nunc enim cognoui quia times Dominum Deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me.

Genes. 18.

Deus quomodo sciat aut nesciat.

Genes. 22.

Deus itaque modò scit: modò autem scire, anterioris ignorantiæ professio est. Quod cùm in Deum E non cadat, neque ignorauerit antè fidelem sibi esse Abraham, de quo dictum est: Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam: hoc quod nũc cognouit, tempus est quo Abraham testimonium accepit, nõ etiam scire Deus cœpit. Abraham enim holocausto filij, dilectionem quam ad Deum habebat, docuerat: Deus tunc cognouit, cùm loquitur. Et quia antè nescire non intelligendus est; necesse est idcirco tunc intelligatur cognouisse, quia loquitur. Et de plurimis quidem quæ de scientia Dei testamento veteri continentur, hæc tantum exempli causa demonstrata à nobis sunt: vt id quod nescit Deus, non ignorationis causa intelligeretur esse, sed temporis. In euangelijs verò Dominum multa scientẽ nescire inuenimus.

Ibid. 15.

Operarios iniquitatis, in virtutibus multis & in nomine eius gloriantes, non nouit dicens: Et tunc iurabo, quia non noui vos. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. *Math. 7.* Etiam cum iureiurando eos non nouit, quos tamen iniquitatis operarios esse non nescit. Nescit ergo non idcirco quia nesciat, sed quia cognitione eius per iniquitatem operationis indigni sint: fidem dicti etiam iurisiurãdi religione cõfirmans, & habens in naturæ virtute ne nesciat, & retinens in sacramento voluntatis vt nesciat. Nescit quoq; vnigenitus Deus virgines stultas: & comparandi sibi olei incuriosas, gloriosi aduentus sui thalamum ingressus, ignorat. *Ibid. 25.* Nanque & adeunt & rogant, & vsque eò non ignorantur, vt his respondeatur: Amen dico vobis, nescio vos. Nam & occursus & deprecatio, non ignorabiles esse eas patitur: sed nesciendi responsio, non naturæ potius quàm voluntatis est, dum ab eo qui nihil nescit, indignæ sunt quæ sciantur. Denique ne per infirmitatem ignorare existimaretur, continuò Apostolis ita loquutus est: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam: vt cùm vigilare eos ob ignorationem diei atque horæ monet, per id nesciri ab eo virgines noscerentur, quòd consopitæ & negligentes, indignæ aditu thalami sui oleo indigendo mansissent. Non est igitur Dominus Iesus Christus, qui scrutãs corda & renes Deus est, in ea naturæ infirmitate, ne nesciat: cùm hoc ipsum ex naturæ scientia intelligatur esse, quod nesciat.

Quòd si qui fortè ignorationem ei deputabunt ab eo qui sciat cogitationes eorum, dici sibi metuant: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? *Matth. 9.* Nam cùm cogitationum gestorumque non ignarus cognitor, interdũ de cogitatis gestísque quasi ignarus interrogat, velut de tacta fimbriæ mulierem, vel de dictorum dissensione apostolos, vel de sepulcro Lazari flentes: non nesciens intelligendus est nescire, sed loquẽs. Neque enim natura fert, vt qui absẽs Lazarum mortuum sepultúmque sciat, sepulcri locum nesciat: & qui cogitationes videt, mulieris fidem non cognouerit: & qui cogitationes videt, mulieris fidem non cognouerit: & qui necessitatem non habet de aliquo interrogandi, dissensionem apostolorum ignorauerit. Sed ei qui nouit omnia, ea ipsa quæ non nescit, dispensatio est aliquando nescire se loqui: dum aut apud Abraham sciẽtia dissimulatur in tempus, aut apud stultas virgines, & iniquitatis operarios cognitio negatur indignis, aut in sacramento filij hominis, interrogatio ignorantis ex homine est: in his se omnibus veritate corporeæ natiuitatis accommodans, quibus naturæ nostræ infirmitas detinetur, non vt infirmus esset ex natura qui Deus est, sed infirmitates sibi hominum Deus homo natus assumpserit. Assumpserit autem ita, nõ vt in naturam infirmam natura indemutabilis sit redacta, sed vt in naturæ demutabilis susceptione esset sacramentum: dum & qui erat Deus, homo est, nec Deus destitit manere, qui homo est. Agens itaque se, atque conformans hominem natum, manens Deus verbum, sæpissimè in ea est professione qua homo est, cum tamen & protestatio Dei ea sit sæpe quæ hominum: cũ ea nescit, quæ aut non sint in tempore cõfitenda, aut non agnoscuntur ad meritum. Intelligendum itaque est, cur professus est diem se nescire. Si omnino nescire, Apostolus ita contradicit: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. *Colos. 2.* Est ergo abscondita scientia; quæ quia abscondenda est, interdũ & nescientia confitenda est, vt esse possit abscondita. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. A Negat ergo se scire, vt scientia possit esse abscondita. Quòd si idcircò nescit, vt scientia maneat abscondita, non per naturam nescit omnia sciens, quòd idcirco tantum vt absconditum sit, nescit. Cur autem diei scientia abscondita sit, non in obscuro est. *Iudicij dies quare absconditus.* Nanque dum monet nos irremissa fide intentos semper manere, securitatem cognitionis ademit: vt pendulæ expectationis incerto mens solicita festinans; & aduentus diem semper expectans, semper expectando speraret, curámque peruigilem incertum ipsum, non ambigendi tamẽ temporis detineret. Ita enim Dominus ait: Ideo & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est. *Matth. 24.* Et rursum: Beatus ille B seruus, quem veniens Dominus eius inuenerit vigilantem. Ignoratio non ad errorem fuit necessaria, sed ad perseuerantiam. Nec negatum id ad detrimentum est, quod ignoratum tribuit incrementum, ne scientiæ securitas negligentiam fidei dissimulatæ non exerceret, sed præparationem irremissam expectatio indefinita retineret: quæ modo furis metuendo semper caueret, illo eligente omne tempus ad furtum, patrefamiliâs verò domus, damni semper timore vigilante. Quanquam igitur non obscurum sit, ignorationem Dei non ignorationem esse, sed sacramentum: dum per dispensationẽ agendi, aut protestãdi, aut demonstrãdi sic nesciat vt sciat, & sic sciat, vt nesciat: tamẽ vi C dendum est, ne fortè & ita infirmus sit, vt ea quæ pater scit, scire non possit, potente quidem eo cogitationes humanorum cordium nosse, quia natura potior motibus se naturæ inferioris admisceat, eámque tanquam imbecillam vehementi virtute transcurrat, sed impotens sit vehementiorem se naturã infirmior ipsa penetrare: quemadmodũ leuibus grauia, & raris densa, & solida liquidis non cedunt, ita contrà grauibus leuia, & rara densis, & liquida solidis sunt peruia, quia cum non pateant valida infirmioribus, validis tamen infirma penetrantur. Ob id ergo cogitationes Dei patris ignorare filius ab impiis dicitur: quia infirmus ipse cum sit, non adeat ineundo potiorem, nec valentem D inualidus transcurrat. Quæ si quis non modò ore temerario loqui audebit de vnigenito Deo, verùm etiã corde impio cogitare, Apostolum ita de spiritu sancto ad Corinthios scribentem credidisse cognoscat: *I. Cor. 2.* Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum, spiritus enim omnia scrutatur, etiã altitudines Dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis quæ in ipso sunt, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quæ in Deo sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei. Sed hæc inania corporaliũ rerũ exempla spernẽtes, Deum de Deo, & spiritum de spiritu, virtutibus suis potius quàm terrenis conditionibus æstimemus. Æstimemus autem non sensu nostro, sed professione diuina, & credamus ei qui ait: Qui me *Ioan. 14.* E videt, videt & patrem. Nec ignoremus eum qui dixit: *Ibid. 10.* Vel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre. *Ibidem.* Nec ignoremus eum qui locutus est: Ego & pater vnum sumus. Si enim sensum nostrum rerũ nomina secundum humanam intelligẽtiam commemorata confirmant: non habet ab eo naturæ differentiam, in quo per intelligentiam quisque videtur. Nec differt à genere, qui manentem in se habens, inest in manente. Nec diuersi sunt qui vnum sunt. Intellige vnitatem, dum non diuidua natura est. Naturæ verò rursum indiuiduæ sacramẽtum apprehende, dum tanquam speculum vnus vnius est. Speculum autem ita, vt nõ imaginatam speciem exterioris naturæ splendor emittat, sed dum viuens natura naturæ viuenti indifferens est,

quippe

quippe quæ ex tota tota sit, quæ & dum vnigenita est, patrem in se habeat, & maneat in patre dum Deus est. Hæc itaque ad significandum natiuitatis sacramẽtum à Domino prædicata, hæretici quia negare non possunt, ita conantur eludere, vt ad voluntatis concordiã referant: vt in Deo patre, & in Deo filio non diuinitatis sit vnitas, sed voluntatis, tanquam diuinæ doctrinæ inops sermo sit, neque aut dici à Domino potuerit: Ego & pater vnum volumus, aut eiusdem intelligentiæ sit: Ego & pater vnum sumus, vel loquendi imperitus non dixerit: Qui videt voluntatem meam, videt & voluntatem patris mei. Et id ipsum sit: Qui me videt, videt & patrem. Vel certè non fuerit in vsu eloquij diuini: Voluntas patris mei in me est, & voluntas mea in patre meo est, sed cõueniẽs huic dicto sit: Ego in patre, & pater in me. Quæ quanquam omnia fœda & inepta & impia sint, neque sensus humanus in hanc stultæ opinionis sententiam concedat, vt aut non potuerit Dominus loqui quod volebat, aut aliud loquutus sit quàm loquutus est: & quãquam reperiatur parabolicis & allegoricis dictis vsus esse, sed aliud est vel exemplis dicta firmare, vel prouerbiorũ significationibus rerum satisfacere dignitati, vel temporum professionibus se coaptare: tamen ipse idem vnitatis de qua tractatur, locus non patitur, in dictis aliud quàm sonant verba esse credendum. Si enim per id vnum sunt, quia vnum volunt: vnum autem velle naturæ separabiles non possunt, quæ diuersitatem generis dissidentis in diuersas necessariò voluntates naturæ diuersitate dissentiunt: quomodo vnum velle possunt, quibus scire non vnum est, cum scientia & ignoratio voluntatis vnius impediat vnitatem? Cùm itaque scientiæ inscientia aduersa sit, vnum velle aduersa non possunt. Sed fortè id quod solum patrem filius ait scire, filium qui se nescire dixerit, nescire cõfirmet. Nisi planè patrem solum scire dixisset, maximi periculi res intelligentiæ nostræ relinqueretur, ne fortè existimaretur ipse nescire. Nam cùm in eo quod nesciat, dispensatio ei potius absconditæ scientiæ, quàm natura sit nesciendi, per id quoque nunc quod solus pater scit, non ignorare credendus est: quia sicut superius docuimus, scientia apud Deum nõ cognoscendi id quod nescierit intelligentiæ est, sed loquendi. Et per id quod solus pater scit, filius non intelligitur nescire, cum filius idcirco nescire se dicat, ne & alij sciant: & patrem id solum dicat scire, ne & ipse non nesciat. Si enim tunc cognouisse Deus dicitur, amari se ab Abraham, cùm hoc non celauit Abrahæ: necesse est, vt & pater diem ob id scire dicatur, quia nõ celauit filium, Deo scientiam non de repentina cognitione sumẽte, sed in tempore protestante. Si itaque diem filius secũdum sacramentum nescit, vt taceat: è contrario necesse est, ideo diem pater solus ostendatur scire, quia non tacet. Absit autem corporalium demutationũ nouitates in patre & filio existimari, vt aliquando pater filio aut loquatur aut taceat. Nobis quidem nonnunquam missam vocem de cœlo meminimus, vt sacramentũ apud nos filij, paterni dicti significatio firmaret, sicut Dominus ait: Non propter me vox hæc venit de cœlo, sed propter vos. Cæterùm natura Dei non eget compositis humani officij necessitatibus, linguæ motu, tẽperamẽto oris, spiritus nixu, aëris pulsu. Deus simplex est, religione nostra intelligẽdus est, pietate profitendus est, sensu verò non persequendus est, sed adorandus: quia natura moderata & infirmis, naturæ infinitæ & potentis sacramentum intelligentiæ opinione non

Nũc cognoui quòd times Dominum.

Ioan. 12.

Cur ergo tã multa definiuit?

A occupat. Non est itaque diuersus compositæ diuinitatis partibus, vt sit in eo aut post stuporem volũtas, aut post silentium sermo, aut post ocium opus: vt aut velle aliquid, nisi ad volendum motus sit nõ putetur, aut loqui quid nisi post silentium sonent verba, non possit: aut agere aliquid, nisi in opus exeat, non intelligatur. Non subiacet naturæ legibus, à quo legem omnis natura sortitur: neque in aliquo infirmitate aut demutatione efficiendi detinetur, qui extra modum est potestatis, secundum Domini dictum: Pater possibilia tibi omnia sunt. Vt quantum sensus humanus non capit, tantum Deus possit. Sed ne ipsum quidem se omnipotentiæ virtute fraudauit dicẽs: Omnia quæ-
B cunque facit pater, eadem & filius facit similiter. Non est difficultas vbi non est infirmitas, quia difficultati subiacet impotens efficiendi potestas. Difficultatis enim natura in infirmitate virtutis est: quæ cùm nõ habet modum potestatis, non tenetur lege infirmitatis. Hoc idcirco demonstratum à nobis est, ne aut Deus post silentium loquutus ad filium, aut filius post ignorationem scire existimaretur: sed intelligentiam nostram naturæ nostræ esse significationibus instruendam, quæ demonstrari aliquid, nisi per loquentem nõ intelligeret, & non nesciri aliquid nisi sciendo nõ existimaret. Filius itaque diem idcirco quia tacet, nescit: & patrem solum idcirco scire ait, quia solus vni sibi
C non tacet. Sed non expectat, vt dixi, has naturæ difficultates, vt nunc sciat cum ignorare destiterit, tunc audiat, cùm loqui pater cœperit. naturæ suæ cum eo tanquam vnigeniti vnitatem non ambiguè docuit dicens: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Non enim ille nunc de obtinẽdo loquutus est, quia aliud est extrinsecus subsistẽtia sua esse, aliud est in suis, atq; idipsum se esse: quorum vnum est possidere cœlum, terras, mũdúmque totum, aliud est se ipsum in his significare, quæ sua sunt. Sua autem ita, nõ tanquam externa subiaceant, sed quòd ex suis ipse subsistat. Nunc ergo cũ omnia quæ patris sunt, sua sunt: diuinitatis significat naturam, non obtentorum communionem. Nam ad
D id quod de suo accepturum sanctum spiritum loquebatur, ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, & ideo dixi, de meo accipiet: vt dum de suo accipit, nõ etiam non de patris accipere existimaretur, vel cùm de patris sumeret, non etiam non de suo sumere intelligeretur. Neque enim de creaturis sumebat spiritus sanct^9, quia Dei spiritus est, vt ex his videatur accipere, quia ea omnia Dei sunt. Sed ideo omnia quæ patris sunt, sua sunt, vt quod sumit ex filio, nõ etiam non de patre sumere videretur, cũ omnia quæ patris essent, esse intelligerentur & filij. Hæc igitur natura non eguit vel demutatione, vel interrogatione, vel allocutione, vt post ignorantiam sciat, post silentium interroget, post
E interrogationem audiat: sed perfecta in sacramento vnitatis suæ manens, vt habuit de Deo natiuitatem, ita habuit & vniuersitatem. Vniuersitatem autem habẽs, non etiam non quæ vniuersitatis sunt tenuit, sciẽtiam scilicet & voluntatem, ne quod scit pater, per interrogationem filius sciret: vel quod vult pater, per significationẽ filius vellet: sed cùm omnia quæ patris sunt, sua essent, in ea esset proprietate naturæ, ne aliud aliquid quàm pater aut vellet, aut sciret. Ad demonstrationem verò natiuitatis plerunque demonstratio est adhibita personæ, cum dicitur: Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem eius qui misit me patris. Patris voluntatem, non suam facit: dum per voluntatem eius qui se misit, significat & patrem. Quòd au-

Marc. 14.

Ibid. 5.

Ibid. 16.

Cur fugis communionis nomen?

Ioan. 6.

tem id ipsum velit, non ambiguè ostendit dicens: Pa- A
ter quos mihi dedisti, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint
Ibid.17. mecum. Cùm ergò pater velit nos cum Christo esse,
in quo secundum Apostolum elegit nos ante mundi
constitutionem, & ipsum illud filius velit, scilicet esse
nos secum: volũtas ad naturam eadem est, quæ ad na-
tiuitatis significationem distinguitur in volente. Non
itaque ignorat filius, quod non ignorat pater: neque
quia solus pater scit, idcirco nescit & filius, cũ in vni-
tate naturæ pater & filius maneant. Quod autem filius
nesciat, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ
absconditi sunt: tacendi dispensatio sit, sicut ipse Do-
minus testatus est, cùm quærentibus Apostolis de tẽ-
Act. 1. poribus respondit: Non est vestrum scire tempora vel B
momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Cognitio
negatur, neque solum negatur, sed & solicitudo co-
gnitionis inhibetur, cum scire hæc tempora nõ est eo-
rum. Ipsi certè nunc post resurrectionem de tempori-
bus interrogant, quibus antè interrogantibus dictum
est, ne filium quidem scire: nec videri possunt, secun-
dum autem intellexisse nescire filium, cum ipsi eum
tanquam scientem rursum interrogant. Sed sacramen-
tum nesciendi, dispensationem intelligentes esse tacẽ-
di: nunc post resurrectionem loquendi tempus iam
arbitrantes esse, interrogant. Atque illis filius non iam
se nescire ait: sed quòd scire non sit eorum, quæ pa-
ter in potestate sua posuerit. Si itaque Apostoli hoc C
quod nescit filius diem, dispensationem esse intelli-
gunt, non infirmitatem: nos filium ob id tantum diem
dicimus nescire, ne Deus sit, cum diem pater Deus id-
circo in potestate sua posuerit, ne ad scientiam huma-
næ cognitionis euaderet, & filius antè interrogatus,
nescire se dicens, nunc rursum non nescire se respon-
deat, sed eorum esse nescire: patrem verò tempora nõ
in scientia sua, sed in potestate posuisse? Nam cũ dies
& momentum intra temporum nomen sit: non potest
videri diem & momentum restituendi in regnũ Israel
ipse ille qui restituturus eum est, ignorare. Sed nos ad
intelligentiam natiuitatis suæ, per exceptionem pater-
næ potestatis erudiens, neque se nescire respondit, & D
facultatem ipsis scientiæ non concessam esse demon-
strans, id ipsum in sacramento paternæ potestatis con-
sistere est professus. Non ergo quia nescire se diem &
momentum filius dicit, nescire credendus est: sicuti
neque cum secundum hominem aut flet, aut dormit,
aut tristis est, Deus obnoxius esse aut lachrymis, aut
somno, aut timori est confitendus: sed salua vnigeniti
in se veritate, secundum carnis infirmitatem, fletum,
somnum, inediam, sitim, lassitudinem, metum, pari ne-
cesse est secundum hominem natura, diei atque horę
professus esse intelligatur inscientiam.

DIVI HILARII PICTAVO- E
rum Episcopi, de Trinitate

LIBER X.

NON est ambiguum, omnem humani elo-
quij sermonem contradictioni obnoxium
semper fuisse, quia dissentientibus volunta-
tum motibus, dissentiens quoque sit sen-
sus animorum: cùm aduersantium iudiciorũ affectio-
ne compugnans, assertionibus his quibus offenditur,
contradicit. Quamuis enim omne dictum veri ratio-
ne perfectum sit, tamen dum aliud alijs aut videtur,
aut complacet, patet veritatis sermo aduersantium re-
sponsioni: quia contra veritatem aut non intellectum, A
aut offendentem, vel stultæ, vel vitiosæ voluntatis er-
ror obnititur. Immoderata enim est omnis susceptа-
rum voluntatum pertinacia, & indeflexo motu ad-
uersandi studium persistit, vbi non rationi voluntas
subijcitur, nec studium doctrinæ impenditur, sed his
quæ volumus, rationem conquirimus, & his quæ stu-
demus, doctrinam coaptamus. Iámq; nominis potius
quàm naturæ erit doctrina quæ fingitur, & non iam
veri manebit ratio, sed placiti: quam sibi voluntas ma-
gis ad defensionem placentium coaptauit, nõ quæ vo-
luntatis instinctum per intelligentiam veri rationabi-
lis incitauit. Per hæc igitur vitia studiosarum volun-
B tatum, omnes aduersantium intentionum emergunt
contradictiones: & inter veri assertionẽ & placiti de-
fensionem pertinax pugna est, dum se & veritas te-
net, & tuetur voluntas. Cæterùm si nõ præiret ratio-
nem voluntas, sed per veri intelligentiam ad velle id
quod verum est, moueretur: nunquam doctrina volũ-
tati quæreretur, sed voluntatem omnem doctrinæ ra-
tio commoueret, essétque omnis sine contradictione
veritatis sermo, cum vnusquisque non quod vellet, id
verum esse defenderet, sed quod verum est, id velle
cœpisset. Harum itaque vitiosarum voluntatum non 2. Timo. 4.
ignarus Apostolus, inter multa contestandæ fidei &
prædicandi verbi præcepta, ad Timotheum scribens
C ait: Erit tempus cùm sanam doctrinam nõ sustinebũt,
sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros pru-
rientes auribus. Et à veritate quidem auditũ auertent,
ad fabulas autem conuertentur. Vbi enim per impie-
tatis studium extra sanæ doctrinæ patientiam erunt,
tunc his quę desiderant coaceruabũnt magistros, apta
scilicet cupiditatibus suis doctrinarũ instituta cumu-
lantes, neque doceri se desiderantes, sed doctores ad
id quod desiderant congregantes: vt cumulus ipse cõ-
quisitorum & coaceruatorum magistrorum, æstuan-
tium desideriorum satisfaciat doctrinis. Et hic tantus
stultæ religiositatis furor, quo tandem spiritu sanã do-
ctrinam nõ sustinens, corruptam desiderabit? Si igno- 1. Timo. 4.
D rat, ab eodem Apostolo ad hunc eundem Timotheũ
scribente cognoscat: Spiritus autem manifestè dicit,
quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fi-
de, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæ-
moniorum in hypocrisi mendaciloquorũ. Quis enim
doctrinæ profectus est, placita magis quàm docenda
conquirere? Aut quæ doctrinæ religio est, non docen-
da desiderare, sed desideratis coaceruare doctrinam?
Sed hæc seducentium spirituum incentiua suppedi-
tant, & simulatæ religionis falsiloquia confirmant.
Sequitur enim fidei defectionem hypocrisis mendax,
vt sit vel in verbis pietas quam amiserit conscientia.
Et ipsam quidem simulatam pietatem omni verborũ
E mendacio impiam reddunt, falsæ doctrinæ institutis
corrumpentes sanctitatem fidei: dum secundum desi-
deria studiorum potius quàm secũdum euangelicam
fidem, coaceruata doctrina est. Auribus enim prurigi-
ne incitatis, dum per audiendi impatientem oblecta-
tionem sub nouella desiderij sui prædicatione scalpũ-
tur, ipsi penitus ab auditu veritatis alieni, totos se fa-
bulis destinant: vt his quæ loquuntur, veritatis speciẽ
acquirant, dum quæ vera sunt & loqui & audire non
possunt. Incidimus planè in hoc prophetiæ apostoli-
cæ molestissimũ tempus. Conquisitis enim nunc crea-
turæ potius quàm Dei prædicandi magistris, deside-
rijs humanis potius quàm sanæ fidei doctrinis stude-
tur: & eo vsque eos prurigo aurium ad ea quæ deside-

rant

rant audiēda excitauit, vt coaceruatis doctoribus sola **A** hæc nunc interim prędicatio polleat, per quam vnigenitus Deus à potestate & veritate Dei patris alienus, aut alterius generis Deus sit in fide nostra, aut Deus non sit: mortifera ex vtroque impietatis professione, vt duos deos sub diuersitate diuinitatis loquētes, aut Deum omnino cui natura ex Deo per natiuitatem sit, abnegantes. Hoc alienatis ab auditu veritatis, & conuersis ad fabulas auribus placet: huius sanæ doctrinæ audientia non sustinetur, & omnis ipsa cum prædicatoribus suis exulat. Sed licet nunc à multis coaceruātibus sibi secundum desideria sua magistros, sana doctrina exulet: non tamen à sanctis quibusque prædicationis veritas exultabit. Loquimur enim exules per **B** hos libros, & sermo Dei, qui vinciri non potest, liber excurret, de hoc eodem apostolicæ prophetiæ admonens tempore: vt cùm auditus veritatis impatiens deprehenditur, & secundum desideria humana coaceruati magistri reperiuntur, iam de tempore non ambigatur, sed in eo coexulare exulantibus sanæ fidęi prædicatoribus veritas intelligatur. Ac de temporibus nō queremur, quin etiam gaudebimus, quia iniquitas se per hoc exilij nostri tempus ostenderit, quo veritatis impatiens sanæ doctrinæ prædicatores, vt secundū desideria sua coaceruet sibi magistros, relegat: exilio nostro lætantes & exultantes in Domino, constitisse in **C** nobis plenitudinem apostolicæ prophetiæ. Superioribus igitur libellis syncerae, vt arbitror, fidei, & incontaminatæ veritatis professionem tenentes, quanquam secūdum humanæ naturæ consuetudinem nullus sermo non sit obnoxius contradictioni, eam tamen nos arbitror totius responsionis nostræ moderatos esse rationem, vt contradicere quisquam nisi cum impietatis professione non possit. Eorum enim dictorum quæ secundum falsiloquij sui artem ex euangelijs hæretici præsumunt, ita demonstrata veritas est: vt iam in contradictione ignorantiam excusare non liceat, sed irreligiositatem necesse sit confiteri. Eam quoque nunc secundum sancti spiritus donum temperauimus totius **D** fidei demonstrationem, vt ne quidem mentiri saltem aduersum nos criminis aliquid possint. Solent enim ita de nobis implere aures ignorātium, vt nos asserant negare natiuitatem, cùm vnitatem diuinitatis prędicamus: & dicant solitarium à nobis per hoc quod scriptum est: Ego & pater vnum sumus, significari Deū: *Ioan. 10.* vt innascibilis Deus descēdens in virginem, homo natus sit, quia ad dispēsationem carnis pertineat id quod ita cœperit, ego: ad diuinitatis suæ verò demonstrationem subiecerit, & pater: tanquam huius hominis sui pater esset. ex duobus verò consistens homine scilicet & Deo de se locutus sit, vnum sumus. Sed nos natiuitatem subsistentem sine tempore protestantes, prædicauimus Deum filium non alienæ à Deo patre natu**E**ræ, Deum: neque ex innascibilitate innascibili coæqualem, sed ex generatione vnigenitum nō disparem: neque vnū eos esse ex geminatis nominibus vnionis, sed ex natiuitate naturæ: neque duos deos per diuersitatem generis in fide esse, neque rursum singularem Deum, vbi sacramentum Dei vnigeniti est confitendum: sed in patre significari atque esse filium, dum in eo & natura patris & nomen est: in filio verò patrem intelligi ac manere, dum filius neq; dici potest nisi ex patre, neque esse: viuentis quoq; naturæ esse viuentem imaginem, & cōsignatam naturaliter Dei in Deo formam, vsque adeò indifferentis potestatis & generis, vt in eo nec opus, nec sermo, nec visus alienus à

A patre sit: sed cum naturaliter in se habeat autoris sui imago naturam, per naturalem quoque imaginē suam autor & operatus & visus & locutus sit. Atque hanc quidem & intemporalem & inenarrabilem, & omnē humanæ intelligentiæ sensum excedentem vnigeniti generationem prædicantes, nati quoque in hominem ex partu virginis Dei sacramentum docuimus: demōstrantes secundum dispensationem carnis assumptæ, tum cum se ex forma Dei euacuans formam serui accepit, infirmitatē habitus humani, Dei non infirmasse naturam, sed salua diuinitatis in homine virtute, acquisitam esse Dei ad hominem potestatem. Nanque cùm in homine Deus natus sit, non idcirco natus est, **B** ne non Deus maneret, sed vt manente Deo homo natus in Deū sit. Nam & Emanuel nomen eius est, quod est nobiscum Deus: vt non defectio Dei ad hominē sit, sed hominis profectus ad Deum. Vel cùm glorificari se rogat, non vtique naturæ Dei, sed assumptionī humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud Deū habuit. Respondentes quoque stultissimis eorum professionibus, vsque ad ignoratæ horæ descendimus demonstrationem: quæ etiamsi secundum illos à filio apprehensa non esset, tamen id ad contumeliam diuinitatis vnigenitæ non pertineret, quia natura non ferret, vt eum natiuitas retroageret ad innascibilitatis ininitia**C**bilem substitutionem, potestati suæ patre momentum definiendi adhuc diei ad demonstrationem autoritatis innascibilis reseruante: neq; in eo infirmam intelligi posse naturam, in qua tantum inesset ex natiuitate naturæ, quantum implere posset perfecta natiuitas: neque ad differētiam diuinitatis vnigenito Deo ignorationem diei & horæ deputandam, cùm ad demonstrandam aduersum hæreticos Sabellianos innascibilem in patre atque ininitiabilem potestatem, innascibilis hæc in eo sit potestatis exceptio, per quam patuit verbi professionem ad consummandi hominis sacramentum pertinere, vt qui infirmitates nostras portabat, infirmitatem quoque sibi humanæ ignorationis **D** assumeret: atque ita diem nescire se diceret, vt sepulcrum Lazari nesciebat, & attrectantē vestis suæ fimbriam mulierem ignorabat, tam infirmus ad sciendum quàm infirmus ad flendum sub lassitudinis & sitis & inediæ officio, inscientiæ etiàm non dedignatus errorem: maximè cùm ex mortuis resurgētem & ingressurum supergressurúmque cœlos Apostoli iam non nescientem, sed huius ipsius diei suæ potentem ac scientem interrogassent, nihil aliud percontantes quàm id quod sub dispensatione hominis tacebatur, vt in eo quod nescire se dixerat, dum rursum interrogant, adsumptionem potius quàm necessitatem ignorantiæ intelligere viderentur. Sed quia hác nescitæ diei pro**E**fessionem, non ignorationis esse infirmitatem, sed tacendi dispensationem docuimus: expugnanda etiam nunc est omnis impiæ assertionis occasio, & omnes hæreticæ blasphemiæ transcurrendæ sunt prædicationes, vt veritas euangelij per ea ipsa quibus obscurari videbatur eluceat. Volunt enim plerique eorū ex passionis metu & ex infirmitate patiendi, non in natura eum impassibilis Dei fuisse: vt qui timuit & doluit, nō fuerit vel in ea potestatis securitate quæ non timet, vel in ea spiritus incorruptione quæ non dolet: sed inferioris à Deo patre naturæ, & humanæ passionis trepidauerit metu, & ad corporalis pœnæ congemuerit atrocitatem. Atque hac impietatis suæ assertione nituntur, quia scriptum sit: Tristis est anima mea vsque *Matth. 26.* *Ibidem.*

Marc. 15. Luc. 23.

ad mortem. Et rursum: Pater si possibile est transeat à me calix iste. Sed & illud: Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Hoc quoque adijciunt: Pater commendo in manus tuas spiritum meũ. Has enim omnes piæ fidei nostræ professiones ad impietatis suæ rapiũt vsurpationem. Vt timuerit, qui tristis est, qui & transferri à se calicem deprecatus sit: vt doluerit qui derelictum se à Deo in passione conquestus sit: vt infirmus quoq; fuerit, qui spiritum suum patri commendauerit. Nec anxietas admittat similitudinem exæquatæ ad Deum in vnigeniti natiuitate naturæ: quæ infirmitatem diuersitatémque suam & deprecatione calicis, & desolationis querela, & commendationis confessione testetur. Ac primùm antequam ex his ipsis dictis demõ- B stremus, nec metuendi de se in eum infirmitatem incidisse aliquam, nec dolendi: quærẽdum est quídnam videatur timere potuisse, vt in eũ formido intolerandi doloris vel terroris inciderit: & puto non alia hic ad timendum quàm passionis & mortis causa prætenditur. Et interrogo eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, vt mori timuerit: qui omnem ab Apostolis terrorem mortis propellens, ad gloriam eos sit martyrij adhortatus dicens: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus: & qui inuenit animam suam, perdet eam: & qui perdiderit eam propter me, inueniet illã. Cùm enim pro eo mori, vita sit: quid ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, C qui pro se morientibus vitam rependat? Et cùm non timendos esse qui corpus occiderent monet, ipsum illum mors à timore passionis corporalis exterruit? Tũ denique quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Humano enim generi vitæ mortem aut vis exterior, id est, febrium, vulneris, casus, ruinæ, degrassata in corpus accelerat, aut ipsa natura corporis nostri senio in eam ipsam mortem victa concedit. Vnigenitus autem Deus ita potestatem habẽs ponendæ animæ, vt resumendæ, ad peragendum in se mortis sacramentum, cùm poto aceto consummasse se omne humanarum passionum opus testatus esset, inclinato capite tradidit spiritum. Si hoc naturæ homi- D nis ius relictum est, vt per se exhalans spiritum requiescat in mortem, & non dissoluto corpore labefacta anima decedat, vel abruptis aut perfossis aut collisis membris spiritus tanquam in sede sua violatus erumpat aut effluat: incidat in Dominum vitæ mortis metus, si quod emisso spiritu mortuus est, non libertatis suæ ad moriendum vsus est potestate. Quòd si ex se mortuus est, & per se spiritum reddidit: non est terror mortis in potestate moriẽdi. Sed fortè humanæ ignorantiæ timiditate hanc ipsam suam moriendi in se timuit potestatem, vt licet ab se moriturus, tamen hoc ipsum quod moriturus esset timuerit. Et si fortè erunt qui ita existimabunt, constituant cui rei existiment E mortem fuisse terribilem, spiritui an corpori. Si corpori: ánne ignorant quòd sancto corruptionem non visuro, intra tridnum corporis sui templum esset suscitaturus? Si verò spiritui mors terribilis est: Lazaro in Abrahæ finibus lætante, infernum chaos Christus timeret? Hæc stulta atque ridicula sunt, vt in potestate ponendæ animæ ac resumendæ mori timeret, ad sacramentum vitæ humanæ sub voluntatis suæ libertate moriturus. Non est in voluntate morientis mors, & in potestate non diu in morte manendi timor mortis: quia & voluntas moriendi, & potestas reuiuiscendi, extra naturam timoris est, dum timeri mors non potest, & in voluntate moriendi & in potestate viuendi.

Quomodo doluerit ac timuerit Christus. Matth. 10.

A Sed fortè penduli in cruce corporis pœnæ, & colligãtium funium violenta vincula, & adactorum clauorũ cruda vulnera sunt timori. Et videamus cuius corporis homo Christus, vt in suspensam & nodatã & transfossam carnem dolor inuaserit. Ea enim natura corporum est, vt ex consortio animę in sensum quendam animæ sentientis animata, non sit hebes inanimísque materies: sed & attacta sentiat, & compuncta doleat, & algens rigeat, & confota gaudeat, & inedia tabescat, & pinguescat cibo. Ex quodam enim obtinẽtis se penetrantísque animæ transcursu, secundum ea in quibus erit, aut oblectatur, aut læditur. Cùm igitur compuncta aut effossa corpora dolent, sensum doloris transfusæ in ea animæ sensus admittit. Denique vulnus corporis vsque ad os dolet, & digiti excedentium ex carne vnguium præsegmina nesciunt. Et si quando accedente vitio pars aliqua corrupta membrorum, sensum viuæ carnis amiserit: ea cùm vel desecabitur, vel vretur, dolorẽ quisquis esse potuisset, non manente in ea animæ permixtione, non sentiet. Ac cũ grauis necessitas recidendi corporis manet, medicato potu consopitur vigor animæ, & in emortuam sensus sui obliuionem mens succis violentioribus occupata conficitur. Ac tum doloris nescia membra cæduntur, & omnẽ alti vulneris plagam sensus carnis emortuus, sensu animæ in se torpentis euadit. Affert itaque dolorem per animæ infirmis admixtionem, in infirmum sensum suum corpus animatum. Si igitur homo Iesus Christus per initia corporis atque animæ nostræ viuit in corpore, & non ita vt corporis sui, sic & animæ suæ princeps Deus in similitudine hominis constitutus, & habitu repertus vt homo natus est: parem dolorẽ senserit corporis nostri, animæ nostræ & corporis vt conceptu, ita & initio animat' in corpore. Quòd si assumpta sibi per se ex virgine carne, ipse sibi ex se animam concepti per se corporis coaptauit: secundum animæ corporísque naturam, necesse est & passionum fuisse naturam. Euacuans se enim ex Dei forma, & formam serui accipiens, & filius Dei etiam filius hominis nascens, ex se suáque virtute non deficiens, Deus verbũ consummauit hominem viuentem. Nam quo modo filius Dei hominis filius erit natus, vel manens in Dei forma, formam serui acceperit: si non potente Deo verbo ex se & carnem intra virginẽ assumere, & carni animam tribuere homo Christus Iesus ad redemptionem animæ & corporis nostri perfectus est natus: & corpus quidem ita assumpsit, vt id ex virgine conceptum, formam eum esse serui effecerit? Virgo enim non nisi ex sancto spiritu genuit quod genuit. Et quãuis tantum ad natiuitatem carnis ex se daret, quantum ex se fœminæ edendorum corporum susceptis originibus impenderent: non tamen Iesus Christus per humanæ conceptionis coaluit naturam. Sed omnis causa nascendi inuecta per spiritum, tenuit in hominis natiuitate quod matris est: cùm tamen haberet in originis natiuitate quod Dei est. Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimum suscepti hominis sacramentum Dominus ipse ostendit dicens: Nemo ascendit in cœlũ, *Ioan. 3.* nisi qui descẽdit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Quod descendit de cœlo, conceptæ de spiritu originis causa est. Non enim ex se corpori Maria originem dedit: licet ad incrementa partúmque corporis omne quod sexus sui naturale est, contulerit. Quod verò hominis filius est, susceptæ in virgine carnis est partus. Quod autem in cœlis est, naturæ semper manentis potestas est: quę initiata conditáque per se carne non

ne non se ex infinitatis suæ virtute intra regionem definiri corporis coarctauit, spiritus virtute ac verbi Dei potestate in forma serui manens, ab omni intra extraque cœli mundique circulos, cœli ac mundi Dominus non abfuit. Per hoc ergo & de cœlo descendit, & filius hominis est, & in cœlis est: quia verbũ caro factũ nõ amiserat manere quod verbum est. Nam dum verbum est, & in cœlis est: dum caro est, & hominis filius est: dum verbum est caro factum, & de cœlo est, & filius hominis est, & in cœlo est: quia & verbi virtus non corporalibus modis manens, non deerat vnde descenderat, & caro non aliunde originem sumpserat

1.Cor.15. quàm ex verbo. Et verbum caro factum, cùm caro esset, non tamen non erat & verbum. Absolutè autem beatus Apostolus etiam huius inenarrandæ corporeæ natiuitatis sacramentum locutus est dicens: Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Hominem enim dicens, natiuitatem ex virgine docuit: quę officio vsa materno, fetus sui naturam in conceptu & partu hominis execuvta est. Et cùm ait: secundum hominem de cœlo, originem eius ex superuenientis in virginem sancti spiritus aditu testatus est. Atque ita cùm & homo est, & de cœlis est, hominis huius & partus à virgine est, & conceptus ex spiritu est.

Ioan. 6. Et hæc quidem Apostolus ait. Ipse autem Dominus huius natiuitatis suæ mysterium pandens sic locutus est: Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit de meo pane, viuet in æternum se panem dicens, ipse enim corporis sui origo est. Ac ne verbi virtus atque natura defecisse à se existimaretur in carne sua m rursum panẽ esse dixit: vt per hoc quod descendens de cœlis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis existimaretur, dum cœleste

Ibid. esse corpus ostenditur. At verò cùm suus panis est, assumpti per verbum corporis est professio, subiecit enim: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis. Vt quia id quod filius hominis est, & panis de cœlis ipse descendit, per panem suum de cœlo descendentem, & per carnem ac sanguinem filij hominis, & conceptæ ex spiritu sancto, & natæ, ex virgine carnis intelligeretur assumptio. Huius igitur corporis homo Iesus Christus & Dei filius & hominis est filius, & ex forma Dei se exinaniens formam serui accepit. Non alius filius hominis quàm qui filius Dei est, neque alius in forma Dei, quàm qui in forma serui perfectus homo natus est: vt sicut per naturam constitutam nobis, à Deo originis nostræ principe, corporis atque animæ homo nascitur, ita Iesus Christus per virtutem suam admixtione carnis atque animæ homo ac Deus esset, habens in se & totum verumque quod homo est, & totum verumque quod Deus est.

Quanquam multi confirmandæ hæreseos suæ arte, ita aures imperitorum soleant illudere, vt quia & corpus & anima Adæ in peccato fuit, carnem quoque Adæ atque animam Dominus ex virgine acceperit, neque hominem totum ex spiritu sancto virgo conceperit: qui si intelligerent sacramentum carnis assumptæ, intelligerent etiam sacramentum eiusdem & hominis filij & Dei filij. Quasi verò si tantum ex virgine assumpsisset corpus, assumpsisset quoque ex eadem & animam: cùm anima hominis opus Dei sit, carnis verò generatio semper ex carne sit. Sed volentes vnigenitum Deum, qui in principio apud Deum erat Deus, verbum, non substantiuum Deum esse, sed sermonem vocis emissæ, vt quod loquentibus est suum verbum, hoc sit patri Deo filius, argutè subrepere volunt ne subsistens verbum Deus, & manẽs in forma Dei Christus homo natus sit: vt cùm hominem illum humanæ potius originis causa quàm spiritualis conceptionis sacramentum animauerit, non Deus verbum hominem se ex partu virginis efficiens extiterit, sed vt in Prophetis spiritus prophetiæ, ita in Iesu verbum Dei fuerit. Et arguere nos solent quòd Christum dicamus esse natum, non nostri corporis atque animæ hominem: cùm nos verbum carnem factum, & se ex forma Dei euacuantem Christum, & formam serui assumentem, perfectum secundum habitum conformationis humanæ, & nostræ similitudinis natum hominem prædicemus: vt verè Dei filius verus hominis filius natus sit, neque non natus ex Deo homo, neque quia natus ex Deo homo, ideo Deus esse deficiens. Sed vt per se sibi assumpsit ex virgine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit: quæ vtique nunquam ab homine gignẽtium originibus prębetur. Si enim conceptum carnis nisi ex Deo virgo non habuit: longè magis necesse est, anima corporis nisi ex Deo aliunde non fuerit. Et cùm ipse ille filius hominis ipse sit qui & filius Dei, quia totus hominis filius totus Dei filius sit: quàm ridiculè præter Dei filium qui verbum caro factum est, alium nescio quem tanquam Prophetam verbum Dei animatum prædicemus, cùm Dominus Iesus Christus & hominis filius & Dei filius sit? Per id verò quòd tristis est anima sua vsque ad mortem, & quòd potestatem habet animæ suæ ponendę & resumendæ, volunt extrinsecus animam non ex spiritu sancto, vt & corpus ex eo conceptum est, deputare: cùm verbum Deus in sacramento naturæ suæ manens, homo natus sit. Natus est autem, non vt esset alius atque alius: sed vt ante hominem Deus suscipiens hominem, homo Deus posset intelligi. Nam quo modo Iesus Christus Dei filius natus ex Maria est, nisi quòd verbum caro factũ est: scilicet quòd filius Dei cùm in forma Dei esset, formam accepit serui? Accepisse autem formam serui eum qui esset in Dei forma, de contrariis comparatur: vt quanta veritas est manere in Dei forma, tanta veritas sit accepisse formam serui. Ad proprietatem enim naturæ intelligendam, significatione verbi ad id compellimur. In forma enim serui est, qui & in forma Dei est. Et cùm hoc naturæ, illud verò dispensationis sit, in eiusdem tamen est veritatis proprietate quod vtrumque est vt tam verus sit in Dei forma, quàm verus in serui. Vt verò assumsisse formam serui, non aliud est quàm hominem natum esse: ita in forma Dei esse non aliud est, quàm Deum esse: vnum tamen eundemque non Dei defectione, sed hominis assumptione profitentes: & in forma Dei per naturam diuinam, & in forma serui ex conceptione spiritus sancti, secundum habitum hominis repertum fuisse. Itaque cùm Iesus Christus & natus & passus & mortuus & sepultus sit, & resurrexerit, & in cœlos ascenderit, non potest in his sacramentorũ diuersitatibus ita ab se diuiduus esse, ne Christus sit: cùm non alius Christus quàm qui in forma Dei erat, formam serui acceperit, neque alius quàm qui natus est mortuus sit, neque alius qui est mortuus resurrexerit, neq; alius quàm qui resurrexerit ascẽderit in cœlis. In cœlos autem nõ alius sit, quàm qui descendit antè de cœlis. Homo itaque Iesus Christus vnigenitus Deus per carnẽ & verbum, vt hominis filius, ita & Dei filius, hominẽ verũ, secundum similitudinem nostri hominis non deficiẽs à se Deo, sumpsit: in quem quamuis aut ictus inci-

deret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, A (Cant. lege.) aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, vt telum aliquod aut aquam perforans, aut ignẽ compungens, aut æra vulnerans. Omnes quidem has passiones naturæ suæ infert, vt perforet, vt compungat, vt vulneret: sed naturam suam in hæc passio illata non retinet, dum in natura non est vel aquam forari, vel pungi ignem, vel æra vulnerari, quamuis naturæ teli sit vulnerare & compungere & forare. Passus quidem Dominus Iesus Christus, dum cæditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus Domini irruens passio, nec non fuit passio, nec B tamen naturam passionis exercuit: cum & pænali ministerio illa desæuit, & virtus corporis sine sensu pœnę, vim pœnæ in se desæuientis excepit. Habuerit sanè illud Domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturæ habet, vt calcet vndas, & super fluctus eat, & non degrauetur ingressu, neque aquæ insistentis vestigiis cedant, penetret etiam solida, nec clausæ domus obstaculis arceatur. At verò si Dominici corporis sola ista natura sit, vt sua virtute sua anima feratur in humidis & insistat in liquidis & extructa transcurrat, quid per naturam humani corporis cõcepta ex spiritu sancto caro iudicatur? Caro illa, id est panis ille, de cœlis est. Et homo ille de Deo est, habẽs C ad patiendum quidem corpus, & passus est, sed naturam non habens ad dolendum. Naturæ enim proprię ac suæ corpus illud est, quod in cœlestem gloriã transformatur in monte, quod attactu suo fugat febres, quod de sputo suo oculos format. Sed fortè in quo affectio flendi, sitiendi, esuriendique mansit: & cæterarum quoque humanarum passionum in eo necesse sit inesse naturam. Qui sacramentum fletus, sitis atque esuritionis ignorat, sciat & viuificare flẽtem, nec mortem Lazari flere ob quam gaudeat, & flumina aquæ viuæ ex se præbere sitientem, neque carere siti, qui potens sit potare sitientes, & esuriente se eam quæ fructus suos esurienti non præbuerit, damnare arborem: D nec naturam eam vinci inedia, quæ naturam viriditatis iussa ariditate demutet. Quòd si præter fletus & sitis & esuritionis mysterium assumpta caro, id est homo totus, passionum est permissa naturis, nec tamen ita vt passionis conficeretur iniuriis, vt flens non sibi fleret, & sitiẽs sitim nõ potatura depelleret, & esuriens non se cibo escæ alicuius expleret: neque enim tũ cùm sitiuit, aut esuriuit, aut fleuit, bibisse Dñs, aut manducasse, aut doluisse monstratus est: sed ad demõstrandam corporis veritatẽ, corporis consuetudo suscepta est, ita vt naturę nostrę consuetudine consuetudini sit corporis satisfactũ, vel cùm cibũ & potũ accepit, non se necessitati corporis, sed cõsuetudini tribuit. Habuit E enim corp⁹, sed originis suæ propriũ, neq; ex vitiis humanę conceptionis existens, sed in formam corporis nostri virtutis suæ potestate subsistens: gerens quidem nos per formam serui, sed à peccatis & à vitiis humani corporis liber, vt nos quidem in eo per generationem virginis inessemus, sed nostra in eo per virtutem profectæ ex se originis vitia non inessent: dum homo natus, non vitiis humanæ conceptionis est natus. Te- (Philipp. 2.) nuit enim Apostolus demonstrandæ natiuitatis huius sacramentum, cum ait: Sed humiliauit se, formam serui accipiens in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus vt homo.

Vt dum formam serui accepit, natus esse in forma hominis intelligatur: dum autem in similitudine ho- A minum constitutus, & habitu repertus vt homo, species quidem & veritas corporis hominem testetur, sed naturam vitiorum, qui vt homo sit habitu repertus ignoret. In similitudine enim naturæ, non vitiorum proprietate eius generatio est. Nam quia in eo quod formam serui accepit, natiuitatis videbatur significata esse natura, subiecit: in similitudine hominum constitutum, & habitu repertum vt hominem, ne natiuitatis veritas naturæ quoque per vitia infirmis proprietas crederetur: cùm & in forma serui esset vera natiuitas, & in habitu repertum vt hominem, esset similitudo naturæ. Ipse quidem per virginem ex se natus B homo, & similitudine vitiosæ peccati carnis inuentus. (Rom. 8.) Quod id ipsum ad Romanos scribens testatus Apostolus est, cùm ait: Quod erat enim impossibile legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum misit in similitudine carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in cruce. Non fuit habitus ille tantum hominis, sed & vt hominis: neque caro illa caro peccati, sed similitudo carnis peccati: dum & habitus carnis in natiuitatis est veritate, & similitudo carnis peccati à vitiis humanæ passionis aliena est. Ita homo Christus Iesus & in veritate natiuitatis est dum homo est, & non est in proprietate peccati dum Christus est, quia & qui homo est, non potuit non homo C esse quod natus est, & qui Christus est, non potuit amisisse quod Christ⁹ est. Atq; ita dum homo Christus Iesus est, habet & natiuitatẽ hominis, quia homo est: nec est in vitiosa hominis infirmitate, quia Christ⁹ est.

Quanquam igitur nos ad huius sacramenti intelligentiam Apostolica fides instruat, quæ & habitu vt hominem repertum, & in similitudine carnis peccati missum hominem Christum Iesum esse testata est: vt cum habitu vt homo est, sit in forma serui, & non sit in vitiis naturæ: & cum in similitudine carnis peccati est, sit quidem verbum caro, sed in similitudine carnis peccati sit, potius quàm ipse caro peccati sit. Et cum homo Christus Iesus est, sit quidem homo: sed in D homine non possit aliud esse quàm Christus est. Atq; ita & ex corporis natiuitate homo natus sit, nec sit in hominis vitiis, qui non sit in origine: quia verbum caro factum non potuit non caro esse, quod factum est, & verbum licet caro factum sit, non tamen amisit esse quòd verbum est: & dum verbum caro factũ originis suæ non potest carere natura, non potuit nisi in naturæ suę origine permanere quod verbum est, neque nõ verè intelligi verbũ caro esse quòd factum est: ita tamen vt qui habitauit in nobis, non caro illa verbum sit, sed verbi caro sit habitantis in carne. Quæ cum ita sint, tamen videamus an peractus vniuersus ille passionis ordo infirmitatem in Domino corporalis doloris E permittat intelligi. Dilatis enim ad modicum eorum dictorum causis, ex quibus metum Domino hæresis ascribit: res ipsas vt gestæ sunt conferamus. Neque enim fieri potest, vt timor eius significetur in verbis, cuius fiducia contineatur in factis. Timuisse tibi ô hæretice Dominus gloriæ passionem videtur, sed ei ob ignorãtię huius errorẽ, & satanas Petrus & scãdalũ est: & ille quidẽ per charitatem Christi, quẽ ei non caro neq; sanguis, sed pater qui in cœlis est reuelauerat, detestatus passionis sacramentum tali seueritatis sententia confirmatus ad fidem est. Tu verò quid sectaberis spei, Christum Deum negando, & metum ei passionis addẽdo? An ne metuit, qui armatis ad corripiẽdum se obuius prodiit? & in corpore eius infirmitas fuit: ad cuius occursum consternata persequentium agmina

agmina conciderunt, & maiestatem ingerentis se ad vincula non ferentes supinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantam habuit natura virtutem? Sed fortè dolorem vulnerum timuit. Quem rogo penetrantis in carnem claui habuit terrorem, qui excisæ auris carnem solo restituit attactu? Expone nobis tu Dominicæ infirmitatis assertor, hoc ipso passionis tempore, infirmatæ opus carnis. Exerente enim Petro atque adigente gladium, truncus aure seruus sacerdotis astabat.

Quomodo ex decisæ auris vulnere contingente Christo, restituta caro auris est? Vnde inter fluentem sanguinem & post ipsa descendentis gladij vestigia, & in ipsa truncati corporis calumnia, exiit quod non est, & sequitur quod non extat, & rependitur quo caretur? Producens ergo hæc aurem manus, clauum dolet? & sentit sibi vulnus, qui alteri dolorem vulneris non relinquit? Compungendæ carnis metu tristis est, cuius attactui licet carnem donare post cædẽ? Quòd si hæc in Christi corpore virtus fuit: qua rogo fide naturaliter infirmus fuisse defenditur, cui naturale fuit omnem humanarum infirmitatum inhibere naturam? Sed fortè stulta atque impia peruersitate hinc infirmis in eo naturæ præsumitur assertio, quia tristis sit anima

Ioan. 13. eius vsque ad mortem. Nondum te hæretice cur virtutem dicti non intelligas, arguo. Interim tamen à te requiro, cur exeunte ad proditionem Iuda non memineris dictum fuisse: Nunc honorificatus est filius hominis. Si enim passio honorificatura eum erat, quomodo tristem eum met' passionis effecerat, nisi fortè tam irrationabilis fuerit, vt pati timuerit quæ se essent glorificatura patientem? Sed fortè timuisse vsque eò existimabitur, vt transferri à se calicem deprecatus sit di-

Marc. 14. cens: Abba pater, omnia possibilia tibi sunt, transfer hunc calicem à me. Vt de cæteris non calumnier, non-

Ioan. 18. ne hebetudinem impietatis tuæ vel hinc coarguisses, quia legeras: Recon de gladium tuum in teca, calicem quem dedit mihi pater, non bibam? Quomodo enim per patiendi metum trãsferri à se deprecaretur, quod per dispensationis studium festinaret impleri? Non enim conuenit vt pati nolit quod pati velit. Et cùm pati eum velle cognosceres, religiosius fuerit dicti ignorantiam confiteri, quàm ad impiæ stultitiæ furorem prorũpere, vt eum assereres ne pateretur orasse, quem

Marc. 15. pati velle cognosceres. Sed credo, te ad impietatis tuæ pugnam etiam hoc dicto Dominicæ vocis armabis: Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Post contumeliam enim crucis fortè dignationem ab eo paterni auxilij existimes recessisse, & hinc desolatæ infirmitatis

Matth. 26. suæ querelam extitisse. Si tibi itaque id Christo contemptus, & infirmitas, & crux contumelia est: oportuerat te dicti huius immemorem non fuisse: Verùm dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedẽtem à dextris virtutis, & venientem cum nubibus cœli. Vbi rogo in passione timor? vbi infirmitas? vbi dolor? vbi contumelia? Timere ab impiis dicitur: sed ipse pati velle se prædicat. Infirmus esse contenditur: sed se potentem dum consternatis persecutoribus obuius non sustinetur, ostendit. Dolere vulnere carnis arguitur: sed in eo quod carnem auris reddit ex vulnere, caro ipse cùm sit, extra carnalem tamen naturam dolendi vulneris reperitur: quia dum & manu truncatam aurem attingit, manus illa de corpore est: & dum manus aurem producit ex vulnere, non esse manus illa corpo-

Infirmis di- ris significatur infirmis. Sed contumeliosa ei esse crux

A dicitur. Atqui per hanc hominis filius sedere à dextris virtutis videndus est, & ex partu virginis homo natus in maiestate sua cum cœli est nubibus reuersurus. Nõ tenes irreligiose rerum naturalium causas: & dum impietatis atque erroris spiritu plenus sacramentum fidei non intelligis, ex ipso seculi sensu hæretica hebetudine disproficis. Omne enim quod timetur, vitari necesse est dum timetur: & quod infirmum est, sumit ex infirmitate terrorem: & quicquid dolet, dolendi in se habet indemutabilem naturam: & quicquid contumeliosum est, semper inhonorum est. Tu verò quo sensu rationis intelligis Dominum Christum ad quod festinat timere? Et consternantem fortes in firmitate

cit aliquoties, vt imbecillis.

B trepidare? & vulnera non permittentem doleri, vulneratum dolere? & contumelia crucis dehonastari, cui crux consensus ad Deum est, & reditus ad regnum? Sed fortè vel hoc tibi relictum occasionis impiæ arbitraris, vt descensionem ad inferos, & ipsam mortis timuerit necessitatem, dum id ipsum testatur videri hoc dicto: Pater commẽdo in manus tuas spiritum meum. *Luc. 23.* Hoc legens & non intelligens, aut piè tacuisses, aut etiam religiose intelligentiam eius orasses: non magis per impudentem assertionem stulto furore veritatis incapax vagareris. An ne tibi metuere infernum chaos *Ibid.* & torrentes flammas, & omnem pœnarum vltricium abyssum credendus est, dicens latroni in cruce: Amen

C dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso? Naturæ huius potestatem iam non dico metus, sed nec infernæ sedis regio est concludens, quæ descendens ad inferos, à paradiso non desit: sicut hominis filius loquens in terris, maneat & in cœlo martyri suo paradisum promittens, & consummatæ beatitudinis delicias pollicens: non habet hunc metus corporalis penetrantem, quidem inferos, sed vtique naturæ suæ virtute distentum. Et naturam hanc mundi dominam, ac libertate spiritalis virtutis immensam, non sibi terrore mortis gehennæ chaos vendicat: qua paradisi delitiæ carere non possunt. Futurus in inferis Dominus, & in paradiso est futurus, Deseca ad metum pœnæ naturæ insecabilis

D portionem: & de Christo apud inferos pone quod doleat, & in paradiso relinque quod regnet. Latro enim rogat vt sui in regno suo meminerit. Et credo eum ad hanc beatæ confessionis fidem, auditus transeunte palmas clauo gemitus accendit, & regnum Christi per dolorem infirmitatis in Christi corpore didicit. Ille dignationem reminiscentis in regno postulat, tu crucis mortem ad metum deputas? Dominus communionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pœnali terrore concludis? Diuersæ spei fides ista est. Paradisum meruit sub cruce latro, pendentem Christum confessus in regno. In pœnæ ergo dolore & metu mortis Christum deputaris, & paradiso necesse

E est sit cariturus & regno. Collatis ergo dictorum atque gestorum virtutibus demonstrari non ambiguum est, in natura eius corporis infirmitatem naturæ corporeæ non fuisse: cui in virtute naturæ fuerit omnem infirmitatem corporum depellere, & passionem illam illata licet corpori sit, non tamen naturam dolẽdi corpori intulisse. Quia quamuis forma corporis nostri esset in Domino, non tamen vitiosæ infirmitatis nostræ forma esset in corpore, qui non esset in origine, quod ex conceptu spiritus sancti virgo progenuit: quod licet sexus sui officio genuerit, non tamen terrenæ conceptionis suscepit elementis.

Genuit etenim ex se corpus, sed quod ceptum esset ex spiritu, habens quidem in se sui corporis veritatem,

sed non habens naturæ infirmitatem: dum & corpus illud corporis veritas est quod generatur ex virgine:& extra corporis nostri infirmitatem est quod spiritalis conceptionis sumpsit exordium. *Matth. 26.* Sed niti aduersus Euangelicæ fidei demonstrationem hæretici videntur hoc dicto: Tristis est anima mea vsque ad mortem: vt professio eius qui se tristem ait, naturæ infirmitatem, per cuius consciētiam tristis cœperit esse, testetur. At primùm humanę intelligentię sensum interrogo: quid sit tristem esse vsque ad mortem. Non enim eiusdem significationis est, tristem esse propter mortem:& tristem esse vsque ad mortem. Quia vbi propter mortem tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiæ est. Vbi verò tristitia vsque ad mortem est, mors iam non tristitiæ est causa, sed finis. Qui ergo non propter mortem, sed vsque ad mortem tristis est: quærendum est vnde sit tristis. Tristis autem non incerto neque indefinito humanæ ignorantiæ tempore, sed vsque ad mortem. Adeò autem non propter mortem suscepta tristitia est, vt sit destituta per mortem. Et vt causam tristitiæ intelligere possimus, videamus quid hanc professionem tristitiæ vel præcesserit vel consequatur. Totius enim passionis & fidei mysterium consummatum paschæ cœna fuerat per Dominum. Postquam vniuersorum in se scandalum docet, sed præcessurum se eos in Galilæam promittit: Petrus cæteris licet scandalizandis, se tamen non scandalizandum constanti fide spopondit. Sed Dominus per naturam Dei non ignarus gerendorum, ter eum negaturum esse respondit: vt cæterorum scandalum intelligeretur ex Petro, cùm ille in tam graue fidei periculum ter negando recideret. Tunc ille assumptis Petro, Iacobo & Ioanne, duobus ad martyrium electis, & Ioanne in prædicationem Euangelij firmando tristem se vsque ad mortem professus est: deinde progressus, orauit dicēs: *Matth. 26.* Pater meus, si possibile est, transeat à me calix iste, sed non tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis. Trāsire à se calicem rogat, vtique iam secum manentem: qui tum in sanguine noui testamenti pro multorum peccatis effundendus consummabatur. Non autem rogat ne secum sit, sed vt à se transeat. Deinde rogat ne voluntas sua fiat: & quod vult effici, id ipsum concedi sibi non vult. Ait enim: Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Vt voluntate calicis deprecandi humanæ in se sollicitudinis significans consortium, sententiam à se vnitæ sibi communisque cum patre non discerneret voluntatis. Vt autem non pro se precari intelligeretur, & ratio significatæ voluntatis ac deprecatio non obtinendæ esset in absoluto, hoc totum huiusmodi petitionis suæ cœpit exordio, Pater meus, si possibile est. Aliquid ergo patri relinquitur, quod ei an possibile est, incertum sit? Et si nihil patri impossibile est, intelligendum est ad cuius conditionem id quod sibi impossibile est, sit relictum. Post huius enim orationis precem sequitur: *Ibid.* Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Non potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, vt non intretis in tētationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. An non ad huc tristitiæ causa & transeundi calicis deprecatio in obscuro est? Vigilari enim secum ob hoc iubet & orari, ne in tentationem intrent: spiritu quidem prompto, sed infirma carne. Nam qui non scandalizandos se per constantiam fidelis conscientiæ pollicebantur, in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri. Non ergo sibi tristis est, neque sibi orat, sed illis quos monet orare peruigiles, ne

A in eos calix passionis incumbat: quem à se trāsire orat, ne in his scilicet maneat. Idcirco autem transferri eum si possibile esset, à se precatus est, quia cum impossibile Deo nihil sit, sicut ipse ait: *Marc. 14.* Pater possibilia tibi omnia sunt: impossibile tamen est homini, passionis terrore non vinci, nec possit nisi per probationem fides nosci. Atque ideo & pro hominibus vt homo vult calicē transire, & vt Dei ex Deo voluntas effectui paternę voluntatis vniatur. Id autem quod ait, Si possibile est trāseat, manifestè in eo docuit quod ait Petro: *Luc. 22.* Ecce satanas expetiuit, vt vos cerneret sicut triticum, ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Per B hunc enim calicem Dominicę passionis tentandi omnes erant. Etiam pro Petro pater rogatur, ne deficiat fides eius, vt negantis infirmitati vel dolor saltem pœnitentiæ non abesset: quia fides in eo non deficeret, quod pœniteret. Tristitia igitur vsque ad mortē Domino est, quia in morte motu terræ, diei tenebris, discissione veli, monumētorum reseratione, mortuorum resurrectione confirmāda iam apostolorum fides esset: quam & nocturnæ custodiæ terror, & in flagellis, alapis, sputis, corona spinea, crucis onere: & totius passionis ludibrium, & postremò maledictæ crucis damnatio commoueret. Sciens igitur Dominus hæc omnia post passionem suam desitura, ideo & vsque ad *Matth. 26.* C mortem tristis est, & scit hunc calicem transire nō posse, nisi biberet dicens: Pater meus, si non potest calix iste transire à me nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Consummata in se scilicet passione metum calicis trāsiturum: qui nisi eum bibisset, transire non posset. Finem terroris eius non nisi finito cōsummatæ in se passionis terrore succedere: quia post mortem eius per virtutum gloriam apostolicæ infirmitatis scandalum pelleretur. Et quanquam in eo quod ait, Fiat voluntas tua, in calicis, id est, passionis suæ scandalo apostolos permittens paternæ voluntatis arbitrio, tamen etiam repetitæ tertiò orationis prece vsus est, post quā ait: Dormite iam & requiescite. Non enim extra rationis alicuius internæ cōscientiā, qui antea eos dormien- *Ibid.* D tes coarguisset, nunc dormire & requiescere eos iubet. Sed intelligentiā nobis Lucas adhortationis istius tribuisse existimatur: qui cùm dixisset, satanam expetisse vt apostolos modo tritici cerneret, & Dominum pro fide Petri ne deficeret, oratū fuisse, subiecit: *Luc. 22.* Post multā Dñi precē, angelū adstitisse confortantem eum quo assistēte orare prolixius cœperit, ita vt guttis sanguinū corporis sudor efflueret. Misso enim ad tuitionē apostolorū angelo, & per eū cōfortato Domino, ne pro his tristis esset, iā sine tristitię metu existēs ait: Dormite iā & requiescite. De angelo quidē Matthęus & Marc[us], & de expetitione zabuli nihil locuti sunt: sed E post tristitiā animę, post dormiētiū obiurgationē, post transferēdi calicis deprecationē, nō ex nihilo dormiētiū adhortatio subsecuta est, nisi quòd cùm absfuturus ab his esset, & indulti angeli confortatus auxilio, securitate custodiæ custodiēdos permittebat in somnum. Nec sanè ignorandū à nobis est, & in Græcis & in Latinis codicib[us] quàmplurimis, vel de adueniēte angelo, vel de sudore sanguinis nil scriptum reperiri. *Christus quomodo ab angelo confortatus* Ambigentibus igitur, verū hoc in libris variis aut desit, aut superfluū sit (incertū enim hoc nobis relinquitur de diuersitate librorum) certè si quid sibi ex hoc hæresis blanditur, vt infirmum affirmet, cui opus fuerit angeli confortantis auxilio: meminerit creatorem angelorum creationis suæ non eguisse præsidio, tum deinde necessariò eo modo eum confortari, quo-

modo

modo & tristem esse. Nam qui nobis tristis est, id est, propter nos tristis est: necesse est vt propter nos sit cõfortatus & nobis. Quia ergo qui de nobis tristis est, & de nobis cõfortatus est: ea confortatus est conditione, qua tristis est. Sudorem verò nemo infirmitati audebit deputare: quia & contra naturam est sudare sanguinẽ, nec infirmitas est, quod potestas nõ secũdũ naturę cõsuetudinẽ gessit: neque ad hæresim infirmitatis pertinere vllo modo poterit, quod aduersum hæresin phãtasma mentientẽ, proficiat per sudorẽ sanguinis ad corporis veritatẽ. Igitur cùm & tristitia de nobis est, & oratio pro nobis est, non possunt non omnia pro- B pter nos gesta esse intelligi, cùm omnia pro nobis, quibus timebatur, orata sint. Præstant autem sibi mutuam euangelia plenitudinem: dum alia ex aliis, quia omnia vnius spiritus prædicatio sit, intelliguntur. Hanc enim tacitam ab omnibus pro apostolis Domini orationem, Ioannes maximè spiritualium causarum præ-

Ioan. 17. dicator ostendit, Dominum ita precatum esse dicens: Pater sancte conserua eos in nomine tuo. Cùm essem cum eis, ego custodiebam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodiui.

Non sibi itaque fuit oratio illa, sed apostolis: nec sibi tristis est, qui orare eos ne tententur monet: nec sibi angelus mittitur, qui si vellet, duodecim millia legionum de cœlis deduceret: nec propter mortẽ an- C xiatus, vt à se transferatur calix, rogat, sed à se transire calicem rogat: qui tamen transire non posset, nisi eum biberet. Transire autem non de loco est decedere, sed omnino non extare: quod quidem ipsum & euange-

Marc. 13. licus & apostolicus sermo significat, cum dicitur: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præte-

1. Cor. 7. ribunt. Sed & Apostolus: Ecce vetera transierunt, & facta sunt omnia noua. Sed & cùm ait: Et figura huius mundi transibit. Calix ergo de quo patrem rogat vt transeat, non potest transire nisi bibatur: & quod orat Dominus, vtique pro his orat, quos cum his manens ipse saluauit, quos & patri saluãdos reliquit. Núc verò sacramentum mortis peracturus, patrem his cu- D stodem precatur, & missi in eo angeli, si tamen ita est, non ambigua præsentia est, & obtentæ precis manifesta securitas est, cum eos consummata oratione ad hortatur in somnum. Effectum autem impetratæ orationis, & adhortatæ dormitionis securitatem, iam in ipso opere passionis Euangelista demonstrat, cùm apostolis omnibus de persecutorum manibus elapsuris

Ioan. 18. ait: Vt adimpleretur verbum quod dixerat, quoniam quos dedisti mihi, perdidi ex eis neminem. Impletur enim per se orationis precatio, & salui omnes sunt. Sed orat vt pater, vt saluatos per se, nunc in nomine suo saluet ipse: & adeò saluat, vt Petri fides pœnitentia subsequente non deficiat, licet territa. Demonstrata E itaque & à Ioanne Domini oratio, & à Luca Zabuli postulatio, & ea quæ in Marco & in Matthæo tristitia vsque ad mortem est, & somni obiurgatio, & rursum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquũt: cum per precem à Ioanne, qua patri apostolos commendat, & tristitiæ causa & transeundi calicis deprecatio absoluta sit, non à se passionem amoueri Domino deprecante, sed patrem vt apostolos se passuro tueatur orante: & per Lucam ostensa aduersus Zabulum prece, iam de fiducia vetiti antea somni secura permissio sit. Non est itaque in ea natura quæ supra hominem est, humanæ trepidationis anxietas, & extra terreni est corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis: & si filio hominis originem spiri-

A tus sanctus per sacramentum conceptionis inuexit, nempe & altissimi virtus virtutem corpori, quod ex conceptione spiritus virgo gignebat, admiscuit. Nam cùm per transfusæ in corpus animę consortium sensus animati corporis viuat, & ipsum ad illatorum dolorem corpus anima corpori per mixta viuificat: quę vbi cœlestis spei, ac fidei suæ beato caloro, terrenæ in corpore suo originis despexit exordium, sui quoque sensus ac spiritus corpus efficitur in dolore, vt pati se desinat sentire quod patitur. Et quid nobis de natura Dominici corporis, & descendentis de cœlo filij hominis adhuc sermo sit? Ipsa terrena corpora timere ac dole- B re interdum nesciunt: quòd & dolere necesse est, & timeri. Quæro enim an pastas ad fomenta exæstuandæ Babylonicæ fornacis flammas Israelitæ pueri timuerint, & vtrum in illud nostrę conceptionis corpus metus tanti ignis incesserit. Quæro etiam, an circumambiri se flammis doluerint. Sed fortè idcirco quia non vsti sunt, nihil doleant: & tum abfuisse ignibus naturam vrendi existimabitur. Certè hæc natura corporis erat, vt & vri se timeret, & posset vri: Quòd si per spiritum fidei terrena corpora, id est, secundum elementa causarum communium initiata, neque vri potuerunt, nec timere: quæ ergo per fidem Dei in homine contra naturam sunt, ea in Deo homine secun- C dum virtutem spiritus ad naturæ originem inchoata, non sunt naturaliter æstimanda. Vincti pueri in medio ignis sunt: ignem non timent, dum incenduntur: flammas non sentiunt, dum orant: vri non possunt, dum in igne sunt. Naturam suam in his & ignis, & corpora amittit, nam neque illa vruntur, neque ille vrit: & tamen in cæteris in natura sua est, & ignis & corpus. Nã circunstãtes ardent, & pœnæ ministeria in pœna sunt. Non vis impie hæretice, vt transeunte palmas clauo Christo nõ doluerit, neque vulnus illud nullam acerbitatem teli compungentis intulerit. Interrogo cur pueri ignes non timuerint, nec doluerint: aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit. vt naturam ignis ex- D cederet. Quòd si illi fidei calore, & beati martyrij gloria timere nesciunt quæ timentur: Christus etiam si vitiorum nostrorum origine esset conceptus, tamen per crucem mansurus Deus, & mundum iudicaturus, & rex ęternorum seculorum futurus, tristis metu crucis esset? & tantorum præmiorum immemor, turpis metus anxietate trepidaret? Daniel Propbetæ prandio alendus, leonum lacum non timet, Apostoli cædi se pro Christi nomine & pati gaudent, Paulo libatio sua corona iustitiæ est, desecanda colla sua percussoribus cum hymnis martyres tẽdunt, & ædificatos sibi congerie lignorum ignes cum canticis scandunt. Vsque eò sensus fidei, perempto in corporib' naturalis infir- E mitatis metu, corpora ipsa ad sensum non sentiendi doloris emutat, vt per animę propositum firmitas corpori inuehatur, animatumque corpus in id se tantum sentiat, in quod animæ studio commouetur, vt quod pati animus gloriæ cupiditate contemnit, id se pati corpus anima vegetante non sentiat. Hæc si in hominibus naturalia sunt, per animæ ad gloriam ardentis calorem, vt passiones suas nesciant, & vulnera ignorent, & mortes noo intelligant: Dominus veræ gloriæ Iesus Christus, cuius in fimbria virtus est, cuius sputus & sermo natura corporis est, dum & mancus iam non mancus manum iubetur extendere, & cæcus natus natiuitatis vitia non sentit, & truncus aure non truncus est, in ea infirmitate compuncti ac dolentis corporis deputabitur, in qua gloriosos ac beatos vi-

ros fidei suæ spiritus non reliquit? Passus igitur vnigenitus Deus est omnes incurrentes in se passionum nostrarum infirmitates, sed passus virtute naturæ suæ, vt & virtute naturę suæ natus est: neque enim cùm natus sit, non tenuit omnipotentiæ suæ in natiuitate naturam. Nam cùm natus sit lege hominum, non tamen hominum lege conceptus est: habens in se & constitutionem humanæ conditionis in partu, & ipse extra constitutionem humanæ conditionis in origine, secundum quod ita ex infirmitate corporis nostri passus in corpore est, vt passiones corporis nostri, corporis sui virtute susciperet: huius fidei nostræ etiam sermo

Isai. 53. propheticus testis est, cum ait: Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus eum in B doloribus esse, & in plaga, & in vexatione. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Fallitur ergo humanæ existimationis opinio, putās hinc dolere quod patitur: portans enim peccata nostra, peccati nostri scilicet corpus assumens, tamen ipse non peccat. Missus namqoe est in peccati carnis similitudine portans quidem in carne peccata, sed nostra, & pro nobis dolens, non & doloris nostri dolet sensu: quia habitu vt homo repertus, habens in se doloris corpus, sed non habens naturam dolendi, dum & hominis habitus est, & origo non hominis est, nato eo de conceptione spiritus sancti. Hinc itaque existimatus est & in doloribus, C

Cautè lege. & in plaga, & in vexatione esse. Formam enim serui accepit: & natus ex virgine homo, opinionem nobis naturalis sibi in passione doloris invexit. Ipse autem vulneratus est, sed propter iniquitates nostras. Nam quanuis sit vulneratus, non tamen iniquitatis suæ vulnus est: & quicquid patitur, non sibi patitur. Non enim sibi homo natus est, nec ex se iniquus est. Testatur Apostolus causam dispensationis istius, dicens:

2. Cor. 5. Orantes pro Christo, reconciliari Deo, eum, qui non cognouit peccatum, pro nobis peccatum fecit. Peccatum enim in carne per peccatum condemnaturus, peccati licet expers, factus est ipse peccatum: id est, per carnem peccatum in carne condemnās, carnis qui- D dem peccati nescius, sed pro nobis caro factus, carnis similitudo peccati est: Et idcirco propter iniquitates nostras vt vulneratus. Cæterùm nescit in Christo Apostolus trepidationem doloris: nam dispensationem hanc passionis loquuturus, in sacramento eam diuini-

Coloss. 2. tatis prædicauit, dicens: Donans nobis omnia peccata, delens, quod aduersum nos fuit chirographum in sentenciis, quod erat contrarium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates traduxit cum fiducia, triumphans eos in semetipso. Succumbere ergo tibi videtur virtus ista vulneris clauo: & ad ictum compungentis exterrita, demutasse se in naturam dolenti? Atqui A- E postolus loquente in se Christo loquutus, & salutis nostræ per Dominum opus memorās, mortem Christi ita significat, vt carne se spoliet, & potestates cum fiducia dehonestet, & de his in semeipso triumphet. Si in passione sua necessitas est, & non salutis suæ donum est: si in cruce dolor cōpungendi est, & non decreti quod in te mors est scripta confixio: si in morte vis mortis est, & non per potestatem Dei carnis exuuiæ sunt: si denique mors ipsa aliud est quàm potētum dehonestatio, quàm fiducia, triumphus, abscribe infirmitatem: Si ibi necessitas est, & natura: si ibi vis est, & diffidentia, & dedecus. Sin autem hæc è contrario in sacramento passionis prædicantur: quis rogo furor

A est, repudiata doctrinę apostolicę fide, mutare sensum religionis & totū hoc ad imbecillitatē & cōtumeliam rapere naturæ, quod & volūtas est, & sacramētum, quod & potestas est, & fiducia, & triūphus? Triūphus planè est quæri ad crucē, sed offerentē se non sustineri: stare ad sententiā mortis, sed inde concessurū à dextris virtutis: cōfigi clauis, sed pro persecutoribus orare: acetū potare, sed sacramentū cōsummare: deputari inter iniquos, sed paradisum donare: eleuari in lignū, sed terrā tremere: pendere in cruce, sed solē ad diē fugare: exire è corpore, sed reuocare animas in corpora: sepeliri mortuū, sed resurgere: demū secundū hominē pro nobis infirma omnia pati, sed secundū Deum in his om- B nibus triūphare. Restat nobis adhuc, vt hæreticis videtur, magna & grauis confessæ infirmitatis professio, & maximè ipsius Domini vocib. edita, cùm ait: Deus

Marc. 15. Deus meus, quare me dereliquisti? Quæ maxima querelę esse intelligitur protestatio, derelictum se esse cōqueri, infirmitatique permissum. Verùm hæc impię intelligētiæ violenta præsumptio, quàm sibi omni in dictorum Dominicorū genere cōpugnat: qui ad mortē festinat, vt qui per eā honorificādus est, vt qui post eam à dextris virtutis sessurus est, in his tot beatitudinum causis mori timuerit, & ob id ad necessitatē moriendi desertum se à Deo suo queratur, cùm in beatitudinibus illis esset mortem obeundo māsurus. Quin etiam C ad irreligiositatis huius tanquam ad præparatam sibi viam, per id ingenia hæretica contendunt, quod aut defecisse omnino Deum verbum in animam corporis volunt, vt non idem fuerit Iesus Christus hominis filius, qui & Dei filius: & aut ex se defecerit Deus verbum, dum corpus officio animæ viuificat: aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo Dei verbum modo spiritus prophetalis habitaverit. Sed ridiculæ huius peruersitatis error in maiorem se impietatis extendit audaciam, ne Iesus antequam ex Maria natus est, Christus sit: dum non qui erat, natus est, sed ad id tum primum quod natus est, esse cœperit. Per quod etiam illud vitij adiungitur, vt Deus verbū tan- D quam pars aliqua virtutum Dei quodam se tractu continuationis extendens hominem illum qui à Maria esse cœpit, habitauerit, & virtutibus diuinæ operationis instruxerit: animæ tamen suæ motu naturaque viuentem. Per hāc ergo subtilem pestiferamque doctrinam deducuntur in vitium, vt aut Deus verbum anima corporis per demutationē naturæ suæ in naturam infirmitatis extiterit, & verbū Dei esse defecerit: aut rursum per exteriorem nudāque naturam hominē illum sola vita animæ mouentis animatum, in quo verbum Dei, id est, quędā quasi potestas extensæ vocis habitauerit. Atqoe ita omni modo impiissimæ intelligētiæ aditus pādatur, vt aut De⁹ verbū in animā defecerit, nec per- E manserit Deus verbū, aut omnino Christus ante partū Mariæ nō fuerit: quia Iesus Christus animæ solum cōmunis & corporis homo hoc habeat sui, quod vt esset homo cœpit exordiū, quem extrinsecus protensi sermonis potestas ad virtutē operationum cōfirmauerit: qui nunc à Dei verbo contracta rursum protensione desertus, clamet: Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Vel certè tum, cùm in animam corporis à Dei verbi natura demutatus est, paterno in omnibus vsus auxilio, nunc inops eius mortique permissus, solitudinem suam conqueratur, relinquentemque se arguat: omnique modo exitiabile deceptæ fidei periculum comparetur, si aut in Deo verbo significari existimetur naturæ infirmitas per querelam: aut omnino nec fuerit.

fuerit Deus verbum, dum Christo Iesu Mariæ solum A partus exordium est. Sed inter has impias infirmásque sententias, ecclesiæ fides Apostolicis imbuta doctrinis, nouit in Christo natiuitatem, sed ignorat exordium. Scit dispensationem, sed nescit diuisionē. Non patitur Christum Iesum, vt Iesus non ipse sit Christus: nec filium hominis discernit à Dei filio, ne filius Dei fortè non & filius hominis intelligatur. Non absumit filium Dei in filium hominis, neque tripartita Christum fide scindit, cuius desuper texta vestis inscissa est: vt Iesum Christum & in verbum, & in animam, & in corpus incidat, neque rursum Deum verbum in animam & in corpus absumat. Totū ei Deus verbum est, totum ei homo Christus est, retinens hoc B in sacramento confessionis suæ vnum, nec Christum aliud credere quàm Iesum, nec Iesum aliud prædicare quàm Christum, & Dei verbum. Non ignoro autem in quantum humanæ intelligentiæ infirmitatem magnificentia mysterij cœlestis impediat, vt hæc non facile aut verbis enunciare, aut dijudicare sensu, aut etiam complecti mente possimus. Sciens autem Apostolus arduum hoc terrenæ naturæ difficilimúmque esse, rerum diuinarum efficientiam iudicio nostro tanquam ad intelligendum acriore, quàm ad efficiendum Deo potiore concipere, illi legitimo sibi secundum fidem filio, sacrásque literas ab infantia sumenti, ita scribit: Sicut hortatus sum te sustinere Ephesi cum C

1. Timo. 1. irem in Macedoniam, vt præciperes quibusdā, ne aliter docerent, neque attenderent fabulis & genealogijs interminatis, quæ quæstiones magis præstāt, quàm ædificationem Dei, quæ est in fide. Vetat genealogiæ eloquia tractari, & fabulas interminatæ quæstionis attingi. Ædificationem verò Dei in fide esse: vt humana verecundiæ modum fideli omnipotentiæ Dei religione concludat, neque se infirmitas nostra ad perspicienda ea, quæ perspiciendi naturam hebetent, extendat. Quòd si contuentibus solis claritatem, virtus intenti luminis obstupescit, vt si quando causam radiantis luminis solertius acies curiosæ contemplationis inquirat, vsque ad emortuum vidēdi sensum ocu- D lorum natura reuocetur, accidátque nitendo magis videre, ne videas: quid nobis in Dei rebus & in sole iustitiæ expectandum est? Nónne incumbet volentibus supersapere stultitia? Nónne ipsum illud acre intelligentiæ lumen, stupor hebetis desipientiæ occupabit? Non enim natura inferior causam naturæ potioris intelliget, nec subiacet humanæ conceptioni ratio cœlestis. Nam intra conditionē infirmitatis erit, quicquid infirmi conscientiæ subditur. Excedit itaq; humanam mentem Dei potestas, ad quam si se infirmitas protendat, magis infirma reddetur, dum hoc ipsum quod obtinebat, amittit potiore ad obrūdendam eam rerum cœlestium natura, quia omnem eius confectan- E tis se perficaciam ipsa complexu suus maior infirmat. Vt igitur sol ita videndus est, vt possit videri: tantū sq; excipiendus lumine est, quantus admittitur: ne si plus velimus spectare, minus quoque quàm possumus consequamur: ita & ratio cœlestis in tantum intelligenda est, in quantum se permittit intelligi: in tantum expetenda est, in quantum apprehendendam se dedit, ne si contenti indulgentiæ moderatione non simus, amittamus indulta. Est ergo in Deo quod percipi potest: est planè, si modò quod potest velis. Sicut enim est in sole quod videas, si hoc velis videre quod possis: amittas autē quod potes videre, dum quod non potes, iuteris: ita & in rebus Dei habes quod intelligas, si intel-

A ligere quod potes, velis: cæterùm si vltrà quàm potes speres, id quoq; quod potuisti posse nō poteris. Nondum intemporalis natiuitatis illius sacramentum moueo, competentis loci est ille tractatus. Interim mihi assumptæ carnis mysterium in verbis est. Illos nūc arcanorum cœlestium scrutatores consulo, vt secūdum naturam suam nati ex virgine Christi sacramentum loquantur. Vnde dicent virgini cōceptum? vnde virgini partum? quam hanc esse genitalium originū causam disputabunt? Et quid intra secessus maternorum sinuum coaluisse? corpus vnde? homo vnde? Iam verò post hæc, quid sit descendisse de cœlis filium hominis, in cœlo manentem? Non enim eiusdem est, secundum corporales causas, descēdere & manere, quorum alterum descensionis transmutatio est, alterum manendi imperturbatio est. Vagit infans, sed in cœlo est: puer crescit, sed plenitudinis Deus permanet. Iam verò cùm ascēdit vbi antea fuit, & descendit qui manet: quo intelligentiæ humanæ sensu cōtinebitur? Dominus enim ait: Quid si videritis filium hominis ascendentem vbi antea fuit? Ascendit filius hominis *Ioan. 6.* vbi antea fuit, & quis hoc sensus concipiet? Descendit de cœlo filius hominis, qui in cœlis est, & quæ hoc ratio præstabit? Verbum caro factum est, quæ hoc verba loquentur? Fit caro verbum, id est, homo Deus. Et qui homo est, in cœlis est: & qui De9, de cœlis est. Ascendit descendens, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est, non erat. Currimus per causas, & ratione deficimus: rationem cernimus, & causas non intelligimus. Sed Christum Iesum ita intelligentes scimus, & magis putantes nos intelligere, nescimus. Iam verò quantum est illud dictorum & gestorum sacramentum? flere Christum, & per animi angorem lachrymas oculis effluere? Vnde eius animæ hæc vitia, vt fletum corpori tristitiæ mœror eliciat? Et quæ rerum acerbitas, & intolerantia doloris, descendentem de cœlis filiū hominis in lachrymas dissoluit? Quid sit deinde quod in eo fleuerit: Deúsne *Luc. 19.* verbum, an corporis anima? Nam quamuis lachrymarum officium in corpore sit, anima tamen eas in ministerio corporis quasi quidam mœror exudat. Tum deinde quæ ei ad flendum causa sit? Anne impiam parricidalémque Hierusalem nihil dignum tantorum Prophetarum & Apostolorum cæde, & ipsius Domini sui morte passuram, debito lachrymarū honore prosequitur? & vt humanarum mortiū deflentur calamitates, ita perditæ huius desperatæque gētis casus doletur? Et quod hoc, rogo, flendi sacramentū est? Anima quæ tristis est, flet. Sed nunquid hæc prophetas misit? Nunquid hęc totiens voluit cōgregatos pullos eius pennarū integumēto obūbrare? Non cadit in verbū Deū mœror, neq; in spiritū lachrymæ: sed neq; in animā cōuenit aliquid ante corpus egisse. Et tamen verè Iesum Christū flesse nō dubiū est, pari quoq; lachrymarū veritate & Lazarus fletus est. Et quæro primū quid fleatur in Lazaro. Nō vtique mors, quæ non vsq; ad mortē est, sed pro Dei gloria est. Domin9 enim ait: Infirmitas ista nō est vsq; ad mortē, sed pro gloria Dei, vt honorificetur fili9 Dei per eū. Mors ergo quæ glorificandi Dei causa est, flendi tristitiam nō afferebat. Sed ne in eo quidem flendi necessitas existebat, q Lazaro moriēte absuisset. Nā ipse ait manifestè: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis q nō eram ibi. Absentia itaque ei9 nō habuit causam lachrymādi, sed apostolorū fidē proficiebat: cū ęgri mortem cōsciētia diuinæ cognitionis absens prænun-

Quid fleuit Christus in Lazaro. Ioan. 11.

Ibidem.

ciasset. Nulla ergo restat necessitas flendi, & tamẽ fletum est. Et tamen quæro, cui imputabitur fletus ille: Deo, an animæ, an corpori? Sed corpus per se tantum non habet lachrymas, quas ad dolorem animæ mœrentis profundat. Longè autem minus est, vt Deus fleuerit, qui glorificandus in Lazaro est. Non conuenit autem, vt anima de sepulcro Lazarum vocet: & ad animæ innexæ corpori præceptum atque virtutem in mortuum suum anima iam ex eo dissoluta reuocetur. Dolet qui glorificandus est? Flet qui viuificaturus est? Non est viuificaturi, flere: nec glorificandi, dolere: & tamen viuificat, qui & fleuit & doluit. Non inopiæ necessitate, vel dictorum ignoratione de multis pauca memorauimus, sed vt absolutam expositionem ratio non morosa commendet. Gerit Dominus atque ait, quod cum conscientia nescitur, quod nec ignoratur, & ignorabile est, dum & veritas in rebus est, & in virtute sacramentum est, vt etiam ex bis quæ ait, manifestè docebimus: Propter hoc me pater diligit, quòd ego pono animam meam, vt iterum accipiam eam.

Ioan. 10. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam, hoc mandatum accepi à patre meo. Animam suam ab se ponit: & quæro quis ponat. Christum enim non ambigimus esse Deum verbum, neque rursum filium hominis ex anima & corpore constitisse ignoramus, angelo ad Ioseph confirmante:

Matth. 2. Surge & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel, defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Cuius hęc ergo anima est requiro, corporisne, an Dei? Si corporis: quid habet corpus potestatis, quod per animæ motum animatur in vitam? Deinde vtrũ mandati aliquid corpus acceperit, quod sine anima bebes emortuúmque est? Si verò quisquã putabit animam suam verbum Deum ponere vt rursum resumat: ostendat verbum Deum mortuum, id est, vt sine sensu atq; vita mortui corporis modo maneret, quod iterum animam suam ad viuendum, qua rursum viuificaretur, assumpserit. Sed nec Deo animã quisquam rationis particeps deputabit: quãquam frequenter animam Dei & sabbata, & neomenias odisse scriptum sit, & etiam in quibusdam complacere. Sed

Quomodo anima Deo tribuitur. ex ea istud significatione commemorari solitum est, qua & manus, & oculi, & digiti, & brachium, & cor, in incorporali Deo commemorantur. Nam cùm spiritus, secundum Domini dictum, carnem & ossa non habeat: ei qui est, nec demutatur, nulla ad soliditatem sui corporalium partium membra cõueniunt, sed simplex ac beata natura, vnum totum quod est omnia permanet. Non ergo Deus corporalibus modis officio interioris animæ animatur ad vitam, sed ipse vita sibi viuit. Et quomodo ponet animam suam, vel positam resumet, vel quæ huius mandati ratio est? Deus ergo nec ponit ad mortem animam, nec resumit ad vitam: sed nec corpus mandatum ad resumendũ habet, quia nec per se resumit. Dictum enim de corporis

Ioan. 2. sui templo est: Soluite templum hoc, & post triduum suscitabo illud. Suscitat ergo templum corporis sui Deus. Et quis ponit animam vt resumat? Corpus enim non per se resumit, sed per Deum suscitatur.

Deus nec mortu' est, nec sepultus. Suscitatur autem quod est mortuum, & nec ponit animam quod viuit. Deus itaque nec mortuus est, nec sepultus, & tamen ab eo dictum est: Hæc enim mittens vnguentum hoc in corpus meum, ad sepelien-

Matth. 26. dum me fecit. Quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est, & non idem est, se esse suúmque esse: & non vnum est, ad sepeliendum se fieri, & vngi suum corpus. Neque conuenit corpus suum esse, séque sepeliri. Sed sacramentum istud diuinæ intelligentiæ est, non ignorare Deum, quem non nescias hominem: nescire autem hominem, quem non ignores Deum: Iesum Christum non diuidere, quia verbũ caro factum est: & sepultum non putare, quem resuscitatum esse intelligas: resuscitatum non ambigere, quem negare non audeas sepultum. Sepultus enim est Iesus Christus, quia & mortuus est. Mortuus autem est, qui & moriturus locutus est: Deus Deus meus, *Marc. 15.* quare me dereliquisti? Locutus autem hæc est, qui & dixerit: Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso. *Luc. 22.* Paradisum quoque promittens, magna voce proclamauerit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc dicens expirauerit. Vos nunc vel tripartientes Christum, in verbum, & animam, & corpus: vel totum Christum Deum verbum, in solũ communis generis hominem contrahentes, hoc nobis magnum pietatis sacramentum, quod in carne manifestum est, reuelate: quem tradiderit spiritum Christus, & quis in manus patris commendauerit suum spiritum, & quis in paradiso die eadem fuerit, & quis derelinqui se à Deo questus sit. Nam querela derelicti, morientis infirmitas est. Promissio autem paradisi, viuentis Dei regnum est. Commẽdatio spiritus, commendantis confidentia est. Traditio spiritus, morientis excessio est. Quæro itaque, quis moritur? Nempe qui tradit spiritum. Deinde quis tradidit spiritum? Vtique qui patri commendauit spiritum suum. Et si idem qui commendauit, tradens spiritũ mortuus est: interrogo vtrum corpus animam cõmendet, an Deus corporis? Nam spiritum frequenter significari animã non ambiguum est: vel ex hoc ipso quòd Iesus moriturus tradidit spiritum.

Si igitur quisquam existimandum putabit, cõmendari animam à corpore, à dissoluendo viuentem, à corrumpendo æternam, à resuscitando manentem: & nõ ambigitur quin idem commendauerit spiritum patri, qui & die eadem in paradiso fuerit cum latrone: Et quæro an sepulcro receptus in paradiso manserit, an verò in paradiso manens, derelictum se à Deo questus sit. Vnus enim atque idem est Dominus Iesus Christus, verbum caro factum, se ipsum per hæc vniuersa significans: qui dum ad mortem derelinqui se significat, homo est, dum verò homo est, in paradiso Deus regnet. Regnans porrò in paradiso, patri commendet spiritum Dei filius: commendatum verò patri spiritum, hominis filius tradat ad mortem. Quid nunc de sacramento facimus cõtumeliam? Habes conquerentem ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia Deus est. Cur hoc nobis quod ad intelligentiam mortis suæ locutus est, solum ad impietatem retinemus, & id quod idem ad demonstrationem immortalitatis suę est professus, tacemus? Si eiusdem vox hęc atque sermo est, se derelictum conquerentis, & se regnare profitentis: quia fidem nostram infidelitatis ratione diuidimus, vt non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet, cùm idem ipse de se vtrunq; testatus sit, & commendans spiritum, & expirans? Quòd si idem commendans spiritum, atque tradens, & regnans moritur, & mortuus regnat: habemus in sacramento filij hominis & filij Dei, & mori regnantem, & regnare morientem. Absistat itaque omnis irreligiosa & diuini sacramenti incapax infidelitas: quę

nescit

Causa cur Christus fleuit. nescit Christum non sibi flesse, sed nobis, vt assumpti
hominis veritatem ipse quoque affectus humanæ con-
suetudinis susceptus protestaretur; quæ ignorat Chri-
stum non sibi mori, sed vitæ nostræ, vt per immortalis
Dei mortem, mortalium vita renouetur: quæ non in-
telligit querelam derelicti, & regnantis cõfidentiam,
vt quod Deus regnat, & quod se mori queritur, sit in-
telligentia nostra, & homo mortuus, & Deus regnans.
Non enim alius est moriens & regnans, neque alius
est commendans spiritum & expirans: neque alius est
sepultus & resurgens, neque non vnus est descẽdens,
& ascendens. Audi in hoc Apostolicæ doctrinæ eru-
ditam non carnis sensu, sed dono spiritus fidem: cum
Græcis sapientiam, & Iudæis signa poscẽtibus loqui-
1. Cor. 1. tur: Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifi-
xum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autẽ stul-
titiam: ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chri-
stum Iesum Dei virtutem & Dei sapientiam. Nũquid
diuisus est Christus: vt alius sit Iesus crucifixus, alius
Christus virtus & sapientia Dei? Sed hoc & scanda-
lum Iudæis, & stultitia gẽtibus est: nobis verò Chri-
stus Iesus Dei virtus, Deíque sapientia, sed sapien-
tia non mundo cognita, nec intellecta à prudenti-
bus seculi. Et quàm non intellecta sit, disce, eodem
Ibid. 2. beato Apostolo dicente: Sed loquimur Dei sapien-
tiam, quæ in sacramento abscondita est, quam præfi-
niuit Deus ante secula in gloriam nostram, quam ne-
mo ex principibus huius seculi cognouit: si enim co-
gnouissent, nunquam Dominũ gloriæ crucifixissent.
Anne Apostolus ignorat hanc Dei sapientiam in sa-
cramento esse absconditam, & esse principibus seculi
ignorabilem? Anne diuidit Christum, vt alius sit Do-
Ibidem. minus maiestatis, alius Iesus crucifixus? Sed stultissi-
mæ huic atque impijssimæ opinioni contradicit, di-
cens: Non enim iudicaui me quicquàm scire in vo-
bis, nisi Christum Iesum, & hũc crucifixum. Aliud
Apostolus nescit, neque aliud se scire iudicat. Nos au-
tem & infirmi ingenij, & infirmioris fidei, Christum
Iesum scindimus, diuidimus, duplicamus, arbitrij my-
steriorum, & occulti sacramenti calumniatores. Alius
enim nobis est Christus crucifixus, alius Dei sapiẽtia,
alius sepultus, alius descendens: & alius filius hominis,
& alius filius Dei. Non intelligentes docemus, & ne-
scientes arguimus, & dicta Dei homines emendamus:
& non dignamur secundum Apostolum ita credere:
Quis criminabitur electos Dei? Deus est qui iustifi-
Rom. 8. cat. Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus
est, imo qui etiam resurrexit: qui est in dextra Dei,
qui & postulat pro nobis. Anne alius pro nobis postu-
lat, quàm qui in dextra Dei est? Vel qui in dextra Dei
est, non ipse est qui resurrexit? Vel qui resurrexit, nõ
idem mortuus est? Vel qui mortuus est, non idẽ con-
demnat? Vel qui condemnat, non idem est qui iusti-
ficat Deus? Separemus ergo si licet à iustificãte Deo
condemnantem Christum, à condemnante Christo
mortuum Christum, à mortuo Christo Christum in
dextris sedentem, orantémque pro nobis. Si itaq; hæc
omnia Christus vnus est, neq; alius est Christus mor-
tuus, alius sepultus: aut alius descendens ad inferna, &
alius ascendens in cœlos, secundum illud Apostoli:
Ephes. 4. Ascendit autem quid est, nisi qui descendit in inferio-
ra terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super
omnes cœlos, vt adimpleret omnia: quò vsque im-
pietatis nostræ extendimus stultiloquam ignoratio-
nem, vt quod in sacramento Dei absconditum est, id
explicari à nobis posse profiteamur? Qui descendit,
A ipse est & qui ascendit. Nunquid ambigitur, quin Ie-
sus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes
cœlos ascendens, ad dextram Dei sit? Nunquid de-
scendisse ad inferos corpus quod in sepulcro iacuit,
dicetur? Si itaque qui descendit, ipse & ascendit, vt
neque corpus descendisse ad inferos credatur, & re-
surgens ex mortuis, corpus ascendisse in cœlos non
ambigatur: quæ hic præter occulti sacramenti, & in-
cogniti mundo ac principibus seculi fides relicta est,
vt cùm idem atque vnus sit descendens & ascendẽs,
vnus quoque nobis Iesus Christus sit, & Dei filius &
hominis filius, & verbum Deus & homo caro, & pas-
sus, & mortuus, & sepultus, & resurgens, & in cœlos
B receptus, & sedens ad dextram Dei: habens in se vno
eodémque per dispensationem atque naturam, in Dei
forma & in forma serui, sine aliqua sui & partitione
quod homo est, & diuisione quod Deus est? Incautæ
igitur atque ignorantis opinionis nostræ fidem Apo-
stolus formans, ita confessionis huius sacramẽtum lo-
cutus est: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed
viuit ex virtute Dei. Prædicans enim filium hominis
Dei filium, qui cùm ex dispensatione homo esset, ma-
neret tamen ex natura Deus, eundem ex infirmitate
crucifixum ait, qui ex virtute Dei viueret. Vt cùm in-
firmitas esset ex forma serui, & natura maneret ex for-
ma Dei: & qui cum esset in forma Dei, assumpsisset
C formam serui: non ambiguum esset, in quo sacramen-
to & passus esset & viueret. Vt cùm in eodem esset &
infirmitas ad passionem, & ad vitam Dei virtus, non
alius aut diuisus à se esset qui & pateretur & viueret.
Passus quidem est vnigenitus Deus quæ homines pa-
ti possunt, sed vtamur Apostoli fide atque dicto: Tra- *1. Cor. 15.*
didi enim vobis in primis, quia Christus mortuus est
pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia se-
pultus est, & quia resurrexit die tertia secundum scri-
pturas. Non nudis vsus est ad erroris occasionem di-
ctorũ definitionibus, sed mortis & resurrectionis mo-
dum, non tantum rerum nominibus, quantum & scri-
pturarum virtutibus admonens confitendum: vt hæc
D nostra esset in eius morte intelligentia, quæ & esset in
significatione scripturarum. Infirmas enim cogitatio-
nes, & scrupulosas fidei calumnias non relinquens,
finem hunc tantum secundum scripturas prædicandæ
mortis & resurrectionis adiecit: Ne inanium disputa-
tionum vento circumacti, vel fallacium quæstionum
ineptis argutiis impediti infirmaremur. Sed in hunc se
semper religionis suæ portum fides illæsa reuocaret, vt
mortem & resurrectionem hominis filij & Dei filij Ie-
su Christi secundum scripturas crederet & confitere-
tur, pia aduersus calumniam resistendi securitate pro-
posita, cum ita mori ac resurgere Christus Iesus intel-
ligendus esset, qualiter scriptus est. Non enim habet
E fides periculum, & omnis pia professio in occulto sa-
cramenti Dei tuta est. Natus ex virgine Christus est:
secundum scripturas conceptus de spiritu sancto est,
Fleuit Christus: sed secundum scripturas, vt in eo
quod fleuit, glorificatus sit. Et esuriuit Christus: sed
secundum scripturas sine cibo iã non habentem fru-
ctus arborem Deus operatus est. Passus Christus est:
sed secundũ scripturas, tunc à dextris virtutis sessurus
est. Derelinqui se ad mortem questus est: sed secundũ
scripturas, tunc confessorem suum secum in regno
paradisi recepit. Mortuus est: sed secundum scriptu-
ras, resurgens à dextris Domini Dominus assidet. In *Notent curiosi inquisitores.*
huius igitur sacramenti fide vita est, calumniam con-
fessio ista non recipit. Certè Apostolus non relinquit

vt ambigi dicíque liceat: Christus natus, passus, mortuus, resurgens: quo modo, qua virtute, qua diuisione, quibus partibus, quis lachrymans est, quis gaudés, quis conquerens, quis descendens, quis ascendés: sed fidei in hoc meritum, per confessionem incunctantis tantum religionis ostendens, ait: Ex fide autẽ iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum? hoc est Christum deducere: vel quis descendit in abyssum? hoc est Christum à mortuis reducere. Sed quid dicit scriptura? Iuxtà est verbum tuum in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si confessus fueris in ore tuo quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Iustum fides consummat, secundum quod dictum est: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Nunquid Abraham calumniatus est Deo, cùm ei hæreditatem gentium, & secundum stellarum & arenæ multitudinem, mansuræ ex se sobolis numerositatem pollicebatur? De omnipotentia enim Dei fides religiosa non ambigens, humanæ infirmitatis non est detenta naturis, sed in se id quod erat caducum terrenúmque despiciens, diuinæ sponsionis fidem vltra modum corporeæ constitutionis excepit: quia nequaquam Dei virtutes lex possit humana moderari, tantum in efficiendo libertatis Deo promente, quantum in spondendo ostenderet voluntatis. Nihil igitur fide iustius est: quia cùm æquitas, atque moderatio terrenorum actuum sit probabilis, nihil tamen iustius homini sit, quàm omnipotentiam Dei indefinitæ potestatis intelligentia credidisse. Hanc itaque in nobis quæ ex fide est iustitiam Apostolus expectans, incertæ atque infidæ ambiguitatis irreligiositatem remouit, vetans curá solicitæ in cor cogitationis admitti, dicti etiam prophetici ratione mõstrata. Ait enim: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum.

Rom. 10. *Genes. 15.* *Rom. 10.*

Hæc à Propheta dicta subiectæ sententiæ absolutione prosequitur dicens: Hoc est Christum deducere. Non enim se in cœlestem scientiam humanæ mentis sensus extendit, sed neque de diuinis operib. religiosa fides ambigit. Non eguit Christus humanæ virtutis auxilio, vt ex illa beatitudinis suæ sede descendens, cuiusquam è cœlo ope deduceretur in corpus. Non exterior potestas eum egit ad terras: credendus est venisse qualis & venit. Et vera pietas est Christum non deductum, sed descendentem confiteri. Sacramẽtum suum est & in tempore & in opere. Neque quia modò venit, deductus per alterum esse credendus est, nec tẽporalis eius aduentus potestati deducentis subditus intelligendus est: sed nec alterius quidem ambiguitatis infidelitas finitur. Nam cõtinuò ex dicto prophetico subditur: Vel quis descendit in abyssum? Ac mox dicti ratio subiecta est: Hoc est Christum à mortuis reducere. Libertas redeundi in cœlum, ex descẽdendi in terram libertate est. Ambigendi autem sublata cunctatio est, sapientia in fide est, ratio in virtute est, effectus in rebus est, causa in potestate est. Sed non nutante ad id opus est conscientia. Apostolus enim totum scripturæ mysterium exequens ait: Iuxtà est verbum tuum in ore tuo & in corde tuo. Non tardo opus est petitóque longè verbo confessionis, nec interuallo aliquo inter cor atque os relicto, vt quod ad protestationem religionis loquendum sit, per infidelem ambiguitatem cogitetur: sed & iuxta nos esse oportet, & in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atque oris mora, fides fortè nostra non ita in sensu sit, vt in verbis: sed connexa ori atque cordi, incunctantem habeat & sentiendi & loquendi religionem. Et huius quidem dicti prophetici, vt in cæteris, rationem Apostolus subiecit: Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Pietas est non ambigere, & iustitia est credere, & salus est confiteri. Non in incerta diffluere, neque ad stultiloquia efferuere, neq; ratione aliqua virtutes Dei vẽtilare, neque modo circunscribere potestatem, neque causas ininuestigabiliũ sacramẽtorum retractare, Dominum Iesum cõfiteri, & à Deo suscitatum à mortuis credere salus est. Quæ verò insania est, qualis & cuiusmodi sit Iesum calumniari: cùm salus sola sit, hoc solum scire, quòd Dominus sit? Tum porrò qui humanæ inanitatis error est, de resurrectione eius lites mouere: cùm sufficiat ad vitam, quòd à Deo suscitatus sit credidisse? In simplicitate itaque fides est, in fide iustitia est, in confessione pietas est. Non per difficiles nos Deus ad beatam vitam quæstiones vocat, nec multiplici eloquentis facundiæ genere solicitat. In absoluto nobis ac facili est æternitas: Iesum suscitatũ à mortuis per Deum credere, & ipsum esse Dominum confiteri. Nemo itaque ea quæ ob ignorationem nostram dicta sunt, ad occasionem irreligiositatis vsurpet. Cognoscendus enim Iesus Christus mortuus erat, vt in eo viueremus. Si itaque ad intelligentiam mortis suæ ait: Deus Deus meus, quare me dereliquisti? &: Pater in manus tuas commendo spiritum meum: nunquid cõfessioni nostræ consulens, infirmum se esse potius confessus est, quàm nos ambiguos non reliquit? Excitaturus namque Lazarum orat ad patrem, nunquid precé eguit dicens: Pater, gratias ago tibi quia exaudisti me: & ego sciebam quia semper me exaudis, sed propter turbam dixi, vt credant, quia tu me misisti. Nobis itaque orauit, ne filius ignoraretur: & cum sibi nõ proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur.

Nõ per difficiles quæstiones nos Deus ad vitam vocat. *Marc. 15.* *Luc. 23.* *Ioan. 11.*

Nõ inops ergo tum auxilij est, sed nos sumus inopes doctrinæ. Clarificari se quoque deprecatur, ac mox de cœlo vox Dei patris clarificantis auditur. Sed ad auditæ vocis admirationem ait: Non propter me vox hæc venit, sed propter vos. Nobis pater rogatur, nobis pater loquitur. Totum ad effectum fit nostræ confessionis. Et cum clarificationis responsio non obsecrationi claritatis sit impensa, sed ignorationi audientium: quomodo querela passionis in summa exultatione patiendi non confessionis nostræ eruditioni præstita intelligetur? Christus pro persequentibus rogat, quia quod agunt nesciunt. Christus de cruce paradisum promittit, quia De⁹ regnat. Christus in cruce cõsummasse oĩa aceti poculo gratulatur, quia moriturus prophetiã impleuerit. Nobis natus est, nobis passus est, nobis mortuus est, nobis resurrexit. Et cùm nobis hæc sola sit proprietas ad salutẽ, vt Dei filiũ confiteamur ex mortuis: cur rogo in hac irreligiositate morimur? vt cùm Christus intra fiduciam diuinitatis suæ manẽs, mori se per significationem assumpti hominis, tum securitate morientis ostenderit, hoc maximè ad abnegandum eum Deum proficiat, quod se nobis filius Dei & hominis filium est professus & mortuum.

Ioan. 12.

DIVI

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate

LIBER XI.

Ephes. 4. MOTUM atque absolutum fidei Euangelicæ sacramentum multifariè Apostolus tractans, hæc quoque inter cætera diuinæ cognitionis præcepta ad Ephesios est locutus: Sicut & vos vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma: vnus Deus & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Non enim ambiguis nos & erraticis indefinitæ doctrinæ studijs dereliquit, vel incertis opinionibus ingenia bumana permisit, statutis per se & oppositis obicibus in libertatē intelligentiæ voluntatisque concludens, vt sapere non nisi ad id tantū quod prædicatum à se fuerat, nos sineret, cum per definitam fidei indemutabilis constitutionem credi aliter atque aliter non liceret. Vnum itaque nobis Dominum prædicans, vnam fidem memorat. Deinde vnius Domini vnam fidem memorās, vnum etiam baptisma demonstrat: vt cùm vnius Domini vna fides esset, vnius porrò fidei in Domino vnum esset & baptisma. Et quia sacramentum omne & baptismi & fidei vt in vno Domino, ita & in Deo vno est: consummationem spei nostræ vnius Dei professione conclusit, vt & vnum baptisma & fides vna sicut vnius Domini, ita & Dei esset vnius. Vnus enim vterque est nō vnione, sed proprietate, dum & vniuscuiusq; propriū est, vt vn⁹ sit, vel patri esse quod pater est, vel filio esse quod filius est: & id qnod vterque in proprietate sua vnus est, sacramentum vnitatis ad vtrunque est: quia & vnus Dominus Christus Deo patri non potest auferre quod Dominus est, & vnus Deus pater vni Domino Christo non intelligitur negare quod Deus est: cùm si per id quod Deus vnus est, non & Christo proprium esse videtur vt Deus sit, necesse est per id quod vnus Dominus Christus est, non & Deo patri debitū esse intelligatur vt Dominus sit, si id quod vnus est, non sacramenti sit significatio, sed vnionis exceptio. Vnius itaque Domini sicut vnius Dei patris, & vnum baptisma & fides vna est. Fides autem vna iam nō est: si non vnum Dominum & vnum Deum patrē in conscientiæ professione retinebit. Vnum verò Dominū & vnum Deum patrem quomodo fides quæ non vna est confitetur? Vna autem in tanta prædicationū diuersitate iam non erit, si alius Dominum Iesum Christum penetrante palmas clauo, infirmitatis nostræ credit dolore gemuisse, & egentem naturæ suæ potestatisque virtute, imminentis iam sibi mortis timuisse terrorem: si etiam id quod principale est, natum negabit, & creatum potius prædicabit, si Deum dicet magis quàm intelliget: quia & deos dici irreligiosum est, & Deum non intelligi, diuinæ naturæ conscientia est. Iam ergo nō vnus est Dominus Christ⁹, si aliud Deus non dolet, aliud infirmus timet: alij sit ex natura, alij ex cognomine Deus: & alij ex generatione, alij ex appellatione sit filius: & per id neque Deus pater vnus in fide est, si alijs potestate, alijs generatione pater creditur, quia & vniuersorum pater Deus sit. Iam porrò quis ambiget, extra fidem esse quicquid extra fidem vnam est? Quia in fide vna & vnus Dominus Christus, & Deus pater vnus sit. Vnus autem Dominus Christus non nomine, sed fide vnus est: tuncque Dominus & Deus semper & filius sit, si Deus sit, si inde-

A mutabilis sit, si non aliquando defuerit vel Deus esse vel filius. Qui igitur Christum aliter quàm est prædicabit, idem nec filium nec Deum esse alium Christū prædicabit. Sed nec vnius baptismi fides vna est: quia secundum Apostolicam doctrinam eius vnius baptismi fides vna est, cuius vnus Dominus, & Dei sit filius Christus, & Deus sit. Non enim negari iam Christus quin Christus sit potest, neque mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ volumina consignant, hūc temporū quotidie proficiens plenitudo testatur, hūc Apostolorum & martyrum per virtutum operationes loquuntur sepulcra, hunc potestas nominis sui probat, hunc immundi spiritus profitentur, hunc pu- B nitorum dæmonum resonant mugitus. Sed in his omnibus, virtutis suæ dispensatio est.

Cæterùm fide nostra talis, qualis est, prædicandus est, vt non nomine, sed confessione in vnius baptismi fide vna vnus nobis Dominus sit: quia secundū vnum Dominum Christum, vnus Deus pater est. Sed nunc hi noui Christi prædicatores cuncta negando quæ Christi sunt, alium Dominum Christum, sicuti alium Deum patrem prædicant: quia neque hic genuerit, sed creauerit: neque ille natus sit, sed creatus sit. Et per id extra veritatem Deus Christus sit, cui nō sit ex natiuitate quod Deus est: & extra fidei conscientiam Deus pater sit, cui non sit in generatione quod pater C est. Laudantes quidem meritò, ita vt dignum est, Deū patrem, naturæ scilicet eum esse inaccessæ, incōspicabilis, inenarrabilis, infinitæ, prouidæ, potentis, benignæ, mobilis, transcurrentis, manentis intrà extráque, & omnia in omnibus sentientis. Sed cùm adijciunt ad supereminentiam laudis, solum bonum, solum potentem, solum immortalem: quis non hanc religionē laudationis intelligat eò tēdere, vt Dominus Iesus Christus extra hanc comparationis beatitudinem, quæ soli Deo per exceptionem solius deferatur ad honorem manens, ipse & mortalis & infirmus & malus sit, dum in his pater solus est? Et ei idcirco naturalis ex Deo patre natiuitas abnegatur, ne per generationē ea quæ D in eo naturalis de patre beatitudo est maneat, quia natiuitas in naturæ eius sit virtute, quæ genuit: nec Apostolicis, nec Euangelicis prædicationibus eruditi, ad impiæ professionis suæ vsurpationem magnificentiam Dei patris non religionis fide, sed arte impietatis extollūt: vt dum incomparabilia omnia esse naturæ eius edisserunt, degeneris infirmiorisque naturæ vnigenitum Deum per exceptionem comparationis affirmēt. Deum viuentis Dei viuam imaginem, & beatæ naturæ plenissimam formam, & innascibilis substātiæ vnigenitam natiuitatem: quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habeat formam, & absolutam naturæ totius referat speciem, non est in imaginis veritate. Si autem E innascibilis Dei vnigenitus Deus imago est, perfectæ atque absolutæ in eo naturæ veritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem veritatis. Potens est pater: sed si infirmus est filius, imago iam non est potentis. Bonus est pater: sed si in diuersi generis diuinitate filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus pater est. Si filius secundum spiritum circumscriptus est corpore: iam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis pater est. Si filium sermo cōplectitur: extra imaginē est inenarrabilis, natura narrabilis. Verus Deus est pater. Si filius in Dei falsitate est, iam non est veri imago qui falsus est. Non ex parte imaginem, neque ex portione formam eum Dei Apostolus prædicat: sed imaginem esse eum inuisi-

A bilis, & formam eum Dei esse loquitur. Non potest expressius in filio Dei diuinitatis natura ab Apostolo prædicari, quàm ad id quod inuisibile Dei est, inuisibilis Dei imago sit Christus: qui vtique in substantia conspicabili, imaginem naturæ inuisibilis nõ referret. Sed vt superioribus libris docuimus, dispensationem assumpti corporis rapiunt ad cõtumeliam diuinitatis: & impietatis causas arripiunt de salutis nostræ sacramento. Qui si Apostolicæ fidei tenaces essent, intelligerent eum qui in forma Dei esset, assumpsisse formã serui, neque formam serui vsurparent ad formam Dei dehonestandam: cum forma Dei plenitudinem in se Dei contineret: & quæ essent temporum ac mysteriorum, pia ratione tractarent, vt nec contumeliam diui- B nitas susciperet, nec dispensatio afferret errorem. Sed omnibus, vt existimo, iam à nobis absolutissimè demonstratis, & sub assumpti corporis natiuitate diuinæ naturæ virtute monstrata, non relictus est ambigendi locus, quin omnia vnigenitus Deus & homo virtutibus Dei gesserit, & in virtutibus Dei vniuersa hominis veritate perfecerit: babẽs in se & naturam Dei potentis in gestis, dum natus ex Deo est, & perfecti hominis absolutionem, dum ei est partus ex virgine, & cum veritate corporis subsistens in natura Dei, & cũ Dei natura manens in corporis veritate. Quanquam igitur vsque ad ipsam mortis gloriam omnis responsionis nostræ sermo descenderit, & singulis professio- C nis impiæ propositionibus ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis sit contradictum: tamen quia etiam post resurrectionis gloriam quædam ad degeneris infirmitatem naturæ demonstrandam, præsumere impij ausi sunt, his ipsis nunc respõdendum est. Atque vt in cæteris obseruatum à nobis est, eorum ipsorum dictorum ratio ex his ipsis dictis afferatur: vt illic veritas reperiatur, vbi negatur. Quę enim simpliciter & ad eruditionem fidei diuinitùs dicta sunt, ea necesse est ita dicta sint: vt ad id quod dicta sunt, nõ alienorũ atque extrinsecus dictorum confirmentur exemplis. Inter cæteras enim impietates suas etiam hoc dicto Domini vti hæretici solent: Ascendo ad patrem meum, & pa- D trem vestrum; ad Deum meum, & Deum vestrum. Vt per id quod pater eius pater eorum est, & Deus eius Deus eorum est, in natura Dei non sit: dum hoc cæteris Deum patrem profitetur esse quod sibi sit: cessante priuilegio, in communione & naturæ & natiuitatis, per quam & Deus sit natus & filius sit. Teneant quoque etiam illud Apostoli: Cùm autem dixerit, omnia subiecta sunt, absque eo qui subiecit ei omnia. Cùm autem subiecta ei fuerint omnia, tunc ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Vt quia subiectio illa infirmioris naturæ contestatio esse existimabitur, non sit in paternæ naturæ virtute, quem naturalis infirmitas, naturæ potioris sub- E iecerit potestati. Sumant autem omnis impietatis suæ hanc tanquam munitissimam & inexpugnabilem defensionem, ad veritatẽ natiuitatis abolendam: vt quia per subiectionem Deus non est, & per communem sibi atque nobis Deum atque patrem, in communione sit creaturæ: ipse quoq; ex Deo creatio sit potius quã generatio, quia creatio ex nihilo existit, generatio verò naturalem habeat natiuitatis autorem: Omnis quidem calumnia improba est, quia veritati falsitas, cùm iam effrenato pudore sit, contradicit: sed tamen interdum prætendit aliquod excusationis ambiguæ velamen, vt verecundè in defensione sit, quod impudẽter in sensu est. Verùm nunc in his quæ impiè ad infirman- A dam Domini nostri diuinitatem præsumpta sunt, locus verecũdiæ & falsæ excusationis exclusus est: cùm ipsa illa ignorationis venia cessante, sola voluntas irreligiosæ intelligẽtiæ detegatur. Vt enim paululũ ipsius dicti Euangelici differam demonstrationẽ: ánne ignorabilis hæc erat Apostoli prædicatio dicentis, Et quidem confessione omnium, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatũ est in carne, viuificatũ est in spiritu, visum est angelis, prædicatũ est gentibus, creditum est in hoc mũdo, assumptum est in claritate? Estne adhuc quisquam tam hebetis intelligentiæ, vt dispẽsationẽ assumptæ à Domino carnis aliud quàm sacramentum pietatis intelligat? Et primùm extra fidẽ B Dei est, quisquis extra hanc erit confessionem. Non enim Apostolus ambigit, quin hoc ab vniuersis fatendum sit: mysterium salutis nostræ contumeliam non esse diuinitatis, sed magnæ pietatis sacramẽtũ. Non est ergo istud necessitas, sed pietas: nec infirmitas, sed magnæ pietatis sacramentũ. Et sacramentum non iam in mysterio occultatum, sed in carne manifestatum. Neque adhuc per naturam carnis infirmum, sed in spiritu iustificatum: vt per iustificationem spiritus abesset à fide nostra carnis infirmitas, & per carnis manifestationem mysterium non esset occultum, & per mysterij ignorabilem causam magnæ pietatis in sacramẽto esset sola confessio. Atque ita Apostolus fidei to- C tius ordinem tenuit: vt dum pietas est, sacramentũ sit: dum sacramentum est, cognitio in carne sit: dum cognitio in carne est, iustificatio in spiritu sit: quia sacramentum pietatis quod manifestatur in carne, vt verè sacramentum sit, per iustificationem spiritus manifestatur in carne. Ac ne illa manifestatio in carne, qualis esset iustificatio in spiritu ignoraretur: sacramentum quod manifestatum in carne, & iustificatum in spiritu est, & angelis visum est, & gentibus prædicatum, & in hoc mundo creditum, hoc ipsum assumptum est in claritate: vt in omnibus sit magnæ pietatis sacramentum, dum manifestatur in carne, dum iustificatur in spiritu, dum visum est ab angelis, dum prædi- D catur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dũ assumitur in claritate. Nam & visum sequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia cõsummat claritatis assumptio: quia & magnę pietatis sacramentum est, assumptio claritatis, & per hãc dispensationis fidẽ, conformes assumi claritatis Dominicæ præparamur. Magnę igitur pietatis sacramentum est, carnis assumptio: quia per assumptionem carnis, manifestatio sacramẽti in carne est. Sed tamen manifestatio in carne, nõ aliud quàm magnæ pietatis sacramentum cõfitendum est: quia manifestatio eius in carne, & iustificatio spiritus est, & claritatis assumptio. Et quia tandem spe in fide nostra est piæ dispensationis mysterium, diuinitatis E infirmitas, cùm per claritatis assumptionem, magnæ pietatis sacramentum sit confitendum? Et quia iam non est infirmitas, sed sacramentum: nec necessitas, sed pietas: dicti nunc Euangelici ratio quærenda est, ne quod salutis nostræ & gloriæ mysterium est, id ad occasionem prædicationis impiæ relinquatur. Grauis tibi autoritas est hæretice, & indissolubilis Domini de se professio, qua ait: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, ad Deum meum & Deum vestrum. Vt per id quod & nobis & illi vnus & pater, pater est, & Deus, Deus est, sit in ea infirmitate qua sumus: dum & per eundem patrem exæquamur in filios, & per eundem Deum comparamur in seruos. Et cùm nos simus & creatio ex origine, & ex natura serui, tamen

dum &

obiectiones hæreticorũ.

Ioan. 20.

1. Cor. 15.

1. Tim. 3.

Ioan. 20.

dum & pater nobis cõmunis & Deus est, sit ei nobiscũ
& creatio & natura communis & seruitus. Et hic im-
piæ prædicationis furor, etiam hoc prophetico vtitur
Psal.44. dicto: Vnxit te Deus Deus tuus, vt non sit in ea natu-
ræ virtute qua Deus est, dum ei vngẽs se Deus in Deũ
suum sit antelatus. Ignorat Deũ Christum, qui igno-
rat Deum natum. Deum autem nasci non est aliud,
quàm in ea natura esse qua Deus est: quia nasci cùm
causam natiuitatis ostendat, nõ disproficit tamẽ in ge-
nere autoris existere. Quod autem non disproficit in
genere, debet quidẽ autori causam natiuitatis suæ, na-
turam tamẽ ex se nõ amisit autoris: quia natiuitas Dei
neque aliunde, neq; aliud est. Quæ si aliunde est, non
natiuitas est: si verò aliud est, non Deus est. Cùm autẽ
B ex Deo Deus est, per id Deus pater Deo filio & nati-
uitatis eius Deus est, & naturæ pater: quia Dei natiui-
tas & ex Deo est, & in ea generis est natura qua Deus
est. Huius igitur piæ ac debitæ professionis modum,
ita in omnibus quæ locutus est Dominus temperauit,
nẽ diuinitati suæ cõtumeliam confessio natiuitatis af-
ferret, ne obsequij religio naturam maiestatis offende-
ret: sed vt honorẽ debitum natiuitas profiteretur, quæ
subferre se deberet autori, & naturæ conscientiam fi-
duciâ naturalis ostẽderet, quæ in Deum nascẽdo sub-
Ioan.14. sisteret. Hinc enim illud est: Qui me videt, videt & pa
Ibidem. trem. Sed & illud: Verba quæ ego loquor, nõ à me lo-
C quor. Nam dum non à se loquitur, autori eum necesse
est debere quod loquitur. Cùm autem se viso pater vi-
detur, naturæ conscientia est: quæ ad demonstrationẽ
in se Dei, non aliena à Deo in Deum nata subsisterit.
Ioan.10. Vel illud: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus.
Ibidem. Et rursum: Ego & pater vnum sumus. Nam & datio
paterna sumptæ natiuitatis professio est, & quod v-
num sunt proprietas ex natiuitate naturæ est. Vel il-
Ioan.5. lud: Sed iudicium omne dedit filio, vt omnes honori-
ficent filium, sicut honorificant patrem. Nam dum iu-
dicium datur, natiuitas non tacetur: dum verò exæ-
Ioan.10. quatur honor, natura retinetur. Vel illud: Ego in pa-
Ibid.14. tre & pater in me. Et rursum: Pater maior me est. In
eo enim quod in sese sunt, Dei ex Deo diuinitatẽ co-
D gnosce. In eo verò quod pater maior est, cõfessionem
Ibid.5. paternæ autoritatis intellige. Sicuti & illud est: Non
potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit pa-
trem facientem. Quæcunque enim illi facit, eadem &
filius facit similiter. Dum non à se facit, ad id quod
agit secundum natiuitatem, sibi pater autor est. Et ta-
men cùm quæcunque facit pater, eadem & filius facit
similiter, nõ in aliud aliquid quàm in Deum substitit,
ad facienda omnia quæ Deus pater faciat, paternæ o-
mnipotentiæ in se subsistente natura. Hæc itaque se-
cundum spiritus vnitatem & naturæ quæ secundum
natiuitatis est proprietatem, ita demonstrata sunt, vt
E & natiuitas Deũ subsistentiæ suæ confiteretur, & sub-
sistentia naturæ conscientiã non taceret: profitens sibi
patrem Deum Deus filius, dum ex eo nascitur, cæte-
rùm ad id quod natus est, totum habẽs naturale quod
Deus est. Dispensatio itaque magni & pij sacramenti
natiuitatis diuinæ patrem insuper etiam conditionis
assumptæ Deum fecit: dum qui in forma Dei erat, re-
pertus est in forma serui. Seruus enim nõ erat cum es-
set secundum spiritum filius Dei: & secundum cõmu-
ne iudicium vbi non est seruus, neque Dominus est.
Deus quidẽ & pater natiuitatis est vnigeniti Dei. Sed
ad id quod seruus est, non possumus nisi tunc ei Do-
minum deputare cùm seruus est. Quia si cùm antè per
naturam non erat seruus, & postea secundum naturam

A esse quod non erat cœpit: nõ alia dominatus causa in-
telligenda est, quàm quæ extitit seruitutis, tunc habẽs
ex naturæ dispensatione Dominum, cùm præbuit ex
hominis assumptione se seruum. Manens igitur in for-
ma serui, qui manebat antè in Dei forma homo Chri-
stus Iesus locutus est: Ascendo ad patrem meũ & pa- *Ioan.20.*
trem vestrum, ad Deum meum & Deum vestrum. Si
igitur hæc seruus, & ad seruos locutus est: quomodo
professio ista non serui sit, & ad eam magis naturam,
quæ non in natura serui sit, transferetur, cum ei qui in
forma Dei manẽs, formam serui assumpsit, quasi seruo
ad seruos communio, non nisi ex eo tãtum possit esse
quod seruus est? Pater igitur sibi, ita vt hominibus pa-
B ter est: & Deus sibi, vt seruis Deus est. Et cum hæc ad
homines seruos homo in serui forma Iesus Christus
loquatur, non ambigitur quin pater sibi vt cæteris sit
ex ea parte qua homo est: & Deus sibi vt cũctis sit, ex
ea natura qua seruus est. Denique hunc eundem ser- *Deus relatiuè ad seruũ.*
monem huiusmodi professionis cœpit exordio, ita di-
cens: Vade autẽ ad fratres meos, & dices illis: Ascendo
ad patrem meũ & patrem vestrum, ad Deum meum
& Deũ vestrum. Quæro nunc fratres ei secundũ for-
mam Dei, anne secundum formã serui esse intelligen-
di sint: habeátq; aliquod ad eum secundũ plenitudinẽ
habitantis in eo diuinitatis corruptio nostra consor-
tium, vt in fratres ei ad id quod Deus est deputemur?
C Sed non ignorat & propheticus spiritus, vnigenito
Deo qua ex parte sint fratres: hæc enim nõ tam homo
quàm vermis locutus est. Narrabo nomen tuum fra- *Psal.21.*
tribus meis. Et hæc vermis, vel non ex cõceptu com-
munium originum viuens, vel è profundis terræ viuus
emergens, ad significationem assumptæ & viuificatæ
per se etiam ex inferno carnis professus est: totóq; in
psalmo passionis suæ sacramenta prophetico spiritu
prælocutus, ex eã necesse est vt fratres habeat dispen-
satione qua passus est. Nouit sacramentum in eo fra-
trum etiã Apostolus: vt & primogenitum eũ ex mor-
tuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans.
Secundũ id ergo est in multis fratribus primogenitus, *Quomodo Apostoli fratres Christi.*
D secundum quod est primogenitus ex mortuis. Et cùm
sacramentum mortis in corpore sit, sacramentũ quo-
que fraternitatis in carne est. Fratres itaque ex carne
sunt Deo: quia & verbum caro factum est, & habita-
uit in nobis. Cęterũ vnigenitus Deus, in vnigeniti ex-
ceptione sine fratribus est. Ipse autẽ vniuersitatis no-
stræ in se continens ex carnis assumptione naturam, e-
rat quod nos sumus, neq; amiserat esse quod manserat,
habens ex natiuitate tunc patrem tantum ex constitu-
tione, nunc Deum, quia ex patre Deo omnia. Omni-
bus enim Deus pater est, dum ex eo & in eò omnia
sunt. Sed vnigenito Deo, quia verbum caro factũ est,
non hinc tantum pater est. Pater enim est ad id, quod
E in principio apud Deum erat Deus verbum. Sed cùm
verbũ caro factum est, manet & in verbi Dei natiuita-
te, & in carnis cõstitutione quod pater est. Pater enim
omnis carnis est Deus, sed non secundum quod verbo
Deo pater est. Verbũ autem Deus, neq; verbum esse
desiit, neq; caro non fuit: Nam verbum quod caro fa-
ctum est, & habitauit in nobis, neque dum habitat nõ
verè verbum est, neq; dum verbum est, nõ verè Deus
homo est: quia & habitare eius necesse sit esse qui ma-
neat, & carnẽ fieri eius intelligendum sit esse qui nas-
citur. Et quod in nobis habitat, nostræ carnis assum-
ptio est: quia per id in nobis habitat verbum caro fa-
ctum, dum Deus est in nostri corporis veritate. Si igi-
tur naturam detrahit Deo verbo homo secundum

carnem Christus Iesus, vel non secundum sacramen- A tum pietatis Deus verbum homo Christus Iesus est: sit in naturæ contumeliam quod ei secundum nos & pater pater est, & Deus Deus est. Quòd si Deus verbum, homo Christus Iesus Deus verbum esse non destitit, communio nobis & illi ad patrem & Deum ex ea tantum est natura qua frater est: quia ascẽdo ad patrem meum & patrem vestrum, ad Deum meum & Deum vestrum, non per id vnigenitus Deus verbum est, sed per id quod verbum caro factum est, sit fratribus nunciatum. Non incautis autem neq; ad occasionem impietatis incertis significationibus sermo Apostolicus loquitur. Vt nunc Euangelista dictum Domini à professione fratrum incipiens, totius dicti pro- B fessionem ad eius naturæ consortium docuit, ex quo frater est pertinere, quia sermo est destinatus ad fratres: ne ad diuinitatis contumeliam reputaretur, quod ad sacramentum pietatis prædicabatur, cum cõmunio ad eũ nostra qua pater nobis & sibi pater est, & Deus nobis & sibi Deus est, secundum dispensationem carnis existeret, fratribus nobis ad eum natiuitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit Deum patrem esse etiam Deum Domini nostri Iesu Christi, sed hæc pia nostra professio non patet ad impietatis occasionem. Deus eius est, non idcirco vt diuersi ab eo generis Deus sit: sed quia ex patre Deus natus est, & ex dispensatione seruus est, habeat & patrem Deum dum ex C eo Deus est, & Deum suum, dum ex virgine caro est. Quod breui atque absoluto Apostolus sermone consignat dicens: *Ephes. 1.* Commemorans in orationibus meis, vt Deus Domini nostri Iesu Christi pater claritatis det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis. Vbi enim Iesus Christus est, ibi Deus eius est: vbi verò claritas est, ibi pater est. Qui itaque Christo secũdùm claritatem est pater, idem Christo secundum Iesum Deus est. Iesum enim angelus Christum Dominum quem Maria esset paritura, cógnominat. Cæterùm Christum Dominum spiritus prophetia loquitur, & plerisque secũdum Latinitatem hoc dictum obscurius videtur, quia Latinitas pronominibus non vtitur, quæ Græcitas v- D su honesto & necessario semper vsurpat, ita enim scribitur: ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὁ πατὴρ τῆς δόξης. Quod nobiscum si semper pronominũ cõsuetudo esset, ita pronunciaretur: Ille Deus illius Domini nostri Iesu Christi, ille pater illius claritatis. Per id enim quod ille Deus illius Iesu Christi est, & ille pater illius claritatis, quædam secundum capacitatem sensus nostri intelligentiæ proprietas expressa est: vt Christi vbi claritas est, ibi Deus pater eius sit: vbi verò Christus Iesus est, ibi pater Deus suus sit, habens Deum suum in dispẽsatione cum seruus est, & patrem in claritate cũm Deus sit. Non afferunt autem tempora vel ætates spiritus diuersitatem, vt non ipse atque E idem Christus in corpore sit qui mãsit spiritus in prophetis. Loquens enim per os sancti patriarchæ Dauid: *Psal. 44.* Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis, non secundum sacramentum aliud quàm secundum dispensationem assumpti corporis est locutus. Namque nunc fratribus mandans, patrem eorum patrem suum, & Deum eorum Deum suum esse, tunc quoque vnctum se à Deo suo præ participibus suis loquebatur: vt dum vnigenito Christo Deo *Participes Christi.* verbo particeps non est, participes tamen ei ex ea nos cerentur assumptione qua caro est. Vnctio enim illa non beatæ illi & incorruptæ & in natura Dei manenti natiuitati profecit, sed corporis sacramento & sanctificationi hominis assumpti, Petro apostolo testante, cum ait: *Act. 4.* Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersum sanctum tuum filium Iesum quem vnxisti. *Ibid. 10.* Et rursum: Vos scitis quod factum verbum est per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa post baptismum quod prædicauit Ioannes, Iesum Nazarenum, quomodo vnxit illum Deus spiritu & virtute. Iesus ergo vngitur ad sacramentum carnis regeneratæ: & quemadmodum spiritu Dei & virtute sit vnctus, non ambiguum est, tum cũm ascendẽte eo de Iordane vox Dei patris audita est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, vt per hoc testimonium sanctificatæ in eo carnis, vnctio spiritalis virtutis cognosceretur. Cæterùm cùm in principio apud Deum erat Deus verbum, non habet vllam aut causam, aut enarrationem naturæ eius vnctio, quæ nihil aliud quàm esse in principio nunciatur. Neque habuit sanè vngendi se per spiritum & virtutem Dei necessitatem Deus: qui Dei & spiritus esset & virtus. Vngitur ergo Deus à Deo suo præ cõsortibus suis. Et si ante dispensationem carnis plures ex lege sunt Christi: Christus qui nunc præ participibus vngitur, posterior in tẽpore est, dum vnctis participibus antefertur. Denique ille prophetiæ sermo posteriorem vnctionem hanc quæ in tempore esset, ostendit dicens: *Psal. 44.* Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Cõsequens & posterior causa nunquam refertur vt prior sit: quia meruisse aliquid, posterius est, quàm esse qui possit mereri. Mereri enim eius est, qui sibi ipse meriti acquirendi autor existat. Si igitur natiuitati vnigeniti Dei vnctionẽ deputabimus, quæ vnctio ob meritũ dilectæ iustitiæ, & perosæ iniquitatis indulta sit, prouectus potius per vnctionem vnigenitus Deus, quàm genitus intelligetur, iámq; per incrementa & profectus Deus cõsummabitur, qui non natus Deus sit, sed in Deum sit vnctus ex merito, & iam per causam erit Deus Christus, nõ omnis causa per Deum Christũ. Et vbi illud Apostoli erit: *Coloss. 1.* Omnia per ipsum, & in ipso, & ipse est ante omnes, omnia ipsi cõstant? Deus enim Dominus Iesus Christus, nõ ob aliqua, neq; per aliqua Deus est: sed Deus natus est. Et qui ex generatione Deus est, nõ post natiuitatẽ in Deum per causam profecit: sed in eo quod natus est, nihil aliud nascendo quàm Deus est. Cùm verò vngitur ex causa, non ad id quod incremento nõ eget, spectat vnctionis profectus, sed ad id quod per incrementum sacramenti profectu eguit vnctionis, id est, vt per vnctionem sanctificatus homo noster Christus existeret. Si igitur nunc quoq; per prophetam serui demonstratur dispensatio, ob quam à Deo suo præ participibus vngitur, vt propterea quia iustitiam dilexerit, & oderit iniquitatem, vngatur: quur prophetæ sermo non ad eam Christi naturam pertinebit, in qua ei sunt ex carnis assumptione participes? Cum præsertim ita se prophetiæ spiritus temperauerit, vt dum Deus à Deo suo vngitur, sic ei & in dispensatione vnctionis quod Deus suus est, & in natura quod Deus est. Deus igitur vngitur: sed quæro an id, quod in principio Deus erat verbum, vnctum sit? Non vtiq;. nam posterior Deo vnctio est. Et cùm non ea verbi natiuitas quæ in principio apud Deum Deus erat, vncta sit in Deum: necesse est vngatur quod posterius sit in dispẽsatione quàm Deus est. Et cum Deus à Deo suo vngitur, id vngitur, quicquid ab eo in mysterio carnis seruile susceptũ est. Nemo igitur magnę pietatis sacramẽtũ, qđ manifestatũ in carne est, sensu impio violet,

nec

A nec se quicquam vnigenito per substantiam diuinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, secũdum quod verbum caro factum habitauit in nobis: secũdum quod mediator Dei atq; hominũ homo Iesus Christus est. Sit nobis secundum seruos & communis pater, & cõmunis Deus: & præ participibus vnctus sit in ea natura, cum priuilegio licet vnctus, qua participes vnguntur. Sit in mediatoris sacramento vt homo verus, ita & Deus verus. Deus ipse ex Deo, communẽ nobiscum habens patrem ac Deum, in ea communione qua frater est. Sed fortè subiectio illa, regníque traditio, deinde finis: aut naturæ abolitio, aut potestatis defectio, aut diuinitatis infirmitas sit intelligẽda. Plerique enim ita volunt, vt aut dum subiectis omnibus Deo subiicitur, per conditionem subiectionis Deus non sit: aut dum regnum tradit, non sit in regno: aut dum finis est, finem eius defectio consequatur. Congruum itaq; est, omnem super his apostolici sermonis sensum retractare: vt singulorũ quorunque dictorum ratione exposita atque edita, sacramenti totius capaces per veritatis intelligentiam præbeamur. Ait itaq;

Quomodo filius subiectus patri, &c.

B

1. Cor. 15.

Quoniã enim per hominem mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum. Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabũtur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnũ Deo & patri, cũ euacuauerit omnẽ principatum & potestatẽ. Oportet enim illũ regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Omnia enim subiecit sub pedibus eius: Nouissima autẽ inimica destruetur mors. Cũ

C

Ibidem.

autem dixerit, Omnia subiecta sunt, absque eo qui illi subiecit omnia. Cum autẽ subiecta fuerint ei omnia, tũc ipse subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Cœlestium dispensationum arcana Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum electus gentium magister, quanta potest absoluti sermonis significatione demonstrat. Et qui inenarranda vsque ad tertium cœlum raptus audisset, ea tantum quorum natura humana capax esset, sensui humanæ intelligentiæ reuelauit: non ignorans tamen quædam non statim posse æquè vt audiuntur, intelligi, quia infirmitas nostra aliter in verum atque absolutum mentis iudicium, ea quæ in aures transfunderentur, acciperet: lõgiore ad cunctandum mora sensui potius quàm auditui derelicta, cùm & audisse vocis sit, & intellexisse rationis, Deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam reuelante. Namq; ad Timotheum per auiæ ac matris gloriosam fidem, sacris ab infantia literis institutum scribens plurima,

D

2. Timo. 1.

hec quoque addidit: Intellige quæ dico. dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ est. Intelligentiæ verò à Deo donum, fidei munus est, per quam infirmitas sensus gratiam reuelationis meretur. Ergo si Timotheus apostolico testimonio homo Dei, & legitimus Paulo secũdum fidem filius, vt intelligat admonetur, quia ei Dominus intelligentiam in omnibus sit daturus: nos quoque admoneri per Apostolum ad intelligentiam meminerimus, scientes Dominum nobis intelligentiam omnium præstaturum. Et si fortè humanè conditionis errore præsumptum aliquid sensu tenebimus, profectum intelligentiæ per reuelationis gratiam non recusamus: ne intellexisse aliquid semel suo sensu ad id valeat, vt pudeat rectius aliquid demutando sentire. Ob quod prudenter consultéque mo-

E

A derandum, hæc ad Philippenses beatus quoque idem Apostolus scribit: Quotquot ergo perfecti sumus, hęc sentiamus: & si quid aliter sentitis, id quoq; Deus vobis reuelabit. Verum in quo festinauimus, in ipso ingrediamur. Non præiudicat sensus anterior Dei reuelationi, nã Apostolus nouit in quo sapiant, qui sapiunt perfectè. Et his qui aliter sapiunt, reuelationem Dei, vt id quod perfectum est sapiant, expectat. Si qui ergo profundam hanc arcanæ scientiæ dispensationem aliter intellexerunt, & per nos rectum aliquid & probabile afferetur: non pudeat eos secundum Apostolum per reuelationem Dei sapere perfectè, neque magis amentur veritatem nescisse, quàm oderint permansisse in

Philip. 3.

B non veris. Eos enim qui aliter sapiunt, & quibus id Deus reuelauit, monet in id festinare, in quo ingressi fuerunt: vt relicto primo ignorantiæ sensu, secundum propositæ festinationis ingressum reuelationem perfectæ intelligentiæ cõsequantur. Ingrediamur itaque in quo festinauimus. Et si fortè festinationẽ nostrã deuij itineris error moratur: per reuelationem tamen Dei in id quò festinauimus rursum ingressi, festinationis nostræ nõ demutemus ingressum. Festinauimus enim ad Christum Iesum Dominum gloriæ, regẽ æternorũ seculorum: in quo instaurata sunt omnia in cœlis & in terra, cui constant omnia, in quo & cum quo semper manebimus. In his ergo ingressi sapimus perfectè, & si

C quid aliter sapimus, Deus nobis id quod perfectè sapitur, reuelabit. Itaque secundum apostolicam fidem sacramentum dictorum præsentium retractemus, & eo modo quo superius à nobis tractata sunt omnia, vt omnem impiæ voluntatis sensum sub dictis apostolicis pręreptum, ex ipsa fidei apostolicæ veritate prodamus. Tria igitur secundum dictorum ordinem in quęstionem vocantur, primum finis, deinde traditio, deinde subiectio: vt per hæc aut desinat Christus in fine, aut regnum tradendo nõ teneat, aut extra Dei naturam Deo subiectus existat. Ac primum noscendum est, non hunc ordinem apostolicæ esse doctrinæ. Primum enim regni traditio est, deinde subiectio, postre-

D mo finis. Sed singulis quibusque causis propria quarumq; causarum genera subiecta sunt: vt dum res singulæ in res alias desinant, habeat semper subiacentem sibi causam præcedens causa. Finis enim erit, sed cùm tradiderit regnum Deo. Tradet autem regnũ, sed cùm euacuauerit omnem magistratum & omnem potestatem. Euacuabit autẽ omnem magistratum & potestatem, quia oportet eum regnare. Regnabit autẽ, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Ponet verò omnes inimicos sub pedibus suis, quia Deus subiecit omnia sub pedibus eius. Subiecit autem Deus ita, vt nouissima ab eo mors inimica vincatur. Deinde subie-ctis omnibus ei, pręter eum qui subiecit ei omnia: tunc

E subiicietur ipse subiicienti sibi omnia. Subiectionis verò causa non alia est, quàm vt sit Deus omnia in omnibus. Finis itaque est, esse Deum omnia in omnibus. Et quærendum nunc ante omnia est: an finis defectio sit, an traditio amissio sit, an subiectio infirmitas sit. Quæ si his sibi contrariis non subiacebunt, erunt in ea intelligentia qua dicta sunt. Finis itaque legis Christus est: & quęro vtrum abolitio Christus legis sit, an ne perfectio? Quòd si legẽ Christus, qui finis eius est, non dissoluit, sed adimplet, secundum quod ait: Non veni legem soluere, sed implere: finis non defectio est, sed cõsummata perfectio. Tendunt enim ad finẽ omnia: non vt non sint, sed vti in eo ad quod tetenderant, maneãt. Et propter finem omnia: cæterũ finis ad aliud

Matth. 5.

aliquid non refertur. Sed cùm finis omnium sit, ma-
nens ipse sibi totus est. Et quia non excedens ex sese
vlli alij tempori aut rei potiùs quàm sibi proficit, ad fi-
nem ipsum semper intẽtio spei omnis protenditur. Et
idcirco Dominus religiosæ fidei patientiam fini se re-
Ibid.10. seruantẽ, ita adhortatur: Beatus qui permanserit vsque
in finem. Non vtique vt sit beata defectio: & non esse
sit fructus, & merces fidei suæ cuiusque constituatur
abolitio. Sed quia finis propositæ beatitudinis inex-
cessus modus est: beati sunt, qui vsque ad finem con-
summandæ beatitudinis manserint, nõ vltra se fidelis
Finis est manẽdi immobilis status. spei expectatione tendente. Finis itaque est, manendi
immobilis ad quem tenditur status. Denique Aposto-
lus impietatis finem ad desinendi metum præponens,
Philip.3 ait: Quorũ finis est interitus, nostra autem expectatio
in cœlis est. Si itaque & beatis & impiis finis est, & fi-
nis intelligitur esse defectio, religionem atque impie-
tatem finis exæquat, quia vtrinque per cõstitutum fi-
nem sit in cõmune non esse. Et vbi expectatio nostra
in cœlis est, si per finẽ esse secundũ impios desinamus?
Quòd si sanctis expectatio, impiis verò finis debitus
esse dicitur, tamẽ ne sic quidem finis creditur esse de-
fectio: quia quæ pœna impietatis est, omnino nõ esse
ad pœnarum vltricium sensum, causa in his per defe-
ctionem sui non extãte patiendi. Finis itaque est, inde-
mutandæ cõstitutionis mansura perfectio: quæ & bea-
titudini reseruata, & impietati est præparata. Nũc igi-
tur quia iam ambigi nõ potest, in fine non defectionẽ,
sed nõ excessuram constitutionem esse intelligẽdam,
quanquam adhuc quædam in ipsa dicti absolutione
sint reseruata: tamen his tãtum ad significationem sen-
De traditione regni. sus dẽmonstratis, videamus an traditio regni defectio
sit intelligenda regnandi, vt quod tradidit filius patri,
tradendo non teneat. Quòd si quis stultæ impietatis
furore cõtendet: fateatur necesse est, patrem cum tra-
didit omnia filio, amisisse tradendo, si tradẽtem tradi-
Luc.10. tis egere significet. Ait enim Dominus: Omnia mihi
Matth.28. tradita sunt à patre meo. Et rursum: Data mihi est o-
mnis potestas in cœlo & in terra. Si igitur dedisse ca-
ruisse est, pater quoq; his quæ dedit caruit. Quòd si
pater tradendo nõ caruit, ne filius quidẽ intelligi po-
test his egere quæ tradidit. Ergo si tradens omnia, his
ipsis quæ tradidit nõ videtur eguisse: reliquũ est, vt in
tradendo dispensationis causa noscatur, quũ & pater
tradendo non careat, & filius dando non egeat. De
De subiectione. subiectione autem ne quid in ea contumeliosum filio
deputetur, cum alia nonnulla fidei nostræ opitulen-
tur, præcipuè tamen sibi hic ipse locus aderit. Et pri-
mum communem sensum interrogo, verum nũc sub-
iectionem ita intelligendam putemus, tanquam serui-
tutem dominatui, aut infirmitatem virtuti, aut honori
inhonorationem contrariis qualitatibus subdimus, vt
filius secundum hæc Deo patri sit dissidentis naturæ
diuersitate subiectus. Quòd si ita existimabitur, erro-
rem hunc opinionis humanæ apostolici sermonis cau-
tela prohibebit. Subiectis enim sibi omnibus, tunc
subiiciendus subiicienti sibi omnia erit, & per id quod
tunc subiicietur, dispensationem significauit in tem-
pore. Nam si subiectionem aliud sentiemus, & si nunc
subiicietur, certè subiectus modo non est, & efficie-
mus eum dissidẽtem & insolentem & impium, quem
necessitas temporis tanquam fracto & compresso ty-
rannicæ impietatis tumore, in seram obsequelam sit
subditura. Et vbi illud erit: Non veni facere volun-
Ioan.6. tatem meam, sed voluntatem eius qui misit me? Et
Ibid.8. rursum: Pater diligit me: quia omnia quæ placita sunt

A ei, facio? Sed & illud: Pater fiat voluntas tua. Vel hoc Luc.22.
Apostoli: Humiliauit se factus obediẽs vsque ad mor- Philip.2.
tem. Et qui se humiliat, habet hoc in natura ne humi-
lis sit? Et qui fit obediens, suscepit ex voluntate quod
obedit, dum per id quod se humiliat, fit obediẽs? Vni-
genitus itaque Deus humilians se & obediens patri vs-
que ad mortem crucis, quo genere cum subiecta ei o-
mnia sint, tunc subiiciendus ipse patri intelligetur: nisi
quod subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed di-
spensandi sacramenti est, quia & obsequela iam ma-
neat, & in tempore sit ineunda subiectio. Nihil ita-
que nunc aliud subiectionis significatio, quàm my-
sterij demõstratio est. Et quid illud sit, secundum hãc
B eandem fidei nostræ spem, intelligendum est. Nam
surgentem à mortuis Dominum Iesum Christum se-
dere à dextris Dei, non ignorabile est, etiam Apostolo
testante, cum ait: Secundum operationem potentiæ Ephes.1.
fortitudinis eius, quàm operatus est in Christo, cum
eũ excitauit à mortuis, & collocauit ad dextram suam
in cœlis super omnem principatum & potestatem &
virtutem & dominationem, & omne nomen quod
nominatur non solum in hoc seculo, sed & in futuro,
& omnia subiecit sub pedibus eius. Apostolicus nan-
que sermo secundum Dei potestatem pro factis iam,
futura significat. Quæ enim per adimpletionem tem-
porum sunt gerenda, ea iam in Christo, in quo omnis
C est plenitudo diuinitatis, constituit: quæ cùm futura
erunt, dispensationis in his potius est ordo, quàm no-
uitas. Subiecit enim omnia sub pedibus eius, licet ad-
huc subiiciẽda sint: vt in eo quod subiecta sunt, Chri-
sti indemutabilis sit potestas: in eo verò quód subii-
cienda sunt secundum plenitudinem temporum suc-
cedentium, ad finem ætatum profectus sit. Omnem
autem cõtrariam virtutem euacuãdam esse nõ obscu-
ra cognitio est, & hũc aeris principem & spiritalis ne-
quitię potestatem æterno interitui tradendam, secun-
dum illud: Discedite à me maledicti in ignem æternũ, Matth.25.
quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Euacuatio.
Euacuatio autem non idem est quod subiectio. Nam
D euacuare aduersantem potestatem, hoc est ius potesta-
tis auferre ne maneat: & per potestatis euacuationem,
regni est abolere dominatum. De quo & Dominus
testatus est dicẽs: Regnũ meum nõ est de hoc seculo: Ioan.18.
hunc eundem regni istius potẽtem mundi principem
antè testatus, cuius potestas desinet regni sui euacuato
dominatu. Subiectio verò, quæ & obedientiæ & fidei
est: eadem vel concessionis, vel demutationis demon-
stratio est. Euacuatis itaque magistratibus, subiicientur
inimici eius. Ita autem subiicientur, vt ipse sibi subii-
ciat: ita verò subiiciet, vt ei subiiciat Deus. Anne igno-
rauit Apostolus dicti euãgelici virtutem, cum ait: Ne- Ioan.6.
mo venit ad me, nisi pater meus adducat illum, cum
E tamen scriptũ sit: Nemo vadit ad patrem nisi per me? Ibid.14.
Et nunc ipse sibi inimicos subiicit, & tamen Deus ei
subiecit, omne per hoc opus eius, Dei in eo opus esse
testans. Et cum non nisi per eum eundũ ad patrem sit,
ad filium tamen nisi pater adduxerit, nõ venitur. Nam
dum filius Dei intelligitur, paternæ in eo naturæ veri-
tas discitur. Atque ita & cognito filio Deus pater ad-
uocat, & credito filio pater suscipit: quia significatio &
cognitio patris in filio, per significationem in se Dei
patris, religiosos nos in eũ paterna religione perfectos
adducit. Adducit ergo ita pater, dum principale pa-
ter creditur. Ad patrem autem nemo vadit nisi per fi-
lium, quia cessante in nobis fide filij, ignorabilis pater
est: non adituris ad paternam religionem, nisi prius
filij

filij veneratione ſuſcepta. Atque ita cognito filio, ad
vitæ nos æternitatem pater adducit & ſuſcipit: & v-
trunque per filium eſt, dum prædicatione per eum pa-
tris, & perducit ad eũ pater, & ad patrem ipſe deducit.
Ad abſolutionem itaque dicti præſentis intelligẽtiam
commemoratio ſacramẽti iſtius fuit neceſſaria, vt per
filium eſſet quod pater nos & adducit & ſuſcipit: vt
per hoc intelligeremus, quatenus quod ipſe ſibi ſub-
iecit, Deus ei ſubiecit, Dei ſcilicet in eo natura per na-
tiuitatem manente, & ea quæ ipſe agit, agente, dum ita
agit, vt ea Deus agat, & tamen ipſe ea quæ Deus ege-
rit, agat: ita tamen, vt in eo quod ipſe agit, filius Dei a-
gere intelligatur: in eo verò quod Deus agit, paternæ
in eo naturæ vt in filio proprietas, ſentiatur exiſtere.
Euacuatis itaque magiſtratibus & poteſtatibus, ſubii-
cientur ei ſub pedibus inimici eius. Et quos inimicos
Rom. 11. intelligi oporteat, idem Apoſtolus docuit dicens: Se-
cundum Euangelium quidem inimici propter vos, ſe-
cũdum electionem autem dilecti propter patres. Hos
ergo inimicos crucis Chriſti meminerimus: ſed quia
dilecti propter patres ſunt, ſcimus eos ſubiectioni re-
Ibidem. ſeruatos, ſecundum quod dictum eſt: Nolo enim vos
ignorare fratres ſacramentum hoc, vt non ſitis vobis
ſapientes: quoniam ex parte obtuſio facta eſt in Iſ-
rael, quoaduſque plenitudo nationum intret, & ſic
omnis Iſrael liberabitur, ſicut ſcriptum eſt: Veniet à
Sion, qui liberet & auertat impietates ab Iacob, &
hoc illis à me teſtamentum, cum abſtulero iniquita-
tes eorum. Inimici ergo ſubiicientur ſub pedibus e-
ius: ſed ſubiectionem illam quid conſequatur, intelli-
1. Cor. 15. gendum eſt, nempe illud: Nouiſſima deuicta eſt ab eo
mors. Deuictio autem mortis nihil aliud eſt, quàm re-
ſurrectio ex mortuis: cũ interitus corruptione ceſſan-
te, vitæ iam cæleſtiſque naturæ cõſtituetur æternitas,
Ibidem. ſecundum quod dictũ eſt: Oportet enim corruptiuũ
iſtud induere incorruptionem, & mortale iſtud in-
duere immortalitatem. Cùm autem mortale iſtud in-
duerit immortalitatem, tunc fiet verbum quod ſcri-
ptum eſt: Abſorpta eſt mors in contentione. Vbi eſt
mors contentio tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus? In
ſubiectione itaque inimicorũ mors vincitur: & morte
victa, immortalitatis vita ſuccedit. Quæ autem ſubie-
ctionis perfecta illa poſt fidei ſubiectionem proprietas
ſit, idem Apoſtolus teſtatus eſt, cùm ait: Qui transfi-
Philip. 13. gurabit corpus humilitatis noſtræ conforme corpori
gloriæ ſuæ, ſecundum efficaciæ ſuæ opera, qua poſſit
ſubiicere ei omnia. Subiectio itaque etiam ea eſt, quæ
eſt ex natura in naturam conceſſio: dum à ſe ſecũdum
quod eſt deſinens, ei ſubiicitur, cuius concedit in for-
mã. Deſinit autem non vt non ſit, ſed vt proficiat: fitq;
ex demutatione ſubditus, in ſpeciem ſuſcepti alterius
generis tranſeundo. Denique vt ſacramenti huius eſ-
ſet ratio abſoluta, poſt nouiſſimè deuictam mortem,
Filius ſubiectus erit illi. ait: Cùm autem dixerit: Omnia ſubiecta ſunt, abſque
eo qui ſubiecit ei omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit il-
li, qui ei ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omni-
1. Cor. 15. bus. Primus igitur ſacramenti gradus eſt, ſubiecta eſſe
ei omnia, & tunc ipſum ſubiectum fieri ſubiicienti ſi-
bi omnia: vt quemadmodum nos gloriæ regnantis
corporis ſui ſubdimur, eodem rurſus ſacramento ipſe
regnans in gloria corporis ſubiicienti ſibi vniuerſa
ſubdatur. Subdimur autem gloriæ corporis ſui, vt in
[illegible] eo ſimus corporis claritate, qua regnat in corpore:
quia corpori eius conformes erimus. Et quidem glo-
riam regnantis nunc corporis ſui, euangelia non ta-
Matth. 16. cent. Ita enim ſcribitur, Domino dicente: Amen

A dico vobis, quoniam ſunt aliqui de aſtantibus hic,
qui non guſtabunt mortem, donec videant filium ho-
minis venientem in regno ſuo. Et factum eſt poſt dies
ſex, aſſumpſit Ieſus Petrum & Iacobum & Ioannem
fratrem eius, & ducit illos in montem excelſum ſeor-
ſum, & transfiguratus eſt Ieſus ante eos, & reſplenduit
facies eius vt ſol, veſtimenta autem eius facta ſunt ſi-
cut nix. Gloria itaque venientis in regnum corporis
apoſtolis demonſtrata eſt. Nam in habitu Dominus
glorioſæ transformationis ſuæ conſtitit, regnantis cor-
poris ſui claritate patefacta. Et huius quidem gloriæ
ſuæ conſortium Apoſtolis pollicens, ait: Sic erit in *Matth. 13.*
conſummatione ſeculi. Mittet filius hominis angelos
B ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, &
qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum
ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Tunc iuſti ful-
gebunt ſicut ſol in regno patris eorum: qui habet au-
res audiendi, audiat. Nunquid non omnibus natu-
rales corporaléſque aures ad dictorum audientiam
patent, vt ad audiendum Dominica admonitione o-
pus fuerit? Sed ſacramenti ſcientiam Dominus inſi-
nuans, auditionem doctrinæ fidelis exegit. In con-
ſummatione itaque ſeculi de regno eius ſcandala au-
feruntur. Habemus ergo regnantem Dominum ſe-
cundum corporis claritatem, quouſque ſcandala au-
ferantur. Habemus rurſum cõformes nos gloriæ cor-
C poris ſui in regno patris, tanquam in ſolis claritate ful-
gentes: in qua habitum regni ſui apoſtolis in monte
transformatus oſtendit. Tradet ergo regnum Deo pa- *Tradet regnum Deo patri.*
tri, non vtique tanquam tradens poteſtate concedat,
ſed quòd nos conformes gloriæ corporis ſui facti, re-
gnum Dei erimus. Nõ enim ait, tradet ſuum regnum,
ſed, tradet regnum, effectos nos per glorificationem
corporis ſui regnum Deo traditurus. Nos itaque tra-
det in regnum ſecundũ hoc in euangeliis dictum: Ve- *Matth. 25.*
nite benedicti patris mei, poſſidete præparatum vo-
bis regnum à conſtitutione mundi. Fulgebunt ergo
iuſti vt ſol in regno patris eorum. Tradet enim filius
Deo regnum eos, quos vocauit in regnum, quibus &
D beatitudinem huius ſacramenti ſpopondit dicẽs: Bea-
ti mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Re-
gnans itaque auertet ſcandala, & tunc iuſti in regno
patris tanquam ſol fulgebunt. Tradet autẽ Deo patri
regnum, & tunc quos regnum Deo tradiderit, Deum
videbunt. Quod regnũ ipſe teſtatus eſt, dicẽs ad apo-
ſtolos: In vobis enim eſt regnum Dei. Regnans itaque
regnum tradet. Et ſi quis quæret, quis iſte ſit tradens
regnũ, audiet: Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ *1. Cor. 15.*
dormientiũ, quoniam per hominem mors, & per ho-
minẽ reſurrectio mortuorum. Omnis enim hic tunc
præſentis queſtionis ſermo de ſacramẽto corporis eſt,
quia Chriſtus primitiæ ex mortuis eſt. Quo autẽ Chri
E ſtus myſterio ex mortuis reſurrexerit, Apoſtolo do-
cente noſcamus: Memento Chriſtum Ieſum à mor- *2. Tim. 2.*
tuis reſurrexiſſe, de ſemine Dauid. Mortem vtique &
reſurrectionẽ ex ea tantum docens diſpenſatione eſ-
ſe, qua caro eſt. Regnat autem in hoc eodem glorioſo
iam ſuo corpore, donec euacuatis magiſtratibus, &
morte deuicta ſubiiciat ſibi inimicos. Et quidem ab
Apoſtolo ſeruatus hic modus eſt, vt magiſtratibus &
poteſtatibus euacuatio, inimicis verò ſubiectio depu-
taretur. Quibus ſubiectis, ſubiicietur ſubiicienti ſibi
omnia, Deo ſcilicet, vt ſit Deus omnia in omnibus, na-
turæ aſſumpti corporis noſtri natura paternæ diuinita-
tis immixta. Per id enim erit omnia in omnibus Deus,
quia ſecundũ diſpenſationem ex Deo & homine ho-

minum Deíque mediator, habẽs in ſe ex diſpẽſatione quod carnis eſt, adepturus in omnibus ex ſubiectione quod Dei eſt, ne ex parte Deus ſit, ſed totus Deus. Nõ alia itaque ſubiectionis cauſa eſt, quàm vt omnia in omnibus Deus ſit, nulla ex parte terreni in eo corporis reſidente natura, vt intra ſe duos cõtinens, nunc Deus tantum ſit, non abiecto corpore, ſed ex ſubiectione tranſlato, neque per defectionem abolito, ſed ex clarificatione mutato, acquirens ſibi Deo potius hominem, quàm Deum per hominem amittens. Subiectus verò ob id, non vt non ſit, ſed vt omnia in omnibus Deus ſit: non habens in ſacramento ſubiectionis eſſe ac manere quod non eſt, non habens in defectione ita ſe carere, ne non ſit. Et quanquam ad intelligẽtiæ huius religioſam ſecuritatem ſufficiat nobis apoſtolica autoritas, ſubijciendum eſſe in tempore, & per diſpenſationem Dominum noſtrum noſtrum Ieſum Chriſtum primitias dormientium, vt ſit Deus omnia in omnibus, id quod non diuinitatis infirmitas eſt, ſed aſſumptionis profectus, dum homo & Deus, iam Deus totum eſt: tamen ne fortè quia clarificatum in corpore dum in eo regnat, & poſtea ſubijciendum, vt Deus omnia in omnibus ſit, credimus: non etiam ex euangeliis præſumpſiſſe exiſtimemur, fidei noſtræ teſtimonium, non ſolum apoſtolicorum, ſed etiam dominicorum dictorum profeſſione eſt aſtruendum, vt quod loquẽte Paulo Chriſtus loquutus eſt, id ante Paulum Chriſtus ipſe ſit iam loquutus. Diſpenſationem itaque gloriæ huius apoſtolis ſuis abſoluta verborum ſignifi-
Ioan. 13. catione demonſtrans, ait: Nunc glorificatus eſt filius hominis, & Deus glorificatus eſt in eo. Si Deus glorificatus eſt in eo, & Deus glorificauit eũ in ſe, & Deus protinus glorificabit eum. Habemus primùm gloriam filij hominis, deinde in filio hominis Dei gloriam, in eo enim quod dictum eſt: Nunc honorificatus eſt filius hominis, & Deus honorificatus eſt in eo. Hoc enim primùm ſpectat ad corporis gloriam, quæ ex naturæ diuinæ cõſociatione mutuaretur. Succedit deinde gloriæ plenioris profectus, ex incremento indultæ iam corpori gloriæ capeſſendus: Deus honorificatus eſt in eo, & Deus honorificauit eũ in ſe, & Deus protinus honorificabit eum. Per hoc enim glorificabit eũ Deus in ſe, quia iam in eo glorificatus ſit Deus. Nam quòd Deus in eo glorificatus eſt, ad corporis gloriam ſpectat, per quam Dei gloria intellecta per corpus eſt, gloria Dei per gloriam filij intelligenda. Quòd verò quia glorificatus in eo Deus eſt, ideo glorificauit eum Deus in ſe, per incrementũ glorificati in eo Dei, glorificauit eum in ſe Deus: vt quia iam regnat in gloria, quæ ex Dei gloria eſt, ipſe exinde in Dei gloriã tranſeat. In ſe enim eum Deus glorificauit, id eſt, in ea natura qua Deus eſt, quod eſt, vt ſit Deus omnia in omnibus, toto iam ex ea qua homo eſt diſpenſatione manſuro. Nec ſanè de tempore tacuit dicens: Et Deus glorificauit eum in ſe, & Deus protinus glorificabit eum: vt quia prodeunte ad proditionem Iuda gloriam quæ ſibi poſt paſſionem conſequuta reſurrectione futura eſſet, in poſterum reſeruaret, Dei in eo gloria per virtutem reſurrectionis oſtenſa: ipſo verò in Dei gloriam, id eſt, in Deum omnia in omnibus ex ſubiectionis diſpẽſatione manſuro. Et in eo quidem quanta furoris hæretici ſtultitia eſt, deſperare in Deo, quod humanis ſuis ſpebus blandiatur: vt quod in homine Deus potẽs ſit, id in ſe ipſo infirmus ſit. Nec ſermo iſtud, nec ſenſus rationis capax loquitur, vt naturali quadam neceſſitate ad conſulendum nobis obnoxius Deus, ſibi

A nihil afferre beatitudinis poſſit. Non quod profectu egeat, qui imperturbatæ naturæ virtutíſque ſit: ſed quia per diſpenſationem & ſacramentum pietatis magnæ, qui Deus & homo eſt, impotens ſibi ſit, hoc ſe totum præſtare quod Deus eſt, cum nobis non ambiguè indulturus ſit, id quoq; nos eſſe quòd non ſumus. Vitæ enim humanæ atque mortis finis eſt reſurrectio. Et certiſſimum militiæ noſtræ ſtipendium eſt incorrupta æternitas: non ad pœnæ perſeuerantiam manẽs, ſed ad perpetuæ gloriæ fructum iucunditatémque nõ deſinens. Cùm igitur hæc noſtra terrenorum corporum origo in habitum naturæ potioris excedat, & cõformis gloriæ Dominici corporis fiat: Deus in forma
B ſerui repertus, licet iam glorificatus in corpore ſit, ſecundũ quod in forma ſerui eſt, tamen conformis Deo non erit, vt qui nobis formam glorificati corporis ſui tribuet, ipſe corpori ſuo nihil vltrà poſſit quàm nobis ac ſibi ſit commune pręſtare? Hoc enim quod dictum eſt: Tunc ſubiectus erit illi, qui ei ſubiecit omnia, vt *Tunc ſubiectus, quomodo* ſit Deus omnia in omnibus plerique hæreticorum ita *intelligũt* affirmãt: vt idcirco ſubiiciendus ſit Deo patri filius, vt *plerique.* pater per ſubiectionem filij Deus ſit omnia in omnibus, tanquam ei adhuc perfectio Dei deſit, quam per *1. Cor. 15.* filij ſubiectionem ſit adepturus: abſolutæ vtique ac beatæ diuinitatis inops intelligendus, ſi Deus eſſe omnia in omnibus per prouectionem temporum con-
C ſequetur. Ac mihi quidem Deum ſola veneratione intelligenti, non minus his reſpondere impium videtur, quàm adeſſe: & de natura quæ humani ſenſus cõceptionem excedat, verbis quorum adhuc ſignificatio anguſtior quàm intelligentia ſit, enunciare ſe poſſe confidere: ac primum ambigere, deſítne quid Deo, an plenus ipſe ſit, vel pleno iam pleniorem eſſe ei reliquum ſit. Quòd ſi Deus cui nõ aliũde eſt quod Deus ſemper eſt, profectũ habeat, vt plus ſit aliquando, non poteſt tamen ad id peruenire, ne ſibi nihil deſit: quia cui naturæ profectus eſt reliquus, nunquam intelligitur ſine aliquo incremento reſiduo profeciſſe, cum natura ad profectum ſpectans, proficiens licet ſemper,
D ſemper tamen pateat ad profectum. Quod autem in plenitudine perfecta manet, ſempérque eſt, non ſibi relinquit vt plenius ſit: quia acceſſionem plenitudinis, plenitudo non capiat. Et hęc quidem de Deo ita opinandi, piæ intelligentiæ ſpecies eſt: Deo nihil deeſſe, plenúmque eſſe. Cæterùm non ignorat Apoſtolus, cuiuſmodi de Deo confeſſionis voce teſtãdum ſit dicens: O profundum diuitiarum & ſapientiæ & ſcien- *Rom. 11.* ciæ Dei, quàm ſunt incomprehenſibilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſecu-
E lorum. Non circunſcribitur Deus mente terrena, neque hoc ſapientiæ ſuæ profundum ſenſu intelligentiæ penetrantis attingitur, nec iudicia cõſtitutionum ſuarum perſcrutantium ingenio apprehendũtur, nec viæ cognitionis eius inueſtigabiles ſe cõſectantium ſtudiis derelinquunt. Incomprehenſum profundum demerſa eius omnia ſunt, nihílque de rebus eius reperietur, nihil conſectabitur. Senſum eius nemo cognouit, & conſilio non eguit externo. De nobis autem nunc omnis ſermo hic eſt, non etiam de eo per quem omnia ſunt, qui eſt magni conſilij angelus. qui & ait: Nemo *Math. 11.* nouit filium, niſi pater: neque patrem quis nouit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sed aduerſum imbecillas mentes noſtras, & ſe ad definiẽdæ circunſcribendæque

bendæque naturæ diuinæ demergentes profundum, confessione apostolicę protestationis vtendum est: ne temeraria opinio aliquid sibi de Deo præterquã docetur, vsurpet. Cõmunis autem hæc naturalium causarum intelligentia est, nihil in sensum cadere, nisi quod sensui subiacet, vt aut res opposita oculis, aut opus quodque in ipso sensu nostro ac mente posterius: quorum vnum quid aut attrectatur aut cernitur, dum concedit intra opinionis nostræ sententiam, ipso tactu visúque moderandum: aliud verò quod fit in tempore, & quodam iuniore à nobis aut gignitur, aut constituitur exordio, quia sensum intelligentiæ non præuenit, iudicio quoque sensus diiudicantis obnoxium est. Non enim aut aspectus noster inuisibilia diiudicat, qui non nisi tantum conspecta discernit: aut mens nostra se in id quod non extitit tempus, extendet, & antiquiora ortu suo peruestigabit, cùm non nisi earum rerum opinio, quarum ipsa sit senior, relinquatur, quæ plerunque ipsa per necessitatem naturalis suæ infirmitatis incerta, absolutam scientiam in causarum cognitione non teneat, nedum eorum quæ ante se sint, æternam rationẽ sensu vltra natiuitatem suam redeunte percipiat. Et idcirco Apostolus, quia nunquam nisi ea in cognitionem caderent, quæ sensui posterora succederent, commemorato sapientiæ Dei profundo, & inscrutabilium iudiciorum infinitate, & inuestigabilium viarum secreto, & incogniti sensus ignoratione, & cõsilij non communicati ignorantia, subiecit: Quis enim prior dedit, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Deus qui semper est, non subiectus est modo, neque ab anteriore sui aliquo motu mentis, aut intelligentiæ præuenitur. Et idcirco inuestigabile & imperscrutabile ipse totus profundum est. Totus autem ita, vt non per hoc definitus in modo sit, sed intellectus sit immenso: quia à nemine quod est, sumpsit, sed nec prior ei dedit aliquis, vt retribui officium danti oporteat. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Non eget ex se, & per se, & intra se manentibus. Nec qui origo, nec qui opifex est, nec qui continens est, & internis externus, & effectis conditor, & suorum ipse egẽs nunquam est. Nihil ante est, nihil aliunde, nihil extra est. Quo igitur caret plenitudinis profectu, vt per tempus adhuc Deus omnia in omnibus sit? Vel vnde sumet, extra quem nihil est? Nihil autem ita vt semper ipse sit. Et qui ipse semper est, extra quem nihil est, quo incremento explendus est, vel

Malac. 3. quo augmento demutandus est, dicens: Ego sum, & non demutor? cùm non relinquatur vel ad demutationem locus, vel ad profectum causa, vel ad æternitatem anterius, vel ad Deum aliud præterquam Deus ipse est? Non ergo per subiectionem filij Deus erit omnia in omnibus: neque per causam cõsummabitur, ex quo, & per quem, & intra quem omnis causa consistat. Manet itaque, vt est, semper Deus, nec profectu eget: quia id quod est, ex so ac sibi semper est. Sed ne in vnigenitum quidem Deum, demutandæ naturæ cadit necessitas. Deus enim est, quod plenæ ac perfectæ diuinitatis est nomen. Nam vt superius docuimus, & repertæ gloriæ significatio, & subiectionis causa est, vt sit Deus omnia in omnibus. Esse autem Deum omnia in omnibus, sacramentum est, non necessitas. In forma enim Dei manens, formam serui assumpsit, non demutans, sed se ipsum exinaniens, & intra se latens, & intra suam ipso vacuefactus potestatem, dum se vsque ad formam temperat habitus hu-

A mani, ne potentem immensámque naturam assumptæ humilitatis non ferret infirmitas: sed in tantum se virtus incircumscripta moderaretur, in quantum oportet eam vsque ad patientiam connexi sibi corporis obedire. Quod autem seipsum intra se vacuefaciens continuit, detrimentum non attulit potestati, cùm intra hanc exinanientis se humilitatem, virtute tamen omnis exinanitæ intra se vsus sit potestatis. Quod itaque Deus erit omnia in omnibus, assumptionis nostræ profectus est. Qui enim cum esset in forma Dei, repertus est in forma serui, rursum confitendus est in gloria Dei patris: vt non ambiguè in eius forma manens intelligatur, in cuius erit gloria confi-

B tendus. Dispensatio itaque tãtum est, non demntatio. in eo enim est, in quo erat. Sed cùm medium est quod esse cœpit, id est, homo natus, totum ei naturæ, quæ antea Deus non fuit, acquiritur: cùm Deus esse omnia in omnibus post sacramentum dispensationis ostenditur. Nostra hæc itaque lucra sunt, & nostri profectus, nos scilicet conformes effici gloriæ corporis Dei. Cæterùm vnigenitus Deus, licet homo natus sit, non tamen illud quàm Deus omnia in omnibus est. Subiectio enim illa corporis, per quam quod carnale est, in naturam spiritus deuoratur, esse Deum omnia in omnibus eum, qui præter Deum & homo est, constituet: noster autem ille homo in id proficit. Cęterùm nos in

C hominis nostri conformẽ gloriam proficiemus, & in agnitionẽ Dei renouati, ad creatoris imaginẽ reformabimur, secũdum Apostoli dictum: Exuti veterem ho- Coloss. 3.
minẽ cum actibus suis, & induti nouum, eum qui renouatur in agnitionẽ Dei secundum imaginẽ eius qui creauit eum. Consummatur itaque homo imago Dei: namque conformis effectus gloriæ corporis Dei, in imaginem creatoris excedit, secũdum dispositam primi hominis figurationem. Et post peccatum veterémque hominẽ, in agnitionem Dei nouus homo factus, constitutionis suæ obtinet perfectionem, agnoscens Deum suum, & per id imago eius: & per religionem proficiens ad æternitatem, & per æternitatem creato-

D ris sui imago mansurus.

DIVI HILARII PICTAVORUM Episcopi, de Trinitate

LIBER XII.

TENDIMVS iam sancto spiritu tãdem prosequente, ad tutum securæ fidei tranquillúmque portum. Atque ita vt multo mari ventóque iactatis accidere sæpissime solet, vt cùm eos circa oras portuum impediti & graues flu-

E ctus nonnunquam morentur, ad vltimum in notam sibi fidámque stationem ipse ille ingentis terribilísque vndæ æstus impellat. Quod nobis, vt spero, duodecimo hoc aduersum hæreticam tempestatem nitentibus libro continget: vt cùm in eo grauissimæ impietatis fluctui communitam puppim damus, ipse ille nos fluctus ad optatæ quietis sinum deuehat. Omnibus enim incerto doctrinæ vento circumactis, hinc metus, hinc periculum, hinc etiam sæpe naufragium est: quia vnigenitus Deus sub prophetica autoritate creatura esse defenditur, vt in eo non sit natiuitas, sed creatio, quia ex persona sapientiæ dictum est: Dominus creauit me initium viarum suarum. Hic hyemis eorum Prou. 8.
maximus fluctus est, hæc tortuosi turbinis grauis vnda

perfecta atque indemutabili nascēs, necesse est ex causa in causæ ipsius proprietate nascatur. Proprietas autem humanarum natiuitatum intra causas vteri continetur: sed Deo non ex partibus perfecto, sed indemutabili per spiritum, quia Deus spiritus est, non est internarum causarum naturalis necessitas. Sed quia nobis spiritus de spiritu natiuitatem prædicabat, sensum nostrum generationum nostrarum instituit exemplo: non in exemplum natiuitatis, sed ad intelligētiam generationis, vt exemplum illud non ad necessitatē proficiat, sed ad sensum. Si igitur creatio est vnigenitus Deus: & quid sibi vult significatio intelligentiæ, quæ per consuetudinem natiuitatis humanæ intelligētiam diuinæ generationis ostendit? Plerunque enim per hęc nostrorum corporum membra, operationum suarum nobis Deus momenta significans, sensum nostrū visu intelligentiæ communis edocuit, cum ait: Cuius manus creauerunt omnem militiam cœli. Vel iterum: Oculi Domini super iustos. Vel rursum: Inueni Dauid Iesse filium secundum cor meum. Cùm enim & voluntas significetur in corde, per quam Dauid morum probitate complacuit: & cognitio vniuersitatis, qua extra scientiam Dei nihil sit, sub oculorum vocabulo enuncietur: & operum efficientia quia nihil non ex Deo sit, per nomen manuum intelligatur: volens & prouidens & agens Deus cuncta, sub significatione causarum corporalium intelligendus sine ministerio corporali: quo modo in eo quod ex vtero genuit, non per causam corporalem humanæ originis intelligēdæ, etiam spiritalis natiuitatis sensus affertur, cùm per cæteras membrorum significationes, cęterarum quoque in Deo efficientiarum demonstretur effectus? Quia ergo proponitur cor ad voluntatem, oculi ad visum, manus ad effectum, cum tamen vltra partium imperfectam comparationem Deus & velit & prouideat & peragat, & hæc eadem per cor & oculos & manum enuncientur: nónne significatio qua ex vtero Deus Deum genuit, veræ natiuitatis ostēsio est? Non quod ex vtero genuerit, sicuti nec per manum agat, nec per oculos videat, nec per cor velit: sed quia per significationem horum verè omnia & agat & videat & velit, ita per significationem vteri, verè ex se genuerit quē genuit, non per causam vteri; sed ad veritatis genuinæ professionem: sicuti nec per causas corporum aut velit aut videat aut agat, sed vtatur his partiū nuncupationibus, vt per corporalium ministeria virtus efficientiarum incorporalium sentiatur. Natura igitur humanæ consuetudinis non sinit, sed nec Dominicæ doctrinæ sententia patitur magistro discipulum præesse, vel seruum imperare domino: quod alterum alteri & per ignorantiam subiaceat, vt ignarus scienti, & per conditionem inferius sit, vt dominatui seruitus. Quæ cùm ita esse commune iudicium sit, cuius nunc nos temeritatis exemplo, Deum creaturam, & filium Dei facturam & dicemus & existimabimus? cùm nusquam nobis hoc de se & magister & Dominus seruis ac discipulis suis locutus sit, neque natiuitatem suam aut creationem aut facturam docuerit? Sed & pater nihil aliud quàm filium testatus sit, & filius nihil aliud quàm proprium sibi Deum patrem professus sit? Natū vtique, non factum aut creatum, sicvti ait: Omnis qui diligit patrem, diligit & filium, qui natus est ex eo. Factura autem opera creaturarum sunt, non generationis natiuitas. Non enim cœlum filius, aut terra filius, aut mūdus natiuitas est, de quibus dictum est: Omnia per ipsum facta sunt. Et per prophetam: Opera manuum tuarum sunt cœli. Et per eundem: Opera manuum tuarum non omittas. Nunquid pictori pictura filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius? Hæc enim opera efficientium sunt: at vero patri solus qui ex eo nascitur, filius est. Et nos quidem filij Deo, sed per facturam filij. Fuimus enim aliquando filij iracundiæ, sed filij Deo per spiritum adoptionis effecti, & dici id meremur potius quàm nascimur. Et quia omne quod fit, antequam fiat, non fuit: nos cum filij non fuissemus, ad id quod sumus efficimur. Antè enim filij non eramus, sed postquam meruimus hoc, sumus. Sumus autem non nati, sed facti: neque generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim sibi Deus populū, & per hoc genuit. Genuisse autem Deum filios, nunquam cum proprietatis significatione cognoscimus. Non enim ait, filios meos genui & exaltaui: sed hoc tantum, filios genui & exaltaui. Nisi fortè in eo quod ait: Filius primogenitus meus Israel, quisquam hoc quod primogenitus meus dixit, ad detrahendam filio proprietatem generationis intelliget, vt quia & de Israel dixerit meus, assumptio factorum filiorum pro natiuitatis proprietate vsurpata sit. Et idcirco non sit natiuitati Dei proprium, quod de eo dictum est: Hic est filius meus dilectus, cum meus etiam illis proprium esse dicatur, quos non natos esse manifestum est. Non natos autem esse, licet nati esse dicantur, vel ex eo docetur cum dicitur: Populo qui nascetur quem fecit Dominus. Ergo populus Israel nascitur vt fiat: neque per id quod nasci dicitur, non intelligitur fieri. Ex adoptione enim est filius, non ex generatione: neq; ei proprietas, sed nuncupatio est. Nam licet primogenitus meus de eo scriptum sit: longè tamen multúmque differt, filius meus dilectus, & filius primogenitus meus. Vbi enim natiuitas est, ibi filius meus dilectus. Vbi vero electio ex gentibus est, & adoptio per voluntatem est: ibi filius primogenitus meus. Hoc quod suus est, ad primogenitum est: illic quod suus est, ad filium est. Et in natiuitate filij primū suus est, & sic dilectus: in electione, primum primogenitus, & sic postea suus: vt adoptato ex omnibus populis filio Israel proprium esset, quod primogenitus est: nato verò vnigenito Deo, manifestum sit, proprium esse quod filius sit. Nō est itaq; vera & perfecta natiuitas, vbi deputatur magis quàm generatur: quia non ambiguum est eum populum qui in filium nascatur, & fieri. Quod autem fit cùm non fuisset, & per id quod factum est dicitur nasci: non est in eo vera natiuitas, quia antè aliud quàm natum est fuerit. Et idcirco fuit antequā nasceretur, id est, antequam fieret: quia qui ex gentibus filius est, gens est antequam filius sit: ac per id non verè filius, quia non semper filius. Vnigenitus autem Deus neq; fuit aliquando nō filius, neque fuit aliquid antequam filius, neque quicquam aliud ipse nisi filius. Atque ita qui semper est filius, non reliquit id de se intelligētiæ, ne aliquā do non fuerit. Et natiuitates quidem humanæ habent in tempore nō fuisse, primum quia omnes ex his omnibus qui antè fuerint nascantur. Nam tametsi vnicuique nascentium, ex eo sit origo qui fuerit, tamen ipse ille ex quo nascitur non fuit antequam natus est. Dehinc ipse qui natus est, postquam nō fuit natus est, tempore ipso antè manente quàm nascitur. Nascens enim hodie, in eo quod hesternum fuit, non fuit: & in id quod est, ex eo quod nō fuit cœpit: & intra intelligentiam nostram est, hesterno id quod hodie nascitur nō fuisse. Atq; ita natiuitas eius per quam est post id quod non fuit manet, quia hodie primum

Per membra nostri corporis significātur operationes Dei.

Isai.45. Psal.33. Act.13. Ioan.1. Psal.101. Psal.137.

Filius primogenitus meus Israel. Exod.4. Matth.17. Psal.2.

post hesternum tempus esse necesse est, vt ei sit in tempore non fuisse. Et hæc quidem communia in rerum humanarum origine sunt, vt omnia initium sui cum antea non fuerint accipiant. Primum quidem vt docuimus, per tempus, deinde per causam. Et per tẽpus quidem non ambiguum est, quin ea quæ nunc cœperint, antè non fuerint. Per causam verò, quia his non ex causis constet esse quod maneant. Reuolue enim omnes originum causas, & intelligentiam in anteriora conuerte, inuenies nihil cœpisse per causam, dum omnia per virtutem Dei ad id quod sunt creantur, non etiam nascútur ex aliquo. Ex quo etiam vnicuique generi per successionem ipsam naturale est, vt non fuerit & cœperit, dum & post tempus in tempore est: & cùm semper vniuersa post tẽpus sint, causam sui quoque de antea non extantibus sumunt, dum ex his nascuntur quæ antea non fuerint: ipso illo primo humani generis parente Adam ex terra quæ ex nihilo est, & post tempus, id est, post cœlum & terrã, diem, solem, lunam & astra formato, qui & originem non habuerit nascendi, & cœperit cum non fuisset. Sed vnigenito Deo, cui non præest tempus anterius, non relinquitur vt aliquando non fuerit, qui ipsum illud aliquando iam temporis est, & incipiet non post eum tempus esse, sed ipse esse post tempus, cui in eo quod antequam nasceretur non fuit, id ipsum in quo non fuit præferatur. Deinde qui ex eo qui est, natus est, intelligi nõ potest, ex eo quod non fuit natus esse; quia eius qui est ad id quod est, causa pater est, non etiam id quod nõ est, origo nascendi est. Ergo cui neque in tempore est, vt aliquando nõ fuerit, neque in patre, id est, autore est, vt subsistat ex nullis: non reliquit id de se occasionis, vt aut ex nihilo natus sit, aut non fuerit antquam nasceretur. Nõ sum autem nescius plerosque eorum quibus aut per impietatem obtusa mens sacramẽtum Dei non capit, aut per aduersi spiritus dominationem sub specie religionis obtrectandi Deo furor pronus est, affirmare simpliciorum auribus id solere: nos cũ semper filium fuisse dicamus, neque aliquãdo fuisse quod non fuit, sine natiuitate cum per id quod semper fuerit prædicare: quia humani sensus opinio id quod semper fuit non patiatur vt natum sit. Nascendi autẽ causa, vt sit quod non erat: esse verò quod non fuit, nihil aliud sub communi sensu esse quàm nasci. Adiiciant verò ad hæc arguta satis atque auditui placentia: Si, inquit, natus est, cœpit. Et quum cœpit, non fuit. Et cùm non fuit, non patitur vt fuerit. Atque idcirco piæ intelligentiæ sermonem esse contendant, non fuit antequam nasceretur: quia vt esset qui non erat, non qui erat, natus est. Neque eguit natiuitate qui erat, cùm ad id vt esset qui non erat nasceretur. Ac primum oportuerat homines religiosam diuinarum rerum scientiã præferentes, vbi Euangelicæ atque Apostolicæ prædicationis veritas præcellebat, callidæ philosophiæ tortuosas quæstiones abiicere, & sectari potius fidem quæ in Deo est: quia sensum infirmum facile fidei suæ præsidio sophisma syllogisticæ interrogationis exueret, cùm capriosa propositio respõsionem simplicem, sibíque secundum interrogationem rerum obsecundantem ad vltimum iam sensus sui interrogatione spoliaret, vt quod professione amisisset, id iam conscientia non teneret. Quid enim tam necessario interrogationi obsecundabit, quàm vt cum à nobis quæratur: Est ne aliquid antequã nascitur? in professione nostra si nõ fuisse antequã nascitur. Neq; enim aut in natura aut in necessitate est, vt quod est nascatur: cùm nasci

A quid ob id tantũ vt sit, nõ quia erat, necesse sit. Quod cùm concessum fuerit à nobis, quia rectè conceditur: exuti fidei scientia, capti iam impiis atq; alienis studiis acquiescamus. Quod prouidens antè beatus Paulus apostolus, sicut frequẽter ostẽdimus, vt caueremus admonuit dicens: Videte ne quis vos spoliet per philosophiã & inanem deceptionẽ, secundũ traditionem hominũ, secundum elementa mũdi, & nõ secundũ Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Cauendũ igitur aduersum philosophiã est, & humanarũ traditionũ non tam euitanda sunt studia quàm refutanda. Neq; enim his ita concedendum est, quasi vincant potius quàm fallãt. Quia nos Christum *Contra sophisticas captiones.* *Colos. 2.*

B Dei virtutem & Dei sapientiam prædicantes, æquum est humanas doctrinas non tam defugere quàm refellere: & simpliciores ne ab his spolientur, & obstruere & instruere. Nam cùm possit omnia, & in ea omnia sapienter Deus possit, nec virtuti eius ratio, nec rationi virtus obsistat: oportet & eos qui Christum prædicãt mundo, irreligiosis mundi imperfectísque doctrinis per scientiam sapientis omnipotentiæ contraire, secũdum illud beati Apostoli dictum: Nostra enim arma non sunt carnalia, sed potẽtia Deo, ad destructionem munitionum, rationes destruentia, & omnem altitudinem eleuatã aduersus cognitionẽ Dei. Fidem non nudã Apostolus atq; inopẽ rationis reliquit, quæ quam- *2. Cor. 10.*

C uis potissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, habebit quidẽ inter aduersa tutũ refugiendi recessum, non etiã retinebit constantẽ obtinẽdi securitatem, eritq; vt infirmibus sint post fugã castra, nõ etiã vt arma habẽtibus adsit interrita fortitudo. Contundendæ sunt ergo insolentes aduersum Deũ disputationes, & destruẽda rationũ fallaciũ munimẽta, & eleuata ad impietatem ingenia cõterenda, nec carnalibus armis, sed spiritualibus: nec terrena doctrina, sed cœlesti sapientia: vt quanta rerum diuinarũ humanarúmq; discretio est, tantum vltra terrena studia ratio cælestis excedat. Cesset itaq; solicitudo perfidiæ, neq; negare nos, quia ipsa non intelligit existimet, quod so-

D lum à uobis bene & intelligitur & creditur. Nam ipsa sermonum enunciatione, cùm natum confitemur, non tamen non natum prædicamus. Neque enim id ipsum est, nõ natum atque nasci: quia illud ab altero, hoc verò à nemine est. Et aliud est sine autore esse semper æternum: aliud quod patri, id est, autori est coæternũ. Vbi enim pater autor est, ibi & natiuitas est. At verò vbi autor æternus est, ibi & natiuitatis æternitas est: quia sicut natiuitas ab autore est, ita & ab æterno autore æterna natiuitas est. Omne autem quod semper est, etiam æternum est. Sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est. Quia quod ab æterno nascitur, habet æternum esse quod natũ est. Quod

E autem non natum est, id cum æternitate non natum est. Quod verò ex æterno natum est, id si non æternum natum est, iam non erit & pater autor æternus. Si quid igitur ei qui ab ęterno patre natus est, ex æternitate defuerit, id ipsum autori non est ambiguum defuisse: quia quod gignenti est infinitum, infinitum est etiam nascenti. Medium enim quid inter natiuitatem Dei filij & generationem Dei patris, nec ratio, nec sensus admittit: quia & in generatione natiuitas est, & in natiuitate generatio est. Quod vtrunque sine interuallo sui est, quia sine vtroque neutrum est. Quod ergo nisi ex vtroque non consistit, id in omnibus nisi vtrunque non permanet: quia in aliquo alterum nõ relinquatur, quod id ipsum alterum in aliquo

non

non possit esse sine altero. Sed inquiet quisquam diuini huius incapax sacramenti: Omne quod natum est, non fuit: quia in id natum est, vt esset. Et quis igitur ambiget quin quæ in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint? Sed aliud est ex eo nasci qui non fuit, aliud ex eo nasci qui semper est. Infantia enim omnis cùm antea non fuisset, cœpit ex tempore. Quæ rursum in pueritiam excrescens, post etiam adolescentiam coegit in patrem, & non semper pater est, qui ante in adolescentiam per pueritiam, & in pueritiam per infantiam cœptam profecerit. Ergo qui non semper pater est, non semper & genuit. Vbi autem semper pater est, semper & filius est. Si itaque habes in cognitione vel sensu Deum, in cuius cognitionis sacramento proprium est quod pater est, non semper patrem esse filij vnigeniti; habes & in intelligentia & scientia, non semper filium esse qui genitus est. Quod si semper patri proprium est, quod semper est pater: necesse est filio semper proprium esse, quod semper est filius. Et quomodo in sermonem nostrum atque in intelligentiam cadet, vt non fuerit antequam nasceretur, cui proprium est, semper esse quod natus est? Formam igitur atque imaginem inuisibilis Dei vnigenitus in se Deus continens: in omnibus his quæ propria Deo patri sunt, per plenitudinem veræ in se diuinitatis equatur. Nam vt superioribus libris docuimus, per virtutem & venerationem sicut pater & honorandus & potens est: ita & in eo quod pater semper est, ei quoque in eo quod filius est, filio semper esse commune est. Nam secundum ad Moysen dictum,

Exod. 3. Misit me ad vos is qui est, Deo proprium esse id quod est, non ambigens sensus est: quia id quod est, non potest intelligi dicíque non esse. Esse enim & non esse, contraria sunt: neque hæ diuersæ significationes in vnum atque idem coeunt, quia manente alia, altera non erit. Ergo vbi esse est, non potest vel sensum vel sermonem inire non esse, sensui nostro retroacto sempérque reuocato ad intelligentiam eius qui est, Deo id ipsum tantum quod est Dei, semper anterius est: quia id quod infinitum in Deo est, semper infinitatem sensus nostri recursui subtrahit: vt ante id quod proprium Deo est, semper esse aliquid aliud intentio retroacta non capiat, quia nihil aliud vltrà ad intelligendam Dei æternitatem procedat, cùm Deum semper esse semper occurrat. Quod igitur & per Moysen de Deo significatum, & per communem sensum nihil aliud nobis intelligendum permittitur, id ipsum vni-

Ioan. 1. genito Deo esse proprium Euangelista testatur: cùm in principio erat verbum, & cùm apud Deum hoc erat, & cùm lumen verum, & cùm vnigenitus Deus in sinu patris est, & cùm Iesus Christus super omnia Deus est. Erat igitur atq; est: quia ab eo est, qui quod est, semper est. Ab eo autem esse, id est, ex patre esse, natiuitas est. Esse autem semper ab eo, qui est semper, æternitas est. Aeternitas verò non ex se, sed ex æterno: ex æterno autem nihil aliud quàm æternú. Quod si non æternum: iam nec pater, qui generationis est autor, æternus est. Quod si illi patrem semper esse, atque huic filium semper esse proprium est, & in eo quod est, significatur æternitas: per id quoque cui quod est, proprium est, proprium est & æternum. Nemini autem dubium est, quin generatio significet natiuitatem, & natiuitas manentem doceat, non etiam non manentem. Porrò autem ambigi non potest, neminem qui erat nasci. Nam nascendi ad eum non proficit causa, qui per se maneat æternus. Sed vnigenitus

A Deus, qui & Dei sapientia & Dei virtus & verbum est: cùm natus sit, patrem testatur autorem. Cùm ex manente natus est, non est natus ex nihilo. Et cùm ante tempora æterna natus est, omnem sensum necesse est nascendo præueniat: nec reliquit in verbis, vt non fuerit antequam nasceretur. Si enim sensui nostro subiacet, vt non fuerit antequam natus est: iam natiuitate eius & sensus noster & tēpus anterius est. Quia omne quod non fuit, iam & sensui obnoxium est & tempori, in ea ipsa significatione qua non fuit. Quia non fuisse, pars temporis est. Qui autem ab æterno est, & semper fuit, dum & semper fuisse supra tempus est, & natum esse natiuitas est. Natum itaque vnige-

B nitum Deum, sed natum ante tempora æterna confitemur. Quia confiteri necesse est, in quod nos Apostolicarum atque propheticarum prædicationú dicta concludunt, cum tamē sensus humanus intelligētiam intemporalis natiuitatis non apprehēdat, quia aliquid in naturis terrenis ante tempora natum esse non competit. Quod cum ita à nobis prædicabitur, quomodo rursum eiusdē intelligentiæ cōplexu non fuisse antequā nascitur dicemus, cùm secundum Apostolú ante tempora æterna sit vnigenitus Deus? Si igitur natum ante tempora æterna non ratio humanæ intelligentię, sed prudētie fidelis professio est, quia & natiuitas per autorem est, & quod tempora excedit æternum est, &

C extra sensum terrenum est quod ante tempora æterna sit natum: certè iam impia voluntate sensum humanæ rationis extollimus, vt per intelligentiam mundi non fuerit antequam nascitur, cùm vltra sensum humanum & intelligentiam mundi nascatur æternum. Aeternum autem est, quicquid tēpus excedit. Tempora enim omnia vel opinione cōplectimur, vel scientia: cùm quod nunc est, scimus non etiam pridie fuisse, quia quod pridie fuerit, nunc non sit: quod autem est, nunc tantum sit, non & pridie fuerit. Opinione verò ita pręterita metimur: vt ante vrbem aliquam institutam, etiam nó ambigatur tempus fuisse, quo vrbs instituta non fuerit. Cùm ergo vel scientiæ vel opi-

D nioni nostræ subiaceant tempora, sensu humanæ intelligentiæ iudicamus, vt de aliqua ratione dixisse existimemur, non fuit antequam nasceretur, quia vniuscuiusque originem tempora semper antelata præueniant. At verò cum in Dei rebus, id est, in Dei natiuitate nihil non ante tempus æternum sit, non cadit in id, vt antequam natus est, cuíque ante tempora æterna promissum æternum sit, secundum beati Apo- Tit. 1.

stoli dictum, In spe vitæ æternæ quam promisit non mendax Deus ante tempora æterna, aliquando non fuisse dicatur: quia intelligi non potest cœpisse post aliquid, qui esse sit ante æterna tempora confitendus. Si ergò nasci aliquid ante tempora æterna, neque in

E naturis humanis est, neque in intelligentia, & tamen in hoc professionibus de se Dei creditur: quomodo id quod sine sensu intelligentiæ æternæ natum semper, id est, ante tempora æterna esse apostolica fides locuta sit, id rursus non fuisse antequam nascitur, per sensum humanæ intelligentiæ nostri temporis æstimatione infidelitas eloquitur? Cùm quod ante tempus natum est, semper est natum: quia id quod est ante æternum tempus, hoc semper est. Quod autē semper est natum, non admittit ne aliquando non fuerit: quia aliquando non fuisse, iam non est semper esse. Semper autem esse excludit non semper fuisse. Et excluso eo per id quod semper est natum, non semper fuisse, non cadit in sensum, vt nó fuerit antequam

natus sit: quia qui ante tempora ęterna natus est, natus esse semper in sensu est, cùm tamen ante tempora natum non esse non subeat in sensum. Nam si quod vtique conuenit, ante creaturam seu inuisibilem, seu corporalem, & ante omnia secula & tempora æterna, & ante sensum omnem natus confitẽdus est esse, qui per id quod ita natus est, semper est: concipi quoque nullo sensu licet, vt non fuerit antequam nasceretur, quia & ante sensum omnem est qui ante tempora æterna natus est, & in sensu nunquam est, eum qui semper esse confitendus est non fuisse. Sed argutè huius interrogationis calumnia antefertur: Si, inquit, in sensum non cadit non fuisse antequam nascitur, reliquum hoc sensui est, vt qui erat natus sit. Et calumnianti respondebo. Nunquid à me aliud quàm natum dici meminerit? Aut nunquid ante tempora æterna esse, id ipsum sit quod est. eum qui erat nasci? quia nasci quod erat, iam non nasci est sed seipsum demutare nascendo est. Natum autem semper esse, hoc est sensum temporum nascendo præcurrere: neque intelligentiæ patére aliquãdo fuisse non natum. Non est itaque id ipsum natum ante tempora æterna semper esse, & esse antequã nasci. Natum autem ante tempora æterna semper esse, excludit non fuisse antequam nasceretur. Cæterùm non relinquit prius esse quàm nasci: quia qui vltra sensum est, in nullo subiacet sensui. Nam si vltra sensum est, natum semper esse: non licet iam esse post sensum non fuisse eum antequam nasceretur. Cùm itaque natum semper esse, nihil aliud sit confitendum esse quàm natum, id sensui antequam nasceretur vel fuisse, vel non fuisse non subiacet: quia sensum nihil aliud quàm ante tempora ęterna natum esse semper anteuenit. Natus itaque est, & semper est: qui nihil aliud de se patitur intelligi aut dici posse, nisi natum. Nam cum anterior ipso tempore sensu non est, quia ante sensum tempus æternum est, nõ admittit sensum de se diiudicantem, esse aut non fuisse antequàm nasceretur: quia & esse antequam nascitur, non sit natiuitatis, & non fuisse, iam temporis sit. Ergo & infinitas temporum æternorum, quod est temporis, id est, non fuisse, consumit: & natiuitas quod suum non est, id est, antequam nascitur, esse non patitur. Quòd si aut esse aut non fuisse sensui subiacebit, iam natiuitas ipsa post tempus est: quia qui non semper est, necesse est cœperit esse post aliquid. Finis igitur fidei & sermonis & sensus est, Dominum Iesum & natum esse & semper esse: quia si quid de filio mens retroacta scrutabitur, nihil aliud scrutantis sensui quàm natum esse & semper esse, semper occurret. Vt igitur Deo patri proprium est sine natiuitate: ita & filio debitum est, per natiuitatem semper esse. Natiuitas autem nihil aliud quàm patrem, neque pater aliud quàm natiuitatem enunciabit. Medium enim nihil quicquam nomina ista aut natura permittit. Aut enim non semper pater, si non semper & filius: aut si semper pater, semper & filius: quia quantum filio temporis ne semper filius fuerit, abnegabitur, tantum patri deest ne pater semper sit: vt licet semper Deus, non tamen & pater in ea fuerit infinitate, qua Deus est. Etiam in id se professio impietatis extẽdet; vt non filio tempora natiuitatis, sed patri generationis ascribat: quia generationis modus intra natiuitatis sit tempora constitutus. Pium tibi ac religiosum hæretice, existimas, Deum semper quidem, sed non semper patrem confiteri? Quòd si ita sentire te pium est: Paulum impietatis, necesse est filium ante tempora æterna esse dicentem,

A condemnes. Etiam ipsam de se testantem sapientiam, quod ante secula fundata sit, crimineris: quæ patri aderat, tum eùm cœlum præpararet. Sed tu vt Deo initium tribuas quo pater est, prius temporibus initiũ decerne quo cœpta sunt. Quæ si cœpta sunt, mendax est Apostolus, qui ea sit professus æterna. Soletis enim tẽpora de solis ac lunæ creatione numerare, quia scriptum de his sit: Et sint in signa & tempora & annos. *Genes. 1.* Sed qui ante cœlum est, quod secundum vos etiam ante tempus est, idem & ante seculum est. Neque solum ante seculum est, sed etiam ante generationes generationum seculum præeuntes. Quid caducis & terrenis & angustis diuina & infita concludis? Nescit B Paulus in Christo nisi temporum æternitatem. Non post aliquid se esse sapientia, sed ante omnia loquitur: totum à sole ac luna tempora instituta sunt: Christum autem ante solem permanere significat dicens: Ante *Psal. 71.* solem permanet nomen eius. Et ne res Dei mundi istius origine inchoatas arbitreris, idem dixit: Et ante lunam, & generationes generationum. Despiciuntur hic tempora à tantis viris & prophetico spiritu dignis: & nihil sensui humano relinquitur, in quo se ante natiuitatem, quæ tempora æterna excedit, extendat: sed hunc modum tantum habeat religiosæ opinionis fides, vt Dominum Iesum Christum vnigenitum Deũ, & ad perfectæ natiuitatis confessionem natum meminerit, C & in diuinitatis veneratione non ignoret æternum. Sed accusamur mendacij, & vnà nobiscum doctrina Apostolicę prædicationis arguitur, natiuitatem quidem confessa, sed æternitatem natiuitatis professas: vt & natiuitas testaretur autorem, & æternitas in sacramento diuinæ natiuitatis sensum humanæ opinionis excederet. Profertur enim aduersum nos sapientiæ de se protestatio, quæ creatam se docuerit his dictis: Dominus creauit me initium viarum suarum. Et ô te *Prou. 8.* miser hæretice, qui indulta ecclesiæ aduersum synagogam arma, contra fidem ecclesiasticę prædicationis inuadis: & doctrinæ salutaris munitissimam intelligentiam rapis aduersum vniuersorum salutem, crea- D turam Christum per hęc verba esse contendens. Nam Iudæum potius negantem Christi ante secula æterna diuinitatem, & in omnibus operibus ac doctrinis Dei efficientiam, hæc verba sapientiæ subsistentis extinguunt, quæ se nunc creatam initium viarum Dei, & in opera eius à seculo dixerit, ne fortè ante Mariam manere non existimaretur, neque tamen creatam se ad natiuitatis intelligentiam referret, quia viarum initium, & in opera sit creata. At verò ne hoc viarum initium, quod vtique de diuinis rebus humanæ cognitionis exordium est, quisquam ad subiiciendam tempori natiuitatem infinitam deputaret: fundatam se ante secula sit professa. Vt dum aliud est in viarum ini- E tium, & in opera creari, & aliud est ante secula fundari, anterior intelligeretur esse & creatione fundatio: & hoc ipsum quod fundata in opera ante seculum est, sacramentum creationis ostenderet: quia fundatio ante seculum, & creatio in viarum initium atque in opera, post seculum sit. Iam verò ne creatio & fundatio fidem diuinæ natiuitatis ostenderet, sequitur: *Ibidem.* Prius quàm terram faceret, prius quàm montes stabiliret, ante omnes colles genuit me. Iam genitus est ante terram, qui ante secula fundatus est: neq; solũ ante terram, sed etiã ante mõtes atq; colles. Et in his quidẽ quia de se sapientia loquitur, plus loquitur quàm auditur. Omnia enim quæcunque ad infinitatis intelligentiã significãtur, istiusmodi esse oportet, ne rei cuiquam

quam aut generi secunda in tempore sint. Cæterùm ad æternitatis demonstrationem nequaquam temporaria coaptabuntur: quia per id quod posteriora sunt cæteris, per se ipsa non manifestant infinitatis exordium, cùm tẽporale sortita sint, Quid enim magnum est, vt ante terram Deus Dominum Christum genuerit, cùm angelorum origo terræ creatione reperiatur antiquior? Aut cur qui ante terram genitus diceretur, etiam ante montes, neque solum ante mõtes, sed etiam ante colles natus manifestaretur: cùm collium significatio post montes sit, montium verò intelligentia post terram sit? Per quod existimari non potest, idcirco hæc esse dicta, vt ante montes & colles & terram esse intelligeretur: qui ea quæ ante terram & montes & colles sunt, infinitatis suæ æternitate præcelleret. Sed sensum nostrum sermo diuinus nou inopem rationis reliquit. nam causam dicti per hæc quæ consequuntur, ostendit: Deus fecit regiones, & inhabitabilia & cacumina quæ habitantur sub cœlo. Cùm pararet cœlum, eram cum illo, & cùm secernebat suam sedem. Quando super ventos validas faciebat in summo nubes, & cùm certos ponebat fontes sub cœlo, & cùm fortia faciebat fundamenta terræ, ego eram apud illum componens. Quis hic temporum locus est? aut quò se extendere vltra infinitam vnigeniti Dei natiuitatem, humanæ intelligentiæ sensus permittitur? Non enim per hæc, quorum creationem mente concipimus, comprehendi generatio eius potest, qui anterior his omnibus est: vt quamuis præstet in tempore, non tamen infinitus sit, cui hoc solum tributum sit, vt ante temporalia natus sit.

Angeli ante mundum creati reperiũtur.

Prou. 4.

Nam cùm illa tempori in sui cõstitutione subiaceãt, ille tamen licet anterior his omnibus sit, non sit liber à tempore, quia temporalis horum constitutio tempus natiuitatis eius qui antè sit natus, ostendat, dum hoc ipsum ei tempus est, quod temporalibus antefertur. Sed Dei sermo & veræ sapientiæ doctrina quæ loquitur, & perfecta & absoluta significat: docens se non temporalibus esse anteriorem, sed infinitis. Cùm enim præpararetur cœlum, aderat Deo. Nunquid cœli præparatio Deo est temporalis? vt repens cogitationis motus subitò in mẽtem tanquam antea torpidam stupentemque subrepserit, humanoque modo fabricandi cœli impensam & instrumenta quæsiuerit? Atqui alius prophetæ de operationibus Domini sensus est, cum ait: Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Præcepto tamen Dei cœli vt firmarentur eguerunt. nam apparatus & virtus eorum in hac imperturbatæ constitutionis suæ firmitate, non de tẽperatione alicuius, & permixtione materiæ, sed ex spiritu diuini oris existit. Quid ergo est præparanti Deo cœlum genitam ab eo adesse sapientiam: cùm neque creatio cœli ex præparatione consistat, neque naturæ Dei sit, in apparatu eum cogitandi operis commorari? Nihil enim non semper cum Deo fuit, quicquid in rebus est: quæ & si ad creationem sui cœpta sunt, non sunt tamen à Dei vel præscientia, vel potestate inchoata. Et testis est nobis propheta dicẽs: Deus qui fecisti omnia quę futura sunt. Quæ enim futura sunt, licet in eo quod creanda sunt, adhuc fient, Deo tamen, cui in creandis rebus nihil nouum ac recens est, iam facta sunt: dum & temporum dispensatio est vt creentur, & iam in diuinæ virtutis & præscientiæ efficientia sint creata. Et idcirco nunc sapientia natam se ante secula docens, anteriorem se nõ solum his quæ creata sunt, docet, sed æternis coæternam, præ-

Dei sermo pro filio Dei.

Psal. 32.

A parationi scilicet cœli, & discretioni sedis Dei. Non enim tum discreta sedes est, cum effecta est: quia aliud est discerni sedem, aliud componi. Neque tum paratum cœlum est, cùm præparatum est: nam erat apud præparantem & discernentem. Post verò componebat cum parante: æternitatem suam, cùm præparanti adest, & ministerium, quando cum parante componit, ostendens. Idcirco nunc etiam ante terram & mõtes & colles genitam se esse dixit, quia & præparationi cœli affuisse se diceret: vt hæc iam tunc cum præpararetur cœlum, penes Deum facta esse per id quod nihil Deo nouum est, demonstraret. Perpetua enim & æterna rerum creandarum est præparatio: neque partiB bus cogitationum vniuersitatis huius corpus effectum est, vt primum de cœlo sit cogitatũ, postea terræ cura & tractatus Deum inierit, consultatumque per singula sit, vt primum in planiciem diffunderetur, deinde postea meliori consilio montibus eleuaretur, rursum autem etiam collibus variaretur: quarto deinde habitabilis etiam in ipsis cacuminibus redderetur, præparareturque cœlum, ac sedes Dei segregaretur, ventorumque exhalationes nubes in summo valide cõtinerentur. Tunc deinde certi sub cœlo fontes manarent, ac postremo fundamentis terra fortibus confirmaretur. Singulis enim his omnibus anteriorem se sapientia esse profitetur. Sed cùm omnia per Deum quæ sub C cœlo sunt, facta sint, & componendo cœlo Christus affuerit, & ipsam præparati cœli præueniat æternitatẽ, non patitur hoc existimari in Deo minutarum rerum particulatas cogitationes, quia omnis horum præparatio Deo est coæterna. Nam tametsi habeat dispensationem sui secundum Moysen firmamenti solidatio, aridæ nudatio, maris congregatio, astrorum constitutio, aquarum terræque in eiiciendis ex se animantibus generatio: non tamen cœli, terræ, cæterorumque elementorum creatio leui saltem momento operationis discernitur, quia eorum præparatio æquabili penes Deum æternitatis infinitate constiterat. His igitur infinitis & æternis in Deo Christus cùm adesset, solam D nobis natiuitatis suæ permisit conscientiam: vt quantum ad fidem proficeret Dei intellecta natiuitas, tantum valeret ad susceptam religionem cognita natiuitatis æternitas: quia ex eo qui æternus est patre, nec ratio nec sensus admittat, nisi coæternum filium prędicari. Sed creationis nomen nos & professio mouet. Moueat sanè nomen creationis: si non natiuitas ante secula, & creatio in initium viarum Dei & in opera prædicatur. Non enim potest natiuitas pro creatione accipi: cùm natiuitas ante causam sit, creatio verò per causam. Ante præparationem enim cœli erat, & ante secula fundatus, qui initium viarum Dei & in opera est creatus. Aut nunquid eiusdem intelligentiæ est E in initium viarum, & in opera creari, & nasci ante omnia: quorum vnum habet tempus in gestis, aliud verò intemporalem intelligentiam continet? Aut fortè velis id quod in opera creatur, ita intelligi oportere, vt propter opera sit creatus: id est, vt Christus causa efficiendorum operum sit creatus, vt ipse seruus potius & operator mundi maneret, non Dominus gloriæ natus esset: & ad ministerium efficiendi seculi crearetur, non etiam semper esset filius dilectionis & rex seculorum? Sed quanquam hunc impiissimum sensum tuum intelligentia communis extinguat, quia aliud sit in initium viarum Dei & in opera creari, aliud ante secula nasci: tamen hic idem locus, ne propter operationem mundi Deum Christum

Creatum esse mentireris, occurrit, cùm Deum patrem effectorem atque operatorem vniuersitatis ostēdit. Tutò id quidem pro nobis, quia ei qui pararet omnia, adesset ipse componens. Sed cùm scriptura omnis creatorem mundi Dominum Iesum Christum esset loquutura, nunc tamen sapientia ad denegādam impietatis occasionem, & fabricatorem mundi Deum patrem professa est, neque se fabricanti docuit absuisse: quippe cùm adesset etiam præparanti, & cùm pater pararet, sapientia cum parente componeret, adessetque etiam præparanti, per id ipsum vtrumque complexa est, ne propter opera creata esse intelligeretur, quæ æternæ præparationi futurorum operum affuisset, neque scripturam mendacem constitueret, quia cum parante componeret. Sed tandem per doctrinæ catholicæ reuelationem, quid sit Christum in initium viarum Dei & in opera creatum esse, in principio hæretice cognosce: & ipsius sapientiæ dictis, impiæ hebetudinis tuæ disce stultitiam. Cœpit enim ita: Si enunciauero vobis quæ quotidie fiunt: memorabor ea quæ à seculo sunt, enumerare. Namque cum antè dixisset: O vos homines obsecro, & emitto vocē meam filiis hominum. Intelligite simplices astutiam, in doctrina autem cor apponite. Et rursum: Per me reges regnant, & potentes scribunt iusticiam. Per me principes magnificantur, & tyranni per me tenēt terram. Et rursum: In viis æquitatis ambulo, & inter medias semitas iustitiæ conuersor: vt diuidam diligentibus me substantiam, & thesauros eorum impleam bonis: quotidianum opus suum sapientia non tacet, & primum vniuersos obsecrans monet, & simplices intelligere astutiam, & indoctos cor apponere, vt verborum distinctas discretasque virtutes vehemens ac diligens lector expenderet. Suis itaque modis, suis constitutionibus vniuersa agi, intelligi, laudari, teneri docet: & intra se regna regum, & potentium prudentiam, & principum famusa opera, & ius terram obtinentium tyrannorum contineri ostendit: se quoque non admisceri iniquitatibus, nec iniustitiis interesse. Et hoc ob id, vt vniuersis æquitatis ac iusticiæ operib' intercedēdo, diligentibus se æternorum bonorum, & incorruptorum thesaurorum opulentiam subministret. Ergo ea se quæ quotidie fiunt, enarraturam professa: memorem se quoque ad enumeranda ea, quæ à seculo sunt, pollicetur. Et nunc quis hebetudinis sensus est, ea quæ à seculo esse memorata sunt, quod ante secula gesta sint, existimare? quia in his quæ à seculo sunt, op' omne post seculum est: at verò quæ ante seculū sunt, præueniunt seculi à se posterioris constitutionem. Memorem itaque se ad dicenda ea que à seculo sunt professa, sapientia ait: Dominus creauit me in initium viarum suarum in opera sua.

Pro. 8.

Rerum itaque à seculo gestarum significatio ista est: neque generationis ante secula prædicatæ, sed dispensationis à seculo initæ doctrina est. Et quærēdum est, quid sit natum ante secula Deum, rursum in initium viarum Dei & in opera creari: quia vbi ante seculum est natiuitas, illic infinitæ generationis æternitas est. Vbi verò à seculo est creatio, eademque in vias Dei atque in opera eius ostenditur: illic operibus ac viis causa creationis aptata est. Ac primum, quia Christus sapientia est: vidēdum est, an ipse sit initium viæ operum Dei. Nec, vt opinor, ambigitur: ait enim: Ego sum via. &, Nemo vadit ad patrem, nisi per me. Via est, dux euntium, festinantium cursus, ignorantium securitas: & quædam nescitarum ac desideratarum rerum magistra. Hæc ergo in viarum initium in opera Dei creatur: quia & via est, & deducit ad patrem. Sed creationis huius quæ à seculis est, ratio quærenda est. Nam vltimæ dispensationis sacramentum est, quod etiam creatus in corpore, viam se Dei operum est professus. Creatus autem est in vias Dei à seculo: cùm ad conspicabilem speciem subditus creaturæ, habitum creationis assumpsit. Videamus itaque in quas Dei vias, & in quæ Dei opera à seculis creata sit, nata ante secula ex Deo sapientia. Vocem deambulantis in paradiso Adam audiuit. Putas ne deambulantis incessum nisi in specie assumptę creationis auditum: vt in aliqua creatione consisteret, qui inambulans fuerit auditus? Non requiro qualis ad Cain & Abel & Noe loquutus sit, & benedicens quoque Enoch qualis affuerit. Angelus ad Agar loquitur, & vtique idē Deus est. Nunquid speciei eiusdem est, cùm angelus videtur, cuius est in ea natura qua Deus est? Certè species angeli ostenditur, vbi postea Dei natura memoratur. Sed quid de angelo Dicam? Homo ad Abraham venit. Nunquid secundum hominem in creationis istius habitu Christus talis astitit, qualis & Deus est? Sed homo loquitur, & corpore assistit, & cibo alitur: veruntamen Deus adoratur. Certè qui antè angelus, nunc etiam homo est: ne naturalem hanc esse Dei speciem diuersitas huius ipsius assumptę creationis pateretur intelligi. Adest autem ad Iacob etiam vsque ad luctæ complexum in habitu humano: & manum conserit, & mēbris nititur, & lateribus inflectitur, & in omni motu nostro incessuque consistit. Sed idem postea & Moysi esse ignis ostenditur: vt naturæ creatæ tum potius ad speciem quàm ad substantiam naturæ fidem disceres. Habuit tum in se potestatem conflagrandi, nec tamen naturalem suscipiens vrendi necessitatem: quia sine rubi damno conflagratio ignis apparuit.

Ioan. 14.
Ibid.
Genes. 3.

Curre per tempora, & intellige qualis visus sit, vel Iesu Naue nominis sui prophetę, vel Esaię etiam cum Euangelico testimonio visum prædicanti, vel Ezechiëli vsque ad cōscientiam resurrectionis assumpto, vel Daniëli, hominis filium in æterno seculorum regno confitenti, & cæteris aliis, quibus se in habitu variæ creationis ingessit, in vias Dei & in opera Dei, & cognitionem scilicet Dei & nostræ æternitatis profectum. Quid hic nunc hæc humanæ salutis dispensatio, tam impiam æternæ natiuitatis contumeliam molitur? Creatio ista à seculis est, cæterum ante secula infinita natiuitas est.

Vim sanè nos doctis afferrer contende: si propheta, si Dominus, si Apostolus, si sermo vllus ad diuinitatis æternæ natiuitatem creaturæ retulit nomen. In his enim omnibus Deus, qui ignis consumens est, ita creat' inest, vt creationē ea virtute qua assumpsit absumeret: potens abolere rursum, quod tantum ad causam contemplationis extiterat. Beatam autem illam & veram conceptę intra virginem carnis natiuitatem, qua tum creaturæ nostræ & natura & species nascebatur: creaturam & facturam Apostolus nominauit. Et certè cum eo veræ secundum hominem natiuitatis hoc nomen est, cum ait: At vbi venit adimpletio temporis, misit Deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege sunt, redimeret, vt adoptionem filiorum consequeremur. Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura. Neque factura tantum, sed etiam creatura, vt dicitur: Sicut est veritas in Iesu, deponere vos secundum priorem conuersationem veterē hominem, eum

Christus quomodo creatura.

qui

Ephes. 4. qui corrumpitur secundum cõcupiscentias deceptionis. Innouamini autem spiritu sensus vestri, & induite nouum hominem, eum qui secundum Deum creatus est. Induendus itaque nouus ille homo est, qui secundum Deum creatus est. Qui enim erat filius Dei, natus erat & filius hominis, quia non diuinitatis erat natiuitas, sed creatura carnis significationem sui generis accepit, nouus homo secundum natum ante secula Deum, creatus, Et quia secundum Deum homo nouus creatus esset, ostendit, hæc adiiciens: In iusticia, & sanctitate, & veritate. Dolus enim in illo non fuit: & factus est nobis iustitia & sanctificatio, & ipse est veritas. Hunc ergo qui secundum Deum nouus homo creatur, induimur. Secundum Deum autem creatur, quia secundum Dei iusticiam, & sanctificationem, & veritatem homo peccati nescius est creatus. B Sic igitur sapientia memorem se eorum, quæ à seculo gesta sunt, dicens, in opera Dei atque in vias Dei creatam esse se dixit, atque ita creatam, vt fundatam se ante secula doceret, ne assumptæ illius vitiè ac frequenter creationis sacramentum demutata tempus videretur, cum fundationis firmitas conuellendi status nõ reciperet perturbationem. At verò ne fundatio aliud quicquam quàm natiuitatem videretur ostendere, ante omnia professa est se esse genitam. Nunc verò cur creatio ad natiuitatem separatur, cùm quæ genita ante omnia est, ipsa fundata ante secula est? Quæ C autem fundata ante seculum est, et ipsa in initium viarum Dei, & in opera eius creata à seculis est: vt creatio à seculis differre intelligeretur ab ea, quæ ante secula, & quæ ante vniuersa natiuitas est. Non habet falsitatem impietas veniam, vt prætendit impietatis errorem. Namque & si infirmitas intelligentiæ sensum irreligiosæ opinionis impediret, ne ounc quæ creationis proprietas esset, consequi posset: tamen vel secũdum Apostoli dictum facturam veræ natiuitati deputantem, creationem quoque, & si indoctè, tamen non impiè, ad generationis fidem proficere oportere existimare debuerat,

Apostolus enim videtur vnius ex vnò natiuitatem, D id est, Deum ex virgine, sinè passionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem factum de muliere locutus esse, quem natum sciebat, frequẽterque dixisset: vt & natiuitas veritatem generationis ostenderet, & factura vnius ex vno natiuitatem protestaretur: quia humanæ permixtionis conceptum facturæ nomen excluderet, cùm factus esse ex virgine diceretur, qui natus magis esse non ambigebatur. At videtu, quàm sis impius ô hæretice. Creatum Iesum Christum potius ex Deo, quàm natum esse, sermo nullus aut Euangelicus, aut Apostolicus, aut propheticus est loquutus: tu verò natiuitatem negas, & affirmas creaturam, non secundum significationem Apo E stoli factum esse dicentis, ne natus esse ambigeretur vnus ex vno, sed ad impiissimum sensum, ne Deus naturali natiuitate subsisteret, cùm creatura potius ex nihilo substitisset. Hoc primum infelicis mentis tuæ virus est, non natiuitatem etiam creaturam nominare, sed pro natiuitate contumeliã creationi aptare. Quanquam id quidem inopis ingenij esset, sed tamen non admodum irreligiosi: creatum ideirco dixisse, vt impassibilis ex Deo, tanquam vnius ex vno natiuitas nosceretur. Sed nihil horum constans atque apostolica fides patitur. Scit enim in qua dispensatione temporis Christus creatus, & in qua temporum æternitate sit natus. Natus autem ex Deo Deus est, vt in eo ve- A ræ natiuitatis, & perfectæ generationis, non ambigua esset. Nihil enim in vnigenito Deo nisi natum æternumque confitentur. Natum autem non post aliquid, sed ante omnia: vt natiuitas tantum testetur autorem, non præposterum aliquid in se ab autore significet. Natiuitas solum testatur autoré. Et quidem cõfessione communi, secunda quidem ab autore natiuitas est, quia ex Deo est, non tamen separabilis ab autore: quia in quantum sensus noster intelligentiam tentabit excedere, in tantum necesse est etiam generatio excedat. Solus itaque hic pius de Deo sermo est, scire patrem: & cum eo eum qui ex eo est, filius. Neque sanè aliud de Deo, præterquam patrem eum esse vnigeniti Dei & creatoris docemur. Vltra se itaque infirmitas humana non tẽdat, & loquatur hoc solum, in quo solo ei salus est: ante carnis sacramentũ in Domino Iesu Christo hoc se semper scire, quod natus est. Egò quidem in quantum concesso mihi à te hoc spiritu vigebo, sancte pater, omnipotens Deus, vt æternum te Deum, ita æternum & patrem confitebor. Neque in id vnquam stultitiæ atque impietatis erumpam, vt omnipotentiæ tuæ sacramentorumque arbiter hunc infirmitatis meæ sensum vltra infinitatis tuæ religiosam opinionem, & significatam mihi æternitatis tuæ fidem erigam: vt te aliquando sine sapientia & virtute, & verbo tuo, vnigenito Deo Domino meo Iesu Christo fuisse præfiniam. Non enim præiudicat de te sensui meo naturæ nostræ infirmus imperfectusque sermo, vt fidem intra silentium strangulet eloquendi inopia. Namque cùm verbum, & sapientia, & virtus in nobis interioris motus nostri opus nostrum sit, tecum tamen perfecti Dei, qui & verbum tuum, & sapientia, & virtus est, absoluta generatio est vt inseparabilis semper à te sit, qui in his æternarum proprietatum tuarum nominibus ex te natus ostenditur. Natus autem ita, vt nihil aliud quàm te sibi significet autorem: non etiam fidem infinitatis amittat, per id quod ante tempora æterna natus esse memoratur. Multa enim istiusmodi in rebus humanis præstitisti: quorum cùm causa ignoretur, effectus tamen non nescitur, Et religiosa est fides, vbi est etiam naturalis inscitia. Nam cùm erexi in cœlum tuum hos luminis mei infirmos oculos, nihil aliud esse quàm cœlum tuum credidi Hos enim astriferos in eo circulos, & annuos recursus, & vergilias, septentrionem, & luciferum, & diuersa ministeriorum suorum sortitos officia conspiciens: Deum te in his, quorum intelligentiam non complector, intelligo. Cùm verò mirabiles elationes maris tui vidi, non solum aquarum originem, sed nec motum dimensæ huius vicissitudinis assecutus, fidem tamen rationis mihi imperspicabilis licet apprehẽdens, in his te quoque quæ ignoro, non nescio.

Iam verò cùm in terram mente conuertor, quæ occultarum virtute causarum, sata omnia suscepta dissoluit dissoluta viuificat, viuificata multiplicat, multiplicata confirmat: nihil in his reperi, quæ intelligere sensu meo possem, sed ignorationis meæ hebetudo ad intelligendum te proficit, dum famulantis mihi naturæ imperitus, vsu te tantum meæ vtilitatis intelligo. Ipsum me quoque nesciens, ita sentio: vt magis eo quod mei sum ignarus, admirer. Nam hunc diiudicantis mentis meæ aut motum, aut rationem, te aut vitam, & non intelligens sentio, & sentiens tibi debeo, cui vltra intelligentiam naturalis exordij, sensum naturæ oblectantis impartias: & cùm te me ignorans intelligam, & intelligens venerer, nec ego

in tuis rebus fidem omnipotentiæ tuæ laxabo, quia nesciant: vt sensus meus originem vnigeniti tui occupet, & sibi subdat, & aliquid in me sit, quo ego vltra creatorem & Deum meum tendam. Natiuitas eius ante æterna tempora est. Si aliquid in rebus est quod antevenit æternitatem, erit aliquid profectò quod sensum æternitatis excedat. Tua enim res est, & vnigenitus tuus est: non portio, non protensio, non secūdum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane, sed filius, filius ex te Deo patre Deus verus, & à te naturæ tuæ ingenitæ genitus potestate: ita ex te confitendus, vt tecum, quia æternæ originis suæ es autor æternus. Nam dum ex te est, secundus à te est: dum verò tuus est, non separandus à te est: quia nec sine tuo fuisse cōfitendus aliquando es, ne aut imperfectus sine generatione, aut superfluus post generationem arguaris. Atque ita ad id tantum natiuitas proficit æterna, vt geniti ante æterna tempora ex te filij patrem te sciamus æternum. Et mihi quidem parum est hoc, fidei meæ ac vocis officio Dominum & Deum meum, vnigenitum tuum Iesum Christum creaturam negare: huius ego nominis consortium ne in sancto quidem spiritu tuo patiar, ex te profecto, & per eum misso. Magna enim mihi erga res tuas religio est: neque quia te solum innascibilem, & vnigenitum ex te natum sciēs, genitum tamen Spiritum sanctum non dicturus sim, dicam vnquam creatum. Huius ego dicti, quod mihi cum cæteris à te substitutis commune est, ad te quoque prorepentis timeo contumeliam. Profunda tua Spiritus sanctus tuus secundum Apostolum scrutatur & nouit: & interpellator pro me tuus inenarrabilia à me tibi loquitur: & ego naturæ suæ ex te cum vnigenito tuo manentis potentiam creationis nomine non modo nō eloquar, sed etiam infamabo? Nulla te nisi res tua penetrat: nec profundum immensæ maiestatis tuæ, peregrinæ atque alienæ à te virtutis causa metitur. Tuum est quicquid te init: neque alienum à te est, quicquid virtute scrutantis inest. Mihi autem inenarrabilis est, cuius pro me mihi inenarrabiles sunt loquelæ. Nam vt in eo quod ante æterna tempora vnigenitus tuus est, cessante omni ambiguitate sermonis, atque intelligentiæ difficultate, solum quod natus est manet ita quod ex te per eum sanctus Spiritus tuus est, & si sensu quidem non percipiam, sed tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum, vnigenito tuo dicente: Ne mireris quod dixerim tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & non scis vnde veniat, & quò eat. Sic est omnis qui natus est ex qua & spiritu sancto. Regenerationis meæ fidem obtinens nescio, & quod ignoro iam teneo. Sine sensu enim meo renascor, cum efficiētia renascendi. Modus autem spiritui nullus est loquēti cùm velit, quod velit, vbi velit: & cuius adeuntis atque abeuntis causa, sub assistentis licet consciētia nesciatur, huius naturam inter creaturas referam, & originis suæ definitione moderabor? Omnia quidem facta per filium, qui apud te Deū in principio erat Deus verbum, Ioannes tuus loquitur. Sed & creata omnia in eo in cœlis & in terra visibilia & inuisibilia Paulus enumerat. Et cùm vniuersa in Christo & per Christū creata memoraret, de Spiritu sancto sufficientem sibi significationem eam existimauit, quòd hunc spiritum tuum diceret. Cum his ego propriè electis tibi viris hæc ita sentiam, vt sicut nihil aliud vltra sensum intelligētiæ meę secundum eos de vnigenito tuo dicam quam esse natum: ita quoque vltra ingenij humani opinionem secundum eos nihil aliud de sancto Spiritu tuo loquar, quà spiritū tuum esse. Neque sit mihi inutilis pugna verborum, sed incunctantis fidei constans professio. Conserua, oro, hanc fidei meæ incontaminatam religionem, & vsque ad excessum spiritus mei dona mihi hanc conscientię meæ vocem: vt quod in regem orationis meæ symbolo baptizatus, in patre, & filio, & Spiritu sancto professus sum, semper obtineam: Patrem scilicet te nostrum, filium tuum vnà tecum adorem: & sanctum Spiritum tuum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, Dominus meus Iesus Christus manens in te, & ex te, & apud te semper Deus: qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Ioan. 3. *Ibid. 1.* *Ioan. 17.*

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBRI DVODECIMI ET VLTIMI FINIS.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, CONTRA CONSTANTIVM AVGVSTVM IAM VITA defunctum Liber.

TEMPVS est loquendi, quia iam præteriit tempus tacendi. Christus expectetur, quia obtinuit antichristus. Clament pastores, quia mercenarij fugerunt. Ponamus animas pro ouibus: quia fures introierunt, & leo sæuiens circumit. Ad martyrium per has voces exeamus, quia angelus satanæ transfigurauit se in angelum lucis. Intremus per ianuam: quia nemo vadit ad patrem, nisi per filium. Manifestantur in pace sua pseudoprophetæ, quia in hæresi & schismate manifestabuntur probati. Sustineatur tribulatio, qualis non fuit à constitutione mundi: sed intelligātur breuiandi dies propter electos Dei. Impleta prophetia est, dicens: Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros scalpentes aures, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem cōuertentur. Sed expectetur promissio protestantis: Beati estis cùm maledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos propter iustitiā. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlo. Sic enim persequuti sunt prophetas qui erant ante vos. Stemus ante iudices & potestates pro Christi nomine: quia beatus est, qui vsque ad finem perseuerauerit. Non timeamus eum qui potest corpus occidere, animam autem non potest: sed timeamus eum qui potest corpus & animam occidere in gehenna. Nec solliciti de nobis simus, quia capilli capitis nostri numerati sunt: & per Spiritum sanctum sequamur veritatem, ne per spiritum erroris credamus mendacio. Et cōmoriamur Christo, vt Christo corregnemus. Vlterius enim tacere, diffidentiæ signum est, non modestiæ ratio: quia non minus periculi est, semper tacuisse, quàm nunquam. Ego fratres, vt mihi omnes qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt, grauissimum fidei periculum longè antea præuidens, post sanctorum virorum exilia Paulini, Eusebij, Luciferi, Dionysij, quinto ab

2. Timo. 4. *Matth. 5.*

hinc

Spaciū resipiscētia datum.

hinc anno à Saturnini, & Vrſatij, & Valentis comma-
tione, me cum Gallicanis epiſcopis ſeparaui, indultâ
cæteris conſortibus eorum reſipiſcendi facultate: vt
nec pacis abeſſet voluntas, & principalium morbo-
rum fœtida, & in corruptionem totius corporis mem-
bra proficientia deſecarentur, ſi tamen hoc ipſum
beatiſſimis confeſſoribus Chriſti editum decretum,
tum à nobis manere placuiſſet. Quibus poſtea per fa-
ctionem eorum pſeudoapoſtolorum ad Biturenſem
ſynodum compulſis, cognitionem huius hæreſeos
obtuli. Sed hi timentes publicæ conſcientiæ, audire
ingeſta à me voluerunt: putantes ſe innocentiam
ſuam Chriſto poſſe mentiri, ſi volentes neſcirent,
quod geſturi poſtmodum eſſent ſcientes. Atque ex-
inde toto ex tempore in exilio detentus, neque dece-
dendum mihi eſſe de Chriſti confeſſione decreui, ne-
que honeſtam aliquam ac probabilem ineundæ vni-
tatis rationem ſtatui reſpuendam.

Denique exinde nihil in tempora malè dictum, nihil
in eam quæ tum ſe Chriſti eccleſiam mentiebatur,
nunc autem antichriſti eſt ſynagoga, famoſum ac di-
gnum ipſorum impietate ſcripſi, aut locutus ſum: nec
interim criminis loco duxi, quenquam aut cum his
colloqui, aut ſuſpenſa licet communionis ſocietate,
orationis domum adire, aut paci optanda ſperare, dum
erroris indulgentiam ab antichriſto ad Chriſtum re-
currentium per pœnitentiam præparemus. Si quis igi-
tur prudens, iam rationem ſilentij mei percipit: profe-
ctò me vſque nunc recentis iniuriæ acerbitatē mode-
ratum, nunc demum fideli in Chriſto libertate teſtan-
te, non aliquo vitio humanæ perturbationis ad hæc
ſcribēda arguet incitatum. Neque enim immaturè lo-
quor, qui diu tacui: nec ſine modeſtia tacui, qui ali-
quando iam loquor: neque iniuriam queror, qui diſſi-
molaui recentem: & ne quid ex cauſa mea loqui exi-
ſtimarer, tantum adhibui ad ſilentium tempus. Nunc
mihi non alia ad dicendum cauſa, quàm Chriſti eſt:
cui & hoc debui, quod vſque nunc tacui, & ex reli-
quo me intelligo debere, ne taceam. Atque vtinam,
illud potius omnipotens Deus & vniuerſorum crea-
tor, ſed vnius Domini noſtri Ieſu Chriſti pater, ætati
meæ & tempori præſtitiſſes, vt hoc confeſſionis meæ
in te atque in vnigenitū tuum miniſterium Neronia-
nis, Decianis ve temporibus explessem. Nec ergo per
miſericordiam Domini & Dei filij tui Ieſu Chriſti,
calens eculeum metuiſſem, qui deſectum Eſaiam ſciſ-
ſem: nec ignes timuiſſem, inter quos Hebræos pueros
cantaſſe meminiſſem: nec crucem & fragmenta crurū
meorum vitaſſem, poſtquam in paradiſum tranſlatum
latronem recordarer: nec profundum maris & Pontici
æſtus abſorbentem rheumam trepidaſſem, cùm per
Ionam & Paulum docuiſſes fidelibus eſſe in mari vi-
tam. Aduerſus enim abſolutos hoſtes felix mihi illud
certamē fuiſſet, quia nec dubium relinqueretur, quin
perſecutores eſſent, qui ad negandum te, pœnis, ferro,
igni, compellerent: neque ad teſtificandum plus tibi
nos, quàm mortes noſtras liceret impendere. Pugna-
remus enim in palàm & cum fiducia contra negantes,
contra torquentes, cōtra iugulantes: & nos populi tui
tanquam duces ſuos, ad confeſſionis religionem intel-
ligentia perſequutionis publicæ comitarentur. At nūc
pugnamus contra perſequutorem fallentem cōtra ho-
ſtem blandientem, contra Conſtantium antichriſtū
qui non dorſa cædit, ſed vētrem palpat: non proſcribit
ad vitam, ſed ditat in mortem: nō trudit carcere ad li-
bertatem, ſed intra palatium honorat ad ſeruitutem:

Modeſtia ſeruata cū aduerſariis

A non latera vexat: ſed cor occupat: nō caput gladio de-
ſecat, ſed animam auro occidit: non ignes publicè mi-
natur, ſed gehennam priuatim accendit: non conten-
dit ne vincatur, ſed adulatur vt dominetur. Chriſtum
confitetur, vt neget: vnitatem procurat, ne pax ſit: hæ-
reſes cumprimit, ne Chriſtiani ſint: ſacerdotes hono-
rat, ne epiſcopi ſint: eccleſiæ tecta ſtruit, vt fidem de-
ſtruat. Te in verbis, te in ore circunfert, & omnia om-
nino agit, ne tu vt Deus, ita pater eſſe credaris. Ceſſet
itaque maledictorū opinio, & mendacij ſuſpicio: Ve-
ritatis enim miniſtros decet vera proferre. Si falſa di-
cimus, infamis ſit ſermo maledicus: ſi verò vniuerſa
B hæc manifeſta eſſe oſtendimus, non ſumus extra apo-
ſtolicam libertatem & modeſtiam, poſt longum hæc
ſilentium arguentes. Sed temerarium me fortè quiſ-
quam putabit, quia dicam Conſtantium antichriſtum
eſſe. Quiſquis petulantiam iſtud magis quàm conſtan-
tiam iudicabit, relegat primum Ioannem dixiſſe ad
Herodem: non tibi licet facere iſtud. Sciat à martyre
eſſe dictū regi Antiocho: Tu quidem iniquus de præ-
ſenti vita nos perdes, ſed rex mundi defunctos nos pro
ſuis legibus in ęternam vitam in reſurrectione ſuſcita-
bit. Et rurſum beata fidelique voce alienum increpaſ-
ſe: Poteſtatem, inquit, inter homines habens, cùm ſis
corruptibilis, facis quod vis. Noli autem putare genus
C noſtrum Deu eſſe derelictum. Patienter ſuſtine, & vi-
de, magna poteſtas ipſius qualiter te & ſemen tuum
torquebit. Et quidem ita pueri. At verò fœmina nihil
minus perfectis & beatis viris loquuta eſt, dicens. Tu
verò qui inuentor omnis malitię factus es in Hebręos,
non effugies manum Dei. Si enim nobis viuis propter
increpationem & correptionem Dominus modicum
iratus eſt, ſed iterum recordabitur ſeruis ſuis. Non eſt
iſtud temeritas, ſed fides: neque inconſideratio, ſed
ratio: neque furor, ſed fiducia. Proclamo tibi Conſtā-
ti, quod Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me De-
cius & Maximianus audirent: contra Deum pugnas,
contra eccleſiam ſæuis, ſanctos perſequeris, prædica-
D tores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non
iam humanorum, ſed diuinorum. Hęc tibi à me atque
illis ſocia atque communia ſunt, ad verò nunc propria
tua accipe. Chriſtianum te mentiris, Chriſti nouus ho-
ſtis es: antichriſtum præuenis, & arcanorum myſteria
eius operaris. Condis fidem, contra viuēs: doctor pro-
phanorum es, indoctus piorum: epiſcopatus tuis do-
nas, bonos malis demutas: ſacerdotes cuſtodiæ man-
das, exercitus tuos ad terrorem eccleſiæ diſponis: ſyn-
odos cōtrahis, & occidentalium fidem ad impietatem
compellis: concluſos vrbe vna minis terres, fame de-
bilitas, hyeme conficis, diſſimulatione deprauas. O-
rientales autem diſſenſiones artifex nutris, blandos e-
E licis, fautores inſtigas, veterum turbator es, prophanus
nouorum es. Omnia ſæuiſſima ſine inuidia glorioſarū
mortium peragis. Nouo inauditoque ingenij triūpho
de diabolo vincis, & ſine martyrio perſequeris. Plus
crudelitati veſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus:
Diabolum enim per vos vicimus. Sanctus vbique bea-
torum martyrum ſanguis exceptus eſt. Dum in his dę-
mones mugiunt, dum ægritudines depelluntur, dum
admirationum opera cernuntur, eleuari ſine laqueis
corpora, & diſpenſis pede fœminis veſtes non deflue-
re in faciem, vri ſine ignibus ſpiritus, confiteri ſine in-
terrogantis incremento fidei. At tu omniū crudelitatū
crudeliſſime, damno maiore in nos, & venia maiore
deſæuis. Subrepis nomine blandienti, occidis ſpecie
religionis, impietatem peragis. Chriſti fidem Chriſti

Excuſatio de immodeſtia.

Mar. 6.

2. Mach. 7.

Ibid.

mendax prædicator extinguis. Non relinquis saltem miseris excusationes, vt æterno iudici suo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices, vt infirmitas defendat necessitatē. Scelestissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, vt excludas & in peccato veniam, & in confessione martyriū. Sed hæc ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, vincere sine contumacia, iugulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspicione, mentiri sine intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere quod velis, nec manifestare quę velis. Sed me ipse vnigenitus Deus, quem in me persequeris, admonuit, ne tibi crederem, neque me hoc fallax in te eme-
Math. 7. titumque nomen illuderet, dicens: Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnū cœlorū: sed qui facit volūtatem patris mei, qui in cœlis est, hic intrabit in regnum cœlorum. Agnoscis ne nunc diuinæ in te prophetiæ veritatem, & dominicæ sententiæ fidem, qua non professio nominis in cœleste regnum, sed obedientia paternæ voluntatis admittitur? At vide tu si præferens nomen Domini in verbis, voluntatem
Math. 3. & 17. efficias Dei patris in rebus. Clamat ille: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Et tu decernis non esse filiū, neque esse patrē, sed adoptionis nomina externas nuncupationes: & simulantem de se omnia Deum, nouus hodie religionis diuinæ persecutor inducis. Antehac patres tui in solū Christum ho-
Ioan. 10. ibid. stes fuerunt. Tu autem ad patrem Deum certas, vt mendax sit, vt fefellerit, vt hoc de se professus sit quod non esset, quasi neq; possit. Clamat filius: Ego & pater vnum sumus. Et: Operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre. Et: Omnia quæ patris sunt, mea sunt: tu Christum obiurgas veritatis, tu patrem arguis professionis. Emendas Deū homo, vitam moderaris corruptio, & nox lucē illuminas, & promulgas fidem infidelis, & pietatē impius mentiris, & orbē prophana simultate commitis: negās hoc de Deo, quod ipse professus est. Sed præter hanc emendationem falsitatis, a-
Math. 7. liud me Dominus ad intelligendum te dictum docuit dicens: Attendite à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, ab intus autem sunt lupi rapaces; a fructibus eorum cognoscetis eos. Est enim aliquid in corde quod dissimulatur in vultu, & velatū mente, & ouem putantes, lupum senserunt. Si quæ ouium sunt, aguūt, credantur & oues esse: si autem rapacia luporum oues peragunt, lupi esse per opus suum intelliguntur. Ex gestorum fructu, vestimentorū species arguitur. Vestem ouis tuæ lupe rapax cernimus. Auro reipub. sanctū Dei honoras, & vel detracta templis vel publicata edictis, vel exacta pœnis deo ingeris. Osculo sacerdotes excipis, quo & Christus est proditus: caput benedictioni summittis, vt fidem calces: cōuiuio dignaris, ex quo Iudas ad proditionē egressus est: cēsum capitū remittis, quē Christus ne scādalo esset, exoluit: vectigalia Cæsar donas, vt ad negationem Christianos inuites: quę tua sunt relaxas, vt q; Dei sunt amittātur. Hæc tua falsā ouis, indumēta sunt. At nunc fructus operū tuorū lupe rapax audi. Neque alia potiꝰ quā quę gesta sunt in ecclesia refero, vt tyrannidē aliā præter quàm Dei referrem. Non quia causam ignoro, sed tamen querela famosa est. Iussos à te episcopos non esse quos cōdamnare nullus audebat, etiam nunc in ecclesiasticis frontibus scriptos metallicæ damnationis titulo recenseri. Adest mecum Alexandria tot concussa bellis, tantum commotarum expeditionum pauens tumultum. Breuius enim aduersum Persam, quàm aduersum eam armis certatum est. Mutati præfecti, electi duces, corrupti populi, commotę legiones ne ab Athanasio Christus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & ciuitatibus, quibus per totum Orientem aut terror, aut bellū est. Postquā omnia contulisti arma aduersum fidem Occidentis, & exercitus tuos conuertisti in oues Christi: refugere mihi sub Nerone licuit. Aut tu Paulinū beatæ passionis virū blandimento sollicitatū relegasti, & ecclesiā sanctā Treue-
rorum tali sacerdote spoliasti. Edictis fidē terruisti, ip- Treuiri.
sum vsque ad mortē demutasti exiliis & fatigasti, extra Christianū quoque nomen relegasti: ne panem aut de horreo tuo sumeret, aut de Montanæ Maximillæque antro prophanatum expectaret. Mediolanensem piissimā plebē, quam tu furore terroris tui turbasti, tributi tui adierūt sancta sanctorū, & viāsibi omni per populum credulitate pandentes, protraxerunt de altario sacerdotes. Leuius te putas sceleste, Iudæorum impietate peccasse? Effuderunt quidem illi Zacharię sanguinem, sed quantum in te est, concorporatos Christo à Christo discidisti. Vertisti deinde vsque ad Romam bellum tuum, eripuisti illinc episcopum: & ô te miserum, qui nescio vtrum maiore impietate relegaueris, quàm remiseris: Quos tu deinde in ecclesiam Tolosanam exercuisti furores? clerici fustibus cæsi, diaconæ plumbo elisi: & in ipsum, vt sanctissimi mecum intelligunt, in ipsum Christum manus missæ. Hæc Constanti si ego mētior, ouis es: si verò tu peragis, antichristus es. Nunc quia hæc quæ conscientia publica tenētur, non magis à me maledicta sunt quàm vera, si cui in Christo reliqua spes est, si quis iudicij diem metuit, si quis diabolo renunciauit, si quis se regeneratum in vitam recordatur, accipiat quæ dico, & de his iudicet quo modo in se iudicandum est. Quæ enim dicturus sum, non aliunde cognoui, sed ipse audiui, & præsens affui cùm gerebantur. In Christo itaque non mentior, quia discipulus veritatis assisto Orietalium in Seleucia synodo, vbi repperi tantum blasphemorum, quantum Constātio placebat. Nam post secessionem meam deprehendi: vt Christū Iesum centum & quinque episcopi ὁμοιύσιον, id est, dissimilis essentiæ profiterentur, & soli Aegyptij præter Alexandrinum hæreticum ὁμύσιον constantissime obtinerent. Cogente itaq; Leona comite, in vnum omnes cōgregati sunt ex his, qui ὁμοιύσιον prædicabant. Aliqui eorum nonnulla piè verbis præferebant: quod & ex Deo esset, id est, de substantia Dei filius, & semper fuisset. Qui verò ὁμοιύσιον defendebant, nihil nisi prophanissimū asserebant: negātes quicquā substantiæ Dei simile esse posse, neque de Deo posse existere generationem, sed esse Christum creaturam. Itaque quod creatus esset, id ei natiuitas deputaretur: Ex nihilo autē esse: & idcirco non esse filium, nec Deo similem. Loquor autē vobis, quod ego ipse recitari in cōuentu publicè audiui, quod prædicatū Antiochiæ exceptum habebatur. Hæc ergo ita dicta esse ab eo commemorantur. Erat Deꝰ, quod est. Pater non erat, quia neque ei filius: nā si filius, necesse est vt & fœmina sit, & colloquium sermonis, & compunctio coniugalis verbi, & blādimentum, & postremum ad generandum naturalis machinula. O miseras aures meas, quæ tam funestæ vocis sonum audierunt, hæc de deo ab homine dici, & de Christo in ecclesia prædicari. Post multas autem istiusmodi impietates, cùm patrem & filium ex nominibus potius quàm ex natura comparasset, ait: Quantum enim filius se extendit cognoscere patrem: tātum

pater

pater superextendit se ne cognitus filio sit. quibus recitatis, tumultus exortus est. Cùm autem intellexissent & hi qui dissimilem Deum dicunt, humanas aures tantæ impietatis verba suscepturas nõ esse: rursum hi ipsi palatio potius quàm ecclesiæ episcopi, fidem scribunt ὁμοούσιος & ὁμοιούσιος, dissimilitudinem damnant. Quod cùm contrarium ipsi sensui audientium esset: ipse ego quendam eorum, qui fortè ad me pertentandum accesserat, quasi ignorans rerum gestarum percunctatus sum, quid sibi vellet istud, vt qui vnam substantiam filij esse cum patre damnassent, vel esse similis substantiæ denegassent, dissimilitudinem damnarent. Tunc mihi ait: Christum Deo similem non esse, sed similem patri esse. Rursus hoc obscurius mihi adhuc videbatur. De quo cùm iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus est: Dico eum dissimilem Deo esse, similem patri posse intelligi: quia pater voluisset creaturam istiusmodi creare, quæ similia sui vellet, & & idcirco similem patri esse, quia voluntatis esset potius filius, quàm diuinitatis. Dissimilem autem Deo esse: quia neque Deus esset, neque ex Deo, id est, de substantia Dei natus esset. Hæc audiens hebui neque credidi, donec publicè ex consensu omnium eorum prophanissimę huius similitudinis ratio prędicaretur. Hi autem qui ἀνόμοιον prædicabãt, omnes qui maximè sine aliquo impietatis pudore impudentissime hęc loquebantur, condemnauerunt. Condemnati ad regẽ suum aduolauerunt, exceptíque honorificè impietates suas quanta potuerunt ambitione confirmauerũt: similem Deo esse, vel ex Deo natum, vel naturalem esse filium denegantes. Pauci plurium damnati sunt. Constantius res blasphemiæ suæ, metu extorsit exilij: vicisse se iam orientales gloriatus, quia decem legatos voluntati suæ subdidisset. Comminatus & populo per præfectum, & episcopis intra palatium: per maximas orientis ciuitates hæreticos episcopos subrogatos communione hæretica muniuit. Nihil prorsus egit aliud, quàm vt orbem terrarũ pro quo Christus passus est, diabolo condonaret.

Vtitur autem etiam nũc, vt in cæteris antè, artis suæ consuetudine, vt per recti speciem praua confirmet, & per rationis nomen insana cõstituat: Nolo, inquit, verba quæ non scripta sunt dici. Hoc tandem rogo quis episcopis iubeat? & quis apostolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, si rectè dici putas: Nolo aduersum noua venena, nouas medicamentorũ comparationes, Nolo aduersum nouos hostes noua bella, Nolo aduersum nouas insidias consilia recentia. Si enim Arriani hæretici idcirco ὁμοιούσιον, hodie euitant, quia prius negauerunt: nonne tu hodie idcirco refugis, vt hi nunc quoque denegent? Nouitates vocum, sed prophanas deuitari iubet Apostolus. Tu cur pias excludis? cum præsertim ab eo dictum sit: Om- *2. Tim. 3.* nis scriptura diuinitùs inspirata vtilis est. Innascibilem scriptum nusquam legis. Nunquid & hoc negandum erit, quia nouum est? Decernis similem patri filium. Euangelia non prædicant. Quid est quod non refugis hanc vocem? In vno nouitas eligitur, in alio submouetur. Vbi impietatis occasio patet, nouitas admittitur: vbi autem religionis maxima & sola cautela est, excluditur, Sed diabolici ingenij tui fallentem subtilitatem non tacebo. Similem (quod scriptum non est) patri filium decernis prædicari: vt æqualem Christum *Ioan. 5.* Deum quod est scriptũ, taceas. Domini enim mortis hæc causa est: Propter hoc magis Iudæi quęrebant eũ occidere, quia non solum soluebat sabbatũ, sed quod

A patrem suũ dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Hoc Ioannes loquens magna voce proclamabat: vt professus filius sibi patrem Deum, professum se æqualem esse intelligatur. Quòd si fortè dicis æqualitatem sibi & Deo negasse Christum, quia dixerat: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem: memento Christum & respõdisse de sabbato quod violasse arguebatur, vt in hoc ipso, patris in se operantis præferret autoritatem, & æqualitatem sibi virtutis honorísque sumpsisse, dicẽs: Omnia quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter. Et iterum: Vt honorificent filium, sicut honorificant patrẽ: Et qui non honorificat filium, non honorificat *Ibidem.*

Ibidem.

Ibidem.

B patrem qui misit illum. Si virtus eadem est, si honor idem est, quęro in quo desit æqualitas? Sed similitudo tibi placet, ne audias: Ego & pater vnũ sumus: nũquid *Ioan. 10.* & hoc quod vnum sumus, in quo neque vnio, neque diuersitas relinquebatur. Calumniantibus rursum Iudæis quòd se per hoc dictũ Deum faceret, Dominus denegauit, dicens: Si nõ facio opera patris mei, nolite *Ibidem.* mihi credere, Sin aũt facio, & nõ vultis mihi credere, vel operibus meis credite, quia pater in me est, & ego in patre. Quid rogo æqualitati Dei deest? an opus? an natura? an professio? Nam pater in me est, & ego in patre, æqualitas est: quæ vicissitudinem æqualitatis expressit, dum inesse atque esse commune est: opera ve-

C rò patris sui facere, non aliud est, quàm virtutem in se paternæ diuinitatis operari, Vnũ verò quod sunt, hoc est, non æqualitatem abnuere, sed incremento intelligentiæ, fidem æqualitatis instruere. Veras igitur non scripta dici, & ipse tamen nõ scriptis vteris, neque quę sunt scripta loqueris. Similem vis patri filium prædicari, ne ab Apostolo audias: Qui cũ in forma Dei esset *Philip. 2.* non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinaniuit se formam serui accipiens. Non rapit quod erat Christus, id est, in forma Dei esse. Nõ est æqualitas Dei in forma Dei esse, si non æqualitas hominis est esse in forma serui. Quòd si in forma serui homo Christus est, quid aliud in forma Dei quam Christus

D Deus est? Similem itaq; ob id prædicari vis, ne in fide *Ibidem.* tua sit: Et omnis lingua cõfiteatur, quoniã Dominus Iesus in gloria est Dei patris. O fallax blandimentum tuũ. Paleis enim aquas tegis, & foueas cespitib' occultas, & escis laqueos supponis. Satisfacere ignorantibus putas, quia dicis similem patri secundum scripturas. Audi etiam nunc impietatis tuæ artem. Nunquid non piè dicimus hominem similem Deo secundum scripturas, quia dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostrã? Homo ergo ad imaginẽ & *Genes. 1.* similitudinem Dei patris & Dei filij est factus. Et cuiusmodi imago est, catholici si requirent docebũtur, Nunc aũt homo ad similitudinẽ & imaginẽ Dei con-

E ditur, non etiam similitudo inter patrem & filiũ prædicatur. Id enim quod ait, nostram, æqualitatis est demonstratio, dum non differat, cuius in sacramento & imago sit & similitudo. De filio autẽ nusquã similitudinẽ reperies. Imaginẽ autẽ eum Dei esse Apostolus dicit, sed cum additamento fidei, ne imaginẽ conformationẽ sentires. Ait enim: Qui est imago Dei inuisibilis: vt imago inuisibilis Dei, etiam per id quod ipse *Colos. 1.* inuisibilis est, inuisibilis Dei esset imago. Similitudinẽ verò cũ imaginem ad Deũ homini deputauit, ne veritatis proprietas existimaretur, cui ad imaginem similitudo esset adiuncta. Denique vbi ad significationem virtutis æquat, similitudo in filio demonstratur operandi: cùm profectus verò intelligentiæ prædicatur,

Ioan. 5. tum ita dicit: Omnia quæcunque facit pater, eadem & filius facit ſimiliter. Facere ſimiliter, parum viſum eſt: niſi eadem fierent, quæ ſimiliter fiebant. Atque ita ſimilitudo & faciendi, piè demonſtrata eſt in eorundē proprietate factorum. Eſt autem & ſimilitudo in domino carnis peccati, ſed illi non ſimilitudo carnis eſt, ſed ſimilitudo carnis peccati eſt. Vt quod in forma hominis eſt, homo ſit: quod autem in ſimilitudine carnis peccati eſt, hominis ſit ſimilitudo, dū in hominis natura eſt & extra hominis peccatū eſt. Quàm ergo callida religionis tuæ profeſſio eſt, ſimilē ſecundum ſcripturas patri filiū dicere, cùm ad imaginē & ſimilitudinem Dei homo tantum factus ſit? Quid itaque verbis fallis? Quid arte eludis? Cur non æqualem Deo, hoc enim ſecūdū ſcripturas, piè dicis? Sed vereris ne æqualem dicens, innaſcibilem ſignifices. Sed verum intellige, quòd hinc æqualis Deo eſſe intellectus eſt, quia ſibi propriū Deū profeſſus eſt eſſe: & proteſtari patrem ſibi propriū Deum eſſe, natiuitatis demonſtratio eſt. Mihi quidē ſimilitudo, ne vnioni detur occaſio, ſancta eſt: ſed tibi à me non concedenda eſt, quia æqualē eundem & ſimilem poſtea fatebor piè. Similem autem patri, ſimilem quoque & Deo, religioſe prædicabo. Similem verò ita, vt ſimilitudini hoc dictū ſemper an-

Ioan. 10. teferam: Ego & pater vnum ſumus. Tu autem his omnibus contradicis, quia ſimilitudinem excuſationi defendis. Negas filium per natiuitatem, negas Deum per C naturam, negas ſimilem per æqualitatem, negas verum per vnitatem. Et iam quæro, quid ei relinquas ſimilitudinis, cui nihil ad quod filius eſt, proprietatis impertias: hoc nunc à te Conſtanti requiro, in qua tandem fide credas. Ego enim nunc fidem tuam ignoro per demutationis tuæ tempora, quibus quiſque in vnum blaſphemiæ ſuæ barathrum deſcendens, per gradus præcipites cucurrit. Namque poſt primam veræ fidei ſynodicen, congregato rurſum Antiochiæ côncilio, fidē tibi renouas. Sed accidit tibi quod imperitis ædificatoribus, quibus ſua ſemper diſplicent, accidere ſolet: vt ſemper deſtruas, quod ſemper ædifices. Ac ne D me iniquum voluntatis tuæ iudicem arguas, quid tibi in eadem Nicęorum fide diſpliceat renunciabo. Minimè fallit illud quod tuum eſt: Patres generatum eſſe ex patre filium dixerunt, Deum de Deo, totū de toto, vnum de vno, perfectum à perfecto, regem de rege, inconuertibilis diuinitatis eſſentiæque, virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem. His quidem ego intra Nicæam ſcripta à patribus fide fundat⁹ maneo: quę non ego, ſed tamen hæc tu emendando reſcindis, ac ſine fidei meæ damno tibi requiris perfidiæ occaſionem. Poſt ſynodū deinde Sardicenſem, omnē rurſum aduerſum Photinū Syrmium catholicæ doctrinæ tuæ cōmoues curam. Sed tibi ſtatim hoc quod vtraq; fide E continebatur, exhorret. Eos autem qui dicunt, de non extantibus eſſe filium Dei, vel ex alia ſubſtantia, & nō ex Deo, & quod erat aliquando tempus aut ſeculum quando non erat, alienos nouit ſancta & catholica eccleſia: tu his ipſis diſſides, & aduerſus tuos hoſtis rebellas: nouis vetera ſubuertis: noua ipſa rurſum innouata emendatione ſcindis: emendata autē iterū emendando condemnas. Suſcipis etiā aduerſum deliramenta Olij & incrementa Vrſatij ac Valentis, emendationum tuarum damnationes. Sed mox emendanda tua omnia eſſe, vel potius dānanda conſtituis. Offenderis enim his paucis inimiciſſimis tibi verbis: Et ſi quis ſeniorem tempore patrem dicat filio eſſe vnigenito, iuniorem autem filium patre, anathema ſit. Non calú-

A tiamur de reſciſſis, de quibus magis poſt Nicæam ſynodum inſtitutis conquerimur. Nam etiam ſi his omnibus nihil viciorum ſubiacere affirmetur, non tamen cauſa religioſæ voluntatis ineſſet: quia mali meditatio eſt bonorum demutatio, & non neceſſaria emendatio peruerſitatis occaſio eſt. Taceo cur noſtra apud Nicæam à patribus geſta reſcindis: non enim cum his tibi conuenit. Hoc tantum querar, cur tua dānas? Fidē enim vnam & vnum baptiſma Apoſtolus prædicat. Iam quicquid apud te præter fidem vnā eſt: perfidia, non fides eſt. Nam qui fidem emendando cōdemnas, damnationem fidei eſſe conſtituis: dum apud te abolotur per alteram, quæ per alteram rurſus abolenda eſt. B Cuius enim tu exinde epiſcopi manum innocentē reliquiſti? Quam linguam non ad falſiloquium coegiſti? Quod cor non ad damnationem anterioris ſententiæ demutaſti? Damnare homouſion decernis. Antiquitatis fidem & pietatis ſecuritatem anathematizari, homœouſion ab his ipſis à quibus vſurpatum eſt, conſtituiſti: quod tametſi nobis ad fidem vitioſum eſt, tamen reſcindentibus, fidei ſuæ damnatio eſt. Damnas quoque & ſubſtantiæ nomē, quo te & Sardicenſi ſynodo & Syrmienſi pium eſſe occidentalibus mentiebaris: quod tamen prophetica autoritate ſuſcepta, fidei intelligentiam continebat. Omne itaq; quod probatum antea eſt, damnare iubeas: quod improba- C tum ſemper eſt, ſanctificari compellis. O tu ſceleſte, quod ludibrium de eccleſia facis? Soli canes ad vomitum ſuum redeunt, tu ſacerdotes Chriſti reſorbere ea quæ expuerant coegiſti: probare eos id in confeſſionibus ſuis præcipis quod antè damnauerant: in negando reos ſuos abſoluunt, & ſe ipſos reos reddūt. Omnia in impietatem & in reatum detruſiſti: dum omnes reos ſe eſſe atque impios aut ex præſentibus ſtatuunt, aut ex præteritis confitentur. Non recipit mendaciū veritas, nec patitur religio impietatem. Chriſtianum te loqueris? ſed quàm nō ſis, ipſe teſtaris. Nec confeſſioni tuæ geſta conueniunt. Subſtrauiſti enim voluntati tuæ, ſed & violentiæ. Mādas tibi ſubſcriptiones Afro- D rum, quibus blaſphemiam Vrſatij & Valentis cōdemnauerant, reddi: renitentibus comminaris, & poſtremum ad diripiendos mittis. Quid exiſtimas, Chriſtum non niſi per literam iudicare, & ad arguendam voluntatem egere chartula Deum? Aut quod ſemel ſcriptū eſt, & per te violenter abreptū, id de conſcientia poſſe diuinæ poteſtatis aboleri? Sequentur quidem te in cineres chartulæ, ſed criminoſorum apud Deum viuent damnationes. Vnū tantum proficis, vt poſteritas quid decernere in eos debeat, inſtructa ſit timendo. Et ô quantis ad impietatem proficis incrementis. Et cæteri quidem mortales ſemper cū viuis bella geſſerūt, dum homini ad hominem vltra mortem nihil cauſæ eſt: tibi E verò inimicitiarum nullus eſt finis. Receptos enim iam in æternam quietem patres laceſſis, & in decreta eorum peruerſus irrumpis. Apoſtolus communicare nos ſanctorum memorijs docuit: tu eas damnare coegiſti. Eſtne aliquis hodie aut viuus, aut mortuus, cuius tu dicta non reſcideris? Epiſcopatus ipſos qui nunc videntur, ſuſtuliſti: quia nemo non iam per ſe damnatus eſt, & eum à quo ſacerdotium ſumpſit, non iam & ipſe damnauit. Cui nunc ſanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecēti decē & octo conuenientes apud Nicæam epiſcopi ſunt, anathema deinde omnes qui varijs exinde expoſitionibus affuerunt. Ipſe quoque pridem iam mortuus anathema tibi pater tuus eſt, cui Nicæa ſynodus fuit curæ: quam tu

falſis

falsis opinionibus infamatam perturbas, & contra hu-
manum diuinúmque iudicium cũ paucis satellitibus
tuis prophanis impugnas. Sed non licet tibi nũc regno
potenti etiam in posterum præiudicare. Extant enim
literæ, quibus id quod tu criminosum putas, piè tunc
esse susceptum docetur. Audi verborum sanctam in-
telligentiam. Audi ecclesiæ imperturbatam constitu-
tionem. Audi patris tui professam fidem. Audi buma-
næ spei confidẽtem securitatem. Audi hæreticæ dam-
nationis publicum sensum, & intellige te diuinæ reli-
gionis hostem, & inimicum memorijs sanctorũ, & pa-
ternæ pietatis hæredem rebellem. Pater est, ex quo
omne quod est, consistit: ipse in Christo, & per Chri-
stum origo omnium. Cæterùm esse eius in sese est: non
aliunde quod est sumens, sed id quod est, ex se atque
in se obtinens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed
intra eum omnia. Semper extra locum, quia non con-
tinetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo
est. Curre sensũ: si quid ei putas vltimum esse, eũ sem-
per inuenies. Quia cùm semper intendas, semper est
quò intendas. Semper autem locum eius intendere, ita
tibi est, vt ei esse semper sine fine est. Sermo in eo defi-
ciet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora,
esse semper inuenies. Et cùm numerus calculi in ser-
mone defecerit, Deo tamen semper esse non deficiet.
Intelligentiam commoue, & totum mente comple-
ctere: nihil tenes. Totum hoc habet reliquum, reliquũ
autem hoc semper in toto est. Ergo neque totum ei
est, cui reliquum est: neque reliquum est, cui est omne
quod totum est. Reliquum enim, portio est: omne ve-
rò, quod totum est. Deus autem & vbique est, & totus
vbique est. Ita religiouem intelligẽtiæ excedit, & ex-
tra quem nihil est, & cuius est semper vt semper sit.
Hæc veritas est sacramẽti Dei, hoc imperspicabili na-
turæ nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infi-
nitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & ad in-
uestigandum sensus hebeat, & ad complectendum in-
telligentia coarctetur. Volens itaque filius huius nati-
uitatis suæ fidem facere, factorum suorũ nobis posuit
exempla, vt per inenarrabilium gestorum suorum effi-
cientiam, de virtute natiuitatis inenarrabilis docere-
mur: cùm aqua fit vinum, cùm quinque panes satura-
tis quinque milibus virorum, excepto sexu & ætate
reliqua, repleut fragmeutis cophinos duodecim. Res
cernitur, & uescitur: fit, & non intelligitur: ratio non
apprehenditur, ingeritur effectus. Stultum est au-
tem calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo
comprehendi id vnde quæritur per naturam suam nõ
potest. Vt enim inenarrabilis est pater in eo quod in-
genitus est, ita enarrari filius in en quod vnigenit^9 est,
nou potest, quia ingeuiti est imago qui genitus est.
Tum enim sensu atque verbis imaginem apprehenda-
mus necesse est, cùm eum cuius imago est conseque-
mur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensi-
bilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles
res & corporeas coarctatur. Non erubescimus stulti-
tiæ, non nosmetipsos irreligiositatis arguimus, Dei ar-
guimus, Dei arcanis, Dei virtutibus calũniantes? quo-
modo filius, & vnde filius, & quo damno patris, vel ex
qua sit portione natus inquirimus. Habueras in exem-
plo operationum, vt crederes Deũ efficere posse, quo-
rum intelligere efficientiam non possis. Quæris quo-
modo secundum spiritũ natus sit filius. Ego te de cor-
poreis rebus interrogo. Non quæro quomodo natus
ex virgine sit. An detrimentum sui caro perfectam ex
se carnem generans perpessa sit. Et certè nou suscepit

A q uod edidit, sed caro carnem sine elementorum no-
strorum pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis
non imminuta generauit. Et quidem fas esset, non im-
possibile in Deo opinari, quod per virtutem eius pos-
sibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis
es, ininuestigabilia sectantem, & diuinorum secretorũ
atqne virtutum grauem arbitrum cõsulo: vt mihi im-
perito, & tantum de omnibus Deo, vt sunt ab en di-
cta, credenti, rationem saltem facti istius afferas. Do-
minum andio: & quia bis credo quæ scripta sunt, scio
iam post resurrectionem frequenter videndum se in
corpore præbuisse, multis nõ credẽtibus. Credo Tho-
mæ non nisi contrectatis eius vulneribus credituro, si-
B cut ait: Nisi videro in manibus eius figuram clauorũ: *Ioan. 20.*
& misero digitum meum in locum clauorum, & mit-
tam manum meam in latus eius, nõ credam. Dominus
se ad omnem intelligentiæ nostræ imbecillitatem ac-
commodat: & dubitationi infidelium satisfacturus, ar-
canum virtutis inuisibilis operatur. Facti rationẽ, quis-
quis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant
discipuli inclusi, & secretò post passionem Domini
coniuncti consederant. Dominus, Thomæ fidem pro-
positis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi
corporis & contrectandi vulneris obtulit facultatem.
•Et vtique qui compunctus recognoscendus sit, neces-
se est vt corpus in quo est compũctus, attulerit. Quæ-
C ro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus
intulerit. Diligenter enim Euangelista expressit dicẽs:
Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulo-
rum suorum. An constructa parietum penetrans, soli- *Ibid.*
dam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit?
Stetit namque corporeus, non simulatus aut fallax.
Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingres-
sum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ vi-
sus inrroeat. Integra sunt omnia & obserata: sed ecce
assistit medius. cuius per virtutem suam vniuersa sunt
peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te visibiliũ ex-
posco rationem. Nihil cedit ex solido, neque per na-
turam suam aliquid tanquam lapsu insensibili ligna &
D lapides admittuut. Corpus Domini à sese non deficit,
vt sese resumat ex nihilo. Et vnde qui assistit in medio
est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem
humanam est veritas facti. Idcirco ergo vt de natiuita-
te fallimur, ita & de ingressu Domini mentiamur. Di-
camus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non
apprehendimus: & cessante sensu nostro, facti ipsius
cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti fides
vincit. Assistit Dominus clausa domo in medio di-
scipulorum, & filius est natus ex patre. Noli negare
quòd steterit, quia per intelligentię infirmitatem con-
sistentis non cõsequaris introitum. Noli nescire quòd
ab ingenito & perfecto Deo patre vnigenitus perfe-
E ctus filius Deus natus sit, quia sensum & sermonẽ hu-
manæ naturæ, virtus generationis excedat: & omnia
quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimo-
nium possent, ne ambigere de Dei rebus atque virtu-
tibus fas crederemus. Sed in ipsam veritatem infideli-
tas uostra procurrit, & violenti in excidium Dei po-
testatis irrumpimus. Si liceret, & corpora & manus in
cœlum leuaremus, solem astráque cætera annui cur-
sus suis limitibus perturbaremus, permisceremus de-
cessus oceani & accessus, fluenta etiam fontium inhi-
beremus, & naturas fluminum refrenaremus, concu-
teremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera Dei
parricidio desæuiremus. Sed bene est quòd nos intra
hanc modestiæ necessitatem natura corporũ detinet.

A Certè nõ fallimus, quid ſi liceret, eſſemus acturi: namque quia non poſſumus, prophana voluntatis audacia naturam veritatis conuellimus, & bellum dictis Dei comparamus. Ceſſet dolor querelarum: nam te quiſquis es, qui hæc requiris, non reuoco in excelſum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Nónne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem, ignorans originem creaturæ? Hoc ſaltem requiro: Sentíſne te genitum, & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro, ſenſum vnde hauſeris, vitam vnde ſortitus ſis, intelligentiam vnde adeptus ſis, quale ſit quod in te eſt, odor, ſenſus, viſus, auditus. Certè nemo quod facit neſcit. Quæro vnde iſta his quos generas indulgeas, qualiter ſenſum inſeras, oculos accendas, cor affi- B gas. Hæc ſi potes, enarra. Habes ergo quod neſcis, & tribuis quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, inſolenter in Dei rebus ignarus.

Hic liber videtur imperfectus, nec alter cum hoc cohæret.

DIVI HILARII PICTAVORUM *Epiſcopi, ad Conſtantium Auguſtum liber.*

BENIGNIFICA natura tua, domine beatiſſime Auguſte, cum benigna voluntate C concordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ miſericordia largiter profluit: quod rogamus, facile nos impetrare poſſe cõfidimus. Non ſolum verbis, ſed etiam lachrymis deprecamur, ne diutius catholicæ eccleſiæ grauiſſimis iniurijs affiiciantur: & intolerabiles ſuſtineant perſecutiones & contumelias, & quod eſt nefarium, à fratribus noſtris. Prouideat & decernat clementia tua, vt omnes ſe vbique iudices, quibus prouinciarũ adminiſtrationes creditæ ſunt, ad quos ſola cura & ſolicitudo publicorum negociorum pertinere debet, à religioſa ſe obſeruantia abſtineant. Neque poſthac præſumant atque vſurpent, & putent ſe cauſas cognoſcere clericorum: & in- D nocentes homines varijs afflictationibus, minis, violentia, terroribus frangere atque vexare. Intelligit ſingularis & admirabilis ſapientia tua, non decere, non oportere cogi & compelli inuitos & repugnantes: vt ſe his ſubijciant & addicant vi oppreſſi, qui non ceſſant adulterinæ doctrinæ corrupta ſemina ſpargere.

Iudices ſeculares ne cognoſcãt cauſas clericorum.

Idcirco laboratis, & ſalutaribus conſilijs rempublicã regitis, excubatis etiam & vigilatis: vt omnes quibus imperatis, dulciſſima libertate potiantur. Non alia ratione quæ turbata ſunt cõponi, quæ diuulſa ſunt coerceri poſſunt: niſi vnuſquiſque nulla ſeruitutis neceſſitate aſtrictus, integrum habeat viuendi arbitriũ. Certè voces exclamantium, à tua manſuetudine exaudiri E decet, Catholicus ſum, nolo eſſe hæreticus: Chriſtianus ſum, non Arrianus: & melius eſt mihi in hoc ſeculo mori, quàm alicuius priuati potentia dominante caſtam veritatis virginitatem corrumpere. Æquúmque debet videri ſanctitati tuæ, glorioſiſſime Auguſte, vt qui timent Dominum Deum & diuinum iudicium, non polluantur aut cõtaminentur execrãdis blaſphemijs; ſed habeant poteſtatem, vt eos ſequantur epiſcopos & præpoſitos, qui & inuiolata conſeruant fœdera charitatis, & cupiunt perpetuam & ſynceram habere pacem. Nec fieri poteſt, nec ratio patitur, vt repugnantia congruant, diſſimilia conglutinentur, vera & falſa miſceantur, lux & tenebræ confundantur, dies quoque & nox habeant aliquam coniunctionem. Si igitur (quod ſine dubitatione & ſperamus & credimus) hæc permouent non inſitam, ſed ingenitam tuã bonitatem: præcipe vt non ſtudium, non gratiam, non fauorem, locorum rectores grauiſſimis hæreticis præſtent. Permittat lenitas tua populis, vt quos voluerint, quos putauerint, quos elegerint, audiant docentes, & diuina myſteriorum ſolẽnia concelebrent, & pro incolumitate & beatitudine tua offerant preces. Non quiſquam peruerſus aut inuidus maligna loquatur. Nulla quidem ſuſpicio erit non modò ſeditionis, ſed nec aſperæ murmurationis. Quieta ſint omnia, & verecunda. At nunc qui Arriana & peſtifera contagione inquinati ſunt, non ceſſant ore impio, & ſacrilego animo Euangeliorum ſynceritatem corrumpere, & rectam Apoſtolorũ regulam deprauare. Diuinos prophetas non intelligunt. Callidi & aſtuti artificio quodam vtuntur, incluſam pernicioſam corruptelam exquiſitorum verborum velamine contegunt. Nõ prius venenatum virus infundunt, quàm ſimplices & innocentes ſub prætextu nominis Chriſtiani raptos atque irretitos inuoluant: ne ſoli pereant, ſed participes horrendi criminis ſui reos faciant. Et hoc obſecramus pietatem tuam, vt eos qui adhuc egregij videlicet ſacerdotes, qui tanti nominis præpollent dignitate, aut in exilio, aut in deſertis locis tenentur, iubeas ad ſedes ſuas remeare: vt vbique grata libertas ſit, & iucunda lætitia. Quis non videt, quis non intelligit, poſt quadringẽtos ferè annos, poſtquam Dei vnigenitus filius humano generi pereunti ſubuenire dignatus eſt, quaſi antè non Apoſtoli, non poſt eorum martyria & exceſſus fuerint Chriſtiani. Nouella nunc & teterrima lues, non corrupti aëris, ſed execrandorũ blaſphemorum Arriana effuſa eſt: ita illi qui antè crediderũt, inanem ſpem immortalitatis habuerunt. Nuper didicimus, commenta hæc fuiſſe inuenta & à duobus Euſebijs & à Narciſſo & Theodoro & ab Stephano & Achaico & Menophanto, & imperitis atque improbis duobus adoleſcentibus Vrſacio & Valente, quorum epiſtolæ proferuntur, & idoneis teſtibus etiamnum conuincuntur, qui eos magis oblatrantes quàm diſputantes audierint, quibúſque communionẽ ſuam imprudenter & incautè commiſcent, quia fient ſocij ſcelerum, participes criminum, neceſſe eſt etiam eos qui in hoc ſeculo abiecti ſunt & abdicati, cum aduenerit dies iudicij, pati ſupplicia ſempiterna. Iam nemini dubium eſt, cuiuſcemodi curam in abſolutionẽ Athanaſij, ſancti illi viri receperint: vt poſt ſynodi ſententias, quas pro ſacerdotalis iudicij reuerentia, fas fuerat ſacerdotali vel eccleſiaſtica continentia contineri, ſcribi ad regem, legationémque inſtrui oportuerit. Sed quid aliud his literis quàm libertatem fidei & contagionem Arriani nominis deprecantur, orántque vincula, carceres, tribunalia, & omne illud ferale habitum, nouas etiam in reos quæſtiones inhiberi? Deus cognitionem ſui docuit potius quàm exegit: & operationum cœleſtium admiratione præceptis ſuis concilians autoritatem, coactam confitendi ſe aſpernatus eſt voluntatem. Si ad fidem veram iſtiuſmodi vis adhiberetur, epiſcopalis doctrina obuiam pergeret, diceretque: Deus vniuerſitatis eſt, obſequio non eget neceſſario, non requirit coactam confeſſionem. Non fallendus eſt, ſed promerendus. Noſtra potius, nõ ſua cauſa venerandus eſt. Non poſſum niſi volentem recipere, niſi orantem audire, niſi profitentem ſignare. Simplicitate quærendus eſt, cõfeſſione diſcendus eſt, caritate

Fortè aditum.

caritate amandus est, timore venerandus est, voluntatis probitate retinẽdus est. At verò quid istud quòd sacerdotes timere Deum vinculis coguntur, pœnis iubentur? Sacerdotes carceribus continentur, plebs in custodiam catenati ordinis constricta disponitur, virgines nudantur ad pœnam: sacrata Deo corpora publico exposita cõspectui, ad fructũ spectaculi & quæstionis aptantur. Cogunt, nempe non vt Christiani omnes sint, sed vt Arriani: & confessam in Deo fidem ad consortium piaculi sui sceleris compellunt. Autoritate etiam nominis sui, in errorem imperatorẽ transducunt: rectum affirmantes, vt sub specie timoris Dei, in hac peruersitate subditos sibi tradant. Quæstiones poscũt, iudiciorum subsidia desiderant, autoritatem regiam implorant: & nec si peruersitatem sceleris sui erubescunt, extorquere conniuentiam plebium, nec cogi de iure potuerũt. Hæc si de veterib' cartulis prolata ætatis nostræ tempus instruerent, ambigendum, vt opinor, tantis de rebus fuisset, & cum ab alijs quibusque pronunciati posceretur reus, quæreretur in fidem literarum, in iudicium vitam, in accusatorum fidem, in ipsius quoque hominis mores atque actus. Moueret enim absolutionem eius Arrianorum iuncta damnatio, magnúsque periculi esset iudicium simul cũ reatus & innocentiæ non suscepta rursum inquisitione dissoluere, totáque in patrocinium suum cum fidei doctrina autoritas sibi antiquitatis assisteret. At cum ipsi qui tunc Arriani hæretici damnati sunt, rem exagitent, turbent omnia, omnésque ex potestate & ambitione corrumpant, & Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest: testes loquantur, videãt iudices, fidei doctrina præceptis Euangelicis atq; apostolicis eluceat. Quæ obtusio intelligentiæ est? quæ cordis hebetudo? quæ obliuio spei? quæ mors scelerum? quod odiũ veritatis? in damnatorum fauorem, Dei amorem transducunt. Venio nunc ad id quod recens gestum est, in quo se etiam professio sceleris in secreto artis suæ dedignata est continere. Eusebius Vercellensis episcopus, vir est omni vita Deo seruiẽs. Hic post Arelatensem synodum cum Paulinus episcopus tantis istorum sceleribus contraisset, venire Mediolanum præcipitur, collecta iam illic malignantium synagoga: decem diebus ad ecclesiam est vetitus accedere, dum aduersus tam sanctum virum malicia se peruersa consumit. Soporatis deinde consilijs omnibus, vbi libitum est, aduocatur. Adest vnà cum Romanis clericis, & Lucifero Sardiniæ episcopo. Conuentus vt in Athanasium subscriberet, ait de sacerdotali fide prius oportere cõstare: compertos sibi quosdam ex his qui adessent, hæretica labe pollutos. Expositam fidem apud Nicæam, cuius superius meminimus, posuit in medio: spondens omnia se quæ postularent, esse facturum, si pro fidei professione scripsissent. Dionysius Mediolanensis episcopus chartam primus accepit: vbi profiteri scribendo cœpit, Valens calamũ & chartã è manibus eius violenter extorsit: clamans non posse fieri, vt aliquid inde gereretur. Res post clamorem mulnim deducta in conscientiam plebis est: grauis omnium dolor ortus est, impugnata est à sacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi iudicium, è Dominico, ad palatium transeunt. Cuiusmodi sentẽtiam in Eusebium longe antequam ecclesiam ingrederetur, scripserint: de se loquitur ipsa sententia.

Et hic liber videtur imperfectus.

DIVI HILARII
PICTAVORVM EPISCOPI, AD CONSTANTIVM AVGVSTVM LIBER, QVEM CONstantino ipse tradidit.

NON sum nescius pijssime Imperator, ea quæ de nonnullis negocijs ad conscientiæ publicæ audientiam proferantur, pro dignitate eorum qui eloquuntur, vel grauia existimari solere, vel leuia: dum distantibus opinionibus, ambiguam sententiam ad studium intelligentiæ promouet hominis cõtemptus aut gratia. Sed mihi apud te de diuina re pia dicturo, nullus vulgatæ consuetudinis metus est: quia cùm sis bonus ac religiosus, nec vicium iudicij apud prudentes religionum, quid à quo audiat, sed an quæ audiat sint religiosa, dijudicet. Et quia mihi à Deo de præsentia tua opportunitas præstita est, nec erga hæc quidem conscientiæ meæ cessauit officium: vt in eum quem apud te habeo de religione sermonem, indignitas fortè aliqua tecum loquentis offendat. Episcopus ego sum in omnium Gallicarum ecclesiarum atq; episcoporum communione, licet in exilio permanens, & ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. Exulo autem non crimine, sed factione: & falsis nuncijs synodi apud te imperatorem pium, non ob aliquam criminum meorum conscientiam per impios homines delatus. Nec leuem habeo querelæ meæ testem, Dominum meum religiosum Cæsarem tuum Iulianum: qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit. In promptu enim sunt pietatis vestræ literæ: falsa autem eorũ omnia, qui in exilium meum procurauere, non in obscuro sunt. Ipse quoque vel minister, vel autor gestorum omniũ intra hanc vrbem est. Circumuentum te Augustum, illusúmque Cæsarem tuum, ea confidens cõscientiæ meæ conditione, patefaciam: vt si indignum aliquid nõ modo episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, non iam sacerdotium per veniam expectẽ, sed intra pœnitentiam laici consenescam. Hæc autem dignantissime imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo me iubes loqui, & ea quæ maxime tecum in tempore hoc agenda sunt, prosequar. Dabis quidẽ id in præsens instructionis ad causam: vt præsentem eum, cuius ministerio exulo, vsque ad confessionem falsorum quæ gessit, adducam. Sed nihil de eo, nisi cùm iusseris loquar. Nunc autem quia metus est de mundi periculo, de silentij mei reatu, de iudicio Dei: cur autem est desperandũ de vita, de immortalitate non tam mea quàm tua, vniuersorúmque? Quæ quia mihi cum plurimis communis est, hęc à me communis spei expectatio est. Recognosce fidẽ quam olim, optime at religiosissime imperator, ab episcopis optas audire, & non audis. Dum enim à quibus ea requiritur, sua scribunt, & non quæ Dei sunt prædicant: orbem æternum erroris, & redeuntis in se semper certaminis circumtulerũt. Oportuerat enim humanæ infirmitatis modestia omne cognitionis diuinæ sacramentum illis tantum conscientiæ suæ finibus contineri, quibus credidit: neque post confessam & iuratam in baptismo fidem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti quicquam aliud vel ambigere, vel innouare. Sed quorũdam aut præsumptio aut facilitas, aut error,

Apostolicæ doctrinæ indemutabilem constitutionem A partim fraudulēter cōfessa est, partim audacter egressa: dum in confessione patris, & filij, & spiritus sancti, veritate naturalis significationis eludit, ne id maneret in sensu, quod in regenerationis sacramento est confitendum. Ob hoc penes quorundam conscientiā nec pater pater, nec filius filius, nec spiritus sanctus spiritus sanctus est. Sub cuius necessitatis tanquam improbabili occasione, scribendæ atque innouandæ fidei exinde vsus inoleuit. Qui postquam noua potius cœpit condere, quàm accepta retinere, nec veterata defendit, nec innouata firmauit, & facta est fides temporum potius quàm euangeliorum: dum & secundum annos scribitur, & secundum confessionem baptismi non tenetur. B Periculosum nobis admodum, atque etiam miserabile est, tot nunc fides existere, quot voluntates: & tot nobis doctrinas esse, quot mores: & tot causas blasphemiarum pullulare, quot vitia sunt: dum aut ita fides scribuntur, vt volumus, aut ita vt volumus, intelliguntur. Et cum secundum vnum Deum & vnū Dominum, & vnum baptisma, etiam fides vna sit, excidimus ab ea fide quæ sola est: & dum plures fiunt, ad id cœperunt esse, ne vlla sit. Conscij enim nobis inuicem sumus, post Niceni conuentus synodum, nihil aliud quàm fidem scribi. Dum in verbis pugna est, dum de nouitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de autoribus querela est, dum de studijs certamē C est, dum in cōsensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit: propè iam nemo Christi est. Incerto enim doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus, perturbamus: aut dum docemur, erramus. Iam verò proximi anni fides, quid iam de immutatione in se habet? Primum quæ homousion decernit taceri: sequens rursum, quæ homousion decernit & prædicat. Tertium deinceps, quæ vsiam simpliciter à patribus præsumptam, per indulgentiam excusat. Postremū quartū, quæ non excusat, sed condemnat. Et quò tandem processum est: vt neque penes nos, neque penes quenquam ante nos sanctum exinde aliquid atque inuiolabile perseueret. De similitudine autem Dei filij D ad Deum patrem, quod miserabilis nostri temporis fides est, ne non aut ex toto, aut tantum ex portione sit similis: egregij scilicet arbitri, cœlestium sacramentorum conquisitores, inuisibilium mysteriorum professionibus de fide Dei calumniamur, annuas atque menstruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, defendimus, defensos anathematizamus, aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, & mordentes inuicem, iam absumpti sumus ab inuicem. Fides deinde quæritur, quasi fides nulla sit: fides scribenda est, quasi in corde non sit. Regenerati per fidem nunc ad fidem docemur: quasi regeneratio illa sine fide sit. Christum post baptisma discimus, quasi baptisma ali- E quid esse possit sine Christi fide: emendamus, quasi in spiritum sanctum peccasse sit venia. Sed impietatis ipsius hinc vel præcipuè causa perpetua est, quòd fidem apostolicam septuplo proferentes, ipsi tamen fidem euangelicam volumus confiteri: dum impietates nostras nobis in populis multiloquis defendimus, & magniloquentiæ vanitate aures simplicium verbis fallentibus illudimus, dum euitamus de Domino Christo ea credere, quæ de se docuit credenda, & per speciosum pacis nomen in vnitatē perfidiæ subrepimus, & sub reijciendis nouitatibus rursum ipsi nouis ad Deum vocibus rebellamus, & sub scripturarum vocabulo non scripta mentimur, vagi, prodigi, impij, dum & manentia demutamus, & accepta perdimus, & irreligiosa præsumimus. Quod hyeme vndoso mari obseruari à nauigantibus maximè tutum est, vt naufragio desæuiente, in portum ex quo soluerant, reuertantur: vel incautis adolescentibus conuenit, vt cùm in tuenda domo sua mores paternæ obseruantiæ transgressi, profusa libertate sua vsi sunt, iam sub ipso amittendi patrimonij metu solus illis ad paternam cōsuetudinem necessarius & tutus recursus sit: ita inter hæc fidei naufragia cœlestis patrimonij iam penè profligata hæreditate, tutissimum nobis est, primam & solam euangelicam fidem confessam in baptismate, intellectámque retinere, nec demutare quod solum acceptū atque auditum habeo bene credere: non vt ea quæ synodo patrum nostrorum continentur, tanquam irreligiosè & impiè scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam vsurpantur ad contradictionē, quod ob hoc sub nomine nouitatis euangelium negaretur impericulosè, tanquam sub emendatione innouetur

Fides subinde noua in scriptis.

Quod emendatum est, semper proficit, vt dum omnis emendatio displicet, emendationem omnē emendatio cōsequuta cōdēnet: ac si iam, quicquid illud est, non emēdatio aliqua sit emēdationis, sed cœperit esse damnatio. In quantum ego nunc beatæ religiosæque voluntaris verè te Domine Constanti imperator admiror, fidem tantum secundum ea quæ scripta sunt, desiderantē: & meritò planè ad illa ipsa vnigeniti Dei eloquia festinans, vt imperatoriæ solicitudinis capax pectus etiam diuinorum dictorum conscientia plenū sit. Hoc qui repudiat, antichristus est: & qui simulat, anathema est. Sed vnum hoc ego per hanc dignationis tuæ synceram audientiam rogo: vt præsente synodo quæ nunc de fide litigat, paucis me de scripturis euangelicis digneris audire, & loquar tecum de verbis Domini mei Iesu Christi, cuius vel exul sum, vel sacerdos. Habent enim vasa testea non ignobiles thesauros, & infirmiora corporum magis reuerenda sunt: & apud nos modo Deū indocti piscatores locuti sunt. Super humilem & trementem verba sua, secundum prophetam, Deus respicit. Fidem Imperator quæris, audi eam non de nouis chartulis, sed de Dei libris: scito eam posse etiam in occidente donari, vnde venientes in regno Dei, cum Abraham, & Isaac, & Iacob recumbent. Memento eam non in quæstione philosophiæ esse, sed in euangelij doctrina. Non tam mihi rogo audientiam, quàm tibi, atque ecclesijs Dei. Ego enim penes me habeo fidē, exteriore non egeo. Quod accepi, teneo: nec demuto quod Dei est. Sed memento tamen, neminem hæreticorum esse, qui se nunc nō secūdum scripturas prædicare ea quibus blasphemat, mentiatur. Hinc enim Marcellus, verbum Dei cùm legit, nescit: hinc Photinus, hominem Iesum Christū cùm loquitur, ignorat: hinc & Sabellius, dum quòd ego & pater vnum sumus, non intelligit, sine Deo patre & sine Deo filio est: hinc & Montanus per insanas fœminas suas paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit, quia litera occidit, & mundi princeps diabolus est. Omnes scripturas sine sensu loquuntur, fidem sine fide prætendunt. Scripturæ enim non in legendo sunt, sed in intelligendo: neq; in præuaricatione sunt, sed in caritate. Audi, rogo, ea quæ de Christo sunt scripta, ne sub eis ea quæ nō scripta sunt prædicētur. Summitte ad ea quæ de libris locuturus sum, aures tuas: fidem tuam ad Deum erigas. Audi quod proficit ad fidem, ad vnitatem ad æternitatem.

Isa. 66.

tatem. Locuturus sum tecum cum honore regni & fidei tuæ, omnia ad orientis & occidentis pacem profutura: sub publica conscientia, sub synodo dissidenti, sub lite famosa. Præmitto interim pignus futuri apud te sermonis mei. Non aliqua ad scandalum, neque quæ extra euangelium sunt, defendam: sed intelliges à me in sacramento solius Dei veri & quem misit Iesum Christum prædicari vnum Deum patrem, ex quo omnia: & vnum Dominum Iesum Christum, per quem omnia, natum ex Deo, qui est ante tempora ęterna, & erat in principio apud Deum Deus verbum, qui est imago Dei inuisibilis, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: qui cùm in forma Dei esset, humilitas se salutis nostræ causa, formam serui ex conceptu spiritus sancti de virgine accepit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: & post resurrectionem mortis deinde in cœlestibus sedens, aderit iudex viuorum & mortuorum, & rex omnium æternorum seculorum. Est enim vnigenitus Deus, & Deus verus, & Deus magnus, super omnia Deus: & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus Christus in gloria Dei patris est. Hęc ego in spiritu sancto, ita credidi, vt vltra hanc de Domino Iesu Christo fidem non possim doceri: non per hæc adimẽs patrum fidei religionem, sed secundũ regenerationis meæ symbolum, & doctrinæ euangelicæ scientiam, ab ea iuxta ista non dissonans.

Et hic liber videtur minutus.

DIVI HILARII PICTAVORUM *Episcopi, contra Arianos, vel Auxentium Medeolanensem, liber.*

Dilectißimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hęresim detestantibus episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius conseruus vester salutem.

SPECIOSVM quidem nomen est pacis, & pulchra est opinio vnitatis: sed quis ambigat eam solam Ecclesiæ atque Euangeliorum vnicam pacem esse, quæ Christi est? Quam ad Apostolos post passionis suę gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus commendauit abiturus: hãc nos fratres dilectissimi, & amissam quærere, & turbatam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipsius fieri nos vel participes vel autores, nec temporis nostri peccata meruerunt, nec imminentis antichristi præuij ministrique sunt passi: qui pace sua, id est, impietatis suæ vnitate se iactant, agentes se non vt Christi episcopos, sed antichristi sacerdotes. Ac ne maledicis verborum in eos vti conuiciis arguamur, causam perditionis publicæ, ne cuiquã ignorata sit, non tacemus. Antichristos plures esse, etiam apostolo Ioanne prædicãte, cognouimus. Quisquis enim Christum, qualis ab apostolis est prædicatus, negauit, antichristus est. Nominis antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur, hoc sub specie prędicationis euãgelicæ laboratur: vt Dominus Iesus Christus, dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum misereri licet nostræ ætatis laborem & præsentium temporum stultas opiniones congemiscere: quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi ecclesiam ambitione seculari laboratur. Oro vos episcopi, qui hoc vos esse creditis: quibus nam

A suffragiis ad prædicandum euangelium apostoli vsi sunt? Quibus adiuti potestatibus Christum prædicauerunt, gentesque ferè omnes ex idolis ad Deum transtulerunt? An ne aliquam sibi assumebant è palatio dignitatem: hymnum Deo in carcere, inter catenas, & post flagella cantantes? Edictisque regis Paulus cùm in theatro spectaculum ipse esset, Christo ecclesiam congregabat? Nerone se, credo, aut Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur: quorum in nos odiis confessio diuinæ prædicationis effloruit. Illi manu atque opere se alentes, intra cœnacula secretaque coeuntes, vicos & castella gentesque ferè omnes terra ac mari contra senatusconsulta & regum edicta peragrantes: B claues credo regni cœlorum non habebant? Aut non manifesta se tum Dei virtus contra odia humana porrexit: cùm tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc, proh dolor, diuinam fidem suffragia terrena commendant: inopsque virtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur.

Terret exiliis & carceribus ecclesia, credique sibi cogit, quæ exiliis & carceribus est credita: pendet à dignatione communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore: fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata: diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus o- C disset. Hæc de comparatione traditæ nobis olim ecclesiæ, nunc quàm deperditæ, res ipsa quæ in oculis omnium est atque ore, clamauit.

Quid autem illud sit quod ignorandum vltrà non sit, breuiter exponam. Secundum placitam Deo plenitudinem coartata sunt tempora. Incircumscripta enim ratio eorum cœlestibus libris docetur: ac necesse est in ipsam nos ætatem antichristi incidisse, cuius secundum Apostolum ministris in lucis se angelum transformantibus, ab omnium ferè sensu & conscientia is qui est Christus aboletur.

Vt enim erroris affirmatio certa sit, incerta verò opinio anteferatur: sitque antichristo iam peruium, D Christum eum esse se fallere, de quo nunc vsque dissensum sit. Hinc illæ variæ opiniones, hinc sub vnius Christi fide prædicatio plurimorum, hinc Arij spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelum transfiguratus: cuius hæreditas nominis ad Valentem, Vrsatium, Auxentium, Germinium, Caium, successioque defluxit. Nam ipsi nunc Christum nouum, per quem antichristus subreperet, intulerunt. Volunt enim hunc suum Christum non eius diuinitatis esse, cuius & pater est: sed esse eum præstantem cæteris aliis creaturis creaturam, eumque per voluntatem Dei ex nihilo substitisse, & eum ante omnia quidem secula, & ante omne omnino tempus natum ex Deo Deum E esse, sed non ex substantia Dei esse, neque diuinæ in eo natiuitatis maiestatisque eius, quæ Dei est, intelligendam veritatem, ne quàm verus sit Deus qui pater est, tam verus sit Deus qui filius est: vt id quod vnum esse filius & pater in euangeliis prędicantur, in voluntatis tantú sit & charitatis societate, non in diuinitatis veritate. Quę si in filio nõ eadem est ipsa illa quę Dei est, vt in confessione fidei Deus vnus sit: cur Deum filium, cur ante tempora & secula confitentur: nisi quia Dei nomen sancto cuique per indulgentiam est destinatum, & regenerati omnes verè Dei filij sunt, & angeli omnes per Christum vtique conditi, non ante omnia omnino secula sunt creati? Verùm antichristum arbitror minori inuidia introducen-

dum, miserisque credendum. Tribuunt Christo Dei nomen, quia hoc & hominibus fit tributum. Fatentur Dei verè filium, quia sacramento baptismi verè Dei filius vnusquisque perficitur. Ante tempora & sæcula confitentur, quod de angelis atque diabolo est non negandum. Ita Domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt vel angelorum propria, vel nostra. Cæterùm quod Deo Christo legitimum & verum est, Christus Deus verus, id est, eadem esse filij quæ patris diuinitas, denegatur. Et huius quidem vsque adhuc impietatis occasio per fraudem perficitur, vt iam sub antichristi sacerdotibus Christi populus non occidat, dum hoc putant illi fidei esse, quod vocis est. B Audiunt Deum Christum, putant esse quod dicitur. Audiunt filium Dei, putant in Dei natiuitate inesse Dei veritatem. Audiunt ante tempora, putant idipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quàm corda sunt sacerdotum. Si Deū verum Ariani prædicant, Christum Deum sine fraude confessi sunt: quod si Deum dicunt & negant verum, tribuunt nomen, adimunt veritatem.

Quanquam igitur impijssimis eorum blasphemiis plenæ omnes ecclesiarum chartæ, plenique iam libri sint: quid proximè tamen acciderit, non tacendum est. Cum edicto graui sanctus rex perturbari ecclesiam Mediolanensium, quæ Deum verum Christum, C & vnius cum patre diuinitatis & substantiæ confitetur sub vnitatis specie & voluntate iussisset: etiam importuna interpellatione suggessi, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum, atque adieci, eum aliter credere quàm rex ipse, aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à quæstore & magistro præcepit, considentibus vna nobiscum episcopis ferè decem: primumque, vt in foro solet, de persona calumniatus est, damnatum quondam me à Saturnino, audiri vt episcopum non oportere. Non est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit, enarrare: sed qui tum audiebant, de fide potius, vt regi placuerat, agitandum D esse decernunt. Cumque iam in arcto esset negandi periculo: credere se Auxentius Christum Deum verum, & vnius cum Deo patre diuinitatis & substantiæ est professus. Placuit igitur hoc scribi, & ne memoriis audientium quæ dicta essent, elaberentur, continuò libellum regi per quæstorem offero, quo quid conuenisset, contineretur: & ne quid mentiri arguat, eiusdem exempla subieci. Placet omnibus Auxentium hęc ipsa profiteri frequenter, qui vt ipse scriberet, est coactus. Qui diu consilia sua versans, callidissimè fidem regis eludit: dat scripturam stylo antichristi compositam. Nam primum ea quæ Niceæ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse E testatur: vim scilicet illatam episcopis, fidem esse veræ confessionis affirmans. Negat quoque se scire Arium: cùm in Alexandria in Ariana ecclesia, cui Gregorius præerat, præsbyter esse cœpisset. Sed de Ariminensi synodo, quæ ab omnibus est religiosè dissoluta, nihil dicamus: tantum diaboli commenta pandenda sunt. Cùm placuisset igitur scribi Deum verum esse Christum, & vnius cum patre diuinitatis esse atque substantiæ: ponitur talis ab eo, vt à callidissimo diabolo, sententia, quæ significaret Christum ante omnia tempora natum Deum verum filium: vt secundum Arianos veritas ad filium, non ad Deum referretur. Et vt longè maior differentia huius significationis existeret, subijcitur: Ex vero Deo patre: vt in patre Dei veritas

A esset, in Christo veritas tantum filij scriberetur. Dehinc procedente sermone, vnà ab Auxentio diuinitas prædicatur, & in ea non confitetur & filium: vt in solo patre, non etiam in filio esset sola vna diuinitas. Spargitur verò per populos, Auxentium verum Deū Christum, & vnius cum patre diuinitatis ac substantiæ scripsisse, neque ab exposita per me fidei dissidere sententia, postque ad communionem eius rex pro fidei synceritate aduenit.

Sed cùm hoc mysterium impietatis diu occultatum iam non taceretur, diceremque fingi omnia, fidem negari, Deum atque homines illudi, iubeor de Mediolano proficisci, cùm consistendi mihi in ea inuito rege esset nulla libertas. Hæc igitur fratres, quibus Dei iudicium in metu est, ita gesta esse significo. *Quære post finē huius libelli.* Auxentius quod negare timuit, noluit confiteri: nam expositionis ipsius exemplar subieci. Si idem scripsit, arguite fallentem: si verò aliud scripsit quàm professus est, intelligite iam Christum per eum alium, id est, antichristum prædicari. Lusit quidem ille verbis, quibus posset fallere electos, sed patet impietatis tantę professio. Negat se duos deos prædicare, quia nō duo patres sunt. Quis secundum hæc non videt vnius Dei confessionem idcirco tantum patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille satanæ stylus extitit: Noui vnum solum verum Deum patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum scripturas filium genitori suo patri. Si vsquam in sanctis voluminibus hoc scriptum est, habet innocentiæ professionem. Si veritatem diuinitatis pater & filius vnum sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem Dei Christus est: sed & hominem imaginem Dei esse non dubium est, cùm ad imaginem & similitudinem Dei Adam factus sit. Quid tu hæres Arij, Christo tantum nostra concedis? Quid regem, quid comites, quid Dei ecclesiam, patris tui, id est satanæ arte circumuenis? Christum Deum dicis, quid fallis in nomine? Nega Mosen Pharaoni Deum dictum, Christum filium & primogenitum Dei loqueris. Nega primogenitum filium Israel Deo esse. Christum ante tempora natum asseris, & creatū. Nega diabolum ante tempora & sæcula substitisse. Christum similem patri memoras. Nega ad imaginem & similitudinē Dei hominem esse cœpisse. Solū in Christo quod est denegas, ne Deus verus & vnius cum patre diuinitatis atque substantiæ sit: & solitus es vnà cū magistris tuis me hæreticum arguere. Expone quibus putes literis, impietatis meæ causam: & blasphemiarum mearum titulum propone. Mihi antichristus est, qui vnius diuinitatis esse filium cum patre non confitetur: qui que nō ita vnum Deum verum patrem prædicat, vt veritas quoque diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur vnius diuinitatis Christus & Deus sunt, cur hoc non simpliciter scripsisti? Si tibi nō sunt, cur hoc non simpliciter denegasti? Arcanum igitur tam pestiferi mysterij optassem fratres ipse potius quàm per literas reuelare; & omnes blasphemias Auxentij verbis singulis explicare: verùm quia id non licet, saltem vnusquisque quod sibi licet intelligat. Multa alia proferre ecclesiæ me pudor inhibet, & committere epistolæ Arianorum blasphemiarum dedecora pertimesco. Vnum moueo, cauete antichristum, malè enim vos parietum amor cepit, malè ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini, malè sub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum est, in his antichristum esse sessurum? Montes mihi,

mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores: in his enim prophetæ, aut manentes, aut demersi, Dei spiritu prophetabant. Absistite itaque ab Auxentio satanæ angelo, hoste Christi, vastatore perdito, fidei negatore: quam sic est regi professus, vt falleret: sic fefellit, vt blasphemaret. Congreget nunc ille quas volet in me synodos, & hæreticum me, vt sæpe iam fecit, publico titulo proscribat, & quantam volet iram in me potentium moliatur: mihi certè ille nunquam aliud quàm diabolus erit, quia Arianus est. Neque pax aliquorum vnquam optabitur: nisi eorum qui secundum patrum nostrorum apud Nicæam tractatum, anathematizatis Arianis, Christum Deum verum prædicabunt.

AVXENTII MEDIOLANENsis Epistola.

Beatißimis ac gloriosißimis imperatoribus, Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius episcopus Ecclesię catholicę Mediolanensium.

EGo quidem piissimi imperatores, existimo non oportere sexcentorum episcoporum vnitatem, post tantos labores ex contentione paucorum hominum refricari, abiectis decretis ante annos decem, sicut & scripta manifestant. Sed & si aliqui è plebe, qui nunquam communicauerant, neque his qui ante me fuerunt episcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Eusebio, perturbantes quosdam, hæreticum me vocauerunt: iussit verò pietas vestra cognoscere de his viros laudabiles, quęstorem & magistrum: & sicut prędixi non eos personam habere accusatorum, aut iudicare, qui semel depositi sunt, dico autem Hilarium, & qui ei consentiunt: tamen obediens serenitati vestrę, processi manifestare, falsa docentibus & blasphemantibus & vocantibus me Arianum, & quasi non confitentē Christum filium Dei Deum esse. Exposui amicis pietatis vestræ meam confessionem, primum satisfaciens, quia nūquā sciui Arium, non vidi oculis, non cognoui eius doctrinam: sed ex infantia quemadmodū doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis credidi, & credo in vnum solum verum Deum patrem omnipotentem, inuisibilem, impassibilem, immortalem: & in filium eius vnigenitum Dominum nostrum Iesum Christū ante omnia secula & ante omne principium natum ex patre Deum, ex vero Deo patre, secundum quod scriptum est in Euangelio [Ioan. 17.]: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Per ipsum enim omnia facta sunt, visibilia & inuisibilia: Qui descendit de cœlis voluntate patris propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto ex Maria virgine secundum carnem, sicut scriptum est, & crucifixum sub Pontio Pilato, sepultum, tertia die resurrexisse, ascendisse in cœlis, sedere ad dexteram patris, venturum iudicare viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum paracletum, quē misit Dominus & Deus noster saluator Iesus Christus discipulis veritatis spiritum. Sic credidi, & credo sicuti & ascendens in cœlos vnicus filius Dei tradidit discipulis dicens [Matth. 28]: Euntes docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Duos autem deos nunquam prædicaui: nec enim sunt duo patres, vt duo dij dicantur, nec duo filij, sed vnus filius ex vno patre, solus à solo, Deus ex Deo, sicut scriptum est: Vnus pater Deus, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus Christus, per quē oīa, propter quod & vnam Deitatē prædicamus [I. Cor. 8.]. Omnes ergo hæreses quæ aduersus catholicam fidem veniunt, semper quidem congregati episcopi catholici condemnauerunt & anathematizauerunt, specialiter autem conuenientes Arimino, & inde condemnauimus. Catholicam autem & Euangeliorum quam tradiderunt Apostoli, hanc fideliter custodiuimus. Vt autem pietas vestra verius cognosceret ea quæ gesta sunt in consilio Ariminensi, transmisi, & peto vt ea libenter legi pręcipiatis: sic enim cognoscet serenitas vestra, quia iam dudū damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius, contendunt vbique scismata facere. Quæ enim bene de sanctis scripturis catholicæ fidei exposita sunt: pietas vestra peruidet, hæc retractari non oportere.

DIVI HILARII PICTAVOrum Episcopi, de Synodis fidei catholicæ contra Arianos, & prævaricatores Arianis acquiescentes.

Dominis & beatißimis fratribus, & coepiscopis prouinciæ Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ, & primæ Belgicę & Belgicę secundę, & Lugdunensis primę & Lugdunensis secundę, & prouinciæ Aequitanicæ, & Prouinciæ Nouempopulanæ, & ex Narbonensi, plebibus, & clericis Tolossanis, & prouinciarum Britanniarum episcopis, Hilarius seruus Christi, in Deo & Domino nostro æternam salutem.

COnstitutum mecum habebam fratres charissimi, in tanto silentij vestri tempore nullas ad vos ecclesiastici sermonis literas mittere. Nam cùm frequenter vobis ex plurimis Romanarum prouinciarum vrbibus significassem, quid cum religiosis fratribus nostris Orientis episcopis, fidei studiíque esset, quantaque sub occasione temporalium motuum diabolus venenato ore atque lingua mortiferæ doctrinæ sibila protulisset: verens ne in tanto ac plurimum episcoporum calamitosæ impietatis vel erroris periculo taciturnitas vestra de pollutæ atque impiatæ conscientiæ esset desperatione suspecta (nam ignorare vobis frequenter admonitis non licebat) mihi quoque apud vos tacendum arbitrabar, Dominicæ sententiæ admodum memor, quæ post primam atque iteratam contentionem eos, qui etiam sub testimonio ecclesię inobedientes existerent, haberi sicut ethnicos publicanosque iussisset.

Sed beatæ fidei vestræ literis sumptis, quarum lentitudinem ac raritatem de exilij mei, & longitudine, & secreto intelligo constitisse: gratulatus sum in Domino incontaminatos vos & illæsos ab omni contagio detestandæ hæreseos perstitisse, vosque comparticipes exilij mei, in quod me Saturninus, ipsam conscientiam suam veritus, circumuento Imperatore detruserat, negata ipsi vsque hoc tempus toto iam triennio communione, fide mihi ac spiritu cohærere: & missam proxime vobis ex Syrmiensi oppido infidelis fidei impietatē, non modo non suscepisse, sed nuntiatā etiā significatáq; dānasse: necessariū mihi ac religiosum intellexi, vt nūc quasi episcopus, episcopis mecū in Christo

quam de verborum ſuſpicionibus ac diſſenſionibus A
in eo ſermonem, ea quæ ab Orientalibus epiſcopis ad-
uerſum conſcriptam apud Syrmium hæreſim, dicta
& conſtituta ſunt, verbis quàm poſſim abſolutiſſimis
demonſtrem: non quòd non ab aliis planiſſimè omnia
ædita ſint, ſed quòd ex Græco in Latinum ad verbum
expreſſa tranſlatio affert plerumque obſcuritatem,
dum cuſtodita verborum collatio eandem abſolutio-
nem non poteſt ad intelligentiæ ſimplicitatẽ conſer-
uare. Meminiſtis namque in ea ipſa ſcripta proximè
apud Syrmium blaſphemia, id tentatum ac laboratum
fuiſſe: vt dum pater vnus & ſolus omnium Deus præ-
dicatur, Deus eſſe filius negaretur, & dum de homou- B
ſio & homœuſio taceri decernitur, id decretum eſſe,
vt aut ex nihilo, vt creatura, aut ex alia eſſentia, vt
conſequentia creaturarum, & non ex Deo patre Deus
filius natus confirmaretur. Tum porrò in eo quod ho-
nore, claritate, dignitate, maieſtate pater maior dice-
retur, id eſſe quæſitum, vt filius his omnibus quibus
pater maior eſt, indigeret. Poſtremò dum ignorabilis
natiuitas eius aſſeritur, per hoc ignorantiæ decretum
neſcire quod ex Deo ſit iuberemur: perinde quaſi iu-
beri decernique poſſit, vt quis aut quod ignoraturus
ſit ſciat, aut quod ſcierit ignoret. Ipſam autem ex ſo-
lido impiiſſimæ blaſphemiæ peſtem inuitus licet ſub-
didi, vt reſponſionum, quæ è diuerſo ab Orientalibus C
poſitæ ſunt, abſolutius & virtus & ratio noſceretur,
quibus ſtudij fuit, vt ſecundum intelligentiæ ſuæ ſen-
ſum omnibus hæreticorum artibus contrairent. Exẽ-
plum blaſphemiæ apud Syrmium per Oſium & Po-
tamiũ conſcriptę. Cùm nõnulla putaretur eſſe de fide
diſceptatio diligenter omnia apud Syrmium tractata
ſunt & diſcuſſa, præſentibus ſanctiſſimis fratribus &
coepiſcopis noſtris, Valente, Vrſatio & Germinio.
Vnum conſtat Deum eſſe omnipotentem patrem,
ſicut per vniuerſum orbem creditur: & vnicum filium
eius Ieſum Chriſtum Dominum, ſaluatorem noſtrum
ex ipſo ante ſecula genitum. Duos autẽ deos nec poſſe
nec debere prædicari, quia ipſe Dominus dixit: Ibo ad D
patrem meum & patrem veſtrum, Deum meum &
Deum veſtrum. Ideo omnium Deus vnus eſt, ſicut
Rom. 3. Apoſtolus docuit: An Iudæorum Deus tantum? nõn-
ne & gentium? imò & gentium. Quoniam quidẽ vnus
Deus qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præpu-
tium per fidem. Sed cætera conuenerũt, nec vllam ha-
bere potuerunt diſtrepantiam. Quod vero quoſdam
haud multos mouebat de ſubſtantia, quæ Gręcè vſia
appellatur, id eſt, vt expreſſius intelligatur, homou-
ſion quod dicitur, aut homœuſion, nullam omnino
fieri oportere mentionem. Nec quanquam prædicare
ea de cauſæ ratione, quòd nec in diuinis ſcripturis cõ-
tineatur, & quòd ſuper hominis ſciẽtiam ſit, nec quiſ- E
Isai. 53. quam poſſit natiuitatem filij enarrare, de quo ſcriptũ
eſt: Generationem eius quis enarrabit? Scire autem
manifeſtum eſt ſolum patrem, quomodo genuerit fi-
lium ſuum, & filium quomodo genitus ſit à patre.
Nulla ambiguitas eſt, maiorem eſſe patrem. Nulli po-
Ioan. 14. teſt dubium eſſe, patrem honore, dignitate, claritate,
maieſtate, & ipſo nomine patris maiorem eſſe filio te-
ſtante: Qui me miſit, maior me eſt. Et hoc catholicũ
eſſe, nemo ignorat, duas perſonas eſſe patris & filij
maiorem patrem, filium ſubiectum, cum omnibus his
quæ ipſi pater ſubiecit. Patrem initium non habere,
inuiſibilem eſſe, immortalem eſſe, impaſſibilem eſſe.
Filium autem natum eſſe ex patre, Deum ex Deo, lu-
men ex lumine. Cuius filij generationem, vt antedi-

A ctum eſt, neminem ſcire niſi patrem ſuum. Ipſum au-
tem filium Dei Dominum & Deum noſtrum, ſicut
legitur, carnem vel corpus, id eſt, hominem ſuſcepiſſe
ex vtero virginis Mariæ, ſicut angelus prædicauit. Vt
autem ſcripturæ omnes docent, & pręcipuè ipſe ma-
giſter gentium Apoſtolus, hominem ſuſcepiſſe de
Maria virgine, per quem compaſſus eſt. Illa autem
clauis totius fidei & illa confirmatio, quod trinitas
ſemper ſeruanda eſt, ſicut legimus in Euangelio: It Matth. 28.
& baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij &
ſpiritus ſancti. Integer, perfectus numerus trinitatis
eſt. Paracletus autem ſpiritus per filium eſt, qui miſſus
B venit iuxta promiſſum, vt Apoſtolos & omnes cre-
dentes inſtrueret, doceret, ſanctificaret.

His itaque tot & tantis impietatis profeſſionibus
æditis, has rurſum è contrario Orientales epiſcopi in
vnum congregati ſententiarum definitiones condide-
runt. Sed quia frequens nobis nũcupatio eſſentiæ ac
ſubſtantiæ neceſſaria eſt, cognoſcendum eſt quid ſi-
gnificet eſſentia, ne de rebus locuturi, rem verborum
neſciamus. Eſſentia eſt res quæ eſt, vel ex quibus eſt,
& quæ in eo quod maneat ſubſiſtit. Dici autem eſ-
ſentia, & natura, & genus, & ſubſtantia vniuſcuiuſ-
que rei poterit. Propriè autem eſſentia idcirco eſt di-
cta, quia ſemper eſt. Quæ idcirco etiam ſubſtantia eſt,
C quia res quæ eſt neceſſe eſt ſubſiſtat in ſeſe: quicquid
autem ſubſiſtit, ſine dubio in genere vel in natura, vel
ſubſtãtia maneat. Cùm ergo eſſentiam dicimus ſigni-
ficare naturam, vel genus vel ſubſtantiam intelligimus
eius rei quæ in his omnibus ſemper eſſe ſubſiſtat. Nũc
igitur præſcriptas ab oriẽtalibus fidei definitiones re-
cenſeamus.

Si quis audiens imaginem eſſe filium Dei inuiſibilis, idem 1
dicat eſſe imaginem Dei quod & Deum inuiſibilem: quaſi
non confitens verè filium, anathema ſit.

Excluſa eſt aſſertio volentium nominibus tantum
patrem & filium prædicare: cùm imago omnis, eius
ad quem coimaginetur, ſpecies indifferens ſit. Neque
D enim ipſe ſibi quiſquam imago eſt: ſed eum cuius ima-
go eſt, neceſſe eſt vt imago demonſtret. Imago itaque
eſt rei ad rem coæquandæ imaginata & indiſcreta ſi-
militudo. Eſt ergo pater, eſt & filius, quia imago pa-
tris eſt filius: & qui imago eſt, vt verè imago ſit, ſpe-
ciem neceſſe eſt & naturam & eſſentiam ſecundum
quod imago eſt, in ſe habeat autoris.

Et ſi quis audiens filium dicentem: Sicut enim pater habet 2
vitam in ſemetipſo, ſic & filio dedit vitam habere in ſemet-
ipſo, eundem dicat, qui acceperit à patre vitam, qui confite- Ioan. 5.
tur hoc idem, Ego viuo propter patrem, quem & illum qui
dederit: anathema ſit.

Diſcernitur perſona accipientis & dantis, ne ipſe Ibid. 6.
E ſit idem vnus & ſolus. Cùm enim anathema ſit, qui
ſolitarium atque vnicum in accipientis & dantis pro-
feſſione crediderit: non poteſt intelligi idem atque
vnus à ſe accepiſſe qui dederit. Neq; enim eſt ipſe ſolus
qui viuit & per quem viuit, quia alius eſt ſibi viuens,
alius profitens ſe viuere per autorem: & vnum atque
eundem nemo profitebitur qui vita vtatur, & per
quem ſit cauſa viuendi.

Et ſi quis audiens vnigenitum filium, inuiſibilis Dei ſi- 3
milem, non dixerit eſſentia filium, qui eſt imago Dei inuiſi-
bilis, cuius imago & iuxta eſſentiam intelligitur, quaſi non
verè dicens filium: anathema ſit.

Indiſcreta confirmatur indiſſimiliſque natura. Cùm
enim vnigenitus filius, & imago inuiſibilis Dei ſit: ne-
ceſſe eſt per ſpeciẽ atque naturam ſimilis eſſentia ſit.

Aut quomodo inter filium atque patrẽ natura discernitur generis indifferentis, cùm in his quæ patris sunt propria, subsistens filius per naturam in se genitã consistat, gloriæ scilicet, virtutis, potestatis, inuisibilitatis, essentiæ: atque ita in his paribus diuinitatis bonis intelligitur neque ille minor esse cùm filius sit, neque hic præstare cùm pater sit, cùm patri filius & coimaginatus ad speciem sit: nec fit dissimilis in genere, quia diuersitatem substantiæ geniti ex substantia patris filij similitudo non recipit, & omnem in se diuinitatis paternæ, qualis & quanta est, formam inuisibilis Dei filius & imago complectitur: & hoc verè est esse filium, paternæ scilicet formæ veritatem, coimaginatæ in se B naturæ perfecta similitudine retulisse.

4 *Et si quis audiens hoc: Quomodo enim pater habet vitam in* Ioan. 5. *semetipso, sic & filio dedit vitam habere in semetipso, similem non dicat etiam iuxta essentiam filium patri, ipso testante quod sic habet, quemadmodum dixit: anathema sit.*

Manifestum est enim, quòd vita in patre hic intelligitur substantia significata: vita quoque in vnigenito, quæ ex patre generata est, essentia intellecta, ita similitudinẽ essentiæ ad essentiam significari connectitur. Tali confessione originis suæ indiscretæ naturæ perfecta natiuitas est. Quod enim in vtroque vita est, id in vtroque significatur essentia: & vita quæ generatur ex vita, id est, essentia quæ de essentia nascitur, dum non C dissimilis nascitur, scilicet quia vita ex vita est, tenet in se indissimilem naturam originis suæ, quia & natæ & gignentis essentiæ, id est, vitæ quæ habetur, & data est, similitudo non discrepet. Quod enim ex se Deus eum ex naturæ suæ similitudine genuit, non deseruit in eo genitam similitudinem naturalis proprietate substantiæ. Non enim aliud habet quàm dedit: & sicut vitam habens, ita habendam dedit vitam. Ac sic quod de essentia tãquam vita ex vita, simile sui secundum essentiam nascitur, nullam diuersitatem ac dissimilitudinem admittit geniti & gignentis essentia.

5 *Si quis, condidit vel creauit me, & genuit me, ab eodem* D *audiens, hoc genuit me, non tamen ex similitudine essentiæ intelligat, sed idem esse dicat, genuit me, & condidit me, quasi non dicens filium de Deo perfectum, ex duobus nominibus significatum filium, sed per duo nomina, hoc est, condidit me & genuit, conditionem tantummodo dicens, & nequaquam filium, sicut tradidit sapientia ex duobus pium intellectum: anathema sit.*

Dicentibus creaturam vel conditionem esse filium Dei contraitur ratione subiecta. Namque impietatis hæreticorum hinc prophana pręsumptio est, quòd legisse se dicant: Dominus condidit vel creauit me. id ipsum enim conditio & creatio videtur intelligi. Sed consequentem sententiam subtrahentes, ex qua intelligentiam prior sumit: ex prima arripiunt impietatis E suæ autoritatem, vt creaturam dicant, quia sapientia dixerit se creatam. Quæ si creata est, quomodo potuit & nasci? quia omnis natiuitas quæcunque est, in naturam suam ex natura gignente consistit. Creatio autem sumit exordium de creantis potestate: potente scilicet creatore ex nihilo condere creaturam. Sapientia itaque quæ se dixit creatam, eadem in consequenti se dixit & genitam, creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus speciẽ & consuetudinem, sine imminutione aliqua ac demutatione sui creauit ex se ipsa quod genuit. Creantis enim opus non habet passionem, aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condit: A & est opus virtutis creatio, non naturæ ex natura gignẽte natiuitas. At verò natiuitas, legitimæ originis & genuinæ naturæ profectus est. Ex natura enim generante naturã sumpsit genita natura. Sed quia Dei filius nõ corporalis partitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto Deo perfectus Deus natus est: idcirco ait creatã se esse sapiẽtia, omnes in generatione sua corporales passiones excludẽs. At verò vt ostẽderet, nõ creationis in se, sed natiuitatis naturã esse, subiecit & genitam, vt cùm creatã se & genitã confitetur, absolutã natiuitatis suæ intelligentiã præstaret: dũ & indemutabilẽ patris natura in creatione significat, & legitimã ac propriam B ex Deo patre genitæ naturæ suæ ostẽdit esse substãtiã. Atque ita perfectæ natiuitatis intelligentiã, creationis & generationis attulit sermo: cũ alterũ sine demutatione, alterũ in proprietate naturę est. Fitq; vtrũque vnũ, & vnũ vtrumque perfectũ: dum & filius ex Deo ac sine demutatione Dei natus est, & ex patre nascitur vt creetur, & indemutabilis ex se, ac naturalis filio pater, sic filiũ condit vt generet. Hæresis ergo creaturã esse Dei filium profiteri ausa, damnatur: quia impiam creaturę Dei ex nihilo opinionem, impassibili per eam diuinitatis perfectione monstrata consequens professio naturalis generationis extinguat.

Et si quis in filio patris similitudinem secundum essentiam 6 C *quidem ipso filio reuelante, per hæc quæ dicit: Sicut enim pa-* Ioan. 5. *ter habet vitam in semetipso, sic & filio dedit habere vitam in semetipso: iuxta efficaciam autem per ea quæ docet: Quæ enim pater facit, eadem & filius similiter facit, solum secundum efficaciam similitudinem concedens: iuxta essentiam* Ibid. *verò quod est principalissimum fidei nostræ, filium fraudet: quasi semetipsum fraudans cognatione vitæ perpetuæ, quæ est in patre & filio: anathema sit.*

Conclusi hæretici scripturarum autoritatibus hoc solum tribuere solent filio, vt patri tantũ virtute similis sit, adimãt autẽ ei similitudinẽ naturę: stulti atq; impij nõ intelligẽtes, nõ nisi ex naturæ similitudine similitudinẽ esse virtutis. Neq; enim aliquãdo inferior na- D tura, superioris à se potiorisque naturæ virtutem consequetur. Aut quid hæc asserẽtes de omnipotẽte patre Deo profitebũtur, si virtuti suæ virtus naturæ inferioris exæquatur? Non enim potest negari quin filius idẽ possit, cùm dixerit: Quæcunq; facit pater, eadẽ & filius facit similiter. Sed similitudini virtutis, naturæ similitudo succedit, cum dicit: Sicut enim pater habet vitã in semetipso, ita & filio dedit vitã habere in semetipso. In vita, naturæ & essentiæ significatio est: quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendũ. Tenet ergo vitæ similitudo virtutis similitudinem. Similitudo enim virtutis non potest esse dissimilis naturę atque ita necesse est, vt essentiæ similitudo virtutis similitudi- E nẽ consequatur. Quia sicut ea quæ pater facit, eadem & filius facit: ita sicut habet vitam pater, sic habẽdam filio dedit vitam. Condemnatur ergo impię professionis temeritas, quæ virtutis similitudinem confitens, dissimilitudinem ausa sit prædicare naturæ: cùm principalis spei nostræ fides sit, indifferentem in patre & filio diuinitatis substantiam confiteri.

Et si quis patrem & filium credere se promittens, patrem 7 *dissimilem essentia dicat, sed similem efficacia, quasi prophanas & nouas voces contra essentiam filij loquens, & interimens verum Dei filium esse: anathema sit.*

Confusis permixtisque verbis veritatem frequentissimè hæretici eludunt, & incautorum aures communium vocabulorũ sono capiunt, patrem & filium solis nominibus, non etiam per veritatem naturalis & ge-

nuinæ

uinæ essentiæ prædicantes, quia omniũ creationum sciant dici Deum patrẽ, & sanctos quosque nuncupari meminerint Dei filios: quo exemplo patrem & filium secũdũ cõmunia vniuersitatis nomina confitentur, vt pater & filius dicãtur potius quàm sint: dicũtur enim, nõ etiam sunt, si in his differẽtis essentiæ discreta natura est, cũ nõ possit paterni nominis veritas nisi ex naturæ suæ progenie acquiri. Pater itaque nõ potest alienæ à se ac dissimilis substãtiæ pater dici, quia natiuitas perfecta nõ habet dissidentẽ originalis substantiæ diuersitatẽ. Repudiatur ergo om ıis impietas, quæ patrẽ non secũdum naturam suam, genitique ex se filij patrẽ loquatur. Neque enim pater per id dicetur Deus, si habeat virtuti atque efficaciæ suæ similem creationẽ, sed si genuerit nõ dissimilis atque alienæ à se essentiæ naturã: quia diuersitatẽ paternæ naturæ natiuitas naturalis non recipit. Atque ob id anathema sint, qui patrem asserant dissimilis sibi naturæ patrem esse, vt ex Deo aliud quàm Deus natus sit, & putent essentiã patris à se in filio degenerasse gignendo. Perimunt enim quantum in se est, ipsam illam innascibilem patris & indemutabilem essentiam: quia ausi sunt in vnigeniti sui natiuitatem, dissimilitudinem degeneratæ essentiæ naturalis ingerere.

8 *Et si quis intelligens similem secundum essentiam filium, eius, cuius & filius intelligitur, eundem dicens filium quem patrem, aut patrem patris, aut per emanationẽ, aut aliquam passionem, quemadmodũ corporales filios, ab incorporali patre incorporalem filium subsistentem: anathema sit.*

Cauetur in omnibus aduersum singularum peruersitatum vitia, neque occasio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorum idcirco similem secundum diuinitatem esse patri filium dicunt, vt per similitudinis proprietatem eundem patrẽ esse quem filium cõfirmetit: quia indiscreta similitudo admittere videatur vnici ac singularis occasionem. Quod enim non dissentit in genere, id videtur in vnione manere naturæ. Sed natiuitas non admittit hanc fabulam, quia vnio non habet natiuitatem: quod enim natum est, habet natiuitatis suæ patrẽ. Neque quia indiscreta est nascentis à gignente diuinitas, ideo ipse est, & generator & genitus, cũ non possit nisi alius atque alius esse generans & generatus, neque rursum dissimilis esse possit nat9 & generans. Anathema ergo est qui in patre & filio naturæ similitudinem ad abolendam filij personalem significantiam prædicabit. Quia cùm in nullo differat res à re per mutuam similitudinem: similitudo tamen ipsa non recipiẽs vnionẽ, patrem & filiũ per id quod filius indemutabilis similitudo patris est, confitetur. Non enim pars est filius patris, vt vnus dici possit & natus & generans. Neque emanatio est, vt continenti fluxu per corporalẽ & indiuiduũ procursum, idẽ ipse fluxus retentus in origine, ipsum sibi sit serie atque tractu cohærenti, origo quod fluxus: sed perfecta natiuitas est, & cum naturæ similitudine manens, non conceptu & partu corporali corporaliter inchoata, sed secundum eiusdem naturę similitudinem incorporalis filius ex incorporali patre subsistens.

9 *Et si quis propterea, quòd nunquã pater filius intelligitur, & quòd filius nunquã pater intelligitur, aliũ dicens filium*
Ioan. 5. *præter patrẽ, propterea quòd alius sit pater, alius sit filius, secundum quod dictum est: Alius est qui testimoniũ perhibet mihi, qui me misit pater: propter hanc piam intelligendam*
Matth. 10. *proprietatem personæ patris & filij, timens nequando idem intelligatur filius & pater, similem non dicat etiam iuxta essentiam patri: anathema sit.*

Dictũ ad apostolos Domini est: Estote prudentes vt sunt serpẽtes, & simplices vt colũbæ. Per quod dissidentium à se animantiũ inesse nobis voluit naturam, sed ita vt serpentinam prudentiam columbæ simplicitas temperaret, & simplicitatem columbæ prudentia serpentis instrueret: fieretque & simplex sapientia, & sapiens simplicitas: quod præceptum in huius fidei expositione seruatũ est. Nam cùm superior de qua locuti sumus, sententia id cauisset, ne per similitudinem essentiæ, personalis vnio prædicaretur, neq; vt naturæ indifferentia perimeret filij natiuitatẽ, & vnus ac solitarius nobis esset in sensu, quia alter ab altero non differret in genere: sic cõseqnenti sentẽtia illi prudentiæ serpẽtis, cui configurari cũ columbæ simplicitate præcipimur, per simplicẽ atq; Apostolicã prudentiã rursum occursum est, ne fortè per id quod personalis vnio non reciperetur, quia alius sit pater, alius sit & filius, prædicatio iterum dissimilis naturæ possit obrepere: ne dum alius est qui misit, & alius qui missus est, quia non vnus est missus & mittens, discretæ ac dissimilis naturæ existimarentur esse missus & mittens, cũ diuersæ essentiæ esse non possint natus & gignens. Retinetur itaque in patre & filio naturæ indifferẽtis similitudo per essentiæ natiuitatẽ: nõ tamen damnum personæ affert, vt vnus sit missus & mittens, similitudo naturæ. Neque rursum in personæ proprietate, cùm non possit ipse sibi vnus & filius & pater dici, aufertur similitudo naturæ: atque ita & natiuitatis veritas ad similitudinem proficit essentiæ, & similitudo essentiæ non amittit natiuitatis personalẽ veritatem. Neque rursum professio gignentis & geniti similitudinẽ excludit essentiæ, quia cũ gignens & genitus vnus esse non possit, non tamen diuersæ naturæ sint natus & generans.

Et si quis in aliquo tempore patrem Deum vnigeniti filij 10
intelligat, & non super tempora, & super omnem huma- Ioan. 10.
nam existimationem vnigenitum filium sine passione extitisse: quasi prætergrediens Euangelicam prædicationẽ, quæ temporum quidem intercapedinem de patre & filio aspernata est: fideliter autem nos docuit, quòd in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: anathema sit.

Pia professio est, patrem nõ intra tempora cõtineri: omnem enim intelligentiæ sensum excedit intemporalis paterni nominis veritas. Et si ipsa paterni nominis, per quod impassibilis origo nascentis est, religiosa confessio est: non tenetur tamen in tempore, quia non potest æternus & infinitus Deus pater intelligi temporalis. Et secundum euangelicam prædicationẽ cognoscitur vnigenitus Deus, verbũ magis iam in principio apud Deum esse quàm nasci.

Et si quis seniorem tempore patrem dicat filio ex se vnige- 11
nito, iuniorem autem filium patre, anathema sit.

Similitudo essentiæ configurata in genere, indifferens quoque docetur in tẽpore: ne qui imago est Dei, qui verbum est, qui Deus est apud Deũ in principio, qui similis est patri, interiecto inter se ac patrem tempore, non perfectum in se habeat quod & imago est & verbum est & Deus est. Si enim tempore iunior prædicatur, amitit & imaginis & similitudinis veritatem: quia similitudo iam non sit, quæ dissimilis reperiatur in tẽpore. Quia ipsum illud quod De9 pater est, tẽpus aliquod nõ potest habere ne pater sit: ex quo nec in filio tẽpus potest esse ne filius sit. Atq; ob id, nec pater filio senior, nec filius patre iunior esse dicẽdus est: quia vtriusque nominis veritas non possit esse sine altero.

Et si quis intemporalem vnigeniti filij de patre substan- 12
tiam ad innascibilem Dei essentiam referat, quasi filium patrem dicens, anathema sit.

Dediſſe ſuperior definitio occaſionem hæreticis videbatur, cùm tẽpus natiuitatis filij negaretur, quia neſas eſſet, ſi pater eſſet in tempore. In tempore autẽ eſſet, ſi filius tempori ſubderetur: vt per hanc opportunitatem temporis abnegari, ſub filij nuncupatione pater, qui innaſcibilis eſſet, ſingularis atq; vnicus, ipſe ſibi & pater & filius prædicaretur. Quia vbi naſcendi tempus excluditur, illic opinio videtur innaſcibilitatis admitti, vt natus non putetur, cuius natiuitas non ſit in tempore. Idcirco ne per hanc occaſionem temporis abnegati hæreſis vnionis irreperet, & hæc impietas damnatur, quæ audeat intemporalem natiuitatem ad vnicam ac ſingularem innaſcibilis eſſentiæ referre ſubſtantiam: cùm aliud ſit intemporalem eſſe, aliud ſit eſſe non natum, quorum vnum habeat (licet extra tempus) natiuitatẽ, aliud ipſum ſibi, ad id quod eſt, ſolus atque idem autor æternus ſit. Percucurrimus cariſſimi fratres, omnes Orientalium epiſcoporũ editas fidei definitiones, quas aduerſum emergẽtem proximè hæreſin, congregati intra Synodum condidere: & nos quantum potuimus, ad intelligentiæ eorum ſenſum, expoſitionis noſtræ ſermonem coaptauimus, ſamulantes potius eorum dictis, quàm dictorum alienorum autores exiſtimandi: quibus aduerſum nouam & prophanam impietatem, hæc conſcientiæ ſuæ, & adeptæ iampridem doctrinæ ſuæ inſtituta decernũt, & eos qui hanc apud Syrmium hæreſin conſcripſerunt, vel conſcriptam ſuſceperant, ignorationem cõfitentes, ad ſubſcriptionem decretorum taliũ coegerunt. Vbi filius patris imago perfecta eſt. Vbi ſub indifferentis imaginis proprietate, per fraudem prophanam filius non aboletur, vt pater ſit. Vbi imago patris filius prædicatur per ſimilitudinis veritatẽ, à ſubſtantia patris, cuius imago eſt, ſubſtantiæ diuerſitate non differt. Vbi per habitam à patre vitam, & acceptam à filio vitam, nihil differens in ſubſtantia quæ ſignificatur in vita, habeat pater, quam filius accepit ad habendum. Vbi non creatura eſt filius genitus, ſed à natura patris indiſcreta ſubſtantia eſt. Vbi ſicut inter patrem & filium indifferens virtus eſt, ita nullam inter ſe diuerſitatem patiatur eſſentiæ. Vbi pater generando filium, nihil ex ſe in eodem degenerat diuerſitate naturæ. Vbi quia nihil differat in vtroque naturæ proprietas, tamen ſimilitudinis perſonalium nominũ reſpuat vnionem, ne ſubſiſtens vnus ſit, qui & pater dicatur & filius. Vbi quia piè dicitur & pater mittẽs, & filius miſſus: in nullo tamen inter patrem & filiũ, id eſt, inter miſſum atque mittẽtem diſcernatur eſſentia. Vbi nõ intra tempora paterni nominis veritas cõtinetur. Vbi filius patre non eſt poſterior in tempore. Vbi vltra tempus omne perfecta natiuitas, innaſcibilitatis in ſe non admittit errorem. Et hæc quidem fratres cariſſimi, omnis quæ edita eſt fidei doctrina, per paucos iuxta vniuerſitatis modum orientales, ſub his ipſis propè diebus, quibus vos ingeſtam hæreſin reſpuiſtis, emerſit: cuius exponendæ ea fuit ratio, quòd vnius ſubſtantiæ ſilentium decernebatur. Sed iam ſuperioribus diuerſiſque temporibus, multis hoc cauſis poſtulantibus, fides alias neceſſe fuit conſcribi, quæ quales ſint ex ipſis intelligetur. omnibus enim quæ ab his geſta ſunt cognitis, facilius tum & plenius earum rerum, de quibus inter nos quæſtio eſt, abſolutionem religioſam & vnitati congruam afferemus. Expoſitio eccleſiaſticæ fidei quæ expoſita eſt in Synodo, habita per Encænias Antiochenæ eccleſiæ conſummatæ, quam expoſuerunt qui affuerunt epiſcopi nonaginta & ſeptem, cùm in ſuſpicionem veniſſet vnus ex epiſcopis quòd praua ſentiret.

Conſequẽter Euangelicæ & Apoſtolicæ traditioni, credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, cunctorum quæ ſunt ædificatorem & factorem & prouiſorem, ex quo omnia: & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium ipſius vnigenitum Deum, per quem omnia, qui generatus eſt ex patre, Deum ex Deo, totum ex toto, vnum ex vno, perfectum de perfecto, regem de rege, Dominum de Domino, verbum, ſapientiam, vitam, lumen verum, viam veram, reſurrectionem, paſtorem, ianuam, inconuertibilem & incommutabilem diuinitatis eſſentiæq́; & virtutis & gloriæ incommutabilem imaginem, primum editum totius creaturæ, qui ſemper fuit in principio apud Deũ verbum Deus iuxta quod dictum eſt in Euangelio: Et Deus erat verbum, Ioan. 1. *per quem omnia facta ſunt, & in quo omnia conſtant, qui in nouiſſimis diebus deſcendit de ſummis, & natus eſt ex virgine ſecundum ſcripturas, & agnus factus eſt mediator Dei & hominum, prædeſtinatus fidei noſtræ & dux vitæ, dixit quippe: Non enim deſcendi de cælo vt facerem volun-* Ibidem. 6. *tatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit. Qui paſſus eſt, & reſurrexit pro nobis tertia die, & aſcendit in cælos & ſedet in dextera patris, & iterum venturus cum gloria iudicare viuos & mortuos. Et in ſanctum Spiritum, qui in paracleſin & ſanctificationem & conſummationem credentibus datus eſt, iuxta quod & Dominus Ieſus Chriſtus ordinauit diſcipulis dicens: Pergite, & docete vniuerſas gentes, baptizantes eas in nomine patris & filii & ſpiri-* Matth. 28. *tus ſancti. Manifeſta vtique patris, verè patris, certaq́; filii verè filii, notaq́; ſpiritus ſancti, verè ſpiritus ſancti, hiſq́; nominibus non ſimpliciter, neque ocioſis propoſitis, ſed ſignificantibus diligenter propriam vniuſcuiuſque nominatorum ſubſtantiam & ordinẽ & gloriam, vt ſint quidem per ſubſtantiam tria, per conſonantiam verò vnum. Hanc ergo ha-* Trina indi- [illegible] *bentes fidem, & ab initio & vſque in finẽ habituri in conſpectu Dei & Chriſti, omnem hæreticam prauam ſectam anathematizamus: & ſi quis præter ſalubrem ſcripturarum & rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut ſpacium aut ſeculum, aut eſſe, aut fuiſſe prius quàm generaretur filius, anathema ſit: Et ſi quis filium conditionem dicit, quẽadmodum vnum conditionum: aut natiuitatem, ſicut ſunt natiuitates: aut factionem, ſicut ſunt factura, non ſicut diuinæ ſcripturæ tradiderunt ſingula quæque ſuperius dicta: Et ſi quis aliud docet, aut euangelizat præter quod accepimus, anathema ſit. Nos enim omnibus quæ diuinis ſcripturis tradita ſunt à prophetis & apoſtolis, verè & cum timore & credimus & ſequimur.*

Minus fortè expreſſè videtur de indifferenti ſimilitudine patris & filij fides hæc locuta eſſe, maximè cũ de patre & filio & ſpiritu ſancto ita ſenſerit ſignificatam in nominibus propriam vniuſcuiuſque nominatorum ſubſtantiam & ordinem & gloriam, vt ſint quidem per ſubſtaniam tria, per cõſonantiam verò vnũ. Et primum ſciendum eſt, non aduerſum hæreſim quæ diſſimilis ſubſtantiæ patrem & filium & ſpiritum ſanctum auſa eſt prædicare, in Antiochia fuiſſe conuentum: ſed aduerſus eam quæ poſt ſanctam Synodum Nicenam in id proruperat, vt tria nomina patri vellet aſcribere, de qua ſuo loco tractabimus. Memini enim me in exordio ſermonis, patientiam & æquanimitatẽ legentium atque audientium vſque ad abſolutionem omnium dictorum meorum popoſciſſe, ne temerarius quiſquam in me iudex ante cognitionem perfecti ſermonis exiſteret.

Volens igitur congregata ſanctorum Synodus impietatem eam perimere, quæ veritatẽ patris & filij & ſpiritus

spiritus sancti, nominum numero eluderet, vt nō subsistente causa vniuscuiusque nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum vnionē, vt pater solus atque vnus idem atque ipse haberet & spiritus sancti nomen & filij: idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes, non substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes, non substantiam patris & filij & spirit⁹ sancti diuersitate dissimilis essentiæ separantes. Quod autem dictum est, vt sint quidē per substantiam tria, per consonantiā verò vnum, non habet calumniam: quia cognominato spiritu, id est paracleto, consonantiæ potius quàm essentiæ, per similitudinem substantiæ prædicari conuenit vnitatē. Cæterùm omnis superior sermo in nullo patrem & filium essentiæ ac naturæ diuersitate discernit. Vbi enim dicitur, Deum ex Deo, totum ex toto, non ambigitur totum Deum ex toto Deo natū. Nam & Dei de Deo natura non differt: & totus ex toto, in ijs est ipse in quibus pater est. Vnus ex vno, passiones humani partus & cōceptionis excludit: vt dum vnus ex vno est, non aliunde nec diuersus, aut aliud sit qui est vnus ex vno, perfectus à perfecto.

Non differt præter originis causam ab innascibilitate natiuitas, cùm perfectio vtriusque non differat. Rex de rege. Non admittit vno atque eodem nomine potestas connuncupata dissimilitudinem potestatis. Dominus de Domino. Dominatus quoque æquatur in Domino: nec recipit differentiam confessa in vtroq; sine diuersitate dominatio. Illud verò quod post multa alia subiectum est, inconuertibilem & immutabilē diuinitatis & essentiæ & virtutis & gloriæ incōmutabilē imaginē: absolutū est. Nam ex Deo Deus, ex toto totus, ex vno vnus, & ex perfecto perfectus, & ex rege rex, & ex Domino Dominus, cùm in ea omni diuinitatis gloria atque natura in qua pater permanet, natus quoque subsistat & filius, etiam hoc ex paterna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo nascente ea de qua est natus, demutata natura est: sed indemutabilem essentiam natus obtinuit, ex indemutabilis autoritate naturæ. Nam quamuis imago est, tamen incommutabilis est imago. Nō commutata in eo scilicet per dissimilitudinem paternæ essentiæ, ex qua est genitus natura, quia in eo imago paternæ essentiæ nasceretur. Iam verò cùm primus æditus esset totius creaturæ, docetur & ipse ille semper fuisse in principio apud Deum. Verbum Deus dicitur, dum primus æditur. Natus fuisse ostenditur, dum semper fuit, nec tempore separatur à patre. Non ergo videri potest diuisio substantiarum, quæ nihil aliud studuit quàm vt per trium subsistentium nomen triplicis vocabuli excluderet vnionem, ad separationem diuersæ in filio & in patre substantiæ introducta: cùm totius fidei expositio patrem & filium innascibilem & vnigenitū, nec tempore, nec nomine, nec essentia, nec dignitate, nec dominatione discernat. Dignum autem est conscientia communi etiam cæteras eorundem episcoporum orientalium diuersis & locis & temporibus conscriptas fides noscere, vt per plures confessiones synceritas conscientiæ possit intelligi.

Fides secūdum Orientis synodū.

Sancta synodus in Sardica congregata ex diuersis prouinciis Orientalium partium, Thebaida, Ægypto, Palæstina, Arabia, Phœnice, Siria Cœle, Mesopotamia, Cilicia, Cappodocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Hellesponto, Asia, Phrygiis duabus, Pisidia, Cycladum insularū Pamphylia, Caria, Lydia, Europa, Thracia, Emimonto,

A *Mæsylia cum Mysia, Pannoniis duabus hanc exposuimus fidem. Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem creatorem & factorem vniuersorum, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Credimus & in vnigenitum eius filiū Dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre genitus est, Deum ex Deo; lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia & quæ in cœlis & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, qui est verbum & sapientia & virtus & vita & lumen verū: & qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, natus ex sancta virgine, qui crucifixus & mortuus & sepultus, resurrexit ex mortuis tertia die, & receptus est in cœlo, & sedet in dextera patris, venturus iudicare viuos & mortuos, & reddere*
B *vnicuique secundum opera eius. Cuius regnum sine cessatione permanet in immēsa secula. Sedet enim in dextera patris non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimus & in Spiritum sanctum, hoc est paracletum, quem promittens apostolis post reditum in cælos, misit docere eos ac memorari omnia, per quem & sanctificantur synceriter in eum credentium animæ. Eos autem qui credunt, de non extantibus esse filium Dei, vel, ex alia substantia & non ex Deo, & quod erat aliquando tempus aut seculum quando non erat: alienos nouit sancta & catholica ecclesia. Similiter & eos qui dicunt, tres esse deos, vel Christum non esse Deum, & ante secula neq; Christum, neq; filiū eum esse Dei, vel eum ipsum esse patrem & filium & Spiritum sanctum, vel innascibilē*
C *filium, vel quòd neque consilio neque voluntate pater genuerit filium: anathematizat sancta & catholica ecclesia.*

Hilarius. Breuibus expositio fidei huius, sed absolutissimis vsa est definitionibus. Nam condemnans eos, qui de non extantibus esse filium Dei dicerent, originem ei nō cœptam, sed manentē dedit. Ac ne hæc origo eius ex qua natus est manens, alia potius quàm Dei intelligeretur esse substātia, etiā eos blasphemos pronunciat, qui ex alia aliqua substantia, & nō ex Deo filium natum esse loquerentur: atq; ita non cùm non ex nihilo subsistit, neque aliunde quàm ex Deo quod est extitit, nō potest ambigi in his natus esse quę Dei sunt, quia neque de non extantibus, neque alia quàm de
D innascibili patris & æterna substātia vnigeniti filij generatur essentia. Respuit verò & interualla temporū ac seculorum: vt qui per naturam non differt, nō possit separabilis esse per tempus. Ex omni autem parte, qua se circumagere sollicitudo potuit, hæreticorū ingenijs aditus obstruitur, ne quid esse diuersitatis prædicetur in filio. Anathematizat nanque eos qui tres deos dicunt, quia secundum naturæ veritatem, numerum nuncupationū substantia ista non recipit, nisi vt in hominibus atque angelis solet, cùm nomen tribuitur ex honore meritorum, naturæ tamen inter eos & Deum differens est substantia, & idcirco dij plures sunt. Cæterùm in natura Dei Deus vnus est, ita tamē,
E vt & filius Deus sit, quia in eo natura non differēs sit: & cùm Deus ex Deo sit, non potest non vterq; Deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur essentia. Numerus autem nominis in nuncupatione respuitur, quia non est in naturæ qualitate diuersitas. Cùm igitur anathema sit duos deos dicens, & anathema sit filium Deum denegans, absolutè ostenditur vnius ad vtrunq; nominis vnitatem de proprietate indifferentis esse substantiæ: cùm in confessione innascibilis Dei patris, & vnigeniti Dei filij, neutro à se dissimilitudine essentiæ differente dicitur, vt vterq; cùm Deus sit, Deus tamē vnus & credendus sit & prędicandus. Solicita itaque multum diligentique cautela episcoporū fides munit naturæ genitæ & gignen-

tis indifferentiam, nominis vnionem confirmans. Tamen ne rursum vnius Dei prædicatio, vnicam ac sine progenie sua solitarij Dei velit affirmare substantiam, statim etiam hanc condemnat temeritatem, quæ quia Deus vnus est, vnum ac solitarium Deum patrē, habentem in se nomen patris & filij confitetur, cū in generante patre & nascente filio Deus vnus esset ob indifferentis abinuicem naturæ substantiam prædicandus. Innascibilem quoque filium, sanctorum fides nescit: quia natura filij nisi ex natiuitate non extat. Natiuitatis autem in eo adeò perfecta natura est, vt qui ex substantia Dei natus est, etiam ex consilio eius ac voluntate nascatur. Ex voluntate enim atque consilio, non ex corporalis passione naturæ essentiæ Dei, de essentia Dei genitæ absoluta perfectio est.

Consequens autem est, vt eam nunc fidem retractemus, quæ non olim, tunc cùm Photinus episcopatu deiectus est, conscripta est.

Exemplum fidei Syrmis ab Orientalibus contra Photinum conscripta.

Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, creatorem & conditorem, ex quo omnis paternitas in cælo & in terris nominatur. Credimus & in vnicum filium eius Dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre natus est, Deum ex Deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia. Qui & est verbū & sapiētia & vita, & lumen verum, qui in nouissimis diebus propter nos incorporatus est, & natus de sancta virgine, & crucifixus & mortuus & sepultus, qui & surrexit ex mortuis tertia die, & ascēdit in cælū, & sedet in dextera patris, & venturus est in cōsummatione seculi iudicare viuos & mortuos, & reddere vnicuique secundum opera sua, cuiusq; regnum sine fine perseuerans permanet in æterna secula. Erit enim sedens in dextera patris, non solum in hoc seculo, verumetiam in futuro. Et in Spiritum sanctū, id est, paracletum, quē promittens apostolis, posteaquam cælum ascendit, misit docere eos, & commonere omnia, per quē & sanctificantur credentium in eum synceriter animæ.

1 *Eos autem qui dicunt, de nullis extantibus est filius, vel de alia substantia, & non ex Deo: & quod erat tempus vel seculum quando non erat: alienos scit sancta & catholica ec-*
2 *clesia. Si quis autem patrem & filium duos dicit deos, ana-*
3 *thema sit. Et si quis vnum dicens Deum Christum autem Deum ante secula filium Dei obsecutum patri in creatione omnium non confitetur: anathema sit. Et si quis innascibi-*
4 *lem Deum, vel partem eius de Maria natum esse audet dice-*
5 *re: anathema sit. Et si quis secundum præscientiam vel prædestinationem, ex Maria dicat filium esse & non ante secula ex patre natum apud Deum esse & per eum factā fuisse*
6 *omnia: anathema sit. Si quis substantiam Dei dilatari &*
7 *contrahi dicat, anathema sit. Si quis dilatatam substantiam Dei filiū dicat facere, aut latitudinem substantiæ eius, sicuti sibi videtur, filium nominet: anathema sit.*
8 *Si quis insitum vel prolatiuum verbum Dei filium dicat,*
9 *anathema sit. Si quis hominem solum dicat de Maria filiū:*
10 *anathema sit. Si quis Deum & hominem de Maria natū*
11 *dicens, Deum innascibilem sic intelligit: anathema sit. Si quis verbum caro factum est audiēs, verbū in carnem translatum putet, vel demutationem sustinentem accepisse carnem*
12 *dicit: anathema sit. Si quis vnicum filium Dei crucifixū audiens, deitatem eius, corruptionem, vel passibilitatem, aut demutationem, aut diminutionem, vel interfectionem su-*
13 *stinuisse dicat: anathema sit. Si quis, Faciamus hominem, nō ad patrem ad filium dixisse, sed ipsum ad semetipsum dicat*
14 *Deum locutum: anathema sit. Si quis filiū nō dicat Abra-*
A *ham visum, sed Deum innascibilem, vel patrem eius: anathe-* 15
ma sit. Si quis cum Iacob non filium quasi hominem colluctatum, sed Deum innascibilem, vel patrem eius dicat: ana- 16
thema sit. Si quis, Pluit Dominus à Domino, non de filio & patre intelligat, sed ipsum à se dicat pluisse: anathema sit. 17
Pluit enim Dominus filius à Domino patre. Si quis Dominum & Dominum patrem & filium, quasi Dominū à Domino intelligat, quia dominum & dominū duos dicat deos: anathema sit. Non enim exæquamus vel conformamus filiū patri, sed subiectum intelligimus. Neque enim descendit in Sodomam sine patris voluntate, neque pluit ex se, sed à Domino, autoritate scilicet patris: nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentem patrem: Sede ad dexteram meam. 18
B *Si quis patrem & filium & Spiritum sanctum vnā per-* 19
sonam dicat: anathema sit. Si quis Spiritum sanctum pa- 20
racletum dicens, innascibilem Deum dicat: anathema sit. Si Ioan. 14.
quis sicut docuit nos Dominus, non alium dicat paracletum à filio, dixit enim: Et alterum paracletum mittet vobis pater, 21
quem rogabo ego: anathema sit. Si quis Spiritum sanctum 22
patrem dicat patris vel filij: anathema sit. Si quis patrem & filium & Spiritum sanctum tres dicat deos: anathema 23
sit. Si quis, quod dictum est: Ego Deus primus & ego Deus nouissimus, & præter me non est Deus: ad destructionē idolorum dictum, & eorum qui non sunt dij, in destructionem vnici ante secula Dei Iudaici dictum intelligat: anathema 24
sit. Si quis voluntate Dei tanquam vnum aliquid de crea- 25
C *turis factum dicat filium: anathema sit. Si quis nolente patre natum dicat filium: anathema sit. Non enim coactus pater, vel naturali necessitate ductus, cùm nollet genuit filium:* 26
sed mox vt voluit, sine tempore & impassibiliter ex se eum genitum demonstrauit. Si quis innascibilem & sine initio dicat filium, tanquam duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicēns, duos faciat deos: anathema sit. Caput enim quod est principium omnium, filius: caput autē quod est principium Christi, Deus: ita enim ad vnum, qui est sine principio, omnium principium, per filium vniuersa referimus. Et iterum confirmantes Christianismi intellectum, di- 27
cimus: Quoniam si quis Christum Deum Filium Dei ante secula subsistentem & ministrantem patri ad omnium perfe-
D *ctionem non dicat: sed ex quo de Maria natus est, ex eo & Christum & Filium nominatum esse, & initium accepisse vt sit Deus dicat: anathema sit. Hilarius.*

Necessitas & tempus admonuit eos qui tum conuenerant, per multiplices quæstiones latius ac diffusius expositionem fidei ordinare: quia multis & occultis cuniculis in catholicam domum ea quæ per Photinū renouabatur hæresis, tentaret irrepere: vt per singula genera intemeratæ & illæsæ fidei vnicuique generi hæreticæ ac furtiuæ fraudulentiæ cōtrairetur: essentque totidem fidei absolutiones, quotidē essent quæsitæ perfidiæ occasiones. Ac primum post generalem
E illam atque indubitatam sacramentorum expositionem, hinc exponendæ fidei aduersum hæreticos cœpit exordium.

Eos autem qui dicunt, de nullis extantibus est Filius, vel de altera substantia & non ex Deo, & quod erat tempus vel seculum quando non erat, alienos scit sancta & catholica ecclesia.

Quis hic ambiguitatis locus, aut quid ex syncerae fidei conscientia reliquum est? Non est de non extantibus. Vt ei extans origo sit, non est extans ei ad originem substantia aliqua alia, nisi sola quæ Dei est: vt in eo quidem nihil aliud natum possit esse, quàm quod Deus sit, quia non ex nihilo extans aliunde non subsistit. Non differt in tempore, vt cum patre sit intemporalis

poralis & filius. Inseparabilia itaque inter innascibilẽ patrem & vnigenitum filium cuncta sunt, quos in tempore pares ipsa illa vnius tantum paternæ innascibilitatis æternitas, ex qua natiuitas sumitur, indifferenti in nullo discernat essentiæ.

2 *Si quis autem patrem & filium duos dicit deos: anathema*
3 *sit. Et si quis vnum dicens Deum, Christum autem Deum*
ante secula filium Dei obsecutum patri in creatione omnium
non confitetur, anathema sit.

Rerum nobis absolutam intelligentiam ipsa illa nominis religiosa professio tribuit. Cùm in damnatione sit, patrem & filium duos deos dicere: & rursum anathema sit, filium Deum negare: substantiæ diuersæ alterius ab altera, opinio in prædicandis dijs duob' excluditur. Non enim ex alia præter illam Dei patris, ex qua Dei filius Deus intemporalis est natus, essentia. Nam cùm necessario Deum patrem confitemur, & absolutè Christum Dei filium Deum prædicamus, & inter hæc duûm deorum sit irreligiosa confessio: non possunt secundum naturæ indifferentiam & nomen indifferens non vnum esse in essentię genere, quorum essentiæ nomen non licet esse nisi vnum.

4 *Si quis innascibilem Deum, vel partem eius de Maria na-*
tum esse audet dicere: anathema sit.

Ne quod nuncupatæ essentiæ in patre & filio, per indissimilem naturam nomen vnum est, occasionem hæreticis præstaret, vt innascibilem Deum vel patrẽ eius nasci de Maria prædicarent: occursum est salutaris definitione sententiæ, vt anathema esset hoc confitens. Non enim religiosa vnitas nominis ex indifferentis naturæ essentia constituta, personam genitæ ademit essentiæ, vt vnica ac singularis Dei substantia per vnionem nominis intelligatur: cum vtriusque essentię nomen vnum, id est, Deus vnus, ob indiscretæ in vtroque naturæ indissimilem substantiam prædicetur.

5 *Si quis secundum præscientiam & prædestinationem, à*
Maria dicit filium esse, & non ante secula ex patre natum a-
pud Deum esse, & per eum facta esse omnia: anathema sit.

Deum omnium nostrûm Dei filium antequã corporeus nasceretur, negaturi, secundum præscientiam & prædestinationem, non secundum naturæ subsistẽtis essentiam fuisse confirmant: id est, vt per præscientiam patris, qui eum prædestinauit vt esset, aliquando scilicet gignendus ex virgine nunciatus nobis fuerit potius quàm ante secula in naturæ diuinæ substantia natus extiterit: vtque omnia quæ ipse in prophetis de incorporationis suæ ac passionis sacramentis locutus est, ipsa illa secundum præscientiam de eo à patre sint dicta. Itaque doctrinæ huius peruersitas condemnatur: vt cognitus nobis vnigenitus filius Dei, natus potius ex patre ante secula, & ipsa secula cum creaturis omnibus condens, quàm prædestinatus sit esse gignendus.

6 *Si quis substantiam dei dilatari & contrahi dicit: ana-*
thema sit.

Contrahi, dilatari, corporalis est passio. Deus autem qui spiritus est, & spirat vbi vult, non se per demutationem substantiæ aut dilatat, aut cõtrahit. Extra corporalis enim naturæ necessitatem liber manens, quod vult & cum vult, & vbi vult, id præstat ex sese. Impiũ ergo est, substantiæ demutationem libertati tantæ virtutis adscribere.

7 *Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere,*
aut latitudinẽ substantiæ eius nominet filium: anathema sit.

Superior sententia etsi indemutabilem docere Deũ voluerit, ad hanc se tamen sequẽtem hæresim præparauit. Quidam enim ausi sunt innascibilẽ Deum vsq; ad sanctam virginẽ, substantiæ dilatatione protendere, vt latitudo deducta, quodã naturæ suæ tractu, assuménsque hominẽ filius nuncuparetur, neq; filius ante secula perfectus Deus natus, idem postea & homo natus sit. Totũ hoc itaq; catholica fides damnat: in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius abnegatur.

Si quis insitum & prolatiuum verbum, dei filium di- 8
cat: anathema sit.

Hæretici perimentes quantum in ipsis est, Dei filiũ, verbum esse tantũ confitentur, prodeuntẽ scilicet ex loquentis ore sermonẽ, & in substantiuæ vocis incorporalem sonum: vt Deo patri istiusmodi sit verbum filius, cuiusmodi per insitam nobis loquendi naturam verbum omne profertur in vocẽ. Fraus ergo hæc omnis in damnatione est: quæ Deum verbum quod in principio apud Deum erat, tanquam verbum esse insitæ ac prolatæ vocis affirmet.

Si quis hominem solum dicat de Maria Filium: anathe- 9
ma sit.

Filium Dei de Maria non prædicamus, nisi & hominem & Deum prædicemus.

Si quis deum & hominem de Maria natum dicens, deum 10
innascibilem sic intelligit: anathema sit.

Sed ne id quod Deũ & hominẽ prædicamus, fraudis habeat occasionem, continuo subiecit, Deũ innascibilem: sic intelligenti cõseruatur substantiæ & nomen & virtus, etsi in anathemate sit, qui ex Maria Dei filium, hominem sine Deo dixerit, & in eodẽ iudicio sit, qui in homine innascibilem Deum dixerit. Non Deus is qui in homine est, non esse Deus dicitur, sed Deus innascibilis abnegatur, patre à filio non naturæ nomine, quia nec diuersitas esset, sola innascibilitatis autoritate discreto.

Si quis, Verbum caro factum est, audiens, verbũ in carnem 11
translatum putet, vel demutationem sustinentẽ accepisse car-
nem dicat: anathema sit.

Conseruatur dignitas diuinitatis, vt in eo quod verbum caro factũ est, dum verbum caro fit, non amiserit per carnẽ quod erat verbũ, neq; translatũ in carnẽ sit, vt verbũ esse desineret: sed verbũ caro factũ est, vt caro potius hoc inciperet esse quod verbũ. Alioquin vnde carni in operib' virtutes? in mõte gloriã? in cogitationibus humanorũ cordiũ scientiã? in passione securitatẽ? in morte vitã? Sed demutationẽ Deus nesciẽs, nihil ex substantiæ suæ bonis caro factus amisit.

Si quis vnicum filium dei crucifixum audiens, deitatem 12
eius corruptionem, vel passibilitatem, aut demutationem, vel
diminutionẽ, vel interfectionẽ sustinuisse dicit: anathema sit.

Absolutè ostẽditur, cur verbũ, licet caro factũ sit, nõ tamen translatũ fuerit in carnẽ. Cũ enim hæc passionũ genera infirmitatẽ carnis afficiant, Deus tamen verbũ caro factus non potuit demutabilis esse patiendo. Non enim id ipsum est pati & demutari: quia omnẽ carnem passio cuiusque generis demutet sensu, dolore, patientia, tolerãtia. Verbum autẽ quod caro factũ est, licet se passioni subdiderit: nõ tamẽ demutatũ est passibilitate patiẽdi. Nam pati quidẽ potuit passione, sed passibilitate passibilis esse non potuit: quia passibilitas naturæ infirmis significatio est. Passio aũt est eorum quæ sunt illata, perpessio. Itaq; quia indemutabilis est Deus, cũ tamen verbũ caro factũ sit, habuerunt in eo passiones materiam sine passibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis etiam in passione natura autori suo indifferens, & impassibilis essentiæ nata substantia.

Si quis, Faciamus hominẽ, nõ patrẽ ad filiũ dixisse, sed ip- 13

Genes. 1. *ſum ad ſemetipſum dicat Deũ locutũ: anathema ſit. Si quis*
14 *filiũ nõ dicat Abrahæ viſum, ſed Deũ innaſcibilẽ, vel patrẽ*
15 *eius: anathema ſit. Si quis cũ Iacob non filiũ, quaſi hominem*
colluctatum, ſed Deum innaſcibilem, vel partem eius dicat:
16 *anathema ſit. Si quis, Pluit Dominus à Domino, non de fi-*
Genes. 19. *lio & de patre intelligat, ſed ipſum à ſe pluiſſe dicat: anathe-*
ma ſit. Pluit enim Dominus filius à Domino patre.

Hæc quia Photinus, aduerſum quẽ tunc cõuentum erat, negabat, inſerenda fidei fuerunt, ne quis auderet non ante Dei filiũ quàm virginis filiũ prædicare, & ſuperiora omnia quæ propria Dei filio ſunt, ſtultiſſima hæreticæ inſaniæ peruerſitate Deo innaſcibili coaptaret, & dum hæc ad patrẽ refert, filio ſubſtantiam denegaret. Quæ quia abſoluta ſunt, neceſſitatem nobis interpretandi non reliquerunt.

17 *Si quis Dominum & Dominum non patrem & filiũ intelligat, ſum Dominum & Dominum duos dicat deos, anathema ſit. Non enim exæquamus, vel comparamus filiũ patri, ſed ſubiectum intelligimus. Neque enim deſcendit in Sodomam ſine patris voluntate, neque pluit ex ſeſe, ſed à Domino, autoritate ſcilicet patris. Nec ſedet in dextera à ſemetipſo, ſed audit dicentem patrem: Sede ad dexteram meam.*

Et ſuperiora & conſequentia ſuſpicionẽ, ſi qua eſſe in his dictis videbitur, penitùs excludunt, ne diuerſitas diſſimiliũ deitatũ in Domino & Domino prædicetur: & in eo nõ comparatur, quia duos deos dici impiũ ſit. Non aũt idcirco nõ cõparatur vel exæquatur filius patri, ne Deus ipſe nõ eſſe credatur. Cũ enim anathema ſit Chriſtum Deum denegans, nõ poteſt idcirco prophanũ videri, duos deos cognominari, ne & Chriſtus Deus prædicetur, cùm per eſſentiæ naturalis proprietatẽ idcirco Deus vnus eſt, quia ex innaſcibili Deo patre, qui vnus eſt Deus, vnigenitus filius Deus natus, nõ aliũde, quàm ex Deo habeat eſſe quod Deus eſt, & indifferẽti ipſi qui genitus eſt, ab eo qui genuit, eſſentia nõ potuit eſſe nam indifferentis vnũ nomen eſt naturæ. & vel in eo quidẽ maximè nõ cõparatur, nec coæquatur filius patri, dum ſubditus per obediẽtiæ obſequelam eſt, dum pluit Domin[us] à Domino, ne à ſe ipſe ſecũdum Photinũ aut Sabelliũ plueret, vt Dominus à Domino: dum ad dexterã Dei tum cõſedit, cũ ſibi vt cõſideret dictũ ſit: dum mittitur, dum accipit, dum in omnibus voluntati eius, qui ſe miſit, obſequitur. Sed pietatis ſubiectio non eſt eſſentiæ diminutio, nec religionis officium degenerem facit naturam: cùm per id quod cùm & innaſcibilis pater Deus eſt, & vnigenitus filius Dei Deus eſt, Deus tamen vnus ſit, & ſubiectio filij doceatur & dignitas, dum ei ipſi nõ niſi filius nũcupandus ſubijcitur. Quod cũ Dei patris ſit, tamen ſibi ex natura ſit, nomen habens aliẽnũ, ſed eius cuius & filius eſt, vt ſit patri & obſequio ſubiectus & nomine: ita tamen vt ſubiectio nominis, proprietatem naturalis atque indifferentis teſtetur eſſentiæ.

18 *Si quis patrem & filiũ vnam perſonã dicit: anathema ſit.*

Non habet neceſſitatẽ contradicendi ſibi abſoluta peruerſitas, & tamẽ ſtultus quorũdã furor in id prorũpit, vt perſonã vnã duûm nominũ auſus ſit prædicare.

19 *Si quis Spiritum ſanctum paracletum dicens, innaſcibilem Deum, dicat: anathema ſit.*

Adiectio nũc paracleti, anathemati obnoxiam facit innaſcibilis in eo Dei prædicationem. Impijſſimum enim eſt, innaſcibilem Deum eum dici, qui ad conſolationem noſtram ſit miſſus à filio.

20 *Si quis ſicut docuit nos Dominus, non alium dicat paracletum à filio, dixit enim: Et alterum paracletum mittet vobis pater, quem rogabo eum ego: anathema ſit.*

A A filio paracletũ miſſum meminimus, & in principio hoc fides ipſa expoſuit. Sed quia frequenter filius per indifferentis naturæ virtutẽ opera ſua opera patris eſſe dixit, dicens: Ego opera patris mei facio: miſſurus Ioan. 19.
quoque paracletum, ſicuti frequenter ſpopõdit, interdum eũ & mittendũ dixit à patre, dũ omne quod ageret, piè referre eſt ſolitus ad patrẽ. Ex quo hæretici occaſionẽ frequenter arripiũt, vt ipſum eſſe filiũ paracletum dicãt: cũ in eo quod aliũ paracletũ mittendũ à patre ſit precaturus, differentiã miſſi rogãtiſq; ſignificet.

Si quis Spiritũ ſanctũ partẽ dicat patris vel filij: anathema 21
ſit. Stultitia hæretici furoris hæc coegit ſcripto referre, nõ quæſtio. Nam cũ Spiritus ſancti nomen habeat B ſuã ſignificationẽ, & Spiritus ſanctus paracletus habeat ſubſtantiæ ſuæ & officiũ & ordinem, & cũ vbiq; indemutabilis pater & filius prædicetur: quomodo pars eſſe aut patris, aut filij, ſanctus Spiritus aſſeritur? Sed quia ſicut inter cætera inſaniarũ genera, etiã hoc quoque proferri ab impijs ſolet, idcirco à ſanctis debuit improbari.

Si quis patrẽ & filiũ & Spiritũ ſanctum tres dicit deos, 22
anathema ſit. Duûm deorũ profeſſio cũ irreligioſa ſit, quia nuſquã niſi vnũ Deũ prædicatũ meminerimus & prædicemus: quanto magis triũ deorũ in patre & filio & Spiritu ſancto nũcupatio dãnabilis eſt? Quod tamẽ, quia hæretici dicunt, rectè catholici condemnant.

C *Si quis quod dictũ eſt: Ego Deus primus & ego Deus no-* 23
uiſſimus, & præter me nõ eſt Deus, ad deſtructionẽ idolorum dictum & eorum qui non ſunt dij, in deſtructionẽ vnici ante ſecula Dei Iudaica dictum intelligat: anathema ſit.

Deorũ numeroſitate damnata, & Deo tantum vno prædicato, negari Deus filius Dei nõ poteſt. Verũ naturæ iſtud præſtat genuina proprietas, vt nomen quod negatur ad numerũ, debeatur eſſentiæ: & id quod nõ eſt Deus præter me, nõ poſſit filio auferre quod Deus eſt: quia Deus alius quàm qui eſt ex Deo, nullus eſt. Et per hanc vocẽ Dei patris, nõ poteſt nõ Deus eſſe: qui ex indifferenti ad naturam ſuam eſt natus eſſentia. Quod idcirco Iudæi ad vnionẽ Dei referũt, quia D vnigenitũ Deũ neſciunt. Sed nõs cũ duos deõs negamus, diuerſitatẽ in patre & filio naturalis abominamur eſſentiæ: quia id quod nõ eſt De[us] præter me, impiam de falſis dijs perimit opinionẽ. Cũ verò vnũ Deum cõfitentes, filiũ quoque Deũ dicimus: nihil diuerſum per ſubſtantiã in vtroque ſub vno nomine prædicamus.

Si quis voluntate Dei tanquã vnum aliquẽ de creatura fi- 24
lium factũ dicat, anathema ſit. Omnibus creaturis ſubſtantiam voluntas Dei contulit: ſed naturã filio dedit ex impaſſibili ac nõ nata ſubſtãtia, perfecta natiuitas. Talia enim cuncta ſunt creata, qualia ea eſſe Deus voluit. Filius autem natus ex Deo talis ſubſtitit, qualis & Deus eſt: nec diſsimilẽ ſui edidit natura naturã. Sed ex E ſubſtantia Dei genitus, naturæ ſecundũ originẽ attulit eſſentiam, non ſecundũ creaturã voluntatis eſſentiam.

Si quis nolente patre natum dicat filium, anathema ſit. 25

Non enim nolente patre coactus pater, vel naturali neceſſitate ductus cũ nollet genuit filium, ſed mox vt voluit ſine tẽpore & impaſſibiliter ex ſe vnigenitũ demonſtrauit: cũ nõ ex voluntate, vt cætera, filius ſubſiſtere doceretur, ne ſecundũ voluntatẽ tantũ, nõ etiam ſecundũ naturã haberet eſſentiã: data hæreticis occaſio videbatur, vt neceſsitatem Deo patri gignẽdi ex ſe filij aſcriberẽt, tanquã naturali lege cogente, inuito ſe ediderit. Sed hæc paſſionũ nõ eſt in Deo patre cõditio: cũ inenarrabili & perfecta natiuitate filij, nec voluntas ſola genuit filiũ, nec demutata, aut coacta imperio na-

rio naturalis legis essentia est, sed nec ad gignendum quæsita substantia est, nec gignentis in genito diuersa natura est, nec in tẽpore paterni nominis solitudo: sed ante tempora omnia pater ex naturæ suæ essentia, impassibiliter volens, filio didit naturalis natiuitatem essentiæ.

26 *Si quis innascibilem & sine initio dicat filium: tanquam duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicẽs, duos faciat deos: anathema sit. Caput enim quod est principiũ omnium filius: caput autẽ, quod est principium Christi, Deus: sic enim ad vnum initiabile omnium initium per filium vniuersa referimus.*

Filium innascibilem cõfiteri, impiissimum est. Iam enim non erit Deus vnus, quia Deum vnum prædicari natura vnius innascibilis Dei exigit. Cum ergo vnus Deus sit, duo innascibiles esse non possunt: cũ idcirco Deus vnus sit, cũ pater Deus sit, & filius Dei Deus sit, quia innascibilitas sola penes vnum sit. Filius autẽ idcirco Deus, quia ex innascibili essentia natus existat. Respuit ergo innascibilem filium prædicari fides sancta, vt per vnũ innascibilem, Deum vnum prædicet: vt naturam vnigenitam ex innascibili genitã essentia, in vno innascibilis Dei nomine complectatur. Caput enim omniũ filius est, sed caput filij Deus est. Et ad vnum Deum omnia hoc gradu atq; hac confessione referuntur: cum ab eo sumant vniuersa principium, cui ipse principium sit. Et iterum confirmantes Christianismi intellectum, dicimus.

27 *Quoniam si quis Christũ Deum, filiũ Dei ante secula subsistentem & ministrantem patri ad omnium perfectionẽ non dicat: sed ex quo de Maria natus est, ex eo & Christũ & filium nominatum esse, & initium accepisse vt sit Deus, dicat: anathema sit.*

Concludi damnatio eius hæresis, propter quã conuẽtum erat, expositione totius fidei cui aduersabatur, oportuit: quæ initiũ Dei filij ex partu virginis mentiebatur. Hoc enim fidei nostræ secundum Euangelicã & apostolicã doctrinã principale est, Dominũ nostrũ Iesum Christũ Deum & Dei filiũ à patre nec honoris confessione, nec virtutis potestate, nec substantiæ diuersitate, nec interuallo tẽporis separari. Multifariè, vt intelligitur ex episcoporũ cõsiliis atq; sententiis, quæsita veritas est, & intelligentiæ ratio exposita est per singulas scriptæ fidei professiones: singulis quibusq; generibus impiæ prædicationis extinctis. Non enim infinitus & immẽsus Deus breuibus humani sermonis eloquiis vel intelligi potuit, vel ostendi. Fallit enim plerunq; & audiẽtes & docẽtes breuitas verborũ: & cõpendio sermonũ aut nõ intelligi potest quod requiritur, aut etiã corrũpitur, quod significatum magis quàm enarratũ rationis absolutione non cõstat. Et idcirco episcopi in intelligẽtiæ suæ sensu loquẽtes, ob difficultatẽ naturalis intelligentiæ & plurimis definitionibus & copiosioribus verbis vsi sunt ad docendũ: vt & sensum audiẽtium distinctione editæ per multa veritatis imbuerẽt, & de diuinis rebus nihil aut periculosum aut obscurum in hac multimoda pluriũ sententiarũ absolutione loquerẽtur. Nihil autẽ mirũ videri vobis debet fratres charissimi, quòd tã frequẽter exponi fides cœptæ sunt, necessitatẽ hanc furor hæreticus imponit. Nam tantũ ecclesiarum Orientalium periculum est, vt rarum sit huius fidei, quæ qualis sit vos iudicate, aut sacerdotes aut populũ inueniri. Malè enim per quosdã impietati autoritas data est, & exiliis episcoporũ, quorũ caussam non ignoratis, vires auctæ sunt prophanorũ. Non peregrina loquor, neq; ignorata scribo: audiui ac vidi vicia præsentiũ: non laicorũ, sed episcoporũ. Nã absq; episcopo Eleusio & paucis cum eo, ex maiori parte Asianæ decẽ prouinciæ, intra quas cõsisto, verè Deum nesciũt. Atq; vtinã eum nescirẽt, cũ procliuiore enim venia ignorarẽt quã obtrectarent. Sed horũ episcoporum dolor se intra silentiũ nõ continẽs, vnitatẽ fidei huius quærit, quã iamdudũ per alios amisit. Nam illa in prima collatæ expositionis synodo fides hanc habuit necessitatem: cùm apud Syrmiũ per Osium immemorẽ gestorũ suorum dictorumq;, nouæ & tamẽ iã diu suppuratæ impietatis doctrina proruperat. Sed de eo nihil queror: qui idcirco est reseruatus, ne iudicio humano ignoraretur qualis ante vixisset. Vbiq; autẽ scãdala, vbiq; schismata, vbique perfidiæ sunt. Hinc illud est, vt ad professionem subscribendæ fidei, aliqui eorũ qui ante aliud scripserãt, cogerẽtur. Nec queror de patiẽtissimis viris Oriẽtalibus episcopis, quibus sufficit post blasphemiæ voluntatẽ coactæ saltẽ fidei professio. Gratulandũ enim videtur in tanta blasphemãtium episcoporũ hæretica pertinacia, aliquẽ ex his suscipi pœnitentem. Sed inter hæc ô beatos vos in Domino & gloriosos: qui perfectã atq; apostolicã fidẽ cõscientia & ꝓfessione retinẽtes, cõscriptas fides huc vsq; nescitis. Non enim eguistis litera, qui spiritu abundatis. Neq; officium manus ad scribendũ desiderastis: qui quod corde à vobis credebatur, ore ad salutẽ ꝓfitebamini. Nec necessariũ habuistis episcopi legere, qđ regenerati neophyti tenebatis. Sed necessitas cõsuetudinẽ intulit, exponi fides, & expositis subscribi. Vbi enim sensus cõsciẽtiæ periclitatur, illic litera postulatur. Nec sanè scribi impedit, qđ salutare est cõfiteri. Cõfitemur planè in sancti Spiritus dono semper innocẽtes, & scribimus volẽtes, nõ deos duos, sed Deũ vnũ: neq; per id nõ & Deũ Dei filium. Est enim ex Deo Deus. Nõ innascibiles duos, quia autoritate innascibilitatis Deus vnus est: neq; per id nõ & vnigenitus Deus est: nãq; origo sua innascibilis substãtia est. Non vnũ subsistentẽ, sed vnã substantiã non differentẽ: non nõ vnũ in dissimilibus naturis Dei nomen, sed vnius nominis atq; naturæ indissimilẽ essentiã. Non præstantẽ quenquã cuiquã genere substãtiæ, sed subiectũ alterũ alteri natiuitate naturæ. Patrem in eo maiorem esse ꝙ pater est, filiũ in eo nõ minorẽ esse quòd filius est. Significationẽ interesse, non interesse naturã. Patrẽ non intra tẽpora confiteri, sed coïntemporalẽ patri nõ negare. Patrẽ in filio prædicare, quia nihil in se habeat filius à patre dissimile: filium in patre cõfiteri, quia nõ est aliũde quod filius est. Mutuã sibi ac similẽ inuicẽ naturã non nescire, quia par sit: ꝙ vnus sit, nõ existimare, quia vnũ sunt: vnũ eos sic per indissimilis naturæ indifferentiã prædicare, ne vnus sit. Exposui charissimi quantũ humani sermonis cõsuetudo patiebatur, & Dominus mihi semper, vt ipse scit, à me oratus indulsit, cõmunis fidei conscientiã. Et si quid minus, imò qa minus, ac propè nihil dictũ est: memento te nõ sensum mihi, sed verba deesse. Arguã fortè in eo naturã meã, nõ tamẽ arguã voluntatem: & ignosco naturæ, si loqui de Deo quod vult nõ potest, cui sufficiat ad salutẽ, credidisse quæ Dei sunt. Nũc quia fides mea atq; vestra, quantum mihi cõscius sum, apud Deũ nõ periclitatur, & ostẽdi vobis, sicut voluistis, quę ante expositæ fides essent ab Oriẽtalibus episcopis, sed paucis: repetã enĩ, qa secũdũ numerũ ecclesiarũ Oriẽtaliũ, episcoporũ paucorũ fides ista est: ipse quoq;, qđ de diuinis rebus secũdũ doctrinã apostolicã sentirem, professus sum. Reliquum est, vt quæ errore vobis ex

simplicitatis securitate asserũt, cognoscatis sine sciscitatione aliqua: quia iam nec relicta est audientia. Et quanquã iam nõ verear de me iudicari secundum expositionẽ totius fidei: tamen patimini, vt nolim de me adhuc, nisi absolutis omnibus, iudicari. Multi ex nobis fratres charissimi, ita vnã substantiam patris & filij prædicant, vt videri possint, nõ magis id piè quàm impiè prædicare: habet enim hoc verbum in se & fidei conscientiã, & fraudem paratam. Nam si secundũ naturæ proprietatem ac similitudinem, vt similitudo nõ speciem suam afferat, sed genus teneat, religiosè vnam substantiam prædicamus, dummodo vnam substantiã proprietatis similitudinem intelligamus, vt quod vnũ sunt, non singularem significet, sed ęquales: æqualitatem dico, id est, indifferentiam similitudinis, vt similitudo habeatur æqualitas. Æqualitas verò vnum idcirco dicitur esse, quia par sit. Vnum antẽ in quo par significatur, non ad vnicũ vendicetur. Vna igitur substantia si nõ personam subsistentẽ perimat, nec vnam substantiam partitam in duos diuidat, religiosè prędicabitur. Quæ ex natiuitatis proprietate, & ex naturæ similitudine ita indifferens sit, vt vna dicatur. At verò si idcirco vnius substãtiæ pater & filius dicatur, vt hic subsistens sub significatione licet duûm nominum vnus ac solus sit: confessum nomine filium conscientia non tenemus, si vnã substantiã confitentes, ipsum sibi vnicum ac singularem & patrem esse dicimus & filiũ. Quinetiam & huius tanti erroris occurrit occasio, vt diuisus à se ipse pater intelligatur, & partem execuisse quæ esset sibi filius. Id enim hæretici vnam substantiam prædicantes cõtendunt, & his multum piæ confessionis nostrę sermo blanditur: vt dum hoc verbum indefinita breuitate dubium est, proficiat ad errorẽ. Est præterea error hic tertius, vt cùm vnius substãtiæ pater & filius esse dicũtur, significari existimetur substantia prior quàm inter se duo pares habeant: ac sic tres res sermo significet, substantiam vnam: & duos vnius substantiæ velut cohæredes. Vt enim cohæredes duo sunt, & hæreditas anterior est cuius duo sunt cohæredes: ita vnius substantiæ anterioris duo possunt videri consortes. Atqui ita vna substãtia patris & filij prædicata, aut vnum qui duas nuncupationes habeat, subsistentem significat: aut diuisam vnam substãiam, duas imperfectas fecisse substantias: aut tertiam priorem substantiam, quæ à duobus & vsurpata sit & assumpta: quæ idcirco vna dicatur, quia in duas vna defecta sit. Et vbi post hæc natiuitas, vbi pater, vbi filius intelligitur: si patrem & filium vel defectio potius, vel anterioris substantiæ communio, quàm naturæ natiuitas prędicabit? In his igitur tot támq; grauibus fidei periculis, verborum breuitas tẽperanda est: ne impiè dici existimetur, quid piè intelligitur: ne secura atque innocente cõscientia, per occasionẽ hæreticorum reus sermo sit, dicturus vnã substãtiam catholicus patris & filij, non inde incipiat: neq; hoc quasi maximum teneat, tanquã sine hoc vera fides nulla sit. Tuto vnam substantiam dicet, cùm antè dixerit: Pater ingenitus est, filius natus est, subsistit ex patre, patri similis est, virtute, honore, natura. Patri subiectus est, vt autori: nec se per rapinam Deo, cuius in forma manebat, æquauit: obediẽs vsq; ad mortẽ fuit. Non ex nihilo est, sed natus est. Non est innascibilis, sed contemporalis. Non est pater, sed ex eo filius est. Non est portio aliqua, sed totus est. Non est autor ipse, sed imago est: imago Dei ex Deo, in Deum nata. Non est creatura, sed Deus est. Non est Deus in genere substantiæ, sed

A vnus Deus per indifferentis substantiæ essentiã. Non persona Deus vnus est, sed natura: quia nihil in se diuersum ac dissimile habent natus & generans. Et post hæc, vnã substantiam patris & filij dicendo, non errat: at vnam substantiam negando, iam peccat. Nemo itaque vnã substantiã negari à nobis putet: cuius idcirco ratio ostenditur, ne negetur. Nemo vnã substantiam breui ac nudo sermone putet prædicandam: vt possit religiosè dici, vna esse substãtia. Nõ enim ego audio: Christus ex Maria natus est, nisi & audiam: In principio erat verbum, & Deus erat verbum. Non audiam, *Ioan. 1.* Christus esuriuit, nisi post quadraginta dierum ieiunium audiam: Non in pane solo viuit homo. Non audiam, *Matth. 4.* B sitiuit, nisi audiã: Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, nõ sitiet in æternum. Nõ audiam, Christus *Ioan. 4.* passus est, nisi audiam: Nunc est hora vt filius hominis clarificetur. Non audiam, mortuus est: nisi audiam, re- *Ibid. 12.* surrexit. Nihil solitarium ex diuinis sacramentis ad suspicionẽ audientium & ad occasionẽ blasphemãtium proferamus. Ante natiuitas filij, ante subiectio, ante similitudo naturæ filij prædicanda est: vt non impiè vnius & pater & filius substantiæ prædicetur. Et nõ intelligo, cur ante cętera tanquã maximum & potissimũ & solitariũ prædicandum sit: quod nec piè possit ante cætera prædicari, & iam impiè necesse sit post cætera denegari. Non est, fratres charissimi, vna patris & filij C neganda substantia: sed ne irrationabiliter prædicãda sit vna substantia ex naturæ genitæ proprietate, nõ sit aut ex portione, aut ex vnione, aut ex cõmunione. Potest vna substantia impiè dici, & piè taceri. Habes natiuitatẽ, habes similitudinem. Quid verbi calumniam suspiciosè tenemus, rei intelligentia non dissidentes? Credamus, & dicamus esse vnã substantiã, sed per naturæ proprietatẽ nõ ad significationẽ impiæ vnionis. Vna sit ex similitudine, nõ ex solitudine. Sed fortè parũ propietatis in se habere similitudo videatur. Hoc si est, quæro quo modo possim alterũ ad aliũ, nisi per similitudinã coæquare? Aut nũquid nõ id est, esse simile quod ęquale? Si vnũ dico, habet & vnici suspicionẽ: D si similẽ dixero, habet indifferentis cõparationẽ. Inter similẽ & vnum quæro quẽ locum habeat æqualis, & interrogo vtrum similitudinis potius aut solitudinis res sit. Non est æqualitas in dissimilibus, nec similitudo est intra vnum. Aut quid differunt similis & æqualis, vt ab vno iterum discernatur æqualis? Nõ sunt itaque dissimiles æquales. Et quid aliud possunt esse similes quàm æquales, cùm in dissimilibus non sit æqualitas? Prædicãtes itaque fratres charissimi similem filium in omnibus patri, nihil aliud quàm æqualẽ prædicamus: perfectæ æqualitatis habet significantiam similitudo, & hoc ex sanctis scripturis intelligendũ est. Legimus namq;: Vixit autem Adam ducentis triginta *Genes. 5.* E annis, & genuit secundum effigiem & similitudinem suã, & cognominauit nomen eius Seth. Quæro cuiusmodi similitudinem & effigiem suam Adam in Seth genuerit. Tolle corporũ infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores partitudinis, & omnem humanam necessitatem: quæro similitudo hæc quæ in Seth est, vtrum per naturam dissentiat autori, aut vtrum alterius generis essentia fuerit in vtroque, ne non naturalem habuerit Adæ Seth natus essentiam. Sed similitudo Adæ est etiã sine genere, quia nõ est natura dissimilis. Similitudo autẽ naturæ non habuit in Seth alterius generis naturã, quia nõ aliunde Seth natus est: ita similitudo res ipsas naturales coæquat, per similitudinem non indifferentis essentiæ. Omnis itaque filius

secundum

secundum naturalem natiuitatem, ęqualitas patris est: quia est & similitudo naturæ. Et beatus Ioãnes docet in natura patris & filij, quam Moyses in Seth Adæ similitudinẽ dicit, hãc eãdem æqualitatẽ esse naturę. ait *Ioan. 5.* enim: Propter hoc eum magis quærebãt Iudæi interficere, quoniã non solũ soluebat sabbatum, sed & patrẽ suum dicebat Deũ, æqualem se faciens Deo. Quid tãtorum virorũ doctrinis atq; dictis inserimus torpentia peccatis grauibus ingenia? & sensus hebetes atq; temerarios aduersum indissolubilis prædicationis autoritatẽ impij fatigamus? Per Moysen Seth Adæ similitudo est, per Ioannẽ filius patris æqualitas est: Et quęrimus tertiũ nescio q̃d inter patrẽ & filiũ quod natura non recipit. Similis est patri filius: filius patris est, ex eo natus est. Per hoc solũ piè potest, quod vnum sint prædicari. Nec me fallit fratres charissimi, quosdã esse qui similitudinẽ cõfitentes negãt æqualitatẽ. Sed loquãtur vt volũt, & blasphemię suę virus ingerãt ignorãtibus. Si inter similitudinẽ & æqualitatẽ differre dicũt, quæro vnde cõparetur æqualitas. Namq; si secũdum essentiã & virtutẽ & gloriã & tempus patri filius similis est: interrogo ex quo non videatur æqualitas. Nam etiã hæc in superiori fide constituta dãnatio est: vt anathema esset, qui patrẽ dissimilis sibi essentiæ diceret patrẽ. Si ergo naturã neq; aliã, neq; dissimilẽ ei, quẽ impassibiliter generabat, dedit: nõ potest aliã dedisse, nisi propriã. Ita similitudo proprietas est, proprietas æqualitas est, & æqualitas nihil differt. Quæ autẽ nihil differũt, vnum sunt: nõ vnione personę, sed æqualitate naturę. Quanquã verò & cõmuni sensu & diuinis autoritatibus inter similitudinẽ & æqualitatẽ nihil differre intelligatur: quippe cùm secundũ Moysen & Ioannẽ patri filius & similis sit & æqualis: tamẽ videamus an Dominus Iudæis irascẽtibus quòd patrẽ sibi Deũ dicendo, Deo se coæquasset, se esse docuerit Deo æqualem. ait enim: Non potest filius à se facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientẽ. Autorem *ibidem.* discreuit, cũ ait: Nõ potest à se facere. Obedientiam significat cùm addit: Nisi quod viderit patrem faciẽtem. Non enim virtutis differẽtia est, nõ posse nisi videat: quia virtutẽ magis præstat natura quàm visus. At verò obsequelæ est, tũc posse cùm videt. Atq; ita per id quod tum potest cùm videt, significat, nõ ex visu se accipere virtutẽ, sed autoritate visus præsumere potestatẽ. Nõ ergo differt naturę virtus in patre & filio: cui hoc posse, quòd pater possit, nõ ex incremẽto aliquo naturæ profectus tribuat, sed autoris exemplũ. Deniq; honorẽ quem subiectio conseruauit, naturæ virtus æquauit. Subiecit enim: Quęcunq; enim ille facit, eadẽ & filius similiter facit. Nunquid similitudo non æqua planè est, etiã sine genere: eadem enim similiter facit. Nunquid similiter facta, nõ eadẽ sunt: aut eadem non recipiunt æqualitatẽ: aut aliquid inter simile differt & æquale: cũ quæ similiter fiunt, eadẽ fieri intelligãtur? nisi fortè quisquã quę eadem sunt, negauerit æqualia, vt quæ similia sunt, nõ dicãtur æqualia: cũ quæ similiter fiũt, nõ modo æqualia fieri, sed eadẽ prædicentur. Caret igitur fratres similitudo naturæ cõtumeliæ suspicione: nec potest videri fili' idcirco in proprietate paternæ naturę non esse, quia similis est, cùm similitudo nulla sit nisi ex æqualitate naturæ: æqualitas autem naturæ nõ potest esse, nisi vna sit. Vna verò nõ personæ vnitate, sed generis. Hæc fides pia est, hæc cõsciẽtia religiosa, hic salutaris sermo est, vnã substantiã patris & filij idcirco nõ negare, quia similis est: similem verò ob id prædicare, quia vnum sunt. Exposita charissimi, vnius substantiæ, quæ Græcè homousion dicitur, & similis substantiæ, quæ homœusion appellatur, fideli ac pia intelligẽtia: & vicijs, quę ex verborum vel breuitate subdola, vel periculosa nuditate accidere possint, absolutissimè demõstratis: reliquus mihi sermo ad sanctos viros oriẽtales episcopos dirigẽdus est, vt quia iã de fide nostra nihil inter nos suspicionis relictũ est, ea quæ adhuc in suspicionẽ ex verbis veniũt purgentur: & dabunt veniã, ex communi conscientiæ fide secum liberius locuturo. O studiosi tãdem Apostolicæ atq; Euãgelicæ doctrinæ viri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit: Quantam spem reuocandæ veræ fidei attulistis, constanter audacis perfidiæ impetum retundendo. Antea enim in obscuro atque in angulis Dominus Christus Dei esse secundum naturam filius negabatur, & essentiæ inops paternæ, accepisse cum creaturis originem de non extantibus prædicabatur. At verò nunc publicę autoritatis professione hæresis prorumpens, id quod antea furtim mussitabat, nũc victrix gloriatur. Quibus enim antea cuniculis in catholicam ecclesiam non tentauit irrepere? Quas non exercuit falsæ religionis blandimẽto seculi potestates? Homines enim peruersi eousque proruperant, vt cũ hoc ipsi prædicare publicè nõ auderent, imperatorem tamen fallerent ad audiendũ. Fefellerunt enim ignorantem regem, vt istiusmodi perfidię fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam ecclesiis nondum regeneratus imponeret. Contradicentes episcopos ad exilium coegerũt. Coegerunt enim nos ad voluntatem exulandi, dum impietatis imponunt necessitatem. Sed exulemus semper dummodo incipiat verum prædicari: Domino enim gratias quòd ignorationem per vos admonitus imperator agnouit, & errorem non suum, sed astantiũ, per has fidei vestræ sententias recognouit, & se inuidia apud Deum atque homines impiæ voluntatis exemit, cùm legationem vestram honorificè habẽs, falsitatem eorum, quorum autoritate in inuidiam deducebatur, coacta à nobis ignorantiæ suæ professione cognouit. Fallunt quantũ & vereor, & mihi videtur fratres charissimi, fallunt. quia semper fefellerũt: & ipsa illa præsens nunc subscriptio non caret falsitate. Excusant enim se idcirco homousion & homœusion taceri voluisse, quia vnum atque idem significari verbo vtroque existimarẽt. Rudes credo episcopi ignorauerunt homousij significationẽ: quasi nũquã de hoc aut synodus fuisset, aut lites. Sed esto ignorauerunt homousiõ, aut nesciebãt homœusiõ id significari, quod similis esset essentię. Iã si hoc nesciebant, cur nesciri volebant generationem filij? Nunquid si inenarrabilis est, ideo & ignorabilis est? Sed si ignoratur quomodo natus est: nunquid ignorari vel hoc potest quòd filius Deus nõ ex alia substantia, sed ex Deo natus non diuersam habeat essentiã? Nunquid nõ legerãt, sicut patrem, ita & filiũ honorandum, vt patrem honore præferrent? Nunquid incognitum habebãt patrem in filio videri: vt filius apud eos dignitate, charitate, maiestate differret? An & hoc ex ignorantia venit, vt cum cæteris patri subiectus sit filius? vt dum cum cæteris subiicitur, non discernatur à cæteris: cùm subiectio filij naturæ proprietas sit, subiectio autem cæterorũ creationis infirmitas sit. Passum quidem sciebant: sed dicant quęso, compassum quomodo cognouerant? Euitant homousion atq; homœusion, quia nusquam scriptum sit: quæro compassum esse vnde presumpserint? Aut nunquid volunt duos esse qui passi sunt? Id enim

compaſſio teſtatur. Vbi illud eſt? Ieſus Chriſtus filius
Dei: aut nunquid alius eſt Ieſus Chriſtus, alius filius
Dei? Si non idem atque vnus intra extráque Dei filius
eſt, credite in homouſio ignorationem, ſi hæc ignora-
re licet. Si autẽ in his ipſis ipſa illa ignoratio impia eſt,
quæ tamen non poteſt nec falſo excuſari: vereor ne &
homouſij ignorationẽ profeſſio mentiatur. Non que-
ror admodum de venia quam dediſtis: religioſum eſt
Deo ſua reſeruare, & ignorationis error humanus eſt.
Sed ignoſcant mihi iam duo epiſcopi Valens & Vrſa-
tius, quòd eos pro ætate atq; exercitatione ſua igno-
raſſe non credo. Et difficillimum eſt ne mentiri exiſti-
mentur, qui ſe in alio negocio non poſſunt niſi men-
dacio purgare. Sed Dominus hoc magis tribuat, vt
nos malè opinemur, quàm illi non ignorauerint. Malo
enim ego malè exiſtimans indicari, quàm fidẽ veſtrã
hæreticæ conſcientiæ communione violari. Oro autẽ
vos ſanctiſſimi viri, vt cum bona venia ſolicitudines
meas æſtimetis. Teſtis enim Dominus eſt conſcientiæ
meæ, in nullo me expoſitiones has quas in Syrmiũ de-
tuliſtis fidei veſtrę velle conuellere. Sed date veniam,
ſi quædam intelligere non poſſum, & conſolabor me,
1.Cor.14. quia legi: Spiritus prophetarum phophetis ſubiectus
eſt. Ex quo fortè non impudenter etiam à me præſu-
mitur, vt & ego intelligam quod alius ignoret. Non
quod quicquam vos ſecundum menſuram ſcientiæ
ignorare auſus ſim dicere: ſed ſuper fidei catholicæ v-
ritate, patimini non minus in nobis eſſe ſolicitudinis
quàm in vobis. Epiſtolam quam à vobis de homouſij
& homœuſij expoſitione apud Syrmiũ Valens & Vr-
ſatius & Germinius popoſcerunt legi: intelligo in qui-
buſdam nõ minus circunſpectam eſſe quàm liberam.
Et ipſa homouſij & homœuſij demonſtratio, nihil re-
liquit difficultatis. Et quidem de homœuſio, quod eſt
ſimilis eſſentię, commune iudicium eſt. De homouſio
verò, quod eſt vnius eſſentiæ, tractantes, primum id-
circo reſpuendum pronunciaſtis, quia per verbi huius
enunciationem ſubſtantia prior intelligeretur, quam
duo inter ſe partiti eſſent. Intelligo vitium intelligen-
tiæ. Et prophanus hic ſenſus eſt, & communi iudicio
ab eccleſia reſpuendus. Secundo quoq; id addidiſtis,
quòd patres noſtri, cùm Paulus Samoſatenus hęretic⁹
pronunciatus eſt, etiam homouſion repudiauerint:
quia per hanc vnius eſſentiæ nuncupationem, ſolita-
rium atq; vnicum ſibi eſſe patrem & filiũ prædicabat.
Et hoc ſanè nunc quoq; prophaniſſimum eccleſia re-
cognoſcit, patrem & filium in his nominũ profeſſio-
nibus ad vnionis ac ſingularis ſolitudinẽ negata per-
ſonarum proprietate reuocare. Tertio etiam hæc cau-
ſa improbandi homouſij commemorata à vobis eſt:
quia in ſynodo, quæ apud Niceam fuit, coacti patres
noſtri propter eos qui creaturam filiũ dicebant, nomẽ
homouſij indidiſſent: quod non recipiendum idcirco
ſit, quia nuſquam ſcriptum reperiretur. Quod à vobis
dictum ſatis miror. Si enim homouſion propter noui-
tatem verbi repudiandum ſit: vereor ne & homœuſiõ
periclitetur, quia nuſquam ſcriptum reperiatur. Sed
hinc non calumnior. Malo enim aliquid nouum com-
memoraſſe, quàm impiè reſpuiſſe. Prætermiſſa itaque
quæſtione nouitatis, ne in his quidem reſidet quęſtio,
quæ communi omnium noſtrûm iudicio damnantur.
Quis enim ſanæ mentis tertiam ſubſtantiam, quæ &
patri & filio communis ſit, prædicabit? Vel quis ſecun
dum Samoſateum in Chriſto renatus, & filium con-
feſſus ac patrem: quòd Chriſtus in ſe ſibi & pater &
filius ſit, confitebitur? Par itaque in condemnãdis im-
pietatibus hæreticorum noſtra ſententia eſt: & hanc

A homouſij intelligentiam non modo reſpuit, ſed & o-
dit. Atque ita non relinquitur vitioſæ intelligentiæ
quæſtio, vbi in vitij damnatione communis aſſenſus
eſt. Dicturo autem me tandem de tertia quæſtione,
oro vos, ne vbi pax conſcientiæ eſt, ibi ſit pugna
ſuſpicionum: neque quicquam me niſi ad vnitatis
profectum proferre exiſtimetis. Inane enim eſt ca-
lumniam verbi pertimeſcere: vbi res ipſa, cuius verbũ
eſt, non habeat difficultatem. Diſplicet cuiquam in
Synodo Nicena homouſion eſſe ſuſceptum? Hoc ſi
cui diſplicet, neceſſe eſt placeat quod ab Arianis eſt
negatum. Negatum enim idcirco eſt homouſion, ne
ex ſubſtantia Dei patris Deus filius natus, ſed ſecun-
B dum creaturas ex nihilo conditus prædicaretur. Ni-
hil nouum loquimur, pluribus edita literis, ipſa Aria-
norum perfidia ſibi teſtis eſt. Si propter negantium
impietatem pia tum fuit intelligentia confitentium:
quæro cur hodie conuellatur, quod tum piè ſuſceptũ
eſt, quia impiè negabatur? Si piè ſuſceptum eſt: cur ve-
nit conſtitutio pietatis in crimẽ, quæ impietatẽ piè per
ea ipſa quibus impiabatur extinxit? Videamus igitur
quid Nicena ſynodus ſtatuerit, homouſiõ, id eſt, vni⁹
ſubſtãtiæ cõfitendo: nõ vtiq; hæreſim parturire, quæ
de homouſij vitioſa opinione cõcipitur. Nõ opinor il-
lud loquẽtur, quòd vnã anteriorem ſubſtantiam pater
& filius in ſubſtantiam ſuam partiendo diuiſerint. Et
C ipſam quidem tum religioſè conſcriptam fidem, nũc
quoq; huic ſermoni noſtro nõ irreligioſè inſeremus.

*Credimus in vnũ Deũ patrẽ omnipotentem, omnium vi-
ſibiliũ & inuiſibilium factorẽ. Et in vnum Dominũ noſtrũ
Ieſum Chriſtũ filium Dei, natũ ex patre vnigenitũ, hoc eſt,
de ſubſtãtia patris, Deũ ex Deo, lumen ex lumine, Deum ve-
rum de Deo vero, natũ non factũ, vnius ſubſtãtiæ cum patre,
quod Græce dicũt ὁμοούσιον, per quẽ omnia facta ſunt, quæ in
cœlo & in terra, qui propter noſtrã ſalutẽ deſcendit de cœlis,
& incarnatus eſt, & homo factus eſt, & paſſus eſt, & reſur-
rexit tertia die, & aſcẽdit in cœlos, vẽturus iudicare viuos
& mortuos. Et in Spiritum ſanctũ. Eos aũt qui dicũt, erat
quãdo nõ erat, & antequã naſceretur nõ erat, & quòd de nõ
D extãtibus factus eſt, vel ex alia ſubſtãtia aut eſſentia, dicẽtes
eſſe cõuertibilem & demutabilẽ Deum: hos anathematizat
catholica eccleſia.* Non hic ſanctiſſima religioſorũ vi-
rorũ Synodus, neſcio quã priorem quæ in duos diuiſa
ſit, ſubſtantiã introducit, ſed filiũ natũ de ſubſtãtia pa-
tris. Nanquid nos negamus? aut q̃d aliud cõfitemur?
Et poſt cæteras cõmunis fidei expoſitiones ait: Natũ
non factũ, vnius ſubſtãtiæ cũ patre, quod Græci dicũt
ὁμοούσιον. Quæ hic vitioſè intelligẽtiæ occaſio eſt? nat⁹
eſſe de ſubſtãtia patris filius, nõ factus prædicatũ: ne na-
tiuitas diuinitatis, factura ſit creationis. Idcirco autem
vnius ſubſtãtiæ: nõ vt vnus ſubſiſtat, aut ſol⁹, ſed vt ex
ſubſtãtia Dei natus nõ aliũde ſubſiſtat, néque in aliqua
E diſſidẽtis ſubſtãtiæ diuerſitate ſubſiſtat. Aut nunquid
nõ hæc fides noſtra eſt, vt nõ aliũde ſubſiſtat, neque
quòd indiſſimilis ſubſiſtat? Aut aliud hic teſtatur ho-
mouſiõ, q̃ vt vna atq; indiſſimilis duûm ſit ſecũdũ na-
turæ ꝓpaginem eſſentia, q̃a eſſentia filij nõ ſit aliũde:
quæ q̃a aliũde nõ eſt, vnius rectè eſſe ambo credũtur
eſſentiæ, q̃a ſubſtantiã natiuitatis filius nõ habeat niſi
de paternæ autoritate naturæ? Sed fortè ecõtrario di-
cetur, idcirco improbari oportere, q̃a vitioſè intelligi
ſoleat. Hoc ſi timemus, deleamus in apoſtolo quod di
ctũ eſt: Mediator Dei & hominũ homo Chriſtus Ie- 1.Tim.2.
ſus, q̃a ad autoritatẽ hæreſis ſuæ Photinus hoc vtitũ: &
nõ legatur à nobis, q̃a ab illo malè intelligatur. Pereat
quoq; ad Philippẽſes ſcripta epiſtola, aut igni, aut ſpõ- Philip.2.
gia: ne in ea Marciõ relegat: Et habitu rept⁹ vt homo,

phantaſiam corporis confitens eſſe, non corpus. Non
Ioan. 10. extet Euangelium Ioannis, ne Sabellius dicat: Ego &
Ibid. 14. pater vnum ſumus. Neque iſti nunc creaturæ prædi-
catores ſcriptum habeant: Pater maior mẽ eſt. Neque
illi qui diſſimilem patri filium affirmare volunt, legãt:
Luc. 13. De die autem & hora nemo ſcit, neque angeli in cœ-
lis, neque filius, niſi pater ſolus. Non ſint quoque libri
Moyſi, ne tenebræ Deo, qui innaſcibilem lucem ha-
bitat, coæuę ſint, quia in Geneſi poſt noctem dies cœ-
pta ſit: ne anni Mathuſalæ ætatem diluuij excedant, &
non tantum octo ſint animæ reſeruatæ: ne clamorem
Sodomorum repletis iam peccatis Deus audiens, tan-
quam ignorans clamorem deſcendat vt videat an ple-
na ſint cum clamore peccata, & reperiatur Deus neſ-
cire quod ſcierit. Ne quiſquam quoque ſepelientium
ſepulti Moyſi ſciat ſepulchrum: ne per hoc, vt hæreti-
ci putant, diuerſa lex ipſa ſibi hoſtis ſit. Et quia hęc ab
his non intelliguntur, non legantur à nobis. Pereant
quoque ſi videtur (quod nõ ego dixerim, ſed reſpon-
ſionis neceſſitas) omnia diuina illa & ſancta Euange-
lia ſalutis humanæ: ne ſe inuicem contraria dictorum
opinione compugnent, ne miſſurus Dominus Spiritũ
ſanctum ipſe de Spiritu ſancto natus legatur. Ne mor-
tem & gladium denũciaturus vſuris, emi gladium paſ-
ſurus indicat: Ne ad inferos deſcenſurus, in paradiſo
ſit cum latrone: Ne poſtremò apoſtoli reperiantur in
crimine, qui baptizare in nomine patris & filij & Spi-
ritus ſancti iuſſi, tantum in Ieſu nomine baptizauerũt.
Vobis enim fratres vobis dico, qui non iam lacte ali-
Hebr. 5. mini, ſed firmo cibo valetis: Nunquid, quia iſta ſapien-
tes mundi non intelligunt, & his ſtulta ſunt, nos cum
mundo ſapientes erimus, vt hæc ſtulta credamus? Et
quia hæc impiis cæca ſunt, nos non lucebimus intelle-
cta veritate doctrinæ? Malè ſanctis rebus præiudica-
tur, ſi quia non ſanctæ à quibuſdam habentur, eſſe nõ
debeant. Non ergo gloriemur in cruce Chriſti, quia
ſcandalum mundo eſt: neque in viuẽte Deo mortem
prædicemus, ne ab impiis mortuus Deus arguatur.
Malè intelligitur homouſion, quid ad me bene intel-
ligentem? Malè homouſion Samoſateus confeſſus eſt,
ſed nunquid melius Ariani negauerunt? Octoginta
epiſcopi olim reſpuerunt, ſed trecenti decem & octo
nuper receperunt. Et mihi quidem ipſe ille hic nume-
rus ſanctus eſt: in quo Abraham victor regum impio-
rum, ab eo qui æterni ſacerdotij eſt forma, benedici-
tur. Illi contra hæreticum improbauerunt. Nunquid
& iſti non aduerſum hæreticum probauerunt? Grauis
autoritas eſt veterum. Nunquid & horum leuis ſancti-
tas eſt? Si contraria inuicem ſenſerunt, debemus quaſi
iudices probare meliora: ſi verò & probando & im-
probando vnum vtrique ſtatuerunt, quid bene cõſti-
tuta conuellimus? Sed fortè dicetur mihi: Aliqui ho-
die ex his qui tunc ſynodo interfuerunt, tacendum de
homouſio eſſe decreuerunt. Et ego inuitus licet reſ-
pondebo dicenti: Nunquid non & ipſi tacẽdum eſſe
de homœuſio cõſtituũt. Oro vos, ne quiſquam alius
ex his præter ſenem Oſium, & ipſum illum nimium
ſepulchri ſui amantem, reperiatur, qui tacendum eſſe
exiſtimet de vtroque. Et quò tandem in tantis hære-
ticorum peruerſitatibus recidimus, ſi dum non vtrun-
que recipimus, neutrum retinemus? Non enim videri
poteſt impiè dici, vt quia neutrum ſcriptũ reperiatur,
aut neutrum confitendum ſit, aut vtrunque. Homou-
ſion ſanctiſſimi viri, intelligo ex Deo Deum, nõ diſſi-
milis eſſentiæ, non diuiſum, ſed natum, & ex innaſcibi-
lis Dei ſubſtãtia coingenitam in filio ſecundum ſimi-
A litudinem vnigenitã natiuitatem. Ea me antea intelli-
gentem nõ mediocriter ad id cõfirmauit homouſion.
Quid fidẽ meam in homouſio damnas, quam per ho-
mœuſij confeſſionem non potes non probare? Dam-
nas enim fidem meam, vel potius tuam, cùm damnas
intelligentiam eius in nomine. Sed malè alius intelli-
git. Damnemus in commune vitioſam intelligentiam,
non auferamus fidei ſecuritatem Synodo Samoſatenę
ſubſcribendum putas, ne ſecundum Samoſatei intelli-
gentiam quiſquam ſibi vſurpet homouſion. Subſcri-
bamus & Nicenæ ſynodo, ne homouſion improbent
Ariani. Sed verendum eſt, ne ſi ſecundum fidem ho-
mœuſion homouſion ſignificare videamur, decerna-
B tur, nihil differre vnius & ſimilis eſſe ſubſtantiæ. Sed
homouſion poteſt male intelligi. Conſtituatur quali-
ter bene poſſit intelligi. Vnum atque idem quod ſapi-
mus, pium inter nos eſſe velimus. Date veniam fratres
quam frequẽter popoſci. Ariani non eſtis: cur negan-
do homouſion cẽſemini Ariani? Sed dices, Mouit me
cum ſcandalo, homouſij ambiguitas. Iterum audi oro
ſine ſcandalo, & me mouit homœuſij nuditas. Multa
ſæpe fallunt quæ ſimilia ſunt. Timeo aurum bracteæ,
quia me fallere poſſit interius: & tamen auro ſimile eſt
quod videtur. Timeo lactis ſimilitudinem, ne oblatũ
mihi lac, non lac ouium ſit: quia ei ſimile videatur &
bubulum. Vt lac ouium lacti ouium ſimile ſit: non po
C teſt ſimile eſſe, niſi ouis ſit. Similitudo vera in veritate
naturæ eſt: veritas autem in vtroque naturæ, non ne-
gatur homœuſios. hæc eſt enim ſecundum eſſentiam
ſimilitudo, ſi maſſa maſſæ conſimilis non fallat in bra-
ctea, ſi lac quod concolor eſt, non diuerſum ſit in ſa-
pore. Simile auro, quicquam non poteſt eſſe niſi au-
rum: ſimile lacti, niſi ſui generis ſit, eſſe non poterit.
Fefellit me frequenter color vini, & tamen guſtu alte-
rius generis liquorem recognoui. Vidi carnes carni-
bus ſimiles, ſed poſtea mihi naturæ diſſimilitudinem
ſapor prodidit: has enim ſimilitudines, quæ non ex v-
nitate naturæ ſint, non metuo. Vereor enim fratres,
Orientis hæreſes in tempora ſingula pullulantes, &
D quid verear edicam. Iam & legi. Mihi quidem in his,
quæ vos de Orientalium quorundã aſſenſu, ſuſceptæ,
legationis miniſtri ſubſcribenda Syrmium detuliſtis,
nihil ſuſpicionis relictum eſt: ſed habuerunt ab exor-
din non nihilum offenſionis, quæ credo vos ſanctiſſi-
mi viri Baſilij & Euſtathij & Eleuſij ne quid ſcanda-
li afferretur, abolenda tacuiſſe. Quæ ſi rectè ſcripta
ſunt, taceri non debuerunt. Si autem quia non rectè
ſcripta ſunt adhuc tacentur, cauendum eſt ne aliquã-
do dicantur. Parcens enim adhuc de his nihil dico: ta-
men mecum recognoſcitis, quod non ita omnis ſcri-
pta apud Ancyram fides ſe habeat. Non famæ fabu-
lam loquor: literarum fidem teneo, non à laicis ſum-
E ptam, ſed ab epiſcopis datam. Oro vos fratres, adimite
ſuſpicionem, ſecludite occaſionem: vt probari poſſit
ὁμοιούσιον, non improbemus ὁμοούσιον. Cogitemus tot
ſacerdotes ſanctos & iam quieſcentes. Quid de nobis
Dominus iudicabit, ſi nunc anathematizantur à no-
bis? Quid de nobis erit, qui rẽ eò deducimus, vt quia
epiſcopi non fuerũt, nos quoque nec ceperimus? Or-
dinati enim ab his ſumus, & eorum ſumus ſucceſſores.
Renunciemus epiſcopatui, quia officium eius ab ana-
themate ſumpſerimus. Date veniã fratres dolori meo.
Impium eſt quod audetis: non patiar hanc vocem, vt
in anathemate ſit, ὁμοούσιον ſecundum religioſam intel-
ligentiã confitens. Nomen nihil habet criminis, quod
ſenſum non perturbat religionis: homœuſion neſcio,

nec intelligo, nisi tantum similis essentię cōfessionem. Testor Dominum cœli atq; terræ, me cùm neutrum audissem, semper tamen vtrunque sensisse, quòd per homœnusion homousi oporteret intelligi: id est, nihil simile sibi secundum naturam esse posse, nisi quod esset ex eadem natura. Regeneratus pridem, & in episcopatu aliquantisper manens, fidem Nicenam nunquam nisi exulaturus audiui: sed mihi homousij & homœousij intelligētiam Euangelia & Apostoli intimauerunt. Pium est quod volumus. Ne damnemus patres, ne animemus hæreticos: ne dum hæresin expellimus, hæresin nutriamus. Interpretati patres nostri sunt post synodum Nicenam homousij proprietatem: religiosi extant libri, manet conscientia: si quid ad interpretationem addēdum est, communiter consulamus. Potest inter nos optimus fidei status condi: vt nec ea quæ bene sunt constituta vexentur, & quæ male sunt intellecta resecentur. Egressus sum fratres charissimi, humanæ conscientiæ pudorem: & humilitatis meæ immemor de tantis ac tam reconditis rebus, & ad vsque hanc ætatem nostram intētatis ac tacitis, amore vestri coactus hæc scripsi, & quæ ipse credebam loquutus sum: conscius mihi, hoc me ecclesiæ militiæ meæ stipendium debere, & per has literas, episcopatus mei in Christo vocem, secundum doctrinas Euangelicas, destinare. Vestrum est in commune tractare ac prouidere atque agere: vt quod vsque nunc inuiolabili fide manetis, religiosa conscientia conseruetis, & teneatis quod tenetis. Mementote exilij mei in orationibus sanctis: à quo me post expositionem huius fidei nescio an tam iucundum est ad vos in domum Christi reuerti, quàm securum est mori. Deus & Dominus noster, incontaminatos vos & illæsos in diem reuelationis reseruet opto, fratres charissimi.

ELENCHVS CANONVM D. HILARII IN EVANGELIVM MATTHÆI ORDINE, quo ab eo sunt editi.

CANON I.

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis.

CANON II.

De Iesu regressu ex Aegypto. De prædicatione Ioannis, & baptismo. De Domino baptizato.

CANON III.

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus.

CANON IIII.

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemosyna.

CANON V.

De oratione & ieiunio. De thesauro in cœlo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & vestitu. De volatilibus & liliis agri, & fœno. De solicitudine diei. De festuca & trabe in oculo.

CANON VI.

De margaritis ante porcos. De pseudophophetis. De domo ædificata super petram.

CANON VII.

De leproso quem curauit Dominus. De puero tribuni paralytico. De socru Petri. De plurimis & diuersis curis.

CANON VIII.

De discipulis in naui excitantibus Iesum. De duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum ferente.

CANON IX.

De Matthæo publicano. De Pharisæorum, & discipulorum Ioannis ieiunio. De adsutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto.

CANON X.

Misertus turbarum Dominus, duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina, &c.

CANON XI.

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesu ad patrem.

CANON XII.

Discipuli spicas vellunt. Manus aridæ hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni verbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina Austri. De septem spiritibus & octauo. De matre Iesu & fratribus.

CANON XIII.

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminãte bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento abscõso in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro. De bona margarita. De reti misso in mare.

CANON XIIII.

De scriba in regno cœlorum. De fratribus & sororibus Domini. De Ioannis capite in disco. De quinq; panibus & duobus piscibus, Vbi super mare ambulabat, & Petrum mersum erexit.

CANON XV.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeunt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De septem panibus & paucis piscibus.

CANON XVI.

De Ionæ prophetæ signo. De fermento pharisæorum, & confessione Petri. De benedictione Domini, & de se abnegando qui Christum sequi voluerit.

CANON XVII.

Vbi in monte cum Moyse & Helia videtur, & vox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum saluat. De credentium fide. De didrachma postulata, & statere in ore piscis inuento.

CANON XVIII.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum assumenda. De manu & pede, & oculo eruendo, & de oue perdita. De corripiendis fratribus secreto primū, tum duobus testibus, postremo ecclesia præsente. Et quòd semper ignoscendum. De eo qui cōseruum, remisso sibi à Domino debito, suffocauit.

CANON XIX.

Transit in Galilæam. Vxorem non debere dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum.

CANON XX.

De spe apostolorum. De nouissimis primis efficiendis. Vbi cōducuntur operarij ad vineam. De filiis Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus viam sedentibus.

CANON XXI.

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummulariis.

mulariis. De ficu maledicta. De duobus filiis ad vineam missis. De publicanis & meretricibus.

CANON XXII.

De vinitoribus, qui missos ad se ob recipiendos fructus interficiunt. De inuitatis promiscuis, & de veste nuptiali.

CANON XXIII.

De tributo Cæsari dando, & de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum vxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIIII.

De cathedra Moysi, super quam sederunt scribæ & pharisæi. De clauso ab iisdem regno cœlorum. & ab iisdem comedi domos viduarum, circumeuntibus mare & aridam, & dicentibus: Quicunque iurauerit in templo, nihil est. Et de decimantibus mentam & anethum, & ædificantibus sepulcra prophetarum. Et de Hierusalē, quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt.

CANON XXV.

De structura templi interrogantibus discipulis. Et de his qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo: & qui in agro sunt, ne reuertantur tollere tunicam Et de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXVI.

De sole obscurato, & luna & stellis.

CANON XXVII.

De seruo fideli quem constituit Dominus super familiam suam. Et de decem virginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiam suam seruis suis.

CANON XXVIII.

De aduentu filij hominis venientis ad iudiciū cum maiestate sua.

CANON XXIX.

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habens alabastrum vnguenti preciosi.

CANON XXX.

De die prima azymorum, in qua accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi manducare pascha?

CANON XXXI.

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare. Et tristata est anima eius vsque ad mortem. Et de calice mortis quod dicit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. De spiritu prompto, & carne infirma. Et rursum de eo quod dixit: Pater, non potest hic calix transire nisi illum bibam? fiat voluntas tua.

CANON XXXII.

De Iuda, qui erat vnus de duodecim discipulis, veniente ad Iesum cum plurima turba vt eum traderet. De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum.

CANON XXXIII.

De Pilato cùm sederet pro tribunali, & cùm misit ad illum vxor sua, dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem, qui mouebāt capita sua, & dicebant: Hic est qui destruebat templum, & in triduum illud reædificabat.

ELENCHI FINIS.

DIVI HILARII
PICTAVORVM EPISCOPI, IN EVANGELIVM MATTHÆI, CANONES SEV COMMENTARIVS.

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis.

CANON I.

LIBER generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ, &c.

Gressum, quem Matthæus in ordine regiæ successionis, cum Lucas per sacerdotalem ordinem ediderat: quēdum vterq; dinumerat, & agnitionē in Domino vtriusq; tribus vterque significat, & rectæ generationis gradum ponit: quia sacerdotalis & regiæ tribus societas, per Dauid ex cōiugio inita, iam à Salathiel in Zorobabel confirmatur ex genere. Atq; ita dū Matthæus paternam originem, quæ ex Iuda proficiscebatur, recenset, Lucas verò acceptum per Nathan ex tribu Leui genus edocet: suis vterq; partibus Domino nostro Iesu Christo, qui est æternus & rex & sacerdos, etiam in carnali ortu vtriusque generis gloriā probauerunt. Quòd verò Ioseph potius quàm Mariæ natiuitas recensetur, nihil refert: eadem enim est totius tribus atque vna cognatio. Exemplum autem etiam Matthæus & Lucas dederunt, patres inuicem appellantes, non tam genere quàm gente: quia ab vna tribu cœpta, sub vnius successionis & originis familia continetur. Cum enim filius Dauid atque Abrahæ sit ostendendus, ita Matthæus cœpit:

Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ.

Non refert quis in originis numero atq; ordine collocetur, dummodo vniuersorum familia cœpta esse intelligatur ab vno. Itaq; cum eiusdē tribus sit Ioseph & Maria, dū profectus esse ex Abrahæ genere Ioseph ostēditur: profecta quoq; docetur & Maria. Hęc enim in lege ratio seruata est, vt si mortuus sine filiis familię princeps esset, defuncti vxorem posterior frater eiusdem cognationis acciperet, susceptósq; filios in familiā eius qui mortuus esset referret: manerétq; ita in primogenitis successionis ordo, cum patres eorū, qui post nati essent, aut nomine haberētur, aut genere. Sequēs illud est, vt quia diximus secundū rerum fidem generationis istius ordinē, nec numero sibi, nec successione cōstare: huius quoq; rei ratio adferatur. Non enim leuis causa est, vt aliud in narratione sit, aliud fuerit in gestis: & aliud referatur in summa, aliud verò teneatur in numero. Nanque ab Abraham vsque ad Dauid quatuordecim generationes numeratæ sunt: & à Dauid vsq; ad transmigrationem Babylonis, in quibusdā libris decem & septem deprehenduntur. Sed in hoc non mendacij aut negligentiæ vitiū est. Tres enim ratione præteritæ sunt. Nam Ioras genuit Ochoziā, Ochozias verò genuit Ioam, Ioas deinde Amasiā, Amasias autem Oziam. Et in Matthæo Ioras Oziam genuisse scribitur, cum quartus ab eo sit. Hoc ita, quia ex gentili fœmina Ioras Ochoziam genuit, ex Achab scilicet, qui Hiezabel habuit vxorē. Deniq; per prophetam, non nisi quarta generatione in throno regio Israelis, quenquā de domo Achab esse sessurum dicitur: Purgata igitur labe familiæ gētilis tribus, quę prę teritis iam regulis in quarto generationum consequētium ordine numeratur, & vsque ad Mariam genera-

tiones quatuordecim esse scribuntur, cùm in numero, decem & septem reperiantur: nullus error esse poterit scientibus non eam solum esse Domino Iesu Christo originem, quæ cœpit ex Maria: sed in procreatione corporea, natiuitatis æternæ significantiam comprehendi. Generationis autem ratio simplex est. Nam conceptum ex spiritu sancto, natum ex Maria virgine, omnium opus prophetarum est. Sed plures irreligiosi, & à spirituali doctrina admodum alieni, occasionẽ ex eo occupant turpiter de Maria opinandi, quod dictum sit: Prius quàm conuenirent inuenta est in vtero habens. & illud: Noli timere accipere coniugem tuam. & illud: Non cognouit eam donec peperit: non recordantes despõsatam fuisse, & dictum hoc Ioseph volenti eam abiicere, quia iustus ipse nollet in eam lege decerni. Igitur ne qua de partu eius ambiguitas existeret, ipse concepti ex spiritu sancto Christi testis assumitur: vt, Dehinc quia desponsata esset, in coniugem reciperetur. Cognoscitur itaque post partum: id est, transit in coniugis nomen. Cognoscitur enim, non admiscetur. Denique cùm transire Ioseph ad Aegyptum admonetur, ita dicitur: Accipe puerum & matrem eius. Et, Reuertere cum puero & matre eius. Et rursum in Luca: Et erat Ioseph & mater eius. Et quotiescunque de vtroque sit sermo, mater potius Christi, quia id erat: non vxor Ioseph est nuncupata, quia non erat. Sed hæc quoque ab angelo ratio seruata est: vt tum cùm desponsatam eam iusto Ioseph significabat, coniugem nuncuparet. Nam ita ait: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Ergo & coniugis nomen sponsa suscipit, & post partum in coniugem recognita tantum Iesu mater ostenditur: vt quemadmodum iusto Ioseph deputaretur eiusdem Mariæ in virginitate coniugium, ita venerabilis eius ostenderetur in Iesu matre virginitas. Verum homines prauissimi hinc præsumunt opinionis suæ autoritatem: quòd plures Dominum nostrum fratres habuisse sit traditum. Qui si Mariæ filij fuissent, & non potius Ioseph ex priore cõiugio suscepti: nunquam tempore passionis Ioanni apostolo trãscripta esset in matrem, Domino ad vtrunque dicente: Mulier ecce filius tuus, & Ioanni: Ecce mater tua: nisi quòd ad desolatæ solatium, charitatem filij in discipulo relinquebat. Stellæ autem ortus primum à Magis intellectus, indicat mox gentes in Christo credituras: & homines professionis longè à sciẽtia diuinæ cognitionis auersæ, lumen, quod statim in ortu eius extitit, cognituros. Denique oblatio munerum, intelligentiam in eo totius qualitatis expressit: in auro regem, in thure Deum, in myrrha hominem cõfitendo. Atque ita per venerationẽ eorum, sacramenti omnis est consummata cognitio: in homine mortis, in Deo resurrectionis, in rege iudicij. Quòd verò repetere iter, atq; ad Herodem in Iudæam redire prohibentur: nihil à Iudæis petere scientiæ cognitionisque permittimur, sed in Christo salutem omnem & spem locantes, admonemur prioris vitæ itinere abstinere. Parente autem Herode paruuli necem, Ioseph per angelum monetur, vt eum in Aegyptum trãsferat: Aegyptum idolis plenam, & omnigenûm deûm monstra venerãtem. Iam post Iudæorum insectationem, & in extinguendo eo prophanæ plebis assensum, Christus ad gentes inanissimis religionibus deditas transit: & Iudaicam relinquẽs ignorantiam seculo colẽdus infertur. Bethleem, id est Iudæa, martyrum sanguine redundante. Herodis verò furor & infantium mors, populi Iudaici in Christianos sæuientis est forma: existimantis se beatorum martyrum cæde posse in omnium fide & professione Christi nomen extinguere. Sed gloriosus per prophetam neci eorum honor redditur, dicẽtem:

Matth. 1. — Ibid. 2. — Luc. 2. — Ioan. 19.

Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos. & noluit consolari, quia non sunt. Matth. 2.

Rachel Iacob vxor fuit diu sterilis, sed nullos ex his quos genuit amisit. Verum hæc in Genesi ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius vox & ploratus auditur quæ nullum habuit amissorum filiorũ dolorem: sed huius ecclesiæ diu sterilis, nunc verò fœcundæ ploratus ex filiis, nõ idcirco, quia peremptos dolebat, auditur, sed quia ab his perimebantur, quos primum genitos filios retinere voluisset. Denique consolari se noluit quę dolebat: non enim non erant ij, qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectum per martyrij gloriam efferebantur. Consolatio autem erat rei amissæ præstanda, non auctæ.

De Iesu regressu ex Ægypto. De prædicatione Ioannis, & baptismo. De Domino baptizato.

CANON II.

POST quæ mortuo Herode Ioseph per angelum monetur, vt in Iudæam cum puero & matre ipsius redeat. Et reuertens cùm Archelaum Herodis filium regnare audisset, timuit eò venire: & per angelum monetur, vt in Galilæam transeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth habitet. Reuerti ergo ad Iudæam monetur, & reuersus timet: & rursum visu admonitus, transire ad regionem gentium iubetur. Sed aut timere eum qui admonitus sit non oportuit, aut per angelum deferri admonitio mox mutanda non debuit. Verum typica ratio seruata est. Ioseph enim apostolorum habet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tãquam Herode mortuo, id est, populo eius in passione Domini deperdito, Iudæis prædicare sunt iussi: missi enim erant ad oues perditas domus Israel. Sed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu metuunt & recedunt. Admoniti per visum, sancti scilicet spiritus donum in gentibus contemplantes, ad eas transferunt Christum Iudææ missum, sed vitam & salutem gentium nuncupatum.

In diebus illis venit Ioannes prædicans in deserto Iudææ, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum, &c. Matth. 3.

In Ioanne locus, prædicatio, vestitus, cibus est contuendus: atque ita, vt meminerimus gestorum veritatem non idcirco corrumpi, si gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio subiecta sit. Fuerant enim prædicanti & locus opportunior, & vestitus vtilior, & cibus aptior: sed subest gestis rebus exemplum, & in eo operatio ipsa meditatio est. Nam & ad desertam Iudæam venit: desertam Dei frequentatione, non populi, & vacuam sancti Spiritus habitatione, non hominum: vt prædicationis locus, eorum quibus prædicatio erat missa, solitudinem protestaretur. Pœnitẽtiam quoque regno cœlorum propinquante pronuncias, per quam est reditus ab errore, & recursus à crimine, & post vitiorum pudorem professio desinendi: vt deserta Iudæa meminisset eum se suscepturã, in quo cœlorum est regnum, non vacuam deinceps futuram, si se à veteribus vitiis pœnitentiæ confessione purgasset. Pilis etiam camelorum vestis adtexta, peregrinum

propheticæ

propheticæ istius prædicationis habitum designat: cum exuuiis immundatum pecudum, quibus pares existimamur, Christi prædicator induitur, fitque sanctificatum habitu prophetali, quicquid in nobis vel inutile fuerat antè vel sordidum. Zonæ autem præcinctio, efficax in omne opus bonum est apparatus: vt ad omne ministerium Christi, voluntatis cingulo simus accincti. In esum etiam eliguntur locustæ, fugaces hominum, & ad omnem aduentus nostri sensum auolantes: nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu prophetarum impiis quibusdam corporum saltibus efferebamur, voluntate vagi, in operibus inutiles, in verbis queruli, sede peregrini: nunc sumus sanctorum alimonia, & satietas prophetarum, electi simul cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, nō ex aluearijs legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri. Tali igitur Ioannes habitu prædicans, venientes Pharisæos & Saducæos ad baptismū, progenies nuncupat viperarum: fructum vt dignum pœnitentiæ faciant monet, néue Abraham patrem habere se glorientur, quia ex lapidibus Deus potens est Abrahæ filios excitare. Non enim successio carnis quæritur, sed fidei hæreditas. Dignitas igitur originis in operum consistit exemplis, & prosapię gloria fidei imitatione retinetur. Zabulus infidelis, Abraham fidelis. Nam ille in hominis transgressione fuit perfidus, hic verò iustificatus est ex fide. Igitur vniuscuiusque mores atque vita propinquitatem cognationis acquirit, vt qui fideles sunt, Abrahæ propago per fidem sint: quia autem infideles sunt, in Zabuli progeniem infidelitate mutentur: quando & pharisæi viperarum natio nuncupantur, & gloriatio sanctificati parentis eis inhibetur, & ex saxis ac rupibus Abrahæ filij excitantur, & vt operantes dignos fructus pœnitētiæ sint admonentur: vt qui diabolum patrem habere cœperāt, cum eis qui de lapidibus excitarentur, rursum Abrahę filij per fidem fiant. Securis verò radicibus arborū apposita, infructuosarū arborum cæde & concrematione significans inutilis perfidię excidiū conflagrationi iudicij præparari. Et quia legis opus esset iā inefficax ad salutem, & Ioannes baptizandis in pœnitentiam nuncius extitisset (prophetarum enim officium erat, à peccatis reuocare: Christi verò proprium, saluare credentes) se quidem baptizare in pœnitentiam dicit, sed fortiorem esse venturum, cuius ferendorum ac soluēdorum calciamentorum sit indignus officio: apostolis circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem Dei erat debitum nūciare. Salutis igitur nostræ & iudicij tempus designat

Math. 3. in Domino dicens: *Ille baptizabit vos in Spiritu sancto & igni:* quia baptizatis in Spiritu sancto, reliquum sit consummari igne iudicij.

Luc. 3. *Habens ventilabrum in manu purgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*

Ventilabri opus est, ab infructuosis fructuosa discernere. Quòd in manu Domini sit, arbitrium indicat potestatis. Triticum suum, perfectos scilicet credētium fructus, horreis recondēdum. Paleas verò, id est, inutilium atque infructuosorum hominum inanitatem, igne iudicij concremandas.

Tunc venit Iesus in Galilæam, in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo: & reliqua.

Erat in Iesu Christo homo totus, atque ideo in famulatum spiritus corpus assumptum, omne in se sacramentum nostræ salutis expleuit. Ad Ioannem igitur

A venit ex muliere natus, cōstitutus sub lege, & verbum caro factus. Ipse quidem lauacri egens non erat, quia de eo dictum est, Peccatum non fecit: & vbi peccatū I. Pet. 22.
nō est, remissio quoque eius est ociosa: sed assumptum ab eo creationis nostræ fuerat & corpus & nomen, atque ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis ablutionis nostræ erat sanctificāda purgatio. Denique & à Ioanne baptizari prohibetur, vt Deus: & ita in se fieri oportere, vt homo edocet. Erat enim per eum omnis implenda iusticia, per quem solū lex poterat impleri. Atq; ita & prophetæ testimonio, lauacro non eget, & exempli sui autoritate humanæ salutis sacramenta cōsummat, hominem & assumptio-
B ne sanctificans & lauacro. Ordo etiam in eo arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, reseratis cœlorū aditibus, Spiritus sanctus emittitur, & specie columbæ visibilis agnoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis vnctione perfunditur. Vox deinde de cœlis ita loquitur:

Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Filius Dei auditu conspectúque monstratur, plebsque infidæ & propheris inobedienti, testimonium de Domino suo mittitur & contemplationis & vocis: ac simul vt ex eis quæ consummabantur in Christo, cognosceremus, post aquę lauacrū, & de cœlestibus portis sanctum in nos spiritum inuolare, & cœlestis nos
C gloriæ vnctione perfundi, & paternæ vocis adoptione Dei filios fieri: cùm ita dispositi in nos sacramenti imaginem ipsis rerū effectibus veritas præfigurauerit.

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus.

CANON III.

TVNC Iesus ductus est in desertum à spiritu, vt tentaretur à Zabulo. & reliqua. Math. 4.

D Et in desertum traductio, & quadraginta dierum ieiunium, & post ieiunium fames, & satanæ tentatio, & responsio Domini, magni cœlestísque consilij effectibus plena sunt. Nam quòd in desertū ductus est, significatur libertas Spiritus sancti, hominem suum iam diabolo offerentis, & permittentis tentandi & assumendi occasionem, quam non nisi datam tentator habuisset. Erat igitur in diabolo de metu suspicio, non de suspicione cognitio: mouebatur enim quadraginta dierum ieiunio. Sciebat totidem diebus aquas abyssi effusas, exploratā repromissionis terram, Moysi legem à Deo scriptam, annorum quoque, quibus plebs in eremo vita angelorum habitúque mansit, hunc numerum expletum fuisse. Igitur
E istius temporis metu, in tentando eo quem hominem contuebatur, sumpsit temeritatem. Adam enim pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat. Sed ita dignū nequitia eius & scelere erat, vt in eo, cuius morte & calamitatibus gloriabatur, homine vinceretur: & qui Dei beneficia homini inuidisset, ante tentationem Deum in homine intelligere non posset. Tētatur igitur statim post baptismum Dominus, tentatione sua indicans in sanctificatis nobis maximè diaboli tentamenta grassari: quia victoria ei est magis exoptata de sanctis. Non cibum etiam hominum esuriit, sed salutem. Nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esuriit, Moyse & Helia in eodem ieiunij tēpore non esurientibus. Igitur cum esuriit Dominus,

non inediæ ſubrepſit operatio: ſed virtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturæ ſuæ hominem dereliquit. Non enim erat à Deo diabolus, ſed à carne vincendus; quam vtique tentare auſus non fuiſſet, niſi in ea per eſuritionis infirmitatem quæ ſunt hominis recognouiſſet, quam vtique in eo ſentiẽs ita orſus eſt:

Si filius Dei es.

Anceps ſermo eſt, ſi filius Dei es. Licet eſurientem videret, quadraginta tamen dierum in eo ieiuniũ pertimeſcebat: qua rerum ratione indicat, poſt quadraginta dierum conuerſationem, quibus poſt paſſionem in ſeculo erat commoraturus, eſuritionem ſe humanæ ſalutis habiturum. Quo in tempore expectatum Deo patri munus, hominem quem aſſumpſerat reportauit. Contuendum itaq; nunc illud eſt, quibus tandem interrogationibus vſus ſit. Ait:

Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant.

Fallax diabolus, & ad traducẽdum artifex callidiſſimus, poſſe omnia Chriſtũ ſciebat, & eſuritionẽ in homine ex ipſo ieiunij tẽpore ſentiebat, ignarus quídnã eſuriret. Eã ergo in tentãdo conditionẽ operis propoſuit, per q̃ & in Deo ex demutatione lapidũ in panes virtutem poteſtatis agnoſceret: & in homine oblectamẽto cibi patientiam eſuriẽtis illuderet. Sed Dominus nõ panem potius quàm ſalutẽ hominum eſuriens, ait:

Non in pane ſolo viuit homo.

Quia ipſe non ſolum homo, ſed & Deus, licet vſq; in tentationis diem cibo hominis abſtineret, Dei tamen ſpiritu alebatur: oſtendens non in pane hoc ſolitario, ſed in verbo Dei alimoniam æternitatis eſſe ſperandam. Sequẽs etiam interrogatio talis eſt, cùm eum in ſummum templi ſuſtuliſſet:

Si filius Dei es, mitte te deorſum & reliqua.

Laborat tentatione Dominũ de excelſis ad inferiora deducere: & poſitum in templi ſummo, id eſt, ſupra leges & prophetas eminẽtem, in humilibus cõtinere. Sciebat quidem & miniſteria angelorũ prompta eſſe Dei filio, & neq; in lapidem poſſe offenſionis incidere: quippe ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulaturum, & conculcaturum leonem & draconem. De his enim quæ in ſe dicta ſunt tacuit, ſed ſuperiora memorando, vult quoquo modo obedientiã elicere tentato: relaturus hinc gloriam, ſi ſibi Dominus maieſtatis, licet per confidentiam, paruiſſet. Sed nulla diabolo contigit tantæ fraudis occaſio, idipſum Domino tempore poſteriore teſtante, cùm dicit: Venit princeps huius ſeculi, & non inuenit in me quicquã. Digna igitur hanc Ioan.14.
eius petulantiam Domini eſt ſecuta reſponſio.

Non tentabis Deum & Dominum tuum.

Diaboli conatus & tentamenta contundens, & Deũ ſe proteſtatur & Dominum, docens à fidelibus abeſſe oportere iactantiam: quia cùm omnia poſſibilia Deo ſint, nihil tamẽ in tentationem eius audendum ſit. Sed iam tertio tota diabolicæ poteſtatis cõmouetur ambitio. Conſtituto igitur Domino in monte excelſo, vniuerſa orbis terrarũ regna, eorúmq; gloriam obtulit, ſi modo adoraretur ipſe. Iam gemina reſponſio opinionẽ ſuſpicionis exceſſerat. Cibo Adam pellexerat, & de paradiſi gloria in peccati locum, id eſt, in regionẽ vetitæ arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruperat, diis futurum similẽ pollicendo. Igitur aduerſus Dominum tota iam ſeculi poteſtate pugnatur, & creatori ſuo poſſeſſio huius vniuerſitatis offertur: vt tenens ordinem fraudis antiquæ, quem neque cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc vel ambitione corrumperet. Sed reſpõſio Domini dignum de ſuperioribus gradum fecit. Ait enim:

Vade ſatanas. Scriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies.

Temeritatis tantæ congruum exitum tulit, cùm & criminum ſuorum in Satana nomen audiuit, & Dominum Deum ſuum adorãdum in homine cognouit. Præbuit etiam huius reſpõſionis effectu magnum nobis Dominus exemplum: vt contempta humanæ poteſtatis gloria, & ſeculi ambitione poſtpoſita, ſolum meminiſſemus Deum & Dominũ adorandum, quia omnis ſeculi honor diaboli ſit negocium. Poſt hãc ergo diaboli fugam, angeli Chriſto miniſtrant: oſtendentes, à nobis victo calcatóq; diaboli capite, & angelorum miniſterio, & virtutum in nos cœleſtium officia non defutura.

Cùm audiſſet autem Ieſus, quòd Ioanes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam, tranſiens in Capharnaum.

Et prophetæ Eſaiæ rei geſtæ ordo eſt. In piſcatorũ verò allectione, ex hominum arte futuri eorum officij opus proditur: vt piſcibus è mari, ita hominibus deinceps à ſeculo in locum ſuperiorẽ, id eſt, in lumẽ cœleſtis habitaculi protrahendis. Quibus & artem & patrias domos relinquentibus: docemur Chriſtum ſecuturi, & ſecularis vitæ ſolicitudine, & paternæ domus conſuetudine non cõtineri. In quatuor verò primum apoſtolis eligendis, pręter rerum fidem, quia & ita geſtum eſt, futurorum Euangeliſtarum numerus præfiguratur. Galilæã igitur circumit, & in ſynagogis prædicat regni euangelium, & omnium ægritudinum infirmitates medendo; factis ipſe ſe profert: vt quem in prophetarum voluminibus legere erant ſoliti, pręſentem operibus contuerentur.

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemoſyna.

CANON IIII.

CONGREGATIS igitur pluribus turbis, montem conſcendit & docet: in paternæ ſcilicet maieſtatis poſitus celſitudine, cœleſtis vitæ præcepta conſtituit. Non enim æternitatis inſtituta, niſi in æternitate poſitus tradidiſſet. Denique ita ſcriptum eſt:

Aperuit os ſuum & docebat eos. Matth.5.

Locutũ eum fuiſſe, promptius erat dicere. Sed quia in gloria paternæ maieſtatis inſtiterat, & æternitatem docebat: idcirco ad motum ſpiritus eloquentis obediſſe oſtenditur humani oris officium.

Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnũ cœlorũ.

Exemplo Dominus docuerat humanæ ambitionis gloriã relinquendã, dicẽs: Dominum Deũ tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et cùm ſe per prophetas populum humilem & ad verba ſua trementem, præmonuit eſſe lecturum: in ſpiritus humilitate perfectæ beatitudinis poſuit exordium. Igitur humilia ſpirãtes, id eſt, ſe homines recordantes, in cœleſtis regni paſſione cõſtituſi, cõſcij ſibi ex ſordẽtibus ac tenuiſſimis ſe principiis coalitos in hanc formam perfecti corporis procreari, & in hunc ſentiẽdi, contuẽdi, iudicandi, agendi ſenſum, Deo profectũ miniſtrante procedere: nihil quicquã ſuum eſſe, nihil propriũ, ſed cunctis dono parentis vnius eadem & veniẽdi in vitam tributa primordia, & vtẽdi eadem ſubſtantiã miniſtrari, ac nos optimi illius, qui nobis ſit iſta largitus, exemplo, perfunctę in nos bonitatis eſſe æmulos oportere, vt boni omnibus

bus simus, communia omnia omnibus existimemus. Nulla nos nec secularis fastus insolétia, nec opum cupiditas, nec inanis gloriæ ambitio corrumpat: sed subiecti Deo simus, & de communione viuendi in omnes communis vitæ charitate teneamur. Magnum etiam in eo quod nati sumus, diuinæ bonitatis futurum profectum existimantes, cuius præmium atq; honos præsentis vitæ operibus sit merēdus: atq; ita per banc spiritus humilitatem, qua à Deo nobis meminerimus & indulta omnia, & deinceps potiora sperāda, cœlorum regnum erit nostrum.

Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram.

Mitibus, terræ hæreditatem pollicetur: id est, eius corporis, quod ipse Dominus assumpsit habitaculum. B Et quia per mansuetudinem mētis nostræ habitauerit Christus in nobis, nos quoq; gloria clarificati ei⁹ corporis vestiemur.

Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.

Lugentibus æternæ consolationis solatia repromittit: non orbitates aut contumelias aut damna mœrentibus, sed peccata vetera flētibus, & criminum quibus obsordescimus, conscientia ærumnosis hæc sedula in cœlo consolatio præparatur.

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Sitientibus & esurientibus iustitiam, beatitudinem tribuit: significans extensam in Dei doctrinam sancto C auiditatē bonis perfectæ in cœlo satietatis expleri.

Beati misericordes, quia ipsis misericordiā præstabit Deus.

Misericordibus misericordiæ munera præparat. In tantum enim Deus beneuolētiæ nostræ in omnes delectatur: fectu, vt misericordiam suam sit solis misericordibus præstaturus.

Beati mundo corde, quoniam Deum ipsi videbunt.

Mundis corde conspectum Dei spōdet. Nihil enim pollutum & sordidum ac occursum diuinæ claritatis insistit, & ad conspectum Dei acies obsoletæ mentis hebetatur: eos scilicet & visui & occursui Dei esse patentes, quibus per animi nitorem ac vitæ puritatē potestas eius sit contuendi. Non enim nisi spiritu perfecti, & in mortalitate immutati, quod solis mūdis corde dispositū est, hoc q in Deo est immortale cernemus.

Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.

Pacificorū beatitudo adoptionis est merces, vt filij Dei maneant: parens enim omniū Deus vnus est. Noque aliter transire in nuncupationē familiæ eius licebit, nisi obliuione earū rerum assumpta, quibus possimus offendi, fraternæ inuicē charitatis pace viuamus.

Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, & reliqua.

Perfecta ad postremum beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pati promptus affectus est: quia ipse iustitia est. His igitur & regnum reseruatur, & merces in cœlo copiosa promittitur, qui in cōtemptu seculi pauperes spiritu, & damnis rerum præsentiū iacturisq; probrosi, & aduersa maledicta hominū cœlestis iustitiæ cōfessores, ac deinceps gloriosi promissorum Dei martyres, omnem vitæ vsum testimonio veritatis eius impenderint.

Vos estis sal terræ. Quòd si sal infatuatus fuerit, ad nihilū valet id quod salietur.

Sal, vt arbitror, terræ nullum est. Quomodo ergo apostolos sal terræ nūcupauit? Sed proprietas est quærenda dictorum: quā & apostolorum officiū, & ipsius salis natura monstrabit. Sal est in se vno continens aquæ & ignis elementum, & hoc ex duobus est vnum.

A Hic igitur in omnē vsum humani generis effectus, incorruptionem corporibus, quibus fuerit aspersus, impertit: & ad omnem sensum conditi saporis aptissimus est. Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis velut satores: immortalitatē omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes. Atq; superius Ioannes testis est sacramēti aquæ ignisq; perfecti, dum ait: Ipse vos baptizabit spiritu & igni. Merito igitur sal terræ nuncupati sunt, per doctrinæ virtutem saliendi modo æternitati corpora reseruātes, sed natura salis semper eadem est, nec immutari vnquam potest. Verū quia conuersioni homo subiacet, & solus beatus, qui vsq; ad finē in omnibus Dei operibus permanserit, ideo eos sal terræ nuncupatos monet in tradita sibi potestatis virtute persistere: ne in fatuati nihil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso viuificare corrupta non possint, & proiecti de ecclesiæ promptuariis, cum his quos salierint, pedibus incedentium proterantur.

Vos estis lumen mundi.

Natura luminis est, vt lucem quocunque circunferatur emittat, illatūmque ædibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei positus obscurabatur ignorantię tenebris: cui per apostolos scientiæ lumen inuehitur, & cognitio Dei claret, & de paruis eorum corpusculis quacunque incesserint, lux tenebris ministratur.

Non potest ciuitas abscondi super montem ædificata, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, & reliqua.

Ciuitatem, carnem quam assumpserat, nuncupat: quia vt ciuitas ex varietate ac multitudine cōsistit cohabitantium, ita in eo per naturam suscepti corporis, quædam vniuersi generis humani congregatio continetur. Atque ita & ille ex nostra in se congregatione fit ciuitas, & nos per consortium carnis suæ sumus ciuitatis habitatio. Abscondi ergo iam non potest: quia in altitudine positus celsitudinis Dei, admirationę operum suorum & contemplandus & intelligēdus omnibus effertur. Sed nec lucerna accenditur, recōdenda sub modio. Quis enim fructus est, clausi impensam luminis continere? Verum synagogam dignē Dominus modio comparat: quæ susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modum dimensæ obseruātiæ continebat. Nunc tametsi fructu omni aduenientes se vacuauit, non tamen potens luminis occulendi: atque ideo iam lucerna Christi non recondenda sub modio est, neque operimento occultanda synagogæ: sed in ligni passione suspensā, lumē æternum est in ecclesia habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere apostolos monet lumine, vt admiratione operis eorū Deo laus impertiatur: non quòd ab hominibus oporteat gloriam quærere, quia omnia in honorem Dei sunt agēda, sed vt dissimulantibus licet nobis opus nostrum E his inter quos viuimus eluceat.

Nolite putare quoniam veni dissoluere legem aut prophetas: non veni dissoluere, sed adimplere.

Virtus & potestas verborum cœlestium, magna in se momenta complexa sunt. Lex enim operum posita est, & omnium in fidem eorum, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit: cuius & doctrina & passio grande & profundum est paternę volūtatis arbitrium. Lex autem sub velamento verborum spiritualium natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem & passionem & resurrectionem loquuta est: atque id ita iam ante tempora secularia in æ tatis nostræ tēpus esse dispositum, frequens & prophetica & apostolica

autoritas est. Igitur post ieiunium dierum quadraginta, satanas tantis suspicionibus anxius, vsq; ad tentandi erupit audaciã: ingẽs in Iesu pertimescens cœlestis molitionis arcanum. Iesus enim Domino nostro nomen ex corpore est. Itaque & corporalitas eius & passio volũtas Dei & salus seculi est: & vltra humani sermonis eloquium est, Deum ex Deo, filium ex patris substantia, atque intra patris substantiam consistentẽ, primum in hominem corporatum, dehinc morti hominis conditione subiectum, postremo post triduum in vitam ex morte redeuntem, consociatam spiritus & substantiæ suæ æternitati materiem ad cœlum assumpti corporis retulisse. Ne igitur aliud existimaremus in operibus suis esse quàm contineretur in lege: non soluere se legem professus est, sed implere. Cœlũ quidem & terram, maxima, vt orbitramur, elementa esse soluenda: cæterum ne minimum quidem posse esse de mandatis legis infectum. In ipso enim lex & prophetia omnis impletur. Sub passione & iamiam spiritu traditurus, magni huius in se certus arcani, poto aceto cõsummata omnia est professus. Fidem enim gestorum omnia tum prophetarum dicta sumebant. Itaq; ne minima quidem mandatorum Dei, nisi cum piaculo Dei constituit esse soluenda: futuros minimos, id est nouissimos, ac penè nullos denuncians, minima soluentes. Nulla autẽ his minora possunt esse, quæ minima sunt. Minimum autem est omnium, Domini passio & crucis mors: quam si quis tanquam erubescendam non confitebitur, erit minimus. Confitenti verò magnæ in cœlo vocationis gloriam Dominus esse confitetur.

Coacta interpretatio.

Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.

Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, vt nõ dissoluerat eam, sed profectu potiore præcelleret: aditum apostolis in cœlum, nisi iusticiam pharisæorũ æquitate antoissent, denuncians non futurum. Propositis igitur his quæ in lege præscripta sunt, profectu ea, non abolitione transgreditur. Lex vetuit occidere, reatũ homicidij seueritate iudicij expiatura. Sed malè in alterum commotæ mentis affectio, idem in euangeliis habet pœnæ: & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratione suscepta, quàm in operibus legis homicidium.

Et qui dixerit fratri suo racha, reus erit consilio.

Racha, vacuitatis opprobrium est. Et qui Spiritu sancto plenum conuicio vacuitatis insimulet, fit reus concilio sanctorum: contumeliam Spiritus sancti sanctorum iudicum animaduersione luiturus.

Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehennæ ignis.

Paiculi magni periculum est, quem salem Deus nũcupauerit, cum contumelia infatuati sensus lacessere: & stultorum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Istiusmodi igitur, æterni ignis erit pabulum. Ita quicquid lex in ipsis quidem operibus damnauit, euangeliorum fides pro contumeliosa tantum verborum facilitate condemnat. Mutua igitur vniuersos charitate deuinciens, nullam impacificæ orationis fieri precem patitur: sed altario munera offerentes, si recordentur habere se cum fratribus aliquid simultatum, reconciliata humana pace reuerti in diuinam pacem iubet, in Dei charitatem de charitate hominum transituros. Et quia nullum tempus vacuum affectu placabilitatis esse permittit, cito in omni vitæ nostræ via reconciliari nos aduersario benignitate præcepit: ne in reditu gratiæ morosi in

A mortis tempus non inita pace veniamus, nósque aduersarius iudici tradat, & iudex ministro, & in carcerem mittamur, & non exeamus inde donec reddamus nouissimum quadrantem. In præceptis Dominicæ orationis remitti nobis peccata nostra oramus exẽplo: & data aduersariis conditione veniæ, ipsi veniam deprecamur. Hæc itaque negabitur nobis, si aliis negetur à nobis: nostroque ipsi iudicio rei sumus, si in iudicij tempus non remissis simultatibus transeamus, aduersario tradente nos iudici, quia manens in eum simultatis nostræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est: nouissimum pœnæ quaB drantem soluemus, nisi precio ipsius aliquãtorum criminum culpa redimatur. Quid autẽ à pluribus in hoc capite sensum sit, non putaui esse tractandum. Hoc enim quod aduersario reconciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & spiritus aduersantium sibi concordiam retulerunt: sed nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ continuationem oportere conuelli.

Audistis quia dictum est, non mæchaberis, &c.

Fertur suo cursu ordo præcepti, & prætermissis legis operibus, iam in euangelicis adulterio motus tantum oculi incidentis æquatur, & cum fornicationis oC perè punitur illecebrosa visus transcurrentis affectio.

Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te, &c.

Fit innocentiæ gradus celsior, & profectum fides sumit. Carere enim non solũ propriis vitiis, sed & extrinsecus incidẽtibus admonemur. Non enim ex caussis peccantium membrorum, corporis damna præcepta sunt. Dextero enim oculo non minus sinister erraret. Certè pes sensu concupiscentiæ carens damno inutilis est, in quem pœnę causa non incidet. Sed quia diuersa inuicem membra, corpus tamen omnes vnum sumus, abiicere à nobis, vel potius eruere propinquitates charissimorum hominũ admonemur, si in illis aD liquid tale cernamus, ne in cõsortium criminis eorum de familiaritate veniamus: rectius vtilibus & maximè necessariis, tanquam oculi & pedis membris carentes, quàm vsq; in societatem gehennæ viriosæ propinquitatis teneamur affectu. Esset autem abscisio membrorũ vtilis, si & cordis esse posset exectio. Cùm enim cõcupiscentia efficientiæ comparetur, damnum corporis ociosum est, relicto voluntatis instinctu.

Dictum est autem: Quicunque dimiserit vxorem suam, det illi repudium, &c.

Æquitatem in omnes concilians, manere eam maxime in coniugiorum pace præcepit: legi addens plura, nihil demẽs. Nec sanè profectus argui potest. Nam E cùm lex libertatem dandi repudij ex libelli autoritate tribuisset, nunc marito fides euãgelica non solum voluntatem pacis indixit, verumetiam reatum coactæ in adulterium vxoris imposuit, si alij ex discessionis necessitate nubenda sit: nullam aliam causam disinendi à coniugio præscribens, quàm quæ virum prostitutæ vxoris societate pollueret.

Iterum audistis, quia dictum est antiquis: Non periurabis, &c.

Lex pœnã prosuerat periurio, vt fraudulentiã mentiũ sacramẽti religio cõtineret: simúlq; plebs rudis atque insolẽs frequentẽ de Deo suo mentionẽ haberet familiaritate iurandi: fides verò sacramenti consuetudinem remouet, vitæ nostræ negocia in veritate

constituens,

constituens, & abiecto fallendi affectu, simplicitatem A loquendi audiendique præscribens, vt quod erat esset, non esset verò quod non erat: qui inter est & non, patens esset materia fallendi: & quod vltra est, id omne de malo est. Quod enim est, suum est vt semper sit: quòd vero est, naturæ est vt non sit. Ergo in fidei simplicitate viuentibus iurandi religione opus non est, cum quibus semper quod est, est: quod non, non: & per hæc eorum & opus & sermo omnis in vero est. *Neque per cœlum iurabis, quia sedes Dei est, & reliqua.)* Non solum reddere nos Deo sacramenta non patitur, quia omnis Dei veritas dicti factique nostri simplicitate retinenda est: sed superstitionem contumaciæ veteris condemnat. His enim elementorum nominibus B Iudæis erat religio iurare, & cœli, & terræ, Hierusalē, & capitis sui: quibus in contumeliam Dei sacramento venerationem deferebant. Quid enim momenti erat iurare per cœlum Dei sedem, iurare per terram scabellum pedum eius, iurare per Hierusalē vrbem breui ob insolentiam & peccata inhabitantium destruendā: cum præsertim in præformationem ecclesiæ, id est, corporis Christi, quæ magni regis est ciuitas, esset cōstituta? Per caput autem iurare cur vellent? Nunquid vel capilli vnius mutandi facultas esse poterat iuranti, cum omnibus colorem natura à Deo profecta suggereret? Atque ita hæc sacramentorum pignora plena apud eos piaculi fuisse demonstrat: cum ignoraro aut C neglecto opifice, religionem operibus impertirentur. *Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente, & reliqua.)* Extensam fidei nostræ in æternum spē rebus ipsis Dominus vult probari: vt ipsa dissimulandę iniuriæ tolerātia testis iudicij sit futuri. Lex infidelem Israel intra metum continebat, & iniuriæ voluntatem iniuriæ vicissitudine coercebat. Fides autem nullus tam grauem dolorem esse patitur iniuriæ, vt vltionem expetat, & illatæ sibi quisquam vindex sit contumeliæ: quia in iudicio Dei & perpessis iniuriam plus est consolationis, & pœna seuerioris iniuriosis. Atque ita non solum ab iniquitatibus nos abesse euangelia præcipiunt, verumetiam vlciscendæ iniuriæ exigunt dissi- D mulationem. Nam accepta alapa maxillam alteram iubemur offerre, & mille passus onus vehentes progredi in spacium passuum duūm millium, iniuriæ augmento profectum vltionis habituri: ipso virtutum cœlestium Domino ad incremētum gloriæ & maxillas palmis, & flagris scapulas offerente. Non solum autem iudicij humani refugiēda esse arbitria præcepit, verumetiam cum damni voluntati vitanda, vt tunicam nobis volenti iudicio exuere, mittamus & pallium: & per spem bonam secularem suppellectilem contemnentes inanem gentium cupiditatem, & vanitatem infructuosæ auaritiæ arguamus. Omnibus etiam dari quæ poposcerint iubet, & à precibus volentium mutuari, os at- E que animum non referre, vt his quibus indigent, per nostram munificentiam expleatur, & eorum vel sitim potu, vel famem cibo, vel nuditatem vestitu indulto arceamus: ac sic bonorum eorum quibus à Deo indigemus, digni reperiamur, cum obtinendi meritum indulgēdi consuetudo conciliet. In officio quoque dispensandæ eius quam accipimus gratiæ, pronos esse oportere demonstrat, vt boni gratuiti sit dispensatio gratuita: & mutuari volentibus non negemus quod mutuamur à Deo, semper sine habendi damno impertiendi ministerio functuri. *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuū, & odies inimicum tuum, & reliqua.)* Conclusit omnia bonitate perfecta. Amari enim lex proximum eligebat, & in inimicum licentiam odij dabat. Diligi verò inimicos fides præcepit, & petulantes humanarum mentium motus publicæ charitatis frangit affectu: non solum iram ab vltione depellens, sed etiam in amorem mitigans iniuriosi: quia gentium sit amantes amare, & commune sit diligere diligentes. Voci igitur nos in Dei vt hæreditatem ita & imitationem, bonis & iniustis Christi sui aduentu in baptismi & spiritus sacramento, & solem tribuentis & pluuiam: ita nos ad perfectam vitam, per hanc publicæ bonitatis concordiam, quia in nobis in cœlo perfectus pater sit imitandus: instituit.

Attendite iustitiam vestram, ne faciatis coram hominibus & c.) Omnem curam rerum præsentium amouet, & attentos iā tum esse in spē futuri iubet, neq; sectari vel hominum fauorem ostentatione bonitatis, vel iactantiam religionis orationis publicæ copia, sed intra conscientiam fidei fructum boni operis cōtinendum: quia humanæ laudis consectatio, eam tantum quam ab hominibus expectet, mercedem sit receptura. Cæterum promerendi Dei expectatio, præmium sit longæ patientiæ consequutura. Sinistra quoque manus, vt ignoret opus dextræ. Sed nunquid istud natura corporis siniseut intelligentiæ sensum manuum ministeria sortiuntur? Verùm vt in Dei scientia opera nostra consistant: cùm sub nuncupatione membrorum in his quæ geramus, eorum quæ nostra sunt, atque nobiscum sunt, conscientia arceatur. Matth. 6.

De oratione & ieiunio. De thesauro in cœlo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & vestitu. De volatilibus & liliis agri, & fœno. De solicitudine diei. De festuca & trabe in oculo. Canon. V.

CLAVSO quoque cubiculi ostio iubemur orare, atque in omni loco precem fundere docemur: & sanctorum oratio inter feras, carceres, flammas, & de profundo maris, ac bestiæ vētre suscepta est. Ergo nō occulta domus, sed cordis nostri cubiculū ingredi: & clauso mētis nostræ secreto orare ad Deū, non multiloquio, sed conscientia admonemur, quia dictorū verbis opus omne præcellat. De orationis autē sacramēto necessitate nos cōmentandi Cyprianus vir sanctæ memoriæ liberauit. Cyprianus. Quanquā & Tertullianus hinc volumē aptissimū scripsent: sed consequens error hominis, detraxit scriptis Tertullianus. probabilibus autoritatē. *Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes, & c.)* Ieiuniorum profectum Matth 6. docet extra iactantiā confecti corporis esse oportere, neq; de inediæ ostentatione fauorē gentiū consectandum, sed omne ieiunium in sanctæ operationis decore ponendū. Oleū enim fructū misericordiæ esse cœlestis, & propheticus sermo est. Ergo bonitatis operibus caput nostrum, id est, vitæ nostræ sensus ornandus est, quia intelligētia omnis in capite est: sordesque in facie abluendæ, ne quid sit horroris ex vitiis, sed magis gratia candoris sit in occursu: atque ita nos in splendorem bonæ consciētiæ elutos, & in gratiā misericordis operis delibutos, Deo ieiunia nostra commēdent. Cæterùm fugientes in ieiuniis hominum conscientiam vnctis capitibus, & ridiculi magis erimus, & coguiti. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, & reliqua.)* Prætermissa igitur humanæ gloriæ & opulētiæ solicitudine, omnē placēdi Deo curā sumi oportere demōstrat: quia humanam laudem vel corporum vitia, vel

obtrectatio inuidentium corrumpat: & hic thesaurus pecuniæ, aut detrimento sit periculosis, aut furto. Cęterùm laus cœlestis æterna est, nec subrepentis furto subtrahenda, nec tinea aut rubigine inuidiæ exedēda: corde nostro sedem thesauri verã sit sequutus habiruro & intelligentiæ nostræ lumine aur cum pecunia damnosa futuro, aut cum Deo sempiterno, *Lucerna corporis tui, est oculus tuus.)* Continens sensus est. De oculi enim officio lumen cordis expressit. Quod si simplex & lucidum manebit: claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ corruptioni carnis infundet. Si autem obscurum peccatis, & voluntate erit nequam, vitiis mentis natura corporis subiacebit. Et si lumen quod in nobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum? Quia iam periculose solet animi generositati terrenæ carnis vitiosa origo dominari, longeque magis peccata corporis ingrauescere, si etiam cupiditatibus adiuuetur animorum: ex coque fueri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si illis mentium lumen extinctum sit. Quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet. *Nemo potest duobus dominis seruire, &c.)* Duûm dominorũ infidele seruitium est, nec per eiusdem potest esse ad seculum atque ad Deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersæ dominorum non conueniat voluntati, nec pauperes spiritu Deo placentes, ambitiosæ seculi eius possint apti esse iactantiæ. *Ideo dico vobis, ne cogitetis in corde vestro, quid manducetis: neque corpori vestro, quid vestiatis. Nónne anima vestra pluris est quam esca, & corpus pluris est quàm vestimentum?* Contemprum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone pręceperat. Nam cùm ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanã gloriam incuriosos: confirmare nos in spem bonorum æternorum laborat. Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit: & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit. Ergo regnũ cœlorum, quod prophetæ nunciauerunt, Ioannes prædicauit. Dominus noster in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertę voluntatis ambiguitate sperari: alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. Igitur curam nullam esse vestitus & sibi præcepit, dicens & escis animam, & cibo corpus esse preciosius. Et quidem pulcbrum est, præsentium rerum contemptu curam tantum diuinis rebus impendere: sed altius sermo descendit, & in cœlestis dicti intelligentiam verbis subiecta ratio extendetur. Thesaurum Dominus condi iussit in cœlo, & ex oculi lumine corpori quoque splendorem spopondit, & dominis duobus neminem placere posse testat' est: & post hæc ait: Ideo dico vobis, ne cogitetis in corde vestro quid manducetis, neque corpori vestro quid manducetis, neque corpori vestro quid induatis. Quæ consequuntur, non satis propositionibus congruunt. Nunquid & vnius domini seruus, non possit circa vestem esse cibumque solicitos? Nunquid per aduersam valetudinẽ hebetato oculi lumine obscurabitur corpus? aut quod corporis lumen esse possit ex oculo? Nunquid thesaurizare in cœlis sola nuditas ac fames poterit? Sed quia corruptus circa futurorum curã infidelium sensus est, calumniantiũ quæ in resurrectione corporum species sit futura, quę in substantia æternitatis alimonia, & cùm ex difficultatibus quæstionũ

A inutilium quædam vtendarũ præsentium voluptatum ratio quæsita est, inutili metu circa Dei reuerentiã demorantes, in seculi gaudia transeunt, atque ita est, vt duobus dominis vnius infidele seruitium sit. Igitur ex summo pietatis affectu, grauissimoque diffidentię periculo ante prædicto, ita admonet: Nóone anima pluris est quàm esca, & corpus pluris est quàm vestimentum? In dictis Dei veritas est, & rerum creandarũ efficientia omnis in verbo est: itaque nec quod spopondit ambiguum est, nec inefficax quod loquutus est. Nihil est quod nõ in substãtia sua & creatione corporeum sit: & omnium siue in cœlo, siue in terra, siue vi-
B sibilium, siue inuisibiliũ elementa formata sunt. Nam & animarum species, siue obtinentium corpora, siue corporibus exulantium, corpoream tamen naturę suæ substantiam sortiuntur: quia omne quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atque ideo inertiam inutilissimæ quæstionis Deus arguens, non patitur, anima & corpore in æternitatis substãtia collocandis, spem nostram futuri in resurrectione cibi & vestitus solicitudine demorari: ne tanto preciosiora reddenti, corpus scilicet atque animam, contumelia in non efficiendis leuioribus inferatur. *Respicite volatilia cœli quoniam non serunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis illa pascit. Nónne vos magis pluris estis illis?)* Sub nomi-
C ne volucrum exemplo nos immundorum spirituũ adhortatur: quibus sine aliquo negocio quærendi & cõgregandi, viuendi tamen tribuitur de æterni consilij potestate substantia. Atque vt ad immũdos istud spiritus referri oportere monstraret, adiecit: Nónne vos magis pluris estis illis? De comparationis præstantia, discrimen nequitiæ & sanctitatis ostendens. *Quis autẽ vestrum potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimento quid soliciti estis?)* Fidem vitalis substantiæ nostræ documento spirituum firmauit: opinionem autem habitus futuri, iudicio communis intelligentiæ dereliquit. Cùm enim vniuersorum corporum quæ vitam hauserint, diuersitatem in vnum cõsummatum
D virum perfectumq; sit excitaturus, solusque potens sit ad vniuscuiusque proceritatem cubitum vnũ & alterũ tertium ve pręstare: de vestitu, id est de speciæ corporum, cum tanta eius contumelia ambigemus? qui vt ęqualem atque vniformem omnem hominem efficiat, tantum mensuræ sit humanis corporibus addirurus. *Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis, &c.* Lilia non laborãt, neque nent: & Salomon coopertus eorũ gloria non fuit, propheta magnus, & merito dilectæ sapientiæ Deo charus. Sed lilia nascuntur potius quàm operiuntur. Coopertio autem velamentũ est corporis,
E non corpus ipsum. Quod si ad sensum humanæ intelligentiæ refertur, colorem lilij velamenti candor potuerat æmulari. Sed lilia non laborantia, neque nentia significari intelligenda sunt, vt angelorum cœlestium claritates, quibus extra humanæ sciẽtiæ eruditionem, suique operis mercędem à Deo gloriæ candor indultus est: ne quid ex proprio labore aut arte existimarẽtur habuisse. Et cùm in resurrectione similes omnes angelis erunt, sperare nos cœlestis glorię voluit operimẽtũ, exemplo angelicæ claritatis. Est autem in natura istius germinis, vt aptissimè cœlestibus angelorũ substãtiis cõparetur. Hoc enim efflorescẽs, cùm à stirpe detẽtę humi radicis auellit naturæ, suæ virtutẽ licet aruisse putetur occultat, & redeũte tẽpore rursum lilij sui honore vestitur. Ex se igit̃ efflorescit ac redditur, & quod

A & quod eſt, nec radici poteſt debere, nec terræ: cùm ille qui ſe ſubeat ſuccus, ex ſe ſit. Atque ita annuæ licet huius viriditatis exemplo, virtutem cœleſtis ſubſtantiæ æmulatur: cùm ex eo tantum quod intra ſe acceptum habeat, alatur in florem. Ideo ergo lilia non laborant, neque nent: quia virtutes angelorum ex ea quam adeptæ ſunt originis ſuæ ſorte, vt ſint ſemper accipiunt. *Si enim fœnum agri quod hodie eſt, & cras in ignẽ mittitur, Deus ſic veſtit, quanto magis vos modicæ fidei?)*

Fidei noſtræ inuiolabilem confidentiam exemplorũ autoritate confirmat: vt tanto maioris periculi res ſit ambigere, quanto impenſiore cura omnem occaſionẽ infidelitatis abſtulerit. Fœnum non idcirco naſcitur, B vt detur igni, neque ideo veſtiendi eius peculiaris Deo cura eſt vt cremetur: ſed ſub fœni nomine, nuncupatas eſſe à Deo gentes crebro inuenimus. Germen autem illud eſt, quod virtutis ſuæ flore dilapſo, ad calorem ſolis areſcit. Igitur requies nulla gentibus, neque mortis, vt volunt, compendio quies dabitur: ſed corporalis & ipſis æternitas deſtinabitur, vt ignis æterni in ipſis ſit æterna materies, & in vniuerſis ſempiternis exerceatur vltio ſempiterna. Si igitur gẽtibus idcirco, tantũ indulgetur æternitas corporalis, vt mox igni iudicij deſtinẽtur: quàm profanum eſt, ſanctos de gloria æternitatis ambigere? cũ iniquis æternitatis op⁹ præſtetur ad pœnã. Omnẽ igitur expectationẽ noſtrã in fide C repromiſſionẽ & virtutis ſuę poteſtate exegit: collocari: vt cura rerũ quibus indigemus omiſſa, ab eo potius omnia à quo ipſi vitale exordium ſumpſimus, expetamus, regnumque Dei vitæ noſtræ ſtipendiis quæramus. Et hæc rectè perfecteque viuentium merces eſt: vt in nouam cœleſtemque ſubſtantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur. & corruptio terrena cœleſti incorruptione mutetur. Gentium igitur eſt infidelitatis iſtius cura angi: quibus ſeculi amore detentis, & corporis gaudiis occupatis, nullum per fidem & confeſſionem Dei in cœleſte regnũ iter quæritur & optatur. *Nolite ergo ſoliciti eſſe de craſtino. Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſe. Sufficit diei inditia ſua.)* D Commune iudicium eſt, diem eſſe labentium temporum curſum luce ſolis illuminatum, quem nox interiectu diſcriminat, & interuẽtu ſuo diei diem ſubrogat. Futuri autem temporis ſignificantia continetur in craſtino. Ergo de futuro ſolicitos nos eſſe Deus vetuit: incuria autem ſolicitudinis relaxatæ, non negligentiæ, ſed fidei eſt. Cur enim ſoliciti ſimus in craſtino, cùm craſtinus dies, ſibi ipſe ſolicitus ſit? Ergo anxietatem noſtram ipſa pro nobis dies ſolicita depellit. Sed ſolicitudo, vt arbitror, proprius eſt hominis affectus: hanc autem excitat aut curæ aut metus, aut doloris anxietas. Dies verò curſus eſt tẽporis: & ſola prouidentia conſecuta, ſolicitudinis recipiunt affectum. E Conſtituetur ergo dies eſſe animal, quod & caueat, & proſpiciat, & curet, cui & malicia propria ſufficiat, neque extrinſecus accidendi ſit cumulanda peccato. Sed natura rei, non capit diei deputare mentis affectum: ergo & quòd ſibi ipſa ſolicita eſt, & quod ei malicia ſua ſufficit, & quòd inhibemur ſoliciti eſſe de craſtino totũ ſub dicti cœleſtis ſignificantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris, ſatis enim vitæ noſtræ malicia, & dierum quibus viuimus peccata ſufficiunt, vt circa eſt purganda & promerenda omnis vitæ noſtræ meditatio laborque verſetur, ne etiam de futurorũ diffidentia inexpiabilis irreligioſitas contrahatur: cũ ceſſante cura noſtra, ipſa in officio ſuo, quæ ſunt futura, ſolicita ſint, & nobis æternæ claritatis pro-

A fectus Dei procurante bonitate, iam non ſolicitis præparetur. *Nolite iudicare, ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis.)* Omne iudicij officiũ penitus ſubmouet, nec vllum omnino ſuſcipi patitur. Math. 7.
Sed compugnare propoſitis ſubſequentia exiſtimantur, cũ dicit: Quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Sed ſuperius ait: Nolite iudicare, ne iudicemini. Nunquid bonũ iudicij arbitriũ ſuſcipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicãdos, & vniuerſis genere quo menſi ſunt metiendum. Ergo nunquã bene iudicabitur, ſi omnino non erit iudicandum. Sed iamdudum, vt ſuperius cognoſcitur, nihil in verbis Dei leue aut inane tractatur: omniſque B hic vltra ſenſum gentilium aurium ſermo eſt. Iudicari enim deſponſionibus ſuis vetuit: quia vt iudicia ex incertis rebus inter homines ſumũtur, ita & hoc iudiciũ aduerſum Deum ex ſentiendi atque opinãdi ambiguitate ſuſcipitur: quod penitus repellit à nobis, vt conſtãs poti⁹ fides retineatur, quia nõ ſicut in rebus ceteris peccatũ ſit perperam iudicaſſe, ſed in his rebus tantũmodo de Deo iudicio initum eſſe ſit criminis. *Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabẽ in oculo tuo non vides? & reliqua.)* In conſequentibus docuit ſolã in ſpiritum blaſphemiã extra veniam futuram, cæteris omnibus Deo indulgentiã largiente. Peccatum autem in ſpiritum eſt, Deo virtutis poteſtatẽ negare, & Chri- C ſto ſubſtantiam adimere æternitatis: per quem quia in hominẽ Deus venit, homo rurſum fiet in Deum. Ergo quantũ inter feſtucam & trabem diſcriminis eſt, tãtum oſtenſtit peccatum in ſpiritum conditionem cæterorum criminum excedere, vt cùm infideles delicta corporis aliis exprobrẽt, vnus peccati quo de promiſſis Dei ambigant, in ſe antè non videãt, in oculo vtroque tanquam in mentis acie inſidente. Fit enim ſæpe, vt aſſumimus nobis arguẽdi aliquos autoritatem, ſine vllo propriæ emendationis exemplo: & medendæ cæcitatis alienæ iactantiam præferamus, ipſi in tenebris corrupti luminis conſtituti: cùm difficile quenquam ſit præſtare quod exigat, & optimum ſit exemplo po- D tius docere quàm dictis. Cura ergo propriè adhibenda eſt cæcitati: quia ex natura rerum eſt, non prius aliquem purgandæ de oculo fratris feſtucæ idoneum effici poſſe doctorem, quàm de mentis ſuæ lumine trabem perfidiæ grauantis eiecerit.

De margaritis ante porcos. De pſeudoprophetis. De domo ædificata ſuper petram. Canon VI.

Nolite dare ſanctum canibus, neque miſeritis Math. 7.
margaritas veſtras ante porcos, &c.) Præceptis & promiſſis Dei nihil precioſius ſanctiúſq; eſt, quæ ſanctificatis nobis immortalitatis theſaurũ largiuntur. Horum igitur ſacramen- E ta atque virtutes neque in gentes efferre, neque cum hæreticis conferre permittuntur. Canes enim de oblatrandi aduerſus Deum rabie, gentes ſunt nuncupatæ. Porcorum verò hæreticis eſt nomen: quia quamtis vngulæ bifidę ſint, acceptam tamen Dei cognitionem non ruminando diſponunt. Ergo & incorporationem verbi Dei, & paſſionis myſterium, & virtutem reſurrectionis non promiſcuè tractare nos conuenit, neq; imperitè incurioſéque proferre: ne ignorantiam noſtram, ſi perfectę ſcientiæ deſit inſtructio, proterãt atque cõculcent, & infirmitatẽ in Dño paſſionis irrideant: cõuerſiq; in nos, contradictionũ aculeis imperitiam noſtram fidémque diſrumpãt. Sed in his quę ignorauimus, via nobis conſequendæ veritatis ape-

ritur: quam obtinere in ſola precum mora eſt. Vt igitur ſentiamus credamuſque omnia, & nullo ambiguæ voluntatis differamur incerto, orandum eſt, quærendum eſt, pulſandum eſt: oratione miſericordiam, inquiſitione profectum, tentamento aditum reperturis. Quinetiam ad ſpem obtinendi exemplo humani affectus docemur. Nam cùm nos filiis piſcem panem ve poſcentibus, non ſerpentem ſimus aut lapidem redditurі: quanto magis nobis optimus ac præſtantiſſimus pater Deus orantibus perfectę fidei munera largietur, neque ſit pro vitæ cibo lapidem duritiæ gentilis, aut pro baptiſmi conſeruatione ſerpentem veneni hæretici pręſtiturus. Conſummauit deinde omnia bonitatis exemplo, vniuerſos amoris mutui pace coniungẽs: in eo legis & prophetarum mandata conſtituens, vt vniuerſorum in nos bonitatem optantes, ipſi omnibus boni ſimus.

Intrate per anguſtam portam. Quàm lata & ſpacioſa via quæ ducit ad perditionem.

Arduum in cœlum iter homini eſt, & aditus anguſtus ac tenuis. Cæterùm perditionis via lata eſt: hanc pluros obtinent, illam porrò pauci inueniunt. Paucis enim damna rerum pręſentium chara ſunt: quibus cupiditates & animi vincere & corporis frangere, & expoſita totis ſeculi viribus illecebrarum omnium lenocinia præterire, maximum cœleſtis ſpei lucrum eſt. Illis autem quibus ſolum bonum eſt ſcortari, comeſſare, ambire, inſoleſcere, faſtidire, odiſſe, diripere: plurimus eſt frequentantium iter tale comitatus. Et quia paucorum eſt viam anguſtam inuenire, fraudulentiam eorum qui eam ſe quærere mentiuntur exponit, dicens: *Attendite à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, & reliqua.*) Blandimenta verborum & manſuetudinis ſimulationem, admonet fructu, operationis expendi oportere: vt non qualem quis verbis referat, ſed qualem ſe rebus efficiat ſpectemus: quia in multis veſtitu ouium rabies lupina contegitur. Ergo, vt ſpinæ vuas, vt tribuli ficus non generant, & vt iniquæ arbores vtilia poma non afferunt: ita ne in iſtis quidem conſiſtere docet boni operis effectum, & idcirco omnes cognoſcẽdos eſſe de fructibus. Regnũ enim cœlorum ſola verborum officia non obtinent: neque qui dixerit Domine Domine, hæres illius illius erit. Quid enim meriti eſt Domino dicere, Domine? Nunquid Dominus non erit, niſi fuerit dictus à nobis? Et quæ officij ſanctitas eſt nominis nuncupatio, cùm cœleſtis regni iter obedientia potius voluntatis Dei, non nuncupatio repertura ſit? *Multi mihi dicent in illa die: Domine Domine, nónne in tuo nomine prophetauimus & reliqua.*) Etiã nunc pſeudoprophetarũ fraudulentiam & hypocritarũ ſimulamenta condẽnat: qui gloriam ſibi ex verbi virtute præſumunt, in doctrinę prophetia & dæmoniorum fuga, & iſtiuſmodi operũ virtutibus. Atque hinc ſibi regnum cœlorũ pollicentur: quaſi verò eorũ aliquid proprium ſit, quæ loquuntur aut faciunt, & nõ omnia virtus Dei inuocata perficiat: cùm doctrinę ſcientiam lectio afferat, dæmonia Chriſti nomẽ exagitet. De noſtro igitur eſt beata illa æternitas promerenda: pręſtandumque eſt aliquid ex proprio, vt bonũ velimus, malum omne vitemus, totoq; affectu præceptis cœleſtibus obtemperemus, actalibus officiis cogniti Deo ſimus, agamuſque potius quod vult, quàm quod poteſt gloriemur, repudiãs eos ac repellens, quos à cognitione ſua opera iniquitatis auerterint. *Omnis ergo qui audit verba mea & facit, ſimilem æſtimabo viro ſapienti, qui ædificat domum ſuam ſuper pe-*

A *tram, & reliqua.*) Senſus eſt ſuperioribus iunctus. Obiurgans enim pſeudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta: per comparationis exemplum, perfectæ in ſe fidei hominem exponit. Quòd is qui verba ſua & audit & facit, ſuper petram ſit ædificatus, & fundamento ſtabili firmoque incidentium tempeſtatum impetu non poſſit diſſolui. In petra ſeipſum Dominus ſignificat, validum excelſi ædificij fundamentum: eum autem qui ex ſe in ſublime opus excreuerit, moueri non poſſe vel pluuiis, vel fluminibus, vel vento. In pluuiis, blandarum & ſenſim illabentium voluptatum illecebras ſignificat, quibus primum fides
B rimis patentibus immadeſcit. Poſtque torrentiũ procurſus, id eſt, grauiorum cupiditatum motus incurrit: atque exinde tota ventorum vis circunflantium deſæuit, vniuerſus ſcilicet zabolicę poteſtatis ſpiritus infertur. Sed fundamento petræ homo ædificatus inſiſtet, nec moueri loco ſuo poterit. Stultus verò hæc audita diſſimulans, tanquam ſuper arenam opus ædificationis impenderit, infideliter ſtat, citò pluuiis illabentibus ſubluendus, & fluminibus propellendus, & ventis differendus, ſecundum naturam ſuper quas ædificatus eſt arenarum, cum graui ruinæ ſuæ ſtrage ſoluendus. Atque ita ſuperiorum cõturabtionum exemplo Dominus nos voluit & efficere quæ iuſſit, & credere quæ
C ſpopondit. Conſummatis igitur omnibus, turbæ mirabantur doctrinã eius: quia ſe non ſcribarum & phariſeorum more docuiſſet. In verborum enim virtutibus, effectus poteſtatum metiebantur.

De leproſo quem curauit Dominus. De puero tribuni paralytico. De ſocru Petri. De plurimis & diuerſis curis.

Canon. VII.

ET deſcendente eo de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ. Et ecce leproſus quidam veniens adorabat eum dicens: Domine ſi vis potes me mundare, Matth. 8.
D *& c.* In exordio ſermonis admonuimus, ne quis fortè exiſtimaret aliquid rerum geſtarũ fidei detrahendum, ſi res ipſas profectus rerum conſequentiũ cõtinere in ſe doceremus. Nihil enim veritati detrahit, imitationẽ veritas cõſecuta. Toto igitur ſuperiore ſermone Dñs fidei præcepta tradiderat, legẽ exceſſerat: iam inutilẽ atque inefficacẽ excẽdẽdo ſignificãs. Mandatorũ obſeruantiã exegerat, ante promiſſorũ ſuorum ſpem fidiſſimã imperauerat: quid igitur poſt hæc primum geſſerit contuendũ eſt. Adeſt leproſus, emũdari ſe rogat, purgatur verbi poteſtate, contactũ iubetur ſilere, ſed tamẽ oſtendere ſe ſacerdoti & munus quod
E Moyſes in teſtimoniũ fieri præcepit offerre. Curatio igitur obediẽtis & credentis turbæ & cũ Dño de mõte venientis adoratio in leproſo oſtẽditur: quæ vitioſa labe corporis cõtaminata, audita regni cœlorũ prædicatione, curari ſe rogat, cõtactu corporis viſitatur, verbi virtute curatur. Et oſtẽdere ſe ſacerdotibus iubetur: vt prænunciatus in lege factis & operibus cernatur, & in quo lex infirmabatur, in eo virtus intelligeretur: præmium quoque receptæ ſalutis qui purgatus eſt, Deo offerat. Sed vt donum illud non ſit ex auibus, ſed vt homo ipſe à ſordibus peccati corporis emundatus, in ſacrificium Dei tranſeat: quia quod Moyſes in lege præceperit, teſtimonium ſit, non effectus. *Poſt hæc autem cùm introiſſet Capernaum, acceſſit ad eum quidem tribunus rogans eum & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus,*

paralyticum, &c.) Sequitur emundationem leprosi, paralytici pueri curatio. Sed quid istud est, quod non dignum se tribunus pueri dominus profitetur esse, vt Christus domum eius introeat, puerum videat, & præsens præsenti, opem afferat: seque habere milites iubere quod velit, & in potestate posito parére sibi plurimos? Similiter & Dominum curationem verbo posse præstare? De tribuno posuisse me satis sit, principem esse gentium crediturarum. Quis his princeps sit cui subiecti sunt plures, qui volet scire, Moysi in Deuteronomio canticum, & Salomonis librum Ecclesiasticum: vbi de dispersione gentium quædam locuti sunt, legat: nobis tantum de puero tractatus sit. Suc- B cedit deinde in hoc puero post paralytici sanitatem curatio populi de monte descendentis, salus gentium. Iacebat enim puer dissolutus in domo humili, corruptibili, & ingressu eius, cuius tamen egens erat, Saluatoris indigna. Et tribunus scit puerum verbo posse sanari: quia salus gentium omnis ex fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum. Igitur iacentes in seculo, & peccatorum morbis dissolutæ gentes existimandæ sunt: omnibus vndique artubus fluidis, & ad consistendi officium ingrediendique corruptis. Quarum salutis sacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingressuro domum Christo: quia licet in seculo demoratus sit, vitia tamen seculi & peccata C non adiit. Miratus deinde fidem ait: *Non inueni tantam fidem in Israel.)* Non erat tribunus iste de gentibus: & quomodo in Israel fides talis non est reperta, cùm qui crederet esset Israëlita? Sed vt similitudinem futuri hæc ipsa veritas æmularetur, idcirco verbi ratio subiecta est, tantam fidem quãta gentium est in Israel non reperiendam, & cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cœlorum ex vltimis gentibus quieturos. Perfecta quidem est in puero secundum crēdẽtis fidem veritas sanitatis: sed præsentium efficientia etiam futurorum imagini proiicere monstratur, quando & tribuno credente, & puero saluato, nec talis in Israel fides reperta est, & regni cœlorum consortium cum D Abraham gentibus destinatur.

Cùm venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem & febricitantem, & reliqua.)

In socru Petri, vitiosa infidelitatis æstimatur affectio: cui adiacet libertas voluntatis, quæ nos quadam sibi coniugij societate coniungit. Ergo ingressu Domini in Petri domum, id est, in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore exæstuans: & vitiorum ægra dominatu, mox deinde sanata officij famulatu ministrat. Nam primus credidit, & apostolatus est princeps: & quod in eo antè languebat, Dei verbo inualescens ministerio tanquam dublicæ salutis operatum est. Rectè autem hinc ex socru Petri similitudinem ad E affectionem infidelitatis aptari, loco qui de nuru & socru consequitur tractabimus: nunc autem ideo infidelitas socrus Petri nuncupabitur, quia vsque dum credidit, voluntatis suæ seruitio detinebatur.

Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eiiciebat spiritus immundos, &c.

Curationem promiscuam horis vespertinis, concursu eorum quos post passionem docuit recognoscimus: omnium peccata dimittens, omnium infirmitates auferens, & malarum voluptatum insidentium incentiua depellens, passione corporis sui secundum prophetarum dicta infirmitates humanæ imbecillitatis absorbens.

Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit disci- A *pulos suos ire trans fretum. Et accidens ad eum quidam scriba, ait: Magister sequar te quocunque ieris, & reliqua.)*

Multa incurrunt quæ sensum communem mouere possunt: at non nos intelligentiam fingimus, sed gesta ipsa nobis intelligentiã impertiuntur. Neque enim res intelligentiæ, sed rei intelligentia subsecundat. Turbæ plures sunt, & ire trans fretum Dominus discipulis præcipit. Non existimo cadere in Saluatoris bonitaté, vt circumcursantes relinquere voluerit: & secretum quoddam impertiendæ salutis eligere. Deinde consequitur scriba dicens, magistrum se quocunque ierit secuturum: sed nihil à scriba dictum factumve le- B gitur, quod posset offendere. Dominus respõdit: vulpibus esse foueas, & cœli volucribus nidos quiescendi, filio autem hominis, quò reclinet caput suum, locũ esse nullum. Et discipulum postulasse dari sibi tempus patris sepeliendi: hoc negatum, & pij atque humani officij vetitam religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diuersarũ ratio promenda est: atque ita: vt secundum continenté rerum ordinem grauissimas veritatis ipsius causas interioris significãtiæ intelligentia explicet discipulorum nomen non in duodecim tantũ apostolis versari existimandum est. Nam præter apostolos plures fuisse discipulos legimus. Ex omni igitur turba quædam fieri videtur electio: eorum scilicet qui Do- C minum per multa seculi huius pericula & iactationes essent secuturi. Ecclesia enim instar est nauis, & pluri- *Vector passiné.* mis locis ita nuncupata est: quæ diuersissimi generis & gentis vectore suscepto, subiecta est omnibus & ventorum flatibus, & maris motibus. Atque ita illa & seculi & immundorum spirituũ vexatur incursibus. Propositis enim periculorũ omnium motibus, Christi nauem, id est: ecclesiam introimus: scientes nos mari vẽtoque iactandos. Vt igitur ordo typicæ significantiæ cohæreret, possetque intelligi fideliũ portio conscendentium nauem, & infideliũ turba residentium: scribæ & discipuli persona subiungitur. Et quidã scriba, qui est vnus ex doctoribus legis, an sit secuturus interro- D gat. Quasi verò lege non hunc esse Christum, quem sequi esset vtile contineretur. Igitur infidelitatis affectum sub differentia interrogationis expressit: quia fidei assumptio non interroganda est, sed sequenda. Vt autem eadẽ interrogatio infidelitatis esset punita iudicio, Dominus respõdit vulpes habere foueas, & volucres cœli nidos quibus requiescant, hominis autem filium non habere vbi caput suum reclinet. Vulpes est animal insidiosum, circa domorum se occulẽs foueas, & domesticis auibus insidiãs: atque hoc nomine pseudoprophetas nũcupari aliquot locis legimus. Volucres autẽ cœli sæpenumero immũdos spiritus cognominari didicimus. Dei ergo filius paucitatẽ sequentiũ E contuens, & doctori legis diffidenti, an sequeretur ipsum, exprobrat pseudophetis esse foueas, & immundis spiritibus nidos quiescendi: quòd extra nauẽ relicti, id est, extra ecclesiam positi, effecti sint incolatus pseudoprophetarum & habitatio dæmonum. Filiũ autem hominis, se scilicet, cui caput Deus sit, non reperire in quos collocata Dei cognitione requiescat: inuitatis omnibus vt in nauẽ, ita in ecclesiã, paucis metu maris, id est seculi, secuturis. Adest post hæc discipulus, non interrogans an sequatur (iam enim sequi oportere se credidit) sed permitti sibi orans sepelire patrẽ. Accipimus in Dominicæ orationis exordio, ita primum precandũ: Pater noster qui in cœlis es. Ergo *Matth. 6.* quia credentis in discipulo populi persona est, admonetur, vt meminerit quòd pater sibi vnus in cœlis est.

Sequi autem Dominum iubetur, quia & volebat ita, vt mortui mortuum ſepeliant. Sed nullum arbitror officiũ expectari à mortuis poſſe. Quomodo ergo mortui mortuos humabunt? Primum igitur oſtendit, perfectam in ſe fidem nulla ſecularis in alterum officij religione eſſe deuinctam. Deinde, inter fidelem filium patremque infidelem ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obſequium humãdi patris negauit: ſed addendo, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, admonuit non admiſceri memoriis ſanctorum mortuos infideles. Mortuos autẽ etiam eos eſſe qui extra Deũ viuant. Et idcirco mutua mortuis officia relinquenda, vt mortui ſepeliantur à mortuis: quia per Dei fidem viuos viuo oporteat adhibere.

De diſcipulis in naui excitantibus Ieſum. De duobus dæmoniacis in terra Geraſenorum.
De paralytico curato & lectum ſuum ferente.
Canon VIII.

Et aſcendente eo in nauiculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli. Et ecce tempeſtas magna facta eſt
Math. 8 *in mari, & reliqua.*

NAVEM diſcipulis introgreſſis tempeſtas oritur, mare commouetur, nauigantes turbantur. Ipſe verò ſomno conſopitus
C timẽtium metu excitatur, oratur vt opem afferat. Et increpitis his quod modicæ eſſent fidei, vento & mari tranquillitatem imperauit: cum admiratione hominum, præceptis eius ventum & mare obediſſe. Igitur ſecundũ hæc, eccleſiæ intra quas verbum Dei non vigilauerit, naufragæ ſunt: non quòd Chriſtus in ſomnum relaxetur, ſed quòd ſomno noſtro conſopiatur in nobis. Maximè autem illud accidit, vt à Deo præcipuè in periculi metu & vexatione ſperemus: atque vtinã vel ſpes ſera confidat ſeſe periculum poſſe euadere, Chriſti intra nos ſeruitute vigilante. Perpetuam autem nobis obiurgationis ſuæ recordationem
D relinquit, dicẽs: *Modicæ fidei, quid timidi eſtis?)* Metum ſcilicet motuum ſecularium cum quibus Chriſti fides vigilet, nullum eſſe oportere. Conſequitur deinde hominum admiratio dicentium: *Qualis hic homo eſt, quia venti & mare obediunt ei?)* Non diſcipulorum hic ſermo, ſed gentium eſt. Nam cùm ſuperius & diſcipulos tantum nauem introiſſe, & à diſcipulis excitatum eſſe dixiſſet: nunc admiratos eſſe homines ſignificat, hominem in ipſa admiratione dicentibus: qua nominum cõuerſione intelligitur, omnia opera Chriſti omneſq; eius virtutes vt Dei eſſe laudandas, quia piaculi gentilis miſerrimique erroris ſtultitiam demonſtrat, quòd eum ex humilitate paſſionis hominem potius nuncu-
E pent, quàm ex virtutibus Deum.

Et cùm veniſſet trans fretum in regione Geraſenorum, occurrerunt ei duo homines dæmonia habentes, de monumentis exeuntes periculoſi nimis. & reliqua.) Duûm hominum occurſus, dæmonum in duos homines longa poſſeſſio, & periculoſa tranſeuntibus via, & transfugiendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipſi' per præceps in mare caſus, dehinc paſtorũ in oppidũ fuga, populi de ciuitate progreſſus, & ne vrbem Dominus adiret, legatio, & redit' eius in patriã, & illic paralytici lecto iacẽtis oblatio, & pro fidei merito in tẽpore ipſo peccatorũ remiſſio, & murmur ſcribarum, & virtutis confeſſio, & paralitici etiã ſub onere lectuli in domũ reditus, & hominũ admiratio, hãc habẽt cau-

A ſam. In exordio generis humani in tres fuit humani generis diuiſio, Noe ſcilicet filiorum, ex quibus ſecundũ prophetiã Geneſis. Sem in poſſeſſionẽ Dei lectus eſt. Extra vrbẽ autẽ, iſt eſt, extra legis & prophetarũ ſynagogã, duos homines in monumẽtis dæmones detinebãt: duarũ ſcilicet gentiũ origines, intra defunctorum ſedes & mortuorũ reliquias obſederant, efficiẽtes prætereuntibus viã vitæ præſentis infeſtã. Igitur vt eſſet in rebus gerendis futuri plena meditatio, veniente Dño duo homines occurrũt, vt occurſu eorum concurrentiũ ad ſalutem voluntas indicaretur. Sed in hominibus dæmones proclamãt, cur ſedẽ inuideat, cur ante iudicij tẽpus infeſtet. Adiacebat etiã eis duobus gentium
B populis plebs ex Sem genere Sadducæorum, quorum hæreſis ex Iudæis negatæ reſurrectionis piaculum eſt. Vidẽtes igitur dæmones, nõ ſibi iam locum in gẽtibus derelinqui, vt patiatur habitare ſe in hæreticis deprecãtur: quibus occupatis, totus in mare impetu rapido per præceps grex coactus eſt, in cupiditatẽ ſcilicet ſecularium, dæmonũ præcipitatur inſtinctu: in aquis multis, id eſt, cum reliquorũ gentilium infidelitate morituri. Atque etiã in hoc typica ratio ſeruata eſt, vt non ſatis eſſet dixiſſe præcipitatos in mare: niſi etiã adderetur, & mortui ſunt in aquis multis. Quorum principes, atque paſtores rerũ talium admiratione turbati ad vrbẽ veniunt, & quæ geſta ſunt nũciant. Vrbs illa Iudaici po-
C puli habet ſpeciẽ qui Chriſti operibus auditis, Dño ſub obuiam pergit, prohibens ne fines ſuos vrbemque contingeret (neque enim euangelicã legem percepit) à qua repudiatus in ciuitatẽ ſuam reuertitur. Deo ciuitas fidelium plebs eſt. In hanc igitur naui, id eſt eccleſiam, inuectus introiit. Iamque in paraclytico gentium vniuerſitas offertur medẽda, & curationis ipſius Math. 9
verba ſunt contuenda. Non dicitur paralytico: Sanus eſto, non dicitur: Surge & ambula, ſed dicitur: *Conſtans eſto fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua.)* In Adam vno peccata vniuerſis gentibus remittũtur. Hic itaque angelis miniſtrandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum Dei opus eſt: huic remittuntur animæ pec-
D cata, & indulgentia primæ tranſgreſſionis ex venia eſt. Non enim paralyticum peccaſſe aliquid accepimus: cum præſertim alio in loco idem Dominus dixerit, cæcitatem à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuiſſe contractam. Veritatis deinde ordo ſuccedit in geſtis, quamuis futuri ſpecies expleatur in dictis. Mouet ſcribas remiſſum ab homine peccatum. Hominem enim tantum in Ieſu Chriſto contuebantur: & remiſſum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim ſola iuſtificat. Deinde murmurationem eorum Dominus introſpicit, dicitque: facile eſſe filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus: ergo qui
E remittit Deus eſt, quia nemo remittit niſi Deus. Deus in homine manens curationem homini præſtabat: & nulla ei agendi aut loquendi erat difficultas, cui ſubeſt totum poſſe quod loquitur. Porrò autem vt ipſe in corpore poſitus, intelligi poſſet eſſe, qui & animis peccata dimitteret, & reſurrectionem corporibus præſtaret, ait:

Vt ſciatis quoniam filius hominis habet poteſtatem in terra dimittẽdi peccata, ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum.)

Satis fuerat dixiſſe, *Surge:* ſed quia omnis erat perficiẽdi operis ratio explicãda, adiecit: *Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.)* Primum remiſſionem tribuit peccati, dehinc virtutẽ reſurrectionis oſtendit: tũ ſublatione lectuli, infirmitatẽ ac dolorẽ corporib' docuit abfuturum:

absfuturum: postremò reditum in domum proprium, ter in paradisum credentibus esse redhibendum, ex quo Adam parens vniuersorum peccati labe dissolutus excesserat. *Videntes autem turbæ timuerunt.*) Opus istud admiratio potius consequi, non metus debuit: sed manet etiamnũ ordo mysterij, vt veritati præsentium futurorum species adiecta sit dictorum & factorum. Domini virtutem turbæ timent. Magni enim timoris res est, non dimissis à Christo peccatis in mortem resolui: quia nullus sit in domum æternam reditus, si cui indulta non fuerit venia delictorum. *Et honorificauerunt deum, qui tantam dedit potestatem hominibus.*) Conclusa sunt omnia suo ordine, & cessante iam B desperationis timore honor Deo redditur, quòd tantam dederit hominibus potestatem: sed soli hoc Christo erat debitum, soli de communione paternæ substãtiæ hæc agere erat familiare. Non ergo hoc venit in admirationem quòd posset ista (quid enim non posse Deus crederetur?) alioquin laus de vno homine, non de pluribus extitisset: sed delati Deo honoris hinc caussa est, quòd potestas hominibus hac via data sit per verbum eius, & peccatorum remissionis, & corporum resurrectionis, & reuersionis in cœlum.

De Matthæo publicano. De pharisæorum, & discipulorum Ioannis ieiunio. De adsutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto. *Canon IX.*

Math. 9. *ET cùm transiret inde Iesus, vidit hominem sedentẽ in teloneo Matthæum nomine, & ait illi: Sequere me, & reliqua.*) Matthæum publicanum sedentem in teloneo sequi se iubet, & concedens in domum conuiuium instruit, & cũ eo publicanorum & peccatorum turba discumbit: pharisæis discipulos obiurgantibus, cur magistro cum publicanis cibus esset. Quibus respondit: Sanis medico opus non esse, sed curatione ægrotos indigere: euntésque iubet discere quid sit, misericordiam malle quàm D sacrificium. Publicanorum nomen ex vita est, qui relictis legis operibus, gerere se vsu communi & publico maluerunt. Ergo è domo, id est, ex peccatis corporis, Matthæum Dominus euocauit, in cuius mentem ingressus recumbit. Hic enim idem Euãgelij istius scriptor est, & de peccati sui domo exiens, Dominũ ipse suscepit, interiore eius habitatione illuminatus, intra quem Euangelicis cibis peccatoribus & publicanis conuiuium diuite copia præparatur. Aemulatio deinde agitat Iudæos, Dominum publicanis & peccatoribus communicare, quibus ille operto infidelitatis velamine verba legis exprompsit. Se quidem ægrotis opem ferre, & medicinam egentibus præstare: eis autem E qui se sanos existimarent, necessariam curationem nullam esse. Sed vt intelligerent, neminem suorum sanũ esse, admonuit vt scirẽt quid esset: Misericordiam, volo, non sacrificium: legem scilicet sacrificiorum obseruatione deuinctam opem ferre non posse, sed salutem vniuersis in misericordiæ indulgentia reseruari. *Non enim veni iustos vocare, sed peccatores in pœnitentiam.*) Omnibus venerat, quomodo ergo nõ se iustis venisse dicit? Erant ergo quibus necesse non erat vt veniret? Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inanem iustitiæ esse iactantiã: quia sacrificijs infirmis ad salutem misericordia erat vniuersis in lege positis necessaria. Nam si iusticia fuisset ex lege, venia per gratiã necessa- A ria non fuisset. *Tunc accesserunt ad eum Ioannis discipuli dicentes: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?*) Ieiunabant pharisæi & discipuli Ioannis, & apostoli non ieiunabãt. Sed istis spiritualiter respondit, sponsúmque se Ioannis discipulis ostendit. Ioannes enim repositam in Christo omnem vitæ spem spopõdit, & recipi à Domino discipuli eius adhuc eo prædicante non poterant: vsque in eũ enim lex & prophetæ sunt, & nisi lege finita in fidem Euangelicam, eorum nemo cõcederet. Quòd verò præsente sponso ieiunandi necessitatem discipulis non esse respondit: præsentiæ suæ gaudium & sacramentũ sancti cibi edocet, quo nemo se præsente, id est, in cõspectu mentis Christum continens, indigebit. Ablato autem se ieiunaturos esse dicit: quia omnes nõ credentes resurrexisse Christũ, habituri nõ essent cibum vitę. In fide enim resurrectionis, sacramentũ panis cœlestis accipitur: & quisquis sine Christo est, in vitæ cibi ieiunio relinquetur. Vt autẽ intelligerent, nõ posse sibi in veteribus positis perfecta hæc salutis sacramenta committi, comparationis posuit exemplũ. Pannum rudem vestimento veteri non adsui, quum vetustatis infirmitatem virtus adsumenti rudis dissoluat: & vinum nouum veteribus vtribus nõ infundi. Feruẽtis enim musti calor vtres veteres abrumpit: infirmas videlicet vetustate peccatorum & animas & corpora, nouæ gratiæ C sacramenta non capere. Fiet enim scissura peior, effusóque vino vtres veteres peribunt. Duplex enim talium erit reatus, si præter vetustatem peccatorum suorum virtutem nouæ gratiæ non sustinebũt. Atq; ideo & pharisæos & discipulos Ioannis noua non accepturos esse, nisi noui fierent.

Hæc illo loquente, ecce princeps vnus accessit & adorabat eum, dicens: Domine filia mea modo defuncta est, veni & pone manum super eam, &c.)

Preces principis, fides mulieris, turbæ in domo cõuentus, & cæcorũ duûm clamor, muti & surdi & dæmoniaci oblatio, ex superioribus dictis connexæ sibi intelligẽtiæ tenent ordinẽ. Princeps hic, lex esse intel- D ligitur, quæ Dominum orat: plebs, quam ipsa Christi prædicatio aduentus eius expectatione nutriuerat, vitam mortuæ reddat. Nam nullũ principem credidisse legimus. Ex quo persona principis huius orantis merito in typum legis aptabitur. Cui quidem Dominus opem spopondit, ad quam præstãdam prosecutus est. Sed prior cum apostolis peccatorũ turba saluatur. Et cùm primum electionem, quæ ex lege destinabatur, viuere oportuisset: anterior tamen in mulieris specie salus publicanis & peccatoribus redditur. Hæc itaque ad Domini prætereuntis occursum tactu vestis Domini sanam se de profluuio sanguinis futuram esse cõfudit: sordibus scilicet polluta corporis sui, & inte- E rioris vitij immundicijs dissoluta, fimbriam vestis per fidem festinat attingere: donum videlicet Spiritus sancti de Christi corpore modo fimbriæ exeuntis cũ apostolis conuersata contingere, fitque mox sana. Ita alteri salus, dum alij defertur, est reddita. Cuius fidem & constantiam Dominus laudauit: quia quod Israeli parabatur, plebs gẽtium occupauit. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis Dominicæ admiratio: cùm potestas intra corpus manens, rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & vsque in vestium fimbrias operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & conprehensibilis erat Deus, vt corpore clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit, cæterũ nõ diuiditur in donis. Virtutẽ aũt eius fides vbique

consequitur: quia vbique est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionẽ suam, fragilitatem corporis virtus assumpsit: quæ tam infinita, tam libera est, vt etiam ostenderit, non ex salute fidem, sed per fidem salutem expectandam. Cæci enim quia crediderant viderunt, non quia viderant crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur: non ex impetratis fidem esse sumẽdam. Ingreditur deinde Dominus domum principis, synagogam videlicet, cui in canticis legis hymnus luctuum personabat: & irridetur à plurimis. Nunquam enim illi Deum in homine crediderunt, quin potius prædicari resurrectionẽ ex mortuis riserunt. Apprehensam igitur puellam manu, cuius apud se mors erat somnus, retraxit ad vitam. Nanque vt rarus hic esse ex lege credentium electionis numerus intelligi posset, turba omnis expulsa est, quam vtique saluari Dominus optasset: sed irridendo dicta gestáque eius, resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in vniuersam terrã illam, in electionis salutem donum Christi atque opera prædicantur. Exeuntem igitur Dominũ mox cæci duo sequuntur. Sed cæci & egressum & nomẽ Domini quomodo scire potuerũt? Quinetiam & filium Dauid nuncupant, & saluari se rogant. In cæcis duobus ratio totius superioris præfigurationis absoluitur. Ex his enim filia principis esse monstratur, Pharisæi scilicet & discipuli Ioannis, qui Dominum iam superius in commune tentauerant. His igitur nescientibus à quo salutem peterent, indicauit, & his saluatorem suum in corpore ex Dauid genere monstrauit: & cæcis vetere peccato, quia Christum nisi admoniti nõ videbant, lumẽ menti inserit. Quibus Dominus, si credidissent, visum pollicetur, credentibus præstat, & silentium imperat: quia apostolorum erat propriũ prædicare. Quinetiam post hæc, in muto & surdo & dæmoniaco, gentium plebs indiga totius salutis offertur. Omnibus enim vndique malis circumsessa, totis corporis vitiis implicabatur. Et in eo rerum ordo seruatus est. Nam dæmon prius eijcitur, & tum reliqua corporis officia succedunt. Deus quippe cognitione superstitionum omniũ væsania effugata, & visus & auditus & sermo salutis inuehitur: cuius facti admirationem talis turbæ est consecuta confessio, *Nunquam sic apparuit in Israel.* Eum cui per legem nihil afferri opis potuerat, verbi virtute saluari: quódque laudes Dei homo mutus surdúsque loqueretur. Salute autem gentibus data, ciuitates omnes & castella omnia virtute ingressus Christi illuminantur, & omnem infirmitatẽ veterni languoris euadunt.

Misertus turbarum Dominus, duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina.
Canon X.

Math. 9. *VIdens autem turbas, misertus est: quid essent vexatæ & iacentes. & reliqua.)* Verborum virtutes nõ minus oportet introspicere quàm rerum: quia, vt diximus, paria in dictis atque in factis significationum momenta consistunt. Turbarum Dominus miseretur vexatarum & iacentiũ, tanquam gregis sine pastore dispersi: & ait, messem multam, paucos operarios, orandum Dominum messis, vt operarios plures in messem eijciat.

Et discipulis conuocatis, dedit potestatem eijciendorum spirituum immundorum, curandáq; cuncta infirmitatis, omnisq; languoris.)

Math. 10. Hæc igitur licet in præsens gesta sint,

A quid tamen in futurum significent contuendum est. Nullus in turbas vexator irruperat, neque casu aliquo motúque perculsæ iacebant. Quomodo ergo iacentes vexatásque miseratur? Immundi videlicet spiritus dominante violentia vexatam, & sub legis onere ægrotam plebẽ Dominus miseratur: quia nullus adhuc his pastor esset, custodiam sancti Spiritus redditurus. Erat autem doni istius copiosissimus fructus, sed nondum messus à quoquam. Eius enim copia haurientiũ multitudinem vincit. Nam quantumlibet assumatur à cũctis ad largiendum se, tamẽ semper exuberat. Et quia plures esse vtile sit per quos ministretur: rogari Dominũ messis iubet, vt in messem operarios plures eijciat:

B ad capessendum scilicet quod præparabatur donum Spiritus sancti messorum copiam Deus præstet. Per orationẽ enim ac precem hoc nobis à Deo munus effundetur. Atque vt messem illam messorésque numerosos ex his duodecim primum apostolis diffundendos indicaret: cõuocatis illis dedit eijciendorũ spirituum potestatem, & omnis infirmitatis medendæ. Huius enim doni virtutibus, poterant & turbator expelli, & infirma curari. Et dignum est præceptorum singulorum significantiã contueri. Abstinere se à vijs gentium admonentur: non quòd non etiam ad salutẽ gentiũ mitterentur, sed vt opere & vita gentilis ignorantiæ abstinerent. In ciuitatem Samaritanorum veti-

C ti sunt introire. Nunquid nõ potius Samaritanam ipse curauit? Sed vt ecclesias hæreticorum non adeant admonentur. Nihil enim differt ab ignoratione peruersitas. Mittuntur deinde ad oues perditas domus Israel. Atqui in eum luporum ac viperarum linguis & faucibus sæuierunt. Sed legislatio obtinere priuilegium Euangelij debebat. Hoc minus Israel sceleris sui excusationem habiturus, quòd plus sedulitatis in admonitione sensisset. Tota deinde in Apostolos potestas virtutis dominicæ transfertur: vt qui in Adam in imaginem & similitudinem Dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem & similitudinem sortiantur, nihil à domini sui virtutibus differentes, & qui terre-

D stres antè erant, cœlestes modò fiant. Prędicent regnũ cœlorum propinquare, imaginem scilicet & similitudinem Dei, nunc in cõsortium veritatis assumi: vt sancti omnes qui cœli nuncupati sunt, Domino conregnent: infirmos curent, mortuos suscitent, leprosos emundent, dæmones eijciant. Quicquid malorũ Adæ corpori Satanæ instinctus intulerat, hoc rursum ipsi de communione dominicæ potestatis emundent. Et vt ex toto, secundum Genesis prophetiam, Dei similitudinem consequantur, dare gratis quod gratis acceperunt iubẽtur: vt sit scilicet ministratio gratuita muneris gratuiti. Aurum, argentum, pecuniam possidere inhibentur in zonis, & peram in via ferre, & duas tu-

E nicas & calciamenta, & virgam in manibus assumere. Et dignus mercede sua est operarius. Non inuidiosus (vt arbitror) thesaurus in zona est. Et quid sibi vult auri, argenti, atq; æris in zona inhibita possessio? Zona est ministerij apparatus, & ad efficaciam operis præcinctio. Ergo ne quid in ministerio nostro venale sit admonemur: neque hoc apostolatus nostri opus fiat auri, argenti, ærísque possessio. Nec peram in via ferre, curam scilicet secularis substantiæ relinquẽdam: quia omnis thesaurus sit perniciosus in terra, corde nostro illic futuro, vbi condatur & thesaurus. Non duas tunicas. Sufficit enim nobis semel Christus indut⁹: néue per prauitatem intelligentiæ nostræ, altera deinceps vel hæreseos, vel legis veste induamur. *Nõ calciamẽta.)*

Nunquid

Nunquid humanorum pedum infirmitas patiens est A nuditatis? Sed in sancta terra, & peccatorũ spinis atq; aculeis non obsessa, vt Moysi dictum est nudis pedibus staturi, admonemur non alium ingressus nostri habere, quàm quem à Christo accepimus apparatum.

Neque virgam in manibus.) Id est, potestatis externæ iure non indigi, habentes virgam de radice Iesse: nam quæ alia fuerit, non erit Christi: instructi omni superiore sermone ad conficiendum iter seculi, gratia, viatico, veste, calciamento, potestate. in his enim operantes, digni mercede nostra reperiemur, id est, per horum obseruantiam cœlestis spei præmia recepturi.

In quamcunque ciuitatem intraueritis, interrogate quis in ea dignus est & reliqua.) Leuia fortè Dominus dedisse B Apostolis præcepta existimabitur: quòd se vsque ad monita introeundi, habitandi, morandi, excundique summiserit. Hæc quidem intellecta simpliciter sanctorum modestiæ congruunt, vt cum dignis sit hospitalitas, néue per incuriam aut ignorantiam cohabitatione probrosæ familiæ polluantur: sed introeuntes ciuitatem de digno iubet interrogare, & cum eo habitare vsque ad profectionem. Domum quoque ab introeuntibus pacifice salutari. Quæ si digna est, & pacis communione sit digna: si indigna, pax inuicem reuertatur. Qui autem non receperint eos, sermonésque eorum: his excusso pedum puluere, æternæ maledictionis semina relinquenda. Hæc non mediocriter sensus C intelligentiæ commouent. Si enim successiuri hospitio non erunt, nisi antè quis dignus sit interrogauerint: quomodo indigna domus postea reperietur? Et quomodo sermones eorũ non audiet, & ipsos nõ audiens, & ipsos non recipiens? Aut enim hoc in eo qui iustus est non est verendum: aut si indignus repertus sit, nec communio erit habitationis ineunda. Et quid interrogasse proderit & quęsisse de digno, si aduersus indignum hospitem & obseruantia præcipiatur & pœna? Sed instruit eos Dominus, non admisceri eorum domibus ac familiaritatibus, qui Christum aut insectantur, aut nesciunt. Et in quancunque ciuitatem intrauerint, interrogare quis eorum habitatione sit dignus: D id est, sicubi ecclesia sit, & Christus habitator: neque quoquam alibi transire, quia sit domus digna, & iustus hospes. Quòd autem ab introeuntibus salutari domũ voce præcepit, dicens: Dicite, pax huic domui: & si digna domus reperta sit, venire super eam pacẽ oportere: si verò indigna, ad ipsos pacem reuerti: si iam primo ingressu in salutationis officio dicta pax est: quomodo postea veniet, aut quomodo postea reuertetur? Aut enim dici pax antea non habuit, quàm verum digna esset probaretur: aut si digna fuit & salutata cum pace est, condicio & venturæ & reuersuræ pacis non potest ex ratione superioribus cohærere. Quæ ergo dictorum sit proprietas monstrandum est. Iudæorum E plures erant futuri, quorum tantus in fauorem legis affectus esset, vt [illegible] per admirationem operum in Christo credidissent, tamen in legis operibus morarentur. Alij verò [illegible] libertatis quæ in Christo est curiosi, [illegible] ad Euangelia ex lege essent [illegible] iam in hæresin per intelli[illegible] lucrentur. Et quia huiusmo[illegible], & au[illegible] blandientes, penes [illegible] catholic[illegible] metuitur: ideo superius ad[illegible] dignum cum quo habitandum sit esse quære[illegible]. Q[illegible] verò [illegible] verborum fallaciam incidere ign[illegible] istius[illegible] hospitem possent: domo ipsa quæ digna sit dicta, id est, ecclesia quæ catholica dicitur, cautè & diligẽter vtendum. Salutandam quidem cum pacis affectu, sed ita vt potius pax dicta quàm data sit. Nam ita præcepit: *Salutate eam, dicentes: Pax huic domui.*) Ergo pax salutationis in verbis est, & orationis sermone tribueda. Porrò autem pacem propriam, quæ viscera miserationis sunt, non oportere in eam venire nisi digna sit: quę si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis cœlestis intra propriam eorum conscientiam continendum. In eos autem qui audita cœlestis regni prædicatione Apostolorum præcepta respuerint, egressu eorum, & signo pulueris pedibus excussis, æterna maledictio relinquatur: nescio quę enim insistenti in loco cum eo in quo institerit loco videtur communio, & fit inter eos quædam corporis solique coniunctio. Ergo omne domus illius habitationisque peccatum intra ipsam excusso puluere pedum relinquitur, nihilque sanctitatis de insistentium apostolorum vestigijs mutuatur: vt quorum aditu ingressuque delicta terrenę originis auferuntur, eorum testimonio infidelitas cum omni terræ suæ puluere iudicetur.

Tolerabilius in die iudicij terræ Sodomorum & Gomorrhorũ erit, quàm ciuitati isti.) Quia illis ignorato Christo errasse sit leuius: his verò inexpiabile sit, aut prædicatum non recepisse, aut receptum non sanctè neque catholicè prædicasse. Et quidem plures hos qui væsano furore in Apostolos desæuituri essent, futuros esse significat, cum se eos sicut oues in medio luporũ ait mittere: prædicens simplices sicut columbas, & prudentes sicut serpentes esse oportere. Sed columbæ simplicitas in absoluto est. Quæ autem sit serpentis prudentia contuendum est. Nescio quid in illo prudentiæ consilijque extet, licet quædam hinc aliqui memoriæ mandauerint: quòd vbi se in manus hominum venisse intelligat, omni genere ab ictu caput subtrahat, idque aut collecto in orbem corpore cõtegat, aut foueæ immergat, cędíque partem reliquam derelinquat. Nósque hoc exemplo oportere, si quid acciderit persecutionum, caput nostrum, quod est Christus, occulere: vt ablatis nobis in omnes cruciatus, fidẽ ab eo acceptam iactura corporis communiamus. Sed omnis hic Domini de Iudæis atq; hæreticis sermo est.

Tradet frater fratrem, & pater filium, & insurgent filij in parentes.) Id est, familiam inter se eiusdem domus dissidere: quia de parentum cognationúmque nominibus, populi quondam vnitas indicatur. Nunc hostili inuicem odio, diuersisque iudicibus, etiam regibus terræ offerendos, dum extorquere aut silentium nostrum, aut conniuentiam tentant, testes & ipsis & gentibus futuri. Quo testimonio excusatio ignoratæ diuinitatis adimenda sit persequẽtibus: gentibus verò via pandenda credendi Christum, pertinacibus inter sæuientium pœnas confessorum vocibus prædicatũ. Instructos igitur nos serpẽtis prudentia monet esse oportere. Hunc antequam Adam traduceret, iam sapientẽ Genesis nuncupauit: & prudentiam eius malignantis consilij ordine docuit. Primum enim animum sexus mollioris aggressus est, spe deinde illexit, & cõmunionem immortalitatis spopondit: & per hæc tanta præmia, opus consilij & voluntatis suæ gessit. Pari igitur opportunitate introspecta, vniuscuiusque & natura & voluntate verborum adhibẽda prudentia est: spes bonorum futurorum reuelanda, & cœlestia perfectæ fidei præmia proferenda. Et quod ille mentitus est, nos prædicemus ex vero, secundum sponsionem Dei, angelis similes futuros esse qui credent: vt mentes plebiũ faciles & absolutas, circumsæuientibus licet lupis &

hæreticis, promissis regnorũ cœlestium occupemus, & rerum fidem serpentis prudentia columbæ simplicitate tradamus. Monet etiam traditis abesse oportere curam responsionis, sed expectandum potius quid spiritus Dei suggerat. Quia fides nostra omnibus præceptis diuinæ voluntatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur: in exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac nõ defuit aries ad victimam. Ex vna deinde in duas vrbes fugam suadet: quia prædicatio eius primũ à Iudæa effugata transijt ad Græciam, dehinc diuersis intra Græciæ vrbes Apostolorũ passionibus fugata, tertio in vniuersis Gentibus demoratur. Sed vt ostenderet gentes quidem apostolorum prędicationi credituras, verum vt reliquum Israel crederet, esse aduentui suo debitum: ait. *Amen dico vobis: non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis.*) Post plenitudinem scilicet gentium, quod erit reliquum Israel ad implendum numerum sanctorum, futuro claritatis suæ aduentu in ecclesiam cõuocandum. *Non est discipulus super magistrum, neque seruus super dominum.*) Multum proficit ad tolerantiæ assumptionem rerum imminentium cognitio, maximè si patientiæ voluntas præsumatur exemplo. Dominus noster lumen æternum & dux credentium, & immortalitatis parens, discipulis suis futurarum passionum solatia ante præmisit: ne se quis discipulus magistro potiorem, ac super dominũ solatia ante præmisit: ne se quis discipulus magistro potiorem, ac super dominum esse seruus existimaret. Si enim patrifamiliâs cognomenũ per inuidiam dæmonis addiderunt, quanto magis in domesticos eius omnia iniuriarum & contumeliarum genera perficient? Sed ea nihil nos terreant, gloriæ loco potius amplectentes, si Domino nostro vel passionum conditionibus adæquemur. *Nihil est occultum quod non reuelabitur.*) Diem scilicet iudicij ostẽdit, quę abstrusam voluntatis nostræ conscientiam prodet: & ea quæ nunc occulta existimantur, luce cognitionis publicæ deteget. Igitur non minas, non consilia, non potestates insectantium monet esset metuendas: quia dies iudicij nulla hæc fuisse atque inania reuelabit.

Solæcismus qui dictis quoque nõnunquam obrepit.

Et quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine & quod in aure auditis, prædicate super tecta.) Non legimus Dominum solitũ fuisse noctibus sermocinari, & doctrinam in tenebris tradidisse: sed quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & verbum eius infidelibus nox est. Itaque id quod à se dictum est, cum libertate fidei & confessionis vult esse loquendum. Idcirco quæ in tenebris dicta sunt, prædicari iussit in lumine: vt quæ secreto aurium commissa sunt, super tecta, id est excelso loquentium præconio audiantur. Cõstanter enim Dei ingerenda cognitio est, & profundum doctrinæ Euangelicæ secretum lumine prædicationis apostolicæ reuelandum: non timentes eos quibus cùm sit licẽtia in corpora, tamen in animam ius nullum est, sed timentes potius Deum, cui perdendę in gehenna & animæ & corporis sit potestas. *Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadit in terram sine voluntate patris vestri.*) Non est (vt puto) crimini, agere aucupiũ, neque venditio passerum habet culpam: & quod ait, vnus ex illis non cadit super terram sine voluntate patris vestri, contra apostolicum dictum facere videtur quod ait: Non est pecudum Deo cura. Et autoritati eius multum derogabitur, si sensisse aliter quã in Euãgelijs traditum est reperietur. Nec sanè apostolis multum dignitatis tribuetur, si passeribus antestabũt. Locus hic ex sensu superiore proficiscitur. Iniquitates

1. Cor. 9.

A enim eorum exaggerantur qui tradituri sunt, qui insectaturi, qui in fugam coacturi, quibus propter nomen Domini esse odio nos oportet, qui omne ius suum in solis corporibus exerceant, potestatem in animam nõ habentes. Hi igitur passeres duo asse veneunt. Et quidem quæ sub peccato vendita sunt, redimit ex lege Christus. Ergo quod venditur, corpus atque anima est: & cui venditur, peccatum est: quia Christus & de peccato redemit, & animæ ac corporis est redemptor. Qui igitur duo passeres asse vendunt, seipsos peccato minimo vendunt natos ad volandum, & ad cœlũ pennis spiritualibus efferendos. Sed capti precijs præsentium voluptatum, & ad luxum seculi venales, totos **B** se talibus auctionibus nundinantur. Sed quærendum est, quomodo vnus ex illis sine voluntate Dei non cadet. Dei voluntas est, vt vnus ex illis magis euolet, sed lex ex constitutione Dei profecta decernit vnũ ex eis potius decidere. Quemadmodum autem si euolarent vnum essent, id est, corpus in naturam animæ transiret, & grauitas illa terrenæ materiæ in profectũ & substantiam animæ aboleretur, fieretque corpus potius spirituale: ita peccatorum precio venditis, in naturam corporum animæ subtilitas ingrauescit, & terrenã cõtrahit ex vitiorum sorde materiam, fitque vnum ex illis quod trudatur in terram. Plurimis autem eos antestare passeribus cùm dicit, ostendit multitudini infi**C**delium, electionem fidelium præesse: quia his casus in terram sit, illis volatus in cœlum. In numerum autem aliquid colligi, diligentiæ ac solicitudinis cura est. Neque enim dignum negocium est peritura numerare. Vt igitur nihil ex nobis periturũ esse cognosceremus, quia multo passeribus meliores sumus: ipso capillorũ nostrorum supputatorũ numero indicatur, saluis nobis ex solido futuris: cùm quod innumerabile in nobis sit, conseruandi & affectu & potestate numeretur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus, neque vllus interimendæ carnis admittendus est dolor: quando pro naturæ suæ atque originis conditione resoluta, in substantiam spiritualis animæ re**D**fundatur. Et quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam confitendi Dei habere constantiam, etiam conditionem qua teneremur adiecit: negaturũ se cum patri in cœlis, qui se hominibus in terra negasset: eum porrò qui confessus coram hominibus se fuisset, à se in cœlis confitendum. Qualésque nos nominis sui testes hominibus fuissemus, tali nos apud Deum patrem testimonio eius vsuros.

Nolite arbitrari quoniam veni pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare filium aduersum patrem, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius.) Quæ ista diuisio est? Inter prima enim legis prę**E**cepta accepimus: Honora patrem tuum & matrẽ tuã. Et ipse Dominus ait: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quid sibi vult missus potius gladius in terram, & separatus à patre filius, & filia à matre, & nurus aduersus socrum, & hominis domestici eius inimici? Igitur exinde publica autoritas impietati proferetur. Vbique odia, vbique bella & gladius Domini, inter patrem & filiũ, & inter filiam matrémque desæuiens. Et in Luca quidem talis de hoc sermo est: Erunt enim ex hoc quinque in vna domo diuisi, tres in duos, & duo super tres diuidẽtur. Nunquid nõ in maiorem numerum potest agnationis domestica familia diffundi? Aut præscripto temporis cõtinebatur, vt ex hoc essent quinque tantũ in domo vna, ijdémq; diuisi?

Exod. 20.
Ioan. 14.
Luc. 12.

diuisi? Ergo qui sit gladius in terra, quæ proprietas no- A minum, & in numero quinque quę ratio, & quomodo tres in duos, & duo super tres diuidendi, & quatenus homini domestici eius inimici, contuendum est. Singularum, quidem rerum & vniuersæ quæstionis primum natura est explicanda: nec minus intelligentiam nostram sensus & superior & consequens adiuuabit. Gladius telorum omnium telum acutissimum est, in quo sit ius potestatis, & iudicij seueritas, & animaduersio peccatorum: & huius quidem teli nomine noui Euangelij prædicationem appellatam, frequẽs in prophetis autoritas est. Dei igitur verbum nuncupatum meminerimus in gladio: qui gladius missus in terram B est, id est, prædicationem eius hominum cordibus infusam. Hoc igitur quinque habitantes in domo diuidit, tres in duos, & duos super tres. Sed tria tantum in homine reperimus, id est, corpus & animam & voluntatem. Nam vt corpori anima data est, ita & potestas vtrique vtendi se vt vellet indulta est: atque ob id lex est pręposita voluntati. Sed hoc in illis deprehenditur qui primi à Deo figurati sunt, in quibus cœptæ originis ortus effectus est. Non traductus aliunde: sed ex peccato atque infidelitate primi parentis sequentibus generationibus cœpit esse corporis nostri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Ab his enim ortum per transgressionem primi parentis accepimus. Nam voluntas vnicuique sua adiacet. Ergo iam vnius domus C quinque sunt. Pater corporis peccatum, mater animæ infidelitas: & incidens voluntatis arbitrium, quod totum hominem quodam coniugij sibi iure adstringit. Huic infidelitas socrus est, nos ex ea natos, atque à fide metúque Dei peregrinantes accipiens: vt inter infidelitatem voluptatémque possessos, & ignoratione Dei & in omnium viciorum oblectatione detineat. Cùm ergo innouamur baptismi lauacro, per virtutem ab originis nostræ peccatis atq; autoribus separamur, recisique quadam exectione gladij Dei, à patris & matris affectionibus dissidemus: & veterem cum peccatis atq; infidelitate sua hominem exuentes, & per spiritum anima & corpore innouati, necesse est vt inge- D nija & vetusti operis consuetudinẽ oderimus. Et quia corpus ipsum per fidem mortificatũ in naturam animæ quæ ex afflatu Dei venit, quamuis id ipsum adhuc in materia sua extet, euadat, quia communio ipsis inuicem concilietur ex verbo: idcirco iam vnum atque idem cum anima velle cœpit effici, scilicet vt illa est spiritualis, quibus libertas volũtatis à socru sua, id est, ab infidelitate diuisa, ius suum omne cõcedit: vt quod erat libertas voluntatis, deinceps animæ sit potestas. Fítque grauis in domo vna dissensio, & domestica nouo homini erunt inimica: quia ille per verbum Dei diuisus ab illis, manere & interior & exterior, id est & corpus & anima, in spirit⁹ nouitate gaudebit. Ea verò E quæ ingenita & à quadam prosapiæ antiquitate deducta, consistere in his quibus oblectata sunt concupiscent: & origo carnis & origo animæ, & libertas potestatis in duos diuidentur, animã scilicet & corpus hominis noui, quæ vnum atque idem velle cœperunt: diuisíque tres duobus subiacebunt, in dominátum eorum de spiritus nouitate potiorib⁹. Et idcirco illi qui domesticas nominum caritates dilectioni eius prætulerunt, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate. Pergit deinde eodem præceptorum & intelligentiæ decursu, Nam postea quàm relinquẽda omnia quę in seculo carissima sunt imperauerat, adiecit: *Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.)* Quia qui Christi sunt, crucifixerunt corpus cũ vitijs & concupiscentia. Et indignus est Christo, qui non crucem suam in qua compatimur, commorimur, consepelimur, conresurgimus, accipiens Dominum fit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus nouitate victurus. *Qui inuenerit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.)* Verbi scilicet potestate, & veterum dimissione vitiorum, proficiet lucrum animæ in mortem, & damnum in salutem. Ergo suscipienda mors est in nouitate vitæ, & cruci Domini configenda sunt vitia: & aduersus persequentes contemptu præsentium gloriosæ confessionis retinenda libertas est, & damnosum animæ lucrũ refugiendum: scientibus cuiquam ius in animam non relinqui, & detrimento breuis vitæ fœnus immortalitatis acquiri. *Qui recipit vos, me recipit. & qui me recipit, recipit eum qui me misit. & reliqua.* Vniuersis doctrinæ affectum & præceptorum sedulitatem impendit. Et qui periculum nõ recipientium Apostolos excussi pulueris testimonio denunciasset, recipientium meritum vltra gratiam sperati officij commendat: docétque in se etiam mediatoris officium, qui cùm sit receptus à nobis, atque ille profectus ex Deo sit, Deus per illum transfusus in nos fit. Atque ita qui Apostolos recipit, Christum recipit: qui verò Christum receperit, patrem Deum recipit: quia non aliud in Apostolis recipit quã quod in Christo est, neque in Christo est, neque in Christo aliud est quàm quod in Deo est. Pérque hunc ordinem gratiarum, non aliud est Apostolos recepisse quàm Deum: quia & in illis Christus, & in Christo Deus habitat. *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.* Qui prophetam recipit, habitãtem recipit in propheta: fitque prophetæ mercede dignus, prophetam prophetæ nomine recipiens. Par quoque recepisse iustum merces deputatur, fitque iustus ex honore iustitiæ. Ac sic cõsummatur iustitia ex fide, & mercedem acquirit officium plures consequendę æternitatis occasiones Deo largiente: quando in recipiẽdo iusto & propheta, ipse reuerentiæ affectus & iusti honorem accipiat & prophetæ. *Et quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ & reliqua.)* Non inane esse bonæ conscientiæ opus docuit: neque spem fidei, alienæ infidelitatis crimine laborare. Prouidens enim plures futuros tantum Apostolatus nomine gloriosos, omni verò vitę suæ opere improbabiles, eosdémque diu fallere diúque mentiri: tamen obsequium quod ipsis sub religionis opinione delatum sit, mercede operis sui spéique non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, id est, peccatorum omnium vltimi (minimum autem est quo minus nihil aliud est) non inania tamen in eos etiã leuia, quæ sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atque ita probitatẽ obsequentis, fallentis se probra non lædunt: cùm mercedem suam dantis fide, non assumentis mendacio consequatur.

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesu ad patrem. Canon XI.

IOannes autẽ cùm audisset in carcere opera Christi, mittens ad eum discipulos suos, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Matth. 11.

Ioannes detentus carcere Dominũ ignorat? & propheta tantus Deum suũ nescit? At qui venturum vt præitor nunciauit, cõsistentem vt propheta

agnouit, adeuntẽ vt confessor veneratus est: vnde tam variæ & tam abundãti eius sciẽtiæ error obrepsit? Sed consequens de eo Domini testimoniũ, sentiri hoc ita non finit. Neque sanè credi potest, spiritus sancti gloriam in carcere posito defuisse, cum Apostolis virtutis suæ lumen esset in carcere positis ministraturus. Sed præbetur in his quæ in Ioanne gesta sunt, intelligentia amplior. Et cùm facti efficiẽtia, gratia in eo expressa sentitur: vt propheta ipse, ipso quoque conditionis suæ genere prophetaret, quia in eo forma legis elata est. Christũ enim lex annũciauit, & remissionem peccatorum prædicauit, & regnum cœlorũ spopondit: & Ioannes totũ hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iam lege quæ peccatis plebis inclusa, & populi vincta B vitijs, ne Christus posset intelligi, vinculis & carcere continebatur. Ergo ad Euangelia contuenda lex mittitur, vt infidelitas fidem dictorum contempletur in factis: & quod intra eum peccatorum fraude sit vinctũ, per intelligentiam libertatis Euangelicæ absoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo non suæ, sed discipulorum ignorantiæ consulit: ipse enim venturũ in remissionem peccatorum prædicauit. Sed vt scirent nõ aliũ à se prædicatũ, ad opera eius intuenda discipulos suos misit: vt autoritatem dictis suis illius opera conferrẽt, neque Christus alius expectaretur quàm cui testimonium opera præstitissent. Et cùm totum se Dominus rerum miraculis prodidisset, cæcorum scilicet visu, C claudorum cursu, leprosorum curatione, surdorũ auditu, voce mutorum, vita mortuorum, pauperum prædicatione, ait: *Beatus qui in me non fuerit scandalizatus.)* Nunquid aliquid jam in Christo erat gestũ quod Ioannem scandalizaret? Nõ vtique. Nam in ipso doctrinæ suæ cursu & operis morabatur. Sed superioris sententiæ vis & proprietas contuenda est, quid illud sit quod pauperes bene nunciantur: id est, qui perdiderint animam, qui crucem suam acceperint & sequentur, qui humiles spiritu fient, quorum regnum præparatur in cœlo. Ergo quia in Domino hæc passionum vniuersitas conueniret, futuráque esset crux sua pluri mis scandalum: beatos eos professus est, quorum fidei D nihil tentamẽti deferret crux, mors, sepultura. Itaque cui rei Ioannes cauisset ostendit, dicens: Beatos eos quibus aliquid in se scandali non fuisset: quia metu eius, discipulos suos Ioannes vt Christum audirent viderẽtque, misisset. Ac ne istud referri ad Ioannẽ posset, tanquam aliquid scandalizatus esset in Christo: abeuntibus illis, ad turbas de eo locutus est. *Quid existis in deserto videre? arundinem vento moueri?)* Desertũ, sancto spiritu vacuum sentiendum est: in quo habitatio Dei nulla sit. In arundine enim homo talis ostẽditur, de gloria seculi vitæ suæ inanitate speciosus, ipse autẽ fructu veritatis cauus, exterior placens & nullus interior: ad omnem ventorum motum, id est, immundorũ E spirituum flatum mouendus, neque ad cõsistendi firmitatem valens, & animi medullis inanis. Ergo cùm dicit: Quid existis in deserto videre? arundinem vento moueri? hoc loquitur: Nunquid existis videre hominem cognitione Dei vacuum, & ad immundorum spirituum flatum vagantem? Nam increpantis affectu potius quàm cõfirmantis hæc loquitur: ostendens scilicet non eum in Ioanne conspici, qui & inanis & mobilis sit. *Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitũ? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regũ sunt.)* Vestẽ habitũ corporis quo induitur anima significat: quòd luxu ac lasciuijs mollescat. Sed qui vestiti mollib⁹ sunt in domibus regũ sunt. In regibus, transgressorũ angelorũ nuncupatio est: hi enim seculi sunt potẽtes, mundíq; dominãtes. Ergo vestiti mollibus in domibus regum sunt, id est, eos quibus per luxum fluida & dissoluta sunt corpora, esse dæmonum habitationem, consimilem sedem propositis suis atque operibus eligentium. *Sed quid existis videre? Prophetam? Dico vobis etiam plus quàm prophetam, &c.)* Gloriam omnem Ioannis Dominus ostendit, dicens esse eum vltra prophetam: quia soli ipsi licuerit & prophetare Christum & videre. Et quomodo Christum ignorare creditur, qui missus in angeli potestate viam venturo parauerit? & quo ex natis mulierũ nullus maior propheta surrexit? Nisi quod qui minor eo est: id est, qui interrogatur, cui nõ creditur, cui testimonium nec opera sua præstant: hic in regno cœlorum maior est.

A diebus autem Ioannis baptistæ vsque nunc regnũ cælorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud.) Vt rerum natura exigit vim potior afferet, minórque erit cui vis afferatur. Quid ergo est quod diripiens est, quódque vim patitur: contuendum est. Infidelitatem discipulorũ Ioannis Dominus aduerterat, turbæ etiã opinionem de eius nuncio intellexerat, in crucis scandalo ingens fidei periculũ sentiebat, ire potius Apostolos ad oues Israel perditas iusserat: ipsos constitui oportebat in regno, & in Abrahæ & Isaac & Iacob familia ac natione retineri. Sed omnis hæc prædicatio profectũ publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim iam credentes, ex his iam Apostoli, ex his iam regnum cœlorum. Cæterùm Ioanni à plebe non creditur, autoritatem Christi opera non merentur, crux futura erat scandalo. Iam prophetia cessat, iam lex expletur, iam prædicatio omnis includitur: iam Heliæ spiritus in Ioannis voce præmittitur. Alijs Christus prædicatur, & ab alijs agnoscitur: alijs nascitur, & ab alijs diligitur. Sui eũ, respuunt, alieni suscipiũt. Proprij insectantur, complectũtur inimici. Hæreditatem adoptio expetit, familia reijcit. Testamentum filij repudiant, serui recognoscunt. Itaque vim regnum cœlorum patitur, inferentésque diripiunt illud: quia gloria Israel patribus debita, à prophetis nunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur. *Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, & clamantibus inuicem, &c.)* Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ descendit: quia insolens plebs per diuersa prædicationum genera edocta non fuerit. In pueris scilicet prophetas significãs, qui in medio synagogæ tanquam in publico fori conuentu populum coarguant: quòd cantantibus sibi officio corporis nõ obsecundauerint, id est, quòd dictis suis nõ paruerint. Ad cantuũ enim modum saltãtium motus aptatur. In simplicitate aũt sensus vt pueri prædicauerunt, & ad confessionem psallendi Deo prouocauerunt: vt cantico Moysi continetur, vt Esaiæ, vt Dauid, vt cæterorũ prophetarum. Rursũmque eos in pœnitentiã peccatorũ, & ad dolorem ac luctum veterum delictorũ nec Ioannis prædicatio inflexerit. Quibus & lex grauis visa sit, potus cibísque præscriptis & difficilis & molesta: peccatũ in se, quod dæmonium nuncupat, habẽs: quia per obseruantiæ difficultatẽ necesse sibi esset in legem peccare. Rursũmq; in Christo Euangelij prædicatio vitæ libertate nõ placeat, per quã difficultates legis & onera laxata sint, & ad eam publicani peccatoréisque crediderint, Atque ita tot & tãtis admonitionũ generib⁹ frustra habitis, nec per gratiã iustificẽtur, & à lege sint abdicati. *Et iustificata est sapiẽtia à filijs suis.)*

Diripi regnũ cælorum quid sit.

Ab his

Ab his scilicet, qui vim facientes regno cœlorum, illud fidei iustificatione diripiunt: confitentes iustum sapiẽtiæ opus esse, quia munus suum ad fideles & obsequentes à contumacibus infidísque transtulerit. Est autẽ oon ociosum hoc in loco, virtutem dicti cõtueri:

Et iustificata est sapientia.

De se vtiq; locutus est. Est enim ipse sapientia: non ex efficiẽtiis, sed ex natura. Res enim omnis habet potestatem. Cæterùm negociũ omne potestatis effectus est: vt non idem est opus virtutis & virtus, vt efficiens discernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apostolicum quod ait: Christum sapiẽtiam & Dei virtutem, his modis solent: quòd in eo ex virgine creando efficax Dei sapientia & virtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prudentiæ & potestatis opus intelligatur, sitque in eo efficientia potius quàm natura sapientiæ. (1. Cor. 1.) Quorum ne quid tale intelligi posset, ipsum se sapiẽtiam nuncupauit: eam in se, non quæ eius sunt ostendens. Est enim sapiẽtię opus, fides, charitas, spes, pudicitia, ieiunium, cõtinentia, humilitas, humanitas: sed hæc naturæ opera sunt, non ipsa natura: & non in his quæ fiunt consistit res ipsa quæ faciat, cùm Apostolus Dei virtutem & Dei sapientiam dixerit, quia ex ea sapientia quæ erat creata, sapientia est.

Væ tibi Choroz ain & Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone facta essent virtutes quæ facta sunt in vobis, et reliqua.

Inobedientiæ maledictum cum obedientiæ benedictione decernitur. Primum enim Iudæis oportuit prædicari, sed priuilegio prędicationis infidelitatis cumulatur inuidia: cum credentium arguatur exemplo, quibus nulla factorum admiratione proposita, salus omnis ex fide sit. Dominum enim in Bethsaida & Capernaum muti laudant, cęci vidẽt, surdi audiunt, claudi circumcurrunt, mortui sentiunt: & nulla fidei voluntate rerum tantarum admiratio commouebat, cùm sola gestorum auditio reuocare ad metum atque ad fidem rapere debuisset. Sed non solum Tyri & Sidonis, sed ipsa Sodomorum & Gomorrhorum facient leuia peccata: quia fortè illis credendi fuisset affectus, si talium virtutum contemplatio contigisset.

In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. & reliqua.

Dignè superioribus dictis confessio talis adiungitur. Nam tametsi optabilis fuerit salus Israel, tamen non extra gaudium Domino erat prędicata olim fides gentium. Cœlestium enim verborum arcana atque virtutes sapientibus absconduntur, & paruulis reuelãtur. Paruulis malicia, non sensu: sapientibus verò stultitiæ suæ præsumptione, non prudentiæ causis. Factiq; huius æquitatem Dominus paternæ voluntatis iudicio confirmat: vt qui dedignantur paruuli in Deum fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. Ac ne quid in illo minus quàm quod in Deo est æstimaretur, omnia sibi à patre ait tradita esse, solísque se patri cognitũ, patrémque soli sibi notum, vel cui ipse reuelare voluisset: reuelaturus ei, à quo vt reuelare velit oretur. Qua reuelatione eandem vtriusque in mutua cognitione esse substantiam docet, cùm qui filium cognosceret, patrem quoque cogniturus esset in filio: quia omnia ei à patre sint tradita. Tradita autem non alia sunt, quàm quæ io filio soli nata sunt patri: nota verò filio soli esse, quæ patris sunt: atque ita in hoc mutuæ cognitionis secreto intelligitur, nõ aliud in filio quàm quod in patre ignorabile sit extitisse. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis seculi oneratos ad se aduocat: dempturúmque se laborem onúsque promittit, si modo eius iugum tollant, mandatorum scilicet suorum præcepta suscipiant, eúmque sacramento crucis adeant: quia corde humilis & mitis sit, & in his animabus suis requiem inueniant: iugi suauis & leuis oneris blandimenta proponens, vt credentibus eius boni scientiam præstet, quod solus ipse nouit in patre. Et quid iugo ipsius suauius? quid onere leuius? Probabilem fieri, scelere abstinere, bonũ velle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna cõsequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri quod ipsi sibi p erpeti sit molestum.

Discipuli spicas vellunt. Manus aridæ hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni verbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina Austri. De septẽ spiritibus & octauo. De matre Iesu & fratribus.

CANON XII.

IN illo tempore abiit Iesus per segetes sabbatis: discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas & manducare. (Matth. 12.)

Et egressus in segetem, & dies sabbati, & discipulorum esuritio, & spicarum præcerptio, & pharisæorum insimulatio, & Domini responsio, habent, vt cætera, subiacentem interioris causæ intelligentiam. Omnes enim (vt diximus) factorum veritates, in ipsis illis gestorum effectibus sui similem atque ex se intelligendam, futuræ veritatis imaginem consequuntur. Ac principio contuendum sermonẽ hunc ita cœptum esse:

In illo tempore abiit Iesus per segetes.

Id est, in eo tempore quo patri Deo gratiam de data gentibus salute cõfessus est: vt idem sensus & superiora & consequentia cõtineret. Ergo per reliqua curramus. Ager mundus est, sabbatum ocium est, seges crediturorum profectus in messem est. Ergo sabbato in agrum profectus, in legis ocio Domini progressus in hunc mundum est: segetem eam, id est, sationem humani generis inuisens. Et quia esuritio fames est salutis humanæ: spicas præcerpere ac vellere, scilicet sanctorum se salute satiare discipuli festinant. Neque enim homini congruit cibus spicæ, neque præcerptarum esus est vtilis aristarum: sed futuri fidem facti species exequitur, & virtus interiecta verborum sacramentum & esuritionis & satietatis absoluit. Pharisæi qui penes se clauem cœlorum esse existimarent, illicita agere discipulos coarguunt: quos Dominus facti eius in quo sub rerum argumento prophetiæ ratio cõtinetur, admonuit Dauid vnà cum his qui secum aderant esurientem panibus illicitis expletum fuisse. Neque enim si non licebat fieri, Dauid creditus fuit fecisse sine crimine. Verũ sine criminis piaculo factis prophetat in lege, vt ipse cum cęteris panibus propositionis expletus sit: ita ostendens Christum cum Apostolis gentium salute satiandum, quod Iudæis illicitum videretur. Alterius quoque eos admonet prophetiæ, vt consummari in se omnia quæ anterius sunt dicta, cognoscerent in lege. Sabbatum in templo sacerdotes violant sine crimine: templum se ipsum scilicet indicans, in quo per Apostolicam doctrinam populo legis infideliter ociante, salus gentibus datur: quia maior ipse sit sabbato, & absque violatæ legis culpa

Euangelica fides operetur in Christo. Atq; vt ostenderet omnem rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit:

Si enim sciretis quid est, misericordiam volo, & non sacrificium: nunquam condemnassetis innocentes.

Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est: & lege cessante, in Dei bonitate saluamur. Cuius rei donum si intellexissent, nunquam condemnassent innocentes, id est, Apostolos: quos insimulaturi erant transgressæ legis inuidia, cum sacrificiorum vetustate cessante vniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret: neque existimassent sabbati præscripto Dominum sabbati contineri. Hæc in campo dicta gestáque sunt. Et post hæc synagogam ingresso, hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret: occasionem arguendi eum, ex responsione quærentes. Quos decidentis in foueam ouis conclusit exemplo, quam sine crimine sabbato extrahere sint soliti: rectiúsque homini, qui oui præstet, medendum esse. Neque in ministerio salutis humanæ existimandum sabbatum posse violari, quod extrahendæ de fouea ouis solicitudo non violet. Subiicitur rectè talis Domino curatio. Nam post reditum de segete, ex qua iam Apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit: etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodum vnà cum Apostolis extiterunt. Hi igitur curantur. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant. Et manus officium cessabat, & ministerium corporis quo aliquid agitur, atque impertitur, aruerat. Dominus igitur manum cùm iussit extendere, quæ restituta est ei sicut altera: curatio omnis in verbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio Apostolorum in officium dandæ salutis efficitur: docétque pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanę salutis in Apostolis, cum ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. Sed inuidia facti pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt consilium: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebant. Sciénsque eorum consilia secessit, vt à consiliis malignantium procul absuturus cognosceretur. Pluresque turbæ eum secutæ sunt: ab infidelibus videlicet recedenti, fidelium comitatus assistit. His verò quos curat, silentium imperauit. Sed nunquid curationis taciturnitas iubebatur? Non vtique. Nam salus vnicuiq; reddita, erat sibi ipsa testis. Sed iubendo secretum, & gloriandi de se iactãtiam declinat, & nihilominus cognitionem sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri, quia obseruantia silentij ex re quæ sit silẽda proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se voluntatem, dictorum per Esaiam effectus impletur: de cuius prophetia illud nunc tãtum admonemus, hunc & dilectum à Deo, & paternæ beneplacitum voluntati, & spiritum Dei super eum esse, & ab eo iudicium gentibus nunciari, & arundinem quæ quassata sit non esse confractam, & linum fumigans non extinctum: id est, caduca & quassata gentiũ corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reseruata: neque exiguitatem ignis tantum iam in lino fumiganti extinctam, ex Sion Israel, & ex reliquiis veteris gratiæ spiritum non ablatum, quia resumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed istud intra certi temporis statuta præscribitur, donec eiiciat victoriam ad iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditu introducat, in nomine eius per fidem gentibus credituris.

Esai. 42.

Tunc oblatus est ei homo dæmonium habens, cæcus & mutus & reliqua.

Sequitur dæmoniaci, & cæci, & muti opportuna curatio. Non enim sine ratione, cùm turbas omnes curatas in commune dixisset, nunc extrinsecus dæmonium habens cæcus & mutus offertur: vt sine ambiguitate aliqua, idem intelligentiæ ordo sequeretur. Spicas vellere, id est, homines seculi præcerpere, Apostolos pharisæi arguebant: misericordia super sacrificium prædicabatur: manus aridæ homo oblatus in synagoga curatur. Atque hæc ad conuertendum Israel non solum nihil proficiunt, verumetiam pharisæi consilium necis ineunt. Oportebat igitur, vt posthac in vnius huius forma gentium salus fieret: vt qui erat habitatio dæmonis & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum cõtueretur in Christo, & Christi opera Dei confessione laudaret. Stupuerunt facti istius opus turbæ, sed pharisæorum ingrauescit inuidia. Nã quia humanam infirmitatem hæc tanta eius opera excederent, pudorem confessionis suæ maioris perfidiæ scelere declinant: vt quia hæc opera esse existimare hominis non possent, & confiteri Dei nollẽt, omnem hanc eius ex Belzebub principe dæmonum esse dicerent in dæmones potestatem.

Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diuisum contra se, desolabitur.

Sermo Dei diues est, & ad argumentum positus intelligentiæ, plurium de se exemplorum copiam præbet: & vel simpliciter intellectus, vel inspectus interitus, ad omnem profectum est necessarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligentiam patent, causis interioribus immoremur. Omne regnum diuisum cõtra se, desolabitur. Responsurus ad id quod de Belzebub erat dictũ: in eos ipsos quibus respõdebat, responsionis ipsius conditionẽ retorsit. Lex enim à Deo est, & regni Israel pollicitatio ex lege est, & Christi ortus & aduentus ex lege est. Si regnum legis contra se diuiditur, dissoluatur necesse est: & potestas omnis diuisione detrahitur, & regni virtus aduersum se separata cõsumitur: ac si regnum Israel amisit ex lege, quum adimpletionem legis in Christo plebs legis impugnet.

Sed & ciuitas & domus diuisa contra se, non stabit.

Domus quoque & ciuitatis, eadem est ratio quæ regni. Sed ciuitas hic Hierusalem indicatur, gentium semper gloriosa dominatu. Nunc posteaquam in Dominum suum furore plebis exarsit, & Apostolos eius cum credentium turbis effugabit, discedentium illinc diuisione non stabit: atque ita quod mox consecutum est, per hanc diuisionem, ciuitatis illius denunciatur excidium.

Si enim satanas satanam eiicit, aduersus se diuisus est.

Dicti superioris maleuolentiam, quo eum in Belzebub hæc agere loquebãtur, eo ipso quo locuti sunt genere condẽnat: non intelligentes confessos se fuisse Belzebub esse diuisum. Et si ad diuisionem suam coactus est, vt dæmone dæmones perturbaret, & aduersus se diuisio ipsa consisteret: hinc quoque existimandum esse, plus eo eo qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sint, inesse virtutis. Ergo iam diuisus est, & aduersum se coactus est, regnúmque eius diuisione tali est dissolutũ. Quòd si in virtute Belzebub Christus dæmones eiicit, filij eorum, id est, Apostoli in cuius nomine eiiciunt? Atque idcirco dignè sunt in eos iudices constituti: quibus id dedisse Christus aduersus dæmonas potestatis reperietur, quod ipse sit negatus habuisse.

habuisse. Ergo si discipuli operantur in Christo, & ex
spiritu Dei Christus operatur: adest Dei regnum, iam
in Apostolos mediatoris officio transfusum. Sed cùm
per Belzebub posse Christus arguitur, Deus blasphe-
matur in Christo: atque ita in Deum, inexpiabilis cõ-
uicij contumelia per pharisæos in Belzebub nomine
comparatur.

Zabolus pro diabolus.

*Quomodo potest intrare quis in domum fortis, & vasa e-
ius diripere? & reliqua.*

Contusam à se in tentatione prima omnem zaboli
indicat potestatem, quia nemo domum fortis introeat
eiúsque vasa diripiat, nisi fortem alligauerit, & tunc
domum eius diripiet: & necesse est hęc agens, illo for-
te sit fortior. Ligatus est ergo, tum cùm satanas à Do-
mino nuncupatus, ipsa nequitiæ suæ nũcupatione cõ-
strictus est: cui ita vincto spolia detraxit, & domum
abstulit: nos scilicet quondam arma eius, regnúq; mili-
tiam in ius suum redegit, victóq; atq; vincto domum
sibi ex nobis vacuam & vtilem comparauit. Lõgè au-
tem à se esse, vt aliquid ab eo mutuatus sit potestatis
ostendit, vt quando qui secum nõ est, aduersum se sit:
& qui secum non congregat, dispergat. Ex quo ingẽ-
tus periculi res intelligitur: malè de eo opinari, cum
quo non esse, idipsum est quod contra esse: & non
congregare, dispergere.

*Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spi-
ritus autem blasphemia non remittetur.*

Phirisæorum sententiæ, & eorum qui ita cum his
sentiunt peruersitatem seuerissima definitione con-
demnat: peccatorum omnium veniam promittens, &
blasphemiæ spiritus indulgentiam abnegans. Nã cùm
cætera dicta gestáq; liberali venia relaxẽtur, caret mi-
sericordia si Deus negetur in Christo: & in quo sine
venia peccatur, beneuolentiam iteratæ admonitionis
impendit. Omnino peccata cuiusque generis remit-
tenda, blasphemiam in spiritum sanctum non remit-
tendam. Quid enim tam extra veniam est, quàm in
Christo negare quod Deus sit, & consistentem in eo
paterni spiritus substantiam adimere: cùm in spiritu
Dei opus omne consummet, & ipse sit regnum cœlo-
rum: & in eo Deus sit mundum reconcilians sibi? Er-
go quicquid contumeliæ extiterit in Christo, id om-
ne extabit in Deo: quia in Christo Deus, & Christus
in Deo sit.

*Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut fa-
cite arborem malam, & fructus eius malos, & reliqua.*

Sermo se & in præsens exerit, & effert in futurum.
Nam in præsens Iudæos refellet: qui cùm intelligerẽt
Christi opera vltra humanam esse virtutem, nollent
tamen quòd Dei sint confiteri. Futuram autem om-
nem fidei peruersitatem coarguit, eorum scilicet qui
diuinitatem & cõmunionem paternæ substantiæ Do-
mino detrahẽtes, in diuersa hæreseos studia efferbue-
runt: neutrũ facientes, nec inter gẽtes sub venia igno-
rationis habitantes, nec in veritatis cognitione versan-
tes. Arborem se in corpore positum significat: quia
per interiorem virtutis suæ fœcũditatem, exeat vber-
tas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona facienda
cum bonis fructibus est, aut mala constituenda cum
malis fructibus: quia ex fructibus suis de se arbor ipsa
testabitur. Non quòd secundum arborum naturam
arbor mala possit cõstitui quæ bona sit, aut eadẽ ipsa
cum ramis suis bona esse si mala sit: sed vt per hanc si-
gnificantiam intelligeremus, Christum aut tanquam
inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bono-
rum fructuum vtilitate retinendum: quia aduersum fi-
A lium hominis dicta sub venia sint, blasphemia autem
spiritus careat venia. Cæterùm medium se agere, &
Christo aliqua deferre, negare quæ maxima sunt: ve-
nerari tanquam Deum, Dei cõmunione spoliare, hæc
blasphemia spiritus est: vt cum per admirationem ope
rum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, per
maleuolentiam mentis & sensus, generositatem eius
quam cõfiteri es coactus in nomine, abnegata paternę
substantiæ communione decerpas. Atq; ideo etiam in
eo Dominus bonitatis suæ munus extendit, dicẽs aut
malam arborem cum malis fructibus, aut bonam cum
bonis fructibus esse faciendam: quia in malæ arboris
opinione, sub secreto indulgentiæ Dei reposita sit ve-
B nia, qua omne peccatum sit remittendũ: in bona con-
fessione, fructus æternus sit: ne incidentes mediam in-
ter vtrunque sententiam, cùm constituere malum nõ
audeamus, cõfiteri bonum nolimus, indissolubili cor-
ruptæ de se opinionis iudicio relinquamur. Omnem
autem ita sentiendi corruptelam, ex naturæ vino pro-
ficisci docuit, dicens: De malo thesauro non nisi quæ
mala sunt posse proferri, & omnis ociosi, id est, inepti
& inutilis dicti rationem Deo esse reddendam: quia
de confessionis nostræ verbis aut cõdemnandi sumus,
aut iudicandi, talem futuri iudicij beneuolentiam re-
cepturi, qualem de cœlestis gloriæ Domino senten-
tiam tenuerimus. Signum deinde rogatur vt præstet,
C quod se ex Ionæ signo daturum esse respondit: vt si-
cut triduo & totidem noctibus Ionas in ceti ventre
detẽtus sit, ita se intra interiora terræ pari tẽporis spa-
cio demoraturum. Sed maiorem futuram gentium
fidem monstrat. Niniuitæ enim Iona prædicante pœ-
nitentiam egerunt, & à Deo veniam pœnitendi con-
fessione meruerunt. Sed & Austri regina nunc in ex-
emplum ecclesię præsumpta, sapientiam admirata So-
lomonis: ex vltimis terræ partibus venit, audire quam
erat admirata sapientiam. Cumulat igitur inuidiam
comparatio, & Iudæos sine excusatione facit fides gẽ-
tium: vt cum illi prophetis, id est, Ionæ Salomoníque
crediderint, Christo isti non credant, Iona Salomo-
D néque potiori. Et idcirco in resurrectione eos iudi-
cabunt, quia in his repertus timor Dei fuerit, quibus
lex non erat prædicata: hoc magis indigni venia, quia
ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis qui legem
ignorauerunt sit repertum.

*Cùm autem immundus spiritus exierit ab homine, ambu-
lat per loca arida, quærens requiem, & non inueniet, & re-
liqua.*

Continens lectio est, & ex ipso initi sermonis exor-
dio, & sensu superiore proficisci indicatur. Ex verbi
enim coniunctione cœpit, sed totius propositæ com-
parationis ratio tractanda est. Exiens ab homine im-
mundus spiritus, arida & inaquosa loca circuit, in qui-
E bus nullus fons vitæ effluebat. Et cùm requiem non
inueniet, tum intra se loquetur, congruum sibi esse, ad
domum suam vnde exiuit reuerti, quam inueniet va-
cantem, scopis mundatam & ornatam: assumétq; secũ
septem nequiores se spiritus, qui introeuntes habita-
bunt, & nouissima hominis illius primis peiora fient.
Et quidem Dominus absoluit, dicens:

Sic erit generationi huic pessimæ.

Non igitur ambigere possumus, totum hoc ad per-
sonam populi huius esse referẽdum: sed contuendum
est quatenus proposita singula singulis temporibus
rebúsque reddantur. Superius, nempe in Niniuitarum
& reginæ Austri nomine iustificata fides gentium
est: sed longe antea, post multa in Deum, & gratia

peccata, Iudæis data lex est. Et peccata quidem eorum libro Mosi continentur. Verum post tot diuinæ virtutis documenta, id est, decem plagis percussam Ægyptum, & columnam nubis ac luminis die noctéque famulantem, & in Erythreo mari ita præbitum, & fontes ruptis saxis effluentes, & ministratam esurientibus mannam, & ad postremum in quadraginta annorum tempore, vita atque habitu angelorum populum viuentem: adoratum supplicatúmque postea pecudibus & saxis, hísque cum choris canticísque saltatum, & metalla deos nuncupata. Ergo insidentem plebis istius pectoribus spiritum immundum, lex quæ postea data est inteructu suo eiecit: & valuti quadam custodia circumiectæ potestatis exclusit. Qui illine exiens, circum gentes desertas atque aridas oberrauit, domum veterem delinquens: vt in his vsque in diem iudicij non inquietata habitatione requiesceret. Sed rursum Dei gratia impertita gentibus, postquam in aquæ lauacro fons viuus effluxit, habitandi cum his locus nullus est: & cum iam in his requiem non habebit, intra se reputans, optimum credit regredi in eam ex qua profectus est domum. Hæc emundata per legem, & prophetarum ornata præconiis, & Christi aduentu præparata, vacua inuenitur: à qua & custodia legis abscesserit (quia omnis lex vsque ad Ioannem est) & ad habitandum non receptus sit Christus. Atque ita & habitare vacua est, & deserta custodibus: cùm tamen venienti habitatori, præeuntium solicitudine & mundata sit & ornata. Septé igitur spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo, quæ in eo multiformis illa Dei sapientia, septiformi gloria collocauit: vt tanta iniquitatis fieret possessio, quanta futura fuerat gratiarum. Atque ita nouissima hominis illius peiora erunt prioribus: quia ex Iudæis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos cum vltione repudiatæ ab eis gratiæ reuertitur. Et quia totum istud in paternæ maiestatis virtute loqueretur, nuocianti sibi quòd foris à matre atque à fratribus expectaretur, manum in discipulos extendens, eos sibi fratres esse matrémque respondit: quicunque voluntati paternę obsecutus esset, cum esse & fratrem & sororem & matrem: formam seipsum vniuersis agendi sentiendíque constituens: propinquitatum omnium ius atque nomen, iam non conditione nascendi, sed de ecclesiæ communione retinendum. Cæterùm non fastidiose de matre sua sensisse existimandus est: cum ipsi in passione positus, maximæ solicitudinis tribuerit affectum. Est autem etiam in eo typica ratio seruata, vt mater eius & fratres foris starent, cum vtique iogrediendi ad eum haberent vt cæteri potestatem. Sed quia in sua venit, & sui eum non receperunt: in matre eius ac fratribus synagoga & Israelitæ præfigurantur, ingressu eius atque aditu abstinentes.

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De Zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento absconso in farina. Expositio Zizania. De thesauro in agro. De bona margarita. De reti misso in mare.

CANON XIII.

Matth. 13. *N illa die exiit Iesus & sedebat secus mare: & congregatæ sunt ad eum turbæ, ita vt in nauiculam ascenderet*

Sed isse Dominum in naui, & turbas fo-

A ris stetisse, ex subiectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locuturus: & facti istius genere significat, eos qui extra ecclesiam positi sunt, nullam diuini sermonis capere posse intelligentiam. Nauis enim ecclesiæ typum præfert: intra quam verbum vitæ positum & prædicatum, hi qui extra sunt, & harenæ modo steriles atque inutiles adiacent, intelligere nõ possunt. De parabolis autem iam à Domino absolutis loqui ociosum est.

Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.

Regni mysteria fides percipit. Hæc in quibus fuerit proficiet, & incrementis profectus sui abundabit:
B in quibus verò non fuerit, etiam quod habent auferetur ab eis. Damnum scilicet legis ex fidei inopia declarat, quam fidem Iudæi non habentes, legem quoque quam habuerant perdiderunt: & ideo perfectum fides Euangelica habet donum, quia suscepta nouis fructibus ditat, repudiata verò etiam veteris substantiæ opes detrahit.

Vestri autem beati oculi qui vident, & aures quæ audiunt.

Apostolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit Dei salutare visere & audire: prophetis atque iustis cupientibus videre & audire plenitudinem temporum destinatorum, & ex-
C pectationis istius gaudium Apostolis reseruatum.

Simile est regnum cælorum grano sinapis & reliqua.

Grano sinapis se Dominus comparauit, acri maxime, & omnium seminum minimo: cuius virtus ac potestas tribulationibus & pressuris accenditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est, vbi à populo comprehensus & traditus morti, tanquã in agro satione quadã fuit corporis consepultus: vltra mensuram omnium olerum excrescit, & vniuersam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim vice, tanquam ægroto Israeli data est prædicatio prophetarũ. Sed iam ex ramis arboris ex solo in sublime prolatæ cœli volucres inhabitant. Apostolos scilicet ex Chri-
D sti virtute protensos & mundum inumbrantes, in ramis intelligimus: in quos gentes in spem vitæ aduolabant, & aurarum turbine, id est, diaboli spiritu flatúq; vexatæ, tanquam in ramis arboris requiescent.

Simile est regnum cælorum fermento: quod acceptum mulier abscondit in farinæ mensuris tribus, donec fermentatum est totum.

Fermẽtum de farina est, quod virtutem acceptam aceruo generis sui reddit. Huic se Dominus comparauit. Quod acceptũ mulier, synagoga scilicet, per iudiciũ mortis abscõdit: arguens legem & prophetas Euangeliis dissolutos. Hoc autẽ in farinæ mensuris tribus, id est, legis, prophetarum, Euangeliorum, æqua-
E litate coopertum, omnia vnum facit: vt quod lex constituit, prophetæ nonciauerunt, id ipsum Euangeliorum profectibus expleatúr. Fiúntque omnia per Dei spiritum eiusdem & virtutis & sensus: nihilq; aliud ab alio mensoris æqualibus fermentatũ dissentiens reperietur. Quanquã ad fidei sacramentũ, id est, ad patris & filij & spiritus sancti vnitatem, sed & ad trium gentiũ vocationẽ, ex Sem, Cam & Iaphet, tres mensuras farinæ esse referẽdas, sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat, cum tametsi omniũ gentium vocatio sit æque, tamen in his Christus nõ absconsus sit, sed ostẽsus: & in tãta infidelium multitudine noo fermentatũ sit totum. In patre autẽ & filio & spiritu sancto, in ea admixti extrinsecus fermẽti necef-

necessitate, in Christo omnia vnitum sunt.

Iterum simile est regnum cælorum thesauro absconso. & reliqua.

Per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se positas ostendit, quia Deus in homine sit repertus: in cuius preciũ omnes seculi vendendæ sunt facultates, vt vestitu, cibo, potúq; indigentium, æternas cœlestis thesauri diuitias cõparemus. Sed cõtuendum est, inuentum thesaurũ & absconsum fuisse: cùm vtiq; qui inuenit, & secreto & tempore quo abscõdit auferre potuisset, & auferens emendi necessitate caruisset. Sed vt rei, ita & dicti fuerit ratio explicãda. Ideo enim absconsus est thesaurus, quia & agrum emi oportebat. Thesaurus enim in agro, vt diximus, Christus intelligitur in carne: quem inuenisse est gratum: Euangeliorum enim prædicatio in absoluto est. Sed vtendi & possidẽdi huius thesauri, cum agro potestas non potest esse sine precio: quia cœlestes diuitiæ non sine damno seculi possidẽtur. Et de margarita par ratio est. Sed ad negociatorem iam diu in lege versantem proficiens hic sermo est: qui longo ac diutino labore ad margaritæ scientiam peruenerit, & ea quæ sub onere legis adeptus sit, derelinquat. Diu enim est negociatus, & margaritam aliquã eo qualem optabat, inuenit: cui & vnius huius desiderati lapidis precium, reliqui laboris iactura est comparandum.

Iterum simile est regnum cælorum reti misso in mare, & reliqua.

Merito prædicationem suam reti comparauit, quæ in seculum veniens, sine seculi damno habitantes intra seculum congregauit, modo retis, quod mare penetrans ita agitur de profundo, vt per omne elementi illius corpus euadens, clausos intra ambitum suum extrahat, nósque ex seculo in lumen veri solis educat: in bonorum electione, & malorum abiectione futuri iudicij examen ostendens.

De scribis in regno cælorum. De fratribus & sororibus Domini. De Ioannis capite in disco. De quinque panibus & duobus piscibus. Vbi super mare ambulabat, & Petrum mersum erexit.

CANON XIIII.

Math. 13.

Ntellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Vtique. Et ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum &c.

Non turbis, sed discipulis est locutus, & intelligentibus parabolas dignum testimonium reddidit: ipsos scilicet sub patrisfamiliæ nomine sibi comparãs, quòd doctrinam de thesauro suo nouorum spiritus sancti ac veterum sint adepti: quósq; scribas propter scientiam nuncupat, quòd intellexerint ea quæ illa noua & vetera, id est, in Euangeliis & in lege protulerit, & eiusdem patrisfamiliâs, & vnius vtraq; thesauri.

Et factum est cùm consummasset Iesus parabolas istas, trãsiit inde & venit in patriam suam & reliqua.

Inhonoratur Dominus à suis quanquam & docendi prudentia & operandi virtus admirationem commoueret, infidelitas tamen eorum veritatem iudicij non recipit. Non enim credunt hæc in homine Deum agere: quinetiam patrem ipsius, matrem fratrésq; nuncupant, & paternæ artis quodam opprobrio lacessunt. Sed planè hic fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem seculi virtutem iudicio decoquẽtis, massámque formantis in omne opus vtilitatis humanæ: formam scilicet corporum nostrorum, & materiem in diuersa membrorum ministeria, & ad omnia æternæ vitæ opera fingentis. In his igitur scandalizabantur omnes: & inter tot támque magnifica quæ gerebat, corporis eius contemplatione commouebatur. Quibus Dominus inhonorabilem in patria sua prophetam esse respondit, quia in Iudæa esset vsque ad crucis sententiam contemnendus. Et quia penes solos fideles Dei virtus est, propter eorum incredulitatem omnibus diuinæ operibus virtutis abstinuit.

In illo tempore audiit Herodes tetrarcha famam Iesu. & reliqua. Matth. 14.

Frequenter monuimus, omnem diligentiam Euãgeliorum lectioni adhibere oportere: quia in his quæ gesta narrantur, subesse interioris intelligentiæ ratio reperiatur. Habet enim omnium operum narratio suum ordinem: sed gestorum effectibus causæ subiacenti species præformatur, vt in Herode ac Ioanne intelligitur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem vxorem Philippi fratris sui in matrimonium suum iure potestatis assumpserat. Et huic Herodiadi erat filia: & natali die, cùm saltans placeret, potestatem cuius vellet præmij, sacramento iurantis accepit: & Ioannis caput, qui in carcere diu habitauerat puella, matre admonente, disco sibi inferri precata est. Et Herodes tristis licet, sacramento fidem reddidit, & matri puella munus exhibuit: & sepulto eo discipuli eius ad Dominum transeunt. Audiensque his Dominus in nauiculam in loca deserta secessit, & sequentium se turbarum vexationem miseratus est, & dimitti eas in castella ad coemendos cibos Apostoli admonent: & Dominus respondit, necessitatem eò reuertendi ipsos non habere, darique his cibum præcipit. Et solos se quinque panes & duos pisces habere causantur. Et offerri sibi eos iussit, turbámque substrato fœno accumbere, & oblata benedixit, & turbæ manducanda comminuit, & dedit discipulis vt offerrent: & saturatis omnibus supplementa cophinorum duodecim superfuerunt, cùm tamen extra mulierum puerorúmque numerum, quinque milia virorum expleta essent. Et discipulos nauiculam conscendere, & trans fretum præcedere iubet, dimissáque ipse turba in montem orare solus ascendit: factóque vespere solus fuit, & nauis mari medio vento aduersante fluctibus iactabatur. Et quarta vigilia Dominus venit super mare ambulans, videntésque turbati sunt, & inanis visus phantasma credentes, clamauerunt præ timore: quibus mox Dominus locutus est, & constantes esse iussit. Et ex plurimis Petrus respondens, postulauit vti ad Dominum super aquas veniret: qui de nauicula descendens, & progressus aliquantulum, vento inualescente timere cœpit & mergi. Quem apprehendẽs Dominus, obiurgat cur fidei modicæ sit: ingressúsque nauem, tranquillitatem vento & mari quiescente reuocauit. Igitur hæc vt commemorauimus gesta sunt: sed his omnibus personis, effectibus, causis, numeris, modus adiacet, vt quæ gesserunt, præter gerendi munus instinctúmque, quem quis ex natura sua sumpsit, extrinsecus omnia gesserint in exemplum: hoc maiore ita opinandi reuerentia, si tam diuersarum causarum efficientiam vna atque eadem intelligentia consequitur. Sermo igitur ad originem propositionis referendus est. Ioannes, vt frequenter admonuimus, formam prætulit legis: quia lex Christum prædicauit.

& Ioãnes profectus ex lege est, Christum ex lege prænunčians. Herodes verò princeps est populi: & populi princeps, subiectæ sibi vniuersitatis nomen causamque complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ut fratris sui vxorem sibi iungeret. Sunt enim atque erant duo populi, circumcisionis & gentium. Sed Israelem lex admonebat, ne opera gentium infidelitatémque sibi iungeret. Gentibus enim socia infidelitas est, quæ ipsis tanquam vinculo coniugalis amoris annexa est. Hi igitur fratres ex eodem humani generis sunt parente. Ob hanc itaque asperæ admonitionis veritatem, Ioannes tanquam lex in carcere continebatur. Die autem natalis, id est, rerum corporalium gaudiis Herodiados filia saltauit. Voluptas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Israelis gaudia totis illecebræ suæ cursibus efferebatur, cui se omnem etiam sacramento venalem populus addixit. Sub peccatis enim & seculi voluptatibus, Israelitæ vitæ æternæ munera vendiderunt. Hæc matris suæ, id est, infidelitatis instinctu, deferri sibi Ioannis caput, id est, gloriam legis orauit: quia lex incestuosum Israelem autoritate diuinorum præceptorum arguebat. Sed superius Herodes significatus est Ioannem velle occidere, & metu populi demorari, quia sicut propheta habebatur: nunc verò petita ipsius nece, cùm præsertim religione sacramenti detineretur, quomodo tristis efficitur? Contrarium videlicet est, tunc eum voluisse, tunc nolle: & præsens molestia, anteriori non conuenit voluntati. Verùm in superioribus gestæ rei ordo est, in his autem nunc species causæ consequentis exponitur. Gloriam legis voluptas ex infidelitate orta occupauit. Sed populus boni eius, quod in lege erat, conscius volunratis conditionibus non fine aliquo certi periculi sui dolore concedit, sciśtque se tali præceptorum gloria non oportuisse concedere: sed peccatis tanquam sacramento coactus, & principum adiacentium metu atque exemplo deprauatus & victus, illecebris voluptatis etiam mœstus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia, in disco Ioannis caput affertur: damno scilicet legis voluptas corporum, & secularis luxus augetur. Ita per puellam ad matrem defertur: ac sic probrosus Israel & voluptati & infidelitati suæ familiæ, scilicet ante gentium gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne consepultis: discipuli eius res ita gestas Domino nunciant, ad Euangelia scilicet ex lege venientes. Ergo Dei verbum lege finita nauem conscendens ecclesiam adit, & in desertum concedit. Relicta quippe conuersatione Israelis, in vacua diuinæ cognitionis pectora transit. Turba hæc audiens, Dominum de ciuitate pedes sequitur in desertum: de synagoga videlicet ad ecclesiam concedit. Quam videns misertus est, & omnem languorem eius infirmitatémque curat: obsessas scilicet mentes & corpora infidelitatis veterno, ad intelligentiam nouæ prædicationis emundat. Et cùm discipuli dimitti turbas in castella proxima ad coemendos cibos admonerent, respondit: Non habent necesse ire: ostendens eos, quibus mederetur, venalis doctrinæ cibo non egere, neque necessitatem habere regredi ad Iudæam cibúmque mercari, iubétque Apostolis vt eis escam darent. Nunquid ignorabat non esse quod dari posset: & humanarum mentium interna conspiciens, modum repositi penes Apostolos cibi nesciebat? Sed erat omnis typica ratio explicanda. Nondum enim concessum Apostolis erat, ad vitæ æternæ cibum cœle-

A stem panem perficere ac ministrare. Quorum responsio ad spiritualis intelligentiæ ordinem tendit. Solos enim se quinque panes & duos pisces responderunt habere: quia adhuc sub quinque panibus, quinque libri legis continebantur, & piscium duorum, id est, prophetarum & Ioannis prædicationibus alebantur. In operibus enim legis, tanquam ex pane erat vita: prædicatio autem Ioannis & prophetarum, in virtute aquæ vitæ humanæ spem confouebant. Hæc igitur primum quia in his adhuc erant, Apostoli obtulerunt: sed ex his Euangeliorum prædicatio profecta monstratur, & his originibus deducta in maiorem virtutis suæ abundantiam crescit. Acceptis igitur pa-
B nibus atque piscibus, Dominus respexit ad cœlum: Benedixit & fregit, patri agens gratias, post tempora legis ac prophetarum se in Euangelicum cibum verti significans. Accumbere post hæc super fœnum populus iubetur, non iam in terra iacens, sed lege suffultus: & tanquam terræ fœno, fructibus operis sui vnusquisque substernitur. Dantur quoque Apostolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinque panibus & duobus piscibus pascitur & expletur, & fragmenta panis & piscium saturatis accumbentibus, vsque in duodecim cophinorum plenitudine abundauerunt: Dei scilicet verbo ex doctrina legis prophetarúmque veniente,
C multitudo satiatur, & reseruata gentium plebi ex æterni cibi ministerio, in duodecim Apostolorum plenitudinem, copia diuinæ virtutis exuberat. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus erat crediturorum. Nam sicut libro Praxeon continetur ex Israelitici populi infinitate, virorum quinque milia crediderunt. Rerum enim admiratio, vsque in mensuram causæ subiacentis extenditur. Confractique cum piscibus panes, saturato populo, in tantum deinceps cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & explendorum cœlesti gratia Apostolorum numerus destinabatur: vt & modus numero, & numerus modo obtemperaret, & intra fines
D suos ratio conclusa, ad consequentis euentus conditionem, ipso diuinæ virtutis moderamine contineretur. Vincit autem humanam intelligentiam opus facti. Et cùm frequenter quædam sint, quæ concepta sensu, sermo non explicet: in his tamen ipsi sensus sublimitas ingrauescit, & ad rei contemplationem pro difficultate tam inuisibilis negocij obstupescit. Acceptis enim panibus quinque, in cœlum Dominus respexit, honorem eius à quo erat ipse confessus: non quòd carnalibus oculis contueri patrem esset necesse, sed vt qui adessent intelligerent, à quo virtutis tantæ accepisset effectum. Dat deinde discipulis panes. Non quinque multiplicantur in plures: sed *Miraculum de multiplicatione panum & rerum omnium.*
E fragmentis fragmenta succedunt, & fallunt semper præfracta frangentes. Crescit deinde materies: nescio vtrum in mensarũ loco, an in manibus sumentium, an in ore edentiũ. Ne mirere fontes fluere, inesse vuas vitibus, & vuis vina diffundi, & omnes mundi opes annuo quodam meatu indefessóque defluere: autorem enim huius vniuersitatis tantus panũ profectus ostendit, per quem tali incremento modus pertractatæ materiæ adderetur. Agitur enim in opere visibili inuisibilis molitio: & arcanorum cœlestium Dominus, arcanũ negocij præsentis operatur. Superat autem omnẽ naturam virtus operantis: & supergreditur facti intelligentiam ratio virtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. Ordo etiã causarum operúmq; cõsequitur.

Con-

Conſcendere poſt hæc in nauem diſcipulos præcepit, donec turbas ipſe dimitteret: et dimiſſa turba montem conſcendit orare, et veſpere facto ſolus erat.

Horum ratio diſtinguenda temporibus eſt. Quòd veſpere ſolus èſt, ſolitudinem ſuam in tempore paſſionis oſtendit, cæteris trepidatione dilapſis. Quòd autem nauem conſcendere diſcipulos iubet, & ire trans fretum dum turbas ipſe dimittit, & dimiſſis turbis aſcendit in montem: eſſe intra eccleſiam, & per fretum, id eſt, per ſeculum ferri vſque in id tempus iubet, quo reuertẽs in claritatis aduentu, populo omni qui ex Iſrael erit reliquus, ſalutem reddet ipſe, eiúſque peccata dimittet: dimiſſóque, vel in cœleſte regnum potius admiſſo, agens Deo patri gratias, in gloria eius & maieſtate conſiſtet. Sed inter hæc diſcipuli vento ac mari differuntur, & totis ſeculi motibus immundo ſpiritu aduerſante iactantur. Sed quarta vigilia Dominus venit: quarto enim tum ad eccleſiam vagam & naufragam reuertetur. In quarta enim noctis vigilia, totidem ſolicitudinis eius numerus reperitur. Prima enim vigilia fuit legis, ſecunda prophetarum, tertia corporalis aduentus: quarta autem in reditu claritatis. Sed inueniet feſſam: & antichriſti ſpiritu, & totius ſeculi motibus circumactam. Veniet enim maximè anxiis atque vexatis. Et quia de antichriſti conſuetudine ad omnem tentationum nouitatem ſoliciti erunt: etiã ad Domini aduentum expaueſcent, falſas rerum imagines, & ſubrepentia oculis figmenta metuentes. Sed bonus Dominus ſtatim loquetur, timorémque repellet, dicétque, Ego ſum: aduentus ſui fide metum naufragij imminentis abſpellens. Quòd verò ex omnium conſiſtentium in naui numero, reſpondere Petrus ſolus audet, & iuberi ſibi, vt ſuper aquas ad Dominum veniat precatur: paſſionis tempore voluntatis ſuæ deſignat affectum, tum cùm ſolus retrò veniens, & veſtigiis Domini inhærens, contemptis ſeculi, vt maris, motibus, pari ad contemnendam mortem virtute comitatus eſt: ſed infirmitatem futuræ tentationis timiditas eius oſtendit. Nam quamuis incedere auſus eſſet, tamen ſubmergebatur: per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam vſque ad negandi neceſſitatem coactus eſt. Sed proclamat, & ſalutem orat à Domino. Clamor iſte, pœnitentiæ ipſius gemitus eſt. Nondum enim paſſo Domino in cõfeſſionem reuerſus eſt, & negandi veniam habuit in tempore: Chriſto poſtea pro vniuerſorum redemptione paſſuro. Quòd autem trepidanti illi, non virtutem perueniendi ad ſe Dominus indulſit, ſed manum extendit, ap-

Petri pœnitentia.

prehenſúmque ſuſtinuit: hæc ratio eſt: Non erat quidem Petrus Domini ſui indignus acceſſu, nam & tentauit accedere: ſed & typicus in eo ordo ſeruatus eſt. Non enim Doninn ſeculi motus tempeſtatéſque calcanti, quiſquam paſſionis eſſe particeps poterat: ſolus enim paſſurus pro omnibus, omnium peccata ſoluebat: nec ſocium admittit, quicquid vniuerſitati præſtatur ab vno. Ita cùm eſſet ipſe redemptio vniuerſorum, erat etiam Petrus ante redimendus, ad redemptionis iſtius fidem cum in Chriſti martyrem reſeruatur. Et hoc in Petro conſiderandum eſt, fide eum cæteros anteiſſe. Nam ignorantibus cæteris, primus

Petrus cæteros apoſtolos fide anteit.

reſpondit: Tu es filius Dei viui. Primus paſſionem, dum malum putat, deteſtatus eſt. Primus & moriturũ ſe, & non negaturum ſpopõdit. Primus lauari ſibi pedes prohibuit. Gladium quoq; aduerſus eos, qui Dominum comprehendebaut, eduxit. Aſcenſu autem eius in nauim, ventum & mare eſſe ſedatum: poſt cla- A ritatis ſuæ reditum, æterna eccleſiæ pax & trãquillitas indicatur. Et quia tum manifeſtus adueniet, rectè admirantes vniuerſi loquuti ſunt:

Verè filius Dei eſt.

Cõfeſſio enim vniuerſorum tum & abſoluta & publica erit: Dei filium non iam in humilitate corporea, ſed in gloria cœleſti pacem eccleſiæ reddidiſſe.

Cum transfretaſſent, venerunt in terram Geneſar: et cum cognouiſſent eum viri loci illius, adorabant eum.

Multa & media inciderunt, quæ nos poſt quinque milium virorum & cõgregationem & ſatietatem, reddendæ rationis ſtudio memorata ſunt: ſenſus autem vſque in hunc locum idem eſt. Finitis enim legis tem- B poribus, & ex Iſrael quinque milibus virorum intra eccleſiam collocatis, iam credentium populus occurrit: iam ipſe ex lege per fidem ſaluus, reliquos ex ſuis infirmos ægrotóſque offerẽs Domino, oblatíque fimbrias veſtimentorum contingere optabant, ſani per fidem futuri. Sed vt ex veſte tota fimbriæ, ita ex Domino noſtro Ieſu Chriſto ſancti Spiritus virtus exiit: quæ Apoſtolis data, ipſis quoque tanquam ex eodem corpore exeuntibus, ſalutem his qui contingere cupiunt, ſubminiſtrat.

Tunc acceſſerunt ad eum ſcribæ et phariſæi ab Hieroſolymis, dicentes, etc.

Abſoluta & dictorũ & geſtorum in conſequẽtibus C ratio eſt. nam his qnæ propoſita fuerant, ipſe reſpondit: Omnem plantationem quæ non à patre ſit, eradicãdam dicens, id eſt, traditionem hominum eruendam, cuius fauore legis præcepta tranſgreſſi ſunt: & ideo eſſe eos duces cæcos, vitæ æternæ iter quod non videant pollicentes, cæcíſque ipſis & ducibus cæcorum caſum in foueam eſſe communem.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, ſed ea quæ ex ore exeunt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De ſeptem panibus et paucis piſcibus

CANON XV.

Matth. 15.

D *Et egreſſus inde Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa, clamauit, & reliqua.*

Diuerſa curationum genera diuerſos cauſarum complectuntur effectus: ſed res atq; ſermo ordinem ex ſuperioribus ſumit. Infidelitatem enim phariſæorum, & opprobrium cæcorum ducum, ex humanarũ traditionũ ſuperſtitionibus coarguit. Et poſt hæc ad regiones Tyri & Sidonis venit, & Chananzą à finibus illis egreſſa, clamat atq; orat: & Dominũ Dauid filiũ cõfitetur, & filiæ ſuæ opẽ poſcit. Dominus ſilet, diſcipuli pro ea rogãt: quibus ſe perditis ouib⁹ domus Iſrael miſſum eſſe reſpõdit. Illa verò adorãs, ad- E iuuari ſe poſtulat. cui Dominus ait: Illicitum eſſe panẽ filiorũ canibus offerri. Viciſſimq; illa reſpõdit: Decidẽtibus de mẽſa dominorum micis, ali catellos ſolere. Póſtq; fidẽ eius Dominus collaudat: & in tẽpore ipſo puellæ ſanitas reddita eſt. Vt igitur illa quæ geſta ſunt interior tradinio conſequatur: quæ Chananææ perſona ſit, ex ipſis verborũ virtutibus contuendũ eſt. Fuiſſe atq; etiã eſſe penes Iſrael proſelytorũ plebem, fides certa eſt: quæ de gentibus in legis operã tranſcendit, & vitæ anterioris egreſſa religione, peregrinæ dominantis legis tanquam domo continebatur. Chananæi autem fuerunt, terras, in quibus nunc Iudæa eſt, incolentes: qui vel bello conſumpti, vel in loca vicina diſperſi, vel in ſeruitutem deuictorum conditione ſub-

iecti, nomen tantum sine patria sede circumferunt. Plebs igitur hæc Iudæis admixta de gentibus est. Et quia non est ambiguum in ea turba quæ credidit, partem nonnullam proselytorum fuisse: meritò hæc Chananæa proselytorum formam præferens, existimabitur fines suos egressa, ex gentibus scilicet in populi alterius nomen excedens. Quæ pro filia, videlicet gentium plebe orat: & quia Dominum cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. In lege enim virga de radice Iesse, & Dauid filius æterni & cœlestis regni rex continetur. Ipsi quidem curatione iam non eget, quæ Christum & Dominum, & Dauid filium confitetur: sed filiæ suæ, plebi videlicet gentium, dominatu immundorum spirituum occupatæ, opem poscit. Dominus tacet, silentij pœnitentia Israel priuilegium salutis reseruans. Et miserantes discipuli preces iungunt. Sed arcanum ille paternæ voluntatis cōtinens, ouibus se perditis Israel missum esse respondit, vt absolutè liqueret, typum ecclesiæ Chananææ filiam continere: cùm illa po ceret quod aliis deferebatur, non quòd non & gentibus impertienda salus esset. Sed suis Dominus atque in sua venerat, primitias fidei his à quibus erat ortus explicat, cæteris deinceps Apostolorum prædicatione saluandis. Atque ideo ait:

Non licet accipere panem filiorum, & dare canibus.

Delitus Israel honor, affectus in eum Dei cumulat inuidiam: iuxta quem plebs gentium accipit canum nomen. Sed Chananeæ iam ipsa per fidem salua, & interioris certa mysterij respondit, micis quæ de mensa exciderint pasci catellos: canum opprobrio, iam sub blandimēto diminutiui nominis mitigato. Et vt silentium Domini intelligeremus ex ratione temporis, nō ex voluntatis difficultate proficisci: adiecit,

O mulier, magna est fides tua.

Salutis suæ scilicet ipsa iam certa, quin etiā de gentium congregatione confidat: quo in tempore ita credentes, mox, vt puella, ab omni dominatu immundorum spirituum liberabuntur, & cōtinuo facti fides sequitur. Nam post præfiguratā in Chananææ filia gentium plebem, cōtinuo in monte obsessi vario genere morborum, à turbis Domino offeruntur, id est, à credentibus infideles ægrotique vt adorent & procidant instruuntur: quibúsque salus redditur, atque ad sentiendum, contuendum, laudandū, comitandúmque Deum, omnia & mentis & corporis ministeria reformantur.

Iesus autem conuocatis discipulis ait: Misereor turbæ huic, quia triduum est iam quòd perseuerat mecum, & reliqua.

Tenet ordinem cursus operandi, sed & operibus iisdem sermonū par ratio succedit. In filia enim Chananææ ecclesiæ formam constitutam meminimus: & consequentis populi curationem, concursum ægrotarum gentium esse tradidimus. Nunc ergo diligenter & dicta Domini & facta tractanda sunt: vt videamus an superioris tractatus, atque huius sermo, ita vt à nobis intelligi traditus est, etiam ex consequētibus eiusdem intelligētiæ accipiat autoritatem. Miseretur turbæ Dominus, quòd triduum secum maneat: quam dimittere ieiunam non vult, ne in via præ inedia deficiat. Causantur discipuli panes non esse tantos, quibus expleri saturaríque possint. Percunctatus est Dominus quot panes haberent. Responderunt illi: septem panes esse, & paucos pisces. Turbis iubetur in terram discumbere: & Dominus panes ac pisces acci-

A piens gratias egit, ac fregit, & discipulis præfacta vt offerrent dedit. Sed fragmenta panum septem paucorúmque piscium, explent virorum quatuor milia: ita tamen, vt replendis septem sportis præfractus panis, saturatis omnibus, abundauerit. Et occurrunt quidem multa quæ noua sunt. Discipuli vnius diei ieiunium miserantes, quinque milia virorum ad coemendos cibos remitti in castella voluerunt: nunc toto triduo tacent. Et deinceps fœno superior turba substernitur, hæc accumbit in terra. Illic quinque panes, hic septem afferuntur: illic duo pisces, hic indefinitus, sub paucitatis tamen significatione numerus est: illic quinq; milia virorum, hic quatuor: illic duodem cophini, hic septem sportæ repletæ. Et superioribus quidem puto esse responsum, & omnia iuxta personam populi congruēter esse subiecta. Nunc quoque competentem rei atque causæ rationem afferre tentemus: vt quemadmodū illa Iudaicæ credentium congruunt plebi, ita hæc populo gentium comparentur. Ordo igitur idem in sermone Domini est, qui in consequenda gratia manet. Venturi enim ad baptismum, prius confitentur credere se in Dei filio, & in passione ac resurrectione eius: & huic professionis sacramento fides redditur. Atque vt hanc verborum sponsionem quædam rerum ipsarum veritas consequatur: toto in ieiuniis passionis dominicæ tempore demorantes,

B

C quædam Domino compassionis societate iunguntur. Igitur siue ex sponsionis sacramento, siue ieiunio: omne illud passionis dominicæ cum Domino agunt tempus. Et huius spei atque comitatus Dominus misertus, ait triduo secum esse. Quos ne in vitæ secularis cursu, id est, in viæ opere defectio labefactaret, vult cibo suo alere, atque ad peragendum totius itineris fortitudinem panis sui virtute firmare: conquerentibus discipulis, panes in deserto nullos esse. Atqui in superioribus exemplum sumpserant, nihil impossibile Deo esse: sed gestorum causæ rationem interioris intelligentiæ moliuntur. Quantus enim Apostolorum in saluando Israel fauor fuerit, beatissimi Pauli

D epistolæ docent: atque ideo eodem demorante, nunc in concursu gentium & de pane causatio, & de ieiunio silentium introducitur. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus viuunt: cuius septiforme, vt per Esaiam traditur, munus est. Ergo spiritus per fidem salus gentibus est, quæ in terram recumbunt. Nullis enim legis operibus fuerant ante substratæ: sed peccatorum & corporum suorum origini hærentes, ad donum spiritus septiformis vocantur. indefinitus piscium numerus, diuersorum dotiorum & charismatum partitiones ministrationésque significat: quibus fides gentium, gratiarum diuersitate

E te satiatur. Sed quòd septem sportæ replentur, redundans & multiplicata septiformis spiritus copia indicatur, cuíque largiter exuberans: sitque saturatis nobis ditior semper & plenior. Quòd verò quatuor milia virorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot partium milia plebs dinumerata satiatur, quoniam de partibus ad cœlestis cibi donum concursura essent milia crediturorum. Turba igitur dimittitur satiata & expleta. Et quia omnibus diebus vitæ nostræ nobiscum Dominus manet: nauem, id est ecclesiam, credentium plebe comitatus ingreditur.

De

De Iona prophetæ signo, & de fermento pharisæorum. De confessione Petri. De benedictione Domini. Et de se abnegando qui Christum sequi voluerit.

CANON XVI.

Math. 16. *ET accesserunt ad eum Pharisæi & Sadducæi tentantes: & rogauerunt eum, vt signum de cœlo illis ostenderet, & reliqua.*

Adsunt Pharisæi & Sadducæi legis fiducia insolentes, dedignantésque opera virtutum, fidei signum ostendi sibi de cœlo precantur: humilitatem in Christo carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his quæ sub hominis habitu gerebat dedignãtur accipere. Quorum insolentiam & inanitatem irridens, multa eos de natura cœli coniicere solere respondit: quum rubicundo aut ortu, aut vespere, serenum nimbosúmue pronunciant. Porrò autem ignorare eos temporum signa, cum omnibus lex & prophetæ aductus sui indicia ex operum quæ gereret admiratione significent: vt quemadmodum fidem tempestatis cœli vel matutini, vel vesperis rubor redderet, ita manifestam temporum cognitionem virtutum atque operum indicia præstare deberent. Sed ortus è cœlo signum his terrestre constituit, vt eos intra confessionem humilitatis corporeæ contineret: dandum dicens Ionę signum. Huic se Dominus comparat, quẽ ad futuræ passionis effectum in prædicationem pœnitentiæ ad Niniuitas pari specie præmiserat. Nanque Ionas ventis desæuientibus proiectus è naui est: & deuoratus à ceto, post triduum viuus emissus, non retentus à monstro, non cibi conditione confectus: sed cõtra humani corporis naturam integer & illæsus in auras superas virtute dominicæ præfigurationis euadit. Hoc ergo potestatis suæ signum constitutum esse demonstrat, ipse remissionem peccatorum per pœnitentiam prædicans, de Hierusalem vel synagoga immundorum spirituum dominante flatu eiiciendus, & Pilati potestati, id est, seculi iudicio tradendus, & à morte tanquam elementi eiusdem monstro glutiendus: & post triduum ex ea contra conditionẽ hominis, quem assumpserat, non retentus, viuus atque incorruptus emergens. Ea igitur quæ in homine de conceptu virginis sumpto, diuinarum erant plena virtutũ, cognosci atque intelligi de se voluit, & prophetæ signo & hominis exemplo.

Et relictis illis abiit.

Non sicut locis aliis legitur, Dimissis turbis abiit: sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos scribitur, sed reliquisse.

Et cum venisset trans fretum, obliti sunt discipuli eius panes accipere. Iesus autem dixit illis: Attẽdite vobis à fermento Pharisæorum & Sadducæorum, &c.

Absoluta omnis de fermento Pharisæorum & Sadducæorum obscuritas est. Quòd autem abstinere se eo Apostoli iubẽtur, non admisceri doctrinæ Iudæorum monentur, quia legis opera in effectum fidei & præformationem rerum consequentium constituta sint: vt in quorum tempora atque ætatem veritas contigisset, nihil vltra in veritatis similitudine spei positũ arbitrarentur, ne doctrina Pharisæorum Christum nesciens, effectus veritatis Euangelicæ corrumperet.

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogat discipulos suos, & reliqua.

In processu sermonis atque operis, absolutius discipulis cognitionem suam præstat: & quandam intelligendi se formam rationémque constituit. Est au-A tem hæc vera & inuiolabilis fides ex Deo æternitatis, cui ob id quod semper filius fuerat, semper & ius patris & nomen sit (ne si non semper filius, non semper & pater sit) Deum filium profectum fuisse: cui sit ex æternitate parentis æternitas. Nasci autem eum voluntas eius fuit, cuius in virtute ac potestate inerat vt nasceretur. Est ergo filius Dei ex Deo Deus, vnus in vtroque: theoteta enim, quam deitatem Latinè nuncupant, æterni eius parentis ex quo nascendo est profectus, accepit. Accepit autem hoc quod erat: & natum est verbum quod fuit semper in patre. Atque ita filius & æternus & natus est: quia non aliud in eo natum est, quàm quod æternum est. Hunc igitur assum-B psisse corpus, & hominem factum esse, perfecta confessio est: quia sicut æternitas naturæ nostræ corpus accepit, ita cognoscendum est, naturam corporis nostri æternitatis assumere posse virtutem. Igitur quia summum in fide ista bonum est, à discipulis requirit quem se homines esse dicerent: & adiecit, hominis filium. Hæc enim confessionis tenenda ratio est, vt sicut Dei filium, ita & filiũ hominis meminerimus: quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem. Æditis itaq;, quæ diuersæ de eo erant, hominum opinionibus, quid de se ipsi sentiant quærit. Petrus respondit:

Tu es Christus filius Dei viui.

Sed Petrus conditiones propositionis expenderit. C Dominus enim dixerat: Quem me homines esse dicunt, filium hominis? Et certè filium hominis cõtemplatio corporis præferebat. Sed addendo, quem me esse dicũt, significauit præter id quod in se videbatur, esse aliud sentiendum: erat enim hominis filius. Quod igitur de se opinandi iudicium desiderabat? Non illud arbitramur, quod de se ipse cõfessus est: sed occultum erat de quo quærebatur, in quod se credentium fides debebat extendere. Et dignum planè confessio Petri præmium cõsecuta est, quia Dei filium in homine vidisset. Beatus hic est, qui vltra humanum oculos intendisse & vidisse laudatus est: non id quod ex carne & sanguine erat contuens, sed Dei filium cœlestis patris D reuelatione conspiciens: dignúsque iudicatus, qui quod in Christo Dei esset, primus agnosceret. O in nuncupatione noui nominis felix ecclesiæ fundamentum: dignáq; ædificatione illius petra, quę infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudicium pręiudicata autoritas sit in cœlo: vt quæ in terris aut ligata sint aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineãt & in cœlo. Iubet etiam discipulis, ne loquantur quòd ipse est Christus: alios enim spiritus sui testes esse oportebat, legem videlicet & prophetas. Cæterum resurrectionis testimonium, propriũ est Apostolorum. E Et quia scientium in spiritu Christũ beatitudo monstrata est: negatæ rursum humilitatis & passionis eius periculum declaratur. Nam cùm prædicare cœpisset, oportere se Hierosolymam ire, pati deinde plura à senioribus plebis, & à scribis & principibus sacerdotũ: occidi etiam, & post diem tertium resurgere: apprehendens eum Petrus, ait:

Ecclesiæ fundamentum fides.

Absit à te Domine, non erit istud. At ipse conuersus, Petro dixit: Vade retro post me satana, scandalum mihi es.

Vt enim Dei munus est, Christum in spiritu Deum nosse: ita zaboli opus est, Christum in homine nescire. Atque eiusdem periculi res est, vel corpus dicere sine Deo: vel Deum sine corpore. Corpus autem carnis huius in æternitate spiritus, Deo nullũ est: verum

humanæ salutis causa Christus in corpore est, quod assumpsit ex homine. Igitur post prædicationem passionis accipiens diabolus facultatem (vsque ad tempus enim ab eo secesserat, quia incredibile satis Apostolis videretur, cum in quo Deus erat esse passibilẽ) sumens hanc humanæ infidelitatis occasionem, opinionis istius Petro insinuauit affectum. Deniqueita

Absit. passionem detestatus est, vt dixerit, Absit: quo verbo, rerum detestandarum execratio continetur. Sed sciẽs Dominus zabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me: id est, vt exemplo se passionis sequatur. In eum verò per quem opinio hæc suggerebatur cõuersus, adiecit: Satana, scandalum mihi es. Non enim conuenit existimare, Petro satanæ nomen & offensionem scandali deputari: post illa indultæ & beatitudinis & potestatis tanta præconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus est: Petri responsione Dominus offensus, cum opprobrio nominis, infideliratis istius est detestatus autorem.

Tum Iesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget seipsum, & reliqua.

O beatum damnum, & iactura felix. Ditescere nos Dominus detrimento animæ & corporis voluit, & esse sui similes hortatur: quia ipse in figura Dei constitutus, vsq; ad mortem humilis & obediẽs factus, principatum potestatis totius quæ in Deo est, accepit. Sequendus igitur est cruce assumpta: & passionis suæ si non forte, attamen voluntate comitandus est. Quid enim prodest occupasse mundum, & toto terrenæ potestatis dominatu opibus seculi incubare: si perdenda anima, & suscipiendum vitæ detrimentum est? Quæ autem commutatio pro anima, cum fuerit amissa, quęretur? Cum angelis enim Christus aderit, reddens singulis vt merebuntur. Quid offeremus ad vitam? Præparatos credo terrenarũ opum futuris cõmerciis thesauros, ambitiosos dignitatũ famæq; titulos, aut veteres delegatæ nobilitatis imagines? Neganda sunt hæc omnia, vt melioribus abundemus: & contemptu vniuersorum Christus sequendus est, & æternitas spiritualium, terrenorum est damno comparanda.

Vbi in monte cum Moyse & Helia videtur, & vox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum saluat. De credentium fide. De didrachma postulata, & statere in ore piscis inuento.

CANON XVII.

AMEN amen dico vobis, quoniam sunt quidam de adstantibus istis, qui mortem non gustabunt, donec videant filium hominis venientem in regno suo &c.

Docet Dominus & rebus & verbis: & fidem spei nostræ, æqualiter sermo atque opus instruunt. Graue enim onus infirmirati humanæ imposuerat, vt cùm sensum vitæ homines ex viuendi affectu habere cœpissent, fructum eius qui præsens corporibus blandiebatur amitterent: negaréntque se sibi, id est, quod esse cœpissent, esse se nollent: cum sensus huius exordium ex affectu voluntatis habuissent. Deinde opinionem spei ambiguæ incertæq; sequerentur: cùm in his quæ præsentia haberentur, illecebræ gaudij blãdientis existerent. Opus ergo erat veri ac manifesti exempli autoritate, vt contra vim sensúmque iudicij optabile fieret præsentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur postquam & tollendam crucem, & perdendam animam, & damno mundi com-

A mutandam vitæ æternitatem monuerat: conuersus ad discipulos, ait quosdam ex his futuros, qui gustaturi mortem non essent, donec filium hominis in regni sui gloria contuerentur. Ex conditione autem gustatus, tenuem quandam fidelibus libationem mortis ostendit. Itaque verba res sequitur. Nam post sex dies, Petrus, Iacobus & Ioãnes assumuntur seorsum, & in excelso monte consistunt: ipsisque inspectantibus Dominus transfiguratur, & toto claritatis suæ habitu circumsplendet. *Matth.17.* Et in hoc quidem facti genere, seruatur & ratio, & numerus, & exemplum. Nam post dies sex gloriæ dominicæ habitus ostenditur: sex milium scilicet annorum temporibus euolutis, regni cœlestis

B honor præfiguratur: tribúsque assumptis, de trium origine, Sem, Cham, Iaphet, futura electio populi ostenditur. Quòd autem Moyses & Helias ex omni sanctorum numero assistunt: medius inter legem & prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israelem, quibus testibus prædicatus est, iudicabit. Simúlque vt & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur: cùm Moyses conspicabilis adstitisset. Ipse autem Dominus fit niue ac sole candidior, supra opinionem scilicet nostram cœlestis luminis splendore conspicuus. Petro autem vt tria illic tabernacula fierent offerenti, nihil respondetur: nondum enim vt in hac gloria consisteretur, erat tempus.

C Sed loquente adhuc eo, nubes eos candida inumbrauit: & diuinæ virtutis spiritu ambiuntur. Hunc esse filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum, vox de nube significat: vt idoneus ipse præceptorum talium autor esset, qui post seculi damnũ, post crucis voluntatem, post obitum corporeum, regni cœlestis gloriam ex mortuorum resurrectione facti confirmasset exemplo. Territos deinde & consternatos eleuauit: vt solum contuerentur, quem medium constitisse inter Moysen & Heliam viderant. Ad futuri enim formam, atque ad facti fidem, Moyses & Helias in monte constiterant. Silentium enim rerum gestarum quas viderant imperat, donec à mortuis re-

D surgeret. Hoc enim fidei præmium reseruabatur: vt honor redderetur his, apud quos non leuis sola præceptorum autoritas reperiretur. Infirmos enim sanauerat ad vocis auditum: vt cùm essent Spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent. Soliciti etiam de temporibus Heliæ requirunt. Quibus respondit Heliam esse venturum, & restituere vniuersa: id est, reliquum quod deprehenderit ex Israel, ad cognitionem Dei reuocaturum. Sed in virtute ac spiritu Heliæ Ioannem venisse significat, in quo gratia quæque atque aspera exercuissent: vt Domini aduentum prænuncians, passionem quoque præcurreret, & iniuriæ & vexationis exemplo.

E *Et cùm venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus prouolutus, dicẽs: Domine miserere filio meo.*

Reuerso ad turbas Domino, à patre genibus aduoluto puer offertur dæmoniacus, frequenter & in aquam decidens & in ignem: cui curationem afferre discipuli non potuerunt. Obiurgatis his, & increpato dæmone, sanus puer factus est. Crediderunt quidem Apostoli, sed nondum erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tempore eorum fidem relaxauerant, atque idcirco ait:

Generatio incredibilis & peruersa, quousque ero vobiscũ.

Quia absente se, antiquæ infidelitatis consuetudo subrepserat. Docet igitur, eos nihil salutis afferre posse, qui

ſe, qui medio Euangeliorum & iterati aduentus ſui tempore, à fide tãquam Domino abſente decceſſerint. Denique quærentibus à ſe, cur dæmonium eiicere nõ potuiſſent, reſpondit, de inopia fidei effectum fuiſſe, ne poſſent: quæ ſi in illis tanquam granum ſinapis eſſet, monti huic vt à loco in locum tranſirent, cum efficiendi poteſtate præciperent. Sed iam de monte deceſſerat, & inter turbas hæc loquebatur. Itaque & ſe granum ſinapis nuncupauit, omnium minimum: & diabolum mentem cognominauit, quia in illa ſpirituales nequitiæ ſunt: cœleſtéſque virtutes per eos eiiciendas, & in altitudinem maris tanquam in profundum inferni abiiciendas, quos in hanc efficaciam ieiunium & oratio proſequentur. Tenebimus quoque etiam eum ordinẽ, vt ſub diſcipulorum nomine phariſæorum & ſcribarum perſona tractetur: quibus lex curandum vt diſcipulis populum, tanquam pater filium, cùm Dominus abeſſet obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nunc in ignem iudicij decidebat, nunc in aquam diutinarum ſordium ſuarum conſuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt: quia demorante Moyſe cum Domino in monte, effecti fuerunt infideles, vt typica ratio impleretur. Diſcipuli mirantur ſe eiicere dæmonem non potuiſſe: cùm omnis poteſtas non ſolum dæmonum fugandorum, verumetiam mortuorum excitandorum eſſet indulta. Quia verò vltrà cum his lex futura non eſſet, ait: Generatio incredibilis & peruerſa (non enim ad eos quos ſanctificauerat, videtur hæc loqui) quouſque, inquit, ero vobiſcum? Quia fidem non habentes, ipſam illam quam habebant, amiſſuri erant legem: quam fidem ſi in ſe habuiſſent, quia ipſe granum ſinapis, verbi virtute hoc peccatorum onus, & grauem infidelitatis molem, ab eo qui offerebatur populo eieciſſent: & tanquam in mare montem, ſic ad conuerſionem gentium & ſeculi tranſtuliſſent.

Ipſis autem conuerſantibus in Galilæa, dixit Ieſus: Futurum eſt vt filius hominis tradatur in manus hominum.

Sequitur mœſtitia cognitionem paſſionis. Nõdum enim ſacramentum ineundę crucis, reſurrectionis virtute fuerat reuelatum.

Et cùm veniſſent Ieſus Capernaum, acceſſerunt qui didrachmam exigebant ad Petrum,

Dominus didrachmam ſoluere poſtulatur: hoc enim omni Iſraeli lex pro redemptione animæ & corporis conſtituerat in miniſterio templi ſeruientium. Sed lex, vt ſcimus, futurorum vmbra eſt. Non enim æris precium Deus deſiderabat: vt tam exigua impenſa, criminibus corporis atque animæ quædam redemptio concederetur. Vt igitur inſcriptos nos & profeſſos, & Chriſti nomine cõſignatos offeramus in Chriſto, qui verum Dei templum eſt: pro teſtimonio filij Dei huius didrachmæ oblatio conſtituta eſt. Itaque Petrum poſt conuentionem ſilentem, tali ſermone præuenit:

Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum aut cenſum? &c.

Nunquid ambiguum eſt, filios regum tributis obnoxios non eſſe? Et quibus regni veritas eſt, eos eſſe liberos à ſeruitute? Sed ſermo interius intendit. Poſtulatur didrachma à populo. Lex enim in eam fidẽ, quæ per Chriſtum erat reuelanda, concluditur. Ergo hæc eadem didrachma conſuetudine legis, tãquam ab homine poſcebatur à Chriſto. Sed vt oſtenderet, legi ſe non eſſe ſubiectum, & vt in ſe paternæ dignitatis gloriam conteſtaretur, terreni priuilegij poſuit exemplum: cenſu aut tributis regum filios non teneri, potiúſque ſe redemptorem animæ noſtræ corporíſque eſſe, quàm in redemptionem ſui aliquid poſtulãdum, quia regis filium extra communionem oporteret eſſe reliquorum. Scandalo igitur præſtat vt ſoluat, cæterùm debito legis eſt liber. Dehinc ſub rerum præſentium effectu, & ſignificantiam legis, & conſtantiam Euangelicæ libertatis expoſuit: vt cognoſci promptũ eſſet, quid didrachma præfiguraret in lege. Ire Petrus iubetur ad mare, hamúmque mittere, & primi piſcis aſcendentis os requirere, repertúmque in eo ſtaterem pro ſe ac Domino offerre. Didrachmam Dominus poſtulatur, id eſt, denarios duos, cur ſtaterem Petrus offerret? Deinde cùm primum piſcem admonetur inquirere: aſcenſuri oſtenduntur & plures. Nunquid etiam natura piſcium ferret, vt in littore fortuito repertum ſtaterem ore potius contineret, non intra viſcera conderet? Subeſt igitur efficiendis præſentibus rebus, ratio interior. Deſtinatus enim ad prædicationem Petrus, & piſcator hominum factus, doctrinæ hamum miſit in ſeculo: quo appoſiti cibi dulcedine, vagos ex eo fluctuantéſque protraheret. Huic adhæſit beatus ille primus martyr à Domino, qui ore ſuo quadrigeminum denarium continebat: id eſt, Euangelici numeri vnitate, Dei gloriam, dominúmque Chriſtum in paſſione contuens, prædicabat. Stephanus igitur primus aſcendit, Stephanus ſtaterem ore cõtinuit: in quo etiam didrachma nouæ prædicationis, tanquam duo denarij, habebatur. Hoc lex præfigurabat: huius veritatis vmbram, tanquam corporis imaginem circumferebat. Hac redemptio animæ & corporis deſignabatur, ideóque ait: Da pro me & te: quia iam talis non didrachma, ſed ſtater, & pro Chriſto erat & pro Chriſti prædicatione ſoluendus.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum aſſumenda. De manu & pede & oculo eruendo. De oue perdita. De corripiendis fratribus ſecreto primum, tum duobus teſtibus, poſtremo eccleſia præſente. Et quòd ſemper ignoſcendum. Qui conſeruum, remiſſo ſibi à Domino debito, ſuffocauit.

CANON XVIII.

N illa die acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Quiſputas maior eſt in regno cælorum? & reliqua. Matth. 18.

Non niſi reuerſos in naturam puerorum introire regnum cœlorum Dominus docet: id eſt, per ſimplicitatem puerilem vitia corporum noſtrorum animæque reuocanda. Pueros autem, credentes omnes per audientiæ fidem nuncupauit. Hi enim patrem ſequuntur, matrem amant, proximo velle malum neſciunt, curam opum negligunt; non inſoleſcunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt verum habent. Et hæc omnium affectionum aſſumpta nobis & conſuetudo & voluntas, cœlorum iter peruium præſtat. Reuertendum igitur eſt ad ſimplicitatem infantium: quia in ea collocati, ſpeciem humilitatis dominicæ circumferemus. Si qui autem in Chriſti nomine tales receperint, Chriſti recepti præmium conſequentur. Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, id eſt, qui offendiculum tentationis intulerit: expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Tot tantæque res non ocioſè comparatæ ſunt: & mo-

la, & aſinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expediens. Communi omnium ſenſu, quòd expedit, vtile eſt. Quid ergo vtilitatis eſt, mola aſinaria collo ſuſpenſa demergi? Mors enim tam grauis proficiet ad pœnam: & neſcio quomodo erit vtile, id expetere, quod vltimum ſit malorum. Quid ergo ſentiri oporteat, quærendum eſt. Molæ opus, labor eſt cæcitatis: nam clauſis iumentorum oculis aguntur in gyrum. Et ſub aſini quidem nomine, frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes quod agunt, neſciunt: & in vitæ ſuæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem ſcientiæ iter in lege præſtratum eſt. Qui ſi Chriſti Apoſtolos ſcandalizauerint, rectius illigata collo mola aſinaria demerſi in mari fuiſſent, id eſt, gentium labore depreſſi, in ignorantia ſeculi demorarentur: quia illis tolerabilius fuerit neſciſſe Chriſtum, quàm iſtis prophetatum non recepiſſe.

Væ huic mundo ab ſcandalis. Neceſſe eſt enim venire ſcandala, veruntamen væ homini illi per quem ſcãdalum venit.

Humilitas paſſionis ſcandalum mundo eſt. In hoc enim maximè ignorãtia detinetur humana: quod ſub deformitate crucis, æternæ gloriæ Dominum noluit accipere. Et quid mundo tam periculoſum, quàm non recepiſſe Chriſtum? Veruntamen ſub hominis nuncupatione, autorem ſcandali huius Iudaicum populum deſignat, per quem omne hoc mundo periculum comparat: vt Chriſtum in paſſione abnegent, quem lex & prophetæ paſſibilem prædicauerunt. Ideo verò neceſſe eſſe ait venire ſcandala: quia ad ſacramentum reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo paſſionis humilitas eſſet explenda. Superius autem in abſcindendis manu vel pede, propinquitatum contineri nomina expoſuimus: atque ideo cognationem generis Iſraelitæ relinquendam, veluti quadam membrorum reciſione ſignificat, quia per eum mũdo ſcandala comparentur.

Videte ne contemnatis vnum de puſillis iſtis, qui credunt in me.

Aptiſſimum vinculum mutui amoris impoſuit, ad eos præcipuè qui verè in Domino credidiſſent. Puſillorum enim angeli quotidie Deum vident: quia filius hominis venit ſaluare quæ perdita ſunt. Ergo & filius hominis ſaluat, & Deum angeli vident: & angeli puſillorum præſunt fidelium orationibus. Præeſſe angelos abſoluta autoritas eſt. Saluatorum igitur per Chriſtum orationes angeli quotidie Deo offerunt. Ergo periculosè ille contemnitur, cuius deſideria ac poſtulationes ad æternum & inuiſibilem Deum, ambitioſo angelorum famulatu ac miniſterio peruehuntur. Atque vt ingentem eſſe in cœlis lætitiam reditu humanæ ſalutis oſtenderet, comparationis poſuit exemplum: eius qui oues nonagintanouem in montibus reliquiſſet, & errantem vnam requiſiſſet: qua inuenta plus gaudij ſit, quàm habebatur in nonagintanouem conſeruatione lætitiæ. Ouis vna, homo intelligendus eſt: & ſub homine vno, vniuerſitas ſentienda eſt: ſed in vnius Adæ errore, omne hominum genus aberrauit. Ergo nonagintanouem non errantes, multitudo angelorum cœleſtium opinanda eſt: quibus in cœlo eſt lætitia & cura ſalutis humanæ. Igitur & quærens hominem, Chriſtus eſt: & nonagintanouem relicti, cœleſtis gloriæ multitudo eſt: cui cum maximo gaudio, errans homo in Domini corpore eſt relatus. Merito igitur hic numerus per litteram & Abrahæ additur, & conſummatur in Sara: ex Abram

A enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accepit nomen. In vno enim Abraham omnes ſumus, & per nos qui vnum omnes ſumus, cœleſtis eccleſiæ numerus explendus eſt: atque ideo & creatura omnis reuelationem filiorum Dei expectat. Ideo congemiſcit & dolet: vt numerus qui per Alpha Abrahæ additus eſt, & qui in Rho conſummatus in Sara eſt, ad cœleſtem conſtitutionem incremento credentium impleatur..

Quòd ſi peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum. & reliqua.

Eum ordinem continendæ charitatis nobis Dominus impoſuit, quem ipſe in conſeruando Iſrael te-

B nuerat: iubet enim peccantem fratrem ab eo ſolo in quem peccauerit, corripi atque obiurgari. Ipſe enim ſacrificantem diis alienis populum Iudaicum, maieſtatis ſuæ aduentu, & toto præſentis poteſtatis terrore corripuit: tum cùm idem populus Dei propinquantis aduentum, extra montem licet poſitus, ferre non potuit inobedientiam, vnum atque duos iuſſit adhiberi, vt in ore duûm teſtium fides verbi ac veritas maneat. Quia inſolenti Iſrael lex & prophetæ & Ioannes eſt miſſus, teſtibúſque iſtis vt peccare deſineret conuentus eſt. Tertio ipſo Domini aduentu, tanquam cœtu eccleſiæ inſpectantis admonitus eſt: fruſtráque habitis his obiurgationibus, publicani aut ethnici vili-

C tate negligitur. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præſens omnes continerentur, immobile ſeueritatis apoſtolicæ iudicium præmiſit: vt quos in terris ligauerint, id eſt, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos ſoluerint, confeſſione videlicet veniæ receperint, in ſalutem: hi apoſtolicæ conditione ſententiæ in cœlis quoque aut ſoluti ſint aut ligati. In tantum igitur humanæ pacis ſtuduit concordiæ: vt vnitatis merito omnia quæ à Deo precanda ſint, impetranda eſſe confirmet. Et vbi duo atque tres pari ſpiritu ac voluntate collecti ſint, ibi ſe medium eorum polliceatur futurum. Ipſe enim qui pax atque charitas eſt, ſedem atque habitationem in bonis & pacificis

D voluntatibus collocauit.

Quærenti deinde Petro an peccanti in ſe fratri ſepties remitteret, reſpondit: Non vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.

Omnimodo ad ſimilitudinẽ nos humilitatis ac bonitatis ſuæ inſtruit, & molliẽdis ac frangẽdis turbidorum motuum noſtrorũ aculeis, placabilitatis ſuæ confirmat exemplo: quippe peccatorum omnium veniam per fidem tribuens. Neq; enim naturæ noſtræ vitia, indulgentiam merebantur. Ergo venia omnis ex eo eſt: cùm etiam ea quæ in ſe ſint peccata, poſt reditum confeſſionis indulgeat. Soluenda quidẽ per Cain pœna in ſeptuplum conſtituta eſt: ſed peccatum illud in

E hominem eſt. In Abel enim fratrem peccatum vſque ad necem fuerat: ſed in Lamech ſupplicium vſque ad ſeptuagies ſepties eſt conſtitutum, & in eo (quantum exiſtimamus) conſtituta in autores Dominicæ paſſionis eſt pœna. Sed Dominus per confeſſionem credentium huius criminis veniã largitur: id eſt, per baptiſmi munus obtrectatoribus ac perſecutoribus gratiam ſalutis indulget. Quanto magis oportere oſtendit ſine modo ac numero veniam à nobis eſſe reddẽdam: nec cogitandum quoties remittamus? Sed vt iraſci his qui in nos peccant, quoties iraſcendi neceſſitas extiterit, deſinamus. Quæ vtiq; veniæ aſſiduitas docet, nullum omniũ omnino penes nos iræ tẽpus eſſe oportere: quũ omniũ omnino peccaminum veniam Deus nobis ſuo

potius

potius munere quàm nostro merito largiatur. neque enim fas est, nos ex præscripto legis dandæ veniæ numero concludi: cùm per euangelij gratiam, sine modo nobis à Deo fuerit indulta. Quin etiã ad perfectæ bonitatis affectum comparationis posuit exemplum, in quo seruo vnde redderet non habenti, omne Dominus debitum relaxauit; cõseruoque suo seruus ille exiguum, quod sibi debebatur extorquens, per hoc voluntatis suæ vitium donum munificentiæ Domini & libertatis amisit. Absoluta autem comparationis eius est ratio, atque ab ipso Domino omnis exposita est.

De transitu Iesu in Galilaeam. Et quòd non liceat vxorem dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum. Canon XIX.

Matt. 25. *ET factum est cùm locutus esset sermones istos Iesus, transtulit se in Galilaeam, & venit in fines Iudaea, &c.)* Galilæos in Iudææ finibus curat. Poterat nanque ægrotorum turbas non fatigare, & intra ipsam Galilæam opem ferre debilibus: sed typica ratio etiam locorum erat explenda priuilegiis, vt peccata gẽtium in eam veniam quæ Iu-

Genes. 2. dææ parabatur admitteret. *Tunc accesserunt ad eum pharisaei, tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa?)* In eo sermone qui de vxore & de repudio est, occurrit illud, aliter scriptum esse in Genesi, quàm nunc in præsens Dominus sit locutus. Illic enim sub verbis Adæ res omnis refertur: hic Dominus indicat ab eo, qui & hominem figurauerit & mulierem fecerit, omnia illa dicta esse. Sed nos secuti apostolicã autoritatem, qui hoc mysterium grande esse professus sit, se autem in Christo atque in ecclesia accipere: locum hunc sicuti est intactum relinquamus. Admonemus tamen legẽtem, vt quotiescunque de hac eadem quæstione se consulat, verborum virtutes, & quibus Dominus responderit, & quibus discipuli vsi sint, diligenter aduertat: Pauli autem apostoli de hoc affectũ, vel silentis, vel interdum sub aliis locis tractantis, expendat. Nobis circa eunuchos sermo sit & voluntas. In vno posuit naturam, in altero necessitatem, in tertio voluntatem. Naturam, in eo qui ita nascitur: necessitatẽ in eo, qui ita factus est: voluntatem in illo, qui spe regni cœlestis talis esse decreuerit: cui nos similes effici, si tamen possimus, admonuit. *Tunc oblati sunt ei infantes, vt manus his imponeret & oraret. Discipuli autem prohibebant eos, & reliqua.)* Nouũ est discipulos prohibuisse, ne infantes ad Christum accederent: qui offerebantur, vt super eos manũ imponeret & oraret. Res Euangelica, vt diximus, inter præsentis & futuri effectum, mediam vtrique rei & congruam rationem temperauit: vt his qui efficiebantur, futuri species adhæreret. Infantes quidẽ verè oblati sunt, sed & verè inhibiti sunt: sed hi gentium forma sunt, quibus per fidem & auditum salus redditur. Verum ex affectu primum saluandi Israel, à discipulis inhibentur accedere. Inhibendi quidem voluntas placabilitati apostolicæ non cõuenit. Sed typicam consummationem prohibendorum infantium subrepit instinctus, quos Dominus ait non oportere prohiberi, quia talium sit regnum cœlorum. Munus enim & donum Spiritus sancti, per impositionẽ manus & precationem, cessante legis opere erat gentibus largiendum. *Et ecce vnus accessit ad eum, & ait illi: Magister, quid boni faciam, vt habeam vitam aeternam? & reliqua.)* Opportunè post sermonem superiorem, quo & infantes inhibiti sunt, & talium regnum cœlorum esse responsum est: succedit hic iuuenis, requirẽs quibúsnam bonis operibus vitã æternam habere posset. Iuuenis iste & interrogauit, & insolens fuit, & rursum mœstus est factus: resq; omnes quæ scriptæ sunt, gestæ factæque sunt. Sed admonuimus ea quę sub Deo agebãtur, præsentium effectibus consequentiũ formam prætulisse, atque ita semper in scripturis cœlestibus sermonẽ omnem temperatum fuisse: vt non minus his quæ gerebãtur, quàm eorum quæ gerẽda essent, similitudini conueniret. Iuuenis hic nanque formã Iudaici populi habet, in lege insolentis, & nihil præter præcepta Moysi spei expectantis à Christo: cui Dominus in responsione ipsa, seueritatem iudicij ex se futuri protestatus est dicens: Quid me vocas bonum? Is enim cui necesse sit impia & iniqua punire, nomine bonitatis abstinuit, soli hoc nomẽ Deo patri reseruãs, qui se iudicem dando officio seueritatis exuerit: nõ quòd bonus & ipse non esset, sed quòd congrua in eum seueritate iudex esset futurus. Hunc igitur ex lege insolentẽ, solicitũ de salute remittit ad legem: vt in ea ipsa in qua gloriaretur intelligeret, nihil se exinde recti operis fecisse. Verbis enim legis ei Dominus respondit. Sed adolescens tãquam populus insolens & gloriãs, in lege confidit: cui tamen obsecutus ex nullo est. Iussus enim fuerat non occidere, prophetas interfecerat, Non mœchari: hic corruptelam fidei & legi adulterium intulerat, & diis alienis adoleuerat. Non furari: hic antequã libertatem credẽdi in fide Christus redderet: furto legis pręcepta dissoluit. Nõ falsum testẽ fieri: hic Christũ negauit ex mortuis. Patrem & matrẽ iussus est honorare: hic ipse se à Dei patris atque ab ecclesię matris familia abdicauit. Proximum tanquam se amare præceptus est: hic Christũ, qui omniũ nostrûm corpus assumpsit, & vnicuiq; nostrûm assumpti corporis cõditione factus est proximus, vsque in pœnam crucis persecutus est. Vt igitur his depositis ac reliquis omnibus vitiis, in legem reuerteretur est iussus. Sed respõdit hæc omnia fecisse se à iuuẽtute sua: & quærit quid adhuc sibi restet. Sed, vt diximus, neque superiora illa egerat ad quæ remittitur: & in ipsis glorians, tanquã consummatus hæc loquitur. Cui Dominus respondit: Vendẽda omnia bona sua esse, & danda pauperibus: & tũc eum futurum esse perfectum, habiturumque thesaurum in cœlis. Respondetur hîc quidem iuueni, pulcherrimo illo ac maximê vtili relinquẽdi seculi præcepto, quo iactura terrenæ substantiæ cœlorum opes emendæ sunt. Sed in eo quòd bona sua vendere & dare pauperibus iubetur, confidentiam legis relinquere admonetur, & eam felici commercio mutare: & vt meminerit vmbram in ea veritatis esse, quæ deinceps pauperibus, id est gentibus sit sub ipsius veritatis corpore diuidenda. Hæc autem neminem posse efficere, nisi qui sequi cœperit Christum. Sed adolescens auditis his, tristis recessit. Multam enim opulentię fiduciam habebat ex lege: atque in eo etiam typicæ efficientiæ ratio seruata est, vt cum adolescentem hunc esse significet, ipse superius dixerit, ab omni se iuuẽtute sua præceptis his quæ habentur in lege seruiuisse: cum adolescẽtia infra iuuentutem sit, & posterior ætatis gradus non possit intra priores terminos contineri. Sed hoc ideo: vt à iuuentute seruiente, longum iam in opere legis populi tempus ostenderet. Dehinc Dominus cognito adolescentis mœstitudine, respondit:

Difficile diuitem venturum in regnum cœlorum,)

Diuitem se igitur Israel(vt diximus)legis fiducia gloriatur: huic difficilis est aditus in cœlum, veteres opes sub Abrahæ nomine inanis prosapiæ ambitione retinenti. Quinetiam adiecit: Camelum facilius per foramen acus posse transire, quàm cœlorum regnum diuitem introire. Habere criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo impertiendum est, quomodo communicandum, si impertiendi & communicandi materia non relinquatur? Ergo nocenter magis habere, quàm illud ipsum habere sit crimen. Sed periculosa cura est, velle ditescere: & graue onus innocentia subit, incrementis opum occupata. Rem enim seculi, famulatus Dei non sine seculi istius vitiis assequetur. Hinc difficile est diuitem regnum cœlorum adire. Atque etiam quia vti plures his quæ habent rectè possent, ea in sermone Domini ratio seruata est, vt non absolute regnum cœlorum nemo introire possit: sed intelligi posset futurorum raritas ex difficultate. Hæc quidem ad simplicis sensus intelligentiam pertinēt: verum eodem cursu interioris causæ ordo retinendus est. Adolescens (vt diximus) insolens, vbi iacturam legis facere præcipitur, mœstus & tristis est. Est autem huic populo crux & passio scandalum, & idcirco ipsi nihil salutis ex ea est. Sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aspernatur, & transire in Euangelicam libertatem recusat: atque ideo difficile regnum cœlorum introibit. Pauci enim eorū & iuxta multitudinem gentium admodum rari erant credituri: vt difficile præduratam in lege voluntatem, ad prædicationem euāgelicæ humilitatis inflecterent. Sed facilius camelus per foramen acus transibit. Non conuenit camelo cum acus foramine: neque in angustiis cauernæ exiguissimæ, recipi poterit beluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri, sub vestitu Ioānis, in camelo gentes significari admonuimus. Pecus enim hoc verbis obedit, metu continetur, ieiunij patiens est, & oneri suo quadam disciplinæ ratione succumbit: cuius exemplo, gentium immanitas ad obedientiam præceptorum cœlestium emollitur. Hæ igitur angustissimum iter regni cœlestis introeunt. Acus scilicet, quæ est verbi noui prædicatio, per quam corporum vulnera assuuntur, & dissuta vestium retexuntur, & mors ipsa compungitur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc est iter: in quod facilius informitas gētium introibit, quàm opulentia diuitis, id est, gloriantis in lege.

De spe Apostolorum. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad vineam. De filiis Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus viam sedentibus Canon. XX.

Vditis itaque istis discipuli admirantur & metuunt, dicentes: neminem posse saluari.) Dominus respōdit: hoc impossibile esse apud homines, possibile apud Deum. Rursum illi dictis Domini hæc reddunt: reliquisse se omnia, & cū ipso esse. Quibus Dominus, cùm sederit in maiestatis suæ sede, sessuros super sedes duodecim, ac totidē tribus Israel iudicaturos spōpondit: omnibusque qui vniuersa reliquerint propter nomen eius, fructum centupli præmij reseruatum. Multos autem ex nouissimis primos futuros, & ex primis futuros nouissimos. Multa sunt quæ nō sinūt nos simplici intellectu dicta Euāgelica suscipere. Interpositis enim nōnullis rebus, quę ex natura humani sensus sibi contraria sunt, rationem quærere cœlestis intelligentiæ admonemur. Apostoli dicunt, & sequi se Christum, & se omnia reliquisse. Quomodo igitur fiunt tristes, & quomodo metuunt dicentes saluum esse neminem posse. Nanq; & ab aliis fieri poterat, si quid fecissent ipsi. Deinde cum fecissent quare metus vel vnde susceptus est? Additur etiam in respōsione Dñi, hæc apud homines impossibilia, possibilia apud Deum. Nunquid apud hominē impossibilia erant, quæ & apostoli fecisse se gloriantur, & fecisse eos Dñs agnoscit: & deinceps plures vsque ad martyrij beatitudinē essent omnia relicturi? At nūquid est Deo quo egere possit: relictumq; sit aliquid quod iactura rerum quas habeat sit sequēdum, vt soli ipsi hoc facere possibile sit? Omnis itaque hic sermo est spiritualis. Apostoli enim spiritualiter audiētes, neminem ex lege posse saluari, cum ipsi etiamnum in lege essent(Nam vehemēs eos amor legis fauorque detinuit) hi igitur, nondum pœnitus Euangelici mysterij veritate cōperta, metuunt neminem saluum esse posse sine lege: quia omnem salutē etiamnum in lege cōstituunt. Sed Dominus breui absolutaque ratione, eorundem & ignorantiam & metum soluit, dicens: *Hoc quidem impossibile est apud homines, possibile autem apud Deum.)* Quid enim Iudæo tā sine effectu videtur: quàm vt ab homine magis salutem expetat quàm ex lege? quàm vt in crucis scandalo legislatio, & testamētum, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autem Dei virtuti tam possibile est, quàm vt per fidē saluet? vt per quam regeneret? vt per crucem vincat? vt per Euangelia adoptet? vt per resurrectionē ex morte viuificet? Quibus auditis apostoli cito credunt, seseque omnia reliquisse profitentur. Sed hanc eorum obediētiam citò Dominus muneratur: omnē difficultatem superioris quæstionis absoluens, cùm dicit. Vos qui secuti me estis, in regeneratione iudicabitis duodecim tribus Israel.) Secuti in regeneratione sunt lauacro baptismi, in fidei sanctificatione, in adoptione hæreditatis, in resurrectione ex mortuis. Hæc enim illa regeneratio est, quam Apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit, quæ eos super duodecim thronos in iudicandis duodecim tribubus Israel, in duodecim patriarcharum gloria copulauit. Cæteris quoque contēptu seculi se sequētibus, cētesimi fructus copiā pollicetur. Hic centesimus fructus est, qui in centesima oue cū cœlesti lætitia expletur. Hic cētesimus fructus est, quē perfectæ terræ vbertas consequetur. Qui ecclesiæ honor iam in Saræ cognomēto est destinatus: & iactura legis, ac fide Euangelica promerendus est. Atq; ita ex nouissimis primos efficiendos, quia nouissimi efficiuntur ex primis. *Simile est regnum cœlorum homini patrifamiliâs, qui exiuit primo mane conducere operarios, & reliqua.)* Comparatio omnis per se absoluta est: sed personis distinguenda, & discernenda temporibus est. Matth. 24. Patremfamiliâs hunc, Dominum nostrū Iesum Christum existimari necesse est: qui totius humani generis curam habens, omni tempore vniuersos ad culturam legis vocauerit. Vineā verò, legis ipsius opus & obedientiā: denariū autē, obedientię ipsis præmium significare intelligimus. Et de denario iam superius tractauim⁹. De vinea verò, opportuni⁹ in cōsequētib⁹ rationē afferemus. Forū autē pro seculo accipi res ipsa admonet, æquabiliter turbis hominū calūniarū iniuriarūque cōtentionibus, & diuersorū negotiorū difficultatibus semper tumultuosis. In prima igitur hora, tēpus cōstituti testamēti ad Noe, ex matutini significatione nuncupādū est: tertia autē hora ad Abrahā, sexta ad Moysen, nona ad Dauid & prophetas. Totidē enim

testamenta

testamenta humani generis constituta per singulos re-
periuntur: quot eiusdem ad forum enumerantur e-
gressus. In duodecima autem hora, corporei aduen-
tus tempus ostendit. Nam ex omni numero qui spacio
præsentis seculi est constitutus, in eandem rationem
conuenit ortus eius ex Maria, in quam duodecimæ
horæ tempus ex die. Diuisione enim per quingente-
num numerum facta, in omni sex milium annorum
summa, tempus corporei ortus eius vndecimo diui-
sionis totius calculo supputatur. Et quidem diuersus
ad duodecimæ horæ operarios sermo est. Primis enim
sed & cæteris dictum est, Ite ad vineam: merces ta-
men denarij cum primo est constituta. Nam cæteris,
iustæ solutionis promissa spes est. Nouissimis verò di-
citur. *Quid hic statis?* Quia quamuis ad Israel lata lex
fuerat, voluntas tamen genrium non excludebatur à
lege. Qui responderunt: *Nemo nos conduxit*. Debitum
danque erat per orbem terrarum Euangelium prædi-
cari, & gentes fidei iustificatione saluari. Hi igitur
mittuntur ad vineam. Et cùm sero esse cœpisset, do-
num constitutæ in totius diei labore mercedis, primi
operarij hora vesperis consequuntur. Merces quidem
ex dono nullo est, quia debetur ex opere: sed gratui-
tam Deus omnibus ex fidei iustificatione donauit.
Verùm secundum insolentiam populi iam sub Moy-
se cõtumacis, hinc murmur operantium est, hinc gra-
tuitæ mercedis inuidia est: quòd sine longi laboris
difficultate, & sub æstus nomine non longè in eos Za-
bolici instinctus calore fragrante idem, præmium red-
hibeatur operantibus. Sed ideo quod apud homines
impossibile est, possibile est apud Deum: mercedem
legis optimè & inculpabiliter custoditæ donum gra-
tiæ per fidem credentibus primis ex nouissimis largi-
tur. *Et ascendens Iesus Hierosolymam assumpsit duodecim
discipulos, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, &
reliqua.*) Iam sine scandalo audituris apostolis, sacra-
mentum crucis Dominus exponit. Denique nulla húc
sermonem mœstitia consequitur. Confirmatis scilicet
superiore sermone, per fidem crucis nouissimos pri-
mos futuros: diuitibus autem, id est, confidentibus le-
gi, in eandam crucem scandalizantibus inuium iter ad
regnum cœlorum futurum. *Tunc accessit ad eum mater
filiorum Zebedæi cum filiis suis, & reliqua.*) Non sine a-
liquo momento rerum ita effectum fuisse existiman-
dum est, vt mater filiorum Zebedæi Dominum de-
precaretur. Nunquid & filiis petendi familiaritas non
erat? Sed erat gestorum effectibus prophetandum. A-
postoli quidam iam ex lege crediderant, quæ eos in fi-
dem Euangelicam nutriuerat. Itaque in matre filio-
rum Zebedæi lex intelligitur: quæ confidentia priui-
legij sui pro credẽtibus ex se populis deprecatur. Quæ
quia superius audierat primos nouissimos, & nouissi-
mos primos futuros: deferri filiis suis orat, vt in Do-
mini regno vnus ad dexteram eius sedeat, alter ad si-
nistram. Cui Dominus respondit, nescire eam quid
oret. Nihil quidem de gloria apostolorum ambigeba-
tur, & iudicaturos eos sermo superior exposuit: deniq;
in medio sermone an calicem suum possent bibere in-
terrogat. Non vtique de communis poculi genere lo-
quebatur. Neque enim labor est bibere de calicæ: sed
ille de calice sacramenti passionis interrogat. At illi
qui iam martyrij libertatem constantiamque retine-
bant, bibituros se pollicentur. Dominus collaudans
eorum fidem ait, martyrio quidem eos secum com-
pati posse: sed lauæ eius ac dexteræ assidere, aliis à
Deo patre fuisse depositum. Et quidem, quantum ar-
A bitramur, ita honor iste aliis est reseruatus, quod ta-
men nec apostoli ab eo erunt alieni: qui in duodecim
patriarcharum sede considentes, Israelem iudicabũt.
Et quantum sentire ex ipsis Euangeliis licet, in regno
cœlorum Moyses & Helias assidebunt. Nam cum res-
pondisset Dominus, visuros quosdam de Apostolis
antequam mortem gustarent, filium hominis venien-
tem in regno suo: assumptis Petro & Iacobo & Ioan-
ne, apparuit cum gloriæ suæ habitu, Moyse & Helia
in monte comitantibus. Et hos quidem eosdem pro-
phetas duos præuenientes aduẽtum eius intelligimus,
quos Apocalypsis Ioannis ab antichristo perimendos
esse dicit: licet variæ vel de Enoch, vel de Hieremia,
B plurimorum extiterint opiniones, quòd alterum eo-
rum sicut Heliam mori oporteat. Sed non possimus
veritatis fidem, quam Dominus tribus superioribus
testibus reuelauit, sensus nostri opinione corrumpere:
neque alios vẽturos existimare, quàm qui ad sponsio-
nem fidei venisse conspecti sunt. Et quanquam vltra
Euangelicam veritatem non necesse sit opinari, tamen
si quis conditionem & mortis & sepulchri Moysi di-
ligenter aduerterit, & secretarum scripturarum, se-
cundum Apostoli autoritatem, cognitionem adeptus
sit: intelliget omnia ita esse tractata, vt Moyses potue-
rit iam videri. Et hæc quidem instruendi causa sint di-
cta. Cæterùm vt ratio spiritualis intelligenniæ plena
C esset, pro duobus Dominum mater orauit. Duæ enim
sunt vocationes ex Israel: vna discipulorum Ioannis
altera Apostolorum & phariseorum. Nam post pas-
sionen Ioannis superius legimus discipulos eius ad
Dominum transisse. Ideo igitur pro duobus oratur,
quia Euangelio Christi hæ vocationes geminæ cre-
diderunt. Post hæc igitur decem discipuli contristati
sunt de fratribus dunbus: verum ipsorum duûm dis-
cipulorum nulla mœstitia est. Hoc ratio non patitur
vt alterius contumelia alius fiat mœstus. Certè etiam
pro se decem mœsti esse potuissent (sub duorum enim
nominibus negatum hoc omnibus videbatur) sed ty-
picus ordo seruatus est. Apostoli de se certi erãt, ideo
D solum mœsti sunt de duobus: quia etiam his duabus
vocationibus quæ ex lege sunt, consortium gloriæ
huius optabant. Ita enim rationem futuri & præsentis
sermo moderatur, vt nõ de se, neque decem neq; duo
soliciti scriberentur: & in decem solicitudine de duo-
bus, præsentis negocij efficientiæ obtẽperaretur. Vo-
lens igitur Dominus proprietatam istius præfiguratio-
nis ostendere, atque hanc præsumptionem eos qui e-
rant ex lege venturi, de prærogatiua Israelitici nomi-
nis velle præsumere: docet principatum ab his, non
modo gentium capessendum, sed ministros & seruien-
tes, & non eos quibus ministratum sit ad gloriam ho-
noris maximi aduocandos: exemplo scilicet patriar-
E charum & prophetarum qui seruierit, exemplo etiam
Apostolorum qui ministrauerint, exemplo etiam Do-
mini qui animam suam pro redemptione nostræ salu-
tis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis istius
cœnæ eos & conuiuij modo instruit, monens in locis
eminẽtioribus accubari non oportere: ne fortè eo ad-
ueniente qui clarior est, per Dominum cœnæ occu-
pato loco cõcedendi contumelia admonitus decedat.
Porrò autem si in humilibus occubuerint, aduenien-
tibus humilioribus, ad gloriam loci celsioris accedet:
atque ita non præsumere aliquid honoris decet, sed
humilitatis operibus promereri. *Et egredientibus illis
ab Hiericho, secuta est eum turba multa: & ecce duo cæci se-
dentes super viam audierunt quòd Iesus transit, &c.*)

Superius per figuram duûm filiorum Zebedæi, de Israelitico populo tractatum est: qui ex femine Sem erat ortus. Competenter igitur cæci duo viam obsident: populi videlicet gẽtium duo ex Cham & Iaphet procreati, egressus & iter eius obseruant: sibique cæcis visum reddi deprecantur. Denique eos turba obiurgat cur clament, & vt sileant increpat: non quòd silentium causa honoris exigerent, sed acerbè à cæcis audiunt quòd negabãt, Dominum esse Dauid filium. Illuminatis enim cęcorum mentibus Deus in homine prædicabatur, vt verum esset quod à Domino dictum est: In iudicio mundi huius veni, vt qui vidẽt non videant, cæci vero respiciant. At illi magis clamabant.) Et demorante legis populo, vehementiorem fidei suæ protestãtur calorem. Sed Dominus miseretur, & quid volunt requirit: illi verò aperiri oculos suos precãtur. Quibus misertus oculos contigit, & visum cognoscẽdi Dei reddidit. Atque vt typus crediturarũ gentium expleretur: cœlestis gratiæ cognitione percepta, qui cæci fuerant videntes Dominum sunt secuti.

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummulariis. De ficu maledicta. De duobus filiis ad vineam missis. De publicanis & meretricibus. Canon. XXI.

Math. 21.

TVNC Iesus misit duos ex discipulis suis, dicẽs: Ite in castellum quod contra vos est, &c. Duo discipuli ad vicum mittuntur: vt asinam ligatam cum pullo eius absoluant, atque ad Christum perducant. Et si quis interroget cur ita fiat: respondeant Domino necessarios, ac statim emittendos. Post superiorem sermonem quo in duobus filiis Zebedæi duplicem ex Israel vocationem significatam meminimus, competenter nunc duo discipuli ad soluendam asinam & pullum destinantur: quia duplex erat ex gentibus plebis vocatio consecutura. Erant enim atque sunt Samaritæ profecti quondam per secessionem ex lege, & sub quadã obseruantiæ suæ consuetudine feruientes: erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur vt soluant ligatos & obstrictos, & erroris atque ignorantiæ vinculis præpeditos, & mittuntur extra Hierusalem: extra eam enim hæ duæ vocationes habebantur. Cæterùm mater filiorum Zebedæi, intra Hierusalem Dominum orauit. Duabus enim vocationibus, Israel vel per Apostolos vel per Ioannem ex lege saluatur. Verum adæque per Philippum Samaria credidit: per Petrum autem, Cornelius Christo tanquam primitiæ gentium adductus est. Quòd autem instruuntur, vt quærenti respondeãt Domino necessarios & mox emittendos: id est, eos ipsos gẽti suæ prædicatores fidei Euangelicæ esse reddendos. Impleta igitur est prophetia, quæ inuectum asina & pullo nouo Dominum venturum in Hierusalem nunciabat. Sed gestorum effectibus prophetatur. Asina nanque de vico soluitur atque exhibetur: Samaria videlicet alieno & peregrino obsessa dominatu per apostolos soluitur, & Domino suo redditur. Pullum verò idem Dominus ascendit, nouellum, contumacem, durum: atque hæc omnia gentilis ignorantiæ vitia domantur, & tot animorum ferocitates vecto Deo fractæ sunt. Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet: & parabolicis significationibus, rerumque pręsentium conditionibus, futuri forma præmittitur. Erit enim Dominus in claritatis suæ aduentu gentes possidens: earumque mentibus tanquam victor insidens, toto comitatus sui agmine prædicabitur, patriarcharũ prophetarũ atque apostolorũ. Nam gloriã suam in vestimẽtis patriarcharũ Domino substernũt. Eorũ enim & generationibus & hominibus & insectationibus est Dñs prophetatus: eiq; omni dignitatis suæ ornatu cõcedẽtes, seq; sedili substernẽtes, docent omnem gloriam suam pręparationi dominici aduentus fuisse substratam. Illic etiam prophetæ vestimenta sua incedentis itineri substernunt. Hanc enim viam gentium vecturatum Dominum prædicauerunt: quicquid seculi amore postposito, mortibus se & lapidationibus offerendo, ipsis quodamodo corporibus exuerunt ad ingressum viæ talis oblatis. Apostoli quoque excisarum arborum ramos post vestimenta substernunt, sed nulla in hoc est humani officij reuerentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerẽt properantis ingressui: verum explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuri forma seruatur. Igitur infructuosarum arborum rami, id est, fidelium quondam gentium fructus, per apostolos itineri Domini substernuntur, & saluatoris iustificantur ingressu: & per eos inceditur, & gratissimum sit incedenti Deo ex ramis infœcundæ radicis officium *Turba autem et præcedens et consequens clamabat: Osanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.*) Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore? Verùm laudationis verba, redemptionis in eo exprimunt potestatem. Nam Osanna Hebraico sermone significatur redemptio domus Dauid. Deinde Dauid filium nuncupant, in quo agnoscerent regni æterni hæreditatem. Postremo benedictum in nomine Domini venientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat, Crucifige blasphemum. Sed peragunt formam futuri gesta præsentia: & compugnantibus licet eorum inter quos hæc gerebantur affectibus, quamuis mox diuersa essent consecutura, rerum tamen cœlestium fidem etiam inuitorum meditatur operatio. Commouetur deinde Hierosolyma, rerum enim nouitas motum attonitis afferebat. Templum verò introït, id est, ecclesiam traditæ à se prædicationis est ingressus: à qua primum omnia sacerdotalis ministerij vitia iure potestatis expellit. Reddẽda enim ab omnibus gratuita tradiderat, quæ gratuita fuerant consecuti: quia neque emi aliquid per corruptelam sacerdotis aut vendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem, præcipuè vendentium columbas euertit. Quæ porrò dignitas est in nundinis columbarum? aut quod priuilegium in auium istarum commerciis reseruatum est: vt vendentes eas honorem sibi arrogent cathedrarum? Sed in omni loco admonemur, altius verborum virtutes in istiusmodi significationibus contuendas. In columba secundum prophetiæ exempla, sanctum Spiritum intelligimus: in cathedris, sacerdotum sedes est. Ergo eorum qui sancti Spiritus donum venale habent, cathedras euertit, quibus ministerium à Deo commissum, negociatio est admonitionis eius commemorans autoritatem, quæ in propheta teneatur. Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Sed neque emere Iudæos in synagoga, neque vendere Spiritum sanctum posse existimandum est. Non enim habebant vt vendere possent, neque erat quod emere quis posset: sed præfiguratio futurorum dictis præsentibus continetur. Ecclesiæ vitia in ipso aduentu Domini claritatis esse purgãda. Infirmitates quoque cæcorũ & claudorũ curauit in tẽplo: & publicas ei' operationes fauor populi cõsecut' est:

Locus à D. Hieronymo notatus, in quo lapsus est ac D. Ambrosius.

Deut. 14.

Inuident

Inuident autem puerorum clamoribus principes sa- A
cerdotum, eumque admonent cur ista audiat:in redē-
ptionem enim venisse domus Dauid prædicabatur.
Quibus respondit: *Non legisse eos, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Cessantibus enim pruden-
tium iudiciis, hanc sibi à pueris atque infantibus, quo-
rum sit regnum cœlorum confessionis gloriam præ-
paratam: quia prudētes & principes seculi sapientiam
Dei reprobauerint, Christum autem regenerationis
paruuli lactentesque sint prædicaturi. *Ex his dictis ciui-
tatem egressus reliquit eos, atque in Bethania mansit:*) Infi-
delem videlicet synagogam deserens, in ecclesia gen-
tium demoratur. *Mane autem transiens in ciuitatem, esu-* B
*riit: & videns arborem fici vnam secus viam venit ad eam,
& reliqua.*) Idem etiamnum rerum cœlestium ordo
præmittitur. Nam in ficu, synagogæ positum exem-
plum est. Dato enim pœnitentiæ spacio, videlicet tē-
pore quod inter passionem & reditū claritatis est me-
dium, veniet esuriens plebis huius salutem, & inueniet
infœcundam: foliis tantummodo vestitā, id est verbis
inanibus gloriantem, sed fructibus vacuam, operibus
quippe bonis sterilem, & expectabis prouentibus nu-
dam. Et quia pœnitendi tempus excesserit: in perpe-
tuum sententia iudicij cœlestis arescit. Et in eo quidē
bonitatis dominicæ argumentum reperiemus. Nam
vbi afferre voluit procuratæ per se salutis exemplum, C
virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exer-
cuit: spem futurorum & animæ salutem curis præsen-
tium ægritudinum commendans. Nunc verò vbi in
contumaces formam seueritatis constituebat, futuri
speciem damno arboris indicauit: vt infidelitatis peri-
culum sine detrimento eorum, in quorum redemptio-
nem venerat, indicaretur. Admirantur verò discipu-
li, arborem in momento dicti ipsius aruisse: quia præ-
sentis facti efficacia futuri imaginē præferebat. Cùm
enim in regno cœlesti aduenerit, in tempore ipso ad-
uentus eius, infidelitatis Iudaicæ sterilitatem æternæ
damnationis sententia consequetur. Quos Dominus
si fidem habuerint non solum hæc, sed & maiora ho- D
rum eos posse confirmat. Illi quidem iudicaturi erant
Israel secundum antecedentes sponsiones: sed etiam
ius omne in Zabulo, quem montem nuncupat, essent
consecuturi. Ait enim ita: *Si fidem habueritis, non solum
de ficulnea facietis: sed & si monti huic dixeritis, Tolle, &
iacta te in mare, & fiet.*) O ingēs fidei præmium: cuius
merito in tantum potestas credentium extollitur, vt
iudicaturi vniuersos, pari seueritatis sententia in dam-
natione seculi, zaboli celsitudinē molemque demer-
gant. Contuendum autem est, qua ratione synagoga
ficus arbori comparetur. Hæc nanque arbor, dissimi-
liter à cæterarum arborum & natura & cōditione flo-
rescit. Nam flos ei primus in pomis est, sed nō his quæ E
maturitatem vt emerserint cōsequentur: Grossa enim
hæc & communis vsus, & prophetica autoritas nun-
cupauit. Verum postea internæ fœcunditatis virtute
exuberante, eiusdem speciei atque formæ poma pro-
rumpunt: quibus prorumpentibus ista truduntur,
& salutis quibus continebantur radicibus decidunt, a-
liaque illa exeuntia vsque ad maturitatem fructuū pro-
uehuntur. Sed de superioribus illis, si quando incide-
rit vt in sinu virgularum ex ramulo eodem prodeun-
tium emerserint: manent semper, & non sicut grossa
cæteris decidūt: sed hærēt sola, pomaq; cætera matu-
ritate præueniūt. Et hos pulcherrimos fruct⁹ arbor illa
ex se dabit: qui cum grossis cæteris promergentes, de
medio vtrarumque virgularum clauiculo proferētur.

Igitur ex conditione arboris, propria & competens
synagogæ similitudo proposita est. Primos enim po-
puli fructus, quos ab exordio protulerat, grossorum
amisit exemplo: quia plebem eius inutilem, fidelis &
pertinax, & vsque ad consummationem temporum
manens populus gentium protrusit. Veruntamen cre-
dentes primi ex Israel apostoli, & inter legem & E-
uangelia grossorum modo hærentes: cæteros resurre- *Genes. 3.*
ctionis gloriæ tempore anteibunt. Et quidem iam in
exordio Genesis, in huius rei formam pudorem suum
Adam atque Eua huius arboris foliis texerūt, cum se-
ipsos ad aduentum Domini vocantis occulerent: quia
synagoga infidelis, & legis mandata transgredi-
ens, impudentiæ suæ fœditates & turpitudinum con-
fusionem, infructuosis esset verborum velamētis, tan-
quam ficus foliis contectura. Atque hæc quidem de
natura arboris interiecta sunt, vt comparationis pro-
prietas intelligi possit. Reliquus itaque gestorum or-
do est contuēdus. Pharisæi multa exinde viderant in-
gentibus magis digna miraculis: sed nunc maximè so-
liciti sunt, & interrogant in qua hæc faciat potestate.
Res enim sub præsentium gestorum effectibus ingens
futurorum complectebatur arcanum: Atque idcirco
ex eo specialiter interrogandi reperitur instinctu, sub
quo totius periculi præformatio proferebatur. Domi-
nus respondit, dicturum esse se in qua hæc faceret po-
testate: si modo illi interroganti sibi respondissent,
Ioannis baptisma vtrum de cœlo, an ex hominibus
putarent esse. At illi responsionis periculo cunctātura
cogitantes si de cœlo professi essent, confessione sua
se reos reprehendendos, cur cœlestis testimonij auto-
ritati non credidissent: si ex hominibus dixissent, tur-
bas verebantur. Plures enim prophetam Ioannem ha-
bebant. Responderunt itaque nescire se. Non vtique
de cœlo nesciebant, cum conuinci veritate profes-
sionis suæ metuūt: sed verum de se, etiam cum fallen-
di voluntate dixerunt. Per infidelitatem enim suam,
de cœlo esse Ioannis baptisma nescierunt. Quòd au-
tem ex hominibus esset, idcirco non potuerunt scire:
quia non erat. *Homo quidam habebat duos filios, & reli-
qua.*) Multa & grauia sunt, quæ confundere intelli-
gentiam possint: nisi prioris & posterioris sensus ordi-
nem tenuerimus. Quis enim hic existimari poterit fi-
lius senior: qui iterum se ad opus negauerit, & per pœ-
nitentiam emendatus eò rursum profectus sit? Atqui
Israel non pœnituit: sed in dominum manus intulit, &
vniuersitas eius Deum suum impio ore crucifixit. Iu-
niorem autem quem sentiemus, qui iturum se spopō-
derit & nō abierit? Sed gentiū peccatorumque plebs,
id quod spopondit effecit. Abiit enim, & ad opus ad
quod vocabatur egressa est. Quomodo ergo ea esse
quæ nō abiit sentietur? Deinde ipsa pharisæorum res-
ponsio quid momenti habeat quærendum est. Dicūt
volūtati iuniorem obedisse. Hoc rerum ratio non pa-
titur, vt simulata professio meritum perfectæ veritatis
obtineat: vt plus sit fefellisse spondentem, quàm per-
fecisse omnia non pollicentem. Quis autem non malit
negari sibi id quod poscat, dummodo quod popo-
scerit fiat, quàm non fieri quod spōdeatur vt fiat: cùm
facti effectus ex desperatione sit grauior, spes autē de-
stituta plus doleat? Nisi fortè poscentium voluntas
sola sibi adulatione spondentium blandiatur. Recor-
dādum igitur est, propositionem comparationis istius
ex eo sermone descendere, qui initus sit de Ioanne:
vt infidelitatis cunctationem, & ex ea silentij necessi-
tate istiusmodi positum eos obiurgaret exemplum.

Sed ſicut in cæteris admonuimus, hic quoque meminiſſe nos oporteret rationi rerum præſentium aliquid (A) interdum ea conditione deeſſe, vt futurorum ſpecies ſine damno aliquo præfiguratæ efficientiæ expleatur. Primus filius eſt populus ex phariſæis in præſens à Deo per Ioannis prophetiam vt præceptis ſuis obtemperaret admonitus. Hic inſolens & inobediens & dictis præſentibus contumax fuit: habens in lege fiduciam, & pœnitentiam peccatorum gloria prærogatiuæ ex Abraham nobilitatis aſpernans. Qui deinceps operum miraculis poſt Domini reſurrectionem pœnitens ſub Apoſtolis credidit, facti fide ad voluntatem Euangelicæ operationis regreſſus, anterioris inſolentiæ culpam pœnitendo confeſſus eſt. Filius autem mi- (B) nor, plebs eſt publicanorum & peccatorum, ipſa peccati in qua tum demorabatur conditione poſterior: cui præceptum ſit per Ioannem, vt à Chriſto expectaret ſalutẽ, & ab eo baptizata crediderit. Sed quod ait, ſpopondiſſe eam ituram ſe & non iſſe, oſtendit credidiſſe eam quidem Ioanni: ſed quia Euangelicam accipere doctrinam non niſi poſt paſſionem Domini per Apoſtolos potuit (tum enim erant humanæ ſalutis ſacramenta peragenda) non iſſe eam ſignificat. Denique non ait noluiſſe, ſed non abiiſſe. Res extra culpam infidelitatis eſt: quia in facti erat difficultate ne fieret. Non igitur ire ſtatim ad opus quod præceptum eſt noluit: ſed quia iri non poterat, non iit. In eo enim ne- (C) ceſſitatis mora ſine crimine volũtatis oſtẽditur. Et in reſponſione quidem phariſæorum quædam eſt neceſſitas prophetiæ. Nam inuiti licet, confitentur, quis obſecutus ſit voluntati: iunior ſcilicet filius, obediens profeſſione, licet non efficiens in tempore quia fides ſola iuſtificat. Atque ideo publicani & meretrices in regno cœlorum erunt priores: quia Ioanni crediderint, & in remiſſionem peccatorũ baptizati, aduentum Chriſti confeſſi ſint, curationum opera laudauerint, ſacramentum paſſionis acceperint, virtutem reſurrectionis agnouerint. Principes autem ſacerdotum & phariſæi videntes hæc & contemnentes, qui iuſtificati per fidem non erant, nec per pœnitentiam regreſſi (D) ſunt ad ſalutem: atque ideo in perpetuum, fructus eorum ſub maledictione ea quæ in ficu arbore præformabatur, areſcit.

De vinitoribus, qui miſſos ad ſe ob recipiendos fructus interficiunt. De inuitatis promiſcuis, & de veſte nuptiali. Canon. XXII.

ALIAM *parabolam audite. Homo erat paterfamiliâs: & plantauit vineam, & ſepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, et turrim ædificauit, et reliqua.*) Quæſtio omnis in abſoluto eſt. Nam etiam ipſi principes ſacerdotum & (E) phariſæi de ſe dici hæc intelligentes, in iram accenſi ſunt: ſed perſonarum proprietas & rerum comparationes ſunt proferendæ. Patremfamiliâs hic patrem Deum intelligimus: qui populum Iſrael in prouentus optimorum fructuum plantauerit, quiquid eos ſanctificatione paterni nominis, id eſt, nobilitate Abrahæ & Iſaac & Iacob, intra fines ſuos tanquam ſepto aliquo cuſtodiæ peculiaris incluſerit, Prophetas quoque quædam quaſi torcularia aptauerit, in quos muſti modo quædam vbertas ſancti Spiritus feruẽtis influeret. In turri autem, eminentiam legis extruxerit: quæ & in cœlum ex ſolo egreſſa proueheret, & ex qua ſpeculari Chriſti poſſet aduentus. In colonis verò, principium, ſacerdotum & phariſæorum eſt ſpecies quibus in plebem poteſtas eſt permiſſa doctrinæ. In ſeruis verò qui miſſi ſunt vt fructus perciperent, varius & ſæpe repetitus progreſſus eſt prophetarum. Miſſi autẽ rurſum plures prioribus, tẽpus illud eſt, quo poſt ſingulorũ prædicationẽ plurimus in vnũ prophetãtiũ numerus emiſſus eſt: qui variis temporibus verberati & lapidati & occiſi ſunt, fructus inſtitutæ plebis edoctæq; repetẽtes. In filio verò ad vltimum miſſo, Domini noſtri & aduentus & paſſio eſt: qui extra Hieruſalem tanquã extra vineã in ſententiã damnationis abiectus eſt. Conſilium verò colonorum, & hæreditatis occiſo hærede præſumptio ſpes inanis eſt, gloriam legis perempto Chriſto poſſe retineri. In patrisfamiliâs reditu, tempore iudicij gloria eſt in filio paternæ maieſtatis aſſiſtens. In reſponſione autẽ ipſorum principum & phariſæorum, redditur dignius Apoſtolis legis hæreditas. Sec hic filius, lapis eſt ab ædificatoribus improbatus, & in faſtigium angularis electus: & in oculis omnium mirabilis, & inter legem atque gentes lateris & ædificij vtriuſque coniunctio. *Simile eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo: et miſit ſeruos ſuos vocare inuitatos ad nuptias, et c.*) Et hęc qui- *Matth. 22.* dem parabola diſtinguenda tẽporibus eſt, & dignoſcenda perſonis eſt. De perſona regis & filij, abſoluta intelligentia eſt. Feciſſe autem patrẽ nuptias filij, & ſic inuitaſſe, noua ratio eſt. Nam nuptias facere, & autoris & temporis eſt nuptiarũ. Verùm hic nuptiæ, vitæ cœleſtis & in reſurrectione ſuſcipiẽdæ æternæ gloriæ ſacramẽtum eſt. Meritò igitur à patre ſunt factæ: quia æternitatis huius ſocietas, & noui corporis deſpõſata coniunctio, perfecta iam habebatur in Chriſto. Et in hos quidem loco, admonemus ita vt & in ſuperiore, vbi de repudij conditione tractatũ eſt, diligenter quæ de ratione reſurrectionis ſignificata ſunt contueri: & *Geneſ. 2.* id quod ſub perſona Adæ ad Euam dictum eſt, quia ſacramentũ magnũ ſit, ne incurioſe relinquatur. Qui autem admonentur vt veniant inuitati, antea populus Iſrael eſt: in gloriam enim æternitatis per legẽ eſt aduocatus. Serui miſſi qui inuitatos vocarent, apoſtoli ſunt: eorum enim erat proprium, commonefacere eos quos inuitauerant prophetæ. Qui verò iterum cum præceptorum conditione mittuntur: apoſtolici ſunt viri, ſucceſſores apoſtolorũ. Tauri autẽ ſaginati, glorioſa martyrum ſpecies eſt: qui confeſſione Dei tanquam hoſtia electa ſint immolati. Saginata verò, ſunt homines ſpirituales: tanquam cœleſti pane ad euolandum aues paratæ, cæteros accepti cibi vbertate explerturæ. His enim omnibus iam paratis, & in numerum cõplacitæ Deo multitudinis regni cœleſtis gloria tanquam nuptiæ nunciantur. Sed eorum quoque admonitionem ita neglexerunt, vt aliqui eorum ambitione ſeculi tanquã in agro occuparẽtur: plures verò ob pecuniæ cupiditatem negotiatione detinerentur: cæteri autẽ miſſos ſeruos, quod in ipſis Apoſtolis expletũ eſt, affectos iniuriis occiderũt. Sed tam immanis facti ſcelus, vltio digna conſequitur. Miſſi exercitus cœleſtes omnem eorũ congregationẽ iudicio Dei vrẽt, & flammis æterni ignis ſuccendent: quia contra humanitatis affectum homicidarũ odiis ſæuierunt. Quoniam verò de iudicij tẽpore & reſurrectionis iſta loqueretur: ſermonẽ eundẽ ad congregationẽ gentium retulit. Indignis enim repertis his qui primi inuitati fuerãt, iubet iri ad exit⁹ viarũ: dono enim gratiæ vitæ anterioris crimina remittũtur. Nã ſæpiſſime viã tẽpus ſeculi intelligẽdam monuimus. Atq; ideo ad exitus viarum iubentur

ire,

ire, quia omnibus retroacti donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias iubet: & mali in illâ cû bonis veniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu inuitatis profecta est: sed per vitium inemendatæ voluntatis, discrimen est vocatorum. Et quia in fallendis hominibus plurimum artis solcat habere simulatio, quæ si nos vel secreto mentis alienæ vel simplicitate iudicij nostri fefellerit, tamen Deû latere non possit: ideo ingressus Deus felicis resurrectionis istius cœtum, & hominem accumbentem sine nuptiali veste conspiciens, interrogat quomodo sit ingressus. Nunquid inuitandorum habitum designauerat? Deinde cùm inuitari quousque iussisset, quomodo vnus omnibus poB terat esse vestitus? Aut si certus ex consuetudine conuiuantium in nuptijs habitus soleret esse: ab inuitantibus ac ministris potuisset inhiberi. Sed quia malos intelligere non omnium est, & humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatæ mentis intelligit: idcirco hunc malû & indignum cœtu nuptiali Deus solus inuenit. Vestitus autem nuptialis est gloria Spiritus sancti, & candor habitus cœlestis: qui bonæ interrogationis confessione susceptus, vsque in cœtum regni cœlorum immaculatus & integer reseruatur. Hic itaque tollitur, & in exteriores tenebras mittitur: quia multi vocati sunt, & pauci electi. Non est igitur paucitas in inuitatis, sed raritas in electis: quia in inuitante sine exC ceptione publicæ bonitatis humanitas est, in inuitatis verò de iudicij merito probitatis electio est.

De tributo Cæsari dando, & de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum vxore. De mandato maximo. De Dauid filio. Canon XXIII.

Matth. 22. *TVnc abierunt pharisæi & consilium fecerunt vt Iesum caperent in verbo, & reliqua.*) Frequêter pharisæi commouentur: & occasionem insimulandi eum habere ex præteritis non possunt. Cadere enim vitium in gesta eius & dicta nô poterat: sed de malitiæ affectu, in omnem se inquisitionem repetiundæ accusationis extendunt. Nanque à D seculi vitijs atque à superstitionibus humanarum religionum, vniuersos ad spem regni cœlestis vocabat. Igitur an violaret seculi potestatem, de propositæ interrogationis conditione pertentant: an videlicet reddi tributum Cæsari oporteret. Qui interna cognitionum secreta cognoscens (Deus enim nihil corû quæ intra hominem sunt absconsa non speculatur) afferri sibi denarium iussit: & quæsiuit cuius & inscriptio esset & forma. Pharisæi responderunt, Cæsaris eam esse. Quibus ait, Cæsari redhibenda esse quæ Cæsaris sunt: Deo autem reddenda esse quæ Dei sunt. O plenâ miraculi responsionem, & perfectam dicti cœlestis absolutionem. Ita omnia inter contemptum seculi & contumeliam lædendi Cæsaris temperauit, vt curis omniE bus & officijs humanis deuotas Deo mentes absolueret: cum Cæsari quæ eius essent reddenda decernit. Si enim nihil eius penes nos resederit, conditione reddendi ei quæ sua sunt non tenebimur. Porrò autem si rebus illius incubamus, si iure potestatis eius vtimur, & nos tanquam mercenarios alieni patrimonij procurationi subijcimus: extra querelam iniuriæ est, Cæsari redhiberi quod Cæsaris est: Deo autem quæ eius sunt propria reddere nos oportere: corpus, animam, voluntatem. Ab eo enim hæc profecta atque aucta retinemus: proinde condignum est, vt ei se totum reddant, cui debere se recolunt & originem & profectû.

In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse A *resurrectionem, & reliqua.*) Sadducæi extra fidem resurrectionis sunt. Et quia eam Dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus ex efficiendi voluntate proponunt: septem videlicet fratrum eandem coniugem, cuiusnam eorum in resurrectione futuram esse respondeat. Atque ita quidem publica opinio accipit, de resurrectionis conditionibus nihil in scripturis prophetalibus contineri. Sed Dominus ait: *Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.*) Ergo scriptum est: & cessare debet ambiguitas, quam autoritas tanta condemnat. Hanc enim eandem calumniam afferre plures solent, in quam formam muliebris sexus resurgat: & an rursum cum ipsis naturæ suæ & corporis officijs B reformetur. Nos quidem temerè locum hunc à cunctis fermè præteritum contingimus: sed admonemus id tantum Domino fuisse propositum, cuius vxor sit deputanda de septem: Dominum autê obiurgasse cur errarent, nescientes scripturas Deíque virtutem, quia non nubent neque nubentur. Et quidê suffecerat aduersus Sadducæos ita sentientes, opinionem corporeæ illecebræ recidisse, & officiis cessantibus inania hæc corporum gaudia sustulisse: sed adiecit, *Erunt similes angelis Dei.*) Quia igitur eas angelis similes sacramentum scripturarum & diuinæ virtutis potestates futuras esse demonstrat: qualis in scripturis autoritas est de angelis opinâdi, talem in resurrectione spei nostræ sensum oportet esse de fœminis. Et hæc quidem de resurC rectionis conditionibus propositæ reddidit quæstioni: de ipsa verò resurrectione, aduersum infidelitatem eorum ita locutus est. *Non legistis quod dictum est vobis à Deo dicente: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viuorum.*) Sermo enim hic ad Moysen sanctis istis patriarchis iâ pridem quiescêtibus extiterat. Ergo quorû erat Deus, hi Deum habebant. Nihil autem poterant habere si non erant. Quia in natura rei est, vt esse id necesse sit cuius sit alterum. Atque ita Deum habere viuentium est, cùm Deus æternitas sit, & non sit eorum quæ mortua sunt habere id quod æternû est. Et quomodo esse D illi futuríque semper negabuntur, quorû se esse profiteatur æternitas? *Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset Sadducæis, congregati sunt aduersus eum: & interrogauit eum vnus ex his legis doctor, & reliqua.*)

Succedunt Sadducæis tentantibus Pharisæi. Et illis quidem, côgruenter fuerat de resurrectione respôsum: vt in lege ipsa ex qua erant profecti, côtineri sperandæ resurrectionis fidem conuincerentur. Pharisæi verò habere se scientiam legis gloriabantur: quæ ad futurorum speciem prælata, imaginem consecuturæ veritatis continebat. Quærunt autem quod mandatû potissimum esset in lege: non contuentes meditationem legis in Christo fuisse perfectam. Et quidem inE solentium ignorantiæ legis ipsius verbis responsum est, quæ responsio omnem in se veritatis est complexa doctrinâ. Propriû enim Domini nostri Iesu Christi officium est, cognitionem Dei afferre: & intelligentiam nominis eius potestatísque præstare. Missus enim venerat: & ex æternitate deductus, his quæ erant Deo placita perfungebatur. Respondit itaq; primum esse mandatum: Diliges Dominû Deû tuû in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mête tua. Nô enim aliud ille efficiebat, quâ quod lex côtinebat: quia præcepta legis, eorû quæ gesturus ipse erat formam complectebantur. Admonet igitur cognitionis eius quam habere se gloriabantur in lege: Deum omnipotentê cum omni affectu mentis, cordis, animæ, diligendum:

vt admonitionem suam præmissa legis mandata firmarent. Deinde adiecit: *Hoc est magnum & primum mandatum. Secundum verò simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum.*) Sed mandatum sequens & simile, significat idem esse & officij & meriti in vtroque. Neque enim aut Dei sine Christo, aut Christi sine Deo potest vtilis esse dilectio. Alterum igitur sine altero, nullum ad salutem nostram affert profectum. Et ideo in his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Quia lex & prophetia omnis Christi deputabatur aduentui: & aduentus eius per supplementum eorũ cognoscendi Dei intelligentiam præstabat. Nam de proximo, frequenter admonuimus, non alium intelligendum esse quàm Christum. Cùm enim patrem, matrẽ, filios, caritati Dei præponere inhibeamur: quomodo dilectio proximi, diligendi Dei simile mandatum est? Aut relinquitur aliquid quod amori Dei possit æquari: nisi quia similitudo præcepti parem caritatem diligendi patrem & filium exigebat? Atque vt legis ipsius verbis argui possent, & de proximo manifestior intelligẽtia panderetur, requirit, Quid illis videretur, Christus cuiusnam filius futurus esset. Qui responderunt: Dauid. Quibus que ait: Quomodo in spiritu Domin' à Dauid nuncuparetur, qui eius filius futurus esset? Et quomodo ab eo dictum esset: Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Erat quidem verum, Christum ex Dauid semine procreandum: sed similitudo nominis quia Dominus Domino dicebat, & qua à dextris collocabat, donec omnes inimicos subderet pedibus ipsius, significabat & de consortio nominis substantiæ vnitatem, & de assidendi inuitatione iudicium, & de vniuersorum subiectione virtutem: vt meminissent in eo qui ex Dauid oriebatur, æternæ virtutis & originis substantiam contineri, & Deum in homine mansurum.

De cathedra Moysi, super quam sederunt scribæ & pharisæi. De clauso ab ijsdem regno cœlorum. Et ab ijsdem comedi domos viduarum, circumeuntibus mare & aridam, & dicentibus: Quicunque iurauerit in templo, nihil est. Et de decimantibus mentam & anetum. Et de ædificantibus sepulcra prophetarum. Et de Hierusalem, quæ interficit prophetas & lapidat eos qui ad se missi sunt.

Canon XXIIII.

Matth. 23. *TVNC Iesus locutus est turbis & discipulis suis, dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi & reliqua.*

Legis de se testantis gloriam prætulit, quæ imaginẽ in se futuræ veritatis expresserat: in omnibus enim Christi meditabatur aduentum. Quicquid enim in ea continebatur, in profectum manifestandæ eius cognitionis assumptum est. Iubet igitur præceptis pharisæorum obtemperari, quia in Moysi cathedra sederunt: iubet legis mandatis omnibus obediri, sed à factis eorum atque operibus abstineri, vt mores hominum atq; infidelitas non legis doctrina vitetur. Ipsi enim subdito sibi populo grauissima legis onera imponunt, ne digitum quidem suũ cuntingendis ipsis admouentes. Quinetiam præcipiunt Deum ex toto corde diligi, & proximum tanquam se amari: ipsi aduersum legis sibi latæ testimonium, Deũ in Christi passionibus persequẽtes. Verborũ quoque suorum gloriam tanquam phylacteria dilatantes, quibus vitæ æternę autor Deus nõ sit intellectus in Christo: seséque ex honore legis emissos tanquam fimbrias ex veste magnificent, qui totius legis ignari, neq; opera neque virtutem eiusipsius legis agnouerint: Amantes primos accubitus in conuiuijs, qui igni æterno (cõuiuantibus potius cum Abraham gentibus) deputantur: Et primas cathedras in synagogis, ipsi doctorem suum secundum legis & prophetarum testimonium nescientes: Sed & salutationes in foro, quibus humilitas cordis & mioisterium in omnes est imperatũ. Vocari etiam ab hominibus magistri volunt, doctrinæ legis ignari: & magistrum salutis perpetuæ respuentes. Quæ quia omnia prophana atque peruersa essent, factorum imitatione damnantur: legis autem audientia & dictorum obedientia, quia Christum loquebantur: exigitur. Verùm in contrarium discipulis iam se scientibus, totius humilitatis præcepta consummat: vt meminerint omnes fratres esse, id est, filios parẽtis vnius: & per nouæ natiuitatis generationem terreni ortus excessisse primordia, & vnum sibi esse omnibus cœlestis doctrinæ magistrum, & gloriam honoris æterni humilitatis conscientia capessendam: quia insolentiam Deus humilem effecturus sit, & humilitatem elaturus in gloriam. *Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum.*) Simulationem eorum pœnæ significatione condemnat. Væ enim vox dolentis est. Cludere autem eos regnum cœlorum ideo ait, quòd in lege meditationem eius quæ in Christo est veritatis occultent, & corporeum aduentũ à prophetis prædicatum doctrinæ simulatione abscondant: ipsíque nõ adeuntes viam æternitatis in Christo, adire quoque cæteros non sinant. *Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui comedistis domos viduarum.*) Hinc illæ sunt veritatis inficiæ, hinc adeundæ cæteris salutis inhibitio & regni cœlestis obseratio: vt in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio, vt longæ orationis dignatione spolientur, vt ab his cœlestis cognitio tanquam à thesauro repositæ opulentiæ expetatur, vt legis dignitas gratiæ silentio perseueret. Et ideo accipiãt amplius iudicium: quia & pœnam proprij peccati, & reatum alienæ ignorantiæ debebunt. *Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam.*)

Væ vox dolentis.

In maris & terræ peragratione, significat in totis orbis finibus eos esse Christi Euangelio obtrectaturos: & legis iugo contra iustificationem fidei aliquos subdituros. Proselyti enim sunt ex gentibus in synagogã recepti, quorum futurorum raritas in vno indicatur. Neque enim post Christi prædicationẽ, doctrinæ eorum fides relicta est: sed quisquis fuerit acquisitus ad plebem filius sit gehennæ, pœnæ soboles, & æterni iudicij hæreditas: quia adoptio ex gentibus Abrahæ familiam factura sit. Ideo autem pœnæ duplicatæ erit filius: quia neque remissionem peccatorum sit gentilium consecutus, & societatem eorum qui Christum persecuti sunt sit secutus. *Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicunque iurauerit in templum, nihil est.*) Reuerentiam humanarum obseruationum, & contumeliã propheticæ traditionis exprobrat: quòd inanibus honorẽ darent, & detraherent honorandis. Legem nanq; ipse dederat, & lex non inficientiam continebat, sed meditabatur effectus. Nam ornatus altarij atque templi, nõ dignitatẽ de cultu cõciliabat: sed futurorũ speciem eo decore fingebat. Nã aurũ, argẽtũ, æs, orichalcum, margaritæ, crystallus, propriam significantiam pro natura vuiuscuiusque metalli complectuntur. Igitur redarguit quòd aurum templi & dona altaris pro sacramentorum religionibus venerarentur, cùm honor potior esset & altaris & templi: quia ad futurorum speciem & aurum

aurum templo, & donum dedicaretur altari. Et ideo A aduenienti Christo inutilem esse fiduciam legis: quia non in lege Christus, sed lex sanctificaretur in Christo, in qua veluti sedes thronúsq; sibi positus sit. Qui qui quia religiosus habebatur, religionem ab eo necesse est quis in illo confidat acceperit: atque ita stulti cæcique sint, sanctificante præterito sanctificata venerantes. *Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anetum, & reliqua.*) Mentis occulta & obscuram volũtatum iniquitatem redarguit: quòd ea quæ in decimis mente atque aneti lex præscribit efficiant, vt implere legem ab hominibus existimẽtur: misericordiam verò atque iustitiam & fidem & omnem beneuolentiæ affectum reliquerint, quod proprium hominis officium est. B Quia decimatio illa holeris, quæ in præformationem futurorum erat vtilis, nõ debebat omitti: effici autem hoc oportebat, vt fidei & iustitiæ & misericordiæ partibus functi, non imitatione fingendæ, sed veritate retinendæ voluntatis operibus placeremus. Et quia minus piaculi est decimationem holeris potius quàm beneuolentiæ officium præterire: irridet eorum in colandis culicibus diligẽtiam, quorum in glutiẽdis cameli esset incuria, peccata videlicet leuia vitantium & grauia deuorantium. Par quoq; in eos pœnæ denũciatio est, qui calices & paropsides extrinsecus eluentes, eorũ interiora nõ mundent: & iactantiam inutilis studij sequentes, vtilitatis C perfectæ ministerium derelinquant. Calicis namque vsus interior est: qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterius? Atque ideo interioris conscientiæ nitor est obtinẽdus, vt ea quæ corporis sunt forinsecus eluatur. Sepulcris quoque eos comparauit, quæ humano opere cultúque splendentia, mortuorum ossibus & cadauerum immundicijs interius sordescant: præferant scilicet inanibus verbis iustitiæ speciositatem, habeant vero intra se conscientiæ suæ mentisque fœtorem.

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum & reliqua.)

Iudicij forma in absoluto est, & vnicuiq; nostrûm D ex natura sensus atque opinio æquitatis imponitur: vt minus ex eo veniæ iniquitatis opus habeat, quo magis æquitatis imponitur: vt minus ex eo veniæ iniquitatis opus habeat, quo magis æquitas ignorata non fuerit. Prophetas namque omnes, legis populus occidit: in odium enim eorum, amaritudine obiurgationis accensi sunt. Nam voce publica, furta, cædes, adulteria, sacrilegia eius coarguebant. Et quia indignum eum cœlesti regno ob hæc opera denunciabát, & hæredes testamenti Dei gentes futuras prædicabant: vario pœnarum genere confecti sunt. Sed parentum facta posteritas ita detestata est, vt prophetiæ libros venerentur, memorias adornent, sepulchra instaurent: talíque reuerentia, extra culpam se esse paterni sceleris testẽtur. E Qui ergo prophetas cum grauissimo piaculo occisos fatentur: qua venia Christum qui prophetarum scopus est condemnabunt, cum ea quæ detestentur etiam multiplicato facinore perficiant? Atque ideo & serpentes & viperina generatio sunt, quia mensuram paternæ voluntatis implebunt. Et quomodo effugiẽt iudicium, detestantes cædem prophetarum? & vsque ad crucis mortem Dominum persequentes? A quibus propter Apostolos, qui de futurorũ reuelatione prophetæ sunt, & de Christi agnitione sapientes, & de legis intelligentia scribæ, cæsos, lapidatos, crucifixos, & à ciuitatib⁹ in ciuitates fugatos, omnis sanguis iustorũ ab Abel vsq; ad Zachariã redundauit: vt quibus obeditũ si fuisset, propriorũ criminũ esset venia præstita, ab his ob eosdem interemptos pœna in eos qui peremerint paternorum quoque facinorum cogeretur. *Hierusalem Hierusalem quæ interficis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, &c.*) Inter multa obiurgationum genera semper misericordiæ suæ protestatur affectum, cuius hinc omnis querela est, quòd regredi in salutem quam præstabat abnuerent. Occiderát enim prophetas, & ad se missos lapidauerant. *Hierusalem.*) In ciuitatis nuncupatione, habitantium facinus ostenditur. Et idcirco Abel sanguis & Zachariæ, in hanc eorum posteritatem venturus ostenditur: quia iam in his habitans Christus & prædicans erat passus. Quòd si creditum ei fuisset, non solum extra pœnã necis prophetarum credentium fides fuerat: sed illam ipsam dominicæ passionis sententiam esset venia cõsecuta. At verò cùm nec post resurrectionem creditum ei fuerit: etiam vltio ab his Abelis & Zachariæ sanguinis reposcitur. Quamuis enim corporeus hæc loquatur, & opem vniuersis homo repertus exhibeat: frequenter tamen cõgregare eos voluit prædicationibus prophetarum. Sed frustra hunc impendit affectum, & incassum. Tanquam gallina congregans pullos suos continere eos sub alis suis voluit: terrena videlicet nunc & domestica auis factus, quodam corporis sui tanquam alarum operimento, calore vt pullis suis vitæ immortalis indulgens, & in volatum velut noua generatione producens. Pullis enim alia nascendi ratio est, alia viuendi. Nam primum ouorum testis tanquàm claustro corporis continentur: dehinc postea parentis sedulitate confoti, exeunt in volatum. Huius igitur familiaris ac penè terrenæ auis more, congregare eos intra se voluit: vt qui conditione nascendi editi iam fuissent, nunc alterius generationis ortus & calore consouentis renati, in cœleste regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Quod quia noluerunt: domus eorum deserta & vacua relinquetur, id est, indigni habitatione sancti Spiritus erunt. Sua enim domus, nõ Dei esse cœperunt: & in contumacia infidelitatis manentes, vsque in id tempus eum non videbũt, quo in Domini nomine reuertentem, etiam inuita infidelitatis confessione benedicent.

De structura templi interrogantibus discipulis. Et de his qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo. Et qui in agro sunt, ne reuertantur tollere tunicam suam. Et de prægnantibus & nutrientibus. Canon XXV.

Matth. 24.

Et egressus de templo ibat: & accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei structuram templi, & reliqua.) Post comminationem desertæ Hierusalem, tanquam commouendus ambitione templi esset, magnificentia ei extructionis ostenditur: qui ait destruenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim æternum ad habitationem sancti Spiritus consecrabatur: homo scilicet, per agnitionem filij, & confessionem patris, & præceptorum obedientiam, Deo fieri dignus habitaculum. Et cùm secessisset in montem, adeuntes eum secreto discipuli interrogant quãdo hæc fierent: quódue signum & aduentus sui & cõsummationis seculi noscerent. Et quia tria hæc in vnũ quæsita sunt: distinctis & temporis intelligẽtiæ significationibus separantur. Respondetur igitur primum de ciuitatis occasu: & confirmantur veritate doctrinę,

ne quis fallax ignorantibus posset nbrepere. Venturi enim erant etiam eorum tempore, qui se Christum esse nuncupaturi. Vt igitur fides pestifero mendacio detrahi posset, admonitio præcessit. Venit enim Samaritanus Simon Zabolicis instructus & operibus & dictis: pluresq; factorũ miraculis deprauauit. Et quia hoc in Apostolorum tempora conueniret, ait: Nõ est finis. Sed ne tunc quidem cum gentes aduersus se mutuo & regna cõcurrent, & fames ac terræ motus erũt: quia in his non vniuersitatis huius dissolutio est, sed dolorum initia, malis omnibus exinde cœpturis. Confirmat igitur eos ad tolerantiam passionum: fugæ, verberationis, interitus, & publici in eos odij, propter nomen eius. Atque his quidem vexationibus multi turbabuntur, & tantis insurgentibus malis scandalizabũtur, & vsque in mutuum odium excitabuntur. Et falsi prophetæ erunt (vt Nicolaus vnus ex septem diaconibus fuit) multósque ementita veritate peruertent: & abundante nequitia caritas frigescet. Sed vsque in finẽ perseuerantibus salus reseruata est: ac tum per omnes orbis partes viris apostolicis dispersis, Euangelij veritas prædicabitur. Et cùm vniuersis fuerit cognitio sacramenti cœlestis inuecta, tum Hierusalem occasus & finis incumbet: vt prædicationis fidem & infidelium pœna & metus ciuitatis erutæ consequatur. Hæc igitur in eam vt fuerant prædicta perfecta sunt: & lapidatis, fugatis, peremptis apostolis, fame, bello, captiuitate, consumpta est. Ac tum fuit digna non esse, cùm eiectis prædicatoribus Christi, indignam Dei prædicatione se præbuit. Sequitur deinde & indicium aduentus futuri. Cùm abominationem desolationis stantem in loco sancto videbunt: tunc claritatis reditum intelligendum. Et de quo quidem, beatissimo Daniele & Paulo prædicantibus, superfluũ nos puto habere sermonem: de antichristi enim temporibus hæc locutus est. Abominatio ex eo dictus, quòd aduersus Deũ veniens honorem sibi Dei vindicet. Desolationis autem abominatio, quia bellis & cædibus terram cum piaculo desolaturus sit, atque à Iudæis susceptus loco sanctificationis insistent, vt vbi sanctorũ precibus Deus inuocabatur, illic ab infidelibus receptus Dei honore venerabilis sit. Et quia proprius iste Iudæa erit error, vt qui veritatem respuerunt, suscipiant falsitatem, Iudæam deseri monet, & transfugere in montes: ne admixtione plebis illius Antichristo crediturae visa, vt contagio afferatur, sed omnibus qui tunc fideles erũt, tutiora futura sint deserta montinm, quàm frequentata Iudææ. Quod autem ait: *Et qui in tecto sunt, non descendant tollere aliquid de domo:)* Præceptum istud secũdum humanam intelligẽtiam rationem dicti factique non recipit. Qui enim in tecto est, & Iudæam sit relicturus, nisi descendens ex eo abire non poterit. Aut quæ vtilitas est, consistere in tecto, & nõ in domo manere? Sed frequenter admonuimus proprietates verborum & locorum contuendas, vt momenta præceptorum cœlestium consequamur. Tectum est domus fastigiũ, & habitationis totius celsa perfectio. Domus enim nulla dici poterit vel esse sine tecto. Qui igitur in consummatione domus suæ, id est, in corporis sui perfectione constiterit, regeneratione nouus, spiritu celsus, & diuini muneris absolutione perfectus: non descendere in humiliora rerum secularium cupiditate debebit, neque interioribus corporis illecebris prouocat⁹ de tecti sui sublimitate decedere. *Et qui in agro erit, non reuertatur tollere tunicam suam.)* Scilicet positus in operationem præcepti, non ad curas pristinas reuertatur. Neque aliqua corporis indumenta desideret: ob quæ reuersus, veterum exinde peccaminũ quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus. *Væ prægnantibus & nutrientibus.)* Simpliciter quidem istud propter moram fugæ accipi potest: quia ventris onere impeditas, imminentem temporum ruinam effugere sit molestũ. Sed quid conditio sexus & generationis ordo commeruit? Nisi fortè ætas illa mulierum quæ in illa tempora inciderint, propriè sit futura maledicta. Sed absit istud, vt quicquam sit quod homini nisi sua culpa malum fiat. Non igitur de fœtarum onere Dominum admonuisse credẽdum est, cùm dicit, Væ prægnantibus: sed animarum peccatis repletarum ostendisse grauitatem, quæ neque in tecto positæ, neq; in agro manentes repositæ iræ tempestatẽ vitare possint. Dolor enim prægnantes ex natura cõsequitur: & partus sine totius corporis vexatione non funditur. Quæ ergo tales animæ reperientur, in suo & onere & dolore continebuntur. Illis quoque væ erit quæ nutriẽtur. Est infantia lacte depulsa non minus ad fugam inutilis, quàm ea quæ etiamnum lacte alatur. Et quomodo væ illi quæ nutriatur: cùm nihil intersit ætatis ac temporis, nutriri lacte & decessisse de lacte? Sed perinde hic etiam infirmitatem animarum, quæ ad cognitionẽ Dei tanquam lacte educabantur ostendit: quæ perfecti cibi virtute indigentes, tenui diuinæ cognitionis infirmóq; gustatu imbuantur. Et idcirco væ ipsis erit: quia & ad effugiendum antichristum graues, & ad sustinendum imperitæ, nec peccata effugerint, nec cibum veri panis acceperint. Atq; idcirco orare admonemur, ne vel hyeme fuga nostra, vel sabbato sit: id est, ne aut in peccatorum frigore, aut in ocio bonorum operum reperiamur. Quia grauis vexatio incumbet, & intolerabilis cunctis, nisi quòd causa electorũ Dei, diebus illis sit breuitas afferenda, vt vim incumbentiũ malorum coarctatum degrassandi tempus exuperet. Et quia in magna vexatione positis, pseudoprophetæ tanquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atque haberi mẽtientur, vt in antichristi famulatum depressos vexatósque deducant: nunc in desertis esse dicentes, vt errore deprauent: nunc in penetralibus asserentes, vt dominantes potestate concludant. Sed se Dominus non loco occulendum, nec à singulis contuendum esse profitetur, sed vbicunque & in conspectu omnium præsentẽ futurum modo fulguris, quod ab Oriente elatum, lumen suum vsque ad Occidentis plagam spargit, & vndecunque micans vbicunque cernetur. At ne vel loci quidem eius in quo futurus esset, essemus ignari, ait: Vbicunque fuerit corpus, ibi cõgregabuntur aquilæ. Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nuncupauit: quorum (congregantibus angelis) conuentũ futurum in loco passionis ostendit. Et indignè illic claritatis aduentus expectabitur, vbi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est.

Simon Samaritanus.

Nicolaus.

A B C D E

De sole obscurato, & luna & stellis. De signo ficus. De diei aduentus Domini incertitudine. De assumendis & relinquendis. Et de vigilantia seruanda. Canon XXVI.

Matth. 24.

S*Tatim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & reliqua.)* Gloriam aduentus sui, & claritatis reditum indicat obscuritate solis, defectione lunæ, casu stellarũ, virtutum cœlestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione

mentatione gentium cognoscentium filium hominis in Dei gloria: & ad collectionem sanctorum destinatione angelorum, tum tubæ, id est, iam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano sinapis arbor ingens: sic de lapide montis contrita imagine orbem terræ mons occupans: sic ciuitas omnibus contemplabilis: sic lucens vniuersis lumẽ in lychno: sic ex humilitate mortis Deus gloriæ. Quarum omnium rerum indicio, scire nos voluit tẽpus nostræ redemptionis: quo ex corruptione corporum, in honorem spiritualis substantiæ transferemur. Cognoscendi autem temporis signum, in similitudine ficus arboris posuit: cuius cum ramus tener fuerit atque fronduerit, tum prope esse æstas intelligeretur. Sed longè alia natura & æstatis & arboris est. In veris enim initijs tumescit: & non exiguum tempus est medium, inter id quod æstas ingruit, & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo, non de arbore hoc dictum esse noscendum est. Et quidem iam superius de arboris istius proprietate tractauimus. Huius etiam folijs Adam legimus indutum, & pudorem conscientiæ texisse: id est, tanquam peccati veste sub lege circundatum. Ramus igitur ficus antichristus esse intelligitur: zaboli filius, peccati portio, legis assertor. Qui cum tenerescere cœperit atq; frondescere: tunc proxima esse æstas, id est, dies iudicij sentietur. Frondescere autem quadam peccatorum exultãtium viriditate noscitur. Erit enim tum flos criminosorum, & honor facinorosorũ, & gratia prophanorũ: quibus tamen æstus, id est calor æterni ignis in proximo est. Atque vt fides certa esset futurorum, amen dicendo, professionem veritatis adiecit: generationẽ nostram præterire non posse, nisi vniuersa ista transcurrerent, eáque quæ firma existimantur cœlum & terrã non futura, verba autem sua non posse non esse: quia illa ex conditione creationis suæ, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis, vt non sint: hæc autẽ ex æternitate deducta, in id se contineant virtutis vt maneant. De fine autem temporum curam solicitudinis nostræ ademit, diem illum dicens nemini esse cognitum: & non solum angelis, sed etiam sibi ignoratũ. O diuinæ bonitatis inæstimabilem misericordiã. Nũquid Deus pater cognitionem diei celandi filiũ proposito abnegauit, cùm dictum ab eo sit: Omnia mihi à patre meo tradita sunt? Ergo non omnia sunt, si est aliquid quod negatur. Sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, Désque verbum non tam futuri in se fidem contineat quàm facti: ideo extra definitionẽ dies posita est, vt largum licet Deus pœnitentiæ nobis tempus indulgens, incerti tamen metu semper nos solicitos detineret: & ipse nulli loquendo, voluntatem dandi huius diei nulla dicti sui definitione cohiberet, quia secũdum diluuij tempus, in ipso vitæ nostræ cursu omnia agentibus ac pœnitentibus, magnus ille dies aderit. Quin etiam in assumendis fidelibus futurũ esse discrimen ostendit, cum duobus in agro positis, assumatur vnus, & alter relinquatur: & duabus molẽtibus improbetur altera, altera eligatur: & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat vnus, alter deferatur. Infideliũ enim & fidelium discrimen, in relinquendis alijs, & alijs assumendis docet. Dei enim ira ingrauescente, sancti (vt propheta ait) in promptuarijs recondentur: perfidi verò ad cœlestis ignis materiem relinquentur. Duos igitur in agro, id est, duos populos fideliũ & infidelium, in seculo tanquã vitæ huius opere, dies Domini deprehendet: separabuntur tamen relicto alio, & alio assumpto. De molentibus quoque par ratio est. Mola, opus legis est. Sed quia pars Iudæorum vt per apostolos credidit, ita per Heliam est creditura, & iustificanda per fidem est: ideo vna per eandem fidẽ boni operis apprehendetur, alia vero in infructuoso legis opere relinquetur, molens incassum, & nõ factura cœlestis cibi panem. Duo autem sunt in lecto, eandẽ passionis dominicæ requiem prædicantes: circa quam & hæreticorum & catholicorum eadem atque vna cõfessio est. Sed quia vnitatem patris & filij, & communem eorum theotetem, quam deitatem nuncupamus, catholicorum veritas prædicabit, & eandem rursum plurimis contumelijs hæreticorum falsitas impugnabit, idcirco ex duobus in lecto alter relinquitur & alter assumitur: quia fidem confessionis vtriusque in vno assumendo, & in altero relinquendo, diuini arbitrij iudicium comprobabit. Atque vt ignorantiam illam diei omnibus taciti, non sine vtilis silentij ratione esse sciremus: vigilare nos propter aduentum furis admonuit, & orationum assiduitate detentos omnibus præceptorum suorum operibus inhærere. Furẽ enim esse ostendit zabulum, ad detrahenda ex nobis spolia peruigilem, & corporum nostrorũ domibus insidiantem: vt ea incuriosis nobis & somno deditis, consiliorum suorum atque illecebrarum iaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos conuenit: quia diei ignoratio intentam solicitudinẽ suspensæ expectationis exagitet.

De seruo fideli quem constituit Dominus super familiam suam. De decẽ virginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiam suam seruis suis. Canon XXVII.

Visum est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam? &c. Matth. 24.

Quanquam in commune nos ad indefessam vigilantiæ curam adhortetur: specialẽ tamen populi principibus, id est episcopis, in expectatione aduentúque suo solicitudinem mandat. Hunc enim seruum fidelem atque prudentem præpositũ familiæ significat, commoda atque vtilitates commissi sibi populi curantem. Qui si dicto audiens & præceptis obediens erit, id est, si doctrinæ opportunitate & veritate infirma confirmet, disrupta cõsolidet, deprauata conuertat, & verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat, atque hæc agens hisq; immorans deprehendatur: gloriam à Domino tanquam dispensator fidelis & villicus vtilis consequetur, & super omnia bona constituetur, id est, in Dei gloria cõllocabitur, quia nihil sit vltra quod melius sit. Quòd si contuens longam Dei patientiam, quæ in profectum humanæ salutis extenditur, aduersum conseruos insolescet, & seculi malis vitijsque se tradet, præsentiũ tantum curam in cultu ventris exercẽs: desperata die Dominus adueniet, eúmque à bonis quæ spoponderat diuidet, portionémque eius cum hypocritis in pœnæ æternitate constituet: quia aduentum desperauerit, quia mandatis non obtemperauerit, quia præsentibus studuerit, quia vita gentium vixerit, quia desperatione iudicij commissam sibi familiam fame, siti, cæde vexauerit. *Tunc similabitur regnum cœlorum decem virginibus & reliqua.*) Ex dictis superioribus, ratio quoq; huius sermonis intelligi potest. De die enim magno Domini omnis est sermo, quo occulta humanarũ cogitationũ diuini cognitione prodẽtur: & vera expectati Dei fides non ambiguæ spei meritum consequetur. Absolutè enim in quinque prudentibus, & in quin-

que fatuis fidelium atque infidelium est constituta di-
uisio: quo exemplo, Moyses decem verba duabus ta-
bulis conscripta acceperat. Necesse enim erat, omnia
ea in vtraque conscribi. Et duplex paginà inter pro-
prietatem dexteræ & sinistræ, diuisionem sub vno li-
cet testamento bonorum malorúmque signabat. Spõ-
sus atque sponsa, Domin⁹ noster est in corpore Deus.
Nam vt spiritus carni, ita spiritui caro sponsa est. De-
nique tuba excitante, sponso obuiam tantum prodi-
tur. Erunt enim iam ambo vnum, quia in gloriam spi-
ritualem humilitas carnis excesserat. Primo autẽ pro-
gressu vitæ huius officijs occurrere in resurrectionẽ,
quæ est à mortuis, præparamur. Lampades igitur añi-
marum splendentium lumen est, quæ sacramento ba-
ptismi splenduerunt. Oleum, boni operis est fructus.
Vasa humana sunt corpora: intra quorum viscera the-
saurus bonæ conscientiæ recondendus est. Vendentes
sunt hi, qui misericordia fidelium indigentes, reddunt
ex se petita commercia: indigentiæ suæ scilicet satie-
tate boni operis nostri conscientiam ementes. Hæc e-
nim indefessi luminis copiosa materies est, quæ mise-
ricordiæ fructibus & emenda est, & recondenda. Nu-
ptiæ immortalitatis assumptio est: & inter corruptio-
nem atque incorruptionem ex noua societate cõiun-
ctio. Mora sponsi, pœnitentiæ tempus est. Expectan-
tium somnus, credentium quies est: & in pœnitentiæ
tempore mors temporaria vniuersorum. Nocte media
clamor, cunctis ignorantibus, tubæ vox est, Domini
præcedentia aduentum: & vniuersos vt obuiam spon-
so exeant excitantis. Lampadum assumptio, animarum
est reditus in corpora: earúmque lux conscientia boni
operis elucens, quæ vasculis corporũ continetur. Pru-
dentes virgines hæ sunt, quæ opportunum in corpori-
bus operãdi tempus amplexæ, in primum se occursum
aduentus dominici præparauerint. Fatuæ autem, quæ
dissolutæ ac negligentes, præsentium tantum sollicitu-
dinem habuerint: & immemores promissorum Dei, in
nullam se spem resurrectionis extẽderint. Et quia pro-
dire obuiam fatuæ extinctis lampadibus non possunt:
deprecantur eas quæ prudentes erant, vt oleũ mutuẽt.
Quibus responderunt non posse se dare, quia non sit
fortè quod omnibus satis sit: alienis scilicet operibus
ac meritis neminem adiuuandum, quia vnicuiq; lam-
padi suæ emere oleum sit necesse. Quas hortantur vt
redeant ad emendum: si vel sero præceptis Dei obse-
quendo, cũ lampadum luce sponsi dignæ efficiantur
occursu. Quibus morantibus sponsus ingressus est, at-
que vnà cum eo in nuptias, sapientes (quæ comparato
lampadum lumine opperiebantur) introeunt: id est, in
cœlestem gloriam, sub ipso statim aduentu dominicæ
claritatis incedunt. Et quia iam pœnitentię nullum est
tempus: fatuæ accurrunt, aperiri sibi aditum rogant.
Quibus respondetur à sponso, quia nescio vos. Non
enim in officio aduenientis affuerant, neque ad vocem
tubæ excitantis occurrerant, neque introeuntium co-
mitatui adhæserant: sed morantes & indignæ, intro-
eundi ad nuptias tempus amiserant. *Sicut enim homo
peregrè proficiscẽs, vocauit seruos suos, & tradidit illis sub-
stantiam suam, & reliqua.*) Diuisio pecuniæ inæqualis
est, sed non ad diuidentem referenda diuersitas est.
Ait enim, vnumquenque secundum virtutem suã ac-
cepisse. Ergo in quantum quis capax esset accepit: &
extra moderantis arbitrium est, quod erat in iure su-
mẽtis. Patremfamiliàs, seipsum esse significat. Peregri-
nationis tempus, pœnitentiæ spatium est: quo in cœlis
à dextris Dei assidens, potestatem vniuerso generi hu-

A mano fidei atque operationis euãgelicæ permisit. Igi-
tur vnusquisque secundum fidei suæ mensuram, talẽ-
tum, id est, euangelij prædicationem, à prædicante su-
scepit. Hæc enim incorrupta substantia est, hoc Chri-
sti patrimonium æternis hæredibus reseruatum. Sed
seruus ille qui quinque talenta accepit, populus ex le-
ge credentium est: ex qua profectus, meritum ipsius
rectè probéque perfunctus, euangelicæ fidei operatio-
ne duplicauit. In ratione autem ponenda iudicij exa-
men est: quo cœlestis verbi vsus, & reditus dispensati
talenti postulatur. Igitur cui erant quinq; commissa,
Domino reuerso, de quinque decem obtulit: talis sci-
licet in fide repertus, qualis in lege: qui decem verbo-
B rum quinque libris Moysi, præceptorum obediẽtiam
per gratiam euangelicæ iustificationis expleuerit. Igi-
tur iubetur in gaudium Domini introire, id est, in ho-
norẽ gloriæ Christi recipitur. Ille verò seruus cui duo
talenta commissa sunt, gentium populus est, fide atque
confessione & filij iustificatus & patris: Dominũ no-
strum Iesum Christum Deum atque hominem & spi-
ritu & carne confessus. Nam & corde fides, & ore cõ-
fessio est. Hæc ergo huic sunt duo talenta commissa.
Sed vt prior ille omne sacramẽtum in quinque talen-
tis, id est, in lege cognouerat, idque ipsum fide euan-
gelij duplicauerat: ita iste incremento duûm talento-
rum, atq; operatione promeruit, ratione ac reditu dis-
C simili. Par tamen à Domino munus amborum est, vt
gentium fidem exæquatam credentium ex lege scien-
tiæ nosceremus: nam cum laudatione eadem iubetur
in gaudiũ Domini introire. Est autem duplicatio sum-
ptæ pecuniæ, operationem fidei addidisse: & quæ opi-
nione crediderant, rebus factísque gessisse. Qui verò
vnum talentum accepit, & in terram recondidit, po-
pulus est in lege persistens, totus carnalis & stupidus,
& nihil spirituale intelligens: vt quem virtus prædica-
tionis euangelicæ non subeat, sed propter inuidiã sal-
uandarum gentium, in terra receptum talentũ abscon-
derit: neque ipse vtens, neque vtendum alijs dispẽset,
sed sufficere sibi legem existimet ad salutem: atq; ideo
D cum ab eo ratio expostularetur, ita ait: Timui te, tan-
quam per reuerentiam ac metum veterum præcepto-
rum, vsu euangelicæ libertatis abstineat, dicátq;, Ecce
quod tuum est, velut in his quæ Domino præcepta
sunt fuerit immoratus. In terram verò abscõdere, hoc
est: nouæ prædicationis gloriã sub obtrectatione cor-
poreę passionis occulere. Qui cùm Christum dominũ
ad salutem gentium missum fuisse non posset abnuere
(nam & aduentus & passio eius ex lege est) obtempe-
rare tamen euangelijs ipse noluerit. Ait enim: *Scio quia
homo durus es, metis vbi non seminasti, & colligis vbi non
sparsisti.*) Rerum præsentium natura non fert messem
esse sine semine, & colligi quæ sparsa non fuerint: sed
E totus spiritualis hic sermo est. Diximus enim hũc po-
pulum esse de lege, non ignorantem Domini aduen-
tum & gẽtium salutem, sed infidelem: quippe cũ sciat
metendos illic iustitiæ fructus, vbi lex sata non sit: &
colligendos ex gentibus, qui non ex Abrahæ sint stir-
pe dispersi: & idcirco durus hic homo sit, scilicet sine
lege iustificatus, sine dispersione collectur⁹, & sine sa-
tione messurus. Atque ideo hoc magis sine venia erit
cur prædicationem occuluerit, & commissum sibi ta-
lentum suffoderit, cum sciret messurum esse sine semi-
ne, & collecturũ esse quæ non sparsit: sed potius opor-
tuisse eum nummularijs dare, id est, vniuerso generi
hominum, quod seculi negocijs occupetur, vsum cre-
diti sibi talenti communicare, Domino reditus eius à

singulis

singulis postulaturo. Ob quam culpam, talentum ab eo non tam euangelij quod suffoderat quàm legis aufertur, eique qui quinque duplicauerit datur: Domino dicente, *Omni enim habenti dabitur, & habundabit: qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.)*

Potest quidem habens abundare: quia facile est per incrementum vel munificentiæ, vel laboris, opulentum posse ditescere. Sed quo modo non habens habebit ad damnum? Hoc ideo, quia habentibus vsum euangeliorum, etiam legis honor redditur: non habẽti autem fidem Christi, etiam id quod ex lege habere sibi videbatur honoris, aufertur.

De aduentu filij hominis ad iudicium in maiestate sua.
Canon. XXVIII.

Matt. 25.

CVM autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, & reliqua.) Omnem ipse rationem huius sermonis absoluit. De iudicij enim tempore aduentuque commemorat, quo fideles ab infidelib⁹ separabit atque ab infructuosis fructuosa discernet, hædos videlicet ab agnis, & in dextra ac sinistra collocans vnúquenque, digna aut bonitatis aut malitiæ suæ sede cõstituet: iudicãs se in minimis suis, id est, iis qui sibi cum humilitatis suæ expectatione famulentur, & esurientibus ali, & sitientibus potari, & peregrinantibus confoueri, & nudis contegi, & infirmis visitari, & sollicitis consolari. Ita enim in vniuersorum fidelium corporibus mentibusque transfunditur: vt hæc humanitatis officia, aut gratiam suam impensa mereantur, aut offensam negata commoueant. Post quem sermonem quo se venturum in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum esse se admonet: vt sacramentum crucis, admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerent. Sumitur inter hæc perimendi eius à Iudæis consilium: & congregatis principibus sacerdotum, occasio tanti facinoris expectatur.

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habens alabastrum vnguenti preciosi.
Canon. XXIX.

Matt. 26.

CVm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti preciosi, & reliqua.) Sub ipso tẽpore passionis nõ ex nihilo est, vt mulier vnguentũ preciosum recumbentis Domini capiti infuderit. Dehinc, vt discipuli irascerentur & dicerent, vendi istud potius in vsum pauperum debuisse: tum, vt Dominus & mulieris factum comprobaret, & æternam cum prædicatione euangelij operis huius esse memoriam sponderet: postremò, vt post id Iudas ad vendendam salutem eius erumperet. Mulier hæc in præfiguratione gẽtium plebes est, quæ in passione Christi gloriã Deo reddidit. Caput enim eius perunxit: caput autem Christi Deus est. Nam vnguentum boni operis est fructus, & propter corporis curam mulierum sexui maximè gratũ est. Igitur omnem curam corporis sui, & totum preciosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit. Sed discipuli fauore saluandi Israelis, vt sæpenumero cõmouentur: vẽdi hoc in vsum pauperum debuisse. Sed neque mulier hæc venale vnguentum circumferebat, & pauperes fidei indigos instinctu prophetico nuncupauerunt: atque hanc gentium fidem emi potius ad salutem egeni huius populi debuisse. Quibus Dominus ait, plurimum esse temporis quo habere curã pauperum possent: cæterum non nisi ex præcepto suo salutem gentibus posse præstari, quæ secum infuso mulieris eius huiusmodi vnguento sint consepultæ: quia regeneratio non nisi commortuis in baptismi professione redhibetur. Et idcirco vbi prædicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius: quia cessante Israel: euangelij gloria fide gentium prædicatur. Qua æmulatione in Iudæ persona Israel prophanus accẽsus, omni odio ad extinguendum nomen Domini incitatur.

De die prima azymorum. Canon. XXX.

B

PRIMA autem die azymorum accesserũt discipuli ad Iesum dicentes; Vbi vis paremus tibi pascha manducare? & reliqua.) Discipuli ire ad quendam hominem iubentur: & ei dicere quòd cum eo Dominus pascha cum discipulis facere vellet. Qui præceptis obtemperauerunt, & pascha parauerunt. Sed oportuerat eos scire quò pergerẽt, & de hominis nomine edoceri. Alioqui incerti ad quem mitterentur, quomodo missi quæ præcepta fuerant exequebantur? Verùm sermo prophetiæ, rerum præsentium effectibus admiscetur. Hominem enim, cum quo pascha celebraturus esset, non nominat: nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui verè sunt Deum mentis ac fidei oculis contuentes, vt cum eo pascha Domini apostolos præparare sciremus, cui in tempore Domini nouum nomen esset addendum. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice & fracto pane conficitur: dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quòd cum turbis reuersus ostenditur. Neque sanè bibere cum eo poterat, qui non erat bibiturus in regno: cum vniuersos, tum bibẽtes ex vitis istius fructu, bibiturus secum postea polliceretur. *Hymnoque dicto, in montem reuersi sunt.)* Consummatis scilicet vniuersis diuinorum mysteriorum virtutibus, gaudio & exultatione communi in cœlestem gloriam efferũtur. Futuræ quoque eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiam auroritate prophetię veteris cõtinebatur, percusso pastore oues esse spargendas: se tamen resurgentem in Galilæam præcessurum esse, vt infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, cæteris licet scandalizantibus nunquam se scandalizaturum. In tantum enim & affectu & charitate Christi efferebatur, vt & imbecillitatem carnis suæ, & fidem verborum Domini non cõtueretur: quasi verò dicta eius efficienda non essent. Cui ait: *Ante quàm gallus cantet, ter me negabis.)* Sed tam ille, quàm cæteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis eius pollicentur. Ad omnem enim se ministerij constantiam, intrepida fidei voluntate firmauerant.

Ibidem.

Scãdalizarẽ dicit, vt loqui.

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & orat patrem, &c. Canon. XXXI.

Matt. 26.

TVnc venit cum illis Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare.) Fidem discipulorum, & constantiam deuotæ sibi voluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffisuros sciebat. Quos considere in loco iubet dum progrederetur orare.

Et assumpsit Petrum, Ioannem Zebedæi filios. Quibus assumptis, tristis esse mœstusque cœpit: & ait, tristem animam suam vsque ad mortem esse. Aliquorum ea opinio est, quod cadere propter se mœstitudo in Deum potuerit, eumque futuræ passionis metus fregerit: quia dixerit, Tristis est anima mea vsq; ad mortem, & illud: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et rursum: Spiritus quidē promptus est, caro autem infirma. & ad postremum, bis ad ipsum: Pater si non potest hic calix transire, nisi illum bibam, fiat voluntas tua. Volunt enim ex infirmitate corporis ærumnam spiritui adhærere, ac si virtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ forte assumptio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit. Quæ si ad metum tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepida: iam & corruptioni subdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mœsta, de timore solicita, de dolore perterrita: ac sic æternitas demutata in metum, si potest esse quod non erat, potuit proindè hoc quod erat aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est: & qualis est, talis æternus est. Aeternitas autem in infinito manens, vt in his quæ fuerant, ita in illis quæ consequentur extenditur: semper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil quod esse possit extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cuncta: potēs ita largiri nobis ipsa quod suum est, vt sibi nihil de eo quod sit largita decedat. Sed eorum omnis hic sensus est, vt opinētur metum mortis in Dei filium incidisse, qui asserunt nō de æternitate prolatum, neque de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nullo illum qui omnia creauit effectum: vt assumptus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & confirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo spiritus passio cum corporis passione. Ideo metus mortis, vt qui mortem timere potuit, & mori possit. Qui verò mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito sit æternus. Quòd si per fidem vitæque probitatem capaces euangeliorum esse potuissent, scirent verbum in principio Deum, & hoc à principio apud Deum, & natum esse ex eo, qui erat, & hoc in eo esse qui natus est, quod is ipse est penes quē erat antequam nasceretur: eandem scilicet æternitatem esse, & gignentis & geniti. Mori igitur nihil in Deo potuit, neque ex se metus Deo vllus est. In Christo enim Deus erat mundum reconcilians sibi. Sed introspiciendus omnis hic sermo est, vt quia mœstum fuisse Dominum legimus, causas mœstitudinis reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizaturos. Petrus de se cōfidens responderat, etiamsi cæteri perturbarentur, se non commouendum: quem Dominus etiam ter se negaturum esse respondit. Sed & ille & cæteri omnes discipuli, ne si in ipsa quidem morte positi sint, pollicentur sese negaturos. Et procedens, iussit discipulos suos cōsidere dum oraret. Assumptisque Petro, Iacobo & Ioanne: cœpit tristis esse. Ergo non ante tristis est quàm assumit, & omnis metus illis esse cœpit assumptis: neq; ita non de eo orta est, sed de his quos assumpserat, mœstitudo. Et quidem recordandum est, non alios hic assumptos fuisse, quàm ipsos illos, quibus vēturus in regno suo filius hominis ostensus est: tum cùm assistentibus in monte Moyse & Helia, toto æternæ gloriæ suæ honore circundatus est. Sed quæ tum assumendorum eorum, eadem & nunc fuit causa. Denique ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Nunquid ait:

Ibid.

Tristitia quomodo in Christo.

A Tristis est anima mea propter mortem? Certè non ita Nam si de morte erat metus, ad eam vtique referri per quam erat debuit. Sed aliud est vsque in id, aliud ob id metuere. Et causam nō facit quicquid in fine est, quia vsque in id quod ab altero cœptum sit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patiemini in me in ista nocte. Sciebat exterrendos, fugandos, negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec hic nec in æternū remittitur, metuit ne se Deum abnegent, quem cæsum & consputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui cum negaturus esset, ita negauit: Non noui hominem. Quia dictum aliquid in filium hominis, remittetur. B Tristis ergo est vsque ad mortem. Non itaque mors, sed tempus mortis in metu est: quia post eam resurrectionis virtute fides esset firmanda credentium. Sequitur illud: *Sustinete & vigilate mecum. Et progressus procidit in faciem suam orans.* Manere secū peruigiles admonet. Sciebat enim ingruente zabulo fidem eorum consopiendam. Et parem secum vigilantiam imperat, quibus eadem passio imminebat: deinde orat, *Pater meus si possibile est transeat à me calix iste. Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.*) Transire à se calicem rogat. Nunquid ait: Transeat me calix iste? Hæc enim futura erat pro se timentis oratio: sed aliud est, vt transeat deprecari. In eo enim quod à C se transit, ipse ille à molestia trāseuntis excipitur. Qui autem, vt à se transeat rogat: non vt ipse prætereatur orat, sed vt in alterum id quod à se transit excedat. Nunquid impossibile erat non pati Christum? Atqui superius fundādum in remissionem peccatorum, corporis sui sanguinem consecrauerat. Quomodo ergo ait: Pater si possibile est? & quomodo: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis? Totus igitur super his qui passuri erant, metus est: atque ideo quia non est possibile se non pati, pro his rogat qui passuri post se erant, dicēs: Transeat calix à me, id est, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur: sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Ideo autem si possibile est: quia & D carni & sanguini horum grauis terror est, & difficile est corū acerbitate corpora humana non vinci. Quod autem ait: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis: vellet quidem eos non pati, ne fortè in passione diffidant, sed cohæreditatis suæ gloriam sine passionis difficultate mereantur. Non ergo vt non patiantur rogat dicens: Non vt ego volo: sed vt quod pater vult, bibendi calicis in eos ex se transeat firmitudo: quia ex voluntate eius non tam per Christum vinci diabolum, quàm etiam per eius discipulos oportebat. Post quæ ad discipulos redit, & dormientes deprehendit: & Petrum coarguit, cur secum vna saltem hora non vigilet. Petrum ideo ex tribus, quia præ cæteris non se scandali- E zaturum fuerat gloriatus. Superioris autem metus sui indicat causas, dicens:

Blasphemia in spiritum.

Orate ne intretis in tentationem.) Hoc erat igitur quod volebat, & ideo in oratione tradiderat: Non inducas nos in tentationem, sciens quid in nos infirmitati carnis liceret. Cur autem ne in tētationem venirent orare eos admonuisset, ostendit dicens:

Spiritus quidem promptus, caro autem infirma.)

Non vtique de se: ad eos enim hic sermo conuersus est. Aut quomodo nunc sit spiritus promptus, si superius tristis est anima vsque ad mortem? Sed vigilare præcepit & orare: ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis succumbāt. Et idcirco si possibile est, vt à se transeat calix orat: quia bibendi eius, caro omnis infirma sit. Rursum verò discedēs orauit dicēs:

Pater

Pater si non potest transire calix iste nisi illum bibam, fiat voluntas tua.) Passuris discipulis per fidei iustificationem, omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit: cruciique secum vniuersa ea, quibus infirmabamur affixit. Ideo peccata nostra portat, & pro nobis dolet: quia fidei in nobis calore feruēte, cùm aduersum diabolum passionis bello sit decertandum, omnes imbecillitatum nostrarum dolores cum corpore eius & passione moriuntur. Et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat: qui pati nisi ex eius passione non possimus. Verùm quod iterum reuersus reperit dormientes: ostendit absentiæ suæ tempore plures quodam fidei somno detinēdos. Sed rursum orauit, idem repetens: reuersusque qui vigilare iusserat, qui consopitos obiurgauerat, ait: *Dormite iam & requiescite.*) Post orationem frequentem, post discursus recursusque multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur, voluntatem patris iam de nobis securus expectat dicens, Fiat voluntas tua: quia transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris solicitudinem, & ipsum dolorem mortis absorberet. Quòd autem ad eos reuertēs, dormientesque reperiens primùm reuersus obiurgat, secundò silet, tertiò quiescere iubet: ratio ista est, quòd primum post resurrectionem dispersos eos & diffidētes ac trepidos deprehēdit: secundò, misso spiritu paracleto, grauitatis ad contuendam euāgelij libertatem oculis, visitauit. Nam aliquandiu legis amore detenti, quodā fidei somno occupati sunt. Tertio verò, id est, claritatis suæ reditu, securitati eos quietique restituet.

De Iuda, qui erat vnus de duodecim discipulis, veniente ad Iesum cum plurima turba vt eum traderet. De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum. Canon. XXXII.

ET adhuc eo loquente, Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo plurima turba.) In his omnibus passionis est ordo. Sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio: vt doceremur inimicos omnes, eosque quos scirimus desæuituros in nos esse, diligere. Osculū enim eius Dominus non respuit. Quod autem ait Iudæ, Fac quod facis, citò traditionis suæ potestatē sub verbi huius conditione præmittit. Nam qui iuris sui habebat aduersum traditores aduocare plusquam duodecim legiones angelorum, longè facilius vnius hominis & consiliis & artibus potuisset occurrere. Denique Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. (*Ioan.* 19.) Dat igitur in se potestatem dicēdo: Fac quod facis: scilicet quia voluntatis crimē pro facti pensatur inuidia, re perageret, quod voluntate iam faceret. *Vnus autem ex his qui erant cum eo, gladium exerens, seruo principis sacerdotum aurem abscidit: eique Dominus ait, Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui gladio vtuntur, gladio peribunt.*) Ergo hic ipse iam iudicatus est, quia gladio vtens gladio interibit? Sed non omnibus gladio vtentibus mors solet esse per gladiū. Nā plures, aut febris, aut alius accidēs casus absumit: qui gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sint vsi. Igitur ab apostolo seruo principis sacerdotum auricula desecatur: populo videlicet sacerdotio seruienti, per Christi discipulū inobediēs auditus exciditur, & ad capacitatē veritatis hoc quod erat inaudiens amputatur. Turba autem omnis aduersus Dn̄m gladiis armata processerat. Recōdi gladiū præcepit: quia eos nō humano, fedoris

A sui gladio esset perēpturus. Cæterùm si secūdum sententiā eius omnis gladio vtēs gladio perimeretur: rectè ad necē eorū gladius exerebatur, qui eodē vtebantur ad facin⁹. Reliqua verò gestorū ordinē habēt. Falsi testes cōquisiti: sacerdotes eius ipsius in qua gloriabatur legis ignarus, etiā sacramēto, an ipse Christus esset fidē quærēs: quasi occultè de eo lex prophetæq; loquerētur. Quin etiā is ipse Christū est confessus inuitus, Dn̄o dicente: Tu dixisti. Cuius maiestate audita vestē sibi discidit, ipsum videlicet quo contegebatur velamentū legis abrumpēs. In palmis verò atq; sputis, ad consummandā hominis humilitatē, vniuersa in eū contumeliarū genera exercebātur. Diligenter autem
B contuendū est, qua conditione Petrus negauerit: quāquam de hoc superius tractatū est. Nam primo ait, nō se intelligere quid diceret: sequēti, non se ei adhæsisse: tertio verò se hominem non nosse. (*Idem Ambrosius.*) Et verè propè iam sine piaculo hominem negabat, quē Dei filiū primus agnouerat: tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitisset, amarissimè fleuit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse vitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Nō enim iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atque peccato. *Tunc videns Iudas, qui eum tradiderat quoniam damnatus esset, &c.*) Iudas agens pœnitentiam, precium (*Matth.* 27.) sanguinis Christi reddidit sacerdotibus: vt licet ipse
C venditi sanguinis iusti autor esset, tamē ementium infidelitatem ipsa professio vendentis argueret. *Qui responderunt, Quid ad nos? Tu videris.*) Professio audax atque cæca est. Emisse se iusti sanguinem audiunt, & extra iudicij reatum futuros esse se credunt: cùm tamen dicendo, *Tu videris*, facinus ipsum in vendente constituatur, contra autem vendentis testimonio scelus ementium confirmetur. Secedens itaque suspendit se, damnato Christo. Ita mortis Iudæ tempus est comparatum, vt sub passione Dn̄i commotis infernisque omnibus & reuulsis, & in obliuionem officij sui vniuersorum elementorum procuratione stupefacta: nec inter mortuos visitaretur, nec inter viuos post resurre-
D ctionem haberet pœnitentiæ facultatem. De argenteis verò redditis, quia preciū sanguinis esset, neq; in ad corbanā, id est, in oblationū peccunia admisceri liceret: consilio inito emitur ager figuli, & in sepulturā peregrinorū deputatur. Magnū in hoc prophetiæ sacramentum, & in factis & in dictis miraculi plena meditatio. Figuli op⁹ est de luto vasa formare: cui⁹ in manu sit, ex luto eodē vas, aut idipsum, aut pulchri⁹ reformare. Agrū autē seculū nuncupari, ipsis Domini nostri verbis continetur. Christi ergo precio seculum emitur, id est, vniuersitas ei⁹ acquiritur: & in sepulturā peregrinorū atq; inopū deputatur. Nihil hinc pertinet ad Israel, & totus hic seculi empti vsus alienis est:
E his videlicet, qui in precio Christi sanguinis sepelientur, quo vniuersa sunt empta. Omnia enim à patre accepit, quę in cœlis & quę in terra sunt, & ideo hic ager figuli est, quia Dei omnia sunt: cuius in manu sit, nos vt velit tanquā figulus reformare. In hoc igitur agro Christo cōmortui & cōsepulti, huius peregrinationis nostræ æternā requiē sortiemur. In cuius rei fidē Hieremiæ prophetia subditur, vt in facti istius opere tātè ante diuinæ vocis autoritas ostēderetur. *Interrogāti autem Pilato, an ipse esset rex Iudeorum, respondit: Tu dicis.*) Sed perquam diuersus sermo est, qui fuerat ad sacerdotem. Illi enim quærenti, an ipse Christus esset, dixerat: Tu dixisti. Hoc ideo, quia lex omnis venturum Christum prædicauerat, respōdetur tanquam de præ-

teritis sacerdoti, quia semper venturum Christum ex lege ipse dixisset: huic verò legis ignaro, interroganti an ipse esset rex Iudæorum, dicitur, Tu dicis: quia per fidem præsentis confessionis salus gẽtium est, & quod hoc de se ille qui antea ignorabat loquatur, quod hi negent qui antea loquebantur.

De Pilato cùm sederet pro tribunali, & cùm misit ad illum vxor sua, dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem, &c.

Canon. XXXIII.

Matth. 27. *Sedente autem Pilato pro tribunali, misit ad illum vxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isti.)* Species in ea gentium plebis est: quæ iam fidelis, eum cum quo cõuersabatur in credulum populum, ad Christi fidem aduocat. Quæ quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eandem gloriam futuræ spei illum cum quo conuersabatur inuitat. Denique Pilatus & manus lauit, & populo Iudaico innocentem se à Domini sanguine esse testatur: quia Iudæi suscipiẽtibus in se ac filios suos fusi Dominici sanguinis crimen, quotidie io cõfessionem fidei ablutus gentium populus demigrat. Offerenti verò Pilato, vt secundum solennis diei priuilegium, quo vnum ex reis poscentibus dimitti oportebat, vt Iesum absolueret: Barraban potius hortãtibus sacerdotibus populus elegit. Interpretatio autẽ nominis Barraba, est patris filius. Iam itaque arcanũ futuræ infidelitatis ostenditur, Christo patris filium præferẽdo, antichristum scilicet hominem peccati & zaboli filium: potiusque adhortantibus principibus suis, eligunt damnationi reseruatum, quàm salutis autorẽ. Cæso deinde Domino imponitur chalmys coccinea & vestis purpurea, & corona spioea, & harũdo dextra: & genu posito adoratur, illuditur, susceptis videlicet omnibus corporis nostri infirmitatibus: omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine in cocci colore perfunditur: pretiosoque prophetarum ac patriarcharum in purpura honore vestitur. Spinis qnoque, id est compungentium quondam peccatis gentium coronatur: vt ex rebus perniciosis atque inutilibus, quæ capiti eius, id est, Deo circũdata moliuntur, gloria quæreretur. Peccatorum est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur. In calamo verò, earundem gẽtium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur: quin etiam capiti eius illiditur. Capiti, vt opinor, de ictu calami non grandis iniuria est: sed typica in eo ratio seruatur, vt infirmitas gentilium corporum manu Christi comprehensa, etiam in Deum patrem, qui caput eius est, acquiescat. In his autem omnibus Christus dum illuditur adoratur. *Procedentes autem, homini cuidam Cyrenensi lignum passionis imponunt.)*

Barabbas quid.

Indigus enim Iudæus erat Christi crucem ferre: quia fidei gentium erat relictum & crucem accipere & cõpati. Locus deinde crucis talis est, vt positus in medio terræ, & tanquam in vertice huius vniuersitatis insistens, ad capessendam Dei cognitionem vniuersis gẽtibus esset æqualis: Oblatum quoque vinum felli admixtum bibere recusauit: non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur. Vestis verò eius sorte potius diuisa quàm scissa, mansuram incorruptionem corporis indicabat. Atque ita in ligno vitæ cunctorum salus & vita suspenditur: cui duo latrones, læuæ ac dextræ affiguntur, omnem humani generis vniuersitatem vocari ad sacramentum passionis Domini ostendentes. Sed quia per diuersitatem fidelium atque infidelium, fit omnium secundum dextram sinistranque diuisio: vnus ex duobus ad dextram situs, fidci iustificatione saluatur. Additur etiam illud opprobrium, quo se ipse Israel infidelitatis arguere indicatur: Hic est qui destruebat templum Dei, & in triduum illud reędificabat. Hoc igitur maximum omnium, & veluti difficilimum imponitur. Quid ergo veniæ erit, cùm post triduum reædificatum Dei templum in corporis resurrectiooe cernetur? Quòd autem latrones ambo conditionem ei passionis exprobrant: vniuersis etiam fidelibus scandalum crucis futurum significat. Nox autem ex die, diuisio temporũ est. Ita enim tertius dierum trium totidemque noctium numerus expletur: & occultum diuinæ operationis mysterium totius creationis stupore sentitur. Clamor verò ad Deum, corporis vox est: recedentis à se verbi Dei contestata dissidium. Denique cur relinquatur exclamat, dicens

Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?)

Sed relinquitur, quia erat homo, etiam morte peragendus. Quin etiam hoc quod per calamum datum in spongia acetum, cùm gustasset proclamans spiritum reddidit, diligenter est contuendum. Vinum & honor est immortalitatis & virtus: quod per vitium aut incuriæ aut vasis coacescit. Hoc igitur cùm in Adam coacuisset, ipse accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim ex spongia vt potaret offertur, id est, ex corporibus gentium vitia corruptæ æternitatis accepit, & in se atque immortalitatis communione ea quæ in nobis erant vitiata transfudit. Denique in Ioanne postquam potauerat dixit, Consummatum est; quia omne vitium humanæ corruptioois hausisset. Et quia nihil agendum esset extrinsecus, spiritum cum clamore magnæ vocis emisit: dolens oon omnium se peccata potare. Et deinceps velum templi scinditur: quia exinde populus est diuisus in partes, & veli honor cum custodia angeli protegentis aufertur. *Mouetur terra:* Capax enim huius mortui esse non poterat. *Petræ scissæ sunt:* Omnia enim tum valida & fortia penetrãs Dei verbum & potestas æternæ virtutis irruperat. *Et monumenta aperta sunt:* Erant enim mortis claustra reserata. *Et multa corpora sanctorum dormientium surrexerunt.* Illuminãs enim mortis tenebras, & infernorũ obscura collustrans: in sanctorum ad pręsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat. Vt autem infidelitatis facinus Israeli accumularetur: centurio & custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei filium confitentur. Quòd autem à Ioseph rogato Pilato vt corpus redderet, & sindone inuoluitur, & in monumento nouo in petra exciso reponitur, & saxum monumenti ostio aduoluitur: quanquam sit ordo gestorum & sepelire eum esset necesse, qui resurrecturus esset ex mortuis, tamen non sine rerum aliquarum momento expressa sunt singula. Ioseph apostolorum habet speciem: & idcirco quanquam in duodecim apostolorum numero non fuerit, discipulus Domini nuncupatur. Hic munda sindone corpus inuoluit. Et quidem in hoc eodem linteo reperimus de cœlo ad Petrum vniuersorum animãtium genera summissa. Ex quo fortè non superfluè intelligitur sub lintei huius nomine consepeliri Christo ecclesiam: quia tum io eo, vt in cõfusione ecclesiæ, mũdorum atque immuodorum animalium fuerit congesta diuersitas. Domini igitur corpus tanquam per apostolorum

Ioan. 19.

apostolorum doctrinam infertur in vacuam & in nouam requiem lapidis excisi: scilicet in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet ac nouum, & nullo antea ingressu timoris Dei peruium. Et quia nihil est, quod præter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio aduoluitur: vt quia nullus antea in nos diuinæ cognitionis autor fuerat illatus, nullus absque eo postea inferatur. Metus deinde furandi corporis, & sepulchri custodia atque obsignatio, stultitiæ atque infidelitatis testimonium est: quòd signare sepulchrum eius voluerint, cuius præcepto conspexissent de sepulchro mortuum suscitatum. Motus verò terræ tempore matutino diei dominici resurrectionis est virtus: cùm cōtuso mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, resurgente virtutum cœlestium Domino, infernorum trepidario commouetur. Angelus autem Domini de cœlo descendens & lapidem reuoluens, & sepulchro adsidens: misericordiæ Dei patris insigne est, resurgenti filio ab inferis, virtutum cœlestium ministeria mittentis. Atque ideo prior esse resurrectionis est index, vt quodam famulatu paternæ volūtatis resurrectio nunciaretur. Sed confestim Dominus mulierculis per angelum adhortatis occurrit, & consalutat: vt nunciaturæ expectantibus discipulis resurrectionem, non angeli potius quàm Christi ore loquerētur. Quód verò primum mulierculæ Dominum vident, salutātur, genibus aduoluuntur, nunciare apostolis iubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus: vt quia à sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ, & visus & fructus & nuncius redderetur. Emitur verò à custodibus, qui omnia hæc viderant, argento resurrectionis silentium, & mendacium furti, honore scilicet seculi & cupiditate: quia in pecunia honor eius est, Christi gloria denegatur.

FINIS.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI IN PSALMORVM EXPLANATIONEM PROLOGVS.

Psalmorum varia diuisio.

VARTAS esse plurimorum de psalmorū libro opiniones, ex libris ipsis quos scriptos reliquere, compertum habemus. Nam aliqui Hebræorum eos in quinque libros diuisos volunt esse: vt sit vsque in quadragesimum psalmum liber primus, & à quadragesimo vsque ad Septuagesimum primum liber secundus, & eo vsque ad octogesimumoctauum liber tertius, & vsque in centesimum quintum liber quartus: ob quod hiomnes in consummatione sua babeant, fiat, fiat, Concludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. Alij verò ita inscribendos psalmos existimauerunt: Psalmi Dauid, quo titulo intelligi volūt, eos omnes à Dauid fuisse conscriptos. Sed nos secundum apostolicam autoritatem, librum psalmorum & nūcupamus, & scribimus. Ita enim in Actis apostolorum dictum meminimus: Scriptum est enim in libro psalmorū: Fiat domus eius deserta, & episcopatū eius accipiat alter. Ergo neq; secundū quosdam Hebræos quinque libri, neque secundū plurimorum simplicitatem psalmi Dauid dicendi sunt: sed secundum apostolicam autoritatem liber psalmorū esse noscendus est.

Act. 1.

Autores Sunt autem plures eorundem psalmorum scriptores. A Nam aliquibus Dauid autor præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus, Asaph, in aliquibus Iditum, in aliquibus filiorum Choræ, in aliquo Moysi. Ex quo absurdum est psalmos Dauid cognominare: cùm tot autores eorum ipsis inscriptionum titulis edantur. Et liber psalmorum rectius esse dicetur: diuersis in vnum volumen prophetis, diuersorum & autorum, & temporum congregatis. Visum autem aliquibus est, Hieremiæ, & Aggæi, & Zachariæ, quorundam psalmorū superscriptionibus nomina prænature: quum horum nihil in authenticis Septuaginta translatorum libris ita editū reperiatur: adeo vt etiam in plurimis Latinis & B Græcis codicibus, sine horū nominibus simplices tantum psalmorum tituli præferantur.

psalmorum qui certi, qui dubij.

De his autem qui sine autorum nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum virorum ista traditio est: quod ex eo psalmo, cuius autor in superscriptione præponitur, qui deinceps sine autorum superscriptione succedunt, eius esse existimandi sunt, qui anterioris psalmi autor inscribitur, vsque in eum psalmum, quo nomē alterius autoris præferatur. Vt si psalmi alicuius superscriptio talis sit: Psalmus Dauid: cæteri qui sine titulo consequantur, Dauid esse credātur, donec prophetæ alterius nomē in superscriptione ponatur: & ex eo vsque in alterum prophetam, qui sine inscriptione C medij sunt, eius sint, qui in anterioris psalmi superscriptione autor cœptus sit anteferri. Quod si fortè aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quòd in his psalmis, qui in eum psalmum cui Moses autor prælatus est, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimooctauo, Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuhel inter inuocātes nomen eius, nō posse à Mose eum prophetarum videri oportere, cùm Samuhel nomen, qui tanto postea quàm Moses natus est, extet in psal no: meminerit, nulli mirum aut difficile videri oportere, vt tantus propheta tanti prophetæ, postea licet futuri nomē ædiderit: cùm in regnorum libris Iosiæ regis sit antequā nascatur, prophetatum, propheta D dicente: Altarium, altarium, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur Dauid, Iosias nomen eius. Per quod nō incredibile esse oportere, vt Samuhel à Mose prædicatus sit, Maximè cùm secundum Hieremiam dicētem: Nec si stet Moses & Samuhel, Mosi cognominatus & coæquatus sit ex merito sanctitatis. Quæ traditio (ab Esdra quantum creditur, psalmos post captiuitatem in vnum librū colligente, profecta) si falsa aut improbabilis existimabitur: ab his qui cōtradicūt, autores horum psalmorum demōstrari necesse est. Absolutum enim est, non potuisse eos nisi prophetis prophetantibus prophetari: Non est ergo ambigendum, ea quæ in psalmis dicta sunt, secundum euangelicam E prædicationem intelligi oportere: vt ex quacunque licet persona prophetiæ scriptus sit loquutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus Domini nostri Iesu Christi, & corporationis, & passionis & regni & resurrectionis nostræ gloriam virtutemque referatur.

Psalmi sine titulis.

Nomen editi in prophetis etiam nō nati.

3. Reg. 13.

Esdra psalmorum Aristarchus.

Psalmi canunt euāgelicam historiam.

Sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum, & prudentiam seculi clausæ atque obsignatæ, secundum illud Esaiæ: Et erunt vobis omnia verba hæc, tāquam eloquia libri huius signari. Quod si quidem homini scienti literas dicetur: Lege ista, dicet: Non possum legere, signatum est enim. Et si dabitur liber hic in manus homini nescienti literas, & dicetur: Lege hunc, respondet: Nescio literas. Imperitia legendi & intelligendi librum prophetiæ sub persona vtriusque hominis mōstrata est, cùm intelligentia docti ad legē-

Obscuritas in psalmis.

Esai. 29.

A dum, signaculum clausi mysterij non adeuntis, illius indocti ignorationi per communem vtriusque intelligendi inopiam comparatur. Sunt enim vniuersa allegoricis & typicis contexta virtutibus: per quæ omnia vnigeniti Dei filij in corpore & gignendi, & patiẽdi, & moriendi, & resurgendi, & in æternum conglorificatis sibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicãdi sacramenta pandũtur. Et quia scribæ & pharisæi Dei filium natũ in corpore non recipientes, omnibus propheticæ intelligẽtiæ aditum denegarent, sub denunciatione pœnæ ita à Domino arguuntur: Væ vobis legis doctores, qui abstulistis clauem scientiæ. Ipsi non introiuis, & introeuntes non sinitis introire. B Negantes enim Christum, cuius aduẽtus opus est prophetarum, clauem scientiæ abstulerunt: quia cognitionem legis, quæ aduẽtum Domini corporeum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata, præcludit. Et hoc quidem ex omni scripturarum propheticarũ genere dictum esse intelligendum est: vt nisi in aduẽtum Domini ex virgine in hominem procreandi intellectæ & recognitæ fuerint, intelligentiæ earum vis obsignata habeatur & clausa. Tamen nequaquã psalmorum librum nisi per fidem aduentus eius posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur: Et angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe. Hæc dicit sanctus & verus qui habet claues Dauid, qui aperit, & nemo claudet: qui claudit, & nemo aperiet: C Clauem igitur Dauid habet, quia ipse per hæc vi quadam signacula quæ de corporalitate eius, & passione, & morte, & resurrectione, & gloria, & regno & iudicio Dauid de eo in psalmis prophetat, absoluit: aperiens quod nemo claudet, & claudẽs quod nemo aperiet. Quia per hanc quę in illo expleta est prophetiam, aperiet, quod nemo præcludet: & contra expletæ in eo prophetiæ fide abnegata, claudet quod nemo possit aperire. Nullus eñi nisi ille in quo hæc prophetata & expleta sunt, clauem intelligentiæ huius impartiet. Denique id ipsum consequenter docuit dicens: Et vidi super dextram sedẽtis in throno librum scriptum deintus & deforis, signatum signaculis septem: & vidi alterum an- D gelum validum, prædicantem voce magna: Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Et nemo potuit, neque in cœlo, neque in terra, neque infra terram aperire librum, neque videre ipsum. Et flebam, quia nemo dignus repertus esset aperire librum, neque videre ipsum. Et vnus de senioribus ait mihi: Noli flere, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & septem signacula eius. Liber iste, & præterita, & futura in his, quæ intus & foris scripta erant, continens, à nemine dignus est aperiri: & apostoli fletus ob desiderium intelligentiæ, & dolorem difficultatis exoritur. Sed vicit leo ex tribu Iuda, & E radix Dauid, librum & signacula eius: aperire: quia solus septem illa, quæ superius docuimus, signacula, quibus liber clausus est, per sacramentum corporationis suæ & diuinitatis absoluit. Id ipsum autem Dominus post resurrectionem testatus est, dicẽs: Quoniam oportet omnia impleri quæ scripta sunt in lege Moysi, & in prophetis, & in psalmis de me. Per hæc ergo omnis prophetiæ liber & signatus & clausus est: quia creditis his quæ impleta per eum sunt, cuncta illa quæ signata & clausa sunt, & aperientur, & absoluẽtur. Et quanquã omnia, à diuino spiritu per Dauid dicta esse, ipsa Domini professione nossemus: tamen etiam id ipsum prophetiæ huius species docet, supernæ & cœlestis in eo doctrinã scientiæ extitisse. Eo enim cum organo prophetatũ est, Græcè psalterio, Hebraicè Nabla nũcupato: quòd vnũ omniũ musicorũ organorum rectissimũ est, nihil in se vel peruersum cõtinẽs, vel obliquum. Neque quod ex inferioribus locis in sonum concentus musici cõmouetur, sed in formam dominici corporis constitutum organũ, sine vllo inflexu deflexuúe directum est: organum ex supernis cõmotum & impulsum, & in cãtionẽ supernæ & cœlestis institutionis animatum, nõ humili & terreno spiritu, vt cætera terræ organa, personum. Nõ enim ille humilia atque terrena in ipso corporis sui organu prædicauit, sicut ipse testatus est: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui autem de cœlo venit, quæ vidit & B audiuit, testatur. Per hũc ergo supernũ spiritum Deus cãtatur in psalmis: in forma Dominici corporis, in quo cœlestis spiritus est loquutus: forma quoque terrena huius & musici, & ex supernis concinẽtis organi, comparata. Non est autem ignorãdum, indiscretum apud Hebræos numerum esse psalmorum, sed sine ordinis annotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus prænotantur: sed sine præscriptione aliqua ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, vt antiquæ traditiones ferunt, incompositos eos, & pro autorum ac temporum diuersitate dispersos, in volumen vnum collegit & retulit. Sed septuaginta seniores, secundum C Moysi traditionẽ ad custodiẽdam legis doctrinam in synagoga manẽtes, posteaquam illis à rege Ptolemæo transferẽdæ ex Hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mãdata est: spirituali & cœlesti scientia virtutem psalmorum intelligẽtes, in numerum eos atque ordinem redegerunt: singulis quibusque numeris pro efficientia sua in absolutione perfectis, perfectorum & efficientium psalmorũ ordinem deputantes. Et quãnquã id ipsum ex singulorũ psalmorũ virtutibus intelligi possit: tamẽ absolutissimè in gestorũ & tẽporũ historia docemur, psalmorũ scilicet collationes secundum perfectorũ numerorũ esse efficiẽtiã ordinatas. Psalm' enim tertius secundũ historiã quinquagesimo psalmo D posterior est: inscriptio nanque vtriusque multo interuallo temporis ætatisque diuersa est. Nam ille quæ sub Vria & Dauid sunt gesta, complectitur: ille autem fugam Dauid Absalon filio suo olim persequente significat: & virtus ac sacramentũ numeri perficit, hunc & illum pro competentibus & sibi congruis numeris collocari. Inscriptio verò quinquagesimi psalmi, secundum historiam quinquagesimi & primi psalmi inscriptione posterior est. Sed quinquagesimi numeri virtus & perfectio exigebat, & Doech Idumei impœnitens in Dauid odium postulabat, anteriorem postponi, & posteriorẽ anteferri: vt remissio peccatorum in numero quinquagesimo collocaretur, & pena per- E fidiæ numerum constitutæ remissionis excedens careret venia, cùm & tempus & numerum pœnitentiæ perdidisset. Nam cùm in quinquagesimo, in quo est sabbata sabbatorum secundum Iubilei anni præformationem peccatorum remissio sit constituta: competẽter hic psalmus in quo pœnitentia antelata peccatorum remissio postulatur, in ordine est huius numeri collocatus. Tribus verò quinquagesimis psalmorum liber continetur: & hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ expectationis existit. Nanque qui & primæ quinquagesimæ, & secundæ deinde quinquagesimæ psalmum, & tertiæ rursum quinquagesimæ in qua finis est, libri consummationem diligenter aduertat: prouidentiam dispositorum in hunc ordinẽ psalmorum

Summa argumẽti psalmorum.
Luc. 11.
Fides aperit prophetia recondita.
Apoc. 3.
Apoc. 5.
Luc. 24.
Psalterium quid sit.
Christi corpus psalterium est.
Ioan. 3.
Quotusquisque psalmus
Septuaginta addiderunt numeros.
Mysteria numerorum in psalmis.

psalmorum cum dispensatione salutis nostræ intelliget conuenire. Cùm enim primus gradus sit ad salutē in nouū hominē post peccatorū remissionem renasci, sitque post pœnitentiæ cōfessionē regnū illud Domini in sanctæ illius ciuitatis & cœlestis Hierusalē tempora reseruatum, & postea cōsummata in nos cœlesti gloria in Dei patris regnū per regnū filij proficiamus, in quo debitas Deo laudes vniuersitas spirituū prædicabit: facilè intelligimus in singulis psalmorū virtutibus sub quinquagenariæ numero collocatis sacramentum dispensationis huius quinquagenariæ contineri. Esse autem hæc sabbata sabbatorū, septenarius numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit: quem tamen ogdoas, quia dies eadem prima quæ octaua, secundum euangelicam plenitudinem in vltimo sabbato adiecta consummat. Et hæc quidem sabbata sabbatorū ea ab apostolis religione celebrata sunt, vt his quinquagesimæ diebus nullus neq; in terrā strato corpore adoraret, neque ieiunio festiuitatē spiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui vltra sabbati numerum per plenitudinem euangelicæ prædicationis accedunt. Nanque cùm in septimo die sabbati sit & nomen & obseruantia constituta: tamen nos in octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramentis cœlestibus virtutem, in psalmo eo qui octauo in numero dispositus est, contueri, cui pro torcularibus titulus adiectus est: vasculis in nouos fructus præparatis, & ad feruentis musti liquorē continendum innouatis. Et numerus iste, ad percipiendos fructus euāgelicos, caducis his corporū nostrorum vasculis reformatis secundū ogdoadem est euangelicam destinatus. Et hoc psalmi istius textus & sermo testatur. Ogdoadis quoque istius virtus, etiā in virtute sexti psalmi & numeri, quo pro octauo oratio est cōtinetur: & hoc numeri ratio perficit, vt & in sexto pro octauo esset oratio, & in octauo titulus pro torcularib⁹ adderetur. Tribus aūt in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. Nam & octau⁹, & octogesimus, & octogesimus tertius psalmus hunc habet titulum, vt in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo consisteret: ita tamen, vt simplicē ogdoadē, & ogdoadis decadem, sacramentum triadis (quæ à nostris trinitas est nuncupata) concluderet. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem, etiam in centesimo atque decimooctauo psalmo cognoscere possum⁹. Nam in octonum numerum per octonos versus secundū Hebræos singularum literarū initia collecta sunt: sed & ipsa virtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. Sunt autem in eo ogdoades vigintiduæ. Nam octoni versus singularum literarum initijs deputantur: & hoc ea ratione efficitur, vt quia psalmus iste perfectum virum secundum doctrinam euangelicam consummat, per omnes viginti & duas Hebræi sermonis literas, sub sacramento ogdoadis erudiremur. Et ea causa est, vt in vigintiduos libros lex testamenti veteris deputetur: vt cum literarum numero conuenirent. Qui ita secundum traditiones veterum deputantur, vt Mosi sint libri quinque: Iesu Naue sextus: Iudicum & Ruth, septimus: primus & secundus regnorū, in octauū: tertius & quartus in nonum: Paralipomenon duo, in decimū sint: sermones dierū Esdræ, in vndecimū: liber psalmorū, in duodecimū: Salomonis prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, in tertiumdecimū, & quartumdecimū, & quintumdecimum: Duodecim autē prophetæ, in sextumdecimū: Esaias deinde & Hieremias cum lamentatione & epistola, sed & Daniel, & Ezechiel, & Iob, & Hester, viginti & duûm librorum numerum consumment. Quibusdam aūt visum est, additis Tobia & Iudith, vigintiquatuor libros secūdum numerū Græcarum literarum connumerare. Romana quoque lingua media inter Hebræos Græcósque collecta. Quia his maximè tribus linguis sacramentū voluntatis Dei, & beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, vt his tribus linguis regem Iudæorum Dominum Iesum Christū esse præscriberet. Nam quamuis multæ barbaræ gentes Dei cognitionem secundū apostolorum prædicationē, & manentiū hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint: tamen specialiter euangelica doctrina in Romani imperij (sub quo Hebræi & Græci continentur) sede consistit. Cōsequens autem est, secūdum octonariū hunc viginti & duarū ogdoadum numerum, eum qui subiectus est, in quindecim canticis graduum psalmorum numerum cōtueri. Post perfectam enim illam præcedentium ogdoadum doctrinam, hoc canticum graduum in quindecim psalmis, & duobus perfectis numeris oportuit conuenire: hebdomade scilicet & ogdoade, id est, septimo & octauo numero. Nam per obseruantiā legis, quæ in hebdomade est cōstituta, & euangelicum profectum, qui ogdoadis & præsenti religione & sperata expectatione perficitur, isto cantico graduū in cœlestia & æterna cōscenditur. Nam & in templo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorū sancta cōscendebant: vt quia neque hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neque ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade virum posset præstare perfectum: quisquis illa perfectè credidisset, in his perfectis & beatis sanctis sanctorū perfectū hūc virū, qui in quindecim graduum cantico est, hebdomadis & ogdoadis numerū locaret. Quanquā verò hæc à nobis secundū numeros in legis obseruantia cōpletos, & in sacramēto euāgelico distributos ita dicta sint: tamē absolutius vniuscuiusque numeri virtutē ex superscriptionib⁹ psalmorum & dictorū ipsorum intelligētiā cōsequemur. Sunt aūt superscriptionū omnium tituli diuersi. Nam præter eos qui autorū suorū nominibus, aut causarum aut tēporum significationibus prænotantur, sunt alij quibus titulus in finē est: alij quibus tātum psalmus cātici, vel cāticū psalmi: & necesse est diuersas causas diuersarum superinscriptionum extitisse. Nō enim sine tanta rerum diuersitate hic titulorum ordo conuertitur: vt nunc in finem, nunc psalmus, nunc canticum, nunc canticum psalmi, nunc psalmus cātici, ad distinctionē psalmi quæ subiaceat præferatur. Et quāquàm in singulis quibusque psalmis singularū quarūque inscriptionum causas præstare nitamur: tamen ad compendium studiosæ intelligentiæ, in breuem sermonem virtutem superscriptionum omnium coartamus. Finis est, cuius causa cætera sunt, ipsum autem nulli alij causam suam præstat. Ob finem enim omnia, nihil verò aliud post finem. Namque ad finem tenditur, sed in fine desinitur. Ita finis & anteriorum perfectio est: & ex se nihil in aliquid aliud protendens, propria in semet sui ipsa possessio est. Psalmi igitur qui inscribuntur, in finē, tituli intelligēdi sunt, vt ex perfectis atque absolutis bonorū æternorū doctrinis & speciebus existāt: quia ad ea quæ in his dicūtur, fidei se nostræ cursus extēdat, & in his nullo vlteriore procursu ipso suo optatæ & adeptæ beatitudinis fide requiescat. In musicis verò artib⁹ hæ sunt officiorū & generū varietates.

Ogdoas in euangel. 0.

Trias.

Tres linguæ.

Tituli psalmorū quid habeat mysterij.

Titulus in finem quid velit.

Psalmus; canticum, & similia, quomodo differant.

Psalmus est, cùm cessante voce, pulsus tantum organi A continentis exauditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua vtens, neque in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canoræ tantum vocis exultat. Canticum autem Psalmi est, cum organo præcinente subsequens & æmula organo vox chori cantetis auditur: modum psalterij modulis vocis imitata. Psalmus verò cantici est, cùm choro ante canente humanæ cantionis hymno ars organi cōsonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterium suauitate modulatur. His ergo quatuor musicæ artis generibus, competentes singulis quibusque psalmis superscriptiones sunt coaptatæ. Ex virtutibus autem psalmorū, & ex ipsis doctrinæ musicæ diuersitatibus causa vniuscuiusque superscriptionis ostenditur. In eo enim psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur, fidelium operum, & religiosorum gestorum, aut doctrina, aut confessio continetur: cùm propheta commemorando quæ egerit, ad doctrinam nos gestorum similiū instituit, motu corporei organi nostri ad pios officiorum vsus temperato. At verò cùm canticum tantū in titulo ponitur: scientia in eo spiritualis, & intelligētia cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur, existit: cùm non commemoratis fidei operibus, solam doctrinam perfectæ de Deo cognitionis ostendit. Non enim statim, omnis scientia in bono opere est, neq; rursum omne opus bonum verā scientiam consequitur. Ob quod & illud, quod in tertio superscriptionum genere est Canticum psalmi, cùm bonorum operum efficientiæ scientia & doctrina cōiungitur. Prius enim in bonis operibus viuendum est: vt perfecta possit ea quæ deinceps succedit diuini sacramenti esse cognitio, secūdum id quod dictum est: Desiderasti sapientiam, serua mandata, Dominus præstabit tibi eandem. Præstat ergo Dominus sapiētiam his, qui per meritum operum gratiam intelligentiæ consequuntur. Ex his ergo operum doctrinæque studijs, psalmi illius qui canticum psalmi superscribitur, erit causa noscenda. Vbi autem est psalmus cantici, illic per cognitionis scientiam vsus boni operis tractatur: cùm desideratam nobis fidelium gestorum efficientiam præstet anterior de Deo adepta cognitio. Hac igitur musicæ artis quadrifaria diuersitas, psalmorū est diuersitati coaptata: vt psalmus per organi corporei motum in commemoratione gestorum fit, canticum verò per sapientiæ cognitionem habeat in se doctrinæ scientiam. Canticum verò psalmi est, cum præcunte gestorum merito cognitio præstatur. Psalmus deinde cantici, cùm per adeptæ scientiæ cognitionem fidelium gestorum opus inchoatur & geritur. Per has ergo superscriptionum proprietates intelligentiā psalmorum quærere oportebit: quia vnicuiq; generi prophetiæ in proprietate titulorum vnumquodq; genus musicæ comparationis aptatum est. Eos verò qui sine inscriptione vlla significationis alicuius habeantur, vt est primus vel secundus, & cæteri complures alij, intelligendum est ex doctrina Spiritus sancti ad spiritualem cognitionem generalis scientiæ fuisse cantatos: vt vnusquisque ex his secundum fidei suæ synceritatē, rationem intelligentiæ spiritualis expeteret. Aliæ verò superscriptiones, quæ aut res gestas secundum historiam significant: aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexæ sunt, vel ex interpretatione nominū, vel ex comparatione gestorum, vel ex consimiliū speciē, ex quibus rebus psalmus consistat ostendunt: vt sicubi est pro die sabbati, aut pro occultis filij,

Psalmus. *Canticum.* *Canticum psalmi.* *Psalmus cantici.* *ἐπιγραφαί.*

aut pro die octauo, per corporalem superscriptionum significantiam spiritualis psalmi intelligatur editio: vel cum illius Dauid, vel illi Dauid, vel Absalon, vel Saul, vel Doech in tutulo sub gestorum historia prænotantur, in eo per pronominum qualitates vt illi, vel illius Dauid, aut per nominum virtutes, vt est Absalon, & Saul, & Doech, prophetiam quæ in psalmo fit, consequantur. In diapsalma verò, quod interiectum plurimis psalmis est, cognoscendum est demutationem aut personæ, aut sensus sub conuersione modi musici inchoari: vt sicubi diapsalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intelligendum sit. De personis ac sensibus, vbi diapsalma intercedere reperiemus, rationem afferre tentabimus. Cæterū modum musicæ disciplinæ conseruare translatio Græca & Latina non potuit. Hæc autem in compendiosam breuitatem festinus ad ipsam psalmorum expositionē sermo collegit. Est autem diligens perpensiūmque iudicium expositionis psalmi vniuscuiusque præstandū, vt cognoscatur qua vnusquisque eorum claue intelligentiæ aperiendus sit. Nam liber omnis similis est vrbi pulchræ atque magnæ, cui ædes complures diuersæque sint, quarum fores proprijs clauibus diuersisque claudantur: quæ cùm vnum in locum congestæ permixtæque sint, volenti vnamquanque ædem aperire, maximam ignaro afferant difficultatē, vt claues vniuscuiusque ædis inueniat: sicque aut familiaris scientiæ cognitam clauem citò ex copia illa congestæ in vnum varietatis eligere, aut ingentis laboris aptam & congruam clauem aperiendi vniuscuiusque aditus inuenire: quia ratio & qualitas non sinat, non suas claues claustris disparibus coaptare. Itaque secundum Domini misericordiam aperiendi vniuscuiusque psalmi clauem reperturi, huius ipsius primi psalmi aditū propria sua & congrua claue pandamus.

Diapsalma quid. *Carmen.* *Clauis psalmi.*

CLAVIS SIVE INTROITVS IN PRIMVM PSALMVM.

PRINCIPALIS hec in psalmis intelligētia est: ex cui* persona, vel in quē ea quę dicta sunt intelligi oporteat, posse discernere. Non enim vniformis & indiscreta est eorū constitutio, vt nō & autores habeāt & genera diuersa. Inuenimus enim in his frequēter personā Dei patris solere proponi, vt in octogesimooctauo, cùm dicitur: Exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruū meū, in oleo sancto meo vnxi eū. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. Personam verò filij in plurimis ferè introduci, vt in decimoseptimo psalmo: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi: & in vicesimoprimo: Diuiserunt sibi vestimēta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Hunc autem primum psalmum vel ex persona patris, vel ex persona filij nō posse intelligi, res ipsa absolutè docet, cùm in eo ait: Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. In eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria ei & apta memorantur, cùm dicitur: Ipse inuocabit me: pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et in eo in quo filius loqui docetur, ipse se ex his quę commemorat dictorum suorum profitetur autorem, dicens: Populus quē non cognoui, seruiuit mihi. Dum enim

Persona à quo & in quem. *Psal. 88.* *Augustin⁹ docet hæc dici ex persona patris.* *Psal. 17.*

enim & pater dicit: Innocabit me, & filius ait: Populus seruiuit mihi, ipsos se esse qui de se loquantur, ostendunt. At verò nunc cùm dicitur, Sed in lege Domini fuit voluntas eius, nulla Domini persona de se loquentis ostenditur: sed beatitudinem potius, eius videlicet viri, cuius in lege Domini voluntas sit prædicat. Persona itaque prophetę, cuius ore Spiritus sanctus loquitur, nunc esse noscenda est: officio oris eius ad cognitionem nos sacramenti spiritualis erudiens. Et cũ hæc loquatur, quærendum est de quo viro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: Beatus vir qui nõ abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius nõ defluet: & omnia quæcũque faciet, bene dirigentur. Multos vel præsenti sermone vel ex literis ac scriptis eorum comperi ita sensisse de psalmo, quòd significari in eo Domin⁹ noster Iesus Christus atque intelligi debeat: cuius beatitudo in his quæ subiecta sunt, prędicetur. Sed id nec modo, nec ratione docuere, bonæ quidem opinionis affectu: quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmorũ. Sed vbi & quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendum est veritate. Ea autem quæ in exordio psalmi posita sunt, minimè personæ eius dignitatísque conueniunt: & incautam hanc ita prædicandi facilitatẽ illa ipsa coarguunt, quæ continentur in psalmo. Cùm enim dicitur: Et in lege Domini fuit voluntas eius, cum lex per Dei filiũ lata sit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia voluntas eius in lege Domini fuerit, cùm Dominus ipse sit legis? Quòd autem lex eius sit, in psalmo septuagesimoseptimo ipse testatus est, quum ait: Attendite popule meus in legem meam, inclinate aures vestras in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum.

Matth. 13. Et hæc Matthæus euangelista ab eo dicta esse confirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, vt impleretur quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiam ergo suã rebus Dominus expleuit. Nam in his in quibus loquuturum se spoponderat, parabolis est loquutus. Id autem quod ait: Et erit tanquam lignum quod plantatum est iuxta decursus aquarum, in quo comparatiuè beatitudinis profectus ostenditur, quomodo personæ eius poterit coaptari, vt sit Dei filio plantatum lignum beatius? ob quod beatus sit, quia aliquãdo similitudinem eius profectu beatitudinis cõsequatur. Dehinc cùm secundum Sapientiam & Apostolum, & ante secula, & ante tẽpora æterna sit, & primogenitus omnis creaturæ sit, & in ipso, & per ipsum creata sint omnia: quomodo his rebus cũ fiet similis, beatus est, quæ ab ipso sunt cũ neq; creatoris virtus ad beatitudinis suæ perfectionẽ cõparatione egeat creaturæ, neq; primogeniti antiquitas in eo quod erit tanquam lignum, tempus præposteræ comparationis admittat. Id enim quod erit, per expectandum adhuc tẽpus, non potest videri vt aut fuerit, aut iam sit in rerũ natura. Quicquid autem iam est, non eget dilatione temporis vt ad aliquid inchoetur: quia antiquitate exordij sui esse iam permanet. Itaque quia hæc à diuinitate vnigeniti filij Dei Domini nostri Iesu Christi intelliguntur aliena: vir ille hic à propheta beatus prædicari opinandus est, qui se ei corpori quod Dominus assumpsit, in quo homo natus est, conformem studio æquitatis, & totius iustitiæ perfectione præstiterit. Et

Quomodo igitur dicitur virtus & lux.

sanè id intelligi oportere plenius psalmi expositio demonstrabit. Speciosissimum autem hoc & indignissimum incipiendorum psalmorũ sanctus Spiritus sumpsit exordium, vt humanam infirmitatẽ per spem beatitudinis ad innocens religionis studium adhortaretur, vt sacramentum Dei corporati doceret, vt cõmunionem gloriæ cœlestis polliceretur, vt pœnam iudicij denunciaret, vt differentiam resurrectionis ostenderet, vt prouidentiam Dei retributione monstraret. Perfecta scilicet consummatáque ratione tantæ prouidentiæ ordinem inchoauit, vt humanam imbecillitatem ad fidei studium beati viri spes illiceret, spei beatitudinem comparata ligni similitudo sponderet, insolentem verò impietatem intra metum denunciata impijs seueritas coerceret, meriti differentiam in consilijs sanctorum conditionis ordo distingueret, Dei magnificentiam in cognoscendis iustorum vijs æquitas constituta monstraret. Nunc & res ipsas & eorũ verba tractemus.

Summa argumenti totius psalmi.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI IN PRIMVM PSALMVM ENARRATIO.

BEATVS vir qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.) Quinque generum obseruantiã beato viro subesse propheta cõmemorat. Primam in impiorum consilium non eundi, alteram in peccatorum via non consistendi, tertiam in cathedra pestilentię nõ sedendi, tum deinde voluntatis in lege Domini ponẽdæ, postremam in ea die noctúque meditandi. Ergo necesse est differre impium à peccatore, peccatorem à pestilente, maximè cum sit impijs consilium, peccatori via, cathedra pestilenti. Dehinc cùm in consiliũ impiorum eatur potius quàm stetur, in via verò peccatoris stetur magis quàm eatur. Quarum rerum causas vt intelligere possimus discernendum est, quantum differat peccator ab impio, vt per id intelligi possit, cur peccatori via, & impio consilium deputetur. Dehinc cur & in via standum, & in cõsilium eundum sit: cùm humana consuetudo, & in consilio standum, & in via eundum esse decernat. Non omnis qui peccator est, & impius est. Impius autem non potest non esse peccator. Et sumamus ex vsu conscientiæ communis exemplum. Patres suos amare possunt filij, licet ebriosi sint, & lasciui, & prodigi: & inter hæc vitia carent impietate, qui non carent crimine. Impij verò licet in præcipuis sint continentiæ frugalitatísque virtutibus, omne tamen quodcũque aliud extra impietatem erit crimen in contumelia parentis excedunt. Igitur secundũ hoc propositum exemplum, impium discerni à peccatore non dubium est, & impios quidem eos esse natura ipsa iudicij communis ostendit, qui cognitionem Dei expetere fastidiunt, qui nullum esse mundi creatorem irreligiosa opinione præsumunt, qui mundum in hunc habitum ornatúmque fortuitis motibus constitisse commemorant: qui ne quod iudicium creatori suo ob vitam rectè criminoséue gestam relinquant, volunt ex naturæ necessitate se nasci: & ex eadem rursum necessitate dissolui. Horum igitur omne consilium fluctuans, incertum ac vagum est, & in eisdem ac per eadem sine vlla consistendi statione defertur. Nõ

Quinque in beato viro.

Impius & peccator quòd differat.

Impietas quid propriè.

enim tenet modum definitionis alicuius. Creatorem mundi disputatio docere ausa nõ est. A Cùm enim quæras cur mundus? & quando, & in quantum? & vtrum mundus homini, an homo mundo? & mors ob quid vel quousque vel qualis? Circa hæc impietatis suæ cõsilia agitur semper, & vadit, loco consistendi in his cõsilijs non reperto. Sunt & alia consilia impiorum: eorum scilicet qui in hæresin delapsi, nec noui, nec veteris testamenti legibus continentur. Quorum sermo in orbem semper & circulum erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo consistens, indefinitæ scientiæ cursu recursúque iactatur. Quorum impietatis est, Deũ non ex Dei ipsius professione, sed ex arbitrij sui voluntate metiri, ignorantes non minoris impietatis esse Deum B fingere quam negare. A quibus cùm requiras quo spei ac fidei suæ fine sic sentiant, confunduntur, perturbãtur, dissimulant, circumerrant, & finem ipsum eius de qua quęritur disputationis euitant. Beatus ergo vir est qui in hoc impiorum consilium non abijt, id est, qui ipsam illam in hoc consilium eundi non admiserit voluntatẽ: quia quæ impia sunt vel cogitasse iam crimen est.

Via peccatorũ quid.

Sequens autem est, vt qui in impiorum consilium non abijt, in peccatorum quoque via non stet. Plures enim sunt qui cùm per confessionem Dei ab impietate discreti sunt, non tamen à peccato per id liberi sunt, in ecclesia quidem manentes, sed ecclesiæ disciplinam non tenentes, vt auari, ebriosi, tumultuosi, procaces, C superbi, simulatores, mẽdaces, rapaces. Et ad hæc quidem nos vitia naturæ nostræ propellit instinctus. Sed vt vtile est, nos à via hac qua ferimur abscedere, sic neque consistere illic, adhibito decedendi ex ea nõ moroso recursu. Et idcirco beatus vir est, qui in via peccatorum non stetit, natura quidem in viam hanc deferente, sed ex via hac fidei religione referente. Tertius quoque hic obtinendę beatitudinis ordo est, in cathedra pestilentiæ nõ sedere.

Cathedra pestilentiæ.

Sederunt in cathedra Moysi pharisęi docentes, sedit & Pilatus in tribunali. Cuius itaque cathedræ sessionem existimabimus pestilentẽ? Non vtique Moysi.

Matth. 23.

Dominus enim sedentem potius quàm sessionem cathedræ improbandum dicit: Super D cathedram, inquit, Moysi sederunt scribæ & pharisæi, quæcunque dixerint facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Cathedræ huius sessio pestilens non est, cuius obedientia dominica autoritate præcipitur. Illa ergo erit pestilens, cuius contagium Pilatus manus abluendo deuitat. Multos enim etiam in metu Dei constitutos, secularium tamen honorum ambitio corrũpit, & volunt ecclesiæ legibus subditi, fori legibus iudicare.

Secularia negocia periculosa clericis ac bonis.

Sed quanquam ad hæc ipsa officia quæ agunt, ferant secum religiosam voluntatem, beneuolos sese continentésque præstando: tamen necesse est eorũ in quibus diuersabuntur negociorum quodam pestilenti contagio polluãtur. Publicarum enim causarum ordo E manere eos volentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate non sinit. Et quamuis religiosi propositi tenaces sint: tamen necessitate sedis obtentæ, cùm ad contumeliam, cùm ad iniuriam, cum ad pœnam cunctante licet voluntate coguntur, facit eos necessitatis ipsius participes: cùm tanquam lue morbida imbuuntur. Et idcirco hanc eorum cathedram pestilẽtiæ propheta cognominat, quia contagione sua voluntatẽ religiosæ mentis inficiat. Sed beatitudinem viri nondũ, vel in impiorum consilium nõ isse, vel in peccatorum via non stetisse, vel in pestilentiæ cathedra nõ sedisse, consummat. Possunt enim hæc & in seculari viro reperiri: vt vnum Deum esse creatorem mundi opinetur: A vt à peccatis se per studium modestiæ innocentiæque refrenet: vt honorũ dignitatibus priuatæ & tranquillæ vitę ocium anteponat. Sed perfectum nũc Deo virum propheta conformans, & quem in magnis æternæ beatitudinis constituat exemplis, nõ communibus eum ad id docet vsurum esse virtutibus, sed his consummandum esse, vt beatus sit, quæ sequuntur: *Sed in lege Domini fuit voluntas eius.*)

Legis dominicæ meditatio.

Abstentio superiorum inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur intentio: scilicet vt in lege Domini voluntas sit. Non expectat propheta vt metus sit. Plures enim intra legem metus cohibet, paucos verò voluntas constituit in lege: quia timoris est, non audere timenda negligere: perfectæ B verò religionis est, præscriptis velle parere. Et idcirco beatus ille est, cuius in Dei lege non timor est, sed voluntas. Sed deest interdum & aliquid voluntati: & perfectam beatitudinem solum velle non obtinet, nisi volũtatem sequatur operatio. Sequitur nanque: *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.*) Beatum hunc virum continua legis meditatio & indefessa consummat. Sed fortè id humanæ infirmitatis natura non patitur: per quam quiescẽndum, dormiendum, cibo vacandũ est, ob quæ à spe consequendæ beatitudinis etiam necessitate naturalium decidamus: cùm aliquando à meditatione diurna atque nocturna negocij corporalis intercessione sit desinẽdum. Simile quoque huic dicto C Apostoli dictum est: Sine intermissione orãtes. *1. Thess. 2.* Quasi verò non recuperando vires suas, naturæ nostræ necessitas possit sine interpellatione temporis semper orare.

Meditatio in factis est.

Meditatio itaque legis non solum in verbis legentis est, sed & in operis religione: neque vt libros tantum & scripturas recenseamus, sed vt ea quæ scripturis ac libris continentur, gestis rebúsque meditemur, & diurna nocturnáque opera legem semper exerceamus, vt illud Apostoli est: Omnia quæcunque *1. Cor. 20.* facitis, in gloriam dei facite, siue cum manducatis, siue cum bibitis, siue cum aliud agitis. Per hoc enim efficitur, vt sine intermissione oremus: cũ per opera Deo placita, & in gloriam eius semper exercita, sancti cu- D iusque viri vita omnis oratio fit: ac sic secundum legẽ noctu diéque viuendo, vita ipsa nocturna legis erit & diurna meditatio. Sed consummata viri huius beatitudine, qui impiorum consilijs, & peccatorũ vijs, & pestilentiæ cathedra se abstinens Dei legem volens die & nocte meditetur, docendum est quantus ei fructus acquisitæ huius beatitudinis sit futurus. Velle enim beatum esse, ex beatitudinis ipsius expectatione proficiscitur. Sequitur nanque: *Et erit tanquam lignũ quod plantatum est iuxta decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet.*) Ridiculũ hoc fortè & ineptum comparatæ beatitudinis creditur exemplum: in quo ligni plantatio iuxta decursus E aquarum, fructus sui datio secundum suum tempus, & folium eius non defluens prædicatur. Hæc quidem secundum homines seculi nulla fortè existimabuntur. Sed videamus secundum propheticam doctrinã, quãta in his ipsis rebus ac verbis comparatæ beatitudinis gloria collocetur. In libro Genesis vbi plantatum à *Gen. 2.* Deo paradisum legislator ostendit: Omne quoque lignum specie pulchrum & ad vsum bonum productũ esse monstrauit, esse quoque & in medio paradisi lignum vitæ, & lignum sciendi boni & mali exposuit: irrigari deinde paradisum flumine, quod postea in quatuor principia diuisum sit. Quod autem esset hoc lignum vitæ, propheta Salomon docuit, dicens de adoratione sapientiæ: Lignum vitæ est omnibus qui com- *Prou. 3.* plectuntur

plectuntur eam, & qui incumbunt in eam sicut in Domino. Lignum ergo hoc viuens est: neque solum viuens, sed etiam rationale. Rationale autem in tantum, vt fructum det. Det verò non confusè, non importunè: sed tempore suo. Et plantatum hoc lignū est iuxta decursus aquarum, in possessione scilicet regni Dei, id est, in paradiso, & vnde flumē exiens in quatuor principia diuiditur. Non enim ait: Post decursus aquarum, sed iuxta decursus aquarum: vnde primum decursus aquarum diuisiones sortiuntur. Illic enim plantatum hoc lignum est, quò latronem illum se Dominū confitentem Dominus (qui sapientia est) introduxit, dicens: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Luc. 23.

B Et quia sapientiam, qui Christus est, lignum vitæ cognominari de sacramento futuræ corporationis & passionis prophetica autoritate docuimus: etiam ex euangelijs intelligentiæ huius est proprietas astructa. Dominus nanque ipse se arbori comparauit, cū in Beelzebub dæmonia eum Iudæi eijcere dixissent: Aut facite, inquit, arborem bonam & fructus eius bonos, aut facite arborem malam & fructus eius malos. Ex fructu enim arbor cognoscitur. Quia cum fructus esset optimus dæmonia eijcere: Beelzebub eum, cuius fructus pessimi sunt, esse dicebant. Huius quoque beati ligni non dedignatus est in se docere virtutem, cùm pergens ad crucem ait: Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? per humidi ligni exemplum nihil in se ariditati mortis obnoxium esse significans. Math. 12. Christus arbor. Luc. 23.

C Huic itaque ligno beatus ille vir similis fiet, cum translati latronis in paradisum modo secundum decursus aquarum & ipse plantetur: & fiet beata illa & non eradicanda nouella plantatio, quam in euangelijs Dominus significat cùm de aliena plantatione conqueritur, dicens: Omnis plantatio quā non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. Hoc ergo lignum dabit fructus suos. Vbicunque autem de fructibus arborum aliquid diuinus sermo significat, facere potius eas fructus quā dare memorat, cùm ait: Non potest arbor bona fructus malos facere. Et cum secundum Esaiam querela de vinea est: Expectaui, inquit, vt faceret vuas, fecit autem spinas. Lignum ergo hoc dabit fructus suos arbitrio dandi & ratione moderatum. Nam in tempore suo dabit. Et quo tandem tempore? Nempe eo de quo beatus Apostolus ait: Notum vobis facio sacramētum voluntatis suæ, secundum beneplacitum quod proposuit in ipso in dispēsationem plenitudinis temporum. Math. 15. Math. 7. Esa. 5. Ephes. 1.

D Hoc ergo dispensationis est tempus, quo & accipiendi & dandi opportunitas temperatur, cùm suum erit tempus, vt accipiant quibus dabit: temporis autē mora in plenitudine temporum pendet. Dispensatio enim dandi fructus plenitudine temporum seruatur. Et qui tandem hic dispensandus erit fructus? Nempe ille de quo idem Apostolus meminit, dicens: Et transformabit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ. Hos ergo nobis fructus suos dabit, quos iam in eo quem sibi assumpsit, & qui significantur in ligno, hominē perfecit, quē in immortalitatis suæ naturā absorpta mortalitate transfudit. Erit ergo vt hoc lignum beatus ille vir, tum cùm ipse in gloria Dei Domino suo conformis astiterit. *Folium autem ligni huius non defluet.*) Nec mirum si folia eius non defluūt, cuius fructus dabuntur potius quàm decident, non maturitate depulsi, non vi exteriore decussi, sed rationalis officij dispensatione dimensi. Et quid in folijs significet, ex comparatione rerum corporalium absolutum est. Nanque hæc esse naturam foliorum contuemur, vt ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumiecta prorumpant, vt quodam vallo tenera pomorum initia cōmuniant. Doctrina ergo verborum Dei quæ promissos nobis fructus conuestit, significatur in folio. His enim verbis spes nostræ inumbrantur: horum inter has seculi tempestates munimine conteguntur. Non defluent igitur hæc folia, id est Dei verba, quia per Dominum dictum est: Cœlum & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Nihil enim ex his quę à Deo dicta sunt, dilabetur aut decidet. Quod autem hæc folia ligni huius non inutilia sint, sed salutaria gētibus: sanctus Ioannes in Apocalypsi testatur, dicens: Et ostendit mihi flumen aquæ viuæ splendidum tanquam crystallum exiens de throno Dei & agni, & in medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis arborem vitæ, quæ facit fructus duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum, & folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium. Philip. 3. Matth. 24. Apoc. 22.

Cœleste sacramentum ita per corporales species exponitur: vt rationem spiritualem corporalia ipsa quanquam implere non possint, tamen ad comparationem non inutilia sint. Cōuenerat enim dixisse, ex vtraque parte fluminis demonstrati, arbores esse, non arborem. Sed quia vitæ arbor vbique in sacramento baptismi vna est, vndique ad se venientibus apostolicæ prædicationis fructus subministrans: ideo ex vtraque parte fluminis vna vitæ arbor assistit. Vnus enim agnus est in throno Dei visus, & vnū flumen, & vitæ arbor vna: quæ omnia in se complectuntur mysteria corporationis, baptismi, passionis, cuius folia, id est prædicationis verba salutem gentibus per doctrinam eloquij non decidentis impartiuntur.

Et omnia, inquit, quæcunque faciet bene dirigentur.) Iam non sicut in Adam donum eius & statuta perturbabūtur, quia ille constitutæ immortalitatis beatitudinem peccato transgressæ legis amisit: sed per redemptionē ligni vitæ, id est, dominica passione cùm ipsi ligno vitæ similes erimus, iam quicquid in nobis fiet, æternum est: æternum autem cum beatitudinis sensu. Prosperè dirigentur autem omnia illa quæ fient, nō demutatione incerta, non natura infirma: cùm incorruptio corruptionem, & æternitas infirmitatē, & forma Dei formam terrenæ carnis absorpserit. Huic igitur plantato ligno, in tēpore suo hos fructus suos dandi beatus ille vir erit similis, ipse quoq; in paradiso plantatus, vt plātatio Dei non eradicanda permaneat: in quo omnia à Deo facta prosperè dirigentur, nulla deinceps demutatione vel infirmitatis nostræ eradicanda vel temporis.

E Demonstrata autem perfecta huius viri beatitudine: consequens erat quæ impios pœna maneret, ostendere. sequitur nanque: *Non sic impij, nō sic, sed tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ.*) Non est impijs comparatiuæ huius beatitudinis spes relicta, sed vagū, os, obtritum, ventilatum, dispersum & inquietū manet, vt ex illa corporalis soliditatis firmitate decussi ludibrio pulueris differantur in pœnam: non in nihilum dissoluti, vt sit in his materies pœnalis, sed in inane ac leue aridūmque protriti, vt ludibriosâ pœnæ mobilitate iactentur. Cuius pœnæ & loco altero idem propheta meminit, dicens: Comminuam eos vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearū delebo illos. Cōparatio itaque vt beatitudinis, ita & pœnæ est constituta. Quomodo enim nullus labor est vento puluerē dissipare, & quomodo lutum in plateis ingredientes propè calcasse non sentiunt: ita pœnæ illi inferni facile est impios delere atque dispergere, quos peccatorū ratio & in lutum soluerit, & comminuerit in puluerē, Psal. 17.

non relicta neque substanuia firmitatis, cùm puluis &
lutum sint: & per id quod puluis & lutum sunt, in na-
turam tantum pœnalis substantiæ reseruati. Et quia
per hanc demutationem obtritæ in puluerem firmi-
tatis, non erunt eius boni participes, quod beato viro
ex fructu ligni dabitur in tempore: ideo consequenter
adiecit: *Propterea non resurgunt impij in iudicium.)* Non
abolitio his qui vtique puluis erunt per id quod nō re-
surgunt denunciatur: sed resurrectio his in iudiciū de-
negatur. Non enim per id quod non erunt, sensu pœ-
næ carebunt: quia lucri pœnam facit quod non subsi-
stit ad pœnam. Subsistunt autem qui erūt puluis. Pul-
uerem verò effici vel ariditate vel attritu, non est sub-
sistendi amisisse naturam, sed in naturam alteram sub-
stitisse. Per id autem quod in iudicium non resurgent,
absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed
resurgendi in iudicium perdidisse ordinem. Qui autē
resurrectionis & iudicij ordo intelligendus sit, Domi-
Ioan. 3. nus in Euangelijs ostendit dicens: Qui credit in me,
non iudicatur: qui autem nō credit, iam iudicatus est.
Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundū, &
dilexerunt homines magis tenebras quàm lumen. Ne-
gligentem audientiam & incuriosam legentium faci-
litatē, dicti dominici sermo perturbat. Cùm enim di-
cit, Qui credit in me, non iudicabitur: exemit iudicio
fideles. & cùm subiecit, Qui autem non credit, iam iu-
dicatus est: non admisit ad iudicium infideles. Ergo si
credentes exemit, & repulit infideles, nec in hos, nec
in illos iudicij sorte permissa, quomodo conuenire si-
bi hoc quod tertium ait, existimabitur: Hoc est autem
iudicium, quia lux venit in mūdum, & dilexerunt ho-
mines magis tenebras quàm lucem? Non enim potest
videri locus relictus esse iudicio: cùm neque infideles,
neque fideles sint iudicandi. Et hæc quidem ita esse
auditoribus negligentibus & lectoribus incuriosis vi-
debuntur, cæterùm in se verius ipsa verborū proprie-
tas dicti intelligentiam cōtinet: Qui credit, inquit, nō
iudicabitur. Quid enim necesse est iudicare credentē?
Iudicium enim ex ambiguis rebus existit: & ambigui-
tate adempta, iudicij non desideratur examen. Ex quo
ne infideles quidē necesse est iudicari, quia ambigui-
tas cùm infideles sint non resedit. Sed adempto in cre-
dentes non credentésq; iudicio, causam Dominus iu-
dicij & autores in quos iudicari necesse esset adiecit.
Soli medij iudicabuntur. Sunt enim aliqui inter impios piósque qui medij sint,
ex vtroque admixti, neutri tamen propriè, quia in id
ipsum constiterint ex vtroque: nec fidei admiscendi,
quia sit illis aliquid infirmitatis insertum: nec infideli-
tati deputandi, quia aliquid habeant & fidei. Plures
nanque Dei metus in ecclesia continet: sed eosdem ta-
men ad secularia vitia seculi blandimenta solicitant.
Orant, quia timent: peccant, quia volunt. Christianos
se nuncupant, quia bona est spes æternitatis: gentilia
agunt, quia blanda præsentia sunt. Impij non manent,
quia his Dei nomen in ore est: pij non sunt, quia quæ
pietati sunt aliena sectātur. Et necesse est ea magis di-
ligant per quæ id quod se nuncupant esse nō possunt:
secundum nuncupationis voluntatem, operum volun-
tate potiore. Et idcirco Dominus posteaquam credē-
tes non iudicandos, & non credētes iam iudicatos esse
dixerat, addidit: Hoc est autē iudicium, quia lux venit
in mūdū, & dilexerunt homines magis tenebras quàm
lumen. In eos ergo iudiciū est, quod iam & in incre-
dulos actum est: & in credentes nō necessariū est, quia
magis tenebras quàm lumen dilexerint: nō ꝙ non di-
lexerint & lumen, sed quòd dilectio illis fuerit magis

A propensa tenebrarū. Præferri enim solet dilectioni ex
comparatione dilectio: & hinc iudicium est, quia cum
dilexerint Christū, magis tamen tenebras dilexerunt.
Hi ergo iudicabuntur, qui neque vt pij nō iudicabun-
tur, neq; iam fuerint vt impij iudicati: in quos ex præ-
lata potius dilectione iudiciū est. Et huius quidē euā-
gelicæ dispositionis tenuit propheta rationem, dicens:
Propterea nō resurgūt impij in iudicio, neq; peccato-
res in consilio iustorū. Impijs iudiciū, quia iam iudica-
ti sunt, nō relinquit: peccatoribus autē, quos superiori
sermone discerni ab impijs docuimus, cōsilium iusto-
rum, quia iudicandi sint, denegauit. Illos enim præiu-
dicatos impietas facit, hos verò peccatum detinet iu-
B dicādos. Itaque neque impietas quæ iam iudicata est,
peccatorū est permissa iudicio: neque peccatores qui
iudicandi sunt, iustorum qui nō iudicabuntur, meriti
sunt digni esse consilio. Et huius differētiæ hinc ordo
proficiscitur. *Quia cognoscit*, inquit, *Dominus viam iu-
storum, & via impiorum peribit.)* Consilium iustorum
peccatores idcirco nō adeunt, quia viam iustorū Do-
minus cognoscit. Cognoscit autem non ignorationis
scientia, sed dignatione noscēdi. Neque enim hæc in *Quomodo*
Deo passionū humanarū demutatio est, vt aliquid aut *Deus cogno-*
cognoscat aut nesciat. Beatus apostolus Paulus qua ra- *scat aut*
tione à Deo cognosceremur exposuit dicens: Si quis *ignoret.*
est in vobis propheta aut spiritalis, cognoscat quę scri- *1. Cor. 14.*
C bo vobis, quia Domini sunt: si quis autē nō cognoscit,
non cognoscetur. Eos ergo noscēdi à Deo ostēdit, qui
quæ Dei sunt cognouerint, tunc cognoscēdi cùm co-
gnouerint, dignationem scilicet cognitionis per meri-
tum religionis cognitæ consequentes: vt quod cogno
scitur, nō ignorantis profectus intelligatur esse, sed co
gniti. Absolutè autem Dominus ostendit in Adā atq;
Abrahā peccarores se ignorare, cognoscere autē fide-
les. Nanque Adæ post peccatū dictū est: Vbi es Adā? *Genes. 3.*
Nō quod Deus quē adhuc in paradiso habebat, in pa-
radiso esse nesciret: sed quòd dū vbi sit interrogatur,
indignus cognitione Dei per id quod peccauit, osten-
ditur. Abraham antè diu ignoratus, scilicet ad quē se-
D ptuagenariū Dei iam fuit sermo: cùm se per oblationē
Isaac fidelem Domino probasset tali in diuinam fami-
liaritatem dignatione suscipitur: Nunc cognoui quia *Genes. 22.*
times Dominū Deum tuū, & non pepercisti filio tuo
dilecto propter me. Non ignorabat vtique Abrahæ fi-
dem, quam ei de generando Isaac credenti & ad iusti-
ciam deputauerat: sed qui magnū timoris sui dederat
filium offerendo documentū, nunc cognoscitur, nunc
probatur, nunc dignus est qui non ignoretur. Sic itaq;
Deus & agnoscit & nescit, cùm Adam peccator nesci-
tur, & Abraham fidelis agnoscitur: dignus scilicet qui
à Deo nihil vtiq; ignoráre noscatur. Cognita ergo est
Deo iustorū non iudicandorū via: & idcirco peccato-
E res qui iudicandi sunt ab eorū consilio submouentur.
Impij autē in iudiciū nō resurgent, quū deperdita eo-
rum via, iam fuerint iudicati per eū qui ait: Pater non *Ioan. 5.*
iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio Dño
Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum.

Sine titulo apud Hebræos. II.

*Quare fremuerūt gentes, & populi meditati sunt
inania?)* Plures nostrū ambiguos facit apo-
stolica autoritas, vtrum psalmum hunc co-
hærentem primo, & veluti primi extremū
putent esse: an verò subiacentē, & secundū potius cō-
numerent. Nanque in Actis apostolorum primū hunc
haberi atque esse, sub oratione beati Pauli ita doce- *Act. 13.*
mur: Nósque vobis ęuāgelizamus eā quæ ad patres fa-

ctá est

cta est repromissio: hãc Deus expleuit filiis vestris suscitãs Dominum nostrum Iesum, sicut in psalmo primo scriptũ est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, cùm suscitauit eum à mortuis amplius non regressurũ in interitum. Ob hanc ergo apostolicam autoritatem errore scribentium fieri creditur, vt in ordine secundus psalmus iste numeretur, cùm primus esse ipso doctore gentium testante noscatur. Cognoscenda itaq; ea ratio est: cur & à nobis secundus esse intelligendus sit, & ab apostolo esse primus ostẽsus sit. Mediis nanque legis temporibus, priusquã vnigenitus Dei filius ante secula manẽs Deus, verbũ homo nasceretur: poscente rege Ptolemæo septuaginta seniores libros veteris testamenti ex Hebræis literis in Græcas transtulerunt. Erat autẽ iam à Mose antea institutum in synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moses quamuis veteris testamenti verba in literis condidisset: tamen separatim quædã ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerẽt, intimauerat. Cuius doctrinæ etiam Dominus in euangeliis meminit, dicens: Super cathedrã Mosi, inquit, sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis seruate & facite: secũdum verò facta corũ nolite facere. Doctrina ergo horum in posterũ, quæ ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorũ & numero & officio cõseruata est. Hi itaque seniores libros hos transferẽtes, & spiritualem secundũ Mosi traditionẽ occultarum cognitionũ scientiam adepti, ambiguè lingua Hebraica dicta & varia quædam ex se nunciantia, secundum virtutes rerũ certis & propriis verborum significationibus transtulerunt: doctrinæ scientia multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes. Et ex eo fit vt qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes, magnum gẽtibus attulerint errorem: dum occultæ illius à Mose profectæ traditionis ignari, ea quæ ambiguè lingua Hebræa commemorata sunt, incertis ipsi iudiciis ediderunt. Ambiguitatis autem linguæ Hebraicæ vnum afferemus exemplum, ex quo cætera istiusmodi esse, atque ita vt sunt, intelligantur. Bresith verbum Hebraicum est. Id tres significantias in se habet, id est, in principio, & in capite, & in filio. Sed translatores septuaginta in principio ediderunt, cæteris diuisè transferentibus: & secundum hanc ambiguitatem hæc ab illis in omni translatione est facta confusio. Sed perfecta horum septuaginta interpretum autoritas manet. Primum, quòd ante aduentum corporalem Domini transtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tẽpori arguitur, tanto anteriores interpretationis ætate: dehinc quod illi ipsi principes, doctorésq; synagogæ & præter scientiam legis, per Mosen quoque doctrina secretiori perfecti, non potuerunt non probabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi & grauissimi erãt autores docẽdi. Hi ergo psalmos inter cæteros libros transferentes, & in numerum redegerunt, & in ordinẽ collocauerunt, & diapsalmis distinxerunt: qui omnes secundum Hebræos confusi & habebantur & habentur. Horum igitur translationes Hebræis, cum lingua tantum sua vtentibus, non erant necessariæ. Ipsis tamen omnibus diligenti & religiosa custodia obseruatis, quibus postea quàm Dominus legem omnem sacramento & corporationis suæ & passionis & resurrectionis impleuerat, cum his libris quos regi iidẽ translatores ediderant collatis, & fideliter consonare compertis, indissolubilis constituta est priuilegio doctrinę & ætatis autoritas. Beatus ergo apostolus Paulus secundum professionem suam Hebræus ex Hebræis, etiam secundum Hebraicam cognitionem & fidem, psalmum hunc primum esse dixit, trãslatorum distinctione non vsus: cui maximum hoc prædicandi ad synagogæ principes studium erat, vt Dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, natum, passum, resurgentem, regnare in æternum, ex doctrina legis ostenderet. Tenuit itaque hunc modum, vt Hebræus ipse & Hebræis prædicans Hebræorum consuetudine vteretur. Sed nobis translatorum vtendum autoritate est: legem non ambiguitate literæ, sed doctrinæ scientia transferentium. Præstat autem nunc absolutissimam intelligentiam personæ temporis causæ apostolica autoritas. Nam quid in libro Actorum suorum de hoc eodem psalmo iidem Apostoli senserint, verbis ipsorum loquemur. Scriptum nanque est: Et ipsis dicentibus, Domine, tu es qui fecisti cœlum & terram & mare, & omnia quæ in illis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti:

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersum Dominum & aduersum Christum eius.

Conuenerunt enim in veritate in ciuitate ista aduersus sanctum tuum filium Iesum, quem vnxisti, Herodes & Põtius Pilatus, & Populus Israel, facere quãta manus tua & consiliũ præscripsit fieri. Et nunc Domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Non ergo ambiguum est, quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmus ostenderit. Nam permixtim sibi in Herode, atq; Pilato gentes frementes, & populi vana meditantes, in vnum cum ipsis suis principibus & regibus astiterunt. Communi enim & præsidis & tetrarchæ iudicio in Dominum confirmata damnationis est passio. Et quidem diligenter secundum propheticam scientiam, vnicuiq; generi & nomini singulorum quorunque verborum est proprietas coaptata. Vt gentes fremuerint, imperito scilicet motu inconditóque Dei filium in corpore cernentes & odientes. Quæ vsque adeò fremuerunt, vt corona spinea caput compunxerint, veste regia indutum salutatione atque honore regis illuserint, harundine caput contuderint, aceto ac felle potauerint, latus foderint. Cohors enim militum Pilato subditorũ ex fremitu iræ intẽperantis hæc gessit. Populi autem inania meditati sunt: id est, inani in doctrinis Dei meditatione versati, eum per meditationem legis nõ intellexerunt qui prædicabatur in lege. Iam enim tum non tantum ex illa secundum carnem Abrahæ generatione synagogæ populus abundabat: sed ex multis populis in vno Israel populi nomine multorum populorũ diuersitas continebatur. De hoc in Actorum libro ita scribitur: Erant autẽ in Hierusalem habitantes Iudæi, viri timẽtes Dominum, ab omni gente quæ sub cœlo est. Populi itaque isti meditati sunt inania, ex multis populis in vnum populum congregati. Reges quoque adstiterunt, Pilatus scilicet & Herodes, in quibus reges terræ intelliguntur: & vterque pro legum quibus præerant necessitate præsentię suæ adhibuit officium. Qui autem impio irreligiosóque consilio multis conuenientibus aduersus Dominum tractabant, hi principes conuenerunt in vnũ: frequenter scilicet in domum Cayphæ, omnibus sacerdotum principibus congregatis. Denique reges terræ cognominati sunt, Herodes tetrarcha & Pilatus præses: quia iure terreni imperij adstiterunt. Cæteri autem qui in vnum conuenerunt, neq; reges terræ sunt,

Secreta legis Mosaica. — *Non credo.* — *Matth. 23.* — *Audi Hieronymum.* — *Bresith.* — *Aliud sentit Hieronymus.* — *Fabula de cellulis septuaginta.* — *Act. 4.* — *[illegible] filium vertit, non puerum.* — *Act. 2.*

neq; principes sacerdotum: quia nec ius regni sui præsidi Romano & tetrarchæ obtinebant subditi, neque vltrà iã principes sacerdotum cognominari merebantur, quia impij in Deum ac Dominum ipsius sacerdotij extitissent. Et quia non ambiguum est, ex persona Dei patris secũdum apostolicam autoritatem psalmũ cœptum esse, quippe cùm dixerint, Qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti: idcirco ad intelligendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapsalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. Persona ergo quæ demutatur, apostolorum esse intelligenda est dicentium:

Persona patris contra Hieronymũ

Dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipsorum.

Detestari eos necesse est quod arguunt. Horum ergo qui & fremuerunt, & inania meditati sunt, vincula dirumpunt, & iugum abiiciunt. Et non ambiguum est quin differat iugũ abiicere & vincula rumpere, quod vtrunque vtrique superius memorato & generi & nomini conuenit, vt vincula quidem gentium rumpant, iugum autẽ populorum abiiciant: quia gentes peccatorum suorum vinculis colligantur, à quibus absolue re se per infidelitatem non possunt secũdum id quod

Prou. 5. dictum est: Fascĭis peccatorum suorum constrictus est

Act. 14. peccator. Iudæi verò iugo legis onerantur, quod à se Apostoli abiiciunt, beato Petro dicente: Nunc verò quid tẽtatis Dominum, ponere supra collum discipulorum iugũ, quod neq; patres nostri, neque nos valuimus portare? Hoc ergo populorum iugũ à se abiiciũt, quia subditi ei fuerunt: vincula autem non sibi, sed gẽtibus dirumpunt. Et ita vtriusq; sermonis ratio seruata est, vt vbi vincula dirumpuntur, nullam personæ suæ significantiam addant: vbi verò abiiciunt iugum, illic dicendo, Abiiciamus à nobis, non de aliis quàm de semetipsis locuti intelligãtur: vt graui isto & intolerabili abiecto, suaui illi & leui ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo subderent: gentiũ autem vincula per libertatem prędicationis abrumperent, secũdum illud quod in eiusdem psalmi commemo-

Act. 4 ratione dixerunt: Et nunc Domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum: hæ enim apostolicæ doctrinæ omnium infidelium & peccatorũ laqueos abrumpunt. Et quia superius duplex persona seruata est cùm ait: Aduersus Dominum & aduersus Christum eius: gemina quoq; nunc ridentis & subsannãtis significatio cõsecuta est. Non enim discernitur contumelia alterius ab altero, neq; discretus honor est religionis ad vtrunque. Vt enim per genuinam patris & filij secundum se legitimámque naturam in gloria diuinitatis vnum sunt: vnũ etiam sunt vel in contemptus iniuria vel in honoris reuerentia, & alter in altero aut honorificatur aut sper-

Ioan. 5. nitur. Atq; id ipsum Dominus testatur dicẽs: Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filiũ, non honorificat patrem qui misit illum. Non distinguitur honor, non discernitur contumelia: æqua in vtrunq; religio expectatur. Et iniuria vnius, contẽptus vtriusq; est. Ita cùm in vno vterque spernatur: qui vnum sunt in diuinitate ambo per gloriam, vnum quoque sunt in religione ambo per honorẽ. Et hi qui aduersus Dominum conuenerunt, conuenerũt quoque aduersus Christum eius: & quos in cœlo habitans irridet, hos & Dominus subsannat. Non quòd non &

A Dominus esset semper in cœlo, quippe qui de se ipso testatus sit: Nemo ascendit in cœlum nisi qui descen- *Ioan. 3.* dit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Non abfuit ergo à cœlo, quia cùm de cœlo descenderit filius hominis manens atque loquens est: tamen cùm hæc loqueretur, de cœlo descẽderat quidem filius hominis, sed per naturæ virtutẽ non aberat filius Dei vnde descenderat: neq; se ex eo quod ante erat, tum cùm homo est natus absumpserat, neq; factus filius hominis, filius Dei esse desierat: sed adeò filius hominis, filius Dei est, vt descendens de cœlo filius Dei esset, & per virtutem suæ substantiæ idem filius hominis esset in cœlo. Sed volens propheta sub personæ distinctione

B significare patrem, qui filio suo etiam in filio hominis cõsistente in terris, in illa æterna sua sede ac beata maneret, & sine descẽsionis alicuius dispensatione requiesceret, ait: *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos:* Vt per eum qui irridet habitans in cœlo, intelligeretur & Dominus qui subsannaret è cœlo. Non differt autẽ subsannare & irridere: vtrunq; enim secundũ volũtatis affectũ officio oris efficitur. Nanq; secundũ intelligentiã nostram per corporales species diuinarũ rerũ sensus exponitur, vt subsannatio & risus in eludendis his qui aduersus Dominum & aduersus Christum eius conuenerant, nominaretur: non quòd in incorporalem Deũ aut resolutio aut obductio oris

C incideret, sed vt ex naturæ nostræ cõsuetudine nosceremus quale in impios esset iudiciũ diuinæ volũtatis. Subsannati ergo & irrisi sunt: nã qui testes falsos concinnauerant, qui proditionẽ mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem eius receperant, qui Crucifige clamauerant, qui Descende de cruce si filius Dei es dixerant, qui sepulchrum obsignauerant, qui resurrectionis silentium à militibus & famã furati corporis emerant: perdiderunt tãtum impietatis suæ laborem. Deus est quẽ crucifixerant, æternus est cuius sepulcrũ obsignauerant. Irridetur impietas: dum ad illicita nititur, dũ incõcussa expetit, dũ quod obtinuisse se sperat amittit, dum Deum esse quem tanquam hominem

D cõdemnat agnoscit. Ob quod cõpetenter hoc sequit.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.

Postea enim quàm resurgẽte à mortuis Dei filio, in quẽ mors per speciẽ corporis quod assumpsit inciderat, temeritas infructuosę impietatis irrisa est: Deus ad eos quos subsannauerat loquit, eósq; in indignatione cõturbat. Ac priusquã quis iste iræ sermo & quæ hæc indignationis perturbatio sit ostendamus: ammoneri legẽtes atq; audientes oportet, ne aliquas demutationes passionũ perturbationísq; motum cadere in Deũ credãt. Nihil enim in æternam illam & perfectam naturam nouum incidit: neq; qui ita est, vt qualis est, ta-

Perturbatio non cadit in Deum.

E lis & semper sit, ne aliquando non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, quàm semper est. Terrenæ istud imperfectæque causæ habent generis, vt demutabiles fiãt conuersione naturæ, cùm læticiam mœror, placabilitatem ira, beneuolentiã offensa, æquanimitatẽ inuidia, & securitatem solicitudo perturbat. Sumúsque per hæc aliud aliquando quàm fuimus, cùm eam quæ præsens sit mentis affectionẽ, subrepens per incõstantiã infirmitatémq; nostrã motus appetitionis alterius inquietet: & ex eo quod fuimus, in id quod sumus cõuersi nos repentina demutet. Deus autem beatus atq; perfectus profectu non eget, cui nihil deest: demutatione non nouus est, qui origine caret. Ipse est, qui quod est non aliunde est, in sese est, secũ est, ad se est,

suus

suus sibi est, & ipse sibi omnia est, carens omni demutatione nouitatis: qui nihil aliud quod in se posset incidere, per id quod ipse sibi totũ totus est reliquit. Ex huius igitur optima ac beneunla beatitudine, per Dominũ nostrum Iesum Christum perfectæ omnes sunt cœlestiũ & inuisibilium creationes, spiritualiũ & corporalium cõstitutiones: nõ vt profectum sibi aliquem ex his, quibus originẽ impertiebatur, acquireret. Neque enim quisquam eo indiget, quod ex se tribuit: aut per id proficit, cui ad id quod est autor est. Exteriora autẽ sunt quæ afferũt profectum, quia ea quæ inopiæ medentur aliena sunt. Deus igitur ex quo omnia sunt, nullo eorum indiget, quibus id quod sunt esse largitus est: omnia verò ad profectũ eorũ quæ gignerent creauit. Et quia longus erit sermo, si etiã de cœlestibus & inuisibilibus inchoetur: ex nobis ipsis ad quos prophotia psalmi est, tractemus. Hominẽ, non quod officio eius in aliquo eguerit instituit, sed qui bonus est participẽ beatitudinis suæ cõdidit, & rationale animal in vsum largiẽdæ suæ æternitatis vita sensúq; perfecit: & *Deut. 10.* hoc ex ipsius dictis absolutè intelligitur. Ait enim: Et nũc Israel quid Dominus Deus tuus poscit à te, nisi vt timeas Dominũ Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius, & diligas eũ, & seruias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & custodias pręcepta Domini Dei, & iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi vt bene sit tibi? Nullũ à nobis, nisi innocẽtiæ, & religionis & fidei obsequiũ Deus postulat. Amari se à nobis exigit: nõ vtiq; amoris in se nostri fructũ aliquẽ sui causa ipse percipiẽs, sed amore ipso nobis potius qui eũ amabimus, profuturo. Nã amari se, sibíq; nos obsequi idcirco à nobis expetit, vt digni beatitudinis suæ ac bonitatis munere per meritum amoris sui & obsequij iudicemur. Bonitatis autẽ vsus, vt splẽdor solis, vt lumẽ ignis, vt odor succi: non prębẽti proficit, sed vtẽti. Quod ergo sumus, profectus noster est potius quàm eius, qui nos in id quod sumus instituit: quia Deus bonorũ eorũ quæ in se sunt æterna non inuidẽs in sensum nos atq; vsum beatę suę bonitatis assumit. Sed qui perfectus ac bonus est, bonitate in nos ac beatitudine sua nõ sine ratione ac mo- *Liberum arbitrium.* do vsus est. Nam vnicuiq; nostrũ libertatẽ vitę sensúsque permisit, nõ necessitate in alterutrũ affigens, vt vnumquenq; ex natura bonũ malúmue esse lex cogeret: sed qui nos per beneuolentiã vtendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id meritũ vitæ innocentis honestæq; constituit. Quid autem honoris ac præmij bonitatis necessitas mereretur, cùm malos nos esse vis quædã nobis conserta, non sineret? Voluntati ergo permissa bonitas est, vt præmiũ sibi voluntas bonitatis acquireret: essétque nobis æternæ huius beatitudinis profectus atque vsus ex merito, non necessitas indiscreta per legem. Et quanquam nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene honestéque viuendum per spem promerendæ & vtendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis adiecit: vt cum libertatem nobis voluntatis ad bonitatem promerendam reliquisset, quia meritum necessitas naturæ non haberet, libertatẽ ipsam quotidie propositus è cõtrario pœnæ terror argueret. Atque ita & per rationem æqui atq; iusti ad meritum præmij permissa libertas est, & per bonitatẽ Dei vis libertatis motu constitutionis arctata est: vt bene velle meriti spes moneret, malum nolle propositæ vltionis pœna suaderet. Itaque his quibus ex volũtatis libertate malitia magis placuit, vltio cõstituta ira esse Dei creditur: non

A quia indemutabilis illa Dei & quieta natura motu impetus turbidi incalescat, sed quòd ille quẽ per constitutionem pœna maneat, pœna sentiat sibi autorẽ huius constitutionis iratum. Pœna enim patiẽtis, ira creditur decernentis. Atque ita irascitur Deus, cùm per pœnæ dolorem iram decernentis in se sentiat esse punitus: quæ non per demutationem naturæ in iram ex placabilitate commota est, sed ex constitutione pœnę ira sit puniendis. Hanc autem pœnæ constitutionem, iram nuncupari atq; esse, Ioannes in euangelio ostendit, dicens: Natio viperarũ, quis mõstrauit vobis fugere à ventura ira? Cum enim debitum illis esset, ob impietatem suam pœnæ constitutione puniri: iram tamẽ *Ira Dei quid.* *Matth. 3.*

B hanc futuram pœnitentiæ confessione fugiebant. Apostolus quoq; iræ huius ita meminit, dicens: Quia si cùm adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc per sanguinem eius liberabimur ab ira per illum: iram videlicet pœnam manentis constitutionis ostendens. Non itaq; ad demutationem Deus mobilis est, neq; ad aliud ex alio transferendus: cùm certe ipse cõstansque naturæ sit, maneátque vt est, quippe qui dixerit: Ego sum qui sum, & non demutor. Beata illa & perfecta æternáque virtutis bonitas nõ patitur conuersionem: nec demutatur ex alio in aliud motu accidẽtis instinctus. Et hoc idem hic sancto spiritu loquens propheta te- *Rom. 5.* *Exod. 3.*

C statur, dicens: Deus iudex iustus, fortis & magnanimus, nunquid irascetur per singulos dies? Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, & arcum suum tetendit, & parauit illum: Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Nõ ergo ad iram magnanimus demutatur, sed potẽs iudex pœnam decreuit ad culpam. Nam non conuertentibus gladium vibrauit, & arcum tetendit, & in eo parauit vasa mortis, & sagittas suas arsuris operatus est. Operatus autẽ est non ad motum repentinæ iræ, quæ per cupiditatem vlciscendi subitò accensa sit: sed operatus arsuris est, qui per impœnitentem voluntatem ipsi se constituent vrendos. Et his qui non conuertuntur, gladius vibra- *Psal. 7.*

D tus est, non ex denotatione iræ promendus ad singulos, (neq; enim qui magnanimus est per dies singulos irascitur) sed quia iudicium decreuit, gladius eius ex pœnæ cõstitutione iam promptus est. Ipsa autem pœnalis iudicij spiritualia ministeria in gladio, arcu, sagittísque memorantur, quia præparata habentur arsuris. Non ex motu iræ temporariæ præparantur, sed ea ex decreti constitutione temperatissima Deus bonitatis suæ æquabilitate moderatus est: nõ occultam scilicet constitutionis ipsius huius seueritatem & incognitam relinquẽdo, terrorémque eius denunciationibus præmonendo, & ipsam illam constitutam licet, longa tamen ad peccati pœnitentiam dilatione remorando.

E Atque ideo posteaquam fremuerunt gentes, & adstiterunt reges, posteaquam inania meditantes populi in vnũ conuenerãt aduersus Dominũ Christúmq; eius, & posteaquam irrisi subsannatíq; sunt, subiectum est:

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.

Qualiter autem loqui semper in ira sua Dominus solitus sit, vnum propheticæ doctrinæ grauissimum & maximum afferemus exemplum, Esaia dicẽte: Audite verbum Domini principes Sodomorum, attendite verbum Domini populus Gomorrhæ. Quò mihi multitudinem hostiarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum. Holocausta arietum, & adipẽ agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo. Nec *Esa. 1*

A si veniatis apparere in conspectu meo, quis enim exquisiuit hęc de manibus vestris? Calcare aulam meam non apponetis. Si afferatis similaginẽ vanum est: thymiama abominatio est mihi. Neomenias & sabbara vestra, & diem magnum non sustineo. Ieiunia & ferias & Neomenias vestras & festiuitates odit anima mea. Facti enim mihi estis in abundantiam, iam non sustineo peccata vestra. Et si extendatis manus, auertam oculos meos à vobis: & si multiplicetis precem, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et hæc quidem atrocia & plena iræ principes Sodomorum generosam Abrahæ familiam nuncupari, populum Gomorrhæ, electum in hęreditatem
B Israel dici, improbabiles esse hostias, abominabiles solennitates, pertæsa ieiunia, auertendi ab conspectu adeuntium oculi, obstruendæ ab auditu precantium aures, quia manus sanguine plenæ sunt. Quid hac comminatione grauius? Quid his minis seuerius? Sed videamus qualiter in ira sua Deus loquatur. Sequitur enim posteaquam dictum est, Manus vestræ sanguine plenæ sunt: Lauamini, mundi estote: auferte nequitias ab animis vestris, à conspectu oculorum meorum. Discite bonum facere, exquirite iudicium, liberate iniuriam accipientem, iudicate orphano, & iustificate viduam: & venite, arguamur, dicit Dominus. Et si fuerint delicta vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo: si autem fuerint vt coccum, vt lanam candidam
C efficiam. Et si volueritis & audieritis me, quæ bona sunt terræ manducabitis: quod si nolueritis, neque audieritis me, gladius vos comedet. Os enim Domini locutum est. Sequitur terrorem benignitas: & quibus iam vltio criminis debita est, his adhuc superest pœnitentis conscientiæ beata confessio. Non enim statim Deus in ira sua perimit, sed loquitur: & dissimulata adhuc pœna tantum in indignatione perturbat. Qui enim vt coccum & phœnicium erant, redundanti in manus sanguine decolores: in niuem dealbescent, eruntque veste beati velleris candidati. Et hæc quidem ex auroritate testamenti veteris præsumpta
D sunt: videamus an etiam in nouo Dei ira talis esse intelligatur, vt saluet. Nanq; Ioannes eos quos esse nationem viperarum ob maliciam paternæ in se impie-
Matth. 3. tatis exprobrat, ita ad salutem monet: Facite dignum
Matth. 11. fructum pœnitentiæ. Et rursum ipse Dominus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Frementibus autem aduersus se, & non tantum in passione, sed etiam post passionem, non dico in vnum conuenientibus, sed persecutionem ecclesiæ, apostolorum fugam, cædes martyrum spiranti-
Act. 9. bus, De⁹ sic loquitur iratus: Saule Saule, quid me persequeris? Ait autem: Quis es Domine? Dominus verò: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris.
E At ille tremens & pauens in eo quod sibi acciderat, dixit: Domine, quid me vis facere? Sic loquitur iratus, sic in indignatione conturbat: cum quibus ob meritũ impietatis pœna decreta est, ipsis per ammonitionem desinendi, metus & terror affertur. Sed ne ipsam quidem principalem & maximam loquendi in ira & indignatione conturbandi prædicationem, prætermisit propheta. Nanque post id quod ait: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua cõturbabit eos: vt ostenderet qui ille iræ sermo esset, & quæ ex eo cõturbatio gigneretur, adiecit:

Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians preceptum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo

A *tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos.*

Iratus loquens atque in indignatione perturbans, & irascendi modum temperat & loquendi. Nam neque iram dissimulat potestate prælata, neq; à bonitate sua excidit terrore præmisso: vt ad pietatem nos metus eius, cuius potestas esset demonstrata reuocaret. Conturbantur ergo frementes & vana meditantes: cùm regem sciũt, cùm filium Dei audiunt, cùm possessorem eum finium terræ, & hæredem esse gentium discunt, cùm regendi ius in virga ferrea eius esse cognoscunt, cùm modo ac facilitate vasis figuli comminuẽdos po-
B pulos intelligunt. Sic loquitur iratus, sic conturbat indignans: non puniẽs admissam impietatem, sed impœnitentem ad pœnitentiæ confessionem commemoratæ potestatis terrore perturbans. Quanquam verò per spiritum prophetiæ pro gerendis gesta memorantis (quia solitus sit non per ambiguam prouidentiam gerendorum Deus futura pro præteritis significare) absolutè intelligi possit, omnia hæc ex persona vnigeniti filij Dei Domini nostri Iesu Christi dicta esse, & infidelitas maxima sit, trepidum ad hæc sensum ambiguæ opinionis afferre: tamen etiã euangelicis atq; apostolicis doctrinis ostendẽdum est, nihil eorum prophetam quæ gerenda prædicandáq; essent non antea prophe-
C tasse, maximè cum nõ exiguus ignorantibus atq; simplicibus error oriatur in eo quod dictum est: Ego hodie genui te. Cùm enim ante tempora vnigenitus Dei filius maneat, nec conueniens nec consonans esse intelligitur, vt in die genitus sit; cum dies omnis in tem- Tempus.
pore sit. Tempora enim secundum præscriptam nobis à Mose cognitionem in hunc suum motum atque cursum ab origine seculi & cõstitutione dimẽsa sunt, cùm per momenta & horas & mẽses, & annum reuolubili in se successione discreta sunt: institutúmque est tempus ex tempore, quia omnia tempora mutua temporum substitutio & gignit & terminat. Atque ob id dies in tempore est: per quem tempus vniuersum & in-
D choatum desinit, & desinens inchoatur. Vnigenitus verò Dei filius, vt Dei verbũ est, ita & Deus erat verbum, non cum temporibus est, sed ante tempora: non in aliquo, sed ante omnia est. Erat enim cùm tempora facta sunt, quippe qui ea fecerit. Erat ergo semper. Nõ enim est definitus in tempore, non subiectus in numerum, sed per quem est eorum omnium, quæ & sunt & esse dici possunt, origo: ipse ille ex infinitæ æternitatis suæ ortu, vt ab æterno genitus est persistit. Vt igitur dicti prophetici, quo ait: Ego hodie genui te, ratio possit intelligi, adhibẽda nobis est euangelica & apostnlica atque prophetica auroritas: vt vel prophetam de Apostolo, vel Apostolum de propheta intelliga-
E mus. Tenendus autem idem euãgelicorum dictorum ordo, qui psalmi est: nam idem primus est. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion mõtem sanctum eius. Et nescio cui Christum regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione profitente: Memento mei Domine, cum veneris in regnũ tuum. Luc. 23.
Sed non sufficit confessio latronis regem ipsum profitentis. Testantur etiam adoraturi Magi cùm interrogant: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Testatur & Matth. 2.
Pilatus interrogans: Tu es rex Iudæorum? Profitetur Matth. 27.
& Dominus respondens: Tu dixisti. Non negat inter- Ioan. 18.
rogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cùm non sit nisi ex respõsione confessio: ita neque se prætulit professionis autorem, neque interrogatæ cogni-
tionis

tionis veritatem inuidit. Sed non sufficit respondisse quòd rex sit: audiamus etiam illud, & qui sit iste qui rex est. Princeps nâque sacerdotum etiam cum sacramento interrogat, dicés: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas si tu es Christus filius Dei. Et dicit illi Iesus: Tu dixisti. Interrogatio nunc quoque non improbatur, sed & iactantia & gloriatio spontaneæ professionis effugitur: quæsita tamen veritas non negatur. Ac sic verecundia humilitatis & veritatis confessio temperantur: vt sit & in responsione officium, & in interrogatione cognitio. Sed expectandum est, qui tâdem sit responsionis huius profectus: quòd Christus filius Dei est. Nempe quod sequitur ad id quod dictum est: Tu dixisti: Verum dico vobis, amodo videbitis filiû hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venienté in nubibus cœli. Qui filius hominis est, idem & filius Dei est. Natura generositatis, in filij hominis assumptione non deperit. Nam non idcirco non Dei filius, quia & hominis est filius. Non enim diuinitatis fit decessio, cum humilitatis accessione, nec per cósortium infirmitatis contumeliam virtus excipit: quippe cum infirmitas honore sit donata virtutis. Nam hominis filius à dextris Dei assidet, veniens cû cœli nubibus côtuendus. Quo dicto, prophetia consummatur illa quę dixit: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Hic ergo rex super Sion montem sanctum Dei constitutus est præceptum Domini annuncians. Non super illum vtique terrenæ ciuitatis montem, comploratæ scilicet & homicidæ & parricidæ Hierusalem: sed Hierusalem eius quæ in cœlis est, quæ mater est nostra, quę ciuitas regis magni est: cuius, vt existimo, hodiéque incolæ sunt in passione Domini resurgentes. Dei itaque præceptum hic rex constitutus annunciat, vt venturum eum cum cœli nubibus meminissent: aduersus quem fremerent & conuenirent, vt per cognitionem diuini aduentus conturbati, super contumelia illusæ humilitatis corporeæ pœniterent. Tenet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina. Nam in eo ipso dicti vtriusque ratio cóinetur, huius scilicet dicti: Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum enim ait: Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, tempus quo filius hominis qui & Christus & Dei filius, & confessu Dei dignandus esset ostendit: vt qui antè Dei filius, tum quoque & hominis filius esset, vt id quod tum filius hominis est, ad perfectum Dei filium, id est ad resumendam indulgendámque corpori æternitatis suæ gloriam per resurrectionis potentiâ gigneretur, quâ gloriam à patre corporeus reposcebat. Qui enim in forma Dei erat, formam serui acceperat: & acceptæ huic formæ serui, gloriam Dei in qua mansit postulat, dicens: Pater glorifica me apud teipsum ea claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te. Non noua quæris, non aliena desiderat, esse talis qualis fuerat postulat: sed precatur id se quod antea erat esse, gigni scilicet ad id quod suum fuit. Non erat autem idipsum tunc totus quod vt fieret precabatur: fieri autem totus non aliud quàm quòd fuerat postulabat. Sed cùm fit quod fuit, & quod non erat est futurus: ad id quod fuerat, id quod totum non erat quodam nouo ortu nascebatur. Exordio ergo hic resurrectionis suæ ad assumendam gloriam dies est: per quam ad id nascitur, quod ante tempora erat. Sed nascens ad id

Matth.26.

Psal.109.

Ioan.17.

A quod ante tempora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat: atque ideo filius hominis amodo assidens virtutis dextris est videndus, quia natura carnis post resurrectionem glorificata, ad profectum eius quâ antea habuerat claritatis prouehebatur: cum hominis filius consessurus patri, & in immortalitatem corruptione carnis absorpta, & in viuentem tunc, & non moriturum amplius Dei filium, nasceretur. Tenuit autem beatus Apostolus nouam hanc in eo temporariæ huius natiuitatis, discretam ab ea quæ ante tempora est generationem & subdiuisam significationem. Nam cùm de beata illa, & nullis circunscripta temporibus natiuitate dixisset, Primogenitus omnis
B creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia: primogenitum quoque etiam ex mortuis in resurrectione commemorat, dicens postea: Primogenitus ex mortuis, vt fieret ipse in omnibus primatum habés. Nascitur enim ad id quod non erat, cùm tamen id fieret quod fuisset. Est enim primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturę: idcirco primogenitus ex mortuis, vt maneret primogenitus creaturæ. Idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ. Non nunc aliud est atque ante fuit, quamuis etiam aliud ipse fuerit ex alio: sed id quod ex alio etiam aliud fuit, in idipsum tamé vnde antea extitit aliud est renatum. Nam
C qui natus ex virgine homo est, erat & tum filius Dei: sed qui filius hominis est, idem erat & Dei filius. Natus autem rursum ex baptismo, & tum Dei filius: vt & in idipsum & in aliud nasceretur. Scriptum est autem cùm ascendisset ex aqua: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed secundum generationem hominis renascentis, tum quoque ipse Deo renascebatur in filium: profectò vt hominis filio, ita & Dei in baptismate côparato. Sed id quod nunc in psalmo est: Filius meus es tu, ego hodie genui te: non ad virginis partum, neque ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica autoritas est. Nam que in libro Actuum apostolorum ita dictum est: Nósque vobis Euangelizamus eam quæ ad patres facta est
D repromissio. Hanc Deus expleuit filiis nostris, suscitans Dominum nostrum Iesum. Sicut & in psalmo primo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum suscitauit eum à mortuis, amplius non regressurum in interitum. Vox ergo hæc Dei patris secundum Apostolum in die resurrectionis extitit: & videamus an idipsum & euangelia sic doceant. Nanque Dominus resurgens tali ad apostolos vsus est voce: Data est mihi potestas omnis, in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes, baptizátes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Resurgens enim, in cœlo & in terra ius omne sortitus est. In eo au-
E tem quod ait data est, poposcisse id quod accepit ostendit. Sequitur enim:

Posce à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.

Accepit ergo hæreditatem gentium quam poposcit. Poposcit enim cùm ait: Pater, venit hora, honorifica filium tuum, vt filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, vt omni quod dedisti illi det vitam æternam. Et rursum: Non pro his rogo tantùm, sed & pro illis qui credituri sunt per verbum eorum in me. Hæc ergo hæreditas eius, vt omni carni det vitam æternam, vt omnes gentes baptizatæ atque doctæ regenerentur in vitam: non iam secundum illam diuinam Moysi cantionem angelorum do-

Coloss.1.

Act.13.

Ioan.17.

Matth.28.

minatui dedicatæ, neque secundum eundem numerum diuisæ: sed in dominicam familiam susceptæ, & in domesticos Dei deputatæ, & ex iniusto atq; peruerso iure dominatuum in regnū æternum diuinúmque translatæ. Neque enim adhuc tantum portio Domini Israel, neq; funiculus hæreditatis eius Iacob: sed gentes omnes secundum numerum angelorum ante diuisæ, nunc iam vnus atq; vnius omnis hæc vniuersitas gentium Dei populus est: & æterna hæc omnium ex mortuis resurgentium, primogeniti huius ex mortuis æterni hæredis hæreditas. In eo autem quod adiectum est: Et possessionem tuam terminos terræ, nō est existimandum quòd id ipsum repetitus sermo significet: tanquam illi sola gentium terras inhabitantiū donata possessio sit. Non enim ait: Et possessionem tuam vsq; ad terminos terræ, sed terminos terræ. Ab eo autem quod terminatur, id quod terminat differt. Neq; id ipsum est finitum esse atque finire: neq; vnum est, modum sumere, atque moderari: quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodā ambitu suo obiectúque moderatur. Non enim ita in profundum demersa est terra, aut in latitudinem extensa, aut prolata in altum est: vt non vndique secus, aut circumfusæ, aut subiacentis sibi naturæ contineatur obiectu. Hanc enim infernæ vastitudinis demersa & immensa abyssus sustentat: hanc circumfusi & superni aeris spiritus inumbrat atque ambit. Quod autē subiecta sibi abysso suspensa sit, propheta testatur dicēs: Ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit illā. *Psal. 23.* Et rursum: Qui firmauit terram super aquas. *Psal. 135.* Et hanc immēsam atq; infinitam vastitatem, abyssum scriptura solita est nuncupare, cùm Iona intra cetum orante dicitur: Abyssus multa circūfudit me. *Ione 2.* Atq; hæc quidem infinita immensitas quæ secūdum verbi proprietatem in abysso significari intelligitur, spiritualis & diuinæ substantiæ est circumscripta virtute: secūdum illud apostoli, Quoniam omnia in ipso & per ipsum, ipsi gloria in secula seculorum. *Rom. 11.* Esse autem huius infernæ regionis vastæq; abyssi incolas plures, beati Ioannis Apocalypsi docemur: cum nullus, neque in cœlo neq; super terram, neque infra terram obsignatum librū dignus est repertus aperire. Non vtiq; de mortuis & in terrā sepultis significare intelligitur: cùm ad tertij incolatus demonstrationem, non qui intra terram, sed qui infra terram, neq; qui mortui sunt, sed qui viuunt, nullum in se resignādi libri habuerint autorem. Cùm ergo possessio terrę finiū Domino donatur: non tam terra donatur, quàm ea quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipsa determinatur, accepit. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Paulus (Quippe cuius ore Christus de se est locutus) exposuit dicens: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam existimauit se esse æqualem Deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis constitutus, & habitu repertus vt homo, humiliauit se factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu curuetur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. *Philip. 2.* In forma itaque Dei manens, formam serui accepit, scilicet ex Deo homo natus: & post mortē crucis in nomē quod est super omne nomen exaltatur. In Deū nanq; quia nullum vltra Deum nomen est, prouehitur: eíque hoc petenti, id est, vt esset quod fuerat antè, donatur. Formam enim serui in forma Dei manens sumpserat. Accepit deinde possessionē finium terræ, id est, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestriū & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Non terrena sola, sed superna etiam infernáque donantur, & ea quibus terra concluditur: & in gloria Dei patris hodie genitus nascitur, id est, in manēte antè Dei forma per præmium mortis formæ seruilis adsumptio honestatur. Fítq; sub tempore noua, nec tamen inusitata natiuitas: cum ad resumendam gloriam Dei patris qui ex forma Dei forma serui erat, primogenitus ex mortuis nasceretur. Sequitur deinde:

Hoc subolet Origeniacū quiddā. Nā in hoc opere Origenē sequutus est Hilarius.

Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos.

Multis aut malè opinantibus, aut virtutem & proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus, aduersa hæc esse bonitati Dei videntur: vt gentes quas filius Dei in possessionem poposcit, & in hæreditatem accepit, terrore virgæ ferreæ regat, & modo vasis figuli confringat. Neque enim boni cuiusquam est dare & accipere perdenda. Et qui mauult peccatorum pœnitentiam quàm mortem, non existimatur secundū promissionem naturæ suæ esse facturus, si virga ferrea cōfringat, quos dari sibi ne hæreditatē poposcit. Et primum ne quis temerariæ huic & impiæ præsumptioni locus pateat: proprietates ipsæ verborum in Romanā linguam translatorum cognoscendæ sunt. Nanque id quod nobiscum est, Reges eos in virga ferrea, quanquam ipsum, reges, non tyrannicum, neque iniustum sit, sed ex æquitatis ac moderationis arbitrio regimen rationale demonstret: tamen molliorem adhuc regentis affectum proprietas Græca significat. Quod enim nobiscum est, Reges eos, cum illis est ποιμανεῖς αὐτούς, id est pastoraliter reges: regendi scilicet eos curam affectu pastoris habiturus. Ipse est enim pastor bonus, cuius nos oues sumus: pro quibus animam suam posuit. Ne autem ius tyrannicum significari arbitremur in virga: quæ in virgæ nuncupatione proprietas sit, ex nouo & veteri testamento noscēdum est. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos tum ex multis peccatis ad pœnitentiam moderata atque vtili adhortatione reuocabat, ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mãsuetudinis? *1. Cor. 4.* Nunquid Paulo ius prætorium erat, vt virga comminaretur, & cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? Non vtique ita opinandum est, sed quia omnis Dei sermo quo ex errore in veritatem Dei retrahimur, quo per comminationem terrorémque iudicij ad innocētis & sanctæ vitæ viam regimur, virga est nuncupatus: per quā intra disciplinam diuini metus cohibiti, moderati ac prudentis rectoris monitu cohercemur. Beatus Apostolus conditionem eligendi aductus sui his quos monuerat adiecit: vtrum mallent eum in seueritate doctrinæ atque obiurgationis adesse, an in spiritu lenitatis. Quod vtrumque secundum modestiæ tenorem erat necessarium: vt obedientibus lenior, insolentibus verò seuerior adueniret. Et hoc quidem ex noui testamenti autoritate præsumptum est. Hāc autem verbi doctrinam virgam nuncupari ex veteri ita cognitū est, cū dicitur: Virga directionis, virga regni tui: quia hæc quidem est virga directionis, qua per doctrinam in æquam viam vtilémque dirigimur. Et quę virga regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni. Ipsum autē Dominum nostrū ob doctrinæ suæ vtilē ac moderatam prædicationē virgā nūcupatū ita accepimus, dicente

Virga apostolica, sermo euangelicus.

Esa. 11. dicente Esaia: Exiet, inquit, virga de radice Iesse. Ac ne tyrannicam in eo seueritatem per virgæ nuncupationem auderet quisquam opinari, continuo propheticus sermo adiecit: Et flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini: vt virgæ seueritatem floris suauitas tēperaret, cum vnicuiq; nostrū doctrinę terror regimen perfectæ beatitudinis ammoneret. In hac ergo virga reget datas sibi gētes: nō corruptibili, non caduca, non fragili, sed ferrea, id est, validissima, & pro naturæ suæ soliditate firmissima. Hac ergo virga ferrea reget, ita vt confringat & cōterat. Iā magis hoc secundū Septuaginta translatores Gręcitatis proprietas enunciat. Ita enim scriptum est, *ὡς σκεῦος κεραμέως συντρίψεις αὐτούς*. B Sed siue cōterat, siue cōfringat, non idcirco existimādus est hæreditatem poscere, vt eam ad perdendū atq; abolendū confringat & conterat: quippe cui cor cōtribulatū sacrificiū sit optimum. Cōtritio ergo illa siue cōfractio est, quæ in nobis corporeas voluptates & seculariū vitiorum incentiua cōminuit, dignósque nos dignatione Domini pręstabit, *Psal. 50.* secundum dictum prophetę: Cor contritum & humiliatū Deus non spernet. Cōparata autē vasis figuli cōfractio, quantam absolutionē intelligentiæ huius impartitur. Nō enim sine causa quos in hæreditatem poposcit virga ferrea regens tanquam vas figuli confringet: nisi quòd cōparationis exemplo fragmenti istiusmodi damnū proficere in restaurationem eiusdē vasis C ostēdit. Qualis autē à Deo secundum vas figuli nostra confractio sit, idem docuit per Hieremiam prophetā, *Hiere. 18.* dicēs: Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli: & ecce ipse faciebat opus super lapides. Et cecidit vas quod faciebat in manibus eius: & iterum fecit vas aliud secundū quod placuit in cōspectu eius vt faceret. Et factū est verbum Domini ad me dicens: Si secundum figulum hunc nō possum facere vos domus Israel? Ecce sicut lutū figuli vos estis in manibus meis. In summa loquar super gentem & super regnum, vt feriā eos & perdā, & si cōuersa fuerit gens illa à malis suis, pœnitebo de malis quæ cogitabam facere illis. D Et in summa, loquar super gentem & regnum, vt reædificem & plantem. Et facient mala ante me, vt ne audiant vocē meam, & pœnitebo de bonis quæ locutus sum facere illis. Sic petitas atque obtentas hæreditatis suæ gentes Deus cōfringet & cōteret, vt reformet: confringit enim Deus in omnibus omnes inexplebiles cupiditates, & illecebrosas lasciuias, & feruētes iras, & inanes superstitiones, & tumētes fastus, & impias opiniones. Reformet autē nos ad rationabilē vitæ vsum, cōtemptu pecunię, luxus pudore, iræ moderatione, veri sciētia, cōmunione viuendi, religionis officiis: cùm per doctrinæ regimē terrorémq; iudicij in has virtutes post vitia illa reuiuiscimus. Nō enim ait: Tanquā vas con- E fringes eos, ne per testæ fragmentū irreformabile vas posset intelligi: sed ait, vas figuli, quod in ipsa artificis molitione vas fieret, vt secundū prælatum exemplum prompta esset cōfracti eiusdē vasis ex artificis voluntate reparatio. Sed hoc irrationabilis materiæ vas etiā sub alia intelligētia ad rationē humanæ volūtatis aptū est, homines quidem per hæc vitia sua cadere: sed si in his pœniterent, id est, si ab his desinerent, se quoque Deus in his quæ ad pœnā causa huius cōstituerit pœnitere. Nō quòd hic motus mētis secundū humanam naturā in Deum caderet: sed quia hominis gestorum pœnitentia modus est gerendorū. Pœnitentiā quoq; suam Deus memorat ad pœnā: quia puniri desinerent

A qui esse impij destitissent. Vt ergo figulo promptū est, amissum vas ad eandem, vel quam volet speciē reformare: ita Deo facile est, post vitiorum casus volentes se erigi, per doctrinæ suæ institutionē ad pietatem ex impietate reparare. Sed & illa tanquam vas figuli non ignoranda confractio est: tum cùm his corporibus dissolutis, & casu mortis cōfractis pro voluntate artificis restauratio afferetur. Quod vtrunq; propheticus sermo significasse eodē dicto videtur. Nam cùm pœnitentiam vtilē in his quæ antè agebantur ostendit: præsentis huius vitę & corporalis ex vitiis in virtutem nouam quasi instaurationem docet esse oportere, ira in eos Dei sicuti criminum voluntate cessante. Et quan- B quam id ex figuli comparatione protulerit, tamē cùm de eodem figulo ait: Et ipse fecit vas aliud secundum quod placuit in conspectu eius: significari etiam intelligitur illa, quæ secundum Dei voluntatē resurgentiū corporū instauratio est futura. Prout enim ei placet, & cōspectu eius dignum est, confracta reparabit, non ex alia aliqua, sed ex veteri atq; ipsa originis suę materie speciē illis cōplacitā sibi decoris impartiens: vt corruptibilium corporū in incorruptionis gloriam resurrectio, non interitu naturā perimat, sed qualitatē conditione demutet. Non enim aliud corpus, quamuis in aliud resurget, Apostolo dicente: Seminatur in corru- *1. Cor. 15.* ptelā, resurget in incorruptionē: seminatur in ignomi- C niam, resurget in gloriam: seminatur in infirmitatem, resurget in virtutem: seminatur corpus animale, resurget spirituale. Fit ergo demutatio, sed nō affertur abolitio. Et cùm id quod fuit, in id quod non fuit surgit: nō amisit originem, sed profecit ad honorē. Confringi itaq; nos tanquam vas figuli, vel nunc, vel tunc gaudeamus: vt & nunc modo figuli vasis commortui & consepulti Domino in baptismate in nouitate vitæ ambulemus. Et in nouum hominem deposito vetere renascamur: vt tunc per hunc nouæ natiuitatis profectum, in beatam illam ac Deo placentem iteratæ reparationis nostræ speciem reformemur. Cuius boni non ignarus propheta, post hæc hortatur & dicit:

D *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne fortè irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eum.*

Doctrinæ hic ordo vtilissimus est, vt eorum in quæ nos adhortatur, beatitudinē cognitā præstet: quia difficile sit animū ac spem ad ignorata protēdere. Volēs igitur propheta ad eorū nos quę superius cōmemorauerat, intelligentiā cohortari: intelligentiæ ipsius honorem ante memorauit, dicens: Et nunc reges intelligite, eos scilicet qui intellecturi essent, reges esse demōstrans. Sed quærendum est, quos reges ad intelli- E gentiā prophetiæ huius adhortationis admoneat: ne quisquā forte eos significari intelligat, quorū nunc in corpora humana, & in bellorū ministeria, & in metu gentiū, regnū est. Non sunt autē hi æterni & beati apud Deū reges: quippe cū ipsi iam mandatis Dei excidāt, & diabolo in regnū sint deputati: dicente eodē cū Dominū tentaret: Et duxit illū diabolus in montē *Luc. 4.* altissimū: & ostēdit illi omnia regna orbis terrę, in momēto tēporis: ait ad illū diabolus: Tibi dabo potestatē hāc & gloriā eorū, quia mihi tradita sunt. Alios autem nobis reges euangelia demōstrant, scilicet in quos appropinquauit regnum Dei, qui regnans in se peccatū deuicerint: qui sui ipsius corporis reges sunt, dominatui suo vniuersa vitiorum incentiua subdentes: hoc

enim in nobis est regnum Dei. Sic iterum Christus regnat in nobis, cum per eorum ipsi dominium dominorum in nos iure regnamus: secũdum quod dictum est, *Luc. 17.* Non venit regnum Dei cum obseruatione: neque dicent, ecce hic & ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Huius rei beatus Apostolus meminit, Co- *1. Cor. 4.* rinthiis scribens: Et vtinam regnetis, vt & nos vobiscũ *Rom. 5.* regnemus. Hoc itaque regnum Dei est: vbi peccatum *Rom. 6.* vincitur, vbi mors perimitur, vbi non regnat hostis. Mors enim regnauit ab Adam vsq; ad Moysen. Et Apostolus ait: Iam nõ regnat peccatũ in vobis. Per hoc regnum Dei regno peccati dissoluto, ipsisque iam nobis regibus, regno aduersante sublato: hoc erit regnũ Dei, cum omnibus vitiorum nostrorũ aculeis cõtusis, labes erit corporeæ infirmitatis absorpta. Hos itaq; reges propheta ad intelligendũ cohortatur: vt sciant, aduersus Dominum & Christũ eius fremuisse gentes, & populos vana meditatas. Intelligant quoq; inridẽtem è cœlis, & in ira loquentem, & super Sion mõtem sanctum regem constitutũ, præcepta Dei patris annunciantem: cognoscántq; eum quî sit genitus in filium: tempus quoq; illud, quo qui tempora fecit, sit in tempore genitus. Intelligant qui quo hæreditatem gentiũ, & possessionẽ terræ finium postulauit. Non ignorent etiam quæ hæc virga sit ferrea, qua regẽs eos, modo vasis figuli cõfringat. Hæc enim intelligẽtes, sacramentũ omne diuinæ volũtatis agnoscent: cum per obedientiã præceptorum hæredes Dei, cohæredes autẽ domini nostri Iesu Christi erunt. Per id quod æterno regi cohæredes sunt, id necesse est cõsequantur, vt reges sint. Testantibus itaq; euangeliis atq; Apostolo de regibus: sequens est vt cognoscamus qui sint iudices terræ, quósq; vt reges oporteat erudiri. Maximè cum reges nudo tantũ nomine, sine regni alicuius designatione cognominet, vt eos suos atque sui esse reges doceret: iudices autẽ terræ dicat. Differre verò iudicem atq; regẽ, ipso vsu terrenæ cõsuetudinis cognoscimus, quia non idẽ sit regnare quod iudicare: quia regnum dominatio sit, iudiciũ vero sit modus æquitatis. Sancti ergo quiq; intelligẽdi sunt esse iudices terræ: quorũ vita atq; fides, infideliũ iniquorũmque iudicij vice *Matth. 12.* sit. Et hoc Dominus in euangelio ostendit dicẽs: Viri Niniuitæ surgent in iudicio, & iudicabunt generationem hanc: quia pœnitentiã egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce maior quàm Iona hic. Regina Austri surget in iudicio, & iudicabit generationẽ hanc: quia venit ab vltimis finibus obaudire sapientiam Salomonis. Et ecce maior hic Salomone. Tales erunt iudices terræ: quorum comparatio fidei ac timoris impœnitẽtes impiósque condemnet. Si enim pœnitentia Niniuitarum ex Ionæ prædicatione suscepta, fructum adepta est pœnitendi: necesse est obediens eorum pœnitentia insolentem horum pœnitentiam iudicet. Aut regina Austri ex vltimis partibus terræ, desideratam Salomonis sapientiam audiens, nónne infidelitatem & incuriam præsentium auditione peregrina damnabit? cum tamen inobedientiæ iudicium differens à Salomone atque Iona Christus autor adcumulet. Absolutè autem iustos esse iudices terræ Apostolus demõ- *1. Cor. 6.* strat dicens: An nescitis, quia sancti mundum iudicabunt, & in vobis iudicabitur mundus? quum per meritum adeptæ beatitudinis, criminosorum vitam sanctitas comparata condemnet. Intelligẽtiæ autem huius atque eruditionis opus, continuo subiecit:

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Non securum patitur aut negligens esse seruitium: A vult enim seruitutis officio admisceri timorem. Vt enim metuentes serui, diligentius dominis carnalibus seruiunt, cùm voluntatem solertioris obsequij metus obsequelæ admixtus eliciat: ita & Deo seruientes, si timeant imminentem timorem, non negligentes in ea erunt quam susceperint seruitutem. Ac ne tyrannici terroris hic metus esse fideliũ crederetur per id quod dixerat: Seruite Domino in timore, adiecit, Et exultate ei: vt metum seruitutis gaudij exultatione temperaret, cum ipse timor causam lætitiæ per conscientiam seruitij fidelis afferret. Porrò autem ne libertas gaudij fines congruæ moderationis excederet, ita subdidit: Exultate in tremore, quia periculosa ad obliuio- B nem timoris esset libera à tremore lætitia. Atq; ita hęc prophetici eloquij ratio seruata est: vt seruitutẽ timor detineret, timorem exultatio moderaretur, & exultationem tremor consequens contineret. Huius autem seruitij & timorem exultantem, & exultationem trementẽ, docuit in eo quod sequitur consistere, dicens: Apprehẽdite disciplinam. Virtute verbi significationem impatiẽtis velut properæ ad id voluntatis ostendit, non tam expetendam, quàm apprehendendã potius disciplinam docẽs: nõ tempore fidei in huius obedientiæ obseruatione contentus, sed ardorem spiritus in apprehendenda auiditate desiderãs. Sic in rapiendo regno cœlorum raptore Dominus delectatus, C ait: A diebus autẽ Ioannis regnum cœlorum vim pati- *Matth. 11.* tur, & vim facientes diripiunt illud: quia cùm regni cœlestis possessio Israeli prædicaretur, fides tamẽ gentium possessionem hanc sibi Israeli diffidenti præriperet. Sic & beatus Paulus currit vt apprehendat, dicẽs: *Phil. 3.* Sequor autẽ vt apprehendam, in quo & apprehensus sum. Non lento gradu properat, neq; ocioso sequitur procursu: apprehensurus enim sequitur. Et satis quidẽ dixisse videretur, si cõsequuturus sequeretur: sed vim & ipse afferre optat, & apprehendere properat, & modo exempli corporalis inuadere. Scit autem se eo ipso iam esse quod apprehendere properat apprehensum. Si enim nos per corporalem naturam Deus naturę suę D diffidẽtes homo genitus apprehẽdit, factus ipse quod sumus: nostrum est ad apprehendẽdum nunc id quod est ipse contendere, vt in eam gloriam in quam naturam corporeæ huius corruptionis exemit, festinatio nostra se misceat: atq; ita apprehẽdemus id in quo fuimus apprehensi, si naturã Dei consequamur, Deo ante naturam hominum consequente. Apprehendenda itaq; disciplina, & inuadenda est quodam amplexu & vinculo corporali: ne elabatur aut excidat. Causam autẽ diligentis huius complexus ac vinculi propheta subiunxit, dicens:

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta. Cum exarserit in breui ira eius.

E Adest enim pœnæ dies, qui exardescẽte ira Domini significari intelligitur: in quo si non apprehensam à nobis disciplinam tenebimus, perditi de via iusta erimus. Vnicuique enim rei perit quicquid aufertur: & quod est, ei cui deest iam videtur amissum. Nam tametsi per naturam suã maneat, ei tamen cui abest non manet. Et idcirco de via iusta impij pereunt, quia in ea non erunt. Pereunt autem de via iusta, cum exarserit in breui ira eius. Non morosa hæc ira est, per quã de iusta via pereunt: ne quis sibi interim pœnæ lucro inter moras iudicij blandiatur. In breui nanque exardescit ira. Excipit enim illos statim vltor infernus: & decedentes de corpore si ita vixerint confestim de via iusta peribunt. Testes nobis sunt euangelij diues &

pauper:

pauper: quorum vnum angeli in sedibus beatorum & in Abrahæ sinu locauerunt, alium statim pœnæ regio suscepit. Adeò autē statim pœna mortuum excepit, vt etiam fratres eius adhuc in supernis manerent. Nihil illic dilationis aut moræ est. Iudicij enim dies, vel beatitudinis retributio est æternæ vel pœnæ. Tempus verò mortis habet interim vnumquenq; suis legibus, dum ad iudicium vnumquenque aut Abraham reseruat aut pœna: & iccirco copiosum hunc sacramentis cœlestibus psalmum sic propheta conclusit:

Beati omnes qui confidunt in eum.

Non trepidam spem neq; ambiguā, perfectio beatitudinis exigit. Confidentia ad id opus est, firmæ opinionis scilicet, & indemutabili voluntate: quia plus fit B confidere quàm sperare. Confidendū ergo est, ne nos à via iusta exardescens breui ira Dei deperdat. Fidelis

Ian.5. enim est qui ait: Qui credit in me non iudicabitur, sed transiet de morte ad vitā: Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum.

In finem intellectus Dauid, cùm venit ad eum Doech Idumæus, & nunciauit Sauli: Venit Dauid ad domum Achimelech.

PSAL. LI.

Vperscriptio psalmi solicitam expetendæ intelligentiæ postulat diligētiam. Est enim C in exordio eius statim positum, in finem intellectus. Historiam non sui temporis psalmus continere ostenditur: cui præscriptio tituli in finē est. Et cùm in finem intelligentia sit, non potest in eo alicuius alterius magis rei intelligētia esse quàm finis. Finis autem est, vt frequenter ostendimus, quo concluduntur omnia, cuius causa cætera sunt: ad quem vniuersa spei, rerū, negociorū opera festinant. Intelligentia ergo psalmi in eo cōsistit, ob quē sunt omnia: extra quem nihil est. Et quis iste sit, superscriptio ipsa quæ continere historiam existimatur ostēdit. Est enim talis: In finem intellectus illi Dauid, cùm venit Doech Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit ei: Venit Da- D uid in domum Achimelech. Atq; vt absolutius rationem superscriptionis consequi possimus, ipse rerum

Argumentum Psalmi. gestarum ordo subdendus est. Doech præpositus erat mulorum Saul, qui ad Saul ait: Vidi filiū Iesse venientem in Noba ad Achimelech filium Achitob. Et interrogauit eum in domo, & manducare dedit illi, & gladium Goliæ alienigenæ dedit ei. Quibus auditis, rex potestatem Doech sacerdotum & ciuitatis dedit. Dehinc scriptura subiecit: Et circumiuit, inquit, Doech Idumæus, & tetigit sacerdotes, & mortificauit in die illa octoginta & quinque, omnes ferentes ephod, & Noba ciuitatem sacerdotum deiecit in ore gladij. Hæc itaque omnis gestorum fides est: de qua E tantum ad psalmi titulum præsumptum est, quantum & sacramento psalmi, & propheticæ satisfaceret doctrinæ. Id enim solum in superscriptione est, cum inquit: Venit Doech, & annūciauit Saul & dixit: Quia venit Dauid in domū Achimelech. Et necessario post quinquagesimum psalmum (in quo peccatorū remissio secundum sanctificati huius, quem in exordio psalmorum docuimus, numeri virtutem continetur) psalmus iste tempore anterior, ordine posterior colloca-

In finē, quid sibi velit. tur: vt id quod in finem intellectus præscribitur, perfectis vndique & absolutis sacramentorum generibus posset intelligi. Achimelech, interpretatione verbi, fratris mei imperium significat. Quod enim nobiscū

A fratris mei imperiū dicimus, id Hebræi Achimelech nuncupant. Cùm ergo Sauli dicitur: Venit in domum Achimelech; illi inimico Dauid nunciatur, quod domum ingressus sit fratris imperij. Domus autem imperij fratris quæ sit, Petrus apostolus docet, dicens: Et *1.Pet.2.* vos quasi lapides viui ædificamini in domos spiritales, ad sacerdotium sanctum. Et infra: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendum. In hanc igitur spiritalem domum ædificandi in regale genus sumus: si per spiritalem corporum ædificationem conformes Deo facti, genus perfici regale mereamur. Hanc ergo Achimelech domū, id est, domum fraterni regni, Dauid ille verus sanctus ac iustus oriens ingressus est: factus scilicet nostri corporis homo. Quæ domus fratris mei regnum est: quia in eiusdem corporis gloria cohæredes sumus regni eius, ipso dicente: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi. *Matth.25.* Quòd autem fratres eius sint, quorum domum regiā fuerit ingressus: per prophetam testatur in psalmo dicens, Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Concessa ergo secūdum præcedentem psalmum peccatorum remissione, verbum caro factum habitat in nobis: qui & fratres, & domus spiritalis, & regale genus sumus. Populus autem impius, & parricidalis, & proditor, qui in Doech significatur, regi suo, inimico scilicet Dauid, prodit quòd in domo Achimelech sit: & hoc fit cum Pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cùm repudiato rege regem suum Cæsarem confitetur: prodens quidem eum in domo esse Achimelech, sed non intelligens esi in domo esse imperij fraterni, corpus scilicet in quo & sanctorum ecclesia, quę corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, in qua & desideratum sibi cibum sumpserit (Desiderio enim manducare pascha desiderauit) & ex qua Goliç, id est, diaboli arma sustulerit (Fortis enim spolia ipse diripuit) post quod ab hoc eodem Doech, id est, populo proditore Apostoli occisi, ecclesiæ subuersæ sunt. Hic ergo titulus psalmi, in finem intellectus, quia in Christo, qui Dauid oriens iustus rex & æternus & pastor est, totius spei nostræ consummatio, & legis finis intelligitur esse: qui & secundum psalmi titulum & ordinem in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus significatur esse imperij. *Psal.21.*

Quid gloriatur in malicia, potens iniquitate tota die?

Quęrelam facit propheta, gloriari eum in iniquitate tota die, qui in malicia potens sit. Et hæc quidem gloria iniquitatis arguit. Cæterùm est gloria & expetenda & confitenda, & affectu quodā exultantis gaudij eloquenda: quod vtrunque sub iisdem dictis alius propheta demonstrat, dicens: Non glorietur sapiēs in *Hiere.9.* sapientia sua, neq; fortis in fortitudine sua, neq; diues in diuitiis suis: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Vetitis enim primum improbabilis gloriæ causis, causam rursum gloriæ competentis ostendit: quo exemplo Apostolus scit, in nullo sibi, nisi in vno tantum esse gloriandum, cum ait: Mihi autem absit gloriari, nisi *Gal.6.* in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis offēdit: & eius iniquitatis, quæ die tota fit. Diem pro ętate vel tempore hominis nuncupari solere meminimus, cum dicitur: Diem hominis nō concupiui. Vel rursum cùm Abra- *Hiere.17.* ham diem Domini desiderauit: vel cùm Apostolus satanæ tradit in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in

diem Domini. Non hunc diem ortu solis occasúq; fi-
nitum, sed diem constituti temporis vel ætatis osten-
dens. Potẽs ergo in malicia, gloriatur in iniquitate to-
ta die. Sed absolutè intelligitur, in Doech persona ra-
Doech, mulio Saulis. tionem querelæ huius non conuenire. Quid enim po-
tentiæ habebat mulorum custos, & ius in animalia ve-
ctionis regiæ sortitus, vt tantum nuncians Dauid do-
mum Achimelech ingressum? Nũquid tota die in ini-
quitate gloriatur? Verùm sub persona eius populus,
cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu ma-
liciæ gloria iniquitatis ipsius abundauit, significari in-
telligendus est. Potens enim fuit cum seruus visitaba-
tur à Domino, cum propter eũ tot plagis percussa est
Ægyptus, cùm in trium dierum tenebris tenebras i-
psas lumine secum manente non sensit, cùm Ægyptũ
ipsam argento & omni ornatu despoliatam cladi suæ
reliquit, cùm secũdum diei noctísq; tempora colum-
na nunc nubila, nunc ignea vsus est, cùm rubrum ma-
re pedes trãsiuit, cùm angelorum cibo vixit, cum ma-
iestatem descendentis ad montem Dei vidit, cùm vo-
cem de igne loquẽtis audiuit, cùm regna multa bellis
grauibus euertit, cùm Iordanem refluentem vt sibi a-
reret spectauit, cùm prophetas habuit, cùm sacerdoti-
bus ad emũdationem peccatorum, & redemptionem
animæ suæ vsus est, cum obtinere regnum suum me-
ruit. Sed in his omnibus cùm potens esset, tamẽ in ma-
licia sua potens semper fuit: cùm cepas & allia Ægy-
pti & carnes desiderauit, cùm ob vitiorum consuetu-
dinem seruitutem impiam libertati piæ prætulit, cùm
vitulum adorauit, Mosi maledixit, Deum abomina-
tus est, filios suos dæmonum hostias vouit, prophetas
occidit, ipsum quoque Deum ac Dominum suum sui
causa natum hominem, proditum præsidi in crucẽ su-
stulit. Ac sic toto vitæ suæ die in iniquitate glorians,
cùm potens esset, potens tamen in malicia permansit.
Post hanc ergo de eo prophetici doloris querelã, iam
in ipsum sermo conuertitur:

Iniustitiam cogitauit lingua tua.

Linguæ humanæ officium est, vt naturali impulsa
ratione, motu vario, eodémq; moderato vocẽ in ver-
ba distinguat: extétq; per eam ex confuso erumpentis
spiritus sono dissonans ad rerum intelligẽtiam sermo.
Et quamuis quidem hic eius ad id efficiendum ratio-
nabilis motus sit: tamen ipsa subdita potius esse rationi
intelligitur, quàm sensu rationis intelligẽs est. Quod
verò caret sensu intelligentiæ, caret & rationis instin-
ctu, caret & meditatione consilij. Et quomodo rectè
à propheta dictum intelligitur, linguam iniustitiam
cogitare, cùm cogitatio ex rationabili sensu animæ vi-
uentis ineatur: lingua verò non ad naturam rationis
incundæ, sed ad ministerium naturæ sit rationabilis
instituta? Sed dicti huius perfecti & prophetici auto-
ritatem & alius propheta demonstrat, dicens: In ore
stultorum cor eorum est: quia nihil ex rationis consi-
lio tractantes, & cordis meditatione pendentes, teme-
rario tantum motu linguæ inconsultæ res fortuitas &
inconditas eloquantur. Atque ideo in ore stultorum
cor eorum est: quia non quod cogitauerint loquen-
tur: sed quod loquuti fuerint, cogitabunt. Et hoc qui-
dem de lingua stulti. At verò de lingua sapiẽtis ita le-
Prou. 10. gimus: Lingua intelligentis meditabitur sapientiam.
Psal. 44. Et rursum: Lingua mea calamus scribæ velociter scri-
bentis. Quia intelligentis lingua meditatione sapien-
tiæ sit. Et eadem rursum tanquam calamus scribentis,
nihil incompositum, nihil incertum agat: sed his quæ
aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperans celeriter

A ex ratione consilij obsecundet. Et quia ex ratione na-
turæ cogitatis potius famuletur lingua quàm cogitet:
hæc lingua quæ iniustitiam cogitauit, non naturæ suę
vsa docetur esse officiis. Sequitur enim: Sicut noua-
cula acuta fecisti dolum. Nouacula ad nitorem vultus
acuitur, vt abradens hirsutam atque horrentem barbã
faciem leuiget. Hæc si potius vulneret, dolum fecit:
quippe cum præparata ad ornatũ, ministerium suum
præbuerit ad vulnus. Lingua hæc ergo huius in mali-
cia potentis iniquitatem cogitans, dolum fecit: id est,
quam natura ad eloquendas rationabiles cogitationes
consulti cordis præparauerat, ipsa potius irrationabi-
les cogitat iniquitates. Populus enim qui in Doech si-
B gnificari intelligẽdus est, ad magnificãdum Dei nomẽ
electus, & ad celebrãdas laudes ipsius præparatus, hũc
inhonorat, hunc tradit, hunc quantum in se est, morte
crucis perimit: & hoc linguæ suæ nouacula acuta per
quam clamauit, Crucifige, crucifige, consummat. Do-
lum itaq; tanquam nouacula acuta iniquitatem cogi-
tans fecit hæc lingua: & cuiusmodi dolum, cõsequen-
tia docent. Sequitur enim:

*Dilexisti maliciam super benignitatem, iniquitatem su-
per, quàm loqui iusticiam.*

Doli huius crimen ex cõparatione fit grauius, cùm
malicia diligitur, bonitate neglecta: cum iniquitas agi-
tur, prætermisso sermone iusticiæ. Hunc propensæ in
C maliciam dilectionis affectum Dominus in Euange-
liis condemnat, dicens: Hoc est autem iudicium, quia Ioan 3.
lux venit in hunc mundum, & dilexerunt homines
magis tenebras quàm lucem. Populus itaq; cui ad re-
demptionem peccatorum verbum caro factum est, &
Deus homo natus est, vt per fidei iustificationem ma-
ledictio legis liber esset, dum in transgressione legis
mauult seruire maledicto, ipsum illum Deũ suum tra-
didit: pœnam sanguinis eius vt prætor esset innocens,
in se ipse suscipiens. Et hæc agẽs, demutat naturæ suæ
cõsuetudinem. Maliciam enim diligit super benigni-
tatem, & ex bonis amorẽ conuertit in pessima. Dilige-
re quoq; iniusticiã, super, quàm iustitiã loqui maluit.
D Tenuit verò secundũ Iudaicã cõsuetudinem prophe-
ticus sermo in ipsa sermonũ virtute orationẽ, cùm ait:
Dilexisti maliciã super benignitatem, iniustitiã super,
quàm loqui iusticiã. Nam vbi ait: Dilexisti maliciã su-
per benignitatem, nihil vltra quàm dilectionẽ ipsam
ex cõparatione cõdemnat. Vbi verò ait: Iniustitiã su-
per quàm loqui iustitiã: ibi coarguit non iam prælati
amoris affectũ, sed ipsum illud odium in loquẽdo di-
cens: Super quàm loqui iustitiã. Possunt enim & solẽt
Iudæi, licet non ament bonitatem, tamen eam vel lo-
quendo simulare. At verò qui de Domino nostro Ie-
su Christo, qui secũdum beatũ apostolum Paulum fa-
ctus est nobis iustitia, & sanctificatio, & redemptio, lo
E qui nullo modo possunt: nõ continentur ad aliquam
sermonis sapientiam, si quando ex propheticis autori-
tatibus ostẽditur à nobis vnigenitus Deus, qui ante se-
cula nat⁹ est in homine, & passus, & crucifix⁹, & mor-
tuus. Tum enim omne de eo eloquium euitant & fu-
giunt. Et si discedẽdi quoquã locus nullus sit, vi qua-
dam taciti doloris oppressi, aures manibus obstruunt,
& auditum ne in se penetret excludũt: bonitatẽ qui-
dem tantũ non amantes, interdũ tamen eam loquen-
tes, cæterum iustitiã nec diligentes, quæ Christus est,
nec loquentes. Intercessio diapsalmæ, & si personæ
non attulerit conuersionem, tamẽ sensus fecisse intel-
ligitur demutationẽ. Nam cùm & eius cuius antea, &
ad eum ad quem antea sermo sit, idem tamen sermo

aliud nunc quàm ante significat. Et quidem superiora querelis grauia fuerunt, adeò vt ex prophetæ dolore antequam edicerentur increpita sint: cùm iniustitiã lingua cogitat, cùm tanquã nouacula acuta dolum efficit, cum malicia super bonitatẽ diligitur, & iniustitiæ super iustitiam eloquium est. Proptereáq; quædã quasi prophetę accusatio apud Deum præmissa est arguentis, cùm dicitur: Quid gloriatur in malicia, potẽs iniquitate tota die? Et ne inanis querelæ dolor reperiretur, ipsa querelæ causa subiecta est. Hũc verò intercedente diapsalmate non præcessit querela: sed demõstrata antè causa peccati grauissima, tum hæc damnationis est subiecta sententia:

Dilexisti omnia verba præcipitationis, linguam dolosam: B propterea destruet te Deus in finem, euellat & emigret te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Exemplo quo in Genesi dictũ legimus his verbis: Gen. 2. Quia fecisti hoc, maledict⁹ tu à terra. Et rursum: Quia audisti vocem mulieris tuæ. Sed & ab Apostolo cùm grauissima humanæ impietatis crimina percensuisset, ita dictum: Propter hoc tradidit eos in sensum reprobum. Rom. 1. Ita & nunc: Dilexisti verba præcipitationis, linguam dolosam, propterea Deus destruet te in finem. Verbi virtutem Latinus sermo non tenuit. Quæ enim nobiscum verba præcipitationis sunt, ea à Græcis ῥήματα καταποντισμοῦ commemorata sunt: quo dicto significatur id quod nobiscũ præcipitatio est, cum illis esset C demersio in profundũ maris. Potest autem secundum generalem sensum præcipitatio, nõ in mari tantũ, sed ex editis aut ædium, aut rupiũ, aut quoruncunque generum locis decidentiũm casus intelligi. Ergo secundum demonstratam præcipitationis rationem, quia verba præcipitationis Doech dilexerit, seuerissimæ dãnationi subiectus est. Omnis etenim anima infidelis, in seculi huius tãquam maris profundo naufraga, incerto motu vagóq; differtur, & diuersarum cupiditatum æstu mobilis fluctuat, potestate diaboli seculum incolentis illisa, & nulla ad resistendũ obnitendúmq; ei subiectæ soliditatis firmitate cõsistit: ex quo facile est, incentiuis circumagentiũ cupiditatum pen- D dulam vagámque iactari. Quòd autẽ seculi huius motus atque fluctus vndantis maris sit æstibus comparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus, secundũ propheticam & allegoricam intelligentiam, psalmus centesimus tertius, sub corporali tamẽ creaturarum signi- Psal. 103. ficatione demonstrat: Hoc mare magnum & spaciosum, illic serpentes, quorum non est numerus. Animalia pusilla & magna, illic naues pertransibunt. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Et rursum in se- Psal. 68. xagesimooctauo psalmo: Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Vnigenitus itaq; Dei filius, & Dei verbum, & Deus verbum, ad eruendos nos ex profundo seculi huius naufragio, doctrinæ suæ reti E (cui regnum cœlorum simile est) hæc vniuersa pisciũ genera extracturus, ab impio populo proditur & inhonoratur: seséq; populo confirmato ad illudẽdum draconem socium ipse demergit, & in hoc se profundum ad incolatus eius consortium præcipitat. Sic & incredulus Mosi Ægyptiorum populus præcipitari demergíque meruit, & impiam gẽtem refusi in se maris fluctus absorbuit, præcipitationis verba tum cum Deo obstinit diligentem. Quia ergo Iudæus populus incredulus, & regem suum prodens, verba præcipitij dile- Ioan. 15. xit, dicens: Regem non habeo, nisi Cæsarem: Deo rege neglecto, & rege homine confesso in hoc se seculi profundũ ipse demersit, ideo in finem destruitur (vsq; A in consummationem enim seculi regnum destructæ ciuitatis amisit) & de tabernaculo euulsus & transmigratus est: vagus nunc in toto orbe terrarum, & vbiq; peregrinus, cõsummatis omnibus suis in Domini passione peccatis. Quia præcipitationis verba dilexit, tabernaculo illo caret in quo prophetę semper Dei spiritu pleni fuerunt, in quo sanctorum virtutũ tremendæ contemplationes & salutares visiones extiterunt, in quo hostiarum ad redemptionem animę vtiles oblationes, in quo paschæ agnus in clade Ægypti fideliũ custos, & in liminũ sanguine potẽs signum, in quo æmulæ æternorum temporum tẽporariæ festiuitates. Ab hoc itaq; tabernaculo euulsi, his spiritaliũ dono- B rum honoribus carent. Euulsi autem sunt non ex hoc terreno tantũ habitaculo, sed ex illo de quo dictũ est: Reuelabo tabernaculũ Dauid quod cecidit, sanctum Amos 9. illud scilicet & venerabile nati ex virgine Dei corpus & templum: in quo qui crediderit, tanquam consors dominicæ carnis habitabit. Omnis autẽ infidelis à cognatione hac non crediti corporis, id est Dei tabernaculo euelletur & emigrabitur, spiritalis huius tabernaculi indignus habitaculo: quod significare Dominus intelligitur, cùm ait: Ego sum vitis vera, vos estis Ioan. 15. propagines, pater meus agricola est. Omnis propago in me non manens, neque ferens fructum, eradicabitur. Et omnem propaginem in me manentem, emun- C dabit pater meus, vt fructum ampliorem ferat. Si qui igitur per fidẽ corporati Dei manere in natura assumpti à Deo corporis merebũtur, hi emundantur in fructus æternos ex se afferendos: quia necesse est, vt naturam veræ vitis propago intra vitem manẽs teneat. At verò qui incredulus nati in corpore Dei fuerit, si & credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur: aut ob infidelitatem, aut ob inutilitatem fructuum negatorum. Natus enim ex virgine Dei filius, non tum primum Dei filius est, cùm filius hominis: sed in filio Dei & filius hominis, vt filius hominis esset Dei filius, naturam in se vniuersæ carnis assumpsit: per quam effectus vera vitis, genus in se vniuersæ propa- D ginis tenet. Si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandam ipsa se præbet, per naturam quidem manens, sed per infidelitatem ac inutilitatem euellitur. Ex hoc ergo tabernaculo tanquam ex vera vite hic impius Doech & euellitur & emigratur, manens per naturam & in tabernaculo & in vite, sed per infidelitatem dignus euelli. Euulsus autem de tabernaculo, eradicabitur & de viuentium terra. Qui enim non manebit in Christo, regni Christi incola non erit. Non erit autem, non quòd sibi non patuerit incolatus (vniuersis enim patet vt consortes sint corporis Dei atque regni, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, naturam scilicet in se totius humani E generis assumens.) sed vnusquisq; pro merito & euellendum se de tabernaculo, & eradicandum de terra viuentium præbet, non prohibitus inesse, qui per naturæ assumptionem incola sit receptus: sed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ cõsortio indignus existens. Eradicatur ergo de viuentium terra, quę in beata regione sanctis Domino conregnantibus præparatur: cuius ipse in Euangelio meminit, dicẽs: Beati mã- Matth. 5. sueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Et hic idem Psal. 114. propheta: Et placebo Domino, in regione viuẽtium. A qua proditor populus eradicari meruit: postquam destructus in finem à tabernaculo & emigratus est & euulsus. Viuorum autem iccirco terra est: quia omnis fidelis in Domino licet mortuus sit Deo tamen viuit,

Matth. 22. vt dictũ est: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Et rursum per Iacob: Viuat Ruben, & non moriatur. *Deut. 33.* Et illud: Ismahel hic viuat in cõspectu tuo. Sed & illud Apostoli, si ita tamen legenti videbitur, quia duplicem sensus significationem habet: *1. Thes. 4.* Et nos qui viuimus, qui residui erimus, rapiemur cum nubibus obuiam Domino in aera, & sic semper cum Domino erimus. Interceptio quidem corporum affert temporarium mortis occasum: sed lex constituta moriendi, legem non adimit resurgendi. Quia decernenti legem, lex non affert necessitatem: neque sibi Deus ius viuificandi ademit, legem nobis decernendo moriendi. Mors autem in eos tantum, in quos decreta legitime est. Viuũt autem Deo omnes, ex cuius lege sunt mortui. Neque mors quæ non nisi per legem decernentis inualuit, potest per se in his inualescere, ne per decernentem renouandæ vitæ legem demutabilis sit lege viuendi: cum decernentis potestas constitutam ab exordio in Adam sub conditione decreti vitæ legem demutauerit lege moriendi. Viuunt itaque sancti quique & fideles Deo. Nam cùm se Deum eorum qui mortui fuerant, id est, Abrahæ, Isaac, & Iacob esse dicat, & continuò testetur, non mortuorum se sed viuorum Deum esse: docet per id eos qui iudicio humanæ opinionis mortui existimentur, sibi legem decernenti non mortuos esse, sed viuos. Intercessio diapsalmæ, etsi non personam, sensum tamen innouauit. Nam post prænunciatam Doech damnationem, ad quem tanquam ad præsentem fuit sermo, nunc ad alterius expositionis significationẽ se retulit prophetia:

Videbunt iusti & timebunt, & ridebunt super eum, & dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarum, & præualuit in vanitate sua.

Destructo Doech in finem, & euulso de tabernaculo atque emigrato, & de terra viuentium eradicato, sancti quique necesse est metuant: cum videant tot tantisq; diuinæ misericordiæ auxiliis populum adiutũ atq; vsum, post ingentem illam & vltra humanas opes gloriosi regni dignitatem, maximum de se ac vltimũ humanæ calamitatis exemplum præbuisse. Quis enim memoria recenseat antiquas gloriæ eius & innumeras beatitudines, quas superius pro parte memorauimus, cum post Ægypti funera, itineri eorum diuisum mare cessit, cùm ardorem diei columna nubis inumbrauit, cùm noctis tenebras ignis columna discussit, cùm cœlum cibum angelorum præbuit, cùm in fontem petra fluxit, cùm Iordanis refluxit, cùm ciuitas maxima ad solum arcæ testamenti circuitum concidit, cùm sol de cursu suo inhibitus diem distulit, & diuinæ legis ordo ex illo elemẽtorum cœlestium indefesso imperturbatóq; motu ad belli moram restitit: post illam deinde diuinæ maiestatis & conspectus & auditus familiaritatem, *Iudæi quàm reiecti.* consumptos eos bellis, fame emortuos, & antea mortuorum cadaueribus ad mortem famis pastos, reliquos deinde in seruitutem redactos, exules esse, vbique degeneres, nusquã cognitos, semper nouos, & demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos? Iam si spiritales quis oculos erigat, de quibus *Ioan. 4.* Dominus ait: Eleuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt ad messem: tum sciat auulsos esse ex consortio corporis Dei, ex illo beatitudinis regno, ex illo resurrectionis honore, & esse sine Dei spiritu, sine intelligentia prophetię, constitutósque gehennę pabulum, quos immortalis vermis comesturus sit, & inextinguibilis ignis crematurus: quorum sciat legislationem, quorum testamenta, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus. Quanto ergo has damnationes eorum & præsentis & æternæ calamitatis, sancti quique metu contuebuntur, quia punitorum contemplatio sit terribilis exemplo. Videbunt ergo iusti & timebunt: nihil tamen sibi metuendum in tanta horum calamitate intelligentes. Sed quia iusti sunt, licet timeãt de exemplo, tamen de fructu propriæ iustitię gaudebunt. Ridebũt enim super eum, ridentes & timentes, quia Deo subditi sunt, punitorum seueritate terribili. Temperat ergo metum risus: dum & metus de exemplo, & risus ex merito est. Moderatur autem rursum metus risum, dum ita gaudebunt in bonis, ne desit terror exempli: quia impiæ & diffidentis de se conscientiæ est, timere sine gaudio: & insolentis naturæ est, sine timore gaudere. Sed qui timentes ridebunt: vide quod adiicient ad hunc moderatum in timore risum, vt dicant:

Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum.

Stultitiæ atque impietatis extremæ est, non intelligere se sub Deo, & ex Deo viuere, sed in his quæ gerit & expectat sua magis velle cõfidere potestate: cũ si quid illud in se sit, ex Deo sit. Ad Deum itaque spes omnis nostra sit, & confessio omnis in Deo sit, exemplo prophetæ dicentis: Domine adiutor meus, & redẽptor meus. *Psal. 18.* Et rursum: Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet adiutorium mihi. *Psal. 120.* Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram. Metuamus itaq; semper, ne quãdo æternus ille nos ignis exurat, & vermis immortalis absumat: cùm audiamus quid iusti timentes ridentésque dicant:

Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum.

Diuites quosdam insolentes præstat opulentia, & maximè timorem Dei diuitiarum fiducia inanis auertit. Stulti, non intelligentes hoc se magis religiosos oportere esse quòd diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium conueniat: & hoc magis inexcusabilis auaritiæ sit reatus, quia auaritiæ necessitatem non excuset opulentia. Iam verò quàm infelix fiducia est rei inanis, Deum contemnere habendo aurum: quasi aurum non ex Dei sit creaturis, aut aliquem per id iudicio sanæ mentis beatæ vitæ acquirat profectum, quòd sibi aurũ iaceat suffossum, & hinc fiant generosioris animæ & corporis, homóque alius possit esse quàm natus est: aut cùm vita excedat, auro suo sit vsurus in morte. Vtetur planè, si eo rectè vtitur in vita: si esurientem pane suo aluerit, si nudum veste sua texerit, aut ægrum sumptu suo refouerit, aut captiuum libertati suæ redemerit. Hæ sunt planè ambitiosæ apud Deum humani thesauri legationes, hæc potentia deprecãdorum criminum & vera suffragia. Sic auro demutamur, vt ex terrenis cœlestes, & ex mortalibus simus æterni. Hæc infidelis ille populus non cogitans, & Dei mandata contemnens, putánsque se per legem, quæ futurorũ bonorum vmbra est, esse diuitem, & adeptis diuitiis malè vsus ex viuentium terra & tabernaculo eradicatus & emigratus, euulsus est: præpotentem se in vanitatibus credens, in regni scilicet sui gloria, in templi auro, in mãdatis hominum, secundum prophetam dicẽtem: *Matth. 15.* Sine causa colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum, Dei lege contumeliosè humanæ consuetudinis obseruatione mutata. Propheta autem, quem

necesse

neceſſe eſt iuſtum eſſe intelligi, aliter de ſe fiducia ſpei A ſuæ loquitur: *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei ſperaui in miſericordia Dei in æternum & in ſeculũ ſeculi.)* Differt quidem tempore ætas hominum, ſed prophetiæ ſpiritus idẽ eſt. Propheta manere ſe in domo Dei

Oliua. ſicut oliuam fructiferam dicit: arborem ſemper virentem, & fructus optimi feracem. Apoſtolus huic oleæ præfractis ob infidelitatem eius ramis, fideles gentes ex ignobili oleaſtro eſſe inſitas prædicat: vt contra naturam generis, naturam radicis acciperent. Sed propheta in lege licet manens, Euangelicus tamẽ & propheta ſimul, & in lege & in Euangeliis cum fructu ſuo in domo Dei eſſe perſiſtit: non perſringẽdus in ramis, nõ relinquendus in truncũ, nõ inutilis iam ipſe inſerendo B ſibi præbendus oleaſtro, nec radicis ſuæ virtutẽ arbori transfuſurus alienæ, ſed totus integer vt eſt fidei Apoſtolicæ prædicator, nec ex gentibus radici legis ad fidẽ Euangelicam inſerendus, ſed etiam in gentium Euangelica fide propria radicis ſuę ramorumque virtute totus ipſe ex legis pingui conſcientia fructuoſus. Eſt au-

1 Pet. 2. tem Dei domus ſecundũ apoſtolum Petrũ eccleſia, &

1. Timo. 3. omnes fidei Euãgelicę ſectatores: ſicut ait, Aedificamini domus ſpiritualis, regnũ ſacerdotale. Et Paulus: Vt ſcias quẽadmodũ te oporteat in domo Dei cõuerſari, colũna & firmamẽtũ veritatis, quę eſt eccleſia Dei viuẽtis. In hac igitur Dei domo iuſt9 & ſanctus propheta tãquã fructifera oliua cõſiſtens, propriè ſua vſus fru- C ctuoſa pinguíque radice, ſperauit in miſericordia Dei: non ad tẽpus, non in huius corporalis tantũ vitæ breui ſeculo, ſed in ſeculum ſeculi. Extendit enim ſpes ſuas ad infinitam perennitatis ætatẽ, nec concluditur mortis occaſu: quum ſciat ſibi in Abrahæ ſinibus exemplo pauperis Lazari eſſe viuendum, ſciat quoque glorioſæ reſurrectionis demutatione coæternum ſe & cõformẽ Deo eſſe manſurum. Manſurũ autem ob id quod ſequitur: *Confitebor tibi in ſeculum, quia tu feciſti: & expectabo nomen tuum, quoniã bonum ante conſpectum ſanctorum tuorum.)* Spes in miſericordia Dei in ſeculum & in ſeculum ſeculi eſt. Non enim ipſa illa iuſticiæ opera ſufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, niſi miſe- D

Psal. 62. ricordia Dei etiam in hac iuſticiæ voluntate humanarum demutationũ & motuum vitia non reputet. Hinc illud prophetę dictum eſt: Melior eſt miſericordia tua ſuper vitã. Quia quamuis probabilis per iuſticię operationem vita iuſtorum ſit, tamen per miſericordiam Dei plus meriti conſequetur. Ex hac enim vita in vitã proficit æternam: & operationum iuſtitię voluntatem in tantum miſericordia Dei muneratur, vt miſerans æternitatis quoque ſuæ iuſtum quẽque tribuat eſſe participem. Idcirco in ſeculum & in ſeculum ſeculi miſericordiæ ſpes eſt: ſed confeſſio tantũ in ſeculum, non etiam in ſeculum ſeculi. Non enim confeſſio peccatorum niſi in huius ſeculi tempore eſt: dum voluntati E ſuæ vnuſquiſque permiſſus eſt, & vitæ licentiam habet confeſſionis arbitriũ. Decidentes nanque de vita, ſimul & de iure decidimus voluntatis: Tunc enim ex merito præteritæ voluntatis lex iam conſtituta, aut pœnæ, excidentium ex corpore ſuſcipit voluntatem. Cuius temporis non iam liberam, ſed neceſſariam voluntatem oſtendit propheta dicens: Non eſt mihi in diebus illis voluntas. Ceſſante enim voluntatis libertate: etiam voluntatis, ſi qua erit, ceſſabit effectus. Tranſire nanque ad Abraham volens diues, chaos medio non ſinitur: cùm tamen per libertatem voluntatis in Abrahæ ſinibus eſſe potuiſſet. Intercluſa eſt ergo

Psal. 6. libertas voluntatis, quia confeſſio nulla ſit mortuis, ſecundum id quod dictum eſt: In inferno autem quis confitebitur tibi? Sperans ergo propheta miſericordiam in ſeculum & in ſeculum ſeculi, confitetur tantum in ſeculo: temporalia confeſſionis officia ſeculi tempore gerens, ſpem verò æternam ſeculorum æternitate protendens. Confeſſionis autẽ cauſam addit dicens. Quia feciſti: autorem ſcilicet vniuerſitatis huius Dominum eſſe confeſſus, nulli alij docens confitendũ quàm qui fecit oliuam fructiferam ſpei, miſericordia in ſeculum ſeculi. Et quis hic ſit qui fecit iſta, demonſtrat, dicens: *Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorum.)* Expectabit ergo Dei nomen cui confitetur, per quem facta ſunt omnia, vt Eph. 4.

ait Paulus: Vnus enim Deus pater, ex quo omnia & nos in ipſo: & vnus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Huius ergo nomẽ expectat, Ieſum ſcilicet videre, id eſt, ſaluatorem ſuum Matth. 1.

noſſe, angelo dicente: Et cognominabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Chriſtum conſpicere, vt per profeſſionem generoſæ familiæ ſit Chriſtianus, expectat. Bonum autem hoc nomẽ eſt, quod angeli atque archangeli adorant, quod dæmones tremunt, & ferre nõ poſſunt, quod ad ſalutem homines aſſumunt: quia ſcrip- Rom. 10.

tum eſt, Et omnis qui inuocauerit nomen eius, hic ſaluus erit. Expectat autem non occultè, non trepidus, non ſolus, ſed in conſpectu ſanctorum eius, fide ſcilicet libera teſtimonio expectationis ſuæ: vel ſub ſanctorum cœleſtium conſcientia non recuſans, vel prophetæ exemplo, ſanctis omnibus qui in terra ſunt, in ſe ipſo præbens expectationis exemplum.

Pſalmus LII. Dauid in finem pro Abimelech Intellectus Dauid.

DIXIT *ſtultus in corde ſuo, non eſt Deus. Corrupti ſunt, &c.)* Præſens pſalmus decimotertio pſalmo penè conueniens eſt. Sed habet in hac ipſa verborum ſimilitudine non D exiguum intelligentiæ diſcrimen. Primum virtutem inſcriptionis ipſius. Nam decimuſtertius ita inſcribitur: In finem illius Dauid. Quo titulo id ſignificatur, pſalmum illum à Dauid prophetatum fuiſſe. Hic verò In finem pro Abimelech intellectus illi Dauid. Vbi *Pro tū vertit illi.*

enim eſt, In finem intellectus, adhortationis, & admonitionis eſt ſignificatio, qua iubemur ſecundum finis cogitationem intelligentiæ noſtræ mouere iudicium: vt ea in pſalmo denunciari intelligamus quæ conſummabuntur in finem, ſecundum illud Apoſtoli: Dehinc 1. Cor. 15.

finis cùm tradiderit regnum Deo patri, cùm euacuabit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem: tunc & ipſe ſubiicietur ſubiicienti ſibi omnia. Nouiſ- E ſima autem inimica euacuabitur mors. Hic ergo finis eſt, qui intelligitur in pſalmo. Illud autem, quod illi Dauid pſalmus inſcribitur, oſtenditur omnis de Chriſto, qui Dauid verus eſt, prophetari: quia vbi illius inſcribitur, ibi eum qui dixerit ſignificat: vbi verò illi eſt, vbi eum ad quem dicatur, oſtendit.

Dixit ſtultus in corde ſuo, non eſt Deus.) Vitij eſt humani, pudenda eloquia verbis oris non audere committere, ſed inſtinctu nequitiæ interioris vrgente, ea intra cor eloqui: dum aduerſum publici pudoris neceſſitatem voluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare.

Et idcirco ſtult9 in corde ſuo dicit, Nõ eſt Deus: quia ſi velit verbis oris hoc eloqui, ſtultus eſſe ſicuti eſt, pu-

blici assensus iudicio argueretur. Quis enim mundum contuens, Deum esse non sentiat? Sed fit frequenter, vt nos cum veri necessitas ad cōfessionem Dei cogat, oblectatio tamen vitiorum Deum nobis non esse persuadeat: & quod contra fidem credimus, id tamen de consilio impij cordis eloquamur. Ex quo illud Dei dictum est per prophetam: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me: quia nolunt credere, quod negare nō possunt. Causam verò huius stultissimi in corde eloquij ostendit dicens: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.)* Iniquum est quicquid extra legem est. Et legem Dei excedentes primum corruptioni subditi sunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionem affert, corruptio autē abominationem meretur. Cùm enim quis transgredietur Dei legem, tum Deum negabit: & eum negare corruptio est. Dominus enim noster ad debellandam corruptionē, verbum caro factum est: Oportet enim secundum Apostolum, corruptionem vestiri incorruptione. Sed qui iniquus est, & qui verbū Deū carnem factum esse non credit, & quia Deus non sit loquitur in corde: corruptus & abominabilis permanebit. Decimustertius psalmus pro eo, quod abominabiles facti sunt in iniquitate, ita ait: Abominabiles facti sunt in adinuētionibus suis. Nec differt sensus & crimen, quia homines ea quæ sibi sunt placita sectātes, diuinæ legis constitura transgressi sunt. Consequitur deinde hæc querela: *Non est qui faciat bonitatem, non est vsque ad vnum.)* Versum hunc quia inferius etiam cum accessione subiectus est, suo loco tractabimus. Qui tamen nunc opportunè & competēter adiectus est, corruptis omnibus & abominatis, neminem in operibus repertū esse bonitatis. Quia cùm loqui quæ bona sunt aliquando soleamus, factis tamen ipsis difficile quę bona sunt exequimur. Ac ne indiligens Dei erga homines voluntas esse existimaretur, adiecit dicens: *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, si est intelligens, aut requirens Deum.)* Prospectio Domini de cœlo frequens fuisse cognoscitur: quoties peccatis humani generis commotus, salutis nostræ causa, aut Noe ante diluuium eligit, aut Abraham iustificat per fidem, aut Isaac sponsionis suæ promittit hæredem, aut in Iacob posterioris populi primogenita præfigurat, aut Mosen prophetam & ducem præficit, & latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tempore legis inspirat. Per has igitur virtutis suæ istiusmodi efficientias, ad filios hominum prospexit: vt videret si quis esset intelligens & exquirens Deum. Non est autem facile illud hoc, quod Deus prospicere dignatur vt videat: magnumque illud est quod tam studiosè, an in aliquo reperiri possit, inspicitur. Prospicit enim è cœlo Deus, vt videat an se quisquam hominum intelligenter exquirat. Quotum enim quenque hominum inuenies qui secundum perfectam intelligentiam Deum velit exquirere? qui primum causas creaturarum, & dehinc constitutionem humani generis pertractans, per rationem intelligentiæ, autorem ac parentem tantæ vniuersitatis exquirat? dehinc cur mundus, cur homines cur secula temporum, cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta præmissus, & in quem prospectum causarum omnium origo constiterit? Tum præterea quæ virtutes cœlorum, & angelorum ministeria, & archangelorum potestates, & diaboli regnū & sancti spiritus donum, & Deus ex Deo vnigenitus Dei filius, profectum nobis tam variis officiorum generibus impartiantur? Hunc ergo exquirentem se per

Isai. 29.

1. Cor. 15.

A intelligentiam virū Deus videre prospectat. Est enim intelligentiæ non exiguū meritum, Salomone dicēte: Intelligentia enim bona omnibus, qui inueniunt eam. & rursum per alium prophetā: O Israel, quid Deus exquirit à te nisi facere iudicium & intelligere iustitiam? Proprium enim intelligētia humanæ rationis officium est: & idcirco nobis natura animæ spiritalis inserta est, vt per eam ad intelligentiæ sensum, qui solus rationis est particeps, tēderemus. Sed obruti vitiis, & per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppressi, declinamus nos à studio intelligentis exquisitionis. Declinamus autem postea quàm inutiles esse cœperimus, B id enim propheticus sermo significat: *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt.)* Non cum declināt inutiles fiunt: sed cùm inutiles cœperint esse, declināt. Et virtutē dicti facile est ex cōsuetudine humanæ demutationis intelligi. Nanque cùm ex bonis mali esse cœperimus, & ex prudentium familiaritate, & publicæ famæ honestate, per vitia nos & dedecora secreuerimus, effecti per id inutiles: tum omnes probabilium virorum declinamus occursus, sectantes deuia, & pręsentiam bonorū conscientiæ nostræ pudore vitamus. Denique Adam per peccatum inutilis factus, tum Dei declinauit aduentum. Viuens autem aliquandiu innocens, & per mandatorum obseruantiā vtilis: familiatē C sibi occursum antea Dei, simul atque inutilis cœpit esse, defugit. Non repertis autē Deum intelligenter exquirentibus omnibus, simul atque inutiles facti sunt, declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis: *Non est qui faciat bonitatem, non est vsque ad vnū.)* Grauis Dei professio est, & indissolubile super humana vitia iudicium: cùm bonitatem vsq; ad vnum nemo facit. Et quæritur post hæc quomodo Abel placuerit: Seth probatus sit: Isaac hæres sit: Enoch trāslatus sit: Noe reseruatus sit: Melchisedech sanctificatus sit: Abraham electus sit: Iacob Israel sit: Iob inculpabilis sit: Moses amicus sit: Aaron Christus sit: Dauid secundū cor Dei sit: Prophetæ spiritales sint: Apostoli cœlorū D claues sortiti sint: si excepto vno tantum, bonus nemo sit. Iam verò illud quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono thesauro profert bona? & illud: Serue bone intra in gaudium Domini tui? Quomodo enim bonus nū cupabitur, nemine faciēte bonitatem? Ac primū ne etiā in hos quos superius memorauimus, iudicio Dei probatissimos viros, eandē tanquā generalis hui⁹ sentētiæ professionē existimemus, superiorē dictorū sensus obsistit. Omnis enim de stultis & corruptis & abominabilib⁹ cœptus est sermo: & Deo prospiciēte de cœlo, vt videret si quis intelligēter exquirēs esset, omnibus postquā inutiles esse cœperāt declinantibus, nemo repert⁹ est bonitatē faciēs vsq; ad vnū E id est, ex illis qui & stulti & corrupti & abominabiles, & postquā inutiles facti sunt, declinātes esse cœpissent, sentētia in eos diuini iudicij congruēte, à quib⁹ cœpit & sermo. Id autē quod ait, Vsq; ad vnū, nō vnū excepit ex omnibus: sed omnibus inutilibus & declinantibus, cùm vsq; ad vnum bonitatē nemo faciat, ne vnū quidē secreuit ex omnibus. Non enim ait præter vnū sed vsq; ad vnum. Et in eo quod præter vnum est, exceptio significatur vnius: in eo verò quod vsque ad vnum est, vniuersitas generalis prospicientis è cœlo scientē diligentiam, sub quodam speciali & personali numero continetur. Quanquam verò eam esse infirmitatem humanæ naturæ meminerimus, vt ex comparatione diuinę bonitatis bonus nemo sit: sed incomparabilis illa diuinitatis exceptio, non interclusit

bonitatis

Deut. 10.

Apostolis datæ claues regni cœlorum, Math. 12.

A bonitatis officium, vt secundum comparationem humanam inter homines bonus nemo sit. Bonitas nanq; primum perfecta est, ea quæ indemutabilis naturæ virtute cõsistens, nescit aliquãdo aliud esse quàm fuerit, nec potest non id esse quod semper est. Humani verò motus ipsa plerunque mutatione diuersi sunt, & terrenæ legis imperfecta natura fit, alia ex alio instinctu se perturbante demutans, & ad id nos diuersarum affectionum motus impellit: dum cõtumelia irascimur, dum damno mouemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur, dũ amore inflectimur, dum odio impellimur, dum gaudio efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio diffidemus, dum ætate mutamur. B His ergo subditi naturę infirmis motibus æquales esse non possumus, dum & affectu demutabiles sumus & tempore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quia eam naturalium perturbationum incentiua demutãt. Sed tamen cùm boni sumus, vel voluntate, vel gestis, possimus vel tunc non ex esse quod sumus, quamuis & imperfecti ad id sumus, ne semper id simus, quod tamen sumus in tempore: licet per naturæ infirmitatem demutationi bonitatis obnoxiis non adimitur nobis bonos vel tum esse cùm sumus. Bonus autem solus per naturam indemutabilem suam semper Deus, nõ prædarus huius demutationis nostræ arbiter fuit, indulgentiam infirmitati nostræ qua non semper boni permanemus, ex merito voluntatis impartiens, qua bonos C nos esse delectat: magisq; his quæ volumus propiciatus est, quàm his quæ non possimus iratus est. Namq; cum Mosi fideli vtiq; amico suo, & quẽ in deum Pharaoni constituerat dixisset. Quia non glorificasti me in aquis contradictionis, ascende in montem & morere: hunc sibi postea sepulturæ eius loco à nemine cognito, vnà cum Helia ab Apostolis in monte conspectum beati & ęterni regni sui consortem & martyrem reseruauit. Et ne per Aaron & Dauid & Salomonem ac plerosque alios, istius bonitatis Dei exempla percurram, quibus increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritum affuit venia procliuis: conscius Dominus infirmitatis humanæ, cùm Apostolis dixis- D set, Omnes vos scandalum patiemini in nocte hac: & beato Petro ter, non ad denunciationem damnatæ negationis, sed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus esset ammonito, neganti quidem, claues tamẽ regni cœlorũ non ademit: quia cùm per trepidationem obrepsisset negatio, voluntati tamẽ vsque ad martyrium confitẽdi fides firma non deerat. Et aliud est nolle, aliud non posse. Territus enim Petrus, & si per carnis sensum responsionis non potuit tenere constantiam: per fidem tamen animi statim fleuit. Et cùm decussum se ab eo quod volebat agnouit, lachrymarum dolore fidei suæ effudit affectum. Et ipsum illud fuit negationis tempus, & fletus scilicet secundum demutationem trepidationis, voluntatis firmitate potiore. Nam mox inconstantiam trepidationis, cõstans fides fleuit, probatissimam deinceps Apostolicæ fidei firmitate martyrij confessionem confirmans. Hæc idcirco in præsenti loco commemorauimus, ne generaliter dictum existimaremus: Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: cùm hi tot & placentes Deo viri, etiamsi per naturæ demutationem de proposito fidei aliquantulum decidisset: tamẽ maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cœlestis de se iudicij consecuti. Atq; hanc quidẽ intelligentię nostræ rationẽ ea quæ consequuntur, absoluunt. *Non ne scient omnes qui operantur iniquitatem,*

Voluntas bona.

Num. 20.

Matth. 26.

Petri constantia est fides.

A *qui comedunt populum meum vt cibum panis? Deum non inuocauerunt: illic timuerunt, vbi non fuit timor. Quoniam Deus dissipauit ossa hominibus placentium: confusi sunt, quoniam Deus spreuit illos.*) Si enim vsque ad vnum bonitatem nemo facit: quomodo populus Dei est, qui vt cibus panis manducatur ab operantibus iniquitatem? Generalitas ergo sentẽtiæ admota est: cùm à Dei populo, quem in bonitatis operationibus nõ ambiguum est permanere, iniquitatẽ secernantur operantes. Comedunt itaque operarij iniquitatis populum Dei vt cibum panis: qui sanctorum iniuriis viuunt, quos vexatio prophetarum, & vastatio ecclesiæ, & omnis iniquitatis delectat operatio. Comedunt quoque etiam B illi vt cibum panis Dei populũ, qui eum obtrectationis morsu, & laniatu inuidiæ dilacerant, secundũ illud Apostoli: Si autem inuicem mordetis & comeditis, videte ne consumamini ab inuicẽ. Sed & sunt comedentes populũ Dei vt cibum panis, quibus vt idem beatus Apostolus ait, Deus vẽter est, qui ministerium deputant ad negotiationẽ, collationibus se plebis & muneribus ditãdo: dum cõuiuia sub obtentu religionis sumptuosa sectãtur: dum apothecas suas inutili religiosorũ obsequio distendunt, cum consuetudo ab Apostolis necessariæ huius collationis ad diurnam tantum seculo renunciantiũ, aut per inopiã indigentiũ, alimoniam fuerit instituta; de quibus scriptũ est: Comedẽtes do- C mos viduarũ, & oratione longa orãtes. Hi ergo vt cibum panis, Dei populum comedunt, & Dominũ non inuocauerunt. Stulti enim in corde dixerunt, Non est Deus. Non inuocant ergo quem negant. Vel certè si qui in ecclesia positi, Dei plebem obtrectatione, insectatione, & sumptu comedunt vt cibum panis, etiãsi Dominũ se invocare credunt, audiẽt dictum in Euãgelio fuisse: Scimus autẽ quia peccatores Deus nõ audit. Hi ergo Dominũ non inuocauerunt: quia operatio non verborum sit professio, sed fidei. Sed qui Deũ non innocant, & illud impietati suæ addunt, vt timeãt non timenda: illic enim trepidarunt, vbi non erat ti- D mor: saxa, metalla, robora, ignem, aquam, æthera, reges mortuos atque morituros, vel cætera religionum superstitiosa commenta venerantes: & hoc ipso impio inanium metu, cõtempuque necessarij timoris ex cõparatione condemnandi: cùm non tam obliuisci timorem Dei impium sit, quàm impietate præcellat, timori metum inanium prætulisse.

Gal. 5.

Audiant episcopi & presbyterani.

Matth. 23.

Ioan. 9.

Docuit autem Dominus, solum in nobis metum eorum quæ verè timenda sunt oportere esse, cùm dicit: Nolite timere eos, qui corpus possunt occidere, animam autem non possunt occidere. Timete autem magis eum, qui potest animam & corpus perdere in gehenna. Impius ergo timor est: cùm quæ non timenda sunt timentur, & quæ timenda sunt non timentur. Et E plerunque nos tanquam pro debita officij religione pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his aliquid potestatis: quibus nihil vltra in nos licet quàm febri, quàm incendio, quàm naufragio, quàm ruinę. His enim casibus corporum pro summa potestate desæuiunt, & propter breuem dolorem libertatem ecclesiæ, spei nostræ fiduciam, confessionem Dei addicimus: punitorem perditoremque in igne iudicij, & corporis & animæ nostræ Deum non timentes, & æternis diuinæ vltionis pœnis momentanea atque abolenda supplicia præferentes, dum placere nos ipsis, & in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur, hoc ipsum decreto grauissimo sententia diuina cõdemnat. Nanq; ad illud quod dixerat:

Matth. 10.

Nonne ſcient qui operãtur iniquitatem, qui come-
dunt populum meum vt cibum panis. Deum non in-
nocauerunt, & in non timendis trepidauerunt, id ad
ſummam cœpti ſermonis adiecit: *Quoniam Deus diſſi-
pauit oſſa hominibus placẽtium: confuſi ſunt, quoniam Deus
ſpreuit eos.)* Hi ergo qui operantur iniquitatem, & po-
pulum comedunt vt cibum panis, & Deum non in-
uocauerunt, & in non timendis trepidauerunt: nónne
cognoſcent, quia oſſa eorum qui hominibus placere
velint, Deus diſſipabit? Timuit huius prophetici dicti
Gal. 1. ſententiam ſanctus ille gentium doctor, dicens: Ego
ſi adhuc hominibus placerem, Christi ſeruus non eſ-
ſem. Inutilis eſt humanæ gratiæ & irreligioſa ſectatio.
Nam ex Deo magis quàm in contumeliam Dei homi-
nibus eſt placendum: vt per diuina inſtituta, & probi-
tatem fidelis vitæ innocentiſque placeatur. Cæterum
placere tantum hominibus velle, Deo eſt diſplicere.
Nõ auocat autem ab hominum gratia Deus iuſtorum
1. Cor. 10. mentes, & fidelium rationabilem ſanctitatem. Et au-
diamus eum per Paulum loquentem: Sine offenſione
eſtote Iudæis & Græcis, & eccleſiæ Dei, ſicuti & ego
per omnia in omnibus placeo, non quærẽs quod meũ
vtile eſt, ſed quod multorum vt ſaluentur. Hoc eſt
non hominibus, ſed Deo placere: cùm per id quod
Deo placetur, & hominibus ſit placendum. Ex cauſa
C enim placendi Deo, cauſa etiam hominibus probabi-
lis ſit placendi. Cæterum ſtudium, quod vt homini-
bus tantum placeatur, impenditur, ad id quod Deo
placendum eſt non refertur: quia tantum eorum cau-
ſa quibus placetur adhibetur. Non eſt autem maius
vinculum hominibus placẽdi, quàm vt nemo ſui cau-
ſa velit aliquid. Etenim quod proprię vtilitati effici-
tur, non poteſt non aliquam interdum offenſionem
ex cauſis accidẽtibus excitare: cum quod alij vtile eſt,
alteri ſæpe fiat incommodum. At verò qui nihil ſui
cauſa velit, & omnia in profectum alienæ voluntatis
exerceat, neceſſe eſt vt cauſam probabilem placendi
cunctis Apoſtolus docuerit, quia vtilitatis ſuæ negli-
gens, vtilitati ſe dediſſet alienæ. Diſſipauit ergo oſſa
D Deus hominibus placentium. Et oſſa non hæc corpo-
ralia diſſipari intelligenda ſunt: ſed quia ſpes æternita-
Gene. 2. tis in oſſibus ſignificari ſolet, ex quo dictum eſt: Hoc
nunc os ex oſſibus meis. Quod beatus Apoſtolus, quia
magnum myſterium eſt, ad Chriſtum & ad eccleſiam
refert, quæ ex Adæ ſui æternitate æternitatis ſubſtan-
tiam mutuatur: quod in Domini vulnerato licet cor-
Num. 9. pore confixoque non frangitur. Os, inquit, eius non
conteretur. Quia cùm fuerit iniquis ius paſſionis in
carne, in æternam tamen diuinitatis & impaſſibilem
naturam nihil licuit paſſioni. Integram autem, & in-
corruptam ſpem ęternitatis ſignificari in oſſibus etiam
Pſal. 33. E illic meminimus, vbi dicitur: Cuſtodit Dominus om-
nia oſſa iuſtorum, vnum ex his non cõteretur: quia ſe-
cundum demonſtratam Ezechieli reſurrectionem, ſa-
cramentum eius ſub oſſium ſignificatione ſit reuela-
tum. Ergo vt cuſtodit Deus oſſa iuſtorũ, ita & homi-
nibus placentiũ diſſipabit: & diſſipabit non ita, vt eo
quod eſſent carerẽt, ſed vt per contẽptum Dei tanquã
deperdita, abiecta viliſcerent. Id enim ſequitur: Con-
fuſi ſunt, quia Deus ſpreuit eos. Cõfunditur quiſq; &
1. Cor. 15. pudore dedecoris ſui, & comparatione oris alieni. Et
hinc illud eſt, quod Apoſtolus ſignificat dicẽs Omnes
quidẽ reſurgemus, ſed non omnes demutabimur. Sed
& propheta & cõfuſionẽ reſurrectionis & honorẽ diſ-
cernit, ita dicẽs: Et reſurgẽt alij quidẽ in vitã, alij autẽ
Dan. 9. in confuſionẽ æternã. Confundentur ergo quorũ oſſa

A diſperſa ſunt: quos ſpreuit Deus, quos tãquã indignos
ne conformes eſſent gloriæ ſuæ reſurrectionis abiecit.
Reſurrecturi adeò, vt cõfundantur: non demutabun-
tur verò, & ex eo cõfundẽtur. Hæc enim reſurrectio-
nis ſtatuta cõditio eſt, & idcirco tanquã ex præterito
pro decreti definitione ſit ſermo, quia id vt ita maneat
ſit ſtatutum. Commemoratis verò humanis & inſolẽ-
tiæ, & iniquitatis impietatibus, vt is qui titulo prępher-
tur intellectus in finem poſſet intelligi: tali propheta
ſpem beatorũ finis ipſius adhortatione confirmat di-
cens:
Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? dũ auertit Dominus ca-
B *ptiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael)*
Vna enim hæc ſpes reliqua fuit humanæ infirmitatis
& fidei, per quã inter tãtas præſentis vitæ calamitates
æternorũ bonorum expectatione requieſceret. Et id-
circo certus huius beatitudinis propheta, tanquam ex
vaſto humanarũ miſeriarũ proclamat profundo dicẽs: Eſa. 2.
Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? Nanque ſecũdum
alium prophetã: Ex Sion exiet lex, & verbum Domi-
ni ex Hieruſalem. Hoc verbum Domini caro factum
eſt. Hæc caro & Sion & Hieruſalem eſt ciuitas nouæ
pacis & ſpeculatorium noſtrorũ. Huic ſalutaris, huic
Ieſus. Ieſus enim, vt ſæpe diximus, ipſo nomine ſalu-
taris eſt. Lex autẽ ex Sion non fuit ſalutaris, opere qui-
C dem viuificans, ſed non iuſtificans ex fide. Hic verò
expectatus eſt ſalutaris, & datus eſt Iſrael: ſed non car-
nali Iſrael. Non enim qui filij carnis filij Dei ſunt, ſed
filij promiſſionis deputantur in ſemen. teſtatur & Ioã-
nes, non eſſe ſecundũ carnem Abrahæ filios, cum &
filij viperarum ſunt: & potens eſt Deus Abrahæ filios
de lapidibus excitare. Dominus autem ipſos docuit, ex Ioan. 8.
fidei operibus proprietatem ſucceſſionis exiſtere, non
ſecũdum carnis generationem filiorum originem de- Dani. 13.
putari, cum ait: Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ
faceretis. Sed & Daniel presbyteros condemnans, ait:
Non ſemen Abraham, ſemen Chanaan, & non Iudæ.
Ezechiel quoque increpitis populi iniquitatibus, ait: Ezech. 16.
D Pater tuus Chananæus, mater tua Cethæa. Radix tua
& generatio tua de terra Chanaan. Nõ eſt ergo Iſrael
iſte ex ſucceſſione corporea, cui ob infidelitatẽ origo
profaniſſimi generis deputatur. Neque huic data ſalus
eſt, qui non ſuſcepit oblatam: ſed ei qui auerſa capti-
uitate populus Dei factus eſt. Captas autem imperita-
rum gentium mẽtes, & impiiſſimis vitiis ac religioni-
bus ſubditas, in libertatẽ fidei & nomẽ familiæ cœle-
ſtis abſoluit. Qui enim erant dæmonum ſeruitus, facti
ſunt Dei populus. Et quis hic ſit captiuitatem auertẽs:
de ſe ipſo teſtatus eſt. Hæc enim nõ lex, nõ patriarcha,
non propheta, non angelus, nõ aliqua alia cœleſtium,
vel dominatuum, vel poteſtatũ, vel thronorum, vel
E virtutũ virtus auertit: ſed ille qui accepto libro in ſy- Eſai. 61.
nagoga cùm iſta legiſſet: Spiritus Domini ſuper me,
propter quod vnxit me, prędicare captiuis remiſſionẽ,
& cęcis viſionẽ, dimittere cõfractos in remiſſionẽ, prę- Luc. 4.
dicare annũ Domini acceptum, fidem & autorẽ con-
ſummatæ ſignificãs prophetiæ ait: Quia hodie imple-
ta eſt prophetia hæc in auribus veſtris. Hæc igitur po-
puli Dei auerſa captiuitas eſt, cùm oculi intelligentia
panduntur, cùm præfracta peccatis corda in requiem
relaxãtur, cùm annus Dñi acceptabilis nunciatur, quo
pœnitẽtiæ noſtrę Deo accepta eſt confeſſio: cùm nihil
præteritorum reputatur ad crimen: cùm noua omnia
ſunt, noua libertas eſt, noui filij & æterna lætitia eſt.
Exultabit enim Iacob, & lætabitur Iſrael: idem nanq;
ipſe patriarcha vtrumque nomẽ ſortitus ex merito eſt.

Nam quia

Nam quia manu calcem fratris continuisset in partu, Iacob nũ cupatus est: supplãtaturus deinceps & emẽdo primogenita, & benedictionem occupando, & interpretationis virtutem Genesis exposuit, Iacob eum qui supplantator fratris, sit nuncupatum. Per agnitionem autem confessi Dei, tum cùm se ab eo homine, cuius in lucta dominabatur, benedici poposcit, quia Deum aduersus quem generis sui populus secundum futuræ passionis sacramentum in lucta carnis inualuit, fidei oculis inspexisset: in corpore Israel, quia Israel Deum videns sic meruit nuncupari. Et secundum ipsius Genesis prophetiã, in Iacob iuniorem populum, qui esset in gentibus crediturus, significari absolutum est. Hic ergo exultabit Iacob, & lætabitur Israel. Secundum ecclesiæ ordinem, hic vnus est populus duplicis & professionis, & honoris. Neque enim geminatis sententiis id ipsum cœlestis sermo significat. Sed quia fides prima quo quis inuocari super se Dei nomẽ precatur, fide anteriorem populum supplantat, cum Iudæo infideli fidelem se optat esse gentilis. Hic ergo Iacob est, spe præoccupatæ benedictionis insultans. Iam verò vbi baptismo renatus, & fide consummatus, Deum intelligentiæ oculis, & mente aspexerit: tunc iam Israel lætabitur, quia iam supplãtato seniore Deũ fide videat, visurus veriore conspectu, secundum illam beatitudinis sponsionem: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt Domini & Dei Iesu Christi, qui est benedictus in secula.

Imò Deo fortis.

Matth. 5.

In finem in carminibus, intellectus David, cum venissent Ziphæi & dixissent ad Saul:
Nónne ecce Dauid abscõditus est apud nos? Psal. LIII.

DEVS *in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meã auribus percipe verba oris mei. Quoniam alieni insurrexerunt super me, & fortes quæsierunt animam meam, & non posuerunt Deum ante conspectum suum. Diapsalma. Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Auerte mala inimicis meis, in veritate tua disperde illos. Voluntate sacrificabo tibi, & cõfitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus tuus.)* Sanctus & beatus Dauid non ignarus, sed vt propheta, Euangelicæ doctrinæ, & in tempore licet legis hanc corporalem agens vitam, tamen quantum in se est, Apostolici mandati præcepta consummat, testimonio de se Dei fidem præstans, cùm dictum est: Iuueni virum secundum cor meum Dauid qui Iesse est. Non enim inimicos suos bello persequitur, neque insidiantibus sibi decertando armis resistit: sed exemplo Domini cuius & nomen & lenitatem præfigurabat, proditus orat, periclitans psallit, patiens odia gratulatur, & ideo secũdum Domini cor repertus est. Quia cum Domino duodecim milia legionum angelorum possent in tempore passionis assistere: tamen ad omne officium humilitatis explẽdum, passioni se & infirmitati subesse permisit, orans tantum, & dicens: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Quin exemplo hic idem per similitudinẽ passionum futuræ eius passioni propheta, non contradicit, non resistit inimicis, malum pro malo ex præcepto Euangelico non reddens: sed dominicæ mansuetudinis æmulator, cùm tribulatur, cùm proditur, cùm fugatur, Dominum cuius tantum aduersus impios armis vtitur, deprecatur.

1. Reg. 13.

Luc. 23.

Psalmo autem huic titulus ex historia præscribitur, sed ante historiam, quatenus, & quando, & in quem ea quæ sub historia dicuntur, à nobis sint intelligenda mõstratur. Est enim primum, In finem intellectus illi Dauid. Tum deinde sequitur: Conuenerunt Ziphæi, & dixerunt Saul: Nonne ecce Dauid absconsus est nobiscum? Ergo hoc quod à Ziphæis Dauid proditur, in finem est intelligendum. Per quod ostenduntur ea quæ in præsens tum erga Dauid gerebãtur, præformationem in se futuri temporis continere: cùm innocens insectatione vexatur, cùm propheta contumeliis illuditur, cùm Deo placens ad mortem requiritur, cùm rex inimico suo, vt Herodi Dominus atque Pilato, ab his proditur, cum quibus tutus esse debebat. Psalmi ergo intelligentia in finem est, & in Dauid illo intellectus in quo finis est legis. Et qui Dauid habet claues, aditum intelligentiæ tum aperit: cùm quæ de se à Dauid sunt prophetata consummat. Ipsa autem secundum Hebræam proprietatem interpretatio nominis, affert non exiguum nobis ad intelligendum profectum. Ziphæi nanque significantur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones: hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantur. Aspersio secundum legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum sanguinis aspersione purificãs: cuius aspersionis hic idem beatus Dauid ita meminit: Asperges me hyssopo & mundabor. Sacramentum futuræ ex Domini sanguine aspersionis, fide interim legis sanguine holocaustomatum repræsentat. Sed hic populus vt populus Ziphæi ore potius quàm fide aspersus, & mundationem aspersionis labiis magis quàm corde suscipiens, infidelis in Dauid suum & proditor extitit: quod antea per prophetam dixerat: Populus hic labiis me honorat, cor autem eius longe est à me. Ad prodendum Dauid ob id pronus: quia cessante fide cordis, omnia peroris fraudulentiam legis sacramenta gessisset.

Ziphæi quid sonet Hebraicè.

Psal. 50.

Esai. 29.

Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.)

Secundũ demonstratam tituli rationẽ, passio Dauid prophetæ, Dei ac Domini nostri Iesu Christi passionis exemplum est. Idcirco oratio quoque eius etiam ad intelligentiam orationis eius, qui verbum caro factum est, temperatur: vt qui omnia secundum hominem passus est, idem omnia secundum hominem eloquatur, & quorum infirmitates portauit & peccata suscepit, eorum ad Deũ deprecetur obsequio. Proprietates autem virtutesque verborum etiam inuitis licet & cunctantibus nobis intelligẽtiæ huius exigunt sensum: vt omnia ex persona eius dici non ambigamus in psalmo. Ait enim: Deus in nomine tuo saluum me fac. In humilitate corporis vnigenitus Dei filius sub prophetæ dictis hæc precatur: qui & gloriam quam ante secula habuerat reposcebat. Saluificari se in Dei nomine rogat, in quo est & nuncupatus & natus: vt se in eo corpore in quo erat natus, idipsum quod naturæ anteriori suæ & generi erat proprium, saluum faceret Dei nomẽ. Et quia omnis hæc ex persona formæ seruilis oratio est, cui formæ seruili vsque ad crucẽ mortis assumptæ, salutem eius nominis, quod Dei est deprecatur, & saluandus ex Dei nomine, id cõtiouò subiecit: Et in virtute tua iudica me. Nanque ob meritũ humilitatis, quia se exinaniuisset formam serui accipiens, formam rursum Dei consortem in ea quam assumpserat humilitate repetebat: in Dei nomine homine ipso in quo Deus nasci obedierit, saluato. Et vt

Phil. 2. huius nominis, in quo ſe ſaluari orabat, honorem non nudæ tātum nuncupationis doceret eſſe indicari ſe in virtute Dei precatur. Primū enim ex iudicio eſt, quod meretur. Factus, inquit, obediēs vſq; ad mortē, mortē autē crucis. Propter quod exaltauit illū Deus, & donauit illi nomē, quod eſt ſuper omne nomen, vt ei nomē quod ſuper omne nomen eſt donetur. Tū deinde hoc ipſum iudiciū ſit in virtute iudicij: quia per virtutē Dei is qui ex Deo homo mortuus fuerat, idē rurſus in Deū ex homine mortuo reſurrexit, ſecundum illud Apoſtoli: Crucifixus ex infirmitate, reſurrexit ex vir-
2. Cor. 13. tute & rurſum: Nō enim erubeſco Euangeliū. Virtus
Rom. 1. enim Dei eſt in ſalutē omni credēti. Per iudicij enim virtutē infirmitas corporalis in Dei nomine naturaq; B ſaluatur. atq; ita ob meritū obediētię, in ſalutē nominis Dei ex iudicij virtute prouehitur, vt in eo Dei & nomē & virtus ſit. Cæterū ſi ex cōſuetudine humana ſermo iſte cœpiſſet: in miſericordia potius vel æquitate, quàm in virtute iudicari ſe propheta popoſciſſet: Sed virtutis illic opus fuerat iudicio, vbi Dei filio in filiū hominis ex partu virginis nato, rurſum ipſi hominis filio per iudicij virtutē Dei filij & nomen redhibēdum eſſet & virtus. Sequitur dehinc: *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.)* Promptum prophetæ fuerat dixiſſe, Deus exaudi me. Sed quia ex perſona eius loquitur qui ſol⁹ ſciret orare: idcirco cōſtans poſtulatio præſtandæ orationis oſtēditur. Paulus C beatus neminē hominum qualiter orare oporteat ſcire
Rom. 8. docet dicēs: Quòd enim, quid oremus, qualiter oporteat neſcimus. Nō eſt ergo infirmitatis humanæ exaudiri orationē ſuam poſtulare: cùm doctor gentiū poſt conſtitutā licet iam à Domino formam orādi, quid & quatenus oret ignoret. Sed eius iſta fiducia eſt, qui ſolus patrē videt, qui ſolus patrē ſcit, qui ſol⁹ poteſt orare pernoctans. Secundū Euangelium enim Dominus pernoctauit orans: qui per ſpeculum verborū formam ipſam occultiſſimi ſacramenti ſub cōmunibus verbis, dum oraremus, oſtēdit. Et qui orationē ſuam popoſcit audiri, vt peculiare hoc fiduciæ ſuæ doceret eſſe, ſubiecit: Inauri verba oris mei. Et quiſquam hoc hu- D manæ fiduciæ eſſe exiſtimabit, vt verba oris ſui velit audiri? An illa quibus motus animi noſtri & impetus pronūciamus, tum cùm de ira exardeſcimus, tum cùm de odio obtrectamus, tum cum de dolore querimur, tum cùm de adulatione blandimur, tum cùm aut pro ſpe lucri, aut de veritatis pudore mentitur, aut de cōtumeliæ offenſione maledicimus? Et quis vnquam vitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, vt his humanę demutationis vitiis nō eſſet obnoxius? Solus hoc potuit cum fiducia velle, qui peccatū nō fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorſum præbuit, qui maxillas ab alapis non deflexit, ſputamentorum cōtumeliam non exprobrauit, & in nullo voluntatem eius, E cuius ad hæc voluntati in omnibus volens obediebat, offendit. Cauſam deinde cur verba ſua audiri oret adiecit: *Quoniam alieni inſurrexerunt in me, & fortes quæſierunt animam meam: & non propoſuerunt Deum ante cōſpectum ſuum.)* Vnigenitus Dei filius Dei verbum, & Deus verbū, cùm vtique omnia quæ pater poſſet, omnia ea & ipſe poſſet, ſicuti ait: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius facit ſimiliter: vt in diſcreto deitatis naturæq; nomine indiſcreta quoque eſſet & virtus, vt abſolutiſſimū nobis humanæ humilitatis eſſet exemplū, omnia quæ hominū ſunt, & orauit, & paſſus eſt. Et ex communi noſtra infirmitate ſalutem ſibi eſt deprecatus à patre: vt natiuitatem noſtrā cum ipſis in-

A firmitatis noſtrę ineſſe intelligeretur officiis. Hinc illud eſt quod eſuriuit, ſitiuit, dormiuit, laſſatus fuit, impiorū cœtus fugit, mœſtus fuit, & fleuit, & paſſus, & mortuus eſt. Et vt his omnib⁹ nō natura, ſed ex aſſumptione ſubiectus eſſe poſſet intelligi: perfunct⁹ his omnibus reſurrexit. Omnis ergo eius in pſalmis ex naturę noſtræ affectu querela eſt. Nec mirū ſi ita intelligimus nos dicta pſalmorū: cùm ipſe Dñs ſecundū Euāgelicā fidē paſſionis ſuæ ſacramēta ſcripta eſſe fuerit teſtatus in pſalmis. Alieni igitur ſuper eum inſurrexerūt. Non enim iam filij Abrahæ ſunt, neque filij Dei: ſed natio viperarū, ſed ſerui peccati, ſed ſemē Chanaā, patre Amorręo, matre Cethea, & diabolo patre, filij diabolicę B volūtatis. Quærūt quoque & animā ſuam fortes: cùm Herodes principes ſacerdotū vbi naſci habebat Chriſtus, interrogat, cùm omnis Synagoga aduerſus eū teſtis falſa cōiurat. Sed animā hāc humanæ naturę & infirmitatis eſſe exiſtimātes nō propoſuerūt Deum ante conſpectū ſuum: quia Deus ex eo quod Deus manebat vſq; ad originē naſcēdi ſe hominis humiliaſſet, id eſt, vt hominis filius eſſet, qui erat antea Dei filius. Nō enī alius filius Dei quàm qui filius hominis: & filius nō ex parte, ſed natus. Forma enim ſe Dei ex eo quod erat ad id quod nō erat, id eſt, vt naſci poſſet in animā ſuam corpuſq; vacuāte. Et idcirco & filius Dei & filius hominis, idcirco & Deus homo, id eſt Dei filius habitu C humanæ originis natus eſt, vſq; ad naturā ſcilicet hominis naſcēdi qui totus ex anima & carne formabilis eſt Dei ſe humiliāte ſubſtātia. Ob quod cùm exurgūt aduerſum eum alieni, cùm potētes animā eius exquirunt, quæ frequēter in Euangeliis triſtis & mœſta eſt, Deū ante conſpectū ſuum nō propoſuerūt, quia Deus Dei filius ante ſecula manēs humanæ naturę habitu id eſt, noſtri corporis atque animæ homo ex partu virginis natus eſſet: per operum magnificentiam non intelligentes, quia hominis filius cuius animam quęrebant, ad id quod homo eſſe cœperat, ex Dei filio quod ſemper manſerat, extitiſſet. Interuētu diapſalmæ, non dicentis, ſed cui dicebatur demutata perſona eſt. Nunc D enim generalis ſermo eſt prophetiæ. Nam poſt eam orationem quæ ad Deum fuerat, vt fiducia orātis poſſet intelligi in eo ipſo precationis tempore quod popoſcerat, impetratum, continuo ſubiecit: *Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus ſuſceptor eſt animæ mea. Cōuerte mala inimicis meis.)* Effect⁹ proprios propriis reddidit poſtulatis: docens, non negligentem orationis noſtræ Deum eſſe, neque irrationabilem præſtationē miſericordiæ ſuæ exiſtimandam, cùm nos ſecundum quod precaremur audiret. Namque ad id quod ait: *Quoniam alieni inſurrexerunt in me*, proprium illud eſt: *Deus adiuuat me*, ad id autem, *Et fortes quæſierunt animam meam:* in eo exauditę orationis peculiaris effectus E eſt, quo ait: *Et Dominus ſuſceptor eſt animæ mea*. Ad id verò quod ait, *Et non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum:* hoc competenter adiecit: *Cōuerte mala inimicis meis.)* De⁹ ergo & aduerſus inſurgente adiuuat, & quæſitam à fortibus animam ſancti ſui ſuſcipit, & non propoſitus ante oculos, neq; ab impiis cogitatus, ad inimicos mala ipſa conuertit: vt dum Deum non cogitant iſti animam quærendo, & aduerſum eum inſurgēdo, adiuto eo, atque ſuſcepto eo quē inter iniquitatum opera non cogitābant, vltorem malitiæ ipſius retributione ſentirent. Habeat itaque hanc innocens religio fiduciam, vt inter humanas inſectationes, & animæ pericula adiutorem ſibi Deum eſſe non ambigat: & ſi quando iniuſtè mortis vis affertur,

vis affertur, excedentem habitaculo corporis animam ſciat in Dei ſuſceptione requieſcere. Habeat vltionis quoque certiſſimam ſecuritatem, cùm mala omnia in eos qui inſerant reuertantur, non poteſt iniquitatis argui Deus, nec perfectæ bonitati malignæ voluntatis inſtinctus ac motus ammixtus eſt. Mala enim nõ maleuolus excitat, ſed vltor retorquet: neque ea ex malicia ſua affert, ſed in merita noſtra conuertit. Statuta enim in omnes ſunt adulationum miniſteria, mala iſta cum lege viuendi iuſti iudicij ſecura æquitate moderantur. Sed hæc & auerſa à iuſtis ſunt lege iuſtitiæ, & conuertuntur in iniquos æquitate iudicij. Vtrunque iuſtum, vt & iuſtis ad metum prompta ſint, nec admixta, quia iuſti ſunt, & iniuſtis ad pœnam ſint cõuertenda, quia meriti ſunt, nec iuſtis admixta cùm prompta ſint, nec iniuſtis defutura, quia prompta ſunt. Dehinc rurſum fit ad perſonam Dei, ad quem primũ deprecatio erat cœpta, conuerſio: *In veritate tua diſperde illos.)* Veritas mendacium confutat, & perimitur falſitas veritate. Omnem autem ſuperiorem orationem eſſe eius hominis in quo filius Dei natus eſt docuimus: etiam hoc quoque nunc à Deo patre deprécantis, vt inimicos ſuos in veritate diſperdat. Et quæ ſit veritas non ambigitur, nempe ille ipſe qui dicit: Ego ſum vita, via, veritas. Diſperduntur ergo in veritate inimici: cum ſalſis teſtibus damnationem Chriſto comparantes, reſurrexiſſe à mortuis eum audiunt, & in Dei veritate gloriam ſuam reſumpſiſſe cognoſcunt. Nam poſtea ob pœnam Dei in crucem acti, ſame & bello abſumpti ac perditi ſunt: vitæ autorem morte damnantes, neque Deum in veritate per operum magnificentiam cogitantes. Hos igitur diſperdit Dei veritas: cùm ad reſumendum gloriæ paternæ maieſtatem reſurgens, abſolutam in ſe diuinitatis probauit veritatem.

Ioan. 14.

Quòd autem & in crucem actum vnigenitum Dei filium, & morte damnatum eum qui natiuitate quæ ſibi ex ęterno patre eſt naturalis & æternus ſit, frequenter, imò ſemper prædicamus, nõ ex naturæ neceſſitate potius quàm ex ſacramento humanæ ſalutis paſſioni fuiſſe ſubditus intelligendus eſt, & voluiſſe ſe magis paſſioni ſubijci quàm coactum. Et quanquam paſſio illa non fuerit conditionis & generis, quia indemutabilem Dei naturã nulla vis iniurioſæ perturbationis offenderet: tamen ſuſcepta voluntariè eſt, officio quidem ipſa ſatisfactura pœnali, non tamen pœnæ ſenſu læſura patientem. Non quòd illa lædendi non habuerit pro ipſa paſſionis qualitate naturam: ſed quòd dolorẽ diuinitatis natura nõ ſentit. Paſſus ergo eſt Deus, quia ſe ſubiecit voluntarius paſſioni. Sed ſuſcipiẽs naturales incongruentium in ſe paſſionum, quibus dolorem patientibus neceſſe eſt eas inſerri virtutes, ipſe tamen naturæ ſuæ virtute non excidit vt doleret. Sequitur enim: *Voluntariè ſacrificabo tibi.)* Legis ſacrificia quæ in holocauſtomatibus & oblationibus hircorũ atque taurorum ſunt, non habent in ſe voluntatis profeſſionem: quia maledicti ſententia legem ſit decreta violantibus. Quiſquis enim à ſacrificio deſtitiſſet, ipſe obnoxium ſe efficiebat eſſe maledicto. Neceſſe erat effici quod fiebat: quia ſacrificij negligentiam maledicti nõ admittebat adiectio. A quo maledicto nos Dominus noſter Ieſus Chriſtus exemit, Apoſtolo dicente: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, ſactus pro nobis ipſe maledictum, quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis qui pependit in ligno. Maledictorũ ſe ergo obtulit morti, vt maledictum legis diſſolueret, hoſtiam ſe ipſum Deo patri voluntariè offerendo: vt per hoſtiam voluntariam maledictum quod ob hoſtię neceſſariæ & intermiſſæ reatum erat audinum, ſolueretur. Cuius ſacrificij alio loco meminit in pſalmis: Hoſtiam & oblationem noluiſti, perfeciſti autem mihi corpus: Deo patri legis ſacrificia reſpuenti, hoſtiam placẽtem ſuſcepti corporis offerendo, cuius oblationis beatus Apoſtolus ita meminit: Hoc enim fecit ſemel ſeipſum offerens hoſtiam Deo: omnem humani generis ſalutẽ oblatione ſanctæ huius & perfectæ hoſtiæ redempturus. Ob quæ omnia ita geſta, laudem Deo patri refert: *Confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum, quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me.)* Reddidit in ſingulis propoſitionibus proprias abſolutiones. Nam in exordio dixerat: In nomine tuo ſaluifica me. Poſt precum verò ſatisfactionem, congruam gratulationi eſſe oportuit profeſſionem: vt eius nomini cõfiteretur, in cuius nomine ſaluari ſeſe fuerat deprecatus. Et quia auxilium contra alienos inſurgentes in ſe popoſcerat, idipſum adeptum ſeſe fuiſſe profeſſus per hoc gaudij exultatione memoraret, quia ex omni tribulatione eripuiſti me. Ad id verò quod cùm fortes quærunt animam eius, Deum non propoſuerunt in conſpectu ſuo, præclarè indemutabilis diuinitatis docuit æternitatem: in eo quod dictum eſt: Et ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus. Morte enim non interceptus vnigenitus Dei filius, ad explendam quidem hominis naturã etiã morti ſe, id eſt, diſceſſioni ſe tanquam animæ corporiſque ſubiecit, & ad inſernas ſedes, id quod homini debitum videtur eſſe penetrauit. Sed manet reſurgẽs, & inimicos ſuos immortali oculo deſpicit glorificatus in Deum, & ex hominis filio in Dei filium, ex quo etiã hominis filius eſſe cœperat, per reſurrectionis gloriam iam renatus, inimicos ſuos deſpicit, quib⁹ dixerat: Soluite templum hoc, & poſt triduum ædificabo illud. Aedificato igitur hoc corporis ſui tẽplo, eos qui quæſierant animam ſuam ex edito videt, & vltra humanæ mortis legem autores mortis ſuæ ſublimis ipſe deſpectat, mortem perpetiens, ſed mori neſciens, Deus homo Domin⁹ noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Senſus pœnæ quaten⁹ in Chriſto.

Gala. 3.

Pſal. 39.

Ioan. 2.

In finem in carminibus intellectus Dauid. Pſal. LIIII.

INauri Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me.) Superſcriptio pſalmi ſine hiſtoria eſt, tantum in finem intellectus in hymnis eſt. Hymnos aliqui tranſlatores noſtri carmina nuncupauerunt: pleriq́ue autem hymnos ex ipſa Græcitatis vſurpatione poſuerunt. De nomine nihil differt: dummodo res vna eſſe quæ vel in hymnis, vel in carminibus ſignificabitur intelligatur. Hoc ergo de pſalmo ſciẽdũ eſt, quòd quæ hymno eius vel carmine cõtinẽtur, in finẽ intelligẽda ſunt: omni intellectu ſcilicet noſtro ad Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ, quẽ Apoſtolus finẽ legis docuit eſſe, referẽdo. Frequenter aũt admonuimus, eam in pſalmorũ cognitionẽ ſenſus noſtri temperãdam eſſe rationem, vt eum de quo & per quẽ omnis prophetia eſt, ex Dei filio hominis filium natũ meminerimus, & Dei naturam omnibus ante ſeculis manentem in naturam hominis eſſe ex partu virginis genitam: ita vt naturæ poſterioris adiectio nullam defectionem naturæ anterioris afferret, neque qui iam homo eſſe cœperat, id quod ante hominem manebat, Deus ſcilicet, eſſe deſineret. Hic ergo aſſumẽs carnis noſtræ fragilitatẽ, & manens ſuus atq; noſter, ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa quę noſtra ſunt, vt in his admiſceat etiã illa quæ ſua ſunt: loquatúrque

Hymni qui.

interdum ex persona hominis, qua & homo natus, & passus, & mortuus est, interdum autem omnis ei secúdum Deum sermo sit, quia ex Deo homo, & ex Dei filio hominis filius extitisset: naturæ scilicet eius confidentiam non oblitus in verbis, qua in assumptione licet hominis non carebat, & ita ex nobis atque ex infirmitate nostra humani sermonis consuetudine vsúque loquens, vt se atque virtute sua, quæ Deo sunt propria & digna loqueretur, vt in præsenti psalmo cognosci potest, qui ita cœptus est: *Inauri Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea: & conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erát* B *mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venit super me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.)* In exordio psalmi etsi humilitatis voce vsus sit cùm ait: Inauri Deus orationem meam: non tamen sine aliqua propria conscientia altioris fiduciæ intelligitur hæc locutus. Non enim cuiuscunque est innocentiæ id postulare, vt orationem suam Deus inauriat. Promptæ nanq; semper precationi hominum Dei aures sunt, quia qui naturam audiendi humano generi impertit, ipse extra auditus non potest esse naturam: & qui vbique hunc in nobis sensum au- C ditionis operatur, non potest non vbique in ipso esse quod præstat. Deus itaque vbique semper audit: sed non omnium meriti est, vt quod audit inauriat: auditú quidem eius orantis voce penetráte, sed dignationem eorum quæ audiantur inauriendi sola orationis innocentia promerente. Triplex autem in exordio oratio precationis est edita. Prima enim ea est, vt inauriatur oratio. Sequens est, ne despiciatur deprecatio. Tertia est, vt intendat sibi, séque exaudiat. Et necesse est discretam esse vniuscuiusq; generis naturam, vt nó idem sit inaurire, & non despicere: rursúmque differat ab vtroque intendere & exaudire. Et quia de inaurienda oratione quid intelligi posset ostendimus; quid illud D sit, Ne despexeris deprecationem meam, tractandum est. Despiciuntur orationes leues, diffidentes, inutiles, seculi curis anxiæ, & rerum corporaliú desiderijs implicatæ, bonorum operum fructibus infœcundæ. Hæ igitur despicabiles sunt orationes Dei dignatione non dignæ, de quibus per Esaiam prophetam ait: Et cùm Esa. 1. extenderitis manus vestras ad me, auertá oculos meos à vobis. Et causam despiciendæ orationis continuò subiecit dicens: Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Vbi ergo operatio iniquitatis extabit, illic despicitur oratio deprecantis. At verò tum in eo qui sperat intéditur: cùm tacitæ spei fides, piæ conscientiæ religione cohibetur. Et est nobis hoc absolutissimú vniuscuiusque proprietatis exemplum. Inauriuit Dominus verba Chananææ sæpe clamantis, despexit orationé adolescentis illius, qui ab æternitatis largitore diuisionem patrimonij postulabat: intendit autem in eam fœminam, quæ fidei silentio salutem sibi etiam à vestis fimbria expectabat. His ergo totius precationis suæ generibus distinctis, nunc causam ipsam exposuit deprecandi: quia in exercitatione sua conturbaretur à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Et quidem exercitatio nunquam nisi ad res vtiles salutaréſque suscipitur: quas quia in sancto quoque impij ferre nó possunt, omnibus eum iniurijs afficere, & vsque ad formidinem mortis defatigare contendunt. Sed hęc in Do- A mino Iesu Christo exercitatio, nostræ salutis operatio est: quam diuersarum sanationum dehinc passionis ipsius exercitatio prouehebat. In hoc quoque se inuido consortio nostræ infirmitatis exercens, quam exercitationem egressu suo Isaac in campum præfigurauit: cùm inuectæ camelo Rebeccæ tanquá sponsæ ex gentibus exercens se in hoc mundo Christus occurrit. A voce inimici etiá turbatur, cùm Samaritanus, cùm dæmonium habens dicitur, cùm quia se à cruce nó eruat, negatur esse cæteris salus: declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum & sententiæ mortis. In ira quoque molesti sunt, dum flagellis, dum colaphis, dum alapis desæuiunt. Sed inter hæc habens potesta- B tem duodecim milia legionum cœlestiú euocare, non *Videtur* ad iram commouetur, neque ad vltionem exacerba- *memoria la*tur. Sequitur enim: *Cor meum conturbatum est in me.)* *psus. Nam* Pati omnia in seipso constituit, dummodo humanę sa- *in matthæo* lutis sacramenta perficeret. Difficilimum autem ho- *non haben*minis infirmitati est, intra ipsum perturbationes men- *tur nisi duo*tis commotionésque cohibere: vt non etiam vsque ad *decim legio*ipsam vultus demutationem tacito licet motu signifi- *nes. Vnus* catio anxietatis vel indignationis erumpat. Verú vni- *codex vetu*genito Deo quáuis infirmitas nostra suscepta sit, tamé *stus simili*diuinitatis suæ non est oblita natura, vt non in his om- *ter habebat* nibus quæ infirma sunt salua maiestatis suæ dignitate *in canone.* perfunctus sit, dum vniuersa quæ mortis nostræ sunt C ac timoris ita pertulit, vt in eum inciderét hæc potius quàm inessent, dum infirmitas nostra magis quàm naturalis in Deo est. Denique idipsum sequens sermo connexuit, cùm dicit: *Et formido mortis cecidit super me: Timor & tremor venit super me, & contexit me tenebra.)* Et hæc quidem in eum omnia quæ nostræ necessitatis sunt irruerunt, sed ab eo naturæ suæ virtute suscepta sunt: dum mortem nostram potens non mori, etiá timore in se mortis ingruente non renuit. Et cùm hæc eadem tanquam in hominem imbecillitati eius dominatura cecidissent: tamen vt non subiectum se his quæ ingruerunt edoceret, subijcit: *Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?)* Nam infirmus est, cui ad euolandum de contegentibus se tenebris metúque mortis pennæ aliunde sumendæ sunt. Cùm enim dicit: Quis dabit mihi, nó poscentis ab aliquo, sed non aliunde sperantis est. Euolare autem vt columba festinat, id est, in spiritualem redire naturam: & in columbæ specie spiritus in eum volando requieuit, habitatione aliquando in homine qui tum de Iordanis aquis ascendebat inuenta. Et hæc quidem precationis est causa: quia infirmitate corporis degrauatus, hoc quod nobis est mortale susceperat, vt caro factus in spiritum euolaret. Et harum quidem pennarú suarum in psalmo alio ita meminit: Si sumpsero pénas Psal. 138. meas ante lucé, & habitauero in extremis maris. Ete- E nim illuc manus tua deducet me. Suas itaque sumet, vt nó intelligatur eas ex his euacuatis assumere. Sed sumptis pennis vt volando requiescat, quo sit quieturus ostendit, dicens: *Ecce elongaui fugiens, & mansi in deserto.)* Ceciderunt quidem super lucem tenebræ, sed tenebræ eam non comprehenderunt. Elongauit enim fugiens, qui ne à gentibus quidem potuit comprehendi. Fugit ergo etiam eos qui se persequebantur, & ab his longe factus habitat in deserto. Et quod desertum hoc vel quæ solitudo sit (nam eodem verbo vtrunq; Græcitas elocuta est) ita alio loco propheta declarat: Lætare desertum sitiens, exultet desertum, & floreat Esa. 35. tanquam lilium: & effloreant & exultent deserta Iordanis. Inualescite manus inualidæ, & genua dissoluta consolamini:

A consolamini: modici animi, sensu inualescite: & nolite timere. Ecce Deus noster iudicium reddidit, ecce veniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorũ, & aures surdorum audient: erudietur lingua mutorum. Tũc saliet claudus tanquam ceruus. Venerat quidem ad oues perditas domus Israel, sed ab his fugatus hæc deserta lætificat: in his enim manet, & mansit postquã

Psal. 94. volando requieuit. Est enim Dei requies, quæ impijs denegatur cum dicitur: Si intrabunt in requiem meã. Resumpta spiritali gloria vnigenitus Deus in his (tanquam in templo digno se) corporibus quæ erant ante deserta requiescit: quia plures iam filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Non sum autem nescius plerosque solum verborum sonum & literã con- B tuentes, nihil de omnibus ferè psalmis congruum personæ Domini nostri Iesu Christi existimare, puténtq; totum querelis prophetæ increpari: sed nos litem non mouemus. Neq; enim destruimus sed adstruimus, addentes potius de obscuris intelligentiam, quàm simplicibus detrahentes: quia quæcunque Dauid aut passus aut questus est, etiam passionibus eius qui vniuersitatis nostræ caro est factus, impleta sunt. Et (vt arbitror) ea quæ sequuntur intelligentiæ nostræ cursum probabũt. Intercedens verò diapsalma, demutauit &

Diapsalma. sensum. Nam omnis rursum aduersum eos de quibus est querela fit sermo, honore tamen eius ad quẽ omnia est referre solitus antelato. Sequitur enim: *Expe- C ctabam saluificantem me à pusillanimitate & tempestate.)* Non noua hæc eius expectatio est: nam & in eo psalmo (quem ex persona eius esse non dubiũ est) sic pre-

Psal. 68. catus est: Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meã. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, etiam tempestas demersit me. Ab hac igitur tempestate atque ab hac pusillanimitate (humiliatus enim erat vsque ad mortem crucis) saluari expectat ab eo

Ioan. 17. ad quem precatus est, dicens: Pater clarifica me apud temetipsum, claritate quam habui apud te priusquam mundus esset. Sed expectans saluari se, plus iam quàm spem salutis expectat. Sequitur enim: *Præcipita Domi- D ne & diuide linguas eorum.)* Proprietatem verbi siue Hebraici siue Græci Latinitas, vti in multis, nõ elocuta est. Nã id quod præcipita dicitur cũ illis καταπόντισον enunciatum est. Quo sermone non vt præcipitentur, sed vt in profundum demergantur oratur. Demergi ergo eos linguásque eorum diuidi rogat. Quorũ aliud sub Noë, aliud post ædificationem turris scimus effectum: cùm illos diluuio submersos cõsumpsit profundum, hos verò linguarum diuisio ad causam æternæ in se concertationis discreuit: vt conspirationem aduersus Deum initam, dum se inuicem & nesciunt & metuunt, non tenerent. Non dispar ergo nunc in hos pœna deposcitur, scilicet vt in morem gentium, quas in E aquis significari meminimus, absumpti & in omnes linguas cum quibus nunc habitant, & quibus loquuntur diuisi, amitterent vitæ ac regni sui dignitatem. Vt autem ob vitia ciuitatis, contradictionémque præceptorum suorum hæc consecutura nosceremus, adiecit: *Quia vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circumdabit eam super muros eius & iniquitas, & labor in medio eius & non defecit de plateis eius vsura & dolus.)* Ob hæc igitur vitia & crimina futuræ captiuitatis & dispersionis pœna deposcitur: sed potissima inter crimina sunt iniquitas & contradictio. Nam cum quæ lex & prophetæ nunciauerant reijcientes, contradictione impia respuerunt. Quæ contradictio no-

A ctę & die circumdans muros ciuitatis ipsius supergressa est, quia & ipsa passionis suæ nocte cum se vidẽdum in consessu, & à dextris virtutis, profiteretur, discissa veste etiam cum blasphemiæ inuidia contradixerunt. In muris autem, tuitionem salutis significari meminimus: sicut cùm nouæ Hierusalem ædificatio & munitio, id est, cõstructio & custodia eius cœlestis optatur, Psal. 50. ita scriptum est: Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem. Erat ergo tum in eo populo custodia spiritalis: & dispositæ per angelos legis administratio communiebatur. Sed vbi ipso mediatore legis reiecto, hos muros, & hãc custodiam circumdans iniquitas supergressa est: tum cœ- B pit maius esse ipsa munitione peccatum, vt iniquitas vinceret custodis voluntatem, vsura & dolo, cæterisque quæ in lege sunt vetita redundantibus. Et indignitatem tantæ huius iniquitatis ostendens, subiecit: *Quoniam si inimicus meus improperasset mihi, supportassem vtique. & si odiens me super me magna locutus fuisset, absconderem me ab eo. Tu autem homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ingressi sumus cum concordia.)* Querela non de passione est, sed de Apostolo proditore, nam cùm salutẽ generi humano suscepta crucis morte donaret, nõ potest videri sacramentum hoc magnæ pietatis arguere. nam vtique si inimicus esset, querelæ causa non esset: C cum in se consummaretur, quod ad salutem nostram perpeti ipse voluisset. Et sicuti si odiens se locutus super se magna esset, absconsus ab eo fuisset: quia ei non cognitus in homine Deus esset, & ob hoc minus esset criminis nescienti. Non enim gentes verbum carnem factum prænuncia sibi lege didicerunt, quod vtique his qui sub lege sunt etiam ipsius gentis ad speciẽ futuræ veritatis aptatum est, cùm & hominem. Abrahã adorauit, & Iacob in homine Deũ vidit, portasse hæc opprobria gentium, quòd cùm esset homo Deũ se faceret, quòd dæmonium habens populum seduceret, quia ignorassent hæc omnia in lege quæ ad Israel lata est, contineri. Veruntamen cum vnanimis & dux & D notus hæc faciat: vnanimis, cum electus in Apostolũ est: dux, cum demorante Domino ipse ad prædicationem aduentus sui ad castella præmissus est, & futuri regni dux ab eo ac princeps est constitutus: notus autem cùm omnes ingressus eius egressúsque didicisset, cognoscerétque in hominis filio & Dei filium, qui & particeps in demutando ex aqua vino & dulcificando in populi cibum hordeo extitisset, conuiuióque codiuus esset, secúmque Dei domum semper esset ingressus, maiorem de se querelam in hoc consortium diuini ministerij assumptus exhibuit. Sed quanquam specialia hæc in impietatem eius dicta essent, tamen pœnæ decretum refertur ad plures. *Veniat mors super eos, E & descendant in infernum viuentes, quoniam nequitia in hospitijs eorum, & in medio eorum est.)* Id est, totos ipsos intra extráque nequitiæ opera circundent: ita super eos morte ventura, vt ad pœnæ sensum viuentes descendant in infernum cum hospitijs eorum. Verũ ille hæc his agentibus atque meditantibus, ad quem spes & precatio sua esset ostendit dicens: *Ego ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me. Vespere & mane & meridie narrabo, & renunciabo, & exaudiet vocem meam. Liberabit in pace animam meam ab his qui appropiant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me Deus, & humiliabit eos, qui est ante secula.)* Clamorem fidelẽ mox Dominus exaudit, & hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem vespere & mane & meridie nar-

rabit, diem omnem in his diei partibus per quas dies continetur ostẽdens. Talis autem temporum ordo nõ nisi ex prophetica scientia distributus est, vt vespere & mane & meridie nunciet, & quia secundum legem & obseruantiam legis à vespere dies cœpta, eadẽ ipsa vsque ad meridiem deputatur, cùm inchoationẽ diei non manè lux reddita, sed vespere nox facta perficiat. Narrat ergo & renunciat ea quæ in psalmo continentur, quòd vocem eius audiat, & in pace animam suam liberet. Pacificauit enim omnia in cœlis & in terra, vt liberet ab appropiantibus sibi. Superior enim querela de proximis, cùm etiam vnanimis & dux & notus hæc ageret, cum Apostolis cæteris & ipse electus in Apostolum. Deus ergo qui est ante secula, id est per quem omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum, & humiliabit eos: cùm in digni gloria æternæ resurrectionis effecti sint. Nam interiecta diapsalma omnem his ob impœnitentem impietatis professionem spem recidit, dicens: *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum.*) Omnes secundum Apostolum resurgent, sed non omnes commutabũtur, quia non timuerũt Deũ. Fas enim fuerat ignorasse in homine Deum, si resurgentem tamen Deum ex mortuis credidissent: patente his etiam post passionis piaculum pœnitentia & indulgentia. Non enim solum non timuerunt Deũ, sed cùm ad retribuendum his manum extendisset, id est, auxilium obtulisset, contaminauerunt testamentum eius: cùm eum qui testamento legis ad salutem prænũciatus est, repulerunt. Sequitur enim: *Extendit manũ suam in retribuendo, contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius.*) Et idcirco demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus est: & resurgens eos tãtum demutatione donauit, qui secum per fidem & causa mortui sunt & resurgent. Hos autẽ ab ira vultus sui euersa ciuitate diuisit, partémque eorum cum infidelibus ponens, eos vel dispersit in omnia, vel diuisit à sanctis: dehinc de generali querela ad significationem eius qui ei & dux & vnanimis & notus fuerat, sermo se retulit: *Et appropiauit cor eius. Molliuerunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.*) Ammixtus Apostolis & curam pauperum agens, maximũ scilicet ministerij opus curans appropiauit cor suum. Ad appropiantibus enim liberati animam suam gratulatus est, non vtiq; ministerio fidei appropians, sed iræ Dei & contaminationi testamenti eius. Cæterum ipse blandiloquus emollito super oleum sermone curam agere se pauperum fallens, etiam tum cùm preciosi vnguenti effusa alabastro cõquestus est: tanquam id magis venire in sumptum inopum debuisset. Sed ille occasionem furti de pecuniæ collatione quærebat. Et istiusmodi forè blandiloquij oleum psalmo alio euitat propheta cùm dicit: Oleum peccatoris nõ impinguet caput meum: quia sub specie boni operis maliciæ arma commoueat. Sunt autem etiam in verbis iacula, sicut dentes, scutum, & sagittæ sunt, & lingua machæra acuta est. Hæc igitur sermonum iacula detestatur, quæ magis sub blandimento & adulatione nocitura sunt. Sed inter ista inimici iacula imperterritus manet, nobísque portum securitatis tutum fidúmque demõstrat. Sequitur enim: *Iacta in Dominum cogitationem tuam, & ipse te enutriet: non dabit in æternũ fluctuationem iusto.*) Ademit nobis etiã in Euangelijs Dominus solicitudinis potestatem, dicens: Nolite solicitati esse de crastino, sufficit diei malicia suã. Quærite primum regnum Dei & iusticiam eius, & omnia præstabũtur vobis: Omnem scilicet curam in promerẽdo Dei regno & iusticia collocandam. Iactanda ergo super eum cura est. Ipse enim enutriet, secundum illud: Super aquã refectionis enutriuit me. Enutriens autem non relinquit in fluctibus istius seculi, sicuti enutritus Iacob omnẽ tempestatem & odiorũ & duræ seruitutis euasit, dicens: *Deus qui nutriuit me à iuuentute mea.*) Ipse enim vitæ autor est, ipse cibi largitor: non terreni tantum, sed etiam spiritalis. Sed illo super aquã refectionis educato, & à procellæ fluctibus liberato, digna impios pœna consequitur, cùm dicit: *Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus. Viri sanguinum & dolositatis nõ exdimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te Domine.*) Est quidem puteus aquæ viuę, sed est & puteus interitus, secundũ illud: Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat super me puteus os suum. Non relicto igitur in fluctuatione iusto, illi in puteum interius deducentur: cuius os clausum resurgente ex inferis vnigenito Deo esse non potuit. Cæterum post passionem Domini, statim eos belli victoria cũ excidio ciuitatis absumpsit: omni promiscua ætate ad satisfactionẽ vincentium interempta, non dimidiatis vitæ diebus iuuentute prostrata. Dies autem pleni sanctis & fidelibus reseruantur, secundum illud: Et dies pleni inuenientur his, quorum spes semper in Domino est: qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psal. 140. *Oleum peccatoris, impietas sub prætextu pietatis.* — *Math. 6.* — *Psal. 22* — *Psal. 68.* — *Psal. 72.*

In finem pro populo, qui à sanctis longè factus est David, in tituli inscriptione cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth. Psal. LV.

MVlta psalmi superscriptio cõprehendit, quæ præter rerum gestarum notionẽ alterius intelligentiæ intimant sensum: cùm pro populo qui à sanctis lõgè est Psalmus est, cùm tituli inscriptio præfertur, cùm postremo exordiũ ipsum in fine præscribitur. Si enim eam solam querelam præsens sermo contineret, quòd cùm fugeret ab Allophylis in Geth Dauid teneretur: totum se circa id tantum hic iniquitatis increpitæ motus exereret. At verò cùm hæc ante rei gestæ significationem ad imbuendũ legentium sensum dirigendúmque prælata sint, sine dubio intelligimus per rerum gestarum, quæ in Dauid gerebantur, effectus imprimi nobis secundum spiritum prophetiæ earum rerũ quæ sub his præscriptionibus significata sunt, notionem: vt quod Dauid passus est, præfiguratio fuerit passionum Domini nostri Iesũ Christi, vt quod tituli inscriptio est eius, qui moriendo vicerit significata videatur æternitas, quia tituli inscriptio (quã stelographia sermo Græcitatis enunciat) his maximè qui probabilem vitam degentes etiã pro salute patriæ mori in bello non timuerũt, ad æternitatis gloriam deferatur. Populus autem qui longè sit factus à sanctis Israel, indignus factus sanctificatione gentium, longéque ab ea discedẽs esse noscendus est. Quod autem in finem est, propriũ ei esse qui finis legis est intelligatur: quod id ipsum psalmi fine noscetur, cum huius ipsius intelligentiæ nostræ absolutionẽ his maximè quo psalmi finis concluditur, sermo declaret. Per hæc certè quæ superscriptioni præter rerũ genera connexa sunt, psalmum etiam ex persona Domini tractabimus, non tamen à prophetæ ipsius dissidentes querelis, neque eum his quæ pertulit nõ etiam gemuisse existimandum est: quia idcirco his ipsis quæ spiritalem sensum intimant, rerũ gesta connexa sunt, vt per actionem prophetæ sensus ac sermo notesceret prophetiæ,

στηλογραφία.

prophetiæ, cum propheta non tam spiritu quàm passionibus prophetarit. Erit ergo sermo inter Dauid ipsum & hominem Iesum Christū temperatus; vt quia infirmitates omnium portauit, & peccatorum nostrorum frequenter & voce sit vsus & lachrymis, extra contumeliam Dei sit & affectus & sermo qui hominis est.

ENARRATIO PSALMI LV.

Dies pro ætate.

Miserere mei Domine, quoniam conculcauit me homo tota die, pugnās tribulauit me, conculcauerūt me inimici mei tota die.) Diem frequenter significari pro ætate cognoscimus: vt vbi dies tota est, illic omne vitæ tempus ostensum sit. Neque enim vel Dauid vel Dominus vnius tantum diei insectatione vexatus est. Sed qui misericordiam Dei postulat, seséque conculcatum esse conqueritur: habet securitatis & virtutis suæ arma, quibus non solum terrena odia, sed & spiritualium nequitiarum bella sustētat. Aduersum quas potius quàm aduersum carnem & sanguinem pugnam nobis Apostolus docet esse. Ministerijs enim impiorum vtuntur ad vexationes tribulationésque sanctorum: cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetum turbulentæ mentis instigant. Hanc igitur supereminentem in hoc seculo & efferentem se altitudinem propheta non pertimescēs ait: *Ab altitudine dierum non timebo, quia multi qui debellant me timebunt.*) Scit æterni iudicij diem, nouit etiā æternum ignem pœnis æternis præparatum, atq; ideo magis illi qui eum debellare tentant timebunt: quia hoc sancto non timente, in eos magis iudicij terror incumbit. Pro fiducia verò securitatis suæ subiecit: *Ego verò in te sperabo. In Domino laudabo sermones meos tota die.*) Spes omnes in Deo collocat, sermonésq; suos toto tempore vitæ suæ laudat. Neque obscurū est quid in loquente se laudet. Vox enim hæc sancto est digna quæ sequitur: *In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro.*) Non hunc frangit seculi terror, neque cōspirantium aduersus se odia perturbant. Spes enim quæ in Deo est, terrores humanorū non pertimescit odiorum. Carnem autem pro significatione hominum per quam in corpore continentur frequenter accipimus, vel cum de ipsis dicit: Non habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. Vel illud: Videbit omnis caro salutare Dei. Vel illud Apostoli: Nónne estis carnales, & secundum hominem ambulatis? Manet itaque imperterritus sub misericordia Dei: atque ideo in eo sperans omnis carnis impetus insectationésque nō metuit. Sed digna planè etiam hæc vnigenito Deo vox est: cui exinanienti se ex Dei forma, virtutem Dei atque naturam seruilis forma non abstulit. Factus enim caro Deus, etiam in assumptione carnis Deus esse permansit: vtens virtutis suæ sub consortio nostri corporis potestate. Non enim carne est degrauatus, ne super nudas ambularet, neque vt nō vsq; ad fimbrias vestis virtus diuinę potestatis exiret, neque vt non peccata dimitteret, vt sputo suo naturam vidēdi cæcis ab vtero oculis accenderet, & aure producta de vulnere abscissæ auris vulnus obduceret, neque vt non solida parietum corpore interlabente penetraret. Non ergo metuit à carne, vel in Deo sperans propheta, vel sub assumptione carnis Deus opera diuina consummans. In his etiam quæ consequuntur, rei in eo quoque gestæ significatio continetur. Ait enim: *Tota die verba mea execrabantur: aduersus me omnia consilia eorum in malum. Habitabunt & occulent: ipsi calcaneum meū*

Gen. 6.
Esa. 40.
1. Cor. 3.

obseruabunt.) Nusquam enim nisi occultis consilijs aduersum eum testimonia falsa, & captiosæ interrogationes sunt comparatæ, in commune habitantes & consilia maliciæ occulentes. Sed & increpationem verborum eius, quibus impietatem eorum exprobrare non destitit, non tulerunt: egressus quoque omnes ipsius in calcaneo contuentes, dum in eius supplantationem fraudulenta conspiratione consentiunt, ob quod eos digna hæc iudicij sententia comprehendit. Sequitur enim: *Sicut expectauerūt animam meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos deduces.*) Nouus hic prophetæ sermo est, vt eos qui expectant animam suam ad nihilum Deus saluet. Et cum aliud sit in nihilū, aliud saluari, nunc salus quæ in eos fiet in nihilum fit. Est ergo quod saluetur in nihilum? Est planè, quicquid resurrectione concessa demutatione non dignum est. Nam cum omnis caro redempta in Christo sit vt resurgat, & omnem assistere ante tribunal eius necesse sit: non tamen omnibus gloria & honor est promiscuus resurgendi. Quibus ergo tantum resurrectio nō etiam demutatio est tributa, hi saluātur in nihilum. In ira enim deducentur hi populi, quibus ad pœnæ sensum salus resurrectionis est constituta: à qua ira eripiendos nos Apostolus pollicetur, dicens: Quoniam si cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo magis iusti in sanguine eius saluabimur per eū ab ira. Pro peccatoribus igitur ad salutem resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sanguine suo saluabit ab ira. Denique pro nihilo populis saluatis, & in ira deductis, spem vitæ suæ sanctus hic nunciat, dicens: *Deus vitam meam nunciaui tibi, posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua.*) Dignus promissione Dei est ob constantiam prædicandi, & ob meritum non tacendi: lachrymæ enim suæ, quas vel per se propheta, vel pro nobis Dominus profudit, in Dei sunt cōspectu, legatione earum ad obtinēda quæ Deus promisit vsurus: sed se gratiam æternæ promissionis inituro, inimici eius conuertentur retrorsum, vt quod ira deducerentur ostenderet. Id enim sequitur: *Conuertantur inimici mei retrorsum, in quacunque die inuocauero te.*) Illo Deum inuocante, illi eò vnde processerint conuertentur: deducente eos Dei ira, & resumpto ad pœnas corpore puniendos. Sed illis ad æternitatem pœnæ in infernum post resurrectionem reuersis, hic officio gratulationis suæ fungitur, dum ait: *Ecce cognoui quia Dominus meus es tu, & in Deo laudabo verbum.*) Hoc ergo verbum suū in Deo laudat, quod Deum suum esse cognouit. Neque id tantum laudat, sed etiam illud quod sperauit in eo, non metuens quid homo sibi faciat. Hæc planè digna sanctis omnibus vox est, cōstantem inter insectationes humanas fidem tenere, & metu terrenæ turbulentiæ non moueri, spéque certissima quod aliquid aduersum animæ æternitatem homo effecturus sit non timere: cùm post intercessionem mortis istius, in immortalem gloriam & corruptio & infirmitas nostra mutetur. Atque ob id sermones suos quibus se sperātem in Domino humanam vim protestatur non metuere collaudat, dicēs: *In Domino laudabo sermonem, in Domino sperabo: nō timebo quid faciat mihi homo.*) Ob hoc ergo sermonem suū laudat in Domino, quia sperans in eo hominem nō timebit. Sed vt doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia si quid potestatis suæ exeruisset in corpore, id rursum resurrectionis gloria sine corporū labe reciperet, subiecit: *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eruisti animam meam de*

Rom. 5.

morte, & pedes meos de lapsu: vt placeam coram Deo in lumine viuentium.) Non extra se sunt ista quę sperat, nec laudationis vota quæ reddēda sunt extrinsecus capessenda. Ipse enim sibi resurrectionis est Dominus, ipse huic emortuo & intra sepulchrum relicto corpori diuinæ naturæ suæ tribuit consortium. Neque enim resurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquiritur, neque peregrinæ originis externarúmque causarum natura recipitur: sed id ipsum in profectum æternæ claritatis emergit, fitq; in eo demutatione potius quàm creatione quod nouum fit. Sunt ergo in se vota quæ reddet, tum cum infirmitas corporũ detrahetur, id est, lapsus & lachrymæ: tum cùm corruptionem incorruptio deuorabit, tum cùm mortem potestas immortalis absorbet, tum cùm fit Deus omnia in omnibus tum, cùm lumen viuentium sit in eodem viuentium lumine Deo ipse placiturus. Nam si sibi in creatione mundi secundum sapientiæ professionẽ super filios hominum adgaudebat pater: longè magis in reconciliatione mundi intelligendus est patri esse placiturus. Est enim lux vera mundi, illuminans hominẽ venientem in hunc mundum, Dominus noster Iesus Christus, qui benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem ne disperdas in tituli inscriptionem, cùm fugeret Dauid à facie Saul in speluncam. Psal. LVI.

DE superioris psalmi superscriptione id tantum demutatum in consequenti est, quod vbi pro populo longè à sanctis facto ænigma tum est, nunc ne corrumpas vel disperdas præscribitur: quod vno verbo τὸ μὴ διαφθείρῃς vtrúque Græcus sermo complexus est. Consequens enim erat, quia corruptio eos qui longè à sanctis discederẽt mansura esset: ne huic sanctus subderetur oraret. Nam & in psalmo alio gratulationem auersæ huius à se corruptionis ostendit, dicens: Nec dabis sanctum tuũ videre corruptionem. (Psal. 15.) Neque ambiguum est, psalmum hunc secundum apostolorum professionem ex persona esse Domini intelligendum. Itaque Dauid ad humanæ carnis gloriam resurrectionis dominicæ tempus expectans: nunc & non corrumpi se rogat, & auersam à se corruptionem in eo quo primitiæ resurrectionis sunt prophetiæ præscientia gratulatur. Ideo autem in finem tituli inscriptio est: quia & gloriosa ad æternitatis honorem vita suscepta, & mors plurimis salutaris virorum fortium inscribatur sepulturis. Et hæc omnia ad eum referri oportebat: qui vel finis est legis, vel quem psalmi ipsius finis ostendat. Id autem quod in spelunca clausus hæc loquitur, tempus est prophetæ, quo psalmum intelligitur scripsisse: ipsa illa speluncæ habitatione mansuram in corpore Domini humilitatem prophetans. Cæterùm videri non potest, vt qui ob metum erat intra speluncam reconditus, psalterio & cithara, vt testatur in psalmo, totius artis musicæ perstreperet apparatu. Cœpit autem ita: *Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.)* Misericordiam rogat, quia confidit in Deo: docens ab his misericordiam Dei sperandam esse qui crederent. Et misericordiæ Dei quod momentum quiúe sit effectus ostendit, dicens: Et in vmbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Auibus naturæ est infirmitatem pullorum alis inumbrare: eósque à præteruolantium vi atque improbitate defendere. Quod & in gallinis maximè noscimus, cùm collectos intra pēnas fœtus suos aut operiant aut tueantur. Quarum consuetudinem ad exemplum solicitudinis suæ Dominus cõmemorat, dicens ad Hierusalem interfectricem prophetarum: Quoties volui colligere filios tuos, sicut gallina, quæ congregat pullos suos sub alis suis: & noluisti. (Matth.) Sperat ergo in vmbra alarum Dei sanctus, donec iniquitas transeat, id est, dum aut seculi scandala, aut iniquitates impiorum, aut terrenæ humilitatis infirmitatem, dum hanc ipsam, quasi speluncam habitaculi & corporis sui Dauid, qua nunc est clausus euadit: & sperans sub vmbra alarum Dei officio spei suæ semper intentus est dicens: *Clamabo ad Deum altissimũ, Deum qui benefecit mihi.)* Clamat fide potius quã voce, qui fugiens & latens clamat. Porrò autem non est in sermone sperantis gratulatio adeptorum, sed propheticæ scientiæ ac fidei est, gerendis non aliter gaudere quàm gestis: & idcirco ad eum qui sub indemutabili constitutione bonitatis iam sibi benefecerit, clamat, & quatenus benefecerit Dominus consequentibus docet, dicens: *Misit è cœlo & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Misit Deus misericordiam suã & veritatem suam eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.)* Dignum fuit etiam si nulla demutatio personæ esset ac sensus, diapsalma interuenire (Hic ponit in neutro.): quia ad intelligentiam dictorũ sensus esset credẽtium erigendus. Benefecit Deus sancto suo mittendo de cœlo: vt liberato eo, in opprobrium hi qui eum conculcabant darentur. Et misit misericordiam ac veritatem, ad eripiendam de catulorum medio animam ipsius, tum cùm conturbatus dormisset. Sicut mors significatur in somno, vel cùm dormiturus Dauid cum patribus suis est, vel cùm dormiens Lazarus excitandus est, vel cùm Centurionis illius nõ est mortua puella, sed dormit: vel cùm eos qui dormierũt non præueniemus in resurrectione: sic conturbatio dormientis significatio est passionis, cùm dicitur: Nunc anima mea turbata est valde (Ioan. 12.), quam tamẽ eripi de manu canis ita antea deprecatus est: Libera me de ore leonis, & de manu canis vnicam meam. (Psal. 21.) Et non alij canũ vel leonum catuli intelligi possunt quàm qui sunt & natio viperarum: de quorũ medio anima eripitur, per missam è cœlo misericordiam & veritatem, secundũ illud: Misericordia & veritas se obuiauerunt. (Psal. 84.) Et si misericordia & veritas Dominus Iesus Christus est, non ambigitur quin illi in opprobrium dentur, qui cõculcantes Dominum, in passione ista non credunt, quibus vtique opprobrium est, vnigeniti Dei aduentum & peccatorum indulgẽtiam perdidisse. Et quia huic sanctorum spei, vel persequentium odia vel negantium aduersatura semper essent: commemoratis humanæ salutis sacramentis, subiecit: *Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ & lingua eorum machæra acuta.)* Vitia motúsque animarum sub corporalibus officijs diuinus sermo significat, vt in Deuteronomij cantico, Incrassauit & calcitrauit dilectus: impietatis luxu sub significatione consuetudinis corporalis increpito. Vel illud: Qui deuorant plebem vt cibum panis. Vel etiã: Dentes peccatorum contriuisti. (Psal. 52. Psal. 3.) Nec non & illud apostoli: Quod si mordetis inuicem, videte ne cõsumamini ab inuicem (Gal. 5.): vt quod singulis quibusque membris officij actionísque mandatum est, id ad efficientiam mẽtium animorúmque referatur, vt nunc vel persequentium, vel obtrectantium commemoraturus effectus ait: Filij hominum, dentes eorum scutum & sagittæ, & lingua eorũ machæra acuta: cùm & consumerent sæuitia potestatis, & obtrectationũ iaculis vulnerarẽt. Sed inter

hæc

hæc quæ ſitit & expectat propheta non tacuit: deprecatus enim ne corrumperetur, abſorbendæ incorruptionis iſtius tempus exoptat, dicens: *Exaltare ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.)* Quæ in altum de humilibus efferuntur, ea exaltari videntur: quia per profectum quendam in id quod ſublimius eſt euadunt. Quod autem ſuper cœlos exaltandum eſt, neceſſe eſt vt prius deſcenderit ad inferiora de cœlis: per quod rurſum exaltandum ſit ſuper cœlos. Quod ipſum Apoſtolus abſolutiſſimè ita dicit: Qui cùm aſcendiſſet, in altitudinem, captiuam egit captiuitatem: dedit dona hominibus. Aſcendit autem quid eſt, niſi quia & deſcendit in inferiora terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt qui aſcendit ſuper omnes cœlos vt adimpleret omnia: hinc exaltandi ſuper cœlos cauſam ſignificans extitiſſe, quòd deſcendendi vſque in inferiora terræ humilitas eſſet aſſumpta. Ex voto ergo propheta prænunciat exaltari ſuper cœlos Deum: & quia exaltatus ſuper cœlos impleturus eſſet in terris omnia ſancti ſpiritus ſui gloria, ſubiecit: *Et ſuper omnem terram gloria tua:)* cùm effuſum ſuper omnem carnem ſpiritus donum, gloriam exaltati ſuper cœlos Domini proteſtaretur. Omnis autem hic profectus non naturæ diuinę, ſed infirmitati hominis optatur: quia ſe per aſſumptionem carnis in cœleſtibus collocandum propheta non neſcit, quippe cùm corporales & comparticipes effecti ſimus in Chriſto. Et idcirco hæc in carnis ſuæ infirmitatem, quæ in paſſionibus domini vexanda & ſuper cœlos eſſet exaltanda connexuit: *Laqueos parauerūt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam: Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam)* Per cōpaſſionis fidem etiam ſe ipſo in Domino propheta patiente, tanquam & ipſe ſit paſſus hæc queritur. Sed in eos qui maieſtatis Dominum perſecuti ſunt, cùm in foueam præparatam inciderint, mortis ipſius & ſenſus refertur & pœna. Et quia compatiendi & commoriēdi fides nos glorificat Chriſto, velut in procinctu ſpei fideique huius propheta conſiſtit dicens: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cātabo & pſalmum dicam tibi. Exurge gloria mea, exurge pſalteriū in cithara: exurgam diluculo. Et confitebor tibi in populis Domine, pſalmum dicam tibi in gentibus.)* Interiecto diapſalmate hunc ad Deum retulit propheta ſermonē, pſalmi interim fide hæc eadem in quæ cor eius paratū eſt continendo: & animi ſui corporis gaudia ſub ſignificatione pſalterij & citharæ adhortatus ſeſe ipſum in eo quod cantet pſalmumque dicat oſtendit. Ait enim: Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara: exurgam diluculo. Seipſum ſcilicet oſtendit in pſalterio citharaque declarans: cùm ad exurgendum cithara pſalterioq; commonitis, ipſe potius qui in his ſignificetur exurgat. Exurgēs autem diluculo, cùm gloria ſua ſpei euangelicæ gloriam cantat: congruente diluculi & orationis tempore & ſalutis. Nam id ſequitur: *Et confitebor tibi in populis Domine, pſalmum dicam tibi in gentibus.)* Laudaturus in populis & in gentibus Deum, neceſſe eſt vt in eo ſalutem gentium laudet: quia iam non in vno Iſrael funiculus hæreditatis artatus ſit, neque Iacob portio, ſed terrę plenitudo iam Dei ſit: neque ſimus iam imago terreni, ſed imago cœleſtis. Quid autem confitendum in populis, pſallendínque inter gentes eſſet oſtendit: *Quia magnificata eſt vſque ad cœlos miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes.)* Hæc eſt ergo in populis gētibuſque confeſſio: quia magnificata vſque ad cœlos ſit miſericordia, & veritas vſque ad nubes. Nam cùm Domino obuiam ſancti rapientur in nubibus, ipſo illa nube in reſurrectionis corporeæ gloriam elato: & creatura omnis ſecundum Apoſtolum à corruptione ſit liberanda, pacificandaque omnia per eum quæ & in cœlo ſunt & in terra: merito & vſque ad nubes veritas noſtra in eo reſurrectionis effertur, & magnificatur vſque ad cœlos miſericordia eius, congemiſcentis creaturæ corruptione depulſa. Sed horum quidem vſque ad nubes & vſque ad cœlos ſignificatur elatio: verum illi proprium eſt, cœlos tranſgredi, & omnem ſenſum exiſtimatæ ſublimitatis euadere. Repetita itaque ſpei precatione propheta ſic clauſit: *Exaltare ſuper cœlis Deus, & ſuper omnem terram gloria tua)* Nullus exaltando Deo modus eſt, nam ſuper cœlos eius elatio eſt. Dominus enim creaturarum eſt vltra creaturas intelligendus. Et cum nobis non aliud ſit in cognitione quàm cœlum: vltra omnē ſenſum eſt, qui ſuper cœlos exaltatus ſenſum notionis excludit. Miſericordia quidem eius vſque in nos redundauit: ſed magnificata vſque ad cœlos, in cœleſtibus mox futuris. Et cùm vſque ad nubes veritas eius elata ſit, nobis obuiam in nube rapiendis ſcilicet: cœlos omnes tamen conſeſſurus à Dei dextris ipſe tranſcendit, gloria quoque eius in terris, id eſt, nobiſcum manſura, cum dicit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vitę vſque in conſummationem ſeculi, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

Ephes. 4.

Diapſalma.

In finem, ne diſperdas Dauid, in tituli inſcriptione. Pſalmus LVII.

DE ſuperioris pſalmi ſuperſcriptione, ſola deeſt ſignificatio aliqua geſtorum. Nam et in finem, & ne diſperdas, & tituli inſcriptio eſt. Neque enim pſalmus quicquam per rerum geſta continet prophetiæ, ſicut in cæteris ſanctus Dauid & dictis prophetat & geſtis: ſed increpatio in impios eſt, & denunciatio iudicij Dei in peccatores, & retributio lætitiæ in ſanctos, & fructus omnis iuſticiæ continetur. Hic ergo finis in pſalmo eſt, hæc depellenda corruptionis fiducia, hæc ei qui nos per mortem redemit, tituli inſcriptio eſt. Et quidem taliter pſalmus ipſe ſe profert: *Si vere vtique iuſticiam loquimini, directa iudicate filij hominum. Etenim in corde iniquitates operamini in terra iniquitatem complectuntur manus veſtra.* Iuſticiæ ſermo communis eſt. Sed quia iudicij ſtudium & conſuetudo paucorum eſt, & planè tum vere quis loqui iuſticiam exiſtimandus eſt, cum iudicium retineat veritatis: Deo ob id nō eloquia humana, ſed cordis opera, id eſt, cogitationum molitiones iudicante. Solet autem iniquitas ſub publicæ conſcientiæ pudore non peragi: ideo licet complexæ manus non ſint iniquitatem, tamen iniquitatem Deo cor operatur in terra. Hinc adulterium ſolo conceptum corde iam crimen eſt: hinc ſecundum Pauli euangelium ſecreta hominum Deus iudicat, voluntates hominum Deo in ipſis humanæ natiuitatis exordiis contuente. Nam cùm naturæ potentis virtus, non tam viſcerum fibras quàm appetitus mentis introeat: neceſſe eſt vt non per motus ſenſuum perſpiciēdi ſumat exordium, ſed per naturæ ſcientiam etiam futuros motus ſenſuum præſciens apprehendat. Et idcirco de his qui complexas manibus iniquitates corde perficiunt, continuo ſubiecit:

Alienati ſunt peccatores ab vtero, errauerunt à ventre, locuti ſunt falſa.) Sic Eſau alienatus ab vtero eſt, cùm maior minori ſeruiturus, etiam antequam exiſte-

ret nunciatur, Deo futuræ non nescio voluntatis, cum & sermonis falsitas, & vitæ error à ventre est: ipso potius hoc sciente, quàm aliquo ad necessitatem genito oaturamq; peccati. Ac ne vitium referri posset ad originem præduratæ, in his ad obediendum voluntatis crimen exprobrat, dicens: *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas: Quæ non exaudiet vocem incantantium, medicamentis medicatis à sapiente.)* Non excusatur quidē necessitas naturalis in crimine. Nam serpens innocens esse potuisset, cui aures per se vt surdæ sio t obstruuntur: vocemque incantantis non audit, cùm medicata medicamina à sapiente non percipit. Neque hic Marsorum cantus B & consopita viperarum sibila memorat, quia hæc eadem maiore cum energia per fidem nominis Dei virtutemque torpescunt: sed illam cōtumacem atque insolentem antiqui serpentis inobedientiā docet aduersum sanctorum cantus & medicata à sapiente medicamina obsurdescētis, cùm ei quotidie ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, etiam sub diuini nominis denunciatione mandetur: & tamen obstructo desæuit auditu, exquo non obedientes Euangelio, natio viperarū sunt. Sed quia potestas eius suorumque conteritur, & omnia in his sæuitiæ arma franguntur, hæc subdita sunt: *Deus contriuit dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus. Spernentur velut aqua decurrens,* C *intendet arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem.)* De peccatorum dentibus & molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his desæuientis malignitatis significatur instinctus. His ergo confractis contritisque, velut decurrēs aqua spernentur. Omnis enim superfluentium aquarum cursus est ociosus, cùm vnusquisque ex his id tantum quod sibi vtile putet esse deriuet, cæteris meatu transcurrente perituris: cùm ad solam sui abolitionem vsque ad maria deferantur. Atque huius quidem in his oaturæ atque contemptus in psalmo alio meminit, cùm dicitur: Effusus sum tan-

Psal. 21. quam aqua, & dispersa sunt ossa mea. Factum est cor D meum tanquam cera liquescēs, in medio ventris mei. Et multa quidem quæ ex solidis in liquida soluuntur demutant habitum sine abolitione naturæ, vt è fornacibus fluant: cera autem sola suscepta igoi sic liquescit vt pereat. Eodem nunc modo creationis vtriusque in perdendis peccatoribus posuit exemplum: Spernētur velut aqua decurrens, intendet arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur. Primum ergo spernentur sine consistendi spe & manendi, inutiliter defluentes: dehinc arcus Domini erit donec infirmentur intentus, infirmati autem liquefacti ceræ modo auferentur. Et in arcu seueritatem iudicij Dei significari frequenter ostendimus peccatorum hunc E semper pœnis his qui punientur intentum. Et sanè intento arcu, igne iudicij eos vt liquefactam ceram auferendos sequens sermo declarat: Supercecidit ignis, & oon viderunt solem. Superiectus ergo ignis eos auferet, ne solem iusticiæ contempleotur: indigni enim sunt qui sint cohæredes æterni luminis. Tanquā cera autem liquefacta auferentur: ignē super eos, ne solem videant, descendente. Et vt abolitionem eorum potius quàm pœnam significaret, adiecit: *Priusquam producat spinas vestras rhamnus, sicut viuentes sic in ira ab-*

Rhamnus. *sorbebit vos.)* Rhamous sentium genus est, quod plures ex se condensasque spinas modo rubi affert: florescit autem cum cæteris vere consotum. Ergo antequā rhamnus peccatorum spinas producat, viuentes eos A ignis in ira absorbebit. Neque enim suspēctō adhuc iudicij tempore quiescere peccatores sioe pœna erat dignum: viuentes itaque eos, cum pœnæ scilicet sensu absorbebit ignis etiam aotequam resurgent. Corporum enim resurrectio significatur io rhammo, quæ ipsa io se spinas, quibus compungenda sunt, exhibebūt: aliis fructus æterni floris habituris, his verò tantum ad efferendos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis. Peccatorum autem vim & dolorem significari meminimus in spina, cùm dicitur: In ærumnam incidet dum configitur spina, quousque ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatum in carne, velut configens spina configitur. Et vnusquisque secundum Apostolum, siue bona siue mala percipiet in carne: cùm ipsam materiam ac sensum in qua compungatur, habitaturus sit peccator. Ante resurrectionem carnis, id est, antequā spinas suas rhamnus emittat, viuens absorbetur ad pœnam anima eius: secūdum diuitem in euaogelio punienda quæ viuens sit.

Sed io ter hæc iusti cuiusque (tanquam Lazari io sinu Abrahæ requiescentis) lætitia monstratur. Sequitur enim: *Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo, si vtique erit fructus iusto vtique est, Deus iudicans eos in terra.)* Lætitia iusti est cùm viderit vindictam: quia peccatoribus pu- C niendis deductum se per angelos in æternam requiem lætatur, manus suas non peccatorum sanguine abluēs: sed cùm peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus ille ab omni reatu sanguinis ablutas continebit: & ipsum psalmo alio testatus est, cùm dicit: Odio habui cōgregationem malignorum, & cum Psal. 25. impiis noo sedebo: Lauabo inter innocentes manus meas. Et commemoratis innocentiæ officiis, adiecit: Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam. Io peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. Adeò autem hi viri sanguinum suot, vt omnium ab Abel vsque ad Zachariam interfectorum ab his saoguis sit repo- D scēdus: & ab abluente manus suas Pilato super se suosque esse iusti sanguinem sint professi. Sed manus sias lauante iusto atque lætante, dicet homo: An fructus erit iusto? & vtiq; eum esse dicit, quia Deus sit in terra eos iudicās. Dicens ergo homo, an fructus sit iusto, non ambigitur expectare iudicium: iusto tamen iam io terris (quia per angelos in Abrahæ sinum deductus sit) iudicato, secundum illud: Qui credit in me, non Ioan. 3. iudicatur, sed trāsit de morte in vitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. Cùm ergo sanctus non iudicandus sit, qui in vitam sit transiturus ex morte, & infidelis iam iudicatus ad pœnam sit: intelligitur in eos reliquum esse judicium, qui pro gestorum qualitate E inter peccata fidemque sint iudicandi, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas Dauid, in tituli scriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius vt interficeret eum.

PSALMVS LVIII.

SVperscriptio psalmi à superiore non differt: sed psalmus eo differt, quòd quędam ex his quæ in Dauid ipsum gesta sunt præferūtur, cū Saul misit & custodiuit ad interficiendū eum domum

eum domum eius. Verum si ob id dirigenda ad Deum
esset oraóo: superiora illa, id est, in finem, & ne dis-
perdas vel corrumpas, & in tituli inscriptione, nõ ne-
cesse fuerat anteferri. Hæc autem maximè quanquam
spiritali sint distributa ratione, cum & finis legis sit
Christus, & corruptioni subiecta non fuerit eius æter-
nitas, & gloriosæ mortis ipsius titulus in salute sit gen-
tium: tamen etiam ipsa quæ de gestis eius præscripta
sunt prophetica esse declarãt, cùm passionis dominicę
propheta non nescius, sub occasione ac tempore eorũ
quæ perpetiebatur odiorum, & patiendo prophetam
se docuerit & loquendo. Tractabimus autẽ psalmum,
vt eorum qui secundum literam sapiunt intelligẽtiam
non grauemus: sed & vt quod à Saul custoditus ad in- B
terficiendum est, non minus eius sit temporis prophe-
ta quàm Apostolus, & in Hierusalem tanquam in do-
mo sua conclusus & custoditus sit ad mortem. *Eripe
me de inimicis meis Domine, & ab insurgentibus in me li-
bera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris
sanguinum libera me.)* Vitiorum humanorum causas
profectusque complexus est: vt vnde orta est, & quo
euaderet impietas nosceremus. Et idcirco iras & si-
multates & inimicitias euangelium compressit, cum
irasci sine causa fratri reatus gehennæ sit: & oblatio
muneris, nisi post reconciliationem non concessa sit
simultatis: & inimicos non solum diligendos, sed &
pro his orandum esse decernit, quia ex his ad virum C
sanguinum peruenitur: nam primum inimici sunt, de-
hinc insurgunt in eum cuius inimici sunt. Insurgentes
autem iniquitatis operarij sunt, postremò iniquitatis
operarij vsq; ad viros sanguinum profecerunt. Viros
autem sanguinũ non solum admissa cædes, sed & cogi-
tata consummat. Sequitur enim: *Quia ecce ceperunt ani-
mam meam, irruerunt in me fortes. Neque iniquitas mea,
neq; peccatũ meũ Domine, sine iniquitate cucurri & direxi)*
Arctata anima est, cùm Dauid ad interficiendum do-
mo clausus est. Et quanquam erutus de Saul sit mani-
bus: tamen viri sanguinum sunt sanguinem eius optan-
tes. Sed secundum psalmi præscriptionem, aduersum
vnum esse precationem cõuenerat, regem vtique hæc D
volentem: sed orationi propheticæ fuit sermo mode-
randus: vt querela referretur ad populum, cùm aptant
animam fortes irruentes: quippe quos fortis armauit,
qui & cor Iudæ ad ministerium proditionis ingressus
est. Hi ergo fortes capiant animam & eius animam in
quo neque iniquitas, neque peccatum est, qui currens
sine iniquitate direxit. Et nescio si anterior psalmus
Psal. 50. referri in Dauid ista patiatur; quo dicitur iniquitatem
meam ego agnosco, & peccatum meum contra me est
semper. Non conuenit psalmorum ordini tanta diuer-
sitas, vt ab eodem dictum esse vtrunque intelligẽdum
sit: & sit vt quia anterior confessi peccati psalmus po-
sterior in tempore est, videatur Dauid ante peccatum, E
vt peccati nescius hæc loquutus. Meminerimus eum
sub eodem peccato de humanę necessitatis cõfessione
dixisse: Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, & in
delictis peperit me mater mea, secundum illud: Quis
enim gloriabitur castum se habere cor corã Deo; nec
si vnius diei fuerit infans, manente in nobis etiam se-
cundum Apostolum & origine & lege peccati. Non
ergo conscientiæ humanæ vox ista conueniet. Sed vi-
deamus ne forte eius querela hic abnegata de se ini-
quitatis competat sermo: qui peccatum non fecit, &
Ioan. 14. in quo inuentus dolus non est, qui & dixerat: Ecce
veniet princeps mundi, & nõ inueniet in me quicquã:
peccati scilicet in se calumniam non reperiendam, per
[illegible]

A quod de peccato peccatum condemnaturus esset in
carne. Ergo hic intelligendus est conqueri captatam
animam suam, & irruisse in se fortes: qui & hanc que-
relæ securitatem vt in se neque iniquitatem, neq; pec-
catũ esse profiteretur, & qui se sine iniquitate cucur-
risse dixerat secundũ illud: Exultauit vt gigas ad cur- *Psal. 18.*
rendam viam, à summo cœli egressio eius, & occursus
eius vsque ad summum eius. Hic ergo solus currens
direxit: qui infirmitatis nostræ humilitate suscepta e-
gressus cœlos, regressus ad cœlos, qui reuehens nos
secum oblaturusque Deo munus precatus sit: *Exurge
in occursum meum & vide, tu Domine Deus virtutũ Deus
Israel. Intende ad visitandas omnes gẽtes, ne miserearis om-
nibus qui operantur iniquitatem.)* Exurgere enim sibi in
occursum Deum virtutum ad visitandas omnes gẽtes
precatur: in eo vtique quo excitatæ, & collocatæ à
dextris eius in cœlestibus gentes sunt. Et dignum fuit
reditum eius ambitione occursus cœlestis ornari, ne
ingressuro cœlos dignatio paterna de cœlo deesset.
Neque id mirum: cum primo nominis sui martyri Ste-
phano velut in primoribus in occursum à Deo patre
descensum sit. Visitari itaque in occursum suum om-
nes gentes precatur, secundum illud: neque enim mi- *Ioan. 3.*
sit Deus filium suum in hunc mundũ, vt iudicet mun-
dum: sed vt saluus fiat mundus per eum. Descensum
nanque eius in carnem, & ex Maria natiuitatem: læ-
C tantes angeli & patentes cœli honorauerunt. Non im-
pudens ergo hæc occursus sui oratio est, cui ad salutẽ
gentium, sicuti & psalmo alio & apostolico testimo-
nio continetur, primogenito ex mortuis vox occur-
rentis hæc fuerit: Filius meus es tu, ego hodie genui
te. Hanc itaque occursus sui significationem visitan- *Psal. 2.*
dis à se gentibus deprecatur, non tamen iudicij seueri-
tatem. Præterita enim misericordia, ab omnibus qui
iniquitatem operantur aòertitur: omnibus quidem in
eo, quia caro factus est, gentibus visitatis, sed æque in
omnibus iniqua operãtibus iudicatis. Interiectio enim
diapsalmate, quæ in impietatem populi essent mansu-
ra declarat. Mox nanque & templi desolatio & ciui-
D tatis euersio, & ipsos illos captiuitas consecuta est.
Quinetiam nunc ingressus ciuitatis eiusdem, edicto
Romani regis inhibentur. Et cùm deserta sanctorum
sancta, & prophetias silere, & placationum hostias de-
esse, & dignitatem omnem deformatã ministerij Le-
uitici recordantur: conuersi nunc, & fame verbi Dei,
& cibi salutaris affecti, ad solatium præsentium mise-
riarum circumire sunt soliti ciuitatem. Id enim sequi-
tur: *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt ca-
nes: & circumibunt ciuitatem.)* Famem huius tempo-
ris prophetam alium denuncians dicit: Ecce inducã
famem super terram. Non famem panis, neque sitim *Amos. 8.*
aquæ, sed famem verbi, vt audiatur verbum Dei: im-
E pudentiam eorum ac rabiem in nuncupatione canum *Psal. 21.*
arguens, secundum illud: Libera me de ore leonis, &
de manu canis vnicam meam. Et hoc quidem habent
interioris conscientiæ suæ dolorem, cùm se dispersos,
cùm captiuos, cum tributarios congemiscunt: sine tẽ-
plo, sine sacerdote, sine regno. Et hoc posteaquam in
maiestatis Dominum saluatorem mũdi manus impias
intulerũt. Sed vbi de peccato crucifixi vnigeniti Dei
arguuntur, impij esse non desinunt: & dolore transla-
tæ ad gentes diuinæ cognitionis accensiores, adhuc
verbisque desæuiunt. Sequitur enim: *Ecce eloquentur
in ore suo, gladius in labiis eorum.)* Sed hanc obtrectan-
di atq; insectandi impietatẽ, non solũ in his, sed etiã in
gentib', q audire detrectãt, ita diuin' sermo cõdẽnat.

Quoniam quis audiuit? & tu Domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes.) Nemine audiente irridentur à Deo: quia vbi dicitur quis? ibi aut rarus significatur, *Psal. 85.* aut nullus. Nullus secundum illud: Quis similis tibi in *Psal. 52.* diis Domine? Rarus autem in eo quod dicitur: Quis dabit ex Sion salutare Israel? Irridentur igitur non audientes, & in quorum ore labiisque sit gladius: Quia in coelis habitans Deus, subsannabit aduersus Deum & Christum eius reges ac principes congregatos. Gentes etiam omnes spernet visitatas, & obedientes: quia quamuis ex his sit portio quotulacunque credentium, tamen vniuersitas reputatur in plurimis, secundum illud Domini dictum: *Luc. 18.* Nunquid cùm venerit B filius hominis, inueniet fidem super terrã? Non quòd *Matth. 25.* in aliquibus non reperietur, quibus & dicetur: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi: sed cùm pauci ex omnibus gentibus sint fideles, non paucos efficitur ne non omnes gentes sint infideles. Irridendarum autem gentium ea maximè causa est: quod dum crucifixum, dum mortuum, dum sepultum stultitia prudentiæ secularis exprobrant, magnæ pietatis sacramentum non intelligentes, filium Dei resurgentem ex mortuis, & maiestatis esse Dominum non credunt. Sed habens ille potestatem animæ ponendæ, & animæ resumendæ, quia hoc mandatum accepit à patre: irrisis spretisque gen- C tibus, subiecit: *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus, misericordia eius præueniet me.*) Deus meus ostendit mihi inter inimicos meos fortitudinem suam, ad Deum custodiet animam suam, scilicet quam deposuit resumendo: nemo enim aufert eam ab eo. Et quia virtus sua, & refugium suum sit, in cuius manibus commendauerit spiritum suum, cuius misericordia eum præueniet, vt etiam ante resurrectionem Dei filius intelligatur: cum moriente eo in obscuro sole lux deperit, cum pendente eo in cruce tremit terra, cum descendente eo ad inferos, sanctos eius inferi non tenet, cùm emittente eo spiritum, velum templi tanquam custodia illinc spiritali erumpen- D te discinditur, cùm postremo Centurio proclamat: *Mar. 15.* Vere Dei filius erat iste. Custodita igitur ad Deũ fortitudine sua, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt, & præueniente eum misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor eius esset, cùm id etiam inimici confessione patuisset, vere enim eum Dei filium esse Centurio pro- *Zach. 12.* clamat. Et hæc tum quidem ita cognita sunt: sed quia secundum illud: Et videbunt in quem compunxerũt, etiam in futurum inter inimicos eius ostendet Deus, quod eius sit susceptor: quippe cùm secundum Apostolum introgressa gentium plenitudine, id quod de Israel sit reliquum saluabitur, vt scriptum est implea- E *Esai. 59.* tur: Veniet ex Sion qui liberabit & auertet impietates ab Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cùm auferam impietates eorum. Ad significationem itaq; repositæ huius misericordiæ speique, subiecit: *Ne occideris eos, nequando obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos protector meus Domine. Delicta oris eorũ sermonem labiorum ipsorum, & comprehendentur in superbia sua, & de execratione & mendacio conuellentur in consummatione. Consummatio in ira consummationis, & non erunt, & scient quoniam Deus Iacob dominabitur finium terræ.*) Inimici quidem propter nos, sed dilecti propter patres: misericordiæ, id quod eorũ est reliquum, reseruatur. Dispersi quidem interim circũ omnes ferè gentes, sed conspersione eorum sancta atque radice

A liberabuntur. Destructur ergo secundum prophetam non occisi, sed dispersi: & destruentur delictis oris eorũ, & sermone labiorũ: cùm ex Sion veniat liberator, De quo clamauerunt: Crucifige, crucifige, & cui di- *Luc. 22.* xerunt: Nos patrem habemus Abraham. Et rursum: *Matth. 21.* Quis tibi dedit hanc potestatem? Et: In qua potestate hæc facis? In hac igitur superbia comprehẽdentur, cum saluatori suo hæc à se ingesta esse non cognoscẽt, auersaque impietate de execratione ac mendatio auelluntur, & hoc in consummatione: quia cùm intrauerit gentium plenitudo, tum quicquid Israel est reliquum saluabitur. In ira autem consummationis non B erunt, quia impietates ex Sion veniens auertet. Non autem non erunt, qui & sunt cognituri, cognoscentque, quia Deus Iacob dominetur finium terræ: non iam in funiculo hæreditatis, & in Iacob portione noscendus, sed Deus Iacob, id est, qui in homine Iacob Deus intellectus & visus est, dominator sit terræ finiũ, quorum & creator est confitendus. Sed illos interim desolationis & dispersionis suæ manet pœna: tametsi consummationi temporum propter patres & electos hæc dispensatio misericordiæ reseruetur. Interiecto tamen diapsalmate, quid in eos interim repetita significatione constitutũ fuerit ostenditur. Sequitur enim: *Et conuertentur in vesperum, & famem patientur vt canes, C & circuibunt ciuitatem. Ipsi dispergentur ad manducandum, si autem non saturabuntur & murmurabunt.*) Amissa ciuitate, temploque deserto, & secundum Romani regis edicta circumeuntes tantum, non etiam ineuntes ciuitatem: fames eos non huius panis & sibi, sed oblationum, historiarum, visionum, quibus omnibus saturabuntur, efficiet: aduersum custodem suum, canum improbitate latrantes. Et dispergentur ad manducandum: quia per diuersa speciem sacerdotij illius legitimi, & holocausti, & circuncisionis imitãtur: cùm hæc tantum non nisi intra Hierosolymã sint legitima constituta. Sed ad manducãdum dispersi non saturantur. Non enim sanctis & Deo placitis & loci ipsius ac tem- D pli constitutione religiosis solennitatibus explebuntur, sed adhuc & murmurabunt: ne hac quidem fame festiuitatum suarum edomiti, vt secundum murmur, quo in deserto Deũ exacerbauerũt, pœnitentiæ quiete resipiscant. Sed inter hæc spes omnes suas & gratulationes psalmi fine concludit, dicens: *Ego autem cantabo virtuti tuæ, exaltabo mane misericordiam tuam. Quia factus es susceptor meus & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi psallam, quia susceptor meus Deus meus misericordia mea.*) Et ista omnia possunt ad propheticam gratulationem referri, sed neq; Domini sunt confessione diuersa. Hæc enim eorum dispersio passionis impietatem est consequuta. Sed quòd in mi- E sericordia Dei manet, quia susceptor & refugium eius factus est, exultaturus, videtur id ad resurrectionis tẽpus esse referendum. Quia cum omni tempore laus Dei cantandi sit à propheta, resurgenti tamen ex mortuis diluculo in coelosque redituro, exultatio matutinæ gratulationis est propria Domino Iesu Christo, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmus LIX. In finem pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione, Dauid in doctrina cùm succendit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in valle Salinarum duodecim millia.

EXPOSITIO TITVLI.

Multa in

MVlta in psalmo ante rerum gesta pręscripta sunt, quæ necesse est ad alicuius intelligentiæ significationem his quæ affecta sunt anteferri: cùm in finem, cùm pro his qui demutabuntur, cùm in tituli inscriptione, cùm in doctrina Dauid, superscriptio comprehendit: post quæ gestorũ tempus ascribitur. Succendit Mesopotamiam & Syriã Sobal: & cõuertit Iacob, & percussit in valle Salinarum duodecim milia. Quo psalmus ab historia dissentit. Nam cùm Sobal percussus cùm Mesopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellum cõmota & accensa, & capta est, hanc maximi belli victoriam ingens gratulationis lætitia consecuta est. B Psalmus autem totus tristis & mœstus est: cum super repulso destructoq; populo dolor est, cùm commotæ turbatæque terræ querela est, cùm sanandæ contritionis eius oratio est. Deinde id quod in Salinarum valle memoratũ est, neque in historia, neque in aliquorum translatorum intelligentia est. Nam secundum Aquilam, qui translator legis Iudæis post passionẽ Domini fuit, ita scribitur: Cùm percussit valles. Sed hic secundum literam scribẽs: & extra spiritalem intelligentiam manens, belli locum ædidit. Translatio autem illa seniorum septuaginta, & legitima, & spiritalis, ante passionem Domini gestaq; suscepta per nominum naturarumque species, nunc quoque vt in omnibus psalmis causam sensumq; manifestat in commemoratione C gestorum, non argumẽtum psalmi, sed tempus ostendens, ne ob id quod continetur in gestis, sed vt tum cum ea gesta sunt, scriptus esse noscatur. Sed antequã de tempore loquamur prophetiæ, quia multum ad intelligentiam psalmi proficit scire quãdo sit scriptus: de superscriptione tractemus, quæ intelligenda refertur ad finem & his qui immutabuntur. Qui ex impietate scilicet ac vitiis desinentes, ad religionem atque innocentiam trãsferentur, & ex peccatis synagogæ, ad ecclesiæ gratiam demutabuntur, sicut in eo psalmo qui primus in his qui immutabuntur est scriptus, ostendimus cùm dicitur: Audi filia & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiscere populum tuum, & domum patris D tui, quoniam cõcupiuit rex speciem tuam. Et rursum in eodem: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Filiorum itaque demutatione facta pro patribus, paternã domum obliuiscitur: Deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad vitã. Et idcirco tituli inscripti pro his qui immutabuntur, ascribũtur gloriæ mortis eius, qui pro omnibus mortuus est, tituli inscriptione testãte, & testãte ad doctrinã Dauid, vt omnes eum Dauid qui est oriens, & iustus, & rex, & æternuns est nouerimus: qui inimicas nobis infestasq; virtutes cùm duce suo peremit, omnibus his qui aduersum nos vitiorum bella accẽdere erant soliti, extinctis, non in valle planctus, neque in valle tabernaculorum, sed in valle E salium. Id enim magis quàm salinarum Græcus sermo declarat, cùm ex se iam non flebiles habitationes, nec lamentanda tabernacula, sed salem potius hæc mundi huius vallis exhibeat: eos scilicet eorumq; similes, quibus dictum est: Vos estis sal terræ, in quibus maximè antiquus ille nosq; inscendens hostis ille extinctus est. Pro his igitur in finem commutandis, & sub testimonio ac tituli inscriptione Dauid edocendis, psalmus hic scribitur: non alio tempore, quàm cùm Nathan propheta throni æterni regem ex Dauid semine esse nunciauit. In eo enim tempore hæc quæ in rebus gestis præscribuntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni, regis ostẽsa est. Intelligendus ergo psalmus pro his

Psalmus est 44. in quẽ D. Hilarius à se quoque cõmentarium scriptum indicat. Is vt & alia quedam intercidit.

τῶν ἁλῶν

Matth. 5.

A est qui immutabũtur in Dauid æternem regem, & qui pro amissis patribus erunt ex commutatione iam filij. Ita enim cœpit:

Enarratio Psalmi LIX.

DEVS repulisti nos & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis. Commouisti terram & cõturbasti eam: sana contritiones eius, quia mota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.) Secundum communem seculi sen- B sum iræ miserationique non conuenit: neque ipsius in eosdem vterque hic idem conueniet affectus, vt vitio voluntati, voluntas miserationi admixta sit. Solis autẽ hoc patribus piè irascentibus congruit, vt misericors eorum ira in peccatis sit filiorum: secundũ etiam illud beati Pauli, cùm ita satanæ in interitum carnis tradit, vt spiritus saluus sit in die Domini, vindictæ præsentis seueritatem ad salutem spiritus proficere demõstrans. Aeternus ergo ille cœlestis omnibus pater, qui & dixit: Ego occidam, & ego sanabo, repellit & destruit suos: vt misereatur iratus. Destruxit enim Hierusalem templum, sed cœlestem sanctis reddidit ciuitatem: repulit ab operationibus legis sed iustificationẽ fidei iu- C stificãs ex fide impiũ tribuit: dissoluit terrestre regnũ, sed reges constituit cœlorum.

Deut. 32.

Ita iram misericordia consequuta est: dum damno terrenorum præsentium, ingens æternorum bonorum retributio repensatur. Et hæc quidem non magis ad Israel quàm ad vniuersitatem humani generis aptata sunt: quia ex vno in omnes sententia mortis & vitæ labor exiit, cùm dictum est: Maledicta terra in operibus tuis. Nunc autem per vnum in omnes donum vitę iustificationis gratia abundauit: vt quorum terra maledicta est, horum nunc conformia Deo corpora sint. Et quæ commota metu, & ignoratione turbata est labore contrita est, & ipso illo lætificantis vini compun- D cta potu: nunc susceptæ significationis secura virtute, futuræ iræ defugiat potestatem. In arcu enim, vt frequenter tractauimus, præparatæ ad pœnam impiis iræ terror ostenditur, secundum illud: Nunquid irasceetur per singulos dies? Arcum suum tetendit, & parauit in eo vasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Metuentibus igitur significationem dedit, vel signi in frontibus, vel fidei in cordibus, vel testimonij in operibus, vel gloriæ in cõfessionibus, vel victoriæ in martyriis: vt à facie arcus iræque fugiatur, vt dictum est: Natio viperarum, quis monstrauit vobis fugere ab ira ventura? Gratulantis igitur humani generis hæc vox est, post regnum mortis, post diaboli terrores, post la- E borum peccatorumque onera, post infelicis lætitiæ dolorem: quia vitiorum gaudia cùm sint intellecta, compungunt. In vino enim secundum Apostolum lasciuia est. Et sicut est vinum cor hominis lætificans, ita & vinum est cor hominis compungens. Nam & calix iræ est, sicut & calix vitę est. Post hæc ergo, & post hoc compunctionis vinum, significatione fugiendi arcus iræque concessa, vniuersitas fidelium æternis spebus exultat. Id enim mox diapsalmate interueniẽte declarat: *Vt liberentur dilecti tui: salua dextera tua, & exaudi me.)* Dextera Domini fecit virtutem: & à dextris Dei virtus Dei coexcitata, cum humilitatis nostræ carne consedit. Data ergo significatione fugiendi à facie arcus, liberantur dilecti, & per Dei dextram saluantur: & à qua facie liberentur saluenturque, Apo-

Gene. 3.

Psal. 7.

Matth. 3.

Ephes. 5.

Col. 1. stolis docuit, dicens: Qui liberauit nos de potestate
tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis
suæ. Liberandi ergo dilecti saluādique per dextrā Dei
sunt, sed salutis huius ad fidei firmitatem noscenda est
prophetia. Sequitur enim: *Deus est loquutus in sancto suo: Latabor & partibor Sichimam, & conuallem tabernaculorum dimetiar. Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Effrem fortitudo capitis mei, Iuda rex Meus, Moab olla spei meæ. In Idumaeam extendam calciamentum meum, mihi Allophili sunt.)* In sancto Deus loquutus est, in eo nēpe, cui etiam dæmones clamant: Scimus quia tu sanctus Dei es. Et de quo angelus Euāgelizat: Et quod ex
Luc. 4. te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. In hoc ita-
Luc. 1. que sancto loquutus est, cùm dicit: Pater qui in me
Ioan. 14. loquitur, ipse facit opera sua. Loquutus ergo Deus in
Psal. 18. sancto, in principio sermonis exultat. Exultauit enim
Sichima Samaria. vt gigas ad currendam viam, & exultauit in Sichima
partienda. Sichima Samaria est, quæ eadē Sichem est:
quam Iacob Ioseph filio suo sub benedictionis spiritu
deputauit. Hæc cùm omnibus antea legis temporibus
in impietate mansisset, Euangelium Domini ex parte
suscepit. Nam hodieque pars eius irreligiosissimis studiis de studio vetere detinetur. Illic enim vaccæ adoratæ, illic mons relicto sacrario electus, illic regnum
aduersum Iudæam excitatum: sed eò primum Dominus accedēs, etiam credente Samaritana, & aquæ viuæ
potum præcante, fidem intulit. Mox etiam Apostolis
prædicantibus participes sancti spiritus facti sunt. Partita ergo Sichima est, cùm fideles ab infidelibus separantur, & est futuri iudicij ista diuisio, sicut scriptum
Luc. 12. est: Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat,
& hora qua ignorat: & diuidet eum, partemque eius
Matth. 10. ponet cum hypocritis. Diuisa ergo Samaria est, vel iudicio, vel fide, secundum illud: Non veni pacem mittere in terram, sed diuisionem. Neque solum loquens
in sancto Deo Sichimam partitus est, sed etiam conuallem tabernaculorum dimensus est: hanc siquidem
habitationis humanæ dimensam similemque sedem,
quam & alio loco ob ægritudines vitæ ac lamentationes calamitatum, vallem planctus esse commemorat
dicēs: Deposuerunt in valle plorationis: dimensus hāc
est, quia gentium plenitudo expectatur. Et vbi modus
est credentium futurus, illic dimensionis examen est:
partim intra ecclesiam congregandis, partim in eadem
valle residētibus. Quisquis autem aliqua metitur, necesse est vt ea quæ sua sunt metiatur. Suus enim est
Galaad, & suus est Manasses. Mons iste Phœnicū est,
Arabiæ Mesopotamiæque contiguus, ex parte Manassæ in possessionem deputatus: & ideo suus est Manasses. Sub Manassis nomine terræ plenitudinē, sicuti
& sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans:
sed in his vsurpandis nihil præter ius proprietatis ostēsum est. Effrem autem assumptio capitis eius, & Iuda
rex eius est. Hæc sanctus loquente in se Deo loquitur:
qui per Iacob Effrem conuersa manuum sanctificatione benedixerit, & regem ex Iuda, qui expectatio
gentium futurus esset, ostenderit. Assumptio ergo
Effrem est, non etiam Manassæ: cùm Ioseph vterque
sit filius. Sed cùm in capite significatio contineatur
Psal. 109. & corporis, secundum illud: De torrente in via bibet,
propterea exaltabit caput, & omnis sanctus caput est
corporis Christi: idcirco assumptio capitis eius Effrē
est, quia contra generationum ordinem ad præferendam ecclesiæ sanctificationem in prælato Effrem, &
postposito Manasse minor maiori est antelatus. Assumptio itaque capitis sui. Effrem, id est, populus,
A quem in Effrem præfigurauit, vel potius ecclesiā in
corpus assumitur. Iuda etiam rex meus est, id est, à se
dispositus & electus. Non vtique vel Dauid ipse rex
Iuda est, cùm ex Iuda rex ipse sit primus, vel loquenti in sancto suo Deo rex est: sed loqui hæc sanctus iste
ei in quo Deus loquitur intelligendus est, qui & spiritu Iacob repleuerit ad æterni regis istius prophetiā,
cùm ait: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de Gene. 49.
fœmoribus eius, donec veniat qui mittendus est: & ipse est expectatio gentium. Et quia non solum ex hac
generatione sanctorum, sed etiā ex peccatorum origine huic Dei sancto carnis esset incunda susceptio,
quia in similitudine carnis peccati Deus filium suum
B misit, idcirco etiā Moab olla spei eius est, & hæc quidem Moab generatio secundum eam quæ in genesi
sententia est, diuinæ maledictionis suscepit opprobrium. Sed post decem generationes per gradus susceptionis sancto digna fit genere: sanctusque hic ex
Iuda & ex Moab originem sumens, decocta tanquam
per ollam carnis cruditate in speciem sibi significatur
æterni, cùm caro eius verè cibus vitæ fit. Est & olla
secundum Hieremiam vrens peccata atque tollens,
sicuti & Dominus ipse mittere ignem venit super terram. Et multi secundum Apostolum tanquam per
ignem erunt salui: cùm defæcatis & perustis vitiis, ut
argentum ignitum probabiles iudicentur. Hinc ergo
C Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab cruda vtique atque vitiosa iam cœlestis illa ad cibum vitæ sanctificatio carnis in spe est. Quin etiam vsque Idumæā
calciamentum suum extensurum esse se dicit, scilicet
vsque ad defectionem Esau, quia Idumæa Esau sedes
est, & prædicationis Apostolicæ dirigat gressum. Speciosi enim pedes euangelizantium sunt: & in calciamento pedes, in pedibus autē gressus ostenditur. Neque solum in Idumęam cursum prędicationis extēdit,
sed etiam Allophyli subditi sunt, secundū illud: Exaudi orationem meā, ad te omnis caro veniet: quia Deo Psal. 64.
dignum sit gentes ei omnes esse subiectas, & vniuersitatem carnis ad confessionem æternę huius misericordiæ erudiri. Sed cognitis his qui immutabūtur secun-
D dum tituli inscriptionem, & doctrina eius, qui Dauid
est æternus, accepta: æternam illam primitiuorum in
cœlestibus Hierusalem & circumstantium Deo sanctorum ciuitatem ingredi propheta festinat, ducem
qui se eò deducat, expectans. Sequitur enim: *Quis deducet me in ciuitatem circumstantiæ? quis deducet me vsque in Idumaeam? Non ne tu Deus qui repulisti nos, & non egredieris in virtutibus nostris?)* Esau defectio est, & idē
secundum Genesim deficiens est, & secundum Apostolum, quod est reliquum Israel saluandum est. Optans ergo propheta in ciuitatem circumstantiæ deduci, scit se antè vsque in Idumæam esse venturum: id
E est, in illam defectionem populi anterioris, qua maior
seruiet minori. Et vltima prædicatio conuertet corda
patrum ad filios, cùm veniens ex Sion, peccata & impietates ab Iacob auferat. Sed hic idem deducet, qui
& ob impietatem antè destruxit & repulit: quia capta
Hierusalem, destitutoque regno indignos spretosque
deseruit, solitus antè eos spiritalibus auxiliis confouere, & cœlesti militia aduersum inimicorum bella
tutari. Nunc autem deserente eos custodia spiritus
sancti, nullum in virtutibus eorum, id est, in exercitibus diuinæ propugnationis auxilium est. Et ideo quia
destruxit, non egredietur in virtutibus eorum. Sed repositæ spei, quia quod Israel est reliquum saluabit, misericordiam propheta non tacuit, dicens:

Da nobis

Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.) Scit vanam salutem esse, quæ ab hominibus speratur: quia & vitę huius vsus sine misericordia Psal. 62. Dei nullus sit, secundum illud: Melior est misericordia tua super vitam: quia nisi ad profectum æternitatis vita suscepta sit, miseriarũ in nobis potius erit origo, non vitæ. Auxilium itaque à Deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus vana sit. Postulat ergo de tribulatione auxilium, in Deo virtutes cõcesso auxilio factur*: cùm liberati omnes à lege peccati, in Dei potius iustificatione manemus, cùm pugnam non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritales nequitias & mundi potestates, Deo sanatam ipso spiritu oris sui interficiente, peragamus, cùm non regnet in immortali corpore nostro tribulans nos antè peccatum, cùm absorbeatur mors à vita in contentionẽ victoriæ, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem Hymni David. Psalmus LX.

SImplex est psalmus, æternæ gratulationis continens prophetiam. Nam neque res gestas, neque significationes alicuius cognomenti superscriptio comprehendit. Tantum hymnus in finem est: vt id quod à propheta cantatum est, in finem vel psalmi, vel temporum explicandum esse noscatur. Oratio autem iusti æterna est, sperantis, seséque in Christo coexcitatum in cœlestibus gratulantis. Cœpit enim ita.

Enarratio psalmi LX.

EXaudi Deus orationem meam, intende deprecationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum.*) Exaudiri deprecationem suam sanctus hic postulat, cuius & ea fiducia est, vt in orationem suam velit intendi, vtrum sit innocens, castus, & fidelis, & ex intimo conscientiæ atque cordis metu profecta: quia secundum Apostolum & corde credendum, & ore confitendum sit ad salutem. Intendendæ autẽ orationis hinc precatio est: quod dum corde anxio est, à terræ finibus clamauerit. Non hic extima solitudinum aut contigua oceani incolebat, qui à terræ finibus anxio corde clamabat. Sed sciens se in carne quidem, quæ terra est, degentẽ, iam in fine carnis habitare, dum secundum Apostolum habitans in corpore peregrinatur à corpore, dum viuens iam non sibi venit, neque ipse viuit, sed viuit in eo Christus: congemiscens tamen in hoc suo habitaculo, superuestirique festinans, ideo anxio corde à terræ finibus clamat, cùm & necessitatem habeat in carne viuendi, & spem teneat à carnis vitijs desinendi, dicens: *In petra exaltasti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici, habitabo in tabernaculo tuo in secula.*) Hic itaque iam sanctus à terræ finibus clamat: quia exaltatus in petra sit. Petra autem secundũ Apostolum Christus est, quem exaltauit Deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. In quo & elegit nos ante mundi constitutionem in cœlestibus: per eum sumus in spem æternitatis deducti, & in hac spe non confundimur, quia ab inimici facie hæc eadem spes nobis fortitudiuis turris est facta. Nam cùm in muris sit valida & firma munitio: murorum tamen ipsorum firmitas in turribus omnis est. Et idcirco turris fortitudinis exaltans nos in petra Deus factus est: quia per hanc spem vim diaboli eiúsque insidias sustinemus, tutissima aduersus eum spiritalésque eius nequitias fidei munitione consepti: cùm in tabernaculo Dei habitaturi simus in secula, sine vllo scilicet ætatis modo in æternũ fluentibus seculis temporibúsque mansuri. Et quamuis spe reposita iam sancti sint, tamen adhuc sub dispensatione temporum differunt: & qua munitione interim tutus sit, interiecto diapsalmate demonstrat, dicens: *Protegar in velamento alarum tuarum, quoniam tu Deus exaudisti orationem meam.*)

Protectionem misericordiæ Dei sub velamento alarum diuinus sermo significat: de quo quia superioribus psalmis tractatum est, superfluus nunc & ociosus erit sermo. Sed protectionis meritum ex fide orationis indultum est, secundum illud: Petite & dabitur vobis. Quin etiam ad quam spem protectione alarum Dei inumbrandus esset, ostendit dicens: Matth. 7. *Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies regis adijcies annos eius, vsque in dies generationis & generationis. Permanet in æternum in conspectu Dei.*) Hæc enim hæreditas sancti est: vita, & incorruptio, & regnum, & coæterna cum Deo habitatio. Non Israeli tantum hæc hæreditas scripta est, sed timentibus Dei nomen. Dies enim æterni sunt regis: siue quia sancti, qui peccati serui non erunt, reges sunt, secundum illud Apostoli: Iam sine nobis regnatis, & 1. Cor. 4. vtinam regnaretis, vt & nos vobiscum conregnaremus: siue quia hic idem etiam rex sit propheta, siue quia in æterno regno considentem à dextris oportet regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis. Non vt rex ipse tum non sit: sed cùm tradiderit regnum Deo patri, conregnabit his ipsis qui reges sunt. Ex quo mihi videtur hæc nunc ratio seruata, vt vsque in dies generationis & generationis adijcerentur super dies dierum anni eius. In conspectu autẽ Dei manere in æternum, vt tempus illud (quo eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus suis oportet) à generatione vsque in generationem sit comprehensum: quia generationem hanc spiritalis natiuitatis generatio ex mortuis consequetur: æternitatis autem suæ exceptio, dum in æternum in conspectu Dei esse prædicitur. Est autem ipse primogenitus ex mortuis. Sed huius regenerationis Dominus ad Apostolos ita meminit: Matth. 19. Amen dico vobis, quòd vos qui sequuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, & vos sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel.

Huius igitur generationis tempus ostendit, & vsque in hanc super dies dierum anni regis adaugentur. Cæterum ipse in conspectu Dei, ipse manebit æternus: iam omnibus quos redemit in reges cœlorum & cohæredes æternitatis assumptis, tradens eos regnum Deo patri. Et quia comparticipes & concorporales & conformes eius effecti sint, iam in his nec corruptione, nec morte dominante, cùm in omnem plenitudinem Dei repleantur, subiecit spiritus prophetiæ: *Misericordiam & veritatem eius quis requiret eorum?*) Non inopes iam misericordiæ veritatísque eius hæ scilicet generationes erunt, quas in se ex mortuis regenerabit ad vitam, quæque in spe gloriæ Dei manserint: tum cùm in regnum traditæ Deo patri suscipientur in reges, consummata in omnes eius misericordia ac veritate, per quem redemptas se gratulentur ad vitam, fitque omnibus accessus ad patrem. Post quod misericordiæ ac veritatis nihil requiratur à Domino, cũ in Dei plenitudinẽ impleātur.

A Simile autem huic prophetæ dictum est id, quod ad Apostolos Dominus ita loquutus est: *Ioan. 16.* Nunc quidem tristitiam habetis: rursum autem videbo vos, & lætabitur cor vestrum, & gaudium vestrum nemo auferet à vobis. In illa die me nõ rogabitis quicquam, quia iam gaudiũ nemo ablaturus ab his sit. In haoc igitur æternitatis spem sese propheta confirmat, dicens: *Sic psallã nomini tuo in seculum seculi, vt reddam vota mea de die in diem.)* Psallet in seculum seculi, & vota de die in diem reddet, nullo temporum fine conclusus, hymnis æternis æternorum votorum gaudia redditurus: cùm absoluta omni terrenorum corporum infirmitate cœlestẽ atque angelorum agat vitam, de die in diem vota reddendo, B seçũdum illud: *Psal. 115.* Vota mea Domino reddam in atrijs domus Domini, in conspectu omnis populi eius in medio tui Hierusalem: cœlestis vtique matris & liberæ per Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro Idithum psalmus Dauid. Psal. LXI.

PRophetiæ sermo non nisi ad aliquem profectũ audientium scriptus est, vt aut scientiam doceat, aut ad voluntatis innocentiam cõfirmet: vt nunc hic psalmus ad Idithum à Dauid cantatur, in quo à Dei timore ad humanarum siue spiritalium nequitiarum constantem tolerantiam eruditur: & ad cõtemptũ opum, quia auaricia malorum omnium radix est, firmatur. In C his enim beatæ æternæque vitæ status certus est: si & pietas in Deum sit & patientia in aduersis, & contemptus opulentiæ. A Dei itaque confessione cœptus est psalmus.

Enarratio psalmi LXI.

N*Onne Deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meũ. Et ipse Deus meus, saluator meus, susceptor meus, non mouebor amplius.)* Confessio Dei communi hominum affectu à propheta ita cœpta est, vt cùm post multam insciẽtiæ noctem, post ambiguam humanarum sentẽtiarum incertámque doctrinam, post diuersarum religionum variã D opinionem, cùm diu erratum quæsitúmque de Deo sit, an vnus, an plures: & sexus an vnius, an duplicis: & potestatis an æqualis, an disparis: & ætatis ao vniformis, an variæ: & naturæ, an innascibilis omnium, an aliquorum aliquando generatæ: tum deinde cum aliquibns magna ætate & longo labore certatum sit, aut nullos omnino esse, aut à cura humanæ vitæ abesse: iam porrò cùm à plerisque tractatum sit, vel solem astráque cætera deos esse, vel mundum ipsum in æternitatis specie huius ac mutationum manentem cum omnibus suis quæ ex se efferat, Deũ esse: iam verò vt plerique ignem, vel aquas, vel spiritũ diuino oomine atque honore donauerint, alij quoque ligna, lapides, E metalla sub specie hominum, volucrum, ferarum adorauerint: postremo confessis omnium destitutísq; studijs plerique eorum, maximéque prudẽtes, vnum hoc se scire, id est, nihil borum hominem scire docuissent, tum post hanc quasi oecessariæ confessionis inscitiam prudens quisque conuersus ad prophetas atque Apostolos, Dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductę in hoc corpus animæ connexæque tractauerit, in qua diuisionem gentium secundum angelorum numerum acceperit, in qua & esse principem mũdi, & vnius electionem gentis audierit, in qua humanæ mortis autorem non ignorauerit, & habitare in carne sua peccati legẽ obtinentem legi mentis suæ senserit & congemuerit, A posteaquam Dei spiritum, Dei virtutem, Dei sapientiam, Dei filium, & vnigenitum Deum ad remissionẽ peccati condemnationémque peccati legis hominem natum esse cognouerit, qui humanarum passionũ sorte perfunctus, ad condemnanda in se cœlestiũ nequitiarum impia tentamenta sit mortuus, vt æternitatem omnibus qui per habitantem in carne nostra peccati legem moriebamur, inueheret, tum hoc sacramento pietatis accepto, post ignorationis noctem inscientiæ lumine collocatus, ita dicit: *Nónne Deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meũ. Etenim ipse Deus meus est, saluator meus, susceptor meus, non mouebor amplius.)* Reperta itaque fidei sede post vagos errores impieta- B tis sententiam quia susceptorẽ suum saluatorémque cognouerit, amplius oon mouetur. Quid enim vltrà ignorantiæ anxietatísque hominum est relictum, cùm æternitas animæ & corporis, id est, totius hominis prędicetur, cùm assumptio atque susceptio terrenę nostrę carnis à Deo sub sacramento magnæ buius pietatis ostensa sit, cum peccatorum remissio condemnata peccati lege sit præstita, cùm homini nostro à dextris Dei consessus in cœlis sit? Sed hanc humanæ beatitudinis spem gentilium impietatum studia comminuunt, prudentiæ secularis inanitæ profectum homini ad Deum denegantes, & Deo consortium assumpti corporis detrahentes, arbitri moderatorésque diuinæ potestatis: C quasi difficilius Deo sit assumpsisse hominem, quàm eum in tãta naturæ ac vitæ suæ ratione formasse. Hãc itaque impietatem eorum obtrectationem propheta mox arguit, dicens: *Quousque irruitis in hominem, interficitis vniuersi tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsa.)* Impellunt enim hæ ignorantes atque impiæ disputationes homioem ad vicia procliuem, & quassatum iam cadentémque demergunt, consilijs adhortatiooum fallacium noxiarúmque perimẽtes: quasi parua sibi ipsa conciliatrix viciorum voluptas sit, quam adhuc desperatio iudicij æterni retributionísque in vsum tantum pręsentium & corporalium adhortetur. Sed hunc corporis sui parietem, quem antè libido, D ebrietas, auaritia, ira perfoderat, iam se in domum Dei viuis lapidibus extructum esse non nescit, & in imaginem Dei creatum esse recolit: certúsque conformem se Dei gloriæ præparari, subiecit: *Veruntamen honorem meum cogitauerunt repellere, cucurri in sitim.)* Illis honorem suum detrahere cogitantibus, ille in sitim cucurrit. Est enim sitis bonorum æternorum & spiritalis in sanctis, de qua dictum est: Beati qui esuriunt & sitiũt *Matth. 5.* iusticiam. Cursum ergo iusticiæ suæ sciens tenuit, omnem vitam integram etiam ab ipsa contradicentiũ sibi obtrectatione conseruans. Nam & à Domino suo didicit, vt opera omnia sua etiam gentilis testimonij iudicio laudentur, cùm dicitur: Sic luceant opera vestra E coram hominibus, vt magnificẽt patrem vestrum qui est in cœlis. Sic & Paulus placens per omnia omnibus, neque Iudæis, neque Græcis, neque ecclesiæ scandalum est, ne habeat aduersarius male de se quid loqui, illo quidem obtrectandi studium voluntatémque retinente, quamuis se ille liberum ab omni obtrectationis occasione pręstaret, quod & in hoc sancto in sitim currente cognoscimus. Sequitur enim: *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.)* Cum & conseruantes bonorem suum probabilis vitæ confessione benedicerent, & interioris odij malignitate maledicerent, sed id quod sibi maximè salutare est, sanctus iste etiam dia psalmate interueniente congeminat, indefessæ in nobis confessionis perseuerantiam oportere esse demonstrans.

A strans. Sequitur enim: *Veruntamen Deo subiecta est anima mea, quoniam ab ipso est patiẽtia mea. Quia ipse est Deus & salutor meus, adiutor meus, non emigrabo. In Deo salutare meum, & gloria mea Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est.)* Impellant quidem isti inclinatum parietem, maceriámque iam quassam, & benedicente licet ore, corde maledicant: scit tamen subiectam animam suam Deo esse oportere, quia ab ipso patientia sua sit. Didicit enim ab eo non auertere faciem à sputamentis, nec subtrahere alapis maxillas, nec potandum cum felle acetum renuere, nec post colaphos & flagella maledicere. Ipse enim Deus suus est atque saluator, ipse etiam adiutor, ne de patientiæ huius perseuerantia spéque suæ fiducia motus emigret. In eo enim est B salus & gloria eius & spes, qui se coexcitatum sibi conformem sit cœlesti gloriæ suæ redditurus. Et quia spei huius ipse etiam cæteris, vt propheta sit prædicator, subiecit: *Sperate in eum omnis cœtus plebis, & effundite coram illo corda vestra, quia Deus adiutor noster est.)* Nihil occultum, nihil clausum, nihil obligatum sub Dei confessione in corde retinendum est. Effundendus coram eo omnis affectus est, vt nihil de nobismetipsis fiduciæ sit: sed vt per eum, ante quem nõ tanquam pro peccato effundimus, adiuuemur. Effundenda autem coram eo corda nostra lachrymis & fletibus sunt, secundum illud: Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Vbi est C
Psal. 41. Deus tuus. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, effusionem animæ in lachrymarum profusione esse demonstrans: quia per eas rogandus est, qui est solus fidelis adiutor. Sed officio suo funct⁹ propheta, admonitionẽ suam parui apud impios scit esse momenti: nam continuo diapsalmate intercedente, subiecit: *Veruntamen vani filij hominũ, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.)* Vani homines ipsi vana sperãt, aut in eo sperare sit vanum. Mendaces quoq;, quia impietatis suæ sensu aut falluntur, aut fallunt: & in eo mendaces, vt decipiant in stateris, sub iusticiæ scilicet nomine iniusta peragẽtes. Nam vbi examen dese moderatæ prudentiæ pol- D licentur, ibi studia immoderatæ impietatis exercent: errore se ipsos quẽ à cæteris depellere se professi sunt, implicãtes. Et idcirco ipsi de vanitate in idipsum, illò scilicet recidentes, ex quo se excedere gloriantur. Sed radix maximè iniquitatum in pecuniæ cupiditate est: quam qui appetit, grauissimæ tempestatis naufragio mergitur. Sequitur enim: *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.)* Magnæ enim in hisce desiderij sui & amoris illecebræ sunt: rapiunt ingenia, mentésque pendulas apprehendunt. Non solum itaque non concupiscendæ earum rapinæ sunt, verum ab his voluntas nostra, etiam si præbeantur affluántque;, refrenanda est: E ne desideratæ cupitæque dominentur. Non enim hæc spebus nostris bona sunt coæterna, neque nobiscum aut condescendunt in infernum, aut conresurgunt de inferno. Fides, pietas, continentia, benignitas expetẽda est: & maximè Dei cognitio sectanda est. Cæterùm hæc vana & per naturam sua ad omnem iniquitatũ necessitatem captiosa vitanda sunt, & quod illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, propheta subiecit dicens: *Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique secundum opera eius.)* Semel Deo loquente duo audiuit: & necesse est, ea sibi esse connexa quæ sub vnius sermonis significatione sunt cognita. Ad

A Deum namque in exordio psalmi propheticam confessionem retulerat, dicens: Nónne Deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meũ. Depellendus itaque absolutè fuit Iudaicæ impietatis furor: vt in Deo patre significari doceretur & filius, vt nũc in vno etiam alter ostenditur. Eam enim fidem esse subdendæ Deo animæ suæ testatus est, quia ab ipso esset salutare eius: & salutarem Iesum esse sæpe tractatum est. Semel autem Deo loquente duo intellecta sunt & audita, sicut illud: Pater manifestaui nomen tuum ho- Ioan. 17.
minibus, in patre significauit & filium, vti nunc semel loquente Domino Deo duo hæc audiuit, quia potestas Dei est, &, Tibi Dñe misericordia, quia tu red- B des vnicuique secundum opera eius. Nouit Paulus in vno vtrunque, id est, neutrum sine altero confiteri, dicens: Vnus Deus est, & vnus Dominus: quia & in Deo 1. Cor. 8.
Dominus, & Deus significatur in Domino. Semel itaque loquente Deo hæc duo audiuit, & quia potestas Dei est, &: Tibi Domine misericordia: ab ipso enim salutare eius est. Et filius omnia accepit à patre: & idcirco in eo Dei potestas, vel accepta vel nata est. Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Retributor ergo vniuscuiusque est ille qui Ioan. 5.
iudex est. Sed potestas eius est, à quo vnigenitus Deus est natus in iudicem: & potestas eius à Deo est, qui iudicium accipit à patre, atque ita nec caret potestate C qui iudex est, nec miseratione qui Deus est. Necesse est enim æterei iudicij reus maneat in vno vtrunque non confitens, cum tamen non vnus intelligendus sit esse, qui vterque sit, dicens: Pater in me, & ego in patre, Dominus noster Iesus Christus, qui benedictus est in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXII. David, cum esset in deserto Idumeæ.

DAuid in deserto habitasse libro regnorum continetur: vt qui passiones Domini præfigurabat, etiã tum eas cum desertum habitat prophetaret, vnigenito Deo æque in deserto moraturo. Sed vt sancto viro D congruum, & tanto propheta erat dignum, cum declinans odia impiorum solitudini se dedisset, maximis rerum cœlestium sacramẽtis occupatur: & ab omni humanæ, aut impietatis, aut ignorationis cœtu remotus animum ad ea quibus æternitatis cognitio ac meritũ acquirebatur intendit. Non occupatus, non impeditus communium rerum ac seculi curis, sed in illo solitudinis suæ quieto ociosóq; secreto: cùm nihil in oculos & in mentem offensionis incurreret, solis diuinis studijs negociosus. Et videamus vnde psalmi sermo sit cœptus.

ENARRATIO PSALMI.

E DEus Deus meus ad te de luce vigilo.) Huic planè ad gratulationem cognitionémque Dei dies cœpta est: cui idipsum orandi ad Deũ initium, quod lucis est, Deum quidem vniuersitatis, sed tamen per cognitionis scientiam Deum suum deprecatur. Oratio autem non tam verborũ est quàm affectus, & idcirco subiecit: *Sitiuit tibi anima mea, quàm simpliciter caro mea. In terra deserta, & inuio & inaquoso.)* A Deo igitur penes quem fons vitæ est anima ipsius sitit desiderio intenta potandi, & quidem vniuscuiusque mens ad cognitionem æternitatis naturali quodam fertur instinctu: quia veluti insitũ impressũmquẽ omnibus diuinam inesse nobis animarum originem opinari, cùm non exiguam cœlestis in se ge-

neris cognationem meus ipsa cognoscat. Porrò autem
terrena hęc corpora, quę ad vitiorum cócreta materiã
sunt, dum his quibus quasi naturaliter delectantur in-
fecta sunt, desperant se consequi posse consortiú mu-
núsque cœleste: quasi nõ & animæ naturam vitia cor-
poris, quibus oblectantur inficiant: aut cùm delecta-
tio corporis redundet ad mentem, & non mentem se-
cum corpus retrahat ad oblationis affectum. Necesse
est autem vt in eadem condemnatione sit voluntatis,
quod in eadem est voluntate. Sed nos spiritalibus do-
ctrinis eruditi scimus, & animæ & corpori salutem à
Deo esse datam, si modo post regenerationis gratiam
mentis gladij sensus corporis imbuatur, id est, si non
secundum carnem, sed secúdum spiritum vixerimus: B
quia spiritus carnísque opera secundum Apostolum,
vitiorum & cótinentiæ studijs distinguitur. Arduum
autem, sed maximè verum est æternitatem ita corpo-
ris, vt animæ sperare. Et ideo ad sitim propheta subie-
cit: *Sitiuit tibi anima, quàm simpliciter caro mea.)* Nihil
in se sub infidelitatis ambiguitate retinens incertum,
sed tam simpliciter, quàm anima Deo sitiens, & caro
sua sitiat. Sitit enim non corpori, sed Deo sitiens. Nam
quamuis in eo deserto, & in inuio & inaquoso manen-
tem necessitas ipsa naturæ ad sitim corporis detineret:
tamen etiam per has inedię & sitis passiones scit fidem
probandam esse credétiú, vt magis anima Deo, quàm
corpori sitiat, sitiens & corpori: quia neque fames ne- C
que angustiæ, neque vlla genera passionum à caritate
Dei quæ est in Christo, sint Apostolum separatura.
Sitit ergo Deo sanctus. Et quid sitiat psalmo alio testa-
tus est, cum dicit: Sitiuit anima mea ad Deum viuum,
Psal. 41. quando veniam & parebo ante faciē tuam. Hoc ani-
mæ desiderium. Hæc sitis spei eius est, vt Dei sibi pro-
ueniat aspectus, vt quàm primum raptus in nubibus
Deo Christo obuiam eleuatus appareat, & desiderij
huius affectum, núc quoque propheta declarat. Nam
post sitis protestationem, post deserti & inuij, & ina-
quosi inopiam, quia in his veluti militia, & victoria sit
fidei, subiecit: *Sic in sancto apparui tibi, vt viderem vir-
tutem tuam, & gloriam tuam, quia melior misericordia tua* D
super vitam.) Propheticæ scientiæ est pro gerendis ge-
sta memorare, & hinc frequens autoritas est, cum
aceto potauerint adhuc in passione potandum: cum
disciderint vestem, quæ discindenda pòst esset, vt
nunc in sitim corporis Deo sitiens, ei in sancto suo
talis appareret, in simplicitate carnis, in siti animæ, in
oratione diluculi. Quia non nisi per hæc probati, vel
assumpti habebuntur in Christo, vel ei obuiam rapiē-
tur in nubibus: sed in sancto Dei non aliter apparebút
Deo, quam secundum illud: Qui me vidit, vidit & pa-
Ioan. 14. trem. Atque illud: Ego & pater vnum sumus. Quia in
Ioan. 10. filij, & natura, & nomine, paternæ naturæ ac nominis
significatio continetur, apparens filio: Apparens autē E
filio vel susceptus à filio patri apparebit in filio, atque
vt in sancto apparituros Deo, cuius sancti desiderium,
in hac sitis suæ significatione ostenderet subiecit: *Vt
viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.)* Eum scilicet
videret, qui secundum Apostolum virtus Dei est, &
in gloria Dei est. Visurus autem non ad aliud, quàm
ad consortium æternitatis merendum, & ad regni cœ-
lestis æternitatem sortiendam: quia hęc per miseri cor-
diam Dei vltra vitæ huius beatitudinem præparētur.
Id enim sequitur: *Quia melior est misericordia tua super
vitam.)* Magnum quidem Dei munus est, quod veni-
mus in vitã, & ipsa natura duce nasci nos gratulamur.
Sed quia plena omnium anxietatum, ac dolorum ætas
A nostra est, plus in misericordia Dei spei est quàm in vi-
ta: quia hanc mors ex peccati lege cósequitur, hæc ve-
rò æternitatem ex morte restituit. Sicuti tritici satio ac
dissolutio ipsa tritici cóseruatione præstantior est, hoc
enim Deus prout vult vestit in spica: ita magnum mi-
sericordiæ Dei munus est, si commortui Christo vi-
uamus in Christo. Nam & ipsa Adæ mors, ne æterni-
tatis pœna maneret sub misericordię significatione est
constituta, & Apostolus dissolui se melius sibi esse de-
cernit. Et propheta gaudium mansuræ sibi mortis o- Psal. 115.
stendit, dicens: Preciosa in conspectu Domini mors
sanctorum eius, quia per eam cum peccati lege resolu-
tis demutationis gloriosæ profectu æternitas animæ
B corporísque iam sine peccati corpore repēdetur. Cer-
tus ergo misericordiæ Dei, quæ supra vitam melior
sit, propheta officium gratulationis exequitur, dicens:
*Labia mea laudabunt te Domine. Sic benedicam te in vita
mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.)* Et sermone
suo, & opere laudat Deum, atque benedicit: Nam in
vita sua benedicens in nomine suo manus eleuabit. In
eleuatione manuum non habitum orandi, sed excelsi
operis iudicium significari frequenter docuimus. In
hac igitur vita sua Deum, cum misericordia eius supra
vitas sit melior, laudauit. Est enim & vita post vitam,
qua in Abrahæ finibus viuendum est, in qua Dei no-
men pauperis quiete benedicitur, secúdum illud pro-
C phetæ: Non mortui laudabunt te Domine, neque om- Psal. 115.
nes qui descendunt in infernum, sed nos qui viuimus
benedicimus Domino. Super has igitur vitas miseri-
cordia est: quæ quod oculus non vidit, & auris nõ au-
diuit, & in cor hominis non ascendit, his qui Domi-
num diligunt præparauit. Hanc igitur laudat, atq; be-
nedicit: non etiam nunc ab holocaustis pecudũ, adi-
písque pinguedine sacrificia legis expectans, sed in
sola animæ confessione benedictionísque laude seip- Psal. 49.
sum Deo hostiam statuens, secundum illud: Sacrifi- Psal. 50.
cium laudis honorificabit me. & illud: Immola Deo
sacrificium laudis. & illud: Quoniam si voluisses sacri-
ficium dedissem, vtique holocaustis non delectabe-
D ris: quia literæ ac legis allegoricorum præscriptione
cessante, Deus viuæ intelligentísque hodie sit laudi-
bus honorandus. Subiecit enim: *Sicut adipe & pingue-
dine repleatur anima mea, & labia exultationis laudabunt
nomen tuum.)* Neque illa quasi abominanda condem-
nat, sed hæc vt magis expectata confirmans: cùm sicut
adipe & pinguedine, quæ sacrificiorum primitiæ ha-
bebantur, repleri animam suam exultationis laude de-
poscat. Verum hæc non tam verborum officia quàm
mentis sunt, vt sacrificium laudis ex operum sanctita-
te descendat. Itaque continuo subiecit: *Si memoratus
sum tui supra stratum meum, in matutinis meditabor in te.)*
Meditationem matutinam recordatio nocturna con-
E summat, & idcirco de luce ad Deum vigila: quia ex
strati, id est, ex lectuli puritate, & fiducia & conscien-
tia orationis est matutinæ. Obrepentes itaque sub se-
creto noctis cogitationes Dei recordatione compres-
sit, séque aduersum carnis incentiua luctanté, me-
tus nominis Dei iuuit. Sequitur enim: *Quia fuisti ad-
iutor meus, in velamento alarum tuarũ sperabo.* Dei se me-
ditatione per quam sibi adiutor est protegente. Non
enim ei alia quam placendi Deo cura est, cuius tan-
tum in strato meminit. In eo quoque in matutinis ex
nocturna recordatione meditatur, quia adiutor suus
est: & sub velamento alarum eius exultat, id est, teg-
mine protegentis est tutus. Sed horum omnium hinc
profectus est, hinc causa est, quia sequitur: *Adhæsit
anima*

animæ mea post te, me suscepit dextera tua.) Amoris hæc vis eſt, vt his quos amamus etiam ſi abſentes ſint hæreamus: dum affectum inſitum nequaquam aut locus diuellit, aut tempus. Adhæſit ergo Deo propheta non blandimentis ſeculi, non corporis vitijs amorem ſuũ ab eo caritatémque retrahentibus: quia ſecundũ Apoſtolum adhærens Deo, vnus eſt ſpiritus cũ eo. Et Dominus pro diſcipulis orauit: Pater ſicut nos vnum ſumus, vt & illi vnum ſint in nobis. *Ioan. 17.* Adhærens ergo Deo ſuſceptus à Dei dextera eſt: id eſt, per virtutem Dei quæ ſignificatur in dextera, ab eo qui Dei & virtus & ſapientia & verbum caro eſt factus, aſſumptus eſt conformis gloriæ corporis iam futurus. Et qui ſuſceptus à Dei dextera metum omnem à ſe qui ab inimicis ſuis eſſe poſſit abiecit, fiduciæ ſuæ non tacuit ſecuritatem, neque iuſti iudicij Dei ignorat ſeueritatem, dicens: *Ipſi autem in vanum quæſierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladij, partes vulpiũ erunt.)* In vanum itaque animam ſuam quæſierunt. Secundum enim Euangelium homo cũ corpore animam non perimit, & miſericordia Dei melior ſuper vitas eſt, & hic iam ſuſceptus à dextra Dei eſt. Terræ autem inferiora introibunt, quia chao inuio ſeparatur à ſanctis: & in manus gladij tradentur, quia ſecundum diuitem poteſtas pœnæ, quæ in ore gladij ſignificatur, in impios exeretur. Partes etiam vulpium erunt, fallacium beſtiolarum ſortem adepturi: quia & Herodes eſt vulpes, & vineam ſponſi exterminant vulpes, & foueam ſibi filio hominis caput ſuum nuſquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt: & dæmonum in his ſignificatas eſſe nequitias non dubium eſt, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ eſt. Sed inter hæc audi lætitiam eius, qui humanæ ſalutis gaudium frequenter ad patrem exultauit. *Rex autem lætabitur in Deo, & laudabitur omnis qui iurant in eo: quoniam obſtructum eſt os loquentium iniqua.)* Cauſam cur rex lætetur ſignificat, quia quiſquis in eo iurabit, in Deo ſacramẽti huius religione laudabitur: qui ſciat ſcilicet regem Chriſtum Ieſum, qui etiam Deũ ſuper omnia, qui ſecundum Paulum teſtetur magni Dei ſaluatoris aduentum, qui ſecundum Eſaiam iurans iurauit in Deum verũ. Obſtructum enim eſt os loquentium iniqua, quia prædicetur ex lege, & ex prophetis, atque ab Apoſtolo, in eo nos ante conſtitutionẽ mũdi, & elegiſſe pater, & benedixiſſe doceatur, & ipſe nos excitauerit & collocauerit à dextris Dei in cœleſtibus, & cum videbunt eum in maieſtate ſua iudicare de viuis & mortuis. Per hæc itaq; obſtruetur os loquentium iniqua. Ipſe enim eſt rex in æternum, & in nomine Domini Ieſu omne genu flectetur, cœleſtiũ, & terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſalmus LXIII. In finem pſalmus Dauid.

EXaudi Deus orationem meam cum precor ad te, à timore inimici eripe animam meam. Protexiſti me à conuentu malignantium, à multitudine operãtium iniquitatem. Quia exacuerũt vt gladiũ linguam ſuam, intenderunt arcum rem amaram: vt ſagittent in occultis immaculatum. Subitò ſagittabunt eũ, & non timebunt: firmauerunt ſibi ſermonẽ nequam. Diſputauerunt vt abſconderent laqueos: dixerunt, Quis videbit eos? Scrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum, & infirmatæ ſunt contra ipſos linguæ eorum. Conturbati ſunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerũt. Lætabitur iuſtus in Domino, & ſperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

ENARRATIO PSALMI.

PSalmi ſuperſcriptio hiſtoriam non continet. Simplex eſt, & prophetali ſpiritu æditus, tantum per id quòd, In finem præſcribitur: res non ſui, ſed temporis quo ſcriptus eſt continere teſtatur. Sed quærẽdum eſt, ex qua perſona ſit dictus, quídue ex ſe intelligendum enunciet: nam ſine dubio eſſe ſpiritalis eſt opinãdus. Cùm enim ipſi illi pſalmi qui ſecundum titulorum inſcriptionem res geſtas continere creduntur, in plurimis à tituli ſui & rerum ac perſonarum proprietate diſſentiant, magíſque per æditiones nominum, atque geſtorum ſpiritalium operationum ſignificent effectus: quid de eo erit intelligendum, in quo ſimplex tantum pſalmi, in finem intelligendi inſcriptio continetur, niſi quòd ſpiritalis in eo doctrinæ forma ſit conſtituta? Eſſe autem plures memini, qui omnia quæ in libris pſalmorũ ſcripta ſunt ad perſonã Domini noſtri vnigeniti filij Dei exiſtiment eſſe referenda: nihilque in eis aliud, quàm quod ei ſit proprium contineri. Quæ eorum opinio argui nõ poteſt. Omnis enim ex affectu religioſæ mẽtis hic ſenſus eſt, & caret culpa propẽſiori ſtudio, omnia ei per quem ipſa omnia ſunt, coaptare. Quanquam enim idipſum interdum imperitè fiat: tamen per id quod ad eum cuncta referuntur, neceſſe eſt vt ea quæ ei ſunt propria, verè ac fideliter prædicentur. Cauendum autem eſt, ne dum omnia conuenire in eũ æqualiter opinamur: per aſſertionis huius ſtudioſam intentionem plurimum & diuinitatis ſuæ dignitati, & corporationis ſacramento, & operationum poteſtati, & paſſionis virtuti, & reſurrectionis gloriæ detrahatur. Tenendus igitur modus eſt: diligenter ac cautè conſtituendum eſt, quid de diuinitatis ſuæ natiuitate, quę ei à patre eſt, fuerit prophetatum: quando eius hominis quem aſſumpſit perſona tractetur, vbi operatio, paſſio, & reſurrectio prædicetur: quid verè vnicuique tempori congruat, quando fides gentium nuncietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando doctrina timoris Dei & confeſſionis eruditio ex prophetæ oratione præſtetur. In his enim prophetiæ ſpiritalis ordo conſiſtit. Et ſi Dominus prædicatur, profectus ſcientiæ huius ad fidem vtilis eſt. Si ad timorẽ & confeſſionem eius docemur, Domino formamur, proficimus, acquirimur: vt per paſſionem eius redempti, ita eidem per doctrinæ ſuæ inſtituta placituri. Eſſe autem in præſenti pſalmo quædam intelligo, quę ei homini quem Dominus aſſumpſit aptari poſſe videantur, vbi dicitur: Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Significari enim forte in eo exiſtimabitur Iudæorum conſpiratio: cùm teſtimonia, quibus argui poſſet quærũtur, nec reperiuntur, & omnia ſcrutantium ingenia deficiunt. Dehinc quòd ſagittis paruulorum, id eſt, doctrinis Apoſtolorum vulnerẽtur: aduerſum quos nullam cauſam iuſtæ perſecutionis inuenerint, & ideo defecerint cõtra ipſos linguæ eorum. Hæc quidem non tanquam improbabilia præmittimus. Sed quædam alia in pſalmo ſunt quæ ordinem intelligẽtiæ huius impediant: nõ longè

tamẽ ab his ſermo expoſitionis noſtræ diſſentiet. Exiſtimamus enim non modo Apoſtolorum qui primi fuerunt, ſed cuiuſque ſancti in Domino ſperantis confeſſionem præſenti pſalmo contineri. Inter maximas enim ſeculi tempeſtates, & grauiſſimas humani generis in Deum impietates ſumus conſtituti: cuius fidelem per nos, & veram confeſſionem nunc philoſophia irrideat, nunc hæreticorum furor incurſet, nunc auaritiæ ſtudia condemnent, nunc ambitionis fauor inquietet. Quibus omnibus diſſimulandis, tolerandis, vitandis, & coarguendis, mens noſtra niſi per Deum erudita non ſufficit. Quantis enim & quàm moleſtis diſputationum aculeis Dei prouidentiam, & principalem atque ininitiabilem in creato ab eo mundo dominatum eius philoſophia impugnat: nunc aquis, nũc terræ, nunc atomis, nunc cœlo Dei nomen indulgens. Quàm verò ingenioſo calliditatis vſu fidei doctrinam hæreticus mentitur: quanto deinde audientium periculo opum gloriam auarus affirmat: quanto quoque continentiæ excidio gaudia corporis voluptatum aſſertor exequitur: quàm peſtifera autẽ ambitioſorum in honoris adhortatione facundia eſt. Quibus omnibus peruigil cura, pernox oratio, & æterna ad Deum confeſſio repugnabit. Ob hæc igitur fidei noſtræ & æternæ ſalutis excidia, propheta orare intelligitur in pſalmo: ex perſona ſua quatenus in Deum ſperare nos conueniat oſtendens. Ait enim: *Exaudi Deus orationem meam, cũ tribulor: à timore inimici eripe animã meã.)* Ingruẽtibus his quæ ſuperius memorauimus, per quæ fides noſtra & ſpes periclitatur: ad eum qui ſolus mederi his poteſt refertur oratio. Metus eſt enim, ne infirmam per naturam & conſortium carnis animam, vndique ſubrepentium illecebrarum æſtus abſorbeat. Adſunt nanque quotidie, & pugnant blandimentis fallacibus, quaſdam machinas excidii admouentes. Itaque ad doctrinam cœleſtis eruditionis peruigilem curam fidei impendere admonemur: timere inſidiantem ſemper hoſtem, ne incautam ſecuritatem noſtram ipſe in ſpeculis poſitus incurſet. Vigilandum ergo in oratione Dei eſt, & ſemper orandum: vt cùm fatigari anima & affligi ſubrepẽtium illecebrarum aculeis cœperit, Deus ſemper oratus exaudiat, nóſque ab his quæ timemus eripiat. Ait enim: A timore inimici eripe animam meam. Deus enim non tantum tum orandus eſt, cùm quæ timentur ingruerint, ſed timẽda ea ſunt quæ cùm cœperint adeſſe, dominantur: & ſemper atq; indefeſſis precibus orandus eſt, vt nos à timore eorum quorum dominatum timemus eripiat. Scriptum enim in prouerbijs eſt: Cùm vocarem non exaudiſtis, & cũ extenderem verba non intendiſtis, ſed inania feciſtis. Et ego perditionem veſtram irridebo. Erit ergo cùm inuocabitis me, & ego non exaudiam. Propheta ergo licet prior tempore, non tamen eorum quæ poſtea dicerentur ignarus eſt: ſed impendentibus ſemper tribulationibus anxius, & ad omnem timorẽ inimici ſolicitus, Deum orat ob ea quæ timet: & vt ſecum in tribulatione ſit, & vt exaudiat deprecatur. Neque enim Dei miſericordiã metus noſter, ſed fides promeretur: & longæ præparationis documẽto opus eſt, vt mereamur audiri. Meminit ergo propheta ab his ſe omnibus precantem liberari: & docet orationem ſuam non ex dominatu eorum quæ timuerit, ſed ex merito eſſe fidei exauditvm. Ait enim: *Protexiſti me à conuentu malignantium, & à multitudine operantium iniquitatem: Qui exacuerunt vt gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram, vt ſagittent in obſcuro immaculatum.)*

A Non hic propheta arma bellica, nec enſes, aut iacula, aut tormenta arcuum pertimeſcit. Omnis enim in lingua timor eſt: huius gladios & ſpicula metuit, ab his quidem fide ſua tutus. Ait enim: Protexiſti me à conuentu malignãtium. Sed arcus homicidæ linguæ ſemper intentus eſt, & acumen gladij in lingua eius præſto eſt. Volant autem letales eius ſagittæ, & non ambiguum eſt quid efficiant: ſcilicet vt ſagittent in obſcuro immaculatum. Et proprietas verbi intelligenda eſt. Non ſanctum, non fidelem, non iuſtum, ſed immaculatum ſagittant eum, cui per ſacramentum Baptiſmi, ſordes & maculæ veterum criminum recens ablutæ ſunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondum doctrinis B ſpiritalibus eruditum: nondum contra hæc pugnacis linguæ arma certantem, ſed ſimplicem & ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. Hunc ergo ſine metu contradictionis alicuius, intento iampridem arcu, per rerum ignorantiam in obſcuro poſitum vulnerabũt. Ait enim: *Subitò ſagittabunt eum, & non timebunt.)* Naturã ſimplicem, & immaculatam, nouitate imperitam. Hãc enim fallunt, huic occultos laqueos prætendunt, inſidiarum ſecretis latentibus gloriantes. Sequitur enim: *Firmauerunt ſibi verbum malum, diſputauerunt vt abſconderent laqueos. Dixerunt, Quis videbit eos?)* Tempus diſcernitur & inferẽdi vulneris, & conſilij firmati. Nam cùm dicitur: Subitò ſagittabunt, futuri temporis o- C pus docetur. Cùm autem, Firmauerunt verbum malum: iam ex præterito conſilium firmatæ pridem voluntatis oſtenditur. Semper enim excidia aduerſus fidem præſto ſunt, & occultis ac fallentibus inſidijs peſtiferæ adhortationis doli adiacent, quos à raris quibuſque conſpici opinantur. Et ideo dictum eſt: Abſconderunt laqueos & dixerunt: Quis videbit eos? Si enim hæreticus peruertere fidem tentet, incredibile eſt quantis eam dolis ſubuertere contendat. Si ſpem æternitatis noſtræ philoſophus impugnet: mirum in modum omne bonum præſentis vitæ ponet in corpore, omni ingenij ſui alacritate ea, quibus doctrinæ cœleſtis inſtitutio ſubrui poſſit, vterque ſcrutantes. Sed D quid ad Deũ humana peruerſitas? Quid aduerſus opificem operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumentationis ſuæ quæſtiunculis excidium veritatis, deficiet tamen in veritatis diſtinctione falſitatis aſſertio, atque ideo ſubſequitur: *Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.)* Defectio ſcrutantiũ, defectionem ſuperuacuæ contra Deum adhortationis oſtendit. Quæ enim non labefactabuntur ingenia, contradictioni veritatis intenta? Rimentur licet omnia naturalium cauſarum ſecreta, peruicacíque ſtudiorum ſuorum vigore ipſa cœleſtium motuum interna ſcrutentur: in ipſa tamen operis ſui intẽtione deficiẽt, doctrinis ſpiritalibus refutati. Qui enim fortuitis mo- E tibus agi omnia docent: audient à nobis æternæ virtutis Deum nõ in fortuitis manere, ſed eſſe mundi creatorem, indefinitæ vt eſſentiæ, ita & virtutis. Ipſum à nemine, ſed ex eo omnia, moderantem ea ipſa omnia & continentem. Qui verò prædicabit animæ cũ corpore occaſum, audiet animam non eſſe terrenam, ſed ex afflatu Dei ortã, elementis corporis admiſceri: mortem autem non interitum eſſe, ſed diſceſſionem eius à corpore. Qui autem reſurrectionem carnis abnegabit: ſciet nõ difficilem eius inſtaurationem futuram ei, cui inchoatio prima ſit facilis. Porrò qui curam humanæ conuerſationis Deo auferet, cognoſcet æterni regni Deum iudicẽ: neque hominem idcirco tãtum conditum vt eſſet (quid enim eſſe hominẽ Deo vtile fuit?)

ſed

sed vt in cognitionem Dei editus, profectum sibi ex opificis sui cognitione speraret. Iam si fidẽ hæreticus destruet, Dei filium semper esse cognoscet, nullo à patre interuallo temporis separatum: ipsum esse verbum, virtutem, sapientiam Dei: hunc mundi opificem fuisse, hunc & hominis conditorem: hunc prima mundi crimina diluuio abluisse: hunc Moysi legem dedisse; hunc in prophetis fuisse, & per eos ingentia illa corporationis & passionis suæ sacramenta cecinisse: hunc in corpore resurgentem caducæ carni claritatem spiritalis gloriæ intulisse, & in naturã diuinitatis suæ terrenæ corruptionis absorbuisse primordia. Deficient igitur aduersum ista scrutantes: & per virum doctrina Dei eruditum, & in altum humilitatem cordis sui erigentem, hæc diuinæ operationis præconia proferentur: ita vt hæc eminentia Dei eorum ipsorum, qui hęc audiant cõfessione laudetur. Atque ideo ita sequitur:

Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.

Cognita enim scrutantium defectione, & accedente homine cordis alti, magnificentia diuinæ bonitatis agnoscitur. Quãtus autem fiet doctrinæ spiritalis profectus? Nam quis non magnificabit Deum, quem mũdi huius cognouerit conditorem? Quis non metuet, quem iudicem sciet? Quis non renasci in innocẽtiam volet, cùm peccati remissionem sacramentum nouæ nouitatis indulgeat? Quis non à peccato desinat iam renatus, & in innocẽtia velit paruuli permanere, cum talium sciat regnum esse cœlorum? Hæc professio nostra scrutantium ingenia debilitat: hæc doctrinæ spicula quæ per regeneratorum exordium sagittæ sunt paruulorum, stultas disputationes, & ridicula de Deo dogmata vulnerant. His aduersari profanæ linguæ cõtradictio nõ potest: ad horum omniũ disputationum, & adhortationum nostrarum fidem, & trẽpidatio abnuentium & metus est audiẽtium. Annunciatis enim operibus Dei, tunc incipient facta eius intelligi, tunc in his lætabitur iustus, tũc cum omnes recti corde laudabunt. Et hoc ipsum psalmus ita edocet:

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & nihil habuerunt contra ipsos linguæ eorum. Conturbati sunt omnes qui videbãt eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Aduersus vulnerantes sagittas paruulorum loqui aliquid aduersantium lingua non habuit. Et qui videbant paruulos sagittantes, conturbantur & metuunt: cùm in se errores istos recognoscunt: cùm diem iudicij & retributionem actæ vitæ in corpore agnoscunt: cùm opera Dei audiunt, & facta eius intelligunt. In his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. Ob hæc Deum qui recto corde sunt laudant: scientes esse remissorem peccatorum, mortis peremptorem, & diaboli bellatorem, iudicem seculi, æternitatis largitorẽ Deum & Dominum nostrum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus LXIIII. In finem psalmus Dauid.

TE decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem. Exaudi orationem, ad te omnis caro veniet. Verba iniquorum præualuerunt super nos, & impietatibus nostris tu propiciaberis. Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finiũ terræ, & in mari longe. Præparans montes in virtutes tua, accinctus potentia: Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. Turbabuntur gentes, & timebunt omnes qui habitant fines à signis tuis: exitus matutini & vespere delectationis. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumẽ Dei repletum est aquis: parasti cibum illorum, quoniã ita est præparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: in stillicidiis eius lætabitur exoriens. Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & cãpi tui replebuntur vbertatẽ. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouiũ, & conualles abundabunt frumento: etenim clamabunt & hymnum dicent.

Enarratio psalmi.

OPportunè superiorem psalmũ hic qui subiacet consecutus est. Est autem & ipse, in finem: & congregationem gentium, quæ Dominum laudaturæ sunt nunciat, & ipse huius interpretationes nostræ fidem reddet. In exordio autem eius secundum consuetudinem suam propheta orationem omnem ad Deum dirigit. Omnis enim nobis res atque sermo cum confessione Dei ineundus est. Sed sciens propheta plures pro diuersitate rerum ac studiorum in superuacuis demorari: specialem & proprium Dei à nobis honorem requirit, dicens:

Te decet hymnus Deus in Sion.

Sion mons quidem Hierusalem adiacens est: sed montem hunc eiúsque nomen, atque etiam vrbis ipsius ecclesiam, quæ corpus est Christi, nuncupatam semper accepimus in psalmis, Domino dicente: Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum eius. *Psal. 2.* Et ne in regno eum collis huius constitutum arbitrarentur: in prophetis, atq; etiam in Euangeliis dictum est: Gaude valde filia Sion, prædica filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi. *Zach. 4.* Et Apostolus: Ea autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. *Gal. 4.* Hymnus ergo hic Deo condecet, qui sit in Sion spiritali & ecclesiastico cantico innocens, & Dei laudibus dulcis. Omnia autem superstitionum genera quæ extra religionem Dei sunt condemnat. Plures enim sunt in diuersissimo erroris profundo locati, qui doctrinæ suæ peruersitatem quadam inanis laboris probitate commendent. Cernimus namque nudis philosophos corporibus algere: ipso etiam coniugiorum vsu magistri abstinent: hæretici sicco panis cibo viuunt. *Hæreticorũ hypocrisis.* Sed qui tandem ociosi huius propositi profectus est? Totum hoc inane atque ridiculum est, & cum ipsis superstitionis causis miserabile. Deo ergo vouenda sunt, contemptus corporis, castitatis custodia, ieiunij tolerantia. Atque ideo ait:

Et tibi reddetur votum in Hierusalem.

Vota enim tantum ecclesiasticæ religionis vtilia sunt: quæ cùm & dignis Deo cantionibus, & propositæ in ecclesia obseruantiæ studio probantur: tum digni erimus pro quibus Deum sanctus spiritus interpellet. *Vota qualia debeant esse.* Idem namque per prophetam loquitur, & docet. Ipse autem secundum Apostolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat, atque ideo hic ita dictum est:

Exaudi orationem.

non enim subsequitur, meam: vt dicentis persona *Cur non addatur, meã.*

possit intelligi. Licet enim multi tanquam hoc deesset
addiderint, non tamen in authenticis extat. Prophe-
ta enim nó suo sensu, sed inspiratus hæc loquitur: Ex-
audi orationem: sequitur vt quorum oratio sit exau-
dienda demóstret, nec longè expectationem nostram
differt. Subiécit enim:

Omnis caro ad te veniet.

Humani generis vniuersitatem, scriptura sub carnis
nomine designat. In lege scriptum est, & dixit Deus:
Gen. 6. Nó permanebit spiritus meus in hominibus istis, quo-
niam caro sunt. Et in eadem: Quoniam corrupit om-
Ioel. 2. nis caro viam eius. Et in propheta Dominus: Et ef-
fundam de spiritu meo super omnem carnem. & in E-
Ioan. 1. uangelio: Et verbum caro factum est, & habitauit in
nobis. Huius igitur humani generis orationem exau-
diet Deus, quod vanis infœlicium superstitionum do-
ctrinis tenebatur: cùm præcepta gentilia omnes eos
ad studium impietatis imbuerent, Deum in lignis, &
saxis, & metallis prædicando, & mundi opificem, atq;
animæ nostræ parentem intra inanem materiem col-
locando. Hinc igitur errorem gentes fatentur, quòd
eos philosophiæ facundia detinuerit in errore: scien-
tes tandem vetera delicta sua, & antiquæ impietatis
crimina Deo propicianda esse per Christum. Ipse e-
nim secúdum Apostolum nostra placatio est, ait nam-
Rom. 3. que: Quem proposuit Deus placationem per fidem
1. Ioan. 2. in suo sanguine. Et iterum: Ipse est placatio pro pec-
catis nostris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens:

Verba iniquorum præualuerunt super nos, & impietates nostras tu propiciabis.

Sed qui tandem propiciationis effectus est: vel quid
proderit errorem gentilem reliquisse, & doctrinam
impiam spreuisse? Et idipsum non dissimulauit, di-
cens:

Beatus quem elegisti & assumpsisti, vt inhabitet in tabernaculis tuis.

Omnis quidem caro veniet: id est, ex omni homi-
num genere congregabuntur. Sed beatus est quisquis
Matth. 22. fuerit electus. Multi enim secundum Euangelium vo-
cati sunt, sed pauci electi. Electi autem sunt nuptiali
veste conspicui, puro atque integro nouæ natiuitatis
corpore splendidi. Itaque non res indiscreti iudicij
electio est: sed ex meriti delectu facta discretio est.
Beatus ergo quem elegit Deus. Beatus ob id, quia e-
lectione sit dignus. Scire autem nos conuenit, hic bea-
tus in quam rem fuerit electus, scilicet ad id quod se-
quitur: Inhabitabit in tabernaculis tuis. Omnis per-
fectio bonorum, inhabitationis cœlestis est requie.
Multas mansiones Dominus in cœlis esse testatur: sed
patrem orat, vt Apostoli vbi & ipse sit maneant, dicés:
Ioan. 17. Pater quos mihi dedisti, volo vt vbi ego sum, ibi &
illi sint mecum. Ex plurimis mansionibus, Apostolo-
lis suis eam quæ sibi est propria cómunicat. Scit pro-
pheta quanta beatitudo sit in tabernaculis Dei esse,
Psal. 83. alio loco dicens: Concupiscit & deficit anima mea in
atria Domini. Sed ob id bonorú cœlestium spes ad-
imitur, si non omnes ad cohabitationem Dei eligen-
tur. Plures enim mansiones diuersæ dignitati habi-
tantium præparátur. Sed licet diuersa sit dignitas: dif-
fert enim stella stellæ in gloria: tamen quotquot ha-
bitationis (variis licet) digni habebuntur, fidei fructú
& honorem cœlestis gloriæ sortiétur. Post enim bea-
titudinem eius, qui ad habitádum in tabernaculis Dei
fuerit electus, hoc sequitur:

Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est téplum tuum mirabile in æquitate.

A His ergo bonis domus Dei replebimur, quia in ta-
bernaculis Dei beatus habitabit. Et quidem interim
bona domus quæ sint possumus æstimare: ecclesiæ sci-
licet munera, quæ ei secundum multiplicem fructum
Christus indulsit, quia & ipsa secundum Apostolum
Dei est: Vt scias, inquit, quemadmodum oporteat in *1. Tim. 3.*
domo Dei diuersari, quæ est ecclesia Dei viui: colum-
na, & firmamentum veritatis. Hæc ergo habet trice-
simum sexagesimum cétesimúmque fructum. His er-
go bonis domus Dei fides credétium explebitur, quæ
interim donorum diuisionibus adornatur, sicut scri-
ptum est: Huic enim datur sermo sapientiæ, alij verò *1. Cor. 12.*
scientiæ, alij fides in eodem spiritu: alij dona sanatio-
B num, alij genera linguarum, alij interpretatio sermo-
num. Verum sunt & alia plena & perfecta domus Dei
munera, nequaquam naturis carnalium sensuum æsti-
manda. Nouit hæc vsque ad tertium cœlum Aposto-
lus raptus: & prædicat, dicens: Quod oculus non vi- *1. Cor. 2.*
dit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: quæ
præparauit Deus his, qui diligunt eum. His igitur do-
mus Dei bonis replebimur, & meritum percipiendo-
rum horum fructuum docet, dicens: Sanctum est tem-
plum tuum mirabile in æquitate. Omnia namque cre-
dentium corpora templum Dei esse Apostolus docet,
dicens: An nescitis quod templum Dei estis, & spiri- *1. Cor. 3.*
tus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corru-
C perit, corrumpet & hunc Deus. Templum enim Dei
sanctum est. Ornandum ergo hoc templum Dei est
sanctitate atque iustitia: vt bonis domus Dei replea-
tur, vt æquitatis ac fidei operibus mirabile sit. Domú
autem Dei etiam ipsum assumptum à Dei filio homi-
nem intelligere erit promptum, quia in eo habitat o-
mnis plenitudo diuinitatis: & per naturæ proprietaté
in eo pater habitat, bonis eius, id est, virtutis, gloriæ,
æternitatis, vnumquenque replendo qui se templum
Deo sanctum & mirabile in æquitate seruauerit. O-
mnium itaque nostrûm spes ista est: vt bonis domus
Dei repleamur, vt sanctum & mirabile templum illius
simus. Beati quidem sunt qui iam à Deo ad habitan-
D dum in tabernaculis eius electi sunt. Sed festinare nos
in consortium huius beatitudinis congruum est, ope-
rationibus id atque orationibus expetentes, ob quod
ita sequitur:

Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe.

Non competit hæc oratio Iudæo. Et quanquam
hic liber legis sit, prophetia tamen non est gentis v-
nius. Spes enim hæc omnium finium terræ est: & qua-
cunque se habitabilis mundi huius temperies exten-
dit, omnibus Christus in spe est. Quinetiam interni
atq; externi maris insulæ in huius nominis virtute re-
quiescunt. Spes enim omnium finium terræ, & in ma-
E ri longè est. Sed spem oportet non ex inani esse præ-
sumptam: ne magis sit incertorum præsumptio, quàm
expectatio cognitorum. Itaq; cur in eo spes omnium
sit, in consequentibus docet, dicens:

Præparans montes in virtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius.

Ad terrenorum montium naturam sermo iste non
pertinet: firmati enim sunt, non præparati. Præparati
autem, futuræ operationis est cœptum. Dehinc
memoratorum montium præparatio, in accinctu po-
tentiæ ac virtute est. Terra autem omnis ex nihilo
est iussa subsistere, résq; ea potétiæ nó eguit accinctu,
quæ ex iubédi facilitate pédebat. Vtile est autem co-
gnoscere sicubi in scripturis montium facta est métio.

Ait

Mich. 1. Ait namq; propheta: Audite populi omnes, & attendat terra & omnes habitantes in ea. Et erit vobis Dominus Deus in testimonium, Dominus de domo sancta sua. Propter quod ecce Dominus descendet de loco suo, & descendet super excelsa terræ, & conteret montes subtus se, & valles liquescent tanquam cera à facie ignis propter impietatem Iacob. Hæc omnia *Psal. 17.* propter peccata domus Israel. Et rursum: Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt, quoniam iratus est his. Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succẽsi sunt ab eo, inclinauit cœlum, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Et in consequentibus: Misit sagittas suas & dispersit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Et in his quantum lectio docet, descensionem Domini de cœlo per prophetam Spiritus sanctus ostendit, motum terræ, montium trepidationem: ob id quia bis Dominus iratus sit fumo de ira eius exorto, igne deinceps de conspectu eius accendendo. In fumo qui ascendit, *Psal. 52.* præteriti temporis res est. In igne autem accendendo, futuri significatio continetur. Dehinc ne quicquam de natura hebeti & immobili dictum existimaretur: hos montes sagittæ missæ dispergunt, & fulgura multiplicata conturbant. In hoc igitur montium nomine omnem supereminentem virtutem intelligi oportet: quæ se contra Deum exaltans atque efferens, *Luc. 18.* iræ Dei subdidit. Descendens igitur Deus verbum, assumptum sibi hominem potentia accingẽs, primum hæc cacumina montium depressit, diaboli scilicet & suorum contumacem excellentiam protriuit, quos per hanc primæ obtritionis potestatem, pœnæ æternæ iudicij præparauit. Seruauit autem hanc eandem propheta rationem, dicens: Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à conspectu eius ardescet. Fumus enim eos interim arsuri ignis inuoluit, atque od id in præsenti psalmo ita scriptum est: Pręparans montes in virtute tua accinctus potentia. Accinctio potentiæ, eis quod indigebat corpori coaptatur. Non enim virtus accingitur: sed in virtute Dei potentia, homo quem Dominus assumpsit accingitur. Contemplandum autem est, quid præparationem montium subsequatur.

Qui conturbat fundum maris sonum fluctuum eius.

Conturbat non mare, sed maris fundum: neq; fluctus eius, sed sonum fluctuum. Mare autem vt prophetiæ sermo edocet, pro seculo nuncupatur, vt ait: Superinducet Dominus machæram terribilem & ma- *Esa. 27.* gnam, super draconem serpentem prauum, & perimet draconem qui in mari est. Et iterum: Mare hoc magnum & latum, ibi requiescet draco quem figurasti ad illudendum ipsum. Vel certe illud absolutius: Ve- *Psal. 103.* ni in altitudinem maris, & tẽpestas demersit me. Montes igitur, id est, aduersariæ omnes supereminentésque virtutes pœnæ iudicij præparantur, & maris fundamenta turbantur. In harum enim inimicarum virtutum fiducia seculum consistebat, & hæc in inuisibilibus seculi huius profundis latebant. Sonus autem fluctuum cum fundo maris perturbatur. Turbato enim diabolo, omnia terroris sui ministeria turbantur: & ipse in quo gentes pauebant, aduersantium potestatum sonus trepidat. Recordemur vatum murmura, & inconditos bacchantium fremitus, & nonnunquam cõfuso audientium sensu incertum nescio quid simulacrorum æra sonuisse, omnem denique prophano cerimoniarum cantu mundum resultantem. Nunc verò Domino Christo prædicato silere omnia confutata &

A trepida, cùm hi templorum & gentium dij virtute fidelium subûciuntur ad pœnam: cùm credentium verbis torquentur, laniantur, vruntur, & inuisibiles nobis atque incomprehensibiles naturæ verbo continẽtur, puniuntur, abiguntur, cùm vates silent, cùm muta sunt templa. Per hæc itaq; iam iudicio præparãtur. Et præparatio ista quid proficit? proficiunt namq;: Turbabuntur gẽtes, & timebunt.) Cernẽtes scilicet deos suos mutos, & tantum ad impositionem manuum nostrarum pœnæ suæ vocibus ingemiscentes. Sed post turbationem gentium alij timebunt: timorem enim erit illatura turbatio. Nunquid omnes qui & turbabũtur timebunt. Non vtique omnes, qui turbabuntur, B timebunt. Qui ergo timebunt?

Qui inhabitant fines.

Non subiecit scriptura (vt assolet) fines terræ. Non enim hic de terræ finibus loquebatur: dehinc sermonis ratio non patitur vt ita dictum existimemus. Ait enim: Qui inhabitant fines. Nunquid & gentes quæ intra fines sunt non timebunt? & terrarum tantum extima Deum metuent, ab eius metu cæteris quę in medio habentur alienis? Finis autem est non res ipsa, sed rei extimum. Extimum verò est, in quo res ipsa deficiet. Qui ergo fines inhabitant? scilicet qui in carne positi, neque in totum adhuc secundũ carnem agunt, neque iam omnino finem peccati per desinẽdi à pec- C catis consuetudinem tenent, sed volentes desinere, nec penitus desinentes, & finẽ etiamnum, id est, quandam proximam defectionem peccati, carne habitantes, nec à carne absunt, nec in totum interna carnis exercent. Apostolus autem cùm in corpore sit, peregrinatur à corpore: Apostolus cùm in vita sit, quotidie tamen moritur: viuit autem iam non ipse, viuit verò in eo Christus. Omnes ille fines ambiguæ voluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatíque habitat, peregrinando à corpore dum in corpore est, & quotidie moriendo Deo viuit, & iam non ipse in se viuendo, sed Christus. Cæterum timentium trepidatio ex ambiguæ habitationis incerto est: dum adhuc D habitando fines timent, nondum penitus quod iam habitatum sit transeundo. Et tamen desinendi voluntate in fine iam habitent desinendi. Sed videamus, hi qui fines habitant cur timebunt, & vnde illis metus ingruat. Neque id occultum est. Sequitur namque:

Et timebunt qui inhabitant fines à signis tuis.

Metus ergo omnis à signis est. Sed quæ hæc erunt signa?

Exitus matutini & vespere delectationes. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletari eam. Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua.

E Ab his igitur signis metus ortus est. Est enim magnum in singulis quibusque eorum signum. Nam post præparationes montium in accinctu potentiæ & conturbationem fundi maris, & sonitus fluctuum eius, progressus ecclesiæ in matutinum, & vespertinorum hymnorum delectationes, maximum misericordiæ Dei signum est. Dies in orationibus Dei inchoatur, dies hymnis Dei clauditur, secundum quod dictum est: Suauis ei sit laudatio mea. Et rursum: E- *Psal. 105.* leuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Succedit igitur ex hoc sequens signum: Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Terra hæc qua vtimur non locupletatur, sed ex fructuum suorum vbertate locupletat. Non ergo in eam

sermo conueniet, quæ & locupletandi se caret sensu,
& cuius id est vt locupletet officium. Visitauit autem
Deus terram, id est, humani generis natiuitatem: eáq;
visitata à Deo multiplicatis gratiarum muneribus di-
1.Cor.1. tescit, Apostolo dicente: In omnibus ditati estis in i-
pso, in omni verbo & scientia. His enim bonis reple-
mur, & sine cessatione potandi quotidie bonorũ cœ-
lestium munus haurimus, pleni diuinis copiis atque e-
brij. Locupletatio enim ostensa est esse ea quæ supe-
rius nuncupabatur ebrietas, & locupletationis atq; e-
brietatis huius fructus est contuendus. Et qui hic tan-
dem sit non tacetur:

Flumẽ Dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quo-
niam ita præparatio sua.

Et de flumine ambigendi locus nullus est. Ait enim
Psal.45. propheta: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.
Ioan.4. Et ipse Dominus in Euangeliis ait: Qui biberit ex a-
qua quam ego dedero, flumina de ventre eius fluent
Ioan.7. aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Et iterum: Qui
crediderit in me (sicut scriptum est) flumina de ventre
eius exient. Hæc autem dicebat de spiritu sancto quẽ
accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen
Dei aqua repletur. Spiritus enim sancti muneribus
mundamur, & in nos ex illo vitæ fonte fluuius Dei a-
qua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum pa
ratum. Et quis hic cibus est? Ille scilicet à quo ad Dei
consortium præparamur: per communionem sancti
Communio corporis Christi. corporis in communionem deinceps sancti corporis
collocãdi. Id enim præsens psalmus significat dicens:
Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio
sua. Quia cibo illo quamuis in præsens saluemur, ta-
men in posterum præparamur. Seruat autem consue-
tudinem suam propheta, vt tempora de quibus loqui-
tur distinguat. Superior namque sermo tanquam de
præterito fuit: quæ autem adhuc gerenda erant, ge-
rendorum fide & scientia tãnquam iam gesta memo-
rauit. Vt autem ea omnia futuri temporis doceret es-
se, ait:

Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: in stil-
licidiis eius lætabitur cùm exorietur.

Omnis hic orantis est sermo, vt ea quæ commemo-
rata sunt Deus expleat deprecantis. Terra autem visi-
tata inebriata est. Et quomodo nunc riui eius inebriã-
tur? Sed meminisse debemus, quòd si quis ex aqua Do
mini potauerit, flumina de ventre eius effluent. Ergo
potatione aquæ opus est vt flumina fluant. Inebria-
mur autem ipsi, cùm spiritum sanctum qui fluuius est
nuncupatus accipimus. Dehinc, quia ex nobis diuersi
gratiarum riui emanent, orat propheta vt hos eosdem
Dominus inebriet: vt his inebriatis & dono diuini
muneris perfusis generationes nostræ multiplicentur,
terra scilicet bona secundum Euangelicam compara-
tionem, verbi semen excipiens fructu trigesimo & se-
xagesimo & centesimo ditescat. Est autem nobis per
sacramentum baptismi renatis maximum gaudium:
cùm quædam in nobis spiritus sancti initia sentimus,
cùm subeat nos sacramentorum intelligentia, prophe-
tiæ scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas, sanatio-
num charismata, & in dæmonia subiecta dominatus.
Hæc enim tanquam stillicidia nos penetrãt, quæ pau-
latim cœpta fructu multiplici exuberant. In his ergo
stillicidiis cùm exorietur terra lætabitur. Sed stillici-
dia multiplicantur vt riui sint, riui autem inebriantur
vt flumina sint. Consequens autem est vt omnem ex-
pectationem nostram propheta confirmet: & doceat
quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ

A visitatio & eius inebriatio, & fluminis plenitudo con-
summationis habitura sint. Docet itaque in his quæ
consequuntur dicens:

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui re-
plebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatio-
ne colles cingentur. Induti sunt arietes ouium, & cõualles ab-
undabunt frumento, etenim clamabunt & hymnum dicent,

Annum benignitatis Dei ex propheticis atque A-
postolicis doctrinis cognouimus. Dictum est enim ex Esa.16.
persona Domini: Spiritus Domini super me, propter-
ea vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Præ-
dicare captiuis remissionem, & cæcis visionem, voca-
re annum Domini acceptum, & diem retributionis
B annum æterni & beati illius seculi sine dubio decla-
rat. Namque bonitatis Domini hic annus est, quo e-
runt indefessa illa benignæ retributionis tempora au-
spicanda. Huius igitur anni Dei benedicet coronam,
iucundissimus & suauissimus visitatæ terræ inebriatæ-
que fructus. Hæc enim Christi est, depulsa corporum
nostrorum corruptione & perempta mortis potesta-
te, victoria. Hæc corona sanctificatæ terræ nostræ flo-
re benedicta est, Dominus sanctorum suorum choro
atque ambitu gloriosus. Tunc vbertate campi reple-
buntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles ex-
ultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur.
Illud enim retributionis est tẽpus. Sed discrimẽ ꝑtius
C retributionis est contuendum. In campis enim quorũ
in cultura vsus est ea quæ sub lege & cultura Dei fue-
rint opera, vbertatem consequentur. Vbi autem fines
deserti pinguescent, ecclesiæ quæ deserta diu fuit, po-
pulus repromissionis bonis opimatur. In collibus ve-
rò exultatione accinctis, gloriosa martyrum gaudia
nunciãtur. Hi enim sunt terris cæteris celsiores. Cùm
autem arietes ouium induentur, æterna illa & beata
patriarcharum & prophetarum & apostolorum (qui
duces gregis sancti sunt) vestis ostenditur, de qua ait
beatus apostolus Paulus: Oportet enim corruptibile 1.Cor.15.
hoc induere incorruptionem. Et iterum: In quo no- 2.Cor.5.
lumus dispoliari, sed superindui, vt absorbeatur hoc
D mortale à vita. Hoc ergo indumento arietes ouium
induuntur, & gloriosæ immortalitatis habitu vestiun-
tur. Sed quanquam diuersa retributionum dona mon-
strata sint, spem tamen præter hæc non exiguam mise-
ricordiæ suæ Deus tribuit, dicens per prophetam:

Et conualles abundabunt frumento.

Humiliores scilicet, sed tamen non impiæ fidei at-
que operis homines, fructum vitæ sortientur. Non e-
nim vbertate replebuntur vt campi, neque ex deserto
pinguescent, neq; exultatione accingentur vt mõtes,
neq; tanquã arietes ouium induẽtur, in quibus omni-
bus indefinitæ gloriæ munus ostenditur: sed frumen-
to abundabunt, viuendi scilicet substantia non care-
E bunt, quia per infirmitatem fidei humiles sunt, & edi-
tis circum se collibus valliũ more depressi. Ac ne pro-
pheticus sermo hos campos, hæc deserta, hos colles,
hos arietes, hæc conuallia quæ aspectui nostro subia-
cent, voce & sensu carentia significare existimaretur,
adiecit:

Etenim clamabunt & hymnum dicent,

Dei scilicet laudes ob hæc diuersa retributionum
præmia indefessis & maximis vocibus concinentes.

In finem canticum Psalmi. Psalmus LXV.

IVbilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini
eius, date gloriam laudationi eius. Dicite Deo,
quàm terribilia sunt opera tua, in multitudine virtutis
tuæ

tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, & psallat tibi: psalmũ dicat nomini tuo. *Diapsalma.* Venite & videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominum. Qui conuertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pede: ibi lætabimur in ipso qui dominatur in virtute sua in æternum. Oculi eius super gentes respiciunt, qui in iram prouocant non exaltentur in se. *Diapsalma.* Benedicite gentes Deum nostrũ, & obaudite vocem laudis eius. Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos. Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorsum nostrum: imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boues cum hircis. Diapsalma. Venite & audite, & narrabo vobis omnes qui timent Deum, quanta fecit animæ meæ. Ad ipsum ore meo clamaui, & exultaui sub lingua mea. Iniustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiet Deus. Propterea exaudiuit Deus, & intendit voci orationis meæ. Benedictus Deus qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.

SVperscriptio psalmi à superiore eo distat, quòd in se habet canticum psalmi, cùm in anteriore psalmus cantici editus sit. Cæterùm æqualiter præscribuntur in finem. Itaque secundum illam quam in exordio attulimus de titulorum inscriptione rationem, perspicuum est, psalmum hunc ob adepta per meritum boni operis spiritalis doctrinæ instituta cantari. Quia quando in superscriptione psalmus cantici est, per cognitionem cœlestium prædicationum gesta boni operis continentur in psalmo. Cùm autem canticum psalmi est, ex operationibus obedientia adepta, spiritalis sciẽtiæ hymnus ostenditur. Canticum enim vocis officium est, psal-
D mus autem ex coaptatione (quam harmoniam nuncupant) organis comparatur: fitq; ex imparibus ac dissimilibus modis artificis ingenio, apta & consonans & amœna modulatio. Quo exemplo variis officij nostri & scientiæ ministeriis, gratum Deo opus & sibi consonans comparamus. Et huius quidem intelligentiæ ipsi nobis psalmi autores erunt, quando fit in psalmo cantici per scientiæ & cognitionis doctrinam boni operis prædicatio: in cantico verò psalmi, per gestorum meritum gratulatio adeptæ scientiæ intelligatur. Ob eã igitur causam in psalmo præsenti, spiritus prophetiæ à gratulationis doctrina cœpit. Psalmum autem
E ex persona prophetarum consistere, res ipsa & ratio demonstrat.

Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriã laudationi eius. Dicite Deo: Quàm terribilia sunt opera tua, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Primum ergo iubilandum Deo præmonet, secundo psallendum nomini eius, dehinc gloriam dandam laudationi eius, tum dicendum Deo: Quàm terribilia sunt opera tua: postremò id confitendum, In multitudine virtutis tuæ mẽtientur tibi inimici tui. Sed vt rationem atq; ordinem ita dispositi huius sermonis intelligamus, necessarium est id quod difficultatem affert paucis absoluere. In Latinis codicibus ita legi-
A mus: Iubilate Deo omnis terra. & quantum ad eloquij nostri consuetudinem pertinet, iubilum pastoralis agrestisque vocis sonum nuncupamus: cùm in solitudinibus aut respondens, aut requirens per significantiam ductæ in longum, expressæ in immensum sonus vocis auditur. In Græcis verò libris (qui ex Hebræo proximi sunt) non eadem significantia scribitur. Nanque ita se habent: ἀλαλάξατε τῷ κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, & cũ illis ἀλαλαγμὸς, quem Latinè iubilum ponunt, significat vocem exercitus prælantis, aut in concursu proterentis hostem, aut successum victoriæ exultationis voce testantis. Quam rem vbi ita se translationis ratio temperauit, absolutius in psalmo altero intelligimus, cum di-
B cit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. Vox autem exultationis dissentit ab iubilo, sed pro translationis conditione (quia propriè exultantis vocis nuncupatio non reperta est) per id quod iubilum dicitur, vox exultantis ostenditur. Positi igitur in vitæ istius præliis. & in hoc carnis ac sanguinis nostri certamine aduersum diabolum exercitúsque eius armis spiritalibus dimicantes, Deo monemur, in voce exultationis iubilare. Et ne ad inanem hanc terræ molem esset sermo referendus, vniuersitas nostra ex terra in primo Adam parẽte genitorum sub plurali numero monstratur cùm dicitur: Iubilate Deo omnis terra. Simul enim & officium omnium doce-
C tur & origo. Terrendus ergo est confessionis nostræ sermone omnis prophanus auditor: & aduersum diabolum armáq; eius orationum nostrárum sonitu certandum est, & belli nostri victoria exultationis voce monstranda est. Audiat orantis populi consistens quis extra ecclesiam vocem, spectet celebres hymnorum sonitus, & inter diuinorum quoque sacramentorum officia responsionem deuotæ confessionis accipiat. Necesse est terreri omnem aduersantem, & bellari aduersus diabolum, vincique resurrectionis fide mortem, tali exultantis vocis nostræ (vt dictum est) iubilo. Sciat hoc Deo placitum esse, hoc spei nostræ testimonium publicas victricésque exultationis nostræ voces personare: quarum propheta non negligens est, loco alio memorans: Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam iubilationis. Et ne inanem iubilationis huius doctrinam atque obseruantiam crederemus, alibi protestatur: Beatus populus qui scit iubilationem. Necessarium ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est: nam primum in admonitionum ordine propheta disposuit vt iubilet Deo omnis terra, secundo vt psalmum dicat nomini eius. Deo itaque iubilandum est, quia debitum ei à nobis est exultantis vocis officium. Psallendum autem nomini eius est: quia vt per organum psalmus est, ita & corporis nostri, quod animæ & affectionis & negociorum omnium organum est, artificiosis operibus est placendum. Digne ergo Dei nomine agendum est, vt in quantum effici licet, dictis Domini obsecundemus dicentes: Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum qui in cœlis est. Vitæ enim nostræ honestas, ad eius laudem erat referenda cui viuimus. Denique idipsum ex subiectis docetur. Sequitur enim:

Psallite nomini eius, date gloriam laudationi eius.

Quia ex organi nostri psalterio, id est corporis animæ famulantis effectibus, præbetur per nos Deo gloriosa laudatio: cùm gentes opera nostra contuẽtes, patrem nostrum qui in cœlis est magnificant. Et dabitur

Iubilũ q[illegible]. Psal. 46. Psal. 26. Psal. 88. Matth. 5.

laudi eius gloria: si dignè nomini eius, organi, id est, corporis nostri operatione psallamus. Docemur etiã consequentibus monitis ad ordinem obsequelæ propheticalis, spiritu per prophetam ita admonente:

Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua.

Quis enim non trepidet ad maiestatem eius qui secula instituerit, mundum condiderit, tempora reuolubili vicissitudine cursúque dimensus sit, cœlum astris ornauerit, terram fructibus repleuerit, mare obicibus concluserit, hominem vt his aut vteretur aut dominaretur, legerit? Per hæc enim omnia virtutis ac potestatis æternitas noscitur, Apostolo dicẽte: Quæ enim (Rom. 1.) inuisibilia eius à creatura mundi ipsius facta intellecta aspiciunt, æterna quoq; virtus eius & diuinitas. Hæc terribile nomẽ conditoris efficiunt: & operum dignitas maiestatem eius qui ea sit operatus, ostendit. Horum igitur operum cõditor esse Deus & à nobis prædicandus est, & à cæteris confitendus; non hæc omnia esse dij mentienda sunt. Alij enim fortuitu hæc extitisse commemorant, alij æterna mansisse confirmant. Et idcirco mundum ipsum Deum esse contendunt: dum aut suapte cum voluitur potestate cõstiterit, aut dum initio caret, careat dominantis arbitrio. Alij autẽ solum cœlum, quia igneum sit; alij aera, quia motu ac natura indissecabili circunferatur: alij aquas, quia indefessæ effluant, Deum nuncupant: plures terræ metalla, robora, scopulos, herbas, deos adorauerũt. Nonnulli deos esse aut putrefactorum corporum ossa, aut deflagrantium rogorum busta mentiti sunt: horum omnium conditorem Deum nescientes. Et idcirco talem confessionis nostræ ordinem propheta esse docuit oportere:

Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua: in multitudine virtutis tua mentientur tibi inimici tui.

Ex multitudine scilicet virtutum Dei, venerationem falsorum in diis nominum mentientes. Sed quia mentiuntur inimici, quid à cunctis fieri oporteat docetur ita:

Omnis terra adoret te, & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo altissime.

Mendacio inimicorum in nuncupatis diis demonstrato, salutis nostræ instituta præbentur: vt terrena omnis origo nostra adoret & psallat altissimo, verum Deum & vniuersorum conditorem relictis impietatum mendaciis recognoscens. Sensum diapsalma distinxit. Sermo enim ad Deum cum oratione directus, ad homines nunc refertur: quos tanquam longe à cognitione Dei cõsistentes, propheta ad proximum aduocat, dicens:

Venite & videte opera Dei.

(Eph. 2.) Docuit autem & Apostolus, esse plures longè à Deo positos, quos doctrinæ adhortatio tanquam in vicino collocauerit cum ait: Et cùm venisset, euangelizauit pacem vobis qui longè, & pacem his qui propè. Ex lege enim multi tanquam de propè manentes, crediderunt, gentibus longè aduocatis. Prophetica igitur prædicatio omnes ad Dei opera contuenda aduocauit: sed non ea opera quæ cunctorũ aspectui subiecta sunt, cœli aeris, terræ ac maris (hæc enim omnes contuentur) sed ea quæ fidelium tantum studiis comperta sunt, quibúsque saluti humanæ cum ingenti admirabilium virtutum terrore consultum est, Pharaone impietatis suæ pœnis in exemplum humani timoris cohercito, vt terror damnationis irreligiosorum metu religionem inchoaret, cùm in iter mare aruit, & aquæ in aridam conuersæ sunt, cùm Iordanem pedibus populus ingressus est, & ingressuro repromissionis terram Israel fluentis stare iussis, reliquus ad gradiendi securitatem fluuij alueus decucurrit. Ad huius igitur legis & prophetarum Dei opera cõtuenda propheta gentes aduocat, dicens:

Venite et videte opera Dei, terribilis in cõsiliis super filios hominũ. Qui cõuertit mare in aridã, in flumine trãsibũt pede.

Ipse enim Deus esse intelligendus est, cuius terribilibus consiliis humanæ saluti per hæc opera consultum est: vt opinionem de Deo (quia nemo cœlum cõtuens Deum esse non sentiat) scientia & cognitio talium operum de autore confirmet. Verum hęc quamuis virtutum Dei opera sunt, non tamen spei & saluti B satisfaciunt vniuersorum. Populo enim tantum legis, mare in terram demutatum est, eiúsque itineri Iordanis aruit. Sed quid hoc ad vniuersæ terrę salutem proficit? Omnibus enim hoc quod Venite dictum est, competit, quia de vniuersis præscriptum erat. Omnis terra adoret te. Quid ergo mihi ad salutem tanto post genito Iordanis tum arefactus impertit? Impertit planè. Huius enim primum aquis, peccatorum ablutio Ioanne pœnitẽtiam prędicante donata est: & per quẽ populo in repromissionis terram iter fuerat, per eum via nobis cœlestis regni & nouæ generationis lauacro possessio ęternorum corporum inchoatur, aquis ipsis baptismate Domini consecratis. Ob quod ad id quod C dictum erat: Venite & videte opera Domini, quia terribilis in consiliis super filios hominum, qui conuertit mare in aridam. In flumine pertransibunt pede: ne ab his quæ antea gesta sunt spei nostræ esset intercisa securitas, cùm de futuro transibunt dixisset, ideo subiectum est:

Ibi lætabimur in ipso.

Per has enim Iordanis aquas in illã quæ à prophetis promissa sunt terræ bona gressu abluendorum corporum transitum est atque transitur: & ibi cœlestis sacramenti exordiis lætamur. Cuius lætitiæ & tempus & causam alius propheta testatur, dicens: Lætare (Esa. 35.) desertum sitiens. Exultet desertum & floreat tãquam D lilium: & effloreant & exultent deserta Iordanis. Inualescite manus inualidæ, & genua dissoluta consolamini: modici animi sensu inualescite: nolite timere. Ecce Deus noster iudicium reddet, ipse veniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient: audietur lingua mutorum. Tunc saliet claudus tanquam ceruus. Hoc ergo illud est, quod significatur: Ibi lætabimur in ipso. Quæ in aduentu Domini & Iordanis baptismo & infirmitatum omnium curatione expleta sunt. Quòd autem ibi lætabimur, ad Iordanem pertinet. Ita enim dictum est: In flumine transibunt pede, ibi lætabimur. Quod autem in ipso, quis iste sit in quo lætabimur in E ipso, propheta subiecit dicens:

Qui dominabitur in potentia sua in æternum.

Non ambigimus quis iste erit, si dicti huius Euangelici recordemur: Data est mihi potestas in cœlo & (Matth. 28.) in terra. Euntes nunc docete omnes gentes. Et Apo- (Phil. 2.) stoli dicentis: Propter quod exaltauit eum Deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim vt semper est dominans, ita & dominabitur semper: sed in æternam gloriam eius assumptæ ex virgine carnis natura transfertur. Iesus enim est eius hominis,

qui

qui ex Maria natus est, nuncupatio. Et Iesu nomen
quod super omne nomē est donatum. Non enim hic
est, vt in cæteris, Iesu Christo, sed Iesu tantum. Ei e-
nim à cœlestibus & terrestribus & infernis adorato,
& per omnem linguam in Dei patris gloria esse con-
fesso: æterni regni donatur arbitrium. Sed vt in pluri-
bus, nunc quoque Latinitas nostra non satis propriè
significationem dicti Græci elocuta est. Quod enim
nobiscum scribitur, Qui dominabitur in virtute sua
in æternum, in Græcis ita legitur: τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυνα-
στείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος. Quod nobiscum in æternum: id sim-
plex & in omne tempus sine definitionis alicuius pro-
prietate commune est. Quod cum illis τοῦ αἰῶνος, id cer-
B ti designati seculi significationem habet. Vnigenitus
enim Dei filius etsi regnauit semper, non tamen re-
gnauit semper in corpore. Ergo vbi designati & tan-
quam demonstrati seculi dominatio, per id quod τοῦ
αἰῶνος dicitur, virtute verbi ipsius continetur: tempus
illud ostenditur, quo glorificato in gloriam Dei cor-
pori, & nomen Dei donatur & regnum. Et huius
quidem dominandi seculi tempus absolutè Apostο-
1.Cor.15. lus docet, dicens: Cùm euacuauerit omnem principa-
tum & potestatem & virtutem, & nouissima inimica
deuincetur mors: tunc solus in virtute sua seculo do-
minabitur. Nunc enim quamuis regnet, tamen prin-
ceps huius seculi petit, vt modo tritici Apostolos cer-
neret: & sunt spiritales nequitiæ in cœlestibus, aduer-
sum quas spiritalibus nos armis beatus Paulus instru-
xit, aduersus quas militantes nos fidei nostræ angeli,
qui secundum Euangelia quotidie in cœlis Deum pa-
trem vident, prosequuntur, & misericordia Dei pro-
tegit, atque ob id consequitur:

Oculi eius super gentes respiciunt.

Ab omni enim in peccatis morante, vultus Domi-
ni aduersus est. Hoc nanq; indemutabilis Dei signifi-
cata conuersio est. Non quòd tanquam per naturam
corporalē se quoquā aut auertat aut referat: sed quòd
par atq; idem æqualiter semper manens, vniuscuiusq;
auxilio pro meritorum diuersitate aut desit aut adsit.
Psal.50. Ex persona enim peccatorum ita scriptum est: Auer-
Psal.73. te faciem tuam à peccatis eorum. Et iterum: Quare a-
Psal.29. uertis faciem tuam & dexteram tuam? Et rursum: A-
uertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus. Vbi
Psal.33. autem iustorum persona tractatur, hæc dicta sunt: O-
culi Domini super iustos, & aures eius in preces eo-
Psal.16. rum. Et iterum: Oculi tui videant æquitates. Et dein-
Psal.4. ceps: Designatum est super nos lumen vultus tui Do-
mine. Ergo incorporalis Deus misericordiæ suæ ocu-
lis, & tanquam ministerio famulantium angelorum
protegit gentes: & in omnes credentes donum diuinæ
miserationis effundit. Hoc Iudæi denegant, his ope-
ribus Dei infidelis populus cōtradicit, gloriam sibi in
Abraham electi generis vsurpans. Et consequentibus
istud dictis propheta demonstrat ad id quod dixerat:
Oculi eius super gentes respiciunt, connectens illud:

Qui in iram prouocant non exaltentur in se.

Hoc quod in se exaltantur, Dominus in euangeliis
Matth.3. condemnat, dicens: Nolite proferre inter vos, dicen-
tes: Patrem habemus Abraham: potens est enim Deus
ex lapidibus istis suscitare filios Abrahę. Quòd autem
in iram prouocant, omnifariam prophetæ loquuntur.
Ezech.2. Esaias: In iracundiam prouocasti sanctum Israel. Ad
Ezechiel quoque spiritus loquitur: Fili hominis mit-
to te ego ad domum Israel, qui exacerbauerunt me.
Psal.105. Et in psalmis: Exacerbauerunt spiritum eius. Et rur-
sum: Frequenter liberaui eos, ipsi vero me exacerba-

A uerunt. Omnes ergo operationem & misericordiam
Dei in salutem gentium denegantes, in iram prouo-
cant misericordiæ & salutis autorē: quia in se gloriosi
& exaltati, iram eius qui solus gloriosos potest effice-
ce exacerbant. Interiecto rursum diapsalmate, & sen-
sus & personæ demutationē docet. Nā sub hac signi-
ficatione frequēter alterū, nonnunquā vtrunq; distin-
guitur. Superior enim sermo, ex prophetæ persona o-
mnis fuit dicentes: Venite & videte opera Dei, quàm
terribilis in consiliis super filios hominum. Sequētem
verò apostolicum esse oportebat: vt his inuitantibus,
istis prædicantibus eadem doctrina Veteris ac Noui
testamenti prædicatio cōtineretur. Horum igitur ad-
hortatio refertur ad gentes, cùm dicitur:

Benedicite gentes Deum nostrum.

Non ex inani, nostrum, prophetæ sermo subiecit.
Non vtique illos quos deos perturbatis, heroum no-
mina, vel elementorum creationes, vel materiem me-
tallorum, sed nostrum: & eum cuius opera recēsentur,
qui terribilis in consiliis super filios hominū, qui con-
uertit mare in aridam, qui dominatur in virtute sua in
æternum. Hoc enim proprium apostolicæ doctrinæ
est Deum ex lege ac prophetis in euangeliis prædica-
re. Sed in quod consequitur:

Et obaudite vocem laudis eius.

intelligentiam confudit. Nam vox laudis non eius qui
C laudatur, sed eius qui laudet, auditur. Et quomodo
gentes vt vocem laudis obaudiant admonentur? Ve-
rum & hic Latinitas nostra proprietatem dicti in trās-
latione non reddidit. Nam hoc quod nobiscum scri-
bitur, & obaudite vocem laudis eius, à Græcis ita di-
ctum est, καὶ ἀκουτίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Quo
verbo id significatur, vt obaudiri posse efficiant vocē
laudis eius, quod plenius intelliget qui meminerit
Deum in euangeliis dixisse: Quod dico vobis in tene- Matth.10.
bris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædi-
cate super tecta. Deus nanq; constanti & publica præ-
dicatione laudandus est, neq; debet in commemoran-
dis virtutib⁹ eius fides nostra trepidare. Sed quæ tādē
D vox laudis eius audiri efficienda est? Nempe ea quòd
credentium animam posuerit in vitam, quòd aposto-
licæ prædicationi & martyrum confessioni constan-
tiam & perseuerantiam largitus sit confitēdi, quorum
discursibus orbem terræ quibusdam quasi pedibus
cœlestis regni prędicatio transcurrit. In omnem enim
terram exiit sonus eorum. Et alibi spiritalis discursus Psal.18.
gloriam clamat spiritus sanctus: Quàm speciosi pedes Rom.10.
euangelizantium bona, euangelizantium pacem. Hæc
ergo vox laudis Dei prædicantium audienda præco-
nio est, propheta testante:

*Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit com-
moueri pedes meos.*

E Non enim humanarum comminationū terriculis à
cursu prædicationis suæ Apostoli deflexi sunt: neque
firmitas pedum insistentium à fidei gressu cōmota est,
quin semper iudicij & regni æterni Dominum prędi-
carent. Locutus autem ex vnius persona spiritus pro-
phetiæ rem ipsam non vni tantum nomini competere
significat. Nam cùm dixisset: Et non dedit commo-
ueri pedes meos, subiecit:

*Quoniā probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut exa-
minatur argentum.*

Sermo itaq; cœptus ex vno refert ad plures. Est nā-
que vn⁹ spiritus, & vna credentiū fides est: & secundū
qđ in gestis apostolorū est: Erat credētiū anima & cor
vnū. Atq; ita cùm ab vno cœptū designatur in plures, Act.4.

vnanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tãdem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? Et (vt arbitror) examinandi argenti illa sola ratio est, vt sordes quæ ex prima terræ materiæ adhæserint decoquantur: & quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint purgentur. Deus itaque credentes in se non tanquam fidei eorum ignarus examinat: sed quia etiam secundum Apostolum tentatio probationem affert, examinantur credẽtes non ad cognitionem Dei, sed ad sui probationem: vt igne purgati & ab admixtione vitiorum carnalium defæcati splendeant examinatæ innocentiæ claritate. Tentationum autem genera & diuersas martyrum victorias contuentes, scimus quibus modis B anima ponatur in vitam, cuius contemptu desæuientibus pœnarum ingeniis, à fidei ingressu & testimonio non mouentur. Alij enim in vinculis carcerum gloriantur, alij cæsi in verberibus gratulantur, alij potestati irreligiosorum desecanda felicium capitum colla submittunt: plures in extructos rogos currunt, & trepidantibus pœnæ ministris, ignem saltu deuotæ festinationis insiliunt: alij in profundum demergendi non in aquas necaturas, sed in refrigerium æternæ beatitudinis decidunt, toto ipso se corpore Deo hostiam tanquam holocausta præbentes. Percurrit ergo per hæc passionum genera ex persona apostolorum, euangelistarum, martyrum propheticus sermo, dicens:

C *Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum: Induxisti nos in laqueum.*

Id est, in custodiarum cathenas.

Posuit tribulationem in dorsum nostrum.

Pœnas scilicet verberum, quibus cum apostolis Petrus gaudet, & Paulus exultat.

Imposuit homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam.

Gloriosas videlicet martyrum mortes commemorat: gladij, ignis, profundi. Sed qui transit per ignem & aquam non his aboletur, sed in aliud per illa trãsducitur. Et quò transducatur propheta non nescit, dicens:

D *Et eduxisti nos in refrigerium.*

Huius refrigerij & in loco alio meminit, dicens:

Psal.114. Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Eripuit animam meam de morte, oculos meos de lachrymis: & pedes meos de lapsu. Bene placebo Domino, in regione viuentium. Animam videlicet suam in requiem beatæ illius resurrectionis hortatus: in qua post mortis istius tempus omni humanarum calamitatum labe detersa, nõ doletur, non fletur, non peccatur, sed viuitur. In huius igitur beatitudinis per ignem & aquam refrigerium, educti sunt. Et ne aut pertranseuntis aquas natatus, aut transilientis ignem saltus, aut introductio in refrigerium E communis alicuius & terreni loci requies significari existimaretur, adiecit:

Introibo in domum tuam in holocaustis.

Holocausta sunt integra hostiarum corpora: quæ quia tota ad ignem sacrificij deferebantur, holocausta sunt nuncupata. Per hæc igitur genera pœnarum, martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta vouerunt: vt in Dei domum, id est, in cœlestis domicilij habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificiis introirent. Sed quid tandem in hac corporum suorum oblatione vouerunt? Scilicet vt per hæc martyrij sui exempla gentes ad spem regni æterni erudirent. Qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cognitus, sed nobis qui futuri

A adhuc eramus, vel quibus tum erat incognitus, prædicabant. Quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrij desiderium accendit. Non enim caussa alia prædicabant, nisi vt fidei suæ & martyrij exemplo plures martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens: Ego Paulus vinctus Christi Iesu pro vobis gentibus. Ephes.3. Atque ob id in huius prædicationis fructu Deo se vota reddere confitentur, dicentes:

Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi oues cum hircis.

An ignorat propheta ex persona Dei in Spiritu sancto se locutum: Non accipiam de domo tua vitulos, Psal.49. neque de gregibus tuis hircos? Et: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et rursum: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis. Psal.50. Cesset igitur opinionis nostræ error, vt hæc vouisse martyres existimemus. Sed in martyriis posterorũ reddũt Deo quæ locuti sunt vota, ipsi quidem se primum Deo vouentes, & se ipsos holocausta præbẽtes: quia in his domum Dei introibunt, in passionum suarum tribulationibus Pauli voce clamantes: Quis nos separabit à charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum? Rom.8. Et: Cõfido quòd neque mors, neq; vita, neq; præsentia, neq; futura poterunt nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Hæc ergo in tribulatione prima beatorum martyrum vota sunt, quæ in tribulationibus suis loquuntur & spondent: tum deinde, vt ex nobis holocausta medullata consumment. Medullata ob id, quia fides animæ & cordis officium est, résq; hæc voluntatis internę est. Cum incenso quoq; arietes offerũtur. Quid autem sit incensum, ita hoc eodem psalmorum libro docemur: Fiat oratió mea tanquam incensum in conspectu tuo. Incensum quid. Psal.140. In incenso, orationes intelligendas esse significans. Qui verò sub arietum nomine ostẽdantur, anterior psalmus ostendit, cùm ait: Induti sunt arietes ouium: Solœcismus. in his enim tanquam in principibus gregum significat sacerdotes, quos doctrinę apostolicæ eruditio cum orationum odore, (Bonus enim secundum Paulum in Christo odor sumus) ad martyrij studium prosequitur. Non solum autem arietes cum incẽso offeruntur, sed etiam boues offeruntur, id est, contumacis naturæ pecora in culturam Dei mitigantur, in hoc martyrium Christi nominis doctrinis apostolicis edomita. In hoc autem quod dicitur, Offeram tibi boues cum hircis: virtutem verbi ex Hebræo in Grecum demutati Latinus sermo non tenuit. Nam quod nobiscũ est, offerã tibi boues cum hircis: cum illis ita habetur, ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χιμάρων. Cum Græcis non proprium, sed appellatiuum nomen hircorum est, & eorum maximè qui in ipso hyemis tempore editi sint, & scriptura hoc in loco tantum χιμάρους nuncupauit, cæteris autem locis quos nos hircos dicimus, τράγους posuit. Confirmat autem spiritalis intelligentiæ sensum aliorum consonans sibi & consors translatio: qui pro χιμάρων τράγους transtulerunt. τράγοι enim significantur, qui ex ipso tempore editi sunt, χίμαροι autem quos hyems genuit: vnde & torrentes eodẽ vocabulo Græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hyems auxerit. Ergo cùm ait βόας, non de pecudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiæ se homines ostendere: χιμάρους autem, eos quos ipsa persecutionis tempestas in martyrij gloriam genuerit. Scimus enim

plures

plures ſacramentorum diuinorum ignaros, exemplo
martyrum ad martyrium cucurriſſe: & extra ſcientiã
fidei, aut viuentis facto ſidei præſentis edoctos, ipſam
illam conſummatæ in martyrio fidei gloriam conſe-
cutos. Qualis fuit ille qui Dominum in ipſa ſua dam-
Luc.23. natione confeſſus eſt, dicens: Memento mei Domi-
ne, cùm veneris in regnum tuum. Qui mox tale mar-
tyrij huius à Domino munus accepit: Amen dico ti-
bi, hodie mecũ eris in paradiſo. Huius igitur ſimiles
apoſtolicæ doctrinæ eruditio Deo affert: cum homi-
nibus diuturnæ frugiferæque culturæ ſub ipſa deſæ-
uientis hyemis poteſtate progenitos. Dicente autem
Esa.1. Deo: Quo mihi multitudinem hoſtiarum veſtrarum?
plenus ſum. Holocauſta arietum & adipem agnorum
& ſanguinem taurorum & hircorũ nolo. Quis enim
hęc exquiſiuit de manibus veſtris? ſuperfluum eſt exi-
ſtimare, in hircis & bubus tãquam perfecta ſolennio-
rum vota placuiſſe. Demutat vt in cæteris interiectio
diapſalmæ perſonam atque ſenſum, doctrinæ tamen
ordine diſſidente. Poſtea enim quàm ex perſona apo-
ſtolorum ac euangeliſtarum, martyrum, propheta-
rum oſtenderat, quibus modis anima eius poſita eſſet
in vitam, id eſt, paſſionum pœnas atque mortes, per
quas in locum beatitudinis tranſiſſet reddens in holo-
cauſtis Deo vota. Poſt hunc ergo ſermonem, quem
omnem ad Deum habuerat, eos nunc quos ad holo-
cauſtorum ſolennia erudierat affatur dicens:

Venite et audite et enarrabo vobis omnes qui timetis Deũ.

Aduocat non incertos neque ad incerta. Nam qui
ſint quos aduocet docet: Omnes qui timetis Deum:
irreligioſis enim neque adeundi, neque audiendi vo-
luntas eſt. Dehinc quid enarraturus ſit ſignificat:

Quanta fecit anima mea.

Hanc enim poſuit in vitam, hanc in refrigerium
induxit: hæc in holocauſtis domũ Dei introibit. Sed
vt hæc animæ fierent, ex cauſis meruit vt fierent: qui-
bus verò cauſis meruit, edidit:

Ad ipſum clamaui ore meo.

Meruit ergo bona animæ quod ad eum ore clama-
uit. Sed clamor oris plerunq; mendax eſt: & non ſem-
per verborum ſonus affectum mentis enunciat. Sequi
ergo clamorem oris debet & ſenſus, & ſecutus eſt. Nã
propheta connexuit:

Et exaltaui ſub lingua mea.

Non in lingua, ſed ſub lingua: in occultis ſcilicet
linguæ, & quodam intra ſe tacitæ voluntatis eloquio.
Quod id ipſum in euangeliis Domino placuit dicen-
Math.6. ti: Intra in cubiculum tuum, & claude oſtium tuum
& ora: & pater tuus qui videt in abſconſo, reddet tibi.
Ergo nunc qui ore clamatus eſt, exaltatur ſub lingua
Deus. Sed qui ſub lingua exaltatur, omni cordis puri-
tate venerãdus eſt. Nec ſufficit non egiſſe aliquid im-
pium, ſi mente cogitatur impietas. Ab eo autem qui
ſub lingua exaltat Deum, hãc impietatis cognitionem
abeſſe oportere propheta docuit, dicens:

Iniuſtitiam ſi conſpexi in corde meo, non exaudiet Deus.
Propterea exaudiuit me Deus et intẽdit voci orationis meæ.

Iniquitatem non modo re non effecit, ſed nec cor-
de conſpexit. Vel verte, Iniquitatem non conſpexit
in corde, nullum vitium iniquæ ſuæ voluntatis in cor-
de ſuo contuẽs: & ob id dignus audiri. In vitam enim
eius anima poſita eſt, pedéſque eius non cõmoti ſunt,
& in refrigerium inductus eſt, & domum Dei introi-
uit, & quæ diſtinxerit labiis vota perſoluit Deo, ho-
noris & gloriæ confeſſione ſubnixus, dicens:

Benedictus Deus qui non amouit deprecationem meam,
A *& miſericordiam ſuam à me.*

Laudem Dei cœptam in exordio pſalmi in fine cõ-
feſſus, cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

In finem hymnus pſalmus cantici Dauid, Deus miſereatur
noſtri & benedicat nos. Pſalmus LXVI.

PSalmus breuis eſt, & euangelica prædica-
tione abſolutus. Nam & in finẽ eſt, & pſal-
mus cantici eſt: per quod cõfeſſio per ſciẽ-
tiam gerendorum, & per doctrinam profi-
cientia geſta cãtantur, & principium eius vnde opor-
B tuit ſumptum eſt. Eſt autem omnis in eo ſermo vel
prophetarum, vel apoſtolorum: quorum alij venturũ
in corpore vnigenitum Deum, alij veniſſe docuerunt,
ſancto Spiritu illuminati, & honore gloriæ cœleſtis
expleti. Oratio ergo eorum in pſalmi exordio eſſe no-
ſcenda eſt.

Deus miſereatur nobis & benedicat nos, illuminet vultũ
ſuum ſuper nos & miſereatur nobis.

Secundum doctrinæ ordinem, primum miſericor-
dia Dei poſcitur. Ex copia enim bonitatis ſuæ miſeri-
cordiã in peccatorum remiſſionẽ largitur: & peccato-
rũ remiſſio non probitatis eſt meritum, ſed ſpontaneæ
indulgentiæ voluntas, ex bonitatis diuitiis ad miſe-
C randi munus exuberans. Ergo qui miſericors eſt, vt
benedicat oratur. Et benedictionis quidem fructum
iam in exordio formati hominis cognouimus, cùm
talis ad Adam tum adhuc peccati neſcium, ſermo eſt:
Creſcite & multiplicamini & replete terram, & do- Gen.1.
minamini eius. Iſta quidem quamuis corporaliter tan-
tum dicta plerique arbitrentur, tamen ſpiritali do-
ctrina eruditis plus de ſe virtutis præbuerunt. Hæc e-
nim benedictio non creationis tantum corporalium
ſucceſſionum Adæ largita eſt. Quamuis enim fœcun-
dæ eius ſoboles futuræ eſſent, tamen terram implere
non poterant: quæ pro copia hominum, licet habite-
tur, non tamen adimpletur. Verum terram corporis
D noſtri implere doctrinis ſpiritalibus voluit, & multi-
plicari & creſcere creſcentia Dei. Per Adam enim at-
que in ipſo Adam, qui primus opus Dei fuerat, opor-
tuerat cognitionẽ Dei inchoari: ſed eo peccatis coin-
quinato, benedictionis iſtius fructũ prophetæ ſibi atq;
apoſtoli deprecantur. Quem beatus Apoſtolus conſe-
quutus, ita de ſe gloriatur: Benedictus Deus, qui be- Ephes.1.
nedixit nos in omni benedictione ſpiritali in cœleſti-
bus in Chriſto. Hi ergo creſcunt, multiplicantur, re-
plẽtur, qui in Chriſto cœleſtes ſunt: & benedicti ſunt,
qui ſpiritali benedictione in cœleſtibus benedicũtur.
Et videamus an benedictionis iſtius fructum præſen-
tis pſalmi oratio deprecetur. Poſt miſericordiam enim
E & benedictionem id ſequitur: *Illuminet vultum ſuum*
ſuper nos, & miſereatur nobis.) Benedictione Dei o-
pus eſt, vt nos vultus eius illuminet, vt tenebroſa cor-
da noſtra cognitionis ſuæ lumen irradiet, vt maieſta-
tis ſuæ ſpiritus lucem obſcuritatis intelligentiæ noſtrę
ſenſibus tribuat, & gloriari deinceps liceat, dicentes:
Deſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Psal.4.
Hinc autem illuminationem vultus ſui ſuper nos mi-
ſericordia ipſius quę in peccati remiſſione in nobis eſt
cœpta largitur. In quem autem profectum illumina-
tionem vultus Dei ſuper ſe precentur, ſermo conſe-
quens docet. Diapſalma. *Vt cognoſcamus in terra viam*
tuam, & in omnibus gentibus ſalutare tuum.) Interiectio
diapſalmæ, etſi conuerſionem perſonæ attulit, ſenſum

tamen non demutauit. Nunc enim sermo est ad eum qui nunc vsque fuerat in votis. Quod autem in Latinis libris ita scribitur, Vt cognoscamus in terra viam tuam, in Græcis ita est, τῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ, τὴν ὁδόν σου. Et cognoscamus, id differt quod sine personæ definitione est τῦ γνῶναι. Cognoscamus autem, ipsos eos qui hęc loquuntur ostendit. Ergo secundũ veram illam Græcitatis trãslationem, illuminari se Dei vultu ob id deprecantur: vt cognita fiat in terra Dei via, quæ est doctrina vitę religiosæ. Per ea enim ad Deũ pergitur. Religiosæ autem vitæ doctrina Christus est, quam se esse in euangeliis ostendit: dicens: Ego sum veritas, via &

Ioan.14. vita. & rursum: Nemo ad patrem vadit, nisi per me. Et hunc esse viam, ipse ille connexus sibi psalmi sermo testatur. Quæ in terra, id est, vel ex terra ortis, vel terram inhabitantibus cognoscibilis, & nota præstanda est.

Vt cognoscamus in terra viam tuam. In omnibus gentibus salutare tuum.

Iesum salutare tuum, Iesum salutare ac salutarẽ dici, ipse ille proprietatis sermo loquitur. Nam quod nobiscum salutare est, id apud Hebræum Iesus est. Confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria

Matth.1. loquens: Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum: quia ipse saluum faciet populum à peccaris eorum. Iesum itaque ostendit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nuncupandum. Tantæ ergo prædicationi se impares esse nisi illuminentur ostendunt: nisi quodam vultus Domini splendore lucescant. Sunt enim & ipsi secundum euangelium lumẽ mundi (Dominus autem ipse lux vera est) à luce illuminati, vt lumen essent Apostoli & prophetæ. Cæterùm superfluum est ideo illuminari se velle vt cognoscant ea, de quibus quasi cognitis prædicabant. hanc autem omnem propheticam atque apostolicam doctrinam, necesse est confessio populorum & remissorum peccatorum lætitia consequatur. Neque solum peccatorum remissorum: sed quod eum qui peccata remiserit æquitatis futurum iudicem sciant, quod per eum in viam vitæ omnes gentes terram inhabitantes dirigantur, relicto idolorum errore ad congnitionem Dei eruditæ: idcirco hæc sequuntur:

Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate: & gentes in terram dirigis.

Cùm confitentur populi, designari videntur ex tribubus duodecim vel credentes, vel credituri. Cùm confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gẽtium: cùm lætantur & exultant gentes, quoniam iudicabit populos in æquitate, & gentes in terram diriget, causa lætitiæ ex spe iudicij æterni, & directarum in viam vitæ gentium prædicatur. Interiectio Diapsalmæ videtur hic nihil innouasse, cùm præsertim sub iisdem verbis sensus iteratus sit: Cõfiteãtur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Sed cùm adiicitur:

Confessio gemina. Terra dedit fructum suum, intelligitur non ex nihilo eorundem verborum facti esse repetitio, si tamen id ipsum sub iisdem verbis significatũ intelligere debeamus. Inuenimus confessionem duplici ratione tractandam esse. Vnam confessorum peccatorum, vbi in deserto Iordanis confitebantur peccata sua: esse aliam laudationis Dei, vbi Dominus loquitur ad pa-

Matth.11. trem: Cõfiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quoniam abscondisti hęc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Prima ergo illa & superior confessio, peccatorum esse credenda est: maximè quæ prædicationi prophetícæ atque apostolicæ connectitur. Sequens hæc laudationis Dei, intelligenda est populorum deinde omnium, id est, gentium vniuersarum: & ob id, quia terra fructum suum dederit. Sed quærendum est quẽ fructum terra dederit, ob quem populi omnes Deum laudent. Causa quidem Deo debitæ laudationis æterna est, quòd corporales hos & nobis necessarios fructus terra suppeditet. Sed terræ non sunt. Aut enim nostri sunt quibus præbentur, aut Dei sunt per quem ministrantur. Requiramus ergo quos fructus terra habuerit & amiserit. Per id autem quod amisit, ostenditur habuisse. Adæ terram meminimus post peccatum daturum sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. Ipsi enim dictum est: Quoniam terra es, & in *Gen.3.* terram ibis. Ergo quia terra est, hac post peccatum maledictione damnatur: Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus edes eam in omnibus diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos generabit tibi. Terræ elementum extra crimen fuit: caret ergo maledictione, quod carebat & crimine. Verùm hic Adæ terra quæ illecebra cibi erat criminosa, maledicitur. Hæc ergo ab eo omnibus præsentis vitæ mœroribus consumitur, ægritudinum doloribus editur omnibus, in spinis & tribulis vitiorum & cupiditatum aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adæ similis, hos maledictos fructus terræ suæ reddit. Cæterùm qui iam cœlesti Adæ configuratur, habet innocentem terræ suæ fructum: primum Dei cognitione locupletem, dehinc castitatis, iusticiæ, misericordiæ operibus gloriosum, vetere homine cum vitiis & concupiscentiis eius exuto. Ob id ergo Deo est reddenda confessio, quòd terra fructum suum dederit. Suum: quia eum Adam cùm habuisset, amiserat. Dedit ergo quod suum est, id est, fructum, qui ei & in cognitione Dei est exhibuit in ipso illo primum Domino nostro, qui terrenum corpus sumpsit nihil peccans. Ob quæ demonstranda & docenda, rursum benedictionis Dei munus oratur, cùm dicitur:

Benedicat nos Deus.

Ac ne de incerto & incognito Deo sperari benedictio existimaretur, adiectum est:

Deus noster.

Patriarcharum scilicet & prophetarum, & apostolis ipsis tãquam successionis hæreditate iam proprius: in quibus fructum suum dedit terra, continentiæ & fidei & iusticiæ & misericordiæ. Quinetiam inter ipsos sæuissimarum persecutionum cruciatus atque mortes, ipso iam diuini nominis deuota martyrio. Repetitur deinde benedictionis oratio, cùm dicitur:

Benedicat nos Deus.

Non ex nihilo iterantur hæc vota: sed vt per benedictionem Dei angescẽte doctrina Deum omnes terræ fines timeant. Ait enim:

Et metuant eum omnes fines terræ.

Metuant ergo omnes fines terræ Deum, sed Deum nostrum, sed Deum benedicẽtem. Non est minimum officium fidei metus. Nam inter præcipua spiritalium gratiarum dona numeratur, cùm dicitur per Esaiam: Et replebit eum spiritus timoris Domini. Et per Salo- *Esa.11.* monem: Initium sapientiæ timor Domini est. Beatus *Eccle.1.* cui prouenerit timere non ex naturæ humanæ trepidatione, sed ex cognitione rationis. Qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit: hic in secundis rebus rursum ex naturæ vitio insolescit. At qui ex scientia timet, semper timet: neque minus secunda quàm aduersa formidat. Sumit igitur originem sapientia ex timore:

timore: res vtiles atque probabiles exequendo, quæ propriæ peculiaresque sapientiæ sunt. Hunc ergo Dei timorem omnibus terræ finibus propheta optat: vt nulla gens terram incolens extra metum eius sit, Apostolo vnti istius summam explicante, cùm dicit: Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris, qui est benedictus in secula seculorum, Amen. *Philip.2.*

In finem ipsi David psalmus Cantici. Psal. LXVII.

τῷ Δαβίδ. Psalmus non à Dauid, sed illi Dauid in finem præscribitur. Deinde non canticum psalmi, sed psalmus est cantici: vt in eo cognitionis & scientiæ propheticæ enunciatio doceretur. Est autem ipse totus sacramentis legis euangeliorúmque contextus, magnáque & ex præteritis & ex futuris allegoricorum dictorum interpretatione confertus: qui & legis latæ in se doctrinam contineat, & assumptæ à Domino carnis afferat notionem, & impietatem populi anterioris exprobret, & futuræ cognitionis nostræ fidem nunciet, & Domini super cœlos complectatur ascensum, & futuri regni eius gloriam comprehendat. Initium autem ex eo sumpsit propheta, in quo salutis nostræ consistit effectus. Cœpit enim ita:

Exurgat Deus & dissipentur inimici eius, et fugiant odientes eum à facie eius.

Summa votorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiáq; sperantis. Resurrectionis enim nunc in Deo tempus optat: cùm de peccato peccatum in carne condemnans, potestates huius mūdi ostentui facit, cùm fiducia triumphans in semetipso. Venit enim in mundum vincere, & principem mundi cum peccati lege cōfigere: & decretum mortis, peccati remissione delere. Hanc igitur propheta fugam horum inimicorū eius expectat. Neque enim resurgētis ex mortuis occursum eius potuit hæc odientium eum dæmonum turba perferre: cùm ad primam apostolicæ fidei vocem post subiectas his spiritalis nequitiæ potestates excidisse de cœlo satanā modo sit fulguris prædicatum, & princeps mundi in passione sit iudicatus. Sed fugientes à facie Dei, trepidationem suam quidem dum fugiunt ostendunt: euadere tamen faciem Dei quanquam fugiant non possunt. Nam & trepidationem earundem nequitiarum
Psal.17. spiritualium psalmo anteriore declarat dicens: Misit sagittas suas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Conturbantur itaque & fugiunt dissipati, verum Dei vultus non effugient potestatem,
Ibidem. secundum illud: Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succēsi sunt ab eo. Horum itaque inimicorum fugam, hæc & interitus & iudicij pœna cōsequentur. Et sanè idem nunc qui in anteriore psalmo ꝓphetię ordo distinguitur, Sequit̃ enim.

Sicut deficit fumus, deficiant. Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.

Fumus cum emerserit licet globosus & crassus: tamen paulatim ita deficit aboleturq;, ne extet. Sicut in conspectu ignis cera sic liquefit, vt non sit: fumo quidem in igne per leuitatem sui tenuitatémque dilapso, cera autem vi & calore ignis absumpta: quia infirmæ ipsa per sese naturæ potioris diripiatur ardore, quem in modum omnis iniquorum potestas à facie Dei, id est, Dei iudicio deliquescit. Et hunc peccatorum à facie Dei interitum necesse est, vt iustorum lætitia consequatur. Nam & continuo subiectum est:

Et iusti lætentur lætitia. Etenim iudicij cœlestis & iu-
A sta moderatio est: vt peccatores morti deficere, ita & iustos lætitia munerari. Idipsum autem ad ostendendum iudicij examen est consecutum: *Exultent in conspectu Dei, epulentur in lætitia.* Mundo enim corde, secundum euangelicæ benedictionis merita, conspectu Dei digni sunt. Verū lætari in lætitia significationis est altioris, causam scilicet perfectæ lætitiæ ostendens. Pleriq; enim in his quæ sibi sunt nocitura lætantur, vt gaudet lasciuus in scortis, vt fur lætatur in furtis: vt vnū quenq; pro vitiis suis ea quæ exercet oblectāt. Verum qui in lætitia lætatur, causam lætitiæ ex ipsius lætitiæ honesta mētaliq; veritate suscipit. Et idcirco ait:
B In lætitia lætētur, qui in cōspectu Dei exultabunt: eā veræ exultationis docēs esse lætitiam, quæ conspectus Dei iucunditate perfecta sit. Exultationis autē huius atq; epulantiū gaudia, ex quibus est lætitia iusta, sanctus Moses in diuina illa Deuteronomij cantione ita meminit dicens: Iucundamini cœli simul cum eo, & adorēt eum omnes angeli Dei. Iucundamini gentes cum populo eius, & cōfortentur omnes filij Dei. Hac itaq; lætitia lætabuntur & iusti, cœlesti gaudio vnanimes exultationis diuinę societatē lætātes: ad cuius nos temporis gratulationem sub fidei euangelicæ confessione nunc propheta aduocat, dicens:

Cantate Deo, psallite nomini eius, iter facite ei qui ascēdit
C *super occasu, Dominus nomē est illi, et exultate in cōspectu ei⁹*

Adhortatio omnis licet multum ad quēdam impulsum & voluntatis nostræ proliciat & mentis, cùm aliquid optandum agendúmque conciliante casu vel illiciente deducimur: tamen si maximè adhortationis ipsius causa proposita sit, iam ratione animus ac via tāquam certissimo duce nititur, vt nunc propheta nos ad cantandum Deo psallendúmque nomini eius hortatus, ne quid fortè ambiguitatis relinqueret, cui Deo & cuius nomini psallendum esset ostendit: vt iam non adhortatio adhibita, sed cognitio præcepta in Dei nos exultatione canticum collocaret. Psallendum itaque ei, îtérque eius parandum est qui ascendit super
D occasum. Occasu autem, vniuersa quæ veniunt in vitam intelliguntur aboleri. Abolitio autem omniū occidentium, secundum humanam communémque opinionem existimatur in morte. Ei ergo psallendū, eiúsque iter nobis est præparandum, omnem qui occasum mortis ascendit: id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. Huic autem nomen est Domino: qui se ex forma Dei exinaniens, & formam serui suscipiens, obedientem se vsque ad mortem crucis egit. Propter quod eum exaltauit Deus, noménque ei super omne nomen donauit, vt in eius nomine genua cœlestia, terrestria flecterēt & inferna; linguáque omnis confiteretur Dominum Iesum esse
E in gloria Dei patris. Ascendit ergo super occasum, cui nomen est Domino: ídque quo occidunt vniuersa transgrediens, legem mortis ex mortuis æternus egressus est. Huic itaque iter parādum est, secundum illud: Parate vias Domini, rectas facite semitas eius. Omnis *Isai.40.*
vallis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Pararo itinere in nobis, id est, vitiorum infidelitatísque nostræ vel compressis tumoribus, vel eleuata humilitate terrenæ labis: iturus cum rectis æquitatis vitæque semitis, in corda nostra descendet. In huius itaque cōspectu exultabimus, cui iter ex æquitatis & insolentiæ tumoribus & libidinum voraginibus sit parandum: & in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur. Super occasum enim nostræ mortis ascendit, qui vitam

nobis ex mortuis in se resurgente quæsiuit. Hæc illa apostolorum est lætitia, cum eum post resurrectionẽ contemplantes contrectantésque viderunt. Sed hanc sanctorum lætitiam, trepidatio eorum quos cum mũdo vicit insequitur. Id enim ait:

Turbabuntur à facie eius, patris orphanorum & iudicis viduarum.

Causam turbationis hanc docuit, etiam quod pater orphanorum sit iudéxque viduarum. A facie enim patris orphanorum viduarúmque iudicis fugient, non relinquentis eos orphanos: qui agnoscẽtes patrem in cœlis, diabolo patri renunciauerint, eásq; viduas quæ legi mortuæ sponsum subsequutæ sunt iudicantis. Viduam enim quæ à lege sit libera, beatus Paulus trãsire ad nuptias alterius sine adulterij crimine docuit: sicq; exemplum omne, ad ecclesiam quæ legi sit mortua, Christo postea se sociantem aptauit. Est autem etiam secundum huius seculi sortem sensus aptissimus, vt Deus qui aduocatum nobis à patre aliũ dedit, ne orphani essemus in seculo, orbatorum sit pater iudéxq; viduarum: quia & desolatæ à parentibus misereatur infantiæ, viduarúmque quæ in se adquieuerint iudex sit. Iudex autem ideo quia sub nomine viduarum pleræque non viduæ sunt: vel deliciatæ in Christo nubere volunt, vel fallunt humana iudicia. Et quia dignitas nominis in cõseruato proposito sit voluntatis: scrutans corda & renes Deus, idcirco sit iudex, quia solus earum mentem sensumque diiudicet. Et quidem hæc secundum desolationem conditionis humanæ, de orphanis viduísque sint dicta. Cæterùm vt ad ecclesiæ totius demõstrationem hæc ita significata esse possint intelligi, continuò subiecit:

Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit vnius moris in domo. Educens vinctos in fortitudine: similiter eos qui exacerbabant, qui inhabitant in sepulcris.

Hic ergo locus Deo sanctus est: vbi sit vidua ex lege, vbi orphanus ex seculo, vbi vnius moris ac voluntatis pacificus vnanimísque conuentus. Erat enim secundum Actus apostolorum credentium anima vna, & cor vnum. Vbi qui vincti sunt, educentur in fortitudine. Ligato enim prius intra domum suã forti, eos qui peccatis suis vinciebantur absoluit: vt Abrahæ filiã septem & decem annis ligatam, in libertatem verbo virtutis eduxit. Eduxit etiam eos qui ante exacerbabant, id est, qui transgressione legis iram in se Dei iudicis incitabant: vel aduersum nomen eius gentili eloquio disserebãt, ad doctrinã diuinæ cognitionis instituit, vt ex persecutore Paulum gentium apostolum doctorémq; præfecit. Hos itaq; exacerbantes, inhabitãtes antè in sepulcris, id est, intra corporum suorum emortua domicilia cõsepultos, in cœlestem vitam spiritalémq; deduxit. Sunt enim multi in viuẽtibus mortui. Nam & in euangeliis mortui non putari non differre docentur à mortuis, Domino dicẽte: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Et Apostolus scit quasdã mortuas viuere: id est dum viuunt esse iam mortuas. Sed hos homines de sepulcris Dominus qui in filios Dei regenerãtur eduxit. Verũ hæc qui in nobis Deus super occasum ascendens per virtutem resurrectionis operatus est, idem omnia ad huius spei nostræ præparationẽ adumbrata gessit in lege: vt non alius prophetarum, alius euangeliorum Deus possit intelligi. Atq; ideo erga nos quoque paribus hæc momentis, quibus ex Ægypto populum eduxit, impleuit. Nam & patres nostri sub nube fuerunt, & in Mose in mari baptizati sunt, & in similitudinem cœlestis panis manna è

Math. 8.

A cœlis decidente saturati sunt, & Christo aquam petra præbente potati sunt: quæ quidem in illis salubriter gesta, figuram quoq; nostræ in se salutis habuerunt, vt sequens prophetiæ sermo declarat dicens:

Deus dum egredereris coram populo tuo, dum transgredereris in desertum terra mota est? Etenim cœli distillauerunt à facie Dei, mons Sina à facie Dei Israel.

Præisse Dominum iter populi sui, dum desertum transgreditur in columna nubis ignísq;, cognouimus: & vsque ad populi terrorem de cœlis stillasse manna. Sed cùm Superiora omnia quæ ecclesiæ propria sunt atq; aptã memorasset, scilicet cùm super occasum ascẽdit Dominus, cùm orphanorũ pater est, iudéxque B viduarum, cùm in loco sancto suo, id est, in domo cõgregatos vnius moris, & vinctos in fortitudine, & exacerbantes extrahit è sepulcris: hæc tamen coram populo egrediens, & in desertum transiens consummare memoratus est, vt nunc ex præterito motam esse terram, distillasse cœlos, & hoc à facie Dei Israel in Sina refertur effectũ. Hoc ideo, vt cùm illa quæ legis sunt gessit, in his quoq; ea quæ euangeliorũ sunt præformasse sciretur. Egressus enim coram populo suo desertum transgressus est: & illud videlicet desertũ Iordanis: in quo lilia floruerunt, in quo fons aquæ vitalis desolatos & aridos irrigauit. Funiculus nãq; antè erat hæreditatis Iacob, desertæque gentes elementorum C subditæ fuerunt potestati. At nunc inspectãte eo, qui fuit Dei populus, Deus ad ea quæ ante erant desolata transiuit: vt iam irrigata ab eo finiũ deserta pinguescerent. Et hic idem est qui manna de cœlis dedit populo. Si enim lex disposita est per angelos, panémq; angelorũ manducauit homo, cœlísq; stillasse in Sina scribuntur: profectò ministeriũ hoc à cœlis, id est ab angelis expletum esse non est dubium. Estq; idem largitor eius qui de cœlis est panis, qui in Sina mannæ fuerat indultor. Sed transiens ad desertum Deus, id est, ad gentilium arida & desolata quondam corda transcendens: felicem illam bonæ voluntatis pluuiam segregauit. Segregauit enim ipse ex vtero matris Paulũ D in apostolum: quia quos præsciuit, hos & prædestinauit. Hanc etiam eloquij prędicationísq; pluuiam, & in psalmo Salomon terræ ad spei securitatem nunciauit, dicens: Et descẽdet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Et aliquibus nubibus ne super vineam pluerẽt meminimus esse præceptum. Sanctus quoque Moses quæ sub velamẽto verborum communium ingentia cœlestis spei sacramenta condebat, verba sua excipi vt pluuiam imbrémque cantauit, pluuiam irrigãtem deserta & arida & præparatam Dei hæreditatem, atque ideo sequitur:

Psal. 71.

Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est: tu vero perfecisti eam. Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. E

Prouidus enim voluntatũ Deus, segregauit voluntariã pluuiam perficiendo quæ infirmata est, cùm iudiciũ in se mortis habuit Paulus, cùm Petrus scãdalo crucis motus ter denegat, admonitus ne negaret, cũ Apostoli timẽt, fugiunt, diffidũt. Sed quia in his bonæ voluntatis esset affectus, perfecti ita sunt, vt & fundamẽta ecclesiarũ fierent & columnæ. Hæc ergo hæreditati Dei pluuia segregatur. Quæ autem hæreditas sit nõ obscurum est: ea scilicet quæ data est poscenti, cùm dicitur: Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Gentes itaque, animantium & pecorum ritu non intelligẽtes. Et ideo cùm cura pecorũ Deo nulla sit, hæreditas illa in hac segregata volũtaria pluuia est,

Psal. 2.

in ea

in ea habitare monstrantur. Sequitur enim: Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. Habitabunt ergo animalia vel in hæreditate Dei, vel in pluuia voluntaria: & hæc in dulcedine pauperi vel hæreditas vel pluuia est præparata. Eloquia enim Dei sanctorum faucibus dulcia sunt, &: Beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorum est regnũ cœlorum. (Matth. 5.) Animalia autem cùm essent, facta sunt spiritalia. Hæc ergo omnia in vsum hæreditatis, vel voluntariæ pluuiæ in ministerium sunt segregata. Atque vt secundum præparatam dulcedinem pauperi, vel ecclesiæ congregatio, quæ hæreditas Dei est, vel apostolicæ prædicationis significatum esse intelligeretur eloquiũ, subiecit: *Dominus Deus dabit verbum euangelizantibus virtutibus* B *multis: rex virtutum dilecti, & pulchritudini domus diuidere spolia.*) Segregatæ itaque pluuię ad euangelium irrigandum Dominus dabit verbum: idipsum in sensum nostrum & ora diffundens, secũdum illud: (Matth. 10.) Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in nobis. Sed virtutes multæ euangelizantibus sunt. Sunt quibus dabit verbum, vt sit in Paulo virtus, in Petro virtus, in Ioanne virtus, & in cæteris virtus, multasque ob id euangelij prædicandi significet esse virtutes: quibus quamuis Deus & Dominus & rex dabit verbum, virtutes tamen istę dilecti sunt, id est, eius qui regi & Domino & Deo sit dilectus. Laboriosius autem id & obscurius, dum collocationes verborum C non demutat translatio Latina declarat, cæterum absolutius totum hoc sermo è Græco enũciatus eloquitur: (ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ, τῇ ὡραιότητι τοῦ οἴκου διελέσθαι σκῦλα.) hũc scilicet Deum & Dominum nostrum regem earum quæ dilecti sint esse virtutum: vt virtutes ad apostolos, dilectum verò referatur ad Christum, cuius vel in his, vel hi omnes intelligãtur esse virtutes. Oportuit autem propter ea quæ sequuntur, licet in omnibus vnus atque idem esset spiritus, numerosarum virtutum fieri mentionem: quia ad plenitudinem domus ipse virtutis spolia diuideret. Ad ecclesiæ enim decus detracta ab diabolo gentium spolia diuiduntur, atque etiam ex his spoliis dom' pulchritudo perficitur: cùm in sacerdotes Dei ad mysterij significationem ab aris D templisque dæmonum abstrahuntur, sanctoque spiritu irrigati euangelizantes effecti sunt dilecti virtutes. Ab has enim easdem virtutes, quæ ad pulchritudinem domus vel spolia diuidunt, vel ipsæ sunt spolia, diuinus sermo se retulit, dicens: *Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in viriditate auri.*) Prophetę vota sunt, quibus manere in mediis cleris hæc ad pulchritudinẽ domus diuisa spolia exoptat: vt vsque ad consummationis suæ diẽ, quia significari mors soleat in somno, in domus pulchritudine perseuerent. Qui quidem sunt in vsum prædicationis, tanquam deargentatæ pennæ columbæ: id est Spiritus sancti munere ornatuque preciosi. In his autem quæ post eos sunt, in auri viriditate consistent: vt E bis post prædicationem euangelij honor regius & indefessa æternitas ex conscientiæ suæ fructu in auri viriditate reddatur: dum & aurum refertur ad honorẽ, & in viriditate vigor æternus ostenditur. Posteriora itaque dorsi, quæ interscaplia magis Grecus sermo significet, (τὰ μετάφρενα.) id est, quæ bonæ conscientiæ atque honoris posteriora sint tempore, vltra prædicationis huius honorem sint honoranda: cùm interim deargentatæ pennæ sub munere sancti Spiritus permanentes, post etiã ad conscientiæ suæ fructum auri viriditatem, id est, florem honoris perpetui consequentur. Vt autem hæc ad pulchritudinem domus spolia diuisa, quibus vt in-

A ter medios cleros dormirẽt, id est, vt morte tales consummarentur, optatum est, ad principes ecclesiarum per quos pulchritudo domus consistit, relatum posset intelligi, continuò subiecit: *Dum discernit cœlestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mons vber, mons consecratus, mons pinguis.*) Dum itaque hos cœlestis reges super eam discernit, id est, dum Dominus de cælis descendens, eos qui spolia fuerant, constituit in reges: super eam domum, quæ per eos pulcherrima est, vnumquemque disponit in Selmon niue dealbabuntur, in pace scilicet, quia Selmon interpretatio pacis est, gloriam æternitatis accipient. Hic enim Dei mons, in quo pax Dei nominis ipsius est significa- B ta virtute, & vbi consecratus & pinguis est. Reges autem eos esse non obscurum est, de quibus dictum est: (1. Cor. 4.) Iam sine nobis regnatis, & vtinam regnaretis: vt & nos vobiscum conregnaremus. Dominus ergo cœlestis, quia qualis cœlestis, tales & cœlestes, hos in Selmon reges super domum suam, per quos diuisis spoliis ornabitur, exalbatos niue disponet in reges. Factus est enim in pace locus eius: & phœnicium, secundum Esaiam, vt nix dealbabitur. Sed reges necesse est penes quos sit domus pulchritudo, vltra candorem niuis præstare. Lux enim mundi sunt: & quisquis dignus erit cum Domino montem regni cœlestis ascendere, super niuem dealbabitur. Quia cùm se apostolis in ha- C bitu quo cum sanctis conregnaturus esset ostendit, vestimenta eius super niuem alba sunt visa. Hic ergo mons & hoc regnum Deo pacis est. Sed plerique sunt qui ecclesiæ pacem sub hæreticorum consortio mentiuntur, dissoluentes noui ac veteris testamenti connexam sibi coniunctamque rationem: dum plerique alium Euangeliorum, alium Deum legis effingunt, nonnulli verò aduersum vnigeniti Dei naturam nomenque venientes, ex tempore natum solum hominem confitentur, neque ex forma Dei in formam serui esse deductum, sed ex forma serui tantum esse cœpisse confingunt. Plures autem non veræ diuinitatis Deum, neque ex paternæ maiestatis naturæque pro- D prietate subsistere differunt: sed externæ substantiæ Deoque diuersæ, quæ in adoptionem filij electa sit modo creaturarum ex nihilo, quibus nulla origo anterior sit, constiterit. Plures etiam in corpus atque ex se protensum permanentemque patrem loquuntur: vt assumptio illa carnis ex virgine filij nomen acceperit, non qui ante erat Dei filius, idem hominis filius sit natus in corpore. Et quidem omnia hęc ad speciem humanæ prudentiæ coaptantur, postquam rationem cœlestis sapientiæ non comprehenderunt: quibus vt spero, aliis locis vberius copiosiusque responsum est. Quia ergo veræ fidei vna hæc est fides Deo quæ sit placita, & hic æterni regni mons vnus in pace sit: de E suspectis plurimis arguit nos propheta, dicens:

Vt quid suspicit montes caseatos?) (ὄρη τὰ πίονα.)

Lac cùm corrumpitur densatur: & ex vitio in coaguli caseique speciem concrescit. Nam vtrumque id vnus Græcitatis sermo complectitur. Ergo sicuti ex natura sua lac ipsum vitio accedente degenerat, & quadam sui corruptione coacescit: ita hæc genera doctrinarum quæ initia cognitionis ex innoxio synceroque lacte deducunt, corrumpuntur in vitia, fiuntque corruptione sui coagulata vel caseata ne lac sint. (Psal. 118.) Quod id ipsum loco alio ita meminit: Coagulatũ sicut lac cor eorum, ego verò legem tuã meditatus sum: quia consiliis gestisque impietatis cor infestum, cùm per infantiæ simplicitatem naturam lactis habuisset,

[A] vitiorum postea corruptione degenerās, in coagulum densatum esset atque concretum. Referendus ergo ab his omnibus & sensus & studium est, neque quisquam alius magis qoàm hic mons pacis habitandus est. Nam post exprobrationem casea torum coagulatorumque montium, continuò subiecit: *Mons in quo beneplacitum est Deo habitare, in eo Dominus habitabit vsque in finem.)* In eo monte æternæ habitationis sedem Deo ostédēs esse complacitam, qui ad sedem pacis esset electus. Sed quia post legis tempora circuncisionisque præscripta sacrificiorumque præcepta, per Euangelicæ confessionis fidem ab his qui gloriantur in lege, id est à carnali Israel, quædam per nos videtur pacis Dei fa- [B] cta esse mutatio, cognitionisque alterius quam in lege præscripta est introducta confessio, cùm nos omnia per Dominum Iesum Christum quęcunque pręcepta sunt lege, in spem euangelicam adumbrata esse doceamus, illis contra Deum patrem secum loquutum, ac legem dedisse iactantibus: respondendum est, hac ipsa psalmi prophetia per angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositam, neque à nobis quicquam esse mutatum, sed in his manere quæ sola sunt, id est, vnam eandemq; sedem Dei pacis in colere: cùm eundem prædicatorem euangelij Dominum Iesum Christum, quem & latorem legis habeamus. Post vnius enim complaciti Deo montis sedem, quam vsque in [C] fioem cœlestis habitabit, vt sedes hæc Euangelicæ pacis præformata per mediatorem legis intelligeretur in lege, continuò subiecit: *Currus Dei decem milium multiplex milia lætantium, Dominus in illis in Syna. In sancto ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus, etenim non credentes inhabitare.)* Fidem omnem breuia hæc quidem verba significant, sed quæ virtutibus suis magna & infinita complexa sunt. Hanc autem currus siue sedis Dei dignitatē, haud dissimiliter Daniel pro- [Dan. 7.] pheta descripsit, dicens: Sedes eius flāma ignis ardens, rota eius flumen ingens ducebat ante eum: milia miliū seruiebant ei, & decies centena milia adstabaot ei. Atque in his quidem siue sub specie talis ornatus, siue [D] sub significationis exemplo, nobis in curru opinio & sensus comitatus cœlestis affertur: vt sub concordi iugo milibus lætantium obsequelam cœlestem intelligamus. Et hoc illæ in Syna ardentes faces conclucentesqoe ignes, ingrauescenoaque tonitrua, & totius Domini aduentus terror ostendit: ministeria scilicet angelorum, legem in manu mediatoris disponentium abstitisse. Hic ergo currus Dei decem milium multiplex est, miliaque lætanoum sunt. Et quia mediator Dei hominumque sit Dominus, in cuius manu per angelos, vt dictum est, lata lex fuerit: sequēs sermo subiecit: *Dominus in illis in Syna.)* In illis scilicet lætantibus milibus, currusque oumero multiplici decem mi- [E] lium: id est, infinitorum intelligentia sub decem milium multiplicatione subiecta. In his itaqoe Deus in Syna est. Sed ne fortè euangelia non supplementa legis aliquatenus viderentur, qui in illis in Syna est Domious, hic rursum in sancto ascendit in altum, captiuamqoe cepit captiuitatem: in eo scilicet sancto, cuius formam ex forma Dei euacuatus accepit. Quòd autē sanctus sit, cùm plures prophetiæ, tum Gabriel angelus ad Mariam testatur, dicens: Et quod ex te nasce- [Luc. 1.] tur sanctum, vocabitur filius Dei. Et dæmoões cla- [Luc. 4.] mant: Scimus quia sis sanctus Dei. In sancto ergo as- [Ephes. 4.] cendit in altum. Et quid illud sit, ascendere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus docuit, dicens: Ascendit autem in altum, quid est, nisi quia &

[A] descendit in inferiora terræ? Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos. Ascendens ergo in altum, & sese hominem ex mortuis in cœlestibus reuehens: accepit eos qui à diabolo erant capti, quos & ad pulchritudinem domus spolia diuisit. Dehinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur, dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & [Psal. 2.] dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes scilicet in hæreditatem: iu quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate [B] conscendit. Et quia vltra humanæ spei fidem sit, eum terrenę carnis corruptionē io cœlestem gloriam transtulisse, gentesque impias, & antè vitiorum ac superstitionum furore peruersas ad cognitionem Dei consortiumque esse deductas: ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum Deo habitaturos esse non crederent. Atque ita huius mediatoris ex lege cognitio est: vt qui io lætantium milibus in Syna fuisset, hic idē in sancto rursum in altum captiua captiuitate conscendens, donos nos qui secum cohabitaturos diffidebamus, acciperet. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hæreditatē digna hæc ad Deum prophetæ subiecta con- [C] fessio est: *Dominus Deus benedictus de die in diem, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.)* Benedictus itaque Dominus & Deus est, ascendens in altum, capiens captiuitatem, in hominibus dona percipiens: eos scilicet qui inhabitaturos se esse non crederent. Quoódie autem pro populi credentis accessione, beoedictionis multiplicatur augeturque confessio: cùm gentiles superstitiones, impiæque de diis fabulæ, cùm aræ dæmonum, idolorum inania relinquuntur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in salutem. Hic igitur salutariom nostrorum Dominus ac Deus est, cuius de die in diem benedictionum significatur ęternitas. In eo autem quod quotidie est cootinuatur: & semper [D] cùm tanta æui protenditur infinitas, quanta & dierum post dies successio consequatur. Cautissimè autē semper propheticus sermo, ne quid per gentiles fabulas, philosophiæque doctrinam nationem nostram de diuinæ veritatis scientia perturbaret admonuit: quia variæ eorum impiissimæque sententiæ, multa de Deo stultè prophanéque complexæ sunt. Nos verò ad cognitionem Dei patris & Dei filij instituti, sacramentum sumus veræ cœlestisque prudentiæ, in eo quod verbum caro factum est, consequuti. Ipsum enim nobis, quod Iudæis scandalum, gentibus verò stultitia est, id est, Dei passio, crux, mors, sepultura siue per rationem diuinæ voluntatis perfecta cœlestisqoe sa- [E] pientia est, siue per resurrectionis potestatem virtutis æternitas est. Ad huius igitur nos propheta scientiam Dei, qui nobis & passus, & mortuus est, & resurrexit, & Dominus est, instituit dicens:

Deus noster Deus saluos faciendi & Domini exitus mortis.)

Eum nobis Deum intimās, qui cùm esset Deus, omnia ad salutis nostra incremēta suscepit. Et idcirco hic Deus noster est: quia Deus eorum sit, qui fient salui. Saluos autē nos per id Deus noster efficit, quod exitus sit mortis egressus: id enim bis verbis, quæ Latinę minus expressè atq; absolutè trāslata sunt, cōtinetur. Admonui eīn superius, plerumq; interpretes cunctos, dū collocationē ordinēq; verborū demutare ac tēperare nō audēt, minus dilucidè proprietatē declarasse dictorum.

rum. Veruntamen in his quæ dicta sunt, Deus noster Deus saluos faciendi, & Domini exitus mortis: & salutis nostræ Deus, & exitus eius vltra exitum mortis ostenditur, qui mortis exitus Domini sit. Omnibus enim qui veniunt in vitam, ingressus in mortem est: sed primogenito ex mortuis tanto propior fuit egressus ex morte. Atque ideò proprius exitus mortis est Domini: quia assumptæ ab eo carnis hæc virtus sit, vt naturæ nostræ corruptionem in gloriã cœlestem post exitus mortis efferret. Verum susceptæ mortis ipsius non fuit occultanda vel causa, vel ratio: & quid nobis vnigenitus Deus ex forma Dei exinanitus, & formam serui assumens afferret auxilij, oportuit ad fidei nostræ & securitatem, & scientiam reuelari. Et primum quidem non alienum à Dei misericordia & bonitate videri potest, vt vitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis. Nempe qui primum animam nobis ac flatum respirationemque viuendi, cùm hominem secundum imaginem sui similitudinemque constituit de thesauris potestatis suæ diuinitatisque diffuderit. Secundum Apostolum enim ipsius genus sumus, & secundũ eundem omnia ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt: scilicet vt in ipso habitatio nostra atque incolatus ostensa sit sedes, dum omnia immensa virtutis potestate complexus est. Per ipsum verò originis inchoatæ opus effectusque monstretur, cum in nobis id ipsum quod sumus operatus sit, ex ipso autem initia vitæ ac exordia spiritus indulta notescerent. Non fuit ergo à beneficentia diuinæ bonitatis alienum, vt qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus, vitæ, ac spiritus elementa tribuisset, in se ipso quoq; nobis per vnigenitũ Deum æternitaois nostræ incboaret exordia verèque nunc & ex se ipso, & per ipsum, & in ipso maneremus: cum in nos in hac ipsa habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est collocatus, rursum plenius iam atque perfectius in se ac per se ista vel ipsa carnis nostræ societate post exitus mortis iam collocaret æternos. Hæc quidem ad significationem diuinæ bonitatis ita dicta sint: sed suscipiẽdæ ab vnigenito Deo carnis, adeundæque mortis & per Apostolum, & nunc per prophetam grandior profundiorque ratio tractatur. Ac primum quid in crucis sacramẽto atque mortis ab vnigenito Deo & Domino maiestatis effectum sit, per Apostolum intelligamus: vt duce eo docti prophetiæ scientiam consequamur. Ait enim ita: Et vos
Colos. 2. cùm essetis mortui in peccatis & præputio corporis vestri, conuiuificauit cum illo donãs nobis omnia peccata, delens quod aduersum uos fuit, chirographum In sententiis, quod erat contrarium nobis tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates ostentui fecit, cum fiducia triumphans eos in semetipso. Sacramentum itaque salutis nostræ primum resurgens ipse ex mortuis, decretumque mortis nostræ quo antè detinebamur absoluens: in se ipso qui ex mortuis æternus iam maneret, impleuit. Sed in eo ipso quod nobis vitæ autor in se est, dum per assumptionem corporis homo natus & mortuus, iam rursum æternus ex mortuis est, omnes quoque inimicos virtutes, mundique potestates, principesque aëris huius ostẽtui reddidit, id est, vel nostræ spei, vel suæ damnationis fecit ostenta: & ipsos quædã quasi ex diis seculi portenta constituit, his ipsis in se cum fiducia triumphatis: dum & per securitatem ęternitatis mors ipsa in Deo moriente fiducia est, & autores mortis humanæ, cum etiam in se ipso per occupatũ à satana cor Iudæ autores sunt mortis, triumphat ex mortuis: vt neque pœnæ mortis abessent, cùm se vsque ad mortis infirmitatem subiecisset ęternus, & omnem pœnã humanæ mortis exciperet, vt autores cùm in æternitatis Dominum autores mortis, per id quod verbum caro factum est, extitissent. Hæc quidem ita Apostolus: sed propheta breuius, licet eandem intelligentiam verbis significantibus, eadem ista complexus est. Nam vbi Dominum in exitum mortis ostenderat, subiecit: *Veruntamen conquassabit capita inimicorum suorum, verticem capilli deambulantiũ in delictis suis.*) Principatus enim ac potestates in quibus capita inimicorũ significantur, fecit ostentui. Hæc igitur in mortis exitu cõquassat, quorum spiritalem nequitiam atque naturam, in eo quod capilli verticem perambulent, docet: dum & tanquam dominantes hominum capitibus insistunt, & tanquam nequitiæ spiritales sine sensu eorum quibus insistãt, ipsum illum capilli verticem proculcent: quia & ipsa scilicet corpora vsque ad animæ mentisque sedem sine sensu adeundi intrò labantur & penetrent. Aëris enim huius sunt potestates: & ideo capilli verticem perambulant, vel insistendi leuitate, vel potestate dominandi, toto in orbe per momenta singula commeantes. Sed hæc in delictis suis peragũt, dum vnicuique in eo quod delinquant autores sunt, secundũ illud Apostoli: Deus filiũ suum misit In similitudinem carnis peccati, de peccato cõdemnauit pec- Rom. 8.
catum in carne: cùm causam in his exordiumque peccati ex eo ipso quod in carne sua per instinctum proditionis peccant, id est, de peccato carnis peccatum in carne condemnat. Tenet itaque diuinæ dispensationis ordinem propheticus sermo: & Euangeliorum opera adumbrata esse per legem, ipsis illis legis operibus declarat. Multa enim plerumque per nominum proprietates ita expressa atque absoluta sunt, vt non gerendis in præsens potius quàm in futurum significandis rebus impensa sint: vt nunc post tantas ac tam manifestas Euangelicæ spei prædicationes, altius quiddã nobis & vltra aurium sensum affert, subiectus ordo dictorum vel gestorum. *Dixit Dominus ex Basan, conuertar in profundum maris.*) Videtur enim hic sermo Domini fuisse: cùm ad diuidendum ad iter mare, exerendamq; in Pharao irã conuersus est. Nunquid ex Basan cõuersum eum esse lex docuit? Nõ vtiq;. Bero est ciuitas hostilis quondã regni, quæ fuit Og regis habitatio: sed interpretatio nominis pudorẽ cõfusionemque significat. Potest quidẽ videri, vt ex pudore populi in Aegypto seruiẽtis, cùm depressus à Pharaone, ipsam illã cõseruãdi educãdiq; generis libertatẽ perdidisset: in profundũ maris, id est, ad liberãdi populi sui magnificentiã Deus sit cõuersus. Sed qui secundũ proximũ huic psalmũ dixerit: Saluũ me fac Deus, quoniã intrauerũt aquæ vsq; ad animã meã. Infix⁹ sum in limo pro- Psal. 68.
fundi, & nõ est substãtia. Veni in altitudinẽ maris, & tẽpestas demersit me: nõ ambigẽdus est post humani corporis pudorẽ (quia ipsæ illæ corporũ atq; elementorũ nostrorũ origines sunt pudẽdæ) in hoc mare, id est, in hanc seculi tempestatem esse cõuersus: vt vsq; ad vltimę cõfusionis verecundiã subiectus crucis morti, per eam in se inimicorũ capita conquasseret, spiritales scilicet nequitias potestatesq; omnes, & principatus aëris huius reddẽs ostẽtui triũpharet: cùm eos ęternę pœnę, postquã ipse & passus & mortuus est, destinaret. Ob id ergo cõuersus in profũdũ maris intelligẽdus est, id est, vsq; ad vltimas descẽdisse seculi passiones: vt conculcans capita inimicorum, vltionem diuinæ potestatis exerceret.

Quod id ipsum videtur sequēs sermo complecti, cum dicitur: *Vt tinguatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.*) Diuinæ autem vltirionis ira sub humanæ vindictæ significatur exemplo. Ex Basan enim in profundum maris conuersus ob id est, vti pes tinguatur in sanguine: atque ab ipso sanguine qui ex inimicis est, canum quoque lingua tinguatur. Hæc verò accidere solent hominibus bello consumptis, & captiuitate deletis & victorum arbitrio atque vltione punitis. Per humanæ itaque, vt dixi, consuetudinis morem: cùm gladius, cùm arcus, cùm sagitta, cùm framea, cùm reliqua pœnarum ac mortium arma memorantur, diuinæ seueritatis significantur officia. Et hæc quidem Iudæis post crucem & mortem Domini omnia acciderunt, cùm à Romanis capti vniuersa suppliciorum ac miseriarum genera perpessi sunt: vt peremptorum sanguine incedentium pedes tincti sint, & canum lingua satiata sit. Sed id nō minus ad eorum pœnam damnationemque referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphābātur. Et quia sub his quæ in Iudæorum populo temporibus legis expleta sunt, vniuersarum ferè gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata, vt per id quod tum gestum est, id quoque quod postea gerendū esset, doceretur: cùm ipsos illos in quos illa tum gerebantur, & inumbratio nubis, & iter maris, & mannæ spiritalis cibus, & spirritalis potus ex petra in spe Euangelica fideq; concluderet: nunc quoque vt semper in his ipsis noui ac veteris testamenti per prophetam facta connexio est, cùm dicit: *Visa sunt itinera Dei mei regis, qui est in sancto. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuenum tympanistriarum. In ecclesiis benedicite Dominum Deū de fontibus Israel. Ibi Beniamin iunior in pauore, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.*) Dei quidem itinera sunt visa: cùm coactis in glaciem aquis, præeunte eo in columna ignis & nubis iter populo siccatum est, cùm in medio tympanistriarum iuuenes psallentes gloriosè glorificatum Dominum cantauerunt. Sed non minus itinera & alia regis, in sancto, cum virtutibus cœlestibus animisque sanctorum iter eius præeuntibus in eo qui primæ sabbati psalmus est, cantatur: Tollite portas principis vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutū ipse est rex gloriæ. Et hæc itaque Dei nostri & regis in sancto itinera sunt visa, cùm ingressum eius tanta cœlestium cœtuum gaudia præeunt. Sed quia quæ antè præformata in Pharao & in Israel fuerant, in diaboli suorumque clade, & populorum omniū salute perfecta sunt: non ad synagogæ confessionem, sed ad ecclesiæ benedictionem nos cohortatur propheta, quibus Dei & regis in sancto itinera essent visa firmaret, dicens: *In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel.*) Ex initiis scilicet legis atque adumbrationum gestorū doctrinam ecclesiæ defluxisse commemorās. Ac ne quid benedicentibus ecclesiis ambiguitatis existeret, quis hic maximus Euāgelicæ spei prædicator futurus esset, ostendit dicens: Ibi Beniamin iunior in pauore, in ecclesiæ scilicet fontibus Beniamin iunior in pauore mā-surus: post consternationem enim pauoris in Euangelium Christi de tribu Beniamin Paulus electus est, matutino deuoratas carnes ad vesperum diuidens in salutem. Cæteros quoque principes Iuda ne ignorentur ostendit: id est, qui ab eo qui de Iudæ frutice expectatio gentiū futurus erat, eligendi essent, reuelans: Principes Zabulon, principes Nepththalin. Ex his enim,

Psal. 29.

A vt euangelia declarant, apostolorum est cœpta delectio: hos principes eorum qui in ecclesiis congregarentur ostendens. Nam cùm ex omnibus tribubus singulis quibusque populis secundum legem sint principes instituti: nunc tamen vbi euangelicæ dispensationis principes declarabantur, earum tantum tribuum ex quibus vocandi essent, commemorata sunt nomina. Orta enim in finibus Zabulon & Nephthalim luce magna post vmbram mortis: piscatores ex his sunt hominum constituti. Solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum vniuersitate memoratum est: quod ad Euangelij confirmationem ipsis B rerum effectibus & apostolorum electione esset explendum. Et quia tātæ expectationis spe detinerētur (quia non ambiguum est omnes sanctos & prophetas cœlesti desiderio Euangelicæ beatitudinis tempus optasse, Domino dicente: Amen dico vobis, quia multi prophetæ & sancti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis) consummari id quod tantopere concupiscit precatur dicens: *Manda Deus virtuti tuæ confirma Deus quod operatus es in nobis. A templo tuo in Hierusalem, tibi afferent reges munera.*) Distinguit intelligentiæ significationem, ne quid confusum ambiguumque subrepat in eo quod ait: Manda Deus virtuti tuæ. Quod vtique cōtra humanum sensum & vsum C naturalis consuetudinis est loquutus. Mandare enim quisquā virtuti suæ aliquid non videtur, quia per eam internæ potestatis insit effectus: & cùm omnia virtute fiant, non existimatur virtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum. Sed enim Dei virtus Deique sapientia est Dominus Iesus Christus: qui & ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit à patre. Idcirco non cōtra intelligētiæ cōmunis sensum dictū videtur, quod tamen propheticæ scientiæ proprietate memoratum est: vt virtuti suæ mandaret Deus, vnigenito scilicet Deo, qui & Dei virtus est. Dehinc quia rerum subitarum in Deum non cadit noua repensque molitio, cuius scientiam non subterfugiant quæ gerenda D sunt, quia natura eius vniuersa quæ erunt virtutis suæ potestate complexa est: id nunc confirmari propheta postulat, quod iam sit idem Deus operatus in nobis, secundum illud Apostoli: Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus: in quo & elegit nos ante mundi constitutionem, vti essemus sancti & immaculati in ipso. Deus itaque qui secundum prophetam fecit quæ ventura sunt, ea quæ iam ante constitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in nobis est, confirmauit in Domino. Et quid illud sit, mox continuat ordo dictorum:

Matth. 13.

Ephes. 1.

A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.)

E Templum in Hierusalem est, in quo hostiarum legitima offerebantur: nunc autem à Templo in Hierusalem à regibus sunt munera offerenda. Quod vtique contra locorum significationem rationemque gestorum est: vt illinc quò inferri magis oporteret, id est de templo, auferenda sint munera. Sed quia est cœlestis illa nobis mater Hierusalem, & primitiuorum conscriptorum, & frequētantium cœtus, omnisque in Christo renatus Dei templum est, maximè in quo non mors magis sit regnatura, sed vita: & qui ipse rex sit eius, cuius seruus fuerat antè, peccati: hostiam seipsum viuam, & rationabilem, & placentem Deo offerens. Tum ergo ab hoc templo, id est, ab hac sancta corporis sui habitatione, in illo conuentu angelorum frequentantium, id est, in illa cœlesti Hierusalem,

si qui

si qui reges sint, id est, qui peccato vltra non seruiunt, offerēt se ipsos Deo munus. Quod quia carnalis Israel dum sibi tantum peculiarem Dei misericordiam vsurpat, videtur tanquam soli ei sit proprium defendere mox propheta subiecit: *Increpa feras syluæ, concilium taurorum inter vaccas populorum, vt non excludantur hi, qui probati sunt argento, dissipa gentes quæ bellum volunt.)* Vaccas in Samaria adoratas esse cognitio ex libris est. Principes vero populi istius iam non populi, sed gregum duces esse propheticus sermo est, cùm dicitur ex
Psal. 21. Domini persona: Tauri pingues obsederunt me. Feras autem syluæ, nequitiarum spiritualium supra ver-
Psal. 79. ticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intelligenda est, secundum illud: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Hoc in loco ipsius principis mundi, id est satanæ, & immanitas significatur & virtus. Id ergo nunc poscit propheta, vt videlicet has feras syluarum vel hoc concilium taurorum inter vaccas populorum increpet: ne hi qui probati argento sunt, excludantur. Probati autem argento hi sunt: qui secundum argentum de peccati & passionum omnium igne decocti, immaculati & sine terrenæ sordis ammixtione iam splēdent. Cùm enim propheticus sermo fidem gentium prędicet, populique huius exacerbātis improbam voluntatem sæpissime increpet, iamque salus à Deo in omnes, per omnesque sit cognita, idque ex scientia dispositionis Dei notum sit: cum impietate populi exprobrata, sancti quique in spem regni cœlestis vocantur (non enim
Rom. 3. Iudæorum Deus tantum est, & non gentium, imò & gentium. Vnus enim Deus est qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.) Postea ergo quàm increpitis his, qui principes Sodomorum & populus Gomorrheorum esse meruerunt: tum ad gentes cognitio Dei scientiaque defluxit, & iam non intra errorem neque contradictionem in scientia detinentur. Increpitis autem syluarum feris, taurorumque conciliis vaccisque populorum: eos qui adhuc perpetuis aduersum gētium spem ad salutem infidelitatis odiis per-
Colos. 1. sistunt decertare, condemnat dicens, Dissipa gentes
2 Cor. 5. quę bellum volunt. Pacificauit enim omnia Dominus in cœlo & in terra. Et secundum Apostolum Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Earum ergo gentium dissipationem, quæ cœlestis pacis fœdus abnuant, magisque dissensionum volunt bella, sub diuersarum tamen gentium cōgregatione denunciat. Nam ad conseruationem coniunctionemque totius sensus, increpitis taurorum conciliis, ferisque syluarum, gētibusque bellum volentibus dissipatis, ne quid sibi vltra arrogans Israel impiusque præsumeret, subiecit: *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præueniet manus eius, Deo regna terræ: cantate Domino, psallite Domino.)* Expleta autem hæc eadem sunt vel Magis ex oriente venientibus, vel tunc cum in apostolos spiritus sanctus diuisi ignis modo venit. Nam illic ad prædicationis Euangelicæ cognitionem etiam ex Ægypto conuenisse scribuntur: quibus magnitudinem diuini muneris tanquam legatis renunciantibus, Ægyptus propè vniuersa est iam fidelis. Æthiopia verò, in Candaces eunucho fidei confessione præuenit manus suas, dum
Act. 8. ipse baptismi gratiam sibi postulat, dicens: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari. Sacramentum ipsum baptismi adeo impatientis desiderij cupiditate præueniens: vt à diacono ministerium apostolici officij salutis suæ cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes ferè gentes prædicatio diuinæ cognitionis illuxit: quia
ho.

A & omnia regna Dominum Christum Deum intellectura licet serò sunt, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus in gloria Dei patris sit: consummationem temporis huius exoptat, dicens: Deo regna terræ: cantate Deo, psallite Domino. Omneis scilicet ad canendum ac Deo psallendum adhortatur: vel quia salute omnium prophetica solicitudine lætatur, vel quia regnis omnibus Deum cognoscētibus regni cœlestis succedit æternitas. Atq; vt in cæteris solet, nunc quoque cum Deo dominoque cantandum psallendumque esset, ostendit dicens: *Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem, ecce dabit vocem suam vocem*
B *virtutis.)*

Competenter nunc ascendentis super cœlum cœli ad Orientem Dei honor poscitur: vt quia superius significata humilitas eius fuisset, cùm videlicet super occasum ascendit, & exitum mortis egreditur: nunc vbi non cœlum, sed cœlum cœli transgressus esse noscitur, diuinitatis ac magnificentiæ eius non ignoraretur æternitas. Ad Oriētem verò idcirco, quia ipse secundum prophetam Oriens ex alto sit: vt regressus eò vnde descenderat Oriens nosceretur, ipseque sit omnibus in hunc cœlestis sedis ascēsum rursus autor oriundi. Nam id ipsum sequens sermo significat, cùm dicitur: Ecce dabit vocem suam vocem virtutis. In om-
C nibus quidem quæcunque in corpore manens gessit, virtutis vocem dedit, cùm paralytico dicit: Surge &
ambula: cùm Lazarum vocat è sepulchro, cùm Petro *Matth. 9.*
cæterisque apostolis ait: Quæcunque ligaueritis super *Matth. 19.*
terram, ligata erunt & in cœlis: & quæcunque solueritis super terram, soluta erunt & in cœlis. Vox planè est ista virtutis, humanæ infirmitati tantum posse concedere. Sed scimus adhuc aliam vocem superesse virtutis, de qua ipse testatus est, dicens: Amen amen dico
vobis, quoniam venit hora, & nunc est, in qua audiēt *Ioan. 5.*
mortui vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Nunquid vlla vox potest maior esse virtutis, quàm dissolutorum corporum puluerem in formam cogere, soliditatemque membrorum & vitam rursum in homines
D animasque renouare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei vera & perfecta constantia est, hæc diuinæ magnificentiæ bonitas absoluta est, ob quod vniuersos ad honorem huius tantæ virtutis hortatur dicens: Date honorem Deo: vt perceptæ immortalitatis laudem ad honorem eius qui tanti nobis muneris parens est, referamus. Dehinc ne quid sibi vel carnalis Israel vel vniuersitas gentium ipsarum ex his pietatis scientiæq; Dei meritis pręsumeret, à quibus hic honor Deo reddendus esset, ostendit dicens: *Super Israel magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.)* Super eum scilicet
E Israel magnificentiam futuram esse demonstrans, qui iam ex comparatione nubium spiritalis existeret, vel qui secundum Apostolum rapi obuiam Christo in nubibus mereretur. Et idcirco virtus eius in nubibus est: quia his qui vltra terrenam originem mortalemq; degentes se in sensum cœlestem & vitam, vt ita dicam, aëream extulissent, obuiamque elati in nubibus astitissent, his esset proprium virtute Dei magnificentiáque lætari. Frequenter autem memini his ipsis nubibus tanquam ratione scientiáque perfectis, ne super impiam Israel vineam pluerent, esse præceptum: quia indigni sancto eloquio, quos iam spinæ & tribuli, id est, terrena vitia obsederant, extitissent. Namque cùm omnibus sit ad nouam resurrectionis originem voce virtutis vtendum, non vniuersis tamen gloriosus, id

A est, resurrectionis honor est præparatus, Domino dicente: (*Ioan. 5.*) Nolite mirari ista, quoniam venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius: & prodient qui bona gesserunt in resurrectionem vitæ, qui autem iniqua gesserunt in resurrectionem iudicij. Et idcirco super eum Israel magnificentia, & virtus Dei est, qui esset in nubibus: quia pro discrimine vitæ innocentis atque impiæ resurrectionis sit, aut in vitam aut in iudicium distincta diuersitas. Deinde id ipsum sequens sermo designat, dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis.)* In eis scilicet mirabilis, quos in vitæ resurrectione excitabit æternos. Mirabilis autem est, cùm omnem beneuolétiæ suæ in eos cõferet voluntatem: B cùm ipsos intra perfectionem cœlestis gloriæ collocabit. Sicuti ad patrem pro his precatus est dicens: (*Ioan. 17.*) Pater, volo vt vbi ego sum, & hi mecum sint. Vel illud: Vt omnes vnum sint, ego in illis, & hi in me. Mirabilis ergo in sanctis Deus est, quos cùm conformes gloriæ corporis sui fecerit, per se, qui mediator est, etiam in vnitatem paternę maiestatis assumet: dum & in eo per naturam pater est, & ille rursum per societatem carnis in nobis est, quos in regnum præparatum illis ante constitutionem mundi obtinendum locauerit, quibus absorpta morte immortalem vitam æternamque reddiderit. Non enim iam incrementis corporum escarumque alimentis, infirmitatumque casibus vitæ humanę demutatio laborque tolerabitur: sed C æternitas cunctis quæ naturæ suæ virtute ipsa se continens, id est, quæ se ipsam alat conseruetque, donabitur: certique omnes fore se sempiternos quòd non aliunde iam, id est non extrinsecus contineantur ad vitam, sed ex Deo, per quem resurrexerint, & iam immortales maneant, & æterni. Et ideo hæc humanæ spei sacramenta tali confessionis fide propheta conclusit:

Mirabilis Deus in sanctis suis Deus Israel, ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus est.)

Dat itaque virtutem plebi suæ & fortitudinem Deus, D quæ immortalis effecta, intra vitam virtutemque contineatur, dispoliatoque corpore, superinducta sit honore cœlesti, vt omni corruptione & infirmitate depulsa, Deum æternitatis suæ laude benedicat, per vnigenitum & primogenitum suum Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro his, qui vel immutabuntur, Psalmus ipsi Dauid.

PSALMVS LXVIII.

SALVVM me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.) Tertius hic pro his qui immutabuntur est psalmus: qui etsi nihil sub historiæ commemoratione complexus est, vt in quinquagesimo & nono inesse tractauimus, neque vt in quadragesimo quarto aliquid proprium in superscriptione prætulerit, vbi: Pro dilecto canticum prænotatur: in eo tamen quod non: Illius Dauid, sed illi Dauid psalmus: In finem præscribitur: in illum potius Dauid qui & oriẽs & iustus & finis est legis conuenire intelligẽda prophetia est. Per id enim non ab illo, sed in illum psalmus docetur esse cãtatus.

A In his autem qui immutabuntur, Euangelicæ spei fideles significari docuimus: qui aut ex legis obseruatione, aut ex gentis impietate ad cognitionem Dei demutati tanquam renascentes incorruptæ æternitatis candore florerent, quod id ipsum psalmi fine tractabitur. Non ambigitur autem psalmus ipse sacramentũ passionis Domini continere. Nam præter Ioannem apostolum qui in potatione aceti consistere consummationem scripturarum testatus est, cùm etiã dictum hoc ab eodem sub Apostolorum recordatione præsumptus sit: Zelus domus tuæ comedit me, adimit ambiguitatem, confirmatque omnia ad eum dicta gestáque esse referenda. Vniuersarum itaque humanarum B passionum sorte per functus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur: & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris positus & doloris, sed his se tamen quæ suscepit accommodans: vt qui carnis nostræ homo natus esset, ex dolorum nostrorum querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Cœpit itaque ita: *Saluum me Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animã meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.)* Viuendi omnibus finem mors in cunctos constituta præscribit. Et quid sibi nunc oratio ista vult, quæ se saluari deprecatur, cùm lex mortis in omnes sit constituta? Dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia intrauerint aquæ vsque ad animam. Introeundi autem C aquis ad animam hinc facultas sit, quòd infixus sit in limum profundi. Defixi verò in limo profundi nulla substantia sit. Ergo quia nemo nisi quod sperat precatur (sperat autem nemo se mori) talis hæc eius meritò oratio est, quæ moriturus licet, morte non erat obtinendus. Assumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, diuinitatis verò conscientia spem tenuit salutis in morte sperandæ. Saluari ergo se orat qui & dixerit: Deus Deus meus quare me dereliquisti? Introeuntibus enim aquis vsque ad animam, subie- (*Mar. 15.*) ctus morti crucis fiebat: cùm passionum vniuersarum impetus vsque ad mortem animæ prærumperet.

D In aquis autem insectationes populi motusque gentium significari solere non dubium est, cùm dicitur: Torrentem pertransiuit anima mea. vel illud: Et pertransiuit anima mea aquam immensam. (*Ibidem.*) Sunt & aquæ arenosam domum subruentes, eamque in casum (*Psal. 123.*) ruinamque pellentes. Hæ ergo nunc aquæ vsque ad animam intrantes, ad precem eum orandæ salutis coegerunt.

Verum ineuntium harum passionum, non aliunde quàm ex assumptione carnis & virtus est & potestas. Non enim incidere in Deum hic infirmitatum nostrarum terror valebat, aut exerere se nisi in carnem corporis nostri: antequam in subiacente materia potuerant passiones. Porrò autem hauriẽda fuit natura cœ- E lestis, vt exinaniens se ex Dei forma in formam serui hominisque decederet. Et ideo vsque ad animam aquæ penetrant: quia substantia ei non sit infixa in limo profundi.

Non vtique substantia ea non erat quæ assumpta habebatur, sed quæ seipsam inaniens hauserat. Nullo autem modo se corruit qui seipsum exinaniuit euacuãs: nec tamen idipsum videbatur extare, quod iam in aliud se euacuando congesserat.

Non est ergo substantia, per id quod infixus est in limo profundi. Primus enim homo de terræ limo: & secundus Adam in huius limi profundum de cœlis descendens, seipsum tanquam ex alto veniens defixit. Euacuans ergo se, quippe cui substantia non erat, non

iam

A iam vſque ad carnis, verumetiam vſque ad mortis profunda deſcendit: & omnis in eum terror deſęuientis in nos tempeſtatis incubuit. Cùm enim ſe contra naturæ cœleſtis terrenæque diuerſitatem, in hanc humum poteſtatis ſuæ virtute defixit: quia ea quæ natura diſſidēt, ad quandam connexionis ſuæ ſolidiratem non generis ipſius propinquitate conueniunt, ſed potiore vita qua confixa ſociantur: tunc & pati cœpit & mori poſſe, per occaſum mortis in terram ac in inferna deſcendens. Sequitur enim: *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me.)* Imitator ille & dominicæ mortis & temporis Ionas mari merſus cetóque ſuſceptus, non tam in mari ſe quàm in inferno poſitum teſtatur. B Clamaui in preſſura mea ad Deum meum, & exaudiuit de ventre inferorum clamores meos. Et quamuis eum cetus ad ſpeciem infernæ mortis hauſiſſet, ait: Introiuit caput meum in ſciſſuras petrarum, deſcendi terram cuius ſeræ tenaces & æternæ. Sancto enim Iob poſt illud vniuerſarum paſſionum glorioſiſſimum bellum, cùm dignus iam eſſet eloquio diuino ſcientiáque naturæ, poſt confracti intra ſe maris portas, rugientéſque eius in matris ſuæ ventre terrores: rurſum quid etiam in mari ſignificaretur Dominus reuelauit, dicēs: Veniſti autem ſuper fontes abyſſi, aut in veſtigijs maris ambulaſti? Iob. 38. Aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis? In veſtigijs vtique maris, tanquam in profundo vel altitudine maris portas mortis eſſe ſignificans. C Nam cùm profunda maris inferiora ſint terræ: neceſſe eſt in profundo maris, id eſt, in inferioribus ſedem mortis oſtendi. Veniens ergo in hoc profundum maris, tempeſtate demerſus eſt, cuius in anteriori pſalmo ita meminit, dicens: Psal. 68. Omnia excelſa tua & fluctus tui ſuper me tranſierunt. Sed & ille, vt dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus externíſque terræ feris immániſſimus ille maris iſtius cetus euomuit, haud diſſimilis eſt. Omnes ſuſpenſiones tuæ & fluctus tui ſuper me tranſibant. Vſque ad mortis igitur veniens profundum, mortis ipſius tempeſtate demerſus eſt, aduerſarúmque virtutum depreſſus procellis eſt, non tamen coactu eorum qui ſeipſos diabo- D lo præbituri erāt velut miniſterij arma peccato: quippe qui & nonnunquam conſilia initæ mortis ſuæ exprobrauerit, & ſtans in templo ſæpe clamauerit, & eleuatis ad Deum frequenter oculis intenderit, vt ad vnumquodque diuinitatis ſuæ opus maximum aſpectare intelligeretur ad patrem, ob quod ſequitur: *Laboraui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defecerūt oculi mei, dum ſpero in Deum meum.)* Infirmitates noſtras ſuſcipiens, portánſque peccata, vſu & conſuetudine humanæ defatigationis loquutus eſt. Nempe qui ſe ſomno & laſſitudini ſæpe commiſerit, etiam vſque ad ſitis & eſuritionis neceſſitatem. Fauces itaque eius raucæ ſunt, oculíſque defecti. E Cauſam verò maximi clamoris & intentionis oculorum hanc eſſe docuit, quia Ioan. 12. ſperaret in Deum, vel cùm clamat dicens: Qui credit in me, non in me credit, ſed in eum qui me miſit: vel cùm clamaturus Lazarum voce magna, eleuatis ſurſum oculis ait: Ioan. 11. Pater gratias tibi ago quia audiſti me. Sed illo vel paterni nominis magnificentiam teſtante vel humanæ ſalutis opus moliente: odia in eum multiplicantur incaſſum. Sequitur enim: *Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati ſunt qui perſequuntur me inimici mei iniuſte, quæ non rapui tunc exoluere repetebar.)* Numerus odientium vltra capillos capitis eſt multiplex: ſiue ob impiorum copioſam multitudinem, ſiue quia indigni ſint Dei cura.

A Iam Apoſtolorum capillos cùm tanta eorum Deo cura eſſet, ſcimus eſſe numeratos: ſiue quia infideliū numerus vltra numerum ſit fidelium. Nam decus capitis in capillis eſt: & eccleſiæ quæ corpus eſt Chriſti, in apoſtolorum decore omnis ornatus eſt. Super hos capitis ſui decus, odientium eſt multitudó. Oderūt autem eum gratis, id eſt, cauſam odij non habentes: & conualeſcentes inimici, iniuſte ſunt perſecuti. Nō enim peccatum egerat, nec dolum habuerat: & ideo quæ nō rapuerat, tūc repetebatur exoluere. Cùm enim debitor mortis peccatíque non eſſet, tanquam peccati & mortis debitor tenebatur: ab his ſcilicet qui in eo peccati legem, quæ in membris noſtris eſt, exerebant. B De peccato enim condemnauit peccatum in carne. In quo quia magnum diuinæ ſapientiæ conſilium explebat, crucíſque mors in Deo ſtultitia gentibus videbatur, magnáque in eo cœleſtis terrenæque ſpei expectatio inerat: ſubiecit. *Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſconſa. Non confundantur in me, qui expectant te Domine virtutum. Non vereantur ſuper me qui quærunt te Deus Iſrael.)* Inſipientiæ ſuæ Deus conſcius eſt, & delicta ſua abſcondita ab eo nō ſunt. Pœnas ſcilicet inſipientiæ & delictorum quas non rapuerat repetebatur exoluere. Vſque ad crucis autem ſtultitiā, id eſt, quia ſtultum ſit gentibus peccata noſtra ſic ſuſcipi, vt peccator & ſtultus gratis iniuſtéque vexatur. C Sed quia ſtultitiam atque delicta propter ſapientiam noſtram vitámque ſuſceperat, vt & principem ſeculi iudicaret, & de peccato condemnaret in carne peccatum, cùm in ſe, in carne ſcilicet corporis ſui in qua nihil inueniri poterat peccati, ſecundum quod ait: Ecce veniet princeps mundi & non inueniet in me Ioan. 14. quicquam: veniens hic mundi princeps nihílque inueniens, peccati tamen pœnam, id eſt, ius mortis exercuit, per quod humanæ mortis autor, quia in autorem vitæ peccati neſcium mortem molitus ſit, iudicatur. Et hæc ſanctorum expectatio fuit, vt omnis caro redimeretur in Chriſto: vt in eo æternæ reſurrectionis primitiæ exiſterent.

D Non confundi in ſe eos rogat qui expectent Dominum, neque quærentes Deum Iſrael ſuper ſe vereri aut pudere: quia ſuſcipiendæ ab eo carnis tempus deſideratum ſit, ſecundum illud: Multi prophe- Matth. 13. tæ & iuſti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis vos. Ne quid ergo in ſe imbecillum infirmúmque maneat deprecatur: ne ſpem expectantium infirmitas corporis carníſque confundat. Per eum enim & in eo expectatio nobis omnis ad Deum eſt. Veniens ergo in corpus, ne in ſe ſanctorum ſpes confundatur orat.

Quòd autem infirmitates noſtras ad ſalutem generis humani ex paterna voluntate ſuſceperit, quia E non voluntatem ſuam facturus venerit, ſed voluntatem eius qui ſe miſerit patris, nunc quoque per ſubiecta declarat: *Quoniam propter te ſuſtinui improperium, operuit reuerentia faciem meam. Alienus factus ſum fratribus meis, & hoſpes filijs matris meæ. Quoniam Zelus domus tuæ comedit me.)*

Non fuit ergo in vnigenito Deo naturalis infirmitas, ſed aſſumpta: quia propter Deum hæc improperia ſuſceperit paſſionū. Quanquam ne in naturis quidem hominum ineſt neceſſitas aliqua peccati, ſed ex appetitu volūtatis oblectationeq; vitiorū peccati vſus arripitur. Et ideo Dominus nō ſe rapuiſſe, quæ vt ſolueret repetebatur oſtendit, quia ea quæ contra naturā ſint deſiderata rapiantur, ſoluturis omnib⁹ quadrantē

nouissimum talium debitorũ: & ob hoc orationis do- A minicæ præscripto, remitti nobis debita deprecamur. Sustinuit ergo improperium propter Deum, dũ alienum à natura sua corpus assumit: dum qui secundum Apostolum peccatum nesciuit, pater facit esse peccatum: dum fit obediens vsque ad mortem crucis: dum ipse exprobratur quòd cæteros saluans se ipse nõ saluet: dum contumelias sputorum alaparúmque perpetitur. Hoc igitur pudore coopertus ob Deum, fit alienus à fratribus suis, & filijs matris suæ hospes efficitur, à vitijs scilicet eorum qui sibi secundum carnem consanguinei babebãtur alienus: dum numulariorũ mensas templum ingressus euertit: dum nundinas ouium B ac boum prohibet: dum vendẽtibus columbas cur domum patris sui domum fecerint negociationis exprobrat. Zelo enim domus Dei peruasus hæc egit. Est autem hæc amoris pij indignatio: vt eorum quos diligimus contumelijs tanquam zelo efferuescente moueamur. Hoc enim pollutæ domus zelo, vt Euangelium (sicut superius docui) testatũ est, turbam omnẽ ementium ac vendentium templum ingressus eiecit. Zelo autem Dei etiam vsque ad mortis seueritatẽ, & finem placuisse, laudabile est. Per hanc igitur exprobratarũ his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congesta conuicia sunt. Quæcunque autem in impios dirigi solent, hæc in eũ opprobria sunt C relata: cùm blasphemus, cùm Samaritanus, cùm Beelzebub, cùm dæmonium habens dicitur. Id enim subiecit: *Et opprobria exprobrantium te ceciderunt super me.)* Blasphemiæ opprobrium, ei potius qui Deo cõtumeliam exprobret ingeritur: sicuti dæmonij infamia, ei magis qui à Deo sit alienus est propria. Quæ cũ omnia ei exprobrata sint propter domus Dei zelum, eorũ qui Deum exprobrant super eum opprobria congeruntur. Et huius dicti ad Romanos Apostolus scribẽs, sub huius significationis meminit intelligentia. Ipsa enim ieiunij continentia recidit in opprobrium, cùm à diabolo tentatur, cùm in templi pinnacula locatur, cùm supra montem fertur, cùm postremo ad adoran- D dum satanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum & ingemiscit, & tristis est: & idipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. Omni denique generi hominum & obtrectatio efficitur & canticum. Ipsi enim, qui in portis orandi victus causa sedebant, obloquuntur & detrahunt, & in eo ebrij psallunt. Hæc autem omnia vel secundum gestorum fidem, vel secundum humanæ cõsuetudinis modum in se ita gesta esse conqueritur. *Et operui in ieiunio animam meam, factum est mihi in opprobrium. Et posui vestimentum meũ saccum, & factus sum illis in parabolam. Aduersum me detrahebant qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum.)* Fuit itaque ieiunium ei in opprobrium: quia E per esuriendi opprobrium vsque ad adorandi satanæ contumeliam tentatus est. Vestis autem de sacco, habitus est luctus. Luctus verò omnis affectus, in fletu est. Et cùm Lazarum excitaturus lachrymat, infidelitatem humani generis lugebat: in habitu enim luctus, flendi significatur effectus. Quòd autem non Lazarũ, cuius & morte lætatur, quem & ex mortuis excitaturus erat fleuerit: omnis ipse euangelij sermo declarat. Sed cùm resurrectionis fidem nullam futuram, in ipso resurrectionis opere fleuisset: fletus eius in parabolam profecit, vt documentum amoris sui in Lazarũ flendo dictus sit præbuisse: & à plerisque hodie, quia fleuerit, arguatur infirmus. In ebrijs autem psallentibus, & his qui in porta sederent detrahentibus: omnium etiam

infimorum, in eum contumeliæ per hanc consuetudinem vulgi docentur. Adeò autem nullum genus hominum de eo tacuisse manifestum est, vt Clenphas ei qui tanquàm rerum ignarus causam sermonis interrogaret, respondisse ita scribatur: Tu solus peregrinus es Luc. 24. in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in ea in diebus his? Stupor enim est de ignoratione vnius, in cognitione vniuersorum. Sed inter has omnium de se & obtrectationes & contumelias, humanæ salutis sacramenta peragebat: & salutem à Deo homini quem assumpserat deprecatur. Id enim sequitur: *Ego verò orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ. Eripe me de luto vt non hæream, & de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum.)* Cæteris in cõtumelias & opprobria eius intentis, ipse oratione sua totus ad Deum est: susceptas quidem infirmitates nostras in se habens, sed in his quibus afficitur cœlestis erga nos misericordiæ munus exequitur. Neque inuitus hæc sumens, in multitudine misericordię, beneplacitum Deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat: quia non ignorat hãc patris de se prophetiam etiam ab apostolo Paulo recognitam: Tempore accepto exaudiui te. Esa. 49. Omnia quidẽ Deo pro magnificentia operum, intelligenda sunt placere quæ gesta sunt: & cùm in Genesi scribitur, Et vi- Gen. 1. dit Deus quia bona sunt, vitium nullum in rerũ relinquitur creaturis. Tametsi quædã humani ingenij corrupta nequitijs sunt, vt ex remedijs venena, vt ex ferro ensis, vt ex igni conflagratio, vt ex cibis cruditas, vt ebrietas ex vino: vt postremo partes ipsę & membra corporum ad naturales vtique vsus vtilésque formatæ, vitiorum se ac criminum ministeria præbuerunt. Et cùm Deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo vnigenitus Deus in sanguine corporis nostri, tanquam inimica ac dissidentia reconciliaturus omnia in cœlis & in terra Deo esset: cũ multiformis illa Dei sapientia alijs occulta temporibus, nullísque principibus ac magistratibus seculi cognita, ad laudem claritatis Dei esset reuelãnda: cùm cohæredes & concorporales & comparticipes Christo gentes fierent: cùm in eo omnes aduersæ Deo virtutes dehonestarentur: cum mors postquam in Deo esset grassata desineret: cùm lex peccati, quæ in carne nostra est tolleretur: cùm reuelationem filiorum Dei congemiscens omnis creatura speraret: cùm in passione vnigeniti Dei omnium ante constitutionem mundi causarum & originum consummaretur effectus: principem seculi iudicando, hominem ex peccati lege redimendo: creaturis corruptionis vanitate cui seruierant liberandis: nequitijs spiritalibus Domini morte damnandis: Deo in omnibus & per omnes æternitatis munere immortalitatis nostræ claritate laudando. Omnia autem hæc virtus resurrectionis impleuit: & per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa, in autores mortis, æternæ mortis pœna decreta est. In se enim ipso principatus & potestates dehonestatas cũ fiducia triumphauit. Et ideo post beneplaciti temporis significationem, omnis tribuendæ veræ salutis oratio est: vt ea ipsa salutis veritas intelligeretur, quæ ex resurrectione speratur. Dehinc qui infixus esset in limo profundi, vt luto non inhæreret rogaret, secundũ illud: Quoniam non derelinques animam meam in Psal. 5. inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionẽ. Qui enim de terra est, & in terram ex aqua acceptus est,

est,reuertetur:luto & limo quo infixus est inhærebit, A naturæ suæ,id est,corporis origine dissolutus. Liberari se etiam ex odientibus se deprecatur, & de profundo aquarum:quia vsque ad animam suam,id est,vsque ad passionem insectantium odia proruperant. Veniẽs quoque in altitudinẽ maris, ac tempestate demersus, nunc ne demergatur orat: vt superius assumptæ infirmitatis nostræ professio sit,cùm se demersum esse profitetur:nunc verò consciæ suæ salutis fiducia, cùm ne se aquæ tempestas demergat precatur. Nam eiusdem naturæ non est,& demersam iam esse, & ne demergatur orare:sed eius quæ per corpus licet mersa, non tamen sit detinenda per spiritum. Et ideo nunc ne ab- B sorbeatur profundo,néue super se puteus os suũ claudat,precatur. In puteo enim infernæ mortis sedem significari, & psalmus alius testis est, cùm dicitur: Tu
Psal. 54. verò Domine deduces eos in puteum interitus: demersum hoc profundúmque puteorum in inferna terræ significari demonstrans. Ne conringat ergo super eum puteus os suũ postulat. Impossibile enim est Deũ vitę, portis inferni detineri. Ac ne in eo quòd mortem nostræ infirmitatis assumpsit, secundum humanam necessitatẽ aliquid ei ex mortis acerbitate hæreret, ideo subiecit: *Exaudi me Domine, quoniam suauis est mihi misericordia tua: secundum multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me.*) Hoc enim in multitudine misericordiæ C beneplacitum est tempus, cùm in se vniuersorum hominum vitam Deus miserans, vt miserator Deus vitam esset largiturus ex mortuis: sed qui suauem hanc sibi esse Dei misericordiam testabatur, susceptæ tamẽ infirmitatis nostræ solicitudinem non relaxat, dicens: *Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ & libera eam: propter inimicos meos eripe me.*) Omnia vt homo patitur & loquitur. Nam ex susceptione carnis & puer est,
Esa. 43. secundum illud: Ecce puer meus quẽ elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ. Et citum auxilium tribulationi suæ orat, & intendi in animam suam rogat: vt per id quod in eam intendit Deus, digna sit D liberari. Et hæc quidem, vt homo noster obediens vsque ad mortem crucis precatur. Sed cùm eripi se propter inimicos suos rogat, consuetudinem humanæ & spei & mortis excedit. Nemo enim salutis alia magis quàm salutis suæ causa vult esse: & à malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis afficiatur optabit. At verò nunc eripi se nõ sua causa, sed propter inimicos suos, ex his quibus afficitur deposcit: quia hi inimici dehonestandi in se patiente, & triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgente mox essent. Denique nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet dicẽs: *Tu enim scis improperium & confusionem & verecundiam meam. In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improperiũ expectauit cor meũ & miseriam.*) Superior nõ dispar E professio est, cùm dicit: Deus tu scis insipientiã meã, & delicta mea à te non sunt absconsa. Contra humanæ enim opinionis errorem, soli Deo assumpta magis hæc ab eo infirmitas, quàm naturalis esse, erat nota. Et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atque æternitati consulebat: huius beneplaciti temporis testatur affectum, dicens: Improperium expectauit cor meum & miseriam: desideratas sibi esse huius temporis significans
Luc. 22. passiones, secũdum illud diuinæ communionis sacramentum, Desiderio cupiui hoc manducare: quia in his passionis suæ desiderijs beneplaciti temporis consistebat effectus. Sed pati ad profectum nostræ salutis

A expectãs, alterius quoque expectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: *Et sustinui commœrentem, & non fuit: & consolantem, & non inueni.*) Commœrentis & consolantis non solatium, sed fidem quærit: vt si quis veniens ex lege, & harum omnium passionũ intelligens prophetiam, secum tanquam in consummatione ipsius legis adsisteret, vt postea Paulus adimplẽs passiones Iesu Christi, & consepultus in baptismo, Christum finem esse scit legis. Nam ad consummationem humanarum passionum propheticorúmque dictorum: qui gestorũ futurus finis erat, idem est & querelarum. Id enim sequitur: *Et dederunt in escam meam fel & in siti mea potauerunt me aceto.*) Hæc enim ita vt B scripta leguntur, expleta sunt. Nam & fel ingestum ei, & aceto potatum euãgelia testantur. Oblatũ quidem secundum Matthæum fel renuens: sed secundum Ioannem, vt acetum potaret siniuit. Locus autem ipse his verbis est dictus: Post hæc Iesus sciens, quoniã omnia consummata sunt, vt impleretur scriptura, ait: Sitio. & *Ioan. 19.* erat conoha posita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hysopo admiscentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Venerat ad oues perditas domus Israel, & expectans consolantem commœrentémque nõ habuit: non quòd consolatione eguit volens pati atque mori: sed qui secum super totius populi impietate mœreret, & qui seipsum ipsa mœrentis secum salute conso- C laretur, vt omnibus tanto scelere perfunctis solatium in his saltem qui salui fierent acciperet, secundũ illud, Et in seruis suis consolabitur: quia non credẽte Israel, *Deut. 32.* gentes in eum essent crediturae. Verũ propheticè nõ sitisse scribitur, sed vt implerentur omnia, sitisse se dixit: quia cunctæ nostræ quæ in eo fuerunt infirmitates, non naturales sunt, sed assumptæ. Dehinc vt satisfecisse scripturæ propheticæ nosceretur, potato aceto omnia consummata esse testatus est: vt plenitudo legis & prophetarum, qui legem & prophetas consummabat, existeret. Iam verò quia intra consummationẽ oblati fellis, & potandi aceti, consummanda quoque D erat passionis toti⁹ prophetia: ad ea quæ postea impietatem tanti facinoris consecuta sunt sermo se retulit, dicens: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum: & in captionem, & in retributionem & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum in perpetuo incurua.*) Esse mensam sacrificiorum, vt de lege quæ in se futuri est speciem complexa taceamus, Apostolus testatus est, dicens: Non potestis mensæ Domini partici- *1. Cor. 10.* pes esse, & mensæ dæmoniorũ. Sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis id intelligi oportere, idem beatus Apostol⁹ ad Romanos scribens interpres est: cùm eos obcæcatos esse ne quid intelligerent testatur. Hæc ergo E mensa vnde cibus vitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in scandalũ facta est: cùm vel præscripta legis, vel prophetarum voces ab ecclesiæ viris ad reuelationem diuini consilij tractantur: cùm ad assumendæ carnis fidẽ vnigenitus Deus in hominis specie, & ab Abraham adoratur, & cùm Iacob colluctatus ostenditur: cùm ex Iuda princeps veniens idem expectatio gentiũ nunciatur: cùm in Abraham semine omnes patriæ gentiũ benedicendæ sunt: cùm ex Dauid vtero æterni regni Dominus prædicatur: cùm secundum Esaiam, Dominus tanquam ouis ad occisionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem auertit à sputis: cùm secũdum Hieremiam, hic Deus noster est, qui disciplinis

omnibus Iſrael dilecto ſuo traditis poſtea in terris viſus ſit, & inter homines conuerſatus ſit: cùm denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt. Hæc itaque doctrinæ menſa, vel hic vitalis cibi ſermo, & laqueus, & captio, & retributio, & ſcandalũ eſt: cùm à nobis Deus Iacob eſſe qui ab his ſit crucifixus oſtenditur. Hæc enim eſt retributio tantæ impietatis: vt quod nobis eſt Dei virtus, his ſcandalum ſit. Nam cùm illaqueati captíque ſint ſcriptis, intelligentiæ tamen carent ſenſu: & ideo obſcurati ſunt oculis ne videant, id eſt, ne lumen iotelligentiæ contuerentur: quia, ſecundum euangelium, Omni habenti dabitur, qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. *Matth. 25.* Indigni videlicet, qui intelligentiæ ſenſum B ac lumen acciperent: & ideo euãgelicæ libertatis ſciẽtiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, vt ferant quod ſuſtinere nõ poſſunt. Id enim in incuruando dorſo per corporalium operũ ſpeciem ſignificatur. Sed hanc eorum obcæcati cordis inſciniã, alia etiam debitæ vltionis pœna conſequitur: *Effunde ſuper eos iram tuam & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet.)* In ira Dei pœnæ conſtitutionem, nõ motum animi ad vltionis voluntatem exardeſcentis ſignificari ſæpe tractauimus: qoam non ſubito puniturus intenderet, ſed in quam pœnam dignus incideret. Manſit autẽ hæc à prophetis omnibus huic genti im- C piæ denunciata damnatio. Nam euerſa mox ac diruta ciuitate deleti ſunt: glorioſiſſimo illo templi cultu deleto ornatúque detracto. Et ideo habitatione deſerta, in tabernaculo eorum nullus habitabit. Verum adhuc ſecundum impietatis incrementa, prophetia quoque pœnæ & vltionis extenditur: *Quoniam quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum, & non intrent in iuſticiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.)* Cauſam apponendæ iniquitatis ſuper iniquitatem ipſorum, & repellẽdi eos ne in iuſticiam intrarent, & delendis de viuentium libro, non ſcribendíſque cum iuſtis eam eſſe demon- D ſtrans: quod quem Deus percuſſerit, hi perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum ſuorum addiderint quod doleret. Et fortè non iniuſtè quem Deus percuſſerit, perſecuti eſſe videãtur. Ac de his quæ percuſſa à Deo ſint, quid ſentire oporteat antè tractandum eſt: vt quatenus & hæc percuſſio ſalutaris, & illa percuſſio impia ſit, poſſit intelligi. Percuſſit Dominus Sodomam & Gomorram, vltimis ſceleribus pollutas & abominatas: & inuenio his ad miſericordiæ reconciliationem, id quod percuſſæ ſunt profeciſſe, cùm tolerabilius his in die iudicij ſit futurũ, quàm his ciuitatibus, in quibus de apoſtolorum pedibus puluis excuſſus ſit. Percuſſam quoque ſynagogam Dathan & Abiron plaga E digniſſima cognitum eſt: ſed in animis eorum ea, quibus maximè peccauerant ſignificata ſunt opera. Et ne per ſingula quæ ſunt multa diſcurram, cùm & Apoſtolus in interitum carnis ad ſalutem ſpiritus tradat, Dominus ipſe quid percutiens proficiat, oſtendit dicens: Videte, videte quoniam ego ſum, & nõ eſt Deus præter me. *Deut. 32.* Ego interimam, & ego viuificabo: percutiam, & ego ſanabo: vt percutiendi cauſam proficiſci ex cauſa ſanationis oſtenderet. Percuſſus ergo eſt Dominus, peccata noſtra ſuſcipiens, & pro nobis dolẽs: vt in eo vſque ad infirmitatem crucis mortíſque percuſſó ſanitas nobis per reſurrectionem ex mortuis redderetur. Percuſſum autem ſe, ipſe teſtatus eſt, commo-

A nefaciens diſcipulos dicti huius: Percutiam paſtorem & diſpergentur oues gregis. *Zach. 13.* Sed & Apoſtolus dicti huius ſignificationem haud diſſimiliter confirmat, dicens: Qui filio ſuo dilecto non pepercit. *Rom. 8.* Non pepercit itaque dilecto filio ſuo: quem & colonis vineæ nõ ignarus quod occiſuri eum eſſent, deſtinauit. Non pepercerat autem primo illi de terrę limo Adę, quem de paradiſo poſt culpam, ne lignum vitę attingẽs in æternitaté pœnæ maneret, eiecit: vt naturam corporis eius Adam è cœlis ſecundus aſſumens, paríque morte percuſſus, eam rurſus in vitam æternam iam ſine pœnæ æternitate reuocaret. Hũc igitur ita à Deo percuſſum perſecuti ſunt, ſuper dolorem vulnerum dolorem per- B ſecutionis huius addentes. Pro nobis enim ſecundum prophetã dolet, & idcirco eſſe in doloribus æſtimandus eſt. Quod enim poſtea nominis ſui odium ſuſceperint, quatenus ſilentiũ reſurrectionis pecunia emerint, quibus Apoſtolos terroribus iniurijſque vexauerint, cognitum eſt. Et quia hæc ſuper dolorem vulnerum addiderunt: apponetur ſuper iniquitatem iniquitas. Appoſitæ autem iniquitatis pœna eſt, ne intrent in iuſticiam Dei, id eſt, ne concorporales & comparticipes Chriſto fiant: qui nobis ſecundum Apoſtolum iuſticia, ſanctificatio, & redemptio à Deo factus eſt. *1. Cor. 1.* Excluſi verò à iuſticiæ ingreſſu neceſſe eſt à libro viuentium deleantur. Scripti enim erant in Abrahæ benedi- C ctionibus: cuius ſemen ſicut ſtellæ cœli, & ſicut arena ad oram littoris abundaret. A quo libro cùm omnem populum deleri Moſes metueret, ſe primum deleri deprecatus eſt: optans, vt opinor, ſecundum Apoſtolum anathema pro fratribus ſuis eſſe. Et quia ſuper dolorem vulnerum dolorem perſecutionis addentes, rurſum pœnitentiæ locum perdiderunt, deleti de viuentiũ libro, ne poſtea quidem ſcribi cum iuſtis meruerunt: vt intelligi poſſit alius viuentium, alius liber eſſe iuſtorum. Nec ambiguum eſt eos in viuentium libro eſſe, qui antea ſine vlla Chriſti cognitione piè in lege verſati omnia præſcripta legis impleuerint: de quibus ſecundum legem Apoſtolus Paulus ita docuit: *Leuit. 18.* D Quia qui fecerit ea, viuet in illis. *Gal. 3.* Scribuntur autem in libro iuſtorum, quibus iuſticia Chriſtus eſt factus. Iuſtus enim ex fide viuit. *Abacuc. 2.* Quo de libro ad Apoſtolos Dominus ita loquitur, dicens: *Luc. 10.* Gaudete & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlo. Et idcirco duplex ſignificantia delendorum de libro viuentiũ, & non ſcribendorum in libro iuſtorum fuit: quia poſt librum viuentium liber eſſet reliquus iuſtorum. Apoſtolis autem hinc magnæ gratulationis cauſa ſuggeritur: quòd plus ſit in libro ſcriptos eſſe iuſtorum, quàm de viuentium libro non eſſe deletos. Tenet autem in ſe eum confeſſionis modum quem in nobis eſſe oportet fidei: vt in eo tã natura hominis, quàm natura Dei E cognita ſit. In forma enim ſerui veniens, euacuauit ſe à Dei forma. Nam in forma hominis exiſtere, manens in Dei forma potuit: aboleri autem Dei forma, vt tantum ſerui eſſet forma, nõ potuit. Ipſe enim eſt & ſe ex forma Dei inaniens, & formam hominis aſſumẽs: quia neque euacuatio illa ex Dei forma naturæ cœleſtis interitus eſt, neque formæ ſeruilis aſſumptio tanquam geminę originis conditioníſq; natura eſt: cùm id quod aſſumptum eſt, non proprietas ioterior ſit, ſed exterior acceſſio. quod ipſum conſequentibus docet, dicens: *Pauper & dolens ſum ego, & ſalus vultus tui Deus ſuſcepit me.)* Pauper eſt, qui ſecundum Apoſtolũ cùm eſſet omnium diues, ſeipſum vt nos diteſceremus pauperauit: dolens eſt, qui ſecundum prophetam pro nobis dolet.

dolet: Sed hunc pauperem ac dolentem salus ea quæ A
vultus Dei est, suscepit. Forma & vultus & facies &
imago non differunt. Idipsum enim in vtroque horũ
Rom. 14. significari communis est sensus. Hinc igitur pauperẽ
in salutem vultus Dei, qui forma Dei est, suscepit: id
est, assumptum hominem vnigenitus Deus, qui imago
inuisibilis Dei est in æternitatis suæ vita, quæ in Deo
salus esse intelligitur, collocauit. Omnis enim lingua
confitebitur, quia Dominus Iesus in gloria Dei patris
est: id est, susceptus homo in naturam diuinitatis acce-
ptus. Esse autem in eo finem legis, & sacrificium lau-
dis euangelica confessio est: ita vt hostiarum sangui-
ne ex oblatione cessante sacrificium gratiæ laudísque
prælatum sit. Hoc enim isto paupere & dolente in sa- B
lutem vultus Dei formæ quæ suscepta continuatur, &
sequitur: *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnifica-
bo eum in laude. Et placebit Deo super vitulum nouellum
cornua producentem & vngulas*) Hæc itaque laudatio
nominis Dei, laudísque ipsius magnificatio, super vi-
tulum nouellum placebit. Talis enim antè in lege pro
peccato offerebatur: cuius ætatem per terrena vngu-
larum & cornuum incrementa significat. Placebit er-
go super vitulum peccati honor laudis, secundũ illud:
Psal. 49. Sacrificiũ laudis honorificabit me, & illic iter in quo
ostendam illi salutare Dei. Iter igitur ostendi salutaris
Dei in laudis sacrificio, & ipsum in consequentibus
psalmis ostendit. Nam post placituram magnificẽtiam C
laudis super vitulum nouellum, subiecit: *Videant pau-
peres & lætentur, & quærite Deum, & viuet anima ve-
stra. Quoniam exaudiuit pauperẽ Dominus, & vinctos suos
non despexit.*) Hoc scilicet tempus lætentur videntes,
cuius sacrificium in laude sit: quia illic ostendetur sa-
lutare Dei. Et ideo Deus ab his ad vitam animæ quæ-
retur. Carnis enim & corporis timeri iudicem vetuit:
quia animam in gehennam mittere solus potens sit
Deus. Quærendi autem Dei ad vitam animæ ea causa
est, quia exaudiuit Deus pauperem, eum scilicet qui se
pauperauit, vt nos ditesceremus: quem in salutẽ vul-
tus sui suscepit, in quo nobis peccata donauit, nõ sper- D
nens vinctos suos. siue qui vincti sunt Christi, vt Pau-
lus in vinculis gloriatur, siue quos satanas peccatis vin-
ctos vt armatus & præpotẽs obtinebat, secundũ illud:
Psal. 115. Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabo hostiã laudis.
Lætentur ergo in his quæ vident pauperes: quia scri-
ptum est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est
Matth. 5. regnum cœlorũ. Et quia his qui pauperes spiritu sunt
in cœlorum regno constitutis, creatura omnis conge-
miscens & dolens in gloria filiorum Dei liberãda est,
vanitati non sua sponte subiecta, nunc quoque ob læ-
tantes pauperes vitámque quærentes, exauditúmque
pauperem, vinctósque non spretos ipsa illa ad laudem
Dei expectans reuelationem gloriæ pauperum, crea-
tura aduocatur. *Laudent eum cœli, & terra, mare, & om- E
nia repentia in eo.*) Sub horum elementorum comme-
moratione creaturarum omnium liberandarum sen-
sum mentémque significans: vt dum cœlum & terra
& mare dicitur, cognoscantur Domino Iesu Christo
cœlestia, & terrestria, & inferna genu flectere. In his
enim quæ in mari repunt (cùm tamen in aquatilibus
natatus magis sit ex natura quàm reptio) ea quæ in in-
feris degunt docentur, cùm profundum maris sedem
intelligamus inferni. Causam autem adhuc cur cœlũ
& terra & mare Deum laudent, ostendit dicens: *Quo-
niam Dominus saluificauit Sion, & ædificabuntur ciuita-
tes Iudæ. Et inhabitabunt in eã, & hæreditabunt terram. Et
semen seruorum tuum possidebit eam, & qui diligunt nomen
eius inhabitabunt eam.*) Laus vniuersa ex rerum admi-
rabilitate proficiscitur. Tunc enim aliquid laude di-
gnum videtur, cùm opus ipsum ita magnificum atque
præclarum est, vt & prudentiam ac virtutem geren-
tis & gestorum decus vsúmque contineat. Quod ita-
que sensum atque opinionem ingenij communis ex-
cellat, id per admirationem sui meretur laudem. Cœ-
lum ergo quod tanto ornatu distinctum impletúmq;
est, tantósque motus atque cursus incredibili cõstan-
tia ac varietate conseruat, vt annum inter hyemem
calorémque æstatis temperatis autumni & veris tem-
poribus moderetur & finiat: terra autem quæ super-
nis inumbrata naturis, vel complexa in sese, vel susce-
pta sinu semina & contineat & alat, & fœcundet se-
cundum vniuscuiusque generis naturam, vsu ac ma-
turitate consolidet: mare autem quod vitæ nostræ mo-
do, nunc hausto spiritu, nunc refuso animetur & ma-
neat, motúque in tanta sui varietate rationibus se lu-
naris incrementi detrimentíque moderetur, & pro-
funda infinitáque sui obice mentem humanæ opinio-
nis excedat, vt neque quid extra, neque quid intra sit
sensu persequente capiamus: in his tamen tantis tám-
que admirabilibus rerum naturarúmque virtutibus in
Deo, hoc quod Sion salua sit, ciuitatésque Iudæ ædi-
ficandæ sint, cœli, terra, maria laudabunt: humana vti-
que opera & caduca, & ipso tẽpore ac vetustate sol-
uenda. Quòd si extructas eas esse vt sint, laude sit di-
gnum: nónne magis conseruatas eas esse ne destruerẽ-
tur proficaret ad laudem? Non ergo hæ maximæ vti-
que præstantissimæque rerum omnium vel magis qui-
bus vniuersæ res contineantur alantúrq; naturæ ma-
ris, terræ, & cœli ad inanium ac leuium operum laudẽ
aduocantur: id est, quia Sion saluificata sit, extructæq;
Iudææ ciuitates, quas post Babyloniorum Antiochí-
que victoriam, bellum quoque Romani regis absume-
ret. Dehinc ipsam hanc inopem impiámque senten-
tiam, rei quoque communis scientia & ratio condem-
nat. Nam ob id ædificari ciuitates Iudææ propheticus
sermo declarat: vt in ea quæ salua facta sit Sion inha-
bitet. Et quid hic secundum humanas instructiones
ciuitatúmque fabricas intelligentiæ loci est? cùm neq;
in ædificandis his laus vlla sit, quæ sint postea destruẽ-
dæ: neque ratio & natura patiatur ædificari ob id ci-
uitates, vt inhabitent ciuitatem. Est autem digna pla-
nè Deo laus cœli & terræ ac maris confessione tribuẽ-
da, quòd illa filia Sion quæ inuecta in Hierusalẽ tan-
to præeuntium sequentiúmque comitatu salua per
Deum sit: in quam angeli concupiscunt, in quã crea-
tura omnis gemẽs dolénsque prospectat, in qua æter-
nitatis nostræ gloriam laudémque speculamur, in qua
ædificatæ ecclesiarum ciuitates manebunt. Sion enim
licet colliculus templo quod in Hierusalem fuit iun-
ctus sit, tamen secundum interpretationẽ ex Hebræo
in Latinum Græcúmque sermonem speculatio dici-
tur. In hoc ergo corpore Domini, quod resurrexit ex
mortuis, quod à dextris virtutis consedit, quod in glo-
ria Dei patris est, spem nostrã vitámque speculamur.
Et quia reuelationem nostræ in eo claritatis & ipsa in
eandem liberanda creatura omnis expectat, salutem
huius Sion sub significatione cœli & terræ & maris
laudat: quia omnia in cœlis & in terra pacificata & re-
conciliata per eũ Deo sint, quia in resurrectionis glo-
riam, cuius spem in ipso ex mortuis resurgente specu-
lamur, peccatum, mors, corruptio à vita & immorta-
litate deuorata sint & exhausta. nã si super vnius pec-
catoris pœnitentia magnum in cœlis gaudium est an-

gelorum: quanto magis in totius mundi reconciliatione lætitia sit? Et quia in finem pro his qui immutabũtur est psalmus: Iudææ etiam ciuitates, vt in Sion inhabitent, ædificandæ esse laudantur. Et ciuitates ipsas conuentus hominum esse quis dubitet? Ecclesias verò ex conuentu plebium effici notum est. In hac ergo Sion, quæ illam in se etiam primitiuorum conscriptorum in cœlis, complexa sit ciuitatem, habitatio nostra perficitur, qui vt semen Abrahæ, ita & semen Iudæ manemus. Non enim qui in carne Iudæus, sed qui in spiritu. Ob quod in his nostris conuentibus ciuitates quoque Iudæ sumus. Ac ne sibi Israel impius ciuitatum Iudææ gloriam eo quod secundum carnem seruorum Dei semen est, vẽdicaret, eorum hæreditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen Domini diligant: vt pietatis magis sit, non generis electio, quia præstet omnibus caritas Dei, quæ in Christo est: & Petrum nihil aliud quàm vtrũ se amaret interrogat Dominus noster Iesus Christus Dei filius, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

In finem psalmus Dauid in rememoratione, eo quòd saluum me fecit Dominus.

Psalmus LXIX.

Domine Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescentes, qui dicũt mihi euge euge. Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te: & dicant, semper magnificetur Dominus, qui diligũt salutare tuum. Ego verò egenus & pauper sum, Deus adiuua me. Adiutor me⁹ & liberator meus esto Domine, ne tardaueris.

Alius hic in rememoratione psalm⁹ est: nam trigesimoseptimo eadem inscriptio est. Ex ipsa autẽ verbi huius significatione vsúque communi, quòd in rememoratione præscribi intelligendum sit, edocemur. Nam rememorationis precatio ei competit, qui se incidere in obliuionem eius à quo vel auxilium vel veniam expectat, pertimescit: & aut sui ad salutem commemorationẽ fieri desiderat, aut eorum ad pœnam, qui sibi semper infesti sunt. Et quidem in anteriori superscriptionis ipsius psalmo de venia & salute tractatum est: qui totus ex persona dolẽtis Domini pro nobis, portantísque peccata nostra consistit. In hoc verò necessitas poscendæ veniæ non relicta est: quia iam superior & contiguus huic psalmus saluificatæ Sion, ædificatarúmque ciuitatum Iudææ laude conclusus est. Sed in eo rememoratio in impios vltionis est, & retributionis in sanctos. Et quia non illi Dauid, sed in illum Dauid psalmus in finem est, secundum editam in anterioribus ex nominis proprietate rationem, ex persona Domini tractabitur, vt ipso psalmi fine noscetur: *Domine Deus in adiutorium meum intende.)* Piæ confessionis hæc vox est, adiutorium à Domino & Deo sperare, sed plus hic quã in deprecationibus sperandi auxilij solet esse, sermo significat. Videri enim id potest, vt qui in adiutorium positus sit super potentem: nunc in adiutoriũ in quod positus est, vt intendatur orare. Et quis hic sit nõ ambigitur ex psalmo, in quo inest scriptum: Posui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electum de plebe mea, inueni Dauid seruum meum. Et ne aliquid in illum Dauid Iessæ referri posset, adiecit: Et ego primogenitum ponam eam, excelsum super reges terræ.

Psal. 88.
ibidem.

At ne quod primogenitus est, ad primitias indulti ei à Deo regni trahi posset: id quod soli Domino Iesu Christo propriũ esse ostẽdit dicens: Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in æternũ, & testis in cœlo fidelis. Nunc ergo qui aduersus potẽtẽ posit⁹ sit adiutor, & qui intẽdit in adiutoriũ suũ precatur, pœnam in eos qui sibi aduersantur expostulat dicens: *Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge.* Ex verbis loquelæ sermonis nostri diuinus sermo pendendus est. Pudor & confusio ex dedecore est, auersio ex repulsa est. Reditus verò, in noua loca magis quàm in ea vnde digressio est. Qui quærũt animam sancti huius, qui in adiutorium suum orauit Dominum, confundentur: pòst etiam auertentur, non in alia, sed in eadem. Et idem est dictorum ordo qui & rerum. Confundentur iusti animam quærendo, quem cùm peremerint, scient quoniam Deus vitæ & resurrectionis est Dominus. Ac deinde auertentur, ne occurrant cum sanctis obuiam Christo in nubibus rapti. Postremo auersi non ibunt in aliena loca. Surgentes enim impij ex mortuis, rursum detrudentur in infima terræ vnde emerserant. Nam, vt Apostolus ait, Omnis quidem caro resurget, sed non omnis demutabitur. Resurget autem, quia in carne siue bona siue mala egerint recipere constitutum est. Ergo & quærentes animam iusti, & euge euge dicentes, & confundentur, & reuertẽtur in resurrectione, confundentur inquam ad iudicium reuocati. Euge euge autem iusto dixisse constat, qui dixerunt: Saluos fecit alios, se ipse saluare non potest. Sed post hanc malorũ pœnam, quia rememorationis erat psalmus, pro sanctorum quoque fuit spebus orandum. Sequitur enim: *Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te, et dicant, semper magnificetur Deus, qui diligunt salutare tuum.* Vt confusio & reuerẽtia iusti animã quærẽtibus, ita exultatio & lætitia quærẽtibus Deũ: quia secundũ prophetã resurgent alij in confusionẽ, alij in lætitiã. Et vt retrorsum erubescẽtes auertentur, qui mala cogitãt, qui dicunt euge euge, ita qui salutare Dei diligunt, ad cõfessionem magnificentiæ Dei proficiunt: vt ex gratia indultæ sibi à Deo exultationis, laudis cõfessio augeatur. Nõ enim aliquo Deus qui idẽ atq; æternus est indiget, aut quicquã in rerũ naturis & mentiũ opinionibus est q̃d expectet. Quod enim incremẽto demutabile est, id detrimento sæpe mutatur. Deus autem qui idem origo & causa gignentibus est, ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens: nihil extra vel vltra quod sibi desit, aliundeúe expetat, dereliquit. Magnificatur autem per beneficiorum suorum incremẽta nobiscum, cum magnificẽtia eius & commodorum nostrorum sensu ac iucunditate & referendæ gratiæ laude cumulatur. Ergo quotiescunque magnificatur Dominus, toties aut optãdi nobis à Deo muneris vota sunt, aut sumpti perceptíque confessio est: magnificentiæ eius laude nobiscum per cõmodorum nostrorum incrementa nascente. Oportuit autem psalmum qui rememorationis in finẽ est, digno rememorationis fine concludi. Sequitur enim: *Ego autem egenus & pauper sum, Deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu Domine, ne tardaueris.)* Neque regis dignitati, neque regni, summæ paupertatis atque inopiæ professio congruit, sed eius vox est qui vt nos ditesceremus pauperem se præstitit, cui ne ad supremam quidem cœnam, nisi quæsita & aliena domus fuerit. Auxilium

1. Cor. 15.
Marc. 15.

xilium pro nobis itaque rogat. In forma enim serui o-
bediens vsque ad mortem factus est. Citum quoque
auxiliũ vt liberetur orat, in quo nullius orationis tar-
ditas sit: qui & ipsas passionis moras non ferens, pro-
ditori dixerit: Fac quod facis citò: memorari in se sus-
ceptæ carnis infirmitatem vt liberetur paterni numi-
nis virtute festinat.

PSALMVS CXVIII.

Aleph.

B*Eati immaculati in via, qui ambulant*, &c.
vsque ibi: *Derelinquas vsquequaque.*) Qui
ad doctrinam rationalis & perfectæ pru-
dentiæ præparantur, ab ipsis statim litera- B
rum elementis docendi sunt: vt perfectam veramque
rationem tanquam ab exordio primæ institutionis cõ-
sequantur. Sciens istud sanctus Paulus apostolus, eam
solam veram atque vtilis doctrinæ esse prudentiã, quæ
ab ætatis initiis atque ab infantiæ ipsius inchoaretur
exordiis: hæc ad Timotheum inter magna atque præ-
2. Timo. 3. clara fidei studiique præconia, in secunda epistola scri-
bit. Tu verò permane in his quæ didicisti & credidi-
sti, & sciens à quibus didicisti, & quod ab infantia sa-
cras literas nosti, quæ te possunt instruere in salutem.
Hoc propter præsentem psalmũ ita dictum sit: in quo
cum cognitio veritatis ad eruditionem humanæ igno-
rantiæ esset ædenda, per ipsa literarum atque elemen- C
torum initia, doctrinæ ordo est distributus. Secundũ.
enim Hebræorum literas singulis octonis versibus sin-
gulæ literæ præferuntur. Est autem omnis numerus
versuum in centum septuagintaocto versibus. Nam
cùm ex vigintiduabus literis omnis Hebræus sermo
conueniat, & octonos versus literæ singulæ explicent:
numerus iste versuum octonis partibus multiplicatus
expletur. Hanc igitur extitisse causam existimo, vt per
literas toti' istius psalmi ordo decurreret, vt sicut par-
uuli & imperiti & ad legendum imbuendi, hæc primũ
per quæ sibi verba contexta sint literarum elementa
cognoscerent: ita & humana ignoratio ad mores, ad
disciplinam, ad cognitionẽ Dei per hunc singularum D
literarum octonarium numerum ipsis veluti infantulis
doctrinæ initiis erudiretur. Arduum enim & difficili-
mum est, hominem per seipsum per seculique docto-
res rationem præceptorum cœlestium consequi: nec
naturæ nostræ recipit infirmitas, diuinis institutis nisi
per eius gratiam quę hæc ipsi dederit erudiri. Nanque
qui simpliciter ea quæ inter manus sibi inciderint le-
gunt: existimant nihil differentiæ in verbis, nihil in
nominibus, nihil in rebus existere. Sed si istud com-
munis colloquij sermo non patitur, vt sub diuersis re-
rum nuncupationibus, nisi diuersa significata esse in-
telligantur: nunquid Dei eloquia tam imperita & tam
confusa esse credimus, vt aut inopia verborum, qui- E
bus iterantur laborauerint, aut distinctionum genera
nescierint? Plures enim cùm audiunt legem, iustifica-
tionẽ præcepta, testimonia, iudicia, quæ omnia Mo-
ses sub diuersa vniuscuiusq; generis virtute disposuit,
vnum atque idem esse existimant: ignorantes aliud le-
gem, aliud iustificationem, aliud præceptum, aliud
testimonium, aliud esse iudicium: quæ multũ à se dif-
ferre & discrepare testis nobis est octauus decimus
Psal. 18. psalmus, quo continetur proprietas vniuscuiusque &
nuncupationis & generis. Lex enim immaculata, con-
uertens animas: testimonium Domini fidele, erudiens
paruulos. Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda:
præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Ti-
A mor Domini sanctus, permanens in seculum seculi: iu-
dicia Domini vera, iustificata in semetipsa. Sunt ergo
distantiæ in singulis quibusque rebus: & prudentis at-
que intelligentis viri est, in quæ scripta sunt discerne-
re. Vbi lex, vbi præceptum, vbi testimonium, vbi iu-
stificationes, vbi iudicia cõstituta sint: ne illa quæ ser-
mo propheticus mirabili vniuscuiusque proprietate
distinxit, ea ignorantiæ nostræ infirmitas indocta im-
peritiæ opinione confundat. Itaque per literas singu-
las hæc omnia maximus & vltra cæteros copiosissimus
psalmus iste discreuit: vt per hæc verborum elementa
credẽdi & viuendi & erudiendi in Domini doctrina
ratio, distinctè doceretur. Plures autem arbitrantur,
implicitatem fidei ad absolutã æternitatis spem posse
sufficere: tanquam innocentiæ, secundum iudicium
seculi, studium doctrinæ cœlestis non egeat institutis.
Et quia aliter se res habet, idcirco nunc viuẽdi in Deo
innocenter, & in innocẽtia religiosè manendi cogni-
tio multa cum copia prophetici sermonis exposita est
quia difficile est quenquam per semetipsum, id est, per
seculi instituta, hanc innocentiæ religiosæ cognitionẽ
ad verum vsum vitæ piæ & innocentis adipisci. Nouit
etiam infirmam per se esse humanam naturã Aposto-
lus, ad hanc viuendi scientiam capessendã. Nam cùm
de charismatum & munerum Dei donis doceret: cùm
primum sermonem sapientiæ prætulisset, statim ser-
C monem scientiæ subiecit. Hoc enim scientiæ, post sa-
pientiæ sequens à Deo donũ Dei est: quia vsus sapien-
tiæ in vsu sciẽtiæ perfectus est. Occurrit autem in præ-
senti psalmo etiã ea nobis difficultas, quòd cùm duos
tantum psalmos acceperimus per literas Hebræas cõ-
scriptos, id est, centesimum vndecimum atque duo-
decimum: ita vt à prima vsque vigesimam secundam
Hebræos literam versuum numerus conueniret,
versusque singuli à singulorum elementorum ini-
tiis inchoarentur: in hoc nunc psalmo octonos ver-
sus elementa singula obtinerent. Sed cùm omnia vi-
uendi, credendi & placendi Deo præcepta contineã- Ogdoas.
tur in psalmo: in eo numero omnia literarum initia cõ-
D tinentur, qui maximẽ secundum plenam & religiosam
eiusdem numeri virtutis omnium conuenientium in
se vndique partium æqualitate perfectus est. Primum
etenim per duas in se partes ex partibus coæqualis, tũ
deinde per quatuor æquè partes conuenit. Et virtutes
psalmorum, qui in hoc numero vel singulari vel mul-
tiplicato collocati sunt: docent numeri huius esse san-
ctam & religiosam plenitudinem. Hic autem nume-
rus, etiam in lege sanctus est. Iussum enim est vt qui
natus esset, in octauo signũ circumcisionis acciperet.
Hęc etiam in circumcisione Domini ratio seruata est:
& in hoc dierũ numero cùm ipse circũcisione nõ ege-
ret, oblatus in tẽplo est, vt in corpore eius humanę car-
E nis recideretur infirmitas. Hic etiã numerus omnia ge-
nera pecudũ vt digna sacrificiis habeãtur, enũciat: o-
ctauo enĩ die iubẽtur offerri. Et in hoc numero dilu-
uij diebus origo rursum humanæ generationis eligi-
tur. Cõsummatio igitur nunc doctrinæ & eruditionis
nostræ, sub perfecti huius numeri absolutione per sin-
gula elemẽta cõcluditur: ante quem neq; mũda Deo
hostia fuit, neque in generis familia quis cessante cir-
cumcisione susceptus est, & ex quo rursum iterandæ
generationis cœpit exordium. Primæ igitur literæ hi
versus sunt: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege* Aleph.
*Domini. Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde
exquirunt eum.*) Dictorum ordo non negligendus est.
Qui si non diligenter à nobis cognoscitur: neque

dispositæ quidem beatitudinis ordinem cōsequemur.
Non enim primum beati scrutantes testimonia, sed
primum beati immaculati in via. Prius enim est con-
firmatis moribus, & in innocentiæ studiis ex commu-
ni probitatis honestate compositis viam veritatis in-
gredi: sequens deinde est scrutari Dei testimonia, &
expurgato emundatoque animo ad inuestigāda adesse-
Osee. 10. se. Ordinis autem huius & alius propheta non imme-
mor est, dicens: Serite in iusticia vosmetipsos, & me-
tite vos in fructu vitæ, & illuminate vos in lumine sciē-
tiæ. Non illuminatio primum, sed satio nostra præce-
ptum est: vt cum ante nosmetipsos, id est, vitæ nostræ
vsum in spem fructuum seuerimus, deinde cum quæ
sata sunt messuerimus, tunc nos in lumine scientiæ il-
luminemur. Tenendus igitur hic ordo est sationis,
messis & illuminationis. Plures enim nostrum illumi-
nari se priusquam serere ac metere festinant: cum satio
atque messis quædam consequēdi luminis præparatio
sit. Prima igitur hæc beatitudo est: beatos esse qui im-
maculati in via sint. Sed non in via forquita & incerta
& erratica: sed in via in qua in lege Domini ambula-
tur. Plures enim vtilem & necessariam viam esse se in-
gressos existimant: sed immaculati in via non erunt,
quia non in lege Domini ambulant. Sed via hæc non
solum incunda est, sed etiam peragēda est: nemo enim
Philip. 3. dum in via est, id ad quod per viam tendit obtinuit.
Beatus Paulus ait: Non quod iam acceperim aut per-
fectus sim: sequor autem si apprehendam, in quo &
apprehēsus sum à Christo. Ergo adhuc ille pergebat:
ea quę retro sunt obliciscēs, in his autem quæ in priora
sunt se extendens. Itaque viam hanc agens beatus est:
qui cum obliuione præteritorum in futurroum spem
extenditur. Et quæ via sit in qua vnusquisque ambu-
lans beatus sit, Dominus docet dicens: Ego sum via.
Ioan. 14. Quisquis igitur in præceptis eius institerit, hic beatus
est: dum vitia carnis coercet, dum animi petulantiam
edomat, dum auaritiæ famem vincit, dum terrenorū
honorum gloriam euitat. Quisquis ergo in his manse-
rit: hic est immaculatus in via, & in lege Domini am-
bulans. Adiectio autem ea qua dictum est, in lege Do-
mini, non est ociosa. Est enim & peccati lex, de qua
ait beatus Apostolus: Video aliam legem in membris
Rom. 7. meis, contramilitātem legi mentis meæ: & captiuum
me ducentem in legem peccati. Ergo quia & lex pec-
cati esset, idcirco Domini lex dicta est. Nisi enim esset
& lex exterior: non cum adiectione proprietatis, legē
Domini propheticus sermo dixisset. Sequens deinde
versus est primæ literæ: *Beati qui scrutantur testimonia
eius, in toto corde exquirunt eum.*) In primo versu est:
Qui ambulant in lege Domini. in secundo: Qui scru-
tantur testimonia eius. In quarto, quia te t'us supple-
mentum dedit secundo, de mandatis ait dicens:
Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.) In quinto de
iustificatione: *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas
iustificationes tuas.*) In sexto rursum de mandatorum
effectibus: *Non confundar cùm respicio in mandata tua*) In
septimo de iudiciis: *Confitebor tibi in directione cordis, in
eo quod didici iudicia tua.* In octauo de iustificatione:
*Iustificationes tuas Domine custodiam, non me derelinquas
vsque nimis.* Si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud
iudicium, aliud iustificatio, aliud testimonium: neces-
sarium est ab eo qui hęc omnia constituit & condidit,
intelligentiæ gratiam nos & munus orare. Totum au-
tem hoc in se habet legis nuncupationem. Quid ergo
est lex? Vmbra scilicet (vt Apostolus ait) futurorum.
Colos. 2. Quod de cæteris scriptum nunquam est, scilicet vt fu-
A turorum vmbra sit, aut iustificatio, aut testimonia, aut 1. Cor. 9.
mandata: sed tantum legi id proprium est (vt Aposto- Galat. 4.
lus in pluribus docet) non secundum literæ intelligē-
tiam legem esse tractandam, sed secundum spiritalem
doctrinam futurorum in ea vmbram esse noscendam.
Ait enim: Non obturabis os boui trituranti. Et adie-
cit: Nunquid pecudum Deo cura est? An non propter
nos dicta scriptaque sunt? Et rursum: Legem legen-
tes non audistis quòd Abraham duos filios habuit,
vnum ex ancilla, & vnum ex libera? Sed qui ex ancil-
la, secundum carnem natus est: qui autem ex libera,
secundum repromissionem. Et quia lex futurorum
B. vmbra est: adiecit, quæ sunt. Hæc enim sunt duo te-
stamenta. Ergo quęcunque doctrinarum spiritualium
vmbra complexa est, hæc lex esse dicenda est: quia lex
& spiritalis & vmbra est futurorum.

Mandatum autem Domini est, in quo obseruatio
præceptorum & custodia continetur, vt illud: Non Deut. 5.
occides, non mœchaberis, & cætera horum similia. Et
quia hæc simplicia & splendida sunt, nosque in ve-
rum lumen per obseruantiam sui dirigentia: idcirco ita
dictum est, Præceptum Domini lucidum, illuminans Psal. 18.
oculos. De lege autē non conuenerat ista dixisse quæ
per vmbram futurorum aucta est, & animas per futu-
rorum cognitionem conuertens, mandatum autem,
C per obseruantiam sui illuminans. Ergo quia beati sunt
scrutantes testimonia Dei, & aliud legem, aliud man-
datum, aliud testimonia esse, sicut cætera diximus:
quæ hæc sint Dei testimonia, noscendum est. Legis
enim totius liber sub testimoniis datus est. Cœlum
nanque & terram, Moses librum testamenti tradiru-
rus, testimonium aduocauit. Sunt & plurima in causæ
testimoniorum constiruta, cùm Iacob ait: Testimo-
nium erit vobis collis iste, & testimoniū erit lapis iste. Gen. 31.
Et in Iesu scriptum est: Duodecim lapides tollite, vt Ioan. 4.
sint hi in testimonium filiis vestris. Matth. 8.

Curato etiam leproso Dominus ait: Offer munus 1. Tim. 5.
tuum in testimonium, quod constituit Moses illis,
D Apostolus plura ad Timotheum per epistolam loquēs
denunciat sub testibus: dicēs In conspectu multorum
testium denuncio tibi, & in conspectu Dei viuifican-
tis omnia, & Iesu Christi & electorum angelorum, vt
hæc custodias. Plura igitur & innumerabilia sunt Dei
testimonia, quæ si quis scrutari per cognitionem legis,
prophetarum, apostolorum, euangeliorum vellet, in
beatitudine permaneret: neque velut vacuo & solita-
rio orbe viuens, sciret sę nisi sub teste peccare. Plena
sunt enim omnia diuinis testimoniis: & omne hoc va-
cuum quod putatur, repletum est angelis Dei, nihil-
que quod non hæc diuinorum ministeriorum frequē-
tia incolat. Horum itaque cognitionē per doctrinam
E quis adeptus, scit se sub testibus viuere. Et cùm natu-
ra humanæ infirmitatis procliuis ad vitia est, refugit
tamē vel sub teste peccare: quod ipsum docet nos cō-
munis consuetudinis ratio. Quis enim furari sub teste
non metuit. Quis ad scelus nisi secretum elegit? quis
ad adulteriū non aut solitudinem aut noctem optauit?
Et si quando incalescentibus vitiis iam ad crimen ani-
mus promptus est, tamen furor insanientis voluntatis
occursu testis coercetur: & in sese abruptam humanæ
petulātiæ naturā, nonnunquā intercessio repentina re-
uocauit. Si ergo metu intercessionis iam pręsumptum
animo facinus demoratur: quid Christianum hominē
agere conueniet, scientem se tot vndique spiritalium
virtutum testimoniis, non dico operum suorum, sed
ipsius tantū volūtatis obsessum? Nonne cùm in aliquā

turbidæ

turbidæ affectionis voluntatem infirmitatis noſtræ aculeis commouemur, metuimus adſiſtentes vndique nobis choros angelorum, & plenum miniſteriis cœleſtibus mundum? Si enim angeli paruulorum patrẽ noſtrum quotidie vident, qui in cœlis eſt: poſſumus teſtimonia eorum metuere, quos & nobiſcum manere, & Deo quotidie ſcimus adſiſtere. Quinetiam ipſum diabolum, illum per quem ipſa illa vitiorum noſtrorũ incentiua præbentur, ſuoſque omnes teſtes metuere debemus: puncto temporis omnem amplitudinem mundi huius obeuntem. Cui dulce eſt peccare nos, vt peccatorum noſtrorũ teſtimonio glorietur. Eſt enim eius hæc propria calliditas, inſtigare ad peccandum, &
Apoca. 12. arguere peccantes. Dictum eſt enim: An neſcitis quia adeſt diabolus accuſator fratrum veſtrorum? & quia hæ ſunt aduerſariæ nobis virtutes, in teſtimonio cum cæteris permanentes, de ſanctis tãtum prophetam meminiſſe dignum fuit dicentem: Beati ſcrutantes teſtimonia tua: non aliena ſcilicet, ſed illa quæ Dei ſunt. Non negligens autem teſtimoniorum Dei oporteret eſſe ſcrutatio, ob quod dictum eſt: In toto corde exquirunt eum. Non pro parte ſtudium cœleſti doctrinæ adhibendum eſt, ſed toto corde Dei teſtimonia inquirenda ſunt: vt quia ſunt & alia quæ Dei nõ ſunt, ea quæ Dei diſcimus eſſe, non auocato in alia negocia corde hæc ſcrutemur. Succedit deinde hic verſus:

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.) In primo verſu ſingulariter via cõmemoratur, in hoc tertio plures: ex quo intelligendum eſt, per multas vias ad vnum perueniri, in qua quiſque immaculatus ſi ſit, hic beatus eſt. De plurimis autem viis at-
Hierem. 6. que vna Hieremias paria teſtatus eſt dicens: State in viis, & interrogate vias Domini æternales: & quærite quæ ſit via bona. In plurimis ergo viis ſtandum eſt, & plurimæ interrogandæ ſunt: & hæ quidem plures & Domini ſunt & æternales, & in his cernẽdum eſt quæ ſit via optima. Viæ plures ſunt, & plurima Dei mandata, plures prophetæ per quos omnes in vnam viam pergitur: ſed in his operarij iniquitatis non ambulauerunt. Nam ſi in eis manſiſſent, vſque ad optimam illam noui teſtamenti viam peruenirent. Et via per Moſen, eſt per Ieſum, eſt per Dauid, eſt per Eſaiam, eſt per
Ioan. 14. Hieremiam, Apoſtolos, per has omnes ad eum neceſſe eſt peruenire, qui dixit: Ego ſum via. Et, Nemo venit ad patrem niſi per me. Simile quiddam ſub margaritæ nomine dictum eſſe intelligẽdum eſt. Multarum enim margaritarum negotiatorem oportet eſſe, vt vnã margaritam multi precij conſequatur. De margaritis verò cùm ſit ſermo: ſufficit ad honorem earum quod margaritæ ſint nuncupatæ. Vna autem illa margarita quæ reperta eſt, magni eſſe præcij dicitur. Ita & cùm de viis plurimis prophetatur, quod & Domini & æternales ſunt dictæ: cùm autem in his viis quæritur quæ ſit vtilis via, ea quæ reperta eſt optima prædicatur. Ergo quamuis vel illæ viæ æternales ſint, vel margaritæ ipſæ ſuo nomine honorabiles ſint: in multis viis ſtandum eſt, vt bona via reperiatur, & vendendæ omnes margaritæ ſunt, vt ea quæ multi precij eſt reperta ematur. Dehinc conſequitur hic verſus: *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri valde.)* Superius commemorauimus aliud ſignificare mandata, aliud legem. Et de le-
Iacob 2. ge, quantum arbitror, Apoſtolus nobis teſtis fuit, quia vmbra ſit futurorum: in qua ſpecies veritatis tanquam corpus in vmbra deſcribitur. Mandatũ vero eſt, quod per obſeruantiam implendum eſt: vt illud. Non mœchaberis, & non occides. Non enim in eo ſpecies fu-

A turæ imaginis continetur, ſed præſentem operationis habet effectum. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri valde. Nihil igitur diſſoluto animo, nihil incurioſo agendum eſt, ſed ſolicitos atque anxios curam mandatorum Dei exequi nos oportet: vt id quod agimus, in profectum fidei noſtræ, in reuerentiam eius cuius negocium agimus, exequamur. Cæterum aliquid remiſſa voluntate & occupata in res alias cogitatione egerimus: officia quidem corporis in agendo occupabuntur, ſed deuotionis meritum per negligẽtiam non conſequantur. *Vtinam dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.)* Habemus nunc poſt mandatorum cuſtodiam etiam iuſtificationum obſeruantiam:
B & mandata iam ſuperius quæ eſſe exiſtimaremus oſtẽdimus. Iuſtificationes autem ſunt plures atque diuerſæ in obſeruandis ſingulis officiorum generibus temperandæ: ad quorum cuſtodiam, niſi à Deo dirigamur, infirmi per naturam noſtram erimus.

Adiuuandi igitur per gratiam eius dirigendique ſumus: vt præceptarum ordinem iuſtificationum conſequamur. Eſt nobis iuſtificatio circa ſeruum diſtributa, eſt circa filium eſt, circa patrem, eſt circa fratres, eſt circa fideles viros, eſt circa eccleſiæ principes, eſt circa angelos, eſt circa Deum ac Dominum noſtrum vnigenitũ Dei verbum. In ſingulis ergo quibuſq; generibus atque nominibus iuſtificatio-
C nis ratio obſeruanda eſt: quia niſi hęc omnia ex comparibus deuotæ voluntatis officiis retineantur, iuſtificationem Dei non tenebimus. Religioſus in patrem ſi oderit filium, modum iuſtificationis amiſit. Religioſus in ſeruum ſi fratrem oderit, prædictæ iuſtificationis ordinem dereliquit. Religioſus in Dominum ſi oderit ſacerdotem, quam iuſtificationis obſeruantiam in religione Dei expleuit, odia ipſa miniſteria diuinæ iuſtificationis exercẽs? Iam verò in ipſam fidei veritatem, id eſt, Dei patris & Domini intelligentiam per quam maximè iuſtificatio nobis erit probata: quãta opus eſt nobis Dei gratia, vt rectè ſapiamus, vt ex propheticis atque euangelicis autoritatibus vnum
D idemque teneamus, ne in vno aut altero opinio noſtra & ſermo diſſidiat, ſed vniuerſas Dei iuſtificationes æqua ac pari operum ac doctrinę obſeruãtia dirigamus. Quod cùm conſequemur, tum dicere id quod conſequenti verſu continetur licebit:

Tunc non confundar, cùm reſpicio in omnia mandata tua.)

Niſi enim attenti in omnibus mandatis eius fuerimus, fuerintque alia præterita, alia pro voluntate obſeruata: iuſtificationis ordinem non tenebimus. Cæterum ſi directis viis noſtris erit par in omnia æqualiſque cuſtodia: nullo obliuionis vel negligentiæ pudore confuſi, confidenter omnium mandatorum obſeruatione gaudebimus. Sequitur deinde ſeptim⁹ verſus.

E *Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia iuſticia tua. Iuſtificationes tuas Domine cuſtodiam.)*

Abiiciẽda ergo eſt omnis animæ peruerſitas, & directo atque in nullam aliam partem deflexo corde eſt confitendum: ne cedat animus in ſeculi curam, ne ex illis doctrinæ Dei ſemitis in deuia euagetur. Sed directæ huius confeſſionis hæc cauſa eſt, quæ conſequenti verſu cõtinetur: *In eo quod didici iudicia iuſticia tua.)*

Primum igitur orauit, vt ad cuſtodiendas iuſtificationes directæ viæ ipſius fierent. Secundo in nullo cõfundendum ſe eſſe ſubiecit, cum in omnia Dei mandata reſpiceret. Tertio quoque in directione cordis Deo ſe confeſſurũ ſpopondit: ob id quia iudicia iuſticię eius didiciſſet. Per doctrinã ſcilicet directi cordis,

cognitæqne iusticiæ laudem Deo reddens. Sed iustitiæ cognitæ hic fructus est, vt iustificationes Dei retineantur: & idcirco subiecit: Iustificationes tuas Domine custodiam.) Quis enim dedidisse iudicia Dei fructus est, nisi cognitionem nostram iustificationum obseruantia consequatur? Sed meminisse debemus licet cognitio præstanda à Deo sit, tamen esse semper orandum, vt his quæ in custodiendis iustificationibus suis custodire volumus faueat: sciẽtes quidem frequẽter nos ab eo ob tentationes derelinqui, vt per eas fides nostra probabilis fiat. Veruntamẽ secundum prophetam ne nos penitus derelinquat deprecandus est, ait enim: *Non me derelinquas vsque nimis.*) Quod & in dominicæ orationis ordinæ continetur cùm dicitur:
Matth. 6. Non derelinquas nos in tentationem quam ferre non possumus. Scit Apostolus derelinqui nos ad tentan-
1. Cor. 10. dum, sed nouit & mẽsuram infirmitatis nostræ Deum nosse, dicens: Fidelis est Deus, qui non permittit nos tentari supra quàm possumus. Iob Deus tentari permittens, à iure diaboli potestatem animæ eius excepit, & secundum modum infirmitatis humanæ, tentandi ius dereliquit. Infirmitatis suæ igitur propheta conscius orat, ne valde derelinquatur, vt imbecillitatem eius tanquam Petri demergentis fluctibus Dominus assumat: vt quenquam ad tentandum relictus sit, non tamen vsque valde, scilicet ne vsque animæ & fidei periculum derelinquatur.

Beth.

IN *quo corrigit iunior viam suam?* &c. vsque ibi: *Non obliuiscar sermones tuos.*) In secunda consequẽtium octo versuum litera ipse sibi propheta his quibus responsurus sit proposuit dicens: *In quo corrigit adolescens viam suam?* Hæc ex proponentis persona dicta sunt. Dehinc nunc tanquã respondentis confessio subditur, *In custodiendo sermones tuos.*) Contuendum autem est, secundum eum quem in exordio habuimus sermonem, vera atque perfecta timoris Dei instituta sub his elementis literarum contineri: quibus quasi ad vsum confessionis Dei per ipsa infantiæ rudimenta formamur. Ergo intelligendus est propheta non ociosè locutus esse: In quo corrigit adolescens viam suam? Omni quidem ætati optabile est, ex his corporis sui viciis ad innocentiæ studium transferri: quia & sera licet emendatio vtilis sit obliuione vitiorum. Sed placiturum Deo virum propheta conformans, non expectat post longam ac diuturnã criminum consuetudinem doctrina Dei & præceptis timoris institui: sed rudes à peccatis annos, ætatem adhuc criminum nesciam, vult non modo studiis aliquando innocentiæ, sed etiam ipsa adolescentiæ consuetudine imbui. Difficile est ab vsitatis desinere, difficile est à familiaribus abstrahi. Magnum in se cõsuetudo habet vinculum: & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem non modo delictorum remissio sine crimine constituerit, sed ipsa illa præstiterit viciorum
Thren. 3. ignorantia innocentem. Nouit Hieremias propheta ætatis huius beatitudinem, dicens: Bonum, inquit, est iuueni viro cum fert iugum graue in iuuentute sua: sedebit singulariter & tacebit. Non expectat frigescentes senectutis annos, nec emortuam iam per ætatem vitiorum consuetudinem. Vult longi prælij militem: vult eum Christi seruum, quem ne ipsa quidem præteritorum criminum recordatio polluat. Nam in his qui iam prouectioris ætatis crediderunt, inest quidem

A per donum gratiæ præteritorum indulgentia: sed non abest per conscientiæ naturam gestorum recordatio. Bonum, inquit, iuueni ferre iugum graue. Onus istud maturi ad obediendum anni ægrè ferunt. Cæterùm ætas tenera grauis oneris molestiam per virtutis incrementa non sentit. Sed suscepto in iuuẽtute onere quid faciet? Sedebit, inquit, singulariter & tacebit. Rarus ipse est cum quo perfectio timoris Dei per annorum argumenta concrescat: & idcirco singularis sedebit, lasciuos adolescentiæ cœtus derelinquens, & ab ipso senum nuper credẽtium consessu remotus: quia comperit se non dicere, Delicta iuuentutis meæ Domine Psal. 24.
B ne memineris. Silebit etiam, congruam fidei & iuuentuti existimans taciturnitatem: non tumultibus negociorum secularium admixtus, sed per modestiã tacens, sola diuina sacramentorum cognitione occupatus, & sermones Dei tacita rerum atque operum obseruatione custodiens. Redit deinde ad personam suam propheta, vt id quod superi⁹ dixerat significasse de se nosceretur, dicens: *In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.*) Competere bonitati Dei non videtur, vt à mandatis suis quempiam repellat: sed sermonum adiectio & virtus verborum quę ex perfectæ cœlestisque doctrinæ ratione disposita est, nihil dubium, nihil cõtrariũ in se habet. Qui ergo secundũ prophe-
C tam maunlt peccatorum pœnitẽtiam quàm mortem: nunquid existimandus est à mandatis suis quenquam repellere? Absit istud existimare. Sed neque hoc nunc propheta sentit, maximè qui in toto corde Deum perquisierit. Sed absolutio difficultatum in his ipsis requirenda est, è quibus videtur existere. Propheta enim Hier. 48.
quid senserit in promptu est noscere. Legimus scriptũ Matth. 25.
in Hieremia: Maledictus qui facit opera Domini negligenter. Legimus & in euangeliis scriptum: Omni enim habẽti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Ergo habens abundabit, nõ habens verò ipso illo quod habet indigebit. Propheta non est obnoxius maledictionis conditioni,
D quia non negligenter opera Dei egit: cùm toto corde perquirens Dauid confidenter ait, ne à mandatis Dei repellatur, quia eum toto corde perquirat. Secundum euangelita enim habenti dabitur, & ei qui non habet etiam quod habet auferetur Deus ergo non aufert nisi non habenti, secundum quod neque repellit nisi negligentem. Adeò autem bonitate plenus est, vt habẽtem abundãtia muneretur: adeò verò non vult quenquam non habere, vt non habenti ipsum quod habet adimat.

Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi negligentem reiicit. Hanc enim propheta retulit causam, cur se non repelli à mandatis Dei precaretur,
E quia non ex parte, neque per desidiam Deum sed toto corde quæsisset: per quod intelligimus eum à mandatis repelli, qui per multam incuriam fuerit indignus admitti, & extra inhibentis inuidiã est, quod de culpa proficiscitur non merẽtis. Tertius iste secundæ literæ versus est:

In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.) Psal. 102.

Meminimus simile huic dicto legi solere vbi dicitur:
Mysterium regis bonum est abscondere. Meminimus Iob. 13.
enim Paulum ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam Dei eloquia occuluisse, cùm dicit: Lacte vos 1. Cor. 3.
potaui, nõ cibo, nondũ enim poteratis, sed neque adhuc potestis. Legimus & in euãgelio in agro vberi atque fœcundo repertũ thesaurum, eundemque empto agro occultari. Nouimus neque margaritas ante porcos proiiciendas:

cos proiiciendas esse, neque san ctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diuulgata inexpiabilis peccati culpam comparabunt. Ita enim dixit: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Quia cùm cætera peccata secundum differētias rerum aut in nos ipsos aut in alios exercētur: tamen rum fierent in Deū propria, cum quæ occultorum cordium essent condenda secreto, hæc in prophanæ cognitionis sciētiam proderentur. Contuēdus autem est in quarto hoc qui consequitur versu ordo doctrinæ. Primus versus de custodiēdis ab adolescente mandatis Dei cōstitit. Sequēs quia in toto corde Deum exquisierit, ne à mandatis Dei pelleretur: dehinc quòd sacramenta absconsa sapientiæ & occulta Dei mysteria mētis suæ secreto continuerit. Quarto nunc id deprecatur vt iustificationes suas eidem ostendat: & deprecatur confessionis honore prælato, dicens: *Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas.)* De iustificationibus nonnulla anteriori sermone complexi sumus, & superfluum est eadem frequenter iterare. Maximus igitur & præcipuus labor est, hanc iustificationum Dei scientiam consequi, & humanæ naturæ infirmitas difficulter tot tantarumque rerum cognitionem consequitur: atque ob id vt doceatur orat, quia diuinæ bonitatis munus est, animi humani imperitiam ad congruam atque vnicuique tenenti competentem officiorum obseruantiam temperare. Succedit deinde etiā de iudiciis Dei sermo quo dicit: *In labiis meis pronūciaui omnia iudicia oris tui)* Quanta rerum & nuncupatuū differentia est? Primum à iuuentute mandata Domini custodiuntur, dehine Deus toto corde exquiritur, tum Dei eloquia occuluntur, & iustificationes disci desiderantur, nunc iudicia prædicantur. Sed propheta fortè existimabitur à se excidisse: & vel suorum, vel alienorum dictorum immemor fuisse. In hoc enim psalmorum libro legi-

Psal. 35. mus: Iudicia tua abyssus multa. Paulus apostolus ait:
Rom. 11. Inscrutabilia iudicia Dei, & rursum Propheta: Ma-
Sap. 17. gna enim sunt iudicia tua, & inenarrabilia: & quomo-

do audebat propheta dicere, In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui? Sed nihil neque contra se, neque contra alium eiusdem spiritus prophetam nunc locutus est. Non enim ait: In labiis meis pronunciaui omnia iudicia tua: sed ait, Omnia iudicia oris tui: sciēs nonnullam differentiam esse iudiciorum Dei, & iudiciorum oris Dei. Nunquid cùm ait: Iudicia tua abyssus multa, dixit iudicia oris tui sicut abyssus multa? Nunc autem ait: Iudicia oris tui annunciaui. Ea ergo quæ cognita esse per prophetas, vel ex Dei verbis iudicia esse potuerunt ea propheta non tacuit. Quæ idcirco prædicata sunt, vt doceantur. Post iudiciorum autem Dei oris publicam & constantem prædicationem, id consequitur: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.)* Non timet propheta vitæ suæ testes, sed in his delectatur: & ei conscientia spectantium se & contuentium iucunda est. Trepidat enim ad omnem intercessionem, pollutę cōscientiæ motus: cæterum vbi constans innocentis vitæ est fiducia plurium testium interuentio grata est. Sed non de communis consuetudine gaudij iucundus propheta est: delectatur enim sicut in iudiciis omnibus. Sunt opes in auro, sunt in argento, sunt in pecuniis, sunt in vestibus, sunt in domibus, sunt in agris, eorumque aut vitibus, aut oleis, aut frugibus. Sed Domini propheta doctrinarum fruge perfectus est, & legis ac prophetalium institutionum facultatibus diues: & anterior licet tempore, non tamen euangelicorum & apostolicorum præceptorum ignarus est. Nouit enim & has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, per gratiam Dei quæ data est nobis in Christo Iesu: quoniam in omnibus diuites facti estis in ipso in omni verbo & in omni scientia. In his ergo diues est, & in his delectatur propheta. Cæterum non est æstimandus secularium opum comparatione delectatus esse: qui nisi cum cōtemptu atque inopia seculi diues in Domino esse non potuit. Delectatus autem in viis testimoniorum Dei opus delectationis suæ agere debet, & non ambiguum est quin agat. Ait enim septimo versu: *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.)* Exercitatione igitur & assiduitate opus est, vt vsus rerum necessariarum retineatur, quia periculosa est humanarum mētium & molesta desidia: ac ne ocij consuetudo subrepat, assiduitas exercitationis adhibenda est. Sed retentes etiam hic ordo rationis est. Nam prius exercendum est in mandatis Dei, tum deinde viæ eius cōsiderandæ: quia nisi fidelium operum vsus præcesserit, doctrinæ cognitio non apprehendetur. Agendum à nobis antea fideliter est, vt scientiam consequamur. Vias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, & omnia euangelia & apostolos esse existimamus: quos in mandatis Dei se exercens propheta, considerauit vt nouerit. Conclusit autem octauum numerum hoc versu: *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.)* A doctrinæ perfectæ ordine propheta non excidit. In iustificationibus Dei, quas doceri se orauit exercetur, sic vt meditetur in mandatis. Mandatorum enim ea est ratio, quo nos ad obseruantiam atque opus innocentiæ instituant: vt illud est, Non occides, non mœchaberis, & cætera his similia. Hæc ergo exercentur: quia in his operationis est vsus, per præsentium se exercitationem ad futura confirmans. Iustificationes autem sunt, quibus Hebręus puer sex annis seruus, liber deinceps anno septimo fiet, & post sex annorum fructus, ager ociosus relinquendus est, & cætera in iustificationum obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habent futuræ spei meditationem per negocij præsentis effectum. Atque ideo in his meditatur, vt in mandatis exerceatur: quia exercitatio ad vsum pertinet cōsuetudinis institutæ. Meditatio autem se in id quod nōdum obtinuit extēdit: vt per meditationem id quod expetit consequatur, ne sermonum & promissionum subrepat obliuio.

Gimel.

R*Etribue seruo tuo, &c.* vsque ibi: *Et consilia mea iustificationes tuæ.)* Quibus non est constans emundati cordis conscientia, precari ista prophetæ voce non possunt: Retribue seruo tuo. Si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, peccatorum ac delictorum nostrorū pœnas merebimur. Satis est autem si cui vel hæc fiducia saltem gratulandi ad Deum fuerit: Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniusticias nostras reddidit nobis. (Psal. 102.)

Quia secundum altitudinem cœli à terra longauit iniquitates nostras à nobis quia ipse cognouit figurationem nostram. Magnum est tantam in se Dei misericordiam recognoscere, & scire consuetudinem criminum procul à se abesse, & dignum Dei misericordiā se esse cœpisse. Propheta autem hic, in cuius scili-

cet corpore habitatio Dei digna est, qui sancto spiritu A plenus, non communia, nec terrena cogitat & effatur: libertatis eius est vt oret: Retribue seruo tuo. Sed fortè insolentis istud audaciæ est, sine aliqua confessionis modestia meritum retributionis optasse: nec se in corpore situm, id est, in vili atque humili sorte esse meminisse. Exclusit autem propheta omnem de se vanitatis ac iactantiæ opinionem. Nam cùm dixisset: Retribue, ex fiducia innocentiæ: seruo tuo, ex seruitutis officio, & ex conditionis suæ confessione subiecit: Constanter igitur hæc postulat, qui Dei se seruum, non peccati esse meminisset: quia omnis qui peccat, seruus est peccati. *Viuam*, inquit, *& obseruabo sermones tuos.*) Viuam atque obseruabo non præsentis tempo- B ris res est: sed significatio sermonis huius in futurum se tempus extendit. Scit enim propheta quando beata illa & vera viuentium vita sit. Nunc verò & in puluere mortis manemus, & in mortis corpore sumus, à quo

Rom. 7. se liberari Apostolus orat, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Habemus autem etiam nunc admixtã nobis materiam quæ mortis legi & peccati obnoxia est, & in huius caducæ carnis infirmæque domicilio corruptionis labem ex eius consortio mutuamur: ac nisi glorificato in naturã spiritus corpore, vitæ veræ in nobis non potest esse na-

Coloss. 3. tura. Audiamus eum qui se meminit in corpore mortis habitare dicentem: Quia vita nostra absconsa est C cum Christo in Deo. Cùm autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Hanc ergo retributionem sibi propheta orat, vt viuat: futuræ huius vitæ tempus in loco altero docens, quo ait: Placebo Deo in regione viuentium. Scit

Psal. 114. hanc mundi istius sedem regionem non esse viuentiũ, scit nos adhuc secundum præfiguratioñe legis emundandos esse: nunc enim admiscemur morticinæ, & in

Contagium animi. lege quisquis mortuum contrectat immundus est. Sed absit istud vt quicquam horum in lege corporaliter intelligatur, tanquam per contrectationem mortui quisquam fiat immundus. Ioseph ossa egrediens Ægyptum Moyses ipse lator legis euexit. Heliseus mor- D tuo vt eum viuificaret incubuit. Dominus ipse mortuos manu apprehensos in vitam retraxit. Contrectatio mortui si immundum effectura fuisset: nequaquam à tantis viris, neque à Domino violata lex esset, ipso

Matth. 5. dicente: Non veni legem soluere, sed adimplere.

Sed quia lex vmbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam significantiam docuit, nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mundos esse non posse: nisi per ablutionem cœlestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutatioñe resurrectionis terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura. Et fortè si quis existimet sibi in sacramẽto baptismi perfectam illam innocentiam, & cœlestis E vitæ dignam redditam puritatem, Ioannem baptistam

Matth. 3. dixisse recolat: Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ, qui autem post me venit, fortior me est, ipse vos baptizabit in Spirito sancto & igni. Ipsum autem Dominum baptizatum à Ioanne cùm adhuc esset in corpore meminerit locutum: Adhuc habeo alio bap-

Luc. 12. tismo baptizari. Est ergo, quantum licet existimare perfectæ illius emundatio puritatis etiam post baptismi aquas reposita: quæ nos sancti Spiritus sanctificet aduentu, iudicij igne nos decoquat, quæ per mortis

Baptismus martyrum. iniuriam à labe morticinæ & societate purgabit, quæ martyrij passione deuoto ac fideli sanguine abluet. Et idcirco sanctus propheta victurum se dicit esse cùm viuat: per hanc scilicet vmbram vitæ ad veram illam regionem viuentium transferendum. Secundum quod exemplum, vt dixit, vitam: ita & custodiam sermones tuos. Custodiuntur interim secundum apostolũ Paulum pro parte & per speculũ. Sunt enim multa seculi scandala, quæ prohibent perfectam in nobis mandatorum esse custodiam. Taceo de naturis corporum: quæ nos interim aut per infirmitatem, aut per incentiua vitiorum imperfectos esse compellunt. At verò morte victa, & aculeo eius obtuso, cùm facie ad faciem audiemus atque cernemus: tunc verè & viuemus, & mãdata Dei sequemur. Ordo intelligentiæ qui primo versu continetur, hic idem in consequentibus est. Ait enim. *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.*) Scit mortalibus oculis atque corporeis nubem *Allegoria* obscuritatis obsistere: scit ea quæ corporaliter in lege *veteris legis* præcepta sunt vmbram esse & speculum futurorum. Legem quidem legit: sed optat legis mirabilia contueri. Meminit sancta esse sabbata: sed in æternorum sabbatorum requie esse desiderat. Vtitur quidem azymis panibus: sed fermẽtum eiicere naturæ veteris festinat. Immolat paschæ ouem: sed assistere ei qui per Ioannem reuelatur agno, concupiscit. Septimi anni legi satisfacit: sed ipse exactis septem milibus, seculi esse liber expostulat. Iubilei quinquagesimi anni legem explet: sed pentecostadis remissionem ac renouationem obtinere festinat. Scit ex præcepto Dei secundum cœleste exemplar & altarium à Mose institutum, & Aarõ sacerdotali habitu ornatuque vestitum: sed principes sacerdotum in cuius exemplum hæc fuerant, interesse ministeriis properat. Induci quoque in terram sanctã & terram fluentem lac & mel, tanquam totius huius orbis peregrinus orat. Vniuersa quidem ista Iudæi corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intelligit, *Rom. 7.* dicens: Scimus enim quia lex spiritalis est. Hæc igitur legis mirabilia quæ velatis oculis adumbrantur propheta orat vt cernat: scilicet vt caduco atque infirmo corpore absolutus, hæc quæ per corporalem obseruantiã legis magna & mirabilia in cœlis præfigurantur aspiciat. Non demutatur affectus orantis. Post hæc enim ait: *Accola sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.*) Accola non iuris sui terram incolit: sed aduena, & peregrinus fructum extemporariæ operationis expectat. Nouit incolat' huius Apostolus ordinẽ, dicẽs: *1. Cor. 5.* Peregrinandum à corpore, & cum Christo manendũ esse. Propheta itaque quasdam imagines cœlestium conuersationum decernens, licet corpus incolat, tamẽ rem non suam incolit. Oculis mentis in cœlum erectis scit in cœlo thesauros collocandos: quia vbi thesaurus sit, illic & cor futurum sit. Non erat ille sensu suæ terræ accola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum, & animã suam per præsentium copiã ad delitias adhortatur stultus, anima ipsa eadem nocte priuãdus. Ergo accolam se propheta confitens, orat ne mandata Dei à se occulẽtur. Nemo enim nisi peregrinus corporis sui cognitione mandatorum Dei est dignus. Quod mandatum cùm lucidum sit illuminãs oculos, absurdè nũc videbitur dixisse, ne sibi mãdata Dei occulẽtur: quæ hoc naturæ in se habẽt, vt & lucida sint & illuminent. Sed negligentia auriũ affert sensuum difficultatẽ. Illic enim mãdatum lucidum & illuminãs est, hic mãdata abscõsa sunt. Lucidum mãdatum est, per quod ad contuendũ lumen mandatorum illuminamur. Per mandatũ quod in lege primum est, quo Deum ex tota anima, ex tota virtute amare præcipimur, digni illuminatione cognitionis efficimur.

efficimur. Et sicut de gloria in gloriam traosibimus, & in lumine videbimus lumen: sic per speculum faciem ipsam quam loque cernemus. Per hoc enim ounc corporalis vitæ man latum, sacramento baptismi & præcepto Dei illuminamur: & lumine vtimur, & in gloria m t n is. Per hoc rursum ex mandato maodata certio n is, per hoc lumine lumen videbimus: per hoc ex gloria in gloriam transferemur. Scit autem io cœlis propheta plura Dei esse mãdata, scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum obseruantias: angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatum, & principatuum. Quos vtiq; necesse est, vt nominibus ita & officijs esse diuersos, perpetuam tamen mandatorũ custodiam pro naturæ suæ B firmitate retinentes. Atque ob id reuelari sibi cœlestium mandatorum sacraméta orat: quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum. Quartus hic tertiæ literæ versus est: *Concupiuit anima mea, vt desiderem iudicia tua in omni tempore.)* Non est prophetæ huius communis cum cæteris vel seculi sermo: altius sub significatione similiarium verborum intelligentiæ suæ extulit sensum, dicens: Concupiuit anima mea, vt desiderem iudicia tua in omni tempore. Multis enim videtur rectius dictum fuisse: Desiderat anima mea iudicia tua in omni tempore. Et fortè quidam existimãt idipsum sub his dictis contineri. Sed meminit propheta, arduum esse & naturæ humanæ periculosissimum, C Dei desiderare iudicia. Cùm enim nemo viuens in cõspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile eius potest esse iudicium? An cùm ex omni ocioso verbo rationem sumus præstituri, diem iudicij concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauia illa expiaodæ à peccatis ani-

Luc. 2. mæ supplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransiuit, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Si in iudicij seueritatem capax illa Dei virgo ventura

Iob. 1. est, desiderare quis audebit à Deo iudicari? Iob omnium humanarum calamitatum militia & victoria perfunctus, qui cùm tentaretur, ait: Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum in se- D cula Cinerem se esse cõfessus, audita de nube Dei voce non loquendum sibi vltra decreuit. Et quis erit ausus Dei desiderare iudicia, cuius vocem de cœlis oec tantus propheta sustinuit, neque Apostoli in monte cum Domino ferre potuerũt? Tenuit itaque propheta & humanæ oaturæ & conscientiæ modum, dicẽs: Concupiuit anima mea, vt desiderem iudicia tua in omni tempore. Non enim iudicium desiderat, sed vt desideret concupiscit: desiderij eum cupiditas, non iudicij cõtinebat. Concupiscit enim desiderare, scilicet vt in tanta innocentia maneat, vt tuto iam & sine metuendi iudicij terrore desideret rem ipsam: nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderãs, sed E eius desiderium ex conscientia perfectæ si proueniat innocentiæ concupiscens. Scit verò continentem & indefessam desiderij huius cõcupiscentiam esse oportere, atque àdeò adiecit, in omni tempore: nullũ scilicet docens ocium nobis esse debere, quin semper desiderij huius cupiditate teneamur. Dehine sequitur: *Increpasti superbos, maledicti qui declinãt à mandatis tuis.)* O infelix superbia. Dedignatur sub præceptis cœlestibus viuere, quæ mandata diuina anima infidelis tumore fastidit. Plurima sunt humanorum vitiorum crimina, & diuersæ atque innumerabiles peccatorũ operationes: sed nulla magis prouocandi in nos iram Dei,

Superbia. quàm superbiæ causa est. Increpasti enim non auaros,

A non lasciuos, quibus vtique increpatio debita est, sed superbos: quia plures superbia qua humana contemnunt, etiam Deo obsequi spernunt. Sed siot licet præclara cætera fidei opera, & in omnium diuinorũ præceptorum custodia deuotio immoretur: tamen subrepente superbia, eorum memoria quæ rectè operamur abolebitur: quando Euangelicus ille pharisæus labore se in vitæ viam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quenquam iniuriosus existeret, ne adulterijs dissolueretur, laborauit bis in sabbato ieiunãs: & infelix hoc vitiosum corpus per abstinentiam cibi ingẽtis patientiæ virtute confecit, quando deinde labore auaritiæ vincendæ, decimas substantiæ suæ in vsum egentium B intulit. Quid his præclarius? quid horum operum executione difficilius? Sed incidit in superbię laqueum, dicens: Quia non sum sicut peccaror iste & publicanus. Luc. 18. Ex ingentibus operibus cecidit in crimen, & insolens per hanc virtutum suarum gloriam factus, iustificato magis publicano recessit. Sed quid de pharisæo dicimus? Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, aduersum quem diabolus omni virtutis suæ arte luctatus est, angelum satanæ qui se colaphizet accepit: vt per passionũ omnium indefessas molestias, nulla superbiendi occasio per ocium temporis posset obrepere. Ipse quoque eligendi & constituendi sacerdotis quandam legem fe- C rens, cùm iam eum in his quibus episcopum dignum est virtutibus collocasset: neophytum eligi vetuit, ne superbiret, dicens: Non neophytum, ne inflatus incidat in iudicium diaboli. 1. Tim. 3. Id est, ne per recens adeptam regenerationis gratiã insolescat: vult illum multo passiooum bello antè tentari. vult multis humilitatis & fidei stipeodijs prouehi. Cor enim humiliatum Deus non spernit, & sacrificium optimum cor contribulatum. Quia qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur. Et idcirco maledicti qui declinant à mandatis tuis, Luc. 14. quia increpantur superbi: quia superbia animi insolentis & humana despicimus, & diuina negligimus. Sed virtus verbi hic collocati non negligẽ- D ter est audienda. Promptum enim fuerat dicere, Maledicti qui non obtemperant mandatis tuis. De vno & de plurimis mandatis in superiore versu competentia diximus. Maledicti autem sunt, qui per hanc prophetiæ doctrinam eruditi à mandatis Dei declinãt: id est, per viciorum præsentium desideria ab spe æternorum mandatorũ decidunt. Qui enim declinat, & id in quo est deuitat: ex alia parte in aliam deducitur, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leuiter ergo declioaotem à mandatis Dei maledictionis sententia comprehendit: vt intelligeremus quanti periculi res esset, ea omnia ignorare nos. à quibus declinare maledictũ est. *Aufer à me opprobrium & contemptũ, quia testimonia tua* E *exquisiui.)* Peccata opprobrio sunt digna: & idcirco peccatores exurgent io opprobrium sempiternum. Quòd autem peccata omnia opprobrio siot digna, in euangeliis discamus: tum cùm Dominus exprobrare illis ciuitatibus cœpit, io quibus plures virtutes eius effectæ essent nec pœnituissent, Corrozaim & Bethsaida. Quod ab illis cœptum, necesse est vt in omnes eiusdem criminis pares fiat: & tunc humano generi exprobret non pœnitenti, neque io viam euangelicam pergenti: id quod psalmo continetur.

Quæ vtilitas io sanguine meo dum descendo in corruptionem? Psal. 29. Exprobrat enim superbis atque maledictis, cur nihil in sacraméto sanguinis sui atq; mortis vtilitatis esse existimarint: cũ ille nostri causa, & natus &

passius & mortuus sit. Tenuit etiã propheta rationem infirmitatis humanæ. Scit inesse quædam quæ per Dei misericordiam auferenda à nobis sint: scit & Deum tali peccatorum nostrorum confessione orandum, vt & si digni argnitione habeamur, non tamen arguamur. Confitendum enim crimẽ est, vt obtineatur & venia. Scit deinde post argutionem in contemptum, id est, in nihilum gentes existimari: quia scriptum est, Omnes gentes nihil sunt, & omnia quæ à malitia sunt, in nihilum æstim ita sunt. (Esa. 40.) Sed secundum prophetæ exemplũ auferri à nobis opprobrium & contemptum hac spe ac fiducia nos deprecari oportet: vt addamus ad id quod dicitur: Aufer à me opprobrium & contemptũ, & id quod sequitur: Quia testimonia tua exquisiui. Et testimonia Dei exquirit, vt argui non debeat: & auferri à se opprobrium contemptúmque precatur, vt verecundiam nõ derelinquat. Esse quidem in natura sua confessus argutionis & opprobrij causam quàm à se deprecatur auferri: sed per deuotionem exquisitorum testimoniorum eam sperat auferri. Exquirit autem testimonia Dei propheta, non in ocio, neque insolentia rerum secularium: sed exquirit multis aduersus se recidentibus & aduersus se colloquentibus dicẽs: Etenim sederunt principes, & aduersus me detrahebant.) Scit enim omnem propheta fidẽ, mundi huius deesse principibus: scit & apostolos eunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. Sedent aduersus prophetam principes, & detrahunt tunc cùm audiunt Esaiam dicentem: Audite verbum Domini principes Sodomorum, attendite legem Dei populus Gomorrhæ. (Esa. 1.) Ex consilio enim talium Esaias sectus est, Hieremias quoque carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad sæuitiam incitatis obijcitur, Zacharias inter templum & altare occiditur, apostoli cæduntur, desecantur, crucifiguntur, vt prædicatio Dei auferatur, vt doctrina prophetiæ inhibeatur, vt vitæ æternæ via obsepiatur. Sed hos principum consessus, & hæc obtrectationis eloquia spreuit fides constans. Consequitur enim: *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus.*) Obstrepentibus illis videlicet, & totis pœnarum armis inhibentibus: in exercitationibus iustificationum Dei spiritus perseuerat. Sed vt iam super tractauimus, exercitatio iustificationum & meditatio testimoniorum illa est, qua cum legis opera per corporales efficientias exerceamur. Exercitatione iustificationum tamen, & testimoniorum meditatione, bonorum æternorum per præsentium meditationem quædam præparatio comparatur. Sed testimoniorum meditatio vnde oriatur ostendit. Adiecit enim: *Et consilia mea iustificationes tuæ.*) Omnem scilicet vitæ curam, omnes consiliorum varios diuersósque motus intentos esse iustificationibus confitens Dei in Christo Iesu, cui gloria & honor in secula seculorum. Amen.

Daleth.

A*Dhæsit pauimento anima mea*, & cætera, vsq; ibi: *Cum dilatasti cor meum.*) Multiplex intelligentia non potest in se habere dictorũ difficultatem, cum amota omni obscuritate intelligendi magis abũdet electio: vt in primo quartæ literæ versu contuemur. Ait enim: *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.*) Potest istud & de assiduitate orationis intelligi, tanquam ex peccatorum confessione in terra propheta prostratus adhæserit pauimento. Sed vt altius aliquid sub his dictis intelligamus, perspecta diligentius verborum virtute necessarium ducimus. Non enim ait: Adhæsi pauimento, sed ait: Adhæsit pauimento anima mea: & admonemur intelligere hic eum esse de animæ & corporis societate conquestũ. Et multa sunt, quæ nos vt potius probabile existimem' admoneant. Dixit enim Apostolus, corpus humiliationis nostræ, dixit & propheta: Humiliata est in puluere anima mea. (Psal. 43.) dixit rursum: Et in puluerem mortis deduxisti me. (& 21.) Igitur vel quia in terræ huius solo commoramur, vel quia ex terra instituti conformatíque sumus, anima quæ alterius originis est, terræ corporis adhæsisse creditur: maximum ipsa certamen suscipiens, vt se immanens in eo, ab eius societate diuellat, vt tanquã peregrina incolatu eius vtatur. Non ignarus est autẽ propheta licet anterior ætate, apostolici dicti: quia qui adhærent Domino, in vno spiritu sunt. Scit etiam à se prædicatum: Adhæsit post te anima mea. (Psal. 42.) Quin etiam legit in lege: Post Dominũ Deum ambulabis, & adhærebis ipsi. (Deut. 10. & 13.) Adhærere igitur huic magis quàm illi cõcupiscit. Sed quia meminit ex consortio eius nonnullam se labem contraxisse peccati: orat vt per verbum Dei quamuis admixta terrenæ mortalíq; naturæ anima eius sit, ipse tamen in viam vitæ cœlestis animetur. Scit enim se nunc pauimento adhærere, nõ viuere: sed secundum verbum Dei, cui mortui viuunt, orat vt viuificetur in vitam. Dehinc sequitur: *Vias meas pronunciaui & exaudisti me, doce me iustificationes tuas*) Qui secundum voluptates corporis vitam agunt, in vijs suis ambulant. Qui autem omni viciorum carnalium consuetudine derelicta in præceptis Dei degunt; iam illis non in sua, sed in via Dei iter est. Et hæc audiamus in Deuteronomij præcepto: (Deut. 10.) Sed nunc Israel quid Dominus Deus tuus poscit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus vijs eius: & diligas eum, & seruias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias præcepta Domini Dei tui, & iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi hodie vt bene sit tibi? Ergo Deo adhærens, in via Dei est. Et qua ratione prophetam hic locutum existimabimus dicentem: Vias meas pronunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas? Si enim vias suas prædicat, necesse est peccati vias prædicet: quia in via peccati sit, quisquis in via Dei nõ sit. Sed huic præsenti dicto consentiens illud videtur, quod dictũ est: (Psal. 31. Prou. 18.) Pronũciabo aduersum me iniusticias meas Domino. Et rursum: Iustus in exordio sermonis sui ipse sibi accusator est. Ergo hic pronunciatio quæ dicitur nõ laudatio est, sed confessio viarum suarum: id est, peccatorum suorum pœnitens professio. Et propheta vt esset dignus spiritu prophetiæ, vias suas, id est, peccata sua ante confessus est: vt per hanc pronunciationem eorum, doctrinæ iustificationum Dei capax esset. Quod vtrunque absolutè docetur. Nam cum dicit, Pronunciaui, confessionem hanc præteriti temporis esse demonstrat: cùm dicit, Doce me, oratio est ex futuro. Quia confitendum antè est de peccatis, & exacta confessione discendum. Manens autem propheta in lege, non ex his doceri se postulat, quæ corporali tum ministerio gerebantur: sed ex his quæ per speciem præsentium futuri erant sacramenta complexa. Viam iustificationum tuarũ fac vt intelligam, & exercebor in mirabilibus tuis. Sermo præsens discreuisse cognoscitur iustificationes à via eorum. Et quantum re ipsa intelligitur; omne quod est ad quod per viam tenditur, nõ idem est quod & via ipsa qua pergitur. Quærenda igitur

A tur causa est: cur propheta præstari sibi, vt viam iustificationum intelligat, potius quàm vt ipsas iustificationes cognoscat, orauerit. Meminit etenim omnes iustificationes legis, vmbram in se sanctarum iustificationum continere: cùm post sexennij seruitutem Hebræus puer liber est, cùm septimi anni fructus indigẽtibus & pecoribus terræ relinquitur, cùm post quinquagesimum annum omnia in ius familiæ eius vnde decesserint reuertantur. Et quia hæc quæ in lege sunt constituta, via est eorum quorum in his præformatur exemplum: viam harum iustificationum vt intelligens in mirabilibus Dei exerceatur orat, id est, in legis operibus versetur: quia lex sit ad futurorum bonorũ speculum constituta. B De sequenti versu comperi multos varia sensisse, eo quod non eadem proprietate à cæteris traslatoribus ex Hebræo demutatus esset. vt ab his Septuaginta interpretantibus conscriptus est. Nonnulli enim pro eo quod ab aliis dictum est *ἐνύσταξε*, distillauit verterunt. Sed nobis neque tutum est translationem Septuaginta interpretum transgredi: & sana ratio est, & sensus dictorum ita admonet, vt rectè ac probabiliter versum trãslatum intelligamus. Est enim cum illis & nobiscum ita: *Dormitauit anima mea præ tædio.* Et superior omnis sermo & consequens, humilitatis & infirmitatis cõfessionẽ in se habet: cùm pauimẽto anima adhæsit, cùm peccatorum viç cõfitentur, C cùm intelligentiã viæ iustificationũ orat. Consequens ergo est, nunc animã suam præ tædio mortalis habitaculi dormitare conquestus sit: quæ nondum iustificationum viam intelligat, quæ etiam pauimento adhæserit. Atque ob id in vijs Dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet. Sed hic ea ratio seruata est, vt dormitare se, non dormire dicat: quia qui dormit, in ipso somni opera est: qui autem dormitat, antequam dormiat dormitat. Quæ & in alio loco ratio seruata est, cùm dicit: Ecce non dormit, neque dormitabit qui custodit Israel. Sed & illic vbi meminit: Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Dormitationem dixit palpebrarum, somnum D verò esse dixit oculorum: quia palpebrarum officium est, vt somnum ex dormitatione concilient.

Psal. 120. *Psal. 131.*

Propheta igitur etsi dormitat, non tamen dormit: atque ob id ne dormitans obdormiat adiecit, Cõfirma me in verbis tuis: id est. vt per omnium iustificationum, quas superius memorauit, intelligentiam cõfirmatus non modo non dormiat, sed etiam sine aliqua dormitatione peruigilet. Ait enim post hæc: *Viam iniquitatis amoue à me, & lege tua miserere mei.)* Promptum fuerat dicere: Iniquitatem amoue à me: sed licet infirmitatis suæ conscius, meminerit in corpore suo viam inesse peccandi, tamen per timorem Dei à peractione peccati omnis alienus est. Viam igitur peccati, qua ad E peccatum pergere promptum est, amoueri à se deprecatur: id est, omnia corporalium voluptatũ desideria auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiæ, aut ignorantiæ qua tanquam per viam ad peccatum itur ingruere. Nec solum id orat Deum, sed etiã vt per legem suam misereatur eius. Per legem autem hoc modo misericordiam consequetur: quia vt superius ostendi, ita in lege est scriptũ: Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus poscit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus vijs eius, & diligas eum, & seruias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias præcepta Domini Dei tui, & iustificationes eius, quas ego præcipio tibi hodie, vt bene sit tibi? Ergo cùm lex doceat

Deut. 10.

A in vijs Dei ambulandum, vt ambulanti in his bene in posterum sit: & nunc fortè propheta oret vias iniusticiæ à se amoueri, sibíque vt Deus misereatur ex lege: id orat quod lege conclusum est, vt in vijs Dei ambulans in beatitudine collocetur. Dehinc sequitur: Viam veritatis dilexi, iudicia tua non sum oblitus. Viã multi diligunt, sed non omnes diligunt viam veritatis. Et quicunque aut voluptatum, aut diuitiarum, aut honorum viam ineunt, sed & qui hæreticorum doctrinis vagi & incerti & impij differuntur: in via quidem sunt, sed non in via veritatis. Sed propheta ex spiritu eius loquitur qui assumpto corpore dicturus postea erat: Ego sum via, veritas & vita. Et quia hoc iudiciũ B est, secundum quod in euangelijs continetur (Hoc enim iudicium est, vt qui credit in me, habeat vitam æternam) meritò propheta ait: Viam veritatis dilexi, iudicia tua non sum oblitus. Nobis enim hæc ad cognitionem posterius dicta sunt, sed propheta in his & viuit & loquitur. Cohæret autẽ sibi doctrinæ & confessionis propheticæ sermo. Ait enim: *Adhæsi testimonijs tuis Domine, noli me confundere.)* Quia veterũ & anteriorum peccatorum veniam testimonijs Domini adhærendo sit meritus. Scit enim verbis Dei dictum esse: Ecce deleam vt nubem iniusticias tuas, & tanquã nebulam peccata tua. Dominus potens est omnia ea C quæ in nobis pudoris & confusionis sunt, amouere, si & nos dicere cum libertate possimus: Adhæsi testimonijs tuis. His enim adhærentes, confusione pudendorum & anteriorum criminum liberamur: sed concludentur omnia suo ordine & suis rebus. Superius enim ait: Viam iniusticiæ amoue à me. deinde subiecit: Viã veritatis dilexi. tertiũ id sequitur: Adhæsi testimonijs tuis. nunc deinde ita finit: *In via præceptorum tuorũ cucurri, cùm dilatasti cor meum.)* Per gradum ad id ventũ est, viæ iniquitatis amotæ, viæ veritatis dilectæ, testimoniorum indiuisibili societate, vt in via mandatorũ Dei curreretur: sed via quæ ad vitam ducit, & angusta, & tribulata est. Angusta, quia diligenter & caute D in ea ingrediendum est. Tribulata, quia per multas tribulationes & passiones aditur. Ergo insolens propheta existimabitur, qui se tamen hanc currere glorietur? Meminit autem inter innocentiæ studium & humilitatis confessionem, sermonum suorum moderandam esse virtutem. Idcirco postea quàm dixerat: In via mãdatorum tuorum cucurri, hoc addidit: Cùm dilatasti cor meum. Dilatatum est cor, quod per fidem capax doctrinæ Dei panditur. Et hoc de credẽtibus dictum est: Et inhabitabo & inambulabo in his. Cor igitur dilatatur, in quo sacramentum patris & filij residet: in quo capaci habitatione Spiritus sanctus dilatatur. Meminit & Salomon dicens: Sapientia in exitibus canitur, in plateis cũ libertate agit. Verbi huius vtriúsque La- E tinitas nostra vel obscuritatem nobis affert, vel alterius intelligentiæ opinionẽ præbet. Nam quod nos in exitibus dicimus, Græcitas ex Hebræo *ἐν ἐξόδοις* transtulit. Et exodus propriè est, vbi ex multis angustis vijs in vnam coitur. Quod verò nos plateas nuncupamus, eodem nomine Græcitas nuncupauit. Sed plateas latitudines esse Græcus sermo designat: & nos putamus has esse vrbium vias. Ergo sapientia, quæ Christus est, in via illa in qua nobis ex multis egressus est, canitur. In latitudinibus autem cũ libertate agit: in quibus non solum habitare, sed etiam deambulaturam se esse promisit. Ergo viam Domini propheta liberè currit, postea quàm dilatato corde esse cœpit. Non enim antè potuit viam Dei currere, quàm ipse illa digna & am-

Ioan. 14. *Esa. 44.* *Prouer. 1.*

pla Deo efficeretur habitatio.

He.

LEgem *statue mihi Domine*, &c. vſque ibi: *In æquitate tua viuifica me.*) Inuſitatam ac nouam deprecationem prophetæ in primo quintæ literæ verſu inuenimus. Ita enim cœpit: *Legem ſtatue mihi Domine viam iuſtificationum tuarum.*) Sed rationem conſequi verſus huius ex Latina interpretatione difficile eſt. Per conditionẽ enim communis ſermonis noſtri, nõ ita abſolute potuit virtus verbi Græci & Hebraici explicari. Græci nanque ex Hebræo tranſtulerunt, νομοθέτησόν μοι κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου. Orat enim in hoc verſu, vt ſibi lex ſtatuatur iuſtificationum: quod Græci eſt νομοθέτησον, ad B eiuſdem ſenſus intelligentiam Latinitas explicare non potuit. Propheta ergo orat, vt viam iuſtificationum ſuarum legem ſibi Dominus conſtituat, id eſt, vt qua lege viam iuſtificationũ Dei adeat, intelligat & ſciat. Non enim viæ tantum, ſed iuſtificationum viæ poſtulat legem. Et quæ tandem iuſtificationis via lex erit? Nam in communibus & terrenis vijs legem meminimus eſſe in ſpacijs menſuras: cùm paſſuum mille interualla quædam legis viæ ſigna ſtatuuntur, cùm manſionum requies diſponitur, cùm vſque ad vrbem refectione viantium congrua rurſum manſionum interualla dimenſa ſunt. Sed etiam tunc cùm ex Aegypto populus per rubrum mare pedeſter trãſiuit, legẽ quan- C dam viæ ſuæ meminimus: & non humani arbitrij iudicio, ſed diuini conſtitutam in columna ignis & nubis. Nam cùm oporteret populum iter agere, columna ignis nocturno tempore anteibat: die verò columna nubis. At cùm placitum Deo fuiſſet, diu in hiſdem caſtris populum cõtineri: columna neque ignis noctu prouehebatur, neque nubis die anteibat. Legem itaq; hanc viæ ſtatuit. Et ſi diligenter ſtationes eas, manſionéſque caſtrorum, & conditiones locorum quæ Exodo continentur, retractemus: magna in ipſis cœleſtis itineris mirabilia cernemus. Ob quod frequenter propheta orauit, dicens: Conſiderabo mirabilia de lege tua. Sed non iam iſtis ſe viæ legibus contineri prophe- D ta orat: non enim viæ legem, ſed viam iuſtificationum popoſcit. Scit eſſe viam teſtimoniorum, cùm dicit: In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum. Scit eſſe viam præceptorum, cùm ait: Viam præceptorum tuorum cucurri. Nouit etiam viam legis, cùm beati ſunt qui ambulant in lege Domini. Scit eſſe hanc viam iuſtificationum, de qua nunc deprecatur. Scit etiam eſſe viam in prophetis, ſcit eſſe viam in euangelijs: ſcit etiã viam in apoſtolis, de quib⁹ ſæpe teſtatus eſt. Vult ergo per viæ huius legẽ, vſque in perfectam illam vitæ viã tendere. Plures enim ſunt hæreticorum qui viam legis probant, plures qui prophetarũm, multi qui euangeliorum, multi qui apoſtolorum. Scimus etiã quoſdam E non omnibus his vijs eſſe contentos: ſed ſcriba doctus nouit diuitis patrisfamiliæ ſe exẽplo de theſauris proferre vetera & noua. Hanc igitur iuſtificationum viæ legem propheta deſiderat. Lex enim iuſtificationum quibuſdam religioſi cordis diſciplinis continetur, & intra fines nos conſtitutionis ſuę quibus ſe verteret, arctauit: ne excedentes eos, ad opiniones hæreticæ intelligentiæ euagaremur. Non vult igitur ab ea lege excedere, quam conſtitui ſibi orat. Sed in quam cauſam hanc legem orat inſtitui? Scilicet vt exquirat eam. Lex erat iuſtificationum per Moſem ſcripta, & hanc propheta operibus exercebat. Non ergo hanc ſtatui ſibi orat, quæ iam ſtatuta erat, & ab eo religioſe agebatur:

A ſed eam quam optat inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finem ſcilicet legis? Apoſtolum audiamus: Finis enim legis Chriſtus eſt. Sed per has iuſtificationum vias, quibus ſtatuta lex fuerit, finem legis optat exquirere: neque ſolum exquirere, ſed ſemper exquirere. Ita enim ait: *Et exquiram eam ſemper.*) Officium exquirendi non ſuffecerat per voluntatem, niſi etiam indefeſſa ab eo temporis continuatione gereretur. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam: & ſeruabo eam in toto corde meo.*) In prouerbiis Salomonis ſcriptũ meminimus: Ignorando ſapientiam ſapienter interrogãtibus ſapientia deputatur. Quo ſenſu id oſtendi videtur, quòd qui nõ intelligat, & ſapienter interroget, ſa- B pere credatur. Hoc itaque eò proficit, quia propheta in lege manens, & ſecundum Apoſtolum Hebræus ex Hebræis, octaua die circuncisus, & ſecundum genus ex tribu Iuda, & ſecundum gratiam corporeæ vnctionis, & rex electus, & Chriſtus, & ſacramento dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Ieſus Chriſtus eſſet, tanquam peregrinus legis, orat: *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam: & ſeruabo eam in toto corde meo.*) Nondum ergo ſeruat, nondum ſcrutatus eſt, nondũ intelligit. Non ergo de ea lege loquitur, in qua natus eſt, eruditus eſt, operatus eſt propheta. Sciens itaque primam partem eſſe prudentiæ, vt quis quod non intelligit, ſapienter interroget: & quod ignorat, intelli- C gat: idcirco intellectum vt accipiat rogat. Sciens verò adepto ſpiritu intelligendi, ſtudio opus eſſe ſcrutandi, ait: Et ſcrutabor legem tuam. Scrutationis autem fructum huius rei cuſtodiam eſſe cognoſcens, dixit: Et ſeruabo eam. Intelligens verò perfectam cuſtodiæ diligentiam in toto eſſe cordis officio: cõſummauit omnem ſermonis ſui ordinem, dicens: *Da mihi intellectũ, & ſcrutabor legem tuam: & ſeruabo eam in toto corde meo.* Sed quid tandẽ iſtud eſt quod intelligere optat, quod ſcrutaturum ſe & ſeruaturum toto corde promittit? Meminit nanque non ocioſos dies Moſi libro in mũdi huius operatione monſtrari. Scit non ſuperfluã eſſe diei ſeptimi requiem. Recordatur in menſis noui reli- D gione ſacramentum feſtiuitatis cœleſtis tanquã in ſpeculo figurari. Nouit annum illum, quo poſt ſex annorum ſeruitutem liber Hebræus eſt, quo poſt multam operationem requieſcit, fructibus eius relictis proſelyto pauperi & beſtijs terræ: quo & debita vniuerſa Hebræis omnibus remittuntur. Quinquageſimi quoque anni legem concupiſcit ſcrutari. Vult quæ ſit in primo menſe decimi diei vſque in quartamdecimam, & deinde vſque in vigeſimamprimam religio. Illam quoque ſeptimi menſis cogitat ſolẽnitatem cuius memoriale in tubis eſt: decimi quoque diei in eo placationem, & poſt quintamdecimam in tabernaculis dierũ octo lætitiam: quomodo ex his & prima & octaua ſit E ſancta. Scit circunciſionem primam fuiſſe, ſcit & iteratam per Ieſum eſſe geſtam. Azyma ſancta deſiderat, litare paſcha concupiſcit, de quo in agni ipſius immolatione ſcriptum eſt: Hoc eſt paſcha Domini. Terram repromiſſionis, terram fluentem lac & mel, ſcit nondum verè à populo, qui ſecundo eſt circunciſus, obtentam. Ob hæc igitur intellectum orat: hæc intelligens ſcrutaturum ſe pollicetur: hæc ſcrutatus ſeruaturum ſe profeſſus eſt: hæc ſeruãs in toto corde cuſtodiet. Poſt ſequitur: *Deduc me in ſemita mandatorum tuorum, quia ipſum volui.*) Et in hoc nunc verſu, ſermonis virtus non propriè per conditionem tranſlationis expreſſa eſt.

Rom. 10.

Allegoria legis.

Nam id quod noſtri ita dixere: Deduc me in ſemita,

Græcitas

Græcitas sic locuta est, ἀλλήγορος, & id quod cum illis τρίβος dicitur, trita & frequentata discursibus semita intelligitur. Nobiscum autem, semita potest & esse semita, & esse non trita. Ergo quia Græcitas vtrúq; eadem nuncupatione complexa est, nos quoque ita sentiamus, & semitam equidem sciamus esse quæ trita est. Et obseruandum est, quod hic non legis mandatorũ semitam esse dicat. Via enim legis Mosi gradienda est postquam ipsa cõstituta est: quia in mandatis Dei iam à seculi institutione perrectum sit. In hac enim semita & Abel cucurrit, & Seth institit, & Enoch placuit, & Noe reseruari meruit, & Melchisedech & benedicere potuit, & decimas accepit, & Abraham amicus Dei est, & ex Iuda expectatio gentium est, & Ioseph in testimonium positus est, Iob à lege liber de hoste legis triumphat, & Hebræum Moses vindicat, & Iesus secundo Israel circuncidit, & Samuhel dignus in vngẽdo rege eligitur. Et nunc in hanc orat se hic & vnctus, & rex & propheta deduci. Scit enim imbecillam sibi esse naturam, neque se posse hanc semitam sine duce aggredi. Dux enim est, cum dicitur: Retro post eum ambulabis, quoniam ipse te deducet. Deducit autem, cum ait: Qui non tulerit crucem suam, & sequutus me

Matth. 10. fuerit, non est me dignus. Deducit etiam, cùm prior omnem euangelicarum passionum semitam triuit. Si Apostoli docent, prior ille docuit. Constituit enim sapientia amicos Dei & prophetas. Si iustè nunc aliquid geritur à nobis, princeps iusticiæ nostræ est. Est enim ipse iusticia. Si ob fidem, ob terrorem flagellamur, flagellis ille dorsum suum præbuit. Si alapis ad iniuriam cædimur, has ille suscepit. Si per contumeliam conspuimur, faciem suam ille nõ auertit à sputis. Dux in omnibus ille est: sed dux est diligentibus legẽ, quã superius se toto in corde custoditurum propheta professus est. Non enim hic secundum sermonem Græci-

ἐν τῇ ἐκείνῳ tatis, cũ dicitur: Quia ipsam volui, ad semitã mãdatorũ referri potest: quia Græcitas, vbi fœminino genere semita scripta est, id quod vellet, masculino genere pronũciat. Lex enim à nobis fœminino genere nũcupatur quæ Græcè nomos dicta est: quod ab his genere masculino enũciatur. Et cũ illic fœminino genere semita nũcupetur: id quod voluit ad id refertur, quod per masculinum genus Græcitatis proprietate memoratum est. Sequitur nunc: *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in vtilitatem.*) Omnia propheta ad manus Dei retulit: siue vt lex iustificationum sibi statuatur à Domino, siue vt sibi intelligentia præstetur, siue vt deducatur in semita, siue vt cor eius in testimonia inclinetur, id est, in ea quæ sub testibus scripta sunt. Teste enim cœlo & terra, lex tradita est. Sed fortè per hanc prophetæ religiosam modestiam, quisquam impiè loqui ita audebit: Si, inquit, omnia à Deo sunt, humana ergo ignorantia caret culpa: cùm nihil obtinere possit, nisi quod donatum à Deo sumpserit. Et primũ hoc impiæ est voluntatis existimare: idcirco se ea quæ sunt credentium propria nõ consequi, quod sibi à Deo indulta non fuerint. Sed omnem occasionem huius impiæ excusationis propheta submouit. Primum enim cùm orat, conueniens infirmitati suæ egit officiũ: dehinc Dei muneribus humanæ deuotionis studia connexuit. Cùm enim ait: Legem mihi statue Domine viam præceptorum tuorum: quid secundum orationis nostræ humilitatem Dei esset ostendit. Cùm autẽ subiecit: Et exquiram eam semper, officiũ deuotionis suæ protulit. Et in cæteris quoque vtrunque quodam cõplexu sibi inuicem colligauit: cùm deduci se in semita postulauit, & cùm id ipsum voluit. Prius enim quæ à Deo sunt, cum honore præposuit, & tunc quæ à se cũ confessione subiecit. Orat igitur vt Deus tribuat. Est ergo à nobis cùm oramus exordiũ vt munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est eius, ex nostro rursum est, vt exquiratur & obtineatur & maneat. In eo autem quod ita se habet: Inclina cor meũ in testimonia tua, & non vtilitatem: quidam transtulerunt, Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auariciam. Id enim quod in Hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione vtriusque intelligentiæ positum est. Sed nos, sicut oportet, sequimur Septuaginta interpretum religiosam & antiquam autoritatem: ex iudicio tamen cæterorum translatorũ proprietatem intelligentiæ huius, quæ est difficilis, captãtes. Cùm enim hi dixerint, in vtilitatem, illi dixerint, in auariciam: per id ipsum quomodo vtilitas hic nunc sit subiecta noscetur. Nam seculi homines pecuniam, argentum, aurum, & cætera opum instrumenta vtilitatem vocant. Ergo cùm in Dei testimonia inclinari cor suum, & non in vtilitatem propheta orat: inclinatum in Dei testimonia cor ab his sine dubio refert, quę humano iudicio existimantur vtilia. Et quidem intelligentiæ nostræ sensum versu eo qui consequitur confirmat. Ait enim: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem, & in via tua viuifica me.*) Vanitatem eorum dicens, quæ ab hominibus existimantur vtilia. Et quærendum est, quos oculos, & à qua vanitate oret auerti. Orat autem & animi & corporis oculos: eos scilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui Circensium certaminibus seruiunt, eos qui vestium precia mirantur, eos quos auri splendor & gemmarũ varietas occupat. Nisi fortè non magis equorum cursu astrorum cursus est gratior: & obscœnis illis spectaculorum turpium fabulis, non amœnius diuina illa humanæ spei eloquia cantantur. Nisi fortè huic terrenorum metallorum vsui non magis, æternitatis repositæ diuinæ honor & gloria præferetur: & blandior mihi erit auri species, quàm hominis, & terræ, & lucis, & cœli? Ab eorum igitur vanitatibus auerti oculos, & hos corporis sui, & illos animæ deprecatur: de quibus occæcatis beatus Apostolus docet, cum ait: In vanita- Ephe. 4. te sensus eorum intenebrati, alienati à vita Dei. Et auersorum oculorum à vanitate quod præmiũ sit, longè requirendum est. Sequitur enim: Et in via tua viuifica me. Declinandi enim à vanitate sunt oculi, vt nobis in via Dei vita sit, non ea vita quæ nunc est, sed ea, quæ in cœlis reposita est, & in Christo abscõsa. Ita enim in omni hoc psalmo locutus est: tanquam victurus sit, nõ modo viuat. Erigendi igitur oculi sunt: quibus Christi potius gloria, quàm mundi huius inanis & vana cernatur. In via enim Dei referentes oculos à vanitate viuemus. Dehinc sequitur: *Statue in seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.*) Nouit à plurimis prophetæ eloquia dei sine metu suscipi. Plures enim auditas cœlestis eloquij scripturas tanquam fabulam rerum inanium negligunt: & Dei verba quæ præterire cœlo & terra prætereunte non possunt, magno cum periculo irreligiosæ temeritatis irrident. Nouit initium sapientiæ Dei esse timorem: nouit in illa septiformis spiritus gratia timorem in postremo tanquam firmamentũ eorum quæ superius sunt dicta numerari. Constitui ergo in se Dei eloquia in timore Dei precatur, quia scit, ea nobis eloquia futura esse, quæ tanquam Dei timebuntur, vtilia. Dehinc adiecit: *Circumcide opprobrium meum quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda.*

Propheta in corpore positus loquitur, & neminẽ viuentium scit sine peccato esse posse. Vnum memini esse, qui peccatum non fecit: neque dolus inuentus est in ore eius. Ergo cùm circuncidi à se opprobrium deprecatur, peccata circuncidi orat: quia peccatũ sequatur opprobrium. Sed cùm circuncidi à se orat, nõ tanquam de admisso perpetratóque cõfessus est: sed quia id per infirmitatem carnis suæ in se suspicatur habitare. Non enim ait: Circuncide opprobrium meũ quod perpetraui: sed, Circuncide opprobrium meum quod suspicatus sum: suspicationem opprobrij ex conscientia propriæ infirmitatis ostendens. In iudicijs enim multi ad opprobrium resurgent. Quæ quia his iucunda sunt, in quibus peccati non manebit opprobrium, B ipsam illam quæ in se est suspicationem opprobrij à se circuncidi orat, vt sibi Dei sint iucunda iudicia. Ac ne de admissa peccati conscientia precatus esse existimaretur: circuncisionem omnem, quam sub singulis octonis versibus desert, hac libertate conclusit: *Ecce concupiui præcepta tua, in æquitate tua viuifica me.)* Superius orauit, vt in Dei timore, Dei in se statuerẽtur eloquia, dehinc vt à se suspicio circuncideretur opprobrij: nunc concupiscentiam ac desiderium suum erga Dei præcepta demonstrat, & vt in æquitate Dei viuificetur, orat: sciẽs proprium diuinæ æquitatis esse munus, vt viuificet eum, qui & præcepta Dei seruauerit & desiderauerit: cui & circuncisa opprobrij suspicio- C ne iucunda iudicia sint, & in timore Dei in se constituantur eloquia.

Vau.

ET *veniat super me misericordia tua Domine,* & cætera. vsq; ibi, *Et exercebar in iustificationibus tuis.)* Plures secundum Apostolum sunt qui sapientiam seculi sequentes, sapientiam Dei reprobauerunt: ob quod stultam fecit Deus seculi sapiẽtiam. Quid enim infidelibus stultius est: qui præter illum communem irreligiosorum errorem etiam hoc adijciunt piaculi, vt diuinarum scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione? Et quia D pro impietate ingenij sui diuinorum dictorum capaces esse non possunt, ad contumeliam cœlestium verborum pro excusatione hebetudinis suæ prorumpũt, dicentes, in his nihil rationabile, nihil esse perfectum: volentes ea quæ à se dicantur, sola esse erudita, & doctrinæ suæ prudentia expolita, stulti, Deo negantes, quæ assumere ipsi sibi audent. Nec mirum est, si irreligiosè de eis opinantur: quorum pecuinæ hebetudinis modo intelligentiam non consequuntur. Verum quamuis in eo sermone quem superius hebuimus, hi qui sapientiam Dei sequuntur, cognitam dictorũ cœlestium perfectionem existiment, nihilque eorũ esse, quod non consummatum, atque omni ex parte per- E fectum sit: tamen id quoque etiam in his sextæ literæ versibus absolutius licebit intelligi. Post superiorem enim sensum ita loquitur: *Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundum verbum tuum.)* Misericordiam itaque primum deprecatus est, dehinc salutare. Salus enim nostra ex misericordia Dei est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: & inde cœpit oratio, vnde & salus inchoat deprecantis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata spe precari propheta existimaretur: primum misericordiam; dehinc salutare cõmemorat, tum tertio subiecit, secundum verbum tuum: vt hanc orandi fiduciam proficisci secũdum verbum Dei, id est, secũdum doctrinam legis ostenderet. Post A hunc itaque perfectæ orationis ordinem id sequitur: *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speraui in verbis tuis.)* Tenet ordinem ratio perfecta: Si, inquit, in me venerit misericordia tua, & salutare tuum secundũ verbum tuum, & ita fuero misericordiam consecutus, & à te conseruatus vt spopondisti: consequens erit vt in his qui insipientiam mihi, & errorem spei, & verbũ hoc quod in te spero exprobrant, respondeam. Quid itaque aduersus hanc prophetæ responsionem exprobrare irreligiosa mens poterit? Misericordia primum oratur à Deo, salus etiam expectatur à Deo: & inde eam spopondisse per verbum suum Deus ostenditur. Concluditur itaque exprobrantium impietas, ab his B qui in Dei verbis sperant: quãdo Deus precatur, & misericordiam & salutem ab eo credẽtium fides sperat, & doctrina hæc spei nostræ sit, vt oratus misereatur & saluet. Dehinc sequitur: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsque nimis, quia in iudicijs tuis speraui.)* Accipiat humana insolentia humilitatis modestiæque doctrinam. Prius propheta concedi sibi orat, quàm se id mereri vt obtineat ostendat. Omnia vult à bonitate Dei in se inchoari: nec tamen causam fiduciæ suæ subtrahit. Ait enim: *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsque nimis.)* In quo primum maiestatem eius cõfitetur, qui semper orandus est: dehinc se non ex inani sperare subiecit, dicens: Quia in iudicijs tuis speraui. C Humanæ autem temeritatis est hic mos, prius ad obtinendum aliquid meritum quam mereatur ingerere: & eum à quo quid postulet, tanquam ex officij debito conuenire. Sed non sufficit nobis, vt modestiæ tantum tenuerit propheta rationem: collocationes etiam verborum virtutésque cognoscendæ sunt, cur ita dixerit: Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsq; nimis. Omne oris officium, cordis sensui moribúsque famulatur. Et cur propheta ne ab ore sibi verbum veritatis auferatur oret: versus istius consequentia docet. Non enim metum hunc prophetæ fuisse existimandũ est, vt sibi veritatis verbum ex corde ac ore vereretur auferri. Scit autem quædam esse peccata, quæ ex ore D verbum auferãt veritatis. Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iusticias meas? Non enim ait: Quare *Psal. 49.* memor es iusticiarum mearum? Sed peccatorum monuit eum, qui in peccato mansisset, prædicationis officio abstinere: vult enim liberum à crimine esse doctrinæ cœlestis prædicatorem, vult eloquia sua à casti corporis casto ore tractari. Cauendum igitur est, ne quando ex ore nostro verbi veritatis auferatur eloquium. Hinc illud est quod Apostolus monet: Noli neglige- *1. Tim. 4.* re quod in te est charisma: ne per negligentiam ac desidiã indigni prædicatione verbi Dei simus. Sed propheta non audet in tantum se à peccato liberum effici velle, vt non meminerit vnum solum esse qui peccatũ E non fecerit, & dolus in ore eius non inuentus sit. Et idcirco subiecit, vsque nimis. Per modestiam scilicet cõfessionis, & vt nõ auferatur à se verbum veritatis orat: & per honorẽ eius qui vnus tantum sine peccato est, ne vsque nimis à se auferatur expostulat: quia se hominem meminit, qui per naturæ infirmitatẽ sine peccato non possit. *Custodiam legem tuam, semper in seculũ, & in seculum seculi.)* Nullum propheta vitæ suæ finẽ pertimescit. Non enim cõcluditur fides sua seculis: sed se in infinitatem temporum officio custodiendæ legis extendit. Scit & altare à Mose in exemplum esse superioris altaris extructum, scit & Aaron sacerdotem ad speciem esse ostensi in monte sacerdotis ornatũ. Mosi enim Deus ait: Vade, fac omnia secundum exemplum

quod

quod ostendi tibi in monte. Festinat ergo in leges il- A las æternorum seculorum. Nam cum lex futuri vmbra sit: necesse est corpus illud verę legis æternum sit. Distinxit autem hoc officium ab indefessa illa perpetui officij iugitate, dicẽs: Et custodiam legem tuam semper in seculum & in seculum seculi. Cùm ait, semper in seculum; nullum in hac tẽpus vita subrependæ obliuionis tempus admisit. Cùm autẽ adiecit, & in seculum seculi: scit per hanc vmbram legis ad mysteriũ veræ & æternæ legis ascendi. Ait enim, seculum seculi: tanquã temporis tempus, succedente quadã vicissitudine huius seculi, seculum sit futurum. Nouit esse secundum euangelicũ diuitem & pauperẽ Lazarum, exemptæ à corpore animæ legẽ: per quam alia ab alia chao impenetrabili separetur. Scit secundum apostolum Paulum resurrectionis quoque esse legem: in qua differt stella ab stella in claritate. Scit esse leges angelorum: cùm alij assistentes Deum indefessa voce collaudant, alij ante conspectũ inuisibilis nobis Dei, tanquam lege officij propioris assistunt. Nouit & pusillorum angelos, faciem Dei quotidie ex quadã lege conspicere. Scit vtique esse æternas leges, & eas omnes se in illo seculi seculo custoditurum esse cõfidit: quia ea quæ per vmbram sunt constituta, in hoc nunc seculo semper obseruet. *Et ingrediebar in dilatatione, quia mandata tua perquisiui.* Non est angustus propheta: & superius iam dixerat, In via præceptorũ tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum. Scit inter humanarum tribulationũ passiones semper ad Deum patulo se esse cor-

2. Cor. 4. de oportere. Quod ipsum Apostolus docet, dicens: In

2. Cor. 6. omnibus tribulati, sed non angustiati. Nouit hac ipsa amplitudine cordis de se idẽ Apostolus gloriari, cùm ad Corinthios ait: Non angustiamini in nobis, sed angustiamini in vobis. Patet etiam hic propheta, dicente Deo: Et inhabitabo in his, & inambulabo in ipsis. Angusta igitur peccantiũ sunt corda, & hospitio Deũ mens polluta non recipit. Patulum enim domicilium incõceptibili Deo opus est: & idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in eo in se loquẽtis habitatio est. Causam verò amplitudinis suæ docet, dicẽs: Quia mandata tua perquisiui. Naturæ nostræ consuetudinẽ recordamur. Quotiescunq; lectioni vacantes, mandata Dei & præcepta scrutamur, in quantam amplitudinem intelligentiæ mentium nostrarũ dilatãtur angustiæ; & quam patulus nostræ humilitatis in desideria diuina sit sensus. Per peccatorum autem nostrorũ cõscientiam, coarctatur nobis omnis animæ amplitudo; ac difficilia omnia & angusta sunt, cùm diuini verbi habitatione sumus indigni. Sed ambulans in latitudine propheta, versari in officio digno adeptæ amplitudinis debet: & versatur planè. Sequitur enim: *Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar.* Hoc officium dilatati cordis est, vt ex eo inhabitantia diuinæ doctrinæ verba procedant. Loquitur enim propheta constanter aduersus principes terræ, Deum prædicans. Et quidem duplex significatio sensus huius est, quia secũdum dominica præcepta oporteat à nobis Christum coram regibus & potestatibus prædicari; neq; nos terrenarum potestatum fas est iure terreri, quo minus omni confusione reiecta constanti & publica fide Deum qui negantes negaturus sit non negemus. Potest & sermo ad eos referri, de quibus &

1. Cor. 4. Apostolus ait: Iam sine nobis regnatis, & vtinam regnetis: id est, tanquam in conspectu sanctorum, qui vtique frequenter reges terræ sunt nuncupati, propheta Dei testimonia sit loquutus, neq; confusus per prædicationem suam doctrinæ cœlestis instituta præbere. Geminam autẽ lectio intelligentiam ex se præstat: vt quia vtrũq; ex testimoniis scripturarũ intelligi promptũ est, aut vtrunq; significatũ existimetur, aut quod magis videbitur probabile eligat. *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi vehementer.* Nõ solum igitur loqui nos in testimoniis Dei conuenit: sed legis mandata omnia diuturna meditatione percensere. Neq; tantum meditatio vtilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligatur. Neq; diligere communi dilectione sufficiet: nisi etiam vehementer id quod diligitur diligatur. Atque ideo hunc omnem perfectæ rationis ordinem sermo propheticus percurrit, dicens: Et medita- B bar in mandatis tuis, quæ dilexi valde. *Et erexi manus meas ad mandata tua quæ dilexi.* Manus ad mandata ea quæ diligebat erexit, non vtique contumeliosas aut procaces: sed mandatis humilitatis seruientes, sed operibus misericordiæ insistentes, & fidei præcepta peragentes. Operis verò officium semper oportet esse intentum: & nulla interdum negligentis ocij dissimulatione cessare. In hoc quoq; se manere propheta testatur, dicens: *Et exercebar in iustificationibus tuis.* Exercitatio assiduitatem operationis ostendit. Frequentem itaque sibi esse & semper intentam præceptorum obseruantiam docet, ad illas de quibus supra memorauimus, cœlestium iustificationum efficientias nunc se C in iustificationibus præsentis, & ex futuris adumbratæ legis exercens.

Zain.

M*emor esto verbi tui seruo tuo, &c.* vsque ibi, *Quia iustificationes tuas exquisiui.* Omnis Dei sermo qui scripturis diuinis continetur, in spem bonorum cœlestium vocat. Atq; ob id propheta in omnibus se Dei præceptis mansisse cõfidens, constanter ait: Memorare verbum tuum seruo tuo. Nunquid promissi sui Deus immemor est? Absit istud, vt aliqua subrepere in æternam atq; indefessam virtutem, humanarum infirmitatum genera credãtur. D Sed propheta qui promissis Dei credidit, qui desiderio cœlestium detentus est, qui cõtemptu præsentium futura sperauit, nõ ad memoriam verbi sui Deum admonet: sed vt verbi sui in se seruo suo memor sit deprecatur, id est, vt dignus habeatur, in quo verbi sui memor esse dignetur, quo in verbo spem dederit. Et spem non inanem esse oportet, neque verbis tantummodo prædicari: sed rebus ipsis doceri. Et si quando incidant infirmitates, persequutiones, damna, orbitates, contumeliæ: has præsentis seculi minas ac potestates, spe æternorum promissorum cõsolemur. Sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est, dicens:

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium E *tuum viuificauit me.*

Hæc ad spem refertur, quæ sperare eum in Deum fecit. Consolata vero est eum in humilitate: id est, cùm contẽnitur, cùm irridetur, cũ iniuriis vexatur, cùm cõtumeliis inhonestatur: sciẽs hanc sibi tentationũ præsentium esse militiam. Sed se inter hæc infirmitatis suę bella spes à Domino præstita consolatur: viuificatur autem per eloquia Dei. Scit in his excellentem esse in cœlis humilitatis suæ gloriam: scit animam eloquiis Dei refertam, tanquam pabulum aliquod vitæ in se æternæ continere. Non mouetur in eloquiis Dei viuens, inani superbientium gloria. Nouit enim indigẽtiam suam eorum esse opulentia ditiorem. Scit ieiunia sua cœlesti atque euangelica benedictione saturari:

scit humilitatem suam glorioso esse honoris præmio munerandum, atque ideo subiecit: *Superbi iniquè agebant vsquequaque, à lege autem tua non declinaui.* Inter nimias & consummatas superborum iniquitates, valde enim iniquè agebant, nullo propheta deflexu à lege Dei declinat. Oportet esse eum memorem iudiciorum Dei. In omni enim vitæ nostræ genere memoria nobis diuini iudicij inferenda & continenda est: vt cùm aliquid agimus, residente in nobis iudicij memoria, vel nunquam potius abeunte, præceptis Dei opera nostra famulentur. Beatus erit, quisquis non sine memoria diuini iudicij omnia gesserit. Quod de se profitetur propheta, dicens: *Memoratus sum iudiciorum tuorum à seculo, & exhortatus sum.* Hic nunc à seculo tantum, non etiam à seculo seculi: quia omnia in nos iudicia Dei ex seculi huius ac mundi temporibus instituta sunt. In his autem se hortatus est, inter hos scilicet mundi turbines, & inter hæc passionum corporalium prælia, ad tolerantiam ac victoriam infestãtium malorum humilitatem suam iudiciorũ Dei memoria adhortatus. Deinde sequitur: *Defectio tenuit me, à peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Virtutes propriæ suæ prophetæ huic ad spem vitæ æternæ non sufficiunt: neque quòd spem in verbo Dei habuit, neq; quòd in spe eadem collocatus est, neque quòd Dei viuificetur eloquio, neque quòd non declinat à lege, neq; quòd se per memoriam iudiciorum Dei adhortatur: quin etiam dolore humanę impietatis fatigatur, & ob irreligiosas hominum iniquitates exanimis est. Sauctus enim quisque cùm cæditur, non humilitatis suæ qui cæsus est, sed insolentiæ eius qui cædit, miseretur: vt à væsano filio pater, vt ab amente ægroto medicus contumeliam passus, dolorem non ex eo quod perpessus fuerit, sentit: sed ob id quòd ille quem sanũ esse cuperet, iniuriam sibi vęsanus intulerit. (1.Cor.12.) Membro autem vno aliquid patiente, secundum Apostolum, compatiuntur & cætera membra. Defectio itaque secundum hæc tenet prophetam super peccatores derelinquentes Dei legem: affectu miserãtis scilicet & dolentis, & tanquam membris suis pro parte ægrotis, iniquorũ & irreligiosorũ periculo fatigatur. Manet autem ipse quantum ad se iustificationibus Dei semper intentus: & in omni quacunq; sede habitat, nequaquã ex ore eius religiosæ confessionis hymnus abscedit. Ait enim: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco incolatus mei.* Exẽplo suo docet, suscepta semel in aures psalmorum cantica, in corde esse continenda: & semper ea officio oris iteranda. Non negligenter, vt ipse prædicat, legit atq; audit: neq; irreligiositatis nostræ modo diuina eloquia, aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit, aut mox obliuiosis auribus excipit: sed cantabiles mihi, id est, sine intermissione cãtate. In omni autem cuiusq; generis loco, nequaquã à se abesse psallendi consuetudinem docet, cum ait: In loco incolatus mei. Nõ enim ait: In incolatu meo, sed ita ait, In loco incolatus mei: in quacunq; scilicet sede mansisset, intelligens se mundi huius esse peregrinum, Dei tamen semper sibi iustificationes esse cantabiles. Sed quàm cantabiles sint iustificationes Dei ostendit: cùm nullum omittat tempus, quę non in illo cœlestiũ sacramentorum opere versetur. Ait enim: *Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam.* Scit præcipuè nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum: scit tum maximè custodiam Dei legis à nobis esse retinẽdam, cùm subrepunt animo impuræ cupiditates: cùm vitiorum stimuli per recens as-

A sumptum cibum corpus exagitant, tum Dei nomen recordandum est, tum custodienda lex eius est, pudicitiam, continentiã, timorem Dei statuens. Nouit hoc pręcipuè tempore Dominum orandum, deprecandũ, promerendum: dicens in loco alio, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meũ rigabo. (Psal.6.) Non est periculoso nocturnarum vigiliarum ocio animus relaxandus: sed in orationibus, in deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupãdus est: vt cùm maximè corporis vitiis opportunitas datur, tum præcipuè eadem vitia diuinæ legis recordatione frangantur. Sequitur deinde: *Hæc mihi facta est, quia iustificationes tuas exquisiui.* Hæc, ad memoriam re- B fertur: per quam memor fuit noctibus nominis Dei. Quod autem ait: Mihi facta est, id est, non subitò recurrens, neq; tẽporariè assumpta: sed semper in se manens, & intra se quodam fidei opere instituta: & ob id ei facta, quia iustificationes exquisierit. Vtile igitur est, iustificationes Dei sine aliqua temporis intermissione scrutari: quia per exquisitiorem earum memoriã nos perpetim continemus in Christo Iesu, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

Heth.

P*ortio mea Dominus dixi vt custodiam legem tuam, &c.* vsque ibi: *Iustificationes tuas doce* C *me.* Plures psalmorum codices legentes & nos ita opinabamur versum qui octauæ literæ primus est, id est hunc, Portio mea Dominus, in superioribus septimæ literæ octo versibus contineri, quia ita in Latinis codicibus, atque etiam in nonnullis Gręcis scriptum continebatur: & sanè absolutior sensus videbatur. Sed secundum Hebræos emendatum apud Græcos psalmorum librum legẽtes, inuenimus hunc versum non septimæ literæ nouissimum esse, sed octauæ primum. Itaque secundum hãc cognitionem nos quoq; tractare de eo aggressi sumus. Cœpit enim ita: *Portio mea Dominus dixi vt custodiam legem tuam.*

Rarus quisque est, cui ista fiducia est, vt portionem D suam esse Deum audeat dicere. Renunciandum est seculo omnibúsque rebus eius, vt nobis Deus portio sit. Cæterum si nos ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet, si illecebræ libidinum capiant, si negocia rerum familiarium demorentur: portio nobis Dominus non erit, secularium curarum atque vitiorum possessione detentis. Mosi cum iussum esset portiones incolatus distribuere duodecim gentibus Israel, ita de tribu Leuitica præceptum est: Filiis Leui non erit portio (Deut. 18.) neq; sors in medio fratrũ suorũ: quia Dominus Deus est pars eorum. Et rursum scriptum meminimus: Ego Dominus pars eorũ. Nullam ergo Deo seruientibus lex data terrenã esse voluit portionẽ: quia pars eorum E Deus esset. Meminit & euangelij prædicator ille Petrus, nullam sibi esse portionem possessionis humanæ, cùm oranti alimoniam respondit: Aurum & argẽtum (Act.3.) nõ est mihi, quod autem habeo hoc tibi do. Quid est istud Petre quod possides? Renunciaueras omnibus Deo tuo dicens: Ecce nos omnia dereliquimus, & secuti sumus te, quid erit nobis? Et ille responderat: Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim thronos iudicãtes duodecim tribus Israel. (Matth.19.) Et exẽplo vestro cęteris relinquẽtibus cuncta spopõderat, quod & centuplũ acciperẽt, & dehinc vitã æternã possessuri essẽt. Quid est igitur istud Petre quod habes? Habes planè, & nõ audeo dicere plus te cẽtuplo obtinere, dico tamẽ te sine

multipli-

multiplicatione calculi possidere. Dicis enim, Quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge & ambula. O felix possessio, ô perfecta Dei portio. Non terrena largiris, sed naturæ opus rependis: & vitiosi partus damna instauras. Claudum natum ingredi iubes, & multæ ætatis virum incessu rudi incitas. Has opes tribuit, cui Deus portio est. Nouit & Paulus di-
Galat.6. uitiæ suæ glorias, dicēs: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Iesu Christi, per quē mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Talis Apostolo gloria, talis est portio. Humanarum igitur hæreditatum modo, portionem quæ melior est, & quæ vtilior eligamus. Si circa terrena patrimonia sua in cohæredum
B diuisione quis nititur fortem commodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partē cœlestis hæreditatis diligemus? Centuplum Dominus promittit; & centuplum non in æternum, sed in præsens. Æternorum autem bonorum immensa & infinita retributio est. Cæterum sub definitione cētupli, præsentium mensura concluditur. Ego autem ambigo vtrum hoc centuplum Petri excesserit portio. Certè secundum Domini præceptum sperandum hunc in hoc seculo, relictis omnibus seculi rebus centuplum munus est. Etenim nobis Deus portio est, qui ait: Et inhabitabo in his. Non ergo cētupli præmium est, vt in hoc corpusculo nostro terreno Deus habitet? Sed ad quid
2.Cor.6. C Deus habitet? Ait & ipse: Et ambulabo in his. Patens Deo est fidelis pectoris & ampla possessio: vt inhabitet, & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum Deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem, vt simus Dei habitatio. Et dum in nobis ambulat, fit nobis ipse possessio: si seculum relinquamus, si possessioni terrenæ labili renūciemus; si hæreditatem caducorum respuamus, si viuentes de seculo exeamus. Quæ enim merces est emortuis corporibus & exeunte anima dissolutis seculum reliquisse. Carendum est eo per cōtemptum eius, nesciendum est ignoratione voluptatum suarum. Moriendum nobis in eo est, dum non
D ei viuimus. Scit Paulus iam non se sibi viuere, dicens:
Galat.2. Quod enim viuo, iam non ego viuo, viuit autem in me Christus. Propheta itaque secundum Apostolum, non seculo viuens, cōstanter & liberè ait: Portio mea Dominus. Tenuit hunc quem in superioribus modum, cùm se custoditurum legem Dei spopondit. Non enim de ea quam corporaliter agebat, loqui intelligitur: cum custoditurum se potius quàm custodire fateatur. Sequitur deinde: *Deprecatus sum faciem tuam in corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.* Mosen deprecatum esse meminimus, vt Deum videret. Et forte cognata preci eius prophetæ huius ora-
Exod.33. tio existimabitur. Sed dictum memini à Deo: Nemo
E hominum videbit faciem meam, & viuet. Ergo quod negatum Mosi meminerat, id concedi sibi postulat? Sed rursum licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem reseruari, qua di-
Matth.5. citur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Itaque cum in lege sciat dictum quod nemo faciem Dei videat, & viuat: & ex euangelica beatitudine non ambigat omnes mundo corde Deum esse visuros: perfectæ modestiæ temperamento cupiditatem desiderij sui elocutus est, dicens: Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. Scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit, vt videat. Scit inuisibilem esse carnalibus oculis gloriam Dei. Meminit non dico

A ad angelorum claritates hoc humanæ visionis lumen habere: sed ipsam gloriam vultus Mosi humani corporis oculos non tulisse. Sed nunc ex desideriis humanis prophetæ desideria metiamur. Ad egressus regum quanta expectationis solicitudine curritur? Et quod viuentibus gaudium est, cùm se præbuerint contuendos? Quid illum cœlestis spiritus capacem virum existimabimus velle? Quanto desiderij ardore cupere vt Deum cernat, qui ipsam illam inuisibilem maiestatem per has angelorum claritates, & per hanc Mosi gloriam metiatur? Et sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu Dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumpturos, quòd eos visio tantum & dignatio contemplatæ
B maiestatis illuminet? Quod sanctus Apostolus ita intelligens loquitur: Nos inquit, omnes reuelata facie 2.Cor.3.
gloriam Dei spectantes in eandem ipsam transferemur imaginem, à gloria in gloriam sicut à Domini spiritu. Et nunc quia id impossibile istis corporeis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. Et cui est portio Deus, confidēter faciem eius deprecatur: quia quamuis nemo hominum videat faciem Dei & viuat, tamē Deum omnes mundo corde visuri sunt. Ergo misericordiam hanc à Deo postulat, vt sibi videndo faciem eius beatitudo contingat: & postulat non sine ratione modóque præstandi. Ait enim: *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Fidei modestæ vox est: misericordiam
C Dei non secundum peccatorum suorum conscientiā, sed secundum eiusdem Dei eloquia deprecari. Scit Deum etiam peccatoribus esse ignem consumentem. Moyses enim ait: Deus noster ignis consumens est. Deut.4.
Nouit eundem esse fidelibus lucē, de quo & alibi propheta ipse dicit: Illuminans tu mirabiliter de monti- Psal.75.
bus sanctis. Discernit & hanc Apostolus bonitatis & Rom.11.
seueritatis Dei cōsuetudinem, cum ait: Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem in te verò bonitatem. Et rursum: Et nisi permaneas in bonitate, excidēris. Illi vero si non permaneant in fidelitate, inserentur. Bonitatem Dei propheta expectat, cùm ait: Miserere mei. Scit e-
D nim neminem sine peccato esse qui viuat, & omnes in carne sitos misericordia Dei egere. Officij autem sui deuotionísque non immemor est, cùm ait: Secundum eloquium tuum. Eius scilicet eloquij quo & peccatoribus pœnam denunciat, & in se credentibus vitæ æternæ beatitudinem pollicetur. Dehinc sequitur: *Cogitaui vias meas; & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Ex his quę propheta se gerere vel gessisse commemorat: quid nos quoq; facere oporteat docet. Vias enim suas cogitat, & cogitatis his pedem in testimonia Dei refert. Nihil egit, quod non antea cognitione præuoluerit: non linguā in officium suum mouit, nō pedem in aliquod quod acturus esset opus protulit: non ma-
E num ad agendum aliquid exeruit, nisi antea super his omnibus cogitasset, & tum operationem atque effectū cogitatis rebus attulerit. Vidit igitur ante omnia vitæ suæ vias, & cùm placentem sibi ac probabilē reperit, tunc in eam pedem contulit: scilicet perspectis omnibus humanæ operationis viis, postquam quid esset sibi vtile cogitauit, fidei suæ pedem in testimonia diuina detorsit. Cogitatio enim nihil potest subitum, nihil nouū, nihil inopinatū pertimescere: cum de cōsilij sentētia omnia quæ accidere solent sperātur, præfiniuntur, adeuntur. Et id consequenti versu docetur. Postea enim quàm vias suas propheta cogitauerat, & pedem ad testimonia Dei cōuerterat, liberè loquitur. *Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiā mādata tua.*

Qui ad aliquid præparatur, longo vsu ad id in quo ei est meditatio præparatur: ne eum de propositi sui sententia negligentem & incautum vis aliqua repentinæ turbationis excutiat. Propheta itaque nouit esse plurima seculi scãdala, nouit insidiantes esse humanæ naturæ aduersantésque virtutes: scit periculosè dulcem esse opinionem ambitionémque gloriæ secularis, nouit occursus lasciuientium fœminarum esse continentium oculis captiosos, scit turpes corporum cupiditates affectu blandæ voluptatis irrepere, scit cætera vitiorum genera illecebrosis aditibus ingruere: nouit etiam plurimis se irreligiosorum odiis subiacere, & ob prædicationem Dei pietatísque doctrinam variis persequentium cõtumeliis esse vexandum. Ne igitur turbari tot & tantis excidiis ingruentibus posset, contra omnia se hæc fidei excidia præparauit, dicens: Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Habet paratam beatus Apostolus huius præparatio-

Rom. 8. nis suæ fiduciam, dicens: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, aut angustiæ: aut passio: aut fames: aut nuditas: aut periculum: aut gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, deputari sumus tanquã oues occisionis. Sed in his omnibus superamus & vincimus, propter eum qui dilexit nos. Et quia aduersum horum tolerãtiam, ne per hæc à charitate separari posset, sese præparasset, adiecit: Confido enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; potestates, neq; præsentia, neq; futura, neq; virtutes, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quę est in Christo Iesu Domino nostro. Nulla Apostolum rerum earum quæ accidere possunt genera, tali spe præparatũ firmatúmq; perturbãt. Sit ergo in nobis & fiducia hęc & vox: vt cùm subrepant cupiditates, cum passiones ingruant, cũ pericula fatigent, cùm supplicia cruciẽt, dicere audeamus: Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Dominus noster vnigenitus Dei filius inter cætera præcepta discipulis suis mãdat,

Ioan. 14. dicens: Non turbetur cor vestrũ, neq; trepidet. Aduersum turbationem quæcunque ex accidentibus erit, longæ præparationis opus est firmitate: vt robusta fide atque firmata, Dei mandata custodiat. In quem autem se profectũ, quamúe in causam propheta præparauerit, neque turbatus sit, quo minus custodiret mandata Dei: continuò subiecit, dicens: *Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.*

Esse peccatorum funes per Esaiam docemur dicen-

Esa. 5. tem: Væ qui ligant peccata tanquam funem longum. Modo funis ex pluribus minimis crescentis in multum, peccata semper tanquam longo fune tenduntur. Sunt etiam hæc delictorum vincula quibus humanæ mentes illigantur, de quibus in Prouerbiis scriptum

Prouer. 5. est: Fasciis peccatorum suorum vnusquisque cõstringitur. Stringit enim nos atque alligat, & his vitiorum funibus implicat diabolus: in omni vita nostræ cursu laqueos prætendens. Quod autem liget, in euangeliis

Luc. 13. cognouimus, cùm dicitur: Hanc autem filiam Abrahæ ligauit satanas annis decem & octo. Ligat igitur omni vitiorum genere: ebrietatis consuetudine, voluptatum desideriis, infidelitatis piaculo. Sed inter hos funium laqueos, non est admittẽda legis obliuio. Præparatos enim nos esse conuenit, vt ab his laqueis, si quando circumligent, exuamur: vt legis Dei omni tempore recordemur. Et recordatur planè propheta, dicens: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ.* Non vacat totis noctibus

A somno, nec ociosus lecto continetur: ad confitendum Deo non solum nocte, sed etiam media nocte consurgit. Meminit hoc esse tẽpus quo primitiæ Ægyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt. His ergo horis non laxatur in somnum, ne gladio Ægypti admisceatur: hoc noctis tempore introeũte sponso, sapientes virgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cum stultis mereatur excludi. Hoc tempore psallentibus Paulo & Silæ apostolis, catenæ & vincula resoluuntur. Non dormit itaque ne vinctus sit, nec habet eum nocturni temporis somnus, nec ei obliuio officij sui requie mediæ noctis obrepit: surgit enim ad confitendum Deo. Con-

B fessio verò non semper ad peccata referenda est, verumetiam in Dei laudibus intelligenda est. Nunc ergo confitetur Deo super iudicia iustificationis eius: laudans Deum quòd nihil nisi in iudiciorum iustificatione decreuerit. Sequitur deinde: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Apostolum dixisse meminimus: Participes Christi facti sumus. Heb. 3. Sed & in quadragesimoquarto psalmo, quosdam participes Dei significatos esse meminimus, cum dicitur: Vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Sunt ergo secũdum Apostolum, & secundum prophetam plures Domini nostri Iesu Christi participes. Et particeps eius erit, quisquis in

C veritate persistit. Ipse est enim veritas. Et quisquis in nouitate vitæ ambulabit, erit particeps eius: quia ipse est resurrectio. Ergo cùm sciat propheta plures Dei esse participes, nunc per verecundam ac modestam de se prædicationem, cùm se, quia & ipse Christus & factus & dictus sit, Christi meminerit esse participem: tamen omnium timentium Deum potius se confessus est esse participem. Est autem tunc timentium Deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus complorat, cum tãquam eiusdem corporis membrum in dolore membri alterius dolet. Hac igitur passionum communione timentium Deum particeps fit. Cæterum quisquis per insolentiam suam credentem

D in Christo & redemptum à Christo dedignatur, exacerbat, inhonorat: nõ est ille timentium Deum particeps, qui non sit in compatiendis passionibus consors. Non nudum autem hoc, neque solitarium propheta posuit, cum dicit: Particeps sum ego omnium timentium te. Plures sunt timentes Deum, & tamen infideles: quos naturæ suæ cõditio timori quidem Dei subdidit, sed voluntatis suæ peruersitas ab obsequiis Dei auocat, atque ob id non suffecisset prophetæ dixisse ita: Particeps ego sum omnium timentium te, nisi addidisset: Et custodientium mandata tua. Timor enim fidei in sola obedientia est, & metus religionis in obsequela est. Horum itaque particeps est, qui timorem

E suum in mandatorum Dei custodia comprobabunt. Dehinc sequitur: *Misericordia tua Domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.* Terra misericordia Dei plena est: quæ contaminata, quæ corrupta, quæ irreligiosa, quæ infida, quæ perdita est. Et si quis forte audebit impio ore prophetam mendacij arguere, tanquam non in omnem terram Dei misericordiam putet esse diffusam: Dominum in euãgeliis recolat dixisse: Estote boni sicut pater vester, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & Matth. 5. iniustos. Patiens enim & miserator Deus, dum mauult pœnitẽtiam peccatorum quàm mortem, dona sua iustis iniustísque largitur: vnicuique per patientiam longæ æquanimitatis pœnitendi tempus impertiens.

Et

Et quia hanc bonitatem patientiæ Dei perfectionémque sub illis iustificationibus legis corporaliter adumbratam meminit, semper sibi propheta sperãdum ait: Iustificationes tuas doce me Domine. Iustificationes omnes in lege legerat: sed cœlestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur. Non eget doctore terreno. *Matth. 7.* Doceri enim se ab eo orat, qui ait: Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Aperiri sibi & dari clauem à doctore legis dedignatur propheta: scientiæ cœlestis expectans Dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

Theth.

Bonitatem fecisti, &c.* vsq; ibi, *Super milia auri & argenti.* Iam in exordio psalmi commemorauimus, nihil aliud in eo, quàm doctrinam humanæ vitæ contineri: per quam ad cognitionem Dei, ipsis tanquam paruuli literarum elementis erudiremur. Ex persona enim sua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officij versari nos oportet, & per disciplinam adeptæ institutionis, fidei ordinem tenere: sicut ipso illo primo nonæ literæ versu docetur. Ita enim dicitur: *Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum.* Et fortè quidam existimabunt, de secũdis rebus prophetam locutum: Deóque gratiam ob ea quæ sibi prospere acciderint retulisse. Sed nouit etiam in aduersis rebus gratiam Deo esse referendam: scit in omni passione ac tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus honorandum. Scit intelligentem esse medicum, putribus vulnerum finibus parcentem. Meminit piam esse patrum in filios seueritatem. Argui se per tentationes, ac probari per patientiã à Deo optat: & in his quæ aduersa existimãtur, agit gratiam. Atque hanc nostram intelligentiam, vt id prophetam orasse credamus, versus qui subiectus est docet, dicẽs: *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, qui mandatis tuis credidi.* Quicquid ergo Deus in seruũ suum facit, bonum est: secundum enim verbum suum facit. Et quicquid secundum verbum eius est, non potest malum existimari: quia qui solus bonus est, voluntas sit plena bonitatis. Versus itaque vt diximus, secundus prophetæ exponit affectum, cùm oret dicens: Bonitatem, & disciplinam, scientiam doce me. Bonitatem superius confessus est erga se factam, quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur? Nisi quod tunc fuit ex fidei cõfessione gratulatio, cùm quicquid illud fieret in se, id esse bonum credidit: nunc verò est per naturam humanam ignorantiæ causã, cùm vt doceatur orat. Sed eam bonitatem vult discere, cui disciplina sit iuncta. Disciplinam enim necesse est esse seueritatis officium: peccata arguentis, & vitia corrigentis. Correctio verò vitiorum, magnum affert in bonitatem profectum. Bona ergo est seueritatis disciplina, sed adhuc eam propheta ignorat. Non enim tãtum bonitatem & disciplinam, sed etiam scientiam vult doceri: affectum in eo fidei suæ ostendens, cùm bonitatem & disciplinam quam nondum sciat, tamen bonam sibi à Deo esse fateatur. De scientia autem locis plurimis admonuimus: hanc & Apostolum, hanc & prophetam inter præcipua gratiarum spiritualium, dona numerare. Ergo vt bonitatem & disciplinam ita & scientiam doceri orat. Et doceri ob id, quia mãdatis Dei credat: ostendens non nisi fideles, atque cre-
A dentes scientiæ consequi posse doctrinam. Manet autem etiam in tertio versu eiusdem intelligentiæ sensus. Ait enim: *Prius quàm humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego custodiui.* Non prius tribulatio passionum ingruit quàm delicta præcedant: neque per passiones antè humiliamur, quàm per peccatorum iniquitatem digni passionibus simus. Docet itaque propheta humiliationem suam emendationem esse delicti: atque ob id bonum scit esse sibi quicquid à Deo est, qui pati meruit, quod pati cœpit. Et scit disciplinam emendationem esse vitiorum. Prius ergo deliquit, secundò autem humiliatus est, & per humilitatis disciplinam oportet eum ne delinquat doceri,
B & in eloquiis Dei manere, quia iam sit delinquens humiliatus, & in mandatis Dei, ne vltra possit peccare, mansurus sit. *Bonus es Domine, in bonitate tua doce me iustificationes tuas.* Scit iustificationes Dei propheta bonas esse, quia bonus sit qui eas statuit: scit sibi nihil nisi ex iustificatione Dei accidere: quia professus sit prius se deliquisse, dehinc postea humiliatum esse. Et quia superius orasset, vt bonitatem, & disciplinam & scientiam doceretur, nunc orat, vt iustificationes Dei in bonitate doceatur, quia iustificatio opus sit rei iustæ, quæ sibi ignorabilis sit: quia iustificationes quæ in lege sunt constitutæ, vmbram in se iustificationum cœlestium continerent. Deinde adiecit: *Multiplicata*
C *est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.* Patienter omnia & æquanimiter propheta tolerans, in opprobrium superborum atque iniquorum deductus est. Si quis enim obiurgationes trium regum in Iob recolat: intelliget quanto illudentium exacerbetur opprobrio. Namque cùm irreligiosi quique, per passiones aliquas emendari Dei seruos contuentur, exprobrare hæc ita solent: Vbi fides? vbi spes in Deum? vbi auxiliantis virtus? vbi boni Dei misericordia est? Contra quæ firmo animo fidelisque opus est, & in mandatis Dei intento atque occupato: ne multiplicatis tot in se superborum iniquitatibus cedat, sed semper dicat: Bonitatem fecisti cum
D seruo tuo Domine, vt ait ille passiunum humanarum gloriosus & beatus victor: Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. *Iob 1.* Deinde sequitur: *Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego verò legem tuam meditatus sum.* Cor superborum, ait, sicut lac coagulatum. Lac specie & sapore blãdissimum est, quod aliquo vitio corruptum coagulari solet, & ex naturæ suæ suauitate decedens, inutili sapore amaróque corrumpitur. Ergo antea iniqui, cùm in secundis rebus esse prophetam contuerentur, felicium rerum amici, simplicitatis specie blandientes, tanquam lac fuerunt: at vbi eos ex humilitate sancti viri superbia & fastidiũ tenuit, ex lacte coagulati sunt, & ex blandis ac suauis-
E simis adulationibus, in vitiosi & acescentis saporis amaritudinem sunt redacti. His verò sicut lac coagulatis, legem tamen Dei propheta meditatus est. Meditatus autem in id, vt diceret quod sequenti versu continetur: *Bonum mihi quòd humiliasti me.* Iniquitas licet superborum multiplicetur, & cor eorum vt lac coaguletur: scit humiliationem tamen suam sibi propheta bonam esse, nouit secundum Apostolum virtutem in infirmitatibus perfici. Bona omnis passio, bonæ omnes tribulationes, per quas iustificationes Dei cognoscuntur: vt peccantes humilitate emendet, vt delinquentes seueritate coerceat, vt ignorantes doctrina doceat. Idcirco enim bonum sibi quòd humiliatus est ait, quia per humiliationem iustificationes

Dei disceret. Deliquit enim prius quàm humiliaretur: & humilitas ei bonum est, quia per eam iustificatio Dei discitur. Conclusit autem hoc modo:

Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti.

Non est simplex conclusionis istius sermo. Suffecerat enim ad prophetæ gratulationem dixisse: Bonum mihi est lex tua. Sed cùm ait, lex oris tui, plus vult intelligi. Locutus est Deus per Moysen legem, locutus est per prophetas: sed hæc lex Dei est, non etiam lex oris Dei. Os autem Dei est ille qui & virtus Dei est, qui & sapientia Dei est, qui & brachium Dei est, qui & imago Dei est: Deus scilicet & Dominus noster Iesus Christus, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam *Matth. 5.* ipsorum est regnum cœlorum: Beati lugentes, quia ipsi consolabuntur, dicens: Benedicite qui vos persequuntur, & orate pro calumniantibus ac persequentibus vos. Hanc legem oris Dei, bonum sibi esse propheta confessus est. Et bonum non comparationis & definitionis & modi numero, sed super milia auri & argenti. Indefinitus hic sermo est, cum dicitur milia: quia indefinite bona est lex oris Dei. Ex comparatione enim rerum maximè in terris preciosarum, vtilitatē bonorum eorum quæ à Deo sunt statuta significat.

Ioth.

M*Anus tuæ fecerunt me, &c.* vsque ibi: *In iustificationibus tuis non confundar.* Commune iudicium est, inter omnia terrena Dei opera nihil homine vtilius, nihil esse speciosius. Quia & si sint aliqua pulcra & ornata, magnitudinem quidem eius, qui ea tam decora genuerit testantur: verbum speciei & ornatus & constitutionis suæ fructum ipsa nō sentiunt. Loquimur enim de his, quæ humano subiecta cōspectui sunt: scilicet de creatis in terra & mari & aere, & quæ singulis quibusque generibus naturísque permixta sunt. Pulcra hæc, sed quod tandem in oceano, aut terra, aut cœlo, aut aere bonū quæ in his creata sunt eo quòd talia creata sunt consequentur? In homine autem quicquid est, sibi proficit. Et hoc vnum in terris animal rationale, intelligens, diiudicans, sentiens constitutum est: horúmque omnium generum quæ in eo sunt nihil aliud aliquid proficit, quàm vt ipse in cæteris aliis & his in quibus est natus vtatur. Vtatur autem, ad cognoscendum venerandúmque eum qui tantorum in se bonorum autor & parens sit. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomonis dictum esse intelligitur, quod tale est: *Prou. 20.* Grande homo, & preciosum vir misericors: virum verò fidelem opus est inuenire. Quid enim tam difficile est, quidúe tam ardui operis est, quàm inuenire eum, qui meminerit secundum imaginem & similitudinem Dei se esse factum, qui diuinorum eloquiorum studio intentus, rationem animæ suæ corporísque cognouerit, & originem vtriusque generis naturámque perceperit: ad quem denique finem hæc institutio sua ortúsque contendat? Atq; ob id magnum quiddam est homo. Hoc enim nomen, vbi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in vitia deciderit, amittit: indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari. Et cùm secundum imaginem & similitudinem Dei factus sit: secundum exprobrationes propheticas & euangelicas, aut serpens, aut progenies viperarum, aut equus, aut mulus, aut vulpes ei nomen est: & proprietas ei nominis sui vbi de innocentia exciderit aufertur. Verum qui studiosa fide doctrinam

A Dei & præcepta scrutatus sit, & per innocentiæ studium dignum se præstare velit, qui secundum imaginem & similitudinem Dei factus sit: vti & ipse prophetæ voce poterit, dicentis: Manus tuæ fecerunt me, & præparauerunt me. Et in aliquibus codicibus ita scriptū deprehēdimus: Manus tuæ fecerūt me, & finxerunt me, da mihi intellectum vt discā mandata tua. Et sine dubio non ociosum esse existimandum est, quod non satis erat prophetæ dixisse: Manus tuæ fecerunt me, nisi & adiecisse, finxerunt, vel præparauerunt. Sed honorem conditionis suæ in hoc significare voluit dignitatémque primam, dicens: Manus tuæ fecerunt me. In creatione mundi omnia verbo effecta B esse accepim⁹, cùm dicitur: Fiat lux, cùm dicitur: Fiat *Gen. 1.* firmamentum, cùm dicitur: Et appareat arida, cùm dicitur: Germinet terra herbam pabuli seminantem semen secundum suum genus, cùm dicitur: Fiant luminaria in firmamento, cùm dicitur: Eiiciant aquæ reptilia animarum viuarum. Ergo omne ex quo vel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto: & subsistere in id quod est ex verbo Dei cœpit. Verum de homine ita Deus locutus est: *Hominis creatio.* Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Differt itaq; natura & origo hominis, ab institutione vniuersæ creationis: & propriè de eo antè & tractatur & cōfirmatur vt fiat, cùm cętera sine qua- C dam consilij sententia esse sint iussa. Habet ergo primam hāc origo hominis dignitatem, quòd ei propriū fuit de se antè tractari. Verum & in hoc præsenti prophetico dicto, ingens humanæ originis priuilegium cōtinetur. Non enim manus Domini pecora & aquatilia, & volatilia fecerūt: nusquam istud scripturæ tradidere. Egregium hoc itaque & præclarum in homine est, quia cęteris dignitate operationis excipitur. De confirmatione autem cœli ita in quodam loco legimus: Ego manu mea firmaui cœlū. Ergo exæquatur *Esa. 45.* operationi hominis istud elementum: cum id ipsum manu Dei firmatum esse memoratur. Sed quanquam cœlum manu, homo tamen manibus. Præstat ergo of- D ficio vnius manus, duarū operatio. Et id quod ad confirmationem cœli satis est, in hominis conditione non sufficit. Intelligēdum autem est cur manibus propheta se factum esse dicat: neque solum factum, sed etiam figuratum, vel præparatum. Cęterorum omnium elementorum creatio, eo ipso in tempore & instituta & effecta est, quo subsistere iubebatur: neque inchoationē eorum & perfectionem tempus aliquod discernit. Nam & consummationem inchoatio in eo quod est cœpta percepit. Homo verò cùm externam & internam in se naturam dissonantem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in vnum sit animal rationis particeps constitutus: duplici est institutus ex- E ordio. Primum enim dictum est: Faciamus hominem *Gen. 1.* ad imaginem & similitudinem nostram. Dehinc secundo: Et accepit Deus puluerem de terra, & finxit *Gen. 2.* hominem. Primum opus non habet in se assumptæ aliunde alterius naturæ originē: incorporale est, quicquid illud de consilij sententia inchoatur. Fit enim ad imaginem Dei non Dei imago: quia imago Dei est primogenitus omnis creaturæ. Sed ad imaginem, id est, secundum imaginis & similitudinis speciem: diuinum in eo & incorporale condendum. Quod secundum imaginem Dei & similitudinem cùm fiebat, exemplum scilicet quoddam in nobis imaginis Dei est, & similitudinis institutum. Est ergo in hac rationali & incorporali animæ nostræ substātia primum, quod

ad

ad imaginem Dei sit factum. Secundi verò operis efficientia, quantò differt ab institutione prima? Deus terræ puluerem accepit. Iam sumitur puluis, & terrena materies formatur in hominem vel præparatur: & ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. Primum ergo non accepit; sed fecit: secundum, non vt prius fecit: sed accepit & formauit vel præparauit. Vtrũque autem rectè intelligi potest, quia vtrunq; scriptum deprehendimus; vt formauerit in id quod est, corporis scilicet speciem: vel præparauerit in id quod *Gen. 2.* dicitur, Et inspirauit in eum spiritum vitæ, & factus est homo in animam viuẽtem. Inspirationi ergo huic præparatus siue formatus est: per quam natura animæ & corporis in vitæ perfectionẽ quodam inspirati spiritus fœdere contineretur. Scit in se duplicem beatus Paulus esse naturam: cùm secundum interiorem hominem delectatur in lege, & cùm aliam in membris suis videt legem, quæ se captiuum ducat in legem peccati. Quod ergo fit secundum imaginem Dei: ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra: speciei corporis naturæque primordium est. Et quia vel locutus ad alterum Deus intelligitur, cùm dicitur: Faciamus hominem: vel triplex cognoscitur hominis facti formatísque perfectio: cum & fiat ad imaginem Dei, & formetur è terra, & inspiratione spiritus in viuentem animam commoueatur: idcirco manibus se factum & formatum, non manu tantum propheta testatur, quia in constitutione sua non solitaria tantum & eadem triplex fuisse docetur operatio. Et quia istud sciat propheta valde esse occultum atque reconditum, quatenus scilicet manibus Dei formatus sit: tamen vt plenam atque absolutam intelligentiæ huius rationem consequatur, ait: *Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.* Tanquam ignorans hæc loquitur: & tanquam nondum intelligentiam adeptus, dari sibi intelligentiam deprecatur. Et audent non dico ecclesiæ homines, sed gentium sophistæ quædam de naturæ humanæ institutione velle tractare. Audemus etiam gloriari, rectæ ac perfectæ nos vitæ esse scientiam consecutos. Sed doceri nos oportet prophetæ huius exemplo, vt vel diuinarum rerum ignorantiam confiteamur: vel ignotarum intelligentiam deprecemur. Optimum est autem cœlestium mandatorum scientiam à Deo per precem postulare: & infirmitatem ingenij nostri paupertatémque cognoscere. Primum enim, secundum Apostolum, munus est gratiarum, sapientiæ donum: sequens scientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic propheta seruat, dicens: Da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Primùm intelligentiam, pòst etiam scientiam deprecatus est. Sequitur deinde: *Qui timent te, videbunt me & lætabuntur, quia in verba tua speraui.* Consuetudo impiorum est, vt conspectis religiosis viris tristes sint. Oderit enim necesse est ebriosus sobrium, continentem impudicus, iustum iniquus: & tanquam conscientiæ onus, præsentiam sancti cuiusque non sustinet. Contrà verò ad conspectum viri fidelis, religiosi omnes quibus timor Dei est lætantur: vt vel solo corpore contemplationis visu gratulentur, modo auium herbarúmque quarundam, quæ visæ tantum & conspectæ morbis aliquibus & infirmitatibus medentur. Vtilis ergo est præsentia sancti timentibus Deum: quia necesse est profectum aliquem ex contemplatione illius consequantur. Sed propheta non hoc in se solum contuendum putat, quod publicis ac promiscuis oculis subiectum est. Vult ille probitatem vitæ conspici, vult iu- A stitiam suam & religionem & continentiã cerni. Non enim tantum timentes Deum, quia tantum vident eum, lætabuntur: sed quia vident eum in verba Dei sperantem, & sperantem nõ mediocriter, neque confuso humanæ opinionis errore, sed dicentem cum libertate id quod consequitur: *Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua, & vere humiliasti me.* In locis cæteris meminimus, ita prophetam dicere solitum: Da mihi intellectum, & doce me, & obseruabo præcepta tua: nunc autem tanquam de adeptis profitetur, dicens: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Sed hic nõ de iudiciis illis æternis, sed de præsentibus sermo est. Iudicia illa æterna secundum eundem pro- B phetam, sicut abyssus multa: & secũdum Apostolum: *Rom. 11.* Iudicia Dei inuestigabilia & inscrutabilia. Scit autem in his iudiciis, quæ nunc sunt, quicquid in se geratur, ex iudicio Dei fieri: omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia insectationum odia, omnes persecutionum infestationes, ex iudicio in se Dei adesse, vt per hæc probabilis, vt per hæc emendatus, & tanquam per ignem examinatus atque purgatus sit. Plus est autem nescio quid in cognitione, quàm in fide operis, & idcirco non credidit, sed cognouit: quia fides habet obedientiæ meritum, non habet autem cognitæ veritatis fiduciam. Distinguit Apostolus plurimum inter cognitionem fidémque differre: posteriore loco C eam inter gratiarum dona connumerans. Primũ enim sapientiam, sequenter cognitionem, tertio fidem prædicauit: quia qui credit potest ignorare quod credit. Qui autem iam cognouit, non potest id quod cognouit adepta cognitione non credere. Ergo ambiguitatẽ hic non admittit propheta, qui sciat iusta esse Dei iudicia, id est, humiliationis suæ & tribulationis & contemptus & iniuriæ & doloris. Ita enim ait: Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua, & vere humiliasti me. Non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditum, nõ sine causa passionibus permissum, non sine causa per iniurias humiliatum: sed ad humanorum vitiorum expianda peccata, ex iustis se ac veris Dei iudi- D ciis humiliationi esse subiectum. Sed quia in his passionibus ex æquitate diuini iudicij versetur: *Fiat misericordia tua, vt exhortetur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.* Exhortationem præsentium humiliationum ex misericordia Dei deprecatur, quia humana infirmitas ipsarum sit tolerantia passionum, dicens: Fiat misericordia tua vt exhortetur me. Sed meminit bonum sibi esse humiliari, bonum sibi esse passionibus subdi: & ea omnia à quibus vexatur, purgationem sibi terrenorum esse vitiorum. Non enim vt humilitas ac tribulatio à se auferatur orat: sed vt sibi ex misericordia Dei adhortatio in tribulatione præstetur. Optat ergo diuino prælio in his corporis sui infirmitati- E bus militare: optat longo certamine aduersus mundi huius nequitias consistere. Sed adhortationem ex misericordia Dei sperat: vt tribulatus licet & afflictus, diuinæ adhortationis auxilio firmetur. Scit & beatus apostolus Paulus omni ipse tentationũ genere perfunctus, vti se diuinæ misericordiæ adhortatione, dicens: Benedictꝰ Deus pater Domini nostri Iesu Christi, pa- *2. Cor. 1.* ter misericordiarũ, & Deus omnis exhortationis, qui exhortat nos in omni tribulatione. Et adhortationẽ hãc scit sibi propheta promissam à Deo patre & Domino miserationũ, qui per tẽtationes eũ qui se credat examinet, atq; ideo subiecit: Secundum verbũ tuum seruo tuo: id est, secundum eam promissionẽ qua spoponderit se tribulatos in passionibus non relicturum.

Math.10. Dixit enim in euangeliis: Cùm ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et hoc quidem quantum ad præsens pertinet tempus, futuræ tamen spei propheta non immemor est dicens: *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea est.* Naturæ corporalis infirmitas eget miserationibus Dei. Neque enim beatæ illius vitæ æternitatem consequi merito suo poterit: nisi miserationibus eius, qui pater miserationum est prouehatur. Scit se propheta nõdum ea viuere vita quæ vita sit: nemo enim nostrûm hoc quod nunc viuit vitam audebit existimare. Nunc enim in corpo-
Rom.7. re mortis sumus, Paulo dicente: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hoc ipsum eodem propheta
Psal.21. testante ita: Et in puluerem mortis deduxisti me. Vera enim vita nostra cum Christo absconsa est in Deo. Sed neque hæc nunc in qua agimus regio viuentium
Psal.114. est: ea autem est de qua hic idẽ propheta ait: Et complacebo Deo in regione viuorum. Atque ideo viuam dixit: quia non in vsu istius vitæ viuit, sed in Dei sit miseratione victurus. Sed sperat illud, quia lex Dei meditatio eius est. Vacemus igitur diuinæ lectioni, vacemus præceptis Dei: & opera legis vitæ nostræ officiis exequamur. Quia propter meditationem legis, veniente in se Domini miseratione, sperat se propheta victurum. Non est verò sufficiens huic prophetæ, vt sibi tantum solicitus sit, ac solum sui memor sit. Oportet enim curam humani generis sumere, & publicæ solicitudinis affectum subire: & orare pro his qui in peccatis & irreligiositate versantur. Huius itaque affectus sui solicitudinem consequenti versu docet, dicens: *Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt super me.* Non est hic maledicti oratio, neque retributionem iniuriæ sibi illatæ precatur. Et absit vt propheta & euangelij prædicator rationem euangeli-
Luc.6. cæ charitatis excesserit, Domino dicente: Diligite inimicos vestros, & orate pro calumniantibus ac persequentibus vos: ratio non patitur vt vindictam in superbos atque iniuriosos precetur. Sed quia à peccatis qui desinit, in his erubescit: & qui vitia derelinquit, necesse est vt ea idcirco quia oderit derelinquat: orat propheta vt qui in se superbi iniustè fuerãt, hi per cognitionem vitiorum suorum in his quæ gesserint erubescant. Quàm diu enim quis peccat, in his quæ peccat non confunditur, consuetudine & voluntate peccandi. Vbi verò peccare destiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. Ipse autem exercetur in mandatis Dei: viuendo iustè, religiosè prædicando, iniurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in se superborum cõtradictiones iniquitatésque sustinuit. Absolutè enim consequenti versu id quod de confusione superborum tractamus, significasse intelligitur. Sequitur enim: *Conuertantur mihi qui timent te, & qui cognoscant testimonia tua.* Vult ergo eos qui Deum timere cœperunt ad se propheta conuerti, vt per doctrinam suam in viciis suis & criminibus erubescant. Cognitis scilicet testimoniis Dei, de quibus multa iam diximus, & confusi in veteribus delictis, ad institutionem prophetæ doctrinámque se referant, quorum ex superbia atque peccatis ad pietatem modestiámque conuersio est. Conclusit autem verecundiæ suæ more dicens: *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.* Exercetur in mandatis, meditatur in lege, iusticiam indi-

A ciorum Dei cognouit. Timentes Deum conspectu eius lætantur, manibus Dei factus atque formatus est, & non audet dicere immaculatum cor sibi esse: & audemus interdum præferre innocentiam nostram, iactare vitiorum abstinentiam, & puros nos à peccatis atque iniquitatibus gloriari? Sed vt fidem, ita & humilitatem ac modestiam discere à propheta nos conuenit, orante vt sibi immaculatum cor fiat. Scit enim ex eo progredi secũdum id quod dictum est: De cor- Math.15.
de enim exeunt cogitationes malæ, cædes, lasciuiæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiæ, & horum similia. Hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, vnde tot tantorúmque vitiorum quasi ex quodam fonte
B initia suggeruntur. Immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in iustificationibus Dei maneat: iustificationum autem hũc fructum esse intelligit, ne in his manens confundatur. Confusio enim ex peccatorum conscientia est, & ex opprobrio delictorum. Vbi ergo confusio non erit, nec peccatum erit. Peccatum verò vbi non erit, in iustificationibus Dei manebitur. Iustificationes autem Dei, immaculatum cor esse præstabunt.

Caph.

C D*efecit in salutare tuum anima mea, &c* vsq; ibi, *Et custodiam testimonia oris tui.* Naturæ humanæ est, vt cum id quod desiderat nõ potest obtinere: per desiderij iugem cupiditatem, animi defectione teneatur. Et hoc nosse ex ipsis affectionis nostrę motibus promptum est: in quãtam animi defectionem eorum quæ desideramus expectatione redigimur. Propheta itaque cuius omnis ad Deum expectatio est, cui omne in mandatis eius desiderium est: loquitur & dicit: *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum spero.* Non habet alia, quæ desiderium suum occupent: & sancti cupiditas non vacat seculi rebus. Defecit igitur in desiderio salutaris, & defecit ob id, quia in verbum Dei spe-
D rat: finis enim legis Christus Iesus est. Et hic est de quo scripserunt Moses & prophetæ. Est autem salutaris ipso illo nomine quo Iesus nuncupatur. Iesus enim secundum Hebraicam linguam, salutaris est: & idipsum angelus ad Ioseph loquens docet, cùm dicit:
Et vocabis nomen eius Iesum: Ipse enim saluum fa- Math.1.
ciet populum suum à peccatis. Causa itaque defectionis, est desiderium salutaris. Desiderij autem hinc origo est quòd in verbum Dei sperat. Salutaris enim noster Iesus est, qui & desideratus & natus est. Sed defectionem animæ desiderantis intelligendum est, quia sequenter ait: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando exhortaberis me?* Sequitur ergo defe-
E ctionem animæ defectio oculorum. Sed vt de natura defectionis animæ tractauimus, videamus qualis oculorum soleat esse defectio. Pone igitur in expectatione aut peregrinãtis viri coniugem, aut iam diu absentis filij patrem: quem omni tempore existimet reuersurum. Nónne ei itineri, quo venturum opinabitur, semper intendet? Nónne intentio ac visus oculorum, cõtuitionis ipsius expectatione deficiet? desideria hęc
in se prophetarum Dominus testatur, cùm dicit: Amẽ Math.13.
amen dico vobis, multi prophetæ & iusti quæsierunt videre quæ vos videtis, & audire quę auditis. Propheta itaque & animo & oculis deficit. Sed hi modo oculi prophetæ licet Deum videre desiderauerint, non sunt tamẽ corporis oculi. Loquuntur enim, expectãt: & men-

& mentis potius est contuitio ista & loqnela, non cor-
poris. Dicunt enim, Quando exhortaberis me? Scit
ergo exhortationem hanc sanctos quiescentes in in-
1.Pet.3. ferno desiderare, scit testante apostolo Petro, descen-
dente in inferna Domino, etiam his qui in carcere e-
rant, & increduli quondam fuerāt in diebus Noe, ex-
hortationem prædicatam fuisse. In hæc igitur Dei e-
loquia oculis loquentibus deficit: nō tam visu corpo-
reo Deum ex eloquiis Dei nunciatum, quàm contem-
platione animæ & mētis expectans. Dehinc sequitur:
*Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non
sum oblitus.* Noui generis hæc causa est: vt ideò iusti-
ficationes Dei non oblitus sit, quia factus sit sicut vter
in pruina. Et si rē solis auribus metiamur: inanis & ri-
diculus prophetæ sermo existimabitur. Sed meminit
vtrem pro humanis corporibus nūcupari, Domino in
Mar.2. euangeliis dicente: Nemo, inquit, mittet vinum nouū
in vtres veteres. Et non ambigitur eū in vtribus cor-
pora, in peccatis suis vterna memorasse. Per cōtinen-
tiæ autem studium frigēt fideliū corpora: & calore na-
turæ interioris extincto, vtres erunt frigidi. Quæ cùm
intrinsecus per naturam vitiorum efferuentium inca-
lescant: extrinsecus tamen continentiæ patientia tan-
quam pruinæ frigore obrigescunt. Ergo in hoc cor-
porum frigore iustificationum Dei immemores esse
non possumus. Quisquis autem per vitiorum ardo-
rem vtre pleno caluerit, neq; per metum Dei religio-
némq; frigescat, necesse est iustificationum Dei obli-
uiscatur. Quæ obliuisci sanctus non poterit, cum vtris
in pruina modo obrigescens extrinsecus, internarum
cupiditatum omniū instigatione sit frigidus. Dehinc
sequitur: *Quot sunt dies serui tui, quando facies mihi de
persequentibus me iudicium?* Iudicium post consumma-
tionem seculi propheta esse non ignorat, cùm ait: Pro-
Psal.1. pterea nō resurgunt impij in iudicio, neq; peccatores
in consilio iustorum. Quod ergo nunc orat de perse-
quentibus se fieri iudicium: non illud vtique quod in
resurrectionis seculo meminit futurum, cùm se pau-
corum nunc dierum secundū corporalem vitam sciat
esse. Ita enim ait: Quod sunt dies serui tui. Cùm di-
cit quot, scit esse non plures. Et superius dixerat, esse
se tanquam vtrem in pruina. Ergo quia se paucorum
dierum scit, fieri iudicium ab his qui se persequuntur
desiderat: à diabolo scilicet ministrísque eius. Sunt e-
nim spirituales nequitiæ in cœlestibus, sed scit & dia-
bolum in resurrectionis seculo iudicandum. Pauco-
rum itaq; dierum ipse cùm sit, fieri hoc iudicium de-
siderat: scilicet vt cōsummatè sanctus & perfectè Deo
placens conterat infra se diabolum, conterat aduer-
santes sibi inimicásq; virtutes, & fidei suæ animæ sub-
dat nequitias spirituales. Nondum igitur de naturæ
suæ firmitate confidit, licet etiam vt vter frigeat: sed
vt per misericordiam Dei iudicium inimico suo sit de-
precatur. Hanc potestatem iudicij Dominus Aposto-
Luc.10. lis suis dedit, dicens: Ecce dedi vobis potestatem cal-
care super serpentes & scorpiones, & super omnem
virtutem inimici. Vocem hanc quidem nondum pro-
pheta Domini in corpore manentis audiuit: sed dari
sibi id potestatis orat vt constituatur sibi in persequē-
tes se tale iudicium. Tentatur enim vndique, cùm ei
per naturam corporis vitiorū inest cognata materies:
eámque diabolus conatur ardore geminæ cupiditatis
accendere, cùm impiis irreligiosorum vocibus lædi-
tur, cùm prophanas gentium contra Deum disputa-
tiones & eloquia væsana perpetitur, ideo in conse-
quenti: *Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non*

A *ita vt lex tua.* Quanti enim sunt qui quædam huma-
næ vitæ instituta docere se asserāt, cùm ad virtutes se-
culi studia animæ nostræ Deo rectius seruientia ac-
cendunt? Quanti etiam sunt qui cognitionem se ha-
bere diuinarum scripturarum mentientes, hæretica &
peruersa dogmata prædicant? Sed sciēs propheta per-
fectam humanæ doctrinæ eruditionem in Dei lege es-
se, ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed nō
ita vt lex tua. Iniqui enim sunt hæc prædicantes. Et
ideo vox Dei vetuit peccatorem eloquia sancta narra-
re, quia iniquitas doctrinæ cœlestis non recipit veri-
tatem. Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras
iustitias meas, & assumis testamentum meum per os
B tuum? Tu autē reiecisti sermones meos retrò. Et has
igitur exercitationes propheta non fert: sciens nihil Psal.49.
narrationi legis æquandum. Denique adiecit: *Omnia
mandata tua veritas: iniquè persecuti sunt me, adiuua me.*
Iustum qui persequitur, necesse est vt iniquè perse-
quatur: quia iniquitas iniustæ operationis effectus est.
Scit & hanc Apostolus persecutionum iniquitatem,
cùm dicit: Omnes volentes religiosè viuere in Chri- 2.Tim.3.
sto, persecutionem patientur. Multæ enim tribula-
tiones iustorum sunt. Nunc satanas insectatur, nunc
ministeria eius impugnant, nunc falsorum fratrum si-
mulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis
irrepit. Sed propheta qui veritatem esse mandata Dei
C meminerit, iniustæ iniquitatis persecutionem fideli a-
nimo sustinet. Et quia persecutionem fidei sciat esse
documentum, non orat eam à se remoueri: sed adiu-
uari se in ea postulat, & opem atque auxilium miseri-
cordiæ Dei precatur, euangelici huius præcepti non Matth.10.
ignarus: Qui nō accipit crucem suam & sequitur me,
non est me dignus. Veritas ergo est in præceptis Dei.
Veritas nihil falsum, nihil incertum, nihil imperfectū
habet: persecutio autem iusto intentata, iniquitas est.
Iniquitas enim prædicatorem necesse est oderit veri-
tatis: sed auxiliū à Deo est veritatis prædicatori. Gra-
ues enim meminit has esse persecutorum molestias: &
quia iusto vtiles sint, non putat amouendas. Periculo-
D sa nanque ociosæ fidei pax est, & faciles securis excu-
biis insidiæ sunt. Bellis autem exercitatum virum non
cito doli capiēt: & glorioso certamine opus est, vt co-
rona victoriæ deferatur. Ob quod non orat sibi adimi
causam certandi, sed tribui auxilium vincendi. Memi-
nit autem non in leui se tentationum esse pugna. Se-
quitur enim: *Penè consummauerunt me in terra, ego autem
non dereliqui mandata tua.* Propè vsque ad finem vitæ
iniustæ persecutiones prophetam redegerunt, illæ sci-
licet de quibus superius diximus: spirituales nequitiæ
in cœlestibus, quæ nos ad corporalia vitia ingestis cu-
piditatum illecebris instigant. Penè igitur est prophe-
ta consummatus in terra, id est, in corporum vitia &
E peccata deiectus: vt enim consummatio bonorum: ita
& malorum est. Sed ingruentibus licet his pernicio-
sissimis inimicis ac persequentibus se, mandata Dei
non dereliquit: & infirmata licet naturæ suæ imbecil-
litate, in præceptis Dei permanet: hoc gloriosius in
mandatis Dei permanens, quod penè naturæ suæ in-
firmitas sit subacta. Cōcludit deinde modestiæ & spei
suæ more, dicens: *Secundum misericordiam tuam viui-
fica me, & custodiam testimonia oris tui.* Viuificari se tan-
quam nondum viuēs precatur: & custoditurum se te-
stimonia oris Dei, tanquam nunc non custodiat pol-
licetur. Sed cùm viuat in corpore, vitam ille non hu-
ius seculi concupiscit: & cùm testimonia Dei in lege
custodiat, tamen testimonia oris Dei custoditurum se

pollicetur: quæ euangelicis innouata præceptis non adulterio tantū, ſed etiam deſiderio adulterij abſtinētes, ſola fidei ſanctificatione conſummant: per Dominum noſtrū Ieſum Chriſtū, qui os & dextera & virtus & ſapiētia Dei eſt, benedict⁹ in ſecula ſeculorū. Amē.

Lamech.

IN *ſeculum Domine, & reliqua.* Sermonem prophetæ non in humilibus ac peruulgatis demorati decet, ſed ſemper excelſa & Deo digna tractare: atque ita, vt dum nos ad innocentis vitæ obſeruantiam imbuit, ingenij quoque noſtri humilitatem ad intelligentiam diuinorum & inuiſibilium ſacramentorum extollat. Nec ſanè humana infirmitas in cœleſtem ſcientiam ſe ipſa proueheret: niſi Deo donum ſcientiæ per doctrinam ſpiritus largiente ad cognitionem diuinæ imperſpicabilit naturæ erudiretur. Volens igitur propheta præſtare nos ac perficere Deo dignos, & ſciens repoſitum humanæ ſpei eſſe vt in cœleſtem gloriam, ſi diſciplinam cœleſtis obedientiæ conſectaretur, accederet, ita cœpit: *In ſeculum Domine permanet verbum tuum in cœlo.* In cœlo ait: quia ſcit in terris propter falſitatem hominū non manere. Et quomodo in cœlo maneat, ipſa veluti corporalis contemplationis fide cernitur. Non eſt illic tranſgreſſio, non demutatio, non infirmitas, non ocium. Contueamur ſolis annuum curſum, & menſtruum lunæ recurſum, aſtrorum quoque aut ſtationes, aut conuerſiones, aut demutationes: nunquid nō finibus ſuis & conſtitutis terminis ac decretis viciſſitudinibus continentur? Nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur: ſed in conſtitutionis ſuæ manet lege, & in indefeſſis obediētiæ miniſteriis perſeuerat. Sed ſeruauit hanc deſinendorum & prætereuntorum officiorum propheta rationem, dicens: In ſeculum Domine, verbum tuum permanet in cœlo. Latini quidem interpretes ambigua id ſignificatione & minus propria trāſtulerunt. Nam quod apud illos eſt, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε, id nobiſcum eſt, in æternum Domine tranſlatum. Accipi autem æternum ita poteſt, vt intelligatur nullo id quod æternum eſt fine deſinere. Seculum verò, quòd αἰών Græcè eſt, intra ſpacium definiti temporis continetur. Non enim ait in ſeculum ſeculi, neque in ſecula ſeculorum: ſed in ſeculum verbum tuum permanet. Scit poſt hoc ſeculum cœlum & terram præterire, Domino dicente: Amen dico vobis, cœlum & terra præterient, verba autem mea non tranſient. Meminit etiam hoc ſeculum præteriturum eſſe, vt ſit cœlum nouum, & terra noua. Idcirco ait: *In ſeculum Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Quia poſtquam hoc ſeculum tranſierit: in cœlo verbum hoc obedientiæ conſtitutæ in creaturis, quæ reuelationem filiorum Dei expectant, neceſſe ſit permanere. Sed non idcirco non & in terris aliquando Dei verbum eſt, licet id tantū in cœlo propheta prædicet manere. Nemo enim noſtrum eſt, qui non interdum donum ſpiritalis gratiæ ſentiat, qui non aliquando in ſe habeat Dei verbum: cùm ſobrius, cùm tranquillus, cùm continens eſt, cùm beneuolus eſt, cùm miſericors eſt. In his enim cùm ſumus, manet in nobis Dei verbum, cùm præceptis eius bonarum rerum obeditione famulamur. Sed ſubrepentibus turbidarum affectionum motibus, cùm ſubit pecuniæ cura, cùm æſtus turpis laſciuæ cupiditatis accenditur, ira pectus commouetur, cùm ebrietas deſideratur: iam

Matth. 24.

nō in nobis manet verbum Dei. Eſt autem in his, qui ſecundum Apoſtolum exuti veterem hominem cum peccatis ſuis, nouum induerūt, qui commortui Chriſto & conſepulti iam in nouitatem vitæ reſurrexerūt, & collocati ſunt in cœleſtibus: qui terreſtris imagine derelicta, cœleſtis imaginem portant. In his enim tanquam in cœlo verbum Dei permanet: in quibus hoc verbum non offenditur ira, ebrietate, odio, infidelitate, laſciuia. Nam etſi aliquando manet in nobis, tamen à ſancto habitationis ſuæ cōtumelias non fert, vt ſemper ineſſe permaneat. Si verò hæc commemorata vitia ſemper in nobis erunt: ne introire quidem polluta corporum domicilia dignabitur. Adeſt autem vnicuique proximum, vt dictum eſt: ſtat enim ad oſtiū verbum Dei & pulſat oſtium animæ noſtræ, & dicit: Ecce ſtans ante oſtium pulſo: ſi quis aperiet mihi oſtium, ingrediar ad eum. Vult ergo ſemper introire, ſed à nobis ne introeat excluditur. Claudimus enim per hæc corporis vitia animæ noſtræ aditum. Qui ſi reœperit emundatis omnibus patére, ilico introibit, modo ſolis: qui clauſis feneſtræ valuis introire prohibetur, patentibus verò totus immittitur. Ipſi quidem ſemper vt illuminet promptum eſt, ſed lumē ſibi domus ipſa obſeratis aditibus excludit. Eſt enim verbum Dei ſol iuſticiæ, adſiſtens vnicuiq; vt introeat: nec moratur lucem ſuā apertis adiubus infundere. Manet igitur hoc verbum Dei in cœlis, per indefeſſam cœleſtium obedientiam. Quo exemplo, in ſanctis quoque, qui cœleſtes ſecūdum cœleſtis imaginem ſunt, Dei verbum manere credendum eſt. Sequitur dehinc: *In generationem & generationem veritas tua.* Duplicem hanc ſenſus noſtri intelligentiam, qua verbum Dei manere vt in cœlo, ita & in ſanctis hominibus exiſtimamus: verſus hic qui cōſequitur confirmat. Non enim ait in generationem generationis, aut à generationibus generationum: ſed in generationem & generationē veritas tua. Vtranque generationem ſimplici ſignificatione commemorat. Duas igitur generationes in duobus populis cognouimus: quorū vnus eſt legis & prophetarum, alter eſt euangeliorum & Apoſtolorū. Veritas ergo Dei in ſolis his duabus generationibus manet. Sed cum prior generatio veritatem Dei intra ſe haberet, nulla alia eam habuit. Erant enim plures generationes gentium atque populorum. Et nunc cùm hæc eadē generatio indigna extitit, in qua veritas Dei eſſet: hanc eādem Dei veritatem præter eam quæ euangeliis credidit, non habet alia vlla generatio. Sequitur verò: *Fundaſti terram, & permanebit.* Conuenerat ordini vt poſt cœlum, dehinc terra nuncuparetur: ſed hoc quod medium eſt, id eſt, in generationem & generationem veritas tua, ob eam cauſam interueniſſe exiſtimo, vt duplex illa de cœlo, in quo Dei verbum manet, intelligentia confirmaretur. Nunc ergo tanquam integer ordo ſeruatus eſt: cum poſt cœlum in quo permanet Dei verbum, fundata terra manſura eſt. Et quidem hoc etiam de hac terra forte dictum intelligitur, quæ fundata permanet, quam ſecundum Salomonem Deus per ſapientiam fundauit: quæ cum fluidæ ſit aquarum naturæ ſubiecta, & inconſtanti innatet ſubſtrata elemento, ita tamen ſapientia & virtute & ſpiritu Dei fundata fuerit vt permaneat. Sed mihi propheticus ſermo etiam de terra humani corporis videtur locutus: quæ ita fundata ſit, vt in ea tanquam in cœlo verbum Dei maneat. Cœlū enim & terra præteribit. Et quomodo hæc terra fundata manſura eſt? niſi fortè fundata in hoc ſeculo tantum manſura ſit: id eſt,

Apoc. 3.

id est, secundum seculi huius constitutionem & ipsa
mansura. Sed si permansura est, quo verbo significatur
in perpetuum mansura? Earum necesse est generatio
non terra fundata & mansura esse credēda est, quibus
ob veritatem in his Dei manentem, cœlestis horũ mo-
do terrenorũ corporum gloria præparatur. Et absolu-
tius id ita cõsequenti versu poterit intelligi. Ait enim:
Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiũt tibi
Dies iste qui nunc est, non perseuerat interuentu no-
ctis exemptus. Aut si de huius diei temporibus locu-
tus esset, mentionem etiã noctis fieri conuenerat: quæ
pari vt dies, Dei ordinatione persistit. Sed quia dies
lux est, & sanctus quisq; mundi istius lumen est: huius
ergo luminis dies non ambiguè ordinatione Dei per-
seuerare creditur, & perseueraturus, quia omnia Deo
seruiant. Nunc enim non omnia Deo seruiunt. Nun-
quid & peccatores Deo seruiunt? Nunquid & hi ser-
uiunt, qui scamnello Domini pedũ subdēdi sunt? Di-
Psal.109. xit autem Dauid: Dixit Dominus Domino meo, sede
à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scamnel-
1.Cor.5. lum pedũ tuorum. Et secundum Apostolũ: Oportet
eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus
eius. Ergo tunc dies, id est sanctorum lumē permane-
bit, cùm Deo cœperint vniuersa seruire. Et hæc qui-
dem à nobis secũdum propheticam atq; Apostolicam
doctrinam cõmemorata sunt. Vt quãquam in præsen-
tibus dictis futurorum bonorũ significari tempus in-
telligatur: in quo & cœlum nouum & terra noua &
felix demutãdorum corporum gloria & æterna (obli-
tis terrenorum vitiorum noctibus) nostri luminis dies
spei & expectationi nostræ pręparantur: tamen vt ma-
gnificentiam Dei omnes huius quoque mundi crea-
tiones indemutabili officiorum suorum constitutione
testentur, cùm ita firmata statutáq; omnia sint, vt per-
petuis quibus manebunt constitutorum ab exordio
temporum cursibus perseuerent, propheta perseuera-
re se vt diem postulat, & in sequentibus seruum se esse
Domini sui meminit dicens: *Nisi quod lex tua medita-
tio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea.* Fre-
quenter admonuimus humiliatione id significari cum
tentationibus anima subiecta est, & infirmitati suę de-
relicta humilis efficitur. Lex ergo ei meditatio est: &
nisi meditatio ei fuisset, forsitan in humiliatione per-
iisset. Nõ est ergo meditatio legis Dei cùm tribulamur
& angustiamur relinquēda: sed cùm variis corporum
infirmitatibus affligimur, cùm inter persecutionũ bel-
la vexamur, constans in nobis debet legis esse medita-
tio. Vrant enim licet in excidium fidei ignes, lacerent
quoque ad periculum salutis nostræ flagella, fodiant
etiam ad eliciendam impietatis confessionem redem-
pta à Deo corpora vngulæ: dicti tamē prophetici me-
minisse debemus, vt consortes ipsius simus. Dicamus
& nos patientes atque vincētes: Nisi quod lex tua me-
ditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate
mea. Et beatitudinem meditationis huius iam in exor-
Psal.1. dio psalmorum propheta meminit, dicens: Beatus vir
qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccato-
rum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.
Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius me-
ditabitur die ac nocte. Et verè beatus erit quisquis in
lege Dei meditabitur: qua meditatione in ipsa quoq;
tribulationũ humiliatione seruabitur. Dehinc sequi-
tur: *In seculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia
in ipsis viuificasti me.* Scit propheta, secundum Aposto-
lum, finem legis esse Christum, in qua iustificationum
obseruatio constituta est: & in Euangelia crediturus

A legem esse pædagogam, scit & iustum ex fide viuere,
scit & legem spiritualem esse, scit quòd qui ea quæ in
lege sunt fecerit viuit: & idcirco ait: In seculum non
obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis viuifi-
casti me. Vt quanquam fides Euangelica finitis legis
sit operibus prædicanda, iustificationum legis tamen
quæ sibi vitæ initium sit immemor non sit: quia legis
iustificatio Euangelicæ iustificationis fideíque pæda-
goga sit. Constanter verò cùm sibi nulla iustificatio-
num Dei subrepere possit obliuio, id quod consequi-
tur est professus, dicens: *Tuus sum ego, salua me: quia iu-
stificationes tuas exquisiui.* Non omnibus vox professio-
nis istius competit, sed rarus quisq; est qui se Dei au-
B deat dicere. Audebit sanè ille qui dixit, Mihi viuere *Phil.1.*
Christus est, & mori lucrum. Et, Viuo iam non ego, *Gal.2.*
viuit autē in me Christus. Et qui huius fidei erũt simi-
les, non impudenter quod Dei sint cõfitebuntur. Vox
ista animæ semper Deo intentæ: opus istud est miseri-
cordiæ indefessæ, continentiæ immobilis, ieiunij vsi-
tati, largitionis impœnitentis. Quomodo enim se Dei
esse profitebitur in libidinem calens, in iram mobilis,
in auaritiam solicitus, in ebrietatem sitiens, in gloriam
seculi inanis? Horum potius erit iste, non Dei. In quo
enim hæc passionum vitia abundabunt, quomodo nõ
eorum erit quibus seruiet? Plures gētium dij: sed vnus
solus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus noster
C Iesus per quem omnia. Constãter ergo propheta, cui
soli seruit, quod suus sit confitetur: & quia suus sit, vt
saluetur orat. Suus autem per id est, quia iustificatio-
nes eius exquirat. Aliis quærentibus gloriam mundi,
aliis quærentibus agros, domos, pecuniam: ille iusti-
cias Dei exquirit, & quod Dei sit gloriatur. Est au-
tem in istiusmodi pios ac religiosos viros, ingens odiũ
irreligiosorum. Et scit propheta, vel seculi homini-
bus, vel diabolo & ministris eius, eum qui se Dei pro-
fitetur, esse pertæsum. Hoc etiam consequenti versu
docet, quo ait: *Me expectauerunt peccatores vt perderent
me, testimonia tua Domine dilexi.* Diabolo vel ministris
eius cura est, pugnam & omnem gloriam viri fidelis
D auferre: & eum non ex portione Dei sinere esse, sed
damnationis suę consortium assumere. Longo atq; ac
diutino prælio contra fidem prophetæ dimicatur. Sed
memor ille mãdatorum Dei, & testimonia eius intel-
ligens: restitit atque permansit. Neque aliter spem eo-
rum qui perditionem suam expectabant elusit, quam
quod vitæ sibi in testimoniis Dei intellexit esse do-
ctrinam. Arduum autem atque difficile est intellige-
re Dei testimonia: & vltra præsentis cognitionis sciē-
tiam eorum intelligentia procedit. De testimoniis ve-
rò iam in psalmi exordio tractauimus. Per hæc enim
pręsentia legis testimonia, testimoniorum æternorum
cognitio præstatur. Deniq; id ipsum consequens ser-
E mo demonstrat. Sequitur enim: *Omnis consummationis
vidi finem.* Frequenter admonuimus, non posse satis-
factionem intelligentiæ ex Latinitatis translatione
præstari. Alia enim vis dicti huius est ex Græco enun-
ciati: ita enim est: πάσης συντελείας εἶδον πέρας. Id quod *τέλος.*
cum Græcis πέρας nuncupatur, vltra finem est rerum
statutarum, neque aliquo vt desinat continetur: sed
omnem limitem sub indefinita significatione transcē-
dit. Quod autem nobiscum scribitur in finem, fine eo
qui significatur existimatur id vnde agitur contineri.
Sed propheta, qui non corporalia neque terrena testi-
monia legis intelligit, secundum Græcam significan-
tiam, vltra omnem consummationem contuetur. Scit
consummationem esse temporum legis, cùm post ple-

nitudinem temporum Deus in corpore contuendus sit; sed vltra hanc consummationem videt. Videt enim Euangelicæ spei tempus, sed & huius quidẽ consummatio non ignota ei est. Vltra id enim intelligentiæ suæ oculos extendit. Namque & resurrectionis consummationem videt. Scit enim & demutationis esse ordinem constitutum, Apostolo dicente: Vnusquisque autem in suo ordine. Et rursum: Omnes quidem resurgent, sed non omnes commutabuntur. Nouit & dies regni Domini nostri Iesu Christi: ex quo in regnum Dei patris prouehemur, & illa inexquisita & inuestigabilia Dei iudicia transferemur. Scit & tempus esse iudicij, & hoc scire ei ex amplitudine mandatorum Dei licuit: quia se in immensam cognitionis doctrinam diuinus sermo diffuderit. Ait enim: *Latum mandatum tuum vehemẽter.* Latum planè est, siue quòd in infinitum cognitionem humanæ ignorantiæ excedit: siue quòd multa sunt in quibus Dei pręceptis obtemperetur atque placeatur, secundum diuisiones & munera gratiarum. Non enim ab omnibus omnia expectantur, neque vniuersi vniuersa ad summam placendi implere possunt. Alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius vitia eleemosynis redimit, alius securitate consummat: sicut alij curationũ concessa virtus est, alij prophetiæ scientia contributa est, alij fidei firmitas data est, alij sapientia & cognitio donata est. Latum igitur mandatum Dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur, vt non difficile sit si voluntas adsit præcepto Dei obtemperare: cum latum & diffusum sit ad placendum officiosæ religionis varietate. Neque solum latum, sed vehementer latum: latitudinis infinitate hac ipsa superlatiui adiectione monstrata.

1.Cor. 15.
Ibidem.

Mem.

Quomodo dilexi, &c. Vtile hoc nobis ac necessarium prophetæ opus est, quod ad perfectam Dei cognitionem atque obedientiam edocemur, duabus rebus maximè infirmitati nostræ congruis instituti: vt & Deum qui ignoratus sit nouerimus, & mandatis eius secundum voluntatem decreti sui obtemperemus. Perfectum enim legis & prophetarum & Euangeliorum virum in omni psalmi istius corpore propheta confirmat, vel ex sua, vel alterius quem instituerat persona: cui in fiducia sit, hæc de se quæ subiecta sunt prædicare. Est autem dignum contueri, qua verborum diligentia, qua intelligentiæ absolutione nos in singulis quibusque dictorum generibus propheta confirmet. Dicit enim in tertiædecimæ literæ versu: *Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio est mihi.* Promptum vtique fuerat dixisse, Quomodo feci legem tuam. Sed quia maius meritum est, amantem aliquid potius agere, quàm timentem: idcirco ait, Dilexi legem tuam. Differt enim longè obsequium amoris à timoris officio, nec habet gratiam voluntatis necessitatis operatio. Non omnia enim ad perfecti obsequij consummationem sibi illa sufficiunt: quæ quamuis opus suum impleant, tamẽ quia coacta sunt, meritò plenæ gratiæ indigent. Vult igitur propheta opus suum dilectionis potius, quàm terroris esse: & ex charitate obsequium suum, non ex metu suscipi. Multi ieiunant, dum à nobis obiurgari timent. Multi aliquid in vsum indigentium præbent, dum exprobrari irreligiosam auaritiæ suæ inutilem cupiditatem pertimescũt. Multi ecclesiam adeunt, dum argui absentiam & negligentiam erubescunt. Sed non omnes id quod faciunt, & amant. In amorem ergo non potest incidere necessitas obsequelæ: quia nemo id quod diligit non vult. In facto verò potest & non subesse dilectio: dum id efficitur, quod non effecisse aut terror aut pudor sit. Sed propheta in nullo infirmus est. Quod amat facit, & quod facit indeficienter exercet. Legem enim quam diligit, omni die & sine intermissione meditatur. Non subrepunt alia occupationum studia, nõ interueniunt diuersi secularium curarum æstus, nec in eum incidit interiectu alicuius cogitationis obliuio: semper idem est & in eodem est. Tantus ipse in dilectæ sibi legis meditatione est, quantus dies vniuersus in tempore sit. Et quia, vt superius commemorauimus, legis & prophetarum atque Euangeliorum hominem in se propheta demonstrat, ait in consequenti: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quoniam in seculum mihi est.* Mandata Dei prudentius propheta quàm inimici eius intelligit. Sed quid commune nobis & inimicis nostris in præceptis est Dei: qui non solum ne mediocriter quidem comperta habẽt, verum nec initium saltem cognoscendi sectantur? Et quid magnum, si inimicis suis in mandatis Dei propheta prudentior sit? Quando enim inanimantia saxa, aut metalla, aut ligna venerantes consequi aliquid de viuentis atq; æterni Dei cognitione potuissent, vt his comparatis fieret propheta prudentior? Sed omnis hic impiorum error, ipsum illud nomen cum lege & prophetis & apostolis respuit, detrectat, horrescit. Sed habet alios propheta hic sanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis Dei est eruditus. Mandatum Dei in prophetis & in lege hæretici habent: sed nullo eorum per imperitiam irreligiosæ voluntatis vtuntur. Mandatum legis Iudæi tanquam proprium & hæreditarium sibi vendicant: sed spiritualis circuncisionis autorem non habentibus, quid circuncisio in signo tantum constituta iam proderit? quid sabbati religio Deum sabbati nescientibus opis afferet? quid paschæ agnus, & liminum sanguis, & azymorum festiuitas, agnum Dei & azyma sinceritas & sanguinem salutis ignorantibus auxilij præstabit? Mandata exercent, sed efficientiam mandatorum & tempus ignorant. Legem legunt, sed eam legente & nesciẽte Iudæo Christianus intelligit. Inimicus planè hic prophetæ est, parricidiales manus vnigenito Dei filio inferens, & saluatorem generis humani & vitæ æternæ largitorem morte quantum in ipso est condemnans. Præ his ergo omnibus in Dei mandato prudentior est. Atque vt absolutè hos inimicos significasse intelligeretur, id quod consequitur adiecit:

Super omnes docentes me intellexi, quoniam testimonia tua meditatio mea est.

Didicisti ô Dauid à Mose legem, & Aaron tibi sacrificiorum omniũ doctor est: Iesus iteratæ circuncisionis magister est. Samuel vngendo tibi sacramentũ in te ipso & prophetæ & regis ostẽdit. Quid est istud quod loqui ausus es, quod super omnes te docẽtes intellexeris? Sed superior versus super quos omnes docentes se intelligat, ostendit, id est super inimicos. Et rursum hic qui nũc est versus inferior qui inimici sint declarat, id est omnes docẽtes. Claues enim cœlorũ se habere profitẽtur, & doctores esse se legis gloriantur. Et cùm omnia legis testimonia aduentũ Domini nostri Iesu Christi testentur, super doctores suos propheta intelligis, qui vnigenitũ Dei filiũ in carne venturum,

testimonia

testimonia eius meditans semper expectat. O felix discipuli intelligentia, ô doctorum miserabilis imperitia. Docentes nesciunt, & intelligunt qui docetur: Caret autem propheta vitio iactantiæ: intelligentiæ enim præstantiam vnde adeptus esset ostêdit. Nam superius ait, quod super inimicos suos prudentior à Deo in mãdatis esset effectus. Intelligentia enim omnis ex eo est, qui prudentiorem eum esse constituit. Super docêtes se ergo intelligit. Et quia interdum ex naturæ diuersitate solet accidere, vt discipulus prudentior sit magistro, tamen hoc ipsum diligentiæ suæ & studij esse demonstrat. Ait enim: *Super seniores intellexi, quia mandata tua exquisiui.*) Et super docentes intelligit, & super seniores intelligit, doctrinæ atque intelligentiæ B suæ officium, cum ipsa temporis antiquitate demonstrans, id est populi ante se anterioris significans ætatem. In quo vtrumque conuenit, vt & antiquior sit, & se putet esse doctiorem. Sed super eum ille intelligit, qui & docetur & iunior est. Intelligit verò, quia mãdata Dei exquisierit, quæ doctor dum se docere credit, ignorat. Consequens autem est vt qui super seniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ suæ reddat, scilicet vt & quæ cognita perfecta habere cœpit, exerceat. Et videamus an hoc ipsum in consequẽtibus sit. Ait enim: *Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verbum tuum.*) Perfecta hæc & Euãgelici viri vox est, ab omni se malitiæ via abstinere, & C tot vbique occurrentibus erroris semitis, nulla earum per quam nequitia adeatur, incedere. Sed aliud nescio quid in eo propheta significat, cùm dicit, Prohibui pedes meos. Natura corporis nostri fert nos in omnem criminis cursum, & humanarum cupiditatum impetus in hanc nos viam cogit. Sed qui super seniores & docentes intelligit, per intelligentiæ doctrinam se prohibuit, & exeuntem procurrentemque reuocanit. Resistendum ergo est & obnitendum, vt nosmetipsos ab omni mala via primùm arceamus, tum deinde si quis nos instinctus eò cœperit ferre, vt retrahamus, & prius nostra & ipsius potestate sumus inhibêdi, vt deineeps custodiamus Dei verbum. Antea autem propria inhi- D bitione opus est, vt possit Dei verbi esse custodia. Neque enim quisquẽ verbum antè custodiet quàm prohibere se poterit. Prohibitio enim ea demum est, vt id quod fiebat fieri arceatur: custodia verò tum firma est, cùm se quis à malis inhibens bona obseruat sine intermissione custodiæ.

Qualis autem custodia verbi Dei esse debeat, sequens versus docet. Sequitur enim: *A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.*) Hæc est igitur vera custodia, nullam in partem à Dei se iudiciis deflectere, neque leui saltem declinare decessu, sed intentum semper, & semper immobilem, in eo quo institit permanere. Non declinat autem, quia legem sibi E Deus statuerit. Legem quidem Moses statuerat, sed

Psal. 9. hic idem propheta in psalmo altero orauerat, dicens: Domine constitue legislatorem super eos, sciant gentes quoniam homines sunt. Ea enim lex quam Moses scripserat, pædagoga nobis in Christo fuit, & idcirco super docentes & seniores intellexit, quia legẽ Euangelicam quæ lege Mosi non cõtinetur intelligit. Hæc ergo per Deum collata est, hæc omnem hominem in scientiam Dei erudiuit. Et idcirco ad id quod dixerat: Constitue legislatorem super eos, adiecit: Sciant gentes quoniam homines sunt: id est, ex terra genitæ, & in cognitionem Dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorationem Mosi præsciebant, nunc per

A prædicationem Domini nostri Iesu Christi sciunt: & vt originem suam, id est corporis naturam in nouo latore legis agnoscunt, ita & gloriam noui huius latoris expectant, in exordio sui iam ad imaginem & similitudinem Dei cõstitutæ. Et prædicationis huius Euãgelicæ dulcedinem in consequentibus propheta testatur. Ait enim: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.*) Mel in ore, non etiam in faucibus dulce est. Extra regionem enim oris corporalium saporũ nullus est sensus. Sed Dei eloquia in faucibus dulcia sunt, in animam scilicet defluentia & intima penetrãtia, non in ore modo cibi placentia, sed illic dulcia vbi cognitionis & prudentiæ & intelligentiæ sensus est. Et ideo eloquia in faucibus, & in ore mel dulce est. Sed vt mel per ægritudinem æstumque febrium ea quæ acciderint oris amara mitificat, ita animæ nostræ amaritudines & tristes cupiditatum insalutariũ febres infusa Dei eloquia mitificant, si modo non ore contineantur, sed faucibus deuorentur. Sequitur deinde, *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.*) Intelligentes nos faciunt præcepta, sed præcepta re atque opere expleta, id est vt ea quæ his continentur in quantum possumus expleamus. Et licet à Deo intelligentia perfecta sit, tamen à nobis incipiendum est, vt possimus perfectam intelligentiam promereri. His enim qui non per se inchoãt, clausa à Deo sunt omnia. Et idipsum propheticus sermo per Esaiam *Esaie. 48.* docet dicentem: Ne dicas de mandatis meis quòd cognoueris ea, neque cognouisti, neque credidisti ea, neq; ab initio aperui tibi aures. Cognoui enim quòd spernens spreueris, & quòd iniquus adhuc ex ventre vocandus esses. Ergo non indulgetur scientia non appetentibus eam. Et quia Deus cordium scrutator est, his qui spreturi eam essent, obtusæ aures sunt, & hebes sensus est. Sed propheta à præceptis Dei intelligit, præcepta scilicet agens, intelligentiam consecutus: intelligens verò omnem iniquitatis viam odit. Humanæ enim naturæ omnes diuersarum affectionum adiacent motus, vt sunt odij & amoris. Sed amor impendendus est in dilectionem bonorum, odium autem assumendum est ex offensa malorum. Bonum ergo est modo vtilis organi corpora nostra in coaptatos & concinentes modos temperare, vt non vitia diligamus, vt non virtutes bonas oderimus, vt vnicuique nos generi decenter atque vtiliter coaptemus. Propheta mandata Dei diligit: & qui mandata Dei diligit, iniquitatis vias odit. Vt enim perfectæ fidei & obsequelæ est obediẽtiam diligere, & id quod quis agit affectu charitatis explere, & necessitatẽ agendi amantis voluntatẽ præcurrere: ita & magnæ innocentiæ est, iniquitates nõ modò non agere, sed odisse, quia interdũ non ab his metus & terror auertat. Odium autem nobis earum iudicium veræ & perfectæ de his opinionis insinuat. Diligamus iustitiam, modestiam, frugalitatem, misericordiam, & oderimus rixas, ebrietates, cædes, superbias, stupra, cum quibus necesse est & diabolum oderimus. Diligentes verò pacem, veritatem, iusticiam, diligemus eum qui est pax, iusticia, & veritas, Dominũ nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Nun.

LVcerna pedibus meis, &c.) Vita sensusq; hominum in errore ac potius nocte inscientiæ manet, dum carnali inserta cogitatione in profundo ignorantiæ per grauitatẽ naturę, cui admixta est, detinet. Quãdo eñ p semetipsã causã

& rationem originis suæ nouerit? quando si quis fructus vitæ suæ sit? quæ conditio spei? quæ promerendæ posteritatis via? Neque enim quisquam tam demens, aut inops sensu est, vt natum se existimet, vt rursum postquam natus est nullus esset, cum sine dubio meminerit ex bonitate Dei profectũ esse quod natus est: nec id in bonitatem eius maliciæ cadat, vt in nobis hoc suum quod nascimur munus interimat. Sed propheta cognitione rerum cœlestium dignus, vt in luce scientiæ munere Dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & innocẽter viuendum eum sequitur, qui lux vera est, & qui omnem hominem lucificat. Hanc ergo vitę suæ ignorantiam, quodam prælato lumine ad intelligentiam dirigit, dicens: *Lucerna pedibus meis verbũ tuum Domine.*) Scit se nisi in verbo Dei illuminatum, has corporum tenebras, & hanc seculi noctem ferre non posse. Scit vbiq; adesse lapides offensionum, laqueos funium, scrobes fouearum. Vt enim quis nocte egressus lucernam antefert, & quò pedem inferat contuetur, atque ad singulos gressus lumine præeunte sollicitus est: ita vnusquisque nostrûm manẽs in se verbum Dei in omnes operum processus tanquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cœlestis dux nobis ad iter vitæ est, quæ lucernæ modo in hac nocte seculi præferenda est, cum aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur. Vt ea in omnem progressum cuiuscunque operationis vtamur iubet Dominus in Euangeliis, hanc præceptorum suorum lucernam non ociosam nec inutilem oculis, dicens: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam sub modio. Quæ enim lucernæ, si modio tegatur, vtilitas est? Vsum suum tantum intra id quod operitur impendit. Iubet igitur eam in candelabro, id est in officij sui sede constitui. Itaque hanc doctrinam, atque hoc verbum Dei intra nos receptum non ociosum, neque inutile tanquam modio occulamus: sed lumẽ istud nobis ipsis primum, & rursus ex nobis, omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque istud mãdatum Dominus ammonuit, dicens: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ vestræ ardentes. Iubet ergo nihil nos agere in obscuro: quia omnis in peccatis agẽs odit lumen, & diligit tenebras. Vult has lucernas nostras semper esse accensas, ne quando in nocte huius seculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo testimonij lucerna accenditur, & hæc omnis festiuitatis suæ tempore ardet.

Luc. 12.

Illi hoc quod agunt nesciunt. Sed nos in his tabernaculorum nostrorum, id est corporum testimoniis ardentes lucernas semper habeamus, & festiuitatem spei nostræ earum luce peragamus. Apostolos, quoque, quos sal terræ, quos & lumen mundi Dominus nuncupat, per hanc significationem hos & lucernas esse ecclesiæ ostendit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Corporis scilicet ecclesiæ, quæ vnum corpus in Christo est, nosque inuicem membra eius sumus. Primo enim vnicuique nostrûm est Dei verbum oculus siue lucerna, deinde vir Apostolicus toti corpori suo, id est ecclesiæ lucerna est: neque enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus est. Ergo si oculi totius corporis pars lucidissima, & ob id membris suis cæteris præstans, erunt tenebræ, id est si Apostolorum lucernæ non ardebunt, lumine ipso in tenebris suo, quãta totius corporis nox manebit? Ioannes prædicator pœnitentiæ lucerna & Iudæis & gentibus fuit, Domino dicente: ille erat lucerna ardens & lucens, & vos voluistis ad horam exultare in lumine eius. Habemus ergo doctrinæ lumen, exultemus in eo, non ad horam, sed semper, neque ad tempus, sed in æternum. Beatæ virgines illæ, & vtiles olei mercatrices, solæ in lampadum suarum lumine cum sponso thalamum ingressæ sunt, cæteris negligẽtibus & dormientibus ab ingressu thalami exclusis. Ad omnem igitur animæ nostræ pedem vtamur Dei verbo vt lucerna, sed lucerna semper ardente, semper in officium suum per nostram prudentiam præparata. Verbum autem quod pedibus lucerna est, ipsum illud & semitis lumen est. Sensim enim & domesticè ingrediẽtibus lucerna opus est, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potius necessarium est, ne latro insidietur, ne ambiguæ viæ error occurrat. Per incrementa enim à minori ad maius acceditur. Vt ei cui verbum Dei primum lucerna sit pedibus, id ipsum verbum ei fiat lumen in semitis. Sed lucerna pedibus & lumen in semitis vtilem profectum præstare debẽt. Et videamus an dignum aliquid propheta subiecerit. Ait enim: *Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.*) Iam non in nocte seculi errat, nec pedem metuit offendere. Sacramentum enim omne firmatæ scientiæ res est, & iurandi religio ex veritatis cognitione suscipitur. Iurat ergo propheta, nec tantum iurat, sed & statuit, quia sacramenti vinculum hæc firmitas sit statutorum. Statuit ergo iurans custodire iudicia iusticiæ Dei. Et difficile est statuta cõuelli, & optimũ est statuere iurata. Sed meminit nihil esse in Dei iudiciis iniustum. Si enim humana iudicia ea vere iudicia existimantur, quæ ex arbitrio iusti iudicij sanciuntur, quomodo ambigẽdum sit nihil esse in Dei iudiciis iniustũ. Amittimus liberos, iniustum hoc iudicium existimamus. Nunquid iniustè Deus in Iob filios dedit diabolo potestatem? Damna nostra tanquam iniquè accidentia dolemus. Nunquid egere solũ illum perfectum virum Deus sine iustitiæ ratione permisit? Cruciamur doloribus, & contra Deum impatientiæ nostræ querelis increpamus. Anne incerto consilio exesus vermibus, sanie defluens, perfossus vlcere fuit? Certè hæc omnia ad documentum fidei, & ad præmium gloriosæ patientiæ profecerunt. Infirmitas nostra efficit, vt malum esse id quod patimur existimemus. Cæterum Dei semper voluntas est, vt patientia passionum probemur: nos verò diuini iudicij iustitiam dum sine documento fidei latere volumus, improbamus. Sed qui superius & iurauerat & statuerat, vt custodiret iudicia iusticiæ Dei, dignum aliquid sacramento & constitutione sua in obseruandis debet præstare iudicijs. Non enim leue est quod custoditurum se statuit iuratus. Et quid illud sit, sequens versus loquitur. Ait enim: *Humiliatus sum vsquequaque Domine, viuifica me secundum verbum tuum.*) Vnigenitus Dei filius naturę ex virgine sibi corpus assumẽs, cum in seipso veram & perfectam humanæ prudentiæ formam præbuisset, quid à se disci tanquam exemplo doctrinæ voluerit, noscendum est. Ait enim: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meũ super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus vestris. Ipse vtique perfectus & sine peccato solus, & vnus in cuius ore dolus non fuit, hoc præcipuum à se doctrinæ sumi voluit exẽplũ, mãsuetudinis scilicet & humilitatis, per quæ animab⁹ requies inueniretur. Scit insolentẽ esse & incapacẽ rerum secundarũ naturæ nostræ infirmitatem. Alij per opes insolescunt, nesciẽtes de largitione opũ dictũ esse, Eleemosina eñ abscõdit peccatũ. Et rursũ, dispersit, dedit pauperib⁹, iustitia ei⁹ manet in ęternũ

Ioan. 5. *Matth. 11.* *Psal. 111.*

Et

Et Deum ipsum his qui esurientem cibassent, sirien- A
tem potassent, peregrinum recepissent, nudum veste
texissent, infirmum visitassent, clausum carcere con-
solati essent, dicturum: Venite benedicti patris mei,
Matth. 25. possidete præparatum vobis regnum à constitutione
mundi. Alij gloria seculi tument, nesciẽtes hanc prin-
cipalem benedictionem cœlestium fuisse sermonum,
Matth. 5. Beati pauperes spiritu, qnoniam ipsorum est regnum
cœlorum. Alios nobilitas carnalis in fastigium erigit,
1. Pet. 2. non cogitantes illis qui in Christo renati sunt dictum
esse, Vos autem genus electum, regale sacerdotium,
gens sancta. Aliæ sunt seculi leges, alia Dei munera.
Diabolus cum Deum tentare ausus est, suum esse se-
culum gloriatur: Dominus verò mori nos seculo iu- B
bet vt viuamus ipsi. Cùm Domino opum cõtemptus,
opulentia est. Cum Domino terreni honoris despe-
ctus, cœlorum regnum est. Cum Domino humilitas
cordis, generosæ & regiæ natiuitatis ornatus est. Hoc
igitur à se disci voluit, quod virtutum omnium maxi-
mum est. Apostolus etiam ad humilitatem nos docens
Philip. 2. talibus adhortatur: Hoc enim sapite in vobis, quod &
in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset, non ra-
pinam existimauit esse se æqualem Deo, sed se exina-
niuit formam serui accipiens, & habitu repertus vt ho-
mo, humiliauit se factus obediens vsque ad mortem,
mortem autem crucis. Habemus exemplum ab vnige-
nito Deo humilitatis, sed videamus & præmium. Pro- C
pter hoc enim eum Deus exaltauit, & donauit illi no-
men quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu
omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infer-
norum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus
Iesus in gloria est Dei patris. Hoc humilitatis fuit præ-
mium, vt corpus assumptum in gloria Dei patris ma-
neret, vt in nomine eius, genu cœlestia, & terrestria,
& inferna curuarent. Manens enim in Dei forma, non
vi aliqua sibi ac rapina, id quod erat præsumendum
existimauit, scilicet vt Deo esset æqualis. Erat enim
in Dei forma, nihilq; ei ex eius gloria deerat, in cuius
forma manebat, sed formam serui per humilitatem ac-
cepit, & habitu vt homo repertus est, humilians se per D
obedientiam vsque ad mortem, nec solùm vsque ad
mortem sed vsque ad mortem crucis.

Cœlum ex præcepto Dei ipse formauit, mun-
dum ex paterno iussu in hanc speciem tanti decoris
ornauit, terram & quæ in ea sunt creauit. Sed nunquid
ob illa meruit hominem assumptum in æterni patris
gloria collocare? Humilitatis hoc præmium est, hu-
militatis hæc merces est: vt qui manens antea in for-
ma Dei, esset forma serui deinceps effectus, & manens
in forma Dei, & effectus forma serui, confessione cœ-
lestium & terrestrium & infernorum esse in Dei patris
gloria nosceretur. Verens quoque idem Apostolus,
Ephe. 4. ne quos ipsa illa diuinorum munerum gratia efficeret E
insolentes, ait: Vnicuique data est demonstratio spi-
ritus ad vtilitatem. In eo enim quod ait, ad vtilitatem,
docuit eo vtiliter vtendum: ne forte quenquam spiri-
talium donorum confidentia efficeret insolentem, &
Dei gratia per insolentiæ vitium fieret ociosa. Ex per-
sona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc se à Deo
2. Cor. 12. gratiæ consecutum, ne per confidentiam plurium in
se gratiarum in aliquem tumorem superbię tolleretur,
dicens: Et propter eminentiam reuelationum datus
est mihi stimulus carnis angelus Satanæ, qui me cola-
phizet ne extollar. Etiam hoc ille vas electionis & do-
ctor gentium metuit: ne vltra humanæ infirmitatis na-
turam per spiritualium in se munerum confidentiam
A superbiret. Ezechiam regem scriptura laudat quòd
fecerit rectum & bonum in conspectu Dei: sed non
vsque in finem potuit hæc manere laudatio. Scriptum
enim est in secundo Paralipomenon libro: Et cecidit
Ezechias ab altitudine cordis sui. Vbi cor in altum e-
rexerat, vbi in superbiam se per confidentiam lauda-
tionis extulerat: præteritorum gestorum gratiam per
superbiæ crimen amisit. Propheta igitur sacramento
constituens, vt iusta Dei iudicia custodiret, hoc pri-
mum opus sumpsit vt humilis fieret. Neq; solùm hu-
milis, sed humilis valde: per adiectionem hanc con-
summatam in se humilitatis modestiam docens. Et
erant causæ in eo plures superbiendi. Præbebat inso-
B lentiæ causas nobilitas ex Iuda, & in eo primum po-
testas benedictionis regiæ inchoata. Mansit enim ali-
quandiu ex Dauid tribu regiæ potestatis familia: ex
qua secundum carnem rex æternus emersit. Erat etiã
prudentissimus. Ait enim ipse: Inuisibilia & occulta *Psal. 50.*
sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Meruit etiam & pro- *Psal. 77.*
pheta esse, cùm dicitur: Aperiam in parabolis os
meum, eructabo absconsa à cõstitutione mundi. Hu-
manæ quoque opulentiæ copiis abundauit. Ait enim *1. Para. 22*
ipse: Ecce congregaui de paupertate mea auri talenta
tot milia, & argenti alia, & æris & ferri quorum nu-
merus non est.

Hinc familiæ nobilitas, hinc regis potestas, hinc sa-
C pientiæ fiducia, hinc prophetiæ meritum, hinc copiæ
facultatum: non erexerunt tamen in superbiam, ne-
que in aliquem fastigij tumorem extulerunt. Tutò
ergo postulat, dicens: Viuifica me secundum verbum
tuum: id est, vt tanquam nondum viuens æternæ vitæ
vitam secundum verbum Dei mereatur, quia cum hu-
militas modesta intra disciplinam & doctrinam præ-
dicationis Euangelicæ contineret. Deinceps sequi-
tur: *Voluntaria oris mei fac beneplacita Domine, & iudicia
tua doce me.*) Dignè exequitur propheta sacramentum
constitutionis suæ. Primum enim humilis valde effe-
ctus est: sequenter nunc orat vt voluntaria oris sui
beneplaceant.

D Non contentus est iam præscriptis legis contineri,
neque tantum necessitati obedientiæ subiacere. Lex
præceperat malum pro malo esse reddendum. Dauid
iste cùm Saul totis imperij sui viribus se persequen-
tem, frequenter captum & conclusum habuisset: non
modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit, *1. Reg 24.*
dicens: Non inferam super eum manum meam, quia
Christus Domini est. Hunc etiam cum in bello pe-
remptum comperisset, & fleuit, & vindicauit. Filius
quoque eius Absalon regnum occupat, exercitum cõ-
trahit, patrem bello parricidali persequitur. Sed mili- *2. Reg. 18.*
tibus Dauid dicit: Parcite puero Absalon. Illi quidem
ad resistendum necessitas imposita est, vt regi: sed pie-
E tas & bonitas affuit ad parcẽdum, vt prophetæ. Mor-
tuum quoque affectu paterno & dolore defleuit. Hæc
enim voluntaria, non legitima sunt: & his obtempe-
perare libertatis potius quàm necessitatis officium.
Habet hanc Apostolus voluntariæ doctrinæ & non *1. Cor. 7.*
legitimę consuetudinem dicens: De virginibus autem
præceptum Domini non habeo, consilium autem do.
Aut cùm gloriam viduitatis & continentiam laudat,
non inhibita potestate nubendi: sed meritum cœliba- *1. Cor. 9.*
tus prædicator vltra legem instituit, & vltra præceptũ
adhortatur, voluntaria legitimis anteponẽs. Et rursum
ait: Nunquid non habemus potestatẽ manducandi &
bibendi? nunquid non habemus potestatem mulieres
circumducendi, sicut cæteri apostoli & fratres Do-

mini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Sed non vtimur hac potestate. Potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos grauibus non onerat. At verò voluntatis professio ex incremēto fidei est: cum in his quæ moderata lex nobis est, nosmetipsos voluntariæ deuotionis studio continemus. Hæc igitur voluntaria vt Deo sint placita propheta orat, quia illa quæ ex præscripto legis geruntur, ipsa seruitij sui necessitate peraguntur. Causam autem semper prætendit deprecationis suæ. Postea enim quàm voluntaria oris sui vt beneplacita essent orauit, adiecit: Et iudicia tua doce me. Iudicia legis ait, & quantum in se est ge- B stis atque operibus exercet, sed nondum ea intelligit. Scit enim esse legem spiritualem. Et illud quod sub specie præsentium operationum continetur nosse festinat: ea enim quis necesse est doceri postulet quæ ignorat. Totum autem se propheta secundum sacramenti sui constitutionem Deo dedit. Humiliatus est valde, voluntaria oris eius placentia sunt: nunc eius anima in Dei manibus semper est, & legis Dei non obliuiscetur, dicens: *Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus.*) Totū quod viuit, Deo viuit. Omnis eius sensus & spiritus in Deo est: nullum tempus admittitur, quod subrepere legis possit obliuio. In omnibus operibus & cogitationibus Deus co- C gitatur. Lex in memoria est, in Dei manibus semper anima viuentis est. Scit quàm sibi istud vtile sit, scit quàm necessarium quotidie se manibus Dei gestis atque operibus suis, & per indefessam memoriam legis inserere. Ait enim: *Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.*) Scit in hac seculi sylua plures laqueos extendi, plures vitæ suæ captiones parari. Sermo, cogitatio, opus nostrum semper adiacentes habent laqueos: cum interdum occurrit causa iræ, doloris affectio, querelæ necessitas, malæ cupiditatis occasio. Hos diabolus, angelique eius ab initio transgressores, & ab exordio peccatores, laqueos semper extendunt. Sed cuius in manibus Dei anima est, & qui D nunquam legis Dei immemor est: is vndique licet laqueis circumiectis, à præceptis tamen non aberrauit.

Psal. 123. Semper enim Deum cogitans ab his euolat, vt in psalmo alio loquitur: Sicut passer liberatus ex laqueo ve-
Psal. 9t. natorum. Et Dominus ipse per prophetam ait: Liberabit te ex laqueo venatorum, & à verbo conturbationis. Non enim iniustè tenduntur retia auibus. In cœlestem scientiam homo eruditus es. Quid tibi cum terrenis operibus & gestis? Auis effectus es: cur non in naturæ tuæ elemento moraris? Volucres enim cœli nuncupantur. Non iniustè ergo illis in possessione terrenæ habitationis insidiæ sunt. Seculo renunciasti, quid tibi cum seculi rebus? Quid quereris captus in E seculo: quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? Dic potius & vtere ipse tu voce psalmistæ dicen-
Psal. 54. tis ista: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Natura auium est, vt non nisi cum volent requiescant. Tu autem iam factus es columba, volādo requiescis: id est, in cœlestem te sedem & cognitionem à laqueis terrenis volatu fidelis animæ offerendo. Dehinc sequitur: *Hæreditatis testimonia tua in seculum, quia exultatio cordis mei sunt.*) Hæres, secundum humanam consuetudinem, omnia eius obtinet cuius & hæres est. Sed humanas hæreditates dedignatur propheta, qui testimonia Dei hæreditauit: gratum ipsi si Dei fiat ipse testis, quia exultatio cordis sui sit, si se Dei inter persecutionis bella testetur. Sic &

A meminimus his testimoniis Apostolos gratulatos cùm exeuntes de consessu persecutorū, lætati sunt propter Dei nomen dignos se iniuriis iudicatos. Testimonia ergo eius exultatio eorum cordis fuit. Sed propheta vt Apostoli licet inter multas persecutiones hæc testimonia Dei, id est, testandi de eo cum exultatione cordis tanquam hæreditatem retineat: tamen etiam illa Dei testimonia hæreditate acquisita habet, quæ sub testibus dicta sunt. Moses legē sub testibus dedit cœlo atque terra: Esaias sub testibus arguit cœlo atque terra: Apostolus iam celsioribus testimoniis vt prædicator Euangelicus vsus est, dicens: Testor vobis corā Deo & Christo Iesu & angelis eius. Hæc ergo testi- 1. Tim. 5. monia sub his scripta, & sub his testata, & in his testata, tanquam noui patrimonij hæres occupat: non ex parte, sed in totum. Ius enim hæreditatis ex solido est. Etsi inter plures secundum humanam successionē hæreditas diuidatur, tamen hæreditas ipsa nomen hæredis ex solido est. Ac ne, quod à multis dici sæpe solet, rationis aliquam habeat autoritatem, cum asserunt proprium Dei munus esse, vt quis in Dei rebus atque operibus versetur: excusantes infidelitatē suam, quòd cessante erga se Dei voluntate maneant infideles: est quidem in fide manendi à Deo munus, sed impediendi à nobis origo est. Et voluntas nostra hoc proprium ex se habere debet, vt velit Deus incipienti crementū dare: quia consummationem per se infirmitas nostra non obtinet, meritum tamen adipiscendæ consummationis est ex initio voluntatis. Idcirco psalmū ita propheta conclusit: *Declinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum, propter retributionem.*) Cor suum ipse declinat, & ex naturæ humanæ peccatis in obedientiam Dei inflectit. Natura quidem & origo carnis suæ eum detinebat: sed voluntas & religio cor eius ex eo in quo manebat originis vitio ad iustificationum opera declinat. Et declinat in omni vitæ suæ tempore non in definitione aliqua spacij, sed in omni vitæ suæ seculo. Declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea fidei meritis reseruari: & in his retributionē eius esse quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus his, qui diligunt eum in Christo Iesu, cui gloria est, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Samech.

Iniquos odio habui, &c. Præcepti euangelici doctrina est, vt inimicos diligamus: & non solum amātibus nos amorem, sed etiam his qui nos oderunt debeamus. Ergo hæc prophetæ professio aduersari videtur dominicis mandatis: vt cum amor nobis inimicorū imperetur, ille quòd iniquos oderit tanquam bonum opus præferat, dicēs: *Iniquos odio habui.*) Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis Euangeliis noscenda est. Nam Dominus qui inimicos diligi iussit, & maledicentes patrem aut matrem reos mortis esse constituit: rursum alio in loco præcepit, dicens: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, Luc. 14. & matrem & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhue etiam & animam suam: non potest meus esse discipulus. Ergo hæc videntur sibi esse contraria vt cuius ex præcepto non solum odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna: ipse rursum dicat neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, & animam suam oderit. Durus hic sermo, &

præceptum graue eſt, impietatis neceſſitatem ad conſummationẽ religionis imponere. Verum nihil à Deo durum, nihil impium, nihil contrarium anterioribus præceptis iubetur. Iraſci autem chariſſima hæc nobis nomina, pater ſcilicet aut mater, & vxor & filij non poſſunt, quòd eos præcipimur odiſſe: cùm animam ipſam noſtram odiſſe iubeamur. Scit enim eſſe Dominus plures tam inconſulti amoris, vt cùm perſiſtere in martyrij gloria filios ſuos videant, vt tempori cedant, rogent: vt ſententiam mutent, precentur: & pietatis impiæ erga eos vtantur affectu: cùm anus mater, & pater ſenex miſerabiles canos filiis in ipſo martyrij certamine cum inuidia præduræ voluntatis eorum oſtendant. Hinc & vxor aſſit filiorum ambitioſa comitatu, oret vt potius ſibi illiſque viuat: hinc fratres & ſorores blandis nominum ſuorum familiaritatibus deprecentur: Ipſa quoque anima illecebris iampridem capta viuendi, tacitis quibuſdam conſiliis ad conniuentiam deflectendæ voluntatis irrepat. Hoc igitur in tempore odiſſe nos patrem, matrem, vxorem, filios, fratres, ſorores, & ipſam quoque animam Dominus præcepit. Nam hunc eundem ſermonem ita clauſit, poſt odium vniuerſorum, dicẽs: Et ſi quis non portat crucẽ ſuam, & venit poſt me: non poterit meus diſcipulus eſſe. Ergo tunc odio habendi ſunt, cum portare nos martyrij crucem nolint, cùm ſequi Deum exẽplo paſſionis dehortentur.

Honeſtum hoc odium & vtile eſt, eos qui ab amore Chriſti abducere conantur odiſſe. Itaque nunc propheta nihil contrarium Euangelicis præceptis quibus amare inimicos iubemur, locutus videtur, dicens: Iniquos odio habui. Non enim inimicos ſuos odit, ſed iniquos: id eſt, trãſgreſſores legis. Propriore iſtud verbo Græcitas nuncupat, παρανόμους dicens, id eſt, extra legem agentes. Sed qui preteritores legis odit, non poteſt non id amare quod oderit eſſe neglectum, & ideo ait: Et legem tuam dilexi. Cõuenit autem vt qui legem amat, eos oderit qui legis inimici ſunt. Dehinc ſequitur: Adiutor & ſuſceptor meus es tu, & in verbum tuum ſpero.) Magno nobis auxilio Dei opus eſt, Ephe. 6. in tanto atque aſſiduo ſeculi iſtius prælio. Non enim nobis, ſecundum Apoſtolum, pugna eſt aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus poteſtates, & mundi potentes harum tenebrarum, aduerſus ſpirituales nequitias in cœleſtibus. Hos ergo hoſtes habemus, aduerſus hos adiutor Deus precandus eſt, vt nos in ſuſceptionem ſuam recipiat. Sed non tam timoris hæc precatio debet eſſe, quàm meriti. Timor enim ex trepidatione conditionis humanæ eſt, propheta autem in verbo Dei ſperat. Spes non res præſentes obtinet, ſed futuras. Sperat ergo quæ verbo Dei, id eſt, dictis propheticis continentur. Sperat autem vel retributiones fidei in vitam ſpiritualem: vel ipſum illum Domini noſtri, qui Dei verbum eſt, aduentum expectat. Spes enim iſta meretur auxilium & adiutorium Dei. Non aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerunt: quàm verbum Dei Deum naturæ noſtræ carnem vel habiturum ſperaſſe, vel quod habuerit credidiſſe. Sed propheta multa in ſe eſſe meminit, quæ ſpei ſuæ conentur obſiſtere. Et ideo ſubiecit: *Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.*) Doctrinæ cœleſtis ratio admonet, vt dictum hoc referendũ ad perſonam hominum, in quibus inſit malignitas, exiſtimetur. Propheta enim qui gẽtes docet, qui verbum Dei prædicat, iubet vt à ſe vniuerſi maligni declinẽt: quia congregatio ſancta ad maliciæ operarios ſit indigna,

A & neſciat quem poſſit excipere. Omnibus enim per naturæ demutabilis voluntatẽ adiacet, ipſiſque Apoſtolis verbo licet iam fidei emundatis atq; ſanctis, non abeſſe tamen malitiam per conditionem communis nobis originis docuit, dicẽs: Si ergo vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris. Noſtrum autem bonos amare, & malos ad bonitatem docere, ſecundum eum, qui vniuerſos ad ſe potius inuitat, dicens: Venite Matth. 11. ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Sed ſcit propheta plures malignitates in oc- Matth. 15. culto humani cordis eſſe. Secundum enim Domini dictum, De intus exeunt cogitationes malæ, cædes, B mœchiæ, fornicationes, furta, falſitates, blaſphemiæ. Hæc enim ſunt, quæ communem hominem faciunt. Huius igitur modi vt à ſe declinent aduerſantes fidei ſuæ poſtulat. Obſiſtunt enim innocentiæ ſtudiis, obſiſtunt doctrinæ ſpirituali: atque his per conſiliorum ſuorum aſſiduam familiaritatem ſe ingerentibus, non vacat animo Dei mandata ſcrutari: quia maligni viri præſentia multum eum qui mandata Dei ſcrutari velit, impediat. Et quia Dei opus eſt miſericordia, vt in familiam eius recepti à dominatu malignorum horum liberemur, propheta orat dicens: *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & viuam, & non confundas me ab expectatione mea.*) Propheta expectat, & ſperat: nihil præſens, C nihil temporariũ ſectatur. Plures autem ſunt qui hanc expectationem fidei noſtræ arguunt & irrident, dicẽtes: Quid ieiunia, quid continentia, quid caſtitas, quid iactura patrimoniorum vtilitatis affert? vbi ſpes veſtra eſt Chriſtiani? Mors æqualiter dominatur vniuerſorũ, in omnium corporum naturas commune ius illi eſt. Quinetiam vniuerſis nos bonis ſeculi fruimur, & vitæ veræ licentia vtimur: & in quo tandem nobis ſpei noſtræ expectatione præſtatis? Non confundi ergo ſe in hac expectatione ſua propheta orat: ſed vt maneat cõfidens, & fructus veræ illius vitæ quam expectat, accipiat. Scit enim ſe nundũ viuere, licet viuat. Vita enim noſtra, ſecundum Apoſtolum, abſconſa cum Chriſto D eſt. Et idcirco ait: Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & viuam: quia veræ illius & indeficientis vitæ expectatione ac ſpe detinetur. Sperat enim æternitatem, ſperat regnum cœlorum, ſperat regnum Dei, ſperat ſpirituales benedictiones in cœleſtibus in Chriſto. In hac ſpe, in qua non confunditur, rogat vt ſuſcipiatur & viuat. Dehinc ſequitur: *Adiuua me & ſaluus ero & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper.*) Superius dixerat, Adiutor & ſuſceptor meus: nunc autem nominum commemoratorum rem precatur, vt qui ſuſceptor eſt ſuſcipiat, & qui adiutor eſt adiuuet. Non abeſſe à ſe adiutorium opinantis precatur. Non orat ne malignantes non habeat, quia per paſſionum E patientiam fides probatur: ſed vt aduerſus eos adiuuetur orat, quia auxilium à Domino ſemper orandum eſt. Sed quemadmodum in ſuperiore ſuſceptus viuet: ita & in hoc adiutus ſaluabitur. Adhuc enim ſibi obeunda mors eſt, adhuc inferi ſuſtinendi. Tunc ſaluabitur cùm ex corporea terrenaque natura in ſpiritualem gloriam trãsformatus, nullum aduerſantis inimici periculum metuat: viuat inter electos angelos, ſit paradiſi incola, & abſorpta corruptione ex mortali immortalis exiſtat. Sed quomodo meditaturum ſe in iuſtificationibus Dei dicit, & meditaturum ſemper? Nunquid non meditatur, qui & in meditatione ſperauit? Poteſt quidem & præſens vitæ opus accipi, vt quouſque in corpore ſit, ſemper iuſtificationes meditetur: ſed nihilominus & in futurum ſermo procedit.

Scit in cœlo omnes angelos in meditatione iustificationum Dei esse. Nihil enim illic ociosum, nihil iners est. Omnes virtutes cœlestes in opere ministerij sui permanent. Et cùm nobis tunc vita angelorum viuendum sit: potest secundum eos qui semper operantur, nobisquoque æterna iustificationum esse meditatio. Dehinc sequitur: *Spreuisti omnes discedentes à iustitiis tuis, quia iniqua cogitatio eorum.)* Auxilium & susceptionem ob hnc propheta orat, ne cum discedentibus à iustificationibus Dei & ipse spernatur. Sed hic seruata ea ratio est, vt non dictũ sit, Spreuisti omnes peccatores: sed, Spreuisti omnes discedẽtes. Si enim peccatores sperneret, omnes vtique sperneret: quia sine peccato nemo sit. B Sed spernit discedentes a se, quos apostatas vocant. Neque enim interest an in iustificationibus Dei quis aliquando fuerit. Spernendus enim est à Deo quisquis discesserit: quia manentis meritum conseruat consummatio spernẽdi. Differt verò à peccatore discessio: quia peccatori venia per pœnitẽtiam reseruatur, discessio verò cum ipsa pœnitentiæ discessione se damnat: quæ hinc oritur, cùm volũtas eorum qui discessuri sunt est iniqua. Dehinc sequitur: *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.)* Prophetæ sermo longe se, & vltra communem sensum tendit. Nos enim præuaricatores eos existimamus, qui susceptam fidem, & cognitionem Dei C adeptam relinquunt: aliud pollicitos, & aliud nunc agentes. Sed hic præuaricatores existimantur omnes peccatores terræ: nullus excipitur, generaliter ad omnes præuaricationis nomen refe[...]ar.

Præuaricatores.

Lex. Lex enim veluti naturalis est, iniuriã nemini inferre, nil alienum præripere fraude ac periurio abstinere, alieno coniugiò non insidiari. Nouit & hanc naturæ Apostolus legem, dicẽs: *Rom. 2.* Cum enim nationes quæ legem non habẽt, naturaliter secundum legem faciunt tales homines legem non habẽtes sibiipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ergo præuaricatores existimantur, qui quod à natura legis accipiunt, derelinquunt. Furem quis deprehensum, aut adulterum, aut homicidam arguit lege naturæ. D Sed si in his ipse versetur, præuaricator est legis. Nouit etiam cùm ait peccatores terræ, alios esse & cœli peccatores. Audiamus enim Euangelicæ prædicationis prodigum filium perditum atque mortuum, de peccato suo patri confitentem: *Luc. 15.* Peccaui, inquit, pater in cœlo & coram te. Quisquis cœlestis doctrinæ & spiritalis gratiæ particeps factus in peccato demoratur: non terræ peccator est ille, sed cœli. *Peccare in cœlo quid.* Omnes enim credentes in se Dominus noster Iesus Christus excitauit, & collocauit in cœlestibus: ex quibus qui decidit, tanquam cœli peccator arguitur. Cùm igitur propheta terræ peccatores præuaricatores esse existimet, quia naturæ legem peccando transgressi sunt, ob hoc ipse testimonia Dei diligit. Quia cùm præuaricatio sit decidere ex lege naturæ, tum iam sine venia sit ex cœlesti lege discessio. Concludit autem ita: *Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.)* Nouæ & inusitatæ preces prophetæ sunt, vt à timore Dei carnes suæ configantur: sed meminit compatiendum & commoriẽdum esse cum Christo his, qui conregnare cùm eo velint. Et minore istud dicti virtute Latinitatis translatio eloquuta est. Quod enim nobiscum est confige, illic καθήλωσον id significat, vt clauis se configat. Moriendum ergo nobis est, & omnia carnis nostræ vitia configenda cruci Domini sunt. Morimur enim secundum Apostolum cum Christo: & consepelimur in A baptismo. Et hoc propheta quanquam in sua voluntate habeat: tamen vt per misericordiam Dei consequatur postulat. Configi enim ex timore Dei carnes suas orat, quia iudicia Dei metuat. Timet enim æterni iudicij sententiam, timet non cum Christo configi, & commori, & consepeliri: nouum se hominem, nisi vetere cum vitiis & concupiscentiis exuto, intelligens non futurum.

Aio.

FEci iudicium & iusticiam, &c. Et in psalmi exordio, & deinceps frequenter meminimus, per hæc singularum literarum quædã quasi elementa discendi, doctrina nos pietatis, continentiæ, intelligentiæ, fidei & timoris institui: & vt rudem infantiam ad loquendi scientiam, quã & agendi doctrina consequitur, ipsis humanæ vocis initiis erudiri: quod ex consequentibus sextædecimæ literæ octo versibus intelligi licet. Propheta enim ex persona sua vniuersos docet, quid velle, quid agere, quid profiteri vnumquemque pro conscientia infirmitatis ac naturæ suæ vtile sit: quid etiam metui, quid caueri, quid emundari oporteat. Beatus idem propheta, qui per misericordiam Dei ipse sibi & prospector & emundator & iudex est. C Certè dignitati eius decentissimum est: vt qui spiritu Dei loquitur, ea quæ humanæ & salutis, & æternitatis sunt, loquatur. Ait enim ita: *Feci iudicium & iustitiam, non tradas me nocentibus me.)* Fecit placentia Deo opera: & quia fecit, ne nocentibus se tradatur orat. Opus merendi antefertur, & dehinc meriti præmium postulatur. Fit enim primũ quod placeat: & tum dignatio eius, cui per opus placetur oratur. At nos nec operamur, nec placemus, quin etiam impiis & irreligiosis rebus offendimus: & quia tales non placemus, irascimur. Sed dignum est contueri, qualia sint quæ propheta faciens, ne nocentibus se tradatur orat: & omnia quæcunque quis timens Deum fecerit, vtilia ei atque pulcra sunt. D Pudicitiam quis collens, gloriosum ac timens sordem corporis sui carni lumen inuexit. Contemptum verò pecuniæ assumens, liberum se à terrenis dominationibus præseruauit. Frugalitatem autem & parsimoniam diligens, nobilitatem animæ cœlestis captiuam ebrietati non dereliquit. Sed hæc quamuis magna atque præclara sint; tamen quia prophetæ propria, eique tãtummodo vtilia sunt, non referuntur ad meritum. Sed quid fecit, vt non tradi se nocentibus deprecetur? Iudicium & iusticiam scilicet. Nihil inconsultum, nihil iniustum agens: sed primum faciens iudicium. Omnia nanque ratione, modo, & veritate pertractans: vt id quod in alterum agat, perpensum antea atque perspe- E ctum iam de concilij sententia exequatur. Non permittit autem consilio tantum suo iudicij sententiam; sed facit cum iudicio iustitiam. Iudicantis autem cum consilio hoc opus maximum est, vt quod iudicat iustum sit. Iustitia etenim est amicitiæ concordia, vnanimitatis vinculum, fundamentum pacis, diuinæ atque humanæ rationis operatio. Hoc itaque propheta fecit; in quibus cum opus suum sit, tamen & eorum quibus iudicium & iusticiam fecit, vtilitas est. Postulat verò ne nocentibus se tradatur. Omnis enim in quo peccati voluntas est, Deo vacuus est: & vbi Deus non erit, illic diaboli locus est: qui insidians atque obsidens vbi adeundi opportunitatẽ habuerit, tanquam vacuã domũ occupat, quæ ei Deo eam deserente sit tradita.

Et propheta quidem, qui ex persona omnia loquebatur, ne à Deo traditur orat. Cæterum Apostolus ha-
1.Cor.5. bet iam id in se fiduciæ, vt peccatores diabolo tradat
ipse: cum ad Corinthios de eo qui fornicationes om-
nes supergressus, vxorem patris sui acceperat, scribit:
Ego autem absens corpore, præsens autem spiritu, iam
iudicaui tanquam præsens eum qui hoc fecit, congre-
gatis vobis & meo spiritu cum virtute Domini Iesu,
tradere istiusmodi satanæ in interitum carnis, vt spiri-
tus saluus sit in die Domini. Sed licet Apostolus tra-
dat, scit tamē se in virtute Christi, & in suo spiritu tra-
diturū. Sed & in alia epistola ait de Phygello & Her-
2. Tim. 1. mogene: Quos tradidi, inquit, satanæ, vt discant non
blasphemare. Qui enim ab ecclesiæ corpore respuun- B
tur, quæ Christi est corpus: tanquam peregrini & alie-
ni à Dei corpore, dominatui diaboli traduntur. Sed
propheta ne nocētibus se tradatur orat. Adsunt enim
inimicæ infestæque virtutes: quæ fidei propositū con-
turbent, quæ timorem Dei obliterent, quæ in terrenas
cupiditates & desideria solicitent, quæ infirmam cor-
poris naturam quibusdam blandimentorum aculeis in
Eph. 2. vitia commoueant. Nouit & Apostolus hanc multitu-
dinem dominantium virtutū dicens: In quibus & vos
aliquando ambulastis, secundum principem potesta-
tis aëris spiritus, qui nunc operatur in filijs diffidētiæ.
Fecit ergo propheta iudicium & iustitiam: & ne tra-
datur se nocentibus rogat. Et hoc modo nocentibus C
cùm in peccatum impellunt, cùm in gloriam inflant,
cùm in iram accendunt, cùm in odium exacerbant, cū
ad lasciuiam illiciunt, cùm ad auaritiam prouocant:
sed cùm per hæc nocere properent, obtinere tamē eos
qui innocentes sunt, nisi sibi per secessionem Dei tra-
diti fuerint, non valebunt. Dehinc sequitur: *Excipe
me seruum tuum in bonum, non calumnientur me superbi.)*
Proficit in spes suas propheta, & celsiorem iam depre-
cationis suæ gradū scandit. Qui enim orauerat ne tra-
datur nocentibus se, iam vt in proprietatem serui ex-
cipiatur rogit: beatum illum in se Dei dominatum cū
bona susceptione sua deprecans. Et nō ob leuem cau-
sam vt in bonum suscipiatur orat, scilicet ne superbi D
calumnientur. Et qui sunt superbi? Nempe illi, quo-
rum principem loquentem Esaias introducit ita: Di-
Esa. 10. xit enim, virtute faciam, & sapientia intellectus, aufe-
ram fines gentium, & virtutem eorum, & commoue-
bo ciuitates inhabitabiles, & omnem orbem terræ ap-
prehendam manu mea vt pullos, & tanquam confra-
cta oua auferam. Hæc superbientis vox est, diaboli sci-
licet: qui Deo ac Domino nostro Iesu Christo osten-
sa terrenorum imperiorū gloria dicere ausus est: Om-
Math.4. nia hæc tibi dabo, si procidens adoraueris me. Nō esse
autem hunc solitarium, sed plures ei adesse spiritualiū
nequitiarum ministros, per eum docemur qui ait: Di-
Math.25. scedite à me maledicti in ignem æternum, quem præ- E
parauit pater meus diabolo & angelis eius. Ab horum
igitur se superborum calumnia esse liberū rogit. Ca-
lumniantur enim, quia cùm ipsi peccati incentiua sup-
peditent: calumniam nobis ante Deum peccati, quod
per eos gesserimus, intendunt. Causam nanque pecca-
ti ad crimen iniiciunt, & criminis inuidiam per calū-
niam exacerbant: scriptura in Apocalypsi calumnia-
torem eum esse testante. Verum etiam nūc se exten-
dit propheta in celsiorem profectum, dicens: *Oculi
mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ
tuæ.)* Oculi deficiunt, cùm intentus in aliquam expe-
ctationem visus laborat. Propheta itaque animæ suæ
oculos in Dei salutare defixit, & de salutari quid intel-
ligi oporteret, sæpe tractauimus: eum scilicet esse Ie-
A sum, qui saluum faciet populum suum à peccatis. Alijs
igitur oculos in desideria secularia occupantibus, & in
voluptates rerum præsentium tendentibus: propheta
in Dei salutare defixus est. Et ne per corporales ocu-
los eum deficere sub hac cōtemplandi intentione exi-
stimaremus: non solum in Dei salutare deficiunt, sed
etiam in eloquium iustitiæ. Iusta itaque esse Dei elo-
quia confitetur. Scit esse quædam, quæ cum imperitis
atque impijs iniusti eloquij habeant opinionem: cùm
Pharaonis cor ad contumaciam obduratur, & pertina-
cia ei irreligiosæ voluntatis affigitur: cum ex duabus
adhuc in vtero gentibus minori maior sit seruitura, &
B neutro quicquam boni promerēte, seruitus alteri im-
ponitur, dominatus alteri donatur: cùm Adam de pa-
radiso ne arborem vitæ contingat expellitur: quæ ho-
mines diuinę virtutis & bonitatis & iustitię incapaces,
dum intelligere non possunt, iniusta esse constituunt.
Sed prophetæ huius in istiusmodi eloquiū iustè oculi
deficiunt: quia sciat nihil iniustū esse in his dictis Dei,
sed omnia aduentu salutaris Dei hæc eloquia & con-
summanda & intelligenda esse iustitiæ. Procedit au-
tem per hanc intentam vsque ad defectionem oculorū
expectationem, vt aliquid vltra precari audeat. Con-
fessus itaque eloquium iustitiæ, hæc subdidit: *Fac cum
seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes
C tuas doce me.)* Insolens fortè vox existimaretur, quæ di-
ceret: Fac cum seruo tuo. Quod enim dicitur, Fac: tan-
quam ex fiducia aliqua præsumptio est vsurpata po-
scendi. Sed non impudenter id diceret, qui iudicium
& iustitiam fecisset, qui se excipi in seruū deprecatus
esset: cuius oculi in salutare Dei & in eloquium iusti-
tiæ defecissent. Sed ne in his quidem propheta insō-
lens est. Nam in eo ipso quod dixit, Fac: adiecit, Cum
seruo tuo. Et quia seruitus nostra ad id ipsum, vt in ser-
uitutis fide maneat, misericordia Domini indiget, su-
peraddidit: Secundum misericordiam tuam: quia mi-
seratione eius opus est, vt in hac seruitutis nostræ pro-
fessione maneamus. Imbecilla enim est per se aliquid
D obtinendi humana infirmitas, & hoc tantū naturæ suę
officium est, vt aggregare se in familiam Dei & velit
& cœperit. Diuinæ verò misericordiæ est, vt volentes
adiuuet, incipientes cōfirmet, adeūtes recipiat: ex no-
bis autem initium est vt illa perficiat. Sed quid tādem
vt faciat cum seruo suo secundum misericordiam suā
postulat? Nempe in iustificationibus quas Moses con-
stituere præceptus est, magnum nescio quid, & incō-
prehensibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire
optat quis iste sit, vt frequēter diximus, coemptus He-
bræus puer, sex tantū annis seruiturus. Legit hæc qui-
dem: sed non statim quod legit & intelligit. Scire vult
quæ illa seruitus sit, quæ septimi anni libertas, quid
E sit auris forata ex subula si liber esse nolit, quæ illa
mulier Hebręa, quid illud, vt sine muliere ingrediatur
ipse: quid deinde secunda iustificatio, quid tertia,
quid sequentes habeāt futurorum sacramentorū præ-
formationes. Non est humani ingenij hæc consequi
posse: cœlesti opus est magistro, & plurimis fidei no-
stræ meritis necessarium est vt doceri ista mereamur.
Scire autem nos conuenit, in omnibus prophetæ ver-
bis nihil humile esse, nihil commune cum cæteris: sed
proprium vel sibi ipsi, vel suis similibus enunciari. La-
tet autem sub familiaribus verbis maxima conscientiæ
& fidei professio: vt nunc in eo quod loquitur, in-
telligimus: *Seruus tuus ergo sum, da mihi intellectum vt
sciam testimonia tua.)* Nemo nostrûm est, qui non

vel in orationis suæ prece, vel in communium sermonum consuetudine seruũ se esse Dei fateatur. Et quid magnum propheta fecit, seruum se profitendo, quod nullus ausus sit denegare? Sed professio cæterorũ fallax est: quæ cùm habeat conscientiæ necessitatem, nõ habet tamen confessionis veritatem. Propriũ hoc prophetæ est, vt se seruum Dei profiteatur, in omni vitæ genere famulatu conditionis suæ fungens: siue ambulans, siue vigilans, siue dormiens, in cibo etiam atque ieiunijs Deo aut esuriat aut saturus sit, & nullo in tempore à seruitutis suæ officijs absistat. Hic liberè dicit: Seruus tuus sum ego. At verò qui stupris dormit, latrocinijs vigilat, quæstibus peregrinatur, luxui requiescit, si dicat, Seruus tuus sum, profitetur quidẽ quod est, sed quod non est agit. Propheta autem quamuis conditionem sui officij etiam ipso famulatu suo confiteatur, tamen infirmitatis suæ memor est: dari enim intellectum sibi rogat. Est enim intellectus in quodam thesauro repositus spiritualium gratiarum: quem interdum sub falsæ opinionis errore imprudentiũ mentibus diabolus insinuat. Sed à Deo intelligẽtiam propheta postulat, ne sibi inanis intelligentia subrepat: qualis gentium, qualis Iudæorum, qualis hæreticorũ: & postulat ob id, vt testimonia Dei sciat: quæ sub testibus tradita sunt, quæ sub testibus neglecta & violata esse exprobrantur: quæ in aduentum eius ob quem testandum dicta sunt, neglecta & fastidita vindicabũtur. Et horum quidem testimoniorũ tempus nõ ignorat propheta, dicens: *Tempus faciendi Domino, dissipauerunt legem tuam.*) Lex populo sub testibus data est: quę cum dissipata & abiecta à Iudæis est, tunc fuit tempus Domino, ea quæ continebantur lege faciendi. Pollicitus enim in lege est, vt salutẽ gentibus daret, vt ipse sibi hominis corpus, quo secundum imaginem & similitudinem Dei factus est, assumeret: vt dissipata lege, fidei gratiam donaret. Temporis huius meminit per Esaiam prophetam, dicens: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tibi. Apostolus verò dicti huius interpres hæc scribit: Ecce nunc venit acceptum tempus, ecce dies salutis: id est dissipata lege, tempus Euãgelicæ prædicationis aduenit. Sed illis legem dissipantibus, aliud opus prophetæ est. Et quod sit, ex subiectis docemur. Ait enim: *Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.*) Quod ait, ideo, ad id retulit quod dixerat: Tempus faciẽdi Domino, quia sciret tempus faciendi Domino esse, cùm legem dissipassent. Ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus faciendi Domino cõtineretur. Lex enim omnis aduentum Domini testata est, ipso dicente: Si creditis Mosi, creditis vtique mihi. De me enim ille scripsit. Mãdata igitur ob id propheta dilexit, quia in his aduentum dominicæ corporationis intelligit. In eo autem quod diligit, plus nescio quid significat. Facere autem aliquid, minus est quàm diligere: quia plerũque id quod agimus, necessitatis est. Dilectio verò eadem perfecta est, quæ maxima est, & quæ nulli comparatione similium coæquatur. Diligit autem mandata Dei super aurum & topazion. Humanus error preciosius nihil auro & gemmis opinatur: & hæc sunt quę hominum cupiditates dominatu precij sui & honoris subdiderũt. Auro viris honestas pudicitiæ venalis est. Per gemmas verò humani corporis præstantior, vt putant, species ad naturæ contumeliam expolitur. Et idcirco nihil habet sexus vterque preciosius, dum viri posse omnia auro volunt, mulieres verò per gemmas fieri se existimant pulchriores. Præstat autem vt cæteris metallis aurum, ita & alijs lapidibus topazius. Est enim ipse rarissimus & speciosissimus omnium & maximus. In Thebaidis verò loco, cui Alabastra nomen est, reperiri solet. Hunc etiam ferunt secularium gestorum literæ, in Topazo insula ab incolis eius, id est Troglodytis Arabis inuentũ, ad matrem regis Aegypti Ptolemæi, sub quo scripturæ legis ex Hebræo in Græcum translatæ sunt, munere fuisse delatum. Continet autem ipse in se solus cæterarum gemmarũ optimarum preciosissimarúmque speciem, & in vno illo diuersissimorum colorum permixtio continetur. Super hunc igitur topazion, & super aurũ mandata Dei propheta dilexit, non terrenis, sed cœlestibus se desiderijs significans detineri. Contempta autem secularium opum cupiditate, omnem à se occasionem peruersæ & prauæ voluntatis recidit. Diligens enim super aurum & topazion mandata Dei, dehinc ait: *Propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.*) Non deflectitur, nõ detorquetur per terrenas cupiditates, sed ad mandata Dei dirigitur. Non obuia occupant. Vidit aurum, scit hoc terræ limum esse: vidit gemmas, meminit esse aut montiũ aut maris calculos: vidit illicem ad lasciuiam vultum, scit tanquam auibus cœli ex his sibi laqueis euadendum. Resistit ergo coalitis sibi naturæ suæ vitijs, & omnem viam iniquitatis odit. Ideo itaque ad mandata omnia dirigitur, quia ea super terrena desideria diligit. Et dirigitur ne particeps eorum fiat quibus dicitur, Natio praua & peruersa. Et omnem viam iniquitatis odit, vt sit in eo qui est via, Domino scilicet nostro, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Esaia 9. 2.Cor. 6. Luc. 9.

Phe.

Irabilia testimonia tua Domine, &c.) Natura humani sensus ea est, vt ea mirabilia habeat quæ antè compererit. Ex compertis enim iudicium admirationis existit. Cæterũ nemo poterit ignorata mirari. Hæc idcirco antea cõmemorata sunt, vt diligẽtius dicti prophetici ratio quæreretur: contra opinionem enim generalis sensus hæc dixisse existimatur: *Mirabilia testimonia tua Domine, ideo perscrutata est ea anima mea.*) Nam cùm prius secũdum humanã cõsuetudinẽ oporteat perscrutari & reperire, & reperta mirari: testimonia Dñi antè mirabilia sunt, & ob id perscrutatione sunt digna. Dicti autem huius perfecti & pulcherrimi ea ratio est. Testimonia enim Dei, id est ea quæ sub testibus scripta sunt, etiam si per obseruantiam legis humanam infirmitatem ad cognitionem & famulatum Dei imbuãt: quippe vbi castitas, pietas, pudicitia, veritas, innocentia, frugalitas & religio mandatur, & per quasdam religionum consuetudines, historiarúmque diuersitates diuini honoris officium præcipitur, in quibus cùm admiratio magna sit, pro peccatis oblata hostia, & datum pro redemptione animæ munus, & agnus in sacramẽto paschæ occisus, tamen in his plus de futurorũ spe atque doctrina admirationis continetur. Hæc itaque huic prophetæ admirabilia sunt: sed quia præsentes admirationes futurorum atque æternorum bonorum exemplaribus admirabilia sunt, perscrutatur ea. Non inquirit tantummodo, in quo est rerum absconditarũ diligens exquisitio, sed perscrutatur etiam, per adiectionem scilicet diligentioris exquisitionis, laborem suum in perscrutatione demonstrans. Neque tantummodo perscrutatur, sed perscrutatur ex anima: ad voluntatis

luntatis officium animæ intentione sociata. Sequitur A
deinde: *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intelligentiam dat paruulis.*) Et is quoque sermo fortè vide-
tur à naturæ nostræ consuetudine esse diuersus. Cùm
enim antè intelligendum sit, & sic lumine intelligen-
tiæ vtendum, quia noctem ignorantiæ intelligentiæ
adeptæ lumen expellat: propheta tamen dicit decla-
rationem verborum Dei prius illuminare, & post illu-
minationem intelligẽtiam præstare. Sed quæ sint Dei
verba, antè discendum est: & tunc illuminationis, &
postea intelligentiæ ratio præstanda est. Verba Dei
sunt, quæcunque prophetæ loquuti sunt. Cùm enim
Moses verbis suis populo Hebræo legis obseruãtiam
nunciauerit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum B
est: Et dixit Dominus ad Mosen: Dic filijs Israel.
Leuit. 11. Vsus igitur est his legislator verbis, quibus ei, vt vtere-
tur præceptum est. Ergo verba Dei sunt, quæ per offi-
cium licet humani oris audita sunt. Sed & magnus ille
propheta ipso iudicio Domini nostri Iesu Christi bo-
ne loquutus, cùm dixisset: Audi cœlũ, & auribus per-
Esa. 1. cipe terra: ait, Quoniã Dominus loquutus est. Et post
aliqua quæ querelis maximis increpabantur, dixit:
Os enim Domini loquutum est hæc. Hæc ergo om-
nia Dei verba sunt, sed declaratio sermonum maximè
necessaria est. Sunt enim sub velamine opinionis alte-
rius prædicata, sunt secundum Apostolum allegoru-
mena, sunt comparatiuis significationibus amphibo- C
la. Testis est Dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta
Esa. 6. esse Iudæis infidelibus exprobrans & dicens: Auditu
audietis, & non intelligetis. Signata enim omnia sunt,
& per solam spiritualem doctrinam resignanda. Hæc
Dan. 12. enim ad Danielem desideriorum virum dicta sunt:
Esa. 29. Vade Daniel, quia clausi sunt signatíque sermones.
Ait etiam Esaias: Dabitur liber iste in manus hominis
scientis literas, & dicetur ei: Lege hęc, & respondebit:
Non possum legere, signatum est enim. Sed declara-
tio verborum mysticorum per Euangelia præstatur,
vbi legis abscondita & occulta prophetica Domino
in corpore manente panduntur, ex quibus primũ fi-
des discitur. Ibi enim ea quæ à prophetis dicta sunt, D
per eum rebus & operibus explentur: cùm virgo pa-
rit, cùm Dominus verbum est, & verbum caro fit, &
habitat in nobis, cum muti loquuntur, cùm surdi au-
diunt, cùm claudi incedunt, cùm leprosi emundãtur,
cùm cæci vident, cùm dæmoniaci curantur, cùm mor-
tui resurgunt: declaratio hæc verborum Dei, nostræ
hanc naturæ obscuritatem fidei luce illuminat. Nunc
enim intelligimus resurrectionis gloriam, iudicij po-
testatem, æternitatis honorem. Intelligimus hæc par-
uuli: vel ad innocentiam renati, vel ignorantiam impe-
riti. Hæc declaratio verborum Dei, & intelligentia
paruulis præstita, huius temporis & ætatis est: vt Do-
Matth. 11. minus in Euangelio demonstrat, dicẽs: Confiteor tibi E
Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapien-
tibus & intelligentibus: & reuelasti ea paruulis. Ecce
declarationis & illuminationis & intelligentiæ tẽpus:
absconsa enim hucusque sunt. In his diebus hæc de-
clarantur, & declarata illuminat, & illuminata intelli-
gentiam paruulis subministrant. Fiunt per hanc intel-
ligentiam sancti spiritus iam capaces. Denique id ip-
sum sequens sermo subiecit, dicens: *Os meum aperui &
attraxi spiritum, quia mandata tua concupiscebam.*)
Non de hoc vtique humani corporis ore dixit, quod
per labia concluditur ac patet. Nam spiritum offi-
cio narium magis quàm oris haurimus. Laboriosius
autem auditu auris in animam transfunditur: absolu-

A tus verò per naturalem cursum famulatu atque offi-
cio narium commeat. Sed os scriptura non labiorum
tantum, sed & cordis solita est nũcupare. Corde enim
per fidem patente, & per desiderium ad hauriendum
hiante intelligentia doctrinæ cœlestis accipitur. Non
animæ hoc, sed cordis officiũ est. Apostolus enim ait: 1. Cor. 5.
Animalis enim homo non percipit quæ sunt spiritus. 2. Cor. 3.
Stultitia enim est ei. Et idem doctor gentium ait: Lex
enim non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cor-
dis carnalibus. Hoc ergo os suum propheta pandens,
attraxit spiritum. Non enim vltro ingruit, expetendus
est, attrahendus est: & infantium modo tanquam lac
innocens hauriendum. Ideo autem propheta os ape- Psal. 80.
B ruit, quia meminerit sibi in psalmo altero dictum: Di-
lata os tuum, & adimplebo illud. Et in lege scriptum
sit: Describe hæc in latitudine cordis tui. Corde enim
Dei prædicatio, non ore suscipitur. Et secundũ Euã-
gelicam prædicationem, verbum Dei ex corde malus
abripit: quod vltra mel & fauum iustum in ore dele-
ctat. Vt enim per os in alimoniam corporis cibos su-
mimus, ita per cor ad viuificandam animam escas do-
ctrinæ cœlestis accipimus: quæ nisi amplificato & pa-
tente corde attracta quodam modo fuerint, non iuua-
bunt. Sequitur deinde: *Respice in me, & miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum.*) Ad id quod
dixerat, respice in me, mox addidit, Et miserere mei.
C Scit enim Dominum etiam in vltionem impiorũ pœ-
námque respicere. Respexit enim, vt scriptum est, su- Ex. 14.
per castra Aegyptiorum, & colligauit axes curruum
eorum. Et rursum: Respexit Dominus super Sodomã
& Gomorram Respexit verò non ad pœnam, sed etiã
ad terrorem, cùm dicitur: Aspicies in terram, & facies Psal. 103.
eam tremere. Propheta ergo non solitarium hoc orat,
vt in se Deus respiciat, sed cum miseratione respiciat:
neque cum miseratione tantum, sed secundum iudi-
cium diligentium nomen eius. Est quidem ex bonita-
te Dei misericordia, sed promerenda est hæc à nobis
studio innocenti: vt in nos respiciat, qualiter respexit
in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Iacob, qua-
D liter in Ioseph, qualiter in Iob, qualiter in Mosen. Scit
enim ad hæc misericordiæ suæ opera Deum solere re- Psal. 101.
spicere, cũ dicitur: Deus de cœlo respexit in terram,
vt audiret gemitum vinculatorum, & solueret filios
interemptorum. Et rursum: Respexit super filios pau-
perum, & non spreuit deprecationem meam. Secundũ
ergo hoc iudicium timentium Deum orat vt Deus su-
per se respiciat & misereatur: vt si ieiunantem videt, si
miserantem contuetur, si pium ac religiosum in omni
opere conspicit, tunc secundum iudicium eorum qui
diligũt nomen suum ipse quoque Dei miseratione sit
dignus. Dehinc sequitur: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, ac ne dominetur mei omnis iniustitia.*) In-
E cedit quidem propheta ex voluntate sua iustitiæ gres-
sib⁹: sed scit vndique sibi iniustitiæ dominationes im-
minere. Superius orauerat, vt in se Deus respiceret, ac
misereretur secundum eos qui diligunt nomen suum.
Misericordiæ autem quam orat hunc fructũ esse sen-
tit, vt gressus sui dirigantur, non secundum seculi vias,
non secundum humanam gloriam, non secundû cor-
poris voluptates: sed secũdum eloquium Dei. Si nihil
impedimenti vsquam occurreret, si aduersantes sibi
non vndique adessent: suis ipse viribus in ea quæ agere
vellet confirmaretur. Sed vbi insidiæ sunt, vbi bellum
est, opus est potioris auxilio: vt non in se dominetur
omnis iniustitia. Nõ vt à se absit, sed ne dominetur sui
orat. Scit per tentationes ad gloriam perueniri. Memi-

nit Abraham & peregrinationis iniuria, & amittendæ vxoris metu, & per immolãdi filij dolorem fuisse tentatum. Scit Iob omni tentationum esse militia perfunctum. Recolit Ioseph cùm à fratribus venditur, cùm à domini sui coniuge ad adulterium compellitur, cũ carcere pœnæ reseruatur, gloriam maximæ fidei per hæc iniustitiæ tentamenta meruisse. Dominationem iniustitiæ propheta metuit, tentationem vero eius nõ recusat. Dirigẽdos autem esse à Domino gressus suos secundum eloquia sua meminit: ne iniquitas qua tentatur, potestatem possit habere dominandi. Post quæ id consequitur: *Redime me à calumnijs hominum, ut custodiam praecepta tua.*)

1. Cor. 10. Humana tentatio grauis non est, Apostolo dicente: Tentatio autem non apprehendat vos, nisi humana. Sed calumnia grauis est. Calumnia autem est, vel cùm bono operi facinoris mali nomen adscribitur: vel cum specię blandiente internæ malitiæ virus occulitur. Neque enim eius directæ maleuolentiæ opus est: sed fallax & subdolum, & sub specie bonæ voluntatis maliciæ operatione desæuiẽs. Et difficile est cauere à talibus, qui sub nomine fratrũ inimici sunt, sub nomine amicorum hostes sunt, sub filiorũ specie parricidæ sunt, sub specie vnanimitatis coniugũ ineuitabile malum sunt. Abel iustum Caim scelestus per familiaritatem fratris occidit. Noen Deo probatum Cham filius eius irrisit. Esau Iacob exulem esse paterna domo fecit: validissimum præliatorem diaboli Iob, sola vxor eius tentauit inflectere. Hunc ipsum sanctum prophetam quoties calumniæ hominũ fefellerunt? Quoties Sauli proditus est? Quoties quibus in locis ageret, nũciatum est? Vbique ei calumniantium insidiæ affuerunt.

Math. 18. Nouit hęc Dominus, domesticæ calumniæ scandala grauissimum solere fidei excidium afferre, dicens: Quod si oculus tuus dexter scãdalizat te, & si pes dexter, aut manus scandalizat te: erue & abcide abs te. Non de membris corporũ hic locutus est, cum scandala nec pes, nec manus possit afferre: sed de coniunctissimis nobis ac maximè necessarijs membris, quia omnes vnum corpus sumus in Christo. Hæc iubet, ne domesticis calumnijs ac scãdalis penes nos manentibus aliqua nobis vitiorum labes adhæreat. Ergo propheta si ab his redemptus esset, custoditurũ se pręcepta Dei pollicetur: quia istæ domesticorum omniũ calumniæ impedimentum fidei frequenter afferrent. Dehinc sequitur: *Faciem tuam illumina super seruũ tuũ, & doce me iustificationes tuas.*) Vultus Domini quidem est super facientes mala, vt expugnet de terra memoriam eorum. Sed sicut Deus respicit ad pœnam, respicit & ad misericordiam: ita & vultum suũ ad vtrunq; deflectit. Sed hãc faciem Domini ad illuminationem suam propheta orat. Ex maiestate enim & vultu vidẽtis nos Dei, lumẽ accipit: & deflexus in nos misericordiæ suæ vultus, ad gratiam spiritualis virtutis irradiat. Vel certè cùm iudicij dies aderit, cùm visibilis nobis in gloria paternæ maiestatis assistet: tunc nos faciei suę lumine illuminabit. Vt enim quædam metalla atque gemmæ naturæ suæ fulgorem in ea quæ sibi proxima sunt, refundunt, & æmulantem speciem ex intima sui specie præstant: & vt Moses ex contemplatione gloriæ Dei lumen accepit, ita vt honorem gloriæ suæ populus sustinere non posset: sic & propheta seruũ Dei se illuminari precatur, & iustificationes Dei doceri, vt à se non ex parte, neque per legis vmbram, sed facie ad faciem, & spirituali cõtemplatione cernatur. Dehinc sequitur: *Exitus aquarum transierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.*) Conscius peccatorum veterum, vt historia ipsa docetur, licet toto corde se direxerit: tamen quia & peccati sui dolorẽ antè re ipsa iam scripserit, tunc cùm Nathan propheta arguente crimẽ suum recognouit & fleuit: nunc quoque non desinit veræ pœnitentiæ lachrymis facti veteris crimen abluere, dicens: Exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lachrymarum suarum, fontes fluminũ esse transgressos. Hæc enim pœnitẽtiæ vox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere: & per hanc confidẽtiam dicere, Lauabo per singulas noctes lectum meũ, Psal. 6. lachrymis meis stratum meũ rigabo. Hæc venia peccati est, fonte fletuum flere, & largo lachrymarũ imbre madefieri. Sed secundum rationem temporis, & fidei etiam immobilis firmitatem, dicti quoque sui tẽperauit modum. De præterito enim dixit: Quia non seruauerunt legem tuam. Confessio quidem criminis semper in tempore est: quia oporteat peccati pœnitẽtiam non desinere. Finis enim peccati interioris est tẽporis: quia vera peccati confessio est, sine intermissione temporis pœnitere. Peccati verò pœnitentia est, ab eo quod pœnitendum intellexeris destitisse. Atque ob id propheta nec confiteri peccatũ desinit, & peccatum ex præterito confitetur.

Zade.

Iustus es Domine.) Indefessa & perseueranti fide necessarium est, vt immobilis in nobis & inconcussa confessio sit: ne vel aliqua tẽporum iniuria, aut persecutionum dolore commoti, deuotionis studium relaxemus. Sed quando morbi vexabunt, passiones & cruciatus corporum desæuient, damna defatigabunt, luctus & orbitates affligent: semper vtemur hac qua nunc propheta vsus est voce, dicens: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam, testimonia tua & veritatẽ tuam valde.*) Meminerimus enim primum, qui vniuersorum Dominus est, iustũ esse: & iudicia eius recta esse. Cur enim in suos iniquus sit? Cur in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suæ immensitas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam, genuit nos non ad originis nostræ naturæ dolorem. Si quid est quod patimur, ex iudicio bonitatis suæ accidit. Vinci diabolum patientiæ nostræ virtutibus delectatur, & probari nos per luctus & dolores & dãna desiderat: vt nihil in seruos suos seculi potestas sibi esse iuris & dominationis intelligat. Quæcunque iussit, iusta & testata & vera sunt cum augmento adiectionis: Valde enim vera sunt. Et quia rarum est horum obseruãtem esse, & difficile est inconcussam fidem inter has seculi procellas & inter humanorum vitiorum naufragia dirigere: quia si quid aduersi accidit, prona in Deũ querela est: Deum enim inter damna sua auarus accusat, Deo cum inuidia fletuum suorum orbatus irascitur, Deo iniustitiam qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur exprobrat. Vniuersorum stultissima hæc querela est, cùm iniustitiæ Deum per impatientiam impij doloris accusant: & idcirco propheta subiecit dicens: *Tabescere me fecit Zelus tuus, quia obliti sunt verborum tuorum inimici mei.*) Dei zelo ad omnia vitia nostra & crimina exanimatur propheta. Habet hanc etiam natura humana consuetudinem, vt si quando eorum quos diligimus, volũtati aduersari aliquos viderimus: zelo eius cui non paretur, vtamur. Quantus autem nobis dolor est, cùm vnum ex Dei populo effici videmus seculi ministrum, & operatoriũ

diaboli,

diaboli, & vas mortis, & materiam gehennæ? Zelo er-
go Dei irascitur, quisquis Christianum ieiunij die lu-
xuriantem conuiuijs viderit. Zelo Dei irascitur, qui
insolentem in fratres ministrósque conspexerit. Zelo
Dei irascitur, quisquis diuersari in stupris sanctificatũ
iam in Christo corpus arguerit. Zeli huius & Aposto-
los meminisse accepimus, cùm Dominus templum in-
gressus, flagello è funibus omnes vendentes & emen-
Psal. 68. tes cœpit eijcere, & eius zeli de quo scriptũ est Zelus
domus tuæ comedit me. Efficimus enim nos interdũ
templum Dei, aut domum negociationis, aut spelun-
cam latronum. Templum enim Dei secundum Apo-
stolum corpora sunt, quæ in Christo sanctificata sunt.
Et hæc eadem corpora cùm cogitamus atque agimus
stupra, cędes, furta, falsitates, rapinas, speluncam latro-
num constituimus. Cùm autem seculi negocijs, & ne-
gociationum commercijs laboramus, tunc domum
Dei domum negociationis efficimus: vt quæ orationis
sedes esse debebat, fiat vel latibulum latrocinantium,
vel domus negociationum. Hoc ergo zelo Dominus,
vt istiusmodi homines de templo eijciat, commoue-
tur. Vsi sunt & hoc zelo probabiles & accepti Deo vi-
ri. Nam & Phinees ob hunc zelum meruit iudicium
plebis æternæ. Cùm enim fornicari essent filij Israel,
& Dei zelo incitatus in pœnam eorum fuisset, tũc ait
Num. 25. Dominus: Phinees fili⁹ Eleazar filij Aaron requiesce-
re fecit animationem animæ meæ: quia zelauit zelum
meum. Sanctus ille & in cœlestem habitationẽ raptus
in corpore Helias propheta ait: Zelum zelaui, quia de-
reliquerunt te filij Israel, & prophetas tuos occiderũt:
& ego derelictus sum solus. Tenet itaque & hũc pro-
phetam zelus iste. Videt enim irreligiosas damni que-
relas, impios luctuum fletus, prophanam legis Dei ob-
liuionẽ: & idcirco hæc agentes, inimici eius sunt. Nul-
lum enim religiosis viris cum talibus esse ius amicitiæ
potest, quando declinandi detestandíque sint odio ir-
religiosorum. Nam id ipsum psalmo altero docetur,
cum dicitur: Odientes te Domine odiui, & super ini-
Psal. 138. micos tuos tabescam. Perfecto odio oderam illos.
Gen. 17. Abrahæ quoque Dominus dixit: Qui te maledixe-
rit, maledictus erit, & inimicus ero inimicis tuis, &
aduersantibus tibi aduersabor. Si Abrahæ inimici,
Deo inimici sunt: quales nobis oportet, quos Deo vi-
demus inimicos? Causam deinde affert cur eos ode-
rit, qui verborum Dei fuerint obliti: non enim sunt
inania, non terrena, non leuia. Ait enim: *Ignitum elo-
quium tuum valde, & seruus tuus dilexit illud.)* Non ex-
plicat proprietatem verbi huius Latinitatis translatio.
Quod enim nobiscum ignitum, id Græcè πεπυρωμένον
scribit: πεπυρωμένον autem id significat, quod tanquam
conflatum igne purgatũ sit. Quæcunque metalla igne
conflantur, fecem in se alienam atque inutilem non
continent. Totum quicquid in his residet, verum &
perfectum & omni vitiorum contagione purgatũ est:
vt eloquium Dei æternorum in se bonorum continẽs
fidem. Hinc illud est quod in Euãgelio Dominus ait:
Matth. 5. Iota vnum aut apex nõ præteribit ex lege, donec hæc
omnia fiant. Verum enim omnia sunt, & neque ocio-
sè, neque inutiliter cõstituta Dei verba: sed extra om-
nem ambiguitatem superfluæ inanitatis ignita: & igni-
ta vehementer, ne quid illic esse quod non perfectum
ac proprium sit existimetur. Hæc itaque diligit seruus
eius. Non solum hæc agit, sed etiam diligit: quia ope-
ratio non obedientiæ solum, sed plerunq; terroris est.
Cæterùm dilectio non nisi ex deuota mentis volunta-
te proficiscitur. Dehinc ait: *Adolescentior sum ego &*

A *contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus.)* Ex per-
sona quidem sua propheta hæc loquitur, sed compe-
tenter & nostri tẽporis populo: & quatenus id Dauid
de se dixisse credatur, absolutè ostẽditur. Samuel enim
propheta venire ad Iesse domum à Deo missus est, vt
vnum ex filijs eius in regem vngeret. Quò cum venis-
set, adesse omnes filios Iesse iubet. Vidit deinde natu
maiorem, specie pulchrum, habitu & proceritate emi-
nentem: sed responso ita monetur: Ne inspexeris pul- *1. Reg. 16.*
chritudinem eius ac magnitudinem quia non ita vi-
det homo vt Deus. Homo enim in facie videt, Deus
autem in corde. Adest secundus, adest tertius, adsunt
& omnes, quos tunc Iesse præsentes habebat: sed nul-
B lus de præsentibus extitit qui placeret. Verum quia
propheta Samuel sciret non mendacem eum, qui se
adesse iussisset, & ex ijs qui præsentes erant intellige-
ret nullum à Deo esse electum: Iesse ait: Nunquid est
tibi adhuc filius? Qui respõdit: Est mihi modicus, quẽ
dereliqui in pastorali. Ergo electus à spiritu sancto, &
vnctus in regem: & ex iuniore atque contempto glo-
riam & prophetæ & regis accepit. Ad populum verò,
qui & iunior est, & antè contemptus est, hæc ita perti-
nent. Erat enim in vicijs seculi, erat in agresti ac rusti-
ca ruinosi & terreni corporis domo. Sed hic iustifica-
tionum Dei non obliuiscitur: hic reprobato populo
seniore iunior in hæreditatem familiæ eligitur. Emit
C enim Iacob primogenita Esau, quæ sibi tanquam mo-
riturus inutilia existimauit. Scit has populus iunior na-
tiuitatis suæ primitias æternas, nec morte intercipi pos-
se. Has igitur non obliuiscitur, quas senior & despera-
uit & vendidit. Denique id ipsum sequenti versu do-
cet: *Iustitia tua in æternum, & lex tua veritas.)* Has iu-
stitias non cogitauit populus ex Aegypto progressus:
cui mare atuit, cui columna nubis de die, nocte autem
columna ignis famulata est; cui manna matutinũ cœ-
lum subministrauit, cui vigintiseptem regna cesserũt,
cui Iordanis stetit aridus, cui muri Hiericho ad sonitũ
exercitus, & arcæ testamenti circuitũ concidêre. Has
iusticias scit populus qui est iunior, æternas. Has quia
D æternas sciret, emit fide: has quia moriturum se crede-
ret senior, distraxit infidelitate. Populo enim iuniori
lex veritas est. Nam verè ab eo circumcisio cordis per
Iesum iteratur ad vitã, verè per mare huius seculi trã-
sit in promissam sibi terrã, verè cœleste manna sumit
æternum, verè in Iordane lætatur renatus, verè pascha
agni sanguine liberãdus immolat, verè in azymis syn-
ceritatis epulatur, fermentóque malitię purgatur. Iam
non legis ei vmbra, sed veritas est. Scit autem ob hanc
veritatis confessionem multis se persecutionibus hic
iunior vrgeri. Hinc enim sunt in toto orbe terrarum
beata fidelium confessorum & sancta martyria. Hinc
plures patrimonijs expoliati, exilijs dispersi, vincti, cæ-
E si, vsti, necati: sed fideli semper mandatorum medita-
tione, omnia quæcunque ingruerunt cõfirmante fidei
virtute vicerunt. Et ideo ait: *Tribulatio & angustia in-
uenerunt me, mandata autem tua meditatio mea est.* Vrgeãt
licet pugnæ, intententur exilia, proscriptiones adhi-
beantur, mortes non dico inferantur, sed cum pœnarũ
ingenijs innouentur: vox tamen ea esse semper fidelis
viri debet: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mã-
data autem tua meditatio mea est. Non vi occupan-
te, non obliuione temporis subrepente, meditationem
à nobis mandatorum abesse conuenit. Dehinc ait:
*Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi
eorum, & viuificer.)* Non contentus est, Dei testimo-
nia in præsens tantum æqua existimare & expectare.

Aequitatem eorum in æternum sperat: & per superiores tribulationes & angustias obtinere ea quæ æterna sunt nititur. Nihil æternum esse diues ille Euangelicus existimans, beatitudinem præsentẽ suam pœnali morte mutauit. Aeterna autẽ Dei testimonia Lazarus pauper expectãs, & Abrahæ sinu continetur, & miseriam vitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. Horũ intelligentiam propheta orat, donũ scilicet inter multa dona præcipuum, spiritualium gratiarũ: & per eam se viuificari deprecatur. Sicut enim nunc in præsens testimonia dei & mãdata meditatur, ita expectat æterna: & sicut viuit corporis vita, ita per intellectũ quem à Deo acceperit, vt æterna gloria viuat, expostulat.

Caph.

C*lamaui in toto corde, exaudi me Domine. &c.)* Inter multa Euangelicæ doctrinæ præcepta, silentium à nobis orandi Dominus exegit: vt taciti. & ex secreto cordis precemur, neque in eo vocis potius esset officium quàm mentis: Deo orationis nostræ secreta (quia secretorum inspector est) audiente. Ergo contrarium Euangelicis institutis videtur hoc quod ait propheta dicens: *Clamaui ex toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram.)* Sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, non vocis: & idcirco de corde clamat. Non hic elatæ vocis sonus est, neque corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mẽtis: vsque ad thronum Dei, non vocis sed fidei spiritu efferendus. Ille enim ad Deum toto corde clamat, qui magna postulat, qui cœlestia precatur, qui æterna sperat, qui innocentis timoris viuit officijs. Sic & in huius mundi exordio, iustus Abel etiam peremptus magna loquitur & clamat.

Gen. 4.

Scriptum est enim: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non humilis sanctorum querela est, nec depressa fidelium oratio est. Altũ est quod postulat, excelsum est quod spectat: clamore personum est quod precatur. Vrgebat Pharao infestis Dei populum manibus, mare rubrũ fugæ obsistebat. Conclusus vndiq; Israel, iam ad mortẽ vrgebatur: hoste proximo, mari obuio. Inter hæc nullam Mosi ad Deum vocẽ fuisse scriptura testatur. Stabat mœstus, stabat tacens: sed secreto cordis sui personans & orationis suæ fide clamãs. Vox enim istud diuina testatur, dicens: Dixit autem Dominus ad Mosen, Quid proclamas ad me? Silebat vir ille, sed oratio fidei eius clamor ad Deum. Nouit & Apostolus, hunc in viris fidelibus spiritus esse clamorem, cum dicit: Spiritus enim in cordibus nostris clamat, abba pater. Penetrat hic silentij clamor vsque ad aures Dei, sed aures non clamorem, sed fidem audiẽtes: fidem quæ non terrenas opes poscat, non gloriam inanem caducámque desideret, non quæ moritura corporis gaudia precetur. Exiguis quidẽ epistolas suas Apostolus literis scribit, & communis hæc ei elementorũ atque apicum forma est: sed nouit ingentes has esse literas suas dicẽs: Ecce qualibus vobis literis scripsi mea manu: magnitudinem sensuum, præceptorum vtilitatem, literis talibus cõprehendens. Clamat igitur propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, vt audiatur orat: & auditus hæc postulat, vt iustificationes Dei exquirat. Scit has esse occultas & latentes, & vmbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnísque rebus: clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio. Sed qui clamauit vt audiretur, & inquireret iustificationes Dei: nũc clamat vt saluus fiat, & custodiat testimonia Dei. Quantæ autem modestiæ ordinem tenuit. Non statim clamorem suum sperare ausus est proficere in salutem. Prius fuit vt auditione dignus esset, prius fuit vt iustificationes inquireret. Merenda fuit auditio, adhibenda inquisitio: & salus post ista speranda. Nos verò salutem tanquam debitum postulamus: & veluti Deo sit hanc eandem præstare necesse primis ab eo precibus oramus: atque vtinã cordis clamore loqueremur. Labia tantum nostra, sensu peregrinante quod nesciunt murmurant: & officium corporis mens in res alias occupata non sequitur. Propheta verò cum post tot præcedentes preces antea vt saluus esset orasset: salutis ipsius stipendium docet, dicens: Et custodiam mandata tua. Hæc fidei nostræ militia est, custodire mandata: & secreto fidelissimo hunc thesaurum depositi & cõmendati nobis præcepti reseruare. Qui vero clamauit, & testimonia Dei, id est, sub testibus cœlo ac terra & angelis scripta custoditurum se professus est: addidit adhuc & meritum obtinendæ salutis dicens: *Præueni in maturitate & clamaui, in verba tua semper speraui.)* Non expectauit infirmam à vitijs senectutem: neque deferuescentibus longo vsu luxuriæ æstibus frigidæ ætatis tempus elegit: sed maturitatem omnem fide & religione præuenit, vincens per continentiam lasciuientes annos, & senectutis maturitatem modestæ & castæ adolescentiæ tranquillitatè præueniens. Et prophetæ clamor est sperantis in Dei verba: non aliquando, sed semper. Finis enim nullus est spei nostræ: sed in cœlestes res semper extenditur, & in æterna Dei promissa procedit. Nullum tempus vacuum habet, nullũ ociosum. Denique id sequitur: *Et præuenerunt oculi mei diluculo, vt meditarer eloquia tua.)* Qui in maturitate clamorem præuenerat, nunc ipsos dies meditationibus præuenit: vigilat ille diluculo, non expectat vt grauatos somno oculos lux infusa proturbet. Vigilat ille, & ipsum redeuntem lucis ortũ orationibus operitur: nunc prophetarum dictis occupatus, nunc psalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharum & sanctorum gestis negociosus, omne eloquiũ Dei in omni tempore & assiduitate meditatus. Dehinc sequitur: *Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam Domine, secundum iudicium tuum viuifica me.)* Discamus modestiam ex tot dictis prophetæ superioribus, clamore cordis, iustificationum inquisitione, custodia testimoniorum Dei, & continentia iuuentutis, & antelucanæ meditationis vigilijs: per hæc omnem in misericordia Dei spem reponentes. Postremò audiri vocem suam secundum misericordiam rogat, & misericordiam secundum iudicium Dei postulat. Nos si semel ieiunamus, satisfecisse nos arbitramur: si aliquid ex horreo domesticarum facultatũ inopi damus, impleuisse nos iustitiam credimus. Ieiunãtes vt aut placeamus hominibus, aut corpora cibis fessa releuemus, & inter ipsa ieiunia, stupra, iniurias, odia, cogitantes, donantes autem exiguum nescio quid, dum pulsantem fores nostras inopem non sustinemus, aut dum bonitatis famã inani & ociosa hominum opinione sectamur: & deberi nobis vt audiamur existimamus. Sed totum de Deo propheta sperat, totum ex misericordia eius expectat. In operibus quidem bonitatis totius ipse perfectus est: sed satis esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi secundum miserationes Dei & iudicia misericordiam consequatur. Nunquam autem ociosus est, nunquam non infestantes insectantésque proximi sunt: vita eius omnis secundũ scripturæ fidem in insidijs fuit.

Ieiunium inutile quod.

Sed

Sed & quisquis nunc placere Deo vult, displiceat impiis necesse est. Et ideo ait: *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longè facti sunt.*) Hæc quidem de se, cuius infestata fuit vndique vita dixisse creditur. Sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem nostram omnia temperauit: vt cognosceremus eos qui proximi iniuriæ fidelium fierent, à Dei lege longè abesse. Quanta enim fit in sanctis iniuriæ accessio, tanta fit ex lege Dei decessio. Cauendum autem est, ne quādo nos aduersum fratres ira commoueat, ne quando inuidia stimulet, ne quando æmulatio irritet, vt aliquid in eos irreligiosum ac fastidiosum agamus: quia iniuriæ cum assistimus, tum à lege Dei desistimus. Dehinc sequitur: *Propè es Domine, & omnia mādata tua veritas.* Alio in loco legimus: Deus appropiās ego sum, & nō Deus de longe, dicit Dominus. Non corporalibus locis Deus cōtinetur, neque finibus aut spaciis diuinæ virtutis immensitas coarctatur. Adest vbique, & totus vbiq; est: non pro parte vsquam est, sed in omnibus omnis est. Beatus Apostolus Atheniensibus philosophiæ inanitate ridiculis, pro concione respondens ait: Non lōge à nobis manentem quærimus Deum: in ipso enim viuimus, mouemur & sumus. Et spiritus Dei secundum prophetam repleuit orbem terrarum. Et rursum: Nō ne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? Nihil à Deo vacat, nihil indiget. Vbique est, modo animæ incorporalis, quæ in membris omnibus diffusa, à singulis quibusque partibus non abest. Etiam si priuata quædem ei regia in toto corpore sedes est: tamen in medullis, digitis, artubus infunditur. Iam si corruptis aliquibus corporis membris recisione erit necesse cum vsum suum eadem membra vitiis emortua non habebunt: id quod putre caducumque carnis est, sine detrimento animæ reciditur. Ipsa enim corporis nostri anima sanis & integris admixta mēbris est: & cum eadem fuerint putrida & recidēda, non sequitur. Hæc quidem superfluè diuinæ naturæ ad comparationem similitudinis conferuntur, quia incōparabile est quicquid æternum est: nec recipit configuratæ veritatis speciem, ininitiabilis diuinitatis exceptio. Sed intelligentiæ nostræ istiusmodi coaptatur exemplar: vt per id secundum cœlestium dictorum autoritatem, incorporalem & immensum Deum circunscripto huic & corporali mundo intelligeremus admixtum: vitiosis verò & per opera sua mortuis non inesse. Quin etiam adhuc cùm diuinarum atque inuisibilium rerum intellectus ex contemplatione corporalium rerum naturisque sectamur: solem videm' in quadā cœli parte prout ei cursus est, demorantem, & certe vbique protenditur, vbiq; adest: & quantus per omnia est, ita vbicunque est, tantus infunditur. Sed si in clausis domorum fenestras incidat, lumen quidem illius præsto est, sed ipsa sibi lucem eius quæ obserata sunt denegabunt. In omnibus igitur vitæ nostræ operibus circumspecti, & ad Deum patentes esse debemus. Primum vt liberis, & per innocētiam patulis cordibus nostris lumē suum dignetur infundere. Deinde vti nos in diuinitatis suæ sinu agere credamus: neq; eum abesse cùm irascimur, cum cædimus, cùm contemnimus, cùm maledicimus, cùm inebriamur, cùm libidinamur, cùm diuina & humana negligimus: maiore contumelia eius intra quem hæc agimus peccantes. Sed ad id etiam illud accedit, quia mandata sua veritas est. Nihil illic anceps, nihil dubium, totum veritatis absolutione perfectum est: quæ hoc maiore periculo negliguntur, quo magis veritatis præcepta sunt constituta. Quatenus autem id propheta cognouerit, subdidit dicens: *In initiis cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.*) Hæc licet propheta de se dicat, legem Dei ab exordio ipse cognoscens: vniuersæ ætati tamen congruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis Dei sit erudita. Qui enim statutam Adæ voluntatis legem meminit, qui ipsam illam Euæ creationem didicerit, qui maledictionem serpentis audierit, qui clausum vitæ lignum Cherubin flammeo gladio conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem scierit, qui pœnæ & in Cham & in Lamech numerum reputet, qui trāslatum Enoch, qui reseruatum Noe, qui benedictionem Sem & Iaphet, & maledictionem Cain, Abraham electum, Isaac promissum, Iacob prælatum, Ioseph venditum, sanctificatum Iudam, Mosen nutritum, eruditum, & post ingentia latæ legis sacramenta in verbo Dei mortuum, & Iesum diuisorem promissæ terræ, & autorem iteratæ circumcisionis intelliget: profecto vti prophetæ voce poterit: In principio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. In omnium enim superius memoratorum virorum vita atque gestis æternorum bonorum spes continetur: & per eos ad doctrinam Euangelicæ prædicationis imbuimur. Sed quæ fundata sunt, in ædificationem futuræ domus præparantur. Aedificamur enim secundum beatum Paulum super fundamentum Prophetarum & Apostolorū, in quibus testimonia Dei fundata sunt in æternum, vbi extruitur cœlestis illa & regia ciuitas sancta Hierusalem: quæ domus angelorum frequentia, & electorum primitiuorum est, cuius fundamenta sunt viui lapides præciosæque gemmæ in Christo viuentes, resurgentes, regnantes, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Hier. 23.

Act. 17.

Hier. 23.

Vt anima in mēbris, ita Deus vbique.

Res.

Vide humilitatem meam, & eripe me, &c.) Multa quidem nobis atque magna sanctus propheta fidei confessionisque suæ toto in psalmo proposuit exempla: per quæ formā seipsum cæteris credendi, agendi, intelligendi, ignorandi, sperandi, prædicandi constituit, Euangelicum virum perfectæ legis obseruatione consummans. Et quanquam omnia quæ vel diuinæ voluntati placita, vel humanæ spei proposita sunt agat, aut testetur, aut speret: meminit tamen in quo obseruantiæ genere mandatorum omnium caput & summa consistat, sciteque quid à Domino suo etiam ipsis quibus committēdæ claues cœlorum erant, Apostolis quæreretur.

Namque cùm inter se opinionibus ac studiis dissiderent, sibique singuli principatum humana contentione præsumerent, dum præstantiorem se cæteris vnusquisque esse aut optat aut poscit: Dominus meriti huius ac nominis præmium vnde petendum esset ostendens ait: Qui vult esse ex vobis maior, fiat omnium minimus. Omnis enim qui se humiliauerit exaltabitur, & qui se exaltauerit humiliabitur. In humilitate scilicet docuit omnia fidei nomina & præmia contineri. Vtilissimum itaque est obedientes diuinis præceptis omnem intra se ipsos humanæ insolentiæ ac petulantiæ inanitatem fractam, protritamque cohibere: seseque & magnificentia & miseratione reputata intra humilitatis modestiam cōtinere. Ob quod hic noster sanctus & rex & propheta Deo ac Domino suo secundum carnem in seminis sui originem deputatus

Mar. 10.

inter has seculi insestationes ac spiritualium nequitia-
rum pugnas sola ac tali ad Deum precationis suæ am-
bitione proclamat: *Vide humilitatem meam & eripe me,
quia legem tuam non sum oblitus.*) Non regni opes, non
spiritum prophetiæ, non alia aliqua humanæ iactantiæ
nomina conspici in se, sed humilitatem precatur. Non
enim aduersum sectantes se armis belli resistit, nec hu-
manæ indignationis impatiens rapit ad vltionem suam
Rom. 12. & potentiæ tempus & regni. Sed sciens hanc diuinæ
voluntatis esse sententiam: Mihi vindictam, & ego re-
tribuam, dicit Dominus, non obliuiscitur legis Dei in
humilitate retinenda: sed eripi se ob id quia sit humilis
deprecatur, memoriam legis Dei in humilitatis con- B
seruatione esse declarans. Reseruans itaque omnia iu-
dicio diuino, & eripi se ob humilitatis meritum depo-
scens, qui in nullo aduersum Dei constitutiones, ad-
uersum odia humana, aduersum præsentium mode-
stiarum patientiam moueretur, nihilque in hoc nunc
seculo sibi de his iudicandum esse decerneret: conse-
quenter hæc addidit: *Iudica iudicium meum & redime
me, propter eloquium tuum viuifica me.*) Magnæ ac secu-
ræ conscientię vox est, iudicij sui iudicium postulare:
vt ad id quod statutum à se sibique complacitum est,
etiam diuinæ sententiæ examen exoptet. Non hic aut
alios aut seipsum diiudicans corrupti sensus opinione
deflectitur: neque à veri iudicio, ira, aut gratia, aut C
Matth. 13. odio, aut amore decidit: non ignarus huius Euange-
1. Cor. 2. lici mandati: Quo enim iudicio iudicaueritis, indica-
bitur de vobis. Sed ne ille quidem iudicij sui iudicium
pertimescit, qui ait: Ego autem non iudicaui quicquã
scire me, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum.
In hac igitur iudicij sui securitate propheta tẽpus re-
demptionis expectans, redimi se & propter eloquia
Dei viuificari precatur. Venundati sub peccato, per
redemptionem & iustificationem in sanguine Domi-
ni liberamur. Hoc legislatio, hoc omnes spiritus pro-
pheriæ, hoc patriarcharum spes, hoc angelorum vo-
ces, hoc toto in seculi tempore diuini eloquij sermo
testatus est: ob quod redimi ac viuificari se depreca- D
tur. Sed hæc eadem eloquia Dei vt piis spebus vitam
redemptionemque denunciant, ita impiis non relin-
quunt. Nam expectationem prophetæ hæc de pecca-
toribus mox sequuntur. *Longe est à peccatoribus salus,
quoniam iustificationes tuas non exquisierunt.*) Non habet
veniam ignoratio voluntatis: quia sub scientiæ facul-
tate nescire, repudiatæ magis quàm non repertæ scien-
tiæ est reatus. Ob id enim longè à peccatoribus salus,
quia non exquisierint iustificationes Dei. Nam vtiq;
non ob aliud consignatæ literis manent: quàm vt ad
vniuersorum scientiam notionemque defluerent. Sed
sciens propheta cùm à peccatoribus non exquirenti-
Ephe. 2. bus iudicia Dei salus longè sit, iuxta tamen Dominum E
esse his qui recto sunt corde, secundum etiam illud
Apostoli: vos qui eratis longe, facti estis propè: ne &
ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum
Dex expetit: non ignorans quantum in his sacramen-
tum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigu-
rationum æternarum in rebus præsentibus notiones.
In Hebræo scilicet sex tantum annis seruiente & post
hoc idem sexennij tempus, & terra omni in ocium re-
Iubileum. linquenda & fructibus etiam bestiis deputadis. In Iu-
bilei quoque anni, id est, quinquagesimi lege, per quã
& laxatis pactionibus debitorum, & agris omnibus ad
dominorum si qui fortè venissent iura redeuntibus,
noua & cœlestis rerum omnium & remissio & refor-
matio prænunciatur. Et quia ab his qui non ista ex-

A quisierint, salus longè est: totus in exquirẽdis his pro-
pheta detentus, & diuinæ atque æternæ misericordiæ
iustificationes in speculo contemplans subiecit: *Mise-
rationes tuæ multæ Domine valde, secundum iudicia tua vi-
uifica me.*) Valde itaque multæ sunt miserationes Dei:
modum enim humanæ opinionis excedunt. Sed cõfi-
dentem in his prophetam ac se viuificãdum in Dei iu-
diciis sperantem, multorum extrinsecus odia & inse-
ctationes fatigant. Verum misericordiarum eius (qua-
rum secundum eundem prophetam non est numerus)
non immemor, à testimoniis eius non declinauit. Se-
quitur enim: *Multi qui persequuntur me & tribulant me,
B de testimoniis tuis non declinaui.*) Non impellitur, non
mouetur: & cum multi persequantur, ne declinat qui-
dem. Sed qui in mandatis Dei permanet, vt ab inse-
ctantibus impelli deflectique non possit, habet quod
se graui dolore perturbet, se etiam vsque ad tabem li-
quescentis quodam modo animæ dissoluat: cùm se à
testimoniis Dei non declinante, alij à Dei timore de-
sciscunt, & susceptam legis fidem pactionemque cor-
rumpunt. Hos habet æstus, has tantum defatigationes
sentit propheta, cum dicit: *Vidi non seruantes pactum,
& tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.*) Consi-
gnati testamenti Israel hæres nuncupatus est, & audi-
ta de monte Domini voce respõdit: Omnia quæcun- Exo 24.
C que dixit Deus & audiemus & faciemus. At verò vbi
deos alienos adorauit, vbi omnium se scelerum vitiis
cõtaminauit: pactum & auditæ nuncupationis & pro-
fessæ obseruationis amisit. Eloquia enim Dei non cu-
stodierunt: quæ se esse facturos audituros que respon-
derant. Nec noua prophetæ huius super prę uaricatio-
ne populi vox tabescit: quippe cum & Dominum ip-
sum ad impietatem Hierusalem illachrymasse nosca-
mus, & ex doctrina eadem super impœnitentes Apo-
stolus fleat, & insuper ipse siquis scandalizetur vratur.
Sed qui dolet super non seruantes pactum, atque tabe-
scit: mandatorum in se Dei non refugit examen. Dicit
enim: *Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine in tua
D misericordia viuifica me.*) Parum prophetæ est, per me-
tum explere mandata: sed ea magis diligit, quia extra
necessitatem timoris sit dilectionis operatio. Et quan-
quam amor legis potior quàm metus sit: non tamen
ita sui fidens est, vt non magis viuificari se per miseri-
cordiam Dei deprecetur. Non nunc se ille viuere pu-
tat: sed vitam exempto hoc mortali corpore & absor-
pto in gloriam immortalitatis expectat. Scit sibi hoc
iam in exordio creationis suæ promissum, cum à Deo
dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & simi- Gene. 1.
litudinem nostram. Hoc super homine principium
vocis est Dei: cum ad imaginem interminatæ æterni-
tatis originis nostræ exordium conderetur. Certus
E ergo se vita illa atque imagine Dei esse victurum, ait:
*Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia
iudicia iusticiæ tuæ.*)

Verba Dei cœlo & terra prætereunte non trãseunt.
Quæcunque de labiis eius effusa sunt, non irrita sunt:
æternæ sunt iustificationes & æterna iustitia est. Prin-
cipium ergo verborum Dei veritas est: neque de se,
id est de hominis creatione, vllum alium anteriorem
Dei scit esse sermonem, vt secundum imaginem ac si-
militudinem fieret. Hæc itaque indemutandæ veri-
tatis est constitutio: sic in principio verborum Dei
veritas est, vt nouus homo regeneratus in Christo,
viuat deinceps secundum æterni Dei, id est, cœlestis
Adæ imaginem iam æternus. Λόγια

Sin.

Sin.

P*Rincipes persecuti sunt me gratis, &c.* Grauia quidem propbeta Dauid, & regis Saul & principum populi odia & insectationes sustinuit: quia piæ conscientiæ constantiam ferre impietas professa non potuit. Sed conformans Euangelicum Deo atque Apostolicum virum, non ignarus est Euãgelici sermonis, quo ait: Tradẽt enim *Math. 10.* vos & flagellabunt in Synagogis, & stabitis ante reges & potestates in testimonium illis & gentibus. Quio etiam constantiam prædicationis infmnans, & con- B fessionis gloriam docens, antea eos fuerat adhortatus: *Ibidem.* Omnis qui confitetur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui est in cœlis: qui autem negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo qui est in cœlis. Siue igitur dedicatus ex lege, siue etiam in Euangelij gloriam præparatus, qui neque Saul populoque eius causam insectanti se reliquisset, & per multa principum & gentiũ odia sciret cœlorum regnum seculo nunciandum: cõfidenter hæc Deo loquitur: *Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meũ.*) Metuit enim negari, si negaret. Sed cum beatæ hnius insectationis *Math. 5.* præmia non ignoret, Domino dicente: Beati estis cùm vos persequẽtur, & dicent omne malum aduersus vos C propter iustitiam: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlo: post principum odia, formidinem verborum Dei ita consequentibus temperauit: *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.*) Fuit ergo formidinis ne persecutionibus principum aut indigne subderetur, aut cederet: quia & causam odiorum præbuisse, non sancti est, & Dei gratiam metu seculi amisisse sine venia est. Sed spolia inuenisse victoris est. Certè ea ex se præbuisse iam victi est. Cum his itaque insectationibus propheta non frangitur, & odia principum fide vincit: refert quædã impietatis spolia de victis. Scit enim secundum Euangelium ligatum esse in domo sua fortem, & armis suæ D potestatis exutum, diripienda iam de se fidelibus spolia præbuisse. Lætatur ergo nunc in eloquiis Dei, tanquam qui multa spolia inueniat: cum fracta impiorum potestate & victor fide permanens, omnibus eos armis seu impietatis seu crudelitatis exuerit. Sed hnius lætitiæ affectus nõ inest, nisi & in diuinæ legis dilectione, & in execratione iniquitatis. Quia neque defugere quisquam nisi quod odit optabit, neque nisi quod diligit obtinere nitatur. Lætatus ergo tanquam super spolia multa, subiecit: *Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.*) Iniquitatem ergo odit, & diligit Dei legem. Sed diligẽs Dei legem, oon in his tantum quę per obedientiam legis explentur in- E tentus est: ad aliquid autem se aliud necesse est per opus legis extendat. Et quo præterea in officio sit audiamus: *Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.*) Sanctus propheta primum, quod agit, diligit, *Allegoria.* opus scilicet legis: quia vitiorum omnium & vsus reciditur, & voluntas. Sed postea iudicia iusticiæ Dei laudat. Hæc enim, vt sæpe admonuimus, plus significant quàm agunt, dum gesta ipsa notionem nobis ęternæ dispositionis insinuant: vt sabbati requies, vt Hebræus puer, vt terra quæ ociatur, vt annus quinquagesimus, sub imagine sacramentorum non parui esse momenti intelliguntur. Hoc ergo in die septies laudatur. Ac non ambiguum est, cur laudis hic numerus sit. Hæc enim eadem, vel in die, vel in puero, vel in terra, A vel in anno atque annis, sub sanctificatione huius numeri contioentur: cùm vsque ad illam quinquagesimæ æternam requiem, quod est sabbata sabbatorum, septenus numerus expleatur. Multa de numeri huius sanctificatione fiunt cognita: vt ipsa dierum constitutio, vt angelorum throno Dei adstantium electio, vt spiritualium potestatum & requiescentium gratiarum in Domino plenitudo. Certè iudicia iusticiæ Dei hoc in numero laudari à propheta conuenit: per quem & in quo earundem iustificationum virtus & constitutio continetur. Non alius autem nunc prædicationis propheticæ ordo est quàm fidei. Nam & tollerantia per- B secutionum, & formido verborum, & læócia eloquij, & odium iniquitatis, & amor legis, & laudatio iustitiæ, & omne omnino, si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantum præcepti obseruatione concluditur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Hoc holocaustis, hoc sacrificiis omnibus maius est, vnum atque idem sibi meminisse cum alio corpus esse, qui Christi est, & vt corpus suum, id est, vt seipsum amare qui proximus sit. Seqnitur enim: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*) Apostolus nõ quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans, carne se abstenturum in seculo, ne fratrem scandalizet, professus est. Adeò perfectæ charitatis & pacis tenuit affectum C vt ab ipso vitæ communis vsu dum modo causam offensionis absciderent temperaret. Pax ergo retinenda est: & non quid vnicuique, sed quid vniuersitati congruat expendendum est: quia secundum Euangelium, vtilius sit in vitam non venisse, quàm scandalum minimis intulisse. In his itaque pacis charitatisque præceptis manens propheta, Euangelicæ spei desiderio detentus est. Scit enim in quo vel quis finis sit testis, tùm ait: *Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua feci.*) Salutaris Iesus est. Hæc enunciatio ex Hebræo nominis. Hoc ad Ioseph angelus est locutus. Hoc Simeon exinde in pace remittendus agnouit. Hoc reddita nobis per eum salus edocet. In eo autem mandata D Dei se profitetur fecisse, quòd salutare Domini expectet: declarans omnia legis mandata aduentu Dei vnigeniti contineri. Testimonia quoque Dei custodiuit, vehementerque dilexit, dicens: *Custodiuit anima mea testimonea tua, & dilexit ea vehementer. Custodiui mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*) Agẽs propheta sub iudice & scrutatore cordium Deo, in custodia mãdatorum testimoniorumque Dei permanet: non vias seculi, neque vias vitiorum & impietatis incedit. Nam quodcuoque vitæ suæ iter egerit, à Deo tam probabile tamque innocens agit, vt cõspectu Dei digunm fit: Deo ipsas cogitationes cordiũ motusque noscente, & neque conspectu eius qui im- E mundo sit corde condigno. Fidelis enim in cœlo testis bæc dixit, Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculocum. Amen.

Tau.

A*Ppropiet oratio mea in conspectu tuo Domine, &c.*) Finem sumit secundum literam psalmus. Nam omnibus io his quæ sancto viro erant propria iuxta Hebraicorum elementorum ordinem comprebensis: nunc propheta vt oratio eius Deo sit proxima deprecatur:

Appropiet oratio mea in conspectu tuo Domine, secundũ eloquium tuum da mihi intellectum.)

Multa sunt quæ toto psalmo orauit ad Dominum. Sed quia eloquia Dei plurimum in se obscuritatis

per rerum cœlestium sacramenta complexa sunt: nunc maxime vt intellectu huius eloquij Dei sit dign⁹ precatur. Ac primum ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri conspectui Dei orationem suam poposcit. Sequens iam per gradum altioris profectus postulatio eius iteratur, cum ait: *Intret postulatio mea in conspectu tuo Domine. secundum eloquium tuum eripe me.)* Appropinquãtis orationis ad conspectum Dei hic fuit ordo, vt cùm cœpisset esse proxima, introiret: & iam eloquio, Dei intellecto, eripi se secundum idipsum eloquium Dei precaretur. Nõ enim primum ibi est intellectus, vbi salus est: sed intelligentia adepta, salus est obtinẽda. Et qui hæc eadem per spiritum prophe- B tiæ, vel futurarum rerum vmbra, sub quadam veri tãquam de speculo imagine antelata, vel sub diuinorum verborum occulta profundaque ratione spiritu prophetiæ magis quàm intelligentiæ humanæ sensu proferebantur: adiecit, *Eructabunt labia mea hymnum, cùm docueris me iustificationes tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua æquitas.)* Omne prophetæ eloquium sub eructandi significatione meminimus ostendi, cùm dicitur: Eructauit cor meum verbum bonum. Vel illud: Eructabo absconãdita à constitutione mundi. Vel illud: Dies diei eructat verbum.

Psal. 44.
Matth. 13.
Psal. 18.

Omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis initur ac motu: vbi ad aliquid enunciandũ mota mens C nostra id quod in affectum sibi inciderit per verba declarat. At verò vbi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per ineuntem spiritum officio oris nostri diuini sensus sermo diffunditur: illic eructatum videtur esse quod dicitur, cùm non antè cogitatione motuque percepto ad id quod pulsa sit mens loquatur: sed ignorante sensu spiritus vocem in verba distinguat. Nunc autem quamuis eructauerint labia hymnum tamen, post doctrinam iustificationũ Dei pronunciauit lingua quòd loquitur: vt rerum dictarum cum sit percepta cognitio, tùm cognitionis ipsius declaratio consequatur.

Non sunt autem ita mandata Dei ab æquitate diuersa, D vt non Deo dignum sit eorum primum intelligentiam tribuere prophetãti: tum deinde ad conscientiæ publicę notionem, prædicationis confessione clarescere. Quòd si extra bonitatem Dei sit, aut occultare quod voluerit pronunciari, aut aliud aliquid nisi cum æquitate mandare: æquitatis tamen mandatorum Dei ea summa est, vt in omnibus sint salutaria, vt hoc quod in hanc vitam venimus, cum profectu æternitatis ineamus. Nam nasci ad mortẽ, non vitæ est causa sed mortis. Et huius spei suæ fiduciam mox propheta subiecit dicens: *Fiat manus tua vt saluum me faciat, quoniam mandata tua elegi.)* Aliis gloriam seculi eligẽtibus, aliis venerationem elementorum ac dæmonum capessenti- E bus, aliis terrenas opes expetentibus: sanctus iste mandata Dei elegit. Elegit autem non naturali necessitate, sed voluntate pietatis: quia vnicuique ad id quod volet via est proposita viuendi, & appetendi atque agendi permissa libertas. Et ob id vniuscuiusque aut pœna aut præmiis afficietur electio. Sed mandatorum Domini quis esset fons ostendit, dicens: *Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est.)*

Liberum arbitrium.

Totum se iste in aduentum Iesu, id est, saluatoris extendit. Et illud quod Apostolorum beatitudini videre fuit proprium, desideriis impatientibus concupiscit. Hoc tamen ipsum, quod in lege ait, meditationem futuræ spei esse, significans, quia non ad præsentium effectum, sed ad futurorum profectum omnis A intelligitur suscipi solere meditatio. Ac meditationis istius quod præmium esset ostendit: *Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.)* Viuere se in hac vita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea, Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum: meditationem autem legis Dei ob id elegit, vt viuat. Animam suam superiore psalmo ad vitæ istius gaudia adhortatus est, cum ait: Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam Dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Placebo B Domino in regione viuorum. Has laudes Deo referre festinat, iudiciis Dei absorpta terrenę corruptionis infirmitate, ad æternitatis adiutus profectum: ob id vtique, quia elegit mandata, & concupiuit salutare Domini, & quia meditatio eius in lege Dei semper est. digno autem omni Euangelici sacramenti fine conclusit, dicens: *Erraui sicut ouis quæ periit: viuifica seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.)* Referri enim se errabundam ac perditam ouem pastoris sui humeris festinat, vt per salutare suum æternumque pastorem in cœlo angelis æterna gaudia prębeat se recepta. Filius enim hominis venit saluare quod perierat, missus ad oues perditas domus Israel, Dominus Iesus C Christus, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

Psal. 50.
Psal. 114.

In canticum graduum Commentarij. Præfatio.

PSalmorum tituli, vt in plurimis ostendimus, habent proprias suas significationes, rationem & argumenta scriptorum, quæ subiacent breuissimè continentes, nosque quodam doctrinæ indicio in intelligentiæ semitam dirigentes: de quibus nunc non necesse est aliquid tractare. Tunc enim id fieri oportet, cum psalmus vnusquisq; tractabitur. Cùm enim sibi inuicẽ au- D toritatẽ præstent & psalmus & titulus, debilis erit sermo, si de aliquo eorum absq; altero dissertur. Nunc verò canticum graduum attingimus, quorum & continua & æqualis inscriptio est, atque ideo significatione conueniente titulorũ, sub vnius expositionis negocio vniuersorũ reperietur ratio esse monstrata. In plerisque psalmis multa secundum historiæ ordinẽ in superscriptionibus eorum esse ædita legimus: vt cùm fugit Dauid à facie filij sui Absalon, cùm mutauit vultũ suum coram Abimelech, cùm propter Bersabeæ ab Nathan monetur, & in reliquis sicubi gestorũ veritas ipsis psalmorum titulis continetur. Sed meminisse nos oportet, eosdẽ psalmos non idcirco omnes corporali- E ter intelligẽdos, quia bis corporaliũ negociorũ significatio antefertur: quin potius oportet nos spiritualem intelligentiã sub hac quadã gestarum rerum commemoratione sectari: de quo non est nunc tẽporis dicere, sed simplicitati legentiũ consulentes, legentẽ fuit congruum commonere. Ergo ne secundum prædictos ex pluribus titulos, hi quoq; graduum psalmi aliquid de historia contineant, vidẽdum est. In Esaiæ enim libro orante Ezechia signum ei positum prorogatæ salutis in gradibus est. Erant autẽ in domo eius gradus decẽ, quos sol vltra tẽporis sui cursum lumine suo accedẽte conscẽdit, rursumq; die mortis sui lumine descendẽte descẽdit. Sed nulla ad psalmos historiæ similitudo est, cum graduum nec numerus quidem ipse conueniat.

Allegoria non excludit sensum allegoricum.

Hoc tamen quod Ezechiæ datum est signum, manifestè

manifeste ostendit Dei lumen his quibus ob negociorum secularium merita, futuræ vitæ beatitudo impertietur accedere: illis verò quibus sit negata decedere. Esse autem in templu gradus quindecim historia nobis locuta est, dispositosque ordines consistentium, quibus quædam quasi dignitas in antecedentibus obtineretur: vt Leuitæ primum consisterent, post Israelitæ, rum proselyti, & deinceps alij. Sed quid de psalmis ante ea scriptis, ex historia posteriore præsumimus, cum si quid ex ea suscipiendum sit suscipi ita debeat, vt psalmi historiam subsequantur, nisi tamen aliquid sit ad futuram historiam prophetatum. Sed contuentes ipsam illam templi atque altaris ędificationem vmbram esse incorrupti templi & sancti speciem altaris: his quæ in eodem corporaliter præfigurata sunt intelligeremus, nisi autoritas præsumitur ex psalmis. Psalmi enim non sui tantum temporis res enunciant, neque in eas solum ætates conueniunt quibus scripti sunt, sed vniuersis qui in vitam venerint Dei sermo consulit, vniuersæ ætati ipse aptissimus ad profectum. Erat nāque illa sacerdotij lex, quam secundum legis obseruātiam in Euangelio Lucas sub Ioannis Baptistę natiuitate diligēter exposuit, neminem in sancta sanctorum ascēdere, nisi qui esset princeps sacerdotum: eundemque toto in anno vno tantum die. Quæ omnia in similitudinem antea gesta, in vno Domino nostro expleta

Matth. 5. esse & fides nostra & ipse Dominus nobis in Euangelio autor est dicens: Non veni soluere legem, sed adimplere. Apostolus quoque omnem consummationē

Rom. 10. legis in Domino Iesu Christo esse testatur dicēs: Finis

Psal. 109. enim legis Christus est. Sed & hic idem Dauid propheta æternum eum sacerdotem ducet dicens: Tu es sacerdos in æternū secundum ordinē Melchisedech. Hic enim princeps sacerdotum ingressus cœlos, sedēs ad dexteram Dei, orans ad patrem vt vbi ille esset nos quoque essemus, qui & excitauit & collocauit nos in cœlestibus: ille iam per prophetam monuerat quibus modis quibusque vitæ operationibus ascēdi posset ad

Esaia. 1. sese. Sed per Esaiam ita ait: Leuamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris è conspectu oculorum meorum. Desinite à malitiis vestris, discite bonū facere, exquirite iudicium, eripite iniuriam accipientem, iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus omnipotens. Hi sunt igitur gradus perfecti illius æternique templi, quos princeps sacerdotum facta per sanguinem suum peccatorum nostrorum propitiatione transcendit, modo terreni ex lege sacerdotis, seu gradibus in sanctorum sancta scandentis, seu litationis hostiam pro populo offerentis, ac de quindecim gradibus quidem ex superscriptione cātici iam in exordio psalmorum, tum cùm sermo de numeris hebdomadæ & ogdoadæ, quorum vnus ob sabbatum legis sit, alius ob accedētem ad sabbatum octauam, quæ & prima est Euangeliorum: sic hūc numerum conuenire, per quem eorum canticum quasi legis & Euangeliorum gradibus ad cœlestia nos & æterna conscendimus: cognoscentes: collocandos cum summo sacerdote in cœlestibus, si tamen secundum Paulum conuersatio nostra in cœlis sit. Hos gradus canticorum quæramus, per quos ascendere ad loca quæ sunt sanctorum sancta possimus. Arduus enim vsq; in ea & angusti itineris ascensus est. Gradus quindecim fuisse scimus in templo psalmos quoque graduum quindecim legimus, Numerusus est desideratę sedis illius ascensus. Forte enim, vt in templo paulatim & per gradus singulos ascēndebatur ad sancta, ita per singulos psalmorum profectus docebimur his gradibus qui cantantur ascensis, posse nos in excelsis & sanctis & æternis collocari. Plures autem sunt, qui in his psalmis totam captiuitatem populi qui in Babylonia septuaginta annis detentus est, existimant prophetatam: sed & reditum populi eiusdem cum restauratione ciuitatis amissæ, quibus nunc nō calumniamur, Neque enim ambigitur, prophetam ea quæ impietati huius populi imminerent scire potuisse. Sed quam captiuitatem populi, & cuius ciuitatis ædificationem propheta cōmemoret, ipsi psalmi nobis autores erunt, quia ita cœpti sunt.

Canticum graduum. Psal. CXIX.

AD te Domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Propheticus sermo licet communi vsu humani sermonis vtatur, tamen non eandem quæ communi sensui adiacet significantiam continet. Nam quamuis prout possumus intelligere, rerum cœlestium enunciationem tēperet: virtutem tamen significantiæ suæ moderata licet verborum electione seruauit. Cœpit enim ita: *Ad te Domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.*) De consuetudine enim fortè & pro humani sensus affectione clamor hic ad Deum prophetæ existimabitur, vt promiscuus hic dolor sit, ob quem etiam cum vociferatione Deum precetur: quia multos aut periculi metus mortisque terror aut damni anxietas, aut pecuniæ dolor, aut orbitatis telum dolorumque vulnera ad Deum vocem efferre compellunt: quanquam omnia eorum quæ accidant bonis spebus aptissima sint. Apostolus dissolui, & esse cum Christo sibi melius testatur: curam pecuniæ radicem totius malitiæ condēnat, & flendos potius viuos Euangelia dixerunt. Et quid contra hæc fidei nostræ proposito firmato loci aduersus nos seculo relinquetur, cùm Christi consortium mors acquirat, inopia pecuniæ præstet, copiam, peccatorum nostrorum abscessio spei cōmunis sit accelerata properatio? Sed si istæ non sunt, quæ ergo erunt tribulationes sub quas clametur ad Deum? Sunt planè & maximæ, trahentes nos in profundum peccati. Propheta enim hominem gradibus ad æterna scandentem ex sua persona formans, à quibus maximè malis cauere debeat docet. His namque quæ consiliorum autoritatibus, & hortationum impulsibus, & blanditiarum illecebris, nos in infernum demergunt, cùm alius nos hortatur ad honores, alius ocio, somno, gula, luxu ad pręsentē vitā detinet: alius ad falsarū religionū superstitionē deducit: ali' hortatur ad schismata, alius ad hæresim sollicitat, de quibus scriptū est: Subuertūt 1 Cor. 15.
mores bonos colloquia mala. Aduersus hęc omnia animi nostri imbecilla natura est. Circūcursant enim vndiq;, ac variis nos blandimentorū suorum aculeis cōpungunt. Ac prima illa spes vitæ est, vt irrumpentibus illis in sensum nostrum tanquam, vi, fraude, dominatu, è media tribulatione clamemus ad Deum, vt conuersio nostra ad eum, confligentibus calamitatibus totis clamoris viribus audiatur. Iam autem ipse clamor ad eum nostra erit requies, & ipsa conuersio deprecādi maxima pars ac spes est salutis. Et idcirco ait: *Ad te Domine cùm tribularer clamaui, & exaudisti me.*) Ipse Esaia. 52.
enim solitus est precantibus dicere: Ecce adsum. Et quia adest, de his quæ consequentur rogandus est: *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.*) Hæc enim sola tribulatio iustis periculosa est,

malæ adhortationis societas, & pestiferi consilij con- A
suetudo, à qua animus refrenãdus est, & aures obstru-
endæ sunt. Distinxit autem labia iniqua & linguam
dolosam. Et quidem iniquitas inuerecunda est, palam
audet, palam molitur, palam perficit. Ii sunt qui abne-
gantes Deum, nullum humanis rebus asserunt reliquũ
esse in religione Dei profectum, sed solũ hoc sibi bo-
num esse, quod luxui & corpori viuant, adimentes
Deo curam, prouidentiam, arbitrium, potestatem.
Horum ergo labia sunt iniqua. Dolosæ autem linguæ
opus fallax est, cùm per simulationem noxiam sub re-
ligionis lumine inuertat religionem, & per vitæ spe-
ciem deducat in mortem. Hæreticorum quoque ista
mendatia sunt, prophetarum dictis & Euangeliorum B
virtutibus & Apostolorum præscriptionibus menda-
tio occultatis, aliter omnia tradere & docere quàm
scripta sunt. Ab his igitur per vim misericordiam orã-
tes, & inter illorum tribulationes clamantes ad Deum
exaudiemur. Sequitur: *Quid detur tibi, aut quid appona-
tur tibi ad linguam dolosam.?)* Bene ad id quod dictum
est, Ad te Domine cùm tribularer clamaui, & exau-
disti me. Domine libera animam meam à labiis iniquis
& à lingua dolosa, subiicitur: Quid detur tibi aut quid
apponatur tibi ad linguam dolosam? vt per prophetã
impleatur quod à Domino dictum est: Ecce adsum
tibi. Tanquam in ipso puncto imprecationis hæc Do-
mini vox refertur: Et quid detur tibi, aut quid appo- C
natur tibi ad linguam dolosam? Frequenter autem in-
terrogantis Domini personam legimus & in nouo &
Gene. 3. & 4. Math. 9. & 16. in veteri testamento, vt ad Adam, Vbi es Adam? vt ad
Cain, Vbi est frater tuus? vt ad turbas cum mulier fim-
briã attigisset, Quis me tetigit? vt ad discipulos, Quẽ
dicunt homines filium hominis? vos autem quem me
dicitis? Non ille doceri vult, qui scrutans corda & re-
nes Deus est, & cogitationũ nostrarum inspector est:
sed per confessionem interrogatorum aut peccatis ve-
niam, aut fidei, honorem redditurus interrogat. Deni-
que Adam confessus, veniæ reseruatus, & glorifica-
tus in Christo est: Cain negans, maledicto diaboli ad-
æquatus est. Est enim à principio iam designatus ho- D
micida. Confessa mulier fide sanata est: respondens fi-
dem Petrus claues cœli sortitus est: Atque ita omne
spei nostræ præmium in confessione cõsistit, vt ea quę
consequi posse nos credidimus, consecuturos esse te-
stemur, & idcirco quædam à propheta interrogatio-
nis est facta conuersio, sed fidei digna consecuta res-
ponsio est. Ad id enim quod quæsitum est: Quid de-
tur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?
id est, Quid tibi aduersus falsitatem huius præsidij af-
feratur? Responsum est: *Sagittæ potentis acutæ, cum car-
bonibus desolatoriis.)* Solæ enim Domini potentes sunt
& acutæ sagittæ, quæ linguam dolosam valeant confi-
gere, habentes in se virtutem perurendæ fraudulentiæ E
atque vastandæ, de quibus in septimo psalmo ait: Sa-
gittas suas ardentibus effecit, quæ sibi vtræque conue-
niunt. Dei enim verbum omnem nequitiam configit,
& omnem sensum petulantiæ conuulnerat, & ipsum
illum vehementissimum mortis aculeum compungit.
Namque peccator cum audiat, Deũ æternum, Deum
mundi conditorem, Deum iudicem, seseque hominẽ
intelligat Deo debere quòd natus sit: quando doctri-
næ Dei telo conscientia eius errorque ferietur, cum se
igni inextinguibili separatum, vt paleas à tritico, & de-
solatum bonorũ fructuum consortio cognoscat, vren-
dum? Cuius doctrinæ per Apostolos reuerendæ, in
Psal. 63. psalmo altero meminit dicens: Sagittæ paruulorum.

A factæ sunt plagæ eorum. Has potẽtis sagittas, hos car-
bones desolationis dari sibi fidelis quisque orat, & ad
linguam dolosam expectat apponi emẽdandis his qui
tribulant, vel doctrinæ telo, vel metu pœnæ. Sed &
beatus Iob hostem suum quo confixus fuerat ignorãs,
cruciatus corporis sui & dolores sagittas Domini esse
dixit dicens: Sagittæ Domini in corpore meo sunt; *Iob. 6.*
quarum indignatio ebibit vt sanguinẽ spiritum meũ.
Et fortè has quoque vltricum pœnarum sagittas ad-
uersus labia iniqua & linguam dolosam imprecetur
propheta, quibus confixa cùm lingua dolosa, vniuer-
sa labia perurantur. Quanquam sint plures, qui spiri-
tualiter suscepta à fidelibus cœlestis doctrinæ præce-
B pta sagittas velint existimari, & carbones desolationũ
peccatorum emendationem: atque ita accipiendum
puterit carbones desolationis, quia Dominus dixerit: *Luc. 12.*
Ignem veni mittere in terram, & quid volo si iam ac-
census est? Non est autem dubium, peccatorum eum
ablutionem & remissionem attulisse, in qua ignẽ iam
accẽsum esse dixerit, quia per eum vitiorum omnium
fiat sordiumque purgatio. Accommodatur autem ad
hoc illud quod dictum ad Esaiam est, cùm per forci-
pem carbone comprehenso labia eius contacta sunt:
Ecce abstuli peccata tua, & iniquitates tuas purgaui. *Esaiæ. 6.*
Sagittam autem ipsum Deum nuncupatum in eodem *Esaiæ. 49.*
Esaia meminimus, hoc modo: Et posuit me tãquam
C sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, &
ait: Grande tibi est hoc, vocari te puerum meum. Esse
itaque intelligimus etiam hanc vtilem sagittam & po-
tentem, confixis vitiorum nostrorum aculeis, salubri
nos vulnere vtilique penetrantẽ. De qua sagitta, spõ-
sa illa in Canticis dixerit: Vulnerata dilectionis ego
sum. Sint ergo hæ sagittæ vtrumque in modum expe-
ctatæ, vel in pœna conscientiæ iniquos ac dolosos cõ-
figentes, vel in dilectorum sibi corporibus peccata &
vitia vulnerantes. Sitque vel deuastans carbo, vel pur-
gans, dummodo abnegantes Deum per pœnam absu-
mat, purget autem ad perfectam innocentiam confi-
tentes. Sed quæ ad superiora dicta sequens prophetæ
D respõsio est? *Heu me, quòd incolatus meus prolongatus est.)*
Bona non possunt videri, vere bona à nobis iudicari,
nisi expectentur. Nam quomodo fidem iudicij nostri,
nisi eorum de quibus bene iudicauerimus, efficientia
præstabimus? Bonam pudicitiam existimamus. Quis
Ergo opinionis nostræ fructus, nisi in ipsa pudicitiæ
appetitione consistet? Bona innocentia, sed nisi festi-
nantes atque exercentes eam, verè ita sentire non in-
telligemur. Mentium enim iudicia non verbis signi-
ficanda sunt, sed rebus explẽda. Conuenit igitur pro-
phetã expectantẽ post sagittas Domini, & illos carbo-
nes desolationis beati illius regni & æterni temporis
gloriã, id quod expectat desiderare. Et desiderat pla-
E ne. Neque solum desiderat, sed moras odit, & ipsam
illam non potiundi iam desiderij tãti dolet dilationem
dicẽs: Heu me, quòd incolatus meus prolongatus est.
Querelã istiusmodi à plurimis sanctis frequẽter audi-
uimus, de tarditate spei suæ, & morosa corporum dis-
solutione deflentiũ. Dñs in Euangeliis suis docuit ac-
celerationem regni cœlestis orandã: impatientẽ enim
charitatẽ esse eorum, qui amant conuenit, atque ideo
dici oportet, quod vt dicamus à Domino præcipitur:
Adueniat regnum tuum, fiat volũtas tua. Paulus bea- *Math. 6.*
tus in habitatione corporis sui congemiscit, per inco-
latum carnis peregrinari se à Deo conquerens: ex quo
contra peregrinandum in carne scit sibi esse vt ei cum
Deo incolatus sit. Sed tamen melius ei esset dissolui,

& cum

Eccle. 4. & cũ Christo esse, & Ecclesiastes ait: Et laudaui omnes qui mortui sunt, super omnes qui viuunt vsq; nũc: libera scilicet per dissolutionem corporis anima, onere atque consortio, atque etiam infirmis huius atque periculosæ carnis exuta. In hoc igitur nimiũ sibi prolixo in corpore incolatu congemiscit propheta: festinans peregrinari à terrenis, & incolere cœlestia, vt derelictis corruptibilibus atque præsentibus, cõsequatur inuisibilia & ęterna. Iob sanctus & testimonio Dei dignus, non solum corporis istius incolatu congemiscit, sed ipsam illam natiuitatis suæ diem maledicit, dicens:
Iob 3. Pereat dies ille in quo natus sum, & nox in qua dixerunt: Ecce masculus natus est. & Hieremias similiter:
Hier. 20. Maledicta dies in qua genitus sum: maledictus nun-
Hier. 1. cians patri meo & dicens: Quia natus est tibi masculus. Atqui idẽ à Domino audierat: Prius quàm te formarem in vtero noui te, & prius quàm exires de ventre sanctificaui te. Quid ergo? maledicitne cœpisse se qui ante quàm esset, & Deo cognitus est, & sanctificatus à Deo est? Absit istud. Non enim hoc in se quod sanctificatus est odit: sed ea quæ sanctificationem consecuta sunt maledicit, profectum scilicet per incremẽta corporis in has molestias corporei incolatus. Formatus enim intra matris vuluam, & per virtutem creatoris sui in substantiam animæ ad Dei imaginem figuratus: non conceptus, nec figurationis suæ ortum, sed eum qui ex incremento accessit profectum editi corporis congemiscit: in quo sibi in malis seculi & infirmitatibus carnis vitijsque viuendum sit. Iam tamen conformato in vtero, & in vulua sanctificato, specie in se originis cœlestis æterna nõ ambiguum, quin ex Dei significatione post legem mortis huius esset mansurus æternus. Sed prophetæ huius non multum longè alius affectus est, quàm Iob atque Hieremiæ: nõ enim incolatum, sed prolongatum incolatum suum queritur. Nam post prolixi hui^9 incolatus sui querelam, cõsequitur ad id quod ait: *Heu me quòd incolatus meus pro*
Cedar quid. *longatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar.*) Cedar genus est Ismaelitarum deserta incolens, cuius fines vsque ad Medos & Persas proferuntur. Cedar enim Ismahel filius fuit, Genesi testante. Primitiuus, inquit, Ismahel Nabaioth & Cedar, hi sunt nũc Saraceni nũcupati. Qui ergo psalmos istos terreno ingenio intelligendos putant, id volunt ex persona populi captiui prophetam conquestũ fuisse, quòd in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. Sed virtutem verbi non intelligentes, nec prophetæ spiritum sentientes, autoritatem nominis ad confirmationem stultæ opinionis assumunt: psalmo omnino nihil quod captiuitati populi congruat continente. Cedar enim secũdum Hebraicam linguam id est, quod nobiscum pronunciatur obscuratio. In hoc enim obscuro tenebrosóque corporum habitaculo, inuisibilis illa animarum nostrarũ confirmatio continetur, habétque hũc contagiosi incolatus sui carcerem cœlestis naturæ captiua generositas. Meminit huius tabernaculi sponsa illa in Canti-
Cant. 1. cis canticorum, dicens: Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar. Ex tabernaculi huius obscuritate confessa est se nigram: sed non abnuens quia Christi spõsa sit, se esse formosam. Omnis enim se spondens Christo, in spe iam consistit æterna. In his nos illuminari tabernaculis Dominus præ-
Math. 6. cepit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si autem lumẽ quod in te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ sunt? Et rursum: Vos filij estis lucis, non filij
1. Thes. 5. tenebrarum. Seruauit autem hanc rationem prophe-
A ta, vt cum habitantibus Cedar habitauerit, non in habitationibus. Licet enim sancti in carne viuant, tamen si habeant arma militiæ non carnalia, sed fortia Deo, cohabitabunt tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim à corpore vt Dei accolæ Rom. 8.
audient ab Apostolo: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Sic ergo habitauit, vt cohabitaret habitantibus, ostẽdens in eo quem doleat incolatu se esse peregrinum: & quia iniquorum consortium & cohabitationes habitantium in obscuritatibus odisset, quanquam de futuro iam questus esset, adhuc etiam de præterito ait: *Multum incola fuit anima mea.*) In multis scilicet tribu-
B lationibus labiorum iniquorum & linguæ dolosæ, ob quas ad Deum proclamauit. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit ostendit, dicens: *Cum odientibus pacem eram pacificus.*) Hoc proprium & dignum prophetæ est, simultates & motus naturæ alienæ voluntatis suæ pace cohibere, & insidias quasque animorum ac turbulentas affectiones omni placabilitatis modestia continere. Et hæc Dominus docuit, pacificans ipse in semet, quæ in cœlis & terra sunt: orare pro persequentibus, neminem odisse, amare inimicos. Et Aposto- Rom. 12.
lus monet: Si possibile est in vobis, cum omnibus hominibus pacẽ habeatis. Et Dominus hanc veluti præceptorum summam consignat: Pacem meam do vo-
C bis, pacem meam relinquo vobis. Ioan. 14.

Hæc igitur cõseruabit corda nostra in Christo: hæc nos patriarchis adæquabit, hæc etiam eos qui pacem oderunt, per pacem obsequẽtes in pacẽ retinebit. Sed prophetæ restat & aliud officium: doctrinam scilicet Dei vniuersis constanter ingerere, & verbũ vitæ æternæ iugiter prædicare. Non immemor quoque huius fuit ministerij. Nam ait: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*) Erat quidem pacificus cum pacis inimicis, sed prædicationem pacis ipsius oderãt pacis inimici: & ad doctrinam Dei commouebantur, quos per modestiam prophetæ silentium eius in pace cohibebat: atq; ita cum inimicis pacis propheta pacificus est,
D & prædicare pacem propheta non desinit, sed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

Canticum graduum. Psal. CXXI.

SEcundum hunc psalmum cãtici graduum, aliqui referẽdum esse ad personam Domini & saluatoris nostri existimant, aptantes maximè ei dictum hoc: Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Impletam enim hanc prophetiam eo tempore putant, quo in passione Domini sole obscurato nox intercessit. Sed iudicio horum nihil decerpimus. Neq; enim sensum intelligẽtiæ huius
E arguimus, vniuscuiusque arbitrio relinquentes, quid ex his quæ aut legerint, aut intellexerint, sequi magis velint. Nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his quæ intelligebamus aptare. *Leuaui oculos meos in montes.*) Humanæ mentis natura est, vt si cogitatione aliquid contemplemur, talem se nobis vnaquæque species exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis nostræ oculos intenderimus, idipsum in quo defixi sunt referunt ad sensum: & vt planius intelligi id quod dictum est possit, afferemus exemplũ, si quis hyemis die ver cogitauerit, & ornatũ eius lumine mẽtis inspexerit, obliterata hyeme in qua sit atq; algeat, totum ei in sensu suo ver cũ habitu suo ornatũq; consistet: adeò mentis

A oculi oculis corporis præstant, vt ineunte in nos obliuione præsentium, totos nos obtineat quidam quasi animo præsumptus vsus absentium. Hoc igitur quò spectet mox videbimus. Leuat in montes propheta oculos, quósnam oculos? nempe de quibus scriptum est: *Psal. 118.* Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. *Psal. 18.* Et rursum: Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Nunquid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandum accensi sunt? nunquid nõ naturam videndi sortiti sunt? quæ illuminatio & reuelatio erit necessaria? deinde quæ visuri mirabilia in lege? Nisi fortè in casis festa frondium, in templo pecudum sanguinem, in pascha agni victimam, in summa religione sabbati ocium, & vt puto fieri hæc ab his B qui spectatores aderant videbantur. Nõ ergo ad id reuelandi sunt oculi quod cernebatur, sed ad id quod intelligi optabatur in lege. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in montes. quósnam montes? non vtique in hos lucis atque aris profanatos, & conuentibus impios, neque in illos syluis horridos, saxis nudos, prçruptis inuios, niuibus concretos. Quid enim in his aut admirationis aut spei situm est? Sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altũ eleuatos, per quos fit in superiora conscensus, & gradus in æterna. Poterimus autem & montes existimare angelica ministeria & cœlorum virtutes & potestates, quarum ministerio C nobis in sublimia præstatur ascensus. Si enim secũdum Danielem Dominus ipse mons magnus est, non ambigendum est, montes eos nuncupari qui præcepti eius & voluntatis & communicandæ in nos beatitudinis sunt ministri. In hos igitur montes propheta oculos cordis leuans, horúmque intra se omnium monita, ministeria, officia, dona contemplans, & in his intelligẽtiæ suæ lumen intendens, reddidit sensui suo contemplatæ speciei integram perfectámque naturam, & totum id quod cogitatione viderat, mente cõtinuit, sciẽs vnde ei venturum esset auxilium dicens: *Vnde veniet auxilium mihi.)* Statímque sibi beata confessione respondit: *Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.)* D Ad montes quidem oculi leuantur, quia per eos est doctrinæ ministerium profectus accessus. Sed cum confitendum sit vnde veniat auxilium: Auxilium meum à Domino est qui fecit cœlum & terram. Hæc felix fides est, hæc vera confessio, hæc spes æternæ & cœlestis benedictionis digna muneribus. Deniq; quia omnis prophetia in spiritu est, statim beatam hãc eius confessionem ad personam prophetæ sancti Spiritus consecuta benedictio est. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.)* Sensus ipse significat conuersionem factam esse personæ. Ad eum qui superius locutus est, sermo conuersus est: Non det in commotionem. quis? nempe qui fecit cœlum & terram. E Pedem tuum. Cuius? quærimus. Nempe eius qui leuauit oculos in montes, & qui cõfessus est, quod auxilium esset à Domino. Sed & illud, non det, optantis & benedicẽtis affectus est. Et quis optauit? Ille vtique optauit, qui in nobis est, prçter Deum alius aduocatus, de quo ait: Et alium aduocatũ mitto vobis: qui & loquitur in prophetis. Quid ergo aduocatus hic loquitur? Confessorem vtique huius fidei & spei benedicit: Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Sed vtraq; hçc indigna Deo sunt, vt & commotioni tradat & dormitet: & post custodiæ vigiliam ex quadam laboris continuatione requiescat. Sed antequam id attingamus, quid in pede significationis sit, tractandum est. Pes est pars corporis, omne corpus in res efficiendas agendásque circunferens. & quia scriptura per corporalia docet, & inuisibilia demonstrat: sub pedis nomine motus mẽtis nostræ incessúsque significatur, vt in hoc eodẽ propheta: Mei autem paulominus moti sunt pedes, vtique hi semper carnales mouentur in corpore. Aut quomodo periculi res est, quòd penè sint moti: quorum vt semper moueantur proprium officium est? Sed & in Euãgelijs Dominus pedes alios significãs, dextrũ scandalizantem iussit abscindi, dicens: Et si pes tuus dexter scandalizat te, abscinde eum. *Matth. 5.* Nunquid si in pede dextro scandalum est, minus scandalizabit sinister? Aut quid illa pars corporis potest tentationis afferre, cùm ipsa absque aliquo appetitionis affectu solum in se habeat ministerium necessariæ seruitutis? Ergo vt oculi mentis, ita & pedes intelligendi sunt, habentes in se & intelligentiæ visum, & voluntatis motionem. Non est autem intelligẽdum quod ideo ista benedictio sit, Nõ det in commotionem pedem tuum, tanquam aliquos Deus tradat in vitia, vel aliter in quæ pedibus corruptæ mentis inuehimur. Non ille nos tradit, sed cùm ab eo abscedimus cõsequitur. Nam cùm pedibus corruptæ mentis inuehimur, non ille nos tradit, sed nos ab eo per peccata desciscimus: & cùm in peccatorib[us] ipse non habitet, discessionem nostram ab eo consequitur: & abscessio eius à nobis, quia nos ab eo per peccata discedimus, discedente eo à nobis in omnes delictorũ foueas incidimus, & per amplissimam mortis viã currimus, dominatui dæmonum subditi, quibus nos Dei à nobis abscessio derelinquit, Et desolatio eius idcirco traditio est, quia peccatores obtinere diabolus nisi à Deo ab his discedente non poterit. Cæterum nobis penes eum manentibus, vel eo in nobis manente, peruigil custodia est, & indefessa munitio. Verùm si per teporem fidei dormiamus, nunquid dormit & ipse nobiscum? Nequaquã. Non enim in æterna virtute somnus aut requies est, cuius angeli & nomine & natura vigilantes sunt: hæc enim sunt terrenis corporibus necessaria: sed quia secundum fidem nostram aut vigilãtem, aut dormientem, Dei auxilium nobiscum aut vigilabit, aut dormiet: idcirco Dominus frequenter & vigilans significatur & dormiens. Quo exemplo illud *Psal. 17.* in hoc eodem propheta dictum est: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso subuerteris. Nũquid Deus non semper sanctus est, vt etiam aliquando peruersus sit? Non vtique. Non enim quicquam nisi bonum in eo & æternum est: sed quia secundum vniuscuiusque mores ac studium vnicuiq; Deus adiacet, idcirco peruersis auersus, & sanctis sanctus est. Atque vt ostenderet ex nostra potius ad fidẽ dormitatione somnũ esse custodiæ, neque in naturam custodiæ cœlestis somni requiem cõuenire, quia indefessa sit & æterna, statim connexuit: *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.)* Imprecatus superius ne dormitaret, nunc neque dormitare neque dormire ait, dormitationem superius ex nostra ab eo discessione significans: nunc autem neque dormitare, neque dormire, quia sit æternitas indefessa demonstrans. Sed quis hic est, qui neq; dormit, neq; dormitat? Ille scilicet qui custodit Israel. Liber Genesis exponit eum esse qui Deum viderit. Iacob autem patriarcha post luctam, quam cum Deo habuerat, hoc nomen accepit: vltra humanam naturã Deum contuens fidei suæ oculis, dignus hoc nomine est. Deum autem adeò vidit, vt benedici se ab eo precaretur. Meminit & Paulus esse nunc in plebe gentiũ, id est in populo ecclesię, dicẽs: Pax super eum & super *Gal. 6.* Israel

Israel Dei, ne forte nomen hoc antiquæ tantum illius A plebis fuisse existimaretur. Ergo & si ille non dormit qui custodit Israel, & proprium nomẽ Israel est, Deũ vidẽtis: ille necesse est custodiatur, qui leuatis ad mõtes oculis vidit & dixit: Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram. Impẽditur ergo fidei huic cœlestis custodia, & æternæ vigiliæ munitionem confessio ista sortitur: quæ perfectè sectanda, obtinenda, retinenda est, nunquam custodia eius in nos quem sic confitebimur, dormiente. Ac ne alicuius alterius insomnis custodiam demonstrari existimaremus, subijcitur: *Dominus custodiet te.)* Ille vtique, qui fecit cœlum & terram. Dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est. *Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ.)* B Iam & superius diximus, per ea quæ corporalia sunt, significari incorporalia. Infirmitas enim intelligentiæ nostræ cõsequi inuisibilia non potest, nisi per visibiliũ cõparationẽ vt nunc id quod dicitur, sensum nostrum nisi per nomẽ manus & dexteræ nõ adit. Quanquã hic cõtra naturæ intelligẽtiã manus dexteræ posita sit. Sic enim dicitur: Dominus protectio tua super manũ dexteræ tuæ. Absoluta res esset si ita dictũ esset: Super manũ dexterã tuã. At verò cùm ita dicatur: Super manũ dexteræ tuæ, significari videtur dextera, habens manum & dexteram & sinistrã. Hoc non recipit, nec natura hominis, nec sensus. Verũ semper scriptura dexteram partem optimam atque vtilissimam demõstrat. C Et quidem euangelia per eos qui à dextera & à sinistra sunt, significantiam intelligentiæ vtriusque monstrabunt. Manum verò effectum omnis operis accipimus. Vnde illud etiam ab hoc eodem propheta sic dictum est (*Psal. 34.*): Libera me de ore leonis, & de manu canis vnicam meam. Neque enim in animal oblatrans & rabidum pars hæc corporis conueniebat, sed ab operibus se maliciæ liberari deprecatur. Ergo quia aduersantes nobis dæmonum virtutes, optima & validissima fidei nostræ opera debilitare & conuulnerare cõtendunt, idcirco super manum dexteræ custodia Dei vigilatura promittitur: vt illibata in nobis bonæ vo- D luntatis opera perseuerent, quibus manentibus æterni illius & beati temporis regno abstersa omni infirmitate corporea mancipemur. Nã id nobis in eo quod sequitur prophetia pollicetur, dicens: *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.)* Elementorum horũ natura hanc in se efficientiam habet, vt vnumquodque eorum in suo tempore humanorum corporũ vires per demutationẽ imbecillæ in nobis substantiæ infirmet, vt sol calore, lũna frigore adurat: fitq́ue per anni cursum talis eorundem conuersio, vt hyberno tempore sol non adurat luna adurente, sed soluat: luna auertente se sole vrat: rursúmque æstiuis mensibus sol vrat, & luna dissoluat. Qui itaque hæc putant corporaliter intelligendi: quæro quid afferant prophetam ei qui in E montes oculos suos leuauerit polliceri in eo, quod dicitur: *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem?)* Non enim manẽte natura corporis nostri, natura quoque elementorum demutabilis fiet: vt non naturæ suæ in naturam nostram consuetudine perseuerent. Aut nunquid quisquam audebit hãc sibi in hoc seculo firmitatem corporis sperare, ne aduri nocte ac die possit: beato patriarcha Iacob perustum se noctis frigore & calore diei conquerente, cũ dicit (*Gen. 31.*): Et fui diei perustus calore, & gelu noctis? Sed propheta nunc, vel spiritus per prophetam nouit illam beatitudinem temporum, in qua à nobis omnis demutatio corporeæ infirmitatis abscedet: in qua non frigus, non calor, non nox & A demutatio, sed æterna dies & beata temperies sit, iustitiæ in nos sole dominante. Cuius temporis requiẽ iam in deserto Dominus præformans, populo suo diurnũ calorem columna nubis, & nocturnum frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hac igitur æterna temporum & beata temperie, quisquis Domini custodiam promeruerit permanebit, ne natura corporis gelu lunæ, & calore solis vratur: sed seculi huius malis & iniurijs liberatus, in æternis & beatis & temperatis quiescens, glorificati corporis sui sumat solidam indemutabilémque naturam. Sequitur deinde: *Dominus custodiet te ab omni malo.)* Et à quibus malis custodiet Dominus? Non opinor ab his quæ putãtur: hæc enim B sunt infirmitati nostræ & corpori debita, mori, infirmari, egere: quæ si mala essent, & Abel viueret, nec Iob cruciatus esset, nec Petrus pecunia quæ in eleemosynam poscebatur eguisset. Ergo fidelem animam ab omni malo Dominus custodit: id est, ne eam diaboli tinea corrumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne vrsus desæuiat, ne pardus insiliat, ne tigris aduolet, ne leo vastet. Hæc enim nunc sunt diaboli ministeria, hæc omnia eius in tẽpore seculi huius officia sunt: vitijs consumere, blandimentis subrepere, obtrectationibus lacerare, ambitione insilire, lasciuijs allicere, & tota virtutis suæ potestate vastare. Ab hoc igitur omni malo Dei expectanda custodia. Et C quia in animam maximè sæuiat, nam debitũ nobis est, vt aduersus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex concertatione victoria, idcirco subsequitur: *Custodiat animam tuam Dominus.)* Ne quid tot tantisque malis superius memoratis in eã sit potestatis. Tenuit autem propheticus sermo ordinem suum dicens: *Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum ex hoc & vsque in seculum.)* Non enim temporis huius & seculi est ista custodia, non aduri sole atque luna, & ab omni malo conseruari, sed futuri boni expectatio est, cùm exeuntes de corpore ad introitũ illum regni cœlestis, per custodiam Domini fideles omnes reseruabuntur, in sinu scilicet interim Abrahæ collocati: quò D adire impios interiectum chaos inhibet, quousq; introeundi rursum in regnum cœlorum tempus adueniat. Custodit ergo Dominus exitum: dum de corpore exeuntes, secreti ab impijs interiecto chao quiescunt. Custodit & introitum, dum nos in æternũ illud & beatum regnum introducit. Ipse est enim qui ait (*Ioan. 10.*): Ego sum ianua. Et, Nemo vadit ad patrẽ nisi per me (*Ioan. 14.*): id est Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXI.

QVi spei cœlestis desiderio detinetur, nihil obscuritatis in psalmo habebit. Ex suo enim sensu intelligentiam propheticæ magniloquentiæ consequetur. Namque cum se meminerit scriptum Dei cohæredem, & consortẽ æternorum bonorum & similem angelis ex resurrectione renouandum, & corruptione deposita in gloriã Dei ac Domini nostri Iesu Christi corporis cõformandũ, futurúmque incolam cœlestis ciuitatis viuis lapidibus extructæ, de qua scriptum est in Euangelio (*Matth. 5.*), cùm Dominus iurare per cœlum inhibuisset, adiecit dicens: Neque per Hierosolymam, quia ciuitas est regis magni: non vtique eam significans quæ prophetas occidit & lapidauit, sed eam cuius beatus apostolus Paulus (*Ephe. 2.*) ita meminit, Vos estis ciues sanctorũ & domestici Dei

superædificati super fundamentum apostolorũ & pro-
phetarum: cúmque legerit ea quæ nunc sunt ex parte
esse, nósque per speculum interim & in ænigmate vi-
dere: perfecto autem veniente, ea quæ nunc pro parte
sunt destruenda, & facie ad faciem tanquam corpora-
li visu ea quæ nobis nunc sunt inuisibilia contempla-
turos, vbi non ægritudo, non mors, non mœstitia, non
terror sit. Hæc enim si quis adnũciata ab angelis, præ-
formata in lege, expósita à prophetis, à Domino exẽ-
plis repræsentata, prædicata ab apostolis, ipse sibi hæc
eadem per fidem possibilia cognouerit: præclamabit
necesse est exemplo prophetæ: *Lætatus sum in his quæ
dicta sunt mihi.*) Sed quæ sunt illa quæ dicta sunt, ex
quibus lætitia suscepta est? Nempe id quod sequitur: B
In domum Domini ibimus.) Hinc gaudetur, hinc exul-
tatur, quia hæc quæ dicta sunt, quod eundum in do-
Psal. 131. mum Domini sit. Domus Domini quæ sit psalmo al-
tero docuit dicens: Quoniam elegit Dominus Sion,
prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea
in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.
Non vtique vt diximus hanc terrenam & caducam &
pœnas luentem impietatis suæ, sed illam liberã & cœ-
lestem Hierusalem, quæ eadem & Sion est: per cuius
incolatum, quia domus Dei est, nos quoque ciues san-
ctorũ, & domestici Dei sumus. Hinc ergo lætitia est,
quod dictum sit in domũ Domini nos ituros. Sed qui
ista dixerint, ne fortè ignorent, néue à domo eadem in C
quam nos ituros nuncient peregrinentur, sed dicant:
Stantes erant pedes nostri in atrijs Hierusalem.) Non in-
certa nunciant, non cognita pollicentur, hanc domum
desiderabilem & dilectam à multis agnouimus. Nam
Psal. 28. dicit scriptura: Vnam petij à Domino, hanc requirã,
vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.
Vt videam delectationes Domini, & visitem templũ
Psal. 25. eius. Et rursum: Domine dilexi decorem domus tuæ,
& locum habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus deside-
rabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim
viuarum gemmarum esse viuos lapides extructos, ex-
cisos primum ad opus ædificationis à Mose in lege, à
prophetis in passionibus suis, à Domino in corpore, D
ab apostolis in martyriis, à sancto Spiritu in virtutib⁹.
Hi ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. Hinc stan-
tes pedes in eius atriis, scilicet quibus oblatæ sunt cla-
Matth. 16. ues domus huius. Dictum est enim: Vobis dabo cla-
ues regni cœlorum. Speciem domus ignorantibus nũ-
Esaiæ 52. ciantes beati pedes, & à propheta merito laudati: Quã
pulchri pedes euangelizantium pacem. Ac ne conue-
nire quicquam horum in eam Hierusalem quæ terre-
na fuit existimaretur, id consecutũ est: *Hierusalem quæ
ædificatur vt ciuitas.*) Non ciuitas, sed vt ciuitas: quia
illa terrenæ ciuitatis ædificatio, & templi extructio, &
tabernaculi institutio, speciem illius æternæ & cœle-
stis ciuitatis præfigurabát. Et quia in omne tempus & E
vsque ad seculi consummationem, & per omnium ge-
nerationum ætatem ædificatio cœlestis huius ciuita-
tis explenda est, ideo eam ædificari sine temporis de-
finitione significat, dicens: Aedificatur vt ciuitas: do-
nec vt Apostolus ait, intret plenitudo gentiũ, & tunc
reliquiæ Israel saluæ fiant. Sed quia vnũ ecclesiæ cor-
pus est, non quadam corporum confusione permixtũ,
neque singulis in indiscretum aceruum, & informem
cumulum vnitis: sed per fidei vnitatem, per charitatis
societatem, per operum voluntatísque concordiam,
per sacramenti vnum in omnibus donum vnũ omnes
sumus: in quod nos hortatur Paulus dicens: Obsecro
1. Cor. 1. vos fratres, vt idipsum sapiatis omnes eandem charita-

A tem exercentes. Et cum fuerit, vt scriptum est: Erat au- *Act. 4.*
tem omnium qui credebant cor & anima vna: tũc eri-
mus ciuitas Dei, tunc sancta Hierusalem, quia Hieru-
salem ædificatur vt ciuitas. *Cuius participatio eius in idi-
psum.*) Dissidentes autem à cœtu sanctorum & se ab
ecclesiæ corpore peccatis præcipitantibus separantes
participationem sanctæ istius domus non habent: quia
participatio huius ciuitatis in idipsum est. Ex consor-
tio enim perfectæ ciuitatis vnanimes non possunt par-
ticipationẽ in diuerso habere, sed in idipsum. Omnes
igitur qui vnum erunt, in ea erunt. Et testis est psal-
mus. Ait nanque: *Illuc ascenderunt tribus, tribus.*) Non
vna, sed plures. Sed fortè sine vlla exceptione ab vni-
B uersis ædificanda videbitur ciuitas, quod in tribubus
cognominatis nulla fiat exceptio, erítque populis Deũ
nescientibus in hanc domum cõmunis ingressus. Sed
intelligi illud scriptura nõ patitur, adiiciẽs ad id quod
dixerat: *Illuc ascenderunt tribus, tribus Domini testimo-
nium Israel.*) Sunt enim qui non sunt Domini, quibus
dictum est: Vos de diabolo estis. Et rursum, Abite à *Ioan. 8.*
me maledicti in præparatum ignem diabolo & ange- *Matth. 25.*
lis eius. Tribus ergo quæ erunt Domini, ascendẽt. Sed
fortè sibi Israel hoc esse debitũ vendicabit, id est qui
secundum literam, & non secundum spiritũ: qui car-
nalis, & non cœlestis, qui crucifigens Dominum, non
qui adorans est: sed qui ab hac spe repulsus est. Illuc
C enim ascenderunt tribus, tribus Domini testimonium
Israel. Non tribus Israel in testimonium gentium, sed
tribus Domini in testimoniũ Israel. Tribus enim Do-
mini sumus, & in domum Dei Iacob introibimus, &
annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in eã.
Tribus enim Domini dixerunt: Venite ascendamus *Esaiæ 2.*
ad montem Domini, & in domum Dei Iacob: & an-
nunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea.
Ex Sion enim prodiet lex, & verbũ Domini ex Hie-
rusalem. Ex Hierusalem enim exiens verbum Domi-
ni, venit ad gentes. Hæ introeunt in sanctam ciuitatẽ,
in testimonium Israel. In quod tandem testimonium?
Ad confitendum, inquit, nomini Domini.) Tribus enim
D Domini nomen Domini confitentur. Hoc autem est
testimonium, ille Israel à Domino Pharaone vindica-
tus, in mari ablutus, in deserto angelorũ cibo pastus,
in lege eruditus, in prophetis obiurgatus, in natiuita-
te à Domino per consortium corporis susceptus, in
cruce si crederet saluatus, in resurrectione si confite-
tur glorificatus: nihil horum suum credidit, nihil ho-
rum manere suum voluit. Habens manna, cucumeres
Aegypti desiderauit: Legem autem à Deo expectans,
vitulum adorauit. Prophetas audiens occidit: Virginis
partum prophetatum sibi infamauit. Deum in carne
non credidit, peccati remissorẽ falsi peccati reum ar-
guit: emit ad mortem, in crucem sustulit. Testes resur-
E rectionis ad silentium corrupit: Apostolos morte in-
terfecit. In hoc sceleris sui testimonium, tribus Domi-
ni ascendunt. Illi promissum est, hæ obtinent. Illius
testamentũ, sed harum hæreditas est. Hunc eius cru-
ciatum Deum suum tribus confitentur. In hoc itaque
testimonio agnoscit Israel quem compunxit: & ab ac-
cessu eius inhibetur, quem surrexisse non credidit.
Hunc archangeli adorant, huic omnes virtutes cœle-
stes ministrant, hic tribus suas conformes gloriæ cor-
poris sui præstat. Confitentur ergo nomen Domini,
quia Deus est, quia filius vnigenitus ingeniti est. In
hoc itaque testimoniũ Israel, in domum Domini tri-
bus Domini conscendunt confitentes nomen Domi- *Matth. 19.*
ni. Sed confessio ista iudicium est. Iudicatur enim per

eos quibus dictũ est: Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Non solum hi iudicabunt, sed & regina austri condemnabit, & Niniuitæ condemnabunt, quia hi pœnitentiam propter Ionæ prædicationem egerunt, & illa ex vltimis terræ partibus venit audire sapiẽtiam Salomonis. In quibus ecclesiæ præfiguratio est, quia peregrina & incognita, & pœnitentiæ credidit, & sapientiam desiderauit audire. Hæc igitur sedes iudicij erit, vbi in testimoniũ Israel tribus Domini ascenderunt ad nomen Domini confitendum, in ecclesiam vtique, sanctorum lapidum ciuitatem, quæ domus Domini est. Ait enim: *Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domũ Dauid.)* Dauid nunc quoque sicut in cæteris locis Domini nomen ex corpore est. Scriptura enim vbicunque mentionem assumendi corporis facit, Dauid eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis assumens. Nõ est autem ex eo perturbatio intelligentiæ suscipienda, quod quædam ex præterito prophetæ locuti sunt: iam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem & frequẽter edidimus. Deo namque complectenti in se omnia, futura pro factis sunt. Et eius tam fidelis præscientia est, vt quæ nondum gesta sunt, tamen ab eo iam perfecta & pro præteritis habeantur & gestis. Denique statim res se futuri tẽporis loqui propheta demonstrat. Nam cùm tanquam de præterito commemorasset ascendisse illic tribus Domini, & sedisse super sedes domus Dauid: nunc iam velut publicæ doctrinæ & admonitionis affectu, commonuit in futurum, dicens: *Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem.)* Vt præscientiam fidei in his quæ gesta dixisset ostenderet, conseruaret verò temporum ordinem in gerendis. Extructio itaq; eius in pace est, & participatio in idipsum est, & vnius mẽtis & fidei & charitatis domus illa est. Discenda est ergo doctrina pacis. Nunc enim rogate non orandi, sed interrogandi secundum proprietatem græcitatis est sermo. Sed pacem discere in voluntate est audientiũ. Cùm enim de pace eius interrogauerit, tunc lætabuntur dici sibi, In domum Domini ibimus. Neque enim interrogatæ pacis fructus exiguus est, quia id sequitur: *Ex abundantia diligentibus.)* Perfectos fructus dilectio pacis expectat, & abũdantem felicium prouentuũ copiam sperat. Quod ipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium præformata significat: benedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni quem benedixit Dominus. Ager plenus & fertilis, reddens centesimũ fructum: Hinc æternis copijs abundabit. Et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus: quos nobis in spem fructuum æternorum ecclesiæ sacramentum & pacis vnitas subministrat. Hoc autem sacramẽtum spei communis corporalium & communium rerũ nominibus ostẽsum est, quod scientes intelligent. Namque abundantiæ huius & copiæ idem propheta psalmo altero meminit, dicens: Dedisti lætitiam in corde meo à tempore frumenti & vini & olei sui multiplicati sunt in idipsum. Hæc igitur abundantia est in idipsum. Per hanc enim pacis & sacramentorum abundãtiam, beata illa pax & indeficiens & æterna bonorum cœlestium abundantia præparatur. Dehinc sequitur: *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis grauibus.)* Pax atque virtus domus huius connexa sibi sunt. Posse enim aliquid nisi ex pace non poterit, quia participatio eius in idipsum est: in idipsum autem esse pax sola cõsequitur. Perfecta verò ac pacata virtus eorum est, qui congregantur in idipsum, & idcirco ait: Fiat pax in virtutibus tuis. Ciuitatem autẽ necesse est diuerso ædificiorũ genere consistere. Non enim omnis est murus, porta. Rursus neque omnis plateæ, porticus, tabernæ, neque domus, forum, templa, palatium: sed & differentibus inter se domorum magnificentiis differunt quæque cohabitantium dignitates. In omni verò genere ciuitatis nihil neque firmius, neq; vtilius, neque celsius turribus est. Solita verò scriptura est grauia pro firmis & immobilibus nuncupare, sicuti ait: In populo graui laudabo te. Nunc quoque cum de pace virtutis memorasset, abundantiam beatitudinis perfectæ & æternæ ciuitatis huius principibus tanquam firmissimis & grauissimis deputauit, dicens: Et abundantia in turribus tuis grauibus. Superius dixerat: Et abundantia diligentibus te. Non ergo omnium est abũdantia, sed diligentiũ Deum. Inde adiecit, Fiat pax in virtute tua. Pax enim ecclesiæ & vnitas, virtutem nobis firmitatémq; præstat. Vnde illud apostoli: Et pax Dei quæ exuperat omnẽ sensum prudentiæ custodiat corda vestra in Christo Iesu. Nunc quoque hanc abundantiam quam diligentibus spoponderat, propriã esse grauium turrium cõmemorat: eos graues turres significans esse quicũque diligerent. Per quod intelligendum est abundantiam hanc non promiscuam esse, nec totius admodum ciuitatis: sed eorum tantum fidelium & sanctorum virorum, qui cæteræ ciuitatis huius ædificationi tanquam turrium firmitatem præstiterint. Sequitur deinde prophetæ magnus affectus & in omnem hominem credentẽ sollicitudo piæ ammonitionis. Ait enim: *Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te, propter domum Domini mei quæsiui bona tibi.)* Multitudinem in fratribus suis proximísque huius significat ciuitatis, propter quos pacem de ea locutus est: vt audientes seipsos in ædificium consummandæ huius ciuitatis aptarent. Sed qui pacẽ propter fratres & propinquos suos de ea loquitur, ciuitati eidem propter domum Dei bona quærit, dicens: Propter domum Domini mei quæsiui bona tibi. Ciuitati ergo bona propter domum Domini quæsita sunt. Discernens enim gloriam domus Dei à ciuitatis vniuersitate, quia necesse est ornatum domus regię ædificationi ciuitatis totius anteferri: quæsiuit eidẽ ciuitati bona. Primum enim fratres & propinqui eius, per prædicationem pacis facti sunt Domini ciuitas. Secũdo verò ciuitas ipsa iam ex propinquis eius & fratribus constituta; audiens dignitatem domus Dei, domum Dei ipsa se præparauit. Ac sic ciuitati huic quæsita sunt bõna, dum ex ciuitate Domini in domum Dei proficit: secundum illud apostoli, Vos estis templum Dei, & spiritus Domini habitat in vobis. Fidelis enim est qui ait, Pater pro his te rogo, vt omnes vnum simus, ego in illis, & tu in me: Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Gen. 27. *Psal. 4.* *Psal. 34.* *Et προσφι- λέσιν σε.* *Philip. 4.* *2. Cor. 6.* *Ioan. 17.*

Canticum graduum. Psal. CXXII.

EFficitur rebus quod titulo præscriptum est: gradibus enim cantici tanquam de humilibus ad excelsa conscenditur. Nanq; in primo cantico graduum ad Dominum de tribulatione clamatum est. Postea leuati oculi in montes sunt, & quæsitum vnde veniret auxiliũ. Dehinc quia leuanti oculos, & vnde auxilium veniat quærẽti adest doctrinæ propheticæ institutio: in his quæ sibi sunt dicta lætatus est. Nũc verò quia vsque ad id quod doctrina instituebat accessum est: de quodam quasi pro-

operum potius efficientias hæc desideria seruorũ do-
ceret intenta. Sed cum plures serui plurium domino-
rum sint positi in exemplum, quærendum cur ancilla
vna vnius commemorata sit domine. Plures enim ser-
ui vt superius diximus, plurimorum sunt dominorum,
nunc ergo vna ancilla & vna domina: quia natura vna
est animæ humanæ, sicuti & terrenæ carnis vna natura
est. Et quia nũc de peccatorib⁹ qui peccati serui sunt,
sermo est: hæc ancilla anima carni dominæ suæ dedi-
ta est, & per corporalium viciorum blandimenta sub-
iecta est, habetque inferioris sui per illecebrarum fo-
menta dominatum fructus operum eius inspiciens.
Ergo vt hos seruos et hãc ancillam indemutabiles vi-
tia sua detinent, vt in his quadam religiosæ stultitiæ
suæ intentione persistant: ita fidem esse oportere, quæ
non temporaria ac mobilis sit, neque emissis tentatio-
nibus defatigetur, sed vsque ad consummationem mi-
sericordiæ Dei immobilis & indemutata permaneat.
Et idcirco propheta pertinatiam suæ spei vsque ad fi-
nem accipiendæ misericordiæ demonstrat, dicens: *Ita
oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur
nobis.*) Non desinit, non absistit, tardat licet ad tenta-
tionem fidei misericordiam suam Dominus: quia fides
constantem præstare debet fiduciæ suæ expectationẽ,
vt desperatio omnis diffidentiæ confessio sit. Sed
propheta non incertus est misericordiæ Dei: Nam o-
culi eius in eum, quoadusque misereatur intenti sunt.
Intenti autem adeò, vt intentioni eorum oratio ge-
minata subiecta sit. Ait enim post hæc: *Miserere nobis
Domine, miserere nobis.*) Et intentus est, & intentus
orat: ea scilicet perseuerantia, qua viciorum serui in
dominantibus sibi viciis demorantur, illa certissima
bonorum æternorũ spe, & perfectæ in se misericordię
fiducia perseuerat. Sequitur verò, vt sæpenumero co-
gnouimus, hanc fidelium spem grauis iniquorum ob-
trectatio, & molesta malignorum insectatio. Iustitiam
enim à nobis prædicari, iniquus odit Pudicitiã si lau-
damus, impudicus offenditur. Execratur in nobis ie-
iuna ebrietas. At verò cùm ad liberalitatem cohor-
tamur, insipientiam nostram auarus accusat. Cùm
Christum Deum prędicamus crucifixum, religionem
Iudæus & omnis ex gentibus persecutor exprobrat.
Cùm iudicium Dei expectamus, offenduntur seculi
reges: & Deum arbitrum vitæ ab vnoquoque actę re-
cusant. Cùm resurrectionem annunciamus, mortua
cũ viciis suis in fideliũ corpora contradicunt: fidẽ quo-
que nostram à lege & prophetis & euangeliis & Apo-
stolis susceptam omnes hæreticorum falsitates coar-
guunt. Cædimur, maledicimur, fugamur, necamur
ferro, flammis, profundo, desæuitur in nostram vere-
cundiam, desæuitur in corpora, dolor nobis est ex in-
iuriis nostris. Et quia iniuriæ nostræ his qui eas infe-
runt mors est, dolor nobis ex miseratione pereuntium
est. Ideoque post geminam precationem qua dixerat,
Miserere nobis Domine, miserere nobis, adiecit: Quia
multum repleti sumus aspernatione, quia multum re-
pleta est anima nostra,) Deo solo aduersum hęc opitu-
lari potente: vt ab aspernatione atque contemptu exi-
mat, vsque in finem misericordiæ in se semper inten-
tum. Et quia donec sibi Deus misereatur intentus est,
idcirco gemina oratione misericordiam Dei sibi pre-
catur. Quia fit ipse atque anima sua repleta asperna-
tione, misericordia Dei vt diximus, tantum potente in
multa aspernatione misereri: neque solum in id potẽ-
te, sed potente etiam intrò versum omnia retorquere,
& quandam vicissitudinem præstare patienti. Testis

A nobis est & pauper in Abrahæ sinu quiescens, & diues
perustus in pœna. Illo enim posito in aggestu diuitia-
rum, ad ianuam eius fame tabidus pauper, vlcerum
sanie defluens sederat, canibus vulnera dissoluta lin-
gentibus. Sed hæc erat militia corporis, hæc aduersum
seculum pugna: interius tamen anima eius per fidem
inuulnerabilis, & ad omne telum voluptatis ac vicia
inuicta: & idcirco ab angelis post carnis dissolutionem
beata in Abrahæ sinũ fertur. Ille verò cui omnis erat
vestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui
dominatu subdita famulabatur, cui aeris, terræ, maris
copiæ in vsum conuiuij congerebãtur, vni ventri eius
officiis elementorum omnium seruientibus: qui huic
B pauperi ianuam clauserat, micas de mensa excidentes
negauerat, & tanquam contumeliam suam occursum
eius exprobrauerat: excedens hoc quo male vsus erat
corpore, impenetrabili à sanctis chao separatur, omni
pœnarum ministerio excipitur, dolet, vexatur, vritur,
erorari se ac refrigerari minimo digito requiescẽtis in
sinu Abrahæ pauperis deprecatur. Cui abraham res- *Luc. 16.*
pondit: Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua,
& Lazarus similiter mala. Nunc autem hic cõsolatur,
tu verò cruciaris. Fiat alterna conuersio: & demuta-
tur lætitia in mœrorẽ mœror in gaudiũ. Et videamus
an idipsum quod euãgeliũ exposuit, nunc quoq; pro-
pheta significet. Ait namque: *Opprobrium abundanti-
C bus, & aspernatio superbis.*) Post superbas quas cõme-
morauimus insectationes regum, gentium, Iudæo-
rum, hæreticorum, atque etiam sæpe nostrorum, fa-
cta hic quoque est euangelica conuersio, vt abundan-
tibus sit opprobrium, & superbis aspernatio. Superbia
in contemptum, & copia mutatur in inopiam. Rur-
sumque inopia incopiam, & contemptus demutatur
in superbiam: propheta vtrunque istud per verba ea-
dem monstrante, cum dicit: Opprobrium abundanti-
bus, & aspernatio superbis. Siue quod modo oppro-
brium ferant qui postea in regno Dei abundabunt,
quòd & nunc in aspernatione sint, qui postea per fi-
dei confidentiam superbiant: siue quòd iudicij tem-
D pore opprobrium & aspernatio in eos qui nunc in se-
culo abundent ac superbiant reuertãtur. Paulus in in-
firmitatibus & in angustiis suis gloriatur: iudicẽ quo-
que eligi potentium ex contẽptibilibus ecclesiæ præ-
cepit. Mutuam sibi legem ille & Petrus instituunt: vt
meminissent egenorum, eorumque curam facerent
solicite. Minimorum angeli Deum quotidie vident,
humilis exaltabitur, & optimum sacrificium Deo est
cor contritum & humiliatum. Non ergo abiiciamus
humilem, non contemnamus pauperem, non transea-
mus indigentem: ne profundo ab chao separemur, ne
refrigerare nos minimo digito suo dedignetur, quia
opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis sit.
E Demutabilis est ista conuersio, & digna in bonos ac
malos vicissitudo, quam in euangeliis ostendit, dicens:
Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Et rur- *Matth. 5.*
sum: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis, ait Do- *Luc. 6.*
minus noster Iesus Christus, qui est benedictus in se-
cula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXIII.

ATtulit magnum nobis compendium psal-
mus anterior. Ab eo enim in hunc scandi-
tur. Oculi nanque mentis nostræ intenti in
Deum fuerunt vsque ad misericordię finẽ,
multis vndique aspernationibus & opprobriis circũ-
stantibus. Post quæ misericordiam consecutos, & de
opprobrio in abundantiam, & de aspernatione

in superbiā collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat propheta demonstrat, dicens: *Nisi quod Dominus erat in nobis dicat nunc Israel, nisi quòd Dominus erat in nobis. Cùm exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos.)* Et quidē sermo ipse talis est, vt intelligatur prophetæ esse instruentis quid dici à cæteris oporteat. Primum enim res ipsa dicta est: dehinc qualiter sit dicenda monstratur. Et hic fuit nrdo, vt quid agendum dehinc quatenus agendum ostenderetur. Nisi quòd Dominus erat in nobis dicat nunc Israel. Dictum est ergo quid dici ab Israel oporteret de Israel. Israel frequenter admonuimus eum existimandum esse, qui Deum mentis oculis contemplatus sit. Nunc ergo secundum propheticam doctrinam cognito quid dicere debeat Israel, loquitur, Nisi quòd Dominus erat in nobis. Cùm insurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos. Hoc ergo Israel ille exemplum accipiens à propheta dicit: quia audiuit, Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. Non est autem leue mandatum illud, quod necesse fuit præeunte quodam prophetæ præconio demonstrari. In his nanque rebus quæ difficiles sunt, desideratur exemplum. Omnis enim natura hominū insolens ad res secundas est, & imbecillitatis suæ immemor inconsultè in prosperis iactans est: quod ab homine doctrina Dei erudito abesse oporter. Quis enim relictus est nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex Deo esse? Si nos nobis vitam insetuimus, debemus & nobis corporum speciem: si ipsi pluuias æstusque moderantes, ex nostro esse prouentus fructuum gloriemur: si non in omnibus opus est Dei misericordia, etiam omnia nobis tāquam ex nostro sint vendicemus. Nunquid fortis fortem se gloriabitur, quem corporis ægritudo efficiet infirmū? Nunquid diues in opibus gloriabitur, cui hæc omnia fortè fur, prædo, tyrannus abripiet? Nunquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnumquam indigna & miserabilis seruitus? Nunquid sapiens gloriabitur, incertus quid in momento sibi accidat? Sed si quid horum sine molestiæ alicuius interpellatione vtimur: delectamur, efferimur. Et si ex aliqua tristitia in gaudium reuertamur: huius ipsius vix adepti gaudij incapaces vltra sensum humanæ imbecillitatis extollimur, immemores dicti huius: *Hier. 9.* Non glorietur sapiens in sapientia sua, neq; fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitiis suis: sed in eo glorietur qui gloriatur, intelligere se & cognoscere quoniam ego sum Dominus. Ergo nos de consuetudinis nostræ vitio insolētes, quodam præscripto cōfessionis propheta formauit: & ad honorem Deo reddendum, & in eo gloriandum exemplo ammonitionis edocuit dicens: Nisi quòd Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. Audistis igitur à propheta quæ dicere nos oportet: dicamus & nos, *Nisi quòd Dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos fortè viuos deglutissent nos.)*

Perpessi nanque hominū insectationes, regum impias constitutiones, consiliatorum illecebrosas adhortationes: cùm in fide maneamus, cùm in timore Dei resideamus, cùm in spe bonorum æternorum immoremur: *Matth. 28.* adiuti Dei misericordia, scientes fidelem eum qui dixit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Ad hunc habitantem in nobis gaudia nostra referamus, huic si quid in nobis est debeamus: *1. Cor. 4.* à Paulo beato docti, nihil nostrū existimandum, dicente: Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? A sancto verò Iacub patriarcha modestiam referendæ gratiæ cognoscentes, cùm dicit: *Gene. 48.* Deus qui nutriuit me à iuuētute mea, & angelus eruēs me ex omnibus malis. Non est autem in vsu hominū, vt viuos alios vorent: neque vsque ad carnes glutiendas odia procedunt. Sed neque nunc de eruto à morte corpore gaudium est: sed de anima à peccato conseruata, atque à peccatorum consortio liberata. Idcirco ait, forsitan viuos deglutiēdos fuisse: scilicet in corpore adhuc positos, à morte peruasos, atque à peccato comestos. Hoc viuorum mors est: viuere luxui, somno, sacrilegiis, adulteriis, cædibus. Deo ergo gratiæ agendæ sunt manēti in nobis: quòd per fidem eius doctrināque viuentes, nō deglutimur ab istis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est in iniquitatibus. Nanque ab insurgentibus primum aduersus nos deglutiti nnn erimus: sed ne postea quidem irascentibus corū animis ab aqua Domino protegente absorbebimur. Ait enim: *In eo cùm irasceretur animus eorum aduersus nos, forsitan aqua absorbuisset nos.)* Sed quid hoc est? Animi hominū irascūtur, & aqua nos absorbet? Nunquid ad motus mentium incitatatum vltrices aquæ assistunt, aut animales sunt vt absorbeant? Enecari aqua qui demersi sunt possunt: absorbere autē id qnod animale est non potest. Quærendum ergo nobis est, quid hic intelligi oporteat. Et meminisse eorum locorum necessarium est, in quibus aquæ facta sit mentio. Et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est, Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Et rursum, Tenebræ erant super faciē abyssi. *Gene. 1.* Et iterū, Dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam quæ est sub firmamento, & inter aquam quæ est super firmamentum. Et rursum, Aqua quę super cœlos est, laudet nomen Domini. Et rursum, Viderunt te aquæ Deus, viderunt, & timuerunt. *Psal. 148.* *Psal. 76.* Ergo quia lex spiritalis est, & fides historię non periclitatur, si rebus effectis inesse connnexam sibi extrinsecus significantiā existimemus, videmus & aquas esse super quas sit spiritus Dei, & aquas esse quæ super cœlos sint, esse & quæ in terris sint, & aquas esse quæ laudent, & aquas esse quæ timeant. Per quas rectè significari nationes intelligemus, in quibus sint spirituales, sint tenebrosæ, sint cœlestes, sint terrestres, sint gloriosum aduentum Domini laudaturæ, sint & timentes. Hæ ergo sunt trepidæ, terrenæ, tenebrosæ, absorbere nos volentes, animis concitatis in iram, & toto diabolici furoris impetu commotis, tanquam maximæ hyemis tempestates torrentibus, & per præceps ruentibus. Atque ita in ordine confessionis nostræ ad Dominum adiecit propheta: *Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam immensam.)*

Ecce diaboli & suorum irruentes impetus, & ex turbidis motibus concitatos furentesque procursus, tempestatis temporariæ torrentes: sed hæc intolerabilis aqua animā nō transit, in qua Deus habitat. Intolerabilis autem est Deo vacuis: his autem in quibus Deus est, torrens repētinus est: post paululum verò, ad transeundi facultatē aridus & exhaustus. Atq; vt nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: *Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorū.)* Et qui sunt torrentiū dentes? Sunt planè ad laniandū apprehendendumq; vehementes, ira, cupiditas, lasciuia, odiū, gula, auaritia. Hi sunt dentes mali & tenaces. Per hæc enim in nos captos laniatosq; dominātur, dum vitiorū suorū aut ministros aut cōsortes esse nos faciūt quibus nō carnes nostræ, sed animæ, nisi Deus in nobis esset manderentur.

manderentur. Ait enim: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.)* Laqueos qui venantur occultè & fallentes prætendunt, aut absconsos vallibus, aut herbis contectos, aut cibi oblitos, nubibus concolores. Et hæc quidem ad bestias atque aues cæteras, nobis verò aduersus animam hæc parantur. Est enim nobis laqueus, ocium, pecunia, ambitio, lasciuia. Hæc prætenduntur, hæc blandiuntur, hæc fallunt, sed ab his omnibus voluntas nostra est refrenanda. Omnibus enim hi laquei prætenti sunt, sicut scriptum est: Non enim iniustè in terram prætenduntur retia auibus: perfecta enim gloria est, ab his laqueis qui prætensi sunt euolare. Deniq; psalmus ita dicit, Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venatorum. Non vtique venantium, sed eorum quibus in venatione tensi sunt laquei. Non enim cùm quis in laqueũ inciderit, tunc fiet peccator, sed cùm omnibus tendantur, ille autem qui iam sit peccator in laqueo est, sicut scriptum est: Oculus meretricis, laqueus est peccatoris. Ergo à peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueum. Spirituales enim sumus, & euolamus vt passeres. Passer auis domestica, & ædificiorum incola; non momentanea, non temporaria, sed sine demutatione vlla aut temporis obseruatione consistens. Nos ergo sine vicissitudine temporum ecclesiam incolentes, abstineamus à peccatis: vt à laqueis euolemus. Laqueus enim per Deum in nos habitantem conteritur, quia ita sequitur: *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.)* Hoc adiutorio laqueus conteritur, hoc adiutorio liberamur, in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: quod est super omne nomen, in quo omne genu flectitur cœlestium, terrestrium & infernorum: & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus. CXXIIII.

QVi confidunt in Domino sicut mons Sion.) Faciunt nobis plerique obscuritatem, volentes scripturas propheticas solo aurium iudicio æstimare: & non aliud in his intelligere, quàm quod sub singulis rerum quarumcunque vocabulis audiatur. Quod cum volunt, neque nobis quod intelligamus relinquunt: neque prophetas non dico cœlestia, sed ne terrena quidem rationabiliter dixisse constituunt, Quid enim aut à nobis congruè tractabitur, aut ab illis rectè dictum existimabitur: cùm aquas laudantes, videntes, timentes & plaudentes manibus audiemus: nisi ex autoribus scripturarum earundem, sub aquarum nomine aliud significari quod alterius sit generis monstremus? Id scilicet quod sit viuum ac sentiens, & ad rei vniuscuiusque iudicium suo se motu sensuque semper mouẽs: quod esse homo intelligitur, laudans, videns, timens, plaudens, iudicans. Nec enim humanę affectionis genera in aquis esse sermo propheticus ædidit: quorum quia in aquas natura non conuenit, nec propheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictum intelligamus. Hæc propter ea quæ in præsenti psalmo sunt retractari cõuenit, quę talia sunt: *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem, montes in circuitu eius.)* Nomẽ montis Sion, & habitatio in Hierusalem, & montes circum eam, si nullam interioris intelligentiæ habent causam: inanis est psalmus, & mendax propheta, in quo Spiritus sanctus loquutus esse credatur. Est enim mons Sion ciuitati Hierusalem imminẽs: est eadem ciuitas, circa quàm extrinsecus plures sunt mõtes. Qui ergo confidit in Domino, quem profectum habebit, vt sit sicuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri saxum, arborem, cespitem: & de natura animali in naturam inanimalem referri? Iam verò quomodo fidelis hic sermo sit: non commouẽdum eum in æternum, qui habitat in Hierusalem? Nunquid Hierusalem ipsa sanctificationem habitãtibus afferebat, vt habitatio eius firmitas esset æterna: cum illic sacrilegia, cædes prophetarum, iudicium mortis in Deum, fuga apostolorum, crucis scandalum sit? Habitantes autem in ea quoties captiui, quoties perempti? Ad vltimum vrbs ipsa funditus diruta est, & qui vastationi eius residui erant, iam capti atque dispersi sunt: propheta hoc impietatis eius excidium ita antea nunciãte: (Esa. 1.) Terra vestra deserta, ciuitates vestræ igni crematæ, regionem vestram in conspectu vestro exteri comedent, & desolata & subuersa à populis extraneis derelinquitur filia Sion, vt tabernaculum in vinea, & sicut casa custodiaria in cucumerario. Iam ergo inanis est sermo, inanis est prophetia quæ addiderit: *Montes in circuitu eius: & Dominus in circuitu populi sui ex hoc & vsque in seculum.)* Hierusalem euersa est, populi eius extincti sunt, reliquiæ eius dissipatæ sunt: hodie in ea non habitat sacerdos, non propheta, non princeps: sed ipsa obtrita, deserta, sine fructu est. Et quomodo habitator eius non commouebitur in æternum? & Dominus in circuitu populi eius ex hoc & vsque in seculum? ergo nõ potest de ea prophetarum videri, à qua prophetiæ veritas dissidebit. Sequẽs igitur est, vt quæramus in quos dictorum ratio cõueniat. Et quidem primum animaduertendum est, non alterius montis quàm Sion factam mentionem. Legimus enim montem esse Domini & Coreb: vsque ad quem primũ Moses cùm multa obisset, accessit. Esse & montem Domini Sina, in quo populo lex scripta sit. Est & Sion mons supereminens Hierusalem: sed quia in hunc montem prophetiæ nullus est fructus, videndum est quid in monte intelligi oporteat, & habemus optimum intelligentiæ ducem Esaiam. Nam cùm superius montem Domini excelsum significasset, ad quem gentes venturæ essent, ait: (Esa. 2. 8.) Propter hoc sic dicit Dominus, Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, preciosum in fundamenta eius, & qui credit in eum, non confundetur. Et non ambiguum est Apostolum fundamentum Christi significasse, per quod beata illa dominici corporis ecclesia, cuius fundamentum est Christus, significari videtur in montem, quam idem Apostolus & Hierusalem nuncupat, dicens: (Galat. 4.) Quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Ea autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra.

Habemus ergo montem Sion Domini, habemus & ciuitatem Dei Hierusalem: & nominis Sion interpretatio est speculatio. Sic ergo montem Domini in Daniele accipimus, ex monte in lapidẽ, & rursum ex lapide in montem: exinaniuit enim se in forma Dei constitutus: & formam serui accepit: & per passionem suam mundo cum superstitionib⁹ suis terroribusq; prostrato, in gloria Dei patris est: & De⁹ super omnia est propter infirmitatem carnis ex monte in lapidem exinanitus, propter gloriã passionis ex lapide rursum effectus in montẽ: mons supereminens & excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per assumptionem carnis nostræ

corporisque speculamur. In eo enim sumus resurrectio in resurrectione nostri, in eo nobis est corporis contemplatione speculatio. Est enim Sion mons. Loquitur interpretationem hanc Hebraica lingua, qua dictum est, mons Sion mons speculationis est. Loquatur (*Philipp. 3.*) & Paulus & dicat: Nostra autem cõuersatio in cœlis est, vnde & saluatorem nostrum expectamus Dominum Iesum nostrum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriȩ suȩ. Dicat & rursum: Et cum essemus mortui peccatis, viuificauit nos simul cum Christo, & coexcitauit & collocauit in cœlestibus. (*Ioan. 1.*) Dicat & Euangeliũ: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Dicat ergo nunc & propheta: Qui cõfidunt in Domino sicut mõs Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem. Sequamur Apostolum, sequamur Euangelium, sequamur Prophetam. Confidamus in Domino, vt conformes corporis gloriæ Dei simus. Habitemus nunc ecclesiam cœlestem Hierusalem, vt non moueamur in æternum. In hac enim habitantes, habitabimus & in illa: quia hæc illius forma est. Ex parte enim cognoscim⁹, & ex parte prophetamus. (*1. Cor. 13.*) Et nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cœlestis, & illa cœlestis: & hæc Hierusalem, illa quidem ecclesia angelorum multitudine frequentium. Sed est ecclesia primitiuorum, & est ecclesia spirituum in Domino fundatorum. Fundandi ergo sumus in spiritu, & in hac habitãtibus standum est, non discurrendum: (*Deut. 5.*) sicuti Mosi dictum est: Tu autem hic mecum sta. Non simus procursibus vagi, neque viis incerti, neque inanis doctrinæ vento euolantes. In æternum enim manendum est, si sine commotione steterimus. Sed neque desunt stare volentibus sanctorum custodiæ, neque angelorum muniones. Dicitur enim: Montes in circuitu eius, & Domin⁹ in circuitu populi sui ex hoc & vsque in seculum. Hos ergo secundum superiora exempla montes esse existimabimus: humilitatem terræ excedentes, firmos & excelsos & immobiles. Cùm enim & montem significari ecclesiam, id est Dominum in corpore legimus, & inuenimus montes Dei (*Psal. 113.*) exultare atque lætari (scriptum est enim, Montes exultauerunt vt arietes) quomodo possumus mõtes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi iam in Dei rebus exultant? Ac ne leue præsidium in Apostolis, vel patriarchis ac prophetis, vel potius in angelis qui ecclesiam quadam custodia circumsepiant, crederemus: adiectum est, Et Dominus in circuitu populi sui ex hoc & vsque in seculum. Sed fortè apostolorum vel angelorum custodia sufficiens existimetur. Verum id quidem est, sed & Mosen audiamus. Namque cùm ei Dominus dixisset: Ecce angelus meus antecedet te, & ille respondit: Nisi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc. (*Ex 152.*) Bonum quidem præsidium angeli, sed melius Domini. Multis anima nostra laqueis appetitur, multis aduersus nos armis dimicatur. Non terra, nõ maria, non aër à fidei nostræ periculo vacant. Rapiunt oculos nostros raræ incogniti maris gemmæ, occupat animum terræ aurum, toris nos mortis nostræ illecebris spirituales nequitiæ aëris huius virtutes circumvolunt: per vitæ præsentis molestias, per alienæ voluntatis mores atque lasciuiam insidiẽtes, vt irascamur, vt oderimus, vt amemus, vndique expectamur & appetimur. Sciens ergo Dominus non aduersus carnem & sanguinem nobis pugnam esse, sed aduersus mundi huius potentes & nequitias spirituales: ait euangelia consummans: (*Math. 28.*) Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Adest enim: & cùm fideliter inuocatur, per naturam suam præsens est. Spiritus nanque est omnia penetrans & continens. Non enim secundum nos corporalis est, vt cum alicubi adsit, absit aliunde: sed virtute præsenti, & se quacunque est porrigenti, cum replente omnia eius spiritu in omnibus sit, tamen ei qui in eum credit adsistit. Nam & tribus vel duobus in nomine suo cõgregatis erit prȩsens, & in circuitu omnis populi sui ex hoc & vsque in æternum. Sed quid sibi vult, esse eum in circuitu populi sui ex hoc & vsque in seculum? *Quia non relinquet virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendãt iusti ad iniquitatem manus suas.*) In virga potestatem intelligi conuenit, insigne enim potestatis est. Virgam accepit Moses, qua posset omnia. Fuit & virga Aaron, sed fuit & virga Pharaonis, fuit & virga Nabuchodonosor. Ergo in circuitu nos Dominus custodit: ne super sortem nostram peccatorum virga derelinquatur. Veniunt quidem tribulationes, sed nõ permanebunt: veniunt persecutiones, sed non persistent. Multi redigere libertatem fidei nostrȩ in captiuitatem volunt: sed confessioni nostræ quàm in Christo habebus, nemo dominatur. Non enim super sortem nostrã peccatoris virga derelinquitur. Dominus nanque in circuitu populi sui est in æternum: ne victi & fatigati virgȩ imperio, ad iniquitatem extendamus manus nostras. Sed virga cùm inciderit, auferetur: & peccator cùm incubuerit, non derelinquetur. Breue est quicquid patimur ab aduersariis Dei: & habet victoriæ præmium, licet non habeat prælij longi laborem. Dominus adest, etiam si vis aliqua compellit. Abstineamus manus nostras ab iniquitatibus, non extendamus opera nostra in peccata: quia Domino in circuitu nobis constituto, virga peccatoris non derelinquetur vt maneat. Postquam conuersio fit prophetæ, retributionẽ à Domino ei qui ab iniquitate manus abstinuerit imprecantis. *Bene fac Domine bonis & rectis corde.*)

Probitatem & facti & voluntatis in vtroque significans. Multis enim vel propter hominum fauorem vel propter periculum & metum facti opus bonum est. Verùm nisi ex voluntate boni simus, etiamsi hominibus boni videbimur, tamen Deo boni non sumus: quia perfecta bonitas in recti cordis consistit affectu. Retributio autem vt bonis adest, ita & malis nõ abest. Nam sequitur. *Declinantes autem ad obligationes abducet Dominus cum operantibus iniquitatem.*) Et hic quoque duplicis significantiæ sermo est: declinantium ad obligationes, & operantium iniquitates: Qui declinant, ex alio in aliud declinant: id est, ex bonis operibus recti cordis in obligationes. Et quas esse obligationes existimabimus? Eas nempe, quas solui monuit propheta, (*Esaia. 58.*) dicens: non tale ieiunium elegit Dominus sed solue omne vinculum, nodum iniquitatis dissolue, obligationes vehementium commutationum. Si quis ergo se à præceptis Dei declinans, his obligationibus colligauerit, abducetur cum operantibus iniquitatem: in eandem scilicet sententiæ pœnam transgressor & iniquus futurus. Qui enim operatur iniquitatem, ab obseruatione legis alienus est: qui autem declinat ex lege, legem in qua mansit ante, transgreditur. Non declinandum igitur ad obligationes est: neque libertas nostra est nexibus seculi & mundialium negociorum vinculis inserenda.

Nouit beat⁹ Paulus hãc libertatis solutionẽ, qui dicit: (*1. Cor. 7.*)

Solutus

Solutus es ab vxore, noli quærere ligationem. Et hoc A non decriminoso vinculo necessariæ ligationis sensit. Cæterum sunt alia vincula, quæ fidem nostram impediunt & obligant, sibique connectunt: maxime augendæ pecuniæ labor, & negociandi insyncerus profectus. Hæc enim ita obligant peccatis, sacramentis, commerciis: vt sibi nos captos seruosque detineant. Ab his ergo mens, voluntas, studium soluendum est: quia declinantes ad obligationes vnà abducentur cum operantibus iniquitatem. Erit autem Israel pacificus, non derelicta super se virga peccatoris: sed in fide perfecta, ac spe æterna manens, audiet pro portione sibi

Ephe. 2. dici: *Pax super Israel.*) Ille est enim pax nostra, qui fe- B cit vtraque vnum: Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXV.

I*N conuertendo Dominus captiuitatē Sion &c.)* Nisi essent in psalmis quædā tales prophetiæ, vt in res atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non conuenirent, profectò auderent multi nihil in psalmis spiritualiter dictum existimare, putarentque nos quásdam cōmenticias assertiones, & ementitas interpretationes inquirere, quibus videremur altius nescio quid ac profun- C dius cæterorum sensu intellexisse: perinde quasi nos sensui nostro ea quæ scripta sunt, coaptemus, & non magis ex his quæ scripta sunt, sensum legentis & solicitæ intelligentiæ consequamur. Scriptura enim legis manet, atque est anterioribus quàm adesset Dominus in carne temporibus, consummata à prophetis, audita à Iudæis, pertractata à regibus, suscepta à gentibus: sed intellecta & probata à Christianis. Hoc fortè insolens existimetur. Planè insolens est, si nobis hanc gloriam præsumimus, si tantum infirmitati nostræ licere volumus, vt tantis temporibus abstrusa, tantis humani generis obscura ætatibus, in quibus intelligendis frustra reges laborauerint, ipsi doctores & magistri le- D gis errauerint: nos stulti seculo, & purgamenta mundi, & deliramenta sapientibus, de eorum intelligentia gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia non mendax

Matth. 7. est qui dicit: Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis,

Luc. 14. pulsate & aperietur vobis. Et scriptū est: Quia qui dixit, quoniam oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & prophetis, & in psalmis de me tunc aperuit illis sensum: vt intelligerent scripturas, & dixit illis: Quoniam sic scriptum est, Christum pati, & resurgere ex mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitētiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Non ergo ex nobis est quod intelligimus: sed ex eo, qui quæ innoscibilia erant fecit in- E telligi. Itaque ab eo speranda intelligentia est: qui & pulsantibus aperiet, & quærentibus demonstrabit, & petentibus non negabit. Nam quomodo intelligi poterit hic psalmus, cum à rerum gestarum historia dissonet? Nusquam enim captiuus populi huius, quæ vsque ad Dauid tēporā scribitur: sed longe postea quàm Salomon filius eius regnum obtinuit, seruiuit captus Israel Assyriis, dehinc Iuda Babyloniis. Quomodo ergo Dauid in eodem psalmo tanquam captus orat? Aut quomodo auersa à se captiuitate lætatur? dicens:

In conuertendo Dominus captiuitatem Sion facti sumus tanquam consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, Magnificauit Dominus facere cum illis.)

A Quanquam autem religiosum sit, existimare futuræ captiuitatis demutationem secundum prophetiæ sciētiam prænunciatam fuisse, & ea quæ indubitatè essent gerenda per fidem gerendorum commemorasse pro gestis: tamen dictorum verborumque virtus, eius reditus gratulationem, qui post captiuitatē Babyloniæ indultus est, nunc nos intelligere non patitur: cùm præsertim eundem reditum grauior postea sit consecuta captiuitas, & indignum sit propheta, tanquam ignorantem, amoto omni captiuitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rursum opprobrio captiuitas iterata successerit. Est autem nunc omnis in psal- B mo, sicuti singularum rerum expositione monstrabimus, ex captiuitate vitiorum in libertatem cognitionis Dei redeuntis animæ gratulatio. Et quidem grauis est captiuitas corporalis, quæ iure libertatis amisso, victorum dominatui subditur: & seruiunt tum quidē corpora, sed nequaquam capitur fidelis animæ libertas. Testes sunt mihi tres pueri inter flammas cantantes: testis Daniel in fame leonum, prophetæ prandio saturatus: testis Eleazar inter iura dominorum, patriis suis legibus liber: testes cum matre sua martyres septē, Deo gratias inter noua mortis tormenta referentes. At verò quanto infelicior est animæ captiuitas? Si auaricia cœperit, per corpus latrocinatur ac grassatur: C si libido vicerit, communicat cum corporis seruitute: si luxus, ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperantibus sibi dominis, & anima, & corpus in commune famulamur: atque ita captiuitatem animæ, & corporis sequitur captiuitas. Cæterum cōditionem corporis religiosæ animæ generositas despicit. Officium quidem durum; tamen durum, tamen homini non omnino miserabile: quia seruitur à seruis. At verò animæ captiuitas quàm infelix est? Auarus cariturus semetipso, carere timet pecunia: negocio fus, tristis, anxius, sine requie vlla, damni metu semper detinetur: honestatis immemor est, amicitiarum inobseruans, humanitatis fugax, religionem nescit, boni- D tatem omnino odit. At verò cui libido domina est, in quo cœno dedecoris volutatur? Pendet ad occasiones adulteriorum: anxius circa lasciuiæ suæ feruorem, oculis, mente, corpore totus in scortis est. Videns quotidie atque audiens humanas in adulteros leges, adulterium in ipso foro cogitat: quod agit timet, & quod timet non fugit. Quid verò infelicius ebrietatis dominatu? Ventri vltra capacitatem infundere, sensui rationem adimere, non loqui, non meminisse, non stare, & mortem quandam naturæ incolumi imperare? Quàm dedecorosus autem est furentium motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, liuoris anxietas? Quanta ergo perturbatio eorum est, quanta calami- E tas, qui supra memoratis malis seruiunt? Verum si cognita sapientiæ doctrina, & Dei prædicatione, & remissione vniuersorum horum peccatorum & resurrectione corporum, & æternitatis consortio, & regno cœlesti, à dominantibus superioribus de auaritia ad munificentiam transeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ieiunia reuertamur, de furoris temeritate, odio, liuore ad placabilitatem, rationem, misericordiam, benignitatem euoluemus: discentes hæc omnia à lege & prophetis, euangeliis & apostolis, & cantantes ex lege: Dominus conterens Iudith. 16.
bella, Dominus nomen est illi: cognoscentes à pro- Esaiæ. 48.
pheta: Ego sum qui feci cœlum & terram ex nihilo: Ioan. 1.
credentes ab euangelio: In principio erat verbum & Colos. 1.
verbum erat apud Deum, & deus erat verbum: pro-

A nunciantes ab Apostolo: Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra. Et cum gẽtes conuersionem nostram ex vitiis in virtutes, ex ignorantia Dei in confessionem eius effectam admirabũtur: tunc psalmi prophetiam nobis intelligi posse testabimur, dicens:

Dum auertit Dominus captiuitatem Sion, facti sumus consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum illis.)

Auertit enim Dominus captiuitatem nostram, per remissionem peccatorum. B A dominatu enim vitiorum animam liberauit, anteriora delicta non reputans: & nos in vitam nouam renouans, & in nouum hominem reformans, constituens nos in corpore carnis suę. Ipse est enim ecclesia, per sacramentum corporis sui in se vniuersam eam continens. Non erat Sion antequam liberaretur, sed Sion est quæ liberata est. Nomẽ cum libertate conuenit. Neque enim manentis, sed auersæ captiuitatis hoc nomen est. Quod verò ait, Facti sumus tanquam consolati, meminit & Apostolus interim tanquam consolatum esse se, dicens: Rom. 7. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et qui nunc pro parte scit, & pro parte prophetat, & qui scit repositam nobis esse Hierusalem in cœlo & C cùm dicit, dissolui melius esse, & cum Christo manere. Sumus nunc quidem consolati, quia Dominus ait: Ioan. 14. Mittet vobis pater & alium consolatorem. Cùm dicit alium, superesse se docet. Superest enim: expectat nánque omnis creatura reuelationem filiorum Dei. Reuelatio illa, consummata consolatio est. Cæterùm nunc tanquam consolatione ipsa interim non carentes, licet sit consummationis suæ nobis residua perfectio: repletur enim gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Non enim sufficientia sunt ad reddendas Deo laudes linguæ nostræ atque oris officia: mutauimus crimina in innocentiam, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem, interitum in immortali- D tatem. Et hoc à Dei gratia, faciente pœnitendorum finem, & nouorum bonorum initia reddente. Quod enim optabili⁹ nobis est tempus? quo adulterabamus, an quo maluissem⁹ virgines fuisse? Quo ebrij eramus, an quo ieiuniis lætamur? Quo pecuniæ seruiebamus, an quo pecuniæ nostræ benignitatis est vsus? Quo dæmonia adorabam⁹, an quo pecuniis imperamus? Quo placere seculo gestiebamus, an quo seculũ vincimus? Quo Deum nesciebamus, an quo hæredes Deo præparamur? Hanc spei nostrę fidem gentes contemplantes, dicunt: Magnificauit Dominus facere cum illis. Hanc in virtutes vitiorum demutationem contuẽtes, Dei in nos magnificẽtiam admirantur. E Idipsum etiam ex sensu adeptæ huius beatitudinis nos quoque confitemur, in oris gaudio, & linguæ exultatione:

Magnificauit Dominus facere nobiscum: facti sumus sicut lætantes.)

Lætamur enim de profundo ac miserabili cœno nũc ablutos nos fuisse: & nouos ex omnibus vitæ anterioris vitiis constitisse. Et quia propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum scripturæ consuetudinem tanquam de præteritis gratularetur: tamen per consequentem precem non sui temporis res has esse declarat, dicens:

Conuerte Domine captiuitatem nostram.)

Si fuit tanquam consolatus cùm auersa est captiuitas, quomodo nunc vt ea à se auertatur orat? Sed in superioribus propheticæ scientiæ fuit sermo, futurorum gaudia tanquam de præterito nunciantis: nunc autem de auertendis communis oratio: cui se propheta tanquam & ipse captus admiscet, tanquam adhuc in iisdem se esse cognoscat. Scriptum est enim: Prou. 18. Iustus in principio sermonis sui, ipse sibi accusator est. Esaia. 34. Et rursum: Confitere primum peccata tua, vt iustificeris. Et beati qui lugent, quia ipsi consolabuntur. Scit quidem propheta se liberum, sed tanquam captus Deo subditus est: siue per propriæ cõfessionis disciplinam: Luc. 18. quia vbi peccati confessio est, ibi & iustificatio à Deo est, quod in publicano & pharisæo Dominus testatus est, cùm Pharisæus iustum se gloriatus est, publicanus verò pro peccatis orasset. Ait enim: Amen dico vobis, quoniam magis iustificatus est publicanus quàm pharisæus. Siue ergo ob id propheta conuerti captiuitatem communem præcatur, seu quòd populum à peccatis captum sciebat: & sicut, cum Apostolo, mẽbro vni corpus omne compatitur, ita & populo captiuo à peccatis propheta concaptus est. Sed tamen orarare pro captiuitate sua bonum sibi esse demonstrat, dicens:

Qui seminat in lachrymis, in gaudio metet. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos.)

Quis hic ad Iudæos sermo est, vt eorum in hoc psalmo videatur prophetata captiuitas? Quæ verò ad cõmunem humani generis consuetudinẽ ratio est? Quis enim vnquã serens fleuit? Aut nunquid huius lamẽtabilis sationis Iudæis vsus ex lege est? Nequaquã igitur istud scriptum vsquã aut gestũ est: sed est prophetia superioribus dictis connexa. Duas autem esse sationes sanctus Apostolus docuit, carnis & spiritus: demonstratis & enumeratis seminibus sationis vtriusq;, cùm caro adulteria, veneficia, comessationes, ebrietatem, auariciam, idololatriam, & cætera his similia sereret: spiritus verò, pacem, gaudium, continentiam, charitatem, sobrietatem, mansuetudinem, & quæ sunt his consequentia seminaret, & sata sua vnoquoque messuro. Cùm igitur optimũ Deo sacrificium sit cor contribulatum, & beati sint lugentes, quoniam ipsi consolabuntur, & vnusquisq; quæ seuerit metet, operum suorum fructus in iudicium tanquam manipulos laturus: seminandum nobis est cum confessione peccatorum, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamentatione ac dolore conscientię nostræ, quod nequaquam possimus dignè Dei præcepta secundum propositum voluntatis explere. Tunc quę in lachrymis seuerimus, metemus in gaudio: euntesque flentes, cum exultatione veniemus, repleti fructibus nostris, & manipulis elaboratæ à nobis messis onerati: consolati per Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus. CXXVI.

Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilauit qui custodiet, &c.)

Ratio & temporum & prophetiæ intentam adhiberi ad præsentem psalmum cognitionis postulat diligentiam: ne fortè nos ad inanem intelligentiam absoluta quædam verborũ species, & ipse ille gestorum corporalium ordo sollicitet, maximè cùm plures interiores causas doctrinæ propheticæ nescientes,

nescientes, sensu Iudaico præteritorum temporũ prophetiam contineri in his graduum canticis opinentur: vt ea captiuitas Hierusalem prænunciata sit, quæ sub Hieremiæ diebus acciderit, & eiusdem rursus depulsæ ciuitatis gratulationem profiteatur: sitque eorum quæ psalmis his enunciantur, aut seruitutis dolor, aut reditus lætitia. Non improbamus hunc sensum, neq; eorum intelligentiam coarguimus. Dignum est enim, vt miserabilem populi casum, & impietatis eius debitam pœnam, & post longæ seruitutis sufficientem peccatis grauibus satisfactionem, & misericordem in eos indulto reditu voluntatem, secundum prophetiæ scientiam prophetæ spiritus præloquatur. Verum cùm captiuitatis illius reditum grauior sit & irremissa captiuitas consecuta, & ædificationẽ ciuitatis receptæ mirabilis maneat & non demutanda vastatio, sciántque & spiritalis reditus gloriam Israel reliquio reseruari, & cœlestis ac sanctæ Hierusálem ædificationem vsq; ad beati ac dominici regni tempora comparári: maximéque cùm spes illorum dierum atque res omniũ horum psalmorum virtutes & genera testentur: non intelligo cur tantum de caducis ac de mutabilibus malis, ac non etiam de æternis esse velint prophetæ dolorem: & temporalium magis gaudiorum, & eorũ quæ grauissime postea demutaturæ essent calamitates, potius quàm indemutabilium & æternorum intelligant demonstratam esse lætitiam: cùm magnificentia prophetica magis dictum sit beata & æterna & cœlestia prædicasse. Cùm igitur psalmi superiores captiuitatẽ non corporalem tantum & terrenam, sed sicuti libertatem non caducam, non præsentem, non secularem in se demonstrati sunt continere: tum etiam hic quoque psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil præteritis tẽporibus conueniens intelligitur esse cõplexus: sed secundum propheticam & apostolicam atque euangelicam autoritatem eas spes omnes pronunciare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum expectatio, apostolorum fides, martyrũ confessio, & omnium credentium cursus extendit: id est, in sancta tempora, in æternæ ciuitatis incolatum atque cœtum, in regni dominici beatitudinem, in spiritualis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinæ æternitatis & regni. Atque vt id absolutius intelligatur, ipsas verborum virtutes proprietatésque tractemus,

Nisi Dominus ædificauerit sibi domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilauerunt qui custodiunt eam. In vanũ est vobis ante lucem surgere.)

Volunt plures sanctum Salomonem ædificationi ciuitatis & templi studentem, in eo ipso molitionis suę tempore euersionem ciuitatis & templi quod condiderit prophetasse: quia & titulus antelatus autorem eum psalmi huius esse demonstret. Magnis enim viribus & totis sui regni opibus magnum aliquid & Deo dignum efficere tentabat. Nam vsque ad centũ quinquaginta milia virorum, sicut scriptum est, in diuersos ædificationis vsus ac ministeria occupabantur. Et quanquam instituta à se consuetudine, perfectis omnibus maxima custodia ciuitatis & templi solicitudo esset adhibenda: tamen cùm non ignoraret inanem tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem à Babyloniis ob peccata populi diruendam, ista dixisse: Nisi Dominus ædificauerit sibi domum, incassum laborauerunt ædificantes eam.

Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditum impertiente, & ædificata rursum per Zorobabel & Iosedech ciuitas fuit. Quorum inopem sensum ipsa illa posset cõsummatio ædificationis arguere. Nam per Aggeum prophetam ita ad hos eosdem instauratores Hierusalem Dominus est loquutus: Adhuc semel, & ego mouebo cœlum & terram, & mare & aridam: & subuertam sedes regum. Psalmi ergo virtus non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggei intelligenda est conuenire. Aedificationis enim vtriusque labor inanis est. Aedificata nanque per Zorobabel ciuitas, solum hodie ex se conflagrationis suæ cinerem, & deformium ruinarum præbet fœditatem.

Aggei 2.

Et has sedes regum, quas se ædificatores ad regni æterni gloriam instaurare arbitrabantur, vastatio iterata subuertit, sede adhuc etiam cæterorum subuertenda regnorum. Bene autem inania humani operis propheta esse opera prophetauit. Scit inutiles esse humanarum custodiarum vigilias, scit incassum esse consurgentium matutinas solicitudines. Ciuitas & à se instituta, & ab aliis restituta, iam nulla est: non profecit ædificatio vel prima, vel consequens. Et rectè ille ipse euertendæ ciuitatis propheta est, qui autor fuerat extruendæ. A Deo ergo domus est ædificanda, quæ maneat: quia nisi quæ à Domino ædificata sit, non manebit. A Deo ciuitas custodienda ne pereat: quia nisi à Deo custodita sit ciuitas, diruetur. Et primum quæ Domus Dei sit, intelligamus: vt per id cognoscamus, quatenus ab eo ædificanda mansura sit. Domus est habitantis habitatio. Sermo enim diuinus secundum intelligentiæ nostræ cõsuetudinem naturámque se temperat: communibus rerum vocabulis ad significationem doctrinæ suæ & institutionis aptatis. nobis enim, non sibi loquitur: atque ideo nostris vtitur in loquendo. Conuentus quidem ecclesiarum siue templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, consuetudo nostra vel domum Dei solita est nuncupare, vel templum: scriptura quoque vel prophetica, vel apostolica ad demonstrationem locorum. his est vsa nominibus: verum non hanc quæ à nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum Dei esse ex ipsius dictis docemur. Ait enim: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorũ. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus requietionis meæ? Nónne hæc omnia fecit manus mea? Nõ concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus Deus, nec loco in aliquo continetur virtus immensa, quæ omnia fecit: Apostolo idipsum ita testante: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cũ sit cœli & terræ Dominus, non in manufactis templis habitat. Nulla ergo Deo requies est, & nulla habitatio? Et fortè nequaquam creditur esse qui nusquam est. Audiamus ergo ipsum de requie sua & habitatione testantem. Ait enim: Hæc requies mea in secula seculorum: hic habitabo, quoniam elegi eam. Elegit autem Sion: sed nunquid eam, de qua præsens prophetiæ huius querela est, Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam? Sion in qua templum fuerat, euersa est. Et vbi sedes æterna Domini? vbi requies sempiterna? Quod habitabile ei templum? nempe illud, de quo dictum est: Vos estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis. Hæc domus & hoc templum Dei est, doctrinis & virtutibus Dei plenũ, & sanctitate

Esa. 66. *Act. 17.* *Psal. 131.* *1. Cor. 3.*

cordis diuini capax incolatus, de quo idem hic pro-
Psal. 64. pheta ita testatus est: Sanctum templum tuum mirabi-
le in æquitate. Sanctitas, equitas, continentia humana,
Deo templum est. Domus ergo hæc ædificanda per
Deum est. Humanis enim operibus extructa non per-
manet, nec doctrinis seculi instituta consistit, nec ina-
ni labore solicitudinis nostræ custodietur. Extruenda
aliter est, custodienda aliter est: non super terram, non
super fluxam & dilabentem arenam initianda: sed fun-
damentum eius super prophetas & Apostolos collo-
candum. Lapidibus viris augenda est, angulari lapide
continenda, & mutuæ connexionis augmentis in virũ
consummatum, & in mensuram Christi corporis ex-
truenda, specie quoque ac decore gratiarum spiritua-
lium adornanda. Hæc ita à Deo, id est, doctrinis eius
ædificanda, non concidet. Huius domus ædificationẽ
nunc Israel captiuus post plenitudinem gentiũ con-
sequetur. Hæc domus, in domos plures diuersis fide-
lium ædificationibus in vnoquoque nostrum ad orna-
tum & amplitudinem beatæ illius ciuitatis excrescet,
cuius ciuitatis iam diu Dominus vigil custos est: cum
Abraham peregrinum tuetur: cùm immolandũ Isaac
reseruat: cùm Iacob seruientem ditat: cùm Aegypto
Ioseph venditum præficit: cùm Mosen aduersus Pha-
raonem confirmat: cùm ducem bellis Iesum deligit:
cùm Dauid omnibus periculis liberat: cùm Salomonẽ
dono sapientiæ munerat: cùm prophetis adest: cùm
Heliam rapit: cùm Elisæum eligit: cum Danielem pa-
scit: cùm in camino pueros irrorat: cùm tribus quartus
adsistit: cùm gignendo se ex virgine Ioseph per ange-
Ioan. 17. lum instruit: Mariam confirmat, Ioannem præmittit,
Apostolos eligit, patrem precatur, dicens: Pater sancte
serua eos. Cùm essem cum his custodiebam eos in no-
mine tuo: cùm denique ipse ille post passionem æter-
Matth. 28. næ in nos custodiæ suæ vigilias pollicetur, dicẽs: Ecce
ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cõsum-
mationem seculi. Hæc ciuitatis illius beatæ atque san-
ctæ æterna custodia est: quæ ex multis in vnum cõue-
nientibus, & in vnoquoque nostrũm Deo ciuitas est.
Est enim hæc sancti corporis & fidelis animæ ei placi-
ta possessio. Quam domum ædificandam ipse in Euã-
Matth. 10. gelio testatur, dicens: Amen dico vobis, non consum-
mabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis.
Rom. 10. Et huius quidem tẽporis & ædificationis beatus Apo-
stolus meminit dicens: Cùm autem intrauerit plenitu-
do gentium, tum quod reliquum est Israel saluabitur.
Hæ igitur ciuitates, id est, sancti huius corporis atque
animæ Deo placitus incolatus & cœtus, hunc vnũ ha-
bent perfectæ huius beatitudinis & ædificationis arti-
ficem. Aedificanda ergo per Deum hæc ciuitas est, vt
in augmentum consummationis suæ crescat.

Non enim iam ædificatio cœpta perfecta est: sed per
ædificationem perfectionis consummatio compara-
tur. Cæterum in ædificandis his domibus corporum,
& animarum ciuitatibus, humanæ artes vacant. Inanes
enim sunt omnes philosophorum vigiliæ, & otiosæ
solicitudines: & frustratum in inuestigandis naturæ se-
cretis, & perscrutandis mundi laboribus studiũ. Sed
lapsuram citò domum operatio talis ædificat. Inanis
quoque erit matutina eorum resurrectio, quæ quan-
quam omnibus, quæ in lucem venerint, sit constituta
corporibus: tamen ea quæ non fuerint ædificata per
Deum, nequaquam eam quæ in Domino ex mortuis
resurgẽte iam cœpta est, matutinæ resurrectionis glo-
riam consequentur. Ac ne aliquam psalmus opinionẽ
intelligentiæ in se terrenæ, & corporalis admitteret:

A perfectionis istius tempus, & ædificandorum significa-
tionem, ipso dictorum suorum ordine docet. Nam hu-
manis ædificationibus, & terrenis custodiis, & matu-
tinis eorũ surrectionibus improbatis, ait: *Surgite post-
quam sederitis, qui manducatis panem doloris. Cùm dederit
dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filij, merces fru-
ctus ventris.*) Nullus est relictus in his dictis ambigen-
di locus: intelligentiæ tantum fides necessaria est. Rem
enim verba eloquũtur. Nam prophetiæ veritatem ge-
sta deinceps consummant, cognitionem verò gesto-
rum doctrina euangelica atque apostolica submini-
strat. Ciuitas ergo à Deo est ædificanda quæ maneat,
quia humana ædificatio infirma sit & caduca. Ac ne
B lapides, cæmenta, ligna ciuitatem hanc esse existima-
remus: quæ hæc esset, & quando esset perfecta ciuitas
docet, dicens: Surgite postquam sederitis. Sessio qui-
escentium requies est: à qua surgere iubentur, qui ad
perfectam hanc ciuitatem sunt comparandi. Et qui
tandem sunt isti qui surgere postquam sederint iu-
bentur? Nempe qui manducant panem doloris. Pa-
nem doloris manducat, quisquis se hominem in vinis
natum ac viuere meminit. Cùm enim voluntas nostra
per Dei metum & spem æternorum ad perfecta inno-
centiæ opera contendat, & contra naturalis quædam
consuetudo vitiorum in ipsis illis, è quibus emergere
nititur immoretur: vitæ dolorem per infirmitatem de-
C stitutæ voluntatis accipimus, secundum dictum pro- *Eccle. 1.*
phetæ: Qui apponit scientiam, apponit dolorẽ. Cùm
enim veritatis cognitio voluntatem nostram ad pro-
fectum consequendæ vtilitatis instiget, & naturæ con-
suetudo voluntatem scientem se proficere oportere
detineat: profectus scientiæ, profectus doloris est: cũ
intantum se per naturam doleat detineri, in quantum
naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendã.
Huic ergo dolor vitæ est, huic panis doloris est, cuius
vitæ & doloris hic idem propheta meminit, dicens: *Psal. 79.*
Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis no-
bis lachrymarum in mensura. Tendendum est autem
semper, non etiam desinendum: neque idcirco ad per-
D fectum non contẽdendum, quia doleamus id quò ten-
ditur non posse contingi. Sed in ipsa cõtendendi per-
tinacia, dolendum est nos contingere non posse quò
tendimus. Doloris huius Dominus meminit, dicens: *Matth. 5.*
Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur: beatitu-
dinem consolationis, ob luctum & dolorem non ade-
ptæ consummationis impertiens. Propheticam autem
virtutem ipse ille dispositus in tempora verborũ ordo
seruauit, dicens: Surgite postquam sederitis. Quorum
alterum in præsens est, id est, surgite, ne fide tanquam
de incertis & dubiis ambigeret: cum veluti præsen-
tem efficientiam veritas propheticæ ammonitionis
afferret, & viuus nobis fiduciam spei non cunctantis
E inseretet.

Tempus autem huius quod præsens est mandati di-
stulit in futurum in eo quod ait: Cùm sederitis. In tũ
ambigendis ergo mãdatis præsentis est veritas, in con-
sequendis autem expectandi temporis dispensatio re-
seruatur. Vt autem quando sibi surgendum esset, cum
sederint sciant: temporis ipsius demonstrata est pleni-
tudo. Cùm dederit, inquit, dilectis suis somnum. Mor-
tem sanctorum Deus frequentissime somnum nuncu- *2. Reg. 7.*
pat, vt ad hunc eundem Dauid: Cùm obdormieris &
requieueris cum patribus tuis, tunc excitabo de semi-
ne tuo, qui mihi erit in filium, & ego ero ei in patrem. *Ioan. 11.*
Et Domin⁹ de Lazaro: Lazarus dormit. Et Apostolus *1. Thess. 4.*
de resurrecturis ait: Quia nos qui viuimus non præue-
niemus

niemus eos qui dormierunt. Plenitudine itaque gen- A
tiũ post ſumnũ mortis recepta, & Iſrael reliquo ſaluato:
tũc poſt hãc ſeſſionẽ atque ſomnũ, reſurrectionis eſt tẽ-
pus. Et quia dum temporum plenitudo concluditur,
gentium quòque crediturarum, ſecundum Apoſto-
lum conſummabitur plenitudo, idcirco ait: Cùm de-
derit dilectis ſuis ſomnum: hoc ſurgendi ſedentium,
quod & dandi dilectis ſomni tempus eſſe demonſtrãs,
id eſt, omni plenitudine iam recepta. Quia autem ſint
dormientes dilecti, & ſeſſuri reſurgentes, continuò cũ
quadam ſignificatione rei præſentis oſtendit, dicens:
Ecce hæreditas Domini. Sancti ſcilicet dormientes,
& reſurrecturi ſedentes hæreditas Domini eſt. Non
ille carnalis Iacob, neque terrenus Iſrael factus ex di- B
uiſione gentium, portio & funiculus hæreditatis, ſe-
Deut. 32. cundum Moſen dicentem: Cùm diuiſiſſet excelſus
gentes ſecundum numerum electorum Dei, & facta
eſt portio Domini Iacob, funiculus hæreditatis Iſrael.
Et quia iam hic Iſrael ob impietatem ſuam non me-
retur dici hæreditas, quæ hæreditas eſſet oſtendit, di-
cens: Ecce hæreditas Domini filij, merces fructus
ventris. Ea ergo in filijs hæreditas Domini eſt, quam
ex mercede fructus ventris acceperit. Non enim ina-
nis hic fructus eſt, quo cum ex virginali ventre ma-
nens ante Deus naſcitur. Nam merces eius hæreditas
Ioan. 1. eſt, & hæreditas filij ſunt. Quotquot, inquit, eum re-
Ioan. 13. ceperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et rur- C
ſum: Filioli mei, adhuc puſillum ſum vobiſcum. Hi
ergo filij hæreditas eſt, & hæc hæreditas merces fru-
ctus ventris. Eſt ergo Dominus fructus ventris, quem
ex ſe in vitæ noſtræ fructum pariens virgo progenuit.
Et hæc eius merces eſt, qui ex virgine naſcendo fru-
ctum ventris eſſe ſe voluit: vt ei gentes quas in filios
per fidem generaret hæreditas ſit. Quòd autem quia
fructus ventris effectus ſit, hanc mercedem hæredi-
Pſal. 2. tatis acceperit, pſalmus alius teſtatur, dicens: Poſce à
me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſ-
ſionem tuam terminos terræ. Teſtatur & Apoſtolus:
Phil. 2. Qui cùm in forma Dei eſſet conſtitutus, non rapi-
nam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſe exina- D
niuit, formam ſerui accipiens in ſimilitudinem homi-
num factus, & habitu repertus vt homo, humiliauit
ſe, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem
crucis. Propter quod exaltauit illum Deus, & dona-
uit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in no-
mine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtriũ
& infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Do-
minus Ieſus in gloria eſt Dei patris. Hæc ergo merces
fructus ventris eſt, quæ donatur in nomine, quæ de-
fertur in honore, quæ præſtatur in gloria. Et hanc ha-
bet retributionem ab immortali eius natura humanæ
infirmitatis ſuſcepta natiuitas: vt quia fructus ventris
factus ipſe eſt, merces quòque eius gentium fiat hære- E
ditas, & hæreditas ipſa ſint filij. Dehinc ſequitur: *Tan-
quam ſagitta in manu potentis, ita filij excuſſorum.*) Sa-
gittarum hic vſus eſt, vt emiſſæ celeri volatu ferãtur:
& ad deſtinata quæque indeflexa linea dirigantur.
Eſſe autem ſagittas quibus Dominus vtatur, ita legi-
Pſal. 17. mus cũ ait: Miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos. In Eſaia
Eſa. 49. quoque ita ſcriptum eſt, quod etiam de ipſo Domi-
no dictum eſſe poſſit intelligi: Et poſuit me tanquam
ſagittam electam, & in pharetra ſua abſcondit me, &
dixit mihi: Magnum tibi eſt vocari te puerum meum.
Sunt ergo iſtiuſmodi Dei ſagittæ volatu citæ, iactu fi-
deles: quas, quantum ratio ſpiritualis demõſtrat, ſigni-
ficari doctrinas propheticas atque apoſtolicas, in qui-
bus Dei verbum eſt, oportet intelligi vbique miſſas,
compungentes, arguentes, volantes: quanquã in plu-
rimis locis meminerimus, eſſe & mortiferas & letales
ſagittas, de quibus ſcriptum eſt: Sagittas ſuas arſuris Pſal. 7.
operatus eſt. Verùm hic non de vltricibus ſagittis dici
aliquid intelligi poteſt: quia nunc ſicut ſagittæ in ma-
nu potentis, ita filij excuſſorum. Pharao in mari rubro
in interitum ob crimen impietatis excuſſus eſt: excuſ-
ſum quoque apoſtolicis pedibus puluerẽ ſcimus ſen-
tentiam eſſe maledicti. Et quia ſiue prophetæ ipſi qui
excuſſorum, id eſt, peccatorum & maledictorum filij,
tanquam volantes & fideles ſagittæ doctrinæ cœleſtis
emiſſi ſunt: vel Apoſtoli eccleſiæque doctores de ex-
cuſſis per impietatem ſuam in maledictũ gẽtibus cre-
diderint, idcirco ait: Tanquam ſagittæ in manu potẽ-
tis, ita filij excuſſorum: orbem terræ volatu peragran-
tes, infidelia corda doctrinæ telo vulnerantes, & pec-
catorum omnium incẽtiua ſalutari iaculo pungentes.
Atque vt id ex his dictum intelligi poſſet, quos Deus
de filijs excuſſorum ad doctrinam ſalutis modo emit-
teret ſagittarum, id conſecutum in dictus eſt: *Beatus
vir qui impleuit deſiderium ſuum ex ipſis; non confundetur
cùm loquentur inimicis ſuis in porta.*) Beatus ergo ille eſt,
qui ex ipſis deſiderium ſuum potuerit implere: id eſt,
vel de ſagittis vel de filijs excuſſorum, deſiderabilibus
ſe ſcilicet doctrinæ verbis replere, & de ſperatis fructi-
bus futurorum bonorum expectatiſque ſatiare. Atque
vt hos ex Dei doctrina ædificatores eſſe illius, quã ſu-
perius memorauit, ciuitatis oſtenderet: idcirco ita cõ-
cluſit: Ex ipſis non confundẽtur, cùm loquentur ini-
micis ſuis in porta. Quod ait ex ipſis, ſiue ad beatũ vi-
rum pertinet, qui deſiderium ſuum impleuit ex ipſis:
vel ipſis filijs excuſſorum erit proprium, quia ex ipſis
non confundantur, cùm in porta inimicis ſuis loquan-
tur. Neque ambiguum eſt, qui in porta loquẽtur ædi-
ficatæ per prædicationem ſuam à Domino ciuitatis.
Meminimus autem pſalmo altero dictum: Qui exaltas Pſal. 9.
me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes
tuas in portis filiæ Siõ. Et hic quidẽ plures portæ ſunt,
in quibus propheta à portis mortis exaltatus, omnes
Dei laudes prædicat. Sed ſcimus vnam eſſe portã re-
giam, dominicam, cœleſtem, de qua dictum eſt: Hæc Pſal. 117.
porta Domini, iuſti intrabunt per eam. Et cùm nõ cõ-
fundantur hi excuſſorum filij in portã inimicis ſuis lo-
quentes, neceſſe eſt vt his inimicis ſuis loquentes non
confundantur, qui eum iuſtis non merebuntur intra-
re: exprobrãtes illis impietatem in Deum, inobedien-
tiam in prædicantes, infidelitatem in æterna promiſſa,
odia in innocentes, & in ipſa eccleſiæ membra ſæui-
tiam: ipſi confidentes, & nulla fidei ſuæ ac religionis
ambiguitate trepidantes, ſed hos inimicos ſuos ab eius
aditu ingreſſuque prohibentes, qui ait: Nemo vadit Ioan. 14.
ad patrem niſi per me, id eſt, per Dominum noſtrum
Ieſum Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculo-
rum. Amen.

Canticum graduum. *Pſal.* CXXVII.

B*Eati omnes qui timent Dominum, qui ambulãt
in vijs eius. & reliqua.*) Quotieſcunque de
timore Domini in ſcripturis eſt ſermo, ani-
maduertendum eſt, nunquam eum ſolita-
rium relinqui tãquam ſufficientem nobis ad conſum-
mationẽ fidei: ſed ſubijci multa, aut anteferri, ex qui-
bus timoris Domini ratio & perfectio intelligatur. Vt
cognoſcimus ex eo quod per Salomonẽ in Prouerbiis Prou. 2.

A tiam propriam & perfectam beatitudinem dicti huius sermo non explicat: erigendæ sunt ad spiritalem doctrinam mentes atque aures. Lex enim omnis secundum Apostolum spiritalis est. Et ipse non humilem, nec terrenam beatitudinem sed spiritalem secutus est,
Ephe. 1. dicens: Benedictus pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus. Cùm itaque in spiritalibus, & cœlestibus benedici se ostendat, perfecta illa beatitudo sanctorum non in his terrenis & corporalibus esse speranda est: sed potius intelligendum est per corporalium & terrenorum nuncupationem cœlestium bonorum esse intelligentiam consequendam. Nunquid cùm Do-
B minus secundum euangelia sponsus est, & secundum Ioannem habet sponsam, de sponsis terrenis & corporalibus significari existimandum est? Non vtique: sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus, cuique à patre ecclesiæ hæreditas per adeptionem corporis, quod ex virgine præsumpturus esset, desponsata sit. Vt antè nunc cognoscamus quid sub vxoris nuncupatione intelligi oporteat: contuendum est quid & alibi sub hoc eodem
Sap. 8. vxoris nomine tractetur à Salomone ita: Quia quæsiui
Ibidem. sapientiā sponsam accipere mihi ipsi. Et quia qui sponsam requirit, diuitem quærit: huius sponsæ suæ opes memorat, dicens: Honestatem glorificat conuictum
C habens Dei, & omnium Dominus dilexit eam. Et si multam quis cognitionem desiderat: nouit & quæ à principio sunt, & quæ futura sunt conspicit. Et iterū:
Prou. 31. Vxorem virilē quis inueniet? Preciosior est autem lapidibus multi precij. Et hæc istiusmodi in prouerbiis
Prou. dicta sunt: quis prouerbiū non hoc quod verbis sonat explicat, sed dictorū virtutem ex vsu verborum com-
Ioan. 16. munium nunciat. Docet autem Dominus in euangeliis, quid prouerbia intelligenda sint, dicens: Veniet hora vt iam in prouerbiis non loquar vobis, sed palàm de patre nunciem vobis. Ergo secundum prouerbiorum rationem vxorem virilem nosse debemus: eam nempe quam sibi Salomon sponsam quæsiuit assumere. De qua & rursum ait: Iudicaui igitur hanc addu- D
Sap. 8. cere ad conuiuendum mecum: & amator factus sum pulchritudinis eius. Hæc igitur tanquam vxor assumpta sapientia virilis est, perficiēs omnia & sibi subdēs, & in labore vtilium operū valida. Ipsa Deo placita, & per doctrinam eius digna & præteritorum scientia, & futurorū cognitione & perfecta. Hæc timentis Deum vxor totis domus suæ lateribus diffusa, fœcundæ vitis modo se per omnia operum nostrorum latera extendit. Domus autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domicilium: quod sibi vnusquisque per timorem Dei & vitam eius ineundo ad habitationem sapientiæ emundat. Ex hac igitur filij, qui erunt tanquam nouella oliuarum, in circuitu mensæ nostræ erunt. Non in E conuiuij circuitu futuros ait esse, sed mensæ. Mensa enim Domini est, ex qua cibum sumimus, panis scilicet viui: cuius est hæc virtus, vt ipse viuens eos quoq; qui se accipiant viuificet. Est & mensa lectionum dominicarum in qua spiritualis doctrinæ cibo aluntur, qui
Psal. 68. doctrinam Dei consectantur. Sed est mensa de qua in psalmo alio scriptum est: Fiat mensa eorum corā ipsis in laqueum, & in captionem, & retributionē, & scandalum: in captionem enim illis & scandalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit. Sed qui doctrinam Dei consectantur, nisi in operum bonorū ministerio versentur, mensæ illius cibo non proficient. Nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ vo-

A luntatis opera procreantur. Hæc igitur tanquā nouella oliuarum mensam nostram circumibunt, id est doctrinæ nostræ cognitionē optimorum quasi ramorum fructibus obumbrabūt. Seruauit aūt etiā hanc prophetæ rationē, vt neophytam oliuam diceret, id est nuper plantatam: quia per sapiētiam tanquam coniugem assumptam, cuius filij sunt opera fidelia, hæc eadē in hac terra nostri corporis plantatur. Hæc igitur vxor est modo vitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa, hi filij, id est tali coniuge opera procreata, tanquam plantatę oliuæ in mēsæ nostræ circuitu adsistēt. Et quia hæc timentium Deum beatitudo est, propheta subiecit: *Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet Domi-*
B *num.*) Iungitur ad timentis meritum etiam votum prophetæ dicentis: Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ sunt bona Hierusalem. De Hierusalē & Sion iam in superioribus psalmis frequenter sumus locuti: ex quibus vel in quibus bonorum omnium consummatio speranda est. Nunc enim quamuis bonis cœlestibus perfruamur, tamē maiora nobis in Sion & Hierusalem temporibus spe reseruantur. Hoc enim seculum promissorum bonorum capax non est. Væ enim mundo nunc ab scandalis, in quo & zizaniam diabolus superserit, in quo regio est corruptionis, & locus iniquitatis, & conuallis plorationis, in quo mundipotentes sunt harum tenebrarum. Sed habemus interim
C promissorum nobis bonorum lumen, in quo tantum per speculum & in ænigmate felicium rerum imaginē contuemur: tunc facie ad faciem visuri non interposita obscuritatis nube, aut speculi æmulante splendore, sed vera & conspicabili beatitudinis nostræ contēplatione lętabimur operū nostrorum fructus contuentes, & mercedem vitæ innocentis videntes. Nam vt opera ex sapiētia gignūtur, ita ex operibus retributio nascitur. Est ergo sapiētia innocentiæ mater, & rursus innocētia fructus retributionis parit. Hos ergo consequemur diabolo contrito, aculeo mortis retuso, & omni principe ac potestate huius seculi exempto, cū iam pax in nobis sit hoste victo & perēpto, quod pro-
D pheta psalmi ipsius cōclusione testatur dicēs: *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ & videas filios filiorum tuorum, & pacem super Israel.*) Speremus ergo bona Hierusalem cœlestis, & Sion montis, & pacem Israel: quia locus Domini in pace est, in Domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXVIII.

S*Æpe impugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.*) Instituimur dictis propheticis ad tolerantiam præsentium passionum, & naturæ nostræ infirmitas aduersus seculi in-
E iurias semper impatiens suscipit sapientiæ doctrinam, ab eo qui in pręsenti psalmo ait: *Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea.*) Non ociosa ætas religiosi viri est, neque quietam exigit vitam. Impugnatur iam ab ipsis iuuētutis suæ annis, & impugnatur sæpe. Non nouella itaq;, neq; rara impugnātiū odia sunt, sed ea sæpe etiā ab ipsis initiis ætatis infesta sunt. Et idcirco hæc sunt quę fidē probāt, quę patiētiā testātur, quæ inuictæ virtutis coronā merentur. Nouit beatus apostolus Paulus
hanc longi prælij coronam dicens: Nemo coronatur, *2. Time. 2.*
nisi qui legitimè certauerit. Certamē tantum non sufficit ad coronam. Legitimè certandum est, id est omnia passionum bella peragenda sunt. Non sufficit semel neq; vnius certaminis bello militasse. Et audiam

hunc ipsum legirimè certantē cùm de se dicit: In laboribus copiosius, in plagis abundantius: in custodiis eminentius: in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum: semel lapidatus sum, ter naufragium feci: noctem & diem in profundo maris fui. Meritò iste tot & tantis prælijs perfunctus dicere ausus est: De cætero iam superest mihi corona iusticiæ: quia nemo nisi qui legitimè pugnauerit coronabitur. Huic etiā vox hæc prophetica cōpetit: Sæpe impugnauerūt me à iuuentute mea. Fiduciæ maximæ gratulatio est, rantorū & tam numerosorum bellorum memorari. Sed nunc tacito impugnantiū nomine impugnatio sola memoratur. Et causa noscenda est cur autores impugnationis silentur. Omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosis viris inferuntur, non eosdem habent autores quos habent ministros. Executio quidem hominum est: sed diaboli instinctus est. Et huius nobis intelligentiæ Apostolus autor est, dicens: Non enim nobis certamen est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates mūdi huius potestates harum tenebrarū spiritualis nequitiæ in cœlestibus. Et rursum: Secundum principē aëris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis obediētiæ. Operantur ergo hæ spirituales nequitiæ in his qui inobedientes Dei legi sunt: quos voluntatis suæ tanquam operarios eligunt, in res suas alienæ intercessionis ministerio suo vsuri. Neque solum id ex Apostolicis dictis intelligimus, sed etiā ex libro Iob docemur. Cum enim diabolus potestatem tentandi Iob postulasset, per direptionem substantiæ eius primū desæuiturus, homines ad pastorū cædem & direptionē pecudum incitauit, eóque in hanc voluntatē latrocinij accendit. Egit ergo quod volebat per humanæ operationis officium. Iudas quoq; in passione Domini ministeriū diaboli fuit & per eum effectū volūtatis propriæ est executus: euāgelista testante qui ita: Intrauit, inquit, satanas in Iudam qui cognominatur Scariotes. In omni igitur quam perpetimur iniuria: alterius opus, alterius instinctus est: & non sibi efficit, quisquis aliquid per turbulentæ voluntatis impetum gerit. Nō ergo his irascendum est à quibus aliqua perpetimur: sed quoties per contumelias ad iracundiam prouocamur, quotiescunque per cōuicia ad lites exhortamur, quotiescunq; ad dolorem ad impiam damni querelā per rapinas & furta cōpellimur, aut in corporis voluptates blandæ exhortationis solicitamur instinctu: agnoscendus est hostis ille, per quē hæc operū ac dictorum incentiua probentur. Neq; irascendū est hominibus alienæ instigationis operariis: sed potius in his detestandi officij intercessio fœda miseranda est, quod sint vasa diaboli, satanæ ministeriū, latrocinantium telum, & alienæ maliciæ ac nequitiæ paritores. Ob hāc ergo cognitionem propheta sine distinctione nominis tantū impugnantiū meminit, de his atq; illis indiscrete locutus: quia per homines in se id quod spiritualiū nequitiarū est gerebatur. Cœpit itaque tanquā ex persona sua propheta: sed quid à nobis dici oporteret, quodam ipse confessionis exemplo ante præloquitur. Talis ergo ordo dictorum est. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.)* Ante ergo docetur Israel quid dicere debeat, tum deinde tanquā doctus, & exemplo propheticæ confessionis Israel ipse iam loquitur. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Etenim non potuerunt mihi.)* Talis religiosorum debet esse confessio. Et hæc vera fidei probatio est: vt qui eos sæpe à iuuentute impugnant, nunquam tamen eorū quos &

2. Cor. 11. — 2. Tim. 2. — Ephe. 6. — Ephe. 2. — Luc. 22.

A sæpe, & quidem à iuuentute impugnauerint, præpotētes sint. Aduersus autem validiores & longum & frequens est prælium. Et idcirco inimicæ spiritualésque virtutes firmos fide & timore dei viros, & diu & sæpe pertentant: quia iterari necesse est, quod & diu geritur, & nunquam obtinetur. Maneamus ergo, vt sæpe impugnemur: & sæpe impugnari habeamus hanc gloriam ne aliquando cedamus: & hinc sit impugnationis nostræ assiduitas, quia non sit impugnantium præpotens fortitudo. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atque assiduis præliis præualent: vt victorē exercitum & firmis agminibus incedentē à tergo adeāt, & dorso sicubi viam prætereat insidias machinentur. B Illic dolos fabricantur, illic omnia insidiarum artificia exercent. Ita & peccatores tentatos incassum fideles viros euntes iam in veritatis via dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. Et idcirco ait: *Supra dorsum meū fabricauerunt peccatores.)* Currit Apostolus ea quæ retrò sunt obliuiscens, séque in ea quæ priora sunt extēdens. Lex ad fideles ita locuta est: Persequentur te inimici tui, & non comprehendent. Non comprehendisse autem eos docet, cùm ait fabricātur. Indefiniti enim temporis significatio est, fabricātur enim semper, nūquam fabricationis suæ effectum consequentes: indefesso fidei cursu eò quò quotidie supra dorsum fabricabantur bella, currente. Atque hanc pertinacē infe- C stantium iniquitatem sequens versus absoluit: *Prolongauerunt iniquitatem suam.)* Esaiæ prophetia est, dicentis: Væ qui trahunt peccata sua tanquam funem longum. Non desinunt enim peccatis peccata connectere, & tanquam funem longum implexa ea semper extendere. Sancto nanque currente & peccatoribus in dorsum fabricantibus, cum huic ad destinatum currendi, illis semper fabricandi, modus nullus sit: fit peccatorū prolixa series & multiplex lōgitudo. Sed quid tandem post hanc iniquitatum longitudinem maneat noscendum est. Sequitur enim: *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.)* Iustus Dominus, patiens scilicet in vltionem dissimulator ad pœnitentiæ tempus, non D inter exordia humanæ iniquitatis promptus ad pœnā, sed desinendi à criminibus seram scilicet voluntatem peccatorum expectans: tunc ceruices concidet, cùm sine aliquo desinendi modo fabricantur: cùm in longum peccata tenduntur: cùm iam omne patientis misericordiæ tēpus exclusum est. Exprobrari autē semper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice sint: cùm ceruicosum populū esse Moses ad Deū arguit: cū propheta filiabus Sion exprobrat quòd alta ceruice incedant: ceruice scilicet iugum dedignante, ac operibus fidei insolente, patientia Dei ad perducēdam peccatorum longitudinē abnuente. Submittenda autem ceruix est iugo suaui, ad quod Dominus in- E uitat, dicens: Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde. Nō cōcidenda ceruix est, huic se subdēs iugo. Est etenim hoc humilitatis & mansuetudinis iugum, non semper impugnans, non in dorso fabricans, non peccata prolongans: sed humilitate & patientia ceruicem subditam fouens, superba illa insolentíque ceruice iusti iudicij concidenda decreto. Dehinc sequitur: *Confundantur & reuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion. & reliqua.)* Frequenter admonuimus Sion mōtem esse Hierusalem proximum. Sed cum rex Sion, cùm filia Sion, cùm portæ Sion à prophetis nuncupantur: primū ipso nomine intelligi oportet aliud sub Sion significatione mōstrari. Sion enim speculationis interpretatio est.

Esai. 5. — Matth. 11.

Et quod nobiscum speculatio, id Hebraicè Sion dicitur, Tum deinde dicti apostolici meminisse nos conuenit, ad montem Sion & Hierusalem cœlestem accessisse nos, in Dominum nostrum Iesum Christum credentes: in cuius glorificato corpore, quod in cœlestem gloriam trásformatum est, spei nostræ honorem speculamur, humilitatis nostræ corpore in gloriã corporis sui conformando. Ecclesiam autem esse corpus Christi, cuius inuicem membra sumus, Apostolus testis est dicens: *Ephes. 2.* Quia ipsa Sion mõs Domini, regis filia, ciuitas sancta, viuis lapidibus in fundamento prophetarum & Apostolorum ædificata est. Hanc ergo quisquis odit, odit eũ cuius & corpus est: est enim speciale hoc aduersus fideles infidelium odium. Cõfundendi **B** ergo erunt qui Sion oderunt, & retrorsum reuertẽtur, non in cœlestia currentes, neq; ad futura tendẽtes: sed ad terrena sua & originalia reuertentes, pudorem iniquitatis & infidelitatis suę iudicij tempore sentientes, & in pœnalem corporum sensum amissa resurrectione redeuntes. Hoc ipsum autem psalmi consequẽtia docent: *Fiant sicut fœnum ædificiorum, quod priusquam euellatur aruit. De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget. Et nõ dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini super vos.* Nullum (vt arbitror) secundum corporalem intelligentiam ędificiorũ fœnum est. Est autem agri, eiusdémq; fructuosissimi, Ergo nihil hic secundum aurium sensum tractandum **C** atq; opinandum est. Sunt autem secundum scripturæ autoritatẽ ædificata firma, sunt & infirma. Firma sunt, quæ fundamentis fidelibus supra petram iacta, fluuiis, ventis, inundationibus non mouẽtur. Sunt & infirma: quæ arenoso ædificata fundamine, cum tẽpestates ortæ erunt efficiũt ingentes ruinas. Sunt & sationes duæ secundum Apostolum, spiritus videlicet & carnis. Et qui spiritualia seuerit, spiritualia metet: & qui carnalia seuerit, carnalia metet. Ergo qui sæpe & quidem à iuuentute impugnabant, qui super dorsum fabricabantur, qui prolongauerunt iniquitates, quorũ concidentur ceruices, qui oderunt Sion: hi sicut fœnum ædificiorum erunt inutiles, & corporeæ huius præsentísq; **D** vitę fructum cassum inanémq; ferẽtes. Ædificia enim atq; tecta secundum euãgelicam comparationem humana sunt corpora: aut fide firma, aut infidelitate ruitura. Ab hoc etiam ædificij tecto instante persecutione Dominus vnumquenq; vetuit descendere, dicens: Et qui super tectum est, non descendat tollere de domo aliquid. *Matth. 24.* Certè in persecutione fugiendum est. Et quomodo de tecto inhibuit descẽdere: nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insistens, id est, super terrenam naturam manens, humilia repetere & descendere ad inferiora prohibetur? Verum impij ædificiorum fœnum sunt, inania enim seuerunt. Et fœnum etiam antequam euellatur arescens, de quo neq; **E** manum suam messor implebit, neque sinum manipulos collecturus onerabit, non prætericns fructuum gratulatione benedixit. Inanes sunt, vacui sunt, inutiles sunt: inania enim & inutilia seuerũt. O infelices labores & infructuosa carnis opera, infructuoso ædificiorum fœno comparata, & antequam euellantur arida, id est, ante ipsum inutilis ipsius messis tempus emortua. Sed quia horum ædificiorum fœnum, carnalium operum esse fructus tractauimus: considerandum est quę differentia sit in eo qui implet manum, & qui manipulos sinu colligit. Non enim idem est, neque scriptura res easdem iterare geminis elocutionibus solita est, plus est enim sinu colligere quàm manum replere. **A** Et quidem qui manum replent, fructum recipere rectè gestorum videntur: quia in manibus sermo diuinus opera significat. In sinu verò, conscientiæ & fidei & perfectæ voluntatis demonstratur affectus. Plus enim metit conscientia quam gesta. Hæc namque manum replent, manipulos verò illa sinu colligit. Duos denarios viduæ inopis acceptiores Dominus habet copiosis diuitum nummis. Tanto præstat operibus voluntas. Et opera ob id manum implent: sed sinus manipulorum sunt capaces. Ergo hoc ædificij fœnũ neque metentis manum neq; manipulos colligentis sinũ replebit: sed neque pretereuntes dicent, Benedictio Domini super vos. Et qui sunt prætereuntes: nisi qui **B** tanquam peregrinantes corporalis vitæ seculum trãseunt, non manentes in his quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes, neq; his quæ conspectui subiacent immorãtes, sed ad inuisibilia pergentes? Vt autẽ penitus qui sint transeuntes intelligamus: audiamus Mosen dicentem, cùm in rubo ignem conspexit, sine damno rubi in quo conflagrabat ardentem. Ait enim: Transibo & videbo visionem hanc. *Exod. 3.* Quid est istud transibo? Nulla enim locorum interualla discreuerãt, eodem in loco & loquitur & videt. Quid ergo trãsit? trãsit planè corporales carnalésq; curas: & soceri suĩ oues pascens, in cœlestem cognitionem relictis terrenis operibus excedit. Verum & ipse pertransijt qui in superiore **C** psalmo ait: Vidi impium super exaltatum & eleuatum sicut cedros libani: & transiui, & ecce non erat. *Psal. 36.* Quem ammiratus in seculi rebus est, quem in corporeis rebus manens excelsum eleuatúmque conspexit: hunc trãsiens, id est, peregrinus seculo factus, & in cœlestem ac spiritualem cognitionem de terrenis & caducis rebus excedens, in nihilum habuit, & iam non esse dixit, & mortuum deputauit. Negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes Dei benedictionem: fructibus aridis & caducis scientes gratiam diuini muneris denegandum. Sed prophetæ vota dura atq; aspera esse credentur: totus enim eius sermo tanquam optantis fuit, cum ait: Fiant sicut fœnum ædificiorum. Sed **D** absit istud vt propheta imprecatus esse credatur. Ex prophetali autem sciẽtia hæc locutus est, & cognitionis fuit sermo iste, nõ voti: simul vt peccatoribus terror ingrueret, inanitatem fructuum suorum arescentium cognituris. Porrò autem votorum suorum ostendit affectum dicens: *Benedicimus vos in nomine Domini.* Prompta benedictio est: si hi qui serebant ędificiorum fœnum, serere incipiãt quod messoris manum & colligẽtis manipulos sinum repleat. Aridis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum monstrauit propheta benedictiones negando: vota autem sua erga pœnitentium salutẽ pro reditu bonę operationis ostendit, benedictiones rursum quas negauit optãdo. **E** Seramus ergo viriliter, & labores nostros replendis manibus ac sinibus præparemus: vt benedictionis Dei participes simus in Domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXIX.

E profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam. Et reliqua. Inter multa præclara quæ ad Romanos Apostolus scribit, cùm de fide gẽtium & infidelitate Iudæorum locutus esset, & multa de iudiciis Dei decretísque tractasset, ait: O profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm sunt inscrutabilia *Rom. 11.*

iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quis enim co-
gnouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?
aut quis ante dedit ei & retribuetur illi? Quia ex ipso,
& per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi claritas in secu-
la seculorum. Humanæ infirmitatis religiosa confes-
sio est, ex Deo hoc solum nosse quod Deus est. Cæte-
rum secreta illa & profunda imperspicabilis iudicij
decreta, mens terrena non penetrat. Inuestigare qui-
dem ea perscrutarísque pium est, sed inscrutabilia ea
esse & ininuestigabilia confitenda sunt: quorum est al-
terum religiosæ voluntatis, alterum imperspicabilis
naturæ. Quis enim causas naturásq; cœli, & huius &
superioris & cæterorum sciet? Quis angelorum & po-
testatum & dominatuum & thronorum & principa-
tuum officia rationésque percipiet? Quis Cherubin
& Seraphin perpetuas voces æternásque intelliget?
Quis laudantes Dominum super cœlum aquas co-
gnoscet? Quis Solis, lunæ & astrorum lumina com-
perta esse sibi gloriabitur? quis hanc inanis nobis (vt
falso putamus) aeris plenitudinem metietur? Iam vero
aut dispositionem orbis terrarum, aut elementorum
virtutes, aut temporum mutationes, aut fluminũ cur-
sus, aut maris fines, aut oceani vicissitudines, aut ven-
torum flatus, aut naturas animalium, aut iras bestiarũ,
aut genera arborum, aut virtutes radicum, & origines
animarum, & incrementa corporum, & infantiũ mor-
tes, & senum vitam, & labores seculi, & sanctorũ glo-
riosas calamitates, & irreligiosorum infelices beatitu-
dines, & legis & prophetarum & euangeliorum & A-
postolorum arcano cœlesti libros consecratos, plenæ
cognitionis scientia consequetur? In his igitur omni-
bus hærens ac detētus propheta, ex interno cordis sui
secreto secundum Apostoli vocem & ipse clamat, di-
cens: *De profundis clamaui ad te Domine*. Pone illum se-
cundum Apostolum in profundo diuitiarum Dei im-
perscrutabilium & ininuestigabilium demorantem,
statue illum de profundo humanarum calamitatum
æstu precantem, secũdum eam Domini quæ est in an-
Psal. 68. teriore psalmo vocem: Veni in profundum maris, &
tempestas demersit me. Existima illum non labiis, sed
secreto (vt iussum est) cordis orare: apta aut ignoratio-
ni, aut passioni, aut orationi vox ista dicentis est: De
profundis clamaui ad te Domine: dum aut nescit, aut
patitur, aut precatur. Et quia de profundis clamat, cõ-
fidenter ait: *Domine exaudi vocem meam: Fiant aures tuæ
intendentes in vocem orationis meæ*. Sed quærendum est
an id ipsum sit, exaudi vocem meam: &, fiant aures
tuæ intendentes in vocem orationis meæ. De profun-
dis enim orat, & profundum est quicquid orat. Ac pri
mum intelligendum est Deum incorporalem esse: ne-
que ex partibus quibusdam atque officiis membrorũ
(ex quibus vnum corpus efficitur) consistere. Legi-
Luc. 24. mus enim in euangelio, Quoniam Deus spiritus est,
inuisibilis scilicet, & immensa atque intra se manens
& æterna natura. Scriptum quoque est, Quoniam spi-
ritus carnem & ossa non habet. Ex his enim corporis
membra consistunt, quibus substantia Dei non eget.
Deus autem qui & vbiq; & in omnibus est, totus au-
dit, totus videt, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex
Act. 17. scripturis docemur, cùm dicitur: Ego sum Deus ap-
propinquans, & non de longe. Et rursum, Quoniam
in ipso & viuimus, & mouemur, & sumus. Virtus er-
go Dei quæ æqualis & indiscreta est, officiorũ & mẽ-
brorum habet nomina: vt virtus qua videt, oculi sint:
virtus qua audit, aures sint: virtus qua efficit, manus
sint: virtus qua adest, pedes sint: officiorũ diuersitates

A virtutis huius potestate peragente. Deus ergo vbique
est, & vbique adest, audit, videt, efficit: sed orandus à
nobis est, vt secundum precem nostram assit, audiat,
videat, efficiat. Naturæ suæ est vt audiat, sed fidei no-
stræ est vt precemur audiri. Audit conuiciantes, au-
dit maledicentes, audit etiam intra secreta cordis lo-
quētes, sed fides officium suum exequitur, vt Dei au-
ditionem roget: vt qui per naturam suam audit, per o-
rãtis precem dignetur audire. Quod si quis forte cor-
poreum Deum & conformabilem, & membris diuer-
sum, qui nõ idem oculus quod & manus est, ob id es-
se existimabit quod dictum est: Faciamus hominẽ ad *Genes. 1.*
imaginem & similitudinem nostram: primum memi-
B nisse debet hominum institutionem naturis duabus
contineri, animæ scilicet & corporis, quarum alia spi-
ritalis, alia terrena est. Et inferiorem hãc materiam in
efficiẽtiam atque operationem naturæ illius fuisse po-
tioris aptatam. Ergo quisquis ita volet credere, vt cor-
poralis Deus sit, quia ad imaginẽ eius homo factus est:
cõpositum esse Deum statuet ex potiore scilicet infe-
rioréque natura, quia de talibus homo constat. Quic-
quid autem compositum est, necesse est non fuerit æ-
ternum, quia compositio habet initium quo compo-
natur vt maneat. Sed hęc infidelitatis deliramẽta sunt,
dum per cœlestis naturæ ignorationem, intra has opi-
nionis angustias vitio ingenij degeneris coarctamur.
C Deus autem semper & in omnibus manens & vbique
idem, & nusquam ipse non totus. Cúmq; pulcherri-
mum opus perfecto iam mundo inchoaret, hominem
scilicet ad imaginem sui faciens, eum ex humili natura
cœlestiq; composuit, anima videlicet atque corpore.
Et prius quidem diuinã illam, diuino illo & incõpre-
hensibili nobis virtutis suæ opere constituit. Nõ enim
cùm ad imaginẽ Dei hominem fecit, tũc & corpus ef-
fecit. Genesis docet longè posterquã ad imaginẽ Dei
homo erat factus, puluerem sumptum formatúmque
corpus: dehinc rursus in animam viuentem per inspi-
rationem Dei factum: naturam hanc scilicet terrenam
atque cœlestem quodam inspirationis fœdere copu-
D latam. Scit se beatus apostolus Paulus per interiorem
& exteriorem hominẽ dissidere. Per interiorem qui-
dem hominem condelectatur legi, per exteriorem ve-
ro hoc quod nõ vult agit: cum interior homo spiritus
opera desiderat, exterior voluptates corporis concu-
piscit. Ergo ad imaginem Dei homo interior effectus
est rationabilis, mobilis, mouens, citus, incorporeus,
subtilis, æternus: quantũ in se est speciem naturę prin-
cipalis imitatur, dum transcurrit, dum circumuolat, &
dicto citius nunc vltra oceanum est, nunc in cœlos e-
uolat, nunc in abyssis est, nunc orientem occidẽtém-
que perlustrat, dum nunquam vt non sit aboletur.
Natura quidem Dei in his omnibus est, neque vt alibi
E assit decedit aliunde. Sed animus humanus in hac sen-
sus sui mobilitate ad imaginem opificis sui factus est,
dum naturam Dei mobilitas animę perennis imitatur,
nihil in se habens corporale, nihil terrenum, nihil gra-
ue, nihil caducum. Et audiamus adhuc Paulum hoc
ita docentem: Expoliantes veterem hominem cum *Colos. 3.*
gestis eius, & induentes nouum qui renouatur in co-
gnitionem secundum imaginem creatoris. Nunquid
aliqiud corporalę induimus cùm in agnitionem reno-
uamur? Nihil, vt opinor: induimus autem agnitio-
nem Dei, fidem æternitatis, innocentiæ sincerita-
tem & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis sunt
indumenta quàm corporis, quæ omnia Deo propria
sunt. Hæc in agnitionem noui hominis induimus:
vt in

vt in omni ministerio animæ nostræ, simus secundum imaginem creatoris, bonitatis, & sanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Hæc propter aures Dei, ne corporalis existimaretur, tractata breuibus sunt. Et quanquam hæc ita se (vt dictum est) habent: tamen meminimus esse plures spirituales virtutes quibus angelorum est nomen, ecclesiis præsidentes. Sunt enim secundum Ioannem Asianis ecclesiis angeli, sunt & Mose testante, secundum numerum angelorum fines gentium Adæ filiis constituti. Et Domino docente, pusillorum angeli quotidie Deum vident. Sunt secũdum Raphaelem ad Tobiam loquentem angeli adsistentes ante claritatem Dei: & orationes deprecãtium ad Deum deferentes. Hoc ideo commemoratum est, B vt si fortè hos esse oculos vel aures, vel manus, vel pedes Dei intelligere voluerimus: habeamus non improbabilis intelligentiæ autoritatem, maximè cùm scri- *Heb.1.* ptum sit: Sunt enim effi... tes spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditabunt salutem. Intercessione itaq; horum non natura Dei eget, sed infirmitas nostra. Missi enim sunt propter eos qui hæreditabunt salutem: Deo nihil ex his quæ agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum spiritualis intercessionis ministerio indigente. Dehinc sequitur: *Si iniquitates obseruabis Domine, Domine quis sustinebit?* Non negligenter dicti huius ratio tractãda est. Non enim ait, Si peccata obseruabis: sed, Si iniquita- C tes obseruabis. Differt enim iniquitas à peccato. Nunquid Deus peccata non obseruabit, & criminum memoria non erit? Erit certè: quia etiam de ocioso verbo rationem vnusquisque præstabit. Et omnis in carcerẽ missus reddet nouissimum quadrantem. Differre autẽ *Psal.31.* iniquitatem & peccatum docemur, cum dicitur. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt *Ibidem.* peccata. Et rursum: Iniquitatem meam ego agnoui, & peccatũ meũ non abscondi. Iniquitas enim transgressio legis Dei est, quæ est grauior peccato: quod id ipsũ *Rom.2.* Apostolus absolutissimè distinxit dicens: Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribũt: qui autem per legem peccauerunt, per legẽ iudicabuntur. Ergo pec- D catum iniquitatis iam periit, exterum peccatum legis iudicabitur. Peccatũ autem iniquitatis est, quicquid extra legem delinquitur, vt gentiliũ crimina sunt: quę iam cum lapsa legis ignoratione damnata sunt. Peccata autem in lege non pereunt, sed iudicanda sunt: quia licet peccata sunt, tamen in lege peccata sunt. Ergo si Deus iniquitatẽ recordetur, quis sustinebit furta, cædes, falsa testimonia, stupra, periuria? Hæc enim crimina sunt, quæ iniquè extra legem Dei geruntur, quæq; nouæ generationis sacramẽto abluuntur. Sed horum plane iam Deus non recordatur, & cur non recordetur, in sequenti versu propheta demonstrat, dicens: *Quia apud te propiciatio est.* Est enim vnigenitus Dei fi- E lius Deus verbum redemptio nostra, pax nostra, in cuius sanguine reconciliati Deo sumus. Hic est qui venit tollere peccata mundi, qui cruci suæ chirographum legis affigens, edictum damnationis veteris deleuit. Siue igitur ad patrem, siue ad filium, oratio prophetæ existimabitur (vnum enim ambo sunt. Et qui videt filium, videt & patrem, quia pater in filio, & filius in patre est. Ex similitudine gloriæ alter in altero gloriosus est. Gloriosus filius, quia dignus consortio patris sit. Gloriosus pater dignus consortio filij sui) pater rectè volẽs per prophetam dixisse creditur, Quoniam apud te propiciatio, quia in patre secundum similitudinem gloriæ filius est: & fili' ipse pro peccatis nostris & pro- A piciatio, & redemptio, & deprecatio est iniquitatum nostrarum, quia ipse earum propiciatio sit non recordans. Scit autem propheta ingentis periculi rem esse, iniquè, id est sine lege peccare, quia peccato sine lege perditio est, peccato autem in lege iudicium est. Et ideirco ait: *Propter legem tuam sustinui te Domine.* Lex ergo sancta & spiritalis est, & in ea verba vitæ sunt. Et legis finis Christus est, & hoc sequenti versu ostenditur. Ait enim: *Sustinuit anima mea in verbum tuum.* Corporalia quidem legis officia propheta exequitur: scilicet sacrificiorum & holocaustomatum & neomeniarum & sabbatorum, quæ omnia vmbra sunt futurorum: sed anima eius sustinuit in verbum Dei. Pro- B pter legem ipse sustinet, id est, vt dixi, corporaliter officia legis gerit. In verbum autem Dei anima sua sustinet: scilicet filij Dei aduẽtum, qui & verbum Dei, & Deus verbum est, spirituali fide expectat. Qualiter autem expectet, demonstrat dicẽs: *Sperauit anima mea in Dominum, à custodia matutina vsque ad noctem.* Recordemur Euangelicæ comparationis tenorem, & meminerimus quosdam operarios vineæ omnem in labore diem transigere. A custodia matutina vsque in noctem propheta sperat: nullum tempus habet vacuum, totius diei indefessus operarius est. Sed quid tãdem spei erit? Non omnis ita diem suum in spe Domini exegit. Sunt enim operarij horæ tertiæ, sunt sex- C tæ, sunt nonæ, sunt & vndecimæ. Et videtur propheta qui à custodia matutina sperauit vsque ad noctem, spem nobis Euangelicæ mercedis abscindere. Non abscindit plane. Ait enim: *Speret Israel in Domino.* Sine præfinitione temporis spei adhortatio est. Ille quidem vt perfectus operarius, à custodia matutina vsq; in noctem sperauit. Sed ad spem omne tempus est liberum: & mercedem nõ operis, sed misericordiæ, vndecimæ horæ operarij consequentur. Ita enim ait:

Speret Israel in Domino, quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eorum.

Bonus est in quem speratur, & sperandum in eo est D quia misericors est, quia copiosa apud eum redemptio est, quia redimet ab iniquitatibus suis vniuersos. Hora vndecima est, conclusa diei sunt tẽpora: curramus omnes, festinemus ne nox adsit, ne hora prætereat. Senes sumus, nox mortis insistit, ne ad vndecimam saltem vitæ nostræ horam procederemus. Beatus quidem qui à mane vsque in noctem laborãs, pactum denarium tanquam debitum postulat. Sed quia bonus est Dominus, quia misericors est, speremus in eum: vt vndecimę licet horæ operarij, diurni laboris denariũ consequamur: per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. Psalmus. CXXX.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Breuis psalmus est, & distinctione magis quam tractatu explicandus: ad humilitatem nos & mansuetudinem inducens. Et quia plurimis aliis locis nonnulla de humilitate tractauimus, ociosum est eadem repetere. Certè meminisse debemus maximum fidei nostræ opus esse humilitatem: cùm hanc pro optimi operis conscientia propheta commemorat, dicens: *Domine non est exaltatum cor meum.* Optimum enim sacrificium Deo, cor contribulatũ. Non ergo cor secundis rebus efferẽdum

est: sed Dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibẽdum, Neque elati sunt oculi mei. Alia istud proprietate Græcitas elocuta est dicens, ἐμετεωρίσθησαν, id est, ex alio in aliud elati sunt. Eleuandi autem oculi secundum dicta prophetæ sunt: Eleuate oculos vestros, & videte quis ostendit hæc omnia. Et Domi- *Ioan. 4.* nus in euangelio ait: Eleuate oculos vestros & conspicite regiones: quia albescunt ad messem. Eleuandi ergo sunt oculi, sed non rursum ex alio in aliud eleuandi: vt semel in id quod eleuati sunt perseuerent. Dehinc sequitur: *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* Magni periculi res est, si in modicis ambulamus: & si non in mirabilibus immoramur. Magna eloquia Dei sunt, ipse mirabilis in excelsis est. Et quomodo tanquam bonum opus de se propheta profert, quòd in magnis & mirabilibus non ambulet? Sed cùm addidit, Super me: in his non ambulat quæ homini magna & mirabilia creduntur. Dauid enim & propheta & rex erat: humilis antea & abiectus, neque conuiuio patris sui dignus: sed Deo complacuit. Vnctus in regem est, aspiratus est in prophetam. Non insolescit in regno, non odiis commouetur. Persequentes se amat, inimicorum mortes honorat, incestuosis & parricidalibus filiis parcit. Imperator contemnitur, pater læditur, propheta vexatur: vltionem non vt propheta orat, vindictam non vt pater sumit, contumeliam non vt imperator exequitur. In his ergo quæ super se magna & mirabilia sunt, non ambulat. Sed videamus quæ sequuntur: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.* Quæ prophetæ ista diuersitas? Non exaltat cor, exaltat animam. Non in magnis & mirabilibus super se ambulat, sed non humiliter sentit. Excelsus animo est, & corde submissus. Humilis in suis est, sed non humilis in sensu est. Sensus enim eius in cœlo est, anima eius in excelsis est. Cor autem (ex quo secundum euangelium exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ) humile est, suaui illo mansuetudinis iugo subditum. Tenendus ergo humilitatis & altitudinis modus est: vt corde humiles, sensu vero & anima simus excelsi. Dehinc sequitur: *Sicut ablactato super matre sua, sic retribues in animam meam.*

Ablactato Isaac, accepimus Abraham fecisse cœnam: quod ablactatus iam puerili ætati proximus, cibum lactis excederet. Apostolus omnes rudes fidei, & infantiles adhuc in Dei rebus, scientiæ lacte potat. Ergo profectus maximus est, iam lacte non indigere. Ad fortiorem enim cibum trãsisse filium suum Abraham, etiam conuiuij lętitia testatus est: & Apostolus carnalibus & paruulis in Christo panem negat. Propheta itaque orat, quia nõ exaltauerit cor suum, quia non in magnis & mirabilibus suis ambulauerit, quia non humilia senserit, sed exaltauerit animam suam: vti tanquam ablactato super matre sua retribuatur animæ eius. Scilicet vt perfecti & cœlestis & viuentis panis retributione sit dignus: quia per superiora quæ commemorauit opera, cibum iam lactis excesserit. Sed neque sibi tantum hunc viuum è cœlis panem precatur, vniuersos autem ad eius spem adhortatur, dicens:

Speret Israel in Domino, ex hoc & vsque in seculum seculi.

Spem nostram nullo fine temporum claudit, in immensum expectationis nostræ fidem tendit. In seculum seculi sperandum est: quia per spem præsentis seculi, spem futuri seculi consequemur in Domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

A

Canticum graduum. Psal. CXXXI.

M*Emento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, &c.* Omnes quidẽ anteriores psalmi graduum, in profectum nos spei celsioris extollunt: & per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, operationis in sublime gradibus suis prouehunt. Sed hic præcipuè psalmus nos & cognitionem filij Dei edocet: & sacramento assumptæ ab eo carnis instituit. Cœpit enim ita:

Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Audent Iudæi, aduentum Domini nostri quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegan-
B tes, hunc psalmum ad Dauid referre, vt in passione Domini impij, ita & in prophetiæ scientia imperiti: legentes & non intelligentes, habentes & nescientes, venerantes & non obedientes. Qua enim religionis simulatione prophetarum libros venerentur, multis cognitum est. Contrectare legentes manu non audent, lintheo substernunt, ad finem sacramenti testes adhibent: & hoc eò proficit, vt maiore irreligiositatis crimine eorum quibus tantus honor debetur, dicta aut contaminent, aut dissimulent, aut nesciant. Hoc eo dictum est, quia cùm in prophetis longè postea quàm Dauid corpore excesserat, scriptum habeant in Hieremia ita: In illa die, dicit Dominus, contribula- *Hier. 30.*
C bo iugum à ceruice eorum, vincula eorum disrumpam, & non operabuntur ipsi adhuc aliis diis, & operabuntur Domino Deo suo. Et Dauid regem ipsorum suscitabo illis. Et rursum: Suscitabo illis Dauid *Hier. 23.* regem orientem iustum, & regnabit rex, & intelliget, & faciet iustitiam & iudicium super terram. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel commorabitur fidens. Item in Esaia: Et excitabo pastorem super eos vnum altum, & pascet eos seruus meus Dauid. Et erit his pastor, & ego ero illis in Deum, & Dauid princeps in medio eorum. Ego Dominus locutus sum. Et disponam ad Dauid testamentum pacis. Nolunt credere quod docentur: neque his fidem habent qui-
D bus deberi venerationem confitentur. Et religiosi quomodo erunt, autoritatem abnegantes religionis? Dauid cum patribus quiescebat, ipse testamentum datæ per Mosen legis cognouerat: tanto postea Deus per prophetas locutus est, Dauid excitandum regem pastorem oriẽtem iustum, in cuius diebus salus Israel sit, ad quem Deus testamentum pacis disponit. Ergo est Dauid non hic Iesse filius, psalmorum ex parte *Dauid autor Psalmorum.* conscriptor: sed Dauid ob custodiam gregis sui pastor. Pastor enim bonus pro ouibus suis animam ponit. Ob æterni regni gloriam rex, cui dictum est: Rab- *Ioan. 10.* bi tu es rex Israel. Ob iudicium Dei iustus: Pater e- *Ibid. 5.* nim non iudicat quenquam, sed omne iudicium de-
E dit filio. Ob lumen mundi, oriens: Erat enim lux *Ibid. 1.* vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ob filij dignitatem, testamenti pacis hæres: Omnia enim mihi data sunt in cœlo & in ter- *Matth. 28.* ra. Et: Pacem meam relinquo vobis. Confiteantur *Ioan. 14.* ergo necesse est Iudæi, longè post tempora Dauid esse hæc prædicata. Est autem Dauid iste, qui nomẽ parentis secundum originem carnis accepit: nomen sumens eius, cuius ex genere sumebat & corpus. Omnia autem quæ psalmo continentur: & à gestis prophetæ Dauid, & à natura humanæ infirmitatis, & ab eius tẽporibus diuersa sunt. Et quia ei non res, non conditio, non tempus aptatur, & in eum Dauid quem postea per prophetas Dominus pollicitus est conueniunt:

non est ambiguum quinetiam hic qui propheta egregius & magnus est, de eo Dauid qui postea extitit Dei spiritu prohetiæ officio sit locutus: *Memento Domine Dauid & omnis mansuetudinis eius.* Non ait, Memento mei: sed, Memento Domine Dauid: vt alterum qui loqueretur ostenderet. Orationem autem omnem hanc esse vnigeniti filij Dei per prophetam loquẽtis, existimari necesse est: memoriam Dei patris erga eum sibi quem assumpturus erat hominem deprecantis. Est enim Iesus nunc, secuudum Apostolum, in gloria Dei patris: & ei omne cœlestium & terrestrium & infernorum genu flectitur. Ergo se primogenitus Dei filius Deus verbum, iam Dauid nuncupat, per prophetam eius sibi hominis nomen assumens: qui secundum diuinitatis suæ priuilegium vnà secum esset in patris gloria collocandus. Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Ait enim ipse: Quia mãsuetus & humilis corde sum. Et testimonium Dei

Matth. 12. patris est: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meũ super eum, & gentibus iudicium nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Vt omnis ergo huius mansuetudinis pater meminerit deprecatur: per cuius mansuetudinis modestiam Deo patri officium humilitatis suæ vouerit: *Sicut, inquit, iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.* Sacramenti mentio ad professionem voluntatis assumitur. Et nescio an vnigenitus iurauerit. Certè ita gessit & locutus est omnia, vt sacramento religionis satis facere videretur. Nanque cùm quædam de passione sua locutus ad discipulos fuisset, & Petrus tãquam indignum hoc Dei filio detestatus esset: Petrũ cui superius claues regni cœlorum dederat, super quẽ ecclesiam ædificaturus erat, aduersus quam portæ inferi nihil valerent, qui quæ in terris vel soluisset vel ligasset, ea in cœlis vel soluta persisterent vel ligata: hunc itaque tali conuicio detestantem hoc sacramen-

Matth. 16. tum passionis excepit: Vade post me Satana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani

Petrus fundamentum. generis salute patiendi, vt Petrum primum filij Dei confessorem ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, Satanæ conuicio nuncuparet. Quinetiam in tumultu eo quo se dedendum passioni præbuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscidisset ait: Re-

Ioan. 18. conde gladium tuum in thecam: Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum? Impium & profanum docens esse, si non omnia quæ erga humanam salutem patri vouisset, expleret. Absolutè autem in eo ostendit deuotam passionis suæ religionem, cùm post aceti poculum esset spiritum traditurus. Perfe-

Ibid. 19. ctis enim omnibus ait: Consummatum est: & inclinans caput tradidit spiritum. Percurrerat enim omnia sacramenti officia: & vbi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectione lætitia est. Ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia gesta sunt, vt videãtur studiosè pro religione quia iurata sunt hæc esse perfecta: sequens est vt videatur quid sit quod Dauid iste & iurauit & vouit.

Si intrauero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Humanæ naturæ vota hæc esse non possunt: & cõditio sacramenti infirmitatem terrenæ necessitatis excedit. Adeundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinendum est, somnus oculis & palpebris dormitatio & requies temporibus non danda est: donec inueniatur Domino locus & tabernaculum Deo Iacob. Standum ergo erit nocte diéque sub cœlo, & nunqnam in requie corpus iacebit: oculi autem semper vigiles laborabunt, & ne ipsis quidem palpebris conniuendi in dormitatione permittetur obductio. Tempora verò, quæ maximè toto in corpore iniuriis vigiliarum & stationis obnoxia sunt, requiem non habebunt. Homo istud de se iurare non sinitur, etiam si maximè nolit, conditionem tamen voti huius pro ipsa naturæ suæ necessitate violabit. Vigilet licet animus, & corpus in statione contineat, tamen necesse est infirmitatis dominante natura & procidat, & dormiat, & requiescat inuitus. Dehinc quem locum homo Deo inueniet? Et incomprehensibilem infinitámque naturam quali tabernaculo continebit, cum de se ipse per prophetam Dominus locutus est dicens: Cœ- *Esa.* 66.
lum mihi thronus est, terra autem scabellnm pedum meorum? quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Omnia enim hæc fecit manus mea, & mea sunt omnia hæc. Non ignarus autem huius diuinæ vocis propheta est, & scit humanæ & terrenæ operationis domum Deo esse non posse, idipsum psalmo anteriore contestans, quum ait: Nisi *Psal.* 126.
Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Ergo si neque natura hominis conditionem voti istius recipiet, neque locum & tabernaculum Deo humana requiret operatio, cognoscendum est per cœlestium scripturarum autoritatem quid sit hoc votum, per cuius satisfactionem locus Domino, & Deo Iacob tabernaculum sit repertum. Domino nostro Iesu Christo vnigenito Dei filio, qui omnia humanæ salutis sacramenta tanquam iutatus expleuit, & quem à prophetis Dauid significatum docuimus, hoc opus maximum fuit: vt hominem ad scientiam diuinam eruditum, dignum habitaculum Deo redderet. Et esse homines sedem atque habitationem Deo, ita docemur Deo ipso per prophetam loquente: Quia inhabitabo in his, & in *Hier.* 31.
illis ambulabo, & ero illurum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et rursùm: In æternum exultabunt, & *Psal.* 5.
habitabo in his. Dominus autem ipse in Euangelio ait: Si quis diligit me, verbum meum seruabit, & pa- *Ioan.* 14.
ter meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et Apostolus quoque ait: Vos estis templum Dei, & spiritus Dei habitat *2. Cor.* 6.
in nobis. Habitat autem Deus religiosorum mentes, non corporali aditu neque naturæ grauioris ingressu, vt alibi non degens, illic tantum quo se intulerit insistat: sed spirtali virtute, in vacua se à terrenis labibus corda permittit, seséque luminis modo in patentibus innocentiæ foribus mentes illuminaturus infundit. Assumpto igitur corpore vnigenitus Deus, neque ante secundum hominem se ingressurum tabernaculum domus suæ iurat, id est in cœlestem habitationem suam esse rediturum, quàm hæc religiosi pectoris loca inueniat: sed neque stratum lecti sui ascensurum se esse vouit. Stratus requies humanorum laborum est, & fessorum corporum refectio. Sed quia in cœlo semper quiescitur, & quia indefessa illa natura laborem nescit, semper in stratu, id est semper est in quiete. Dominus noster in forma Dei manens formam serui accepit, & obediens vsque ad mortem fuit, & mortem crucis: vt plus nescio quid morte pateretur. Ob id autem tantum obediens

vſque ad crucis mortem eſt, vt nos habitatione Dei dignos eſſe præſtaret. Mori igitur voluit qui vita eſt, & effici ſe indefeſſa virtus ad habitationem corporis non recuſauit infirmam, vt in forma Dei manens formam ſerui acciperet. Exceſſit ergo ex illo æternę beatitudinis ſuæ ſtratu. Et teſtis nobis quadrageſimus pſalmus eſt, qui ex perſona Domini omne ſacramentum paſſionis eloquitur, dicens: Vniuerſum ſtratum
Pſal. 40. ſuum verſaſti in infirmitate eius. Cùm per obedientiam voluntatis paternæ ex Deo homo, ex potente infirmus, ex viuificante mortuus, ex æternorum ſeculorum iudice crucis reus dicitur: tum ſtratum eius in infirmitatem cõuertitur. In illum igitur æternæ & beatæ quietis ſtratum, vouit niſi reperto Dei tabernaculo
B nõ redire: ſed nec antè ſomnum oculis ſuis dare. Quis
Pſal. 3. iſte eſt ſomnus? Nempe ille, de quo ait: Ego dormiui & ſomnum cepi & ſurrexi, quia Dominus ſuſcipiet me. Mortis hic ſomnus eſt, quem non antè oculis ſuis dabit, quàm locum habitationis inueniat. Huius etiam ſomni beatus patriarcha Iacob in benedictione Iudæ (qui princeps gentis iſtius extitit) meminit, di-
Gen. 49. cens: Catulus leonis Iuda, ex frutice filius meus, procidẽs dormiſti vt leo, & ſicut catulus leonis. Quis ſuſcitabit eum? Et ſuperior & conſequens benedictio, nec ætati Iudæ, nec geſtis conuenit, ſed ei qui ex Iudæ frutice ſicuti ex radice Ieſſe eſt: qui & catulus leo-
C nis eſt, & Iacob erit filius. Ex hac enim tribu Iudæ Maria eſt quæ Domini ſecundum carnem mater fuit. Hic ergo procidens dormiuit vt leo. Leo terrori eſt feris omnibus & veluti dominans eſt cæterarum beſtiarum: & hic ſolus per confidentiam & ſecuritatem dormit intrepidus. Terror omnium vigilans eſt, ipſe autem ſecurus in ſomno eſt. Et idcirco addidit, Quis ſuſcitabit eum: quia intrepidæ & præpotentis naturæ ſecuritatem nulla æterni terroris timiditas inquietet. Ne ergo quicquam humile atque paſſibile impaſſibilem vnigeniti Dei ſubſtantiam perpeſſam exiſtimaremus, in ea morte quã ſubiit, feræ huius intrepidè dormientis exemplum ad ſecuræ mortis intelligentiam
D eſt relatum: vt extra humani timoris eſſe in ſomno illo inquietudinem doceretur, qui per generis ſui naturæque virtutem dormiens licet, timere non poſſet. Seruata autem diligentiſſimè ea ratio eſt, vt in vnigenito Deo æterni & gignentis eum Dei gloria noſceretur, cum dicitur: Sicut leo, & ſicut catulus leonis. Ad id enim quod ex Deo ipſe ſubſiſtit, catulus eſt leonis: ad id vero quod leo eſt, paternæ in eo maieſtatis indifferens generoſitas prædicatur. Vt vnum ambo ſint, leo eſt: ne vnus atque ipſe ſit, catulus leonis eſt. Id autem ipſum etiam pſalmi cõſequentia docent. Ne enim indefeſſa illa virtus & impaſſibilis vnigeniti Dei natura mortis ſomno dormitatura exiſtimaretur: rem omnẽ
E ad officium corporis cui diſceſſio immortalis animæ mors eſt, retulit dicens: *Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Temporibus ſecundum tranſlationis fidem non ætatis ſpaciis, ſed capitis partibus requiem negat. Et hæ affectiones ſunt corporales, quas labor longus & vitæ anxietas exagitant. Quieuit autem ille, cui mors ſomnus eſt: & id quod nobis pœnalis demutatio eſt, vnigenito & in corpore manenti Deo requies fuit. Sed ante hanc requiem & Apoſtoli eliguntur, & ſoluendi ac ligandi & in terra & in cœlo ius ſortiuntur, & poteſtatem aduerſus virtutem omnem aduerſariam ſumunt, & templum Dei ſunt: & ipſi ex lege venientes, dignum

A Deo Iacob tabernaculũ ſunt reperti. Ac ne fortè nos per multiplicem humani generis intelligentiam vim veritati afferre quidam arbitrentur, vt quod ex Dauid perſona dictum ſit, id ad Dominum ſaluatorémque noſtrũ multimodis tranſlationum ſubtilitatibus transferamus: contuenda ſunt quæ ſequuntur, vt ex his veritatem inuitis ſcilicet & renitentibus ingeramus. Ait enim: *Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis ſyluæ. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius.* Superius vbi iuratur ac vouetur, voti ſacramentum non conuenire naturæ humanæ edocuimus: quia tanti temporis vigilias labor terreni corporis recuſaret. Et nunc vbi loca ipſa eo-
B rúmque nomina commemorantur, ne quid in Dauid referri poſſit, veritas ipſa & extantis hodie regionis fides contradicit. Dauid enim diſperſum populum in regno ſuo habens, cui nulla religionis ſedes eſſet, areã in Hieruſalem coemit ad locum templi, vt illuc ad explẽda legis ſolennia conueniretur. Sed templum hoc filius eius Salomon ędificauit, ornauit, & religionibus initiauit. Volunt ergo Iudæi Dauid areæ huius coemptorem peregrinationem à domo & vigiliarum iniuriam & laborem corporis, donec hũc locum & hoc tabernaculum Deo Iacob poſſet inuenire, vouiſſe. Sed hoc neq; hiſtoria Regnorum aut Præteritorum, in quibus Dauid geſta continentur loquitur: neque
C pſalmus admittit. Et cur non admittat in abſoluto eſt. Dauid aream coemit: locus templi locus areæ fuit, vbi fruges congeſtæ, vbi tritæ, vbi & paleæ à tritico ſeparandæ ſunt. Requies autem Domini in Effrata eſt, & prius audita in Effrata eſt, & poſtea in campis ſyluæ reperta. Et quid commune Hieruſalem & Effratæ? quid areæ ad ſyluæ campos? nihil hic conueniens eſt, nihil non diſſonũs eſt. Aream in qua requieuiſſe Deus Iacob exiſtimatur, nouiſſimis temporibus ventilabro Dominus emundat: triticum eius horreis condit, paleas autem inextinguibili igne vrit. Probatos legis viros, apothecis dignos habet: inutiles & infructuoſos igni iudicij deputat. Templum illud hodie iam nul-
D lum eſt, incenſum eſt, dirutum eſt, informe ruinis eſt. Et vbi ergo Dei requies? Mentitus propheta eſt, & irritum ſacramenti ipſius votum eſt? Deus etenim requiem quam ei ſe iuratus reperturum vouebat, amiſit. Itaque quia neque Dei dignitati, neque naturæ hominis, neque locorum veritati, neque temporum demutationi hæc irreligioſarum opinionum figmenta conueniunt: ex ipſis nunc ſcripturarum cœleſtium autoritatibus demonſtrandum eſt, ad perſonam Domini noſtri Ieſu Chriſti & ad eccleſiæ ſanctificationem pſalmum eſſe referendum. Diximus ſuperius etiam hunc prophetam de Dauid illo iuſto paſtore rege oriente, in pſalmo iſto prophetaſſe: & ex perſona eius
E locutum eſſe, cùm dixit: *Si intrauero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei, ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Nunc verò vt ſe voti huius non ignarum neque imperitum propheta eſſe oſtenderet, ex perſona ſua loquitur, dicens: Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis ſyluæ. Superius vbi ſacramẽti religio commemoratur, vnus iurauit ac vouit. Vnus enim in forma Dei manens formam ſerui accepit: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus eſt, per quẽ omnia, vnus Deus pater ex quo omnia. Nunc autem vbi ſcientiæ propheticæ cognitio oſtenditur, ex perſona plurium dicitur, Audiuimus eam in Effrata, inuenimus

uenimus eam in campis syluæ: quia plurimis requies Domini prophetabatur. Auditur itaque in Effrata. Et Effrata eadem est quæ Bethlehem, in qua Dominus natus ex Maria est. Testis nobis est & propheta, *Mich. 5.* dicens: Et tu Bethlehem domus Effrata, minima es vt *Matth. 2.* sis in milibus Iuda. Ex te enim exiet, qui erit dux Israel. Et rursum: Et tu Bethlehem Iudæ non es minima inter principes Iuda. Ex te enim exiet qui reget populum meum Israel. Illic enim primum requies Dei auditur: vbi primum vnigenitus Deus corpus humanæ carnis habitauit, quod in Effrata auditur, in cãpis syluæ inuenitur. Initium itaque ecclesiæ in Bethlehem auditur. Esse enim cœpit à Christo, sed in gentibus reperitur quæ sunt ex syluæ campis: ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus fructuosæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus Dei requies, domus, templum, atque possessio. Quod autem gentes tanquam syluæ cubile diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimusnonus testis est, dicens: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Illic enim de vinea sermo est, id est, de Dei, vt tũc putabatur, populo: quem infidelem & impium diabolus gentes inhabitans vastauerat. In his ergo campis syluæ Dei requies, quæ in Effrata audita est, inuenitur. Seruata autem temporum ratio est, vt quod & audiuimus & inuenimus præteritam significet ætatem: id autem quod deinceps consequitur, spem futuri temporis doceat, cùm ait: *In tabernacula eius intrabimus, adorabimus vbi steterunt pedes eius.* Corporali istius vitæ præsentis officio propheta desperans, fide & spiritu præsumit vt tabernacula requiei Dei qui ea vidit & audiuit introeat. Sed superius super vno tãtum tabernaculo iuratum est, nunc autem multa tabernacula introibũt: sed eadem Dei requies in pluribus est. Hæc ergo requiei Dei tabernacula introibunt. Neque solũ introibunt, sed etiam adorabunt vbi steterunt pedes eius. Cùm statur, vno in loco, ex quo decedi non oporteat, consistitur. Vbi verò pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. Lex præteriit, prophetia clausa est, finis eorum Christus est. Demutationis alterius nullus locus est. In hoc in æternum stãdum est, vbi iam decursu legis & prophetarum Dominus insistit. Discurrit quidem per apostolos prædicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus: sed in euãgeliis consistitur. Illic ergo adorabitur: vbi Domini pedes, id est, prædicationes nouissimæ sine demutationis alicuius transcensione constiterint. Et quia in *Matth. 13.* euangeliis legimus dictum, Multi prophetæ & iusti cupierunt videre quę vos videtis, & audire quæ auditis: sanctus propheta desiderij huius impatiẽs est. Postquam enim requiem Dei audiuit, & repperit, postquã introiturum se adoraturúmque credidit; spei tantæ fieri iam particeps deprecatur, dicens: *Exurge Domine in requiem tuam.* Quam reperturum se Dauid tuus vouit, quã nos in Effrata audiuimus, quã in campis syluæ inuenimus: in cuius tabernacula introibimus, adoramri illic vbi pedes tui steterunt. Exurge igitur in eã requiem quæ voti sacramento quæsita est, quæ prophetiæ scientia in loco audita est, quæ in gentium fructu frugifero reperta est, quæ introeuntibus frequentabilis est, quæ in loco indemutabilis est, quæ adorantum religione venerabilis est. Sed non solum tu Domine exurge in requiem tuam, sed & tu & arca sanctificationis tuæ. Non arca testamenti, non arca legis: sed arca sanctificationis tuæ. Et quidem esse arcam testamenti meminimus, intus ac foris auream, vbi ta-

A bulæ testamenti, vbi sanctę literæ, vbi liber testamenti, vbi Gomor mannæ. Sed hæc omnia eius quod Dominus assumpsit corporis species est, omne in se sacramentum continens legis: hoc & Deitatis spiritu & origine carnis munitum, intus scilicet ac foris aureum. Est enim Dominus noster Iesus Christus in gloria Dei patris, manna in se continens æternum. Ipse enim panis est viuus: testamenti intra se tabulas & legis librum conseruans: sunt enim in eo verba vitæ. Vt igitur cum Domino etiam hæc sanctificationis arca (hanc enim secundum euangelia & sanctificauit & signauit pater) in requiem exurgat propheta orat. Cæterùm arca illa terrena, & frequenter ab allophylis capta est & pollu- B ta à regibus: & hodię templo atque vrbe subuersa iam nulla est. Et videamus quid sequitur. Ait enim: *Sacerdotes tui induantur iusticia, & sancti tui exultent.* Induĉtur Deo & arca sanctificationis eius in requiem resurgente iusticia sacerdotes: validissimo (vt Apostolus ait) thorace, induentes thoracem iustitiæ quo inimici iacula excipiant, quo in æternum hominem communiant. sancti autem lætentur. Et videamus causam cur & sacerdotes iusticiam induant, & sancti lætẽtur. Ait enim: *Propter Dauid seruum tuum, vt auertas faciem Christi tui.* Christum ad deitatis spiritum retulit, Dauid ad corporis carnem. Formam enim serui qui in Deì forma manebat accepit. Ne igitur auertat à sacerdo- C tibus atque à sanctis Christi faciem rogat: vt eos diuinitatis suæ gloria qui propter Dauid, id est, propter assumpti ab eo corporis sacramentum lætantur, illuminet. Et cur propter Dauid seruum suum, faciẽ Christi sui non auertat ostendit dicens: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum.* Dominus iurat & iurat veritatem, & dicti sui fidem etiam sacramento ne ambigamus affirmat. Non fraudabit igitur Dauid suũ veritate iurata. Et quid ei iurauit dignum est contueri. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuã. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorum vsque in seculum sedebunt super sedem tuam. Quoniam elegit Dominus Sion,* D *praelegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam praelegi eam.* Quid hic quod Dauid sit proprium continetur? Vrbs illa quæ generi eius fuit regia, capta est à Babyloniis & euersa regni dignitatem sub dominantium iure non tenuit. Post etiam à Romanis capta & incensa iam nulla est. Et vbi Dei requies in æternum est? vbi ex fructu ventris eius in sede Dei reges sunt? Seruiunt enim hodie, exules, patria carentes, toto in orbe dispersi. Et vbi illa quæ iurata est veritas? vbi illud quod non frustrandus est veritate? Et vbi filiis Dauid regni æterni sedes sempiterna? Quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, vacua incolis est. Et quomodo Dei requies est in E secula seculorum? Currunt tempora, & hoc vitæ nostræ seculum manat. Deus ergo sine requie est. Sed qui hæc infelicis erroris opinione credunt, audiãt cui Dauid iuratum sit. Nempe illi de quo dictum est: Po- *Psal. 88.* sui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo liniui eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adiiciet nocere ei. Et cõcidam inimicos eius à facie ipsius, & odientes eum in fugam conuertam. Et veritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, pater

meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum super reges terræ In ęternum seruabo illi misericordiam meã, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint. Si iusticias meas profanauerint, & mãdata mea non custodierint. Visitabo in virga iniusticias eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam verò meam non dispergam ab eo, neque decipiam in veritate mea. Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in ęternum manebit. Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. Promissiones istæ Dauid eius sunt, qui aduersus potentem adiutor electus est, cuius in mari manus est, cuius in fluminibus dextera est, qui nuncupare Deum patrem audet, quia est: qui ipse primogenitus est, qui excelsus super reges terræ. Cuius semen in seculum seculi est, cui quæ sunt dicta, non irrita sunt, cui semel sine mendacio iuratur in sancto, cui sedes sicut sol in conspectu Dei est, & permanet vt luna perfecta in æternum. Ex huius igitur ventris fructu super sedem Dei collocabuntur. Quomodo autem ex fructu simus ventris eius audiamus prophetam Hieremiam dicentem: *Hier. 30.* Si itaque audistis huiusmodi, si peperit masculus. Partum sexus iste non recipit, sed generatio quæ ab eo est partus instar obtinuit. Audiamus & Paulum parturientem in filiis procreãdis, cum dicit: *Galat. 4.* Filij mei quos ego iterum parturio. Esse autem omnes nos filios sibi ipse Dominus in Euangelio testatur, dicens: *Matt. 9. & Ioan. 13.* Fili remissa sunt tibi peccata. Et iterum: Filioli adhuc vobiscum sum. Filij itaque sunt ipsius in sede Domini collocandi. Et spei conditio præponitur: Si inquit custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. Moses enim legem scripsit, in qua testimonia Dei continentur. Propheta hic idem totus diuersatur in lege. Et quomodo adhuc filij illius Dauid in testimoniis sunt docendi? Non præsentis ætatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: *Matth. 11.* Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. Sed docti & manentes in his quæ docebuntur quid consequentur? *Vsque in seculum, inquit, sedebunt super sedem tuam.* Et qui isti qui sedebunt? Nempe de quibus dictum est: *Matth. 19.* Et vos sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Non negligẽdum est autem, id quod superius & inferius dicitur. Superius enim dictum est, Ponam super sedem meam: nũc autem dicitur, Sedebunt super sedem tuam. Et hoc quid erit? Nempe id quod dicitur: *Ioan. 16.* Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Sedes patris, sedes & filij est: quia ego & pater vnum sumus. Aut quomodo intelligitur, ponam super sedem meam, & sedebunt super sedem tuã: nisi quod per concordem & nõ dissimilem à se innascibilis vnigenitique naturam, & pater in filio, & in patre filius est? deitatis in vtroq; nec genere, nec voluntate dissidente substantia, cum paternæ maiestatis gloria unigenito congenita sit. Atque ob id sedem filij, sedem suam pater nuncupat: quia & ex se & in gloria indemutabilis diuinitatis suæ vnigenit⁹ & verus Deus natus sit, nec contumeliam communicatarum cum eo sedium sentiat, cui ex se genito in naturæ similitudine nulla diuersitas est dignitatis. Deinde eorum habita-

A tio qui in seculum super sedem sessuri sunt ita ostenditur: Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quia præelegi eam. Non montem scilicet Sion desertum & inutilem elegit, neque ciuitatem erutam & euersam. Locis enim Deus non continetur, neque omnipotens & ęterna substantia, aut in desertis montium solitudinibus, aut in vrbium ruinis iam deformium conquiescit: sed elegit eorum requiẽ, de quibus Dominus in euangelio ait: *Ioan. 6.* Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me adducat illum. Illam Sion sanctam & cœlestem Hierusalem elegit, concordem scilicet fidelium cœtum, & sanctificatas sacramentis B ecclesiæ animas: in quibus tanquã rationabili & intelligenti & emundata & æterna per resurrectionis gloriam domo, rationabilis & intelligens & impolluta & æterna inenarrabilis diuinitatis natura requiescat. Nõ quod ex ea, in qua est infinitatis suæ immensitate desistat, vt humanarum mentium angustiis coarctetur: sed quia per digni se habitaculi sedem, qui & vbique & idem & totus & semper est, in sanctis probatisque requiescat: vbi nulla offensio, nulla demutatio, sed in seculum seculi, id est, in æterna tempora digna & placens habitatio sit electa. Dehinc sequitur: *Viduam eius benedicens benedicam.* Quidam translatorum interpretatus esse ita repertus est, Captionem eius benedicens C benedicam: tanquam venatoribus & piscatoribus hominum effectis apostolis, hæc eorum benedicta sit capio. Maximè quod Bethsaida ex qua apostoli sunt, per interpretationem linguæ Hebraicæ, domus venantium nuncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, & sub Iudæorum temporibus ante Domini aduentum ad ecclesiæ doctrinam consignata translationis autoritas: Viduam eius benedicens benedicam. Quanta viduarum dignitas est, & honesta vnius thori conscientia, & fœlicis continentiæ indemutata constantia. Hæc enim benedicitur, & benedicendo benedicitur: ex iudicio scilicet benedicentis, benedictione sit digna. Sed Apostolus gentium doctor, hortatur nos D & aliud de vidua quæ benedicenda est sentire. Lege enim non per virtutem spiritualis efficientiæ, sed per finem obseruãtiæ eius emortua, viduam eam esse quæ ex synagoga effecta ecclesia sit, docet, dicẽs: *Rom. 7.* An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quoniam lex dominatur homini, in quantum temporis viuit? Quæ enim sub marito est mulier: viuo marito iuncta est legi. Si autem mortuus fuerit maritus, euacuata est à lege mariti. Ergo viuente marito adultera vocabitur, si iungatur alij viro. Si verò moriatur vir eius, liberata est à lege, ne adultera teneatur cõiuncta alij viro. Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi: vt & ipsi sitis alterius, huius qui à mortuis E resurrexit. Comparatione viduæ, quæ mortuo marito libera quibus volet nuptiis sit, desinente iam lege, viduam legis ecclesiam esse demonstrat, Christo legitime copulandam. Hanc ergo legis viduam benedicendo benedicet. Deinde ait: *Pauperes eius saturabo panibus.* Bonum est in ecclesia pauperes nõ esurire: quia cum inops pascitur, aut sitiens potatur, aut nudus vestitur, aut infirmus visitatur, aut carcere clausus requiritur, ei hæc officiorum obsequia deferuntur, qui in singulis nobis esurit, & sitit, & alget, & infirmatur, & clauditur: quisq; ait, *Matth. 25.* Amẽ amẽ dico vobis, quia quę fecistis vni ex minimis istis, mihi fecistis. Per hanc ergo dictorum eius fidelem promissionem, pauperes eius panibus saturat. Saturat autem & eos panibus, qui per humilita-

humilitatem cordis contemptúmque seculi seipsos in paupertate constituunt, quos cibo vitæ perennis ex- *Psal.33.* pleuit, sicut alio loco dictum est: Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuētur omni bono. Deinde sequitur: *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.* Sacerdotes superius iustitia induuntur, sed profectum honoris sui sumunt: salutari scilicet induuntur, conformes effecti gloriæ salutaris. Quia secundum Apostolum, de cœlis saluificatorem nostrum expectamus, qui potēs est secundum operationem efficientiæ suæ, corpus humilitatis nostræ conformare corpori gloriæ suæ. Hoc ergo salutari sacerdotes induuntur, sed Domini sancti exultatione exultabunt. Superius exultabunt tantum adhuc in humilitatis corpore positi, & spe tantummodo æternitatis læti: cæterum tunc perfecta exultatione exultantes, non spe, sed veritate, nō imagine, sed corpore. Est enim plerunque exultatio, quæ demutari solet, vel casu vel infirmitate, vel tempore. Ad hoc verò hæc sanctorum exultatio ea est, vt exultatione consummatæ in se exultationis exultent. Causa autem exultationis ostenditur: *Illic producam cornu Dauid.* Cornu regni insigne est. Per hoc enim cornu vnguentum regium regnaturis infundebatur. Illic cum dicitur requies, significatur de qua dictum est: Hæc requies mea in seculum seculi. In hac igitur requie cornu Dauid, id est, regnum illius de quo prophetat Dauid, Deus producit, non illud humanum, nec corruptibile, nec caducum, sed illud quod secundum regnum Dei in seculum seculi est: & quorum erit regnum cœlorum. Nempe de quibus dictum est: *Matth.5.* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, id est, in quos æternus rex, & cuius secundū Danielem regni finis nullus est, regnabit. Non occultus igitur hic rex est: hunc lex prædicat, hunc prophetæ pollicentur, hunc Ioannes pœnitentiæ prædicator ostendit. Ille est enim secundum Domini in euangelio dictum lucerna ardens, Christum tenebris mundi huius ostendens. Omnis igitur de eo prophetia lucerna est eius, ignorantiæ uostræ nocti scientiæ lumen ostendens, infideles atque impios veritatis luce cōfundens, & in vnigenito paternæ maiestatis gloriam docens. Et hoc illud est quod sequitur: *Paraui lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea.* Parata lucerna est, ne ad cognoscendum eum nox ignorationis existeret. Inimici eius confusione induentur: videbunt enim filium hominis in maiestate patris sui: & non salute, sed confusione induentur, terreno scilicet & indecoro corpore resurgētes: super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Exultauit, inquit, eum Deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestriū, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXXII.

PEr omnem doctrinæ ordinem gradibus scāditur, nam per gradus ad superiora prouehimur. In eo quod ita cœpit propheta, Ecce quàm bonum & quàm iucundum, docemur quid bonum atque iucundum sit, vt per cognitionem eorum in bonis iucundísque maneamus. Seruata autem scienter ea ratio à propheta est, vt bonum iucundúmque sociaret: quia nō omne quod bonum est, iucundum est: neque omne quod iucundum est, bonum est. Iucundus est luxus, sed bonus non est. Est enim in ipsa illa corporalis lasciuiæ amœnitate detrimentum & salutis & famæ. Bona est tolerantia iniuriæ, maximè cum ad irreligiositatem compellimur pœnis famis, sitis, frigoris, vigiliarum, cōtumeliarum, dolorum: sed iucunda non est. Illic enim iniuriosum perfectæ virtutis officium est. Et ita per hæc nonnunquam & bonum iucundo, & iucunditas solet eo carere quod bonum est. Videamus quid sit illud quod bonum & iucundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in vnum. Non humanas cohabitationes, nec terrenarum domorum communionem propheta Dauid dicit. Nam fratres ob hæc ipsa tectorum consortia dissidentes videmus, & inimicos sæpe eiusdem domicilij habitatio continet: & nonnunquam incrementum odiis ipsa illa cohabitandi indignatio subministrat. Sed nouit esse Apostolus communem & religiosam domum, dicēs: Vt scias quemadmodum *1.Tim.3.* te oporteat in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Itaque bonum & iucundū est in vnum habitare fratres. Cùm in vnum habitant, conuentum ecclesiæ congregant. Cùm fratres nuncupantur, vnicæ voluntatis charitate concordes sunt. Ad primam enim Apostolorum prædicationem hoc præcipuum fuisse credentium præconium legimus, quod dicitur: Erat enim omnium *Act.4.* credentium cor vnum & anima vna, assensu, eadem voluntate, non dissonantes fide, socia amoris, ac sententiæ vnanimitate perfecta. Et hoc testatur ille gentium doctor dicens: Vt sitis omnes perfecti, eodem *1.Cor.1.* sensu, eadem sententia. Et rursum: Implete gaudium *Philip.2.* meum vt ipsum sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, vnum sentientes, nihil per æmulationē, siue per inanem gloriam agentes, sed in humilitate inuicem arbitrantes præcellere super inuicem, non sua, sed aliorum vnusquisque vestrûm contēplantes. Hoc Apostoli gaudium est, idipsum nos sapere, amore eodem contineri, per vnius sensus sententiam vnanimes permanere, non per æmulationem separari, neque per inanis gloriæ studium dissidere, non sua, sed aliorum vnumquemque cogitare oportere, vt ea quibus alienæ voluntates in concordia detinēdæ sint cogitemus, quod alio in loco admonet, dicens: Si possibile est ex vobis ad omnes pacem habentes. Ex nobis vult esse, vt si possibile est pax ad omnes sit: voluntas nostra omnium amicitiis dedita sit, etsi cæterorum natura nō habeat pacis affectum, dummodo non ex nobis causa aut interruptæ, aut non conseruatæ pacis existat. Hoc itaque populo Dei congruit, sub vno patre fratres, & sub vno spiritu vnum esse, sub vna domo vnanimes incedere, sub vno capite vnius corporis membra esse. Non enim oculus aurem odit, nec nares os execrantur, nec manus pedem spernit. Hæc enim vt officiis mutuis sibi, ita & amore distracta sunt. hoc iucundum & bonum est habitare fratres in vnum, in eodem esse, idem esse, nec congregatione fieri nec amore diuersos. Comparationem verò huius boni iucundíq; propheta constituit, dicens: *Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* Aaron, vnguento cuius compositio & confectio ex odoribus continetur, vnctus est in sacerdotem. Hanc consecrationem primi sacerdotis sui Deo esse complacuit. Dominum quoque nostrum inuisibiliter & incorporaliter vnctum esse cognouimus,

Psal. 44. cũ dicitur: Vnxit te Deus tuus oleo exultationis. Vnctio ista terrena non eſt, incorporea eſt, inuiſibilis eſt: non in oleo vt ſacerdos & propheta, non cornu vt rex, ſed oleo exultationis vngitur. Opus iſtud lætitiæ ſpiritualis eſt, & ad ſacramentum cœleſtis vnctionis exultationis fructus adhibetur, non materialis creaturæ eſt, quia corporalia corporalibus indigebant, Aaron myro confuſionis vngitur. Sed id quod corporale eſt, per efficientiam virtutis ſpiritualis imbutum, ſpeciem olei cœleſtis imitatur. Denique poſt hãc vnctionem, Aaron ſecũdum legem Chriſtus eſt nuncupatus, poſtquam vnctionis confuſio per id quod à Deo confici demonſtrata eſt in ſpeciem vnctionis inuiſibilis con- B ſecratur. Vt igitur hoc myron, omnes fœtentes odores & immundos cordium ſpiritus quocunque infuſum fuerit extinguit, ſeque in omnia in quæ inſertur odor hic ſuauitatis infundit: ita per hoc ſacramentum vnctionis infuſæ, & per eam omni terrenorum ac ſordentium vitiorum noſtrarum fœtore deterſo, Deo iam quod ſuaue eſt, ſpiramus. Nouit hunc ſuaueolen- 2. Cor. 2. tiæ ſpiritum beatus apoſtolus Paulus, dicens: Ita Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco, in his qui ſaluãtur, & in his qui pereunt. Et in iſtis quidem ex morte in mortem, iſtis autem odor ex vita in vitam. Vt odorem vitæ nos eſſe viuentibus, ita odorem eſſe mortis, his qui in peccatis ſuis morerentur oſtendens: ipſe C autem Chriſti odor ex nobis bonus Deo eſt. Vt igitur placitum hoc in primo, id eſt Aaron ſacerdote, vnguentum Deo extitit, quo in exemplum olei exultationis perungebatur, & gratum ex ſe fidei & innocentiæ odorem præbet: ita bonum & iucundum eſt habitare fratres in vnum, per quod vnanimitas voluntatis eiuſdem, primis & maximis ſacramentis bonorum cœleſtium comparatur. Deſcendit autem hoc vnguentum à capite in barbam. Barba virilis ætatis ornatus eſt. Neque enim nos paruulos eſſe in Chriſto oportet, niſi ad id tantum quod dictum eſt: Paruuli malitia, non ſenſu. Infideles autem omnes idem Apoſtolus paruulos eſſe, quia infirmi ſumere cibum firmum D minimè valentes adhuc lactis egeant, obiurgat, dicẽs: 1. Cor. 3. Lacte vos potaui, non cibo: nondum enim poteratis, Ibid. 13. ſed neque adhuc poteſtis. De ſe autem ita: Cùm factus ſum vir, ea quæ ſunt paruuli dereliqui. Occurrere verò in id feſtinat, in virum conſummatum, in mẽſuram ætatis plenitudinis corporis Chriſti. Vnguentum hoc ergo in barbam Aaron, id eſt conſummatæ fidei virum deſcendit à capite. Caput (ſecundum Apoſtolum) viri, Chriſtus eſt. Moſes vnguentum hoc compoſuit & confudit, ſed componendum & cõfundendum Deus docuit, & Deus mediator in lege. De capite ergo, id eſt de Chriſto deſcendit in barbam, & ab eo deſcendit, cui dictum eſt, Vnguentum exinanitum nomen tuum. Deſcẽdit autem in eum qui per ætatis firmitatẽ indemutabilis eſſet fidei firmitate manſurus. Deſcendit autem etiam in oram veſtimẽti. Ora veſtimenti ea ſunt quæ vſque ad pedes defluunt, per quod ad omne corpus hic vnguenti odor à capite in barbam, & deinde ad veſtimenti oram deſcendit. In his autem mulieribus quæ vnguentes Dominum typum eccleſiæ in euangelio prætulerunt, ita docemur, quod vna caput, alia pedes vnxerit: per quod quæque earum ſignificatur in parte corporis omne corpus vnxiſſe. Media itaque corporis prætermiſſa ſunt. Nam dum ora veſtimenti & barba memorãtur, omne in his corpus oſtenditur. Additur etiam & alterius comparationis exæquatio, cum dicitur:

A *Sicut ros Hermon qui deſcendit in montem Sion.*

Ros ab Hermon in Sion non deſcendit, multo enim à ſe interuallo hi montes diuiſi ſunt. Neque ſanè natura fert vt ros à loco in locum deſcendat. Sion autem eſt ſecundum doctrinam cœleſtem eccleſia, vel quæ nunc eſt, vel quæ erit ſanctorum, quæ per reſurrectionem glorificatorum & lætantium angelorum cœtu frequentatur. Hermon autem mons eſt in Phœnice, cuius interpretatio anathema eſt: quod enim nobis Anathema nuncupatur, id Hebraicè Hermon dicitur. Fertur autem id, de quo etiam neſcio cuius liber extat, quod angeli concupiſcentes filias hominum, cum B de cœlo deſcenderent, in hunc mõtem maximè conuenirent excelſum. Sed hæc prætermittamus. Quæ enim libro legis non continentur, ea nec noſſe debemus: commemorata autem ob id tantum ſunt, quod nos de hoc monte Dei per prophetam profeſſio commonebat. Certè hodie gentes montem hunc prophana religione venerantur: & interpretationem nominis ſui, quod eſt anathema, ipſa illa impiæ ſuperſtitionis ſede teſtantur. Ros verò de cœlis eſt, & inter benedictionum munera optari eum meminimus, cum Iſaac ad Iacob ait: Et det tibi Deus à rore cœli & ab vbertate terræ multitudinem. Gen. 27. Ergo quia munera & benedictiones Dei, quibus primum omnia cum creata & C facta ſunt benedixit, poſtea vero ex peccato Adæ in anathemate conſtiterunt: gratum Deo eſt, ea rurſum in ſanctificationis ſedem redire atque deſcendere. Benedictus enim homo fuit: ſed poſt benedictionẽ peccauit, & ſtatim impius fuit. Sed qui mauult peccatoris pœnitẽtiam quàm mortem, vult benedictionis ſuæ rorem ab Hermon in Sion deſcendere: id eſt, ex impietatis ſede in ſanctificationis locum tranſire. Rore enim omnia vireſcunt, aluntur, augentur: ita principali illa Dei benedictione homo gignitur, ſpirat, & creſcit. Eſt ergo bonum atque iucundum vt à gentili errore, id eſt, profana Hermon veneratione deſcendens ad Sion, id eſt, ad æternæ beatitudinis domum tranſeat, & eum qui ſalute omniũ lætatur oblectet, ob id: D *Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem & vitam vſque in ſecula.* In Sion ſcilicet, vel etiam in vnanimitatem cohabitantium fratrum. Benedictiones enim eccleſia ſola largitur, vitam æternam vnanimitas promeretur. Qui dixit enim æternæ vitæ viam pandens, Diligite inuicem ſicut ego dilexi vos, non mẽdax eſt. Eſt enim ipſe veritas, via, vita, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum.

Canticum graduum. Pſalmus CXXXIII.

E FInem ſumunt cantica graduum, ſed aſcenſionibus ſuis dignum. Cùm enim per ea ad cognitionem ſacramenti cœleſtis ſcandatur: neceſſe eſt, vt poſtea benedictio ei ad quem conſcenſum ſit debeatur. Vocat igitur omnes propheta ad benedicendum: & tanquam conſummatis omnibus vniuerſos ad conteſtationem honoris debiti congregat, dicens: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſerui eius.* In eo autem quod ait, ecce nunc, elaboratæ aſcenſionis perfectum opus eſſe ſignificat: vt iam nunc benedicant, quia proficientes aſcenderint. Benedicendus eſt, quia nos in excelſum prouexerit, quia fidei gradibus in ſublime domus ſuæ eleuauerit. Benedictione autem Dei os peccatoris indignum eſt, & idcirco ait: Omnes ſerui eius. Non omnium eſt

Deo

Deo accepta benedictio, neque se promiscuus putet
placere posse. Soli istud competit Dei seruo: non pec-
Ioan.8. cati seruo, nec seculi seruo. Omnis enim, inquit, qui
facit peccatum, seruus est peccati. Seruo igitur Dei
competit, vt Dominum suum religioso ore benedi-
cat. Ac ne ipsi quidem seruo hoc erit proprium, qui
se seruum nomine solo profiteatur, qui etiã nunc cun-
ctabundus & fluctuans incerto fidei voto circumfera-
tur: cuius cogitatio & voluntas in recordatione pec-
caminum, & in curas voluptatum eurgetur. Et idcir-
co cùm dixisset: Ecce nunc benedicite Dominum o-
mnes serui eius, adiecit: *Qui statis in domo Domini, in a-
triis domus Dei nostri.* Qui stat, loco non mouetur: iam
currit, iam ascendit, iam immobilis manet, iam auide
Psal.39. bibit beatam illam prophetæ vocem: Statuit super pe-
Psal.26. tram pedes meos. Et rursum: In petra exaltasti me: &
audiet tanquam Mosi sibi dici, Tu autem sta hic me-
Hier.14. cum. De peccatoribus autem ita legimus: Dilexe-
runt mouere pedes suos. Standum ergo est in domo
Domini, quia benedictio stantium placeat: & stãtium
in domo illa sancta & cœlesti Hierusalem, & angelo-
rum frequentium, ad quam per hanc ecclesiæ & con-
uentus nostri domum scanditur. Et quia plures apud
patrem mansiones sunt: benedicunt Dominum, non
solum in domo stantes, sed etiam in atriis eius. Non o-
Atrium. mnis domus atrium est, domus est etiam quicquid ex-
tra atrium est. Interior autem & familiarior atrij sedes
est. Interius ergo stabunt, qui in atrio sunt: quia sit li-
cet dignitas, in domo stare, præuenit tamen ille qui in
atrio steterit. Diuersos verò esse eos qui in domo, &
eos qui in atrio sint, alibi propheta demonstrat, dicẽs:
Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florent.
Maior fructus est effloruisse. Et licet plantatio habeat
dignitatem, præcellit tamen efflorescentium honor:
quia vt initium in plantatione est, ita gaudium boni
operis in flore est. Reperi autem quosdam ambiguos
circa hoc, in atriis domus Domini fuisse: dicentes, id-
circo hoc à translatoribus primis adiectum esse, quia
sub hisdem versibus sequenti psalmo continetur: opi-
nãtibus ipsis scriptorum vitio in libris Hebraicis fuis-
se prætermitum. Sed noui interpretes quæ volunt tra-
ctent: nobis verò obsequendũ est, & autoritati trans-
lationum, & vetustati. In hanc autem spem standi in
domo, & in atriis Domini, propheta nos hortatur, di-
cens: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & be-
nedicite Dominum.* Agimus enim secundum Aposto-
lum, sub principibus harum tenebrarum, & nox nos
seculi detinet: quæ per euangelicam prædicationem
iam prodiit in lucem. Nox enim iam proficiscitur, si-
cut in die decẽter ambulate. In hac igitur nocte igno-
rantiæ, insidiarum, infirmitatum, concupiscentiarum,
viciorum, eleuandæ manus sunt in sancta: non ad præ-
dicandum & orandum tantum, sed etiam ad operan-
Preces nudę. dum. Preces enim nudæ non proficiunt. Eleuãda au-
tem opera nostra sunt in Dei sancta: id est, in nudis ve-
stiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potan-
dis, in afflictis consolandis, in oppressis adiuuandis, in
omnibus diligendis. Hæc enim nos in hac corporis
nostri infirmitate sanctificant, hæc Deo placita &
Psal.140. sancta sunt. Et hoc non ignorat propheta, dicens: E-
leuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.
Nunc enim in consummationem seculi, quod est ve-
spertinum, non in tauris & hircis, sed in operibus bo-
nis Deo hostia est. Moses nos docuit exemplo, qui
cum eleuatis constitisset manibus vincebat: summissis
verò in terram, vincendum populum ab hoste præ-
A bebat: ostendens per hanc formam, hostem nostrum,
si terrena opera nostra sint, vincere: si excelsa verò
sint, esse vincendum. Eleuandæ igitur manus nostræ
sunt in noctibus, vt plãtemur in domo, vt in atriis flo-
reamus: & benedicẽdus est Dominus, id est, cum Dei
benedictione semper orandum est, ne cùm panem in-
opi præbeas, metu famis tristis sis: ne cùm sumptum
indigenti offeras, damnum putes: ne cùm nudum ve-
ste induas, exui te existimes. Hilarem enim datorem *2.Cor.9.*
amat Deus. Quid autem læta & benedicentia eleua-
tarum manuum opera mereantur, ostendit dicens:

Benedicat te Dominus ex Sion.

Dominus scilicet ecclesiæ, & sanctæ Hierusalem,
B & ciuitatis viuis gemmarum lapidibus extructæ. In
Deo verò æterno vt spem omnem nostram positam
cognosceremus, adiecit: *Qui fecit cœlum & terram.*
Eum scilicet ecclesiarum Deum esse demonstrans,
qui cœlum fecisset & terram: per Dominum nostrum
Iesum Christum, qui est benedictus in secula secu-
lorum. Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXIIII.

PSalmus secundum simplicitatem audien-
tium absolutus videtur. Ea enim ex maio-
re parte in eo continentur, quæ libro Exo-
C di inscripta sunt: Ægypti plagæ, Pharao-
nis pœna, regum mortes, & hostilis terræ obtentæ hæ-
reditas: sed secundum Apostolum quæ in lege sunt,
vmbra est futurorum: quæ in ea gesta sunt allegoru-
mena, non negligenter audiẽda sunt: quia sub corpo-
raliũ gestorum fide in exemplum sunt spiritualium o-
perũ constituta. Magnæ autem diligentiæ res est, vir-
tutem verborũ collocatorum expẽdere: & scire quid
cuique rei sub eorum quæ dicta sunt significatione sit
proprium. Vt enim non omnium est, herbarum ge-
nera virtutésque nosse, & si quis imperitus aut nescius
in agrum his salubribus herbis diuitem venerit, omnia
inutilia & promiscuè genita existimans præteribit: at
D verò si peritus & doctus hunc preciosum in his ger-
minibus agrum fuerit ingressus, omnia quæ ab aliis
præterita erunt demetet, & ea quæ ab ignaris erunt
neglecta mirabitur: sciens quando vtile metendorum
eorum tempus sit, & in quæ genera sanitatum his v-
tendum sit, & quantum ex his, aut quousque mode-
randum sit: sic & in diuinis scripturis esse intelligen-
dum est: vt si eas impia auris & mens rustica audiat,
tanquam ociosas & non necessarias negligat: at verò
si calens ad cognitionem Dei auditor aut lector asti-
terit, & cui frequens lectio, & spiritualis gratiæ do-
num scientiam diiudicandi singula, intelligendíque
præstiterit: mirabitur omnia, atque his secundum na-
E turales eorum virtutes & efficiẽtias vtetur, non igna-
rus quando quid præsumendum sit, & in quam cu-
rationem eligendum, quando ex eo corpori sanando,
quando animæ medela tribuenda sit, ne quid præpro-
perum, ne quid importunum ac tardum: sed collatis
& virtutibus, & temporibus, & rebus non imperite
his quæ sibi comperta fuerint vtatur, quod quidem
maximè in hoc psalmo ita esse intelligitur. Incredi-
bilem enim in modum ea rebus gestis verba subiecta
sunt, vt cum fideliter illa quæ gesta sunt enunciarent,
maiorem tamen internæ & spiritalis intelligentię pro-
fectum ex se ita collocata præstarent. Neque tantum
hæc ratio seruata est, vt res ipsæ quæ corporaliter ge-
sta sunt, ad ostendendam Dei magnificentiam com-

memorarentur: verum etiam vt per cognitiones ge- A
storum, & virtutes nominum exemplum de se geren-
dis in his quæ sunt gesta, præberent. Itaque necessa-
rium est, hæc singula personis, temporibus, virtutibus
discernere: vt ea quæ incuriosæ aures tanquam non
necessaria fortè perdiderint, ipsa illa ad humanæ infi-
delitatis medelam sanationémque referantur. Et hoc
ipsis rebus in psalmo docebimus, qui ita ceptus est:

*Laudate nomen Domini, laudate serui Dominum: qui sta-
tis in domo Domini, in atrio domus Dei nostri. Laudate Do-
minũ, quia benignus est Dominus: psallite nomini eius, quo-
niam suaue est.*

Et contuendum in exordio psalmi est, quod ad lau- B
dem nos Dei aduocat: cùm in superiore psalmo ad so-
lam benedictionem hortatus sit. Præstare autem lau-
dem benedictioni non ambiguum est. Primus enim
odor in benedictione positus est, sed consummatur in
laude: & laus non incipienda confusè est, sed ordine
ac modo confitenda est. Hoc enim primum est, Lau-
date nomen Domini. Nomen ergo Domini primum
laudare admonemur, quia Deus cœli sit, quia Deus
terræ sit, quia Deus mundi sit, quia Deus (quod fidei
nostræ & spei proprium est) Abrahæ & Isaac & Ia-
cob sit. In his enim primum Deo laus est. Sequens
verò præceptum est, Laudate serui Dominum. Per
cognitionem nominis Dei ad scientiam eius profici- C
mus. Iam enim non nomen Domini, sed Dominum
laudamus, cognoscẽtes cuur Deus cœli sit, cuur ter-
ræ Deus sit, cuur Deus mundi, cuur Abrahæ, & Isaac,
& Iacob sit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ ru-
dimenta transgressi, Deum non iam per obedientiam
subditorum, sed per immensæ virtutis suæ magnificẽ-
tiam laudamus, & laudamus serui eius. Neque solum
serui eius, nudo tantum professionis nostræ vocabulo
nuncupati: sed stantes in domo eius, iam non vagi, ne-
que erratici, sed stantium firmitate stabiliti. Neque
tantum in domo stãtes, sed etiam in atrio Domini Dei
nostri: internæ potius & mediæ domus sede suscepti.
Per hunc igitur ordinem, à seruis & à stantibus in do- D
mo atque in atrio laus inchoatur. Laudandus Deus
ob id est, quia benignus est. Nam vt omnipotens sit,
naturæ suæ virtus est: vt verò benignus sit, nobis ne-
cessarium est: quos corporis infirmitas & conditio o-
riginis in peccatis detinet. Et quid spei est humanis
delictis, si benignitas Dei absit? Sed dictorum ratio
consideranda est. Nanque qui laudandus est quia be-
nignus est: psallendum nomini eius est, quia suaue est.
Psallite nomini eius quoniam suaue est. Psallite vbi
dicitur, ad corporis opera refertur: vt per organi no-
stri, id est, corporis multimoda opera, consonans Deo
fiat & apta laudatio. Psallere ergo nomini eius iube-
mur, quia suaue est. Suaue enim est Deo, corpora no- E
stra complacito ministerio probabilique famulari: vel
ipsum illud potius nomen Domini suaue est. Et quid
suauitatis in se habet, vel nomen eius, vel ei psallere:
continuò subiecit dicens: *Quoniam Iacob elegit sibi Do-
minus, Israel in possessionem sibi.* Initium originis Iudæo-
rum secundum sanctificationem generis Abraham
est. Ad hunc enim Dei fuit sermo. Et cur potius Ia-
cob quàm Abraham Dominus elegit? Dehinc cùm
idem secũdum nuncupationis allocutionem sit Israel
qui est Iacob, cur iterum additur, Israel in possessio-
nem sibi? Ordo exigebat principem electionis Abra-
ham, non eum qui iam tertius in electione est Iacob
commemorari: ratio quoque ammonebat, vt significa-
catus Israel in Iacob intelligeretur: quin etiã illud ac-
cedit, quòd qui Iacob est eligitur, qui Israel posside- A
tur. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex re-
bus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse,
in quibus futuri species tanquam in spectaculo reluce-
ret: ea quoque gestis rebus coaptata verba esse, quæ
cum ea quæ gesta sunt, nunciarent, tamen intelligen-
tiam nobis absolutiorẽ eorum quæ spiritualiter in ge-
stis rebus præfigurabantur, afferrent. Dei nomen sua-
ue est, non vni tantum genti, atque ipsi irreligiosæ: sed
omnibus iam gentibus atque linguis. Iacob enim sibi
elegit, maiorem natu supplantantẽ, emẽtem primitias
cibo & desperatione venales, abripiẽtem benedictio-
nem, impœnitentem post seruitutem, deinde post lu- B
ctam Deum videntem, & Israel nuncupatum. Antè e-
nim Iacob est, & sic Israel. Circunspiciamus ecclesiæ
corpus, quæ per differentiam fidei & Iacob, & Israel
habet: & hic cœtus populum legis fide supplãtat, pri-
mitias eius accipit, benedictionem eius diripit, secun-
dum Domini dictum dicentis: A diebus autem Ioan- *Matth. 11.*
nis regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes di-
ripiunt illud. Iacob est ergo qui eligitur, Domino di-
cente: Ego vos elegi, non vos me. Israel est qui possi- *Ioan. 15.*
detur, in præteritis primogenitus, in benedictionibus
cognitus, in seruitute multi temporis fidelis, in sacra-
mento luctæ potens, in promerendis rursum benedi-
ctionibus pertinax, in Dei cognitione & conspectu Is- C
rael. Nouit autem spiritus prophetiæ præpotentem
hanc nominis Dei in congregandis gentibus, & pos-
sidendis fidelibus suauitatẽ, dicens: *Quia ego noui quàm
magnus est Dominus.* Officio quidem oris sui propheta
loquitur, sed cognitione sua vox ista eius est, qui ait:
Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius re- *Matth. 11.*
uelare. Et filius quidem patrem, si cui voluerit, reue-
labit. Sed magnitudinem eius nemo cognoscit, pro-
pheta dicente: Cuius magnificentiæ non est finis. Co- *Psal. 144.*
gnitio huius ergo infinitatis ei soli erit propria, qui se-
cundum perfectam originis suæ plenitudinem ipse i-
mago est infiniti. Quia ego cognoui quàm magnus est
Dominus: *Et Deus noster præ omnibus diis.* Non prædiis D *Psal. 113.*
omnibus illis est, de quibus infra ait: Simulacra gentiũ
argẽtum & aurum, opera manuum hominum. Os ha-
bent & non loquentur. Nihil enim magnum, si metal-
lis, & saxis & lignis comparatus præfertur. Et quia isti
dij non sunt, quærendum est quos deos dixerit. Non
enim deorum multitudinem ecclesia cognoscit. Er-
ror hic gentiũ est: vt coitus, & conceptus, & procrea-
tiones, & successiones deorum aut fingat, aut credat.
Nobis autem secundum Apostolum vnus Deus, ex *1. Cor. 9.*
quo omnia, & nos in ipso, & vnus Dominus noster Ie-
sus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus
ex vno, Deus ex Deo est. Non recepit alterum inna-
scibilis vt duo sint, nec admittit quod est vnus vnige- E
nitus ne Deus sit. Non sunt duo innascibiles, non sunt
duo vnigeniti. In eo antẽ vnusquisq; quòd est vn⁹ est:
dum parem nec vnigenitus habet, nec innascibilis ad-
mittit: neq; vnigenitus Deus ex alio quàm innascibili
Deo subsistit. Vidẽdum est autem, præ quibus omni-
bus diis Deus noster sit. Inuenio deos dici per prophe
tam ita: Deus stetit in congregatione deorum, in me- *Psal. 81.*
dio autem deos discernit. Et hoc quidem videtur am-
biguum, necessitatis absolutę nũciare quos deos signi-
ficet: sed Dominus in Euãgeliis errore nos nuncupa-
tionis huius liberauit, dicẽs: Ego dixi, dij estis, & filij
excelsi omnes. Et adiecit: Si ergo illos dixit deos, ad *Ioan. 10.*
quos verba Dei factæ sunt, & nõ potest solui scriptura:
indissolubilis Dei sermo est, homines deos nũcupãtis.

Inuenio

Exod. 17. *1. Cor. 8.* Inuenio & Mosen Deum nuncupari, cùm ei dicitur: Deú te posui Pharaoni. Sed & Apostolus docuit dici alios deos, cùm ait: Namque & si sunt dij qui dicuntur siue in cœlo, siue in terra, sicut sunt dij multi, & domini multi: sed nobis Deus pater est, ex quo omnia, & vnus Dominus: noster Iesus Christus, per quem omnia. Vnus quidem Deus nobis est, & vnus Dominus: sed multi dij sunt qui vocantur in cœlo & in terra. Et quidem si hoc deorum nomen hominibus secundum sententiam Dei competit: multo magis angelis archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus dignum: quos Apostolus deos in cœlo nuncupari demonstrat. Dij ergo sunt qui vocátur, sed præ omnibus Deus noster est, non comparatione, qui incomparabilis præcellit: sed potestate præ cæteris est. Et quomodo præ cæteris sit, mox ostendit, dicens: *Omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis.)*

Soli Deo cógruit omnia facere quæ velit. Sola enim perfecta virtus in nullo impeditur, quo minus quod velit & faciat: & ei ex quo omnia sunt, nihil difficultatis occurrat. Inferioris ab eo naturæ est, ne totum quod velit & faciat. Dum enim alij se debet, caret omnipotentiæ virtute: quia in id ipsum quod subsistit, habet alium autorem. Et qui non se sibi debet, non omnia potest: dum à potiore subsistit. Sed videamus quid sit illud quod omnipotentia Dei secundum voluntatem suam fecerit: in cœlo, & in terra, in mari, & in abyssis. Et quidem magnum est, si contueamur indemutabilem cœli firmitatem, solem annuis cursibus indefessisque moderatum, vicesque anni definitis limitibus temperantem: perennes quoque lunæ vicissitudines & imperturbatos ortus, lapsus conuersionesque signorum. Iam verò terræ opes, & fœcundos eius fructus in vitam hominum, volucrum, pecudum, bestiarum: plena deinde incolis suis maria, & spirantium intra fluctus piscium vitam: tum porrò quia plurali genere maria Græcitas eloquuta est, Oceani inæstimabiles vices & capacis abyssi inperspicabilem naturam, qua refusus in terram æstus resorbetur. Sed cum hæc secundum humanam opinionem plena miraculis sint, ac de ipsis dici merito debeat: Omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis, videamus quæ omnia sint quæ voluit & fecit. *Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de thesauris suis.)* Præterito thronorum, dominationum, principatuum & potestatum, Cherubin & Seraphin, angelorum & archangelorum, cœli terræ, maris, abyssi miraculo: in his omnia Deus quæ voluit fecit, in cœlo & in terra, in mari & abysso. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de thesauris suis. An hæc tantum perfectæ in Deo voluntatis omnipotentia est, terram exhalare nubes? coruscare pluuiis imminétibus fulgura? alternatis spiritibus flare ventos? Sed arguunt hanc opinionem nostram virtutes herbarum & naturæ gemmarum. Educens, inquit, nubes ab extremo terræ. Quid enim sibi vult quod nubes deducuntur & educuntur ab extremo terræ? Exalant quidem valles vuidæ nebulas: sed neque valles extrema terræ sunt, neque quisquam nebulá id ipsum existimauit esse quod nubem. Dehinc fulgura in pluuiam fecit. Quæ hic humani sensus intelligétia est? Fulgura nonnunquam sine pluuiis videmus, & pluuias sæpe esse sine fulgure. Non pluuiæ fulgura afferunt, neque rursum fulgura pluuias diffundunt. Sequitur quoque: Qui producit

A ventos de thesauris suis. Quæ hic humani sensus intelligétia est? An ne in concauo aliquo & communito thesaurorú loco, conditos esse ventos existimabimus: ex quibus véti soleant tanquam preciosissima thesauri portio produci? Et cùm solét mutationes ventorú frequétes & incertæ sæpe & cótrariæ commoueri: toties negocio suo ad hæc Deus ipsos istos vt demutentur, vt dissideát, ex secreto diuitiarú suarú producit? Sed hæc à me voléti virtuté & rationé dictorum ostendere, ita commemorata sint: vt nihilo minus inuisibilis & omnipotentis virtutis esse intelligatur, à mari, quod est ab extremo terræ, nubes educi: & inter pluuias fulgura coruscare, & ventos ex occultis suorú spirituú sedibus

B flare. Verú quia non in his tantú omnipotétia Dei est, neq; in his solú quæ voluit, fecit in cœlo & in terra, in mari & abyssis: & in his quæ corporaliter gesta esse memorátur, spiritualia significari meminimus: demóstrandú est núc, quid sub his dictis per virtuté prophetiæ intelligere debeamus. In eo quod omnia quæ voluit fecit in cœlo & in terra, in mari & abyssis, quantú cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius Deo homine est. Et subest causa, vt peculiare ei hoc animal sit. *Hominis creatio.* Mundus verbo consistit, homo auté cum consilio efficitur, non verbo, sed opere cogitato: fit quoq; ad imaginem Dei per inspirationé, & ea Dei viuens anima perficitur: legé accipit, voluntati suæ permittitur,

C liber ab omnibus mundi dominus cóstituitur: paradisi incola est. inuidia diaboli dignus est: post peccatú misericordiæ reseruatur, omnis seculi huius ætate ad cognitioné Dei eruditur, iudex angelis præparatur, reuelationem eius creatura expectat, vanitati in spem & ipsa subiecta, ob pœnitentiam eius ex peccato angelorú in cœlis maximum gaudium est, Hic ipse per sacramétum natiuitatis, secundum hominem Iesum Christum assumptus est in eum, Iam vbique irreligiosum ante os eius religionem docet, iam pollutum stupris corpus continentia purum est, iam cæca quondam à cognitione Dei mens, Israel facta est. Inuidia in mutationem boni proficit, iam ebrietas in ieiunia exarsit, iam odiú

D in amorem demutatum est, iam vitia in virtutum vita perempta sunt. Fecit ergo Dominus omnia quę voluit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis. Nihil enim his omnibus charius homine suo habuit, ob quem etiá vnigenitus eius Deus homo extitit: & fecit ita: Educens nubes ab extremo terræ. Nubibus Dominus pręcepit, ne super spinosam & infœcundam vineam pluerent: Mandabo, inquit, nubibus ne pluant super eam. *Psal. 5.* Cognoui & nubé in qua locutus est Deus: In columna, inquit, nubis loquebatur ad eos. *Psal. 98.* Et testatur mihi Paulus in hac nube non solum hoc quod legitur intelligendum, dicens: An nescitis quia patres nostri sub nube fuerunt, & in Mosen baptizati sunt? *1. Cor. 10.* Nubes hæc

E itaque significat doctrinam Apostolicam: quæ inumbrans, & à calore defendens, æstum omnem futuri iudicij excludit. Quot autem à nouissimis terræ sunt, audiamus apostolú dicenté: Puto auté Deus nos apostolos extremos ostédit sicut abortiuos. *1. Cor. 4.* Dńs ipse cum de loco & de dignitate inter discipulos sermo esset, ait: Qui voluerit in vobis esse primus, sit omnium nouissimus. *Mar. 10.* Has ergo nubes Deus omnia, quæ vult faciés, à nouissimis terræ educit: & hác inumbranté doctriná terrę humilia exhalát. Fulgura in pluuias fecit. Fulgur est virtutis cœlestis agnitio: & hoc ipse Dńs testatur dicens: Sicut enim fulgur exit ab oriente & patet vsq; ad occidentem, ita erit aduentus filij hominis. *Matth. 24.* Et hoc quidem ita in Domino: qui non in locis corporalibus,

ſed vbique adueniens cernitur. Cæterùm in ſingulis hodie quicunque virtutem Dei annnnciabunt, qui cognitionem eius per doctrinam præſtabunt: fulgura inter pluuias facti ſunt. Fulgura primum ipſi ſcientia coruſcantes, tum deinde verborum imbrem profundentes. Et huius pluuiæ ex ſe profundēdæ Moſes non *Deut. 32.* iam ſpiritualiter per doctrinā, ſed corporaliter per gloriam fulgēs ira meminit: Attēde cœlū & loquar, & audiat terra verba ex ore meo. Expectetur ſicut pluuia eloquiū meū, & deſcēdāt ſicut ros verba mea: & ſicut pluuia ſuper gramē, & vt niues ſuper fœnū. Illa fulgura in has pluuias facta ſunt: verba ſcilicet viuificātia, & potātes irrigantia. Seruatus autē ordo eſt, vt poſt con- B gregatas ex nouiſſimis terræ nubes, poſt fulgura cōſtituta, producat vētos de theſauris ſuis. Quos autē ventos producat, nō ambiguū eſt, eos nēpe de quibus ait: *Pſal. 103.* Faciens angelos ſuos ſpiritus. Sunt enim angeli paruulorum quotidie Deum videntes. Hi igitur ſpiritus ad ſalutem humani generis emiſſi ſunt: neque enim infirmitas noſtra niſi datis ad cuſtodiam angelis, tot rantiſque ſpiritualium cœleſtiū nequitiis obſiſteret. Opus ad id fuit naturæ potioris auxilio: & hoc ira eſſe ex his *Exod. 32.* dictis docemur, quibus trepidum ac pauētem Moſen Dominus confirmat, dicens: Ecce angelus meus antecedet te. Hos igitur de theſauris ſuis ventos producit, tribuens in his auxilium humanæ infirmitati: vt hæc C nos diuina præſidia, aduerſus mundi potentes harum tenebratum in hæreditāda nobis ſalute teneantur. Sequitur deiode hic ordo dictotum: *Qui percußit primogenita Ægypti ab homine vſque ad pecus. Emiſit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem & in omnes ſeruos eius. Qui percußit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regem Amorreorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan occidit. Et dedit terram eorum hæreditatem Iſrael populo ſuo.*) Frequenter ſermo diuinus, eum intelligandum eſſe Deum cœli atque terræ, & vniuerſitatis creatorem docet, qui Ægyptū percuſſerit, mare diuiſerit, Ægyptios demerſerit, populū ſuum magnis & mirabilibus virtutibus eduxerit, in eremo man- D na aluerit, eiectis gentibus in terram repromiſſionis induxerit. Et quidem omnia hæc magnifica & præclara opera Deum eſſe teſtantur. Neque enim mediocris & moderatæ virtutis eſt tanra geſſiſſe, admirandus in his intelligendus eſt. Sed docet nos Apoſtolus cum veneratione geſtotum præformationem in his doctrinæ atque operis ſpiritualis agnoſcere: cùm lex ſpiritualis eſt, cùm geſta eius allegorumena ſunt, cùm ſub nube patres fuerunt, cùm in Moſen baptizati ſunt, cùm de ſpirituali petra biberūt, cùm petra Chriſtus eſt, cùm poſtremo ſecundum exaltati in deſerto ſerpētis formam exaltandus eſt Dominus. Ergo licet illa in Ægypto corporaliter geſta ſint, ſpiritualiter tamē nunc gerun- E tur in nobis. Ægyptus in quo ſeculi forma eſt, virtutibus & plagis Dei percutitur, ſignis portentiſque terretur. Plagis Dei percutitur, cùm iudicium ſuum audit, cùm damnationem ſuam cognoſcit, cùm in ipſo conſcientiæ ſuæ reatu quotidie iudicatur, cùm principales ſuas originariaſque virtutes cruci ſuæ Dominus confixit: locutus quoque eſt tanquam ad viuentem animalemque Ægyptum: vt non habentem terram inanimemque regionem, ſed incolas eius, quos rationales animaleſque conſtituerat, alloqui exiſtimaretur. Miſit ſigna & prodigia in medio tui Ægypte: in Pharaonē, & in omnes ſeruos eius. In medio tui quid eſt? Cognoſcimus ex eo quod dictum eſt: Deus autem Deus noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem in medio orbis

A terræ. In medio itaque orbis terræ loco, in quo Dominus ſalutem nobis operans paſſus eſt, ſigna & prodigia miſit: dū crucis ſuæ horis ſol effugit, tremit terra, ſaxa rumpuntur, ſepulchra pāduntur, mortui exurgunt. Hęc in medio tui Ægypte ſigna facta ſunt. Pharao tuus, id eſt diabolus aquis necatur, baptizato populo, ipſe cum exercitu ſuo obrutus percuſſæ deinde gentes multæ, extincti ſcilicet innumerabiles in nobis vitiorum incolatus, reges quoque fortes perēpti. Fortes planè. Seon regem Amorreorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan occidit. Et quid iſtud eſt? Tot regna euerſa ſunt, tot reges extincti ſunt, & B horum tantum fit memoria? Fit quidem ſecundum geſtorum fidem paucorum memoria ex pluribus: ſed hi tantum memorantur, in quibus quamuis quidem res geſta cognoſceretur, tamen per conditiones virtuteſque nominum ſpiritualis in his eſſet cōditio ſubtexta. Nam Seon infructuoſæ arboris interpretatio eſt. Quod enim nobiſcum arbor infructuoſa, id Hebraicè Seon nuncupatur: Amorreus verò exacerbans. Has ergo ſub horum nominum ſignificatione infructuoſas in nobis exacerbantibus virtutes deleuit: infructuoſos ſcilicet principes, qui nos qui exacerbabamus Dominum obtinebant: & ob id ſecundum dictū Euangelicum exemplo infructuoſæ arboris exciſos. C Og verò rex, interpretationem habet maceriæ ſiue valli: Baſa verò cōfuſionis ſiue pudoris. Regem hunc ergo confuſionis pudoriſque noſtri extinxit, ſoluens ſecundum Apoſtolum maceriam: vel vallum, id eſt, quo ad cognitionem Dei prohibebamur obſtaculum diruens. Occidit deinde omnia regna Chanaan. Maledictum Chanaan eſſe Geneſis docet, & eſſe ſeruum fratrum ſuorum, ob contumelioſam eius in patrem iniuriam. Interptetatio autem nominis Chanaan motio eſt. Quę igitur nos in vitia & in maledictam impietatē commouebant, atque in nos vi ſua ac poteſtate regnabant: Dominus extinxit. Quod autem per varias virtutes quæ in filiis inobedientiæ operantur, hæc regnāt D peccata in nobis, Apoſtolum audiamus dicentem: Nō *Rom. 6.* regnet amplius in mortali corpore veſtro peccatum. Regna ergo hæc occiſa ſunt. Iam enim non dominantur in nobis. Sed occiſis his, quid conſequitur? *Dedit terram eorum hæreditatem Iſrael populo ſuo.*) Data quidem terra eſt regum & gentium ſuperius memoratarum, ſed amiſſa turſum eſt. Hodie à gentibus incolitur, Iſrael vbique exul eſt. Et quomodo terra quæ data eſt, hæreditas eſt? Manet ergo idem ordo: vt ſub his quæ corporaliter geſta ſunt, ea quæ ſpiritualiter eſſent gerenda, præſcripta ſint. Data igitur corporum noſtrorum terra in hæreditatem eſt, quæ antea erat in Chanaan maledicta, in vitia mobilis, in Baſan confu- E ſionis pudoriſque plena, in Amorreo exacerbans & irritans, quam poſſidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupauerat in Seon arbor infructuoſa. Hæc igitur terra, ſoluto infidelitatis vallo, & exciſa ex ea arbore infructuoſa, data eſt hæreditas: & data eſt Iſrael populo ſuo. Quæ autem hæc hęreditatis terra ſit, & qui ſit hic Iſrael, audiamus apoſtolum paulum di- *1. Cor. 15* centem: Sicut portauimus imaginem terreſtris, portemus imaginem cœleſtis. Hæc eſt Iſrael, cui terræ beatæ huius cōtinget hæreditas: cui conglorificati in Domino, terreni corporis ſui erit æterna poſſeſſio. Hoc Chriſtianis eſt proprium, qui hoc in ſe nomen incolume per cœleſtis imaginem vſque ad finem retinuerint. Atque ita ait:

Domine nomen tuum in ſeculum.) Nunquid à nobis optandum

tandum hoc Deo eſt, aut æterna virtus eget voto noſtro vt maneat in æternū? Vt in nobis potius maneat, optandum eſt. Sicuti cùm dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra. Non vtique vt hæc Deo proueniant, optamus: vt ſanctificetur, qui ſanctus eſt, vt voluntas ſua fiat, cuius factum in voluntate eſt. Noſtrę hæc potius rei vota ſunt, vt per egregia fidei noſtræ opera nomen eius ſanctificetur in nobis. Ait enim:
Leui. 11. Eſtote ſancti, quoniam ego ſanctus ſum: vt in nos regnum eius adueniat. Et digni æterno regno per indultam nobis æternitatis ſubſtantiam ſimus: quia ſpes vitę eſt, confiteri regnum eius. Et dicenti ſibi latroni: Do-
Luc. 23. mine memento mei dum veneris in regnum tuum, reſpondit: Amen dico tibi, hodie mecum æris in paradiſo: vt ſicuti voluntati eius in cœlis ab indefeſſis & cœleſtibus virtutibus paretur, ita & à nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda eius voluntate deflectat. In cœlis enim indefeſſis quotidie vocibus dicitur: Sanctus, ſanctus, ſanctus Do-
Eſai. 6. minus Deus ſabaoth, pleni ſunt cœli & terra gloria tua. Vt nobis quoque nihil aliud in opere ſit, niſi per quod ſanctificatur nomē eius: nihil aliud in ſpe, niſi per quod etiam in nos regnum eius ſperamus: nihil aliud in voluntate, niſi per quod Deo æternæ à nobis laudes ſunt deferendæ. Profectus hic voti noſtri indigentiæ res eſt, vt nobobiſcum nomen eius maneat in æternum. Dehinc ſequitur: *Et memoriale tuum in generationem & generationem.*) Non ſicut ſæpe à ſeculo in ſeculum, neque à generationibus in generationes: ſed in generationem & generationem. Et hoc non de nomine, ſed de memoriali. Memoriale enim eſt memoria operum Dei, quæ libro legis continentur. Et quia lex & memoriale Dei in generatione prima, Iudeorum ſcilicet, vſque in plenitudinem temporum mãſit, ſicuti plebi Sodomæ & Gomorræ vſque ad plenitudinem peccati pœna dilata eſt: ita manſuram omnium impietatum cum prima generatio expleſſet, memoriale Dei, & omnium operum ſuorum memoria in generationem alteram tranſiit: in Chriſtianos nempe, cum quibus hodie legis veneratio eſt, & prophetia, & nomen Domini. Tenuit autem hunc eundem in conſequentibus ordinem, dicens: *Quia iudicabit Dominus populum ſuum. & in ſeruis ſuis conſolabitur.*) Differt iudicari & conſolari, & differt populus & ſeruus. In ſeruis autem conſolatio, in populo verò iudicium eſt. Populum Dei Iſrael ſecundum carnem nuncupatum
Rom. 2. eſſe quis neſcit? Dictum autem ab Apoſtolo eſt: Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Iudicabit, ergo Deus populum ſuum, ſed in ſeruis ſuis conſolabitur. Nempe illis de quibus Dominus ait: Qui
Ioan. 5. credit in me, non iudicabitur, ſed tranſiet de morte in vitam: qui autem non credit, iam iudicatus eſt.

Conſolabitur autem Dominus iudicato Iſrael in ſeruis ſuis. In omnibus enim fidelibus terra ſolatium habebit ex damno. Voluiſſet enim populum ſuum, quē in patribus eorum Abraham, & Iſaac & Iacob elegerat, non iudicari: ob quem poſt diuerſas plagas Ægyptum afflixerat, ob quem in columna ignis & nubis aſtiterat, ob quem mare diuiſerat, aquam è petra eiecerat, manna è cœlo miſerat, legem poſuerat, veniam tantis ſacrilegiis indulſerat, tot irreligioſorum regna deiecerat, prophetas miſerat, vnigenitum ſuum naſci hominem voluerat. Sed tot tantiſque beneficiis populus ingratus, & colonus vineæ primus electus, in ipſum Dominum vineæ parricidales manus intulit:
A Deum quantum in ſe eſt, crucifixum in homine mortificans. Sed electi ſunt ſerui, quibus vinea fructum eius reddentibus traderetur: in quibus Dominus iudicato populo ſuo, pietatis ſuæ damnum conſolaretur. Itaque conſolantur eum gentes in martyribus, & cōfeſſoribus, & fidelibus ſuis: fructus ex ſe commiſſæ ſibi gratiæ rependentes. Non noua autem, nec huius tantū prophetæ vox iſta eſt. Moſes in præclaro illo Deuteronomij cantico, cum peccata populi huius, & impietates nouiſſimas, & fidē generationis alterius prædicaret, ait: Quoniam iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis conſolabitur. Sanctus etiā Eleazar cùm à principibus populi ſui deguſtare è gentium
B ſacrificatu cogeretur, gloriam martyrij ſub hac eadē voce conſummat: ſciens Dominum in ſeruis ſuis voluntatem eius operantibus iudicato populo conſolandum. Conuertitur deinde ad pellendum errorem gētilium prophetico ſermone, vt ſtultas atque irreligioſas ſuperſtitiones ex ipſis ſuperſtitionum cauſis coarguat, dicens: *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt: aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt, neque eſt ſpiritus in ore eorū, non clamabunt in gutture ſuo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.*) Frequen-
C ter & in aliis pſalmis id ipſum de ſimulachris gentium dictum eſt: & prophetia omnis hoc laborat, vt humanum errorem à ſtultiſſimis his irreligioſitatum ſtudiis auertat. Addunt enim plerique his impietatibus ſuis autoritatem, vt præciis metallorum honorē diis quos ſibi fecerint, quærant, auro eos argentoque formando: ſed hoc tantum quod poſſunt largiuntur, imaginem ſcilicet oris, oculorum, aurium, narium, manuū, & pedum, deos ſuos in forma mortui corporis adorātes: cui ſpecies eſt ſine voluntate, os mutum eſt, oculi hebetes, aures ſurdæ, nares inanes ſunt, manus diſſolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile eſt. Sed errori eorum id quod nec ſperare audent, deputatur:
D vt eorum ſint ſimiles quos adorant, venerantes ſint in conſortio veneratorum, ipſi ſimulacrorum modo in emortuo corpore ſine vitæ ſpiritu relinquendi. Demonſtrato autem errore gentili ad doctrinæ ordinem propheticus ſermo ſe retulit, dicens: *Domus Iſrael benedicite Dominum, domus Aaron benedicite Dominum, domus Leui benedicite Dominum: qui timetis Dominum, benedicite eum.*) In his nominum atque officiorum diſtinctionibus omnem eccleſiæ populum complexus eſt: ſed per nuncupationum & proprietatum ſignificationē ipſa illa officiorum merita diuiſit. In eo enim quod dicitur, domus Iſrael, & domus Aaron, & domus Leui, & qui timetis Dominum, aliud ab alio eſſe
E diſcernitur: vt ſecundum Apoſtolum ad Corinthios ſcribentem, quædam ſit in hominibus diſtinctio, cum vocatis ſanctis, cum omnibus qui inuocāt nomen Dn̄i noſtri Ieſu Chriſti: vt aliud vocatos, aliud ſanctos, aliud inuocantes nomen Dn̄i eſſe ſignificet. Nunc autem primum Iſrael nuncupari videmus, ſecūdo Aarō, tertio Leui, quarto timentes Dn̄m. Et in Aaron ſacerdotes ſignificari non ambiguū eſt. Sacerdos enim in lege primus fuit Aarō, & exinde in ſucceſſione eius ſacerdotū honor mãſit. In Leui autē miniſtros oſtendi abſolutū eſt: hæc enim tribus in miniſteriū electa eſt. Reliquus autē populus, cui nō ſacerdotij, neq; miniſterij, ſed timoris officiū eſt: in his qui timē Dn̄m nuncupatur. Docet autē nos Apoſtolus ſuper omnes hos Gal. 6.

esse Israel, cùm ait: Et quotquot regulæ huic obsecundabunt, pax super eos, & misericordia: & super Israel. Sacerdotes & ministros officij sui regula, in eo quod agunt, continet: sed præstat longè voluntate magis aliquid agere, quàm lege. Et optimum est per ministerij ordinē non solum satisfacere ministerio: sed per doctrinæ scientiam, & fidei calorem ad cognitionem Dei contēplationemque contendere. Eum ergo qui Deum intelligens & videns esset, quod est proprium Israel, in primo benedicentium ordine collocauit: qui officium in quo esset, atque honorem sacerdotis, hac ipsa cogniti per fidem & contemplari Dei virtute præcelleret. Quia cùm plures sint. Aaron, id est sacerdotes: pauci tamen Israel, id est, qui cognitionę mentis Deum contemplaturi sint, reperientur. Hi ergo primum ad benedicendum aduocantur: cæteris aliis post eos, in eo quo & ipsi essent officio, benedicturis. Sed & benedicunt Deum, & domus Israel, & domus Aaron, & domus Leui, & omnes qui timēt Deum: eum scilicet, qui est benedictus Deus in Sion, qui habitat Hierusalem, sanctum montem Sion, & ciuitatem cœlestem, ecclesiam, primitiuorum, manentium, & scriptorum in cœlis io Domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amē.

Alleluya. Psalmus CXXXV.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius, &c.) Non est ociosus sermo propheticus, neque ex inanibus ac superfluis causis spiritualis loquela est. Si enim in viris prudentibus spectari id maximè solet, vt ea quæ loquuntur, grauitate eorum doctrinaque digna sint: omnisque sermo non sit fortuitus & vagus, sed ex rationalibus causis profectus, & expectationi audientium vtilis, & autori congruus differentium: quanto magis id in cœlestibus eloquiis opinādum est, vt quicquid in his excelsum est, diuinum, rationabile, & perfectum esse existimetur. Sed plerunque, imò semper vicio nostro accidit, vt quæ legi in ecclesia audimus, auribus atque animis nostris longè ab his peregrinantibus negligamus: vt per audiendi incuriam vilescat apud nos dictorum cœlestium dignitas, cum in lectionis tempore rationem supputamus, iras concipimus, iniurias cogitamus, luxus recolimus. Tunc ad hæc occupatis nobis surdæ aures sunt, & hebes mens est. Et si quid fortè in aures nostras eorum quæ leguntur inciderit, virtutem tamen dictorum obrutus seculi curis animus non sentit: & quorum intelligentiam non sequitur, leuem existimabit autoritatem. Omnia autem quæ in libris propheticis sunt, maximum humanæ & salutis & doctrinæ profectum in se habent, nostrique causa vniuersa scripta sunt: vt nunc nobis institutionem vitæ innocentis afferrent, nuoc scientiam Dei intimarent, nunc originis naturæque nostræ cognitionem tribuerent, nunc futurorum intelligentiam non spe tantum, sed ratione præstarēt, nunc causas vniuersitatis huius ortusque proferrent, & humanum sensum tentarum rerum intelligentię incapacem ad capiendum horum cognitionem variis doctrinæ generibus distenderent. Partibus enim quibusdam & diuisionibus opus fuit: per quas sensim sub vsu exercitationis assiduo, opinio saltem incomprehēsibilis nobis huius intelligentiæ posset irrepere. Plures prophetæ sunt, & ingentia eorum copiosaque dicta. Plures etiam psalmi sunt, & in singulis multa & varia conge-

[A] sta sunt. Et quanquam omnes vnam atque eandem in se doctrinæ formam complectantur, diuersis tamen institutis io eandem nos scientiæ viam dirigunt: non omnia in vnum congerētes, incapaces enim omnium sumus, sed partes partibus explicantes: vt per id quod singula cognoscuntur, proficiatur, ad multa. In hoc autem psalmo, quia singulis eiusdem rei argumēta diuersa sunt id continetur: vt causam vniuersitatis huius id est, cur cœlum, cur terra, cur homines, cur cætera sunt, ex bonitate & misericordia Dei profectam intelligamus, per id quod dicitur: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.)* Ac
[B] primum in eo quod ita cœptum est, Confitemini Domino, duplicis intelligentiæ significatio defertur: vt aut Deum in confessione laudemus, quia bonus, quia misericordia eius in secula sit: aut peccata nostra confiteamur, & ab eo indulgenda, quia bonus est, & cuius indeficiens misericordia sit. Vtrunque enim naturæ nostræ est conueniens, vt & eum ad cuius cognitionem nascimur laudemus, & ei qui bonus est & cuius misericordia io secula sit, confiteamur peccata sub agnitione peccati. Non enim necessaria est confessio Deo qui nihil ignoret, vt ea, quæ gesseris confitearis. Quia porrò confessione ista Deus non eget, cuius agnitioni nihil occultum est, cuius auditui nihil inuiū
[C] est, cuius virtuti nihil reliquum, extra quem locus nullus est. Sed confessio est rei eius quæ ignorabatur professa cognitio, ex alterius iudicij opinione in alterius intelligentiæ proficiens sententiam: vtile enim sibi ac iucundum quisque esse ante existimauerat, rapere, cædere, furari, superbire, potare, luxuriari. Sed vbi hæc omnia æternæ damnationi obnoxia esse cogniuit, cognitis his confitetur errorem. Confessio autem erroris, professio est desinendi. Desinendum ergo à peccato est, ob quod peccati cœpta confessio est. Cæterùm extra veniam est, qui peccatum cognouit, nec cognitum confitetur. Confitendum autem semper est, non quod peccandū semper sit, vt semper sit con-
[D] fitendum: sed quia peccati veteris & antiqui vtilis sit indefessa cōfessio. Docet autem Spiritus sanctus semper confitendum, cùm ait per prophetam: Iustus ipse [Prou. 18.] sibi accusator est in primo sermone suo. Iustus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat. Cui enim adest præsentium accusatio, iusti nomen aufertur. Et audiamus se apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cùm ait: Quia non sum dignus vocari Apostolus, [1. Cor. 15.] eapropter quod persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum, quod sum. Hæc est illa iusti viri vera confessio, qui iustitiam præsentem ex præteritorum conscientia & confessione commendat. Ad quam & alibi per prophetam monemur. Confitere, inquit, pec- [Esai. 43.]
[E] cata tua prior, vt iustificeris. Ad hanc ergo confessionem in psalmo vocamur: Quoniam Deus bonus est, quoniā in secula misericordia eius: confessionis nostrę hunc impensiore maximè fidei fiducia inuocātes, quia cui confitemur & bonus est, & nescit misericors esse desinere. *Confitemini Deo deorum, quoniam in seculum misericordia eius.)* Vt in Euangeliis responsione Domini ad Sadduçeos docemur, nō est Deus mortuorū, sed viuorum, per quem & dictum est: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Non dignatur Deus corruptibilium & mortalium Deus esse: sed eorum qui in cœlestem gloriam transformandi, exuti vetere homine terreno, nouum eum qui in cœlis est induerunt, qui conformes erunt corpori gloriæ Dei. Et deos hos effici licet fidei eorum meritum exigat: tamen ea

maximè

maximè causa est quoniam in seculum misericordia eius. Non ille eguit deorum Deus nuncupari: sed bonitatis & misericordiæ suæ est, vt deos faciat, honorẽ nominis sui ex affectu misericordię & benitatis impertiens. *Confitemini Domino dominorum, quoniam in secula misericordia eius.*) Deos plures nuncupari, siue in cœlo, siue in terra, Apostolus docuit, vt non solum humanæ naturæ istud, sed spirituali cõpetere videatur cum ait: Sed & si sunt dij qui nominãtur in cœlo & in terra, per cœli & terræ significationem vtriquc naturæ nomen hoc competens esse demonstrans. Idem quo-

1. Timo. 6. que Apostolus Deum Dominum dominorum esse significat, cùm ait: Rex regum & Dominus dominan-

B tium. Dominatus in viles & degeneres, indignus Deo est. Rex ille regũ est, & Dominus dominorum, vt est

Psal. 81. Deus Deorum. Et Deos quidem quos significet non ambiguum est, de quibus dixit: Deus stetit in synagoga Deorum. Reges autem idem Apostolus absolutè ostendit dicens: Iam sine nobis regnatis, & vtinam regnaretis. Reges sunt in quos non regnat peccatum, qui dominantur corporibus suis, quibus est huius subditæ & subiectæ sibi carnis imperium. Hi ergo reges sunt, & horum Deus rex est. Hi etiam Domini sunt, qui non erunt serui peccati: quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Dominandum ergo est peccato,

C non seruiendum. Domini autem sunt, qui hæc peccati corpora dominationi suæ per subiectionem vitiorum suorum peccatorumque subdunt. Nouit se esse

1. Cor. 9. Apostolus corporis sui dominum, cùm ait: Subiicio enim mihi corpus meum, & in seruitutẽ redigo. Qui in seruitutem redigit, domini necesse est iure in seruitutem eum qui seruiturus est redigat. Horum ergo talium dominorum, Deus Dominus est, vocans eos per spem æternitatis, vt Domini sint, vt in his Dominis Deus Dominus sit. Et hoc non ob aliam causam, nisi ob id quia in secula misericordia eius: donãs nobis per æternę misericordiæ suæ benignitatẽ, vt effectis nobis dominis, digni simus quorum ipse sit Dominus. *Qui fecit mirabilia magna solus.*)

D In plurimis quidem humanorum operum gestis, multa magna & mirabilia extiterunt. Sed quicquid in his gestum est, ad eum refertur cuius virtus illa gessit. Mulra mirabilia Moses in Ægypto egit: sed testimonium magis incãtatoresque

Exod. 8. perhibent, quia in operibus illis digitus Dei est, sicut scriptũ est: Dixerunt ergo incantatores Pharaoni: Digitus Dei est hoc. Ex quo ostenditur virtutem Dei per Moysen operatam fuisse, cuius tum illa ministerio gerebantur. Magni quoque miraculi illud fuit, tùm cum dicente Iesu Naue Sol stetit contra Gabaon, & luna contra vallem Haylon. Nescio quid hoc mirabilius effici possit: cum verbo hominis sol & luna in

E diei vnius moram excursus sui legę detenti sunt. Sed virtutis huius autorem scriptura mox addidit, dicens: Non fuit dies neque prius neque postea, vt sic exaudiret Deus hominem: quia Dominus pugnauit pro Israel. In eo enim quòd Iesus exauditus est, & pugnabat Deus in Israel: virtus eius in gestis, qui & pugnabat, & exaudiuit ostenditur. *Qui fecit cælos in intellectu, quoniam in seculum misericordia eius.*) Faciẽdorum cœlorum sola misericordiæ suæ causa est, neq; enim eguit vt fierent. Sed qui bonus est, in id vniuersa fecit, vt plures bonitatis suæ copiis vterentur. Fecit autem cœlos, in intellectu: non irrationabiles, neque informes, neque confusos & inordinatos. Sed cùm regionem cognitionis suæ qui infinitus est collocaret, cœlo superiore atque primo eodemque in orbem colloca-

A to terminum quẽdam virtutibus, quæ primum ad cognoscendum se gignerentur inclusit. Neque enim gignendę creationes virtutem inconspicabilis Dei ferre potuissent: nisi naturæ temperatioris obiectu sedem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incolerent. Aquis etenim eleuatis illam ipsam primi cœli naturam temperauit, quæ superni Dei accẽsa virtute nequaquam ab inferioribus esset parienda naturis. Cœlũ verò inferius non vniforme, sed multiplex tetendit: quod totum firmamentum nuncupans, valida ad sustentationẽ aquarum superiorum temperationemque aëris nostri firmitate solidauit. Et idcirco plures cœlos

B doctrina prophetica prodidit: quia necessarium naturæ nostræ fuit, per momenta quædam, & profectus rationabilium moderationum, regionem hanc indulti nobis ad præsens habitaculi tẽperari: de numero verò cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus vsque ad tertium tantum cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus connumerat: quibus necesse est proprias sedes habitationis congrue deputari. Sed & aliquorum cognitionem futuris temporibus promittit esse, quod significat cum ait: Et super omne Ephe. 1.

nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed in futuro. Sed de numero Apostolus nihil docuit,

C & nescio an tacuerit an ignorauerit. Nũc enim & professus est, se ex parte cognouisse: & tamen cùm raptus ad cœlum est, audisse se quæ non sint loquenda testatur. Nobis sufficit plures cœlos scire esse: quippe cùm & cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt laudent Deum. Sub inferiore autem superioris circuli cœlo, quod firmamentum nuncupauit, terram inferius collocauit: quam mediam suspendens, & confirmans, ita manendi sede moderatus est, vt paribus vndique mensuris ponderibusque librata, & sustentata consisteret: vt is qui infinitus est Deus primo illi superioris cœli circulo circumfuse supereminens, æqualibus ex omni transfusione sua spáciis omnia virtutis suę

D spiritu in vsum ac naturam animantium temperato, ea quæ crearentur attingeret. Apostolus enim ait: Quia in ipso viuimus, & mouemur, & sumus, per quod ostenditur terram in spiritu eius tanquam in transfusi spiritus ambitu constitisse: cùm in Deo omnes & vi- Act. 17.

uamus, & moueamur, & simus. Quòd autem in omnia temperationis spiritu transfusus & penetrans sit, id docet propheta dicens: Spiritus Dei repleuit orbem Sap. 1.

terrarum. Itaque intus atque extra, ambitu, atque aditu, & circumfusus, & transfusus ostenditur. Quòd autem terra non sit in vnam demersa regionem, consequenter Spiritus sanctus ostendit, dicens: *Qui firmauit terram super aquas, quoniã in secula misericordia eius.*)

E Altius nos quærere ratio tractatus præsentis & loci non sinit. Satis sit terram super aquas pendula firmitate consistere, ex prophetica autoritate didicisse: inumbratum cœli temperatioris obtentu hoc firmamentum, quod extẽsum tanquam pellis, & solidatum tanquam fumus, aquas supernas infernasque discernat, certe aquis pẽdulam contineri. Et in hoc sicuti in omnibus ea causa est, quoniã in secula misericordia eius. In eo autem quod sequitur: *Qui fecit luminaria magna solus, quoniam in secula misericordia eius.*) Non id intelligendum est, vt extra sapientiam, & verbum, & virtutem, id est, vnigenitum Dei Dominum nostrum Iesum Christũ ea fecisse credatur: quippe qui ex persona sapiẽtiæ dixerit: Ego eram apud eum cuncta disponens. Sed qui disponebat, ab eo cum quo dispone- Prou. 8.

bat & genitus & natus est. Cùm antè opera filij opera patris sint, & pater operetur in filio: per id enim quod ait: Pater qui in me est, ipse sua opera facit. & rursum: Ego opera patris facio: solus operatur, in eo. & per eum operando quem genuit In cæteris verò absoluta ostendendæ misericordiæ Dei doctrina est: vt sciamus omnia non ob aliã causam, nisi quia semper Deus misericors sit, esse perfecta. De his autem quæ de Ægypti negociis intelligi spiritualiter oportet, tractatus psalmi anterioris, in quantum exequi valuimus, complexus est: ad quorum confirmationem etiam hoc quod in psalmo dictum est accedit:

Ioan. 10. & 14.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam in seculum misericordia eius.)

Exod. 4.

Vnam diuisionẽ rubri maris liber Exodi docet, dicens: Et fecit mare siccum, & diuisa est aqua. Et quomodo nunc rubrum mare in diuisiones diuiditur? Nisi quia existimo sub relatione gestorum spiritualis doctrinæ ordinem contineri. Euadẽtes enim Ægyptum quæ seculi forma est, & ad terram repromissionis quã secundum Euangelium beati hæreditabunt, euntes, per mare rubrum, id est, per eius turbidos æstus & fluctuantes motus transimus, in quo plures ad iter diuisiones sunt. Aliud enim per ieiunium iter est, aliud per pudicitiam, aliud per eleemosynam, per fidem, per spem, per charitatem. Et hæc omnia diuersas necesse est habeant diuisiones huius maris transeundi: omnibus tamen per has viarum diuisiones iter seculi transituris. Conclusi autem psalmi, vt hæc omnia de futuris intelligantur, maiore fide firmat, cùm ait:

In humilitate nostra memor fuit nostri Dominus, quoniam in seculum misericordia eius. Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum. Qui dat escam omni carni, quoniam in seculum misericordia eius. Confitemini Deo cœli, quoniam in secula misericordia eius.)

Non enim tantum memor fuit humilitatis humanæ Deus, cùm ad liberãdum populum ex Ægypto Mosen ducem elegit: sed perfectius memor fuit humilitatis nostræ, cùm ipsam humilitatem nostram corporeus natus assumpsit, cùm hoc humile terrenumque corpus gloria in se naturæ cœlestis absorpsit. Neque tunc redemit de manu inimicorum, cùm eos à dominatu Ægyptiorũ exemit: nam postea inimicis subditi sunt, & hodie iure alieni imperij coercentur: sed redemit nos, cùm se pro peccatis nostris dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam, per mortem, per resurrectionem suam. Hæc magna vitæ nostræ precia sunt. Magno enim, ait Apostolus, precio redempti estis. Et redempti ab inimicis, à diabolo, ab angelis eius, à filio perditionis, à principibus aëris, à mundi potestatibus, ab inimica morte. Et redemit escam dando omni carni. Qui dat escam omni carni, id est, quæ redempta est, dat escam incorruptam, æternam, panis viui, panis cœlestis. Et in his singulis, quod humilitatis nostræ memor est, quòd redempti sumus, quòd omnis redemptorum caro escam accipit, ea causa est: quoniam in secula misericordia eius. Et quid et confitendum est? Confitemini enim Deo cœli, quoniam in secula misericordia eius. Quòd cœlum, terra, quòd cętera sunt, & ipsum illud, quod sumus qui non fuimus, quòd erimus, quòd non sumus, causam aliam non habet, nisi misericordiæ Dei: qui ad consortium bonorum suorum nasci nos voluit ille qui bonus est. Vnus enim bonus est Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

1 Cor. 6.

Psalmus CXXXVI.

SVper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus cum recordaremur tui Sion, & reliqua.)

Captos secundùm Hieremiæ prophetiam Iudæos, & in Babyloniam deductos fuisse, non obscura cognitio est. Neque dubium est, per hunc eundem psalmorum librum potuisse captiuitatem populo prophetari. Nam & in alio psalmo manifestum est, absolutè euersionem gentis istius atque vrbis prophetatam fuisse, cum dicitur: Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Hierusalem velut pomorum custodiam.

Psal. 78.

Et in hoc quoque pręsenti psalmo idipsum significari videtur: maximè cùm quibusdam placuerit, eum tanquam Hieremiæ titulo inscribi, quia ab ipso sit antequam accidit denunciata captiuitas. Certè cum Hebræis senioribus secundum cognitionem, quam ab his adepti sumus, psalmus hic sine inscriptionis istius titulo est. Non dubium autem est, quin omnia in patribus, aut per patres nostros gesta, futuri formam in his quæ gesta sunt prætulissent: & idipsum ita esse, hic quoque psalmorum liber testis est. Nanque cùm in LXXVII. psalmo omnia quæ in Ægypto atque in deserto, & in cæteris locis deinceps gesta essent recenserentur, ea ipsa parabolica esse ita demonstrata sunt: Attende populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Per id quod & parabolæ & propositiones sunt, rerum futurarum effectibus comparantur. Apostolus quoque docet, ea ipsa quæ gesta sunt, in præfiguratione gesta esse, dicens: Quia lex vmbram habet futurorum bonorum, & omnia in præformationem acciderunt his. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deuenerunt. Gesta igitur ipsa illa in exemplum, & scripta in doctrinam sunt. Itaque & hanc corporalem populi captiuitatem, referri in exemplum spiritualis captiuitatis oportet. Captæ enim mentes nostræ sunt corporum seculique dominatu, captæ à dæmonibus sunt iure potiorum, quæ imperium in nos suum per diuersa ministeriorum genera exercent: dum nos ebrietas possidet: dum luxus subiicit: dum auaritia deuincit: dum ambitio occupat: dum maleuolentia obtinet: dum ira vsurpat: dum omnia in nobis regnant hæc incentiua vitiorum. Venit enim Dominus, secundum prophetam, captiuitatem auertere, cùm dicitur: Prædicare captiuis remissionem. Venit ligatos soluere, cùm ait: Hanc filiam Abrahæ quam ligauerat satanas decem & octo annis, nónne oportuit solui die sabbati? Venit seruientes in libertatem reducere, dicens: Amen amen dico vobis, quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum filius manet in æternum. Si verò filius vos liberauerit, verę liberi eritis. Capimur ergo & ligamur & seruimus, non tam corpore quàm mente. Et mihi in præsenti psalmo omnis virtus & ratio verborum, non tam corporalem captiuitatem tractare quàm spiritualem videtur. Ecce enim & in querelis, & in locis, & in rebus, & in nominibus momenta sunt, vt spiritualem potius captiuitatem hæc lamentabilis prophetæ querela significet:

1 Cor. 10. Esai. 61. Luc. 13. Ioan. 8.

Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Affectus humani sensus iste est, vt inter

vt inter iniurias præsentium calamitatum, ad præteritorum bonorum recordationem ingemiſcat. Cõtemplemur enim animo captam Hieruſalem: ſeruientes dominis victoribus reges: ſubditos antiſtitibus gentilium impietatum ſacerdotes: ereptũ omnibus ius matrimonij: ſubſtratum libidini Babyloniorum captiuæ virginitatis pudorem: & ex gemitu eorum qui perpeſſuri erant iſta proclamaſſe digne prophetam exiſtimabimus: Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion. Sed quia Sion illa æternæ beatitudinis ſedes eſt, & mater cœleſtis nobis Hieruſalem, & frequentium angelorum, & primitiuorum in cœlis conſcriptorum ciuitas ſaocta eſt, & illa Babylon ciuitas confuſionis, & irrationabili motu turbulenta, quæ vt Geneſis docet, à confuſarum linguarum hominibus nuncupata Babylon eſt. Illic enim loqui vniuerſarum gentium linguis, cùm vnus omnium eſſet ſermo cœperunt. Et ipſum illud Babylonis vocabulum interpretationem habet confuſionis. Quiſquis ergo in crimine primi parentis Adæ exulẽ ſe factum illius Sion recordabitur, in qua ſine cupiditate, ſine dolore, ſine metu, ſine crimine vita eſt, & traditũ ſe ſeculo confuſionis huius tanquam Babylonico, traditum corpori, quod vitiorum & appetitionum & cupitatum perturbatione confuſum eſt: rectè & ipſe ſpiritualiter captiuus proclamabit: Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dũ recordaremur Sion. In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. Eos qui ſecundum literam intelligenda omnia exiſtimant, interrogare vellem, quæ flumina Babyloniam prætermeant, vt illic captus populus conſederit, & nõ potius aut in plateis, aut in portis, aut in turribus, aut in domibus captiuitatem ſuam fleuerit: deinde cũ quibus tympanis, aut citharis, aut organis captus ſit, quæ hiſtoria iſta illud locuta ſit, cum omni muſico apparatu Iſraelem victoribus ſeruiſſe: poſtremo quæ vnquam ſalices in media vrbe fronduerint, vt illic tanquam in publica muſicorum apotheca organa ſuſpẽſa penderent. Quæ ſi omnia geſtis negociorum corporalium inania ſunt: ſequenda ea ratio eſt, quæ ex propheticis autoritatibus ad ſpiritualem nos ſciẽtiam cohortatur. Flent omnes qui ſe captos in Babylonia ſentiunt, ſedent ſuper flumina. Omnia enim ſeculi & corporalium opera, modo fluminum ſine aliqua curſus ſui ſtatione præterfluunt: currunt nanque & labũtur & tranſeunt. Quæ enim corporalis voluptas præterita, non iam nulla eſt? quod terrenum gaudium, nõ cum ipſo fugitiuo ſenſu præſentis fructus ſui tranſit? Super hæc igitur ſecularium captiuitatum flumina ſedentes, & flentes ad recordationem Sion: amiſſorum deſiderio & præſentium calamitate ingemiſcunt. Neque ſolum ſedent atque flent, ſed etiam in medio eius organa ſua in ſalicibus ſuſpendunt. Lignorũ ſalicum natura ea eſt, vt areſacta licet ſi modo aquis allucẽdo alantur, vireſcant: deinde exciſa in humido fixa radicibus ſeſe ipſa demergant. Et ſub huius arboris natura ſanctos & fideles ſignificari prophetica autoritas

Eſai. 44. eſt, Eſaia dicente: Exorientur tanquam fœnũ in medio aquæ, & tanquam ſalix ſuper defluentem aquam. Oritur enim ex mortuo quiſque antea peccatis aridus: & ab anterioris vitæ radice deciſus, nunc eloquio Dei, & ſacramento baptiſmi aquis vitalibus reuiuiſcit. Sed & cum feſtiuitas ſcenopegiorum Iudæis corporaliter traderetur: quod tabernaculum frõdeum, cum ad futuræ lætitiæ, & tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur, etiam ex ramis fluuia-

A lis ſalicis effici iuſſum eſt: quia ex conuentu ſanctorũ virorum cœleſtis tabernaculi futura eſſet lætitia perfecta. Organa autem ſcriptura humana corpora: quorum honeſtis motibus & concinentibus operationibus, quæ Deo placita ſunt, pſalmus eſſe ſignificat. In media igitur earum ſecularium confuſionum captiuitate, hi qui amiſſam Sion recordãtur, qui in Adam extorres factos ſe eſſe cœleſtis Hieruſalem meminerũt, qui & captos ſe eſſe in Babylonia ſentiunt: hi ſedentes & flentes corpora ſua in formam ſanctorum virorum habitúmque ſuſpendunt, à terrenis ſe deſiderijs erigentes. Sed licet per continentiæ ſtudium in ſalicibus ſuſpenſa noſtra ſint corpora: tamen ea quæ ca-

B ptiuos nos efficiunt, non quieſcunt. Sequitur enim: *Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum. Et qui abduxerunt nos, Hymnum cantate nobis de canticis Sion.)* Si quis humanæ naturæ conſuetudinem recolat, ſenſum omnem abſolutum habebit. Nanque qui laborant à vitijs deſinere, & eorum quæ impie geſſerunt obliuiſci volunt: incentiuo tamen cõſuetudinis ægre deſinentis agitantur, & ea quæ occulta ſunt vitia in nobis admiſcere ſe fidei ſacramentis, & inſerere pertentant: vt inter diuinos hymnos, & ſacras lectiones harum inimicarum captiuaotium nos cupiditatum cogitatio ſubrepat. Nec ſanè deeſt hoc abſolutum in plurimis exemplum. Multos enim iniquos

C videmus legere atque diſſerere, & hos rurſum accidit diuerſatos eſſe ſemper in ſtupris, & impietatibꝰ deprehendi. Sanctus verò quiſque qui organum ſuũ in ſalice ſuſpenderit, iſtis qui captiuos duxerant conſortium Sion cantici negat: neque inimicis ſibi virtutibus ſanctarum cantionum verba communicat. Quæ autem ſunt quæ captiuos ducant nos, Apoſtolus docet dicẽs: Rom. 7.
Video aliam legem in membris meis militantẽ aduerſus legem mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati quæ eſt in membris meis. Cùm igitur inter cõcupiſcentiam carnis & ſpiritus pugna eſt, tum ea quæ captiuos nos conantur ſibi ſubdere, pertentant occupare corpꝰ eius & dominari: & ſeſe doctrinis ſpi-

D ritualibus, vt per conſuetudinem his autoritatem adimant inſerere. Sed reſiſtendum eſt, & prophetæ voce reſpondendum: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?)* Terra noſtra retinenda eſt, & in libertatem tuenda. Polluta enim terrena corpora, audire de canticis Sion nihil poſſunt. Et aliena à Deo, licet nõſtra ſint, erunt: ſi à lege peccati cœperint eſſe captiua. Sed memoria ſemper cœleſtis illius Hieruſalem, & ſanctæ Sion continenda eſt, vel dum redhiberi optatur, vel dum fletur amiſſa. Id enim ſequitur: *Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuiſcatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui. Si non propoſuero Hieruſalem principium lætitiæ meæ.*

E Cum obliuionis pœna, recordationis memoria ſpondetur. Sed id quod ait, obliuiſcatur me dextera mea, obſcurum eſt per conditionem Latinitatis. Nam ſecundum Græcitatis proprietatem, quia dictum eſt ἐπιλαθάνθω δεξιά μου, non vt ipſa obliuiſcatur, ſed ne obliuio eius fiat oſtenditur. Et magni periculi res eſt, ſi dexteræ noſtræ fiat obliuio. Omnes enim qui ſpei bonæ pleni ſunt, dexteræ deputantur: peccatoribus in ſiniſtra collocandis. Conditionem ergo obliuiſcendæ dexteræ ſuæ, quam ſibi fide & expectatione præſumit, ſub pœna non recordatæ Hieruſalem ipſe propoſuit: vt à memoria dexteræ ſuæ, id eſt, qua in dextera, locaretur, ſi ipſe memoriam Hieruſalem non retinuiſſet, excideret. Addidit aliã pœnã obliuionis dicẽs:

Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui.) Scit infœlix os ſuum eſſe à Dei laudibus mutum: ſcit beatas illas æternáſque virtutes throno Dei adſiſtẽtes continuata voce in Dei laudibus permanere dicẽtes: Sanctus, fanctus, ſanctus, Dominus De⁹ Sabaoth. Scit & de his qui mortuorum modo taciti in Dei laudibus viuerent dictum eſſe:
Psal. 5. Sepulchrũ patens eſt guttur eorum: quia in gutture eorum, tanquam in ſepulchro patente in laudes Dei emortua vox ſileret. Huius igitur ſeſe ſilentij pœnæ ſub obliuionis conditione ſubiecit, ſi memor Hieruſalẽ non fuiſſet. Sed etiam per id quod ſequitur: Si non propoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ, vnicuique noſtrûm ſecundum volũtatis ſuæ ſententiam lætitiæ cauſa ſubiecta eſt, & ex affectu animi ſui initium gaudij ſumit: vt potator ex ebrietate, vt guloſus ex cibis, vt auarus ex pecunia, vt libidinoſus ex ſtupris. Hæc ergo vnicuique prout his delectatur, lætitiæ afferunt cauſam. Sed propheta Hieruſalem ſibi initium lætitiæ proponit: hinc exordiũ gaudij ſumens, quod in Hieruſalem receptus immortalis ex mortali erit: quod angelorum freqnentium cœtui admiſcebitur: quod in regnum Dei recipietur: quod cõformis gloriæ ipſius fiet. Neſcit ergo alia gaudia, neq; aliud habet vnde lætetur: ſolam ſibi Hieruſalem gaudij initium proponens. Et quia meminit per multas ſibi corporis infirmitates, per multas ſpirit⁹ anguſtias, per multa ſubrepentium vitiorum incentiua eò eſſe veniendum: veretur, ne quid ſibi per naturam corporis ex vitijs adhæreſcat. Poſt hæc enim ad Deum precatur, dicens: *Memento Domine filiorum Edom in diem Hieruſalem. Qui dicunt, Exinanite quouſque fundamentum in ea.)* Edom interpretatur terrenum. Vitia itaque terreni corporis noſtri, quia ex natura corporis noſtri exeunt, Edom filij nuncupantur. His Babylonijs, id eſt, confuſionibus & perturbationibus ſenſus noſtri imperant: vt nos ex ea plenitudine, qua repleti ſumus, euacuent. Scriptum eſt enim: Quoniam de plenitudine ei⁹ omnes accepimus.
Ioan. 1. Quiſquis enim capax eſt Domini, qooniam de plenitudine eius impletus eſt. Eſt autem hæc natura turbidi confuſique per vitia corporis ſenſus, vt ſi ſemel nos in omnem peccati volũtatem & conſuetudinem traxerit: omnibus nos bonarũ virtutum ſtudijs exinaniat. Hæc ergo vitia his ſenſus noſtri turbidis confuſionibus imperant, vt nos fundamẽto ipſo exinaniant. Quiſquis enim ſanctus eſt, pro parte Hieruſalem ipſe eſt: quia ex conuentu beatorũ virorum, & cœleſti conſortio dignorum, Hieruſalẽ viuorum & pręcioſorum lapidum ciuitas erit, quã hæc terrena vitia vſque ad fundamentum exinanire nituntur. Quod fundamentum in nobis ſit, Apoſtolus docet, dicens: Fundamentum autem aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus.
1. Cor. 3. Omne igitur religionis initium, omne fundamentum ſpei noſtræ euacuare tentant: ne qua in nobis memoria & recordatio Dei reſideat, ne qua ſpes boni alicuius relinquatur. Fundamento enim fidei, quod eſt Chriſtus, eruto & euerſo: ne ipſius quidem ædificandę nobis per pœnitentiam veniæ conſolatio relinquetur. Commemorata autem Hieruſalem captiuitate, & filiorum Edom in exinaniendis nobis vſque ad fundamentum adhortatione: conſequens eſt, vt quatenus aduerſus hæc nobis prouidendum ſit propheta demõſtret. Demonſtrat planè, non inopes nos, neque imperitos relinquens, cùm ait: *Filia Babylonis miſera, beatus qui retribuet tibi retributionem, quam retribuiſti nobis. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.)* Vellẽ

A percunctari eos, qui ocioſas eſſe ſpirituales pſalmorum intelligentias exiſtimant: quam hic à propheta Babylonis filiam dictam eſſe intelligant. Et cùm ſuperius ſuper Babyloois flumina ſeſſum atque ploratum ſit, cur nunc Babylonis filia miſera ſit? Sed quia ſenſus legentis corporali intelligẽtia caret, ſpiritualis ratio tractãda eſt. Ad infœlicem enim illam cõfuſioois & perturbationis noſtræ carnẽ ſermo omnis reuertitur, quæ ſecundum hiſtoriæ fidem ex confuſionis patribus genita eſt: quia omnis caro ſuperioris carnis eſt filia. Ex his enim qui primum confuſis linguis cooſuſionis vrbem quę Babylonia eſt condiderunt, vniuerſarũ gentium initia diſperſa ſunt. Hæc ergo miſera Babylonis
B eſt filia, id eſt, caro omnium: cui qui retribuet retributiones ſuas beatus eſt, ſi quis carnem ſuam dominatui animæ ſubiecerit. Quiſuis enim eam ſpiritui ſubiecerit, ille omnes eos, qui imperiti Deo & ignari ſunt, omnibus voluptatibus & deſiderijs ſuis ſubegerit: & captiuæ menti dominans imperabit. Sed cum per cognitionem deitatis vitia eius nõ dico aboliuione, ſed morte perimuntur: cum religio, pudicitia, largitio, ſobrietas & charitas, impietatem, libidinem, ebrietatem, ſimultatem, odia conſumpſerit, omnibúſque operibus ſpiritus caro victa famulatur: tunc beatus eſt, qui retributionem ſuam ei retribuit, id eſt, qui dominatũ in eã ſpiritus, quo vti ipſa in ſpiritum erat ſolita, demutat.
C Neq; ſolũ retributor retributiõis ſuæ beat⁹: ſed & ille beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram. Vitia corporis nõ ſunt ſinenda coaleſcere, ſed in exordijs ſtatim enecanda ſunt. Perículoſæ ſunt iam robuſtæ cupiditates, & difficulter adulta quæque perimuntur. Leuius autem eſt prorumpentes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. Beatus itaque eſt quiſquis in exordio inhoneſtas quaſque omnium cupiditatum appetitiones, quæ ex voluntate carnis oriũtur, primum intra ius patientiæ ſuæ virtutíſque cohibebit: deinde eas ad fidem atque ad metũ Dei eliſas enecabit. Omnis enim qui ex peccatis ad religionẽ transferetur, peccata omnia in eam ad quam deceſſerit re-
D ligionem eliſa comminuet. In eo autẽ quod paruulos miſeræ filiæ Babyloois tenet & allidit ad petrã: & virtus qua naſcentes cohibet, & fides qua ne adoleſcant allidit, oſtenditur. Et allidit ad petram. Petra autẽ ſecundum Apoſtolum Chriſtus eſt. In quem beatus eſt qui filiæ Babylonis paruulos, id eſt, tenera adhuc corporis vitia, allidit & conterit. Ipſi vnigenitę Deo ac Domino noſtro gloria & laus in ſecula ſeculorum, Amen.

Pſalmus. CXXXVII.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniã audiſti verba oris mei, & reliqua.) Duplicem
E in confeſſione ſignificationem eſſe in plurimis locis demõſtrauimus: aut peccati noſtri, aut laudationis Dei. Et hoc ita eſſe ex euangelicis dictis promptum eſt noſcere. Nam cum ait Dominus: Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus ſeculi, & reuelaſti ea paruulis: laudem Dei patris ob reuelata paruulis, quæ ignorata eſſent prudentibus coofitetur: docens ideo abſconſa ea eſſe his qui prudentes viderentur, quia non ſecundum innocentiam paruulorum præceptis euãgelicis credidiſſent. At verò vbi in eiſdẽ euangelijs dicitur: Et baptizabantur omnes in Iordane, confitentes peccata ſua: illic confeſſio peccatorum ſuorum ſine ambiguitate ſignificationis alterius continetur. Matth. 3.

tinetur. Maxima autẽ & vtilissima est lætaliũ vitiorũ morbis in eorũ cõfessione medicina. Sed cõfessio peccati, nõ est tanquã rerũ alijs ignoratarũ professio: vt si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus cõfitetur. Neq; tanquã ignorãs qui scrutatur corda & renes Deus esset, ad scientiam suam confessione tua indiget: cui promptum est non solum cogitata, sed cogitanda perspicere. Confessio autẽ peccati ea est, vt id quod à te gestum est per cognitionem peccati confitearis esse peccatũ. Nemo enim quod agit, ad id agendum non aut fructu oblectationis alicuius, aut iudicio bonæ in eo opinionis aggreditur: dum aut rectum putat, aut eo gaudet. Sed cùm per doctrinam Dei vtriq; rationem, ea quæ sub specie aut vtilitatis aut voluptatis elegit, intelligit esse peccatum: per peccati intelligentiam peccatum id esse quod à se gestum est confitetur. Nullus autem id quod peccatum esse confessus est, deinceps debet admittere: quia confessio peccati professio est desinendi. Cæterùm in intellectis & cõfessis admittit. Confiteri enim id tanquam recens cognitum non potest, quod à se cum peccati cognitione sit gestum. Desinendum ergo à peccatis est postquam in confessione est cognitio peccati: & confitendũ est, vt propheta docuit, corde toto non ex parte, neq; aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. Quid enim si quis de furto pœnitẽs, Quid enim si quis de furto pœnitens, iniquis & turpibus lucris pecuniam suam auxerit? Non erit quidem fur, sed erit auarus & raptor. Aut si quis ex fornicatione desinens, vino se nimio corrumpet: corpus quidem suum non polluet, sed animã contaminabit. Et si quis à cædibus temperans maledicus esse persistet: manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. Et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri, non exigua secum peccati parte residente? Detersis itaque omnibus vitijs confessione opus est desinendi: & orandum semper ad Deum est, vt in cohibendis peccatis extinguendísque incentiuis eorum, pendula voluntatis nostræ studia confirmet. Ob quod iam cõfitens propheta, per confessionem ac precem suam in portu se innocẽtiæ collocat cum ait: *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei.)*

Quomodo cõfiteamur Deo.

Duplex intelligẽtiæ huius, vt superius iam diximus, sensus est. Nam siue laudem Deo confitetur, quia verba oris eius audita sunt: siue per misericordiam Dei, cùm diu orasset adiutus, iam omnibus peccatis desinentibus confitetur: fidei nostrę vtrunque cõueniens, vt & Deum laudemus, & confiteamur intellecta peccata. Dehine sequitur: *Et in conspectu angelorũ psallam tibi.)* Parum sibi existimat propheta esse, vt hominibus tantum præsentibus psallat: quia homines corporalium tãtum negociorũ officia inspiciunt. In eo enim quod psallit, motũ complacitæ deo operationis ostẽdit. Nõ ergo quæ vidẽtur in corpore cerni desiderat: sed ea quæ spiritualiter naturæ spirituales contuentur gerere festinat. Scit enim se sub specula angelorũ vitã omnẽ moresque agere, & vbiq; hæc diuinorum mysteriorum auxilia fidelibus cunctis assistere: vt scriptũ est: Præest angelus Domini in circuitu timentiũ eum. Legem etiam Mosi in manu mediatoris per angelos fuisse dispositum docet Apostolus. Nec non & Helisæus absolutissimè docuit humanas infirmitates angelorum auxilijs defendi: & in omnibus periculis si fides maneat in nobis, adesse spiritualium virtutum defensionem. Nanque cùm rex Syriæ capere Geth vrbem, in qua idem Helisæus propheta esset pararet, & nocturnis itineribus exercitum suum, qui antelucanus vrbem obsideret, destinasset: puer Helisæi conspecta obsidione dixit: O Domine quid faciemus? & dixit Helisæus: Noli timere: quia plures sunt nobiscũ, quàm cum illis. Et orauit Helisæus ad Dominum, & dixit: Adaperi Domine oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri & vidit, & ecce mons erat plenus equis & curribus in gyro Helisæi, & descenderunt ad eos. Tantus & tam nobilis propheta, solus contemplatione auxiliorum spiritualium dignus est. Sed oratio eius ad Deum, visum incorporaliũ etiã puero suo meruit. In horum igitur adsistentiũ humanis auxilijs angelorum cõspectu psallet propheta: spiritualibus spiritualium operum contemplatione placiturus. Sed nõ solum coram angelis psallet, sed etiam id quod sequitur efficiet: *Adorabo ad templum sanctum tuum.)* Non in templo, ne quid secundum consuetudinem Iudæorum corporaliter loqui videretur, si adoret in templo: sed ad templum, id est, apud templũ, spiritu & corpore adoraturus. Templum autẽ Deo esse sanctum sanctos quosque, Apostolus docet dicens: Vos enim estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis. Habitatio ergo quæ ex nobis Deo digna erit, Deo templum est. Apud hoc ergo templũ Deo sanctum adorabit, non sine perfecta ratione doctrinæ: ne qua hæreticis de incompositæ orationis cõfusione ad studia sua pateret irreligiositatis occasio. Ait enim: *Et confitebor nomini tuo super misericordiam tuam & veritatem tuam.)* Cùm Dei nomini confitetur, tenet euangeliorum & legis congruam fidem. Quod enim sibi nomen esse sciri Deus voluit: eodem dicto euangelij & legis Dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegantibus respondens ostendit. Ait enim: De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est vobis à Deo dicente: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Nõ est Deus mortuorum, sed viuentium. In absoluto ergo hæreticorũ error est, qui alium atque alium euangeliorum & legis Deum asserunt: cùm Dominus id quod principale in lege est, ad confirmationẽm spei euangelicæ commemorat. Est autem & nomen aliud Deo quod in euangelijs cognoscimus, Domino dicente: Pater venit hora, honorifica filium tuum, vt & filius tuus honorificet te. Et post multa alia sequitur. Manifestaui nomẽ tuũ hominibus. Et quod nomen esset superius ostendit dicens: Pater venit hora, honorifica filium tuum. Huius ergo nomen confitetur, adorat, qui & secundum legẽ Deus Abrahæ & Deus Isaac & Deus Iacob sit, & secundum euangelia vnigeniti Dei pater est. Extinguit quoque insolentem eorum professionem, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemores, & immisericordem Deum prædicantes, peccatis pœnitentiũ veniam & solatium non relinquunt: cum ad pœnitentiam, per quam à peccatis desistitur, doctrina legis, prophetarũ, euangeliorum, Apostolorum eos qui peccauerint adhortetur: vt desperatæ iam spei aliquantulum per eam solatij cõparetur, vt amissis licet beatis & maximis & Deo proximis, ne his saltem quæ talibus sunt secunda careamus. Tollit etiam stultissimam eorum temeritatem, qui frustrato falsóque corpore Dominum in carne visum esse contendunt: vt eum pater ementita veritate in habitu falsæ carnis ostenderit, non recordantes post resurrectionẽ corporis spiritum se videre credentibus apostolis dictum esse: Quid conturbati estis, & quæ cogitationes ascenderunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes meos, quoniã ipse ego sum:

Psal. 33.

4. Reg. 6.

2. Cor. 6.

Matth. 22.

Ioan. 17.

Luc. 24.

palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me videtis habere. Ab horum igitur confessione confessionem suam propheta discernit, perfectæ fidei tenẽs ordinem: cùm in nomine Deũ Abrahæ, & Deũ Isaac, & Deum Iacob, cùm in misericordia pœnitenti misericordem, cùm in veritate verbum caro factum confitetur. Causa etiam confessionis hinc sumitur. Quoniam magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Non vni tantum genti Dei nomen est cognitum: sed super omnia magnificatũ est, & in omnes magnitudo sanctitatis extenditur. Non barbarus, non Scytha, non seruus, non liber, non mulier, nõ vir, non ætas vlla secernitur: super omnia enim magnificatum Dei nomẽ est. Templa collopsa sunt, simulachra mutata sunt, aruspices interuentu sanctorũ silent, augurum fides fallit: vnum Dei nomen in omnibus gentibus sanctum est. Adest enim semper in se sperantibus sanctis suis: vt vbicunque inuocatum fuerit, præsentem opem tribuat. Ait enim: *In quacunque die inuocauero te, exaudi me.*) Nullum diem iustus quisque sine metu transigit, neque anxia semper erga se fides securi temporis ocium recipit. Scit omnes dies plenos insidiarum sibi esse, diabolo atque angelis eius excidiũ sibi semper molientibus. Scit diem illam Domini occultam & insperatam, & modo nocturni furis repentinam futuram. Vt igitur se in quacunque die inuocãtem exaudiat deprecatur. Nec diffidit propheta quid in quacunque die exauditus obtineat. Sequitur enim: *Multiplicabis me in anima virtute tua.*) Per inuentã fidei curam multiplicabitur ipse in animæ virtute: ne quid in se tribulationibus, ne quid terroribus pateat: sed cũ tentationes ingruerint, cũ metus incidet, omnia multiplicata animæ virtute tolerentur. Et quia certa spes ista est, vt animæ virtus diuinæ misericordiæ multiplicetur auxilio, debitam ob id ab omnibus Deo confessionem fatetur dicens: *Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ, quia audierunt verba oris tui. Et cantent in vijs Domini, quoniam magna gloria Domini. Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.*) Et quos reges terræ propheta significet, iam in plurimis psalmis ostensum est. Reges non gentiũ, sed terræ, id est, sui vniuscuiusque corporis reges desinente à se regno peccati; vocati enim sumus in regnũ cœlorum, regno mortis euerso: Mors enim regnauit ab Adam vsque ad Mosen; & iam vnusquisque rex suus est secundum Apostolum: Iam sine nobis regnatis. Horũ igitur confessio Deo digna est. Audierũt enim omnia verba oris Dei, & in reges se constitutos sciũt. Neque solum confiteantur, sed & cantent in vijs Domini, non transgredientes vias Dei, sed in his euntes. Viæ autem Dei sunt prophetæ omnes & apostoli in vnam viam vnumquenque via sua dirigẽtes. Et quod ex omnibus in vnam concurrant propheta demõstrat dicens: State in vijs Domini, & interrogate semitas Dei æternales, & videte quæ est via bona, & ambulate in ea. Viæ enim Domini æternæ. In his itaque vijs Domini cantandum est, & hymnis prophetalibus cõcinendum, quia magna Dei gloria est. Magnificentiæ enim eius non est finis. Nam magnitudinẽ gloriæ suæ opera testantur, cœlum, terra, æther, maria, homo ipse, qui rationis particeps horum cognitione perfect⁹ est, vt per hæc visibilia inuisibilem Dei gloriam contueretur. Neque solum magna est Dei gloria: sed etiam excelsus est, & humilia respicit. Hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod humilia respicit qui excelsus est. Sed quæ humilia respicit? Nempe ista: Cor contritum & humiliatum Deus nõ spernet. Et rursum: Et super quem respiciam, nisi super humilem & trementem verba mea? Sed quia excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoque admirationẽ, quod & alta de longè cognoscit. Superbæ & insolentes cogitationes Deum nõ fallunt: agnoscit omnia, & nihil scientiæ eius impenetrabile est. Deus (vt scriptũ est) propè est his qui tribulato sunt corde. Non admiscetur autem arrogantibus, neque insolentibus propè est. Vnicui enim nostrũ pro fidei diuersitate aut proximus est aut remotus: spirituali virtute vbi se dignũ est acquiescens, & ideo humilia de propè, & à longe alta cognoscit. Et qui per indignitatem abest ab insolente, per virtutem longè quæ licet sunt, superba cognoscit. *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.*) Non abnuit iustus iste, ne in mediis tribulationibus ambulet. Scit enim quia tribulatio patientiam secundum Apostolum operatur. Scit improbabilem virum non placere, scit victorem militem nisi bello non futurum, scit intentatam fidem languere, scit in tribulationibus secũdum Apostolum gloriandum, scit imparem se tribulationibus sine auxilio Dei esse, & idcirco per Deum salutis suæ certus est. Et cùm in medijs tribulationibus ambulet, per easdem se viuificandum esse cõfidit. Ait enim: *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.*) Irascentibus inimicis extẽsa nos manus Dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt irascentes fidei & spei nostræ: quia aduersarius noster secundum Apostolum diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quærẽs nos deuorare. Sed super iram inimicorũ, per quos diabolus semper operatur, manus Domini extenditur, & sperantes in se saluos facit dextera eius. Virtus significatur in dextera, & ideo Dominus, qui Dei virtus & Dei sapientia est, nonunquam Dei dextera cognominatur, per quẽ aduersus omnes inimicos in omni tribulationum bello protegimur. Seruauit autem euangelicæ mansuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his qui nos persequuntur inhibemur, dicens: Dominus retribuet pro me. Illi enim vindicta seruanda est, qui in calumnia vestes dimitti & pallium iussit, qui post iniuriam alapæ vnius præberi & maxillam alteram voluit, qui vetuit malum pro malo reddi, plus vindictæ adepturis his qui æterno iudici vltionem præsentis iniuriæ reseruassent. Conclusit deinde fidelissimæ spei voce: *Domine misericordia tua in seculum, opera manuũ tuarum ne omittas.*) Vt quia Dei misericordia in seculum est, extendens super iram inimicorum manum suam, & fideles suos protegens dextera sua, & pro his retribuens opera manuum suarum non omittat, hominem scilicet qui ait: Manus tuæ fecerunt me, &c. Nonnũquam manu Dei facta commemorari solẽt: homo verò semper manibus Dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monstrato. Vt igitur hunc non omittat precatur, vt sit ei auxiliator assiduus per eum & in eo qui dicit: Ecce ego sum vobiscum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi, Dominum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Rom. 5. — Psal. 50. — Psal. 33. — Psal. 118. — Matth. 28.

Psalmus CXXXVIII.

Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam, & reliqua.) Omnis quidẽ propheticus sermo ex diuini spirit⁹ instinctu profectus est: & hoc non in obscuro est, cùm legimus: Hæc dicit Dominus

Hier. 31. Dominus. Et iterum: Audite verba Domini. Et rursum: *Esaia 24.* Quoniam Dominus locutus est. Et in eodē: *Esaia 58.* Os enim Domini locutum est ita. De psalmis autem ipse *Matth. 22.* Dominus in euangelijs confirmat, cùm de se loquens ait: Si Dauid in spiritu vocat eum Dominum, quomodo dicitis quod filius eius est? Docens omnia Dauid spiritu prophetico elocutum. Locutum autem de se, licet in hoc eodem loco ostenderit, cùm ab eo ait Dominum se esse in spiritu nuncupatum: absolutius tamē ostendit in psalmis sacramentum omne corporei aduentus sui contineri, dicens: *Luc. 24.* Hæc sunt verba mea quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam oportebat omnia impleri quæ scripta sunt in libro Mosi & prophetis & psalmis de me. Non est ergo **B** ambiguum quin in psalmis de eo scriptum sit. Nam etsi pleraque in his talia sint, vt ad personam patriarcharum, prophetarum, martyrum, apostolorum, generationis quoque primæ & generationis sequentis referri oporteat: tamen quia omnia in Christo & per Christum sunt, quicquid illud in psalmis, & sub diuersorum est personis prophetarum, omne de ipso est. Quia doctrina omnis diuersis licet præceptorum generibus multiformis, hoc per diuersos præstet vt ipse noscatur. Hæc nobis propter præsentem psalmū commemoranda necessario fuerunt: ne forte sine probabili autoritate præsumpsisse existimaremur, vt ad personam Christi omnem hanc eius prophetiam referremus. **C** Diligenter autem ea obseruāda ratio est, vt quæcunque homini illi, quem ex vtero sanctæ virginis assumpsit, & in quo se nasci hominē qui Deus erat voluit, apta esse & congrua videbuntur, cum debita cœlestis naturæ suæ dignitate tractentur: neque sacramētum salutis nostræ, qua in forma Dei manens formam serui accepit, ad contumeliam indemutabilis suæ & inuisibilis & incorporeæ & impassibilis substantiæ coaptemus. Quod enim homo fuit nobis profecit, sibi nihil dempsit. Exinaniuit enim se, in forma Dei manens: vt forma serui esset, non vt forma Dei esse desi*Ioan. 5.* neret. ait enim ipse: Quecunque pater fecit, eadem & **D** filius facit similiter. Nunquid in forma serui manens, virtutem & diuinitatem, qua in forma Dei manebat amisit? Cùm enim in corpore humilitatis nostræ quæcunque pater facit, eadem & ipse facit, similiter nihil per consortium carnis à paternæ diuinitatis potestate degenerat: neque id corpus quod assumptum est, virtutem naturæ antea manentis aboleuit, cum in eo corpore quod assumptum est, virtus naturæ antea manētis operetur. Itaque si quid infirmum ex persona eius dictum reperietur: ad hominem referri oportebit, per quem habitauit in nobis. Verbum enim caro factum *Ioan. 1.* est, & habitauit in nobis. Referēdum autem ob id est, quia non alienæ aut simulatæ naturæ hominem assumpsit. Verbum nanque caro factum habitauit in nobis: **E** non in vitia infirmitatésque carnis ex verbi virtute deficiens, sed naturæ nostræ infirmitates homo natus assumens. Assumptio autem infirmitatis non fecit infirmum: quia aliud est naturam esse, aliud assumpsisse naturam. Et extra generis necessitatem voluntaris accessio est. Non enim peccator fuit, sed peccata suscepit. *Esaia 53.* Neque infirmus extitit, sed portauit infirmitates. Ipse enim secundum prophetam peccata nostra suscepit, & infirmitates nostras portauit. Et ne quid in impassibilem atque indemutabilem diuinitatem infirmitatis incidere existimaretur, adiecit: Et nos putabamus eum in doloribus esse. Suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur: & putatur dolore, quia patitur: caret

A verò doloribus ipse, quia Deus est. Et cùm habitauit in nobis, cúmq; infirmitates nostras suscepit, cùm susceptis infirmitatibus non dolet, non potest non esse qui habitat, nec à se defecisse qui suscepit, nec abolitus Deus esse qui nō dolet. Et hæc quidem propter præsentem psalmum commemorata paucis sunt, quia videtur statim ex persona hominis cœpisse: ne per hoc quod tanquam homo loquitur, decessisse ex paternæ diuinitatis gloria videretur. Ait enim: *Domine probasti me & cognouisti me.*) Apostolus cùm nos patientiæ & spei doctrina erudiret, ait: Tribulatio patientiam perficit, patientia autem probationē, probatio verò spem: spes autem non confundit. Et hæc quidem in sancto**B**rum quoque vita atque operibus fuisse cognoscimus: vt multis passionibus tribulationibúsque iactati, probabiles Deo facti sint. Si quis enim exulem Abrabam, & in metu parricidij & cœlibatus, & in cæterarū passionum iniurijs remansisse fidelem semper meminerit: si quis fugam Iacob, & præter æstiuorum dierum laborem, hybernarum noctium vigilias in custodijs ouium recordetur: si quis Mosi quadraginta annorū seruitutem, & in eo acerba plebis opprobria, & magorum aduersus eum æmulas potestates recenseat: intelliget eos patientia & constantia spei probatos, nō immerito id esse præmij consecutos, vt in Abrahæ semine gentes benedicerentur, ex Iacob Israel esset, Mo**C**ses Pharaoni in Deum fieret. Lōgum est passiones cæterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum: & beata illa atque inuicta Pauli in mari, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in vrbibus, in proprijs, in exteris, in plagis, in vinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. Certè hos omnes patiētia probabiles reddidit, per quam non erubescendæ spei suæ fiduciam probauerunt. Sed hæc opportunius & plenius suis locis tractata patent: nunc ad eum ex cuius persona psalmum constare diximus, reuertendum est. Non confundenda autem persona diuinitatis & corporis est. Omnis enim nūc in exordio ex persona eius hominis, quē assumpsit, oratio est. Probasti me & co**D**gnouisti me. Probatus est, vt cognosceretur: quia posterior est probatione cognitio. Et videamus secundū euangelicam doctrinam hic Dei filius quomodo sit & probatus & cognitus. Humilitas nanque eius, per quā meruit ab omni cœlesti, terrestri & inferno adorari, & in gloria Dei patris esse: probatio eius fuit. Ita enim Apostolus ait: Fuit obediens vsque ad mortem, *Philip. 2.* mortem autē crucis. Propter hoc exaltauit eū Deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cœlestiū, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Propter hanc itaque vsque ad mortem crucis obedientiā, in**E**firmitas carnis assumptæ & in nomine atque honore immortalitatis, & in patris Dei gloria collocatur. Dei enim nomen donatur, & nomen non sine honore donatur: honor autem qui donatur non alius potest esse quàm nominis. nomen verò indulti honoris, nō aliud est quàm quod gloria est paterna: vt qui in forma Dei manens, formam serui accepit, propter obedientiam formæ seruilis cum crucis morte susceptæ in gloria Dei patris esset, cuius antea manebat in forma. Sed hęc Apostolus iam de perfectis locutus est. Demōstrandū autem in euangelio est, vbi & probatus & cognit⁹ est. Humilitas itaque eius probatio est. Vnigenitus nanq; Deus peccatorum remissor, æterni regni Dominus, baptizari se tanquam peccator exposcit. Officiū istud

baptista renuit, agnoscens eum qui sibi potius peccata
donaret: ille autem susceptam in se hominis iustitiam,
etiam sacramento baptismi expleuit. Et peccati nostri
ipse peccati nescius particeps fieri non recusat: & om-
nem in se humilitatem caducæ carnis assumens, Ior-
danem turbis peccatorum mixtus ingreditur. Proba-
tur in istis omnibus dum geruntur: sed videamus an
Math. 3. probatus agnoscitur. Ait enim euangelista: Et bapti-
zato Iesu confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti
sunt cœli, & vidit spiritum Dei descendentẽ de cœlo
sicut columbam venientem in ipsum, & ecce vox de
cœlo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo com-
placui. Probationem mox consecuta cognitio est. Et
quem humilitas probabilem fecerat, hũc paterna vox B
filium complacitum sibi postquam probauit ostendit.
Est & probatio quam statim consecuta cognitio est.
In deserto igitur tentationi diaboli subijcitur: seséq;
nunc in fastigium templi, nunc in excelsum montem
patitur efferri. Contumeliæ itaque & iniuriæ tam gra-
ui se dedit: dum in deserto est, dum conditione tenta-
tionis illuditur, dum eleuari potest in templum atque
montem. Sed tentationum probationem agnoscentis
Math. 4. testimonium non reliquit. Ait enim scriptura: Tunc
reliquit eum diabolus, & ecce angeli ministrabant ei.
Homo tẽtatur, homo circũfertur: sed post hæc angeli
ministrãt. Per probationẽ cognoscitur, per cognitionẽ
dignus est ministerio angelorũ. In cæteris aũt quoties C
probatus est, toties & cognitus est. Petrus aũt passionẽ
eius detestatus est: crucis in eo scandalum præ amore
& confessæ iam à se diuinitatis cognitione non susti-
nens. Sed quia eum ob infidelitatẽ crucis satanan nun-
Math. 17. cupasset: non multo post cum in monte gloriæ suæ ha-
bitu constitisset tali à patris voce cognoscitur: Hic est
filius meus dilectus, in quo complacui, hunc audite.
Probationem quam tentatio Apostoli effecerat, pater-
næ vocis agnitio est consecuta. Deinde sequitur: *Co-
gnouisti sessionem meam & resurrectionem meam.*) In ses-
sione doctrinam significari, Euangelica est autori-
tas. Sessiones autem nobiscum hæ sunt, quæ à Græcis
Math. 23. cathedræ nuncupantur. Moses cathedram habuit se- D
cundum Domini dictum: Super cathedram Mosi se-
derunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunq; di-
cunt vobis, facite & obseruate: secundum autem ope-
ra eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt.
Cùm igitur doctrina pharisæorũ ob id probabilis esse
docetur, quia ipsi in Mosi cathedra sederũt: doctrina
necessario significatur in cathedra. Cognouit itaque
sessionem eius, cùm dignitatem eius in omnibus præ-
dicat, cùm voluntatem eius qui se misit exequitur, cũ
Ioan 12. humilitati corporis sui gloriam postulans audit è cœ-
lo: Et honorificaui, & honorificabo. Sed doctrina eius
non minus in sessione quàm in resurrectione eius co-
gnoscitur. Nam vt sessio doctrinæ præceptum est, ita E
& resurrectio operationis effectus est. Sedẽs Iesus do-
Math. 8. cuit in monte, sed post doctrinam ad opera descendit.
Ita enim scriptum est: Et descendente eo de monte
secutæ sunt eum turbæ. Et ecce leprosus quidam ado-
rabat eum dicens: Domine, si vis potes me mundare.
Et extendens manum tetigit eum Iesus dicens: Volo,
Mar. 5. mundare. Ad sanãdum quoque archisynagogi filiam
surrexit Dominus. Scriptum est enim: Et surgens Ie-
sus, sequebatur eum cum discipulis suis. Cùm autem
Ioan 13. perfectum illud in lauandis Apostolorum pedibus hu-
militatis suæ officium expleuit, ita legimus: Surrexit à
cœna, & posuit vestimẽta sua, & accepto lintheo præ-
cinxit se. Cognoscitur itaque in sessione eius & resur-

A rectione doctrina atque opus: quia & sermone & ope-
re Dei in se patris gloriam prædicabat. *Intellexisti cogi-
tationes meas de longe.*) Scrutans corda & renes Deus
est. Et quomodo de longe cogitationes eius intelle-
ctæ sunt? De longe, non ad locum, sed ad tempus re-
fert. Non enim de longe se intellexisse ait, vt significa-
tio loci esse credatur, tanquam longe ab humanis ope-
ribus sit, cùm visu virtutis suæ & scientia quæ cogi-
tantur intelligat: sed de longe intellexisti ait, præteriti
potius temporis significans ætatem. Et vbi istud quod
lõge ante cogitationes suas cognouerit reperiremus? *Esa. 42.*
Nempe vbi dicitur: Ecce puer meus quem elegi, dile-
ctus meus in quo complacuit animæ meæ. Ponam spi-
B ritum meum super eum, & iudicium gentibus nũcia-
bit. Non clamabit, non contendet, neque quisquam
in plateis vocem eius audiet. Et huius prophetiæ tum
Euangelista meminit, cum his quos curabat, vt de se
tacerent iubebat. Has ergo cogitationes eius, humili-
tatis scilicet & patientiæ longe ante intellexit, quia de
his erat prophetarum ore testatus: *Semitam meam &
directionem meam inuestigasti.*) Est etiam de semita &
directione antequam id ipsum tractetur non nihilum
præloquendum. id nanque quod nobiscũ semita est,
alia virtute atque intelligentia cũ Græcis est. Tritam
enim nuncupant, id est, frequenti gressu discursúque
contritam: per quam non semel neque aliquando, sed
C semper ineundum sit. Quod autem nostri directionẽ
transtulerunt, id illi ex Hebræo σχοῖνον interpretati
sunt. σχοῖνος autem quarundam gentium consuetudi-
ne, certum & constitutum modum itineris significat:
vt quod nos miliarium, id illi σχοῖνον nuncupent. Do-
minus itaq; noster in eo corpore quod assumpsit, iam
transcursam à se atque tritam in prophetis semitã per-
currit: & certum constitutúmque sibi itineris sui finẽ
confecit. Quod autem per tritam prædicationis semi- *Math. 23.*
tam ambulauerit, audiamus ipsum dicentem: Hieru-
salem Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas
eos qui missi sunt ad te. Quoties volui congregare fi-
lios tuos sicut gallina congregat pullos suos, & nolui-
D sti? Quoties, cùm ait, frequentiam numerosæ signifi-
cationis ostendit. Nihil ergo noui & egit & passus est,
cùm per volentem congregari filios suos Hierusalem
toties & auditus & inhonorat⁹ est in prophetis. Quòd
autem definitum & præscriptum iter confectur⁹ esset, *Ioan 17.*
ostendit in eo cùm ait: Ego te honorificaui super ter-
ram, opus consummaui quod dedisti mihi. Qui datũ
sibi opus consummat, modum præscriptæ operationis
expleuit. Scit autem sibi constitutum esse quid gerere
oporteat, cùm ait Petro, gladio his qui ad cõprehen- *Ioan 18.*
dendum eum venerant resistenti: Calicem quem de-
dit mihi pater meus, non vis vt bibam illum? Docens
se sibi traditum à patre passionis calicem esse bibitu-
E rum. Scit se etiam semitam suam directionémq; com- *Ioan 19.*
plesse, cum potato aceto spiritum traditurus ait: Con-
summatum est, & mox tradidit spiritum. Hanc ergo
semitam & directionem suam pater inuestigauit. In-
uestigauit autem, cum per prophetam de sorte vestis *Psal. 21.*
prophetauit, vt scriptum est: Et super vestimentũ meũ
miserunt sortem. Et iterum cum de tradito inter latro
nes atque suspenso recognitus est propheta dicens: *Esa. 53.*
Et cum iniquis æstimatus est. Et cùm de osse intacto *Num. 9.*
atque impresso vulnere ante prædictum est: Os eius *Zach. 12.*
non confringetis. &, Videbunt quem compunxerũt.
Hæc itaque, & omnia quæ erant in passione præscri-
pta, à Deo peruestigata sunt vt fuerant prophetata. Ac
ne quid ex his quæ gessit ac passus est, incognitũ fuisse
patri

patri existimaretur: generaliter cuncta complexus est, A
dicẽs: *Et omnes vias meas præuidisti.*) Sed qui præuidit,
vidit antequam res esset. Præuidit etiam hoc, quia nõ
est dolus in lingua mea. est enim secundum propriam
professionẽ, veritas, via & vita. Non recipit dolum ve-
ritas, non enim mentitus est aut fefellit lingua omnis
eius officio functa veritatis, qua ait: Cœlum & terra
præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Patrẽ
Matth. 24. Deum prædicat, se verò esse & hominis & Dei filium
confitetur. Dolum prædicatio ista non habuit, quę &
de se & de honore eius qui miserat fatebatur. Proficit
deinde Paulatim sermo cœpt⁹ ab homine: & ad signi-
ficationẽ naturæ io eo cœlestis extollitur, cum ait: *Ecce*
tu Domine cognouisti omnia nouissima & antiqua: tu forma- B
sti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est
scientia tua ex me, confortata est, non potero ad eam.) Perso-
næ istud prophetæ nõ conuenit, vt ex se dixisse videa-
tur, Mirabilis facta est sciẽtia tua ex me, vt mirabilis fa-
cta Dei cognitio ex eo sit, Mose antea cognitionẽ no-
bis Dei libro legis loquente. Sed oe ipsi quidem Mosi
hoc esse proprium potuit, Deum antequam flagrantẽ
rubum conspicit nesciẽti. Opinione quidem electi in
Abraham & Isaac & Iacob populi sui religioso, verũ-
tamen familiarem cognitionem ante hoc tempus, nisi
Ioan. 17. à Deo non adepto. Sed omnis sermo iste ei competit
Ibidem. qui ait: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Et
qui ait: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te C
solum verum Deum & quem misisti Iesum Christum
Sed hæc suo loco plenius prosequemur. Descenden-
dum autem ad id est secundũ ordinem dictorũ. Ecce
tu Domine cognouisti omnia nouissima & antiqua.
Nouissima sunt cùm probasti, cùm cognouisti: & cæ-
tera quæ propria sunt eius hominis quem assumpsit.
Ioan. 1. Antiqua sunt que modũ non habent, quæ indefiniti
temporis significant vetustatẽ. In principio enim erat
verbũ, & omnia per ipsum facta sunt. Dehinc vt nõ-
uissima Deus & antiqua cognouit, ita in eo qund se-
quitur, Tu formasti me, & posuisti super me manum
tuam, vtrumqũe significat: vt quòd formauit antiquũ
sit, quod superposuit manum nouissimum sit. Quod D
Philip. 2. enim secũdum naturam diuinitatis formatus sit, Apo-
stolus docet dicẽs: Qui cùm in forma Dei esset. Quod
enim in forma est, formatur in formam: & quidem pa-
ternę naturę & diuinitatis formam. Et nescio an quod
formatus in forma serui est, referri possit ad patrem: vt
formatus ab ipso sit. Sapientia enim ipsa sibi ædificauit
domum. Sed hioc nec tẽporis, nec quæstionis est am-
plius loqui. Quod aotem propriè ad corpoream nati-
uitatem referri oportet. Et posuisti super me manum
Psal. 88. tuã: ita docemur ex persona patris: Inueni Dauid ser-
uum meum, oleo sancto meo vnxi eum. Manus enim
mea axiliabitur ei, & brachium meum cõfortabit eũ.
Nihil proficiet inimicus in oo, & filius iniquitatis noo E
apponet nocere eum. Et non est ambiguum omnem
hunc psalmum ad personam Dñi esse referẽdum: quia
ea omnia in eo sint, quæ & diuinitati ipsi⁹ propria sint,
quæ & à naturæ nostræ infirmitate non dissentiant. Et
quia vtroque in tempore, id est, nouissimo & antiquo,
vel ipse prædicando, vel in Apostolis & prophetis lo-
quẽdo, cognitionem ex se Dei mirabilẽ fecit, ait: Mi-
rabilis facta est scientia tua ex me. Sed mirabilis quo-
modo? Nẽpe dum omnia esse intra Deum docentur,
dum Deus esse in omnibus prædicatur: dum immensa
& incõprehẽsibilis natura intus atque extra manens,
locos omnes quibus cõtineri possit excedat. Mirabile
est Deum vbique esse, & nusquam abesse: in omnibus

esse & totum esse, & extra locos ac tempora pro infi-
nitate, atq; æternitate sua semper esse. Hoc mirificum
hoc confortatum: id est, sine infirmæ iam intelligẽtiæ
opinione firmatum. Sed quid est istud quod dicitur,
Non potero ad eam? Vnigenitus ait: Omnia quæ pa-
tris sunt, mea sunt. Et sicut habet pater vitã in semet- *Ioan. 16.*
ipso, ita & filio dedit vitam habere in semetipso. Et: *Ibid. 5.*
Sicut pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult vi-
uificat. Similiter &: Ego & pater vnum sumus. Nulla *Ioan. 10.*
discretio potestatis in verbis est, nulla etiam differen-
tia virtutis in factis est. Quod vnum sumus, plerique
irreligiosorum ad voluntatis tantum concordiam re-
tulerunt. Sed cùm dicitur, Vel operibus meis credite
quia pater in me, & ego in patre: non tantum volunta-
tis vnitas, sed etiam diuinæ virtutis ostenditur. Ergo
cùm omnia quæ pater facit, faciat & filius eadem simi-
liter: quærendum est, quid sit quod dictum est, Non *Ioan. 14*
potero ad eam. Sed cum audio, Pater maior me est. & *Ioan. 5.*
rursum: Nõ potest filius à se facere quicquã nisi quod
viderit patrem facientẽ: hæc mihi intelligentiam sug-
gerunt dicti huius, Non potero ad eam. Est enim pa-
ter maior filio, sed vt pater filio: generatione, non ge-
nere. Filius enim est, & ex eo exiuit: & licet paternæ
nuncupationis proprietas differat, tamen natura non
differt. Natus enim à Deo Deus, non dissimilis est à
gignente substantia. Non potest ergo ad eum ex quo
est exæquari. Nam quamuis alter in altero per vnifor-
mem ac similem eiusdem naturæ gloriam maneat: ta-
men & ex quo genitus est, non exæquari in eo videtur
posse quod genuit. Et videamus an hoc quod, Non
potero ad eam, ad dignitatem paternæ confessionis re-
latum sit. Sequitur enim: *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à*
facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descen-
dero ad infernum ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem,
& habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua
deducet me, & tenebit me dextera tua.) Non excedit pa-
ternam filius infinitatem, neq; naturam quæ vltra lo-
cos omnes est is qui in sinu transgreditur. Sit licet in
cœlo, sit in infernis & vltra postrema maris euolet: a-
dest tamen ille vbicunque qui vbique est. Nec subter-
fugi potest intra quem omnia sunt, & qui in omnibus
est. Et ne quid irreligiosè ad contumeliam indemuta-
bilis atq; impassibilis substantiæ opinemur ex eo quod
dictum sit, Aut à facie tua quò fugiam? vt videatur fu-
gam ob passionis metum cogitasse: dictorum virtus
noscẽda est, vt incolumi dignitate hæc necessario cõ-
memorata esse intelligantur. Nemo aotem eorum qui
in studiis doctrinæ cœlestis demorantur, poterit am-
bigere Deum atque hominem Dñm nostrum Iesum
Christum cõfiteri. Et hominem quidem in tempore,
Deum verò semper & ante hominẽ & post hominẽ.
Vtrunqũe verò Deum scilicet atq; hominem, tunc
tantum cum in homine fuit. Erat enim in forma Dei,
& formã hominis accepit: & rursum in gloria Dei pa-
tris est, forma seruili in gloriã eius cuius in forma antè
manebat proficiente: corruptionis scilicet natura per
profectũ incorruptionis absorpta. Cũ igitur psalmum
hunc cœptũ ex persona hominis quẽ assumpsit memi-
nerimus: diligẽter contuendũ est, vt intelligamus quid
diuinitati eius, quid homini sit aptãdũ: atq; ita vt sen-
sum nostrũ dictis magis applicemus, quàm per fallacis
intelligẽtiæ opinionẽ sensui dicta subdam⁹. Ait enim:
Quò ibo à spiritu tuo, aut à facie tua quò fugiam. Di-
uersa significatio est spiritus atque faciei. Et à spiritu
quidem abibo, à facie autem fugiã. Dehinc sequitur:
Si ascendero in cœlum illic es, si descendero in infer-

num ades. Non eadem est ascensio in cœlum, quæ & descensio in infernũ. Tertium deinde est, Si sumpsero pennas meas ante lucẽ, & habitauero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Iam non hominis hęc vox est, vt pénas sumat, vt suas sumat, vt trás oceanum habitet, vt deducatur illuc manu Dei, vt teneatur dextera Dei. Potioris istud naturæ est. Et quis hic sit qui confidenter hęc dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit. Ostendẽs igitur vnigenitus Deus eam quæ per se mirabilis facta est, & ad quam nõ potest paternę admirationis confessionẽ, vtrunque in se tempus & naturã vtramq; significat: scilicet eam qua & in spiritu & in corpore manẽs docuit. Cùm enim ait, Quò ibo à spiritu tuo: tépus illud quo & ipse spirit' in spiritu paternæ gloriæ antę assumptionem hominis mansit ostendit. Non enim poterat spiritu quoq; abesse qui spiritus est: quia nec hic falli potest, nec illic deficere. At cùm ait, A facie tua quò fugiam, assumptæ à se infirmitatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei Dei non patitur occursum, quia dictum Mosi est: Quis est homo qui videbit faciem meam & viuet? *Exod. 33.* Quod non sustinemus defugimus, quia infirmitatis humanæ est occursum naturæ inconspicabilis fugere. Et fugit quidem quãtum ad impatientiam visionis. Sed quia secundum prophetã vultuo Dei super facientes mala: naturæ quoque humanæ est, iudiciũ Dei quod significatur in vultu, fugere non posse. Non enim tanquam peccator, qui peccati nescius est loquebatur vt fugeret: sed paternam infinitatem extra omnia manentẽ cùm in spiritu antè docuisset, nunc quoque ex hominis persona qui nusquam Deum fugere posset ostendit. Sequitur quoque ratio dictorum, vt vtrunque ex eo quod & homo & Deus erat dixerit. Si ascendero in cœlum tu illic es, hoc diuinitatis est propriũ. Nemo enim ascendit in cœlú nisi qui descendit de cœlo: filius hominis qui est in cœlo. *Ioan. 3.* Terreni enim corporis natura, ascensionem hanc nisi in cœlestem gloriam demutata non obtinet. Si descendero in infernum ades. Humanæ ista lex necessitatis est, vt sepultis corporibus ad inferos animæ descendant. Quem descensionem, Dominus ad consummationem veri hominis non recusauit. Id autem, Quò abibo aut quò fugiam, & illic es, & ades ad significationem doctrinę eius quę mirabilis ex eo facta est pertinet: per quam Deus omnia esse & in omnibus esse sit cognitus. Vt licet faciem Dei homo fugiat quia non sustinet, licet de supernis ad inferos mortis lege descendat, Deus tamen vbique sit semper & in omnibus. Et quia per hæc superiora discretum ex vtroque in quo erat naturæ genere prædicauit, Dei scilicet atque hominis: tertio vnitatem naturæ iam in se proficientis ostendit dicens: Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Cùm sumpsit pennas, iam corpore non grauatur. Cùm suas sumpsit, docet hanc euolandi semper sibi fuisse virtutem. Cùm ante lucem sumpsit, tempus resurrectionis ostendit. Cùm in postremis maris est, loca vt Deus humanæ demorationis excedit. Cùm deducitur manu, non timet. Cùm tenetur dextera Dei, non demutatur aut decidit. Donauit enim illi Deus nomẽ quod est super omne nomẽ, vt in nomine ei' omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorũ: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. *Philip. 2.* In eo enim quod datur ei nomẽ super omne nomen, manu ac potestate. Dei patris in gloria ip-

A sius homo susceptus assumitur. Pennas autẽ ad demutationem terrenorum corporum in spiritualem atque æthercam naturã referri, prophetica autoritas est: cùm ad inopem fidei & bonorum operũ pauperẽ dicitur: Ne extendas te cum sis pauper diuiti, sensu autem tuo abstine. Præparauit enim sibi pennas vt aquila, & reuertetur in domum eius qui præest ei. *Pro. 23.* Pauperem extendentem se inopes diuitis arguit, quod infidelitatis suæ inopiam fidelium exæquet opulẽtiæ. Diues enim non humanis opibus, sed cœlesti thesauro: parat sibi pennas, quibus reuertatur in domum eius qui præest ei. Reuertitur enim vnde decidit, vnde per peccatum primi hominis expulsus est. B Et quis est iste cuius hæc domus est, & qui ei præest? Nẽpe ille qui dixit: Amẽ dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Meminit & alibi dicens: *Luc. 23.* cùm de spiritualium indefessa iam æternitate tractaret, Pennigerabunt tanquam aquilæ: *Esai. 40.* naturam euolandi in cœlum in resurrectionis demutatione sumpturi. Sed hic pénas sumit volaturus, non alienas, non nouas, sed proprietatis vsurpatione præsumptas: quia post passionis voluntariæ sacramentum & naturæ & potestatis pennas ad cœlum se habuerit efferendi. Sequitur etiam idem ordo dictorum, & vtriusque naturæ intelligẽtia, hominis scilicet & Dei sermo decurrit. Ait enim: *Et dixit, forsitan tenebræ conculcabunt me.*) C Vox ista humana esse existimatur, quia videtur quibusdam aut irreligiosis aut imperitis sub illa passionis timiditate trepidare: quasi verò nunc sermo iste timoris alicuius habeat professionem, & non magis susceptæ mortis significauerit voluntatem, nullo eius metu ac terrore prælato. Non enim ait, Tenebræ conculcabunt me: sed ait, Forsitan tenebræ conculcabunt me. Quod fortuitu adiecit: incertum humanæ de se opinionis, qua timere inferos creditus est, irrisit terrorem. Non enim conculcari se certus, idem rursum an conculcetur incertus est. Vt autẽ hoc quod ait, Forsitan tenebræ conculcabunt me, non ad naturæ suæ trepidationem posset intelligi, sed impiæ de se D intelligentiæ significaret incertum: continuò subiecit: *Et nox illuminatio in delicijs meis.*) Quomodo enim conculcatur à tenebris, cui mors illuminatio in deliciis sit futura? Domino itaque passio ista delicię sunt: dum portas æreas confringit, dum vectes ferreos conterit, dum omnem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum quem ad imaginem suam fecerat redimit, dum deliciis paradisi restituit. In his igitur passionis oblectamentis atque deliciis nox ei illuminatio est: & illuminatio ob id, quia tenebræ non obscurabuntur à te, per naturæ vnitatem ad indemutabilem diuinitatis similitudinem. In filio pater est: & operibus ipsis testantibus, quod in eo pater sit confidenter E ait: Nõ obscurabũtur à te, quia ex persona patris dictũ in psalmis meminerimus, Cum ipso sum in tribulatione. Et ipse Dominus in Euangeliis, cum de apostolorum trepidatione loqueretur ait: Ecce venit hora vt dispergatur vnusquisque vestrùm, & me solum relinquatis: sed nõ sum solus, quoniã pater mecũ est. *Ioan. 16.* Siue virtute, qua similia patri potest: siue natura & genere & diuinitate, qua ex Deo nat' est, pater cũ eo est. Cõfidẽter ergo ait, Quia tenebræ nõ obscurabuntur à te. Non enim sentit virtus indemutabilis tenebras, & inferni noctem lux vera non patitur. Sequitur enim: *Et nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumen eius.*) Hoc totũ ad id refertur quod dictũ est à te, Tenebræ non obscurabũtur à te, & nox sicut dies illuminabitur à te, & sicut tenebræ ei', ita & lumen eius à te.

Semel

Semel dictum à te, refertur ad plurima. Ideo autem A in deliciis nox est, quia sicut dies illuminabitur: illuminabitur autem ob id, quia vt tenebræ ita & lumen à Deo sint, potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. Et audiamus illud Euangelicum docens, ita: Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. *Ioan. 1.* Illo potente vt lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumen indefessi luminis comprehendere. Sequitur deinde: *Quia tu domine possedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ. Confitebor tibi quia terribiliter mirificatus sum.)* Tenet etiã nunc ordinẽ significationis vtriusq;, vt se & hominẽ & Deum doceat. Cùm enim possidentur à B Deo renes eius, & à matris vtero suscipitur: corporalis in eo conditio monstratur. In renibus enim voluptatis est causa. Sed cuius renes à Deo possidentur, non exeunt in voluptates corporis incentiuæ lasciuiæ. Et qui ab vtero matris suscipitur, non ad opera seculi à Deo susceptus excedit. Omnis igitur eius voluntas ac labor est patrẽ prædicare, voluntatem patris explere, acceptum à patre calicem bibere. Hæc enim hominis sui quem assumpsit officia sunt. Sed cum ait: Confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum, confessionẽ omnem terribilis de se admirationis ad gloriam diuinæ substantiæ suæ reddit. Mirificatus est enim ob id, quia Deus possedit renes eius, quia à matris vtero susceptus est. Per id enim quod volũtas & operatio Deo C dedita fuit, mirificari terribiliter promeruit. Mirificatus autẽ terridiliter est, dum hora crucis tenebræ sunt, dum tremit terra, dum saxa rumpuntur, dum patent sepulchra, dum mortui resurgunt, dum in eodem corpore ipso conspicitur, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili aditu assistit, dum ad cœlos eleuatur, dum Apostoli gentium linguis loquuntur, dum vmbræ eorum morbis medentur, dum claudis nummum poscẽtibus cursus donatur, dum Eleemosynis inopum mortuus redditur, dum persecutores fiunt prædicatores, dum dissolutis catenis cãtatur in carcere, dum in martyrio à martyre videtur in cœlis: dum postremo in eo quo eleuatus est corpore à dextris Dei sedet, cuius in D gloria & manebat & permanet. Omnem autem eam qua terribiliter mirificatus est dignitatẽ, ad opus eius refert cuius & paruit voluntati, dicens: *Mira opera tua, & anima mea nouit valde.)* Quod enim, inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est. Eadem autem & in Euangeliis ratio seruata est, vt cum ad demõstrationem virtutis suæ dixerit: *Ioan. 5.* Quæcunque pater fecit, eadem & filius facit similiter. Et rursum: Sicut pater viuificat mortuos, sic & filius quos vult viuificat: tamẽ dignitatem operum omnium patri deferens, cùm dicat, Non potest facere filius à se quicquam nisi quod viderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiæ honorem, ei cui omnia meminerat E confitenda subiecit, non sibi adimens quod similia patris posset, sed eum per quem similia posset ostendens. Hæc igitur quibus terribiliter mirificatus est, licet quia potuit virtutis suæ fuerint: tamen patris operibus vniuersa ea detulit dicẽs, Mira opera tua, & anima mea nouit valde. Humanæ infirmitatis vox ista nõ est, vt mira opera Dei se nosse iactet. Soli hoc competit qui ait, *Math. 11.* Nemo nouit patrem nisi filius. Nouit enim non vt cumque, non leuiter: nouit autem valde, per eam fiduciam qua dicit: *Ioan. 10.* Pater in me, & ego in patre. Ideo enim quod ait valde, perfectam scientiam, intimæ cognitionis ostẽdit. Et quia omnia mira opera Dei valde anima ipsius nouit, eruditionem doctrinæ in nos suæ memorat: quia nobis paternæ operationis iam non sint occultata mysteria, dicens: *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto.)* Os Christi ecclesiam esse, & prophetica & apostolica autoritas est. Nam cùm secundum ea quæ in Genesi dicta sunt de Adam atq; Eua apostolus tractaret, ita ait: *Gen. 2.* Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: ad expositionem dicti huius adiecit, dicens: Hoc mysterium magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia: Quod autem per misericordiam Dei patris ecclesiæ hæc occultata non fuerint, ipse Dominus in Euangeliis testatus est, *Math. 11.* cùm ait: Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abscõdisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater quia sic fuit placitum ante te. Ab eo igitur nobis non occultantur quæ facta sunt in occulto. Nobis quidem non occulta sunt, sed seculi, huius prudentibus facta sunt in occulto. Quod autem omnia ecclesiasticæ spei sacramẽta in occulto fuerint, testatur & Apostolus, dicens: Prout potestis intelligere intellectum in sacramento *Ephe. 3.* Christi, quod aliis temporibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius apostolis & prophetis, in spiritu esse gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitationis eius in Christo. *Coloss. 1.* Et iterum: Secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi ad vos ad implendum verbum Dei, sacramẽtum quod absconditum fuit ante secula & generationes, nunc manifestatum est sanctis eius. quibus voluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti Dei inter gentes, quod est Christus in nobis spes gloriæ. Occultum itaque mysterium fuit quod reuelatum est, esse Deo gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitationis eius in Christo. Occultum autem mysterium est, quibus voluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti Dei inter gentes quod est Christus in nobis spes gloriæ: occultum igitur hoc mysterium fuit. Quod esset Christus in nobis, hoc pater reuelauit. Petro enim dictum est, Non caro & sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Reuelatum autem est Christum esse in nobis, in pauperibus, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamẽtis mundi, in ecclesiæ infimis. Infimum est enim ecclesiæ, id est, omni humilitate summissum. Hoc ergo occultum mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis. Non per Apostolum hęc tantum Dominus, sed etiam in hoc eodem psalmo ita loquitur dicens: *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto: & substãtia mea in inferioribus terræ.)* Nõ in inferno sicut superius cùm de passione tractabat: sed in inferioribus terræ, cùm de reuelatis à patre quæ in occulto fuerãt prædicabat. Occultũ autem fuerat quod est Christus in nobis, id est, substantia mea in inferioribus terræ. In inferioribus scilicet omnium humilitatis officiis. Procedit deinde secundum profectum euãgelicum sermo psalmi, cum ait: *Imperfectum tuum viderunt oculi mei, & in libro tuo omnes scribentur: die replebuntur, & nemo in his.)* Atque vt omnia secundum doctrinã cœlestem intelligere possimus, id quod difficultatem affert absoluendum est. Quod enim Latini translatores imperfectum interpretati sunt, id in Græcis libris ἀκατέργαστον scribitur. Nec querimur de translatoribus. Vereor enim ne non aliter significari ab his potuerit. Id autem quod Grecæ est ἀκατέργαστον, significat id quod sine operatione maneat: vt sit id ipsum, cùm factum tamen non sit. Imperfectum autem nobiscum id demonstrat, quod cœptum, nec consummatum sit.

Sed si interius verbi huius virtutem pertractemus, potest non sanè à Græcitatis proprietate esse diuersum. Deo autem soli proprium potest esse vt sit, & infectus sit: quia quod est, non est necessitatis vt fiat: quod autem fit, non est antequam fiat. Sed qui æternus est manet, neque factus est. Hoc ergo imperfectum, & (vt ad intelligentiæ profectum dicere audeamus) inoperatum Dei oculi eius viderũt. Imperfectũ enim tuum viderunt oculi mei. Sed qui tandem oculi? Nunquid spirituales illi quibus Deum patrem solus vnigenitus videt? Sed isti non egent his quæ sequuntur. Et in libro, inquit, tuo omnes scribentur, die replebuntur. & nemo in his. Profectũ indemutabilis illa vnigeniti B Dei natura non expetit. Et qui tandem ei erit profectus, vt omnes oculi eius in libro scribantur, & die repleantur, vt in his nemo sit? Hoc totum contumeliosum & impudens est opinari. Sed quemadmodum os eius, in quo ecclesiæ corpus ostenditur, quæ occulta erant non occultata sunt: ita oculi eius hoc quod imperfectũ Dei est, viderunt. Os autem ad ecclesiam referri (quæ corpus est Christi) superius admonuimus. In corpore verò oculum principalis esse officij ac virtutis, memini dubium est. Et quia oculi potiores cæteris membris sunt, in his Apostolos significari nõ ambigendum est: per quos lumen ecclesiæ & operationis diuina misteria præbentur. Quod Dominus manifestè C in Euangeliis ostendit. Namque cùm Apostolos sal terræ, lumen mundi, & lucernam domus in candelabro ob egregia & conspicabilia (ad comparationis exemplum) fidei suæ opera nuncupasset: rursum vocans eos à terrenis & corruptibilib' thesauris & à seculi lu-

Math. 6. cris, esse oculos corporis dixit ita: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidum: si autem oculus tuus nequã est, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ erunt? Extra corporalem intelligentiam locus iste est, & idcirco spiritualiter intelligẽdus est. Apostoli itaq; qui ecclesiæ, id est, Christi corporis oculi sunt, lucidi D & simplices iubẽtur esse: corpore toto lucido his simplicibus mansuro. Si autem nequam fuerint, toto corpore necessario, tenebroso futuro: nulla scilicet tenebris spes luminis residua, si lumẽ ipsum in tenebris sit.

Sacerdotes negociis seculi ne implicentur. Ex quo, ingẽti periculo sacerdotes, qui ecclesiæ oculi sunt, negociis seculi, curis pecuniæ, & familiarium rerum incremẽtis & conuiuiorum luxibus occupantur. Ecclesiæ enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ipsum auariciæ & lasciuiæ nocte tenebrescat: corpori, est, ecclesiæ, cui per naturam suam tenebræ sunt, quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi luminis inuehentur? Hi ergo oculi eius imperfectum Dei viderunt. Imperfectum autẽ Dei diximus, quod E factum non sit, & maneat: in quo æternitas infectæ diuinitatis ostenditur. Sed audax fortè est, vt initialem

Ioan. 1. illam Dei patris æternitatem visam ab Apostolis asseramus: maximè cùm dictum sit. Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris. Sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus. Dicat ille qui dixit, Qui me videt, videt & patrem nõ ipsum se patrem esse significans. Non enim roganti Philippo vt sibi patrem ostenderet, respondit: Ego pater sum, sed ait: Qui videt me, videt & patrem. Per indifferentis naturæ virtutem, eum de quo quærebatur patrem conspici in sese respondit, & id adhuc absolutius subiecit: Quomodo tu dicis, Ostende nobis patrẽ? Non

Ioan 14. credis mihi, quoniam ego in patre & pater in me est?

A Verba quæ ego loquor vobis, non à me loquor: sed pater qui in me manet ipse facit opera. Credite mihi, quoniã ego in patre & pater in me. Sin autem, vel propter opera ipsa credite. Arguit non intelligentem & adhuc de patre quærentem: & per operũ efficientiam virtutem patris in vnigenito non contuentem. Manet enim pater. Est nanq; genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena natura. Virtute filius est, diuinitate filius est, substãtia filius est, generatione filius est. Opera testãtur, potestates loquuntur per naturæ progeniem in filio patrẽ esse, & per legitimæ originis substantiam filiũ in patre esse. Non dissentit hæc ab vni-

B genito nata generositas, vna ambo sunt, Pater videtur in filio, & videtur non per inuisibilis nobis naturæ cõtemplationem: sed per operũ admirationẽ. Filij enim opera, opera patris sunt, non imbecillo ad efficiẽda ea filio, neq; diuersa virtute naturæ: sed id filio efficiẽte, quicquid is à quo ipse est genitus efficiat. Atque ideo per id quod in maiestate operũ filius contẽplabilis est, pater quoq; videtur in filio. His ergo oculis qui æternitatẽ in filio paternæ virtutis cõtuẽtur, id est apostolis, id precatur, vt in Dei libro scribantur: maneant scilicet in memoriã æternã, pro quibus tali prece in Euã- *Ioan 17.*

gelijs orauit: Pater manifestaui nomẽ tuum hominib', quos dedisti mihi de seculo: tui erãt, & mihi eos dedi-

C sti, & verbum tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quoniã omnia quæ dedisti mihi dedi eis, & ipsi acceperunt & scierunt verè quoniã à te prodij, & crediderunt quoniam tu me misisti. Ego pro his rogo, nõ pro seculo rogo, sed pro his quos dedisti mihi. Pro his ergo orat vt in libro Dei scribantur. Et si fortè ambigãt, cur in libro viuentium scripti sunt: mihi maioris dignitatis videtur esse in libro Dei scribi, quia peccatores de libro viuentiũ delentur, iusti autẽ in libro Dei scri- buntur. Quod vtrunq; sub his dictis significatur: De- *Psal. 68.*

leantur de libro viuentiũ, & cum iustis non scribãtur. Pro resurrectionis enim diuersitate, quia stella à stella differt in gloria, plures in libro viuentiũ erũt. Iusti au-

D tem in libro Dei scribẽtur: quia peccatores non modo cum iustis non scribẽtur, sed ne in libro quidẽ viuentium relinquentur. Sed contuẽdum est qui profectus eorum sit qui in libro Dei scribẽtur. Nempe iste: Die replebũtur, & nemo in his. In quibusdã codicibus ita legimus: Die formabuntur. Nec multũ differt repleri & formari. Formamur enim, vt conformes simus gloriæ corporis Dei. Et apostoli dictum est: Filioli quos

iterũ parturio, donec Christus formetur in vobis. Re- *Gal. 4.*

plemur autẽ secundũ dictum prophetæ: Replebimur *Psal. 64.*

ab vbertate domus tuæ. Die itaq; replebuntur, id est, *Ioan. 1.*

vero lumine. Lux enim Christus est. Erat enim lux vera que illuminat omnẽ hominem venientem in hunc

E mundũ. Non iam ignorantiæ nocte detenti, neq; tenebris huius seculi cæci, sed veritatis luce illuminati & die repleti. Quod autem repletum est, nihil præter id ex quo impletum est recipit. Nox enim in eum qui die repletus est non penetrat, secundum illud Apostoli: Quæ enim participatio est luci ad tenebras? Ne- que sedem Christi accepit spiritus mundi, vt scriptum *2. Cor. 6.*

est: Vos enim non spiritum huius mundi accepistis, sed spiritum qui à Deo est. Neque qui modo mortuus est viuit, sicut Apostolus docet: Viuo enim iam non ego, viuit autem in me Christus. Qui die repletus est, *1. Cor. 2.*

diem tantum in se habet, & ideo ait: Die replebuntur, & nemo in his. Nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt: non pecuniæ æstus, non voluptatum stimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas

non

non inuidiæ aculeus, non conuiciorum furor, non su-
perbiæ amentia, non cætera quæ diaboli sunt arma at-
que virtutes: sed lux vera, sed dies sola qua repleti
sunt. Cæterarum quoque iam rerum effecti sunt inca-
paces. Et dignum planè hi qui sola die pleni sunt testi-
monium sumunt. Sequitur enim: *Mihi autem nimis ho-
norificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est princi-
patus eorum. Dinumerabo eos, & super arenam multiplica-
buntur.)* Quid cum his dictis homini commune, vt eos
qui super arenam multiplicabuntur dinumeraret? Ei
tantum istud competit, cui sine recensione & calculo
innumerabilis muneri cognitio est. Amici autem eius
nimis honorificati sunt. Nimis cùm dicitur, non se- B
cundum Latinitatis consuetudinem intelligẽdum est.
Nimis enim nobiscum id significare solet, quod ne-
cessarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id
quod nostri nimis trãstulerunt, ἄγαν interpretati sunt:
in quo magis valde quàm nimis continetur. Valde er-
go honorificati amici eius sunt. Et amicum quidem
Abraham Deo fuisse cognoscimus. Amicum & Mo-
Ioan. 15. sen lex esse Deo locuta est. Euangelia verò plures iam
Deo amicos esse significãt, Domino dicente: Iam non
dico vos seruos, quia seruus nescit quid velit dominus
eius: sed vos dico amicos, quoniam perstitistis mecum
in omnibus tentationibus. Hos igitur quos nunc ami-
cos nuncupat, vt superius ostendimus, & à patre sibi C
datos, & patris esse confessus est, secundum id quod
ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea: amicos patris
esse eos dicit. Nõ solum autem ipsi honorificati sunt,
sed etiam principatus eorum confortati sunt. Ipsi qui-
dem honorificantur cum amici sunt, cum die pleni
sunt, cum in his nemo est. Sed principatus eorum cõ-
fortantur, ecclesiæ scilicet ab ipsis cœptæ, ab his prin-
cipia sumentes: quæ super terram toto in orbe funda-
tæ fortibus principiis constiterint. Et vt ad ecclesiæ
populos referri istud necessario intelligeretur, adiecit:
Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.
Nunquid numerus eorum incertus est, qui in libro
Dei scribuntur? Ergo nulla est difficultas in numero, D
quorum veritas maneat in scripto. Sed id quod dictũ
Gen. 22. est: Super arenam multiplicabuntur, non ad homines
tantum existimauerunt, quod Abrahæ dictum esset:
Et erit semen tuum sicut arena maris. Vt quia Abra-
hæ semen, sicut arena maris est: ad id quod super are-
nam multiplicabuntur amicis Dei, multitudo angeli-
cæ numerositatis accedat. Non enim aliter sibi con-
uenire sicut arena maris & super arenam maris puta-
uerunt: nisi hominum multitudini connumeraretur
copia angelorum. Sed nos vniuscuiusque sensui non
contraimus. Quid autem secundum donum spiritua-
lis gratiæ senserimus, sine cuiusquam contumelia tra-
ctabimus. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi E
Gen. 13. accipimus. Vnam Ismahelis generationem, Deo di-
cente: Quia omnem terram quam tu vides tibi dabo
eam, & semini tuo in æternum, & faciam semen tuum
tanquam arenam maris. Si potest quis enumerare are-
Gen. 22. nam maris, ita & semen tuum dinumerabitur. Nato
verò Isaac, & in holocaustum quantum ad Abraham
spectat oblato, hæc sequens repromissio fuit: Nisi be-
nedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplica-
bo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ
est ad oram maris. Et si secũdum Apostolum hæc duo
testamenta sunt, vnũ secundũ Ismahelem in seruitutẽ
generãs, aliud secundũ Isaac in libertatẽ matris nostræ
Hierusalẽ quæ in cœlis est educẽs: tum necesse est se-
minum in stellis & in arenis numerositas prædicetur.

A Ergo amici Dei super arenam maris dinumerantur.
Quis enim ambigat secundũ ecclesiã toto in orbe nu-
merosam multitudinẽ gentis Iudææ copia in Christo
credentiũ præueniri? Atque ideo super arenam multi-
plicabuntur: quia copiosiores his erunt, qui ex legis
impio populo terreni & aridi significantur in arenis.
Hinc sequitur: *Surrexi & adhuc tecũ sum.)* Surrexi,
ad resurrectionis gloriam spectat. Sed secundum præ-
scientiam Dei id quod futurum est tanquam præteri-
tum loquitur, ob scientiam atque virtutem qua quæ
futura sunt facta sunt: vt etiam nosmetipsi facta esse
existimamus, quæ futura esse confidimus. Id autem,
B Et adhuc tecum sum, nondũ temporis esse significat
vt resurgat, quia nondum tempus sit passionis, cum se
adhuc esse cum Deo profiteatur. Ipse enim ait: A Deo Ioan. 16.
exiui & veni. Adhuc ergo tecũ sum, quia nondum tẽ-
poris est, vt ante veniam, & veniam in mundum, vt
quæ prophetata sunt expleamus. Quod autem ait: *Si
occidas Deus peccatorem:)* Nunquid qui venit saluare
quod perierat & peccatorem redimere, peccatorem
precatur occidi? Absit vt velit occidi. Sed peccator
occiditur, cùm seculo moritur: cùm Christo com- 1. Cor. 15.
moritur, vt viuat in Christo. Beatus Apostolus ait: Gal. 2.
Quotidie morimur. Et rursum: Mortuus sum legi
vt viuam Christo. Morimur autem ait, quando in no-
C his per fidem perempta peccata moriũtur. Audiamus
adhuc quomodo Deus peccatores occidit, per id quod Col. 3.
dicitur: Mortificate ergo membra vestra super terrã,
fornicationem, immundiciam, libidinem, concupis-
centiam malam & auariciam. Sic peccator occiditur:
cùm in generationem vitæ spiritualis viciorum omniũ
& peccatorum morte renouatur. Sequitur deinde:
*Viri sanguinum declinate à me. Quoniam dices in cogitatio-
ne accipient in vanitatem ciuitates suas.)* Latina translatio
dum virtutẽ dicti ignorat, magnam intulit obscurita-
tem, non discernans ambigui sermonis proprietatem.
Quod enim nobiscum scribitur: Quoniam dices in
cogitatione, cum Græcis hoc modo est, ὅτι ἐρεῖς εἰς δια-
D λογισμόν, & illud ἐρεῖς pronunciatione distingui-
tur, vt aut dicis intelligatur, aut contentio: vtrunque
enim sub iisdem verbis significatur hoc dicto. Sed hi
qui Hebraici sermonis scientiam consecuti sunt non
dicis, sed contentiones in eo quod ἐρεῖς translatum est
prodiderunt. Et sanè id ita esse ratio & intelligentia
monstrabit: Viri, inquit, sanguinum declinate à me.
Memini in Ezechiele dictum æquè reos sanguinis fu- Ezech. 3.
turos, quorum adulanti silentio plures in interitum in-
cidissent, ita: Fili hominis speculatorem dedi te do-
mui Israel, & audies ex ore meo verbum, & commi-
naberis. & si non distinxisti, neque locutus es, vt di-
stingueres iniquo, vt se auerteret ab itineribus suis &
E viueret: iniquus ille in iniquitate sua moritur, sed san-
guinem eius de manu tua requiram. Inuenio & aliud
sanguinem de quo dictum est: Virum sanguinum & Psal. 5.
dolosum abominabitur Dominus. Vt igitur viri san-
guinum sunt, quorum adulans doctrina est: ita & viri
sanguinum sunt, quorum dolosa est doctrina. Dolosa
autem doctrina est hæreticorũ: sub nomine Dei blas-
phema, sub prætextu religionis impia, sub veritatis
specie fallax. Quorum in animo & cogitatione solum
contentionis studium persistit, nihil ad salutem homi-
num laborãt, nihil ad spem acquirunt, nihil pacificum
cogitantes. Vt omnibus his in contentionibus labor
sit, & pugnam meditentur, isti infelices animas extin-
guunt, & in vanũ ecclesias sibi congregant: quas ciui-
tates Dei secundũ propheticam euangelicamque cõ-

ſuetudinem nuncupari frequens & plurima autoritas eſt. Hoc ergo ſignificatur his dictis: Viri ſanguinũ declinate à me, quia contẽtiones in cogitatione, accipiẽt in vanum ciuitates ſuas. Viri ſanguinum ſunt, & deperditarum animarum reatum declinare iubẽtur, quia contentiones in cogitatione ſunt. Hi in vanum ciuitates Dei accipient, infructuoſarum eccleſiarum cœtus per ſchiſmatum diſſidia reddẽtes. Sed planè quia pax & iuſtitia & ueritas eſt, affectum in eos ſuum oſtẽdit, dicens: *Nonne odientes te ô Domine odiui, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti ſunt mihi.)* Eſt religioſum odium, quotiens is nobis odio eſt qui Deum odit. Inimicos quidem noſtros amare præcipimur: ſed noſtros, non & Dei. Nam iuxta Deum, & patrem, & matrem, & coniugem, & filios, & fratres odiſſe deuotum eſt. Odit ergo odiẽtes Deũ & inimicorum odio tabeſcit, & odit odio perfecto, & inimici ſibi facti ſunt. Non enim filius diuerſus à patre eſt, vt non alterius inimicus vtriuſque fiat inimicus. Concludit deinde libertatis ſuæ fiduciam. Simulque vt ea quæ per præſentiam tanquam geſta memorauerat nunc ad demonſtrationem temporis gerenda mõſtraret, dixit: *Proba me Deus & ſcito cor meum interroga me et ſcito ſemitas meas. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt, & deduc me in vitam æternã.)* Humanæ naturæ fiducia iſta non eſt vt probari ſe velit, vt ſciri cor ſuum poſtulet, vt cognoſci ſemitas ſuas expectet, vt inſpici non metuat ſi via iniquitatis in ſe ſit, vt per hanc cognitionem in æternam vitam deducatur. Vox iſta eius tantum poteſt eſſe qui dixit: Ecce venit princeps huius
Ioan 14. mundi, & non inuenit in me quicquam. Solus enim extra peccatum eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Pſalmus CXXXIX.

ERipe me Domine ab homine malo, à viro iniquo libera me. Quia cogitauerunt maliciam in corde, tota die conſtituebant prælia, & reliqua.) Cœptus eſt pſalmus ex perſona hominis inter multas infeſtationes inimicorum anxij, aduerſus quem multæ inſidiæ & doli plures ſint, & conuenire hæc omnia in perſonam huius prophetæ Dauid videntur, cuius vita infeſtata vndique & plena ſemper periculis fuit. Saul eum in deſerto, illum in vrbibus bello ac dolis ſequebatur, perſequente quoque filio ipſius Abeſſalon, & multa aduerſus regnum vitamque eius moliente & audente: multis præterea aliis & domeſticis & extraneis inſidiis ſubiectus ſemper fuit. Sed nihil ſpeciale ex his omnibus in pſalmo continetur, vt proprie eius oratio eſſe credatur. Generalis autem fortè et ex ſpiritu prophetiæ pſalmus eſſe noſcitur, vnumquẽque noſtrúm per orationis exemplum cum in mediis infeſtãtium in nos odiis iactemur erudiens, quali Deũ prece oporteat deprecari. Sed contuenti mihi penitus quaſdam virtutes proprietateſque verborum, quæ vltra humani ſermonis cõſuetudinem altius neſcio quid & ſublimius eloquuntur: eius potius hominis in quo ex partu virginis ad ſacramentum humanæ ſalutis vnigenitus Dei filius natus eſt, repertus eſt pſalmus iſte intelligi oportere. Secundum enim eam quæ in ſe fuit generis prius naturam, Dei videlicet atque hominis, non modo in Euangeliis, ſed etiam in prophetis, ita coaptatis ad vtrumque dictis locutus eſt: vt dum diuinitatis ſuæ impaſſibilem atque immutabilem virtutem docet infirmitatem quoque naturæ non taceret. Ru-

A ſumque cùm ex ſuſceptione carnis infirmitatis in eo ſermo eſſet, præconium quoque mox non infirmandæ ex aliquo diuinitatis adſiſteret. Quod enim Deus eſt, naturæ ſuæ eſt. Quod autẽ homo fuit, naturæ noſtræ aſſumptio eſt. Loquitur itaque in pſalmo ex infirmitatis noſtræ quam aſſumpſit affectu: cùm traditorem ſuum nouit, cùm conſilia aduerſus ſe inita proſpicit, cum quæſtionum prælia & obtrectationum venena perpetitur, cùm tentationum ſcandala & verborum laqueos euitat, cùm patri cõfitetur, cùm ad eum orat, cùm ei omnis virtus ab eo eſt cùm licet ex infirmitate corporis anxius ſit, non ſolum tamen ſe reliquendum in die paſſionis meminerit. Hæc igitur omnia ex per-
B ſona eius in pſalmo contineri docentur: atque ita, vt in his quæ naturæ humanæ ſocietas permittit, perſonæ etiam noſtræ ex aliquo intelligi poſſit oratio. Hoc enim quod ita cœptum eſt, Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo libera me, ad communem quoque credentium omnium precem pertinet. Omnes enim inſidiæ quaſcunque nobis ſpirituales nequitiæ prætendunt, maximè per homines aptantur: & occaſiones vitiis noſtris alienæ naturæ peruerſitas ſubminiſtrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates aduerſantium & inſidiantium nobis terror impellit. In libidinem facultas ſe in id præbentis loci inuitat. Oculus enim meretricis, laqueus peccatoris eſt. Ora-
C mus ergo in his malis poſiti dicentes: Eripe me Domine ex homine malo, à viro iniquo libera me.

Sed propria hæc eſſe oratio Domini ex conſequenti docetur, cùm ait: Qui cogitauerunt mala in corde. Cogitationes cordis noſſe non noſtrum eſt, ſed eius de quo dictum eſt. Scrutans corda & renes Deus. Eius *Pſal. 7.* quoque qui dixit ſciẽs cogitationes eorum, Quid co- *Matth. 9.* gitatis mala in cordibus veſtris? Ille occultos omnes malignorum cordium ſenſus impenetrabiles atque inuios aditus obeunte natura virtutis ſuę contuetur. Sed qui eripi ſe de homine vno malo & iniquo deprecatus eſt, in quo ſignificare traditorẽ ſuum exiſtimatur: iam de plurimis mala in corde cogitantibus loquitur, di-
D cens: *Qui cogitauerunt malicias in corde, tota die cõſtituebant prælia. Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenũ aſpidum ſub labiis eorum.)* Non omni die aduerſum Dauid armis certatum eſt, neque ſemper inſtructa ſunt prælia. Aduerſum autem Dominum ſecundum Euãgelicas narrationes eius nullũ tẽpus vacuũ fuiſſe ab inſectantiũ odiis inuenimus. Paraliticũ ſanat: mox de eo ob illicitam, vt putabãt, peccati indulgentiã venenato ore diſſeritur. Aridam manũ reformat, ſtatim violatæ legis reatus aſcribitur. Dæmoniacos curat, continuò per Beelzebub dæmonum principẽ hæc perficere arguitur. Nihil eſt quod non ei plenũ ſemper inſidiis ſit, quod non vipereæ linguæ veneno obiectũ ſit. Noſtra
E quoque omnium vita, maximeque eorum qui religioni ſtudẽt, qui aduerſantiũ virtutum ſuſtinẽt bella, atq; obtrectationũ venenata iacula ſuſcipiunt, fraudulentæ blandiloquentiæ veneno appetitur. Et hæc omnia per homines, in quibus ſpirituales nequitiæ operantur, inſiſtunt. Scriptũ eſt enim: Excitauit Dominus Satanam Salomoni, Ader Idumæum: & aduerſatus eſt Ader non vt homo, ſed vt Satanas Salomoni omnibus diebus vitæ eius. Et Salomoni quidem quia meruit, *3. Reg. 11.* Ader in Satanan à Deo eſt excitatus: ſed per iſtiuſmodi homines hęc multimoda infeſtantiũ in nos odia deſæuiunt, inimicæque virtutes horũ miniſterio graſſantur. Interceſſio autem diapſalmatis attuliſſe videtur, aut perſonæ, aut ſenſus demutationẽ. Fit autẽ repe-

titio

titio orationis eiusdem, ita tamen vt absolutius ea quæ in confusum ante adiecta sunt recēseantur: & quæ superius fuerat de verbis, nunc sit querela de factis: *Custodi me Domine de manu peccatoris, ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos.*) Ab vno tantum cœpta deprecatio refertur ad plures: vt significaret & in vno traditorē, & in plurib⁹ popul⁹ nosceretur. Et vni quidem, & nunc & superius maliciam & peccatum, & iniquitatē exprobrat: in plurimis verò cogitatas supplantationes, absconsos laqueos, extensas funium captiones, & continuata semitis scandala arguit, dicens: *Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueum mihi: Et funes extenderunt in muscipulam pedibus meis, continuata semitis scandala posuerunt mihi.*) Cogitauerunt enim synagogæ principes supplātare gressus eius: cū post depulsam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cùm ob receptos oculos cæco illi à natiuitate maledicunt, cùm taceri de eo decernunt, cùm mortem confessoribus eius denunciant. Egregium itaque diuinarum operationum suarum gressum atque cursum, istiusmodi rebus supplantare cogitauerunt. Absconderunt autem laqueos superbi: cùm Sadducæi fraudulentiam simulatæ de resurrectione interrogationis occultant, cum responsionis laqueum captioso sermone prætendunt. Superbi: cum admisceri peccatoribus dedignantur, cùm cōuiuia publicanorum ei qui peccatorum est remissor exprobrant. Funes etiam extenderunt in muscipulā pedibus eius: cùm tributum poscitur, cùm de dando Cæsari tributo interrogatur. Absconsus autem superius laqueus fuit, nunc autem funes extensi sunt. Validior hic interrogationis laqueus esse noscitur in funibus: cum per extensum interrogationis laqueum, copiosæ ab eo professionis responsio aduersus nomen Cæsaris quæreretur. Continuantes autem semitę scandala posuerunt ei: cùm de mandatis legis interrogaretur, cùm diues legi vtpote satisfaciens, quid sibi adhuc desit requirit, cùm apud eum de repudij cōditione tractatur. Hæc enim interrogationum scandala viæ suæ doctrinæque legis continuata statuerunt: vt sub specie ac earum familiaritate quæ in lege scriptæ sunt quæstionū, hæc ei vbique continuantium semitæ interrogationū & responsionum scandala ponerentur. Nobis autem meminimus vitæque nostræ vbique funes, vbiq; scandala, vbiq; laqueos occurrere: nihilq; esse vbi nō prætentę uobis semper insidiæ sint. Et difficile est nūc laqueo ventrē absoluere: quia cōfusio illis est, quorum Deus vēter est. Rarum etiam est nunc à laqueo oculū liberare: quia qui ad cōcupiscentiā vidit, iam mœchatus in corde est. Arduum quoq; est linguā laqueo eximere: de omni enim ocioso verbo in die iudicij erit ratio reddenda. Maximi etiam laboris est cor à laqueo referre: malæ enim cogitationes de corde exeunt. Hi omnibus nobis laquei vbique prætenti sunt: & orandus est Dominus, vt ab his omnibus laqueis fidei nostræ pennis & spiritus euolemus. Dehinc sequitur: *Dixi Domino, Deus meus es tu, exaudi Domine vocem orationis meæ. Domine virtus salutis meæ obumbrasti super caput meum in die belli. Ne tradas Domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt aduersum me, non tradas me Domine, ne vnquam exaltentur.*) Et hic intercedens diapsalma videtur aliquam demutationē attulisse, & non exiguam quidē. Namq; cùm superius de cogitata supplantatione, de absconditis laqueis, de extensis muscipulis, de scandalis positis sermo omnis fuisset: nūc ad Deum refertur oratio. Dixi Domino, Deus meus es tu. Nō leuis atque exiguæ fiduciæ est Domino dixisse, Deus meus es tu. Loqui istud mens libidinosa, auara, insolens, ebria, fideliter non potest. Renunciandum his omnibus, & à seruitute eorum ac famulatu desinendū est: vt ab his desinentes dicere audeamus: Dixi Domino, Deus meus es tu. Et hæc quidem personæ nostræ quam in quānū fas est psalmo admiscemus, ita coaptata sunt. Sed & Domino quoq; vsitatum & frequēs & propriū est, vt diximus: Dixi Domino, Deus meus es tu. Nunquam confessionis huius honorem negauit, vt & Dominū confiteretur, & Deum, dicens: Confiteor *Matth. 11.* tibi pater Domine cœli & terræ. Et rursum: Ad Deū meum & Deū vestrū. Oratio quoque ei ad Deū semper omnis fuit. Lazarum suscitaturus ōrat, panes & pisces bene dicturus ipso ad cœlum aspectu precatur, calicem bibiturus pernox orat. Per confessionem itaque Domini & Dei sui, sequitur: Inaudi Domine vocem orationis meæ. Honoris cōfessio præcessit, cùm Dominum suū & Deum dicit. Exaudiendæ aūt orationis precatio consequitur cū se orat audiri. Sed in eo quod sequitur, Domine virtus salutis meæ, non cōmunis est fiducia & professio. Non enim ait, salus virtutis meæ. Humani nanq; voti res ista est, vt virtuti nostræ salutē precemur, vt sanitas his in quibus valemus à Deo sit. Hæc autem econtrario precatio est: vt nō virtutis suæ salus, sed salutis suæ virtus à Deo sit. Qui saluti virtutem precatur, iam de salute non ambigit: & certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. Sed & quod assumpsit infirmo vt virtus præstetur, orat, per corpus quod Dominus in se gerebat. Quod tametsi secūdum nos morti deditum erat, non tamen erat obnoxiū corruptioni: ipso per prophetam loquente: Quoniam nō *Psal. 15.* derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Non est igitur de salute naturæ huius in se infirmæ incertus: solam à Deo virtutem eius, quæ in se sit salutis orat. Et orat per hāc confidētiam qua ait: Obumbrasti super caput meum in die belli. Si ex persona cuiusque hominis psalmus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa conuenient: vt cùm dictum sit, Eripe me Domine ab homine malo, & custodi me de manu peccatoris Domine, nunc rursum securus de omnibus dicat: Obumbrasti super caput meum in die belli? & cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate? Hoc autem totum dici ab eo ex ratione poterit: qui gerens hominis Deique naturam, habeat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conscientia diuinitatis fiduciam securitatis. Scit autem se in die gloriosi illius belli quo mortem perimet, quo diabolū vincet, quo omnes potestates inimicas triūpho crucis suæ configet, obumbratum protectūmque iri.

Nanque cum ex persona Dei patris dictum de eo ante fuerit, Cum ipso sum in tribulatione, & rursum, *Psal. 88.* Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum, nihil proficiet inimicus in eo, & fili⁹ iniquitatis non adijciet noceri ei: quid profecit inimicus Iudam ad voluntatem traditionis inspirans? Permissum corpus passioni est, sed permissi sibi corporis dominata mors non fuit. Sanctus enim non vidit corruptionem. Et iniquitatis filius cum eum traderet, ad nocēdum ei quid adiecit? Non modo in vitam corpus redijt ex morte: sed etiam ad diuinitatis gloriam natura corruptionis absorpta est. Securus itaq; & cōfidens obumbratum se esse in die belli, etiam hoc precatur, Ne tradas Domine è desiderio meo peccatori. Qui *Ioan 6.* ait: Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatē

eius qui me misit, susceptum opus etiam pro obedientiæ obsequela festinat implere: sed ita, vt meminerim' esse in eo voluntatis officium. Vult nanque quæ pater voluit. Id enim quod ait: Non veni volũtatem meam facere, sed voluntatem eius qui misit me, cum à quo est missus, cuíque obedit ostendit: non tamen sibi detrahit voluntatem. Omnia ergo quæcunque patri placita sunt, consummare optat, & vniuersa quecunque sibi in passione desideria sunt, exequi properat: ne quid ex his sit, quod præueniens peccator impediat. Desiderio desiderauit cum discipulis pascha manducare, *Luc. 22.* festinato paschæ cœnam peregit. Desiderauit calicem passionis bibere, dicens: Calicem quẽ pater meus mihi dedit, non bibam illum? Quærentibus se, vltro his qui ad comprehendendum eum venerant, & interrogantibus quis Iesus esset, ingessit. Scit sibi aceti poculum esse potandum, hoc vt bibat, postulat: magnum in eo cum bibisset, voluntatis suæ fructum capiens, ait: Cõsummatum est. Quo in verbo, desiderabilis voti gratulatio continetur. Liberari animam suam à framea in psalmis frequenter orauerat, os non comminuendum significauerat, sortitu vestem suam obtinendam denũciauerat. Hæc omnia quæ desiderij sui sint ad prophetiæ fidem, vt impleantur orat: ne quid ex his peccatori sit potestatis, ne pascha præueniat quæ desiderio desideratur, ne calicẽ passionis ingerere non audeat. Nam ad primam Domini respõsionem peccator omnis qui ad comprehendendum venerat, procidit: ne acetum quod potandum est non præsto sit: ne antequam spiritum amittat, lancea miles latus fodiat: ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio: ne quid ex prophetia minus fiat: ne aliquid peccatori ex desiderijs suis tradatur, sed in se omnia quæ & desiderata sibi, & prophetata sunt, impleantur. Orat autem de his, non quod implenda non essent, sed vt de se prophetata intelligi possint. Cogitauerunt, inquit, aduersum me, non derelinquas me ne quando exaltentur. Multa aduersus eũ cogitata sunt: sed maximè illud, vt pecunia militibus collata, fama ab his furati corporis vẽderetur. Sed eo in corpore rursus adstante, inanis hæc impiæ cognitionis meditatio fuit. Nec relictus peccatoribus exaltandi se locus vllus est. Impletur prophetia, pendet in ligno vita eorum, aceto ac felle potatur, anima eius à framea liberatur, os non conteritur, sors super vestem mittitur, nihil è desiderijs vnigeniti filij Dei peccatori traditur, tertia die resurrexit, nõ relinquitur in inferno, nec corruptionem sanctus videt: & omnia quæ geruntur in Domino, ad confundendas & consternandas impiorum cogitationes habent in se & rerum præsentium admirabilem efficientiam, & prophetiæ indemutabilem veritatem. Dehinc sequitur: *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones, in ignem deijcies eos, in miserijs nõ subsistent.)* Post superiorem sermonem, in quo omnis oratio ad Deum, de se nunc etiam interuentu diapsalmatis demutauit ordinem sensus. Retulit enim peccatorum iustissimam pœnam, quos primum ipsum illud circuitus sui caput, deinde labor labiorum suorum, & omne maledictionis opus operiet. Vt enim omnibus sanctis caput Christus est, ita omnibus iniquis caput diabolus est. Testatur autem frequenter impiorũ erga se circuitus Dominus, cùm ait: Circundederũt me gemitus mortis. *Psal. 17.* Et rursum: Tauri pingues obsederũt me. *Psal. 21.* Et iterum: Circundantes circundederunt me. *Psal. 117.* Et statim: Circundederunt me sicut apes. Quod autẽ principe diabolo hæc gesta sunt, testantur Euangelia, cùm *Ioan 13.* *Luc. 23.* dicunt: Et immisit se diabolus in cor Iudæ, vt traderet eum. Laboratum est autem multa voce populi, cùm clamatum est: Crucifige, crucifige. Operiet igitur eos caput circuitus & labor labiorum eorum: vt cùm alij immortalitatis gloriam induantur, illi impietatis suæ pudore & damnatione diaboli operiantur. Et quæ ea damnatio esset qua operientur, adiecit: Cadent super eos carbones ignis, super terram deijcies eos, in miserijs non subsistent. Hæc impiorum operimenta sunt, hæc irreligiosorum æterna vestis est: vt aduersus decidentes carbones & ingruentes miserias non subsistentes, tali cum ipso circuitus sui capite & labore labiorũ damnationis suæ onere deprimantur. Tenuit autem etiam nunc eum ordinẽ, quo in superioribus vsus est, vt cum in pluribus populum ostẽdat, nunc in vno Iudam significare videatur, dicens: *Vir linguosus non dirigetur super terram, virum iniustum mala capient in interitu.)* In linguoso anceps & dubium & fallax os proditoris ostenditur: qui sero criminis sui scelere comperto, laqueo se vita & fide profugus suspendit. Nihil enim directum in eo, nihil simplex, nihil absolutũ fuit. Fur antea, dehinc proditor: postremo ipse indignus vltor. Nunc mulierem effuso in caput Domini vnguento, damni inutilis arguens, nunc Iudæis omnes Domini aditus & egressus nuncians, nunc de precio iusti sanguinis paciscens. Linguosus semper in verbis, vt in eũ prophetæ dictum competenter aptetur: De multiloquio non effugies peccatum. *Prouer. 10.* Hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in vitam est, neque rectum fidei iter tenuit: sed, vt dignum est, mala eum in interitu ceperũt. Impius in Deum cùm fuisset, postea in semet quoque ipsum impius mansit. Fur pecuniæ, venditor sanguinis iusti, proditor Dei, & quantum in se est, parricida: nec vitæ veniam potuit habere, nec mortis. Non nescius itaque huius vindictæ suæ vnigenitus Deus est. Ait enim: *Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.)* Pauper Dominus secundum hominem est. Pauperauit enim se secũdum Apostolum, vt nos locupletaremur, cùm in seculi rebus nihil nisi corpus fuit. Huius enim salutis causa nasci inops voluit ex virgine: non pecuniam, nõ agrũ, non pecus, cœlorum Dominus elegit. Pauper ergo in homine tantum suo fuit. Sed non solũ iudiciũ inopis, sed & vindictam pauperum Dominus faciet. Iudiciũ inopis referri ad damnationem eorum, qui iniusti in Dominum extiterunt, oportet. Cõuenit enim eos secundum iudicium, non secundum vindictam iudicari. Inferioris naturæ est, qui debeat vindicari. Vindicantur cæteri pauperes, id est, qui Dominũ exemplo passionis sequuti sunt, qui ex contemptu seculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo iudicium inopis: cùm ob passionem Domini impij iudicãtur. Pauperes verò vindicantur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat, vindictam in impios postulans: qui quotidie in gloria martyrij manentes, Dei nomini confitentur. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: *Attamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cũ facie tua.)* Iustorum confessio potest etiã corporalis videri: quia plures in carne adhuc licet positi, Dei nomini confitentur. Recti autem habitantes cum facie Dei, nihil in se corporale retinere intelliguntur. Natura enim carnis Dei non patitur aspectum, ipso dicẽte, Nemo videbit hominum faciem meam, & viuet. Hoc iam cœlestium est, & transformatorum, & terrenam corruptionẽ cœlesti incorruptione mutantium: *Exod. 33.* quos iam diuinitatis honore claros conregnaturos ipsi

Deo

Deo patri tradet in regnum Dominus noster Iesus A Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXL.

D*Omine clamaui ad te exaudi me, intende voci orationis meæ, cū clamauero ad te, & reliqua.)* Omnium sanctorum fidelis oratio, clamor est Deo. Fidei enim ad eum, non vocis clamore clamatur. Moses instante Ægyptiorum rege, mœstus stabat in littore: sed tacente licet eo, excelsæ *Exod. 14.* mentis fidelem orationem Dominus audiuit, dicens: *Gen. 4.* Quid proclamas ad me? Martyrum quoque sanguis B voce corporis caret, sed indignitas necis eorum Deo clamor est, ipso Domino de Abel ad Cain dicēte: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Sic & sub ara Dei, martyrum animę proclamare scribuntur, magna voce *Apo. 6.* dicentes: Quousque Dominus sanctus & verus nō iudicas, & vindicas sanguinem nostrum de habitātibus in terra? Si igitur non humilia, nec terrena, nec corporalia fidei spiritu oremus: tacens licet oratio nostra, Deo clamor est. Atque ideo propheta totus ad Deum spiritu orationi intentus, ita cœpit: *Domine clamaui ad te, exaudi me,)* Et vt clamorem istum non vocis, sed fidei doceret esse, adiecit: *Intende voci orationis meæ dum clamabo ad te.)* Clamor etiam inuitis nobis penetrat in C auditum, ac se sponte in aures nostras vinitente vocis immittit. Sed quia propheta non tali clamore clamat, orat vt clamante se Deus in vocem orationis intēdat. Per id namque quod intenditur, fidei inspectio est, nō clamoris auditio. Id enim quod interius est intēditur. Cæterum clamorem intendi non necesse est, per semetipsum omnem sensum aurium occupantē. Dehinc sequitur: *Domine dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.)* Quorum pura & recta & synceris oratio est, hi dicere poterunt: Dirigatur oratio mea. Cæterum si externarum cogitationum interuentu deprauabitur, non dirigetur. Sed quod ait, Dirigatur vt incensum: intelligendum est quid sibi velit comparatio D proposita incensi. Et primum natura incensi ea est, vt in altum se de humilibus extollat: spirans optime, & sese nobis in sensum suaueolentiæ immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis componitur, stacte, onyche, galbano, thure: quæ omnia hæc in forma orationum fide- *Apoc. 5.* lium constituta esse, beati Ioannis Apocalypsis ostendit, cùm ait: Et illi quidē vigintiquatuor seniores prociderunt ante agnum, habentes quisque citharam & phialas aureas plenas odorib⁹: quæ sunt orationes sanctorum. Quatuor autem genera orationum Aposto- *1. Tim. 2.* lus esse significat, ad Timotheū scribens: Exoro ergo primo omniū fieri precatiōes, orationes, postulationes gratiarū actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, E magnificēti ę Dei est orari, fidei est postulare, cōfessionis & laudis est gratulari. Et fortè quatuor illa genera odorum ad vnum thymiama ex partibus subtilissimis comparata, singulis quoque generibus poterunt consummandæ orationis aptari. Quanquam speciem quoque quatuor elementorum, horum quatuor odorum natura & species significare videatur. Vt thus, quod pellucidum est, spiritui comparetur, stacte verò aquis, galbanum & onyx, terræ & igni: vt per hæc omnium quæ in cœlo, & infra cœlum, & in terra, & in aquis sint, placita Deo incensi modo hæc offeratur laudis oratio. Sed hæc his quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus: nobis sufficit prophetica atque Apostolica autoritas, quæ & incensum orationes esse significat, & orationes deprecatur dirigi vt incensum. Sed qui deprecatus est orationē suam dirigi vt incensum, etiam illud post hæc ait: *Alleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.)* Plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari: vt cùm Moses eleuatis manibus stare præceptus est, populo in alleuatione & demissione manuum suarum vel victore, vel victo. Apo- *Ibidem.* stolus quoque orantes iubet eleuare manus puras. Et cùm ait: Sine ira & contentione: non habitum orandi constituit, sed præscriptum diuinæ operationis adiecit. Denique Dominus per Esaiam prophetam oratio- *Esa. 1.* nes impiorum improbans, ita loquutus est: Si extendatis manus, auertam oculos meos à vobis. Non vtiq; si eleuetis, sed si extendatis manus: quia habitus orandi in manibus extendendis est: perfecti autem operis efficientia est in eleuandis: Manuum ergo eleuatio, sacrificium vespertinum est. Non enim sanguine & holocaustis nos, in quos consummatio seculorum deuenit, sacrificamus Deo. Sed quod sacrificium vespertinum placitum sit, audiamus Dominum in Euangelijs dicentem: Venite benedicti patris mei, possidete *Math. 25.* præparatum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & suscepistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere fui, & liberastis me. Et respondentibus illis quod nunquam his officijs humanæ necessitatis eguisset, dicet: Amen dico vobis, quamdiu fecistis vni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. Hoc sacrificium vespertinum, id est, temporum nouissimorum est. In hoc manus eleuandæ sunt: quia istiusmodi orationibus, iam ab initio mundi benedictis Dei, regni cœlestis præparata possessio est.

Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda est vt incensum, & præter eleuationem manuum, in qua sacrificium vespertinum est, & aliud sibi adhue opus consummandæ *Ibid. 12.* in se iustificationis optandū: dicti scilicet huius Euangelici memor, Ex verbis tuis iustificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis. Recolens quoque de omni se verbo ocioso rationem in die iudicij redditurum, necessario deprecatus est, dicens: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.)* Non leuem custodiam ori orat apponi, ostium scilicet circumstantiæ: vt custodia illa non obseruatio sit aliqua, sed claustrum. Periculosus enim linguæ & promptissimus lapsus est: & ex ea maledictum, mendacium, periuriū, obtrectatio, motu facili, & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circumstantiæ ostium. In eo enim libro, qui nobiscum Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atque Hebræos sapientia Sirac habetur, ita *Eccle. 28.* monemur: Ecce circumualla possessionem tuam spinis, argentum & aurum tuum constitue, & ori tuo fac ostium & seram, & verbis tuis iugum & mensuram. Ostium & seram ori iussit apponi, ne verbis esset facilis egressus. Iisdem autem verbis iugum mensurámq; constituit: vt rationis iugo subdita, librata per mensuram moderatione penderent. Tendit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem.

Namque post fidei clamorem, post orationem, post opera, post ostium oris, consummari se quoque officio cordis orat, dicens: *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem.)* Cùm ex innocentiæ ac iustitiæ studijs in vitiosam voluntatem decidimus,

tum cor nostrum in mala verba declinat: non vt peccatum excusemus, omne enim peccatum inexcusabile est, sed vt excusationes excusemus. Crimen enim cædis atque adulterij, & talium cæterorum per naturam atque indignitatem facti inexcusabile est. Sed qui in eo deprehensus erit, non dicet, adulterium aut cædes nō habet crimen: sed dicet, mulier importuna, incontinens, adblandiens pellexit, & in voluntatem coegit. Vel alius ille dicet, conuicijs mouit iram, iniurijs armauit dolorem, casus litis dolore cædem peregit. In hæc verba cor se, postquam ab eo peccatum est, declinat: vt per excusationes peccati quod admisit, se excuset. Cor autem rectum atque purum in hæc verba excusationum non declinat, sed manet inuiolatū atq; constans, sine solicitudine verborum ad excusandas excusationes quærendorum: cum vitæ innocentia peccati excusatione non egeat.

Et hæc quidē in corporalibus rebus ita sunt. In his verò quæ spiritualia existimantur, id est, in hæreseos doctrina: incredibile est quo cordis labore, qua verborum exquisitione excusationes suas hæretici excusent. In quæ omnia ne declinetur cor suum iustus exposcit, ne per hanc declinati cordis ad excusandas excusationes necessitatem, cum electis eorum combinetur: *Et non combinabor, inquit, cum electis eorum.*) Combinari cum electis iniquorum non vult propheta. Meminit enim numerum hunc rebus immundis deputatum, cùm ad Noe de condendis in arca animabus cōstitueretur præceptū: A pecoribus autem mundis induces ad te septem & septem, & à pecoribus immundis bina & bina. Est & maius adhue, & absolutius, inutilis huius numeri exemplum. Gen. 7.

Dominus enim noster Iesus Christus omnes immūdicias nostras & peccata nostra auferens, fecit secundum Apostolum vtrunque vnum, & secundum eundem, vt duos constitueret in se vnum nouum hominē, faciens pacem, vt reconciliaret ambos Deo in corpore vno: internum scilicet hominem & externum fecit vnum. Non ergo combinamur, sed vnimur: quia vnitas fidei est, at verò combinario consortium factionis. Non modo autem non combinari se propheta cū electis iniquorum non optat: sed etiam (quia homini errare debitū est) si quid fortè secus & humanitus gesserit, corripi se à iusto in misericordia & argui mauult. Formam namque in se naturæ nostræ infirmitatísque constituit. Plures etenim nostrûm cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iuste misericordiæ argutione fastidiunt: & combinari malunt peccatoribus, quàm per iustorum correptionē ad pœnitentiam retorqueri. Tenuit autem egregiè rationem veri propheticus sermo, dicens: *Corripiet me in misericordia, & increpabit me.*) Est enim misericordiæ modus, & miserandi adhibenda iustitia est. Proh dolor, quid potest esse erga eos, quorum crimina grauia sunt, sed misericordiæ locus nullus est? Misericordia enim se ad veniam de Deo orandam his quæ sunt gesta, deflectit. Cæterum veniam præstare illicitis, non est misericordiam præstare, sed iustitiam misericordiæ non tenere. Quam rationem diligentissimè apostolus Ioannes retinuit, dicens: Si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem: petat, & dabit illi Deus vitā. Est enim peccatum ad mortē, sed non pro eo dico. Quod autem iustus in misericordia corripere atque arguere eum qui lapsus sit, debeat: beatus Paulus docet, dicens: Fratres, & si præuentus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui estis spirituales, consummate eum in 1. Ioan. 5. Gal. 3.

A spiritu lenitatis. Sed ipse quidem rationis iustæ misericordiæ immemor fuit. Præuentum enim in delicto, nō voluntate delinquentem, cōsummari per argutionem iubet. Atque ideo propheta cùm ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: & fidei suæ, & humanæ infirmitatis memor, corripiendum se in his ait, quæ iustæ misericordiæ argutione sunt digna. Orat autem & aliud: ne doctrinis videlicet peccatorū imbuatur, néue vsque ad peccandi vsum per misericordiam decidat: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.*) Vult eum qui nos doceat atque arguat, conscientiæ puræ esse. Dominus verò in Euangelijs, cùm de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: Vos autē cùm B ieiunatis, vngite caput vestrum, & faciem vestram lauate. In abluenda facie, nitorem puræ cōscientiæ exegit: ne quid in nobis sordidum, ne quid óblitū adhæreret. In capite vero vngendo, doctrinis nos atq; operibus spiritualis institutionis perfectos esse præcepit. Oleum enim luminis pabulum, & doctrina atq; opus spirituale cœlestis nobis gloriæ causa est. Vt enim lumen ex oleo luminis habet causam, ita vt lucem spiritualis gloriæ retineamus, doctrina atque operatio præstat: vt caput nostrum, sedes scilicet prudentiæ, vitæ, & omnium sensuum, oleo operationis doctrinæ pinguescat. Sed oleum hoc non à peccatore sumendum est: & orandus est Deus, ne hoc peccator infundat. Vt C enim à sancto & à fideli viro argui se velle prudentis est, quia ægris animis, & peccatorum morbo languentibus, vtilis est seueræ obiurgationis sub honesto autore medicina: ita miserum est per peccati miserationem vsque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. Hoc ergo vtrunque à se detestatur propheta. Sequitur deinde: *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum, sorpti sunt continuati petræ iudices eorum.*) Causam cur absorbeantur cōtinuati petræ eam dicit, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis eorum. Orat propheta eadē quæ superiora sunt, ne oleū peccatoris caput suū impinguet. Hoc propheta orat. Sed peccatores ne hac quidē prophetæ oratione terrentur, vt ab D his quæ placita sunt sibi desistant. Nemo enim in peccatis, nisi qui his delectetur, perseuerat: & causam in vnaquaq; reperiendi, voluptatis oblectatio subministrat. Ergo qui adhuc orātē eo, in beneplacitis eorū sunt, id est, quia quod erant, nō demutatur per eos voluntate peccādi, & peccatores esse persistūt, nec oratio finē accipit: quia tam diu in beneplacitis eorū eius oratio est, quàm diu beneplacitum illis fuerit peccare. Idcirco absorpti sunt cōtinuati petræ iudices eorum. Petram non nouimus nisi Christum, quia dictū est de eo: Petra autem erat Christus. Quo adueniente, cùm ei hi peccatorum electi & iudices ipsi continuabūtur, absorbentur. Mors enim tunc, & corruptio, & pecca- E tum absorbebitur, vt scriptū est: Absorpta est mors in contentionē. Vbi est aculeus tuus? vbi est contentio? Aculeus enim mortis peccatū est. Absorbentur autem continuati petræ horum iudices, cum illo suo principe, de quo dictum est: Et tunc reuelabitur ille impius, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit eum præsentia aduentus sui. Per hanc ergo aduentus Domini præsentiam euacuabuntur absorpti, & absorpti iudicio sanctorū. Sequitur enim: *Audient verba mea qui potuerunt.*) Potuerunt vel absorbere, vel audire. In præsentia enim Domini absorbentur propheticæ veritatis argutione, & impiæ suæ fallitatis opprobrio. Neque solū audient verba quæ possunt, sed etiam id quod sequitur his accidet. *Tanquam crassitudo terræ* Math. 6. 1. Cor. 10. 1. Cor. 15.

terræ erupta est super terram.) Quod autem crassitudo A impietatis vitiorum aut comes sit, aut causa: propheta testatur. dicens: Incrassatum est cor populi huius. Sed Math. 13. & Moses irreligiositatem populi insolentis pronũciãs ait: Manducauit & bibit Iacob, & repletus est, & in- Deut. 33. crassatus, & calcitrauit dilectus. Virtutem dicti huius ex ipsa terræ natura absolutius intelligimus. Namque scimus crassiores pinguioresque terras in eas scrobes, è quibus effossæ sunt, ex solido non redire, quia erumpente earum crassitudine, rerũ ipsarũ sunt incapaces. Itaque secundum id quod ait, tanquam crassitudo terræ erupta est super terram: docuit exemplo, quia omnis terræ nostræ, id est, corporis crassitudo, ex naturæ suæ lege vitiis effossa erumpit, & capax sui non B est. id est, perniciem suam ne in se reformari possit, exæstuans. Erumpente autem hac crassitudine super se, habet mœrorem propheta, dicens: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.)* Se dissipari, se dispergi, se secus infernum abijci in peccatorum calamitate existimat. Si enim vnum membrum compatitur, compatiũtur & omnia membra. Omnes enim inuicẽ vnius cor- Psal. 21. poris membra sum⁹, vt & in altero psalmo ait: Dispersa sunt omnia ossa mea. Non vtiq; ea ossa per quæ corpus nostrum in hanc firmitatem virtutis suæ continetur, sed quia omnes vnum corpus sumus, & inuicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt cæteri: vellet potius non erumpere crassitudinem terræ eorũ, neque C dissipari ossa secus infernũ, sed omnes magis hac quæ consequitur, voce voti vti. *Quia ad te Domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam: custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.)* Intenti prophetæ ad Deum oculi, non deflectũtur in aliquas superfluarum rerum admirationes: non ad contumeliam pudicitiæ honestas humanorum corporum species contuentur, non capiuntur aut preciosarum vestium opere, aut blando argẽti nitore, aut illecebroso auri, aut inani honore gemmarum, aut factioso spectaculi theatralis certamine, aut ambitiosa potestatum seculariũ pompa: sed in omnia magnifica Dei D opera ad admirationem eius qui est operatus, intendunt. Neque solum oculis, sed etiam mente semper intentus est dicens: In te speraui, non auferas animam meam. Ablatio animæ non abolitio eius est: sed cùm à gloria constituti sibi honoris aufertur, cùm ab expectatione & effectu spei suæ decidit. Multa autẽ animæ suæ pericula non ignorat esse, cùm ait: Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantiũ iniquitatem. Vbique laquei, vbiq; sunt scandala, mũdus oĩs plen⁹ insidiis est: siue per principẽ aëris huius, siue per spirituales virtutes in cœlestibus, siue per filios inobedientiæ, in quibus spiritus erroris operatur. Habemus enim laqueos in hominibus malæ adhorta- E tionis, periculosi exempli, & elicitæ necessitatis: cùm nos ad voluptates hortantur, cùm in prosperis suis in Deum impij sunt, cùm per contumelias & iniurias ad motum nos turbulentæ voluntatis exagitant. Differt Laqueus autem laqueus à scandalo. Laqueus enim est adhorta- Scandalũ. tio voluptatum, & ingenium appetitionis inhonestæ, quod modo laquei fallens capit. Scandalum autem est vxor irreligiosa, filius iniquus, & cætera deinceps domi nomina: & omnis ex ecclesia frater, aut contumeliosus, aut auarus, aut ebriosus, aut turpis. In his enim nobis est scandalum: quotiens ad necessitatem irascẽdi, arguendi, inhibendi, vindicandi ex illa quieta fidei nostræ mansuetudine prouocamur. Nouit autem vnũ qui per omnes iniquitatem operãtes, ipse potius in his A laqueis semper operetur, dicens: *Cadent in retiaculo eius peccatores.)* Eius scilicet qui operatur in plurimis: quicquid enim iniquitatum homines gerũt, à diabolo suggeritur. Quem nunc sub singulari numero demõstrat, cum superius sub plurali ministeria eius significasset in plurimis. Plures in eo, & eũ significat in plurib⁹. Atq; ideo iniqui laqueos prætẽdũt, & in retiaculo eius cadẽt peccatores. Iniqui retiaculi sui laqueos prætẽdunt: cadent autẽ peccatores, non tunc peccatores cùm ceciderint effecti: sed cadentes ob id quia peccatores sunt, captioni retiaculi effecti per id quod peccatores sunt opportuni, propheta autem per spem suã ac fidem tutus, confidenter de se ait: *Singulariter sum* B *ego donec transeam.)* Scit impiam esse, vt suprà ostendimus, combinationem. Deo autem deditus, nullis alijs seculi negocijs occupatus est & singularis, donec transeat. Et quid est illud quod transeat? Scandala scilicet, & retiacula & laqueos. Et quò transeat quærendũ est. Nempe eò quò dictũ est, fidelis enim & sanctus & verus est, qui ait: Qui autem credit in me non iudicabitur, sed transiet de morte in vitam; Dominus noster Ioan. 5. Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorũ. Amen.

Psalmus CXLI. Intellectus Dauid cùm esset in spelunca oratio.

C *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum, & reliqua.)* Psalmi huius ratio titulo continetur, sed potius spirituali quàm corporali intelligentia: & ideò in titulo intellectus oratio est. Nam si simplex secundum Dauid gesta sensus esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. Sed quia ad orationis cognitionem spirituali intelligentia opus esset: idcirco intellectus oratio; quia sit intelligenda præscribitur. Scimus enim esse & illum Dauid, cuius tabernaculum quod ceciderat, excitatum est, iustum, orientem, regnantẽ, id est, Dominum nostrum Dei filiũm: qui frequenter D fugerit, frequenter latuerit, frequenter orauerit. In ipso quoque tempore passionis & fleuerit, & ad Deũ in tribulatione clamauerit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed affectum hominis quem gerebat, ostendens: vt per hanc orationem & filius Dei ad quem oraret, & ipse non simulatus homo, sed verus posset intelligi. Eius itaque esse hæc intelligitur oratio. Dauid quidem in spelunca loquitur, sed prophetat in Christo. Dauid fugit, sed fugam Domini sui non tam per verba quàm per fugã prophetat. Dauid spiritu defecit, sed & Domini tristis est anima vsq; ad mortem. Dauid semitas Deus cognoscit, sed & filiũ nemo nouit nisi pater. Dauid in fidei suæ vijs laquei E absconsi sunt, Domino quoque in prædicationis suæ cursu vbique parantur insidiæ. Hic in spelunca orat, ille orat in corpore. Seruus Dominũ prophetat Christum, Dauid iste illum Dauid omnium passionũ prophetat exemplo. Atque ideo hæc non tam de se ipso, quàm de Domino per Dauid dicta intelligitur oratio: *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. In deficiendo ex me spiritum meum.)* Egregiè verborum ordo dispositus est. Primum voce clamatur. Omnis enim fidelis viri etiam facta & spiritualis expectatio, Deo clamor est. Deinde voce oratur: id est, desiderij fidei petitio verbis vocis effertur, secundum illud Apostoli:

1. Cor. 14. Psallam spiritu, psallam & mente. Tertio in conspectu Domini oratio effunditur, non verbis scilicet de lingua excidētibus: sed de profundo & interno fidei fonte oratio precantis effunditur. Et effunditur in conspectu Dei, non negligenter, neque ex securitate, sed tanquam Domino præsente. Qui enim oratur, vt exaudiat: præsens necesse est esse credatur. Qui autem præsens existimatur: non absentis dissimulatione, sed præsentis honore reuerendus est. Quarto quoque tribulationem suam pronunciat. Non impeditur cum tribulatur, quin semper ad Deum omnium angustiarum suarum & passionum molestias referat.

Neque sanè leues tribulationes sunt, quas ante Deū effusa oratione pronunciat: sed in eo cùm deficit ab eo spiritus suus. At verò nos leues tantùm tentationes ab assiduitate orationis impediunt: & quantulamcunque in secundis modo rebus animi nostri constātiam à deuotionis officio repentinus exiguæ difficultatis motus auertit. At verò hic nec deficiente quidem spiritu suo cessat, & tribulationem suam pronunciare, & orationem effundere, & voce orare, & ipsa spiritualis fidei voce clamare: *Tu cognouisti semitas meas. In via hac qua ambulabam absconderunt laqueum mihi.)* Hæc tā illius quàm huius Dauid oratio esse poterit existimari: quia vt diximus, omnia Domini dicta atque gesta, & serui fide & prophetæ præfigurauit exemplo. Nunquam verò psalmorum prophetia quotiescunq; ex persona Domini profertur, non aliquid peculiare eius ac proprium quod alij cum eo commune esse nō possit, adiecit: vt quia multa ex persona eius hominis quem assumpsit cōmemorata, personis hominū essent naturisque communia, psalmi potius de eo prophetia ea quæ propriè ex persona eius dicerentur ostenderet, vt illud nunc: *Considerabam ad dexteram & videbam, quia non est qui cognoscat me. Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.)*

Dauid enim licet fugeret, non tamen incognitus erat: neque solum ad dexteram cōtuebatur, sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. Illud autem quomodo personæ eius aptabitur: Perijt fuga à me? Dehinc illud, Et non est qui requirat animam meam. Postremo etiam illud quo psalmus concluditur: Me expectant iusti donec retribuas mihi. Contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. Si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit? Quomodo animam nemo requirit? Per id enim nemo animam requirit, & nemo cognoscit: quia respiciente eo à dextris, nemo iustus est visus. Sed hæc omnia in Domino tempore passionis impleta sunt: cum euntem eum ad crucem eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cœlestis secundum Euangelicam dispositionem separatos à sinistra ad dexteram præparabat, ob quos & homo erat natus: cum tot tantisque crucis ipsius signis Deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens se his qui eum quærebant, & prodidit, & ingessit. Et per oblationem spontaneæ voluntatis fuga ab eo perijt: cum nullus virtutem vitæ eius quæ in anima significatur, inquirit. Corpus enim quod cruci affixerant contuentes: potestatem animæ quæ se signis & factis Deum probauerat, nemo quærebat. Iam illa quæ sequuntur, licet communia videantur esse cum cæteris, tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gestáque sunt. *Clamaui ad te Domine: dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.)* Clamans dixit, tu es spes mea, cùm ait: Pater commendo in ma- Luc. 23.
nus tuas spiritum meum. Pars eius in terra viuentium

A est, cùm latroni die eodem incolatum paradisi promittit, id est, sortem, & regnum hæreditatis suæ: vt licet ad inferos adiret, tamen per spiritualem potestatem doceret à paradiso non abesse. Redit deinde ad orationis suæ modestiam, dicens: *Intende orationē meam, quia humiliatus sum nimis.)* Humiliatus est enim, for- Philip. 2.
mam serui accipiens, & obediens factus vsq; ad mortem, & mortem crucis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. *Educ è carcere animam meam ad confitendum nomini tuo Domine.)* Quanquam enim potestatem haberet ponēdi animā suam, & resumendi: tamen semper per reuerentiam filij, honorem paternæ maiestatis reseruauit, cum orat: Pater Ioan. 17.
B clarifica me, cum proclamat: Deus meus quare me dereliquisti? Psal. 21.
In his enim non est infirmitatis suæ confessio, sed paternæ virtutis prædicatio. Liberari ergo se nunc similiter à persequentibus orat, quia confortati sunt. Confortati enim sunt: cum crucifigere audent, cum per carnem Deum nesciunt, cū eos habitus humilitatis & formæ in eo seruilis hortatur. Deinde rogat, vt anima sua educatur è carcere. Si in carcere positis etiam ante Noe tempora resurrectionem secundum beatum Petrum Dominus prædicauit: carcer est inferi, à quo se educi rogat, vt & in altero psalmo erat prædicatum, Non contineat super me puteus os suū. Oratio omnis ista ad confessionem, vt diximus, virtu-
C tis paternæ est. Sed adiecit & causam, cur sese de carcere oret educi: Ad confitendum, inquit, nomini tuo. Resurrectio eius paternæ in se virtutis operatio est, quia potestas ei omnis ex patre est. Sed per quod sit Dei nomini confitendum, subiecit dicens: *Me expectant iusti donec retribuas mihi.)* Omnium apostolorum fides vsque ad resurrectionis tempus fuit trepida: quā in Domino contuentes, expectationis suæ securitate firmati sunt. Et hinc illud est à Domino dictum: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Non enim ait, Matth. 26.
propter mortem. quia licet se passioni daret, non tamen virtus æterna dolorem passionis exciperet. Sed quia apostolorum metus per humilitatem passionis ex-
D ortus, adeò vt & firma illa superædificandæ ecclesiæ petra trepidaret, post mortem & resurrectionem Domini in eadem trepidatione esse desineret: idcirco vsq; ad mortem tristis est, post quā trepidantis fidei essent securitate firmandi. Expectant ergo iusti donec sibi retribuatur à Deo. Et quid ei à Deo retribuatur, Apostolus docuit, dicens: Propter hoc exaltauit eum Deus, & donauit ei nomen quod est super omne no- Philip. 2.
men: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria Dei patris est. Hæc ei à Deo retributio est: vt ei corpori quod assumpsit, paternæ gloriæ donetur æternitas.
E Quæ autem sit iustorum expectatio, idem Apostolus docet, dicens: Nostra autem conuersatio in cœlis est, Philip. 3.
vnde & saluatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, cōformatum corpori gloriæ suæ. Expectant ergo eū iusti dum retribuatur illi: scilicet vt conformes fiant gloriæ corporis ei⁹, qui est benedict⁹ in secula seculorū, amē.

Psalmus CXLII. Ipsius Dauid, quando persequebatur eum Abessalon.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua exaudi me in tua iustitia. & reliqua.) Psalmi superscriptio nulla esse secūdum Hebræos videtur. Id enim ab his qui vtraque lingua eruditi sunt traditur.

tur. Translatores cæterisq; nihil omnino de rebus gestis, id est, de Abessalon in Dauid patris sui infectatione scripserũt. Sed hi septuaginta seniores quibus legis ac prophetarum scientia vltra præscriptum & ambiguitatem literæ fuit, addendum hoc psalmo iudicauerunt. Causam verò iudicij istius in exordio psalmorũ docuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticũ cognoscimus oportere tractari. Cum enim nec gestis sermo, nec temporibus ordo conueniat: reliquum est, vt in exemplum ac scientiam gerendorum & gesta omnia in Dauid, & ab his intellecta esse doceamur. Apposita ergo nunc psalmo superscriptio est quæ non extat in libro: vt vbi extat, id est, sicut in psalmo tertio, B in quo à facie eius qui nunc persequi inscribitur fugerit, ad scientiam propheticæ intelligentię vocaremur. Prophetat ergo nunc Dauid passionibus suis dominicas passiones: non de Abessalon conquerẽs, sed de his qui Abessalon ad impietatis crimen ignirent. Ignita enim secundum Apostolum diaboli sunt iacula: quæ se in cor Iudę vt Dominus traderetur iniecerint, & nũc in filiis inobedientiæ operentur. Ob quod Dominus assumpta peccati carnis similitudine, de peccato condemnauit peccatum in carne. Tractabimus ergo psalmum ex persona prophetæ, intelligentis se in peccati corpore positũ, & inter multas & graues diaboli tentationes per hominẽ fatigari. Nam vt Dominus principem mundi non ignorauit hæc in se per Iudæos Iudámque gessisse, cum ad Apostolos dicit: Ecce ex vobis vnus est satanas: totus enim hoc esse, quia per eum animabatur ostenditur: ita & Dauid in Abessalon eos per quos Abessalon est, talis intelligit. Et quia iam in tertio psalmo latior hinc fuit sermo, nũc psalmi ipsius dicta tractemus: ita vt meminerimus omnia quæcunque sub prophetæ nomine dicuntur, etiam ad personam Domini esse referenda: qui se ex forma Dei euacuans, & formam serui assumens, infirmissimum naturæ nostræ hominem etiam vsque ad ignoratæ diei, atque horæ suæ scientiam sit professus. C

Ioan 6.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua iustitia. D

Primum orationem suam deprecatur audiri: quia id humilitatis humanæ est, vt audientiam Dei his quæ oret exoptet. Secundo deinde secundum propheticã scientiam, vt in veritate Dei audiatur expostulat. Non est huic fideli viro Deus ex elementis seculi, non ex regum nominibus, non ex errore seculi in saxis & metallis & lignis: sed verus ei Deus est, æternus, omnipotens, & vniuersitatis effector. Tertia quoque postulatio est, vt in iustitia Dei audiatur. Non est tyrannicæ voluntatis Deus, non prædiræ & iniquæ pertinaciæ arbiter: sed qui rationem habeat infirmitatis humanæ. Neque qui hos demutabilis naturæ nostæ promptissimos lapsus secundum indemutabilis substantiæ suæ E indeflexam constantiam metiatur, sed iustus & moderans tantum ab homine expectet, quantum meminerit humanæ licere naturæ. Et ideo subiecit, ad id quod se in iustitia Dei orauit audiri:

Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Quid enim spei est si iudicari nos secũdum se Deus velit, si ad comparationem sui vitæ nostræ innocentiam postulabit? Iustificari autem in conspectu Dei quis viuẽtium potest: cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas, vel per naturam corporis, vel per motum animæ semper fluctuantis admixta sint? Cui & quotidiæ grauissimus

A hostis immineat, diabolus videlicet, animæ viri fidelis insidians, eámq; ad interitum persequens? Hanc enim esse causam docet, qua nemo viuens iustificari in conspectu Dei possit: *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam. Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi.* Obscuritas per corporis vitia effunditur, & cùm per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, à cogitationis luce depulsi in obscuris collocamur gentium tenebris demersi, & secularium operum nocte detenti. Sed quantumlibet persequens animam inimicus, & humilians in corpore tãquam mortuum seculi collocet in obscuro: spiritualis tamen viri anxietas his corporis tenebris non tenetur, & cor super hac ipsa naturæ suæ infirmitate turbatur, repugnánsq; vitiis hominem suum in memoriam primæ suæ constitutionis, & in meditationem Dei operum conuertit. Non enim eum inimicus in obscuris mortuum, sed tanquam mortuum seculi collocauit: per quod libertas spiritus semper in se anxij reseruatur. Id enim sequitur: *Et anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar.* Scit Adam à diabolo captũ, & idcirco memor est antiquorum dierum. Scit eum per transgressionem legis constitutæ, & à promissionib⁹ Dei & ab incolatu paradisi excidisse. Et ideo memor est operum Dei. Scit non sufficere ex præterito innocentiam, sed beatum esse qui vsq; in finem innocens esse permanserit: & ideo in factis manuum Dei meditabitur. Facta manuum Dei homo ipse est: qui postquam peccauit, peccati seruus efficitur. Talis igitur esse meditatur, qualis ille à Deo fact⁹ fuit ante peccatum. Per quod quia non mortuus seculi, sed tanquã mortuus seculi in obscuris est collocatus, meditabitur semper: quia antiquorum dierum memor sit per transgressionem legis mortem introisse peccati. In eo autem, quod & memor antiquorum dierum & in operibus Dei meditatus est, atque meditabitur, quanquam per fidem suam cœperit, tamen non proprium suum esse ne insolens existimetur, sed per auxilium Dei ad quem orauit sibi indultum esse demonstrat, dicens:

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua. Terra sine aqua arida & infœcunda est, & irrigari semper imbre pluuiæ cœlestis expectat: ita & sancti anima naturæ suę conscia immadescere se dono diuini eloquij desiderat. De quo Moses ait: Expectetur sicut pluuia dictum meũ, & descendant sicut ros verba mea, vt pluuia super gramen, & vt niues super fœnum. Arens ergo & sitiens anima tali propheticæ doctrinæ imbre perfunditur: vt mortua & ieiuna ariditate naturæ, in vberes fructus præceptorum Dei cognitione reuirescat. Iam in his quæ sequuntur humanę fidei & conscientiæ confessio est, per diapsalmatis intercessionem impatientia prophetici desiderij monstrata. *Velociter exaudi me Domine defecit spiritus meus.* *Deut. 32.*

Mortis corporis sui propheta non patitur, & secundum illud Apostoli: Dissolui melius est, & cum Christo esse. Et illud: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis istius? Et illud: Quia in hoc veteri tabernaculo congemiscimus desiderãtes superindui: tædium & ipse in corporo mortis patitur: sed velocitatem auxilij, quod ob defectionẽ spiritus deprecatur, cum gratia diuini in se muneris optat expleri. Quid enim sibi proderit exauditum esse velociter: nisi tanquam fidelis, & Deo placens & beatis locis quieturus excedat è corpore? Et idcirco ait: *Philip. 1.* *Rom. 7.* *2. Cor. 5.*

A *Non auertas faciem tuam à me, & similes ero descendentibus in lacum.* Lacum pœnalem inferorũ locum scriptura commemorat, vt in his psalmis ait: Tu Domine Psal.29. abstraxisti ab inferno animam mean, seruasti me à descendentibus in lacum. Ergo nisi facies Dei, qui vtiq; Christus est, qui imago Dei inuisibilis est, vnicuique sancto affuerit: erit illis similis qui pœnæ infernæ deputati è vita sine spe quietis excesserint. Sed de spe sua propheta non ambigit, neque extra Euangelicæ securitatis fiduciam est. Tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu Apostolici gaudij particeps: qui resurrectionem Domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in cõsequentibus ait:

B *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.*

Ibidem. Matutinæ huius misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, velut tum cùm ait: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia. Hoc enim resurrectionis est tempus, in per misericordiam Dei potestas mortis confracta est. Quam misericordiam, quia in ea propheta sperauit, optat audire. Dehinc sequitur: *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.* Apostolus per speculum, & in ænigmate videt, & pro parte scit, & pro parte prophetat. Propheta quoque tãquam per naturam humanæ fragilitatis ignorãs, notas sibi fieri in quibus ambulet vias orat. Non enim hę seculi viæ vtiles sunt, C spirituales illas & cœlestes ille nosse desiderat. Id enim ait: Quia ad te leuaui animam meam. Non in humilibus est anima illius, sed in excelsis: & idcirco excelsarum viarum postulat notionem. Scit enim esse inimicos sibi qui se in alias auocẽt, qui in voluntatem alteram deducant. De inimicis istis spiritualibus Apostolus multa, & frequenter ingessit. Ab his ergo se eripi orat, & viam illam tribulatam, quę ad cœlum agit cognoscere rogat, & de voluntate Domini doceri, & per spiritum eius in terram rectam deduci: id est, vt constituatur in hominem non vitiis peruersum. Nam in rectam terram se dirigi quomodo optasset, cùm elemẽti huius natura existimabitur: nisi quod secundum D Genes.3. primi hominis naturam, cui post peccatum dictum: Terra es, & in terram ibis, constituisse hominem rectum indeflexúmque desiderat? Id enim sub his dictis continetur: *Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis meis Domine, ad te cõfugi: doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum Domine viuificabis me.* Consonans Apostoli confessio est ad id quod ait: Doce me facere voluntatem tuam: illud quod per eum dictum est: Et qui putat se scire, nondum scit quemadmodum oporteat se scire. Quod si nec orare quidem adhuc scimus, & loqui desideria nostra nõ nouimus, E spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitib⁹ postulante, & imperitiam nostram arcanæ scientiæ effectu Rom.8. repensantæ secundum hoc Apostoli dictum: Quid enim oremus secundum id quod oporteat nescimus, sed ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus: non incondite propheta creditur orare, vt voluntatem Dei doceatur explere. Et competens illa humanæ verecundiæ professio est, vt quod per spiritum Dei in terram rectam deducendus sit: id non meriti esse sui arroget, neq; per satisfactionem pij obsequij id sibi postulet: sed totum hoc ad clarificãdum in se Dei nomen expectet, vt propter honorem Dei nominis in terra recta esse statuatur. Et quia hanc terram rectam scit sibi non in corpore mortis huius posse concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in se vitiorum cõsuetudinem aboleri penitus nisi cum naturæ demutatione non possit: viuificari se, quasi nõdum viuat expostulat, dicens: Viuificabis me in æquitate tua.

Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui persequuntur animam meam, quoniam seruus tuus ego sum.

Habuit quidem, vt diximus, hoc iustitia verecundiæ, vt quicquid aliud sibi beatitudinis sperat, id pro magnificentia Dei potius, quia Deo beata & æterna & bona tribuere sit dignum, quàm pro merito suo postulet: sed tamen præferens honorem & misericordiã Dei, merendi quoque id per se non exclusit officium. Nam cùm viuificandus sit, viuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit vitam retribui stipendiis sanctitatis. Et cûm per misericordiam Dei educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam non est misericordia indiscreti confusique iudicij, cum quæ à tribulatione educit, eadem disperdit inimicos: quia ex meritorum diuersitate vel in pœnam, vel in misericordiæ iudicium temperetur. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos qui etiam animam persequantur: non quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur, & sub iniectorum sibi vitiorum incentiuis aduratur, vt à Deo mereatur occidi. Verum vt etiam inimici sui pereant, quanquam ad id potissimum & nomen & misericordia Dei est: tamẽ etiam ea causa est, quod seruus Dei est, cuius animam persequantur. Et liberalitas admiscetur & meritum, atque ad Domini misericordiam serui quoque & fides & nomen adiungitur: vt misericordia Dei quanquam omnibus promptasit, his tamen qui serui eius sunt intelligatur assistere, per eum & in eo qui ait: Ego sum vobiscum omnibus diebus vsque ad cõsummationem seculi, Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen. Matth.28.

Psalmus CXLIII. Psalmus Dauid in Goliam.

BEnedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad bellum, & digitos meos in prælium. Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus & liberator meus. Et reliqua.

Et huic quoque psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionem putauerunt: Psalmus Dauid in Goliam, cùm neque in Hebraicis libris reperiatur, neque translatores alij quicquam aliud quàm simplicem titulum præscripserint: id est, Dauid. Quod non E sine spirituali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur: nihilq; hic psalmus proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliæ possit referri, cum magis illic & gestis & tempori multa contraria sint. Cùm enim dicitur: Subijciens populum meũ sub me, nunquid tum Dauid rex erat? aut quis tum ei populus subiectus est, si allophylorum non erat suus? Sed ne ipse quidẽ Israel, Saul adhuc regnãte poterat esse subiectus. Deinde & illud: Domine inclina cœlos & descende, tange montes & fumigabũt. Corusca coruscationes, & dissipabis eos: quę esse intelligetur ob humanũ tempus oratio? Aut cùm secundũ titulum Golia esset occisus, quid sibi hæ preces volũt: Eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorũ alienorum?

Aut

Aut cùm rex tãtum vnus in Israel esset, quid est istud, quod dicitur: Quia das salutẽ regibus? Numerus plurimorum intelligentiam eius temporis, quo vnus tantum habebatur, excludit. Sed cùm nec in Hebraicis libris ita sit, neque translatores cæteri horum aliquid addiderint: intelligimus septuaginta hos seniores voluisse nobis spiritualis scientiæ sensum dare, vt in Dauid & Golia bellum præfiguratum esse satanæ dominique sciremus: cùm neque superscriptio extaret in libris, neque rebus gestis prophetiæ sermo cõcineret. Affert autem plerunque nobis difficultatẽ intelligentiæ ratio Latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita prę ponere: vt in Dauid nomine accidit. Cessante enim pronomine, in certum est verum in illum, aut per illum psalmus extiterit. Cùm enim scribitur psalmus Dauid: vtrum ab illo dictus sit, aut propter illum, ambiguum facit nominis sola præscriptio. Græcitas verò cùm per Dauid psalmum scriptum esse significat, ita titulum inscribit: psalmus τῷ Dauid. At verò cùm de Dauid vult psalmum qui sit scriptus intelligi, ita superscribit, *τῷ Δαυίδ*: discernens per vtriusque pronominis propriam significationem, vtrum Dauid scripti psalmi autor an causa sita vt superscriptio psalmi illius continet, τῷ Dauid. Id enim est quod propter eum, vel illi potius quàm ab eo scriptus sit. Ex qua etiam psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem quem Dominus assumpsit in eo nascens, & quem Dauid sæpissime nominari docuimus, psalmum hunc spiritus virtute & ore cantatum.

Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in prælium. Si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic psalmus, quia dictum est: Qui docet manus meas in bellum: accipiant exemplum hoc personæ potius Domini conuenire. Nam in septimodecimo psalmo qui totus ex persona Domini consistit, id ipsum dictũ ita meminimus: Qui docet manus meas in prælium, & posuisti vt arcum æreũ brachia mea. Quod autẽ nihil in illum Dauid referri possit: in omni quidẽ psalmo, sed maximè his dictis docetur: Audiuit de tẽplo sancto suo vocem meã, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. Et cõmota est & contremuit terra, & fundamẽta montium conturbata sunt. Et illud: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos. Et comminuam illos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, ad auditũ auris aubediuit mihi. Rebus ipsis inepta eorum intelligentia coarguitur, qui hæc Dauid de se ipso dixisse contendunt: cùm omnia in eum quem Dominus in eo natus assumpsit, secundum spiritualem rationem & gesta conueniant. Manus igitur eius edoctę ad bellum sunt, cum vicit seculum. Ego enim, ait, vici mundum: cum extensis in crucem inuictissimis armis ipsius passionis instituitur. Et posuisti, inquit, vt arcum æreum brachia mea: cùm de omnibus virtutibus ac potestatibus in ipso se trophæo gloriosæ crucis triumphat, & principatus & potestates traduxit cum fiducia triumphans in semetipso, cùm dissidentia inter se cœlestia & terrena pacificat. Et in ipso, inquit, reconciliari omnia in eum pacificans per sanguinem crucis suæ, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Ad hoc igitur bellũ manus eius edoctæ sunt, in quo arcus ærei certamine vincitur: de honestatione potẽtes triumphantur: pace recõciliantur inimici. *Col. 1.*

Sed post manuum bellum, succedit & digitorum prælium. Omnis enim in eo habitus & pugna passionis ostenditur. Manus enim extenduntur, & digiti configuntur in psalmis: vetus scilicet chirographum, secundum Apostolum, delens & affigens illud cruci. Etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia veterum criminum peccata confixa sunt. Dehinc sequitur:

Misericordia mea & refugium meum, salus mea, liberator meus es tu. Protector meus, & in ipso speraui.

Carent ista difficultate. Omnia enim in euangeliis ita gesta ab eo atque dicta sunt, vt honorem maiestatis paternæ per humilitatis nostræ confessionem, quorum habitum assumpserat, prædicaret. Illud autem, quod ait: *Subiiciens populum meum sub me*, non ex persona vnius Iudaici populi dictum existimandum est: cum vniuersitatem ecclesiæ vnum populum in psalmo alio nuncupauerit, dicẽns: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. *Psal. 21.* Quod autem etiam hic, qui eum non cognouit suus sit, euangelia docent cùm aiunt: In sua venit, & sui eum non receperunt. *Ioan. 1.* In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Sed ne fortè hic populus quem cognouit, & sibi seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus existimetur: diuina illa Mosi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: *Deut. 32.* Cùm diuisisset excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelorum suorum, & facta est portio Domini Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel. Iste in hæreditatem æternam fuerat electus. Et ideo quia ille portio Domini erat, cæteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per priuilegium portionis electi. Sui autem omnes, quia sibi quod sunt tanquam autori suo debent. Subditi autem ei sunt, cùm dicitur: Sicut dedisti potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det illi vitam æternam. *Ioan. 17.* Et illud: Omnia data sunt mihi in cœlo & in terra. *Matth. 28.* Data autem nondum ei primum, quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud patrem: sed data post hominis assumptionẽ, quia ita dictum est: Qui cùm in forma Dei esset, formam serui accepit. *Phil. 2.* Propter quod exaltauit illum Deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Quid ergo vel cui donatur? Non ei vtique qui in forma Dei erat donatur, vt Dei forma sit. Erat enim, & quia erat iam non egebat hoc dono. Sed fuit causa donandi, quia qui in forma Dei erat, formam serui accepit: & se de forma Dei euacuans, formam serui assumens, vsque ad mortem obediens fuit. Obedientiæ ergo illi, per quam habitus seruilis assumitur, & ipsi habitui seruili id donatur, vt quod erat esset: in forma scilicet Dei esset. Damnum enim ad detrimentum sui euacuatæ formę Dei nescit, assumptioni potius seruili formam Dei rursus adquirens: ita neque virtus in humilitatem sese licet cohibens defecit ex sese, cùm quod erat est: & humilitas cohibita in sese virtute suscepta, cùm quod non erat esse cœpit, profectum eius quæ à se non defecerat virtutis accepit. Et hæc quidem Euangelici sacramenti, & humanæ spei veritas est: humanam naturam corruptibilémque carnem per huius gloriæ demutationem in æternam transformatã esse substantiam. Sed huius tanquam difficillimi facti admirationem, & maximæ ac pulcherrimę spei donũ: etiam præsenti psalmo propheticus sermo testatur, ad id quod dixerat: Subiiciens populum meum sub me.

Domine quid est homo. quia innotuisti ei, aut filius hominis, quod deputas eum? Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. Non differenter in octauo quoque psalmo proclamat Spiritus sanctus: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniã visitas eum? Confessio ista pulcherrima est, vt indignũ se homo tanto munere ipse testetur. Et cùm se indignum confitetur, gratiam eius, qui sibi hæc largitur extollit. Quod enim meritum homini est, vt ei se cognoscibilem Deus præstet: vt incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat? Aut quæ dignitas est filij hominis vt deputetur? Deputatur autem, quicquid de eo in quo est in aliud destinatur. Rei naturam verborum virtus eloquitur. Homo vanitati similis effectus, & cuius dies tanquam vmbra prætereunt, per indultam cognitionem Dei deputatur. Vanitas seculum est, cuius habitus & forma tolletur. Deo enim inane est quicquid quamuis extet, tamen non ita subsistit vt maneat: & vmbra quæcunque etiamsi fit, tamen non est, quia cum fit, abeunte eo per quem efficiebatur exinanitur. Homo itaque non vmbra, sed vmbræ similis: non vanitas, sed similis vanitati per intercessionem mortis effectus: per indultam verò sibi cognitionẽ Dei deputatur, & in quid deputetur cognitio indulta testatur. Si enim cognitus fieri Deus homini, nisi assumpto homine non potuit: quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram natura nostra non potuit, & per hanc cognitionem homo qui deputatur, necesse est vt inde deputetur, in quo Deum ipse cognouit: scilicet, vt conformis Deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ. Et quia ex persona eius hominis, quem Dominus assumpsit, hæc omnis oratio est: scit cum quanta se dignitate Deus legibus mortis absoluat, & iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat dicens:

Domine inclina cœlos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Emittes manum tuam de alto. Simile his dictis, psalmo cuius superius memini-
Psal.17. mus, continetur: Et inclinauit cœlum & descendit, & carbones succensi sunt ab eo, & ignis à facie eius exardescit, & ascendit fumus in ira eius. Misit sagittas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Misit è summo & accepit me, assumpsit me de multitudine aquarum. Eripuit me de inimicis meis fortissimis. In eo autem quod fortissimos dixit, possu-
Ephes.6. mus intelligere quos dixerit: nempe de quibus Apostolus ait: Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spirituales nequitias in cœlestibus: satana ipso se in cor Iudæ, vt Dominum traderet inferente. Sed & in hoc psalmo hoc contuendum est: Corusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Non illos superius, de quibus ita memorarat ostendit: quod necesse est, ad montes hos referri, qui ad solum Dei tactum fumabunt. Et ne de terrenis istis montibus dictum existimemus, psalmo alio admo-
Psal.67. nemur, cùm dicitur: Vt quid suspicitis montes coagulatos? Et quantum intelligi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, vt nunc in hoc loco significari arbitramur: qui constitutione diuinæ legis transgressa, tanquam ex lactis synceritate vitiosa coaguli corruptione coagulauerint. Et hos esse potentissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est. Descendit ergo Dominus inclinato cœlo suo, non corporali motu, vt declinatum descendente eo cœ-

A lum siti sed per corporalem significationem spiritualis sensus instruitur, vt cum Deo somnus, uigiliæ, memoria; obliuio, discessus & accessus asscribitur: quia secundum meritorum nostrorum differentiam vnicuique nostrûm, aut dormiens, aut vigilans, aut immemor, aut recordãs, aut desit, aut adsit. Atque ita inclinatum declinante eo cœlum est: quia cùm descendente eo ad assumendum hominem famulatus cœlestis astiterit, cùm Maria euangelizatur, cùm pastores æthereum cœtum & sonum vident atque audiunt, cùm post tentationem diaboli angeli ministrant, cùm ipse totus in forma licet serui, tamen in paternæ maiestatis virtute se gessit: sic inclinatur cœlũ, cùm ad ter-
B ras cœlestium virtus honórque deducitur. In eo autẽ quod tacti montes fumant, potius quàm vruntur, cùm tamen id quod fumat vratur: deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius quàm illucescunt: tum quod emissis sagittis conturbantur magis quàm configuntur: non sine maxima ratione spiritualis intelligentiæ ita dicitur. Et quidẽ iam & alius psal- *Psal.64.*
mus his paria significat, cum ait: Præparans montes in virtute tua accinctus potentia. Aduentu enim Domini confracta & obtrita diaboli potestas est: cùm fidei sanctorum hominum subiectus est. Non quod nõ adhuc potẽtię suę maximas habeat vires: sed per id quod vtcunque subiectus est, præsentis subiectionis condi-
C tione vltioni & pœnæ legitimæ præparatur. Vt nunc per hanc eandem subiectionem virtute Dei tactus fumet, licet nondum totus vratur: sed per id quod interim fumare potuit, & vri posse noscendus est. Vritur non ille tantũ, sed & omnes eius. Non vni tãtum præ-
paratus hic ignis est, Domino dicẽte: Abite in ignem *Matth.25.*
æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Hi ergo montes tacti à Domino fumabunt. Dissipabuntur etiã per coruscatas coruscationes: lumen scilicet eorum, de quibus dictũ est: Vos estis lumen mundi, non ferentes. Domini nanque aduentus, tanquam fulgur ab oriente vsque in occidẽtem apparens intelligetur. Sed interim coruscationes multæ
D sunt, id est, apostolicæ prædicationes, & splendor doctrinæ Dei: quæ condensam illam & conspiratam dæmonum virtutem coruscationis luce disperget. Sagittæ etiam emissæ conturbabunt eos. Meminit eadem
quoq; prophetia, & loco alio harum sagittarum: Sa- *Psal.63.*
gittæ, inquit, paruulorum factæ sunt plagæ eorũ. Par- *1.Cor.14.*
uulorum, vt Apostolus ait, malicia: non sensu. Horum igitur, id est, fidelium ad innocentiam renatorum verba, tanquã sagittæ emissæ illos fumantes montes conturbabunt: cùm regni cœlestis beatitudo & æternitas prædicetur: cùm honor seculi contemnatur, & Christi gloria speretur: cùm luxus & ebrietas relinquatur, & corpus ieiuniis purgetur: cùm auaritia vincatur, &
E largitio exerceatur: cùm virgines corpus suũ oderint, cùm viduæ fuisse virgines maluissent, cùm confessores vitam suam detestentur, cùm mori martyribus sit optabile. Et hoc totum sagittæ istæ, id est, doctrinæ & orationum verba præstiterint, quæ emissæ eos qui his aduersabantur conturbant: cum cessante regno eorum Christi regni expectatio prædicatur. Sed ex alto manus Domini emittitur. Manum autẽ Dei Dominum nostrum Iesum Christum significari in spiritu, non obscura doctrina est. Per eum enim facta sunt
omnia. Et scriptum legimus: Manus enim, inquit, *Psal.88.*
mea auxiliabitur ei. Quia per filium Dei homo assumptus, laqueis mortis, & iudicio iniquæ dãnationis per gloriam resurrectionis eripitur. Sequitur enim:

Eripe

Eripe me de aquis multis. Aquas populos dici vsitata
Esai.8. cognitio est, vt etiam per Isaiam dicentem docemur:
Propter hoc ecce Dominus inducet super vos aquam
fluuij validam & multam & regē Assyriorum. Quo-
rum virtus atque vita, in abolendum finem exemplo
aquæ transfluentis elabitur. Vt hic idem propheta ait:
Peribunt sicuti aquæ præterfluentes, quia natura ea-
rum cessante incremento maris, in quod feruntur, ex-
imitur. *Et de manu iniqua filiorum alienorum.* Dei e-
nim esse destiterant, de quibus dictum est: Filij alieni
Ioan.8. inueterauerunt. Et quibus dictum est: Vos è diabolo
patre estis. Sed non solum filij alieni sunt, Dominum
suum non recipiendo, sed etiam id quod sequitur:

Quorum os locutum est vanitatem. Vanitas oris & con-
Ioan.19. fusionis fuit illa, qua dictum est: Nos non habemus re-
gem, nisi Cæsarem. Regem enim seculi, id est vanita-
tis, populus in regnum æternum electus elegit.

Et dextera eorum dextera iniquitatis.

In dextera est cùm palmis cædit, cùm virgis laniat,
cùm calamo collidit, cùm corona spinea coarctat, cū
clauo manus ac pedes figit, cùm fel aceto admiscet:
cùm omnia iniquitatis opera consummat. Post quæ
potenter à Domino gesta atque perfecta, nouo nobis
gloriosę victoriæ erit cantico cōcinendum. Ait enim:

*Deus canticum nouum cantabo tibi, psalterio decachordo
psallam tibi.* Et quod hoc nouū canticum sit contuen-
dum est. Plures autem nouum canticū cantantes psal-
mi reperiuntur. Nonagesimus enim quintus psalmus,
Psal.95. ita cœpit: Cantate Domino canticum nouum, canta-
Psal.9. te Domino omnis terra. Et rursum: Annunciate inter
gentes gloriam eius, in omni populo mirabilia eius. Et
Psal.95. rursum: Commoueatur à facie eius omnis terra, dicite
in nationibus, Dominus regnabit. Hoc canticum no-
uum, quod omnis terra cantat, quòd iam non intra Iu-
dææ limbos atque fines cognitio eius, qui omnia crea-
uit esse celebratur: quòd iam inter gentes gloria Dei
inuisibilis nunciatur: quòd omnes patriæ gētium lau-
dationem honoris debiti confitentur, quòd in natio-
nibus Deus regnaturus ostenditur. Nouum hoc inter
tot errores seculi canticum est, & erratibus antea gen-
tibus inopinatus hic hymnus: per quem Deus inuisi-
bilis, incorporeus, ætern', & iusti iudicij iudex, & bea-
tæ hæreditatis rex esse cantatur. Est & nonagesimus
septimus psalmus canticum nouum cantans: Cantate
Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit Do-
minus. Sed nescio an idcirco sit cāticum cantandum,
quia mirabilia Deus fecerit. Olim cœlum pulcherri-
mum atque immobile manet. Olim in eo astra inde-
fessis officiorum suorum cursibus perseuerant. Olim
tēpora alterno & indemutabili recursu temperantur.
Olim terra annuis fructibus diues est. Olim homo
maxime mirabile opus Dei nascitur. Et si nihil postea
Deus mirabile quum hęc creauit adiecit: quęro quod
nouum canticum ob mirabilia facta cantandum sit.
Et non diu nos psalmus patitur errare. Ob quæ enim
mirabilia nouum canticum cantaret ostendit dicens:
Liberauit eum dextera sua, & brachium sanctum e-
ius. Notum fecit Dominus salutare suum ante con-
Ioan.10. spectum gentium. Hoc nouum canticum est, hoc mi-
rabile Dei est: quod liberauit eum dextera eius, quod
sibi ipsi salutem virtus sua tribuit. Potestatem, inquit,
habeo animam meam ponendi, & potestatem habeo
animam resumendi. Non externo eguit vnigenitus
Dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci vo-
luit, auxilio, & in gloria paternæ maiestatis manēs sua
in se vsus est potestate: qua per resurrectionis gloriam

A salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ
suæ carnem in æternæ salutis substantiam transforma-
tam esse cognoscunt. Cantat & centesimus quadra-
gesimusnonus psalmus canticum nouum. Et cur sit
hoc canticum nouum mox propheta subiecit, dicens:
Exaltabit mansuetos in salutem. Exultabunt sancti in Psal.149.
gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Et exaltationes
Dei in guttere eorum, & gladij bis acuti in manibus
eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, in-
crepationes in populis. Ad alligandos reges eorum in
manicis & compedibus, & nobiles eorum in vinculis
ferreis. Vt faciant in his iudicium conscriptum, gloria
B hæc est omnibus sanctis eius. Hoc canticum nouum
est, Dei sanctos iudicij æterni sumere potestatem. San-
cti enim secundum Apostolum mundum iudicabunt.
Hoc igitur nouum cantatur à nobis, vltio in nationes,
argutio in populos, manicæ & compedes regum, &
nobilium vincula ferrea, & conscripti in eos iudicij
sententia. Quod etiam in huius psalmi nouo cantico
simile cantatur: Deus cantionem nouam cantabo ti-
bi, psalterio decachordo psallam tibi. Qui das salu-
tem regibus. Decachordo igitur psalterio, id est, vel
quod decem chordarum illud psalterium sit, vel quod
decem verborum organo atque gestis cantio noua i-
sta cantatur: vel quod homo ipse decem quibusdam
C chordis manibus ac pedibus extentus, perfectus spiri-
tualium operum suorum gestu motuque sic psallat, vt
cantionem nouam hanc cantet:

Qui das salutem regibus.

Regibus quibus dictum est: Venite benedicti pa- Matth.25.
tris mei, possidete præparatum vobis regnum à con-
stitutione mundi: qui nobiles ligabunt, qui reges ma-
nicis & compedibus constringent, qui iudicabunt, ar-
guent, vindicabunt. Et quomodo salus regibus detur
ostendit. Qui, inquit, *liberas Dauid seruum tuum.* Eum
nempe Dauid, de quo hic idem liber ex persona Dei
patris alio psalmo prophetat: Posui adiutorium super Psal.88.
potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni
D Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eū. Ma-
nus enim mea auxiliabitur ei. Ipse inuocabit, pater
meus es tu Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et
ego primogenitum ponam eum, excelsum super om-
nes reges terræ. Et sedes eius sicut sol in conspectu
meo, & sicut luna perfecta in ęternum, & testis in cœ-
lo fidelis. Et rursum in psalmo eodem ex persona eius
ad patrem: Sicut iurasti Dauid in veritate tua, memor
esto Domine opprobrij serui tui, quod continui in si-
nu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt
inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commu-
tationem Christi tui. Opprobria multarum gentium
in sinum suum Dauid hic vnus excepit. Ipse enim pec- Esai.53.
E cata nostra suscepit, & infirmitates nostras portauit li-
uore eius nos sanati sumus. Ita dum hic Dauid libera-
tur, & legi mortis eximitur, salus quoque regibus da-
tur. Ipse est enim primogenitus ex mortuis. Et vt in
Adam omnes morimur, ita & in Christo omnes re-
surgemus. Liberatio ergo eius salus regum est. Re-
gnabunt enim conformes gloriæ suæ per assumptam
ab eo naturæ nostræ conditionem, rursum omnes in
naturæ eius communione mansuri. Eripitur ergo hic
Dauid de gladio malignorum. Spiritum enim Iesus
posuit cum voluit: nec expectauit, vt animam impres-
sum vulnus emitteret. Ius animę eius manus irreligio-
sa non habuit. Ait enim: *De gladio maligno erue me.*
Quanquā enim exanimi iam corporis latus miles trās-
foderit, vsus ministerio sæuitiæ: cæterū potestas spirit'

emittendi, causam violandæ in se animæ non reliquit.
Consummat deinde cantionem nouam nouæ confes-
sionis hymno, terrena iudicia & secularium bonorum
gaudia falsa condemnans, cùm ait:

*Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dex-
tera iniquitatis. Quorum filij sicut nouella plantatio stabilita
in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ quo-
modo similitudo templi. Et promptuaria eorũ plena eructan-
tia ex hoc in illud. Oues eorum fœtosæ abundantes in egressi-
bus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina maceriæ, non tran-
situs, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt popu-
lum cui hæc sunt, beatus populus cuius Dominus Deus eius.*

Et hæc sunt, quantum arbitror, huius seculi bona
B communi vniuersorum beata iudicio: res seculi loqui
atque agere, rapere aut emere honores, sub precio fal-
so ditescere, gloriari in adultæ ætatis liberis, quorum
efflorescẽtes anni nouellæ exultationis firmitate con-
fidant, optare speciosi corporis filias, atque eas in mo-
dum templi damno inutili pecuniæ ingentis ornare,
multiplicatis horrea fructibus rũpere, quæ congestas
opes in promptuaria alia angustis his quæ in se con-
duntur eructẽt, geminatisquoque oues fœtibus velle,
quas egressas nullus feræ occursus imminuat, delecta-
ri boum suorum sagina, circumsepta etiam domorum
firma præbere, ne transeundi per ea cuiquam sit pote-
stas: non flere, non lugere, non gemere, sed prospero
C felicitatis suæ cursũ nulla aduersæ calamitatis molestia
impediri. Beatum hunc populum cui hæc essent dixe-
runt: sed propheta scit falsam esse huius beatitudinis
opinionem. Quid enim hæc tot & tanta seculi bona,
ad vitam, quæ morte intercipiẽda esset, adquirerent?
Et ideo qui populus beatus esset ostendit dicens: Bea-
tus populus cuius Dominus Deus eius. Deus ille Do-
minus, qui cum superiora hæc terrena præstiterit, æ-
ternitatem tamen illis qui his rectè vtuntur impertiet:
qui cohæredes nos filij sui in ipso ante cõstitutionem
seculi elegit, qui erit Deus omnia in omnibus, ipsi glo-
ria, laus, honor, virtus, imperium patri in filio, filio in
patre & in spiritu sancto, & nunc & semper & in om-
nia secula seculorum, Amen.

Psalmus CXLIIII. Laudatio ipsi Dauid.

*Xaltabo te Deus meus & rex meus, & benedi-
cam nomen tuum in seculum & in seculum se-
culi. & reliqua.* Absolutus est psalmus, Dei
tantum laudibus occupatus. Sed & titulus
ipse solum contineri in psalmo prædicationem Dei e-
docet. Adiecto autem secundum Græcitatis consue-
tudinem nunc quoque vt in cæteris aliis pronomine,
ostendit illum Dauid isto laudante laudari. Et quis
hic sit quem psalmus hic laudet clamãt omnium tem-
porum omnes prophetiæ, vt hic ipse propheta sępe de
Psal. 44. eo ita contestatus est: Sedes tua Deus in seculum se-
culi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiã
& odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus
Psal. 71. tuus. Et rursum, Et adorabunt eum omnes reges, &
omnes gentes seruient ei. Erit nomẽ eius benedictum
in secula, ante solem permanet nomen eius. Et bene-
dicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes ma-
gnificabunt eum. Huius igitur laus cantatur hoc psal-
Psal. 2. mo, ex cuius persona dictum meminimus, Ego autem
cõstitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum
eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego ho-
die genui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæredi-
tatem tuam, & possessionem tuam terminos terrę. Re-

A ges eos in virga ferrea. Cuius regni perennitatem Da-
niel ita contestatus est dicens: Et in diebus regum il- Dan. 10.
lorum excitabit Deus cœli regnum aliud quod nun-
quam corrumpetur vsque in secula, regnúmque alteri
populo non relinquetur, comminuet & ventilabit o-
mnia regna, & hoc regnum in æternum. Et rursum:
Et ecce cum nubibus cœli, sicut filius hominis veniẽs, Dan. 7.
& vsque ad vetustum dierum peruenit, & oblatus est
ei & datus est ei principatus & honor & regnum, &
omnes populi, tribus & linguæ seruient ei, & potestas
eius potestas perpetua, quæ nunquam transibit, & re-
gnum eius non corrumpetur. Hic igitur rex laudatur
per ista quæ psalmo continentur: Exaltabo te Deus
B meus & rex meus: & per illud, Sancti tui confitebũtur
tibi, gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam lo-
quentur. Notam faciant filiis hominum potentiam
tuam & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum
tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua
in omni generatione & progenie. Et quanquam hic
ob æterni regni gloriam, quia sanctis conregnantibus
ipse regnabit, laus Deo prophetæ confessione cante-
tur: tamen ita laudationis ipsius ratio & ordo disposi-
tus est, vt ea quæ de eo dicta sunt ex sensu communis
intelligentiæ prædicentur: vt in quantum humani ser-
monis consuetudo permittit, de immensa illa & incõ-
prehensibili Dei natura licet nõ ad perfectam cogni-
C tionis veritatem, tamen ad admirationem nos ingentis
illius eius virtutis instituat. Possumus enim eum ma-
ximè quantum in nobis est admirari: cognosci autem
à nobis, quantus ipse est non potest. Verum cùm no-
men in psalmo simplex Dei & absoluta laudatio est:
meminisse debemus patrem in filio & filium in patre
laudari. Et cùm ex substantię similitudine ac proprie-
tate naturæ alter in altero sit, & ambo vnum sint, &
qui videt patrem, videat & filium, nõ differre quis ex
duobus laudari existimetur: cùm vtrunque sibi inuicẽ
& virtutis atque operum similitudo, & indifferentis
naturæ ex patre Deo genita, & in filio Dei nata diui-
nitas vnum eos esse testetur. Cœptus ergo ita psalmus
D est: *Exaltabo te Deus meus, & rex meus, & benedicam no-
men tuum in seculum & in seculum seculi. Per singulos dies
benedicam te, & laudabo nomen tuum in seculum & in se-
culum seculi.* Ratio & virtus propheticæ magniloquẽ-
tiæ per in tentam audienti diligentiam noscenda est.
Ait enim: Exaltabo te Deus meus & rex meus. Multi
Deum per ea quæ in operibus mundi ab eo instituti
cognitioni nostræ sunt subiecta, magnificant: sed pau-
ci sunt, qui regem sibi futurum velint credere, dum
aut curam negant humanorum operum Deo esse, aut
ad consolandam eorum qui impie egerunt conscien-
tiam, præsumpta animę & corporis abolitione, nolunt
diuinum in bonos & malos cõstitutum esse iudicium.
E Sed propheta hinc prædicandi Dei sumit exordium,
quod sibi rex sit. Sed & nunc quidem nomen eius, qui
sibi rex atque Deus sit, ob expectationem regni bene-
dicit, cum ait: Benedicam nomen tuum in seculum.
Sed quia scit se gratiam D[illegible]que regi suo, etiã tum
cum in regno eius maneat debere, quia demutata ca-
duci corporis sui infirmitate, depulsóq; inimicæ mor-
tis imperio, regi suo conformis & coæternus adsistat,
adiecit: Et in seculum seculi, id est, in illo seculo, quo
habitu seculi huius exempto, iam in seculum seculi æ-
ternitatis successione renouabitur. Et in hoc quidem
seculo quisque benedicens Deum potest non semper
in benedictionis officio permanere, dum aut luctu im-
peditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius
detinetur:

detinetur: & aut reposcente animo, aut ingrato in benedictionibus Dei mutus est. Sed perfectio prophetalis fidei ab istiusmodi infirmitatum demutationibus libera est dicens: Per singulos dies benedicam te, Nullum vacuum habet tempus, & dies ei nulla est ociosa, quin semper in benedictionum confessione versetur. Accidit autem frequenter, vt de quibus bene loqui possumus, laudare eos non possimus. Abstinere à malo, benedictione dignum est. Sed solum malum non admittere non habet laudem: nisi mali abstinentiam etiam gloria boni operis consequatur. Et beneficium quidem in nos benedicere possumus: quia natura exigit, non obtrectare nos illis, quorũ beneuolentia confouemur. Sed si & aliis vitiis aspersi sunt, nostro quidem commodo benedicuntur, sed veri iudicio non prædicantur. Perfectio autem Dei nihil in se esse patitur pro parte. Nam vt benedictus, ita & laudabilis est: habens & ex his, quibus beneficẽtia in uos vtimur benedictionis nostræ cõfessionem, & ex perfectarum in se virtutum admiratione præconium. Ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiam id adiecit: Et laudabo nomẽ tuum in seculum & in seculum seculi. Cùm benedictum laudat, & laudat in seculum seculi: in nullo prophetæ officium infirmum est, nec benedictione, nec laude, nec tẽpore. Dehinc sequit:

Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Hæc Dei prima & præcipua laudatio est: quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum, & magnitudinis suæ habeat & laudis. Virtus eius opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enunciatur, temporibus non subditur: arctus ad id sensus noster est, ingenium hebes est, sermo mutus est. Finem magnificentia ipsius nescit: & aliquam emetiendi se opinionem immensa magnitudo non patitur, Extenta vbique extenta semper est, hãc habens infinitatis suæ laudem: cæterum omnem intelligentiam infinitæ huius in se qualitatis excedens. Et quia hæc vel immensę magnitudinis cognitio vel laudatio operum Dei, non omnium gentium est, quibus à constitutione mundi vita & sensus fuisset futuráque esset: consequenter subiecit:

Generatio & generatio laudabit opera tua.

Non vtique generationes & generationes, quæ & temporibus & genribus multę atque diuersæ sunt: sed generatio quæ ab Abraham cœpit, quæq́; per signum circumcisionis deputatur in legem: & generatio quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis propheticis ad fidem euãgelicæ iustificationis instruitur. Harum igitur generationum proprium est, Dei opera laudare. Laudari autem opera Dei non alia ratio ammonet, quàm quod omnia ab eo potẽter effecta sunt: qui præconium habeat non aliquid egisse, sed potẽter egisse. Et ideo abiecit:

Et potentiam tuam pronunciabunt.

Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificentiam exequatur operantis: vt potentis magnificentiæ potens intelligatur operatio. Ob quod consequitur:

Magnificentiam maiestatis tuæ.

Sed magnificentia, si quod in se est tantum sibi habeat: habet admirationem, non habet laudem. Et ociosa aliis est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem vsum aliquem ex se illis qui laudabunt & admirabuntur impertiet. Ex quo competenter hoc sequitur: *Et sanctitatem tuam loquentur.* Et sanctitas

A quidem iam bona est, neque tantum sibi proficit: neque hoc quod ex se est, intra vsum commodi proprij consumit. Nam etiam ad prouocandum in se aliorum beneficentiam, sanctitatis officiis sese ipsa commẽdat. Sed nihil de se dignum admiratione præstabit, si sibi sola sit. At verò hoc proprium est & mirabile sanctitatis, cum hoc quod in se est, in vsum aliorum, quibus est sancta, concedat, ipsa aliquo non egens: nisi fortè per beneuolentiam eo tantum vt se alius vtatur. Ad id ergo quod pictum est: Et sanctitatem tuam loquẽtur, meritò subiecit: *Et mirabilia tua narrabunt.* Et mirabile quidem est sanctitatem sibil sibi proficientem in vsum alienæ beatitudinis exuberare: sed mirabilius B est sanctitatem plenam esse erroris nisi non indiscretam se vtentibus aut abundantibus præstet: dum bonis ac malis promiscua, & tanquam ex naturæ necessitate se præbens, admiratiouem non habeat sanctitatis. Et idcirco mox subdidit:

Et virtutem terribilium tuorum dicent.

Vt sanctitatem loquentes, & mirabilia narrantes, dicaut quoque terribilium virtutem, media admiratione inter sanctitatem atque terrorem: dum & terror suauis, & terribilis suauitas, admirabilem facit & terrorem suauem & terribilem suauitatem. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem propheta intelligens, subiecit:

C *Et magnitudinem tuam narrabunt.*

Magnitudinis enim infinitæ est in Deo quod terribile est suaue esse, & quod suaue est esse terribile. Magnitudo autem non habet modum: ne si moderata sit, iam magnitudo non sit per id quod modo non caret. Vt ergo proprię admiratio sanctitatis atque terroris in magnitudinis suæ infinitate consistat: mensura est, & semper abundans, nec tempore definita nec copia. Et idcirco connexuit:

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt.

Quia nec memoria obliuione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur. Tenuit autem ordinem propheta orationis, vt memoriam & abundantiã D suauitatis conditione & moderatæ & conseruatæ magnitudinis temperaret, dicens: *Et iustitiam tuam exultabunt.* Infinita quidem est memoria & abundantia suauitatis, quia nequaquam Deus aut obliuiscitur, aut suauis esse desinit: sed infinitatem memoriæ atque abundantiæ iusticia interiecta moderatur. Moderatur autem non præbẽdi modo, sed vtendi: dum quod per abundantiam & memoriam Dei semper æquis omnibus patet, id ab iniquis vtendi indignitate nõ capitur. Sanctitas Dei iter populo suo diuiso mari præbuit: sed eadẽ sanctitas & terribilis fuit virtus, cùm ingressis in ipsum iter impiis, vbi fuerat salus religiosorũ, ibi pœna cõstitit impiorum. Circunstant alios firmitate mu- E ri solidatæ vndæ: alios refusæ ipsæ illæ, quæ constiterant, absorbent. Ad istos pelagus naturã suam nescit, hos per naturã suam punit. Ad istos ex mari terra est, istis quod erat mare est. Horum salus sanctitas est: horum mors terror est. At cùm tribus pueris in camino cantantibus, circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, aduruntur: illis in roris humore ignis temperatur, hos exæstuans ignis amburit. Ipsæ intus extráque flammæ sunt, quarum pro diuersitate meritorum, & deficit à se natura, nec deficit. Nam quod est manet erga eos ignis esse quos vrit, & quod necesse est in his esse, quibus ros est. Atque ita magnitudinem memoriæ & sanctitatis Dei iustitia sola moderatur: cum per iustitiam Dei ad iniquos atque iustos, & terrorem san-

ctitas, & terror temperet sanctitatem. Et iustiria quidem recta atque vtilis est, sed tamen eadem ipsa aliquando prædura est: ita vt sibi vti bonitate non liceat, dum pro diuersitate iudicij decernendo quod iustum est, fit seuera. Sed Dei iustitia iustitiæ non coæquatur humanæ. Neq; enim naturæ legi subdita est, per quam est lex statuta naturæ: vt necessitatem non habeat bona non esse cum iusta sit. Habet Dei iustitia miserandi voluntatem: neque tamen per miserandi voluntaté ita à se erit demutata ne iustitia sit. Humana autem iustitia solet in id deuenire ne misericors sit, & misericordia ita se præstare ne iusta sit. Misericordia enim non erit, si miserabiliter inopi calumnianti ius opulentioris inuideas, si fœminę lachrymis viri præferas contumelias, si cæci conuicia non putes arguenda. At verò econtrario misericordiam iustitia non tenebit, si furem vnius nummi, vt furem ingentis thesauri plectas, cum tamen in vno nummo thesaurum habuerit qui amisit: vt adolescentem in vno tantum & eodem infami adulterio irretitum, pari in morte vt plurium adulteriorum artificem, pœna, non quæstione vexabis, cú tamen crimen sit mortis in vtroque. Hæc itaque istiusmodi imperfectam faciunt & misericordiam & iustitiam humanam, Dei autem iustitiam misericordem præstat criminosorum pœnis indulta patientia. Qui cùm contra morem humanæ impatientię non festinat punire, miseratus est tenēs iustitiam in pœna, post misericordiam non proficiente patientia: habens misericordiam in pœna, post patientiam exercendo iusticiam. Non enim Deus rapit humanorum criminum occasiones, neque tanquam infirmitatis nostræ naturæque nescius ipsum illud ad pœnam erroris & peccati nostri tempus inuadit: sed dissimulat & differt, & patientiæ solatium dilatione vltionis expectat, suauem se omnibus præstans, dum per misericordiæ & iustitiæ modum temperandæ seueritatis indulgentiæ se reseruat. Hoc in Deo præcipuum, hoc in potente laudandum: non cœlum fecisse, quia potens est, non terram fundasse, quia virtus est, non annun astris temperasse, quia sapiens est, non hominem animasse, quia vita est, non mare in accessus ac decessus mouisse, quia spiritus est: sed misericordem esse, qui iustus est, sed miseranté esse, qui rex est, sed dissimulantem esse, qui Deus est. Ad id enim quod dictum est: Iusticiá tuá exultabunt, tanquam necessarium sequitur:

Miserator & misericors Dominus, patiens & multæ misericordiæ. Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Quod enim potęns est, naturæ suæ virtus est: quod autem misericors est, salutis nostræ profectus est. Et plus est non suis vti, sed aliis præstitisse quæ sua sunt. Atq; ideo præstat cæteris Dei operibus misericordia: quia magnifica eius operatio virtutis suæ res est, misericordia verò eius vsus alienus est. Ob quod tanquam in apice ipso diuinarum ob misericordiam laudú propheta consistens debitum Deo honorem veluti publicæ confessionis ostendit dicens:

Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui confiteantur tibi. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur, Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.

Dignus propheticæ magniloquentiæ ordo, vt dictum est: Opera Deum confitentur, quam magnificus enim sit, operum & creaturæ magnificentia confitetur. Sed confitentur & sancti, quibus rex esse dignatur. Gloriam regni eloquuntur, ne ignorata non desideretur vsuris. Magnificentiam quoque gloriæ regni Dei nunciant, ne desperetur æterna. Dominatus etiá in generationem & generationem ostéditur, vt se dominatui subiiciant coæterno. Atque ita cognitio Dei in operibus est, sanctorú officium in doctrina est, prophetiæ vsus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est. Dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agatur æternus. Atque ad id spebus fidelibus expetendum, adhortatio prophetæ continuo subiecta est:

Fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in operibus suis.

Verborum fides fortè nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. Atque ita sanctitas in operibus fidē confirmat in verbis: vt de sancti fide in promissis non ambigas, cuius sanctitate vtaris in rebus. Si enim sanctum esse Deum intelligimus per id quod nascimur, viuimus, alimur, & copiis omnibus humanæ naturæ congruis abundamus: sanctitas ita esse non potest infidelis in dictis. Scit propheta esse & aliud sanctitatis Dei opus, in eo quod sequitur:

Suffulcit Dominus omnes qui ruūt, & erigit omnes elisos.

Adest omnibus Dei sanctitas, & humanis auxiliis non subtrahit. Sed seruat etiam nunc iusticiæ & misericordiæ prophetationem. Suffulcit enim Dominus non collapsos, sed cadentes. Quos etsi trahat pronus naturæ lapsus in casum: pœnitentia tamen quæ autor est desinendi, ne penitus iam ceciderit, si stet in lapsu, suffulcit. Ruere enim, non ruisse, potest in id confirmatum esse ne ruerit. Sed & eriguntur allisi. Differt autem vi exteriore collidi, & ruisse suo casu. Alliditur namque ille, quem per diaboli instinctum calens ætas præcipitauit in casum, quem ignoratio compulit in errorem, quem fraudulentis vsa blanditiis naturæ infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur quam ille qui voluntate permanserit, quem vitij vsus oblectet, quem non pœniteat admissi: habet enim veniam & apud Deum solatium pœnituisse de gestis. Nec temperamento seueritatis indignum est, quod per admissi dolorem affectum profitetur inuiti. Et cur cadentes suffulciat & allisos corrigat, consequentibus docet dicens: *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omnem animam benedictione.* Totis itaque in Deum allisi & cadentes oculis aspectent: neque quisquam ita de se confidat, vt non semper cadere, semper se vereatur allidi. Ab illo sperandum, ne casu periclitemur, ne allidamur infirmitate naturę. Omnia autem nobis vitæ subsidia ex ipso sunt: cum opportunitate fructuum indultis cibis viuimus, cum manum aperiēdo animas nostras donis spiritualibus replet, & cum ex virtutis suæ fonte copia in nos eorum quæ sibi beneplacita sunt exuberat. Quod vtrunque in his quæ consequuntur discernit ita: *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Iustus in viis est, cum infirmitatem nostram in æternum regnú suum confirmata donorum spiritualium communione deducit. Sanctus autem in operibus suis: cum vniuersis fructus in tēporum opportunitate suppeditat. Sanctitatem suam in omnium alimonia docens, iusticiam verò in replendis beneplacito animis conseruās. Post hæc sequitur: *Propè est Dominus inuocantibus eum.*

Non longè abest, qui per naturæ suæ virtutem, & ipse vbique semper est, & totus semper vbique est, secundum illud Apostoli: Quia in ipso sumus, & in ipso Act. 17.
viuimus

viuimus ac mouemur. Propè est ergo inuocantibus, cum nihil sit quod sine eo sit. Sed quibus inuocantibus propè sit ex subiectis docet: *Omnibus inuocantibus eum in veritate.* Non ex ocio inuocantibus, neque ex infidelis ambiguitatis incerto, sed verum Deum fideli inuocantibus veritate. Et cùm propè adsit, quid inuocantibus se in veritate tribuat, demonstrat, dicens: Voluntatem timentium se faciet. Non turbidorum voluntatem, neque vitiosorum cupiditates Deus faciet: sed timentium se. Per metum innocentes, per fidem honestas, per reuerentiam verecundas, & voluntates non ociosas, neque mutas, neque sperare aliquid à se quodam contemptu silentij dedignantes: sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. Et ideo subiecit: Et orationem eorum exaudiet. Voluntas ergo ea à Deo fit, quæ voce orationis exauditur. Sed quæ voluntas fiet orantium? Et saluos, inquit, faciet eos. Hoc volunt timentes Deum, hoc vt audiantur orant: vt nõ dominetur eorum æterna mors, non in interitum perpetui iudicij deputentur, sed sub custodia Dei tuti sint. Sequitur enim: *Custodit Dominus diligentes ipsum.* Saluos ergo faciet eos custodiendo, id est, ęterni regni participes reseruãdo: sed eos qui & timebũt & precabunt & diligẽt. Dehinc sequit: *Et omnes peccatores disperdet.* Qui nec vt homines timuerint, nec vt subditi orauerint, nec vt donati vita mundóq; dilexerint. Cõclusit autẽ propheta honoris debiti confessionẽ dicẽs:

Laudationem Domini loquetur os meum. Laudasse non sufficit, nisi & laudare non desinat. Laudabit enim adhuc, cùm iam tamen laudet. Sed cùm ille laudet, omne quoque ad benedictionem Dei humanum genus adhortatur: *Et benedicat omnis caro nomen sanctum eius.*

Per officij sui & fidei constantiam semper quidem ille laudabilis: sed propheta hoc curat, vt omnes Deũ benedicant, & optat. Non enim ait benedicent, tanquam certus sit id futurum, sed ex voti affectu ait, benedicant: vt illud potius intelligeretur optare quàm confidere sic futurum. Deinde benedictionem non temporariam esse postulat, sed æternam, in seculum & in seculum seculi. Nobis potius optandum, vt in æternum benedicamus æternum: quia in æternũ benedicens, æterno ille necesse est maneat coæternus, Domino scilicet nostro vnigenito & primogenito Dei filio IesuChristo, q est benedict' in secula seculorũ. Amẽ.

Psalmus CXLV. Psalmus Dauid Alleluia Aggæi & Zachariæ.

L*Auda anima mea Dominum, Laudabo Deum in vita mea, psallam Deo meo quàm diu ero. & reliqua.* Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus visum est. Nam cùm Hebræis solæ alleluiæ sit prælata confessio, illis placuit Aggęum & Zachariam in titulo anteferre. Hoc eo, vt Psalmum esse propheticum nosceremus: quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursum Hierusalem est, ipso illo tum tempore æternæ Hierusalem ædificatio prædicatur: etiam euangelio testãte, cùm ingressuro templum Domino, & numulariorum mensas, & ementium ac vendẽtium negocia subuersuro, ita scriptum est: Hoc autem factum est, vt impleretur quod

Zach. 9. dictum est per Zachariam prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum nouellum subiugalem. Et vt arbitror huius Hierusalẽ potius & Siõ regẽ psalmus ostendit, qui ita cœpit: *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, psallã Deo meo quàm diu ero.*

Sciẽter & de prophetæ doctrina dictorum ordinem

A tenuit. Primum enim eam hortatur ad laudem, quæ in hanc est cõstituta naturam, vt maneat æterna: tum deinde quia per donum resurrectionis glorificato corpore totum se ei meminerit coæternum, tanquam de futuro cõfidens ait: Laudabo Dominum in vita mea. Non enim ea vita quæ nunc est per infirmitates corporis sua est: ab Adam nanque ita cœpit, non cum Adam inchoata est. Quam nõ vitam, sed mortem esse Apostolus nouit dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. In hac ergo vita sua Deũ, Rom. 7.

qualis primum in homine est cõstituta laudabit. Tum tertio ne in hoc eodem nunc corpore irreligiosius exi-

B stimaretur, adiecit: *Psallam Deo meo quàm diu ero.* In omni autem hoc psalmorum libro, in psallere religiosas operationes corporis significari meminimus: apta & consona corporei motus varietate placituri. Pόstque stultas hominum opiniones, & inaues in regum nominibus religiones, quos sibi Deos antiquitas confixit, rẽdarguit dicens:

Nolite confidere in principibus in filiis hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus eorum, & reuertentur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Cõfidere vetuit in regibus. Et quibus regibus? Subiecit, & in filiis, inquit, hominum. Et quibus filiis hominum? quibus non est salus. Et cur salus non sit o-

C stendit: Exibit spiritus eorum, & reuertentur in terrã. Et reuersuris in terram quid erit? In illa die peribunt cogitationes eorũ: corruptæ ipsi scilicet originis: quia esse filij hominum perstiterunt, nec filij Dei esse voluerunt. Nullius quoque salutis, quia exeunte spiritu, & in terram corporibus dissolutis, cogitationes eorũ corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt. Sed vt ita in istiusmodi reges fiduciam non conferas, in quem sperandum esset ostendit:

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius: qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium his qui patiuntur iniuriam.

D Non est caduca cogitatio in regem istiusmodi sperare: & spes illa non interit, quæ in creatorem cœli & terræ & maris & omnis vniuersitatis huius extẽditur. Hic sperandus adiutor est, in quo dolus non est. Nam cùm secundum prophetiam omnis homo mendax sit, veritatem in seculo solus ille custodit: & custodiens veritatem, iudicium facit ob eos qui patiuntur iniuriam. Beatus ille est, quem adiuuando ex Iacob fecit Israel. Spes eius æterna est, qui in creatore cœli & terræ marisque confidit. Creator autem horum omnium hic & verus & iudex est, & veritatem custodiendo & faciendo iudicium. Neque solum iudicium facit, sed etiam id quod sequitur:

E *Dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, Dominus sapientificat cæcos, Dominus erigit elisos, Dominus diligit iustos. Dominus custodit proselytum, pupillum & viduam suscipiet, & viam peccatorum exterminabit.*

Hæc quidem & corporaliter intelligere non ociosum est: sed altius nescio quid & maius sermo complectitur. Dat, inquit, esurientibus. Videamus quam escam, & quibus esurientibus. Et hæ quidem escæ corporales, non tamen semper præbentur à Deo cùm esuritur à nobis. Annuum nanque earum munus est: & ideo intra tempus præbentur vt intra tempus ne quis esuriat. Est igitur alia esuritio, & sunt aliter esurientes, quibus esurientibus esca præbetur. Scriptum nanque est in Amos propheta: Ecce induco famem super ter- Am.

ram, non famem panis, neq; sitim aquæ: sed famem vt audiatur verbum Dei. Hanc igitur escam prædicationis esurientibus Dominus impertit: quæ cùm in cibum fuerit assumpta, vincula diaboli resoluuntur. Ligauit enim secundum euangelia decem & octo annis Abrahæ filiam. Compedes quoq; auaritiæ, libidinis, ebrietatis, cibus talis absoluit: & absolutis compedibus cæcis sapientiã præstat. Si de coporalibus donis propheta loqueretur, cõmemorasset potius cæcis lumen indultum. Sed quia per cibum verbi esuritione depulsa, soluebantur cõpedes seculi: etiã cœcitas seculi sapientiæ impertione depellitur. Alimur enim post ingẽtem famem diuinæ cognitionis spiritualibus cibis: & compedibus quibus currere ad æterna nõ sinimur absolutis, discussa per indultam sapientiam cæcitate, creatorem nostrum oculis intelligentiæ contuemur. Desinit ergo fames longa, compedes graues, cæcitas stulta, & id quod sequitur succedit: Allisi erigũtur, iusti diliguntur, aduenæ siue proselyti custodiuntur, pupillus & vidua suscipitur, & via peccatorum dispergitur. Quisquis ille est qui modo Dei est, etsi non vniforme, tamen proprium habet munus, vt allisus licet sit, nunc esuriat: si nunc compeditus & stultus sit, tamen erigi possit ne iaceat in æternum: vt iustus ob iustitiam diligatur, vt aduena etsi non tanquam iustus diligitur, tamẽ vel ob hoc, quia aduenerit reseruetur: vt pupillus, quia patrem sibi diabolũ abiurauerat, exemplo Apostolorũ non orphanus relinquatur: vt vidua suscipiatur in sponsam, postea quàm sibi in Christo confixus hic mundus est. Omnem enim credentium fidem, cui per adimpletionem temporum lex tãquam vir primus emortuus sit, viduam Apostolus nuncupauit. Sed non solum vidua suscipitur, sed etiam via peccatorum exterminatur. Quibus in interitum demersis, Hierusalẽ sancti illius regis ciuitas incoletur. Nõ ista vtique, quę desolata & subuersa prophani parricidij luit pœnas. Concludit enim ita: *Regnabit Dominus in æternum, Deus tuus Sion in generationem & generationem.* Vbi illa Sion est in qua regnaturus est Dominus? Nisi fortè in ea quæ prophetas occidit, & lapidat eos qui ad se missi sunt? Hæc vtique hodie iam non est. Et quomodo Dominus in æternum regnabit, regni sui sede subuersa? Sed regnabit in ea quæ mater cœlestis est: quæ viuis ex lapidibus extructa & sanctis ciuibus plena per generationem legis & generationem fidei frequentabitur, à domesticis Dei & Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLVI. Alleluia Aggæi & Zachariæ.

Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus, Deo nostro iucunda sit laudatio. & reliqua. Post primam Hierusalem subuersionem traductóque in Babyloniam populo captiuo, ædificatam rursum eandem ciuitatem fuisse, & historia regnorum & libri Esdræ loquuntur. Sed hodie eandam nullam esse, rerum fides edocet. Hoc idcirco prædiximus; ne quia translatoribus visum est huic & anteriori psalmo in Aggæum & Zachariam titulum præscribere, existimemus in illius temporis homines prophetiæ huius præscientiam conuenire. Propheta enim non ignarus mysterij cœlestis, cùm in ædificatione Dei ciuitatis humanam ędificationem inanem esse dixisset, cùm Deo ciuitas nisi per ipsum ædificata ęterna esse non posset, non nos nunc ad gratulationem ædificatæ à Deo rursum Hierusalem adhor-

A taretur, quam vane ab hominibus ædificari antè prædixerat. Quod si quis fortè putabit id quod in alio psalmo ita dictum est: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: nisi custodierit ciuitatem, in vanum vigilabit qui custodiet eam: idcirco dictum fuisse, quia euersionem eius vrbis in qua templum ædificandum esset, propheta prænosceret: meminisse hæc debet ita intelligens eundem hunc prophetam ædificationem eam quæ à Zorobabel secũdo innouata est, inanem & caducam futuram fuisse non ignorare potuisse: neque illam quæ à Salomone cœpta est, nõ à Deo institutam idcirco dixisse, *Psal. 126.*
B quia per regem Babyloniç esset destruenda, cùm post septuaginta deinde annos rursum eadem sit reformata. Hanc verò quæ à Zorobabel gesta est, esse ædificationem Dei prædicatam, cùm exinde diruta & sine aliqua instauratione sit dissoluta. Et eam quam dirutam licet reuocatio iam sit consecuta, inanem atque humanam prædicasse: hanc verò quæ sine spe reformationis ceciderit, diuini operis perpetuitate renouari, hæc omnia intelligentiæ genera, stulta atq; ridicula sunt. Laudat autem propheta Dominum ędificantem Hierusalem illam quæ secundum euangelia sancti regis est ciuitas: in qua per Dominum resurgentes sancti demorantur, quę inuectum pullo asinæ Dominum &
C spe sanctorum læta suscepit. Corporaliter tum quidẽ tali vectione illam quæ occidit prophetas & lapidat Apostolos Dominus ingressus est. Sed alterius ciuitatis erit illa lætitia. Ob illius ergo ædificationẽ propheta nos aduocat dicens. *Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus, Deo nostro iucunda sit laudatio.* Nõ leuis gratulationis laus est, cuius psalmus bonus est. Et psalmus non tam vocem vt frequenter diximus, quàm corporeę operationis officium significare solet. Deum enim non tam sermone quàm re & gestis obedientiæ laudamus, vt mare & terra & cœlum Deum non tam voce quàm officiorum suorum vicissitudine atque obseruatione laudant, Aduocat igitur nos propheta ad Dei
D laudem, quia bonus psalmus est: & optat vt huius boni psalmi Deo nostro fiat iucunda laudatio. Scilicet vt placentia Deo opera nostra sint, per quæ à nobis gestorum nostrorum laudatur obsequio.

Ædificans Hierusalem Dominus, & dispersiones Israel congregans. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Numerans multitudinem stellarum, & omnibus his nomina vocans.

Reuersuris de Babylonia in Hierusalem Iudæis sub Dario rege, edicto potestas data est reuertẽdi. Neque alibi tum quàm in regni Babyloniæ finibus detinebãtur. Ex qua ergo dispersione Israel cõgregatur? Nempe de ea de qua ait Dominus: Emittet angulis suos cũ
E tuba & voce magna, & congregabit electos à quatuor angulis ventorũ. Quorum cõgregatio cœtum sanctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per spei & fidei opus ædificatur in nobis. Et idcirco anterior ædificatio cõgregatio non est, quia nos ad futuræ ciuitatis cõgregationem Dei misericordia per gratiã iustificationis ædificet. Cæterùm si de terrena ædificatione loqueretur, prior fuerat cõgregatio prædicanda: quia non nisi cõgregatus Israel Hierusalem ædificare posset euersam. Tenet deinde ordinem competenter, dicens: *Qui sanat contritos corde & alligat contritiones eorum.* Cõgregato enim Israel in vnam quæ ædificatur ciuitatẽ collecto, omnes humanæ infirmitates & labes corporeæ auferẽtur: absorpta enim corruptione & omnibus humanæ naturæ viciis deuoratis, incorruptio æterna & in nul-

iu nullis anxietatum mortibus conterenda succedet. *Luc. 4.* Venit enim Dominus secundũ euangelia sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem & cæcis visum, dimittere cõfractos in requiem, prædicare annũ Domini acceptum, & diem retributionis. Et hæc quidem pro parte iam cœpta sunt, quia per speculum & in ænigmate & in imagine futurorum secundũ Apostolũ demoramur. Sed tamen nondũ nobis eius tẽporis fructus est, quo secundum prophetã dicere ade- *Psal. 114.* pta spei consummatione possimus: Conuertere anima in requiẽ tuam, quia Dominus benefecit mihi. Quia eripuit animã meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu: Placebo Domino in regione viuorũ, Sanata enim omnimodis cõtritione, & ne perpetuo rursum subeat alligata, his omnibus humanarũ passionũ infirmitatibus liberati, placebim⁹ Deo in regione viuorum, anima nostra in requiẽ suam, ex qua per transgressionẽ primi parẽtis sui Adæ eiecta est, reuertente. Sed post prædicationẽ sancti cordis, etiam id ad præconium diuinæ bonitatis adiectum est: *Numerans multitudinem stellarum, & omnibus his nomina vocans.* Si laus Deo ob ædificatã corporaliter Hierusalẽ defertur: quid hic numerus stellarũ & omnibus his nomina tanquã ad præcipuã diuini operis laudationem proferuntur? Aut nunquid laudabilius Deo est numerasse & nuncupasse stellas quàm creasse, cùm creatio & numerũ fecerit, & nomina imposuerit, & vocabulis nomina numerúmq; discreuerit? Sed numerantur hic stellæ quas Abrahã contuitus in cœlo est, quas Isaac accepit in semine, quas Paul⁹ discreuit in gloria. Quod autẽ nominibus suis vocentur, audiamus eum qui vo- *Ioan. 5.* caturus est. dicit enim in euãgeliis: Nolite mirari istã, quoniam venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius & procedent, Vocãtur ergo & prodeunt. Adeò autẽ enumerantur per Deum, vt capilli quoque qui in singulis nobis innumerabiles esse existimantur, in numero sint, eodẽ Domino dicẽ- *Luc. 12.* te: Nónne & capilli capitis vestri numerati sunt? Hoc Deo potius dignum, hoc in misericordia eius præferendum: vt eos quos contritos corde sanauerit, quorũ *D* allegauerit contritiones, nominibus vocet, proprietate numeret, cœlesti luce clarificet. Ob quæ mirabilia eius atq; præclara ait: *Magnus Dominus noster & magna virtus eius & sapientiæ eius non est numerus. Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores vsque ad terram.* Hoc enim mansuetorum proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terram: vt digni apud Deum sint nuncupatione, numero, claritate. Magnus est Dominus, cùm dispositiones congregat. Magna virtus eius, cùm contrita clarificat. Innumerabilis sapiẽtia eius est, cùm vniuersa & nominibus discernit & numero. Sed qui suscipit mansuetos, humiliat quoque peccatores vsque ad terram. Post meri- *E* tum sanctitatis impietatis pœna subiecta est: cum susceptis mãsuetis in claritate stellarũ, peccatores vsque ad terram humiliati internæ legis iudicio destinantur. Ob quæ nos tanquam cunctantes & hæsitantes propheta cohortatur ad laudem dicens: *Inchoate Domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara. Qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam: Qui producit in montibus fœnum: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Frequẽter admonet propheticus sermo, vt eũ vniuersitatis huius esse Dominũ credamus, quem omnis lex Deum locuta est, qui se nuncupari Deum Israel voluerit, vt nunc in eodem hoc psalmo cùm dixisset: Ædificans Hierusalem & con-

A gregans dispersos Israel, ad laudem eius cohortans adiecit: Qui operit cœlũ nubibus, qui parat terrę pluuiã: vt non alius legis latæ & creationis istius Deus posset intelligi. Ita autẽ temperata doctrinæ istius ratio est, vt ea creationis enumeratæ & nomina, cõmemorarẽtur & genera: quæ cùm creatorẽ Deum esse latæ legis ostenderent, significationẽ tamẽ in se institutionis typicæ & propheticæ continerẽt. Et nunc cõfiteri Deũ ob id admonemur, quia operit cœlũ nubibus, quia parat terræ pluuiã, quia producit in mõtibus fœnũ, quia dat iumẽtis escam ipsorũ, & herbã seruituti hominũ, & pullis coruorum inuocãtibus eum. In his enim omnib⁹ Dei & prouidẽtia significatur & bonitas, vt sub- *B* tecto nubibus cœlo terris pluuias infundat, vt vertices colliũ fœno vestiat, vt iumẽtis pabulũ præbeat, & auib⁹ cibos præstet, quia ab eo alimoniã vniuersa quæ creauit expectẽt. Sed hæc omnia diligẽtius introspecta significationis alteriús virtutẽ in se habent. Scimus enim esse nubes quibus Deus ne super vineam pluant mandat, sicut per Esaiam dictũ est: Et nubibus man- *Esai. 5.* dabo, ne pluant super eam pluuiã: vinea enim Domini Sabaoth domus Israel est. Nouimus nubes quæ præ *2. Reg. 22.* fulgore eius in cõspectu Domini trãseunt: Præ fulgo- *Psal. 103.* re, inquit, eius in cõspectu eius nubes trãsierunt. No- *Psal. 56.* uimus nubes quas Deus in ascensum suũ posuit, Et posuit nubẽ ascensum suũ. Nouimus nubes ad quas vsq; *C* Dei veritas est, Et vsq; ad nubes veritas tua. Et has nubes aliquot locis sanctorum doctrinã significare ratio absoluta est: quæ vetitæ infidelibus pluere, eloquio arida infidelium corda non rigant. Quæ cum Dominus adsit, esse cessabunt. Vt orto sole stellarũ lumẽ hebetatur, ita & doctrinæ nubium Domino ipso iam per se fulgente prætereunt. Per quas etiam ad Dominũ cõscenditur, dum diuina prędicatio iter nobis regni cœlestis ostendit: & ideo hæ nubes nobis positæ sunt in ascensum. Veritas quoque Dei vsque ad nubes eadem est, quia in se veram Dei cognitionem hæc doctrina prophetica continet. Hæc ergo ad cõmemorationẽ Dei laudum creaturarũ genera electa sunt: quæ *D* cum præconium in se creatoris ostenderent, parabolicam tamen, siue vt Apostolus ait allegoricam nobis doctrinam ita commemorata præberent. Cœlum ergo nubibus subtegitur, id est prophetica doctrina rebus est subiecta diuinis. Pluuia terris infunditur, eloquia scilicet harum subtectarum nubium profunduntur per quæ infructuosi ipsi atq; aridi ad eliciẽdos ex nobis fructus dono diuini imbris excitamur. Et hæc eloquia diuina tanquã imbrem intelligenda esse Moses testatus est, dicẽs: Expectetur sicut pluuia eloquiũ *Deut. 32.* meum, & descendant sicut ros verba mea, vt pluuia super gramen. Hæc ergo terræ pluuia præparatur, per quam fœnum in montibus producitur, & iumentis in *E* escam propriam præbetur. Opinor fœcundiores esse montibus valles, quæ circuniectorum collium concauo decliui in se humore pinguescant. Et quid rationis est, vt ad escam iumentorũ produci fœna laudẽtur in montibus? Et quanquam plures montes fœcũdis verticibus atque herbidis sunt, tamen rerum corporaliũ nominibus spiritualis doctrina conserta est. Producunt ergo montes iumentis in escam suam fœnum: sed montes qui exultauerunt sicut arietes, in quos frequẽter propheta oculos erexit, dicẽs: Leuaui oculos meos *Psal. 120.* in montes. Hi ergo montes, patriarcharum, prophetarum, Apostolorum, martyrum altitudines, fœnum pecoribus producunt. Et quibus tandẽ pecoribus? Esaiã *Esai. 1.* audiamus: Agnouit, inquit, bos possessorem suum, &

asinus pręsepe domini sui, Israel vero me non cognouit. Et quia per hebetis naturę irreligiosam ignorationem pecora sunt dicta, cibus quoque eorum significatur in fœno. Hoc ergo fœnum, his iumentis præbetur in montibus. In pluribus autem codicibus insertum hunc versum deprehẽdimus. Et herbam seruituti hominum: vt ea quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupationem ipsius hominis intelligerentur. Sed nos non egemus hoc sensu. Nam licet non impediat adiectus: non tamen eum, tanquam non aliis ad huius intelligentiæ confirmationem vti possimus, amplectimur. Hic enim ordo dictorum est: Qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam, & reliqua. Si ergo per nubium pluuiã producto iumentis in montibus fœno, vt allegorica doctrina posset intelligi, hęc herba seruituti hominum prębetur, qui pecudea ignoratione deposita, Deum tandem rationabiliter comperissent: siue, quod absolutius intelligi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem: Deo vtrunque laudi est, infirmitati eum nostræ vel corporales cibos, vel spiritualia in prophetis vitæ pabula prębuisse. Sed id quod sequitur quomodo intelligi oportebit?

Et pullis coruorum inuocantibus eum.

Deum inuocare proprium hominis officium est, qui solus ex vniuersis animantibus particeps rationis effectus est. Coruorum verò pulli Deum quomodo vocant? Et cur pulli coruorum potius quam corui, quorum natura hebes, improuida, nulla Dei cognitione donata sit? Aut quæ esca præbetur? Nunquid vt fœnũ iumentis, & vt herba hominibus: sic corruptorum cadauerum fœtidas sordes Deus orantibus se coruorum pullis & pecudum mortes ad cibũ vitæ præsentis impertiet? Hæc ita intelligere non dicam erroris, sed irreligiositatis extremæ est. Quid ergo intelligi oporteat, prout ipsi dono gratiæ cœlestis adepti sumus loquemur. Coruum in forma peccatoris constitutum esse, tum cùm ex arca emissus non rediit, meminimus. Cùm enim consistendi nusquam locus esset aquis in vniuersa diffusis, ipse columba postea non reperta requie reuertente non rediit. Cùm enim illic arca ecclesiæ formam habuerit, is qui ecclesiam cùm nunquam alibi possit consistere dereliquit, peccatoris in eo exemplum est constitutum: qui cùm nullam aliam præterquam ecclesiæ requiem habeat in seculo, mauult tamẽ in inanibus seculi demorari. Hanc quoq; auem legimus in pastum Heliæ deputatam, cibos semper ei fuisse solitam inferre. Et hoc totum, cùm impiissimè omnis populus & irreligiosissimè diuersaretur. In famulatum ergo tanti prophetæ hæc auis, quæ in forma peccatoris erat constituta, delecta est. Cùm enim anterior populus improbabilis repertus est, tum Dei prędicatio qui cibus & esuritio est prophetarum, per eorum qui peccatores erant officia expletur. Nos enim vel cęteri ante nos ex impudentibus & procacibus, & immundis, & cruentis geniti atq; nati, tanquam pulli coruorum Deum inuocamus, agnitione, confessione, famulatu: vt ex iumentis & pecoribus per agnitionem Dei homines effecti, rationis scilicet participes, ex rationis ignaris, quibus quotidie à Deo producente in prophetis doctrinę prædicationem tanquam in montibus fœnum, cibi cœlestis præbetur alimonia. Vt autem omnia hæc quæ allegoricè commemorata sunt in profectum humanæ salutis geri intelligerentur, psalmi conclusione confirmat. Ita enim ait:

Non in viribus equi voluntatem habet, nec in tabernaculis viri beneplacitum est ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & omnes qui sperant super misericordia eius.

Contraria ista sibi sunt, si corporaliter intelligãtur. Quomodo enim Deus iumentis fœnum producit in montibus, cui non est beneplacitum in equis? Necessitatis nanq; ministerium, non prouidentiæ benignitas est, alimoniã præbere nõ placitis. Sed quia omnis Dei misericordia curam habet humanæ salutis, allegorice superius dicta conclusionis absolutione consummat. Non pecorum speciem atque virtutem, nec preciosarum domorum Deo ornamẽta placuisse, quæ maxima est humanę opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras: sed placere tantum timentem, sperantem, & potestatem Dei & misericordiam spe metúq; testantem. Misericors enim & potens est, qui dixit: Qui credit in me, non iudicabitur, sed trãsiet de morte in vitam. *Ioan. 5.* Est potens mortem demutare vita, & misericors iudicij amouere terrorem: Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus CXLVII. Alleluia. Aggai & Zachariæ.

LAuda Hierusalem Dominum, Lauda Deum tuum Sion. & reliqua. Et huic psalmo & ei qui ante superiorem fuit, Aggæi & Zachariæ cum in Hebraicis nõ extet nomẽ, ascribitur: vt & per hunc & per eos, sicut superius ostendi, æternæ Hierusalem prophetia possit intelligi. Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deũ tuum Sion Non differt Hierusalem à Sion, nam secundum locorum nomina vrbis ipsius locus idem est: sed nominum interpretatio geminam hanc eiusdem vrbis commemorationem necessario desiderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. Et quia Domini nostri regnum in pace & vnanimitate sanctorum est: & factus est, inquit, in pace locus eius: conuentus ille beatorum qui Dei regnum est, Hierusalem tanquam ciuitas pacis est dictus. Ciuitatem verò hanc viuis, vt ait Apostolus, lapidibus extructam, sanctorum cœtus conformis gloriæ Dei ex resurrectione consummat. Qui se qualis futurus esset per fidem in corpore Domini ante speculatus est, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidem Domini secundum interpretationis virtutem. quia in eo spem nostram fidei contemplamur, in omnibus scripturis Sion nũcupari existimatur, quia Sion speculatio est: sed & ciuitas illa quæ Hierusalem est, quæ propter vnanimitatem ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis Dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur. Et cuius gloriã adepta est, accepit quoq; eius & nomen. Ergo & cõuentus ille pacificus, & gloria illa corporum demutatorum in Hierusalem, & Sion nomine, quod vtrunq; vnum est, non saxa inanima, neq; ædificationem hebetẽ, sed rationale animal fundamentorum viuarúmque lapides gemmarũ & ciues sanctitatis & Dei in domesticos suos deputans hæc ciuitas est, quæ ex sensu beatitudinis suæ, & confessione præconij aduocatur ad laudem. Et propheta causam laudationis adiecit:

Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.

Hæc est illa beatæ terræ hæreditas, quam Dominus in euangelio mansuetis spopondit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. *Math. 5.* Plurimis in

locis

[A] locis prophetæ beatitudinis huius tempus prædicauerunt, & firmitatem ciuitatis huius æternæ, cuius ita portæ & seræ confirmatæ sunt, vt aduersatiis nobis inimicisque virtutibus impenetrabilis, inuia, indissolubilisq; perseueret, nullis egēs ad corporis animæq; substantiam æternitate, firma, benedicta in incolis est, voluntate pacifica, vitæ substantia copiosa. Sed ad hanc Dei prædicationem etiam illud adiungitur: *Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius.)* Prædicationis regni Dei non fuit lenta præparatio, sed in omnem terram indefessa mobilitate & celeri trāscurrit. Vbi enim non statim cum Dominus gloriā in corpore natus ostēdit apostolicæ & propheticæ doctrinæ cursus egressus est? [B] Per hanc nanque velocem transcursionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est cœpta, quæ auditis opulētiæ suæ copiis vbique viuis fidelium lapidibus structa vsque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi velox sermo percurreret, rursum ad confrequentandā hanc beati regni ciuitatem cœtu consummatæ plenitudinis congregandis. Sed & prædicatio alia connectitur: *Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit chrystallum suam sicut bucellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit?)* Vitæ via, sicut Dominus in euangeliis ait, angusta & tribulata est: neque nisi per maximas difficultates & molestias hac ad cœlorum regnum via pergitur. [C] Quod quidem de molestiis huius seculi dictum fuisse intelligi oportet: per præsentes enim vexationes in requiem æternā aditur. Et quamuis rerum pręsentium laboribus quasi quadam violentia asperrimæ hyemis vramur, tamen post harum pręsentium acerbitatum rigores, Deo eos resoluente, in placidis, & tranquillis, & serenis quiescimus: secundum enim dictum propheticum & allegoricam consuetudinem nunc in niue, & nebula, & crystallo, quæ omnia per naturam suam vrunt atque mortificant, secularium in nos molestiarum & calamitatum dolorem, & noctu, nos ignorātiæ rigores significari credendum est. [D] Scit hic idem propheta beatæ huius ciuitatis participem nequaquam iam refrigore [Psal. 120.] isto iniuriæ secularis vrendum, dicens: Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Hæc enim omnia quibus per presentes calamitates adurimur, rursum Dei bonitate resoluti liquimur. Nix nanq; lanæ mollitudine defluens, tegens omnia intra se detinet: pruina, quoque nebulæ descendentis cineris modo sparsa constringit: crystallum etiam vltra consuetudinem grandinis duratum, & in frustra solidatum habet in se & impetum, & rigorem. Et si hæc perpetuo permanerent, numquid non vniuersa horum gore perusta semper arerent? Quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesque posset, si feries mali nostri sempiterna traheretur? [E] Sed dissolutis infirmitatibus corporis, regni beati huius tempus ęternum est, vbi non flendum, non dolendum, non corporeæ cupiditatis demutatione labendum est: sed in his viuendum, quæ inquit oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit. Cessat in bonis futuris intelligentiæ auditus & aspectus: nec conspectui subiicitur, nec auditu capitur, nec mente percipitu, quicquid illud beatis æternis, beatum æternumque promittitur. Soluętur igitur hæc omnia niuis, pruinæ, crystalli frigora tanquam flatu repenti; tum cum post hos secularis noctis rigores tempora illa regni æterni in vnam atque in demutabilem tranquillitatem Dei spiritus temperabit. Atque vt sub niuis & nebulæ &

[A] crystalli frigore intollerabili si maneret, Dei tamen spiritu in deliquium soluendo, significasse illam æterni regni æterno populo beatam temperiem nosceremus, Psalmum propheta tali confessione conclusit:

Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emittet verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Qui annunciat verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israel.) Peculiaris hæc in Iacob & Israel Dei voluntas est, non in eum Israel, neque in eum Iacob, qui hoc corporis nomen ad solatium veluti generosæ in se stirpis amplectitur: sed eum Iacob qui supplantauit priorem, qui primogenita spe æternitatis emit, cui Israel de Deo videndo cognomen est, qui ipse Hieru- [B] salem & pacis est ciuitas, quia ædificatus supra petram fidei, confirmatis portarum seris fortiores portarum portas inferi obtinebit. Qui in verbo cōgregatur, qui non inopia eget, non secularis rigoris frigore aduritur: sed liquefactis omnibus, & Dei spiritu absolutis, tempore æternæ serenitatis vtetur, huic pronunciatur hoc verbum. Hic per spiritualem intelligentiam has Dei iusticias & iudicia expectat: consors boni huius nulla gens alia est, neque hanc iudicij gloriam infidelitas irreligiosa cognoscit. In sua enim venit & sui eum non [Ioan. 1.] receperunt. Quotquot receperunt, dedit his potestatem filios Dei fieri? Dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen. [C]

Psalmus CXLVIII. Alleluya.

LAudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis, &c.) Superiores tres psalmi, quibus prophetia nos ad laudem Domini aduocat, beatæ illius spei nostrę distributionem ipso collocationum suarum ordine sunt sequuti. Primus enim eorum ob spem æternitatis, & cœlestis regni expectationem cantatus est. Secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis, & congregationem sanctorum, qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis conueniāt, subsequutus est.

[D] Tertius iste iam ob gratulationem exædificatæ ciuitatis, & æterna pace fundatæ, & post seculi vrens arēsque frigus cœlesti spiritu tēperatæ, in hunc hymnū est cōparatus. Doctrinæ ergo idem est ordo qui rerum. Nam secūdum propheticam & apostolicam prædicationem, beati istius regni & ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est, in resurrectionis demutatione, in cōgregatione sanctorum, in dominicorum ciuium cum frequentatione incolatu. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis, ad canendas Dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cœlestium virtutum potestatumque cōtrahitur: vt ob depulsam seculi vanitatem creatura omnis ex magnis officio- [E] rum suorum laboribus absoluta, & in beato regno æternitatis aliquando respirans, Deum suum & læta prædicet & quieta, & ipsa secundum Apostolum in gloriam beatæ æternitatis assumpta, cùm ait: Ete- [Rom. 8.] nim expectatio ipsius creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, nō sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem claritàtis filiorum Dei. Hinc ergo hymnus est libertatis indultæ, quod officiorum necessitate absoluta, & antea in vsus humani subiecta seruitij, iam conformata tandem filiorum Dei gloria in æternam beatitudinem creationum elementa requiescunt. Cuius beatitudinis longo iam diu secundum

1. Petr. 1. apostolum Petrum desiderio detinebantur, cùm ait: Hæc quæ modo vobis nunciata sunt, per eos qui vobis Spiritu sancto euangelizauerunt, quæ missa sunt è cœlo, in qua re concupiscunt angeli prospicere. Expectatio itaque cœlestium est beatitudo terrena, & corruptionis nostræ demutatio diuinarum creationum demoratur elementa, prospicere hanc euãgelicæ prædicationis spem concupiscentia, gloriam suam ex gloriæ nostræ conformatione susceptura: qua iam secundum prophetiam psalmi adepta, in consonam laudem præceptæ beatitudinis aduocantur: *Laudate Dominum de cœlis, Laudate eum in excelsis. & reliqua.*) Absoluto quidem ad intelligentiam sermone, propheta omnes cœlestes virtutes adhortatur ad laudem non sine perfecta ratione doctrinæ. Primum enim errorem hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortuitis concursibus hunc mundi habitum in se coisse, atque ita ex inordinatione in ordine constitisse, quidam ausi sunt opinari. Tum quod alij hũc ipsum mundum Deum esse qui se agitet ac moueat, & inanimam temperiem cursu dimensæ rationis moderetur, existiment. Postremo quod quædam sibi ex his ipsis vnusquisque legit elementis, aut cœlum, aut solem, aut aquam, aut aëra, quibus Dei honorem inani atque impia religione deferret. Omnem igitur errorem ignorationis exclusit, dicens: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Nullus igitur hic fortuitorum concursus, nulla naturæ propriæ virtus, nulla æternitatis ex semet substantia in his quæ creata docentur, admittitur. In quo dicto etiã id docetur, quod & Genesis distinxit, & euangelia testata sunt, & Apostolus prædicauit Dei iussu facta esse omnia, non per se extitisse, tanquam ipsa illa materia obedientiæ vitalis existeret, cum esse ac subsistere iubetur: sed omnia ex mandato creata esse, & dictum fuisse ab eo qui dicebat vt fieret. Ita enim Genesis est loquuta: Et dixit Deus, & fecit Deus: Et nũc propheta ait: Dixit & facta sunt. Non enim sibi præcepit vt fierent, sed sunt facta cum dixit: facta autem sunt per eum, de quo euangelista testatus est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et Apostolus ait: Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso condita sunt. Et sapientia de se ita loquuta est: Ego eram apud illum componens, mihi aggaudebat, cum lætaretur orbe perfecto. Cessat ambiguitas intelligentiæ, & nunc veteris testamenti autoritate coniuncta, patri filium ante secula manentem in creandi mundi exordio adstitisse. Causam etiam propheta aliam laudem adiecit: *Quoniã ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit eum in seculum seculi.*) Manent enim ex nihilo substituta, & gratiam ex eo quod sunt, creatori suo debent: cum sensum vitæ suæ bonitate eius, & virtutem, & scientiã, per quem viuere seu sentire cœperunt. Viuunt autem adeò, vt & in seculum seculi maneant, & secundum Apostolum, reuelationem filiorum Dei expectent, à corruptionis seruitio in conformem eorum gloriam liberanda. Contuẽdum autem est, in his creaturis quæ in seculum seculi sunt statutæ, neque cœlum hoc quod firmamentum nuncupatur, neque terram, quæ arida dicta est, commemoratam fuisse, cum à propheta dictũ sit: Ecce ego facio cœlum nouum, & terrã nouam. Et Dominus in Euãgelio dixit: Cœlũ & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt: de quibus non huius loci sermo est. Mar. 13. Tantum illud ad admonitionẽ commemorandum à nobis fuit, non dissolubiles creationes nunc ad laudem Dei fuisse numeratas, sed eas quæ in æternitatis sunt substãtia cõstitutæ. Ac ne fortè quod in æternum manerent, naturale illis esse ex substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiecit: *Præceptum posuit & non preteribit.*) Vt hoc quod sunt, id est, vt maneant in æternum, non naturæ suæ esse intelligant, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturam æternitatis afferre. Non enim inquit, præteribit præceptum, id est, mãdati eius non erit finis: quia in æternum manent, quibus æternitatem virtus æternitatis indulsit. Post quæ rursum terrena cætera aduocãtur ad laudem, quæ etsi non omnia sunt borum cœlestium & beatorum bonorum consortia, partim per irrationabilem sensum, partim per inanimalem naturã, partim per impietatis offensam: tamen Deum per id quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitæ prouidentia prædicant. Ait enim ita: *Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi, & reliqua.*) Omnia laudem Dei concinunt, licet quædam sensu laudis carentia sint, sed per institutionis ordidem qualitatemq; gigneudi præconium creatoris ostendunt. Detenti in terra dracones, eorumque plures in abyssis demersi: vt nos intra metũ & religionem, dum ipsi intra abyssum terramq; religati impietatis nostræ pœnis præparãtur, coercerẽt. Natura ignis, niuis candor, crystalli glacies, procellæ spiritus, montiũ celsitas, distinctio colliũ, arborũ fructus, bestiarũ varietas, pecorũ vtilitas serpentum nisus, volucrum volatus, regum potestas, populorum famulatus, principum dignitas, iudicum æquitas, ætatum omnium & sexuum mores studia, virtutes. Hæc itaque omnia in diuersos ineffabilesque vsus formata, distincta, animata perfecta, creatoris prouidentiam laudãt: & eorum quæ aut inanimalia, aut irrationabilia sunt, qualis laudatio esset ostendit, dicens: *Quæ faciunt verbum eius*) vt ex eo quod in hunc officiorum suorum sint ordinem cõstituta, præconium eius à quo ita sint instituta testentur. Regibus verò & cæteris talibus tãquam rationis consortibus, hæc laudandi causa proposita est: *Quia exaltatum est nomen eius solius, confessio eius super cœlum & terram.*) Et hic quidem Deus regum, & populorũ, & principum, & iudicum & ætatum omnium constitutione laudabilis est, qui humanę vitę cursum tali diuersorum officiorum temperatione contineat. Tamen quia omnis superior laudatio beati illius regni tempus ostendit, hanc causam adiecit, quia exaltatum est nomẽ eius solius. Tum enim Deus vnus etiam ab inuitis, & intelligetur, & videbitur, religato diabolo, & angelis eius pœnæ cum eo æterni ignis addictis, & omni spiritualium nequitiarum postate sublata, cum iam non peccatum, non mors, non terrenus hic mundus sit. Ait enim: *Confessio eius super cœlum & terram, & exaltauit cornu populi sui.*) id est: In illo beatæ ciuitatis illius seculo, vbi cornu populi sui Domin9 exaltabit & incorruptionem quæ significatur in cornu per honorem immortalitatis impertiet. Tum enim cœlum nouum & terra noua erit, cum his præsentibus dissolutis, noua illa & æterna succedente, Deo confessio eius super cœlum & terram reddetur: quia non in hoc seculo, neque in hoc aëre, sed in superioribus locis sedes beati illius regni est constituta. Et quia illud sanctorum est regnum per quod regnãte Domino ad beatum regnum Dei patris ascendent: psalmum ita propheta conclusit, *Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israel*

Israel populo appropinquanti sibi.) Sanctorum omnis hic hymnus est, qui Deum non vt cæteri reges, aut principes, aut iudices pro virtutis & confessionis admiratione laudent, sed pro gaudio consummatæ in se beatitudinis & gratulatione cantantium: sancti scilicet, qui Israel filij sunt Deo propinquantes, non illi vtiq; de qnibus dictum est: Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me: sed hi qui merebuntur audire, Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, Illis ergo proprius hic hymnus est, qui Deo propinqnabunt, qui per hoc sanctæ Hierusalem regnum beatum æterno regno proximum, post regnum Domini Iesu Christi in regnum Dei patris Domino B congregante transibunt, apostolo dicente: Cùm tradet regnum Deo patri, cùm euacuauerit omnem principatum & omnem potestatem & virtutem. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnes enim subiiciet sub pedibus eius. Nouissima enim euacuabitur mors. Cùm dixerit: Omnia sunt subiecta præter illum qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi qui ei subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus: hic ergo populus est propinquans regno Dei patris per regnum filij Dei proximus. Regnat itaque Dominus traditurus Deo patri regnum: non regni potestate cariturus, sed nos qui regnũ eius sumus, Deo patri traditur' in regnum. C Regni traditio nostra prouectio est, vt qui in regno filij erimus, in regno quoque simus & patris: digni per id regno patris, quia digni regno erimus & filij, proximi tum patris regno, cum filij erimus regnum: qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Marc. 7. *1. Cor. 15.*

Psalmus CXLVII. Alleluya.

C*Antate Domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum. Et reliqua.)* Superius omnem creationum diuersitatem ad laudem Dei creatoris est adhortatus: & ordo à cœlestibus cœptus cuncta terræ ac maris, & aëris animan- D tia percurrit, vniuerso quoque genere ætatum, sexuũ, potestatum ad honorem debitæ confessionis admonito, vt gloriam eius, qui se ad vitã animasset, firmasset, ornasset, pius gratiarum sermo cœlebraret. Postquam (vt dignum fuit) propheta psalmi huius fine proprium officij sui munus expleuerat, omnibus quidem ad laudem diuinam adhortatis, hymnum tantum esse sanctorum eius ostendit. Filiis scilicet Israel populo qui fieret Deo proximus, cum vniuersitas omnis deũ ex vitæ suæ sensu, & gratulatione laudasset, Israel tamen eius solus oppropians hymnum de cognitionis ac dignationis diuinæ familiaritate cantaret. Post quæ nunc ad cantandum Deo nouum canticum.

ABERAT FINIS HVIVS OPERIS, quòd extremæ paginæ fere soleant, vel elabi, vel exscindi.

A HILARIVS AVGVSTINO, DE reliquiis Pelagianæ hæreseos Epistola.

Domino beatissimo ac toto affectu desiderando, & multum in Christo suscipiendo, patri Augustino Hilarius.

I cessantibus contradicentium quæstionibus gratæ sunt plerunque studiosorum inquisitiones, vt etiam illa quæ absq; periculo ignorarentur, edíscant: arbitror gratiorem fore sedulitatem nostræ relationis, quæ dum indicat B secundum quorundam prosecutiones quędam aduersantia veritati, non tam sibi quam illis qui turbantur & turbant, per consilium sanctitatis tuæ satagit prouideri, Domine beatissime ac toto affectu desiderande, & multum in Christo suscipiẽde pater. Hæc sunt itaque quæ Massiliæ, vel aliquibus etiam locis in Gallia ventilãtur. Nouum & inutile esse prædicationi, quod quidem secundum propositum eligendi dicantur, vt id nec arripere valeant nec tenere, nisi credendi voluntate donata. Excludi putant omnem prædicandi vigorem, si nihil quod per eum excitetur, in hominibus remansisse dicatur. Consentiunt omnem hominẽ in Adam perisse, nec inde quenquam posse proprio C arbitrio liberari: sed id conueniens asserunt veritati, vel congruum prædicationi, vt cum prostratis, & nunquam suis viribus surrecturis annunciatur obtinendæ salutis occasio eo merito quo voluerint & crediderint à suo morbo se posse sanari, & ipsius fidei augmẽtum, & totius sanitatis suæ consequantur effectum. Cæterum ad nullum opus vel incipiendum, nedum perficiendum, quenquam sibi sufficere posse consentiunt: neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita supplicij voluntate vnumquenque ægrotum velle sanari. Quod enim dicitur, crede & saluus eris: vnum horum exigi asserunt, aliud offerri: vt propter id quod exigitur si redditum fuerit, D id quod offertur deinceps tribuatur. Vnde non consequens putant, exigendam ab eo fidem, cuius naturæ id voluntate conditoris concessum est: & nullam ita depratam vel extinctam putant, vt non debeat, vel possit se velle sanari. Propter quod vel sanetur quis à sua, vel si noluerit cum sua ægritudine puniatur. Nec negari gratiam, si præcedere dicatur talis voluntas, quæ tantum medicum quærat: non autem quicquam ipsa iam valeat: nam illa testimonia, vt est illud, Sicut vnicuique partitus est mẽsuram fidei: & similia: ad id volunt valere, vt adiuuetur qui cœperit velle, non vt etiam donetur vt velit. Reiectis ab eo dono aliis pariter reis, & qui possent similiter liberari, si ea quæ pari- E ter indignis præstatur credendi voluntas, etiam ipsis similiter præstaretur. Si autem aiunt, dicatur vel talem omnibus remansisse, qua vel contemnere quis valeat, vel obedire: de compendio putãt rationem reddi electorum vel reiectorum, in eo quod vnicuique meritum propriæ voluntatis adiungitur. Cùm autem dicitur eis quare aliis vel alicubi prædicetur: vel nõ prædivel nũc prædicetur quod aliquãdo penè omnib' sicut nunc ali-quibus gentibus non prædicatum sit: dicunt id præscientiæ esse diuinæ: vt eo tẽpore, & ibi, & illis veritas annunciaretur, vel annuncietur, quãdo & vbi prænunciabatur esse credẽda: & hoc non solum aliorum catholicorum testimoniis, sed etiam sanctitatis tuæ disputatione antiquiore se probare testantur. Vbi tamen eandem gratiam non minore veritatis perspi-

Hęc epistola & sequens, videtur esse Hilarij, Arelatensis episcopi.

Act. 16.

cuitate docueris, vt est illud quod dixit sanctitas tua in
quæstione contra Porphyrium, de tempore Christia-
næ religionis: tūc voluisse hominibus apparere Chri-
stum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quando
sciebat & vbi sciebat esse, qui in eum fuerāt credituri.
Vel illud de libro in epistola ad Romanos: Dicis itaq;
Rom. 9. mihi quid adhuc cōqueritur, Nam voluntati eius quis
resistit? Cui sanè inquisitioni, inquis, sic respondet, vt
intelligamus spiritalibus viris, etiam non secundum
terrenum hominem viuentibus, patére posse prima
merita fidei & impietatis, cum Deus præscientia eli-
gat credituros, & damnet incredulos: nec illos ex ope-
ribus eligens, nec istos ex operibus damnans: sed & il-
lorum fidei præstans, vt bene operantur, & istorum
impietatem deserendo obdurans, vt male operentur.
Et iterum in eodem libro superius, Æquales omnes
sunt ante meritum, nec potest in rebus omnimodo æ-
qualibus electio nominari, quoniam Spiritus sanctus
non datur nisi credentibus. Non quidem Deus elegit
opera quæ ipse largitur, cùm dat Spiritum sanctum, vt
per charitatem bona operemur: sed tamē eligit fidem,
quia nisi quis credat, & in accipiendi voluntate per-
maneat, non accipit donum Dei, id est Spiritum san-
ctum, per quem infusa charitate bonum possit opera-
ri. Non eligit Deus opera cuiusquam in præscientia,
quę ipse donaturus est, sed fidem eligit in præscientia,
vt quem crediturum esse præsciuit, ipsum elegerit, cui
Spiritum sanctum daret, vt bona operādo etiam æter-
nam vitā consequeretur. Dicit enim Apostolus, Idem
Deus qui operatur omnia in omnibus. Nusquam au-
1. Cor. 12. tem dictum est, Deus credit omnia in omnibus. Quod
enim credimus nostrum est, quod autem operamur,
illius: & cætera in eodem opere, quæ se acceptare &
probare testantur tanquam conuenientia euangelicæ
veritati. Cæterum præsciētiam & prædestinationem,
vel propositum ad id valere contendunt, vt eos præ-
Ibid. 4. scierit, vel prædestinauerit, vel proposuerit eligere,
qui fuerāt credituri: nec de hac fide posse dici, Quid
habes quod non accepisti? cùm in eadem natura re-
manserit, licet vitiata, quæ prius sana ac perfecta do-
nata sit. Quòd autem dicit sanctitas tua, neminē per-
seuerare nisi perseuerandi virtute percepta, hactenus
accipiunt, vt quibus datur, inerti licet, præcedenti ta-
men proprio arbitrio tribuatur quod ad hoc tantum
liberum asserunt, vt velit vel nolit admittere medici-
nam. Cæterum & ipsos abominari se & damnare te-
stantur, si quis quicquam virium in aliquo remansisse
quo ad sanitatem progredi possit, existimet. Nolunt
autem ita hanc perseuerantiam prædicari, vt non vel
suppliciter emereri, vel amitti contumaciter possit.
Nec ad incertum voluntatis dei deduci se volunt, vbi
eis quantum putant ad obtinendum vel amittendum,
euidens est qualecunque sit initium uoluntatis. Illud
?. 4 etiam testimonium quod posuisti, Raptus est ne mali-
tia mutaret intellectum eius: tanquam non canonicum
desipiunt omittendum. Vnde illam præscientiam sic
recipiunt, vt propter fidem futuram intelligendi sint
præsciti: nec cuiquam talem dari perseuerantiam iam
à qua non permittatur præuaricari, sed à qua possit sua
voluntate deficere & infirmari. Asserunt inutilem ex-
hortandi consuetudinem, si nihil in homine reman-
sisse dicatur quod correctio valeat excitare: quod qui-
dem inesse naturæ sic se dicere confitētur, vt hoc ipso
quod ignorāti veritas prædicatur, ad beneficium præ-
sentis gratiæ referendum sit. Nam si sic prædestinati
sunt, inquiunt, ad vtramq; partem, vt de aliis ad alios

A nullus possit accedere, quò pertinet tanta extrinsecus
correctionis instantia? Si ab homine, & si non fides in-
tegra, saltem vel dolor conspunctæ infirmitatis exori-
tur, aut periculum demōstratæ mortis horretur. Nam
si non potest timere quis, vnde terretur, nisi ea volun-
tate quæ sumitur, non ex eo culpandus quod nunc nō
vult, sed in eo, & cum eo, qui sic aliquando voluit vt
eam dānationē cum suis posteris mereretur incurrere,
vt nunquam recta, semper autem praua vellet appete-
re. Si autem est qualiscunque dolor qui ad exhorta-
tionem corripientis oriatur, hanc ipsam dicunt cau-
sam propter quam vel reiiciatur alius, vel alius assuma-
tur: atque ita nan opus esse partes constitui, quibus
B nec adiiciendum sit aliquid, nec detrahendum. Dein-
de moleste ferūt, ita diuidi gratiam, quæ vel tunc pri-
mo homini data est, vel nunc omnibus detur, vt ille
acceperit perseuerentiam, non qua fieret vt perseue-
raret, sed sine qua per liberum arbitrium perseuerare
non posset: nunc verò sanctis in regnum per gratiam
prædestinatis non tale adiutorium perseuerantiæ de-
tur, sed tale vt eis uerseuerantia ipsa donetur, non solū
vt sine isto dono perseuerantes esse non possint, ve-
rumetiam vt per hoc donum non nisi perseuerantes
sint. His verbis sanctitatis tuæ ita mouentur, vt dicant
quādam desperationem hominibus exhiberi. Si enim
aiunt, ita Adam adiutus est, vt & stare posset, in iusti-
C tia, & à iustitia declinare: & nunc ita sancti iuuantur,
vt declinare non possint, siquidem eam acceperunt
volendi perseuerantiam, vt aliud velle non possint:
vel sic quidam deseruntur, vt aut nec accedant, aut si
accesserint & recedāt, ad illam voluntatem pertinuis-
se dicūt exhortationis, vel comminationis vtilitatem,
quæ & persistendi & desistendi obtinebat liberam
potestatem: non ad hanc, cui nolle iusticiam ineui-
tabili necessitate coniunctum est: præter illos qui
sic concreati sunt his, qui cum vniuersa massa damna-
ti sunt, vt exciperentur per gratiam liberandi. Vnde
in hoc solo volunt à primo homine omnium distare
naturam, vt illum integris viribus voluntatis iuuaret
D gratia volentem, sine qua perseuerare non poterat:
hos autem amissis & perditis viribus credētes tantum,
non solum erigat prostratos, verumetiam suffulciat
ambulantes. Cæterum quicquid libet donatum sit
prædestinatis, id posse & amittere & retinere propria
voluntate contendunt. Quod tunc falsum esset, si ve-
rum putarent eam quosdam perseuerantia percepisse,
vt nisi perseuerantes esse non possint. Inde est quod
& illud pariter non accipiunt, vt eligendorum reii-
ciendorumque esse definitum numerum velint, atque
illius sententiæ expositionem, non eam quæ à te est
deprompta suscipiunt, id est, vt non nisi omnes homi-
nes saluos fieri velit, & non eos tantum qui ad sancto-
E rum numerum pertinebunt, sed omnes omnino, vt
nullus habeatur exceptus.

Nec hoc timendum, quod quidam eò initio peri-
re dicantur. Sed quomodo aiunt, non vult à quo-
quam peccari vel deseri iusticiam, & tamen iugiter illa
deseritur contra eius voluntatem, committuntúr-
que peccata: ita eum saluare velle omnes homines,
nec tamen omnes homines velle saluari? Testimonia
etiam scripturæ quæ de Saule vel de Dauid posui-
sti, non pertinere putant ad quæstionem, quæ de ex-
hortatione versatur. Alij autem ad id referunt, vt ex
his etiam gratiam accipiant commendari, qua vnus-
quisque post voluntatē iuuatur: vel ad ipsam vocatio-
nem, quæ præstatur indignis. Hoc enim & illis locis
tuorum

tuorũ opusculorũ & aliorũ quæ persequi longũ est, se demõstrare testãtur. Paruulorũ autẽ causam ad exemplum maiorũ nõ patiootur afferri. Quam & tuam sanctitatem dicunt eatenus attigisse, vt incertum esse volueris, ac poti' de eorũ pœnis malueris dubitari. Quod in libro tertio de libero arbitrio ita posuisse meministi, vt hanc eis occasionẽ potuerit exhibere. Hoc etiã de aliorum libris quorum est in ecclesia authoritas, faciunt: quod perspicit sanctitas tua non parum posse iuuare cootradictores, nisi maiora, aut certè vel paria proferantur à nobis. Non enim ignorat prudentissima pietas tua, quanto plures sint in ecclesia, qui authoritate oominum in sententia teneantur, aut ad sententiam transferantur. Ad summũ fatigatis omnibus nobis, ad id persecutio eorum, vel potius querela cõuertitur, consentientibus etiam his qui hanc definitionem improbare non audent, vt dicant: Quid opus fuit huiuscemodi disputationis incerto, tot minus intelligentium corda turbari? Neque enim minus vtiliter sine hac definitione, aiunt tot annis à tot tractatoribus, tot præcedentibus libris tuis & aliorum cùm contra alios, tum maximè contra Pelagianos, catholicam fidẽ fuisse defensam. Hæc mi pater & alia interminabiliter plura, si vt summa mea vota confitear, per me deferre maluissem, vel quia hoc non merui, saltem prolixiore tẽpore omnia, quibus mouentur, collecta dirigere: vt quicquid de hac re contradicitur quatenus refelli, vel si id non potest, tolerari debere audirem. Sed quia neutrũ ex voto prouenit, malui quomodo potui hæc comprehensa dirigere, quàm penitus de tanta quorundam contradictione reticere. Sunt ex parte tales personæ, vt his consuetudine Ecclesiastica laicos summam reuerentiam necesse sit exhibere. Quod quidem ita curauimus Deo iuuante seruare, vt cùm opus fuit non taceremus, quæ ad quæstionis huius assertionem exiguitas nostrarum viriũ suggerebat. Sed nunc summatim quantum festinatio perlatoris admisit, hæc volut commonendo suggessi. Tuæ sanctæ prudentiæ est dispicere quid facto opus sit, vt talium & tantorũ superetur vel temperetur intentio. Cui ego iam parum prodesse existimo te reddere rationem, nisi & addatur autoritas, quam transgredi infatigabiliter contentiosa corda non possint. Sed planè illud tacere non debeo, quod se dicant tuam sanctitatem hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari. Tuum erit decernere, quomodo sit in hoc eorum traditio toleranda. Nec mireris quod aliter vel aliqua in hac epistola addidi, quantum puto, quæ in superiore non dixeram. Talis est enim ounc eorum definitio, præter illa quæ per festinationem aut obliuionem fortasse præterij. Libros cùm æditi fuerint, quos de vniuerso opere moliris, quæso habere mereamur, maximè vt per eorũ authoritatem, si qua tibi in tuis displicent, à dignitate tui nominis iam non trepidi sequestremus. Librum etiam de gratia & libero arbitrio non habemus: superest vt eũ quia vtilem quæstioni confidimus, mereamur accipere. Nolo autẽ sanctitas tua sic me arbitretur hæc scribere, quasi de his quæ nunc ædidisti, ego dubitẽ. Sufficiat mihi pœna mea, quod à præsentiæ tuæ delitijs exulatus, vbi salubribus tuis vberibus nutriebar nõ solum absentia tua crucior, verumetiam pertuicacia quorundam qui nõ tantum manifesta respuunt, sed etiam non intellecta reprehendunt. Cæterùm hac suspicione intantum careo, vt potius infirmitatem meam qua tales parum patienter fero, oocabilem putem. Qualiter autem ad hæc consulendum iudices, vt dixi, tuæ sapientiæ derelinquo. Nam ad me hoc pertinere credidi, pro ea quam Christo vel tibi debeo charitate, vt quæ in quæstionem veniunt nõ taceam. Quicquid pro ea gratia quam in te pusilli cum magnis mirantur, volueris aut valueris, gratissimè accipiemus taoquam à nobis charissima & reuerendissima authoritate decretum. Sanè, quia vrgente perlatore, timui me vel nõ omnia, vel hæc ipsa minus dignè conscius mearum virium posse dirigere, egi cum viro, tum moribus, tum eloquio & studio claro, vt quanto posset collecta suis literis intimaret, quas coniunctas his destinare curaui. Est enim talis qui etiam præter hanc necessitatem, dignus tuæ sanctitatis nootia iudicetur. Sanctus Leontius diaconus cultor tuus, cum meis parentibus multũ te salutat. Memorem mei paternitatem tuam Dominus Iesus Ecclesiæ suæ annis pluribus donare dignetur Domine pater. *Et infra.* Sciat sanctitas tua, fratrem meum cuius maximè causa hinc discessimus, cũ matrona sua ex consensu perfectam Deo continentiam deuouisse. Vnde rogamus sanctitatem tuam, vt orare digneris, quo hoc ipsum in eis Dominus confirmare & custodire dignetur.

HILARIVS AVGVSTINO, proponens illi quæstiones aliquot, de quibus cupit edoceri. Epistola.

Domino sancto iure ac merito venerabili, & per omnia colendo Augustino episcopo, Hilarius.

SAnctitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota est paruitati meæ persuasit, vt vestris de Syracusano Hipponem remeantibus has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem, poscens summam trinitatem, vt incolumis & vegetus Dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, Domine sancte iure ac merito venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris; atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes: posse esse hominem sine peccato, & mandata Dei facile custodire si velit. Infantem noo baptizatũ morte præuentum non posse perire merito, quoniam sine peccato nascitur. Diuitem manentem in diuitijs suis, regnum Dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse eidem posse, si forte ex ipsis diuitijs fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de ecclesia quæ sit de qua scriptum est, non habere rugam neque maculam, vbi hæc sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant ecclesiam hanc esse quæ nũc frequentatur populis, & sine peccato esse non posse. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui, quo nouerimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri misericordia sanctitatem tuam iocolumen conseruet annis innumeris opto, Domine sancte iure ac merito venerabilis & per omnia colende.

METRVM SANCTI HILARII ARELATENSIS EPISCOPI in Genesim ad Leonem Papam.

Paruimus monitis tua dulcia iussa secuti
Antistes Christi, quæ dabas ore pio.
An ego nunc canerem tanti præconia patris
Munus opúsque Dei dum mihi lingua foret,
Rauca quidem, stridens & nullis digna coronis,
Ingeniúmque iacens, sed libet alta loqui.

DIgnũ op' & iustũ est sẽper tibi dicere grates
Omnipotens mundi genitor, quo principe cuncta
Natalẽ sumpsere diem, atq; exorta repente
Post tenebras stupido spectarunt lumina cœlo,
Gens hominum pecudésque feræ milléque volucres,
Et quæ per liquidos discurrunt agmina campos,
Omnia per temet ex te qui maxima condis
Ex te nate pater: nec iam patris est pater alter.
Tu capitis primique caput tu fontis origo,
Primus apex rerum, primus sator omnia condens,
Nec tamen ex alio ducis genus, ipse perennis
Spiritus, antiquo viuens per secula motu
Semper eris, quia semper eras, non mortis egenus,
Qui natalis inops nec finem nouerit æui.
Ex se principium cui contigit haud manet alter
Auctorem casus, nascentia terminus vrget.
Omnia cùm tegeret nigrum chaos altáque moles,
Desuper vrgeret informis corpora mundi,
Et caliganti premeret serotina nocte
Nec species nec forma foret Deus intus agebas,
Corporibus tectis mixtus secreta potestas.
Iam tumidis ponens nascentia mœnia mundi,
Et varias rerum facies animásque futuras,
Vtque caput victa prompsit caligine noctis
Sublimen attollens vultum sensere tenebræ.
Mox dominus rerum somnos discussit inertes,
Pigráque materies trepidauit nomine pulsa
Commotáque simul matura conscia partu,
Scinditur ingentis cumuli per plurima corpus
Membra locúsque simul metantur semina iussa,
Et confusa descendunt viscera moles,
Sectáque per partes, formas spectantia frusta,
Iam calor intus alit, & blando suscitat igni.
Ac primum cœli pansus liber omnia mundi
Complectens spacia, celso suspenditur orbe:
Terra grauis pigro descendit pondere ad imum,
Ac semet defixa salo fundata resedit,
Effétque vt spacium vacuæ regionis aperto,
Qua tener incedens mortalia pasceret æther,
Quóque exire patris possent tot munera rerum,
Ortáque ferrentur nullo per inane labore,
Diffusæ coguntur aquæ, mox limite certo
Liquuntur maria, nec finem transilit vnda,
Tunc oritur lux alma, dies quæ iussa vocari
Nascentem tenero perfudit lumine mundum.
Munus opúsque tuum prodens tua maxima dona,
Condere quæ genitor patria pietate parabat,
Vtque hominum solers posset clarescere vita
Artibus æthereis quæ totas ducere luces
Gaudet, & ingenium diuersa laude fatigat.
Insequitur nox atra diem densǽque tenebræ,
Corporibus somnos quæ ferrent ocia fessis,
Et cunctis vnam faciem similémque figuram.
Námque dies varia rerum discrimina ora,
Et dat cuique suum disiecta nocte colorem,
Instigátque animos opera ad maiora calentes,
Exacuens varijs mortalia pectora curis.
Quo mage forma dies vitæ, nox mortis imago.
Tunc condens pater astra polo, ac lumine viuens,
Sidera distinguens varijs per tecta figuris
Lucifer exsurgit roseus & fulgidus ore
Vesper, puniceos spargit aurora capillos.
Anguis agit sudum, important pleiades imbres.
Sunt iuga, sunt plaustra, gemmantes flore coronæ,
Sináque bissenis annum voluentia formis.
Multáque preterea celsæ domus ornamenta,
Quis seclum fulcit signis, & regia summa
Picta parens varia stellarum luce coruscat.
Sed soli lux maior inest, quem munere largo
Excultum genitor pleno dignaris honore.
Igneus ille iubar præcelso vertice tollit,
Ore rubens patulo, cœli per mœnia fertur,
Astrorum ductor mundi, viget atque elementa.
Ecce aliud mirum, mirum decus, en noua cursum
Mutat luna suum, quos perdit colligit ignes,
Cornuáque extinguens perturbat limite frontem.
Mox tamen ardescit cõpleto circulus orbe
Noctilucum lumen pascit sata sidera luce.
Nec tamen æterno, quæ machina voluitur æthre.
Non tantum pictura poli est, nec celsa voluntas,
Mens ratióque subest, & rebus vtilis ordo.
Hinc doctrina venit terris, hinc denique cunctis
Consilium agricolis, & qui maria alta pererrant,
Vt se quaque ferant luces prædicere possint,
Venturos norint imbres, siccúmque serenum,
Tempore quo tauros campis inducat arator,
Et dubium tentet securus nauita pontum.
Instructos ignes cœlo pater optime terras
Excolere aggrederis & munere donas opimo
Regna hominũ pecudúmq; larẽ requiẽmq; volucrũ.
Planescunt campi, colles tumor arduus effert,
Subsidunt valles, florentia prata virescunt,
Saxáque durantur, pinguis se gleba resoluit,
Rumpuntur fontes, fluuijs genus arduum vnde est,
Herbarum varia consurgunt gramina campis.
Iámque seges tenera fructum fundebat arista,
Cum iuga nulla forent, nec vomer vllus aratri,
Mugiret nullus proscissis taurus in aruis,
Ecce etiam vitis malido iam plena racemo
Expers falcis adhuc, & duri nescia ferri,
Pampineas celsis texebat collibus vmbras.
Diuersa exoritur variarum forma ferarum,
Quadrupedes animæ, nec non repentia terris.
Nascuntur pictis volucres per nubila pennis.
His vbi perfectis genitor iam diuite mundo
Cuncta videt magni curam deposcere regis,
Qui mare, qui terras, atque omnia nata gubernat,
Quique altum spectet cœlum laudétque potenter
Munera magna Dei ne sint hæc condita frustra.
Tunc faciamus ais hominem, dic optime cum quo?
Non loqueris clarum. iam tum tibi filius alto
Adsidet in solio, & terras spectat amicas.
Sed faciamus ais hominem, cuius vultus imago
Noster erit manibúsque meis procedat in æuum.
Inde opifex rerum adsumis mollia terræ
Atque virum formas, cuius de costa cupido
Fit mulier vultu, mulier de costa viri fit.
Quo mage chara viro & lateri sit coniugis apta.
O fœlix animal summi cui dextra tonantis
Est pater, ò fœlix nimium qui ducis olympo
Et genus & formam, si te non noxia terræ
Decipiant vitia, nec blandus subruat error,

Numen eris, cœlóque redux mirabere regna,
Q. e promissa bonis fido pater exhibet ore.
N n tibi multa Deus nascenti contulit vltro
Æthercam faciem primum, vultúmque paternum,
Incessúmque pedum rectum, sublimia colla,
Ne qua mora in cœlum oculis spectantibus esset,
Tunc alacres promptásque manus vitæque ministras,
Atque domum diuæ pectus rationis & alti
Sedem consilij fundendæ vocis honorem.
Hæc soli concessa homini: nam cætera motu
Est pecus, obtinuit ventrem, præcordia, neruos,
Venarum riuos. & sparsum corpore sanguen,
Iuste, leuísque simul sensúsque dolores.
Tu verò omnipotens priuato munere largus.
Ergo hominem manibúsque tuis operísque fauore
Impendens patria pignus pietate colendo,
Ne quid diuinis modo desit vultibus ignem
Ætheris inspiras, & sacræ mentis opimam
Indulges partem, permixtus corpore toto.
Tunc meminisse licet vete um, præscientia menti
Hinc datur atque animæ fas est ventura videre.
Hinc loquimur canimúsq; Deum, hinc sidera cuncta,
Terrarúmque viget cultus, pontúsque mouetur.
Hinc artes, noménque, pudor, prudentia, iustum.
Hinc animæ surgunt fortes, hinc pergit honestum,
Et via quæ ducit castos ad limina cœli.
Ergo hominem pleno perfectum munere terris
Præponis genitor, & rerum tradis habenas,
Cuncta habeat subdátque sibi fierétque
Telluris dominus famulus tuus, omnia mundi
Possideat, tantum Domino tibi seruiat vni.
Postquam primus homo vetito se pascere ligno
Non timuit, captúsque dolis se præbuit angui,
Stat reus, & nudus deiecto lumine vestem
Implorans, dominúmque fugit, vultúmque recondit,
Culpa comes sequitur, peccato obnoxia vita
Debilitat vires: cœlo venientia dona,
Ætheri demissus paulatim deficit ignis.
Frigore peccati torpentia corda rigescunt,
Cura cibi ventrísque sibi bat, cura regendi
Corporis, & sacrum subeunt mortalia pectus.
Nascitur hinc proles peccati, germinat inde
Deterior soboles multo peiórque priori
Progenies sequitur gradibus ad crimina crescens,
Crimina quæ stimulis acuunt dementia corda
Téque pater varijs armant.
Tum primum venit opere incumbere terris
Intempestiuus descendere nubibus imber,
Fulmina tum primum cœlo deiecta sereno,
Horrida tum grando turbatos verberat agros,
Et tonitru altisono infractus murmurat æther,
Nec tamen ista malos reuocant, furor impius orbem
Obsidet, & laxis rabies defertur habenis,
Bella placent, cædésque simul, peiuria, fraudes,
Mentirique libet, rapere est amor, abdere furta.
Nulla fides populis, nulla est iam veritas vsquam.
Diluuio abluitur terrarum crimen & vndis,
Vírque vnus residet generis populíque refector,
Arca tegit paucos castorum semina seruans,
Iam tum venturi facies monstrata lauacri.
Atque vnus multis per quem data lance renati
Sed sceptos seruans ecclesia partu
Postquam diluuij cecidit tumor, vnda resedit,
Ales paciferæ folium portalit oliuæ
Iam siccis reuolans pennis dedit omnia pacis.
Tum populus surgit melior tum prior vndis
A Gens hominum magnos terris paritura nepotes,
Inde sacerdotis in cœlum dedita corda,
Hinc inter flammas pueri cantare parati,
Et puer impasti quem non tetigere leones,
Tum reges cecinere Deum tum vera prophetis
Ora sonant cœli sobole splendentia terris.
Quamuis cuncta Deo seruirent crimine victo,
Attamen antiqui etiam nunc gutta veneni
Spargebat populos, & erant vestigia fraudis,
Quæ bonus ablueret doctor melioribus vndis.

LIBER DE PATRIS ET FILII vnitate, quem D. Hilario tribuunt Germani, consarcinatus est ex eius lib. ij. & ix. de Trinitate, vt ex centonibus hinc atque illinc accersitis, hîc & hic indicatis videre licet.

B

S*ic incipit ille liber de patris & filij vnitate*, Deus qui vbique est. *quod reperies in hac editione, pagina 9. columna 1. linea 50. & continuò lin. 7. vsque ad* intelligentia coarctetur. *Deinde lin. 30. omissis, sequetur*, Defecit ergo in nuncupatione. *& consequenter lin. 7. vt reperies ead. pag. col. 2. lin. 21. vsque ad hac verba* eloquendus est. *post quæ lin. 6. relictis, sequetur*, Est enim progenies, *vsq; ad* forma patris ingeniti. *lin. 4. post quas relictis 21. leges quod sequitur*, Habet igitur natiuitatis, *vsque ad lin. 11.* C *desinentes hic verbis*, non deduco in profundũ. *& prætermissis lin. 44. reperies hæc verba pag. 10. col. 1. lin. 47.* Hæc de natura. *& consequenter lines 34. in hæc verba*, tolluntur ætates. *post quæ, lin. 6. sequetur*, meus piscator illiteratus, liber à tempore est, vicit omne principium. *Et tandem relictis cæteris de lib. 2. transeundum est ad principium lib. 9.* Tractantes superiori libro. *mutatum est*, Tractantes ante paucos dies *&c. vt reperies pag. 66. col. 1. vsque ad hæc verba*, extra singularis sit vnionem. *pag. 75. col. 2. lin. 35. vbi desinit ille liber. Nisi quod consarcinator, de suo, vel de alio, nescio quo authore, hanc appendicem de varijs Christi cognominibus, sic addidit*: Denique pro captu, pro vicibus pro fide nostra D intueamur Deus quid sit: & videamus an illi possit aliquid comparari. Certe hoc est Deus, quod & cùm dicitur non potest dici, cùm æstimatur non potest æstimari, cùm comparatur non potest comparari, cùm definitur, ipsa definitione sua crescit. Qui cœlum manu sua operit, pugno omnẽ mundum claudit, quem totũ omnia nesciunt, & metuendo sciunt, cuius nomini & virtuti famulantur. Hunc orbis ex ipsa elementorum sibi succedentium momẽtanea vicissitudine testatur. Ratio quædam est, quæ apud Græcos λόγος appellatur, quæ inter patrem & filium personas vel vocabula distinguit: quia ipse filius ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modo enim verbũ, E modo virtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo aquila, modo leo, modo via, modo veritas, modo vita, cum sit Deus omnia & in omnibus. Et per hæc vocabula diuinarum dispensationũ mysteria cognoscuntur. Nam & ob hoc Verbũ nuncupatur: quia & proprie diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit, aut fecit. Virtus dicitur: quia vere de Deo, & semper cum Deo, & omnis potestas patris in ipso consistit. Sapientia appellatur: quia de corde patris adueniens arcana in cœlestibus reserauit. Dextera nuncupatur: quòd per eũ omnia opera diuina perfecta sunt.

Brachium dicitur: quia ab ipſo omnia continentur. Margarita appellatur: quia nihil illo precioſius inuenitur. Theſaurus dicitur: vt in ipſo omnes diuitiæ regnorum cœleſtium quæ reconditæ ſunt, agnoſcantur. Retia dicitur: quia per ipſum, & in ipſo de mari ſeculi, Gentium quaſi multitudo piſcium in eccleſia congregantur, vbi bonorum malorúmque diſcrimina cognoſcuntur. Aratrum nuncupatur: quia ſigno crucis ſuæ Gentium pectora ſubigūtur, vt neceſſario ſemini præparentur. Fons aquæ appellatur: quia ex eo ſitientium corda cœleſtis aquæ gratia irrigantur. Petra dicitur: quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiem præſtat. Lapis dicitur angularis: quia vtroſque parietes veteris ac noui Teſtamenti, vnus mediator in ſemetipſo continens copulauit. Agnus appellatur, vt innocentia Chriſti, & paſſio demonſtretur. Homo dicitur: quia ſecundum carnem propter nos homines naſci dignatus eſt. Vitulus dicitur: quia propter noſtram ſalutem pati ſuſtinuit. Aquila dicitur: quia poſt venerabilem reſurrectionem, quaſi remis alitum ad patrem reuolauit. Idem leo dictus eſt: quia ipſe eſt rex regum, qui mortem ac diabolum virtutis ſuæ poteſtate comminuit. Via eſt, quia per ipſum acceſſum habemus ad Deum patrem. Veritas eſt, quia mendacium neſcit. Vita eſt, quia ipſe vniuerſa viuificat. Vides ergo, quia per hæc vocabula ſignificationes diſpoſitionum & operum diuinorum præoſtenſæ ſunt: non tamen ipſe Deus per hæc proprie definitus eſt. Eſt ergo pater Deus immenſus, æternus, incomprehenſibilis, inæſtimabilis: eſt & filius eius Dominus noſter tantus, quātus eſt pater, ſed non aliunde, ſed de patre: quia inquit, de patre exiui, hoc eſt lumen de lumine. Quod ſi filium Dei, vt iam dictum eſt, viſum à patribus approbamus, vt non totum in illo quod Dei eſt videretur: ſed diſpoſitiones rerum futurarum, quæ ſuis quibuſq; temporibus complendæ erant, in ipſo per imaginem cernerentur. Nam filium quis videre potuit ante quā conſpicabilem materiam cum placuit adſumpſit? vel ipſum hominē induere dignatus eſt? Quia & ſi Abrahæ viſus eſt, ſed in forma humani corporis viſus eſt, qua de eius fuerat carne.

LIBER INSCRIPTUS NOMINE D. HILARII, DE ESSENTIA Patris & Filij, etiam excerptus eſt ex libro eiuſdem vij. & viij. de Trinitate, vt ex aſſutis videre licet, quæ ſic indicamus.

Principium libri tale eſt*, Loquitur euangelium: Qui non honorificat, *quod habetur pag. 50. col. 2. lin. 12. ab vltima. & ſic continuò vſque ad finem col. 1. pag. 53. vbi ſunt hæc verba,* vt conſcientiam potius naturæ demonſtraret. *Deinde col. 2. eiuſdem pag. propemodum reſciſſa, aſſumes ſequentia lin. 8. ab vlt.* Et audiamus eum omnem. *vſque ad id. &* ſufficit nobis, *quod habetur pag. 54. col. 1. lin. 48. poſt quod omitte lineas vndecim, & reperies,* Non adempta eſt fides &c. *vſque ad lin. 17. col. 1. pag. 55. in hæc verba,* vt hic ſermo domini ſequeretur. *poſt quæ, omiſſis quæ ſuperſunt de eodem lib. vij. ad ea, quæ reperies lib. viij. pag. 58. col. 2. lin. procedendum eſt:* Quæ ſcripta ſunt legamus. *&c. conſequenter, vſque ad hæc verba:* mea omnia tua ſunt, & tua mea. *quæ habes pag. 59. col. 2. lin. 39. poſt quæ omitte aliquot lineas vſque ad lin. 11. col. 1. pag. 60. & deinde aſſume:* Viuificamur ergo propter *vſque ad,* & habitante Chriſto, habitat deus. *quod eſt lin. 21. col. 2. eiuſdem paginæ & prætergreſſe lin. 18. leges,* Sed te hæretice furentem. *vſque ad hæc verba:* nemo in ſpiritu ſancto Dominum Ieſum poteſt dicere. *vbi definet ille liber de eſſentia patris & filij, quem integrum facies, ſi centones, vt indicauimus, velis aſſuere.*

FINIS OPERUM D. HILARII.

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ AB AVTHORE PASSIM IN TOTO HOC OPERE EXPLICATORVM, INDEX, IVXTA SERIEM LIBRORVM BIBLICORVM DISPOSITVS,

omnes vnitas post a, b, c, d, e, columnam primam, binarius vero secundam demonstrat.

5 Pater

A

B

C

incogitar-

D

e j

E

F

ex patre

I

innocentia

L

legis

M

mortui

N

O

P

passus

Q

R

S

rum

V